PITORESCUL ROMÂNIEI

PROF. I. SIMIONESCU

ÎNTRE DUNĂRE ȘI MARE

EDIȚIA III-A

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

i. simionescu

Pitorescul României

vol. 1, Între Dunarea şi mare, 1939
vol. 2, În lungul graniţei, 1939
vol. 3, Pe drumul apelor mari, 1940
vol. 4, Prin munţii noştri, 1941
vol. 5, Printre dealuri şi prin câmpie, 1941

Ediţia III-a

Bucureşti

1939 – 1941

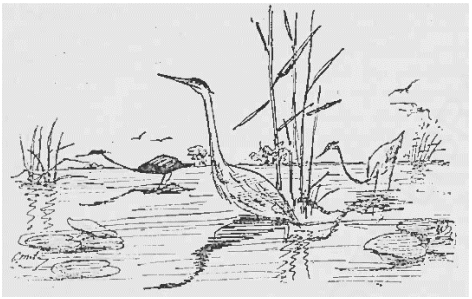

Introducere.

Cel care cunoaște trecutul istoric al Dobrogei și i-a călcat mai adesea pământul nu va socoti drept exage-rare părerea că nu are samăn în Europa.

Pământul ei, în miniatură, cuprinde tot soiul de reliefuri; ici bolta largă a unui munte de granit; dincolo tronul de porfir al Consulului. Lângă Măcin se ţin șirag vârfuri de munţi; mai înlăuntru stau rezleți ca niște piramide egiptene.

Pretutindeni întâlneşti varietate de forme, de culori. Creasta de lângă Camena din porfir roșcat, desgolit, contrastează cu pădurile dese din spre Ceamurlia; ciriteii zdrențuiți, numai spini, strânși grămadă, susținân-du-se reciproc, depe spinarea dealului Beştepe, par cerşitori vegetali față de mândrii tei rămuroși dintre Meidanchioi ori Nicolițel.

De te scobori mai spre sud, dealurile cu spinarea ca netezită, sunt ici numai ogoare și păşuni, aiurea acoperite cu țăsut de păduri desc.

Dacă îți îndrepți pașii către Sarinasuf, șesul întins e una cu luciul mării; către Cavarna e neted ca fața de masă.

Varietate din belșug se găseşte și în bogăția subpământeană, dela cvarţul ca cristalul, până la minereurile azurii de cupru și fer dela Altân-tepe ori Cineli. Rocile sunt şi mai felurite: dela granitul exploatat la Turcoaia, la marmorele frumoase dela Isacea ori Agighiol, creta dela Murfatlar, greziile ruginii dela Cavarna ori acele mai friabile dela Balcic, argintii când le bate soarele 'n plin. O urzeală minunată formează temelia pământului, acoperit de lutul galben în care fierul plugului trage ușor brazde.

Spre nord, vechi svârcoliri ale scoarței pământului au înălțat munţi;, spre sud, păturile de pământ au fost numai uşor legănate, când mai ridicate oprind valurile mărilor din trecut, când mai aplecate de au înlesnit înaintarea lor până la poalele munţilor, odinioară mai falnici. D'apoi felurimea apelor?

Marea Neagră mărginește spre răsărit Dobrogea cu albastrul valurilor temute: spre apus bătrânul Istru îi mângâie coastele cu lenevitele lui unde spre nord, delta, pământ ce se naşte, ascunde forfota unei vieţi nemaipomenit de bogată, iar de jur împrejur se înșiră ghirlandă de lacuri, unele rezervoare naturale de pești, altele cu mâl tămăduitor. Spre nord râurile îmbătrânite curg domol în văi largi; spre sud, vremelnice, în brăzdături adânci, miniatura vestitelor văi strimte din Colorado.

Totul e acoperit de un cer mai adesaori senin, luminos. Soarele înainte de a se culca, privește lung îndărăt, roș ca para focului, prin cortina de purpură a asfințitului, nicăeri așa de împunător ca in Dobrogea.

Pământul dobrogean este o adevărată corabie a lui Noe. Mai ales primăvara și toamna, când paserile călătoare, în pribegia lor ritmică se abat în deltă, în Dobrogea se află furnicarul cel mai bogat de animale.

Dela mistraţii cărora le place desișul umbros al plaurului, până la helghea ca

ninsă, lungă de o schioapă; dela vulturul măreț și pajura voinică, la auşelul cât o nucă, ce-și țese din pâslă cuibul ca o pungă, ori pescărușul numai smaragde şi topaze; dela șarpele lui Esculap, gros și lung, la şopârlița cu bumbi de sidef; dela lenevosul somn şi gustosul morun, la svârluga cât un vierme, noian de animale felurite mişună prin iarbă, pe sub pământ, în ape ca şi în acer. Unele au venit de departe; musafiri întârziați, dau locurilor un colorit exotic. Flamingii din delta Nilului fac uneori vizită neamurilor lor dela gurile Dunării, iar vestitul șarpe Boa își are drept reprezentant pe Eryx jaculus, care stă toată ziua ascuns în năsip.

Familii de foce se adăpostesc în peșterile dela Cavarna; delfinii sglobii fac tumbe în jurul vaporului ce duce la Constantinopol.

Și haina vegetală a Dobrogei cuprinde stropi exotici. Liliecil înfloresc pe coasta dealurilor până aproape de Agighiol; smochinii trag brâu catifelat pe țărmul dinspre Balcic; plante din Transcaucazia şi Persia, se întânlesc pe, pământul dobrogean, cu cele dinspre Mediterana, alăturea de obişnuitele flori de prin meleagurile noastre.

Acelaş amalgam e și printre oameni.

Nu este numai babilonia din spaţiu, dela Tătarii în stângere și Găgăuții cu origine enigmatică, până la puţinii Italieni cari îşi menţin vioiciunea lor meridională. A fost mai ales variațiune în timp. In Dobrogea, mai mult decât oriunde, se găsesc suprapuse civilizațiuni străvechi, dela a oamenilor primitivi. Nicăeri în ţară nu se poate urmări, prin rămășiți ce pot fi studiate, suprapunerea fenomenelor istorice din neguroase vremuri până în ultimul război, ca pe cuprinsul Dobrogei. Forma doar într'o vreme marginea lumii cunoscute pentru cei din jurul Mediteranei. Vechii istorici pomenesc de gurile Dunării cum se pomenea pe vremea lui Columb de gurile Orenocului. Ținutul atrăgea însă prin belșugul grânarelor; se învedera tuturor importanța stăpânirii lui. De aceia de jur împrejurul Dobrogei fu salbă de cetăți, iar înlăuntru s'au râdicat monumente pentru pomenirea biruințelor. Pe temelia urmelor trace sunt păstrate ruine de orașe ori întărituri greceşti, romane, bizantine, genoveze, turceşti.

In brazda răsturnată de plugul noului colonist, pe lângă aurul seminții asvârlite, sticleşte uneori şi moneda înmormântată de mii şi mii de ani. Sângele ostașilor lui Dariu s'a amestecat cu acela al soldaților lui Lysimach.

Dobrogea era trunchiul prin care seva rădăcinilor resfirate în întinsa stepă eurasiatică, trecea spre cununa frunzelor și a roadelor desfășurate în sudul Europei; era puntea pe unde, mai ales iarna, veacuri peste veacuri, nu mai contenia furnicarul omenesc.

De trecut se leagă prezentul; prin acesta, zilele de mâne.

Dobrogea, cu gurile Dunării şi portul Constanța, este fereastra pe unde se aerisește cuprinsul tării, altfel o clădire bogată dar izolată, în care s'ar întinde mucegaiul grânelor putrezite. Fără Dobrogea ne-am înăduși în săul nostru.

Ea e prietenia cu lumea depărtată; ea ne scapă de duşmănia lăsată să se încuibe la hotare de jur împrejur. Drumului dela nord la sud din vechime, s'a substituit cel dela apus spre răsărit. Puntea de ghiață peste care spune Ovidiu că treceau neamurile străvechi, am înlocuit-o prin cea trainică, o podoabă a civilizației noastre, care îndreaptă mişcarea spre Constanța. Am aşternut punte peste adâncul apei și am creiat o poartă nouă, nu mai puțin importantă chiar în viitorul economic al Europei.

Dobrogea a fost a noastră.

Glasul vechii stăpâniri, prin titulatura lui Mircea, ne-o aminteşte mereu. Fondul curat românesc, ca și descălecătorii, ciobani din vârful munților, ne repetă într'una. Sângele celor căzuți la Plevna ori Turtucaia o întăreşte în conştiinţă.

Dobrogea trebuie să rămâie veșnic a noastră.

Prin muncă, prin dragostea cu care vom învălui oamenii și locurile din ea, resonanța glasului străbun trebue mărită, pentru ca el să se păstreze pentru totdeauna, Aceasta este datoria: sfântă, mai ales azi, a tuturora, față de Dobrogea.

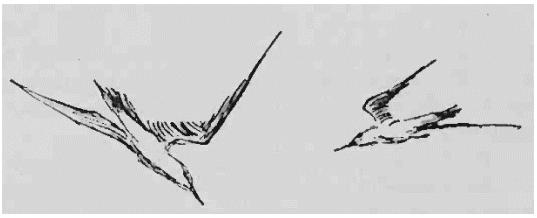

Dela Galaţi la Tulcea

Călătorul străin, care se avântură spre provincia noastră transdanubiană, e condus de regulă pe drumul dela Bucureşti la Constanța.

Intrarea în adevăr e triumfală, măgulitoare pentru munca și știința românească. Se admiră doar mărețul pod asvârlit peste Dunăre la Cernavodă, suspendat deasupra apei ca o şușiniță de filigramă.

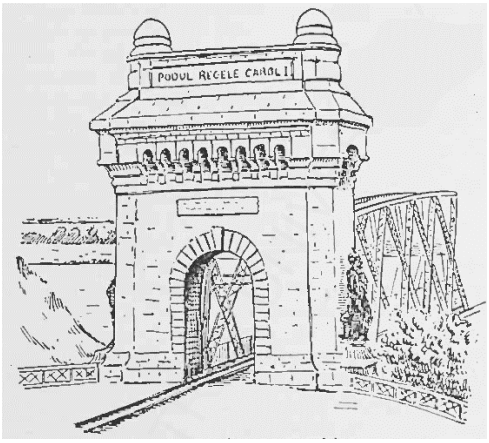

Întrarea în adevăr e triumfală...

Dorobanții de pază, cu atâta hotărîre în ținută şi privire, par vii. Ei spun, cui vrea să înţeleagă, ceiace e în inima noastră, a tuturora.

Dela Cernavoda însă trenul fuge pe fundul unei văi închise, care nu dă ideie deplină asupra frumuseţelor dobrogene.

Munţii bătrâni, lacurile liniştite, pădurile dese şi stâncele semețe, rămân către nord, departe.

Intr'acolo duce singurul drum, ademenitor, al apei, ce ajunge la Tulcea, izolată de restul țării când Dunărea îngheață, căci calea ferată, dinspre sud, înțepenită multă vreme la Babadag, abea în urmă e conti-nuată spre Tulcea.

Pornirea din Galaţi a vaporașului, stârneşte o svâcnitură de viață la debarcader, Cei care pleacă par grăbiţi, măcar că vaporul e legat de ponton cu odgoane de sârmă. Frigurile călătoriei alungă stăpânirea de sine. Printre ei se amestecă hamalii îndoiţi deşele sub povara baloturilor; băeți cu ziare, gălăgioşi; cei cu coşul plin de covrigi proaspeți. Amestecul de glasuri, strigătele de comande, convorbirile celor rămaşi pe ponton cu cei urcați, nasc forfotă cu aparența de viaţă intensă. Un

șuer strident, prelung, despică liniştea lăsată peste apă; lovituri de clopot anunță plecarea. Vaporul se clatină sub puterea mașinelor puse în funcţiu-ne; valurile răscolite, împrăștie nourașul de svârlugi argintii, cu ochii ca mărgelele, adunate la belșugul de hrană de lângă mal.

După un larg ocol, vaporaşul defilează în fața vaselor acostate în port, unele cu pântecele umflat şi hornurile scurte, altele cu puntea abea râdicată deasupra apei.

Monitoarele româneşti, cu pavăză de oțel, sclipesc în îmbrăcămintea lor curată, iar mai în sus caicuri cătrănite sunt gata de plecare, vraf de scânduri și leațuri. In lungul malului stau pironite și plute, scoborite din depărtatele păduri de munte. Sunt vecine cele trei mari etape din civilizaţia omenească.

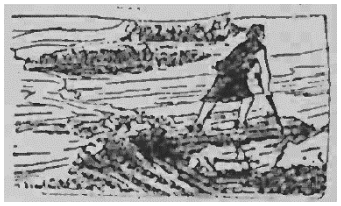

Plutele reprezintă forma primitivă. Omul scobeşte trunchiul de copac, spre a trece apa. Leagă butuc de butuc, străbate nahlapii vijelioşi, şterge ca fulgerul Colţul-Acrii şi se avântură departe, până la Galaţi. Alătu-rea stau corăbii cu marginea adânc răscroită. Pânzele sunt desfăcute, asemenea unor aripi de pasări, iar vasul e lăsat în sama vântului. Pe vreme liniştită ori de mare furtună sunt trase la mal, dacă nu-s îndeajunse brațele pentru vâslit.

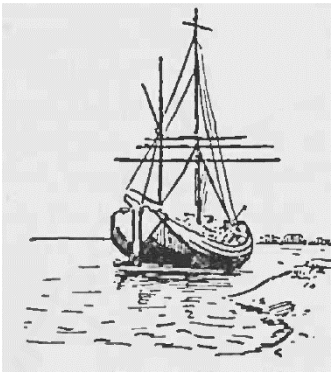

Alăturea stau corăbii cu marginea răscroită

In sfârșit veni puterea aburului. Omul înfruntă furtuna, valurile şi depărtarea. Ajunge stăpânul mărilor.

Nori străvezii domolesc căldura soarelui. Asupra locurilor se revarsă lumină blândă și uniformă.

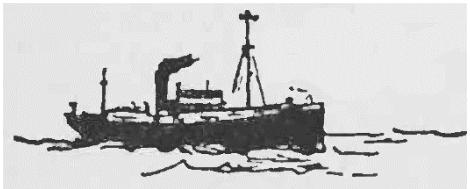

In sfârșit veni puterea aburului

Rămân în urmă șiragurile de case depe înălțimea malului. Silozurile iau înfățișarea unor blocuri uriaşe de piatră, prin masivitatea arhitecturii lor simple. Orașul cu casele înșirate pe două rânduri, unul pe deal, altul la marginea luncii, pare ca un port de mare.

Dincolo de apă se înşiruie limpede panorama munților Măcinului, dela piramida Bugeacului ca un pinten, până la creasta zimțuită a Pricopanului. Domină liniștea naturii, netulburată nici măcar de o undă de vânt. Dunărea umflată, turbure, curge

ca dintr'o bucată. Abea dacă i se deslușește firul, prin valuri mai iuțite.

E atât de frumoasă și impunătoare cu noianul ei de apă, adunată din inima Europei! E imensa putere înceată dar aspră, năvalnică, ascunsă sub masca indiferenții. Atrage și înfioară. Pare vie.

Pe puntea vaporului lumea s'a ogoiat. Sus, s'a aşezat fiecare unde l-a prins vremea şi priveşte pironit, chiar dacă nu înțelege în totul farmecul desfășurat. Jos la capătul vaporului, din mulțimea călătorilor îngră-mădiți, unii s'au întins pe scândura goală cu o legătură sub cap; sunt cei osteniți. Alţii, sprijiniți de balustradă, urmăresc jocul valurilor, născute din mersul vaporului.

Inundaţia a schimbat lunca Prutului într'o deltă, îngrădită de dunga gălbie a dealurilor basarabene. Șo-seaua spre Reni, pare o punte albă între ape. La o cotitură se ivesc clădirile dela debarcaderul din Reni, umbrite cu arbori rămuroși; mai încolo şirul de plopi piramidali din jurul gării par chiparoși. Oglindindu-se totul în luciul apei, formează un tablou bun de pictat, după care însă drumeţul nu trebue să creadă că e la fel și restul orașului, din care nu se văd decât acoperișurile caselor.

Când treceam spre Tulcea, întotdeauna pe aici mi se strângea inima.

Vaporul nu se oprea, iar portul era păzit de cazacii, intrați acum în pământ. Câtă schimbare în scurt timp. Mai înainte cătai cu înfrigurare Gura-Prutului. Acum pare ascunsă, să nu se mai vadă.

Tricolorul dela capătul unei prăjini înalte, răsare pe albastrul cerului stârnind năvala sentimentelor răscolite de dreptatea înfăptuită după atâta amar de vreme.

De pe puntea înaltă a vaporului admiri panorama ce se deschide privirii. Cât vezi cu ochii e pământ românesc.

Dunărea e schimbată în lac, împrejmuit de sălcii. Deoparte se iţeşte cupola soborului din Reni, de alta se zăreşte îngrămădirea caselor dela Galaţi. Trâmbe de lumină străbat din spărturile de nori, ca lumina unui proector din cer.

Podul de peste Prut pare o jucărie, iar fața Brateşului o întinsoare de scamă, subțire. Cârduri de vite pasc în luncă, şiraguri de vagoane stau sub malul dela Reni, încărcate cu pământul scos prin lărgirea drumului pentru șine. E un colţ minunat ce arată frumusețea, variația şi belșugul ţării, care aşteaptă numai cine să le pună în valoare.

Tabloul se complectează cu noul aspect al Munţilor Măcinului.

Ii vezi dintr'un capăt, ca un masiv depărtat, cu văi adânci, tăinuite, cu vârfuri ce se râdică unele deasupra altora, până 'n nodul principal dela Greci. Jocul umbrelor de nori, cu petele de soare, le dă o vioiciune nebă-nuită. Când aurii, când aproape ca de azur, când marmoraţi; e o scenerie neuitată. Caracterul lor muntos se prinde cu toată seriozitatea alcătuirii vechi.

De ei se sprijină spre răsărit dealuri, ca o treaptă largă, pe fața căreia se înalță ici şi colo, movile scunde, vechile staţii de strajă, pentru a vesti urgia nomazilor, când Dunărea înghețată devine pod lesne de trecut.

Poarta spre Bizanţ pe aice era. Paşnicii Traci, ajunşi agricultori stabili, trăiau iarna mai îngrijorați pentru viaţa şi avutul lor, pradă iurișului venit pe neaşteptate. Impotriva acestor furi neprevăzuți, Romanii țineau garnizoane la marginea Dunării, rădicând și valuri de apărare, păstrate până azi.

„Dușmanul barbar dă năvală pe cai iuți; tare pe zepeziciunea lor și pe săgeata lui care sboară departe, pradă pământul învecinat până 'n adâncul țării. De aceia

chiar când e pace, tremură toți de groaza războiului şi nimeni nu mai scoate plugul să are țarinele” (Ovidiu).

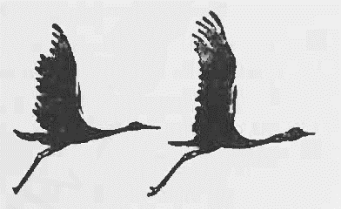

Doi cocostărci sbor depe un mal la altul...

Vaporul îşi continuă drumul liniștit, cu bătăi regulate.

De mulțumire, închizi ochii. E o muzică atât de plăcută șuerul apei despicată de botul vaporului, întovă-răşit de regulata bătaie a motorului! Ii deschizi iarăși. Te inundă și pătrunde până 'n adânc lumina revărsată peste apa ca de leșie, peste dungile de sălcii cu plete dese, peste munții ce-ţi țin încă tovărășie. Câteva rândunele rătăcite străbat ca săgeata văsduhul. Un stol de rațe spăriete, bat iute din aripi, căutând adăpost. Numai bâtlanul e impasibil. Înțepenit lângă mal, cel mult își întoarnă capul, ca o suliță, privind curios namila ce-i trimite câteva valuri, de fac rotocoale în jurul picioarelor lui.

Cu foşnet de mătasă, doi cocostărci sbor depe un mal la altul, lin, ca să nu tulbure pacea.

Stâna de papură depe ostrov, e singurul sălaș omenesc. Inundația a micşorat suprafața de păscut, iar cârdul de oi, cu lâna fumurie, stă grămadă la capătul insulei vremelnice. O luntre trasă pe uscat, e gata pentru orice împrejurare.

Dacă apa creşte, începe truda transportului către locuri mai ferite.

In grămada călătorilor se naște o mişcare. E ca un val de vânt ce, vine din senin. Ne apropiem de Isaccea, așezată între gropi, de unde s'ar putea exploata marmora cea mai frumoasă.

Nu e loc bun pentru debarcader. Pontonul plutește ca o insulă la marginea. papurei dese, în cari s'au tăiat canale pentru a transporta pe călători cu bărcile.

Orașul de azi e liniştit, cu acalmia locurilor izolate. Singura clădire mai impozantă este moara, dovada producției principale a ținutului. Dintre casele mărunte, resfirate în larg amfiteatru, se înalță şcoala. Minaretul geamiei se pierde ca un trunchiu uscat de arbore, rămas din pădurea dispărută.

Condiţiunile istorice s'au schimbat; trecutul. sbuciumat s'a liniştit.

In vremurile îndepărtate însă, la Noviodonum, unde au suferit chinuri mucenicii Flavian și Filip, era vad de trecere important, un soiu de poartă a Dobrogei. Dovada o dau rămășițele romane ce se găesc din belşug chiar în urma plugului. Dovada mai recentă o dă tabia turcească depe dâmbul de lângă oraș. Valurile întăririlor şi-au păstrat numai forma regulată. Vânturile au adunat praf, de le-au transformat în morminte ce deşteaptă cel mult amintiri. Azi orășelul doarme tihnit, aproape lipsit de viață, măcar că, cu oare care trudă, s'ar putea trezi din amorțire. Se află într'un ținut prielnic pentru vii. Clima și pământul sunt favorabile; vinu-rile dela Sarica, din apropiere, vestite, După un scurt popas, vaporul apucă iarăși drumul liniştei, Din spre Basarabia adie boarea răcoritoare de deasupra marilor lacuri. Oglinda Cartalului, din mijloc de păpurişte, sclipeşte în apropiere. Ialpugul îl ghiceşti după întreruperea malului.

La poalele întunecatelor păduri dese ce se aştern pe coama dealurilor din dreapta, se zăreşte Mânăstirea Cucoșului, zidită de mocani, după planul

mânăstirilor moldoveneşti. In mijlocul patratului de chilii, cu turnul clopotniţei masiv dela intrare, se înalță biserica albă. Mai în jos se zăresc o clipă şi petele albe ale Mânăstirei Saonului, dintre sălciile din luncă. Satele se înteţesc. Parkeșul, Somova, Câşla se înșiră între coasta dealului și apă, cuiburi compacte de agricultori dar şi pescari dibaci.

Dunărea iarăşi pare lac. In dreapta, dealurile retezate îi formează malul înalt, cu conul ca de vulcan dela Câşla; mărginită cu dunga sălciilor dese, spre Basarabia se înşiră când ostroave, când papură. Toropeala zilei de vară naşte tablouri de „fata morgana”: sălciile lăsate în urmă plutesc în aer, ca aşezate pe un strat de puf aşternut pe apă.

In față e ceața ce acopere începutul Deltei; Dealul Mare dindărătul Tulcei și cele 5 gheburi dela Beştepe, sunt forme mai întunecate.

Un mic dig lângă un far, e tot ce arată despicătura Dunării dela Patlageanca, cu biserica ruinată din vre-mea războiului. Unul din brațe apucă spre Ismail şi Chilia. E cel mai de samă, larg aproape cât și cursul principal. Celălalt se îndreaptă spre Tulcea.

Orașul începe să se zărească. Se întinde din gropile cu mulți şerpi dinspre cazărmi, până în montul de piatră roşie dela Monument; din marginea apei și până sus, sub muchea dealului, unde mai străjuește o sin-guratecă moară de vânt. Pe cheiul altfel pustiu, lângă vechi hambare, s'au adunat obișnuiţii portului. Puținii funcţionari își caută de treabă, exagerând mișcările.

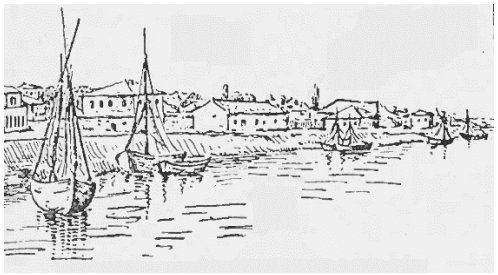

Tulcea veche, la capătul Dobrogei, izolată iarna...

Curioșii vin din distracție, ca şi cei din izolatele orășele de provincie, la sosirea trenurilor.

Nevoia de variație îi împinge la vapor. Cine vine? Cine pleacă? Incidentele debarcării formează subiec-tul de vorbă din ceasurile de după amiază, prin care se omoară vremea, la o cafea, sub umbra rară a unui biet copac de pe latura străzii.

Vaporul nu trage la debarcader decât după un larg ocol până la monumentul înălțat ca semn al revenirii Dobrogei la vechea-i matcă. In timpul ultimului război, duşmanii s'au răsbunat, dând jos vulturul de bronz.

De cum se opreşte, te învălue dogoreala zilei de vară. Pe apă o simțeai. Adierea curentului născut în mers, răcorea fruntea.

Acum se uneşte căldura dela horn și maşini, cu acea strânsă în depresiunea numai piatră, în care e aşezat orașul.

Plăcerea călătoriei pe apă, s'a terminat. Te simţi recreat, deşi cum te ai dat jos din vapor, te pătrunde moleşeala aerului încins, fără pic de răcoreală.

Eşti bucuros să ajungi la hotelul sărăcăcios, cu simplicitatea odăilor asemenea chiliilor din mânăstiri.

Ar fi și greu de cerut mai mult. Otelurile sunt în funcţiune de mişcare omenească. în Tulcea numai de forforă de oameni nu poate fi vorba. La capătul

Dobrogei, izolat iarna, nu serveşte ca trecere nici pentru locuitorii din judeţ. Cei din satele vecine, poposăsc câteva ore în curtea unui han. De aceia hanurile sunt mai pline decât otelurile. Sunt urmele vremurilor vechi car n'au dispărut; otelurile sunt cerințele vremurilor noi, cari nu: s'au așezat încă.

Școlile şi diferitele instituții oficiale, dintre care administrația pescăriilor cu un însemnat muzeu, dau viață orașului, mai mult decât negoțul. Clădirile lor s'au schimbat din ce erau mai înainte. Sunt înșirate mai ales în lungul bulevardului ce duce la Monument, proeminența de teren cu vedere largă, dar prea puțin cercetată. Neobişnuința mersului schimbă pentru localnici costișa domoală, în pripor de munte.

Natura nu ademenește pe cei deprinși mai mult cu odihna de cafenea, obiceiu transmis pe nesimţite din vremuri depărtate.

Viaţa se scurge lin, fără svâcnituri, ca și apa bătrânului fluviu, aproape de sfârșitul drumului său lung și sbuciumat.

Cei localnici se sbat cu nevoile zilnice, aspre uneori; cei veniți caută se scurteze cât mai repede popasul, socotit, pe, nedrept, drept exil.

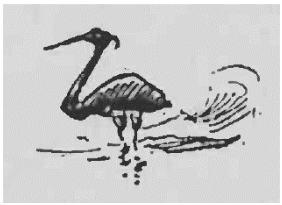

Pe Canalul Filipoi.

E partea din întregul curs al Dunării dela noi, mai vizitată.

Vizitele oficiale, cu timp limitat, la Filipoi se fac; excursiunile de plăcere, cât de rar organizate dela Brăila, tot spre Filipoi mai adesa sunt îndreptate. Tot e ceva. E un colț frumos din frumoasa cale a Dunării; e ca o clipă din visul mai lung al drumului spre Deltă.

Obișnuit te duce într'acolo un vaporaș ca o coajă de nucă. Un vapor mai mare n'ar putea pătrunde. Rămâne 'n urmă Brăila, cu vapoarele oceanice uneori în lungul cheiului, în fața docurilor ca prisme uriaşe. E un tablou al sforţărilor noastre, de pe vremea când magazinele dintre silosuri și gară nu rămâneau ferecate. Cât vaporașul pluteşte ‘n josul apei, este cum este; când trebue să străbată 'n curmeziș firul Dunării în aparen-ță cu o linişte de lac, simți puterea valurilor ce par ușoare încrețiri. Fără să vreai fiorul primejdiei te cuprinde, când valurile saltă până la marginea vaporașului înclinat pe o coastă. Ingrijorarea a durat câteva clipe, îndeajunse ca să mărească plăcerea drumului ce-l ai de făcut. Dai în canalul liniştic al Măcinului. Treci pe lângă o corabie turcească ancorată lângă țărm asemenea vechilor Karavele, cu marginea scobită până aproape de linia apei.

E rămășița vechilor mijloace de transport chiar pe mare.

Mai încolo se odihnesc elevatoarele fără întrebuințare, asemenea unor cumpene de fântâni înşirate una lângă alta. Vine apoi lazaretul caicurilor, în pântecele cărora încap conţinutul mai multor magazine de cereale. Sunt insule plutitoare, căci la capătul lor obișnuit se află cabina păzitorului, o gospodărie întreagă, cu flori în jur dar şi cu coteţe pentru păsări.

Prin deschiderea brațului, largă, îţi opresc privirea Munții Măcinului. Răsăriţi

de după gardul de sălcii, nu se văd din ci decât vârfurile, care ascuțite ca ale unor munți din Carpaţi, care netezite, ca un plaiu înalt.

La o cotitură se deschide alea îngustă a Filipoiului, capătul nordic al unui fir de apă ce leagă ghiol de ghiol din întinsul Bălții Brăilei, numită Raiul Păsărilor, de către un cercetător, care a colindat pământul întreg, trimes de către Academia de ştiinţe din Viena, spre a aduna fotografii din locurile cu oarecare origina-litate.

In drumul prin canalul ca oglinda de liniştit, admiri adevărata înfățișare a sălciilor, cu traiu îmbelșugat. Sunt arborii care oglindesc în ei îndârjitul dor de viață, legat de ori şi ce ființă.

Sălciile din drumul Oltului, schilodite de om, fantastice umbre în amurg, ca o înşirare de închipuiri din poveste, nici pe departe nu se asamănă cu arborii de aice, în deplina desfășurare a coroanei lor bogate. Aice trăesc din belșugul apei care chifteşte peste tot.

Rădăcinile lor au ce suge; arborele nu duce nici când lipsă de hrană. lși întinde în toate părțile ramurile groase; își apleacă mlădițele elastice până la fața apei. Cât pătrunzi cu privirea în desișul răchitișului, nu vezi decât trunchiuri de sălcii și pânza împletită din mlada fragilă cu frunzele argintii. Când se întâmplă ca o rază de soare să pătrundă oblic prin desişul crengilor, cele mai meşteşugite efecte de lumină electrică rămân palide față de decorul pe care natura îl făureşte fie şi o clipă. Ici se apropie crengile deasupra canalului de nu lasă decât o îngustă șușiniță de cer; mai încolo se împreună complect, iar în apa liniștită se oglindește bolta de frunzar, născând iluzia unui cunel împletit din crengi, în care se vâră vaporașul.

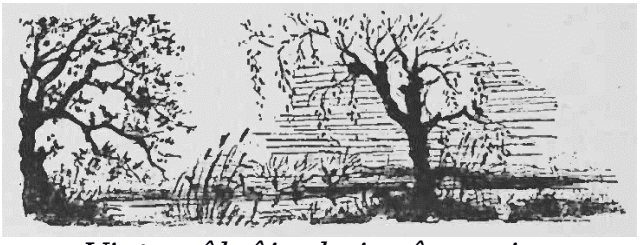

Viaţa gâlgâie de jur împrejur.

Sălciile aice, îţi amintesc de grădinile cu măslini din sudul Franței, mai ales când se înfrățesc două trei trunchiuri într'o tulpină comună, groasă. Altă dată ai înainte icoana arborilor Mangrove de pe țărmurile ecvatoriale. După nivelul apei, sălciile dau rădăcini adventive, care se încâlcesc la marginea canalului, înverzit de buruenile ce s'au și prins de ele. E acelaș sistem, ca și acolo, departe, de a opri mâlul și a tot strâmta calea apei.

Viața gâlgâie de jur împrejur: prin vasele lemnoase ale trunchiului; în desişul pădurii; în scorbura arborelui bătrân, ca și în împletitura crengilor. Câre un cuib de aușel, ca o:retortă de pâslă, stă spânzurat la vârful subțirel al unei ramuri de salcie. Bâtlanul cenușiu, ca tăiat în piatră, așteaptă la pândă, la marginea apei. Cu câteva bătăi de aripi, se mută aiurea, mai la adăpost.

Şi astfel în liniștea întreruptă numai de plescăitul vălurelelor stârnite de vaporaş, în decorul aparent monoton, dar la fiecare pas variat prin amănunt, ajungi la oaza Scurtu, casa administrației pescăriilor, înălța-tă pe un dâmb spre a fi ferită de viiturile obișnuite.

De jur împrejur numai sălcii și câte o plută rămuroasă, iar în ochiurile de apă alimentate de canal, plutesc flori de nufăr.

Filipoiul este drumul cel mai bătut de crapi în călătoria lor dela baltă în râu și

înapoi. Aice i se aţin şi pescarii în cale. Sistemul e acelaș ca pentru stârpirea iepurilor în Australia. Garduri de pari, împletite cu nuiele, închid pieziș, ca spre un gât de pâlnie, calea peştilor. Acolo, la strungă, se aşează leasa cea mare, cu un sghiab podit, un soiu de tobogan pentru peştii care alunecă înșelați și de curentul mai iuțit al apei. Astfel cad în sacii pescarilor, care stau la pândă, când se anunță convoiul peştilor.

Cum vin cirezile de vite dela păscut, cu ugerul doldora de lapte, aşa se trag uneori puzderia crapilor îngrăşați de belșugul hranei din bălți. Nu vin însă totdeauna la vremea sorocită. Au și ei toane, bizuite pe simţurile lor agere. Nu simt capcana, dar simt când apa e scăzută ori umflată. De aceia și pescarul trebue să fie de veghe. Altfel de geaba osteneala şi cheltuiala pentru așezarea lesei. Dacă se nimereşte puhoiul crapilor, se pot prinde și 10.000 kilograme într'o oră. Asvârlindu-se cu dibăcie prostovolul, un soiu de voloc ca o rochie, având plumburi pe margine, se scoate într'o clipă un sac plin de crăpuşteni cu solzi argintii.

Dela oaza Scurtu, mai departe, în Baltă, înaintezi numai cu lotca.

E o altă parte plăcută a drumului. Zarea se lărgeşte, ca și oglinda apei. Sălciile se trag în lături, lăsând locul stufului ce-şi clatină spicul des mătăsos la unduirea unui val de vânt. Flori de stânjenei galbeni, de roşațea trandafirie, împestrițează cadrul stufului.

Adevărata plăcere a plutitului pe apa liniștită a ghiolului abia acum o poţi prinde. Nedefinitul spațiului, înceţat la orizont, câte un sbor grăbit de cormoran, culoarea schimbătoare a feței apei după umbră și lumină, după desișul pădurii verzi mărunte de sub apă, totul te face să uiţi ce ai lăsat în urmă. Iar când, la o cotitură de drum, într'o rarişte de salcii, apare șiragul îmbujorat de soare al munților Măcinului, tabloul te fascinează.

Un al doilea la fel ca îmbinare de decor, de colorit, nicăeri nu-l poți avea. Mai ales în spre apus de soare, când apele și norii încep a se polei cu aurul şi purpurul asfințitului, iar munții a se îmbujora tot mai intens, sublimul frumosului din natură te cutremură.

Intoarcerea prin brațul Măcinului, în amurgul ce începe să dea fantastice contururi caselor și arborilor, nu e lipsit nici el de farmec.

Și astfel ai făcut un drum circular, trăind momente uneori ca din povești.

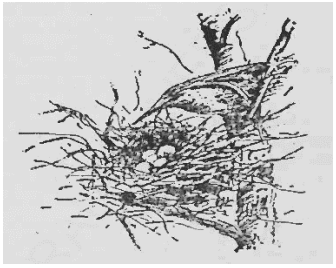

Munții Macinului.

Deprins cu terenurile joase din sudul Moldovei, de pe malul stâng al Dunării, ori cu Câmpia netedă din spre Brăila, te prinde uimirea când îți răsare la orizont dintr'odată, profilul crestat al unui șirag de munți. Par depărtați, deşi sunt dincolo de apă. Işi schimbă fața după cum îi priveşti și după cum îi bate soarele.

Dela marginea grădinii publice din Brăila, au înfățișarea Carpaților făgărășeni, cum îi vezi dela Sibiu. Piscuri ascuţite, colți numeroși, fac linia profilului frântă.

Dimineața, umbriți, învăluiți în ceață, sunt asemenea dungii de nori ce se lasă uneori la orizont, la marginea Mării. Când soarele de toamnă îi bate în coastă, îţi surâd în haină trandafirie.

Din spre Reni au altă înfăţişare, căci îi priveşti dintr'un capăt.

Formele variațe nu se deşiră, ci se strâng grămadă, într'un nod cu asperităţi, un masiv în miniatură.

Te ademenesc tocmai prin tainica lor apariţiune, acolo unde nici nu te ai fi aşteptat să-i întâlneşti. Din apropiere te prind în mreje prin variația peisajului, altul dela pas la pas.

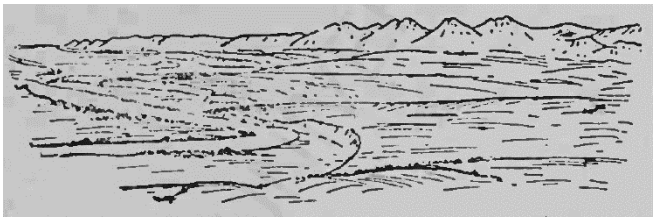

Când soarele răsare, îți surâd în haină trandalirie.

Dacă dragostea de natură la noi ar fi mai înrădăcinată, iar dorul de a cunoaşte minunatele colțuri din țară cât decât mai desvoltat la gencrațiunile tinere, Brăila sau Galaţi ar fi centre de excursiuni, ca şi Sibiul pentru nemți. Școala turismului la noi, ar trebui să înceapă din Munţii Dobrogei. Spre înălțimi nici de 500 m. trăești toate peripețiile urcușului de munte.

Drumul nu e lesnicios, deşi scurt. Ai de învins asprimea coastelor priporoase, osteneala potecelor cu stânci. Nu ține însă mult, iar depe vârfuri tabloul este plin de ademeniri.

Munţii Măcinului sunt adevăraţi munţi după naștere, măcar că nu au semeţia celor tineri. Sunt asemenea nobililor scăpătați, cu origine depărtată, cu fineţa sufletului ciselată prin moștenire îndelungată.

Chiar drumul dela Brăila are în el ceva din taina aleelor, cari duc la ruina unui vechiu castel. Vaporașul ce se desprinde din portul plin de vase mari, transatlantice, cu hornuri groase încinse cu brâu de toate culorile, pare o coajă de nucă în mijlocul Dunării, aici aproape un kilometru de lată.

Ajuns la gura canalului Măcinului, răsufli uşurat. Drumul de acum înainte e o alee de sălcii pletoase, un canal din Veneția nordului, Bruges-ul adormit. Sub tunelul de verdeață, vaporaşul alunecă lin, dsemenea gândacilor care patinează la fața ochiurilor mici de apă.

Au rămas în urmă, departe, hornurile înalte, mereu fumegânde. A dispărut, ca prin farmec, sgomotul portului, cu scârţiitul scripetelor, hodorogeala căruţelor, zângănitul lanțurilor și strigătele hamalilor.

Eşti transportat în lumea poveştilor, de ai vrea să ţină cât mai îndelung. La o cotitură de drum, în cadrul sălciilor ce se dau la o parte, ca într'un decor de scenă, îţi apare un cuib de case, strânse grămadă, din mijlocul cărora se înalță minareturile svelte ale celor două geamii. în fund, după ele, e zidul numai pietre, coasta apusană a Munţilor, bătută în plin de soare.

Așa de bruscă e schimbarea, atât de deosebit e peisajul, în cât drumul de câteva ore, îţi apare lung; te-a transportat dintr'o lume în alta.

La Brăila ai părăsit malul de lut gălbiu. Dincoace ți se înfățișază zidul de granit. Din şiragul de case moderne, aşezate după plan american, străzi drepte ce dau ca spițele de roată într'o piaţă înflorită, ai ajuns la icoana vremurilor nu tocmai

depărtate, când Paşa era atotputernicul locurilor.

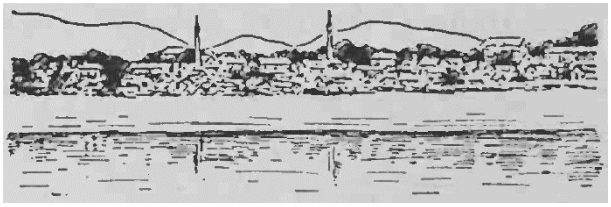

... din mijlocul cărora se înalţă minarelurile...

Latul Dunării desparte două lumi încă deosebite. Deoparte forfota vieții, cu gâlceava târguelilor, cu lăcomia intermediarilor cătând numai la câștig. De alta, viaţa orientală, tihnită, cu mişcări domoale, ca și când timpul n'ar însemna nimic. Turcul, cu picioarele strânse sub el, cu șalvari şi turban, își soarbe liniştit cafeaua din felegean, numărând clipele după boabele de chihlimbar înșirate pe aţi.

In prefacerile suferite chiar de Turci în țara lor – Ankara clădită la margine de ţinur aspru, – aceștia de aici, aduc aminte de vremea când luptau, se bucurau, erau pașnici ori cruzi, mânați numai de religia care-i domina. Fanatismul religios scăzut, au rămas inofensivi, blajini, dar fără alt sprijin în viaţă.

Măcinul prea puțin s'a schimbat din ceia ce a fost odinioară. Aceleași case joase, cu acoperișul de țigle, tras pe ferestre; aceleași străzi întortochiate cu caldarâmul din pietre abea rotunzite, iar când, primăvara, caișii sunt ciucură de flori trandafirii, câți-va chiparoşi ar fi îndeajunși ca să te crezi departe undeva, prin ascunzişurile Bosforului.

Oamenii sunt în unison cu munții, căci şi munții au povestea lor.

In rigiditatea masivelor de stânci, ce par asvâriite unele peste altele fără nici o orânduială, să poate, ceti legea veşnică din natură a primenirei necontenite, viață îmbinată cu moarte.

Şi munții, ca și apele, ca și omenirea, au vrâste deosebite. Unii sunt tineri, abea înălțați, cu crestele semețe ce sgârie norii, cu. văi proaspete, adânci, de ameţeşti uitându-te în fundul lor.

Sunt ca omul în plină vlagă, cu muşchii de oțel, cu mişcările de căprioară, cu privirea surâzătoare, vioaie, plină de speranțe, Sunt și munţi bătrâni, peste capul cărora vreme nu de veacuri, ci de sute și mii de veacuri, au curs puhoaiele revărsate din cer. Semeţia munților a apus; văile s'au netezit. Sunt gârbovi, deşi cu făptura tinereții, cioturi rămase din falnici stejari.

Așa sunt Munții Măcinului, în tinerețea: cărora nu existau nici oameni, nici paseri. S'au înălțat când temelia Carpaţilor nu era măcar plămădită. Lanţul lor se întindea departe, către miazănoapte, în lungul Moldovei, de se puneau în legătură cu cei din Polonia, din Bohemia, din inima Franței. Vremea le-a tot tăiat din înălțime; revoluţiunile pământului i-au rupt în bucăți. Lanţul ce se întindea, ca şi Alpii azi, din Bretania franceză până 'n Dobrogea n'a rămas decât nişte colți rezleți, izolați, despărțiți prin prăbușiri întinse şi adânci. Alţi munţi clădiți cu materialul rupt din coasta lor s'au înălțat alăturea de ei, generaţie nouă, mândră, impunătoare, lângă gheburile bătrâne, ce abea mai răsăriau dela fața pământului. E acelaș cântec ca și cu vechile cetăți năruite, din care n'au rămas decât bucăți de ziduri, pe vârf de stâncă, Din lespezile de marmoră cioplită, din frânturile statuei lui Jupiter Tonans, alţii, veniți mai târziu, au zidit bordeie sau podoabă pala-telor mândre. Cuvintele puse de Shakespeare în gura lui Hamlet, în scena cimitirului, se aplică lui Cezar ca şi Cartaginei, vietăților ca și munților.

Melancolia vieţii apuse aruncă însă asupra Munţilor Măcinului un farmec deosebit, sub imperiul căruia te simți prins de îndată ce începi a urca coasta mai trăgănată din spre Greci, ori din spre Bugeac, colțul din fața Galaţilor, către Pricopanul dominant.

E suiș de munte. Te acățări de zimții bolovanilor rostogoliți; încerci cu piciorul aşezare sigură pentru pas; ocolești pieptișul aspru.

Asuzi; răsufli din greu; poposești adesea. E inima munţilor vechi, rămasă aceiaşi. Când crezi că ai ajuns în vârf, alt pisc ascuns privirii, îți iesă înainte, căci măcar că sunt bătrâni, înfățișarea e în totul asemenea, în amănunțimi, cu aceia al munților mai tineri. Deosebirea e că vârful cel mai înalt, mont de granit dur, îl atingi în scurt timp.

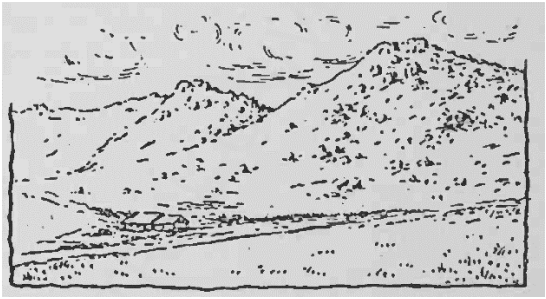

Pretutindeni bolovani rotunziți ...

Atunci abea îţi dai samă că ai a face cu o miniatură de munţi; rădăcina celor vechi, rămasă în relief.

Cât ai suit, în zadar cauţi să-ţi răcorești năduşala la izvorul de apă: Murmurul lui tainic, farmecul urcuşurilor din Carpaţi, nu-l auzi, cum nu-ţi cântă nici șuerul cetenelor de brad, biciulite de vânt.

E liniştea cimitirului dar şi smerenia ce ţi-o deşteaptă mormintele. In schimb, răzămat de bolovanii rotunziți ce presară creasta munților, vei urmări rotirea vulturilor cu capul pleș, care-și aleg încă locurile cele mai priporoase și. ascunse, ca să-şi clădească cuibul, adunătură de vreascuri uscate în care-şi cresc puii. Se înalță, se urcă mereu în seninul luminos, de ajunge cât un hulub. Apoi se lasă domol în rotiri largi, cu aripile înclinate când într'o parte când în alta, pare că ar aluneca pe un plan nevăzut în spirală.

Măreţia acestei pasere te face să uiţi că te afli numai cam la 500 m. înălțime, deși cel mai înalt vârf din Munţii Măcinului. E un câmp de bătălie între ciclopi. Pretutindeni bolovani rotunziți, gata să se prăvale, sunt presărați pe vârf, pe coastă. In farmecul lunei te crezi într'un ținut vrăjit; fiecare piatră iea chipuri de ființi, felurite, ce stau de vorbă. Asculți povestea munților reduși la ruini, glas tânguitor ca al unor bătrâni în pragul morții. Te uiţi în jur și priveliștea e aceași ca și de pe un munte înalt.

Deoparte se înşiră val de val, crestele încâlcite, care se lasă spre răsărit. De cealaltă parce sticleşte dunga Dunării, la marginea Bălții ascunsă sub ceața fumurie, ce uneşte cer cu pământ. Soarele pătrunde în ea, un disc enorm, roş ca para focului. Se lasă încet ca după o cortină de gaz subțire, ce-i domoleşte strălucirea.

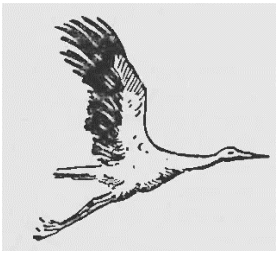

Spre Iacobdeal

In drumul dintre Brăila şi Galați, se ițește într'una de peste Dunăre, un muşuroi uriaș.

Până la amiază apare ca o pată sură la orizont, cu profilul o parabolă. Când soarele scapătă spre asfințit și scoate în relief, prin contrastul brusc dintre lumină și umbră, până și bulgărele din brazdă, dealul pomenit surâde, se îmbujorează la față, desluşindu-i-se câteva viroage.

Ca un ceaun răsturnat, văzut ori de unde te întorci, exercită o tainică chemare. Doreşti să-l urci, să vii în atingere cu el. Și astfel nu poţi trece prin Măcin, fără să nu te îndrepți către Iacobdeal, cum i se spunea mai înainte de a fi botezat Dealul Regele-Carol.

E un drum plăcut, de loc obositor şi răsplătit prin liniştea supremă de care te bucuri pe vârful nu mai înalt de 344 m., în mijlocul unui spațiu larg, larg de tot, peste care ai impresia că eşti stăpân.

Apuci deodată pe șoseaua bine întreţinută, ce duce la Cerna, în lungul zidului muntos, stropit primăvara cu pete rumene. de caişi înfloriți. L'aşi pe dreapta Carcaliu, sat de pescari lipoveni, iar la stânga Greci, sat mare, după un pinten de deal. In jur e pace. Spre toamnă soarele scaldă peisajul într'o lumină blândă, pare că s'ar revărsa din cer o ploaie măruntă, diafană, Doar câte un țârâit de cosaş cât întrerupe liniştea.

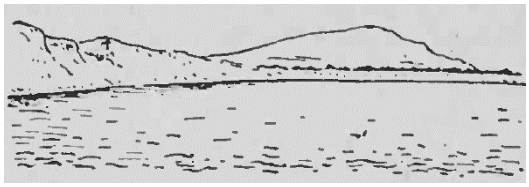

... se iţeşte un muşuroi uriaş...

Ca să mai taie din drum, cărurașul dă deadreptul prin miriștea firavă, împestrițată cu floricelele vioaie de scânteuțe lipite de pământ și cu cele de nemțișori plutind în aer.

La un leagăn de teren se opreşte, se dă jos şi-mi aduce o bucată de tub din lut ars. E urma vieții intense de odinioară, de prin aceste meleaguri.

Ne găsim în dreptul Igliței; bietul sat, neînsemnat azi, cu câte-va căsuțe de pescari, se află pe locul unde acum o mie și mai bine de ani, se înalța vestita cetate Troesmis, getică la început, romană apoi, bizantină în cele din urmă. Era o cetate importantă, loc de sălaş al legiunii a V-a Macedoniană. „Territorium legionis V Macedonicae'", ce avea drept rost să apere drumul de graniță din Scitia-minor, legătura dintre Arrubium (Măcin) și Carsium (Hârşova.). In cetate apa era adusă prin țevi de sama celor scoase de ferul plugului în cale. Te întrebi însă de unde? Azi de jur împrejur se întinde stepa uscată. Temple se înălțau nu numai în cuprinsul zidurilor, dar și mai departe în înteriorul ţării.

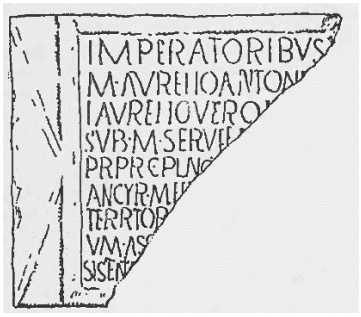

Un plugar arând, dă de o marmură cu inscripții...

Mai pe urmă, pe ruinele templelor păgâne s'au râdicat basilici, a căror temelie s'a păstrat. Reconstituirea cetății, după Bandry, e dreptul cu multe întregiri şi imaginație, o arată apărată înspre uscat de vre-o 12 bastioane, pe când spre apă era malul rupt.

Peste locurile odată forfotă de viață, a tăbăric furtuna năvălitorilor din Asia. Cetățile pustiite s'au năruit, iar praful răscolit de vânturi a înmormântat ruinele sub pământul arabil. La o coastă mai spălată de ploaie, un plugar arând pe lotul lui, dă de marmoră cu inscripții din o villa rustica. O sfarmă cu târnăcopul, spre a o pune la temelia casei lui, cu păreţi din chirpici.

Numai după o frântură cu câteva litere cioplite, se poate întrezări furnicarul de viață ce domnea pe plaiurile, unde acum s'a lăsat liniştea deplină. Vremea a netezit pământul, a astupat șanțurile de întăritură. Ferul plugului ară peste mormintele cetăților de odinioară.

Sic transit...

Natura, ca și așezămintele omeneşti, sunt supuse aceloraşi nestrămutate legi de prefâcere, de suişuri și scoborişuri în drumul însă care urcă mereu treptele evoluției generale. Insula Blasova, din fața Igliței, făcea parte odată din dealurile dobrogene, după cum prin bucata de tub ce o aveam în mână, curgea apă limpede din poalele munților.

Omul trece prin asemenea prefaceri, începând adesea munca dela capăt. Peste coastele Vesuviului, până 'n vârf numai vii, se revarsă într'o bună zi puhoiul pustiitor de lavă. Abea s'a răcit și omul taie din nou trepte în piatra proaspăt întărită, punând alte coarde ca să se prindă.

Regretatul Pârvan, atât de timpuriu smuls dela cercetările sale temeinice, a arătat că pe vremea când zidurile Troesmis-ului erau în picioare, în cuprinsul cetății se găseau oameni veniţi din toate părțile lumii. Trăiau familii din Planina, alăturea cu altele venite din Faventia (între Bolonia şi Ravena) ori din Oescus.

In timpurile moderne nu e altfel.

Cetatea a dispărut, dar dorul de câşitig ori nevoia de a trăi, a adunat în apropiere, sub coasta dealului, neamuri diferite, care se străduesc să-și scoată pânea zilnică din măruntaele de piatră ale muntelui. Cu cât te apropii de el, cu atât liniştea de până acum e întreruptă de ecoul unor sgomote sacadate, unele mai regulate, altele cu svâcnituri intermitente. Lovituri de ciocane se împletesc cu zângănit de vagonete ori scârţiit de roti. Muntele e în totul de granit; oamenii taie blocuri, duse înainte de război și la Odesa, pentru pavarea străzilor. Așa se lămureşte viața şi gălăgia din preajma lui.

Bărăci de scânduri formau, pe vremea când am trecut pe acolo, înainte de război, un sat provizor. După ce încetează lucrul, nelipsita cantină e plină de lume.

In sala lungă, cu șiruri de mesa, simple scânduri abea geluite, se aud toate limbile.

Pe culmele de sus stau înşirate frânghii, căldări, alături de opinci ori bocanci, tot ce e nevoie pentru viața unui sat în formație, a unui popas vremelnic în izolarea ținutului întins, De o parte stau grămadă câțiva italieni. Doi din ei joacă jocul favorit, gălăgios. Se aud numai numere; Tre-cinque-due. Isbesc cu pumnul în masă, desfăcând degetele repede, ca să se potrivească cu numerele enunțate. Alții stau de vorbă, gălăgioşi, cu gesturi iuți, într'una săltând surtucul asvârlit pe umăr. Unul singur s'a tras mai la o parte. Cu capul între palme, cu coatele răzămate pe masă, cată undeva departe, prin raza de lumină ce străbate dintr'o crăpătură. Se vede pe plaiurile de lângă Verona, unde și-a lăsat nevastă şi copii, silit de nevoi la pribegie. Aude în şoaptă cântecul de leagăn : .

Dormi. Susurra il vento una preghiera
Passa per l'aure un tacito sospir;
Ne la tristezza de l'azzura sera,
Dormi – dolce e dormir!

La altă masă stau îngânduraţi, cu sprâncenele încruntate, doi bulgari. Pun la cale ceva. Economi, nu consumă nimic; din vreme în vreme fac să țâşnească printre dinți o aruncătură de stupit.

Mai încolo doi flăcăiandri români, își dau cu coatele când intră în dugheană vreo fetișcană, cerând pâne pentru cină.

Acelaș amestec de neamuri, ca și în vremea când pe aici patrulau legionarii din a V-a armată macedoneană.

Dealul lui Iacob este un minunat post de observare. Suişul e o preumblare. Spinarea trăgănată nu te oboseşte, iar când ai ajuns sus, priveliștea te recrează.

Spre apus ceața se lasă peste întinsul Câmpiei române, nesecat grânar. Sate, ogoare, tufărișuri, toate sunt acoperite de scama subțire a zilei de toamnă. Ai crede mai de grabă că e marea pe o zi înourată, când nu se prinde despărțirea dintre apă şi cer. Dunărea lată, tulbure, curge chiar sub munte, în şerpuiri largi, care redau marginea terenului petros al Dobrogii. E una, din malul Turcoaia și până cât vezi cu ochii. Sub haina-i mohorită a marilor viituri, ajunge mai mult lac decât apă curgătoare. Umflată de ploile ce se țin lanţ la munte, coroana sălciilor stufoase, rezlețe, par enorme geamandure plutitoare. Invie pentru o clipă icoana vremurilor de demult, când Balta Brăilei nu exista; în locul ei domnea marea întindere de ape, revărsate și peste câmpii.

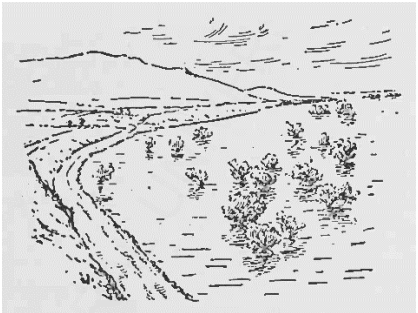

... ajunge mai mult lac decât apă curgătoare...

De te întorci cu privirea către nord, se zărește dunga malului dela Brăila, cu hornurile fabricilor ca nişte bețe de chibrituri, iar ca un deget arărător, ce a făcut să se îndoaie Dunărea la Galaţi, se înșiră culmea tot mai joasă a Munţilor Măcinului, sfârșiţi în faţa Galaţilor, printr'un dâmb nici de 100 m. înălțime, dar care

tot mai are înfățișarea mândră a unui munte.

In jurul tău nimeni. Cât vezi cu ochii, iarăși țipenie de om. Stai pe una din boambele rezultate din măci-narea granitului, îngrămădite ca bolovanii la marginea mării.

Liniştea devine apăsătoare. Cerul se împreună cu pământul și te striveşte în tăcere.

Urmărești umbra în apă a bâclanului ce taie văzduhul, ca să-şi caute loc de culcuș în altă parte; clădeşti tot soiul de castele pe puntea de aur lăsată o clipă de soarele înrosit, pe întinsul bălții.

Și apoi te învăluie iarăși desăvârșita linişte, încât prind gândurile să ieie locul sgomotului din viață.

Sunt momente când deplina pace te doboară. Te scobori iute jos, dorind sala scundă, cu miros de fum, cu gălăgia italienilor cari continuă, tot mai înfierbântați, jocul lor.

De altfel te alungă şi amurgul; țânțarii te chiamă la realitate.

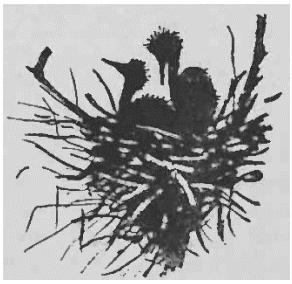

Dealungul brațului Sf. Gheorghe.

Cu Domnul Mollt, tovarășul meu de drum din singurătatea plaiurilor dobrogene, mă împrietenisem deabinele. Căruţa lui nu era nici mai bună nici mai rea decât toate cele dobrogene, aproape la fel, bine fere-cate la încheieturi și cu draghina înaltă la spate.

Avea cai buni, iarăși ca mai toți nemții ori de unde ar fi, în Bugeacul basarabean, la Cisnădioara ori la Caramurat. Ținea la ei, îi îngrijea; hamurile erau mereu ca noi, înzorzonate cu tot soiul de canafuri şi alămuri lucitoare.

„Herr Mollt'“ îmi prinsese obiceiul și scopul drumurilor mele.

Nu aştepta să-i spun unde să se abată. De vedea în cale un dâmb mai răsărit, cârnea caii într'acolo, apuca prin mirişti. Noroc de brazda moale în care se înfundau roțile, domolind sdruncinătura căruții. Abea mai târziu, după vre-o doi ani, a crezut de cuviință să înlocuiască sacul umplut cu fân, printr'un scaun pe arcuri. „Herr Mollt'', înalt, bălan, cu ochii verzui, făcea parte din colonia de nemți, venită din Rusia și aşezată la Malcoci lângă Tulcea pe la mijlocul veacului al 19-lea.

Se cunoaşte îndată că satul e locuit de nemți, nu numai prin biserica râdicată pe un umăr de deal, în văzul tuturora, cu turnul piramidal având la baza săgeții patru turnulețe mici, dar şi prin casele mari, spațioa-se, cu gospodărie aşezată, Neamul acesta de oameni, harnici, ușor își fac culcuș comod ori unde se așază, Satele lor le recunoști: îndată, după casele puse la linie, perpendiculare pe străzile largi, umbrite de arbori.

Deosebirea se vede imediat, mai ales acolo unde în preajma satului nemţţesc vin sate cu alte neamuri. Așa e la Caramurat pe drumul dintre Constanţa și Hârșova. Intri în satul tătăresc, cu case de lut puțin înălțate dela pământ, având ferestruici cât pumnul. Nici îngrăddituri, nici pomi. Cum sunt pietrele funerare din

cimi-tirul lor, înfipte în vraiștea stepei, tot așa şi casele sunt împrăștiate fără nici o orânduire. Nu le vezi din depărtare, aşa de mult se confundă cu galbănul pământului.

După o bucată de drum, treci prin satul românesc. Casele stufuite sunt mai înalte; strălucesc prin cură-ţenia varului proaspăt dat.

Ulițele sunt însă tot întortochiate, dar curţile împrejmuite. E dreptul că mai la toți gospodarii, uneltele sunt asvârlite întâmplător în ogradă, ca și dincolo, la tatari, dar câțiva salcâmi tot dau umbră copiilor, în arșița nămezei.

Și mai departe vine satul nemțesc, cu vioiciunea orașului. Casele trase la linie, unele cu olane, nu le poți distinge dintre acareturile una cu clădirea stăpânilor. In jurul casei nu lipsește umbra copacilor, iar în curte domneşte cea mai perfectă ordine. In fața bisericei mândre, e piața.

Sunt trei etape principale din evoluția omenirii întregi, precum și caracteristica a trei culturi deosebite, Tătarul reprezintă vremea primelor aşezări omeneşti, trecerea dela pribegia nomadului la stabiliratea agricultorului. Trezeşte icoana vremurilor tulburi, de necontenită desnădejde și nesiguranță, când casele nu puteau fi decât bordeie, iar bucatele și comorile se ascundeau în gropi bine bătute, greu de descoperit.

Satul românesc represintă o transiţie. Aşezarea e mai de lungă durată dar cultura încă e departe. Viața în casă e restrânsă; e dusă mai mult în aer liber, pe ogoare și la drum.

Satul nemțesc e aşezarea statornicită. Clipele de odihnă se petrec în spațiul larg al odăii, unde domnește ordinea și curăţenia. In jurul mesei, sara, capul familiei deschide biblia păstrată cu evlavia credinţii adânci, iar ceva din sfințenia bisericii a pătruns și în interior.

Și iată cum într'o zi de sărbătoare, fiind invitatul tovarăşului meu de călătorie, în casa lui din Malcoci, mi se păru că restaurantul din oraș cu îndoelnica curățenie a feței de masă, a rămas departe–departe, deşi mă aflam numai la 7 km. de Tulcea.

La umbra perdelelor trase și în răcoreala odăii curate, am avut masă aleasă, cu pâne de secară și unt proaspăt, cu mâncare de pasere și nelipsitul „mehlspeise”. Era o masă de burghez înstărit, în casa săteanului cu mânele bătătorite de ţăpoi şi coarnele plugului.

Tot în Malcoci mi-a fost dat să trec clipe de o înfiorare artistică, venită pe neaşteptate, dar tocmai prin aceasta mai intensă. Era o sară senină de vară. Toropeala de peste zi se linişti prin adierea răcoroasă din spre ape. Fosforescanța cerului înstelat, învăluia spaţiul într'un semi-obscur, în care casele, arborii şi culmile de dealuri, se învălmășau în joc de umbre.

Deodată, în liniştea începutului de noapte, când cucoșii dorm, iar cânii aţipesc pregătindu-se de veghe, răsună glasuri de băr se baţi, cu întonare de cântec duios, trăgănat, dar armonic. După tăria tonului, venea nu știu de unde, din apropiere; se desluşeau cuvintele. Pe urmă slăbiră încet. Ajungea numai melodia plină, din ce în ce mai domolită, până ce se perdu și ea în surdină, ca un final ce se stinge. Imi aduse aminte de corul Pelerinilor din Tannhaüser, numai că resonanța domolită de spațiul larg, taina stelelor şi a umbrei lăsată pe pământ, dădeau cântării o vrajă nespusă. Mi se păru că e vis. Cu mult după ce ultimele vibrațiuni se mistuiră în adâncul tăinuit al cerului, repetam în mine cântecul ce-mi stârnise fiori.

Am rămas tremurând, cu respirația încetinită, cu auzul atent, doar voi mai

prinde ceva din dumnezeeștile glasuri, ce păreau imnul dintr'o ceremonie sfântă, nevăzută.

Mi s'a spus că așa e în fiecare sară de Duminică ori sărbătoare.

Preotul nu îngăduie flăcăilor să hoinărească la crâșmă. Cum se înoptează, pleacă spre casă cântând. Nu e colț din țară, cu aparență cât de ştearsă, care să nu-ți poată procura momente de sguduire a simțurilor. Plăcerea călătoriilor fără călăuză constă tocmai din împletitura unor asemenea întâmplări neprevăzute, care îţi rămân adânc în amintire, după ce te-au pironit, prin efectul lor asupra sufletului.

Călătorul care ar străbate neatent prin Malcoci, ca și prin atâtea alte sate, nici nu i-ar trece prin gând că există în preajma lui ascunzişuri unde și natura pregătește surprize.

La câțiva pași de vatra satului, începe balta, domeniul deltei. Stânci roșcate răsar de sub învălișul de țărnă. Ele sunt jelțurile pe care stai și visezi în fața țăsutului de flori dela marginea apei.

Ai înainte un tablou de Segantini, în care peisajele sunt redate nu prin pete de culori suprapuse ori alipite, ci printr'un țesut de fine linii, așa orânduite încât din depărtare dau tonalitatea peisajului cu lumina proprie înălțimilor muntoase.

Așa și aici. Toiul vieţii pline dela începutul lui Iunie, exuberant în culori și forme, nu-ţi mai satură privi-rea. Are acelaș efect ca şi răscolirea corului, răsărit ca din pământ în farmecul nopții de vară, Frumosul e tot una pretutindeni, iar sensaţiunile ce-ţi deşteaptă sunt sguduitoare ori legănătoare, te întețesc ori te mângâie, indiferent dacă îţi vin din muzică, din o poezie ori din îmbinările de flori. Cum e transformarea energiei, o cădere de apă dând electricitate, tot așa adesa parfumul sau culorile florilor îţi deşteaptă arii felurite. Le auzi privind ori respirând aerul plin de mireasmă.

Boghioase flori de nuferi galbeni, se găsesc alături de ale nuferilor albi cu încondeieri trandafirii. Stânjâ-neii galbeni străjuiau în jurul ochiului de apă, în care aluneca dunga de soare, furişa tă printre stâncile ca de porfir. Florile de săgeata-apelor, înălțate, păreau candelabre, cu sute de pâlpăiri aprinse în fața altarului.

Limpeziciunea de cristal a apei, bătută de soare, te făcea să te uiţi în adâncul ei ca printr'o fereastră. Frunzele mărunte de otrățel, țes pânză deasă de verdeață, asemenea voloacelor asvârlite de om pentru pești. In desișul ei stau capcane măestrite în care se vără mici răcușori, fără să bănuiască de apropierea morţii. Sglobii, se bucură de căldura şi lumina soarelui ori abea ieşiţi pe lume, gustă din fericirea primelor călătorii de plăcere în domeniul apelor. Curioşi, se vără în măruntele capcane ce le stau în cale. Ameţiţi, înăduşiți în spaţiul restrâns, cearcă să iasă la libertate. Drumul le e tăiat. Sunt prizonierii plantelor carnivore. Tragedia din desişurile pădurilor africane, în taberile antropofagilor, se petrece și sub oglinda apei ca lacrima.

Un roiu de calul-dracului, cu sbor îndrăzneț de săgeată, se abate dintr'odată, fără să ştii de unde vine. Insectele trag linii sclipitoare în văzduh, ce se încâlcesc ca stelele căzătoare în noaptea Sfântului Laurenţiu; cu aripele ca de mică fac sgomot înfundat de zângănit metalic. Par mai multe prin oglindirea lor în apă. Cum vin, aşa se fac nevăzute, ca și când ar fi făcut un drum de plăcere.

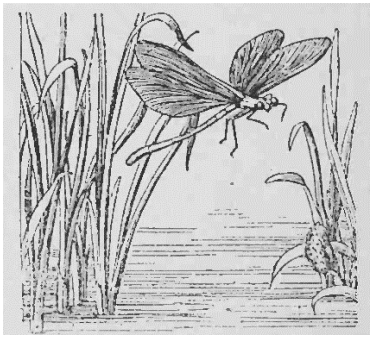

... se abate dintr'odată nici nu ştii de unde...

Cum e la Malcoci, e în tot lungul brațului Sf. Gheorghe căci la marginea apelor care ajung la inundațiuni până 'n malul de piatră, se înalță rana necicatrizată complect a pământului, cu stânci străvechi din temelia scoarței. E linia dealurilor nordice, dar tot odată și linia urmelor de întărituri depe vremurile când dâmburile serveau de strajă peste întinsele ape. Pretutindeni se găsesc cărămizi, cioburi de oale ori monezi, cari dove-desc o viață stânsă.

Aşa e la Prislava, cu ultimele case inundate. Pe dealul dela spate, sunt urme de întărituri şi ziduri; pe aici trecea drumul bătut ce lega Salsovia, pe locul Mahmudiei, cu Aegyssus (Tulcea de azi, „vetus urbs, moenibus et positu vix adeunda loci”, oraș vechiu, cu ziduri și posiţia care-l fac greu de luat, cum îi spune Ovidiu.

Săţişorul de pescari de azi, pare a fi avut un trecut însemnat, căci altfel numele lui nu s'ar găsi și pe hărțile vechi genoveze.

Cu mult mai cunoscute sunt localitățile din spre răsărit.

La Mahmudia s'a dat peste ruinele vechii cetăți Salsovia, cea mai nordică şi mai importantă întăritură din colțul nord–estic al Dobrogei, căreia probabil i s'a suprapus un punct genovez de magazinare ori chiar de apărare.

In tot drumul dela Prislav la Mahmudia și mai încolo până la Dunăveţe, nu e colț de deal mai răsărit, căruia poporul să nu-i spuie; La cetate. Pretutindeni întâlneşti gropi scormonite în taina nopții, după bănuite comori. De altfel s'au născut și multe legende, în legătură cu acest trecut sbuciumat. Pe vârful dealului Beştepe s'ar găsi încă și acum belciugul de care se prindeau corăbiile, ca să nu fie luate de furtuni.

Fiecare legendă are în sine un mic sâmbure de realitate, deformat apoi și învăluit în amplificările de mai târziu prin închipuiri adăugate din generație în generație. Nu s'a dovedit că chiar legenda biblică a Potopului, e bizuită pe o catastrofă întâmplată nu în Palestina, ci în ținutul Tigrului și al Eufratului? Poema lui Izdubar cu mii de ani înaintea lui Hristos, o descrie amănunțit. Adaptată scopului şi locului, povestirea a trecut în Biblie.

Aşa și aici, Belciugul de fier nu se găsește; el însă concretizează amintirea vagă a vremii când marea se întindea cu mult mai spre apus de țărmul ei actual, iar Raselmul forma golful Halmyris, în jurul căruia erau salbe de cetăți, azi sub mantia uitării, așternută de vânturi.

Că a putur să fie așa, știința nu neagă. Când a fost aşa? Știința nu poate preciza încă, iar descrierile celor vechi nu pot fi luate ca represintând prezentul vremii lor, ci iarăși realitatea depărtată alterată de puterea legendelor. Pe atunci Istru era la marginea lumii, iar „zice-se” putea fi luat drept adevăr, de cei cari scriau istoria și geografia mai mult din auzite. Ca și pentru zorile omenirii, închipuire și realitate se îmbină. Nu se poate cerne adevăr de plăsmuire după mii şi mii de ani, când natura

a asvârlit văl nou de viaţă peste tot, în prefacerile ei necontenite.

E logic ca în acest colț al Dobrogei să fie și multe urme de cetăți și multe legende. E cel mai important din punct de vedere al apărării, căci e cel mai înaintat către nord–est, ținutul izvoarelor de puhoiae omeneşti.

E important și prin dealul ce se înalță între Beștepe și Mahmudia.

E farul cel mai înalt din partea locului. De pe vârful lui privirea ageră străbate până spre țărmul Basarabiei.

E o creastă cu 5 gheburi dealungul malului. De aceia și numele turcesc Beştepe. Se vede din toate părțile, ca și Ceahlăul din Moldova, răsărit peste capul celorlalți munţi mai mărunți. Deşi Beştepe nu are înălțimea mai mare de 242 m., izolat cum e, îl zăreşti dela Reni ca şi dela Ismail, dela Enisala pe lacul Babadag ca şi de pe mare.

Urcușul e ușor, domol, ca a mai tuturor dealurilor din Dobrogea, cioturi îmbătrânite de munți odată falnici. Ploaia i-a spălat vreme de milioane de ani; fir cu fir din trupul lor a fost destipit, dat în sama vântului ori al apelor.

Urcând, asişti la o luptă mută între ființi și aspra stepă. Stejarii, mândri în pădurile dela Slava, vor să deie asalt. Opriți în loc, sunt schilodiți de suflarea aprigă a vântului din spră mare, de uscăciune și arșița soarelui, Din arborii falnici, cu crengile asemenea brațelor mușchiuloase ale atletului, ajung niște tufani, ciritei noduroși, strâmbi, chinuiți, ce-și apleacă fruntea la pământ, ca vântul să alunece pe spinarea încovo-iată. Pare că-ți spun şi ei: „Capul plecat sabia nu-l taie”. Slăbiți, piperniciți, sunt prada omizilor care asvârl peste crengi țesutul alb de mătasă al cuiburilor, așa de multe, de par ninși. Simți chinul bieţilor arbori, în încordarea supremă a fiinţii împinsă de instinctul puternic al nădejdei de viață. Urcă spre vârful dealului, dar la cele din urmă se opresc în drum, învinşi. E acelaș tablou pe care-l găsești pe vârfuri muntoase. Fiinţele sunt altele, dar lupta aceiași. în locul stejarilor sunt brazii. Schilodiți, sdrențuiți, transformați în sperietori de păseri, tiraliorii „armatei care luptă cu sulița” se dau biruiţi. Locul lor îl iau jnepii reduși la tufe, cu crengile ca șerpii.

Urcușul unui deal ca Beştepe, te face să trăești vâltoarea luptei, caracteristică vieţii. în liniștea deplină tabloul chinuitelor fiinţi mute, evocă chiotele sălbatece ale năvălitorilor de odinioară, revărsarea prea plinului omenesc spre locuri depărtate, unde însă prefacerile îl aşteaptă. Mor Hunii, Geţii ori Gepizii împinși la drum lung spre exuberanța vieții dorite. Prin altoirea lor cu alții, nasc popoare cu însușiri noi, ce continuă să trăiască îndelungă vreme.

Drumul printre ciritei nu ține prea mult, iar când ai ajuns sus, te ameţeşte zarea largă, cum orbește lumina pe cel deprins cu semîntunericul odăii. De nicăeri nu se vede atâta variație şi atât de întinsă, Te socoţi în aeroplan. Iți închipui cât de prețuit era un asemenea punct de observare pentru cei care puteau pătrunde depărtarea, punând mâna pod.

Spre miază-noapte sclipesc ochiurile de apă din deltă ca nişte cioburi de steclă, asvârlite pe nemărginitul țesut al trestiei.

Cătră miază-zi se înalță dunga dealurilor împădurite din preajma Babadagului, iar Raselmul e luciu, sub bătaia piezișă a soarelui.Spre apus se înalță șira munților dela Măcin ca un labirint de culmi joase, variate ca formă, pe când înspre răsărit se vede dunga cenușie a Mării. In cadrul acestui spațiu, se întind muşuroaiele de piatră, cu spinarea rotunjită, ce caracterizează colțul nordestic al Dobrogei.

Vântul e neogoiat; nu e o clipă acelaș ton. E muzica singurătăţii.

Nici o ţipenie de om. Chiar muștele care, pe celelalte înălțimi mai adăpostite, îţi țin de urîr, aice sunt alungate de apriga suflare a aerului.

Așezat cu spatele în potriva bărăii vântului, gândurile porniau cu iuțala undelor herțiene spre vremurile când jos, la picioarele dealului, Salsovia stătea neatinsă, strânsă în cingătoarea de ziduri înalte, iar aici, pe vârful dealului, străjuia colonul adus din meleaguri mediterane. De departe spre răsărit, suluri de praf se râdică; vântul le împrăștie schimbându-i în nori, ce fug la fața pământului. O pâlpâire de flacără străbate ca o scânteie, apoi se stânge cu îngroșarea prafului ce se tot apropie. Soldatul cată cu groază, căci ştie ce se ascunde îndărătul avalanşei, asemenea Tuaregului din Sahara, care vede întunecându-se soarele de o dungă cenușie râdicată ca un fum gros din pământ, urgia năsipului ce înădușă, orbește, venind cu putere. Dincoace e valul sălbatec al celor însetați după pradă, jaf și omor.

Chiote sălbatece prind a străbate văzduhul. In ecoul izolării stârneau fiori de groază. Soldatul într'o clipă dă de veste jos. Porţile se închid, punțile se râdică, îngrijorarea cuprinde lumea din cetate. Ce pot șanțurile săpate în calea puzderiei de lăcuste care întunecă soarele?

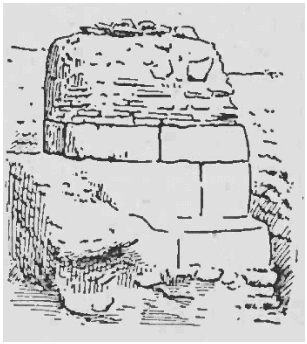

... iar zidurile de cetate prind a se nărui...

In urma năvălitorilor rămâne pustiul iar zidurile de cetate prind a se nărui. Așezările temeinice sunt făcute una cu pământul; scânteia de civilizaţie ce se adăpostea fie şi în templul soarelui înviat de Lycimus ca dușmănie împotriva lui Constantin-cel-Mare, se stânge fără urme. Din stejar rămâne un ciritel înainte de-a peri; din cetate rămân înmormântate sub ţărnă.

Progresul ce mijia și în ținuturile noastre, e oprit în loc.

Singurătatea de pe înălțimile dealului, deştepta amintirea întregei tragedii a poporului nostru, stânjenit în desvoltarea lui normală.

Unde am fi ajuns dacă gospodăria temeinică acelor care începuse viaţa rodnică acum două mii şi mai bine de ani, s'ar fi desvoltat normal, pas cu pas?

Cetind Getica, frumoasa lucrare a lui Pârvan, stăruitor cercetător al trecutului nostru depărtat dar și suflet cu o caldă dragoste pentru neam, pare că ceteşti un tratat de etnografie actuală. Viaţa Geţilor din zorii desvoltării nostre, a rămas viața mulțimii satelor noastre. Prea puțină schimbare a adus vremea în raport cu cei peste 2000 ani de depărtare.

Soarele se lăsase de mult sub orizont; numai tivitura de purpur a câtorva dungi de nori îi arăta ființa. Era atât de bine în învăluirea liniştei supreme, încât aș fi rămas cât mai mult.

Cu regret am scoborit spre Mahmudia, orășel tihnit, cu aspectul încă depe vremurile vechi. In lungul singurei străzi principale, stau înşirate dughenile cu

acoperișurile trase, ca un cojoroc și cu streșina sprijinită pe stâlpi, a căror aspect este cu totul pitoresc în orientalismul lor.

Mai departe către răsărit, dealurile devin mai joase, tot mai izolate, sfârșindu-se cu acelea de lângă Dunăvețe, sate cari ating aproape delta.

Pretutindeni sub brazda răscolită de plug, se găsesc urme de cetăți. Lângă Morughiol e Geneviz-Kaleh, cetatea genovezilor; la Dunăvăţ e Cetatea Zaporojenilor, amintirea vremurilor când ținutul acesta fu dat Cazacilor, dispăruţi de atunci cu totul.

Astăzi este deplină liniște în colțul sbuciumat până mai dăunăzi.

Invăţatul agronom ieșan Ionescu dela Brad, prietenul lui Negri şi Kogălniceanu, unul din cei mai activi în perioada renașterii României, pe la mijlocul veacului al 19-lea, pomeneşte numai numele satelor cari au existat. Locuitorii fură împrăștiați de Turci, atunci când Rușii au căutat să-și întindă granița sudică până la Raselm. Au părăsit satele, lăsându-le pustiite, luând cu ei ce puteau, în primul rând icoanele.

Și azi în Tulcea se pomeneşte de mahalaua Prislăvenilor și a Beştepenilor.

Pe urmă iarăși s'a revărsat peste locuri slabul val al oamenilor de azi.

Vremuri uitate, de şi atât de apropiate. Pacea nu s'a întremat decât curând. Se poate aştepta la ceva temeinic, pe locurile unde pribegia a fost aproape endemică!

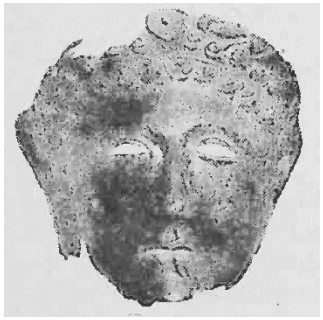

Pe valea Taiței.

Drumul bătut de legionarii romani, duce dealungul Dunării prin Satul-nou și Peceneaga spre vechiul Carsium, Hârșova de azi. Abătându-te către Cerna, sat cuprins, așezat ca într'o pâlnie cu pereți pietroși, apuci calea spre Babadag.

Până la Cerna, locul e aproape neted. Ici şi colo răsar spinări de stânci mai rezistente, năruituri din vechiul relief, acoperit de mantia netedă a lutului galbăn, adus de vânturi în vremea cvaternară.

Ici e Piatra-Roşie, dincolo Piatra-Râioasă ori Bujoarele largi. Pe toate le domină creasta Priopcei, lamă de cremene albă ca laptele, rămasă mai înaltă decât toate, rezistând în lupta îndelungată cu agenții din afară.

Cu cât înaintezi către miază-zi, cu atât se deslușeşte mai limpede zona întunecată a pădurilor care se țin dese, lanț, până la Babadag.

E variația decorului, în legătură cu cea geologică.

La Iaila, sat firav cu câte-va căsuțe, drumul se strâmtează. E o trecătoare importantă spre inima Dobrogei, asemenea Porţiide-Fer, ce duce din Banat spre golful Hațegului, cu Sarmisagetuza romană.

Ca loc strategic a fost apreciat de sigur și de Romani. Dovadă e frumoasa marmoră găsită la Acpunar, din apropiere, cu sculptura zeului Mithras, după care se poate deduce, existența templului, deci a unei cetăți.

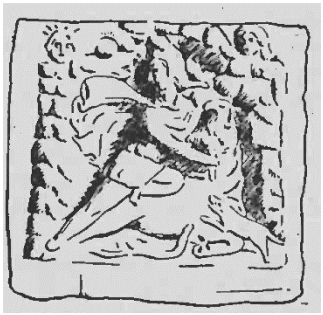

... cu sculptura zeului Milhras...

La Ortachioi locul se lărgește. Peisajul e cu totul altul decât cel de până acum. Se desvălue un nou colţ variat și mândru din plastica Dobrogei.

Suntem în valea Taiței, cel mai important râu din această provincie.

Râurile, ca și munții ori oamenii, îmbătrânesc şi ele. Taiţa este icoana unui astfel de râu istovit. Valea e largă. Râul nu mai are putere să roadă. Coastele văii par netezite de o mână uriașă. Pe fundul albiei, țârâie un fir de apă, limpede, abea păstrat peste vară sub umbra frunzelor de captalan, late cât roate de căruță. Cât de puțintică să fie apa, ori unde, e o binecuvântare. Umezeala ei înviorează drumul, ținându-l mereu verde și înflorit; puterea ei, ori cum, e folosită de om, trecând-o din mână în mână, în sghiaburi râdicate. Dela Moara lui Stan ajunge în a lui Hagi Gheorghe.

Cu vremea însă îi dau pace și oamenii. Roata morii stă înțepenită, înverzită de alge, la umbra sălciilor pletoase; șoarecii au pus stăpânire pe încăpere. Benzina învârte pietrele mai iute decât țârâitura de apă, strânsă în uluce.

Bătrânul râu câte odată se trezește din amorțire. E flacăra ce pâlpâie înainte de a se stânge. Devine sălbatec, pustiitor, înviind o clipă icoana vremii de odinioară. Când norii se rostogolesc peste culmile muntoase și toarnă ploaia cu găleata la izvoarele lui, râul se umflă furios, devenind înfricoșător în mânie. Valurile tulburi nu mai încap în albia îngustă. Cu iuțeala fulgerului, trec de drumul obișnuit, măturând tot ce întâlnesc în cale. Așa de repede și plină ce a venit Taiţa, într'o vară, în cât pe apa ei murdară, pluteau cadavrele vitelor ce nu avură vreme ca să fugă din calea vijelioaselor valuri.

Noroc că-i trece furia repede. Din nou curge agale, cu slabe șoapte de viață. De altfel svâcniturile de mânie sunt spre paguba ei, căci mâlul răscolit în cale se depune în balta Toprac, un corn din lacul Babadag. Astupându-și gura la revărsare, își taie tot mai mult din puterea slabă ce-i mai mână apele la vale. Își seacă singură urmele de viață ce i-au mai rămas.

In schimb peisajul din drumul ei, cât și al afluenților ce-i vin din toate părțile, e mai variat decâr ori unde. Prin îndelungă activitate, de mii de veacuri, căci natura nu măsoară vremea cu anii, înlăturând tot ce a întâlnit în cale mai moale ca teren, a scos în relief ce e mai rezistent, dând vioiciune și farmec locurilor.

Vine de roci eruptive se întretaie în toate părțile. Impotriva lor Aşa a luat naştere şi armata agenților externi s'a luptat cu greu. Astfel au rămas ca niște creste, înșirate în lungul drumului.

Așa a luat naştere și dealul Consul, cu nume nelămurit, o piramidă de porfir și marmoră, izolată între Ortachioi, Alibeichioi, Dautcea și Cineli, ca un enorm tron pe care-l încinge Taița din trei părți. Jocul forțelor a creat aici unul din cele mai frumoase monumente naturale din câte există pe faţa pământului românesc;

ridicătura abea de 332 m. înălţime, poate fi dată ca exemplu tipic, de noțiunea unui munte. Văzut dinspre Cineli, după gardul de arbori înșiraţi în jurul lui, impresia este chiar captivantă. Pare o piramidă egipteană, mai înaltă, mutată din mediul ei pustiu.

Formată din lava întărită, acel porfiro rosso căutat de antici, se înalță ca o sculptură neisprăvită, fapta unui îndrăznet artist.

Peste tronul mândru, cu mânere de marmoră roșie, demn de vre-o ființă mitică, este asvârlit covorul țăsut din arbori deși, iar prin rariști, la sfârşitul primăverii sclipesc ca pietre prețioase cupele florilor boghioase.

Suișul piramidei e ușor, mai ales dinspre Cineli, în vatra căruia s'au săpat vechi puțuri de cercetare a aramei, care încrustează cu azurul malachitului fața pietrelor de aici, ca și dinspre Balabancea, Din vârf se întinde o largă ce îmbrățișază o parte variată a Dobrogei.

În spre sud se întind dealurile împădurite, toate tot una, ca niște valuri împietrite, până 'n Babadag. Spre nord se înşiră crestele tuguiete de porfir dealungul afluentului care vine dinspre Meidanchioi, contrast isbitor ca svelteță de forme, cu dealurile învecinate, împădurite, ce închid orizontul la apus. Spre răsărit zarea nu se împedică de nimic. E aproape șesul, veche față de erosiune, presărată cu martorii vremurilor vechi, dealuri izolate, gheburi spălate sau simple dâmburi largi.

E o zonă frământată ca structură și origină, ceia ce-i măreşte variația, deşi şi peste ea se aşterne acelaș zabralnic de melancolie al ceţii străvezii, nelipsită nici în toiul verii secetoase.

Frământările geologice, prăbușiri mai mult, au ascuns în adânc ruini de stânci, ale căror colți se țin șirag în lungul văii. Peisajului s'a adaus variația adusă de climă. Aici stepa se îmbină cu pădurea, iar aburii calzi ce vin prin Bosfor din Mediterană, pătrund pe luciul lacului Raselm şi Babadag, până departe în Valea Taiţii. Liliecii în tufe dese împodobesc primăvara stâncele, împrăştiind spre sară aroma delicată a florilor lor, asemenea Mimoselor care vestesc anotimpul cald pe Coasta de Azur.

Prin pădurile dinspre Babadag cresc arbuşti a căror neamuri, îşi au sălașul departe, în Japonia, după cum odată, tot pe aci creșteau Sequoia, arborii uriaşi de azi din California. Ramurile lor împietrite se întâlnesc în pietrele gălbii din jurul Babadagului, cu care s'au clădit zidurile de apărare din cetatea Histria. Așa se împletesc toate în viață.

In răscolirile subpământene, apa își greșește drumul. Sub Selpegea, de lângă Bașchioi, se cunoaşte gâl-gâirea izvorului bogat, cu cântec ademenitor. Scenele caracteristice orientului, în jurul izvoarelor rare, le trăești sub umbra muchii de marmoră roşie.

Viața e neogoiată. Nu e clipă în care şopotul apei ce țâșnește cu năvală, să nu fie întovărășit de glasuri omeneşti. Vin nevestele cu căldările de aramă pe cap. Se întind trâmbe de pânză spălată, ca să se usuce la soare. Câtă înviorare aduce apa răcoroasă, ieșită din măruntaele pământului, aici se poate prinde de minune.

Urcând dealurile, din spre Dautcea,o altă variație îți mângâie privirea, ca și sufletul.

Coastele sunt numai ogoare de grâu, mai rar de popușoi. Aurul spicului copt poleește deal și vale, iar vântul alintându-le coama, naște valuri gălbii, asemenea

ondulărilor de ape, numai că sunt mute. Bătându-le în plin, soarele dă variațiuni de strălucire întregului câmp de aur. Farmecul îl formează tiraliorii pădurilor învecinate, arbori presărați pe placa de metal. Numai prin Ardeal mai întâlneşti cruțarea copacilor în mijlocul ogoarelor. Cununa lor desfășurată în plin, dă umbră secerătorilor, când arșița e prea mare.

Ceasuri întregi stăteam în uitare, privind tabloulde sănătate rustică, ce aduce aminte de ogoarele bogate din șesul lombardic, unde haturile sunt duzi tunşi în fiecare an, legați între ei prin coardele viței, încolăcite ca nişte odgoane de sârmă, ai zice șerpi groși ce se țin din copac în copac. E economie de spaţiu, mângâiere ochiului, dar și folos.

Stai și nu te mai saturi să priveşti.

E sănătatea ogoarelor îmbelşugate dar și mulțumirea ce ţi-o procură văzul. Mai ales obișnuit cu câmpurile goale, din apropiere, privirea se odihnește alunecând peste spațiul de muncele, poleit cu aurul grâului și bătut cu pietrele prețioase ale cununii arborilor crescuți în voie.

Simţi prefacerea lăuntrică ce ţi-o aduce natura în podoaba ei liniştită dar plină. Un fluid de bunătate, pe lângă mulțumire, pătrunde prin poarta ochilor. Nu e numai satisfacerea estetică ce ţi-o procură energia vitală a colțului de natură în fața căruia stai; e un simțimânt moral care încolțește, se înrădăcinează, umbrind pe cele obişnuite.

Iți dai samă de însemnătatea închinării mute a elevilor din școala lui Tagore, aduși să contempleze în tăcere răsăritul soarelui în loc să bolborosească veşnic aceeași psalmodie.

Vrednicul învățător de pe vremuri, venit de tânăr din Moldova şi îmbătrânit în lupta dârză ce o duse cu bulgarii din Başchioi, îmi spunea, cu ochii umeziți de lacrămi, văzându-mă uneori cu brațele întinse ca pentru a cuprinde frumusețea peisajului din față:

„Cine ne cunoaște războiul ce-l ducem ca să cucerim pământul acesta roditor și mândru? Învins, aici vin să mă îmbărbătez; învingător, tot aici vin de-mi iau răsplata. Nu mă satur, de ani de zile, privind colțul acesta atât de întremător și bogat”.

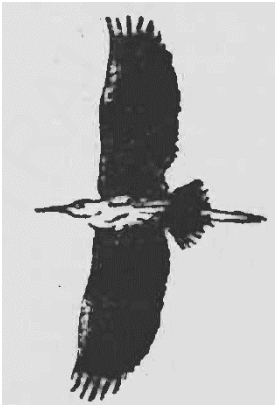

Prin mireasma teilor.

Cei mai mulți cunosc Dobrogea numai din obișnuitul drum cu trenul, depe valea Carasu. Dela Cernavodă la Constanța, distanță de 60 km., un copac este o adevărată minune. Ca să mă odihnesc în toiul arşiței de vară, nu mă puteam folosi

decât de dunga îngustă de umbră, lăsată sub malul de lut. Cel mult câteva pâlcuri de salcâmi, piperniciţi, din jurul gărilor principale, aruncă pete de răcoreală pe pământul mereu înse-tat și încenuşat de cum începe vara. Prin această cale rămâi cu ideia greșită că Dobrogea e un pustiu.

In spre nord pădurile se țin una pe suprafeți întinse. Sunt codrii deși, cu murmur tainic, cu fiorul liniştei umbrite, cu gama culorilor de toamnă. Se ţin lanţ, pe culmea dealurilor largi ce încep din preajma Babadagului, până la Peceneaga pe Dunăre.Se țin lanţ și pe podișul format în bună parte din revărsarea unei lave vechi, întinsă dela Trestenic până aproape de Isaccea.

Intr'o frumoasă zi de Iunie, am apucat pe drumul dela Ortachioi către nord, dealungul dealurilor tuguiere formate din porfir și marmoră.

Era senin și cald; năbușala părea neobișnuită, apăsătoare. Nu trecu mult şi o furtună se iscă din senin așa de amarnică, încât praful răscolit, forma suluri ce se uneau cu norii ieşiți fără veste de după dealuri.

Era icoana ștearsă a vremurilor când s'a depus îmbrăcămintea de lut galben, așternută peste toată fața Dobrogei, când cerbii cu coarne rămuroase mișunau printre arborii deși.

O ploaie cum rar mi-a fost dat să văd în Dobrogea, se deslănțui asupra regiunii. Asistam la una din acele furii ale naturii, care distruge într'o clipă munca omului nu de un an, dar de o viață.

Adevărată pânză de apă se lăsă din cer până 'n vale. Șuroaie gâlgâitoare se scurgeau de pe toate văiugele, tăind cărări prin ogoare ori culcând la pământ grâul aproape de secerat.

Trăiam o scenă nouă din liniștita Dobroge, atât de des și îndelung însetată.

După câte-va ore furtuna se mai potoli. Ploaia se rări, iar norii sburătăciți de vânt, s'au împrăștiat cum au venit. Soarele își arată faţa, ca și când nimic nu s'ar fi întâmplat. Toana naturii, atât de capricioasă în manifestările ei, cu care își dovedi puterea, se astâmpără,.

Abea către sară am ajuns să urc drumul spre Meidanchioi, sat așezat într'o poiană largă, de jur împrejur fiind numai păduri.

Sus pe podiș, apa s'a scurs repede; pământul era aproape sbicit.

Ca stropi de rouă mai străluceau ultimele broboane de ploaie, ce cădeau în picuri neregulate depe frunzele copacilor, strălucitori, cu haina înviorată, spălată de praf.

Oamenii din vale jăleau pagubele pricinuite de șuvoaie; sus păsărele cântau laudă exuberanței de viaţă, din luna când vegetația e în toi.

Umbra serei se lasă mai repede în pădure, iar liniştea firii apasă mai gravă decât în spațiul deschis. Prin crengile arborilor rămuroşi, ce prindeau să ieie fantastice înfățișări, mai trecea câte un freamăt tremurător, ultimele răsuflări aspre după furie. Iţi făcea impresia că glasuri tainice șoptesc în adâncul pădurii, când mai rădicate, când mai slabe, cântecul unui grup ce se depărtează.

Gazda mea era îngrijorată. Mă aștepta la amiază și m'am arătat în amurg. Îngrijorarea nu-i venea numai din pricina ploii, ci şi din a oamenilor răi, cari îşi găsiră bun ascunziș în pădurea deasă din apropiere.

Aduse vorba despre ei, căci fu victima lor; încă nu-i trecuse spaima. Povestirea lui, în semîntunerecul odăiței luminată de o lămpuşoară, în isonul freamătului de pădure, îmi alungă somnul râvnit, după un drum cu peripeții. Strigătele prelungi,

stridente, ale unui huhurez, care vestea copiilor, ascunşi într'o scorbură tăinuită, că nu e departe și-i are sub pază, mărea groaza pe care o deşteaptă pădurea, noaptea, chiar celui deprins cu ea.

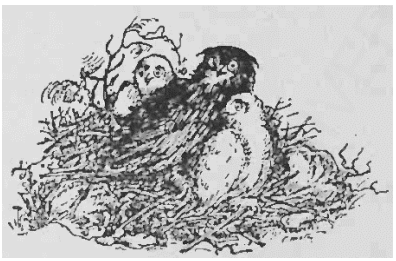

... strigătele prelungi ale unui huhurez...

A doua zi de dimineață, soarele bătând în plin, a împrăștiat spaima nopții, după cum sugea ultimele picături de ploaie, aninate de frunze. Pădurea străbătută cu dungile de lumină, părea un altar.

Se mai adaugă ceva tainic, care schimbă complet simțul realităţii.

Un miros pătrunzător umplea aerul împrospătat; te amețea, ca și un narcotic. Pădurea era numai de tei, arbori atât de decorativi, cu coaja netedă, argintie, dar mai ales ninşi cu pusderia florilor ca de ceară.

Cât de multe şi felurite sunt mrejele naturii! Câte mijloace nu are ea pentru a o ierta de durerea ce ți-o aduce și a-i cădea iarăşi în genunchi în faţa măreților ori gingășiilor ei, ce te doboară şi înalță, te mângâe și te înfioară, după toane.

„Viaţa este descoperirea ei cea mai mare iar moartea opera ei măeastră, ca să capete cât mai multă viață. Ea e totul. Aspră şi blândă, drăguță şi groaznică, slabă și atotputernică” (Goethe).

In alai de cântec de păsări, în zumzetul de albine ce le ținea isonul, în miros de flori ori vrâstări de umbrăși lumină, călătoream ca purtat pe un nor, prin spațiuri nepământeşti.

Drumul este o adevărată alee tăiată în desișul unui imens parc. Cununa arborilor se îmbină deasupra, lăsând abea o dungă de cer senin, ca o cărare îngustă în spațiul strălucitor.

Atâta mireasmă de flori de tei, când abea simțită, când ameţitoare, după undele aerului ce prinde a se înferbânta, n'am întâlnit nicăeri prin țară. E o faţă nouă a caleidoscopului dobrogean. Nu ți'ar trece prin minte, că la câțiva chilometri mai spre miază-zi nu se știe nu numai ce e miros de tei dar nici umbră de copac.

Drumul teilor se sfârșește potrivit farmecului ei. Panorama ce se desvăluie, e ca din alte lumi. Iți frec ochii, ca să te convingi că e realitatea, și nu închipuirea trezită de opiumul respirat în cale.

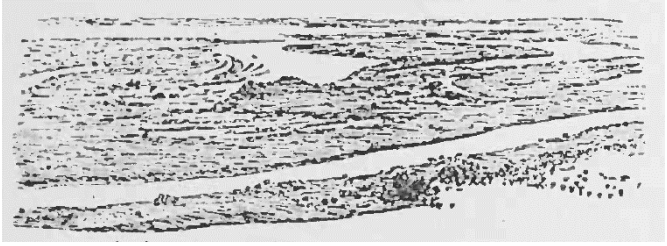

In faţă se întinde lunca lată a Dunării

Pădurea se oprește brusc, la marginea podișului şi el aproape tăiat dintr'o dată. In față se întinde lunca lată a Dunării, cu cioburi de oglindă ce strălucesc în pânza ușoară de ceaţă, lăsată ca o cortină de operă, după care vezi, nedeslușite, sclipiri de decoruri şi forme. Umbra pădurii se schimbă în câmp larg, inundat de lumină.

Taina drumului îngust, e inlocuită prin spațiu fără limită, mozaic de sălcii, papură și ape, peste care alunecă umbra norului rătăcit ca o fantomă.

E marginea podișului dela Niculiţel, în contrast cu lunca întinsă a Dunării, contopită în depărtare cu șesul Bugeacului basarabean, de care abea dacă-l desparte o dungă gălbue, ștearsă de negura depărtării.

Gândurile se opresc şi ele dintr'odată, sorbite de nemărginitul spațiu.

Rămâi numai cu privirea pironită, de ţi se imprimă ea pe o placă fotografică liniştitul tablou al zămislirii unei lumi noi. După îndelungă vreme, îl revăd proectat pe pânza de zăpadă, din fața ferestrelor odili în care scriu.

Căruțașul meu însă era obişnuit cu decorul pe lângă care trece adesea. Nu i se pare așa de deosebit. Pentru el timpul e totul; deci e vreme de plecat.

O surprindere nouă mă întâmpină. Din taina pădurii, din priveliștea zării nemărginite, mă scobor dintr'o dată în plin peisaj svițerian. Costişa priporoasă a podișului, e tăiată în șerpuiri înguste, care îţi desfășoară, ca 'n cinematograf, mereu alte perspective asupra satului Niculiţel, strâns în valea îngustă ca un golf. Casele grămadă în jurul bisericelor înghemuite lângă o stâncă de lavă înegrită, izolată, colț rezlețit din podiş, dau satului o înfăţişare cu totul alta de a celorlalte sate dobrogene. în scoborişul iute, acum îl ai la picioare, acum e ascuns, acum iar se iţeşte în altă parte.

E un drum al minunilor, acest drum al teilor, ce vine dela Meidanchioi, „loc cu bun aer”, Buenos Aires.

Satul Niculiţel, fundat zice-se de români basarabeni, e unul din cele mai bogate din Dobrogea. în jurul lui, peste tot, se găsesc urme romane. Valuri, ziduri, vase, monede, apeducte acoperite de pământ, se întâlnesc la orice sgâriitură de pământ. E încunjurat de vii. De aici se trage vestitul vin de Sarica, cu tăria suptă, ca și cel de Tokai, din rugina lavei străvechi.

Cu împrejurimi pitoreşti, cum nu sunt multe în țară, cu izvoare limpezi, cu răcoreala pădurii în spete şi Dunărea în față, legat prin drumuri bune şi de Tulcea și de Isaccea, Niculițelul ar putea deveni un căutat centru de popas peste vară, dar mai ales de toamnă, anotimpul când Dobrogea toată este învăluită într'o lumină atât de plină de farmec, ce aduce aminte pe acea mediterană.

Drumul se continuă în lungul marginii de pădure, între zidul ruginiu de lavă şi lunca Dunării.

La o cotitură, răsare albul chiliilor ce înconjură Mânăstirea Cucoş, clădită după sistemul celor moldove-neşti. Biserica din mijloc a fost zidită la 1853, „cu cheltuiala Dumisale Hagi Neculai Ghiță Poenarul”, oier din Poiana Sibiului. E oaza de reculegere și liniştie popas, după o zi de vibrare sufletească, prin atâtea nebănuite frumuseți ale naturii.

Pe când ultimele raze de soare mai alunecă peste lunca Dunării, născând sclipiri de scântei în ochiurile deapă, în jurul mănăstirii de mult s'a lăsat umbra sării. Pădurea din jur se încruntă, iar peste arborii rezleţiți în pajiştea din față, trec unde răcoroase, ce-i fac să-şi tremure o clipă frunzele.

Firul gândurilor iarăşi se înoadă, în chilia arhondaricului. Nu se putea alege un colț mai potrivit pentru rugă, decât deplina pace a izolării în mijlocul pădurii. Glasul clopotelor, oprit într'o parte de zidul de frunzar, se resfrânge peste netezișul întinsei lunci. în liniştea supremă ce domnește peste fire, nu rar, îi răspund altele din Mânăstirea Saonului, ascunsă între sălciile crescute pe malul ghiolurilor ce

întovărăşesc braţul Dunării.

Din nori apare luna, ca o sfântă
Gonind din lume visurile rele.
.....
In lung și în lat – tăcere și lumină...
Natura se-oglindește 'n ea, senină
Uimită de schimbarea ei la față.
(P. Cerna).

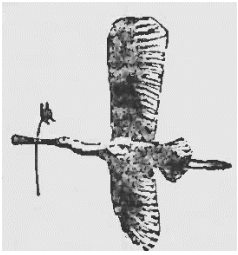

Pe Braţul Sulinei.

Din cerdacul farului ce păzeşte canalul, privirea alunecă peste zona nesfârşită a Deltei, în care bătrânul lstru îşi resfiră apele în luptă cu asprul Pont-Euxin, temut în toate vremurile.

Inconjurat de apa ghiolurilor cu papură și a nesfârşitelor valuri, stă Sulina ca o insulă. Străbătută într'o coastă de canalul tăiat drept, amenințată în alta de năsipul suflat de vânturi până 'n străzile principale, cuibul de case formează o oază omenească în întinsa domnie a apelor.

Jos, la picioarele farului, sunt îngrămădite clădirile moderne ale Comisiunii dunărene, împrejmuite de ziduri, cu curțile înflorite, ceiace arată trudă perseverentă pentru asemenea locuri cu pământul numai năsip. Demn de văzut e mai ales spitalul, model de curăţenie și organizație.

Ca ori ce port, Sulina e un amalgam de neamuri, obiceiuri, biserici şi case. Mosaicul etniceste şi mai mărunțit prin sediul ComiSiunii internaționale dunărene, ultimul semn rămas din vechea tutelă. Biserica anglicană micuță, cochetă, învăluită în iederă și verdeață, un colț oxfordian, e aproape de noua clădire măreaţă a bisericei ortodoxe. Cea catolică îşi înalță turnulețul svelt mai de vale, din care pe înserate, se resfrânge peste ape dangătul clopotului ce suni Angelus. Alăturea e una din bisericele grecești, iar mai încolo, geamia cu minaretul svelt. Muezinul nu mai strigă însă chemarea spre cele 4 colţuri ale lumii, decât în vremea Ramadanului. Cealaltă geamie, cu largă cupolă, e năruită. Biserica lipovenească e o locuință mai răsărită, cu o cruce mare deasupra.

Și casele arată oscilările vremii. Aproape de palatele occidentale dinspre mare, umbrite de un parc cu arbori rămuroși, se înşiră căsuțe cu geamlăc la etaj, cu coridor proeminent de lemn pe temelie de piatră, după planul caselor turcești. Case cu îmbrăcăminte de scânduri vin lângă altele de chirpici şi cu curte largă.

Mai de demult, înainte de războiu, orașul gălgâia de viață. Portofranc, era plin de mărfuri depărtate. Șiragul nesfârşit de corăbii ce intrau și ieșau, aducea mișcare într'una. Războiul a oblonit multe prăvălii și a ruinat multe case.

Mai rău decât războiul, e Marea care amenință într'una existența portului. Mai tot ce-i cară Dunărea, ea mână spre gura Sulinei, ridicând în taină praguri înalte, piedică pentru trecerea vapoarelor mari. Omul intervine, se luptă cât poate.

Canalul e prelungit până departe în mare, de i se văd zidurile ca două dungi, pe apa aici mai mult gălbuie decât albastră. Maşinile de curățit năsipul, namile stranii, stau veșnic de pază, cu brațele lungi, numai căldări şi lopeți, profilate pe cer.

Mijloacele sunt însă prea slabe. Marea, dușman neînfrânt și hain, îngrămădește într'o zi de furie, ceiace mașinele au curățit într'o lună. La această neprielnicie din partea Naturii nestăpânită, se mai adaugă și prefa-cerile lăuntrice sociale, de pe urma cărora nu mai este pentru moment mult prisos de bucate, spre a fi exportat, deci să mărească circulația pe canal. Sulina trece prin zile grele.

Vântul pustiului suflă tot mai aprig în lungul străzilor tăiate geometric; năsipul ce a înmormântat atâtea cetăți, cu renume universal, prinde să amenințe din ce în ce periferia; trestia și papura se încumetă să crească și în curţile oamenilor. Soarta Bruges-ului nordic amenință orașul, dacă nu se vor lua măsuri mai energice și mai grabnice. Nu e vorba numai de orășelul ce a mai cunoscut timpuri vitrege. De se astupă gura Dunării, aceasta ajunge un întins lac lăuntric. Insemnătatea ei de drum european, mai ales în perspectiva unirii cu Rinul, se amână pentru vremuri depărtate. Melancolia resfrântă asupra orășelului tot mai părăsit, printre casele cu obloanele zăvorite, în lungul canalului unde nu ancorează vasele mari, este prevestirea abaterei ce se poate lăsa și asupra vieții economice din restul țării.

Cătră sară, întunerecul acopere totul. Canalul pare un dublu şirag de sclipiri, în mijlocul cărora, ici şi colo, se amestecă licăririle vaselor puține din port. în taina nopţii pare că Drumul Robilor se reflectează în ape.

In schimb, calea dela Sulina la Galaţi e tot ce poate fi mai fermecător, mai ales pe o zi senină.

Vaporul tremură în aşteptarea plecării, ca un cal neastâmpărat.

Abia se lumină de ziuă. Ceața dimineţei acopere totul, deltă şi mare. Numai peste canal se resfrânge lumina zorilor, poliindu-l ușor.

Când soarele prinde a străluci, zarea întreagă e încinsă de jar.

Sclipesc geamurile caselor alineate în lungul canalului, ca într'un incendiu; strălucesc vasele ancorate ca arama ciocănită; până şi ceața se îmbujorează. Canalul întreg se schimbă într'o punte de aur, cu joc mărunt de sclipiri, născute din mişcarea valurilor ca de untdelemn.

Peste tot sunt numai scânteieri; departe, spre răsărit, marca doarme încă sub învăliș ușor de scamă, Ulti-mele case rămân în urmă; contrastul între dunga de foc de deasupra apei şi ceața alburie de peste deltă, mă-rește farmecul plecării. Vaporul îşi urmează drumul lin, pe canalul ca o șușiniță de pânză întinsă la soare. Nici un arbore nu știrbeşte linia dreaptă a zării. Abea dacă se simte un slab fâșiit, adierea curentului de dimi-neață prin mătasa spicelor de stuf. Atât e de lucie apa, în cât reflexul parilor bătuţi în mal nu sufere nici o deformare. Valurile se perd înainte de a se lovi de țărm.

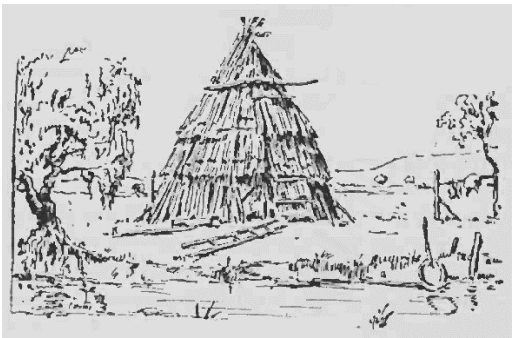

De lângă o colibă...

De lângă o colibă un copil bălan, somnoros îşi scoate de sub polog căpuşorul cu cârlionții vâlvoi; cată cu mirare către vasul plutitor. Din vreme în vreme se arată o barcă cu pescarii care inspectează plasele. Stropii de apă cad din vârful lopeților ca nişte boabe de metal topit.

E aşa de deplină liniștea în imensitatea spațiului, în cât auzi svâcniturile inimei, ca tic-tacul unui ceasornic ce spune cadențat scurgerea vremii. Cârâitul unei cioare, depe vârful stâlpului de telegraf, e strident; îţi dă mai bine seama de izolarea dintre cer și ape.

Întreaga variație se strânge în jurul vaporului, în jocul valurilor interferate, dând sclipiri de briliante. E atâra spațiu, atâta lumină în pustietatea aceasta aparentă, sub care însă se ascunde cea mai complectă și puternică zămislire de viață! Arătarea primului sălaș stabil omenesc, pe întinsoarea domniei apelor, este o minune. Cu el vine şi variația vegetației, Sălciile îl umbresc; de după gardul de stuf împletit, tipsia de floarea-soarelui străluceşte ca luna plină în răsărit, iar tufele de rițin, cu măciucele rubinii în vârf, sunt înalte cât arborii.

Ajungem la marele M, cele două largi coturi ale braţului Sulinei, al cărui drum întortochiat a fost scurtat de canalul ca tras cu condeiul, între Mila 8 și 18. E lucrarea cea mai grea ce s'a săvârșit, cu ocazia regulării drumului către Mare. Aici e și cea dintâi așezare omenească mai importantă, cu case dese, având acoperișul ca de metal strălucitor, atât de bine ce e bătut stuful. In fața crâşmei e locul de horă numai năsip auriu; drept căruţi servesc lotcele prinse de mal. In jurul caselor sclipesc gutăile mari cât chitrii, dînd un aspect exotic.

O moară de vânt înălțată pe partea cea mai rădicată a grindului are înfăţişarea fantastică, întinzându-și aripele pe albastrul spălăcit al cerului, fără un pic de nori. Obeliscul din mijlocul sălciilor, e semnul trudei omeneşti cheltuită la tăierea marelui M. Cherhanaua și ghețăria nelipsită, arată gârla ce se deschide din labrintul ghiolurilor ascunse îndărătul pânzei de trestii, imensă bogăție nefolosită. E o lume aparte, un strop de apă în care viața îşi continuă jocul, cu bucurii și nevoi ca și în lumea largă. De acum se întețesc variațiile, căci sălciile încep să umbrească malurile.

Nu e arbore mai decorativ pentru asemenea locuri ca salcia; nu e alt copac însă mai plin de dorul de viață. Se prinde ori unde pui un par în pământul umed. Sălciile tinere îți surăd, îmbujorate, primăvara; e bucuria deşteptată de seva ce se râdică în vinele ei. In plină maturitate, cu traiul în condițiuni prielnice, pădurile de sălcii par în totul asemenea celor de măslini, mai ales dacă ploaia de raze străbate printre frunzele mărunte, argintii. Imbătrânite, scorburoase, sunt arse pe din lăuntru, rânite pe din afară, nu mai măzănaie, ca nişte făpturi fantastice; totuşi nu-și pierd viața. în fiecare primăvară ies din jurul cicatricelor umflate, mlădițe rumenite.

Cu ele nu ţi se urăşte....

Iar când vântul le-a culcat la pământ, e îndeajuns ca să se țină de rădăcini prin o bucată din pielea scor-țoasă iar seva să-i picure prin câte-va țevii, pentru ca ultima suflare din preajma morții să fie câte-va frunzișoare cu care-și împodobesc mormântul.

De aceia cu ele nu ţi se urăște; stai de vorbă pare că ar fi nişte oameni. Surâzi la surâsul mlădițelor tinere; îţi tămădui gândurile rele când o vezi luptându-se îndârjită, cu moartea.

Drumul taie prin inima Deltei.

Indărătul gardului de sălcii puţintele și stuf din belsug, e domnia ei. Pare o pădure imensă. In realitate papura împletește rogojini de plaur asvârlite la fața apei, adâncă uneori ca și marea.

Ochiurile nestăpânite de vegetație formează ghiolurile, pe care plutesc, ca nişte vase fantome, bucăți rupte din plaur, mânate încet de vânt pe luciul de oglindă. Adevărate Arca lui Noe, transportă până și mistreţi alături ea de lupi dela un mal la altul. Delta pare pustie. E de ajuns însă ca să se simtă lovitura lopeților prin canalele înguste tăiate în papurişte, pentru ca să se stârnească gălăgia roiului de păsări, ascunse în desișul pădurii de trestii. E raiul lor; e o varietate de forme și culori neîntrecută nici de lumea din delta Nilului.

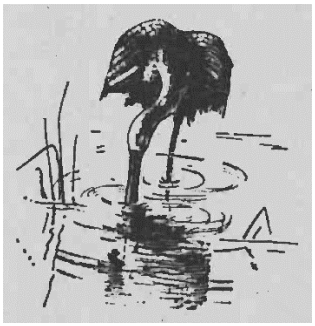

. .. lopătarul cu plisc lat ca de rață...

Și de pe vapor poți să prinzi un colţişor din această populaţie de baltă, întocmai precum călătorul ce străbate Rhodesia, în tren, privește prin ferestre la cârdurile de antelope în goană nebună, răscolind năsipul stepei uscate.

Delta pare adormită în învălișul de ceață ce-o acopere. In realitate în ea este dar intensă a vieții, sub puterea căldurii soarelui.

Vaporul o străbate lin, dealungul canalului tăiat în inima ei deşi tainicele ascunzișuri cu nebănuite frumuseți cunoscute de prea puțini, nu le poți prinde decât străbătând-o cu luntrea, prin canalele întortochiate, cu umbră de papură, cu luminișuri de apă și cântec de păsări. Abea atunci îţi dai samă de noianul vietăților

cari foesc în pustiul verde.

In fiecare picătură de apă roiește lumea măruntelor fiinţi, cari formează hrana celor mari. In desişul stufului se cuibăresc feluritele păsări, dela aușelul mărunt ce-și face cuib de pâslă până la lopătarul cu plisc lat ca de rață ori bâtlanii albi, ca ninși, cu egrete de pene scumpe. Ghidușii bălților sunt șoriceii, cu culcușul împletit sus pe trunchiu de trestie, de-l leagănă vântul, iar lumea insectelor de apă țese pânza deasă prin aer.

De nicăeri aiurea nu se poate auzi mai din plin imnul creațiunii, ca în domnia celor mai prielnice condițiuni de zămislire a vieții. In surdină el intră în complexul undelor cari te înconjoară; te pătrund, te între-mează. Se schimbă, în tine, în reacţiuni nervoase; ele nasc acele stări de mulțumire, cari te cuprind fără să-ți dai samă. La firile mai sensibile, cu percepțiuni nervoase mai gingașe, nepătrunsul unor clipe cu tainică influență, se schimbă în concretizări artistice care ne transmit din fiorii emoțiunii trăite. In acest chip se leagă dumnezeescul cu ce e omenesc.

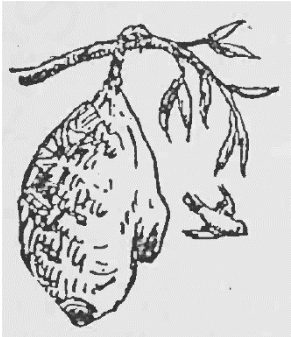

Dela anşelul mărunt...

Deprins cu linia orizontală a profilului tras fără niciun zimț pe marginea cerului, rămâi uimit, după ce ai trecut de mila 18, când la orizont să râdică un moșuroiu cu vârful larg, crestat, ca un nour amenințător. A răsărit atât de neașteptat înaintea ochilor deprinși cu zarea lină, în cât te surprinde.

De aici înainte se adaugă un nou decor, acel al munţilor dobrogeni.

Tabloul naturii se întregește, prin apariția formelor pământeşti, străvechi, mărturia unei lumi de acum sute de mii, poate milioane de ani în urmă. Contrastul dintre pământuri care-s pe sfârşite și altele care se nasc, adaugă ceva mai intens, mai serios, frumusetii de până acum. Ii dă un înțeles deplin, mai omenesc. Din mijlocul simfoniei vizuale, se desprinde acel „Prin moarte la viață” ce formează veriga tuturor preface-rilor. Bucuria prin suferințe naște.

Emoţiunea atinge paroxismul, ca și când asculți o bucată musicală.

Ai vrea să ai mai mulți ochi pentru casă te saturi de farmecul deplin, să respiri adânc tot aerul ce-l simți că-ți mângâie figura. Apa îți şoptește imnul vieții, ca şi sălciile imobile, ori freamătul din adâncul păpurișții. Ai dori să dureze o veșnicie sau, ca un copil, să strigi tare mulțumirea ce o simți. Sunt momente de extaz firesc, când socoți, ca și Francisc din Assise, drept frate: apa și soarele şi sălciile și munții, căci te simți una cu toate în desăvârşitul unison din jur.

Vaporul însă îşi face mai departe cursa, iar munţii Dobrogei se iţesc pe rând unii după alții. Cei 5 frați dela Mahmudia au rămas la o parte; înainte se înalță gheburile dela Pârlita, platforma netedă dinspre Malcoci, dealul Mare din dărătul Tulcei. Cu cât te apropii de ei cu atât își schimbă haina. Din cenușii devin azurii, apoi încep să li se arate culorile petrelor inundate de soare.

Intrarea canalului în braţul principal este împodobit cu un șirag de sălcii

aliniere, sub o îmbrăcăminte de uşor fum E farul se înalță ca un monolit.

La o nouă cotitură se arată Tulcea. Decorul este pe deantregul măreț. Dunărea lată e ca încropită și cu crețuri mărunte peste tot.

Ai zice un șerpe uriaș cu solzii strălucitori, care se îndoae în mişcări încete la picioarele malului pietros ce i se pune în cale, tăiat într'un larg amfiteatru. Un ușor e piatra roşie dela Monument unde ochiuri de apă se rotesc în dreptul genunelor; apoi vine mulțimea caselor resfirate pe coasta prelungă cu geamia în mijloc, cu „turnurile bisericelor rezlețite, până departe unde se înalță cazărmile şi alărurea clădirea Şcoalei normale. Dealul Câşlei, ca un vârf de vulcan, formează închiderea amfiteatrului către apus, iar, spre sud Dealul Mare, ca și dâmburile rotunjite, mai în fund din spre Agighioi.

Lumina se revarsă din plin asupra dealurilor; alunecă pe apă ca o mantie diafană; dinspre deltă se râdică aburii de căldură ca ușor fum de tămâie.

E pacea înviorătoare care te străbate până 'n adânc.

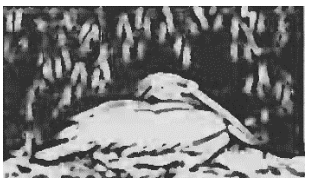

Spre Histria.

Am pornit dela Constanţa într'o zi de toamnă, pe o vreme cu nori ca de plumb, printre care răsbeau o clipă mănunchiuri de soare, mutate mareu peste câmpurile arse. Era un decor potrivit condițiunilor călătoriei.

Aveam aceiași sensație a goanei prin stepă, probabil ca şi locuitorii vechii Sciţii, când dădeau iuriş dintr'o regiune în alta. In spaţiul larg și fără piedici, poţi să-ți dai sama de beţia iuţelii, indiferent dacă drumul e făcut pe cai iuți, fără şea, ori cu un Chrysler modern. Pe șoseaua bună ce leagă Constanța cu Mamaia, am trecut ca fulgerul. Abea am putut băga 'n samă schimbarea îndeplinită prin adausuri de clădiri, la Staţia hidrobiologică dela marginea oraşului, devenită o stație de cercetări, datorită unui vrednic conducător.

Tot ca fulgerul am trecut pe lângă modernele instalaţiuni de băi dela Mamaia, în adevăr occidentale, ca şi otelul izolat, cu obloane cărămizii, ridicat de curând în mijlocul năsipului încă pustiu.

Satul Mamaia cu câțiva salcâmi și case cu acoperiş de ţiglă, se trage la o parte de drum, spre marginea ghiolului.

In goană nebună maşina alunecă pe plaja umedă, ca pe o stradă asfaltară. Vâjâie vântul dela nord; cântă nebuneşte valurile mării sbuciumate, a căror stropi ne loveau fața.

Un cârd de pescari, abea au vreme să se ferească prin sbor, strânşi grimadă spre gura pârâului cu apă dulce ce vine din ghiol. Stoluri de rațe sălbatice adunate la țărm, speriate de sgomotul maşinei, apucă spre larg cu fâlfăiri iuți de aripi.

Era un decor de cavalcadă a morții.

De o parte marea mâniată, cu creasta valurilor albe, de alta năsipul cu sbârciturile lăsate de vânt, ce suflă fără să fie oprit de cele câteva tufe de pipirig.

Furtuna se întețea, iar norii se rostogoleau tot mai amenințători lăsându-se spre pământ.

Suerul vântului şi glasul mării se amestecau ca arii din simfonia fantastică a lui

Berlioz ori ca nebuneas-ca fugă din Mazeppa lui Liszt.

N'am venit la realitate, decât când nori de praf ne învăluiau urcând promontorul ce se termină cu capul Midia. Drumul suie printre vii părăsite, cu arbori piperniciţi.

La scoborire decorul se schimbă dintr'odată. In fața unui neteziș de sărătură, acoperit cu covorul roșcat de iarbă-grasă, se înalță un dâmb lungăreţ, cu câțiva salcâmi ce umbresc căsuțe proaspăt văruite. Acolo se găsesc înmormântate ruinele cetății Histria. Evocarea vremurilor depărtate face ca priveliștea să capete viață.

Câtă schimbare în cei peste 2500 ani, de când se cunoaşte istoricul regiunii. E timp lung chiar pentru natură. Din ceiace era odată falnica cetate, nimic nu se mai cunoaște din depărtare.

Promontorul era înconjurat de apă, căci altfel corăbiile grecilor din Millet, n'ar fi putut ancora. Acum? Pământ neted în locul ei.

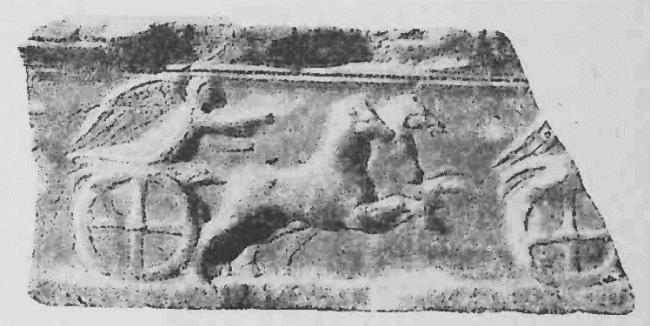

Victorii înaripate mânând carele (Histria).

Nici nu bănueşti, ca și în văile largi ale Tigrului şi Eufratului, că în fața ta se ascund urmele orașului întemeiat cu 650 ani înainte de Hristos, că te găsești pe meleagurile călcate de Herodot și mai ales de Darius, puternicul rege al Perşilor.

Ca și o scenă de „Fara morgana” istorică, jucau în văzduh depărtatele evenimente deprinşi să le citim numai din cărţi.

Istoria pământului nostru cuprinde şi pagini din Istoria antică, iar pe promoantorul din lacul Sinoe, se înălța unul din oraşele cu cea mai plină viață comercială, din tot întinsul țărmului Mării Negre.

Vestea bogățiilor pământului nostru a ajuns până la Grecii din Millet. Cu corăbii vâslite de sclavi, gonesc în căutarea lor. Găsesc grânare întinse. Comerțul însă trebue asigurat. E nevoie de un loc de adăpost pentru corăbii şi un centru de târg. Aşa a luat naștere Histria, în veacul al VII-lea a. Hr. la început cu clădiri modeste; an cu an, veac cu veac orașul devine bogat, împodobit cu temple de marmoră aduse din patrie, cu statui chiar de bronz.

In apus de soare, acelaș apus slăvit ca și azi, coloanele svelte, statuele, clădirile, se profilau, impună-toare, în purpurul asfințitului.

Viața era în toiu. „Apollo vindecătorul” sub ocrotirea căruia se afla orașul, avea grijă de el. Corăbii por-nesc în susul Dunării; comerțul cu Geţii se adânceşte până 'n Maramureș, în centrul Ardealului. Orașul cunoaște prosperitate, până când încep turburările năvălirilor. Romanii îl ocrotesc. Il ocrotesc cu zid gros și trei rânduri de valuri.

E în adevăr emoţionantă învierea acestor vremuri depărtate, de belsug și sbucium, mărire și decădere, ritmul vieţii din toate timpurile.

In graba apărării Romanii construesc zidurile din năruiturile orașului odată prosper. Temelia este formată din lespezi de marmoră cu inscripții, frânturi de stâlpi rotunzi, capiteluri frumos sculptate, la un loc cu pietrele ruginii, abea

cioplite, cărate din carierele dela Babadag ori Portia.

Păşind printre uşorii masivi ai porţii de intrare, pe urmele roților în lespezile străzii, ca și la Pompei, fără voie naşte tresărirea simţimintelor despre originea noastră. Dela poartă se desface un drum care duce către Terme, băile nelipsite dintr'o cetate romană; s'au păstrat până și tuburile de lut prin care străbătea aerul cald.

Alcătuirea zidurilor cetății, pietrele cu inscripții dela temelie, arată și data înălțării lor, în veacul al treilea după Hristos. Orașul mai trăeşte încă, până 'n al șaselea veac. Oamenii îl dărâmă; mai rău dușman fu natura. Cum se împotmolește azi gura Sulinei, încât portul se va închide, aducând moartea orașului, tot așa uscarea la capăt a lacului Sinoe, nu mai îngăduie corăbiilor să tragă sub ziduri, spre a încărca grânele. Cetatea s'a stins. Natura o înmormântează sub giulgiul prafului adus de vânt, cum a înmormântat Persepolis, Ninive cu strălucire vestită. Roata vieții e aceiași pentru oraşe, țări ca și oameni.

Nu e mai puțin adevărat că aflându-te între ruinele desgolite ale cetății, trăești evenimentele principale ale Istoriei noastre vreme de veacuri, cât a ținut viața Histriei. Sfera Istoriei Românilor se întretaie la origină cu a popoarelor vestite din orient. Civilizația acestora, a creiat focare vii și pe țărmul Mării noastre.

Dar ruinele fac să bată inima mai iute chiar vizitatorului de scurtă durată şi din altă pricină. Un învățat român, regretatul V. Pârvan, a început desgroparea amintirilor istorice, care stau la baza vieții noastre etnice. El, prin monumentala lucrare „Getica”, tipărită de Academia Română, a descris, după semne grăitoare, viaţa de muncă, de cumpănire, de vitejie a strămoșilor noștri geți.

Cât de prețioasă devine adesea o simplă placă de marmoră cu câteva cuvinte săpate 'n ea! Una din ele -a desvăluit existența unui rege, necunoscut până acum, din Câmpia Munteniei, între domnia lui Dromichai-tes dela începutul secolului al treilea și Boerebista.

Histria, prin cercetările învățaţilor români, ajunge să întregească părțile neştiute din vechea Istorie universală.

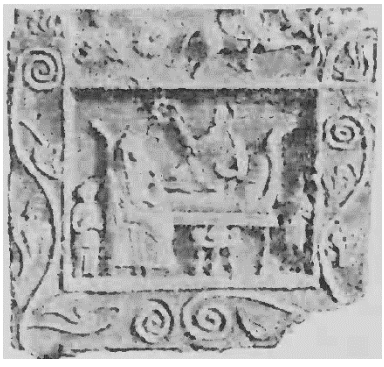

Insula Șerpilor.

Când cerul este limpede, orizontul fără ceață și soarele spre asfinit, păzitorul cu pielea feței ca dubită de vânt și soare, ducându-și zilele în farul din Sulina, îţi arată spre răsărit o dungă scurtă, albicioasă, cu o slabă scânteiere în vârful unui turn, ca un horn. Vederea lui pătrunzătoare o distinge bine.

Cu ochiul liber vizitatorul de azi abea o poate deslușì. Prin luneta de marinar, îţi apare ca un vapor alburiu plutind pe luciul depărtat al Mării. E insula Şerpilor,

legendara Leuke, Insula albă a Grecilor.

Taina depărtării te atrage, te îmbie să o vizitezi şi mitica descriere pe care o dau cei vechi începând cu Arctinus din Millet. Era mai cunoscută lor decât nouă, deşi nu o despart de Sulina nici 50 km., apropape distanţa dela Bucureşti la Ploeşti.

Așa e cu noi. E mai ușor să organizăm escursiuni în ținuturi depărtate, dar e peste măsură de greu de a întreprinde mici drumuri în cuprinsul granițelor noastre.

Fiecare se întreabă: Ce avem de văzut? Merită cheltuiala? Nimănui nu i se pare straniu, paradoxul că vizităm toate colţurile din lume, dar nu căutăm să ne înfiorăm la frumusețile, fie și sălbatece, ascunse în țară.

După două ceasuri și jumătate de drum plăcut, plecând dela Sulina când marea e liniştită, te trezești în apropierea stâncei de piatră ce abea se înalță cu vre-o 20 și ceva de metri, deasupra nivelului mării. E ca și opina, din lacul Raselmului, asvârlită însă în mijlocul mării. E mărturia rămasă din prăbușirea Dobrogei, căci temelia insulei este alcătuită din pietre ce nu se deosebesc de acele din nordul dobrogean.

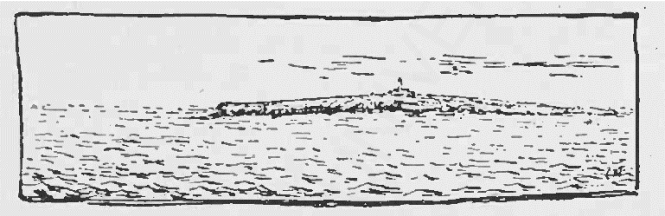

Iţi apare apare ca un vapor...

Când marea e furioasă, marginea insulei este încinsă cu un colac de spumă, ieșită din sbuciumul valu-rilor lovite de împrejmuirea priporoasă, numai stânci, ce o înconjoară din toate părțile. Aşa lămuresc unii numirea veche: insula alba. De aceia și acostarea vaporașului e grea. E silit să ancoreze la larg, căci colții de piatră, înegriți de îmbrăcămintea algelor, sunt ace primejdioase chiar pentru pântecele cu pereții mai groși ai torpilorului.

Scheletul în bucăţi al unui vapor, asvârlit de furtuni prea aproape de insulă, îndeamnă la precauțiune.

Insula e pustie sau aproape pustie; nu e numai depărtarea care împiedică dea fi populată ci şi pământul neospitalier, stâncă arsă de soarele de stepă, puţin stropită de ploaie și acoperită unde și unde cu un strat subţire de pământ roșcat, mereu uscat.

Pe ea își duc viaţa numai păzitorul farului și câţiva grăniceri, ca exilați. Cu ei se mai află 2–3 capre și un biet măgăruș, stăpân plaiurilor, dar nemulțumit că rabdă adesea de foame, trăind mai mult flămând.

In colo e domnia pescarilor albi, larii, pasări mereu în mişcare, gălăgioase, cu glas pițigăiat. Prin contrast, lângă ei, împărțindu-și domeniul stâncelor dela margine, unde îşi depun primăvara ouăle și se odihnesc noaptea, stau cârduri de cormorani uricioși, negri ca tăciunele, gata la pradă.

Printre stânci se soresc şerpi tot negri, nevătămători, a căror pieliți de năpârlire lucesc la tot pasul în bătaia soarelui, Să se fi dat numele insulei după ei? Peste vară insula pare ca arsă, de altfel ca și dealurile din Dobrogea, ca și insula Popina din Raselm. Soarele stepei o dogoreşte repede, iar umbra copacilor nu se știe ce e. Numai primăvara cât mai e împodobită cu câteva petece de iarbă verde, presărată cu puţine floricele de romaniță, nalbă, părăluțe galbene de păpădie și alte plante cu flori, micuțe, puţine, comune.

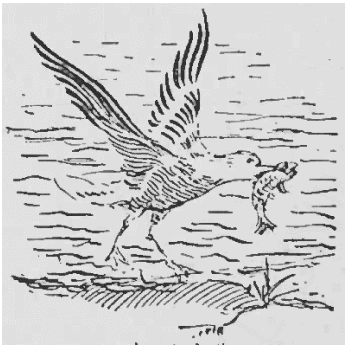

... e domnia larilor...

Abea se pomenesc vre-o 40 de plante, cele mai multe din lumea celor necăjite, cărora le e greu să aleagă. Trebuind să-și ducă viața, o duc ori unde şi cum pot. Nevoi sunt pretutindeni şi la toate ființele. Omul, aiurea factor important de răspândire a plantelor, aici prea puţin a influențat. Cele câteva prăjini de secară sămănată la loc mai adăpostit, e tot ce se poate scoate ca hrană, în anii mai prielnici, din această insulă pietroasă.

In schimb e bucățica de pământ de care se leagă, în legendele popoarelor străvechi, amintirea feciorului lui Peleu, eroul din Iliada. Prin aceasta e mai des pomenită în literatura veche decât ori care altă parte a României. La rugămintea făcută de Tethis, mama lui Achile, o insulă singuratecă a răsărit în largul Pontului Euxin, aproape de gura bătrânului Istru. Pe ea trebue să locuiască eroul troian.

Un templu i s'a râdicat, iar larii, pasările albe ce trăesc și azi în cârduri mari, erau slujitorii lăcașului sfânt. In fiecare zi, des-de-dimineaţă, sboară la larg, își moaie aripele în valuri, stropesc podeala templului, pentru ca tot cu aripele s-o mături.

Așa povesteşte Flaviu Arrian.

Legenda e repetată de toți. Euripide o foloseşte în piesele Andromaca și Iphigenia în Taurida.

Vremea şi imaginația o amplifică. Achile se arată în vis celor ce se scoboară pe insulă, iar celor care plutesc, li se înfăţişează pe valurile mării, Aici, pe Insula Leuke, e locul de nuntă al lui Achile cu frumoasa Elenă. „Veniră însuşi Neptun şi Amphitrite, Nereidele toate şi Fluviile şi Demonii toți câși se aflară în Pont şi Meotida”.

Pe această insulă avură loc războaiele lui Achile cu Amazoanele, fiicele lui Mart, care şi-au găsit sfârşitul în valurile furioase ale Pontului Euxin, temut de lumea navigatorilor.

Zărită din drumul corăbiilor rare, ce ies din Sulina și apucă spre Constanța, Insula Şerpilor se pregătește de somnul nopţii, învăluită în zabralnicul subţire de ceață. Pustie acum ca și odată, ea nu atrage. Singură în întinsul Mării Negre, la intrarea periculoasă a zonei unde crivățul ridică talazuri primejdioase, de insula de piatră se leagă închipuirea bogată a rarilor navigatori ce se rătăceau spre gurile Istrului.

„Jupiter scoate pe cei pioși din adâncurile întunecate, căci virtutea nu cunoaşte pe Ereb (Infernul)”.

Astăzi stă părăsită ca și pe vremea călătoriilor lui Herodot.

La răstimpuri destul de mari, un vaporaș transportă cele trebuincioase pentru viață paznicului, sentinelelor care îngrijesc ca lumina farului să sclipească de cum se însercază. Imensitatea mării îi înconjoară.

Doar pescăruşii albi, neogoieți, cât le țin de urit, când glasul lor nu e acoperit de furiosul sbucium al valurilor, ce fac să ploaie asupra insulei stropi de apă sărată, tovarășii arşiței de stepă în stârpirea podoabei vegetale.

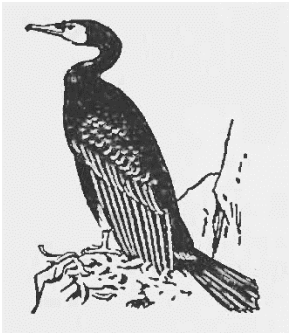

... Cormorani urîcioşi...

Popina-Raselmului.

Ca să înţelegi ceva din zilele de toamnă, scurte, trebue să te scoli cu noaptea 'n cap. De aceia am ieşit din Agighiol, când nu se râdicase încă de tot marama nopţii. Turma de oi, gata de plecare, aștepta la poarta satului. Cânii nu-și găseau odihnă, nerăbdători să plece odată. Ciobanul dimpotrivă, răzâmat pe nelipsita-i bâtă, fie la munte fie la şes, nu se îndura să pornească la drum cu traista goală. Fumul dela case, înălțat sul, drept, ca şi cel din cadelnița aninată 'n cui, arăta că abea s'a aţâțat focul.

Mugetul vacilor despărțite de vitei, behăitul oilor înfometate, cântecul cucoșilor ca să cheme soarele la datorie, lătratul scurt al unui câne, formau muzica obişnuită de deșteptare zilnică a vieții satului, aceași, veșnic aceași, mereu și fără știre, repetată în fiecare zori.

Am păşit, se vede cu dreptul la sculare. Norocul mi-a ieșit în cale, de cum am început să urc treptele largi de marmoră roșie, a dealului din apropiere. Câte odată baţi cu ciocanul în pietre ceasuri și zile întregi, fără să dai peste urma vreunei vietăți, înmormântată de milioane de ani. Acum, la cea dintâi încercare, se arată un os petrificat, raritate și prin alte părți, un „unicum'“ în vorbirea colecționarilor. Era vertebra unei reptile, depe timpul când și peste Dobrogea se întindea Marea, iar în văzduh pasări nu sburau, după cum nici pomeneală pe pământ nu era de om. în apele acelei mări înotau reptile, cum se sbenguie delfinii astăzi în jurul vaporului îndreptat spre Bosfor. Dihăniile, din scheletul cărora o vertebră a căzut în mâna mea, aveau înfățișări atât de diferite de ale bietei şopârliţe, sgribulită de frig prin crăpături de stâncă, în cât cine le-ar vedea chipurile alăturate, nici nu i-ar, trece prin minte că sunt din acelaş neam.

În vremea cât mă învârteam bucuros în loc, doar doar voi mai găsi ceva din antidiluvianele ființi, ceața se rărise, parte scămoșată, parte luând drumul văilor. Soarele se arăta roș, somnoros, iar turma de oi porni spre tarla. Întorcându-mi privirea către lac, am rămas, pironit. Am uitat și de vertebra Ichtyosarului, pe care o strângeam ca o comoară, cât și pentru ce mă găseam pe vârful dealului, de marmoră, în zori de zi.

Din mijlocul Raselmului răsărea o făptură omenească, întinsă pe un pat de marmoră, învăluită în zabralnice uşoare, ce fluturau, la adierea curentului născut peste apă. Nu era închipuire, ci aevea. Jocul umbre-lor şi al luminii în frânturile de

ceaţă și peste luciul apei, dădea chipului săpat în piatră mişcări domoale. Nu ştiu de ce, în iuțeala fulgerului, se alătură în minte tabloul Doamnei Recamier, așa cum răsare privirei, cu învestmântarea ei albă, din păretele unei săli spațioase dela Luvru.

Abea desmeticit, mi-am dat samă cum se pot naşte legende ca ieşirea Venerei din apele mării, ca Lorelei, ori de ce stâncele din jurul Ceahlăului au dat naştere povestei cu Dochia și oițele ei.

Omul reduce la omenesc şi munții și copacii, socotindu-i frați, dându-le aceleași însușiri, personificân-du-i în anumite împrejurări de puternică simțire, fie sub imperiul groazei, fie sub al fericirii.

Aşa s'a putut naşte păgânismul cu zeificarea celor neînsufleţite.

Așa a prins alegoria.

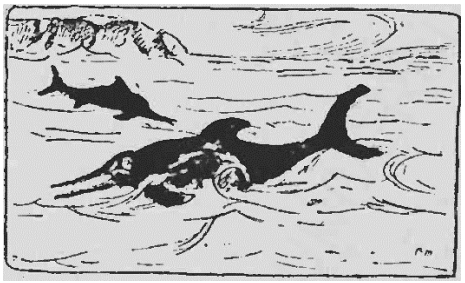

Pe vremea domniei reptilelor...

Aşa am fost atras şi eu pentru întâia oară de Popina Raselmului, în acea dimineață norocoasă de toamnă, când ceața se rupea luând forme fantastice și când o bucată din ea s'a aninat mai îndelung de vârful insulei de piatră, izolată în întinsul lacului, învăluind-o în mister.

Popine sunt multe. Nu e doar un nume propriu, ci dat oricărui dâmb rezleţ, rămas din alte forme dispă-rute. O popină e şi dealul Mitropoliei. Popina Raselmului însă e unică; le întrece pe toate.

In mijlocul apei, mângâiată de vânt și în tovărăşia paserilor, stă mărturie de prefacerile vremii.

Oamenii nu o prea vizitează. N'au de ce. Cel mult, cei mai necăjiţi, vin să ieie un maldăr-două de stuf. Ogoare n'o pot acoperi; ferul plugului s'ar rupe, dând lesne de stâncă. Nici vitele n'au ce paşte. Pe piatra mereu dogorită, iarba e firavă, repede arsă.

Cu atâr mai ademenitoare e în desăvârşita izolare în care se găsește, soră cu Insula Şerpilor.

Drumul până la ea este de altfel aşa de plăcut! Sau poate prima aparițiune inaintea ochilor, m'a făcut să socot drumul drept calea ce duce către ceva mult dorit.

O lotcă încăpătoare, cătrănită ca şi pe vremea epopeei lui Izdubar, devenit Noe în legenda biblică a potopului, este vehicului pus în mișcare de doi lipoveni din Sarikioi, sat cu vii vestite.

Dintr'o svâcnitură, scapă din înțepenirea malului. Prin ritmice lovituri de lopeți, pare că ar fi acţionate de o mașină, se depărtează repede de țărm.

Farmecul de acum începe.

Soarele scăpat din pânza ceţii, țese punte aurie pe apa cu crețuri mărunte, urmele bătăilor de vâsle.

Un plescăit cât ține fulgerul, naşte o jerbă scurtă de stropi sclipitori. Altul la

stânga, altul înainte; adevă-rat joc de artificii. O clipă se zăreşte zalea strălucitoare a unui crap. Raselmul e unul din ocoalele naturale de pești. Mai ales după ce s'a împrospătat, prin canalul Regele-Carol, cu apă dulce adusă din Dunăre, crapii au ajuns grași cât niște purcei de lapte. Nu duc lipsă de nimic. De aceia le vine a sburda des de dimineață.

Vâslaşii își fac datoria imperturbabili. Pare că amândoi sunt mişcaţi de acelaș resort. Doar când unul își șterge sudoarea depe frunte cu dosul mânei, mişcările nu mai sunt armonice.

Călătoria scurtă s'a sfârșit. Duba iarăşi e trasă la mal.

Am ajuns pe insula numai stâncă. Nici un arbore nu o umbreşte.

O singură clădire, ce trebuia să fie laborator de cercetări, stă goală pe mijlocul ei. Bani asvârliți în apă. Câteva broaște, speriate de vizita neașteptată, prevăzătoare cum sunt, au sărit înapoi în băltoagele din dărătul unui pâlc de stuf. Din iarba mai mult îngălbenică, sar cosaşii în toate părțile, la fiecare pas. Cei mai mulți sunt cosaşii cu rât, forma celui mai desăvârşit mimetism între insecte, la noi.

Tot trupul, aripi şi antene, samănă cu o bucată de frunză, cu care se confundă când stau pe firul de iarbă. Nu-i vezi, cum greu deslușeşti și epurile strâns grămadă într'o brazdă din arătură, de socoți că e un bulgăre de pământ uscat.

Cu cât urci coasta trăgănată, lunecoasă din cauza ierbii aproape uscată, cu atât orizontul se lărgeşte.

Beştepe, dealul cu 5 gheburi de lângă Mahmudia, straja braţului Sf. Gheorghe, în singurătatea lui pare un munte, iar muşuroaiele de marmoră dela Zibil și Agighiol dosuri de baloane umflate, Către răsărit e dun-ga plumburie a Mării. Dincoace, în jur, apa are ceva în ea mai sglobiu, mai tineresc; dincolo e seriositatea adâncului și a întinderii. Lac și mare sunt despărțite numai printr'o limbă îngustă de năsip, ce se vede ca o linie trasă mai apăsat, dela un capăt la altul al vechiului golf, transformat azi în cele trei limanuri: Raselm, Sinoe și Smeica. Legătura cu largul e păstrată prin Portiţa, mică intrare, cu uşori de piatră, dar şi cu urme de cetate.

E îndeajuns de largă însă, ca apa mării să pătrundă din belsug în Raselm şi să-i aducă la anumit timp, roiuri dese de chefali, ce-i dau valoare economică.

Liniştea cu care eram deprins dela plecare, e întreruptă dintr'o dată, cum am păşit dincolo de vârful insulei. Se aude gălăgia unui cârd împestrițat de paseri, ce se cred în largul lor, neturburate de nimeni. Unde se îngrămădesc paserile de baltă, acolo sigur că e vadul peştilor.

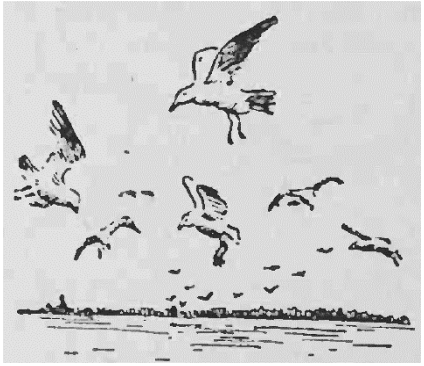

Săturaţi de gâlceavă...

Noianul de scrumbii în mare, când începe instinctiva lor pribegire, e trădat prin cârdurile de pasări ce sbor la fața apei, numai cât ține dunga roiului de pește.

Lângă Constanţa, la staţia Zoologică dela Agigia, s'a aşezat într'o vreme un „talion”, voloc în care se adună peştişorii argintii. Parii ce susţin voloacele, sunt încărcaţi cu tot soiul de paseri nesăţioase, pescari vioi, alăturea de cormorani lacomi. Ele ştiu că aici pot să se sature fără osteneală măcar că au de făcut drum lung până la conacul de noapte.

Aşa e şi în coada insulei, în apropierea stufului. De sigur că aice e nada peştişorilor, la rândul lor prada pasărilor. De aceia s'au adunat din toate neamurile; raţe alăturea de gâşte, ciovlice dar mai ales pescari. Toate stau de vorbă în limba lor.

Mai guralivi şi neastâmpăraţi sunt pescarii, rudele albatrosului care nu cunoaşte nici furia furtunii, nici turburarea valurilor, înfruntându-le cu sborul. Ori unde ai fi, pe ţărmul mării ori pe lacurile mari, în tovărăşia pescarilor nu cunoşti plictiseala. Sunt maimuţele apei, mereu în sbor, ţipând într'una ca nişte copii în joacă. Cu celelalte păsări îşi făceau de urât. Acum furau bucăţica din gura ciovlicelor, silite să steie mai la o parte,c a să nu le treacă apa peste genunchiu. Acum se vârau în cârdul răţuştelor, spăriindu-le. Nu se temeau nici de gâştele cenuşii, serioase. Săturaţi de gâlceavă, îşi luau sborul ca după comandă, apucând razna spre largul lacului, bătând iute din aripi. Făceau ocoluri ca nişte linii curbe, scurte, spre a reveni de unde au plecat. Se urcă în văzduh, ca să cadă ca o săgeată la faţa apei, atingând-o numai cu vârful aripelor, ori cu picioarele ce spânzură 'n sbor. Se mai aşezau puţin pe apă, fără să contenească a scoate ţipetul de cioară şi iarăşi apucau razna, noegoiaţi.

Era acolo un măcăit, un gâgâit, un cârâit, amestecuri de glasuri stridente, gălăgioase, de credeai că le-au apucat ceva, A fost deajuns un foc de revolver, pentru ca liniştea să se aştearnă pe ape. Ca un nour s'au ridicat cu toatele, dintr'odată, apucând spre Sabangia, să se ascundă în papura de lângă mal. Primejdia le-a împrietenit.

Rămăsesem singur, căci vâslaşii odihneau sub luntrea trasă pe uscat şi răsturnată cu fundul în sus.

Câte odată nu e nimic mai plăcut de cât siguranţa că eşti singur.

Nici o mişcare nu turbură liniştea, nici un glas gândurile. Până şi apa ce te înconjură e ca îngheţată. Nici cea mai slabă adiere de vânt nu-i încreţeşte faţa. Te simţi copil al naturii, în traiul de o clipă, fără griji. La urmă şi gândurile se adaptează pacei ce te pătrunde. Dorm sau se împrăştie, lăsându-ţi o sensaţiune de mulţumire deplină, pe care n'o poţi asămăna de cât cu murmurul blând al unui cântec de harfă, când treci uşor degetele pe strunele încordate.

Scoborit la ultimele trepte de piatră, unde apa abea se mişcă, te joci ca un copil cu scoicile asvârlite de valuri; înfunzi mâna în năsipul înferbântar, fără ca să ajungi să-l ţii în palmă, căci se strecoară printre degete. Uiţi de vreme, uiţi de lume. Respiri adânc, făcându-ţi plăcere răcoreala venită depe apă; te laşi mângăiat de unda de aer răscolită cine ştie cum, ce-ţi trece peste faţă, ca un sărut de mamă.

Un şuer prelung cu ecou peste ape, mă face să tresar. E semnalul plecării, dar şi spulberarea unui vis plăcut, trăit ziua mare, pe Popina Raselmului.

Chipul cum te primeşte, clipele de adâncă mulţumire procurate, te face să crezi că viziunea din diminea-ţa cu ceaţă, nu era închipuire. Dacă ştii să le înţelegi, şi formele de piatră au duhul lor.

Sunt momente în care îţi pare rău că le părăseşti, ca după un tovarăş simpatic,

ce te-a găzduit cu dragă inimă, dându-ţi din sufletul lui tot ce are mai de preț.

Ajuns iarăşi la mal, soarele spre asfințit învăluia insula într'un nimb purpuriu.

Bătută de raze, își luă din nou înfățișarea de făptură, ce se pregătește de culcare.

Mi se părea că prind pe fața ei un surâs prietenos.

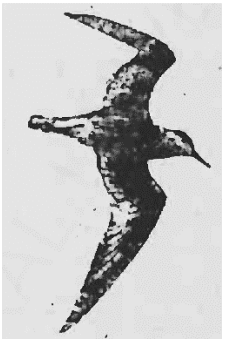

Cherhanalele.

Dobrogea e țara contrastelor. Stânca numai piatră, arsă repede de soare, e înconjurată de noianul apelor, în care gâlgâie viața de tot soiul.

Marea, Dunărea cu delta ei, ghiolurile ce se înșiră pe trei laturi, îi constituie nu numi o caracteristică geografică, dar îi dă şi o originalitate din punct de vedere al ocupațiunilor omeneşti.

Sunt sate legate numai de pescărit; când Dunăvățul împotmolit, nu aducea îndeajunsă apă dulce Rasel-mului, populaţiunea din jurul lacului intrase la grijă, ca şi agricultorul după o îndelungă şi perseverentă secetă.

S'a desvoltat un nomadism local, legat de pescuit, care amintește prin simplicitatea traiului temporar, nomadismul pastoral.

De cum se trec zăpoarele și adierea vântului de primăvară deşteaptă instinctul de emigrare al peştilor, multe sate se despopulează.

Totul e în legătură strânsă în lumea aceasta. Peștele mare înghite pe cel mic, iar deșteptarea naturii după iarnă, răscolește o întreagă goană a vietăților, unele după altele. Omul aţine calea peştilor, pribegind până 'n ţinuturile reci. Cunoscutul roman al scandinavului J. Bojer „Ultimii vikingi”, nu e decât descrierea luptei omului cu elementele mânioase ale naturii, pentru a-și scoate hrana din procesiunea de nuntă a scrumbiilor.

Pescarul cu viață așezată de peste iarnă, se reîntoarce la starea primitivă din vremea locuințelor lacustre.

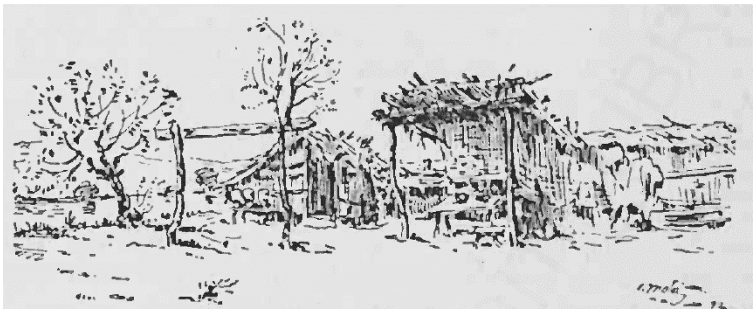

Adăpostul e o colibă de stuf

Adăpostul lui de vară e adesea o colibă de stuf, după cum ciobanul sterpelor se mulțumește cu o coajă de brad întinsă pe niște căpriori.

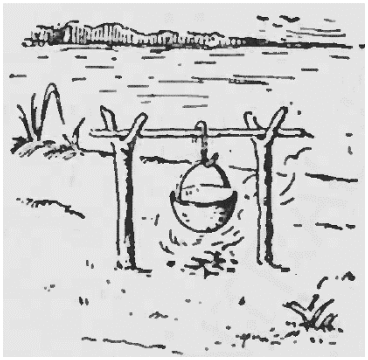

Vatra e în loc deschis.

Vatra e la loc deschis. Două cracane de salcie, susțin bățul de care e aninat cu un cârlig tot de lemn, ceaunul, singurul instrument de fer din gospodăria lui provizorie. Natura din jur îi dă totul. Pentru hrană e balta. Din ea scoate trunchiurile subpământene de papură, ce-i ţin loc de zahăr. Drept fructe sunt ciulinele colțurate, cu miez de castanet. Ca lingură foloseşte o scoică înțepenită în despicătura unei nueluşe, iar ştableaua, strachina, e din lemn de salcie.

Ca și pentru păserile de baltă, pământul e numai locul de odihnă.

Incolo viața și-o petrece pe apă. Adevărata locuință îi e duba cătrănită cu smoală și pe o faţă și pe alta, Ce sbucium duc pescarii mai ales cei din larg, în luptă cu morunii, lungi uneori și de 2 metri! Niciodată nu mi-a fost dat să asist la o trudă mai periculoasă pentru pânea zilnică, ca la o vânătoare de moruni, în largul mării, în fața Portiţii Raselmului.

Am fost primit cu mare greutate să iau parte la această privelişte atât de originală, de care nu se poate bucura nimeni în tot lungul țărmului Europei apusene, morunii şi neamurile lui fiind acasă la ei în Marea Neagră.

De cu sară am poposit la țărmul mării. De și apărat de țânțari, plaga bieților pescari, abea am putut închide ochii sub polog. Eram mereu cu privirea. la cer, căci mi se pusese condițiunea principală: Dacă va fi vreme frumoasă! Marea era liniștită; Vatra e în loc deschis, valuri mărunte alunecau pe dunga de năsip plină cu scoici, abea deşteptând un foşnet ca de mătasă. Pe cerul limpede, stelele sclipeau tot mai boghioase, cu cât întunerecul se întețea.

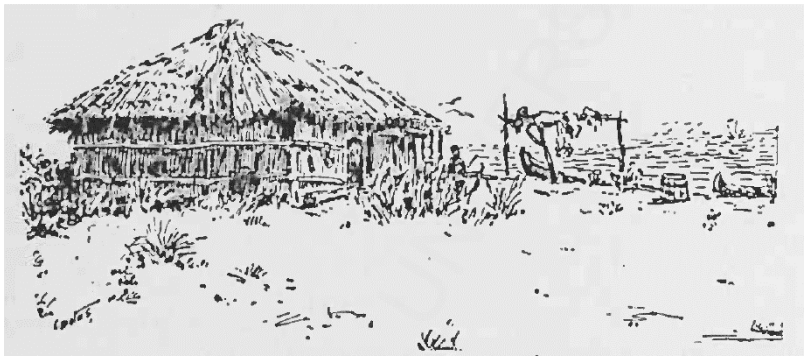

De cu sară am poposit la țărmul mării

Nici nu apucase bine să se arate geana zorilor, când am pornit, împreună cu revizorul. în ceața alburie, ce se întinsese ca o draperie de scamă pe luciul mării, se zăreau nişte pete întunecate, escadra luntrelor, răsfirate spre câmpul larg de bătălie. Pescarii plecară înainte, căci şiragul frânghiilor de care sunt aninate cârligele ascuţite, se întindea hăr departe. Jocul valurilor le ascundea continuitatea. Nu se desluşiau decât mănunchiurile de trestie, ca fasciile romane, ce pluteau din distanță în distanță la locul unde frânghia este prinsă de țărușul

bătut adânc la fund. Pluta ce ține carmacele spre față, rar când se vedea în săltarea valurilor. Ca niște catarguri de luntre, prăjinele ultimelor geamanduri de trestie dela capăt, trăgeau dungi de umbre în ceața tot mai luminată.

La unele zăvoade, operația începuse, dar fără rezultat. Nici o svâcnitură a plutei nu arăta că la adânc se sbate peştele prins în cârlig, așa de ascuțit la vârf încât intra mai adânc în carnea moale, la fiecare smucitură. Nu e vorbă că uneori, câte un uriaş al mărilor, în furia durerii, rupe odgonașul cu cârlig cu tot, arătându-l tovarășilor din fund, drept mărturie a răutății oamenilor.

Un chiot de bucurie spintecă liniștea mării, cu toate că vâslașii n'au voie nici să bată din lopeţi, ci să alunece fără sgomot.

La al doilea zăvod din dreapta, atamanul a dat de veste că pluta se sbate. El e conducătorul, el comandă, de el ascultă toți. Aplecat cu jumătatea de trup înainte la capătul lotcei, e atent. Ar vrea parcă să pătrundă adâncul apelor spre a vedea ce fel de peşte s'a prins, cu icre ori fără icre. In cazul dintâi vânatul are preț mare, deci partea lui, ca şi a tovarășilor săi, e alta.

Chiotul de bucurie vestea câștig. La o chemare, făcând cu capul, ajutorul e lângă dânsul. Lopeţile bat mai cu putere, trădând nerăbdarea vâslașilor.

— Fii cu ochii țintă la operație, îmi șoptește revizorul de lângă mine.

Totul s'a petrecut în câte-va clipe.

Atamanul trăgând odgonul spre el, din întunerecul valurilor răsare spinarea peştelui cu solzi strălucitori. Ca fulgerul, ajutorul atamanului înfige timliacul cu cârlig la vârf, în ceafa peştelui pentru ca să-i poată râdica din apă capul. Cu o măciucă scurtă îi dă o lovitură țapănă în creştet, de-l amețește. Ca trăsnit, peștele nu se mai sbate. E aburcat apoi în dubă.

La această operație grea iau parte cu toții. Ori câtă disciplină s'ar cere, neastâmpărul e mare. Dar dacă scapă cumva peștele cu comoara lui de pietre scumpe în pântece? Unii se urcă în piciore, alții se apleacă să vie în ajutorul operatorilor, pentru ca să tragă greutatea de carne în lotcă. E o învălmăşeală de oameni în mijlocul valurilor, care lovesc luntrea într'o coastă, de intră apă peste buză. Cea mai mică nebăgare de samă, şi pericolul e gata.

Neputându-l mângâia cu mâna, din pricina șiragurilor de solzi ascuţiţi ca oţelul şi a solzișorilor presărați în piele ca într'o hârtie cu sticlă, vâslașii cântăresc din vedere morunul, întins, cu ochii stânși, dar cu pântecele doldora de icre.

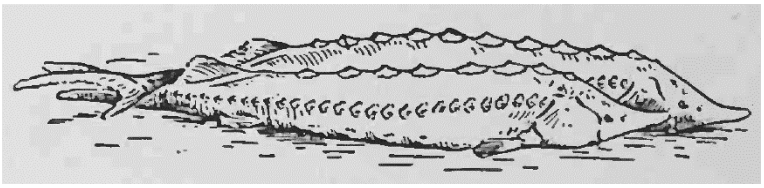

Strălucesc solzii smălţuiți...

Soarele aruncă punte de aramă pe luciul mării, iar câți-va pescăruși mai îndrăsneţi, s'au încumetat să se avânture până aproape de locul unde, prin răscolirea valurilor, sperau să le cadă şi lor ceva pentru cina de dimineață.

Atamanul își şterge sudoarea de pe frunte cu o batistă cât un testemel de mare. Toţi vorbesc şi râd voioși, dar scurt; nu e vreme de pierdut. Inspecţia începe din nou. Luntrea e dusă domol dealungul frânghiei cu plute, cercetată cu toată atenția de atamanul aşezat iarăşi la postul lui de comandă. Operația relativ merge bine când marea e liniştită. Nenorociri se pot întâmpla nu e vorbă şi așa. Peştele numai

ameţit de măciucă, nu rare ori se desmeticeşte. In svârcolirile lui desperate poate lovi cu coada pe vre-un vâslaş neatent, rupân-du-i șelele. Lucrul însă ajunge primejdios, când marea se mânie, iar valurile sbuciumate se joacă cu lotca ușoară. Lupta e dată atunci pe două fronturi; mișcările sunt mai iuți, mai încordate, cu atenţie la fiecare lovitură de lopată.

Vânătoarea sfârşită, lotcele pline cu peşti se întorc până 'n amiază la cherhaneaua dela Jurilofca. Strălu-cesc solzii smălțuiți în bătaia soarelui ce se ridică, pare că ar fi o încărcătură de bumbi de sidef.

Bucuria pescarilor e mare. Se întorc cântând, mai ales că acum e voie să-și dreagă osteneala cu câte un gât de rachiu.

In schimb nerăbdarea e la cherhanea. Patronul se preumblă de colo-colo pe podeaua proaspăt spălată a michiliei, hala de debarcader, unde trag dubele cu peşte. E nerăbdător, nervos, căci tot câştigul atârnă de încărcătura ce vine. Lângă el așteaptă lucrătorii, cu mânecele suflecate, cu pestelca de piele lustruită de grăsime, cu ciubotele dintr'un vitel.

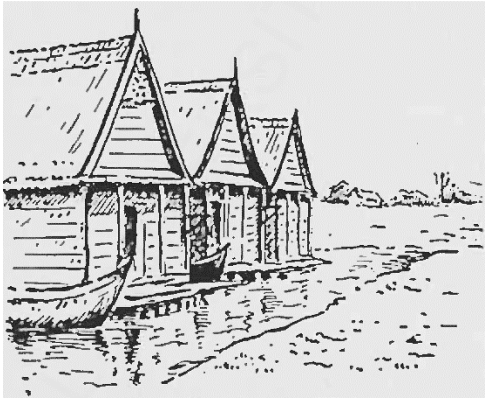

Cherhanalele dela Jurilofca...

Cum se zăresc cele dintâi lotci intrate în Raselm, înfrigurarea creşte. Vine în joc și concurența. Cherhanale sunt mai multe. Care stăpân va avea noroc mai mare? Ajunge o aruncătură de ochi asupra atamanului, pentru ca stăpânul să ştie dacă e rod bun. Un singur cuvânt: icran, îl fac să-și frece mânele de bucurie. Forfota e în toi. Vâslași şi lucrători ajută la descărcare, căci se cere grabă. Peștele e o marfă gingașă. Orice zăbavă strică. Peştii mari sunt apucați de urechi şi târiţi pe dușumeaua lunecoasă, cu ajutorul unor cângi în vârf de prăjini. Intr'o clipă sunt spintecați.

Sacul cu icre se trage la o parte, se cântărește. Toţi cară spre el, ca spre niște pietre scumpe. Se cântărește și restul peştilor în balanțe mari cu fundul de lemn, ce aduc aminte de cumpăna zugrăvită pe pereții mănăs-tirilor. Maţele și branhiile sunt date la o parte. E mâncarea pescarilor, dar și a pisoilor care se furisază printre picioarele lucrătorilor, apucând şi ronțăind câte o bucată, cu ochii pe jumătate închiși, cu mişcări încete de tălhar iscusit.

Insemnat la catastiv, peştele e pus repede în lăzi, pregătite din vreme. Cei mari sunt înghemuiți, ori tăeți; păstruga mai măruntă este asvârlită întreagă, înmormântată în ghiață mărunțită amestecaţă cu sare.

Nici după o oră, totul din nou e în bună rânduială. Peste podea se toarnă cu căldările apă din belșug; lucătorii se spală de sîngele închegat, rămas pe mâni; lopătarii se trag pe la casele lor proptind duba la mal.

Operația continuă în odaia din fundul Cherhanelii, unde s'a depozitat sacul doldora de icre. Acolo se vede iscusința lcransului, meşter în prepararea icrelor. Se

cere grabă, dar mai ales cântăreală din ochi la saramură.

Sacul cu icre întins pe masa curată, e hăcuit. Fiecare bucată se freacă pe un ciur cu ochiurile largi, din care plouă boabe negre într'o sită mai deasă. Aici li se dă ceva sare, puțină, cât să le îndulcească. Cu o lopă-ţică se aşează în cutiile bine cunoscute de toată lumca.

Și astfel cherhanalele sunt adevăratele centre de viață pe margenea de ape din Dobrogea.

Sunt caracteristice ei. Se văd pretutindeni în lungul Dunării, ca și a ghiolurilor mai principale, la loc ales, aproape de izvorul bogăției dar și în drumul lesnicios pentru transport. De scânduri, ca niște case în centrele mari, cherhanalele sunt de regulă modeste case de stuf, la locul unde o gârlă se varsă în alta mai mare. Nelipsită de lângă dânsa e gheţăria, cu acoperișul ca un con.

In jurul cherhanalelor e forfota pescarilor. Aici se adună peştele prins din apă; aici e zarva cântăritului, e târgul și vama cu gilăgia și nemulțumirile inerente.

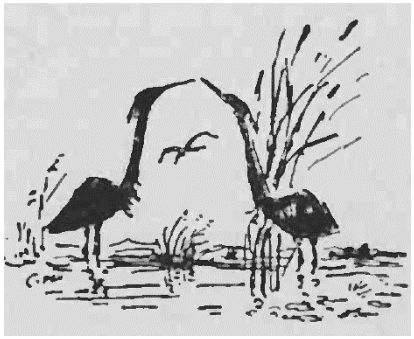

In lungul Raselmului

Partea nordică din răsăritul Dobrogei, a suferit mari schimbări în cursul protoistorie al omenirii, continuate și mai târziu.

E zona de prefaceri întâmplate prin depozitarea noianului de nămol cărat pe fie care clipă, de către Dunărea. Afluenții ei îi aduc material din Elveţia și până aproape de Triest, din apropierea Nürnbergului până la Agram, din nordul Carpaților ca și din adâncul Balcanilor. Tot ce transportă, se varsă în colțul Mării Negre, făcând să crească delta an de an.

Așa se lămurește controversele aparente din datele vechilor istorici şi geografi asupra brațelor Dunării. Strabon ca şi Herodot spun că sunt cinci, Pliniu enumără șase; Ovidiu pomeneşte șepte, pe când noi suntem obișnuiți cu cele trei brațe, spuse pe nerăsuflate; Chilia, Sulina şi Sf. Gheorghe.

Un fapt, din toate acestea, este sigur. Cuprinsul Deltei nu este acelaş azi ca eri. Ne-o spun și urmele vechilor cetăți din partea locului. N'ar fi avut nici un rost existența puternicei Histria, Pompeiul nostru, lângă stufărișul dela marginea unui lac închis.

In realitate ruinele au rămas departe de țărmul actual al Mării, după cum vechiul port Adria, e la vreo 70 de km. depărtare de țărmul Adriaticei. Delta Padului l-a făcut oraș lăuntric. Nu e de mirare că Raselmul a fost odată golf, cu largă deschidere spre mare, acel Halmyris al anticilor, care intra adânc în uscat, împrej-muit de cetăţi de apărare.

Evoluția istorică nu este lipsită de influența evoluţiei pământului.

Cutremurele nimicesc cetăţi odată înfloritoare; vulcanii distrug cuiburi omeneşti, după cum marea face să amuțască viața porturilor, cărora tot ea, odată,

le dădea însemnătate universală.

Inchis printr'o limbă de năsip, cu o îngustă Portiță, Raselmul a ajuns lac, iar apa lui a devenit sălcie. E ferit de biciuirea crivățului ce naște talazuri temute în larg, abea tulburându-l din liniştea resignării în care doarme.

Totuşi nu e mult de când făcea parte din mare. Dovadă este și țărmul, cu urmele proaspete ale vremii când le loveau valurile furioase, năruindu-le. Nicăeri, afară doar de Caliacra, nu era mai aprigă bătaia apei răscolită de furtuni, decât în dunga de stânci ce se întindea în calea furiosului crivăț, dela Jurilofca și până sus, sub Enisala.

Puterea valurilor a despărţit insula de stânci, care formează uşorul Portiţii, cu urma de cetate dela Bisericuța. Tot ele, în sbucium turbat, au sculptat țărmul, cu forme care aduc aminte pe acele depe coasta Normandiei.

Iată cum, în drumul cu luntrea – căci vaporașe nu circulă pe fața Raselmului, – te întovărășeşte cântec de valuri cum nu le auzi în lungul mării, iar privirea: se desfată cu forme şi colorit, altele decât dincolo de Portiţă.

Pornisem la drum, în luntrea cu trei vâslaşi, din Jurilofca, sat mare, cu cherhanale sistematice, rămas însă pe al doilea plan, după război, ca centru pescăresc. Vâlcovul basarabean i-a luat înainte.

Dinspre apă satul pare un târgușor, mai ales de când s'au râdicat mari clădiri la marginea malului. Indărăt îl străjuesc câte-va rânduri de mori de vânt, ale căror aripi înțepenite, unele rupte, pe fondul nelipsitei ceți de dimineață, aduc aminte de crucile depe Golgota.

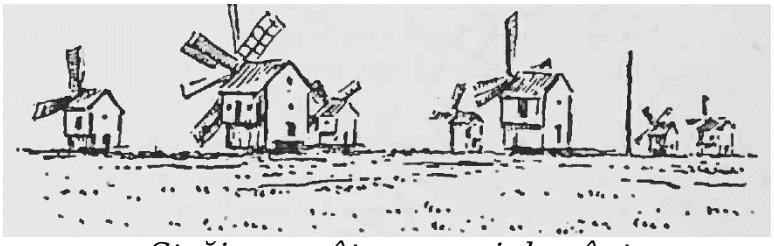

Străjuesc câteva mori de vânt

Inconjurăm capul Dolojman, înălțat în apă asemenea unui enorm buldog, la pândă, cu botul pe labe. E zid de păturі așezate clid, din care valurile au năruit blocuri căzute la picioarele malului. Sunt aceleași stânci, care formează şi Bisericuța dela Portița de intrare dinspre mare în Raselm.

Din vreme în vreme, când Eol suflă mânios, valurile se sbuciumă în jurul blocurilor, se vâră printre ele, albe de spumă, retrăgându-se cu un șuer de ciudă. Le rod fir cu fir, le schimbă în bolovani rotunziți, până ce le pot rostogoli în sânul lor, pentru ca în tihnă să le mistuie, după ce le pătrund cu umezeala caustică a săru-rilor din apă. Așa se distrug pământurile, în străveziul adâncului liniştit; așa se nasc însă altele noi, în tihna fundului, unde e umbră veșnică.

Săream într'o dimineață depe un bloc pe altul, ca pe nişte lespezi căzute din năruituri, dorind să urc pieptișul țărmului stâncos, pe cărări priporoase. Când am ajuns sus, din cauza ceții dese, nu se vedea nici cer nici pământ. O vulpe trezită din somn, spăriată şi ea, alerga de colo colo cu nasul în vânt, luând proporţiile unei fantastice fiinţi, când se oprea pe marginea priporului.

Continuând drumul cu lotca, abea puteam străbate prin desișul stufului ce a pus stăpânire pe cotlonul dinspre Caramanchioi. Nici o adiere ori foșnet prin frunzişul de altfel foarte sensibil la cea mai slabă undă de vânt, producând acel susur tainic,

muzica obişnuită în deltă, șoapta unor fiinţi nevăzute.

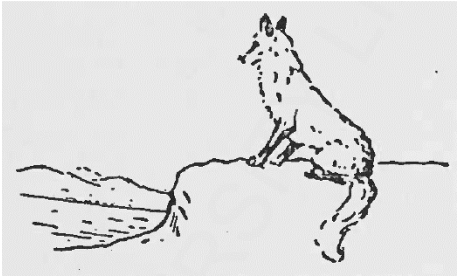

... luând proporțiile unei fantastice fiinţe

Un nou colț de stâncă, acel dela Jancina, răsare ca un părete galbăn, bătut în plin de primele raze de soare.

De aici începe decorul scurt, dar plin. de variații. Luntrea alunecă în svâcnituri sacadate. Când lopeţile loveau apa, după o uşoară săltare, botul vasului se afunda. Apoi urma patinarea lină, până când din nou lopeţile o săltau din loc.

Respiram adânc aerul proaspăt. Apa despicată de luntre se resfira în dungi tot mai lărgite în urmă. Stro-pii ce cădeau din vârful vâslelor, valurile ce loveau în coastele luntrei, întrerupeau domol pacea deplină ce

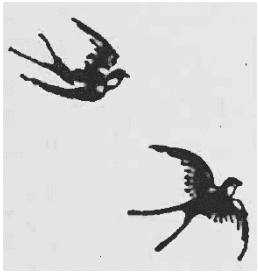

Câteva rândunele se avânturară

Câte-va rândunele se avânturară deasupra noastră, în sbor de săgeată. Veneau din spre mal, se râdicau cu bătăi repezi de aripi, se lăsau de credeai că vor cădea în apă, pentru ca iute să-şi aplece aripile, tăind aerul și făcându-se nevăzute.

Cerul se însenineaz; soarele străluceşte în toată curăţenia lui; pământ şi apă capătă faţă nouă, prin resfrângerea luminei din plin. Totul se trezeşte din taina nopții, cu un tremur uşor ca și când ar scutura ultimele urme de ceaţă. Ceva din viața elementelor naturii te pătrunde. Simți înviorarea ce o deşteaptă.

Sub Caligula se repetă în mic, ceia ce Raselmul e în stil mare.

Din măcinarea zidului de piatră ruginie s'a adunat năsipul roş, întins ca o dungă de mărgean dealungul unui golfuleţ. Așa a luat naștere o lagună. Indărătul grindului în miniatură, ochiul de apă rumenit de reflexul malului e atât de limpede, în cât urmăreşti goana neastâmpăraților răcușori, ce înoată pe coastă, în smucituri nebunatice. De jur împrejur se așează cu colorit vioi vegetaţiunea de sărătură. Soarele mângâie apa, plante şi zid de piatră; toate au un aspect atât de vesel, în cât fără vrere, cătând spre ele, surâzi de voioșie, într'o înfrățire pe care izolarea o naşte. Într'aceasta stă și puterea recreativă a unei călătorii. Ajungi una cu ce te înconjoară, părticică din întreg.

De unde-va vin refrenuri de muzică neobişnuită. Tremuri dela cele dintâi acorduri, atât e de brusc ecoul ce-l stârnesc. E cântecul în surdină al valurilor ieșite din răsuflarea lacului. In calea lor nu mai e năsipul, care să le înăduşe glasul. Se isbesc deadreptul în pieptul stâncos al părețelui cu temelia în apă.

De aice țărmul are variația celui din Bretania, ca nicăeri dealungul părții româneşti a Mării Negre. Au răsărit în cale pietre felurite, împletite unele cu altele

prin svârcolirile formării scoarței terestre.

Șuvițe de lavă, de culoarea granatelor, vin alăturea de marmore roșcate şi de conglomerate irisante, cu tării deosebite, într'un amalgam restrâns.

Resistența lor diferită în lupta cu valurile, a făcut să se iveaască mici peşteri, capuri proeminente, colți rezlețiți în apă.In jocul lor valurile se comportă diferit cu fiecare. Ici se înfundă cu sgomorte surde de tobe, dincolo le şterge în alunecări feline. Pe unele le spală cu o undă străvezie, pe altele le încondeiază cu dungulițe de spumă albă.

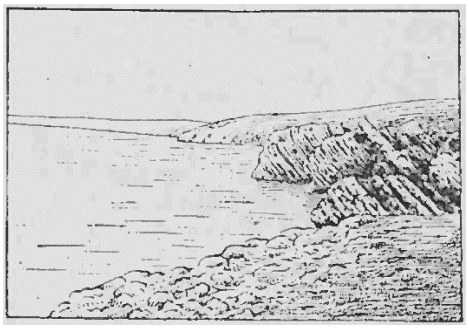

... ţărmul are variația, în miniatură, a celul din Bretania...

Mai încolo un ochiu de apă adăpostit într'o înfundătură, pare mai limpede decât cel adunat lângă un izvor de munte. Jocul valurilor aici e ca al unor copii sglobii. Atâtea glasuri amestecate, atârea culori vii strânse grămadă! Câte-va tufe de Sedum abea ţinânduse în crăpăturile stâncelor, se pleacă să privească la neastâmpărul valurilor. Totul alcătueşte un tablou de o frumuțeță nebănultă, ascunsă într'un cotlon depărtat din țărmul necunoscut al Raselmului.

Şi vâslașii au rămas minunaţi de farmecul clipei, măcar că trăiau în apropiere. Era o descoperire şi pentru ei.

A fost ca un vis; neprevăzutul isbeşte mai intens. Dar tot ca un vis, nu ținu mult.

Vâslaşii şi-au continuat drumul mai departe spre Sarikioi, lăsându-mă pe stâncele lustruite depe Taș-Burun. Față de năvala vieții din apă, e un ținut ars, ce aduce aminte de stâncele goale, sărăcăcioase, din regiunea Karstului dalmatin. Câte-va tufe de lilieci abea prinse într'un pumn de țărnă sunt singurele semne de vegetaţie, care în fruntă aspra bătaie a vântului. In schimb la câți-va pași mai spre apus, se desfăşoară din nou privelişte mândră. De și aceași, natura creiază veșnic forme noi.

Pe o muche de deal numai stânci, se înalță, lăsată în părăsire, vechea cetate dela Enisala, cunoscută sub numele de Heraclea. De departe e ca o biserică. Unul din bastioane a rămas încă în picioare. E turnul clopotniței. Restul zidurilor sunt păstrate în toate laturile, la diferite înălțimi.

E o taină istorică. Cine a râdicat-o? Ce valuri năvălitoare a distrus'o? Nu se ştie. Tradiția spune că a fost genoveză, după cum şi altor multor ruini li se dă aceiaşi origină. Alții spun că e mai nouă, după vremea turcilor. Orice urmă din trecut a dispărut.

Stă mută pe dâmbul de piatră, cu silueta proectată pe luciul apei.

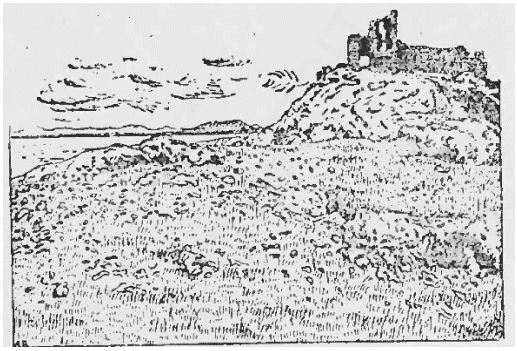

... Vechea cetate Eraclea...

Pământul prinde a se înălța la temelie, cercând să o învăluie în uitarea mormântului; ploile și vântul o năruie mereu de sus.

Cetatea rezistă cât poate. Infruntă vremea și oștirile ei nenumărate, cum s'a opus și asalturilor de oameni.

In lăuntru ca şi în afară domină pustiul. Sub portalul prin care trecea viața, șuieră acum vântul. Prin des-chiderile lărgite ale ferestrelor din turn, bufnițele şi liliecii ies către sară, de-i țin de urât. Şopârlele se soresc pe prichiciurile de piatră, iar șerpii stau colac pe lespedea proeminentă, căutând să mai întârzie amorțirea de iarnă.

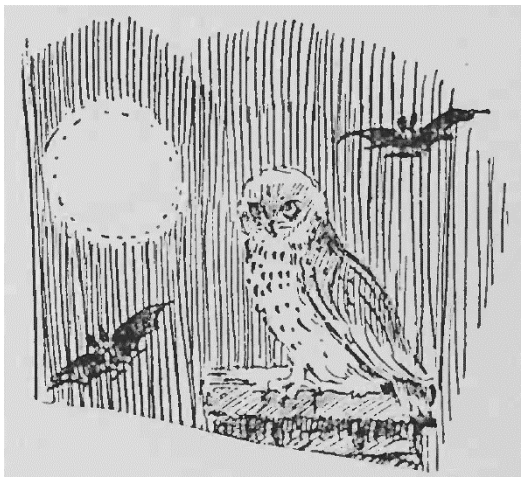

... Bufniţele şi liliecii ies către sară ...

Din șoaptele vântului Crăssescu şi Korolenco au prins poveștile cu comori ascunse din preajma zidurilor bătrâne.

In schimb, de sub adăpostul scheletului de turn, privirea alunecă asupra unui peisaj variat şi mai ales înviorător prin îmbinarea apelor cu verdele pădurilor.

E depresiunea în care se odihneşte lacul Babadag, încadrat între dealurile acoperite cu păduri dese. Intre ele e covorul de ogoare presărat cu arbori rezleți, stufoși precum şi culmile de marmoră cu spinarea rotunzită.

Oraşul Babadag stă ascuns după o muche de colină. Apă, pământ şi cer se unesc într'un tablou unic, inundat de lumina blândă a soarelui ce bate'n plin.

O pace dumnezeiască domneşte peste tot.

Nici o pasăre, nici un om nu se vede în tot largul zării.

Natura e singură stăpână.

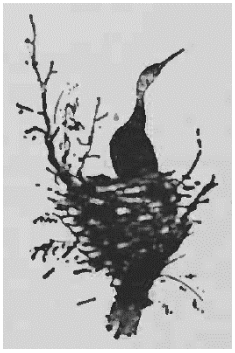

Apus de soare pe Denistepe.

Intre marginea prăbuşită a munților vechi din nordul Dobrogei și Raselm, au rămas dealuri rezlețe, stâncoase, ca niște colți de măsele învăliți în gingii, mărturiile vremurilor depărtate, Unul dintre ele e şi Denistepe, asemenea unei jumătăți din acoperişul unei case năruite. Din șesul ca'n palmă dela Hagilar, urci cu mânele în buzunar, așa de domoală e coasta aplecată. O mantie de stejari piperniciți o acopere, tot mai răriți pe zi ce merge.

La tot pasul dai de broaște-țestoase; ca și la Beştepe, sunt în mare număr. Cum te simt, cu un sâsâit de gânsac înfuriat, își trag capul și labele sub covata osoasă și nu le pasă chiar dacă roțile căruții trec peste ele. Vulturii le iau în ghiare, le râdică în slava cerului, de unde le lasă să cadă pe vre-un colț de stâncă. Numai așa plesnește carapaca, tare ca oţelul.

Urcând agale, nici nu ştii cum ajungi pe vârful înalt abea de 266 m., pomenindute iarăși în deplină singurătate, cu cerul drept acoperiș.

Pe stâncele de grez sur, enorme trepte în partea ruptă dinspre sud, se soresc șopârle cu bumbi de sidef în lungul coastelor și cu îmbrăcăminte din tot soiul de pietre scumpe. Nu sunt sperioase.

Cată la tine cu ochi blânzi și numai dacă văd că n'ai intenții pașnice, prin câteva ondulări de coadă, s'au făcut nevăzute.

Soarele e domolit, aruncând mănunchiuri de raze prin spărtura norilor uşori, care fug cătră mare, luând forme fantastice. Acum au marginele tivite cu șiret strălucitor, acum par fum alburiu; se perd în scămoșeri de ceață, supți de adâncul văzduhului.

Te cuprinde aceaşi linişte supremă, așa de caracteristică dealurilor dobrogene.

Din vreme în vreme se aud sgomote scurte, repetate, ca şi când cineva ar tăia vreascuri cu securea. Să te ştii surprins în singurătate deplină, nu e tocmai plăcut. Vroind să cunosc cauza sgomotelor ce-mi păreau suspecte, mă îndrept tiptil spre marginea pădurii.

Loviturile se întețeau, uscate, mai sonore, mai apropiate.

Spaima furișată fără voie, se risipi îndată. Erau două broaște testoase, ce se desmerdau.

De jur împrejur se întinde șesul vălurat al Taiței, unit cu al Teliței.

Denistepe pare vârful unui bot de corabie naufragiată, în jurul căruia valurile s'au împietrit.

Denistepe înseamnă dealul-mării, măcar cămarea este departe şi nu se zăreşte. E acelaș abur de amintire vagă, a unor vremuri legendare. Bătrânii îți spun ceia ce au auzit dela alți bătrâni de dinaintea lor; pe aci se întindea apa Mării; pe vârful

dealului s'a găsit, odată, bătut în stâncă, un cârlig de fer de care se prindeau corăbiile, ba chiar s'a aflat şi o ancoră grea. Aceași poveste, pretutindeni, aici ca și în preajma celuilal deal, Beştepe.

Sub sugestia legendelor, ținutul în adevăr pare o mare împietrită.

Aici valurile sunt joase, ca netezite de o mână uriaşă. Mai încolo însă, peste apa Teliţei, se înalță la larg altele mai răsărite, stânci de marmoră roșie ori sură, vrâstată cu șuvițe de piatră albă ca creta.

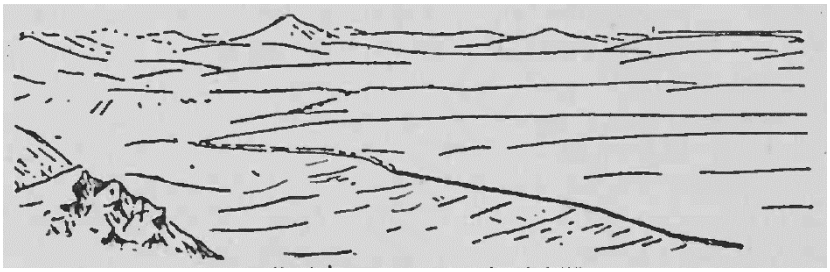

... ținutul în adevăr pare o mare împietrită.

Sunt dealurile dela Zibil, Agighiol, roase, rămase din prăbușirea pământului.

Indărăt se înşiră crestăturile podișului surpat, cu vestmânt de păduri, din mijlocul cărora răsar vârfurile ascuțite ale porfirului dela Alibeichioi. Spre sud ca o sprinceană încruntată, se ţin lanţ culmile împădurite de peste Taița, vârci de pământ una din Babadag și până la Peceneaga pe Dunăre. Cătră Mare se oglindește fața lacului Babadag aproape, iar mai încolo Raselmul liniştit.

Satele le vezi, cum numeri casele într'un oraș, când le priveşti dintr'un turn înalt. Bisericele mândre din mijlocul lor sclipesc ca niște faruri luminate, când trâmbele de raze, din spărtura norilor, le învăluie în fâșii de proector. Ici e Nalbant, tras spre poală de pădure, întemeiat de mocani. Tot la margine de pădure e Poşta, în preajma căruia e ascunsă Mânăstirea Cilicului, în trecutul căreia sunt înscrise scene inochentiste.

Pe un dâmb de deal străluceşte crucea măreții biserici râdicată alăturea de şcoală, din satul Cataloi, lângă care vine Kongaz, sub deal de piatră, Cercul satelor se încheie cu acele înșirate pe apa Taiței dela Satul-nou, în coada lacului Babadag până la Başchioi, în curmătură de vale, îndărătul căruia se râdică piramida Consulului. Drumurile de legătură între sate par șușinițe de curele, asvârlite la întâmplare, încrucişându-se în toate părţile se văd cârduri mari de vite; alăturea herghelii întregi de cai. E tabloul altui contrast al Dobrogei. Pășunele par arse, dar turmele de oi, vite și cai, sunt pusderie.

Pe un drum apare un călăreț fără şea, în goană nebună, răscolind nori de praf în urma lui.

Te aștepți parcă să zăreşti ivindu-se din o îndoitură de teren, ceata năvălitorilor care dau iureș de pradă.

Soarele se înclină spre asfințit, prelungind umbrele peste pământul învăluit într'o lumină atât de blândă. Din depărtare răsună glas de fluer, căruia îi răspunde din alt colț depărtat sunete de armonică ori un chiuit prelung. E zi de sărbătoare, iar flăcăii împrăștiați pe câmp.

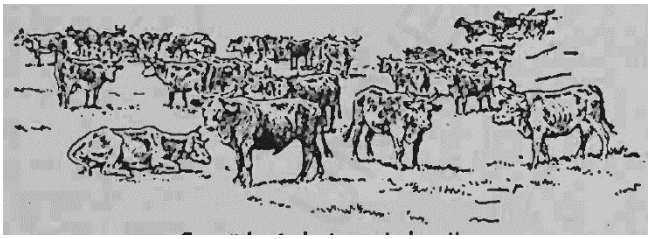

Se văd cârduri mari de vite...

Norii s”au adunat cătră mare, în șiraguri suprapuse. In tovărășia soarelui n'au rămas decât dungi subţiate.

Asist la unul din cele mai mărețe tablouri. Nicăeri nu sunt mai mândre apusuri de soare ca în Dobrogea. Nu e numai zarea largă ce le face impunătoare. Perdeaua lăsată în fața discului înroșit, îi împurpurează şi mai intens culorile, lumina resfrângându-se în fiecare fir de praf, râdicat în aer.

Soarele se lasă încet, înconjurat cu o aureolă, ce naște tot soiul de tonuri, aurii şi trandafirii, în dunga norilor dela asfinţit. Apoi razele slăbesc din ce în ce, rămânând numai discul roş, enorm ochiu rotund. Încet-încet alunecă după culmea dealurilor, până ce ajunge ca a seceră, înainte de a dispărea cu totul.

Jocul luminilor de acum începe, fără să-l poți exprima prin cuvinte.

Nuanțele le vezi; admiri tonalitățile ce trec una în alta dela cele mai intense la cele mai șterse. Urmăreşti efectul îmbinărilor multiple între umbră și lumină, între cer şi soare. Trăești în mulţumirea deplină a decorului schimbat din clipă în clipă, Când cerci să le redai, lipsesc cuvintele. Expresiunile chiar întărite prin comparațiuni silite, par sarbede, față de gamele de culori ce se schimbă mereu.

La apus, dunga norilor pare de sânge, pe când la marginea orizontului, cerul e poliit cu aurul cel mai curat, ce tot păleşte, până ce se schimbă în galbănul-argintiu al amurgului. Dincolo, spre răsărit, se aprind vălvătaie de flăcări rupte în fâșii, ca bătute de un vânt năprasnic.

Cerul pare încins de un încendiu, ce înroşeste şi fața lacului. Pe urmă totul se domolește, până când deodată din adâncul văzduhului sclipește luceafărul de sară.

Când am ajuns în Babadag, întunerecul se lăsase deplin.

Arborii rezleți ce înfrumusețează ogoarele din jur, pare că se adunau grămadă la sfat.

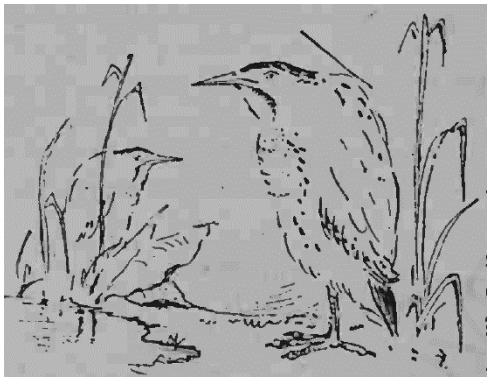

Din stuf se aude glasul unui buhai-de-baltă...

Dinspre desișul de stuf, se aude prelung glasul răguşit al unui Buhai-de-baltă, străjer neadormit; străbă-tând liniştea nopţii îi răspunde din deșișul pădurilor acel Hu-huuu strident-al huhurezului cu moț la urechi, ce face să tresalte de spaimă păsărelele din cuib, stârnind fără voie un fior de groază chiar la oameni.

Cu cât întunericul se lasă mai adânc, cu atât prind a se aprinde scântei şi pe

luciul apei. E oglindirea celor de sus, de pe bolta instelată.

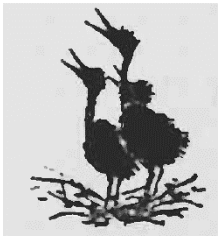

Tulcea-Constanța

Părăsesc otelul cu odăi de schivnic, desdedimineață, pe răcoare.

Căruța ferecată hodorogeşte pe caldarâmul de piatră, de tremură ferestrele dela case.

Ulițele sunt goale, dughenile încă oblonite. Numai la brutării e fereastra deschisă, cu pânea proaspăt scoasă din cuptor, îngrămădită pe tarabă, răspândind miros plăcut în aerul răcoros.

Drumul urcă prelung, iar căruţa icneşte din greu săltând peste bolovanii rotunziţi. Căsuțele prind a se despărţi unele de altele, prin grădini cu vița încinsă până la streşină, formând umbrar. Piersice rumene, acoperite cu fulgi mătăsoși, argintii, se ițesc peste zăplazul scund. Nelipsita crâșmă, alăturea de ferăria unui potcovar, încheie orașul.

Suntem în câmp, cu movila Dealului-Mare în coastă. Soarele dogoreşte cum s'a arătat, iar praful din belșug, răscolit de cai, învălue căruţă și călător, depunându-se pe manta, de ajungi la urmă ca un morar. Câţi-va arbori piperniciți stau înșiraţi în lungul drumului.

Se ţin într'una căruțele ce vin la târg. Cărăușii stau sus pe grămada de marfă; poartă căciuli retezate'n vârf şi berneveci largi în fund.

E portul obișnuit atât la Bulgari cât și la Români. Spre amiază ajungem la Cataloi. Dogoreala e în toi, așa în cât popasul se impunea. De altfel acolo trebuia să stau o zi.

Cataloi e unul din cele mai interesante sate din Dobrogea, în privința amestecului de. neamuri. Nemţii au venit aici din Basarabia. S'au aşezat pe muchea de dâmb din drumul către Frecăței. Cunoşti îndată neamul, după casele alineate, mari, ca ale tuturor nemților.

Jos în vale sunt însă și mulți bulgari. Drept decor deosebit, către toamnă, stau șiragurile de ardei înroșiți sub streşina casei, iar pela ferestre și în lungul prispei brâie albastre şi verzi. Printre ei sunt amestecați Românii, veniți din Basarabia.

Către sară, pe sub ferestra unde găzduiesc, trec tineri cântând.

La început m'au minunat. Români să cânte'n cor, cam rar se aude. Glasurile se deslușeşsc tot din ce în ce mai bine. E un cântec italian, săltăreţ, cu tonuri curate de tenor. Veneau de la lucrul câmpului coloniștii italieni din mahalaua unde mă găseam. A doua zi dimineață, cea dintâi grijă a fost să le văd gospodăriile. Din curte ieșau copiii cu ochi de cărbuni şi părul cârleonțat. Tablou din Italia meridională. O neorânduială latină se vedea în fiecare gospodărie iar liniştea satului era întreruptă de chemări gălăgioase. Departe de locul lor de origină, aproape nimic nu ș'au lăsat din obiceiuri.

Dela Cataloi şoseaua trasă drept, trece pe lângă Enichioi, sărăcuţ.

Dealurile de piatră arsă își îngrămădesc gheburile largi spre Congaz, loc unde

se încrucișază multe drumuri. Miros de mâl dospit adus de o undă răcoroasă de vânt îşi irită nările.

Suntem la capătul din ce în ce mai secat al Babadagului. Seceta a uscat marginea lacului, lăsând o sărătură ce sclipeşte la soare, pare că ar fi presărată cu ace de ghiață. Stuful aproape umbreste drumul; paseri de baltă despică aerul; câţiva pescărușI trec ca săgeata.

Sunt vestitorii lacului din apropiere, dealungul căruia șoseaua se ţine o bucată de vreme.

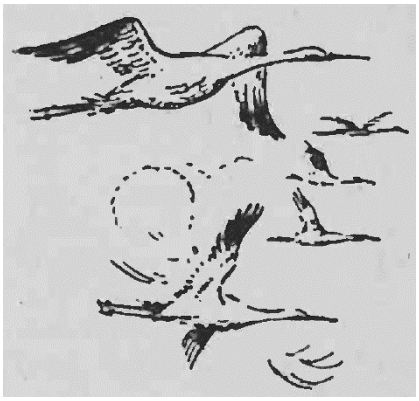

paseri de baltă despică aerul

Joacă aburii la fața apei. Intri în altă regiune căci dealurile din jurul Babadagului sunt verzi, mereu umezite. Arbori rezleţiți din pădurile ce umbresc dealurile dela spete, cresc în voie, cu coroana plină, rotundă. După praful și seceta de până acum, îţi face bine răcoreala aerului curat, de care nu te saturi respirându-l.

Babadagul este orășelul cel mai pitoresc din interiorul Dobrogei.

Inconjurat de dealuri împădurite ori acoperite cu puţintele vii, stă liniștit, cu casele înșirate în lungul șoselei ce-l străbate dela un capăr la altul.

Incă nu s'a scuturat cu totul de haina-i veche, când Paşa de Babadag, a tot puternic își avea aice reședința. Din el supraveghea toată Moldova până dincolo de Nistru. Pe aici treceau călătorii străini de-și luau hârtiile pentru siguranța drumurilor. „Serachierul de Babadagh”. scrie D. Cantemir „avea sub comanda sa toată regiunea cuprinsă între: Haemus, Marea Neagră, Dunărea şi Nistru”.

Se mai rădică încă svelt minaretul de piatră, ca un far, pus la colțul giamiei spaţioase; lângă ea curge din belșug ciuşmeaua în care își spilau:mânele credincioșii de demult și drumeţii ce veneau să se închina la mormântul unui sfânt mahomedan, îngropat în Babadag.

Printre vechile căsuțe cu acoperiș de țigle, tot mai puține, se văd azi și clădiri cu două rânduri. Mai ales de când la Babadag trece ramura de drum de fer, ce trebuia încă de demult să fie continuată până la Tulcea, orășelul tihnit dela mijlocul veacului al 19-lea, începe să se mai învioreze.

Drumul urcă şi trece prin pădurea deasă, care se lasă dinspre Slava.

In răcoreala ei te crezi departe, în ținuturile unde izvoarele nu sunt socotite drept locuri sfinte. O clipă priveşti îndărăt asupra lacului, amenințat cu împotmolirea, dacă nu se curăța din vreme canalul ce-l leagă cu Raselmul. In fund, spre răsărit, se înalță silueta turnului dela Enisala, ce pare uriaş proectat pe golul cerului de deasupra întinselor ape.

Când scobori spre Cangagia, nu-ți poți lua ochii dela şira de dealuri roșcate tăiate în porfir, răsărind din rariști de pădure, care îi fac un decor minunat. E

ieșirea din valea Slavă-rusă, ce vine cu mai multă apă, căci pădurile ce-i umbresc izvoarele, o apără de secetă.

In apropiere de Ceamurli, sat mare ce se vede strâns într'o derea, se află minele dela Altân-Tepe, de unde se scoate fer și aramă. Sunt darurile lavei care le-au adus dela adânc.

De şi am trecut granița spre jud. Constanța, începe iarăși șesul neted, ca și în nord, aproape de deltă. Nu ne-am depărtat de domeniul ei, măcar că am străbătut atât de adânc către sud. Până pe aici se întinde capătul Goloviței, în unire cu Raselmul. Apele Slavei curg în smârcuri, perzându-se înainte de a ajunge în lac. Se târâie prin păpurişte, se opresc în loc, formând sei puţin adânci. Mor în drum.

Și așa într'una, şoseaua taie deadreptul printre dâmburi joase, acoperite peste tot cu mirişte a firavă, dar tot mai des și cu porumbişti. Simţi schimbarea etnică după felul sămănăturilor. Popuşoiul dă mămăliga, iar aceasta este pânea Românului.

Toate satele depe aici, cum e Cogeleacul ce vine în cale, au fost la început tătăreşti. Războaiele au împrăștiat tatarii. Locul lor au luat unde nemții, unde mocanii rămași în drumul oilor.

Satele ajung mari, cu gospodării temeinice, căci dacă săcelenii şi mocanii nu-şi părăsesc obiceiul stră-vechiu de a avea casa în mijlocul curții și nu s'au deprins încă să ş'o alinieze la stradă, în schimb gospodăria lor nu e mai prejos de a neamțului vecin, din acelaș sat, sau vecini cu satele.

Apropierea orașului începe să se simtă. Praful este răscolit mai mult pe șoseaua bătută de căruțele grele, încărcate cu cereale.

Se resimte şi în variația etnică. Tatari, turci, nemți, români, pe aici sunt mai amestecați; cei dintâi tot mai pe sfârșite, cei din urmă tot mai cuprinși. In apropiere, e puternica comună nemțească dela Caramurat, cu o falnică biserică în mijlocul pieții largi. Căruțașii dintr'acolo se cunosc nu atât după port şi făptură, oameni înalți, bine încheiați şi bălani la față, cât după caii îngrijiţi și iuți, de abea îi pot ținea când se întorc cu deşertul.

Dintr'odată, de pe o mică înălțime se desvăluie iarăși un colţ frumos din atât de variata Dobrogie. Apare fața lacului Tașăul, liniștită și argintie, înconjurată de rupturi gălbii de stâncii ieșite la iveală în mal. De jur împrejurul numai ogoare, cu sate rare.

Departe, capul Midia pătrunde adânc în Mare. Valurile se aud aproape ca un vâjâit de furtună, fiind într'o fază de sbucium, groaza navigatorilor.

Un contrast isbitor. In apele Taşăului se oglindea umbra norilor sburătăciți pe cer, atât de limpede și liniştit ce era. Dincolo, peste pragul de pământ, se zărește dunga spumei ce incondeiază țărmul.

Când ajungi la Cogeali, vechiu sat tătăresc, ai amăgirea că în față e reînvierea pe retină a imaginei lacului Tașăul, abea părăsit. E alt lac, Siutghiol, cu apă dulce, cu flori de nufăr. Intre el și mare e abea o dungă de năsip numai scoici, cu satul și băile Mamaia pe ea. Cu cât te apropii de Palas cu atât furia mării se aude mai limpede, iar dela Anadalchioi se vede dunga valurilor ce caută cu ori ce preț să năruie digul lung ce se termină la far, înălțat ca o statuie deasupra apelor.

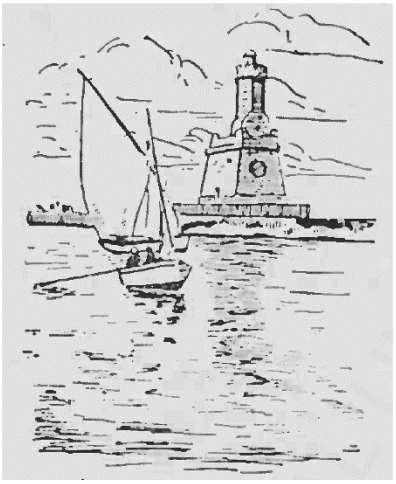

înălțat ca o statuie deasupra apelor...

Constanța merită să fie vizitată când marea e furioasă. E o faţă nouă a ei, atât de deosebită de aceia când surâde, acoperită de cerul albastru, în cadrul acoperișurilor smălțuite, strălucitoare în bătaia soarelui.

Pe bulevardul clădit cu mari cheltueli și grea trudă nu e chip de mers, când crivățul îl mătură în lung. Cele câte-va tufe de stuf străin plantat în fața casinoului, se sbuciumă, se îndoae până la pământ, pare că ar fi niște suvițe de păr despletit. Marea se sbate. Valurile dela larg, cu dunguliţele de spumă, ce-le încondeiază spinarea umflată, se sfarmă în stâncele de apărare de sub bulevard, ori în colții de lângă Otelul Carol, asvârlind ploaia de stropi peste latul străzii. E un vâjâit înfiorător al mării şi al furtunii. Loviturile valurilor sguduie temelia de piatră. Spre dig, lamele de apă nu mai contenesc. Alunecă unele după altele, grăbite, în lovituri piezișe, înălțindu-se în jerbe resfirate ca niște creste albe, ce fug în lungul zidului.

Iar când se nimereşte, cum nu e rar în anumit anotimp, ca sfârșitul acestor sbuciumări, ce se duc cum au venit, adevărate toane, să coincidă cu luna plină, tabloul e neuitat. Puntea de aur asvârlită de regina nopții peste întinsul apelor liniștite ca prin farmec, cântecul ultimelor valuri ce se joacă printre stâncele țărmului, taina luminei argintate ce învăluie marea, dispoziția sufletească în unison cu natura, răsplătește și osteneala și cheltuiala unui drum la Constanța.

Nu simţi în asemenea clipe numai măreția naturei, care te doboară, ci și mulţumirea traiului. Un sentiment de purificare te cuprinde; te face fără să vreai să rădici mânele în gest de pioasă reculegere, ca și orbul tămăduit care vede răsărind soarele.

Tot ce e sbucium sufletesc dispare. Înțelegi viața sub un alt aspect decât al zilnicelor lupte, unde mărun-tele patimi îi acopăr farmecul, cum acopere praful lumina soarelui, făcându-l roșcat, ca un enorm ochiu plâns.

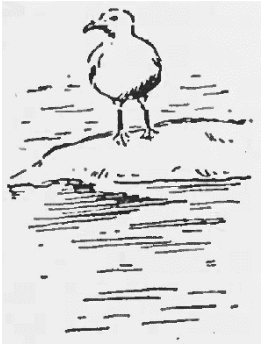

In curmezișul Dobrogei.

Dacă străbați stepa dobrogeană în timpul verii, podoaba ogoarelor te face să nu-ți dai samă de imensitatea spațiului. Grâul în pârgă, stropii macului ca para focului ori albăstrelele sinilii, îţi oprasc privirea la tot pasul. Amănuntul te prinde'n mreje.

Adevărata sensație de izolare în infinitul din jur o capeţi străbătând stepa către sfârșitul toamnei, pe o zi mohorâtă. Cenuşiu e cerul, ca și câmpul. Ai vrea să apuci la goană, să scapi de uniformitatea desolantă. Când crezi că s'a isprăvit drumul, apare un alt val larg de pământ, iar şoseaua albicioasă se întinde în linie dreaptă, pare că alunecă mereu spre marginea cerului.

De aceia și automobilul se potriveşte cu drumul prin stepă.

Aşa am străbătut aproape 80 de kilometri dela Mare la Dunăre.

La început, cum ieși din Constanța, pe la Pallas, drumul e plăcut; sclipirea Mării te atrage; lacul Siutghiol naşte variații de culori cu cadrul papurei încă verde. Noul cazino dela Mamaia, turlele minaretelor de la fostul palat regal, cuibul de clădiri colorate, cu pâlcul de pădurice dintre lac şi Mare, plutesc ca o viziune de Fata morgana.

Treci pe lângă coada lacului, cu insula lui Ovidiu aproape de țărm. Dintr'o ruptură de nori, un mănun-chiu de raze face ca marea să pară presărată cu fluturași de mica, iar lacul ca o oglindă de argint. Totul durează însă o clipă. Cortina norilor cenușii acopere iarăși soarele. A fost un vis frumos.

Incepe stepa.

Intervenția omului o schimbă uncori. O vie întinsă, patrat cu laturele din salcâmi plantați, arată că locurile sunt potrivite şi pentru alte culturi decât grâul și porumbul. Sistematicele cariere de piatră, dela Canara, dintre cele mai metodic exploatate din ţară, spun variația bogățiilor țării, chiar pe un petec restrâns din ea. Ce n'ar deveni această țară, dacă...

Scotus Viator în Istoria Românilor apărută în Anglia, dă răspunsul : „România ar deveni raiu pământesc, dacă ar avea numai două generații de buni gospodari în fruntea ei”.

Ca un soiu de întărire al acestui adevăr, mi se arată câțiva arbori schilodiți. Foşnetul frunzelor pe jumătate uscate îţi istorisește realitatea.

„Suntem victima obiciului pământean. Un primar, mai acum câţi-va ani, ne-a plantat aicea, cu gândul bun de a întemeia un parc, în apropierea orașului, unde se cunoască plăcerea umbrii, cei dogorîți de arșiță. Guvernul căzu; fu înlăturat și primarul. Urmaşul avea alte planuri, alte idei. A lăsat parcul în părăsire”.

Cheltuelile făcute au intrat în pământ, ca atâtea altele.

Inainte! In stepa întinsă, în bărăia vântului, în natura rămasă nschimbată de pe vremea lui Ovidiu.

Șoseaua spre Hârșova desprinsă din cea a Tulcei, este aproape părăsită, cu cantoan ruinate. Hopurile sunt mai numeroase, ca și când dela războiu pe aicea nu s'a pus măcar o lopată de prundiș. Și totuși pietrișul se iroseşte deoparte și alta a drumului, în grămezi probabil nerecepţionate.

Şi el are glas, ca și arborii de mai înainte. Vorbeşte despre nehotărârea ce ne stăpânea. Când un fost ministru a avut bunul simț să cheme pe săteni la muncă, așa cum sunt deprinși, îl înlocueşte altul. Muncă silită? Barbarie! Munca în natură e degradatoare. Sărenii au fost puși să plătească prestația.

Dar exact în acel timp de stearpă declamație o revistă străină cuprindea fotografii, cu intelectuali care-și plăteau prestația în natură.

Inainte! Închide ochii. Vântul suflă fără încetere și împrăștie gândurile, după cum face să sboare rostogolii spinoși.

Un sat mare iese'n cale, cu case aliniate la stradă, cu grajduri bine zidite. E Caramurat; jumătate nemţesc, jumătate mocănesc, dar şi tătăresc. Dovedeşte sbuciumul etnic. Pavilioane de curând clădire sunt împrej-muite cu zid. E o încercare de a creea un sat nou, cu case, în care vor locui și funcționa agronomul, veterinarul și ceilalți ajutători la ridicarea satului. A fost o intenție bună, dar trecătoare.

Mașina scârție la încheieturi săltând peste șanțurile din curmezișul șoselei. O pădure de scaeți în vatra satului arată cât pământ avem, de-i lăsăm să crească. Peste scurt timp însă sunt uitaţi, căci în drum se arată o viziune a viitorului. O vie întinsă, proaspăt plantată, cu alei tăiate regulat şi clădiri sistematice. Alăturea o grădină cu pomi fructiferi înconjură conacul, luminat cu electricitate, având ceiace trebue pentru o gospodărie temeinică. Totul e nou, cu orânduire plănuit şi executat. O aşezare de fermă modernă în mijlocul stepei goale. Vântul nu bate degeaba. Învârteşte morișca pompei de apă. Satul Dorobanți, e o oază de civilizație în preajma scaeților din stepa lăsată cum era.

Inainte! Stepa numai în aparenţă e monotonă; nu e lipsită de motive pentru fel de fel de învățături.

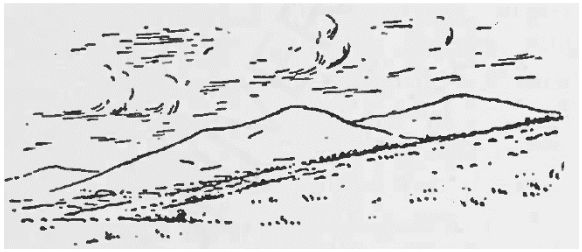

O creastă de calcar schimbă peisajul

Natura introduce o variație. O creastă călcăroasă schimbă brusc peisajul. Relieful este mai viu, cu coaste pietroase, cu văi mai adânci.

Se schimbă şi înfățișarea satului. Până și împrejmuirea e piatră peste piatră; terenul fiind altul, dâmburile mai înălțate procurând adăpost, în grădini vezi câte un cais, câte un nuc. Apa nu e scoasă cu hecna, mosorul cu frânghia depănată de cai. In apropiere se află izvorul sfânt, Allahbair, cu apă răcoroasă, gălgâitoare.

In sfârşit stepa se termină. Se zărește biserica masivă de pe vârful dealului dela Hârşova; prin îndoiturile de teren sclipesc ca argintul viu apele Dunării la marginea pădurilor dese de sălcii.

Țara mândră şi frumoasă își arată altă față. In orășelul care a suferit atâtea în vremea războiului, am intrat cu oarecare emoție. Nu-i călcasem străzile de dinainte de război.

Liniştea întâlnită mi s'a părut ca de cimitir. Și oamenii au intrat în pământ, poate unde era vremea mesei. Impresie apăsătoare năşteau și golurile rămase încă în șiragul de case. După aproape 20 ani urmele războiului nu s'au șters cu totul. Ziduri afumate, calcinate, păstrează vie amintirea ororilor deslănțuite aicea cu furie.

Iarăşi noroc de natură. Din balconul casei ca o vilă a vechiului meu prieten priveşti la sănătatea plină a luncii Dunării, contrastul dintre malul alb de piatră şi

întunecatele păduri de sălcii. Te fac să uiţi şi ce a fost şi ce ameninţă.

Ca şi când tabloul nu era destul de măreţ, în acoperişul norilor se face o spărtură. Apare un ochiu albastru; o trâmbă de lumină se revarsă ca dintr'un protector, peste lunca numai viaţă.

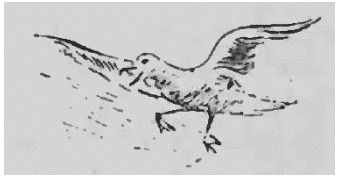

Hârşova-Cernavodă.

Pătrunzătorul simț strategic al Romanilor, nu putea să găsască loc mai nimerit pentru o cetate de pază, decât stâncele pe care au zidit vechiul Carsium.

Dunărea se strânge grămadă ca şi la Galaţi, înainte de a se resfira din nou în Balta Brăilii. De aici, ca și dela Poiana pe malul Siretului, în fața văii Trotușului, se putea urmări lesne orice năvălire.

Urmele orașului roman se arată numai prin frânturi de pietre cu inscripțiuni. Zidurile cetăților turceşti de mai târziu, sunt încă în picioare, deşi abea pot da idee de ceia ce erau pe vremea când Kuniké a făcut alăturatul desemn. Astăzi, pe stânca nordică se înalță mândră catedrala ortodoxă alăturea de o măreață clădire de şcoală. In încăperile acesteia, înainte de război, un destoinic institutor a adunat tot ce a găsit mai de samă în regiune, alcătuind cel mai interesant muzeu regional din țară. Cu furie de năvălitori, dușmanii s'au năpustit asupra orășelului neapărat. Au dat foc caselor; au incendiat și școala, iar petrele din muzeu, calcinate, le-au asvârlit la gunoi. Nu puteau să sufere nici măcar mărturia mută a marmorelor, pe care se găsesc săpate urmele stăpânirii străbunilor noştri asupra acestui pământ.

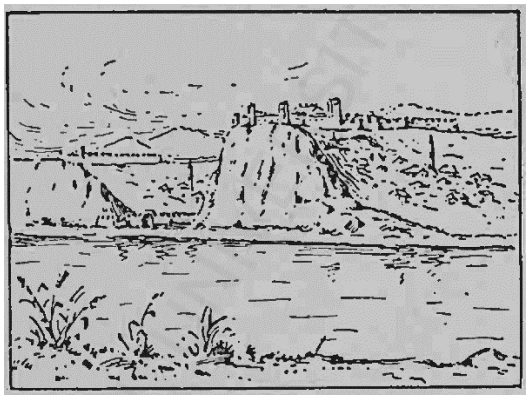

pe vremea când Kuniké a făcut desemnul

Orăşelul de azi, tihnit, cu viață economică restrânsă, deși avantajat ca situație geografică, e ca într'o covată. Așezarea lui pitorească, mai pitorească decât a ori cărui oraș depe Dunăre, nu o poți admira decât depe apa, care loveşte mereu în pereții de piatră, priporoși și înalți. Portul e în depresiunea dintre cele două stânci.

De acolo, într'o bună zi am pornit cu luntrea în susul Dunării. Se îngâna ziua cu noaptea. Abea se deslușeau formele, iar stelele sclipeau cu ultimele pâlpâiri slăbite. Orașul nu se trezise încă.

Mă așteptau vâslașii turci cu duba ce se legăna, săltată ușor de valuri. Intr'o clipă cârmaciul e la locul lui, iar celălalt vâslaș cu o împinsătură de lopată, proptită în mal, pornește luntrea spre larg.

Geana zorilor stânge ultimele stele. Una singură, boghioasă, mai sclipește

tainic. Nu se aude de cât ritmicul plescăit al vâslelor şi uşoara volbură a apei într'un cotlon săpat în piatră.

Deşi malul e alăturea, pari cine ştie unde, în izolarea deplină de restul lumei.

Ocolind firul apei, aici mai repede şi mai aproape de stâncă, luntrea apucă pe lângă marginea ostroavelor abea răsărite din împărăția valurilor.

E curioasă coincidența. Inainte de Regensburg, mai aproape de izvoare, Dunărea trace prin Franconia şi Suabia, dealungul unui părete de calcar, zid ce domină depresiunea întinsă până la poalele Alpilor. Dincoace, aproape de sfârşitul drumului ei lung, între Cernavoda şi Hărşova, o împrejmueşte tot un zid alb de piatră, nu numai de aceaşi vârstă, dar şi identică, în particularitățile ei geologice, cu piatra din păretele suab.

Piatra de var, ori unde se arată, împrumută peisajului vioiciune.

Din lupta ei cu atmosfera resultă piramide, stâlpi, păreţi rupţi şi goi.

Ea dă atracție locurilor din Alpii de nord ori pitorescul colților din Pietrele-Doamnei depe Rarău. Domul dela Milano, minunea plastică cioplită cu migală şi meşteşug de către om, e ca o jucărie faţă de arhitectura măreață în totalitate, neîntrecută în amănunțimi, a dolomitelor din nordul ltaliei.

Aşa şi aici; cu toată uscăciunea de stepă, ţărmul nu e lipsit deforme fantastice. Ici sunt mici grote, în care apei îi place să se oprească în vârtejuri murmurătoare. Mai încolo sunt „Spâlpi uniți prin bază. Poporul le-a dat numele de „Moşul cu Baba'', numire atât de potrivită, arătând nu numai ideia de convețuire îndelungă ci şi aceia de gârbovire necontenită.

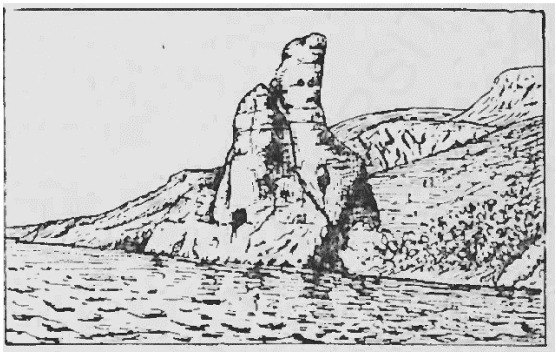

Moşul şi Baba

Sunt multe asemenea numiri, care denotă zborul imaginaţiunii la poporul nostru, pe cât de bun observator pe atât de meşter în găsirea expresiunii celei mai nimerite. N'a dat numele de Adam şi Eva celor două căpățini de piatră, izolate, în fermecătorul peisaj de lângă Pojorâta, în Bucovina? Dar Omul? Dar Toaca şi Panaghia depe Ceahlău? Şi câte altele!

Piatra de var e însă şi o bogăție. De aceia tot malul Dunării din sus de Hârşova este numai o rană vie. Se țin lanț carierele. Ici s'au aşezat şine de drum de fer până la debarcader; dincolo stau la rând caicurile ce aşteaptă încărcarea. Fabricele de ciment dela Brăila şi chiar dela Cernavodă se alimentează din acest ținut.

La un asemenea cuib de activitate depe vremuri, m'am abătut din nou câte-va ceasuri. E un loc, de altfel, iarăşi important. La Cekirgea, în gura văii Tichileşti, Romanii au zidit un castru, pe colț de stâncă.

Prin năruirea malului, ies la iveală cărămizi, cioburi de oale sau vase mari în care depositau cerealele. Nu au fost însă primii colonişti.

In ţărna roşcată nu rar se găsesc cremeni, cioplite de omul primitiv.

Civilizație peste civilizație, înmormântate sub mantaua pământului arabil.

In acelaş loc era o colonie de italieni, tăetori de piatră. Bordeiele lor, presărate pe coasta malului, vremelnice adăposturi, păreau găuri întunecate în care se ascund rozătoare de stepă. Printre ele însă strălucea gospodăria lui „Papa Baretti”, conducătorul coloniei.

Natura e uneori darnică, alte ori ingrată. Omul o foloseşte şi într'un caz şi în altul. Prin aceasta îşi arată superioritatea, puterii lui, perseverentă şi chibzuită. Când treci prin împrejurimile Triestului, ţinutul e numai piatră stearpă; locurile sunt asemenea cimitirilor tătăreşti, cu lespezile una lângă alta. Şi totuşi în apropierea aşezărilor omeneşti, sunt tăiate trepte în stâncă, aşternute cu pământ, cărat cine ştie de unde, îndeajuns ca vița să se prindă, să rodească şi să procure omului mijloace de traiu. Când dai peste asemenea îndreptări ale naturei de cătră ființa pe care ea, în mânie, o strivește, cum ai strivi o gâză, rămâni în admirație, ca și în fața cine ştie cărui monument de artă slăvit de veci.

Papa Baretti se trăgea depe la Udine, cu ținuturi sărăcăcioase.

Piatra îl înconjura și aici, goală, sfidătoare, mereu încinsă de soare.

Amintirea străduinții celor de acasă îi deşteaptă puterea de a o domestici. Omul se puse pe muncă, muncă de furnică. De aceia ori de câte ori treceam pe la Cekirgea, nu mă răbda inima să nu poposesc puțin. Căpătam din ceia ce vedeam, imbold propriu spre muncă.

Pe malul Dunării se râdică o căsuţă curată de piatră, cu lăuntru răcoros, cu gospodărie temeinică în jur. Arşiţa soarelui ce bătea în plin, era domolită de arborii crescuți cu trudă, iar din acoperişul boschetului de vie, umbros, atârnau struguri grei, slavă strădaniei omeneşti.

Era o oază a traiului mulțumit chiar în mijlocul pietrelor inospitaliere; era şi un mic templu râdicat muncii ca o datorie omenească şi ca putere de prefacere a orice.

Turcii însă îmi dădeau zor de plecare. Erau neliniştiți. La orizont, din spre Câmpie, se aşezase o dungă fumurie, cătră care ei cătau mereu cu grijă. Incolo cerul era senin, iar atmosfera liniștită.

— Mergem, bre. Altfel ne apucă furtuna.

Mă uitai la ei cu mirare. Vreau să-și bată joc de mine? De unde scoteau că vom avea furtună? Lor, se vede, le spunea experiența îndelungă. Din tată'n fiu vâslași, pricepeau semnele neînțelese pentru alții. Șoapta vântului ori creţurile apei le dădeau prevestiri, care nu puteau fi prinse de toată lumea.

M'am supus voinții lor și am plecat. La Cekirgea, trece un mic braţ din Dunărea, cu apă liniștită, cu mal de năsip ca la o plajă. Căldura era îndeajuns de dogorătoare, aşa în cât vâslașii căutau să-și cruțe osteneala.

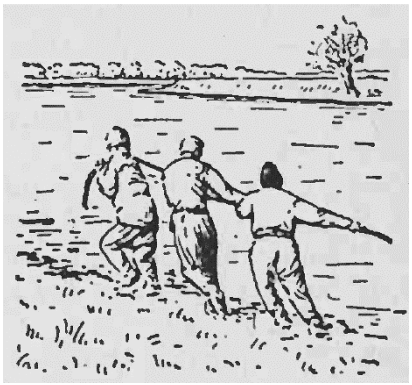

Plutim la edec.

Ce vor fi spus în limba lor, nu ştiu. Văd însă că fac anumite preparative. Scot o pânză asvârlită boţ și grămadă într'un colţ, o fixază în lungul unei prăjini lungi, ce-o vâră cu un capăt în scaunul din mijlocul luntrei. Pânza flutură, ca aninată la uscat. Vâslașii își suflecă pantalonii până la genunchi, sar în apă, trăgând după ei o frânghie.

Plutim la edec. Vâslaşii merg pe mal, agale, cu unul din capetele frânghiei pe umăr. Celalt capăt e legat de prăjină cu pânză. Luntrea alunecă pe apă, dămol, după pasul celui ce o trage.

E un deliciu nebănuit, ce întrece chiar pe acel simțit în drumul cu pluta pe Bistriţa, pe luciul liniştit al genunelor. Ai sensația că aluneci în voia soartei, ca pe aripele unei pasări. Mai ales dacă te așezi în fundul luntrei, nu vezi decât cerul senin și nu auzi decât susurul apei despicată de botul luntrei, ca un freamăt ușor de vânt.

Dela o vreme pânza prinde a se burdușì.

Luntrea capătă sbor mai iute de cât pasul omului. Frânghia îndoită atinge faţa apei. Unul din cei care trăgea tacticos la mal, sare în luntre, îşi aprinde o țigară, şi s'azează la cârmă. Ne duce vântul. E atâta de plăcut, în cât ai vrea să dureze o veșnicie. Noțiunea timpului dispare, căci și soarele abea se mișcă în vremea cât trece prin creștetul bolții.

Așa am ajuns la Topal, sat mare întins pe panta domoală, dar tot pietroasă, a malului.

De o dată însă vântul, ca scăpat din închisoare, prinde a se înteţi. Pânza se umflă, de abea o puteau ținea să nu rupă legăturile. Acum era scuturată de credeai că vrea să sboare râdicând şi luntrea după ea, acum întinsă ca o beșică, apleca botul luntrii în valuri, de ne împroşcau stropii ca o ploaie măruntă. De unde eram pitit nu aud decât lovitura valurilor în pântecele bărcii sbuciumate. Liniştea s'a terminat.

Proverbul “ziua se cunoaște de dimineață”, nu e întotdauna adevărat. Incepusem cu senin și acum ne amenințau norii, iar vântul sufla cu mânie îndoind crengile sălcilor. Dunga vânătă dela orizont, se transformase în rotocoale piumburii, cu marginele învolburate, ce se râdicau ca un fum gros pe cer. Turcii avură dreptate. Cum au presimțit? E taina simțurilor lor mai agere..

Trecurăm de Alvănești, cu, case puțintele.

— Mai ţinem până la Boasgic?

— Greu, răspunde vâslașul, care abea putea stăpâni pânza, gata să se rupă. Vom poposi în Calichioi.

Vântul şueră; apa se încrețește sub biciurea lui. Intre valurile ce curg în jos și cele formate la faţă, de puterea vântului, se nasc interferenţe. Dunărea încruntată iea înfățișarea unui balaur cu solzii sburliţi. Ţinem tot coasta, pentru orice întâmplare. Turcul de lângă mine, mereu se uită îndărăt, scrutător, ca și când l-ar urmări un duşman ce se tot apropie.

La o cotitură largă se văd câte-va bordeie.

E scăparea, căci ar fi fost imprudent a înfrunta mai departe mânia Naturii.

Din cel dintăi bordeiu de lângă mal, ne iese înainte un moș bătrân, cu plete albe, cu opinci și cămaşă încinsă cu chimir. Figura blândă, cu aer resignat, arăta alte vremuri și alte locuri.

— Bucuros de oaspeți, moșule ? N'ai încotro. Trebue să ne primeşti.

Vorba ceia: vrei nu vrei, bca lvâne aghiasmă.

— Cu dragă inimă, domnişorule. Numai dacă îți va plăcea în bordeiul nostru.

Nu era vorba de plăcut, ci de adăpostit. Abea fu trasă luntrea la mal și un ropot de ploaie, cu picături maşcate de făceau bulbuci unde cădeau, țese pânza deasă lăsată peste apă și câmpie. Era o ploaie de stepă, potop care într'o clipă aduce năvala șiroaielor peste locul petros.

Intrăm în bordei. După ușă, o tindă cu vatră, iar în fund o singură încăpere, săpată în pământ ca un zemnic, cu o ferestruica cât pumnul. Dela cele dintăi vorbe, s'a lămurit masca resignării depe fața moşnea-gului. Era un colonist, venit de prin Dorohoi. Ademenit de pământul făgăduit, veteranul războiului din 1877, depe malul Prutului s'a trezit pe al Dunării. Călătoria îndelungă fu o odisee. Necălăuzit, lăsat în sama Domnului, așteptând cu zilele prin gări și porturi, a căzut prin aceste meleaguri stâncoase. Când ari, plugul scoate la față numai pietriș. Nici un ajutor de nicăeri. Fata şi ginere-său, veniţi cu el, după doi ani de trudă stearpă, au lăsat și pământ și tot, închiriindu-l la nişte bulgari, ca să se întoarcă îndărăt „în țară”.

— Mult nu mai este până la capăt, încheie moşneagul cu blândeță.

Ori aici ori acolo, tot una e pentru mine.

Nici un cuvânt de revoltă; nici un blăstăm pentru cei ce l-au amăgit.

Strămoșescul „așa a fost să fie”, adesa pavăză în potriva valurilor ce se abăteau asupra unui neam apăsat până la strivire, încheie ori ce încercare de a-i pune în față vitregia omenească.

Afară era mânia lui Dumnezeu. Ploaia cădea cu găleata; fulgerile spintecau norii ca de păcură, săgeți de foc din creștetul cerului și până'n baltă, iar ecoul tunetelor se rostogolea prelung la fața câmpiei, ascunsă după pânza de apă. Abea cătră sară vremea se mai limpezi. După o ploaie măruntă, ca bura de negură, norii se rup, iar fulgerile se schimbă în pâlpâieri întinse ce luminau orizontul mereu, pare că ar fi fost un incediu depărtat. De plecat mai departe nici vorbă. După o cină frugală, cu reservele din sacul de escursie, veni vremea odihnei. Vâslașii şi-au găsit repede culcuş sub luntrea răsturnată cu fundul în sus.

De țânțari nu le era teamă; ploaia îi închise în ascunzișurile lor. Moşneagul îşi așează o sdreanță drept căpătâi, lângă vatră, alăturea de coteiul ce se făcu covrig. Pentru mine rămase singura laiţă din fundul casei, acoperită cu o țolincă. Ca să ajung la locul de odihnă a trebuit să înot prin boabele de grâu depositate în odaie, în lipsă de hambar.

Oamenii cremenii cioplite, ale căror urme se găsesc din belșug pe aici, ohihneau de sigur tot aşa. Singura deosebire că se învăleau cu blănuri de oaie, ce ţineau mai cald decât pelerina mea, rară de se vedea în zare printr'însa. Veacurile ce s'au scurs dela dispariția lor, n'au schimbat întru nimie obiceiurile traiului, măcar că pe largul fluviului trec din când când vapoare mânate de puterea aburului.

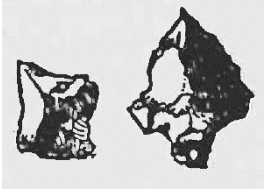

Oamenii cremenii cioplite

A doua zi de dimineață, amorțit de frig, m'am trezit când luceafărul mai sclipea încă. Moșneagul de mult era sculat. Din zori și până'n noapte se trudea, fără să se

simtă urmele muncii zilnice.

Până la Boasgic, vâslitul a fost greu. Dunărea îngîlbenită spre margine de mâlul răscolit din țărmul roșcat, era încă mânioasă.

La Boasgic, sat iarăşi cuprins, a fost din nou popas. Trebuia să merg spre Băltăgeşti, înfundat în valea ce venea dinspre Allah-Bair, dealuri mai răsărite, cu bogat izvor de apă sub ele.

La Băltăgeşti am dat peste stăpânul crășmei – otel și restaurant tot o dată – vrednic mocan din partea Rășinarilor, oprit locului în drumul oilor.

Se știe că Dobrogea era țara iernatului, pentru cârdurile de oi ce pășteau vara în Carpați. Bărăganul nu avea drumuri decât cărările bătute de copitele mărunte ale turmelor mânate spre mare. Satele de azi sunt răsărite pe locul târlelor de odinioară, sau a hanului dela răscrucea drumurilor.

In urma turmei veneau ciobanii sau chiar unii stăpâni, cu gospodăria cât încăpea pe spinarea măgarilor. Era drum lung de făcut, cu peripeții numeroase, pe care le învingeau curajul și voinicia. Mulţi din cei veniți pe urmele oilor, nu se mai întorceau îndărăr. Găseau lesne pământ în Dobrogea turcească mai mult decât le îngăduiau stăpânii de dincolo de Carpaţi.

Şi astfel se întemeiară multe sare, azi stupuri de gospodărie, în toată Dobrogea de sud, din Dunărea şi până'n Mare. Inainte de realipirea Dobrogei la România, în lungul malului drept al Dunării, străjuiau multe sate românești cu așezări temeinice.

„Când am venit aici”, spunea stăpânul crășmei, om cât un munte, lat în spete, „am mâncat mămăligă rece, de trebuia să o desgheț cu aburii răsuflării, ca să por muşca din ea”. Vorbele erau întovirăşite de un soiu de șuer: huuu, tromba de aer cald cu care-și desghețase botul de mămiligă.

Cătă deosebire între spătosul reprezentant al mocanului, neam de Vikingi români şi moşneagul de la Calichioi, cu figura blândă, resignat cu soarta. Două tipuri diametral opuse ale aceluiaș neam ca urmare a condițiunilor istorice diferite.

Din colo, bietul moldovan blajân, dar fără vlagă, îşi sfârșea zilele într'un bordeiu asemenea mormân-tului. E dreptul; venise bătrân, schimbând prea brusc mediul și condițiunile de lucru. Dar el mai făcea parte dintr'o ramură a neamului, care nu putea şti decât ce e ascultarea și capul plecat. Nu ştia ce e dârzenia luptei, căci n'avea cum lupta. De-şi râdica mai semeţ fruntea, repede îi stătea capul unde-i stau picioarele.

In schimb trăia concentrat în lumea gândurilor lui.

Dincoace era experiența drumului lung, istețimea născută de neprevăzut, din lupta pentru păstrarea etni-cității cu un stăpân ce necăjea, dar nu distrugea.

Dincolo mereu nesiguranța zilei de mâne, care naște resignare, fatalism. Dincoace nesiguranța vieții lipsea. Rămânea lupta.

Totuşi caracterele deosebite se împlinesc, spre binele întregului.

Asămănarea ar duce la o uniformitate etnică. Unul represintă acțiunea în orice condițiuni, perseverența în înfăptuirea materială; celălalt creaţiunea sufletească, veșnică, ieșită din concentrarea în sine.

Dela Boasgic iarăși plutim la edec. Natura terenului s'a schimbat.

Stâncele au intrat în pământ, iar malul deşi înalt, lasă prag de păşit pe lângă apă.

Aproape de Seimenii-vechi, sat aşezat pe vârful malului, cu girezile de paie mai

înalte decât casele, trebue să poposim fără voie

Calea pe uscat e tăiară de o scenă ce amintește vremurile de dinaintea apariției omului. Dintr'o curmă-tură în mal, scoboară cireada satului la adăpat, învăluită în nor de praf. Șirul vitelor ține câteva minute. Ele își cunosc cărarea bătută; se îngrămădesc în lungul apei, sorbind până ce se umflă, spre a apuca înapoi cum au venit.

Pare că te aștepți să apară de undeva fiara care le pândeşte, cunoscându-le vadul, cum se întâmplă azi în stepele Africei.

După ce n'a mai rămas vită pe mal, turcii îndoiți de șele, apucară mai departe la drum, trăgând luntrea după ei.

Dela Şeimenii-mici, sătuc cu puțintele case înșirate pe coastă de pare că alunecă la vale, vâslaşii își ieau iarăși locul în luntre. Nu le dădea mâna, se vede, să între în portul dela Cernavodă, trăgând luntrea după ei. De altfel ar fi fost păcat, căci din mijlocul apei te bucuri de tabloul unic, al frumosului pod spânzurat deasupra fluviului.

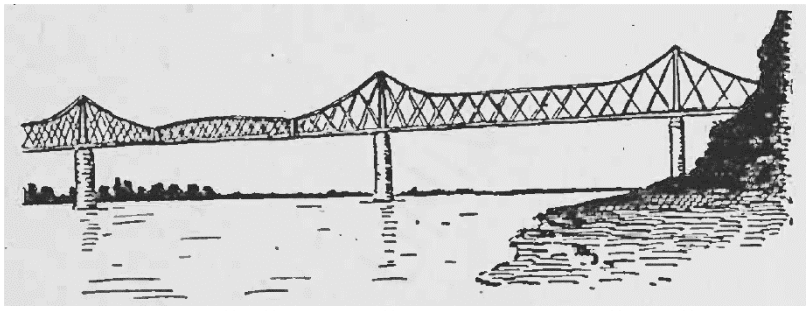

... seamănă cu o făşie de dantelă lată...

Soarele era aproape să asfințască, așa în cât împletitura barelor de fer, străbătute de lumină, sămăna cu o fâşie de dantelă lată, întinsă dela mal, peste apă, peste ostrovul numai sălcii, până departe, departe, ca puntea cerului din poveste.

Tabloul farmecă privirea dar face să-ți bată și inima de bucurie. E opera energiei româneşti în întregime. Construit după planurile inginerilor români, cel mai mare pod depe lume când a fost terminat, leagă Dobrogea de restul țării.

Dobrogea românească, pământ bătut de legionarii romani, stăpânită de Mircea-cel-Bătrân, care se înti-tula „Domnul Silistrei”, nu poate fi decât veşnic a României.

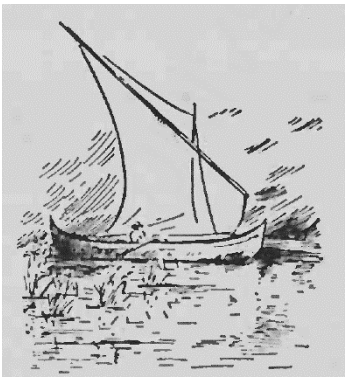

Pe drumul englez.

Dobrogea mijlocie, unde predomină stepa fără arbori, se prezintă sub două fețe deosebire. De apuci drumul pe culmea dealurilor, crezi că e pustie. Faţa e când ca un şes înalt, când se întind muşuroaie largi, unele după altele, până ce sprijină bolta cerului. Niciun sat, nici o colibă, adesa nici un pom. Numai turmele de oi cât

arată viața. Primăvara verde, la începutul verii ca bătută în aur, repede e încenuşată.

Viața vie e strânsă în văi, în depresiuni, la adăpost de vânt, aproape de apa ascunsă la adânc. Acolo sunt satele cu casele îngrămădite, acolo pâlcurile de salcâmi, pe acolo mai des pasc cârdurile de vite.

Contrastul este uneori izbitor.

Apuci către Cavarna, pornind pe drumul, care nici scoboară, nici urcă. La orizont numai vestitele movile, morminte vechi ori staţii de observare, cât zimțuesc profilul.

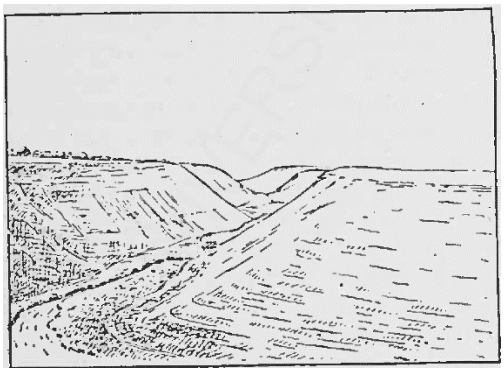

...Printre ogoare se vede ca o crăpătură...

De o parte și alta a drumului sunt sămănături, mirişti ori pășuni, chiar dacă pământul e plin de prundiș.

Printre ogoare se vede ca o crăpătură mai largă în pământ. E valea unui pârâu, îngustă, adâncă, nişte chei mai lărgite. Aspectul dintr'o dată se schimbă, variat, înviorător. Pe fundul văii sclipeşte șuvița de apă; din izvoare ţârâie picături de umezeală ce înverzesc îngusta luncă. Arborii umbresc coastele, iar câte un petec de vie aşterne pata vorde-albăstrie a frunzelor stropite.

Totul, în Dobrogea mijlocie, e subordonant apei, care se ascunde la adânc, suptă de straturile groase de pietre poroase.

Iată de ce Valea Carasu, dealungul căreia fuge trenul ce duce la Constanța, pare mult mai populată decât ţinuturile deluroase, din jur. E singurul drum mai bătut și mai cunoscut din fuga trenului.

Nu este lipsit de puncte, în cara variația deşteaptă atenție.

Chiar puțin după plecarea din Constanța, când trenul urcă domol spre Anadalchioi, cu vestite crescătorii de cai, o privire îndărăt opreşte atenţia. Acoperişurile de case, cu aspect mediteran, au drept ecran albastrul mării. E o polichromie plăcută, siluete ce nu se întâlnesc oriunde.

Bolta geamiei cu minaretul svelt alăturea, împrumută ceva din tonalitatea orientală, Admiri tabloul va-riat, dar ceia ce vezi, îți evocă și sforțarea făcută de noi, pantru ca nici în 50 de ani, o clipă în viața unui popor, să schimbăm un biet port pescăresc, în care abea puteau ancora corăbiile cu pânze, cu pântecele umflat, în al doilea port al Mării Negre, de unde pleacă vapoarele noastre spre țărmuri depărtate. Ce cântece de laudă ş'ar face alții, după asemenea semne de vitalitate etnică, de muncă încordată! La noi le nesocotim. Ne mulțumim să gândim că aşa trebuia să fie. Luăm faptul în sine și nu în totalitatea condiţiunilor economice şi politice, în care l-am înfăptuit.

Pentru mine însă Constanța este minunea săvârşită în scurt timp.

Totdeauna, trecând prin acest oraș prefăcut pe deantregul, mă închin ca în fața

unui altar al muncii de care suntem capabili. E minunea stăruinții, mai importantă în condițiunile săvârșite, decât acele prea slăvite pe care, suntem îndrumați să le admirăm, din Statele noi ale Americei.

Constanța, alăturea de Bărăganul transformat în grânar, le socotesc icoanele care chezășuiesc că și noi suntem în stare să înfăptuim minuni. Capăt întotdeauna din ele încredere în puterile proprii.

Drumul apucă pe podișul tipic de stepă. Drept vegetație n'au rămas decât tufele gălbii de laptele-cânelui, ce-şi apără viața prin otravă și de peliniţă amărâe. In colo e cenușa presărată de arșiţă.

Tabloul stepei se întregește prin şatra de tigani, ce ș-au ales popas în coasta orașului. E nomadismul vechiu, păstrat în fond curăţenia obiceiurilor de demult, cu adaptări prea slabe, la vremea modernă. Nu mai e prada drept mijloc de trai, decât sporadic şi tăinut.

Obieciurile vechi însă au rămas, Vrăjitoria, atât de puternică încă în orientul depărtat, acoperită cu spuză groasă în Europa, odată cu apunerea timpurilor medievale, formează încă ocupațiunea principală a țigancelor din şatră.

Mentalitatea vremurilor apuse nu e complect strânsă chiar la oamenii cu aparență de judecată şi stăpâ-nire de sine. Dorința de a pătrunde taina viitorului, mijeşte încă în sufletul celor mai mulți.

De curiozitate, se spune, dar în realitare din îndemnul spiritului ce a cuprins odată sufletele și care stă ascuns în tainiţele inimii, stafiile trecutului depărtat, vrăjitoarele și ghicitoarele cu privirea pătrunzătoare, mai pot menținea printre noi faza din omenire, care predomina prin aceleaşi ținuturi acum două mii şi mai bine de ani.

Dobrogea prin aceasta este minunată. In spațiu restrâns ea cuprinde încă urmele vii ale evoluţiunii istorice. Pe șoseaua umbrită atât de rar de câți-va salcâmi, se râdică un nor de praf, răscolit de mersul mărunt al unui cârd de oi, cu lâna fumurie. Măgarul e în frunte, încărcat cu câte-va sumane. Tacticos, păşeşte negrăbit, aşezat, fără nici o deviare. Din când în când îşi scutură capul de răul muştelor.

Clopoțelul dela gât sună mărunt, o clipă, îndeajuns ca să dea de veste că păzitorul e în frunte.

E icoana slăbită a vremurilor nu tocmai depărtate când drumul oilor nu era nici pietruit, nici umbrit de salcâmi. Se scoborau mocanii făgărășeni și sălişteni, cu nenumăratele lor turme, mii de capete, răscolind praful Bărăganului, până hăt departe spre coasta Mării. Aşa au luat naştere și casele îngrămădite în jurul târlelor din Câmpia Română, aşa mai ales s'a populat malul drept al Dunării ca și țărmul Mării cu purtătorii graiului, ai obiceiurilor româneşti, apostolii muncii îndârjite. Din nomadismul păstoral s'a ajuns la stabilitatea agricolă, iar ciobanul încercat prin drumuri lungi, prin lupta grea cu vremea şi necunoscut, a devenit plugarul harnic, gospodar așezat și econom.

Abea s'a împrăștitat norul de praf în urma oilor și apare satul Hasamcea, iar mai încolo Omurcea, ambele tătăreşti pe vremuri, azi colonizate în mare parte.

Valul tătăresc, spaima de odinioară a Moldovei întregi, este acura stâns cu totul. Iți apare ca aburul ce se râdică dintr'o clădire mândră, năruită la pământ de un incendiu.

Casele de lut, galbene până și pe acoperiș, abea se deosebesc din galbănul

pământului bătut. Urmașii lui Tamerlan, în pragul morții au păstrat numai înfăţişarea celor ce băgau groaza, lăsând scrum pe unde treceau. Au păstrat caracterele fizice, dar și obiceiurile, semnul acelui conservatorism etnic, pe care nu-l distruge nici moartea, enigmatică tărie a păstrării popoarelor, chiar când încrucişările sunt mai întărite.

Isolarea le-a domolit pornirile. Lipsa cohesiunii din mulțime i-a făcut liniștiți și pașnici. Te primesc în casa lor cu toată curtenia unui om cum se cade. De cum ai intrat și te ai așezat pe cultucele care țin loc de scaune, gazda îţi întinde tabacherea cu tutun. Ar fi o obijduire să-ți faci țigară din tutunul tău. Când îți aduce cafeaua nelipsită, t'o întinde făcând temeneli adânci, ducând mâna dreaptă la inimă.

Din strămoşeştele obiceiuri, le-a rămas încă vie dragostea de cai. Nu e mai mare ciuda tatarului, decât când altul l'a întrecut la drum.

Durerea trecutului sfârşit ș-o arată în cântece. Trăgănate, ca şi cele turcești, au însă accente de o mai adâncă melancolie; simţi din ele sufletul ce plânge după vremuri apuse. Fără să vrei o lacrimă ţi se furișază în colțul ochilor. E doar prohodul unei lumi dispărute, cu urcușuri de care se vorbeşte în istoria omenirii.

Un deal alb se zăreşte în cale. E spintecătura mereu proaspătă a coastelor de cretă dela Murfatlar. Piatra ușor cioplită e folosită în toate. Gardurile sunt de piatră, ca şi casele ori hambarele solide din preajma gării. Piatra dă puțină viață industrială locului, prin varul ce se scoate din ea. Biserica masivă, de curând înălțată, arată prefacerile istorice. In apropiere stă tupilată giamia cu minaretul scund. Totul e învălit cu aşezarea prafului alb, scormonit de vânt. Un miros pătrunzător de salcâmi, ninși de flori, îţi spune ce s'ar putea săvârşi în pustiul stepei, dacă s'ar da mai mult preț acestui arbore, care în lumea lui, se mulțumește cu puținul ce-i trebue ca și cămila „corabia deșerturilor”.

Cu toate zidurile de hambare între care te găseşti, stepa nu se uită.

Ț'o aduc aminte tătărușii cu ochi de pisică, cu fața ca turtită de pumn.

Au mânele pline cu colilie, năgara depe aiurea, fire de mătasă, ca nişte plete bălane când le bate vântul.

Alăturea de drumul de fer, se întinde un val de pământ, ca o uriașă râmă ce se târăşte peste văi și dealuri. E Valul lui Traian. Poporul așa de mult cinstește amintirea marelui împărat, eroul legendar, în cât pretutindeni îi întovărășeşte numele de orice semn de apărare. Acoperit de iarbă, răscolit de ferul plugului, valul e mai mult ca o vârcă, prin unele locuri ştearsă, făcută una cu ogorul. Evocă însă vremuri de greu sbucium, când Scitia-minor trebuia păzită de năvălirile nomazilor pustiitori. In fața lăcustelor nu se sapă și azi şanţ de apărare?

Interesant e suprapunerea de drumuri în răstâmpuri atât de lungi.

Valul merge paralel cu drumul de fer, iar Valea Carasu e arătată ca un drum vechiu, păzit la capăt de vechiul Tomis, vestit prin exilul lui Ovidiu. Legătura directă dintre Mare și Dunăre, grânar și loc de încărcare, a prilejit cel dintâi semn de civilizație prin aceste meleaguri. Drumul de fer actual e cel mai vechiu din România. L'au început englezii în 1858 și l-au terminat la 1860, înainte ca Bucureşti să fie legat cu Giurgiu.

Lucrul n'a fost greu, căci natura s'a îngrijit să taie ea întâi valea, care a dat loc la multe discuții. Unii văd în ea un vechiu braţ al Dunării. Mărturia lui Ovidiu e adusă drept sprijin. *Accepi colloguium gelido Nasonis ab Istro*, se adresează poetul

exilat către prietenul său Atticus, mai fericit. Se uită însă că licența poetică nu e totdeauna în înțelegere cu rigurositatea geografică și ştiinţifică.

Fapt e că dela Murfatlar, fundul văii e numai apă și papură, rămăşița unui liman odată mai întins, putând da ilusia unui braţ părăsit al Dunării.

Arşiţa de stepă a pierit din cale. Tabloul se înviorează cu verdele plin de putere, pe care-l aduce apa. Contrastul între cele două caracteristice ale Dobrogei e mai isbitor prin apropierea lor.

Malurile de lut, ruginii în apus de soare, sunt goale, mereu năruite.

E stepa uscată, plină de praf. Pe fundul văii e viața plină, ce aduce aminte de Deltă.

Medgidia, târg înființat la 1855, e cel mai însemnat din tot lungul liniei. De altfel întotdeauna aici a fost un nod important comercial, ca loc de încrucișare de drumuri. Inaintea actualului Medgidia, era satul Carasu, cu importanța Bazargicului dela sud.

S'a dat orașului nou numele sultanului Abdul-Medgid. Slăvitul patronaj sultănesc, se vede după geamia, pe dinlăuntru numai marmoră. E cea mai frumoasă din Dobrogea întreagă, afară bine înţeles de cea din Constanța. In apropierea ei însă se înalță și Biserica sf. Apostoli Petru şi Pavel, cu cele trei turnuri ca de plumb, strălucitoare în bătaia soarelui, spre vederea tuturora.

Dela Medgidia încep bălțile, focar de friguri.

Desişul papurii e plin cu glasuri de pasiri, iar vântul naște muzică şuerătoare, trecând prin pădurea frunzişului lovit în dungă.

La gura văilor laterale stau satele. Spre sară se coboară cârdurile de vite la adăpat. Turmele de oi pasc iarba fragedă, mereu verde, pe locurile lăsate de apă, dar umezite într'una. Numeroase rățuște salbatece, negre ca dracii, încrețesc faţa apei cu vălurele dese; bâtlanii feluriţi stau la pândă; cocostârcii, cu pas mândru, măsoară locul în afara apei, ciupind din vreme în vreme broasca din cale.

Malurile se tot apropie; sunt garduri de piramizi şi stâlpi săpați de puhoaiele ploilor repezi. Unde malul e ca tăiat, roiuri de lăstuni sboară în preajma cuiburilor săpate în lut.

E tabloul deplin al variației ce aduce apa, ori unde ar fi.

Drumul englizesc e părăsit. Varianta românească urcă dămol pe coasta unuia din dealurile ce împrej-muesc Cernavoda, procurând drumețului frumoase priveliști.

Cernavoda e strânsă între dealuri. Jos, la loc mai așezat, în jurul geamiei, e piața largă cu maghernițe depe vremea turcească, cu hambare masive de piatră, acoperite cu tigle ruginite. Căsuțe curate se acațară pe coasta înverzită cu vii. Arborii stufoşi umbresc fundul văii, unde grădinile cu zarzavaturi dau un colorit nou. In față, prin deschiderea îngustă, apar hornurile înalte ale fabricei de ciment, lângă malul mereu surpat. Cernavoda este doar orașul cel mai industrial din Dobrogea.

Și mai departe e apa cenușie a Dunării; ca o dungă de ceață curge liniștită în lungul ostroavelor împădurite cu sălcii pletoase.

Frumos e locul ocupat de Cernavoda, când din întunerecul sării, nu zăreşti de cât sclipirea becurilor electrice. Jos în vale e constelaţiunea îngrămădită a centrului, din care pornesc alinierile drumurilor drept. arătate de şiragul regulat al luminilor.

Apă, pietre, natură și om, ş'au întâlnit acţiunea, într'un colt pitoresc, cum sunt puține nu numai în Dobrogea întreagă, dar chiar dealungul Dunării. Iar când trenul trece pe sub arcadele mărețului pod, suspendat deasupra apei, acelaş sentiment de deplină încradere în noi te învăluie ca și când întri în Constanţa.

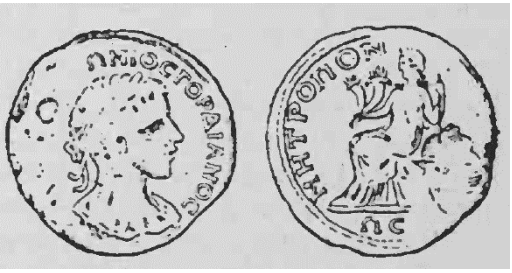

Prin stepă.

Când am deschis ochii, minareturile din Medgidia abea se deslușeau ca nişte hornuri înalte, iar casele înşirate în amfiteatru păreau pete albe pe fondul cenușiu al coastei de deal, în ceasul când se lumina de ziuă.

In gară, pe lângă păreţi, stăteau sgribuliți în răcoreala dimineții, turcuşori cu fesul de culoarea mărgeanu-lui. Medgidie e un nod de cale ferată; prilejul de a câştiga un ban doi mai mult, e ceva mai mare, : O dungă purpurie vestește zorile, apoi ca într'un reflex de incendiu, cerul se luminează. In stepă soarele apare fără multă pregătire.

Se ivește în geana roşie ca un crai nou răsturnat şi apoi repede se arată discul mare, rotund, numai foc. Săgeţile ferbinți dintr'o dată prind a se împrăștie în toate părțile.

Părăsind linia principală, trenul apucă spre miazăzi.

Ceața se adună pe fundul văilor largi, spre a se îndrepta în ascunzişurile ei de peste zi, lăsând în urmă, aninate de firele de iarbă lăcrămi de rouă ce țes pânză de diamante. Totul e îmbrăcat în haina stepei din toiul verii. Iarba e ca arsă, miriștea rară; chiar și spicurile porumbului ș'au perdut din strălucirea lor argintie.

Cât e zarea de largă, nu se zăreşte nici un arbore. Stâlpii de telegraf sunt singurele variații, înşirați la distanțe regulate, trăgând pe pământ dungi negre, umbra lor prelungă. In bătaia soarelui şi întinsul spațiului ciorile par vulturi, iar penele lor strălucesc metalic.

Mașina lasă în urmă o dâră întunecată de fum. E atăta liniște în aer, în cât nourul negru, învălurat, se menține lungă vreme la aceași înălțime, până ce se scămoșază în rotocoale ca de zăpadă, străbătute de soare.

Cel dintâi sat apărut, uimeşte ca un eveniment. Călătorii puţincei se apleacă la fereastră, ca să-l vadă mai bine. Casele stau grămadă la adăpostul cîtorva salcâmi. Lucesc ca de aramă acoperișurile de stuf des. Pe locul de arman, ca arena unui circ, o păreche de cai se învârtesc mereu în jurul țărușului central. Cu copitele sfarmă paiele, desghioacă spicele. Paiele sunt trase la o parte, ca şi pleavă ușoară. Boabele grele ca aurul se adună, se mai vântură și se pun în saci. E sistemul întrebuințat de traci, păstrat și în vremea aburului.

De după coama unui deal trăgănat, în aureola soarelui înălțat, se arată silueta mărită prin efectul luminii, a unui plugar ce apasă, aplecat, de coarnele plugului. Pare o statuie uriașă, reprezintând simbolul muncii.

Pe aici nu este altă preocupare decât a pământului, căci numai de el se leagă viața oamenilor până'n amănunţimi. Casa e lut frământat amestecat cu paie și

acoperită cu stuf. De lut sunt acareturile, unde se găsesc. Piatra din malul dealului, pusă lespede peste lespede, împrejmuește curtea. Pământul dă pânea ca şi hrana cârdurilor de vite. Omul are grija lui, de cum deschide ochii până ce se culcă, din primăvară până târziu în toamnă. Când ogoarele sunt umezite de ploaie, belșugul prin care îşi arată dărnicia aduce voia bună şi veselia în casa gospodarului. Când pământul e trist și crăpat de secetă, plânge și omul de chinul nevoilor apăsătoare.

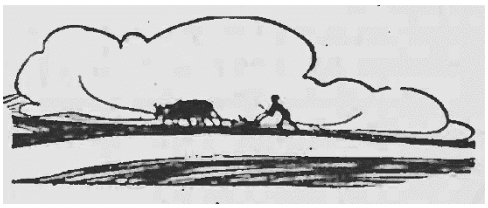

...se arată silueta unui plugar...

Trenul se mişcă mereu prin aceleași peisagii. Aci suflă din greu când are de urcat o pantă destul de tră-gănată, aci scârție și geme la o curbă largă, în cotiturile şinelor de fer, cu încolăcituri de șerpe ce se târăşte lenevos.

In monotonia priveliștii te uiţi până și la şiragul muşuroaielor de cârtiță proaspăt răscolite, iar petele de nemuritoare, trandafirii, cu petalele scorțoase stropite cu florile rare, sinilii, de nemțișori, fac să-ți alunece pe buze un surâs de plăcere.

Dumbrăveanca așezată pe sârma telegrafului pare o minune. Spăriată de sgomotul maşinei îşi iea sborul, desfăşurând podoaba de curcubău a penelor ei frumoase ca de papagal.

Pe urmă, iar numai pământ și cer.

O familie de popândăi a ieşit din viziune ca să se sorească. Baţi din palme ca un copil, atât de drăgălașe sunt aceste făpturi vioaie din stepă.

Hârciogii, cu traistele la gât, reprezintă lăcomia. Nu se mai satură să fure. In cămările lor subpământene, sunt adevărate hambare pline cu grâu. Șoarecii de câmp, fricoşi, sunt tâlharii care mai mult strică de cât fură. Popândăii sunt maimuțele stepei. Când zăresc pe om, nu apucă la goană decât puii, neexperimentați. Cei bătrâni stau locului, se râdică în două picioare şi privesc întrebători, cu ochii lor mari, vioi, întorcând capul în toate părțile. Dacă văd că nu e nici un pericol, își caută de treabă. Altfel fug sărind, dar tot oprindu-se din loc în loc, râdicându-se şi iscodind.

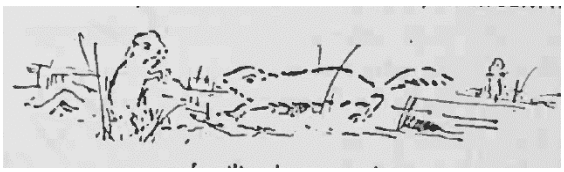

... o familie de popândăi...

Soarele s'a râdicat de o suliță pe cer. Nu mai e de aramă ci un furnal din care se revarsă, nemilos, jerbe de foc. Setea prinde a te chinui, iar broboanele de sudoare se înşiroaie la tâmple.

Cât te uiţi roată împrejur, nici o cumpănă nu-și înalță brațele pe cerul fără nori. Apa e la atâta adâncime în cât se scoate cu frânghii lungi de zeci de metri, trase de cai şi învăluite pe hecnă. De aceia și satele se îngrămădesc în depresiunile văilor unde apa e mai la față. Totuși pământul e rodnic. Există o așa de tainică legătură între cer și pământ, iar plantele ştiu să se adapteze atât de bine nevoilor, în cât rar când ogorul dă greș.

Ploile de primăvară ajung. Cu sgârcenie apa este înmagazinată la adânc și apoi tot cu sgârcenie se îndreaptă spre faţa brazdelor, unde grâul îşi înfige rădăcinile lungi ca să o ajungă. E dreptul că oamenii învinq şi prin întinsoarea sămănăturilor ca și printr'o mai rațională cultură, ieșită din observările îndelungi, transmise din generaţie în generație.

Făcând un larg ocol, drumul se apropie de Biulbul-mic, ca o oază între valurile de năsip, prin pumnul de salcâmi ce împrejmuesc casele.

După Cobadin, sat mare, cu gospodării întinse, cu cai mulți, trenul alunecă pe lângă Agan, un sat de tatari.

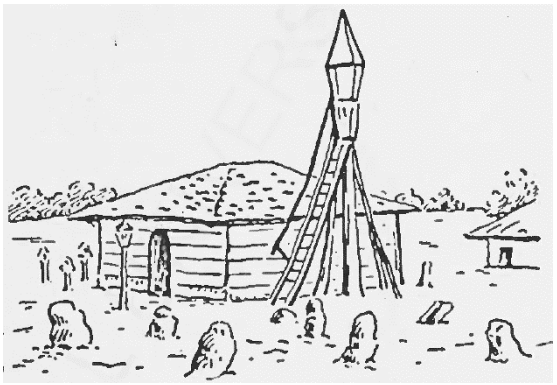

Geamia e o casă ceva mai răsărilă...

Câtă deoscbire între aşezăminte omeneşti atât de apropiate. Din colo, în Cobadin, cu colonişti nemți, casele sunt case, înalte, bine clădite, cu gospodărie întemeiată în jur. Dincoace bordeiele abea râdicate dela fața pământului, nevăruite, au acoperișul jos și lat.

Tradiția și obişnuinţa au păstrat de veacuri un soiu de mimetism omenesc, în care casele lutuite şi pe din afară, fără nici un pom în jur, abea se recunosc de departe. Au culoarea una cu pământul.

Cimitirul e ca o coastă stâncoasă de deal. Neîmprejmuir, locul mormintelor e arătat de o lespede colțu-rată de piatră, înfiptă cu un capăt în pământ. Stau ca nişte ei sburliți, care aplecată pe o coastă, care dată pe spate.

Geamia, sărăcuță, e o casă ceva mai răsărită. Lângă ea, minarecul cu cerdac pe vârf de stâlp, are forma pătulului de păzit via. Totul e sărăcie și mai ales părăsire. Sat și cimitir e tot una..

Trenul trece pe lângă sat, fără să fi adus vre-o schimbare. Energia etnică s'a stâns, cheltuită cam în între-gime cu veacuri în urmă, în acele iurișuri ce împrăştiau spaima până şi dincolo de munți.

Urmașii, istoviţi, presărați rar prin locurile odată domnia lor, se stâng pe încetul, neavând vlaga adaptării la vreme. Isolați în credință şi obiceluri, curba vieții lor nu se continuă nici măcar în a altora.

E pe sfârșite, ca a atâtor popoare din trecut, ca atâtea ramuri de fiinţi înainte de apariția omului.

La Caraomer era nodul de legătură cu Mangalia. Căruțele așteaptă călătorii iarăși din obișnuința trecutului. Automobilele şi camioanele pornite dela Constanța, drum mai scurt și mai sigur, au omorât și acest izvor de câștig al localnicilor. Tatarii stau gata totuşi, așetptând la gară. Te crezi, undeva departe-departe, în orientul povestirilor din copilărie. Cei mai bătrâni, cu ochii ca nişte cheotori, mai poartă vechiul turban și șalvari, încinși la mijloc cu brâu alb ori roșu, lat până la piept.

Pielea feței, arsă de soare, e numai sbârcituri, brasde adânci în jurul umerilor obrazului ca două monturi proeminente. Cei tineri, mai mult spâni, au păstrat doar fesul și obiceiul de a sta cu mânele în buzunar. Tăiecura îngustă a ochilor şi picioarelor ca două arcuri largi, le arată origina.

De altfel au rămas oameni pașnici și de treabă. E domolirea apusului liniştit. Satele prind a se măi înteţi. Prevestesc o schimbare în condițiunile geografice. Capetele văilor adânci și înguste, caracteristice pentru partea dunăreană a acestui ținut, se întind până pe aici. E adăpostul, iar apa e mai lesne de găsit, ceia ce a atras așezări dese. Drumul mare însă ocolește văile; se ține pe coasta dealurilor, așa în cât izolarea stepei tot mai dăinuește.

E vestit tabloul ce cată să arăte singurătatea iernii, în stepele Ucrainei. Peste tot e mantia albă a omătului, în culoarea argintie ce i-o dă luna plină. Un lup înfometat, pe culmea unui dâmb, urlă la stele.

Ochii îi sticlesc ca două lumini din ferestre. Pare că auzi ecoul prelung al glasului lui, străbătând singurătatea. De acest tablou îmi aduse aminte silueta calului depe coama dealului, profilându-se în lumina cerului, ca o altă arătare. Stătea locului şi dădea mereu din cap, batându-și coastele cu coada. Il dobora arşița și se apăra de muștele care-l necăjau fără răgaz. In jurul lui se întindea goliciunea peisajului, fără măcar un arbore pe el.

In sfârșit la Ghelengie după aproape 100 km. de drum, se vede cea dintăi variație în peisaj, profilul mai râdicat, un arc larg de cerc, al dealurilor împădurite din Deliorman. E o nouă față din aspectul Dobrogei.

Cam în zona de atingere dintre stepă şi dealurile înalte, stă întins Bazargicul, asămănător în multe pri-vinți, ca aşezare, cu Bălţi, dela marginea stepei basarabene. E la cruce de drumuri. Unul vine dela Silistra și duce la Constanţa; altul, cel urmat, străbate Dobrogea 'n lung. In această miza stă importanța economică a oraşului, ce nu i se poate ştirbi chiar dacă se mută capitala județului la Balcic.

Ca și la Bălți, trenul după ce atinge orașul într'o coastă, îl înconjură înainte de a intra în gara principală. Având iluzia că ai ajuns în oraş, te duce din nou printre cârduri de vite și turme bogate de oi, cu lâna fumurie, amestecate cu multe capre.

Bazargicul e un oraş, ce a luat mare desvoltare în ultimii ani. Poziția lui meridională, la margine de mosaic etnic, dar și centrul de aprovizionare al satelor numeroase din jur, îl fac să fie plin de viață.

Caracteristica orientului nu s'a șters. Aburii vremurilor mai noi, nu au acoperit în totul îndelungata așezare de veacuri. Geamiile se numără după săgețile: minareturilor svelte. Bisericele creștine, sunt asemenea celorlalte case, fără turnuri înalte; doar frontalul este mai lat, iar sub triunghiul acoperişului în față, poartă semnul creștinătății. Nu era voie să se ridice alte turnuri afară de minareturi.

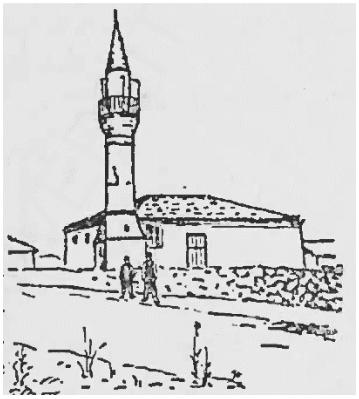

Geanmiile se numără după minareturi.

In vechiul oraș e forfotă, ca nici în altul din Dobrogea. Mica industrie depe vremuri a rămas neştirbită. Ici e strada opincarilor, dincolo a cojocarilor, în alta a ferarilor. Colțuri dispărute din orașele modernizate, urmele vechii influențe turceşti, aici s'au menţinut. Stau grămezile de harbuzi, fructul stepei, ca în orient, iar mațele de oaie, umflate și uscate, par baloane gata să apuce drumul în văzduh.

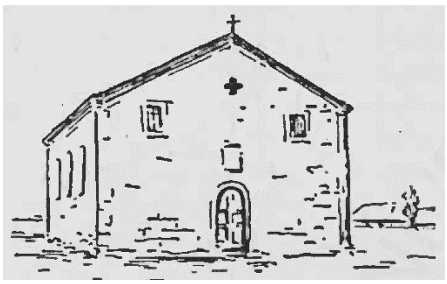

Bisericele sunt asemenea caselor.

In Mahalaua tătărască, ulițile sunt înguste, întortochiate, cu păretele casei în continuarea zidului de lut. Mai la larg, sunt casele turcești, bătute de soare, cu zaplaz înalt, pe deasupra căruia se văd cununele de arbori ori vița acățată până la acoperiș.

Ca năluci, rătăcesc cu pași negrăbiți turcoaice cu papuci pe talpă, cu haina cernită trasă până la nas, de nu se văd din față decât ochii negri, melancolici.

La ciușmeaua din colț, se îngrămădesc fetițe cu șalvarii colorați, strânși la glesene, cu codițele împletite lăsate pe spate.

Peste pârâul cu apă bâhlită, sunt casele joase, mai mult bordeie, ale țiganilor deveniți sedentari de scurtă vreme.

Tot trecutul Dobrogei e strâns în grămada de case de formează orașul. Unele urme se tot umbresc, ca și nedeslușirea ce cuprinde formele în amurg. Valurilor vechi slăbite, le iau locul altele noi, străzi pavate, case mari şi bine zidite, ordinea și disciplina muncii tot mai chibzuită.

Natura a rămas însă neschimbată; de cum părăsești ultima gospodărie, începe câmpul. Că şi ea ar lua altă față, dacă n'ar fi belșugul moleșitor al pământului, ţ'o arată grădina publică. Arbori mari, rămuroşi, o umbresc alături de fenicși, palmieri și ficuși crescuți ca nicăeri aiurea la noi.

Obosit de toropeala arșirei, te adăpostești în umbra grădinii aruncându-ți ochii din întâmplare spre cer, printre ramurile de arbori, uiţi că te găseşti la margine de scepă. Cerul e albastru, intens, ca şi la ţărmul mării, iar frunzele de palmieri te fac să te gândeşti departe, unde înfloresc lămâăii.

Puţină încordare din partea omului, o muncă mai cu râvnă, călăuzită de nevoe ori cultură şi măcar în jurul oraşelor stepa ar dispărea; pământul nu s'ar restrânge

numai la grâul și meiul ce-l dă din vremuri îndepărtate.

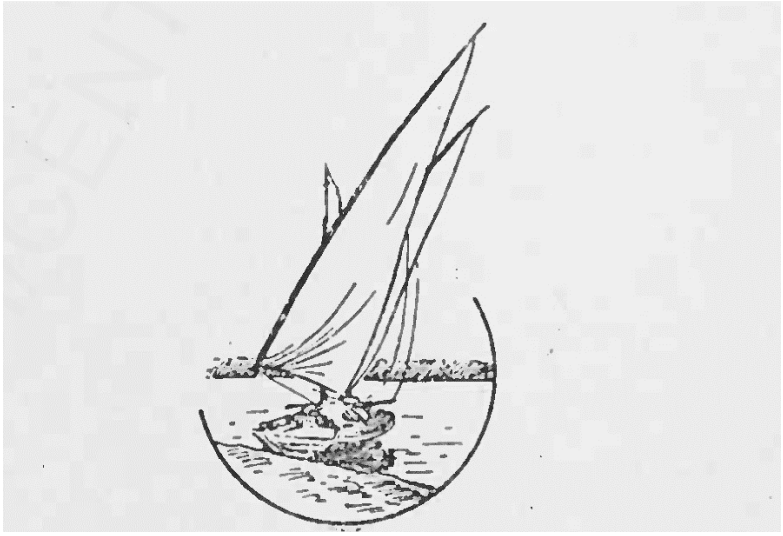

PITORESCUL II ROMÂNIEI

PROF. I. SIMIONESCU

ÎN LUNGUL GRANIȚEI

EDITURA CARTEA ROMANEASCA BUCURESTI

Introducere

Continuând cu descrierea pitorescului țării[1], în volumul acesta voi încerca să arăt variațiile întâlnite în lungul graniței.

Granița actuală politică, nu corespunde și cu cea etnică. Aproape nu e colț din jurul României, unde linia despărţirei de vecini, uneori trasă arbitrar, să nu treacă prin românimea dela periferia ţării.

Dacă geometric conturul României este o largă elipsă apropiată de un cerc, din punct de vedere etnic în jurul sâmburelui compact de Români, se prelungesc protuberanțe uneori până la mari depărtări de granița actuală, ca o aureolă. Cunoaşterea graniței, mai ales în împrejurările actuale, se impune oricărui român.

Nu trece numai prin ţinuturi frumoase, felurite ca aspect, dar şi prin locuri în care românismul s'a păstrat neatins, din toate punctele de vedere.

Un drum în lungul ei nu reprezintă numai un caleidoscop de forme pământeşti, ci și variate pagini din trecutul sbuciumat al poporului ori mozaic de ancestrale manifestări etnice.

Cuprinse la un loc, trag nădejdea că vor interesa cât de puțin.

I. Simionescu.

1 I. Simionescu. Pitorescul României. vol. I. Dela Dunăre la Mare. „Cartea Românească”. Ed. III. Bucureşti, 1939.

Graniţa dela Apus

A. Dela Dunăre la Mureș

Baziaș. Când am ajuns la punctul de graniță de pe Dunărea, se înoptase deabinele. Măcar că am pornit destul de devreme dela Tr. Severin, vaporaşul ca o coajă de nucă nu avea destulă putere să înfrunte curentul apei din Cazane, iar amurgul se lasă mai curând în zilele de toamnă.

Fig. 1. Vederea gărei din Baziaş (d. I. Păsărică).

Din drumul la tot pasul cu neîntrecute frumuseți, am poposit în deplin necunoscut. Întunerecul contopea cer cu pământ, stâncă şi apă. Numai câre-va scântei palide arărau că suntem în dreptul unei așezări omeneşti.

Liniştea ne înconjura, întreruptă numai de țârâitul greierilor şi de plescăitul domol al valurilor ce legănau vasul.

Mai târziu decorul luă un alt aspect. Luna, la ultimul sfert, se ridica pe cer argintând puțin ceața sării, trăgând o dungă aurie pe întinsul apei ce s'ar fi părut un lac, dacă reflexul luminilor dela catarg n'ar fi jucat în apă lăsând dungi roșii, cu ondulări schimbătoare. Nimic alta nu se deslușea, iar pacea se lăsa tot mai tainică asupra locului.

Cu atât mai surprinzător a fost tabloul din zorii zilei. Granitul din mal apărea colorat; ceața de pe apă se scămoşa, lăsând să se vadă rândul de căsuțe, înşirate dealungul malului stâncos. Atât de puţin spațiu a rămas, în cât casele par lipite de piatră.

Era o viziune de unde-va din preajma vreunui lac din Tirolul de sud. Inşelăciunea se mărea prin acoperișul de olane ruginii, prin vița de vie agățată dealungul streșinei, sub care spânzura câte un strugure aburit. Aparenţa se întregea prin oleandrii mari cât nişte liliaci, cu flori albe ori trandafirii puși în fața caselor, cât și prin piersicele scămoase de pe copăceii sgribuliți de lângă stâncă. Nu lipsesc nici cărări înguste, șerpuite, ce duc pe vârful dâmbului de granit sau la fântâna făcătoare de minuni.

Fig. 2. Lacul-mic din Oraviţa (d. I. Păsărică)

Câte-va clădiri mai mari, un otel, gara, arătau importanța de odinioară a satului fost capăt de linie ferată şi centru de aprovizionare pentru celelalte, înșirate până la Orșova.

Frontiera trasă arbitrar tăiase linia, lăsând pe teritoriul nostru un mont fără nici o folosire. Sufla vântul a pustiu prin locaşul gărei şi a celorlalte clădiri mai mari. O recentă înțelegere cu vecinii pune crâmpeiul de linie iarăşi în funcțiune.

Oravița. Și astfel nu am revenit prin Cazane; câte-va ore am trecut prin țară străină. Tovărășia întâm-plătoare a unui român de peste graniță îmi destăinui deosebirea dintre cele două țări vecine. La noi, o tole-ranță creştinească, socotită uneori drept slăbiciune. Dincolo, cele mai riguroase măsuri față de minoritari, români în partea locului.

Dincoace, în puținele sate cu sârbi funcţionează ca la ei acasă învățători și preoți. Dincolo, cu multă greutate slujesc preoţi români. De școală românească nici vorbă.

Şi totuși mulți ani după pace noi eram cei pârâți la Liga Națiunilor ca asupritori ai minorităţilor.

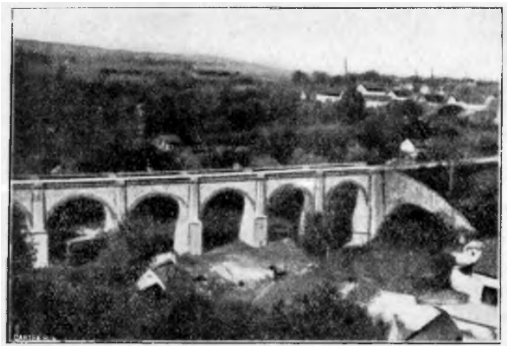

Fig. 3. Viaductul de la Oraviţa de pe linia ce duce la Anina (d. I. Păsărică).

După scurt drum am scoborit în gară la Oraviţa, cel mai lung oraş, capitală de județ, mai lung și de cât Câmpulungul-bucovinean. Credeam că nu mai ajung la Casina Reșiței. Nici automobilul nu putea goni din cauza bolovanilor rotunzi cu care este pavată strada principală și unică, ce duce până la capătul sudic al orașului.

Și totuși e frumos orașul tocmai prin casele aşezate una îndărătul alteia, pe coastele văii strâmte. Trepte în loc de uliți, cărări anevoioase de urcat, fac legătura între fundul văii, inima orașului cu clădirea mare a liceului și a prefecturii înălțată în locul unei mori în funcțiune mulți ani după pace și între căsuțele resfirate de pe coaste.

Cimitirul, mai mult o livadă decât loc de veșnică odihnă e loc potrivit de orientare. Privirea alunecă dealungul văii. De o parte spre deschiderea ei, peste impunătorul viaduct din pitoreasca linie ferată dusă la Anina, printre cele două biserici româneşti, zarea largă se întinde către șesul acoperit de ceață, din spre care adie mireasma grâului în pârgă. In sus valea e închisă de un piept de munţi numai păduri, la picioarele căruia sclipesc două mici lacuri, apa pâriului oprită ‘n loc prin zăgaz nu prea înalt, născând scenerii neuitate prin gingășia și variația coloritului, mai ales în amurg.

In această direcție stau mai dese clădirile mari ale fostei administrații miniere; aici a mai rămas cuibul băieșilor aduși din Stiria. Minele de aramă de mult nu mai sunt rentabile. Gurile de exploatare au devenit simple gropi, iar prezența minereului de cupru este trădat prin rugina cu irizări verzui și albastre ce acopăr pietrele. Minele sunt astupate iar minierii au revenit, ca și în Trascău, la lucrul pământului primitor pentru oricine.

Târgul din Oravița. Viața liniștită a orașului, prea liniştită peste săptămână, devine vârtej omenesc în zilele de târg. Cum se revarsă șuvoiul, înălțindu-și apa și pe văile laterale strâmte, așa se resfiră mulțimea venită din satele învecinate, de umple nu numai spațiul mai larg din fața liceului, dar și străduțele înguste din jurul bisericei reformate, ajungând până'n dreptul vechilor clădiri ale administrației. E o forfotă şi un colorit ce-ţi umple inima de bucurie prin sănătatea și veselia oamenilor, prin belșugul muncii lor.

Oamenii nu vorbesc în șoaptă; se strigă unii pe alții cu glas tare; râd când unul, în tocmeală, asvârle o vorbă de duh.

Bărbații cu cămeșa albă, lungă până la glesne, încinși cu un chimiraş de piele, pare că eri s'au scoborât pe cărările munţilor din Gorjul depărtat. Numai ismenele largi, opincile cu gurgui răsfrânt la vârf şi sumanul lat în poale arată influența locului în care trăesc. Impune sobrietatea îmbrăcămintei femeești. Cămeşa curată este fără zorzoane. Șurța din față, neagră, mai scurtă, opincile dintr'o piele de porc, aduc aminte de păduren-cele din Hațeg.

In târgurile de dincolo de Carpați s'a mai păstrat din obiceiurile vremurilor de demult. Nedaile de pe vârfurile de munți s'au scoborit în marile sate şi târguri. Iarmaroacele din Ardeal, ținute des şi la anumite date de mai multe ori pe an, sunt prilej nu numai de a schimba mărfurile ieşite din hărnicia satelor, dar de a se întâlni om cu om din depărtatele și singuratecele așezări.

Sboare aeroplanul pe deasupra țării; șuere locomotivele ce aduc cărbunele de la Anina; jos în cuprinsul strâmt dintre dealuri, s'a adunat norodul, fie venit pe jos pornind deacasă cu noaptea'n cap, fie cu carele ori căruțele ferecate. Apare în curata-i manifestare, de nimic stânjenit, sufletul poporului, însușirile lui fireşti, care lau scăpat din grelele cumpene ce s'au abătut asupră-i.

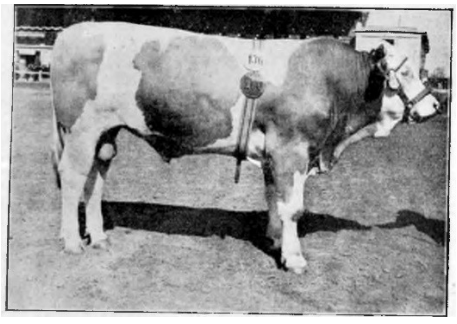

Fig. 4. Un taur Simmenthal.

Cât ţine valea e un furnicar de oameni. La capătul larg dinspre liceu e Târgul vitelor, cu amestec de glasuri omeneşti și mugete de vite; iapa nechează chemându-și mânzul sglobiu ca un copil, să nu se rătăceas-că prea departe de ea; dincolo, porcul legat de un picior sau culcat pe o coastă În căruță, de gras ce e, geme într'una. Dintr'un asemenea iarmaroc îţi dai samă de felul gospodăriilor omeneşti. In special vitele sunt frumoase, bine îngriite. Boii laţi în spete, cu

copitele ca de cămilă, stau impasibili legați la șir. Când negustorul îşi împlântă degetele în pielea grasă și elastică, abea dacă îşi întorc capul, privind domol cu ochii lor mari, umezi, blânzi, printre genele lungi. Li e indiferentă soarta; dacă scapă de maiul casapului, îi aşteaptă munca din greu a ogorului. Li e tot una.

In partea din sus a târgului, dealungul marginii de trotuar, stau înşirate produsele câmpului, ale livezilor. Popuşoiul e mai mult cultivat de cât grâul. Ceiace dă târgului un aspect mediteran sunt coșurile pline cu persici, învălite cu puf de mătase ori cu pelița netedă și trandafirie.

Cum se lasă amurgul prinde a se aşterne şi liniştea obişnuită. Grupuri-grupuri, unii apucă spre Răcâşdia, alții spre cărările ce duc peste deal la Ciclova, sat în care până acum câţiva ani se mai vedea fabricarea sapelor și a hârleților de către meseriașul cu braţul vânjos. Bucățile de fier erau aduse dela Reșița; forța motrică era dată de apa pâriului trasă printr'un sghiab de lemn sub şandramaua unde răsuna sfada dintre ilău şi nicovală.

După ce ai trecut pe la Reșița cu ciocancle mecanice care turtesc tone de fontă, dincoace la Ciclova îţi apărea încă în funcțiune atelierele lui Vulcan, aceleași pe vremea când ferul era bătut numai pentru arma comandantului.

Un râu bine folosit. Ca să ajungi în inima Torontalului, urci spre Berzovia, dealungul ultimelor valuri muntoase, reduse la înălțimea dealurilor. Sub aspectul blând al formelor se ascunde o zonă frământată din scoarța pământului. Odată, pe aice a fost o dâră de vulcani. Lava infiltrată a dat naştere la minerale cu metale odinioară exploatate la Dognecea, Ocna-de-fer, Bocșa-montană, vestite centre miniere.

Forfota de oameni de pe când minele erau exploatate azi s'a ogoiat. Gropile s'au năruit, altele sunt inun-date. Cei deprinși cu viața de cârtiță au schimbat ciocanul cu coasa. Ogorul nu trădează pe muncitor niciodată. Pământul îl întâmpină cu flori și belșugul holdelor.

La Berzovia treci Bârzava. E cea mai folosită apă curgătoare din țară. Aice e domolită; curge lin și tulbure în lunca largă, numai anini şi sălcii. Ici și colo câte un pâlc de stejari rămuroşi îi umbresc calea. In munţi, aproape de izvorul ei de sub Semenic, e sglobie și limpede, sărind din bolovan în bolovan, stropind șăgalnic albastrele flori de campanule, ce i se ițesc în drum. E copilăria fericită.

Omul însă îi taie bucuria libertății sburdalnice. Apa fu oprită'n loc prin stavilarul dela Claus, pentru transportul lemnelor.

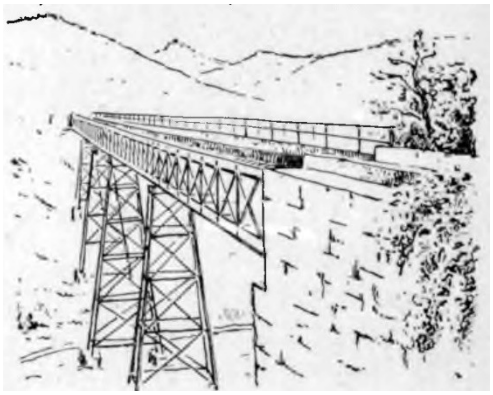

Fig. 5. Apeduciul Varan, din drumul Bârzavei.

De îndată ce a scăpat, Bârzava își reia iarăși libertatea, fugind speriată printre fragede fânețe svițeriane. Nu e lăsată'n voie însă prea îndelung; stavilarul dela

Văliug o silește să-și verse apele în iazul de vre-o 12 hectare, cu o capacitate de peste un milon de metri cubi. Uneori vine furioasă, ca'n 1915. Și elementele naturei se străduesc după libertate. Sclăvia o revoltase. Ș'a adunat apele toate după nişte ploi iuți care i-au venit în ajutor; a trecut peste iezătură și a apucat razna prin vechea ei albie secătuită. A fost însă pedepsită.

Stavilarul înălţat, întărit, a pus-o din nou în lanțuri. In liniştea singurătății în care a fost zidit, de jur împrejur numai codri de fag, arcul de piatră și beton ce încinge oglinda apei liniștită, te face să uiţi încătu-șarea râului și să te gândești la impunătoarea putere a muncii omenești.

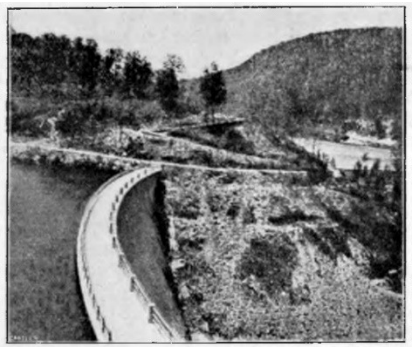

Fig. 6. Stăvilarul de la Văliug. (d. I. Păsărică).

Apa domesticită este apoi îndreptată unde vrea omul. Prin acveducte îndrăsnețe, punți și tuburi duse din munte în munte, peste văi adânci, iuțeula ei mărită prin panta repede bate'n aripele turbinelor din Castel; aice forța apei este schimbată în forță electrică, a cărei putere pune'n mișcare ciocanele enorme din uzina dela Reşiţa, turtind blocurile de fontă ca şi cum ar fi de ceară.

Pe toată această bucată de drum, din Bârzava sglobie n'a rămas de cât o şuviță de apă, pe fundul albiei ca de împrumut. Murmurul ei te întovărășește pe drumul deschis numai pentru priviligiați, cu umbră de fagi și ghirlănzi de ferige. E însă ca un plâns de jale după puterea ei, ce se scurge sus, între cer și fund de vale.

După ce a împlinit voința neînfrântă a omului, apa revine la matca ei.

Ce folos? Farmecul drumului de munte nu o mai însoţeşte, iar puterea îi e sleită. Curge domol; o întîm-pină stejari, sălcii și arini cu frunzele aproape negre. Chiar limpezeciunea ei e din nou tulburată. Ajunge ruginie prin spălătura mineralelor dela Bocşa-montană, La Bocșa-română devine o apă de șes, cu valuri înmâlite într'una. Și astfel curge încet; din vreme 'n vreme, la distanță de ani, se răsbună de câte a suferit prin revărsări peste malurile joase. Înainte de a trece granița, îndeplineşte însă un nou și însemnat serviciu omului.

Dela Deta, drumul tăiat ca o aleie prin o pădure tânără de stejar duce spre Topolea, aproape de granița cu Iugoslavia. Mândru mai e stejarul când are loc liber de crescut, cum e în grădina publică din Deta, un zăvoiu natural, prin care mai curge un firicel de apă. Stejarii groși își întind ramurile noduroase în toate părțile, dând umbră răcoritoare chiar când câmpia e încinsă de arșiţa verci. Mândri sunt și stejarii plantați din pădurea prin care treci, cu trunchiurile drepte ca de brad, alineate ca soldații în mars. Zalea frunzelor asemenea unor solzi de metal strălucește în bătaia soarelui, presărată cu ghindă lucie ca mărgăritarele de pe tăsuturile domneşti.

Ieşind din pădure dai din nou de Bârzava; n'o mai cunoști. Nu mai curge'n voie, făcând coturi capri-cioase. Iarăşi e domesticită. Cursul ei e drept ca și drumul din

pădure, iar malurile înălțate îi stăpânesc toanele. Trebue să curgă unde o duce omul și omul a dus-o spre a înfăptui o minune prin voința și munca lui.

La nevoie, primăvara când e timpul de sămănat, apa Bârzavei e folosită să acopere o suprafață de vre-o 300 jugăre, cu semănături de orez, care nu încolțeşte și nu înfrățeşte de cât sub apă. Stăteam în faţa orezăriei dela Topolea şi admiram o convingătoare dovadă cât de variate pot fi culturele în România. Pământ-tul şi clima sunt atât de felurite, în cât pe lângă străbunule ogoare de porumb și grâu, se poate semăna în nord multă secară, cereala țărilor din miază-noapte, în sud orez, bumbac, cărora le priește numai o climă domolită.

Privind la suprafața arămie de dinaintea mea, mângâind coama lucie a spicelor ca de metal, eram emoționat ca în fața unui eveniment însemnat. Nu era atâta faptul că mă aflam lângă o cultură de orez, cereala căutată de ¾ din populația pământului sau că spicele netezite de orez erau smulse din pământul țării mele. Imi apărea înainte mai cu putere prețuirea voinţii omului, care cu adevărat poate scoate pâne și din piatră sacă. Mai mult decât ori câte pagini de preamărire a muncii, voinții și răbdării omului prin care s'a schimbat fața omenirii, aveau putere de convingere cele câte-va jugăre de orez şi apa molatecă a Bârzavei canalizate. Prin o muncă mai grea omul a biruit greutățile, ridicând preţul ostenelii sale.

Dar voința omului şi spiritul său de gospodărie pricepută nu s'a restrâns numai la orez.

S'a folosit Bârzava și pentru cultura crapilor cu un rând de solzi, cum s'ar crește într'un ţarc porci îngrășați. Apa Bârzavei, tot atât de leneșă ca și a Bahluiului, umple mai multe basene despărțite prin dâlme nu tocmai înalte, în fiecare toamnă secate spre a fi curățite. Crapii se mută în alte basene de iarnă, de unde se prind ori când e nevoie. S'au scos până la peste 7 vagoane într'un an. Vara apa clocoteşte de peştii care dau năvala la uruială de orez, popușoi sau ovăz cu care sunt hrăniți.

Privind la minunile înfăptuite de către om, mă gândeam și cu, ca şi Dinică Golescu în țări străine, la ceia ce lăsasem în urmă, acasă. Pe când în Moldova s'a dat drumul iazurilor spre a se căpăta izlazuri pline de scai, aice se cresc crapi din care se scoate bani buni.

Fig. 7. Un fir de orez.

Ce minunată grădină ar deveni România dacă parte măcar din râurile ei bogate 'n apă ar fi domesticite, captate, canalizate, cum e Bârzava.

M'am întors, într'amurg, ca din fața unui altar unde s'a săvârșit o slujbă bisericească. Isprava voinții omului deşteaptă aceleași sentimente adânci, mulțumiri caşi un tablou măestrit ori o simfonie de Beethoven.

Răscolirea sufletească este poate mai sguduitoare prin îmbinarea puterii de creațiune a omului cu far-mecul naturii din jur. Armonia dintre ceiace omul a ajuns să scoată dela natură, cu ceia ce natura reprezintă prin sine se ridică uneori la sublim. De altfel acesta este și farmecul drumurilor prin țară. lmprejurările,

neprevăzutul, măreţul te surpind, ţintuindu-te şi pregătindu-te pentru altă înţelegere a locurilor şi lucrurilor,

Turismul nu aduce numai o sforţare fizică; adesa reprezintă şi o adâncă educaţie estetică şi etică, ce lasă urme.

Drumul la întors, pe la Parcoş şi castelul de la Banloc, avea înşelătoria sborului prin lumea închipuirilor lui Andersen.

Probabil că pe lângă minunea dela Topolea, a contribuit şi lumina purpurie ce se resfrânge slab dinspre asfinţit, ca şi ceaţa sării ce începea să facă nedesluşite contururile. Tânguitorul dangăt al clopotelor de vecer-nie din turnul bisericuţii din Parkoş, veche de vre-o 4 veacuri, întăreau prin glasul lor cu ecou prelung, atmosfera basmelor aşa în cât şiragul plopilor din lungul drumului luau înfăţişare de fiinţe fantastice, ce măreau impresia din lumea ireală. Pământ, case, arbori, se topesc unele'n altele. Omenescul dispare, iar fiinţa se contopeşte în totul cu natura.

Torontalul. Se face apropiere între Câmpia ce se întinde în Banat şi acea din Muntenia. E dreptul. Şi într'o parte şi in alta e largă, cu îmbinarea, la orizont, între cer şi pământ, în ceaţa depărtării. Inspre răsărit Munţii Banatului se arată ca o dungă de nori; către apus imensitatea se întinde departe.

Este deosebire în amănunt între Câmpia munteană şi Torontal.

Dincolo doar pâlcuri de salcâmi cât umbresc satele.

Dincoace stejarii dau peisajului o tonalitate diferită. Râurile ce vin dinspre munţi, ploaia mai din belşug, fac ca arborii să crească în deplina lor desvoltare.

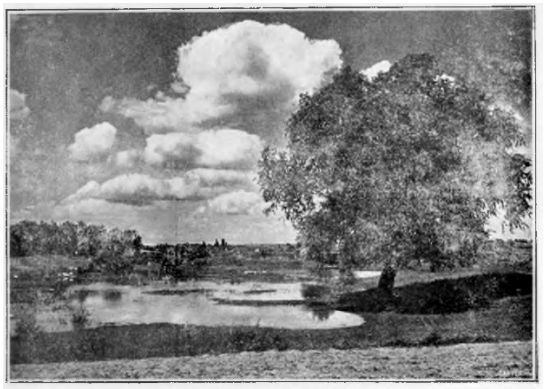

Din Torontal. (După I. IHielseher)

Văleni din Maramureş. (Foto. Fr. Nistor)

Prin copaci dispare monotonia câmpiei altfel numai ogoare. Lumea lor e variată ca şi a oamenilor. Mai cu seamă când sunt răzleţi iau înfăţişeri atât de felurite încât în tovărăşia lor nu ţi se urăşte, fie drumul cât de lung. Ş'ar putea caracteriza Torontalul tocmai prin reţeaua deasă de copaci, cu noduri ici mai largi, dincolo mai restrânse, asvârlite pe întinsul ogoarelor.

In Torontal îţi poți da seamă mai bine decât ori unde de puterea şi farmecul arborilor.

Condiţiunile climaterice nu impun numai creşterea salcâmului. Stejarii își desfăşoară mândra lor înfățișare fie răzleți, crescuți în voie, în pâlcuri restrânse parcă ar sta la sfat sau în pădurici, cu trunchiuri tinere, drepte, în ordinea alineerii, cum au fost plantați. Chiar în toiul arşiței de vară Torontalul e verde.

Arborii îi formează protecția impresionantă, este vatra satului cu întins covor de verdeață, căci locuitorii au grija să stârpească scaeţii care năpădesc toloacele de aiurea.

Drept răzoare de flori albe, sunt cârdurile de gâște, numeroase în jurul fiecărui sat.

Povestea păzitoarei de gâște a lui Andersen, aice poate găsi înțelegere. In urma fiecărui cârd păşeşte fetișcana cu vărguța lungă.

Fig. 8. Monumentul lui Lenau la Cetad (Torontal) satul de naştere al poetului.

Satele sunt cuiburi de verdeață, împrejmuite de adevărat parc englezesc. De departe nu zărești decât sclipirea săgeții turnului de biserică, ce trece peste coroana arborilor reflectând în scânteleri de far ultimele raze ale soarelui dinspre asfințit.

La fiecare pas îţi apare exemple înflorătoare de activitate conştientă, bazată pe spirit de inițiativă și știință. Simți efectul chibzuielii. Admiri nu numai natura ci și truda omului. Se pun la întrecere, se ajută, se împlinesc.

Surâde natura sub noua îmbrăcăminte ce i-o dă omul; acesta își face cruce de mulțumire când își pune capul pe pernă, după munca zilei, Aice înţelegi adâncul seninului sufletesc din „Hermann și Dorothea”; aice mai mult de cât ori unde asculți cântecul zănislirii vieții din plamada pământului.

Minunat e redată de către romancierul Müller-Guttenbrunn, după origine din Banat, dragostea de loc a șvabului îndemnat să emigreze; n'a putut să-și scoată din suflet icoana pământului rodnic unde a crescut.

Apucând un bulgăre din țarina care i-a hrănit strămoșii, îl sărută. Contactul e atât de sguduitor încât renunță la pribegie.

Monotonia lanurilor cu aceleaşi cereale e înlocuită cu mozaicul ogoarelor bine cultivate. Până şi vitele adaugă colorit variat păşunelor. Roșcate, cu pete albe, cu coarne mici, strălucesc de bună îngrijire, alese una și una.

Tablourile de Rosa Bonheur sunt palide față de belșugul de aici, rezultat al îmbinării muncii și priceperii omenești cu darurile naturii.

Pe unde am umblat, fără exagerare pot spune că n'am dat de urmele sărăciei, Vor fi desigur gospodari mai chiaburi şi alții mai nevoiaşi, ca pretutindeni.

Diferența poate exista în curpinsul averii. Dar n'am zărit case pleoştite, cu pereții proptiți, cu ferestrele cât pumnul. Aproape toate sunt la fel, unele mai mari, altele mai mici. Acoperite cu țigle, cu latura îngustă la stradă, cele mai multe oblonite, par cutii regulate așezate în lungul drumurilor late. Cele mai adesa gospodăria din jur este temeinică. Nu lipsește grajdul, nici cotineața de porci.

Chiar la „bufenii" cu pantalonii strânși pe pulpă, semnul distinct că sunt veniţi din Gorj ori Mehedinţi, e aceiași regulă, chibzuială, belşug, ca și la șvabul dat ca model de gospodar. De aceia e greu să deosibeşti pe aicea satul românesc de cel şvăbesc, dovada cea mai concretă că deosebirile de pe aiurea nu sunt datorite inferiorității însușirilor etnice. Având bunul exemplu alături, Românul e în măsură să ajungă şi chiar să întreacă pe şvabul sau sasul socotit sârguincios şi cu pricepere.

Torontalul n'a fost totdauna numai verde și belșug ca azi. A cunoscut și zile de sbucium. După retragerea Turcilor, pe urma lor a rămas numai jale. „Două treimi din întinderea țării," scria un ofițer austriac trimis să cerceteze Banatul prin mijlocul veacului al l8-lea, „a rămas pustii de pe urma pustiirilor războaielor."

Puținii români băstinași, trăiau în neagră sărăcie, căci nu erau siguri pe ceia ce munceau. După acela au început colonizările de șvabi și chiar francezi, spanioli, italieni. Pe lângă băstinașii români s'au scoborit şi mulți olteni, a căror port s'a păstrat acelaș până azi, după 200 ani şi mai bine de emigrare.

La început a fost grea viața. Mulţi coloniști muriau de friguri; ciuma dă iuriş în câte-va rânduri. Munca însă a biruit. Incetul cu încetul Torontalul devine o imensă grădină, cu arbori, verdele pășunelor și varietatea coloritului ogoarelor.

Totuși nici în această parte a României nu treci fără să simți trista soartă a neamului. Granițele sunt linii trase pe hartă, la masa verde. Cei care căutau Torontalul în Bucovina, cu creionul roș a despărțit frate de frate, adesa a tăiat în două bunul aceleiaşi familii.

Când te afli la Deta ți se arată cu lacrimi în ochi, un deal izolat, ce pare mai înalt în apus de soare, pe vârful lui cu un zimț, urmele ruinii unei cetăți. E Vârșețul, unde a învățat Mitropolitul Andrei Șaguna, unde a trăit și suferit Iorgovici, învățătorul, prin gramatica sa, a lui Eliade Rădulescu. În ele o colonie puternică şi azi de Români, care trăesc sub greua apăsare a stăpânului strein; abea dacă li se îngăduie să se roage lui Dumnezeu în limba strămoşilor lor. La fel trăesc Românii din alte numeroase sate rămase dincolo, prin capriciul celor care au hotărît destinele popoarelor mici.

Vizitarea acestui ținut cu bogate gospodării româneşti, deşteaptă unele sugerări, care ar putea contribui la îndreptarea gospodăriilor și acolo unde condițiunile istorice n'au fost prielnice desvoltării lor. Mă gân-deam la burse agricole înființate de comunele ori județele de dincoace de Carpați, până'n Nistru. In loc însă ca bursele să se dea la şcolile agricole, să fie date flăcăilor ieșiți din armată. Inainte de a-și stabili o gospo-dărie, să facă practica măcar de un an agricol complect, la agricultorii români de prin frumoasele sate din Torontal. Ar fi un mijloc și de apropiere sufletească dar și de iuțire a evoluției economice rurale, acolo unde tradiționalismul joacă un mare rol în încetineala transformărilor.

Ploaia 'n stepă. Jimbolia e cunoscută ca vamă către Iugoslavia.

E interesantă şi din altă privință. In jurul ei se găsesc mari fabrici de țiglă, care

au avut drept urmare schimbarea înfățișărei satelor şi din restul țării. Ușurința transportului a făcut ca vechile căciuli de stuf ale caselor vechi să fie înlocuite cu acoperiș de țigle, care măreşte polihromia cuiburilor omeneşti. Multe case noui din Oltenia nu mai au alt acoperiş de cât de ţigle.

Indreptându-mă spre Jimbolia pe o zi de vară cu mare năduf, am asistat la una din scenerile naturii, care face parte din sistemul ei de gospodărie generală sau mai bine de poliție pentru păstrarea echilibrului sănătos.

Nu ploase cam de mult. Te învăluiau norii de praf răscoliți chiar pe drumurile pietruite. Porumbul ca apărare își făcuse frunzele sul. Ii simțeai chinul. Dinspre răsărit se ivește din dărătul munților o dungă plumburie, care le înalță silueta. Nu-i puteai deosebi din întunecata arătare a norilor. Atmosfera era de o linişte impresionantă. Frunzele arborilor nu se mişcau. Paserile intrară în pământ.

Norii înaintează, strânși, fără nici o formă de odată. Ca mânați de o putere din înălțimea văzduhului, prind a acoperi cerul, a se desface în rotocoale plumburii, întunecând soarele sub scutul lor des. Infricoșitoa-rea amenințare a pavăzei negrii, scoborîtă până aproape de pământ ca pentru distrugere, stârnește fiori de grijă. Un fulger spintecă bolta, lung, luminos, ramificat. Conturul norilor se deslușește. Tunetul prelung nu găsește piedică pe întinsul șesului. Alt fulger și apoi altul. Norii acopăr cu totul cerul. Numai departe către apus rămâne limpede, albastru şters, aurit de bătaia luminei soarelui de după nori. O picătură grea, maşcată, lovește pământul; altele i se întovărăşec, linii albicioase pe fondul întunecat al cerului. Repede se țese o pânză atâr de deasă în cât nu vezi la doi paşi. Cât de însetat era pământul, apa nu e suptă; năvala din cer naște băltoage în care picăturile de ploaie cad cu putere, făcând bulbuci.

Ploaia e locală. Fără vânt, norii trec zănateci. Cum au venit, așa s'au dus, rupți în bucăți. Printre spărtura lor străbate un mănunchiu de raze, ce dă strălucire băltoagelor de pe câmp.

Potopul încetează tot atât de brusc, cum a venit; cerul se însenineză în parte. Totul pare înviat, înviorat. Atmosfera spălată de praf e limpede ca cristalul. Atât de deslușit se văd până și ţiglele depe acoperişul turnului de biserică din satul destul de departe.

Iarba, frunzele arborilor, au căpătat un luciu de sănătate plină. Gâștele sunt cele mai vesele. Își întind gâtul, bat din aripi scuturându-le de praf. Nu mai tac. Își spun bucuria. Ridică osanale ploii. Stepa s'a primi-nit; e alta. Picăturile de ploaie rămase în vârful frunzelor sclipesc la bătaia soarelui, îmbrăcându-le într'o năframă uşoară, numai diamante. Viața este asigurată pentru toate vieţuitoarele.

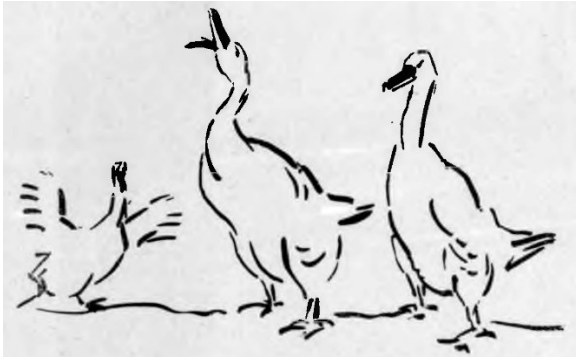

Fig. 9. Bucuria gâştelor. (des. C. Motas).

Belșug şi lacrimi.

Intr'unul din sate, prietenul cu care călătoream, din partea locului, bătu la poarta cu uşori masivi, care închidea o gospodărie în adevăr demnă de văzut. Aparţinea unui fruntaş român, asemenea căruia se mai găseau şi alţii, ca să nu-l fi luat drept escepţie.

N'am avut norocul să găsim acasă pe gospodar, dus la lucrul viei. Era numai gospodina, o femeie sănătoasă, nu tocmai sveltă, dar care totuşi se învârtea ca prâsnelul, ca să ne arate tot ce a agonisit într'o viaţă de muncă.

Nimic nu scăpa de privirea ei ageră. Cu cheile la brâu, totul era sub supravegherea sa. Nu avea drept ajutor de cât o fetişcană din sat, ca şi stăpâna de vioaie, luând parte cu toată dragostea la mersul bun al treburilor, ca şi când ar fi fost ale ei, Vizităm „prodiumul”, pivniţa plină cu antalele de vin din anul trecut.

Deasupra, sub acoperişul casei principale se odihnea războiul, cu sulul de pânză neterminat. Ca prelun-gire a bucătărioarei despărţită de casa mare printr'un spaţiu cât ar putea trece carul încărcat cu bucate, era grajdul de vite, cu două vaci roşii cu părul luciu. Se vedea urmele ţesalei de dimineaţă. Cunoscând glasul stăpânei îşi întorc spre ea ochii blânzi, răspunzând cu un muget înfundat la vorba bună ce-le adresă gospo-dina.

Minunea era în grajdul de alăturea, bine închis de nici vântul cât de aprig nu putea să ajungă până la calul pursânge, o făptură ca sculptată, cum nu eram deprins să văd decât la marii proprietari din părţile de unde am plecat. Dacă nu m'aş fi temut că-mi trădez uimirea, aş fi făcut cruce, că văd o asemenea făptură în grajdul unui fruntaş român.

Fig. 10. Armăsarul „Novius” al fruntaşului ţăran Sabin Isac din Nereu.

— E dragostea soţului meu, ne spune gospodina. Nu l-ar da pe o avere.

Mai departe se ridică şura cu uneltele în ordine, cu podul doldora de luţernă; mai la o parte e cotineaţa în care abea se învârteau vre-o doi porci de rasă, graşi.

In fundul gospodăriei, adevărat stup de albine: stogul de fân, alăturea de gireada de paie, o grădină cu câre-va straturi de zarzavaturi, din care nu lipsea „curechiul”. Un măr încărcat cu poame roşii ca rodiile şi câţi-va pruni ciucură de cerceii brumării, formau decorul înviorător al gospodăriei, ce nu ocupa cine ştie cât spaţiu, dar în care nici un colţ nu rămâne nefolosit.

Şi totuşi... peste tot se aşternea un zăbralnic de amărăciune.

Întorşi în casa mare, furăm primiţi în odaia de musafiri, cu scaune, masă ca la oraş, cu ştergare bogat ţesure între ferestre; prin uşa deschisă se vedea alături odaia de dormit cu paturi, perne, aşternut omenesc.

Eram uimit se înţelege, învăţat să văd laiţe drept paturi, cu cel mult o cergă asvârlită pe ea ca aşternut, Din pivniţă gospodina aduce într o cană de lut vin vechiu din care săreau stropii. Potriveşte cheia la un dulap; scoate pahare, ştergare

dar și o bucată de pâne deasă, bine coaptă, pe lângă un calup de unt ca şofranul,

Incepură închinările, apoi întrebările. O nimica toată deslânţui o scenă de durere, cum numai în piesele dramatice pot fi mai intense. Am întrebat despre bărbat, cum se cuvenea, dar şi despre copii, A fost îndeajuns ca ochii vioi ai gospodinei să se înceteze şi broboane de lacrămi să se prelingă pe obrazii plini și rumeni, – N'avem copii, îmi răspunde, cu un oftat ce-ţi rupea inima, Când stau cu bărbatul meu la masă şi privesc la tot ce am agonisit şi ce agonisim an cu an, ne vine să dăm foc gospodăriei, Cât vom putea, o ținem. Așa am apucat. Cu greu e să ne desvățăm acum, spre bătrânețe, Cui vor rămânea toate? Ce se va alege din truda noastră, numai unul Domnul știe. ȘI lacrimile o podidiră. Tristeța ce ne cuprinse făcu să avem viziunea dezastrului sufletesc al perechii, care în tinereţa neștiutoare apucase drumul prăpădului, o imitație exagerată a obiceiului şvabilor, lămurită însă le ei, pe alte vremuri, prin condiţiunile deosebite de viață politică.

Fig. 11. Casa unui gospodar român din Pesac (d. Fr. Kraüter).

Durerea nu era izolată, întâmplătoare. Am întâlnit-o des cât am colindat Banatul. Sunt sate în care nu se aude râs sglobiu de copil, nu se ştie ce e duioșia de mamă. Vântul suflă a pustiu asupra gospodăriilor. Depopularea satelor, mai ales în Banat, amenință ca o pustiire mai rea decât de pe urma unui prăpăd de năvălitori. Umbra morţii se furişează prin gospodăriile bine întemeiate.

În odaia în care nu mai încăpeau lucrurile, amurgul vieţii a unor oameni harnici era învăluit într'o atmosferă de tristeță. Simțiai viermele ascuns ce roade pe nesimţite inima bunei gospodine; brazdelor de pe frunte săpate de grija ploii ce nu vine la timp, se adăugau altele mai adânci săpate de durerea tăinuită, ce nu isbucneşte decât când şi când. Casa în care glasuri de copii ar fi adus veselie, numai fumul de tămâie lipsea ca să-ți aducă aminte de mormânt.

Voioși am intrat pe poarta ferecată ce ne deschidea drumul spre vrednicia Românului. Cu capul plecat de îndurerare adâncă am ieşit. Nu mă gândeam numai la jalea lăsară dincolo de prag, nici la acea răspândită în satul întreg.

Era grija apăsătoare asupra neamului dela granița de vest, iar dacă molima se întinde, asupra soartei din viitor a ţării.

Spre colțul cel mai apusean. Drumul ce duce dela Jimbolia în lungul granitei, către colțul cel mai apusean al țării, este mărginit de Mureş. E calea belșugului dar şi a polihromiei culturilor. Atâta exuberanță de viață, atâra variație întâlnită dela sat la sat, aşezări cu case mari, sănătoase, rar îţi este dar să vezi. E mai darnic pământul? Oamenii l'au plămădit cu sudoarea lor de-i scot atâta bogăție?

Granița e la doi paşi, față de drumeagul ce l'am apucat ca să ajung la Comloşul-Mare. Nimic nu o arată. Pichetele sunt înecate în holdele înalte. O clipă de

neatenție pe vre-o carare, cum s'a întâmplat, mi s'a spus, cu un profesor rătăcit de elevii săi, și te trezești din pichet în picher dus la Vârșer. Sârbii nu ştiu de glumă; ori ce argumentare e de prisos. Işi fac datoria.

La Comloşul-Mare îți dai samă de puterca ţăranului înstărit ca şi de gospodăria cuprinsă și ordonată a muncitorului de pământ. Bufeanul venit acum 2 secoli din Gorj ş'a păstrat încă portul, pantaloni strânși pe picior, cu firet negru în dunga cusuturii. Gospodăria lui nu se deosebeşte însă întru nimic de a şvabului vestit ca bun gospodar, așezat de lungă vreme şi ocrotit de administrația veche.

Nu lipsește nici din curtea bufeanului grajdul, coteneața de porci; are şi el în casă canapea, masă și scaune, ca şi pat cu perne și plapomă; ba și câte o carte s'a rătăcit sub fereastră.

Ș'au păstrat numele de familie: Bucurescu, Iana, Topârceanu, Păcurari, dar au prins lesne din felul muncei vecinilor, cu care s'au pus la întrecere. E dreptul; încă n'au ajuns să-și aibă casa de sfat, „Deutsches Haus”, scris citeţ de o schioapă aproape de graniță, peste care așa ceva nu e permis. Dar cu mândrie îți arată'n grajd un cal prețios.

Drumul duce mai departe printre ogoare ce par straturi, printre vii bătrâne, cu nuci rămuroşi în jur.

–– Aşa au prins chiag şvabii din Taramea, se întoarce către noi bufeanul de pe capră. Au sămănat tățărci. Din ele au făcut mături. De pe banii căpătaţi au cumpărat loc, au sădit vii și azi sunt cuprinși.

Fig. 12, Mături la Cenad.

Sat de sat se ține. Comloșul-Mare are piață largă, lângă care e un castel inconjurat de parc imens odată bine îngrijit. Alăturea vine Comloșul-Mic numai șvabi. Sân-Nicolaul-Mare de pe Aranca şi Cenadul-Mare de pe Mureş, sunt ultimele centre, din lungul graniței bănățene.

Pieţele largi le arată importanța economică. Străzile late, ca'n orașele din Basarabia, spun întinsul spa-ţiului, iar dughenile din lungul lor, înstrăinarea.

Căsuţele stufuite dela periferie reprezintă nădejdea din viitor. Gimnaziul curat, bine întreținut din Sân-Nicolau, cu bustul lui Eminescu în față, însufleţit condus, ar fi să răscolească conștiința pazei spre granița de vest, altfel decât prin straja grănicerilor.

Pretutindeni găseşti aceiași icoană a belșugului în toate. Imbinarea ogoarelor cu arborii dă variație. Pământul oferă omului tot ce vrea, numai să știe cum să-i ceară.

Dela Sân-Nicolaul-Mare la Arad duc drumuri diferite, unele deadreptul, altele pe înconjur îndărăt prin Timișoara. Oricare drum ai lua treci pe lângă sate cuprinse, dar mai mozaic etnic decât spre sud. Se simte poarta de înfiltrare a Mureşului. Dela Tomnatec la Lovrin viile se țin din una'n alta; sunt caracteristice regiunei vii temeinice împrejmuite cu arbori mari. Cireși, persici, duzi stufoși nuci cu cunună rămuroasă, stau ca semnele unei clime mai blândă. Dacă n'ar fi ţinut de șes, ai crede că te găseşti printre vestitele podgorii din jurul Iașilor.

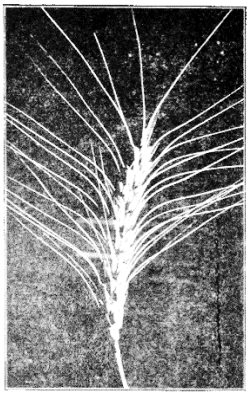

Fig. 13. Un spic de grâu Cenad 117, selecționat la Cenad, Torontal (d. G. Ionescu-Siseşti).

La Lovrin casele după acelaş calapod, cu chenare verzi la ferestre, cu părețiii gălbii, se înșiră perpen-dicular pe strada largă. Cimitirul e o grădină, numai straturi de flori, cu sclipirile boambelor de sticlă felurit colorate, puse'n vârf de prăjină, alăturea de lespedea dela cap. Norii alburii care se sburătăcesc după ploaia de dimineață, reflectându-se în luciul boambelor, le dau viață, mișcare, împlinind farmecul florilor.

Dela Lovrin, un drum te duce la Periamos, nod important de cale ferată. In Banat, dar mai ales în Torontal drumurile de fer sunt dese ca şi în Belgia. Din Timişoara pornesc trenuri în 9 direcții deosebite.

Nu se găseşte petec de pământ nefolosit. Viile se țin lanţ și aice, iar arborii par mai decorativi, deşi salcâmul preponderează. In special șoselele sunt aleie de arbori. Le urmărești dunga înverzită pe kilometri întregi.

Variația de cultură pare că e mai mare. Tutun alăturea de vii stropite, luțernă și trifoiu la capătul ogoa-relor de cereale secerate, pe care s'au răsfirat deja grămăgioare de gunoi şi băligar. Incolo, lanuri nesfârșite de popușoiu, prea puțin întrerupte de alte ogoare. Nici în Moldova mămăligarilor nu am întâlnit ogoare mai nesfârşite de popușoiu, ca pe aice.

La Vinga o variație. Imediat îţi pui problema etnică, după felul gospodăriei. Indărătul unei monumentale biserici în stil gotic, cu turnurile trunchiate şi turnulețe'n jur, căsuțele cu stuf sunt împodobite pe sub streșină cu șiraguri de ardei înroșiți. În bătătura satului spini și boz cresc în voie.

E o colonie de bulgari aduși din vremea Mariei-Teresei, trecuți la catolicism. Multă vreme primarul a avut autoritatea unui cneaz, putând judeca și condamna.

In jurul satului se întinde marea revărsată a spicurilor de popușoiu. Celelalte culturi sunt subordonate. Cu tot mediul nou, obiceiul ancenstral e mai puternic spre a fi lesne părăsit.

Alăturea, la Șangu, sat de șvabi, începe iarăși variația de cultură. Pe acelaș lan la un capăt e sămănat tutun, la mijloc trifoi, iar la celalt in. Viile prind a se ținea

lanţ, pe un val de pământ ceva mai înălțat, îngrădit cu tufărișuri dese de salcâmi și duzi tunși.

Aradul-nou este ultimul sat bănățean, de și numai Mureşul îl desparte de Arad. Ultima casă din Banat e la capul podului, peste care ajungi la prima casă din Arad.

Aradul-nou e un nou exemplu decât poate vrâsta chibzuința omului mijloacele de trai. Te intrigheză șiragul de cumpene din lungul străzii principale. Când te nimerești spre înserate, ca după comanda unui mecanism unic, cumpenele cu scârțiit prelung se lasă și se rădică ritmic Lămurirea o capeți pătrunzînd în orice curte.

Cumpăna represintă vechiul sistem de irigație al egiptenilor. Șanţuri înguste pornesc spre fundul grădinii, potolind setea tufelor de patlagele roşii, cu curpănul înălțat pe vreascuri. Spânzură fructele ca nişte boțuri de mărgean, de se oglindesc în pelița lor lucie ultimele raze de soare, mărind farmecul grădinilor.

Aradul e o piață sigură de desfacere iar patlagelele-roșii fructe căutate.

Cumpenele de fântâni cântă în amurg chibzuința şi iscusința omului, care își scoate pânea zilnică nu numai de pe ogoarele cu cereale.

Și astfel să încheie drumul bănăţean dealungul graniței, șirag de sate cuprinse, presărate în șesul plin de rodnicie neîntrecută, ieșită din tovărășia muncii omului cu dărnicia naturii, gata oricând și oriunde să răsplătească străduința omenească.

Monotonie nu există.

Nu e un loc asemenea altuia, nu e sat care să nu-ți țină trează atenția prin vre-o particularitate. Dacă arborii formează podoba naturii, munca omului își arată urmele la tot pasul cu spor, pentru că e condusă de metodă și știință.

Munca satelor e specializată. Biled cultivă tutun; Aradul-nou patlagele-roșii; Lovrin zarzavaturi, care ajungeau până la Berlin. Locuitorii din Tomnatec, Taramea sunt podgoreni iscusiți. La Cenad este o staţie de agricultură din care s'a răspândit tipul de grâu cu numele satului, etc.

Luându-te după hartă, monotonia şesului ar speria să faci drumul pe aice. Când eşti locului nu ştii cum trece timpul, atât de multe ai de văzut și atât de minunată e transformarea adusă de om şesului neted. Nici nu simţi când te apropii de Mureş, înecat în sălcii.

Torontalul cu belșugul din plin, cu decorul verdelui ce nu se stânge chiar în toiul verii, formează una din nestimacele cununei ce încercueşte pământul țării noastre.

B. Dela Arad la Satu-Mare.

Timişoara e oraşul al cărui plan sistematec a rămas neisprăvit.

Lângă liceul Piaristilor, clădire impunătoare, în apropierea străzii cu mișcare intensă, se mai vedeau sămănături de porumb.

In faţa Palatului Poştelor şi al Băncii Naționale, rămăşița vechii cetăți pe care flutura odinioară steagul cu semiluna, folosită în parte ca magazine, e înconjurată cu luțernă. Trecând spre cartierul Fabrică, străbați vechiul zăvoi schimbat în parc înflorit; lângă el vile cochete, în stil modern, stau la margenea ogoarelor cu sămănături.

Spațiul larg, lumina din plin, pătrunderea ogoarelor însămințate printre clădirile unele mărete, dau orașului o simpatică atracție și o îmbinare pe o suprafață restrânsă a caracterizării condițiunilor țării întregi: agricultura temeiul

gospodării generale, înfrățită cu industria ce prinde desvoltare.

Aradul dinpotrivă e tipul orașului strâns grămadă. In lungul străzilor curate se înşiră zid de case. Văzut din depărtare pare o cetate cu turnuri şi turnulețe svelte, hornurile fabricelor printre clopotnițele bisericelor. Dela gara împodobită cu flori străbați în inima orașului printr'oalee tot de flori. La colțuri de străzi se deschid perspective ademenitoare, cum e aceia din fața Palatului cultural, cu peristil numai coloane antice.

De pe fereastra bibliotecii, plină cu cărțile dăruite de moștenitorii lui Xenopol simbolică apropiere, – privirea alunecă pe luciul Mureşului în lumea sălciilor și a plopilor ce-l umbresc.

Fig. 14. Palatul cultural din Arad (Des. C. Motaş).

Obişnuit, pe străzile frecventate, nu pre auzi des grai românesc, deși Aradul este vechiu centru cultural național cu Episcopie ortodoxă și mai ales Școală normală care a sărbătorit un veac de existență.

In zilele de târg însă apare adevărata evidență că regiunea este românească.

Trecutul a fost aspru; încercările de desnaționalizare însă s'au oprit la margenea oraşelor. De îndată ce se ivește un prilej, graiul strămoșesc al celor ce dau năvală din satele învecinate, invederează realitatea ce nu poate fi ascunsă.

De departe se aud imnuri de rugăciune. Deodată în surdină, glasurile se desluşesc, se întețesc, ca valurile apelor de munte care cuprind valea. Iți aduc aminte de Corul pelerinilor din Tannhäuser. Dintr'o cotitură de stradă apare capătul unei procesiuni: praporele'n frunte, preoții în odăjdii, apoi corul urmat de căruțele încăr-cate cu femei și copii.

Sunt credincioșii din satele învecinate; se întorc dela hramul Mănăstirii Bodrog de peste Mureş, una din prea puținele mănăstiri ortodoxe rămase dincolo de Carpați. O icoană a Maicei-Domnului făcătoare de minuni atrage lumea credincioșilor din depărtări. Vin, se închină plângând şi pleacă luând unii, drept talis-man, o fărămătură din craniul unui bour fosil, păstrat în cutie de sticlă. Legenda spune că animalul scormo-nind mânios în pământ cu coarnele, ar fi desgropat icoana ascunsă pe vremea invaziunilor turcești.

Admirabilă împărechere între păstrarea păgânismului și credința creştină, în urmărirea aceluiaș scop: întețirea, printr'un fapt mai deosebit de cele zilnice, a legăturii cu Divinul.

Omul are nevoe de un stimulent, ca să-şi aducă aminte că mai există și o viață eternă, sufletească. Uneori cetirea bibliei ajunge; alte ori e nevoe de zilnicele leturghii măcar într'o capelă din vasta biserică.

Toate religiile au adoptat sistemul pelerinajelor, ca biciuire pentru o credință. Sovietele au distrus cu dinamită vechile altare, dar au expus în scop de atracție susținătoare trupul îmbălsămat al lui Lenin.

Au schimbat aparențele; fondul a rămas acelaș. In procesiuni, în contact unii cu alții, puterea de sugestie reciprocă crește până la delir, nu fără influență chiar asupra celor care au venit ca spectatori. Schimbarea pentru o zi măcar a obișnuitului, obosala şi noutatea drumului făcut, o scânteie de minune săvârşită în fața icoanei sfinte, străbat mulțimea ca un tremur puternic, o uitare de sine, o înălţare spirituală; se păstrează ca amintire sguduitoare timp îndelungat.

Chiar șiragul corului ce trecea prin mijlocul orașului, nu era un spectacol indiferent pentru cei care stăteau în lungul trotoarelor.

Fiecare sat era representat printr'un inel din lanţul procesiunei. Cămeșile albe ale bărbaților, cu minte-naşul fără mâneci pe umăr; fustele încreţite și umflate ca nişte crenoline, fel de fel colorate ca şi mănun-chiurile de panglici ce fâlfăiau din împletitura cozilor, dădeau colorit vioi tabloului omenesc, ce se mişca domol în revărsarea soarelui de după amiază. Tabloul pictural, sunetele armonioase, cuvintele de rugă, sclipirea icoanelor purtate de preoți, cerul senin toate la un loc nasc vibrațiuni lăuntrice, care scutură pentru moment din toropeală și pe cel ce se crede indiferent la asemenea obiceiuri.

Aradul, ca și Timișoara, e în plin șes, la margenea nu tocmai depărtată a munţilor ca retezați de paloș, cu coaste smălțuite prin stropitura viilor vestite.

Drumul spre Oradea trece chiar pe lângă graniță, mulțumită legăturilor noui în unele locuri electrice, ce unesc ramurile vechi de drum de fer, îndreptate toate către apus.

Pornind în zorile unei zile de toamnă Aradul era înecat în ceață.

Abea dacă se deslușesc hornurile fabricilor, dungi de tuş ori silueta arborilor, pete fantastice, în draperia ce se tot îngroașă, negura ri dicându-se depe ape, lăsându-se din cer sau eşind din răsuflarea ogoarelor.

E frumoasă priveliștea ceții care se rupe în văile munților, căci asişti de sus, din locuri luminate de soare. O impresie de năduşeală te cuprinde însă când străbați prin ceață, de-ți intră în gură, în nas, în ochi.

Nedesluşitul din juru-ţi, crezi că e sfârşitul. Când îți apare silueta Munților Apuseni, prin scămoșarea de o clipă a negurii, te cuprinde înviorarea speranței. Străbătând prin negură îţi dai samă de bucuria vieții și de dreptatea optimismului care te îndeamnă ca în orice condițiuni de trai să fii convins că viața e o frumoasă aventură.

lar când mai târziu trâmbele de soare răsbesc prin cortina alburie, anunțând biruința luminii, te inundă dorul de viață. Așa e nu numai cu omul, dar cu ori ce făptură viețuitoare.

Prind a se desluși întâi, ca și în faptul zilei, silueta plopilor piramidali, un frumos decor des folosit pe aice. Fără să vreai rădici mâna ca să faci cruce, când treci prin fața bisericii din Zimand, cu turnul aproape ca un minaret, în unison de altfel cu plopii svelți.

Ceața a rămas în urmă, un stol de fantastice păsări albe ce-și caută de drum. Pe mirişti sclipesc ca niște pietre scumpe broboanele din negură, prinse de vârful paielor.

Departe, o cumpănă de fântână trage o dungă de cărbune pe ecranul palid

luminat, iar fumul dela o batoză se ridică liniştit; ai zice nourașul de tămâie din cadelnita atârnată în fața altarului. Lângă o turmă de oi de pe mirişte stă răzimat în bâta străbună, ciobanul cu opinci și sarica'n spate, acelaș tablou viu aici la granița de vest, ca și în creierul munților ori pe malul Nistrului. Se aşează pretutindeni statuele de bronz ale celor care au adus câte o întorsătură în viața istorică a neamului nostru. Ce frumos monument ar fi, unde-va, în șesul nemărginit, o statue măreață a ciobanului răzimat de bâtă, prin care s'a păstrat neatinsă independența și nemurirea etnicului nostru.

Aice apare mai apropiată amintirea icoanei Bărăganului decât în Torontal. Poate e și toamna de vină, care aşterne tonuri mai cenușii peste câmpiile verzi din vară.

Cu cât soarele se înalță, cu atât apare mai intens contribuția omului în variația locului. Pâlcul de pădure din depărtare, cu dunga de ceață în lungul ei, naşte iluzia unei insule ce răsare din marea leşietică. Munții Apuseni înaintează tot mai spre apus. Silueta lor mai desluşită te întovărășeşte. Din curmătura unei văi îșI iţeşte capul un pisc mai răsărit din dreptul Beiușului.

Trenul fuge; decorul se schimbă. Ici e marea de popuşoiu, alăturea miriștea cu girezi de paie. Ruginiul borceagului vine alăturea de trandafiriul câmpului de tutun înflorit. Haldanii au rămas ca niște brăduți, iar sora-soarelui pădure uscată de vreascuri.

Cultura e variată, ceia ce aduce izvoare felurite de venituri.

La Santana se adaugă la decor ochiuri de apă vineție, stropită cu albul cârdurilor de gâște şi rațe ce-și fac cu gălăgie baia de dimineață. Până și portul femeilor, rochii albastre cu puchiței albi, încrețire și înfoiate, cu polcuța strânsă pe talie şi testemel negru pe cap, dă o coloratură vioaie ținutului.

Influența stepei se vede și în port, ca pretutindeni. E lupta dintre domnia prafului, rădicat de cel mai ușor vânt, cu așezarea munților răcoritori și apă limpede. Aceași luptă se vede și în vegetație. Spre răsărit stejărișul e încă în toiu; spre apus, în zarea nedefinită, le iau locul stâlpii de telegraf.

În stejăriş se mai adăpostește portul național, după cum se scoboară şi bisericuțele din ținutul Crișurilor, cu arhitectura loc caracteristică. Cea din Tamaşda, de pe Crişul-Negru, răsare dintre arbori ca un vârf ascuţit de pagodă. Mai încolo spre stepă, se înalță din mijlocul pâlcurilor de arbori turnurile masive ale bisericelor. de piatră.

Ca o variantă nouă în aspectul pământului țării și spre deosebire de Torontal, se tot întețesc mocirlele, cu păpurișea nelipsită. Apele Crișurilor, năvalnice la munte, când ajung la șes li se sleieşte puterea. Se întind, se revarsă, gata să se unească Crișul-Negru cu Crișul-alb. Cârdurile de porci, păzite de românașul cu harapnicul pe după gât, se adaugă celor de gâște de până aice; iar mirosul de cânepă topită umple aerul tot mai greu, cu cât te apropii de malul jos al apei mereu tulburi și ca oprită din curs.

Fig. 15. Raţe sălbatece (des. C. Motaş).

Salonta-mare la o asvârlitură de băț de graniță e tipul orașului din șesul Tisei, cu ochiuri mari de apă în jur, pe fața cărora rățuștele sălbatece trag dâre de crețuri mărunte. Mori înalte dovedesc belșugul; ruinele unui turn din veacul al 17-lea, încadrat de plopi piramidali, spun nesiguranța din trecut. Cocostârcii sunt stăpânii locurilor. La sgomotul vagoanelor bat din aripi, își întind cataligele și trec mai la siguranță, în altă parte.

Locurile din nou se schimbă. Munții Apuseni își întind în această parte pintenul stâncos până aproape de graniță. Șesul se îngustează; pădurile umbresc ținutul.

Casele din Oradea-Mare, pe Crișul Repede, se râdică pe ultimele coline cu vii. Așezat la o poartă principală de intrare în Ardeal, la locul unde se încheie șesul mănos cu munții mereu în lipsă de cereale, Oradea Mare ca și Aradul ori Timișoara, a devenit centru industrial, dar, şi cetățuia puternică de infiltrare a stăpânitorilor de eri.

Hornuri de mori şi alte fabrici se amestecă, din depărtare, printre turnuri şi cupole de mărețe biserici. Crișul-Repede străbate orașul în lung; poduri cu largi arcuri unesc cele două jumătăți ale orașului, încadrat de coline, cu vii și vile. In inima lui se înalță statui regale, semnele de bronz că dreptatea s'a săvârșit, nu fără jertfe, dovadă mormintele ostașilor căzuţi în înaintarea lor dincolo de Tisa.

Drumul către graniță trece de odată printre dealuri scunde, împădurite, din inima cărora țâsnesc izvoare de ape ferbinți, captate în Băile Episcopiei sau Oradea-Mare, cu parcuri umbroase, cu straturi bogate de flori. Una din dovezile extraordinarei variații a pământului țării, stă ascunsă pe aice: Lacul Peţea cu apă caldă, între ondulări de teren. In zori de zi un fum alburiu transparent îi învăluie fața, ca o naframă diafană,

Ai crede că ești în fața unui gheizer gata să isbucnească. Farmecul i-l dă frunzele unui soiu de nufăr, lângă care spre amurg prind a se deschide flori maşcate, albe, cu abur trandafiriu. Lacul apare înstelat. Sunt „dreţele” localnicilor cu înfățișarea nufărului, asămânată cu vestita Lotus, atât de mult cântată. De o gingăşie fără samăn în colori, smulse din apă își apleacă pe braţ repede capul, cu un aer de tristeță înduioşătoare, ce te face să te gândești în adevăr la sufletul florilor. De cum a părăsit colinele drumul apucă iarăşi în lungul graniței, în șesul neted, cu cântecul belșugului, cu aparenta monotonie, în realitate cu o variație în amănunt ce te poate ținea atent. Câmpuri de cicoare albastră, fulgi rupţi din seninul cerului, alternează în toiul verii cu aurul spicului în pârgă ori argintul spicurilor de porumb.

Când însă ploaia măruntă și deasă acopere spațiul, trăgând cortina peste silueta Munților de Aramă, înoți în nedesluşit. Cenușiul serii te cuprinde și ziua. Respirația e anevoiaosă. Te apasă atmosfera ca și când sfârșitul se apropie. Prin contrast te

gândeşti la lumina soarelui.

Fig. 16. Floare de dreţe. Lacul Peţea lângă Baia Felix

Escursiunile în acest chip au efect întăritor. Retrăești viața în viața naturii. Zilele bune și senine sunt puse în valoare de cele cu pâclă deasă, imaginea întunerecului veşnic.

Numele satelor pe lângă care treci îți aduc aminte și de frământarea popoarelor. Pe aice își duc viața șvabii maghiarizați, aduşi pe la sfârșitul veacului al 8-lea. Iți apare contrastul favorabil poporului român, care a ținut piept tuturor încercărilor de înstrăinare vreme de mai multe veacuri. E încă una din caracteristicele pozitive ale însușirilor lui etnice. Contactul zilnic cu alte neamuri l'a dus cel mult până la imitarea îmbrăcămintei, ismene largi de par fuste, tașca de piele la șold și luleaua'n dinți.

Poate ș'a stâlcit limba, de abea-l mai înţelegi. Lăuntrul, urzala veșnică, a rămas nepătată. Dovedeşte făcându-și cruce și glăsuind „Tatăl nostru”, că nu s'a rupt mlădița de trunchiul comun, E deajuns suflul cald al vântului de primăvară, pentru ca să spele spuma omătului ce acopere colții de iarbă fragedă. In asemenea împrejurări te gândești cu strângere de inimă la nesocotirea viforelor din trecut, în întărirea granițelor actuale. Intensificarea culturală prin asemenea ținuturi îşi are rostul bine făcător, aducând învierea neamului, gata să-şi stângă ființa-i etnică sub machiavelicele mijloace, cu perseverență îndreptate asupră-i veac peste veac.

Aparenta înșală.

Ținând seamă de intensa acțiune de desnaționalizare din preajma Oradiei, rămâi uimit când dai de un sat curat românesc chiar lângă centrul de propagandă de odinioară. E un petec rămas nedestrămat din vechea pânză etnică ce acoperea ținuturi apusene mai depărtate, mult mai adânc, spre apus, cum a dovedit prof. Drăgan într'o lucrare publicată la Academia Română.

Cărei minuni se datorește păstrarea colțului de stâncă din vechiul substrat etnic? De jur împrejur, ca și într'o transgresiune geologică, apa mării a invadat acoperind locurile.

Unde e taina? Totuși se prinde începutul sfârşitului. Contactul cu mediul străin n'a rămas fără nici un semn. Desagregarea a cuprins mai întâi îmbrăcămintea. Nici urmă nu se mai vede din portul românesc. Ciubotele, pantalonii strâmți și chiar pestelca din zilele de lucru sunt ale mediului. Dacă te-ai lua numai după portul bărbaților, când stau de vorbă, cu luleaua 'n gură pe banca nelipsită de lângă poartă, nici n'ai bănui că străbați sat românesc.

Deasemeni dacă intri în biserică; nu vezi decât rochii roși ca sângele, testemele untdelemnii înodate sub bărbie, pieptare din țesut de târg. Dacă n'ai auzi glasul preotului te-ai socoti într'un templu catolic, mai ales că și unele împrumuturi nelalocul lor: altare laterale fie și sub baldachin, statuetele înzorzonate ale Maicii-

Domnului, ș. a., te fac să crezi că ai greșit intrarea.

Chiar accentul schimbat la pronunțarea numelui Mântuitorului, Iisus în loc de Isus, îți învederează urmele mediului puternic exterior.

Pătrunzi însă repede natura forțelor sufleteşti de resistență, când asculți corul credincioşilor dând răs-punsurile liturgice, glasuri fragede de copii, alăturea de cele pătrunzătoare ale femeilor și fetelor mai nume-roase, în unison cu cele câte-va note mai groase ale puținilor bărbați.

Taina petecului etnic păstrat, foarte probabil aice e ascunsă. De o parte și alta a altarului stau îngrămădiți copiii de școală, băeții în dreapta, fetiţele 'n stânga. Preotul, în fața altarului, reînprospătează tăria credinței străbune, cimentul care n'a putut fi încă atacat. Dela părinți trece prin copii, din generaţie în generație. Portul s'a perdut cu totul; credinţa a rămas. La mijloc se ține încă graiul. Contactul l-a stâlcit rău; nu l-a deformat complet. Dreptatea cea mare a venit tocmai la vreme spre a-l salva.

Întărirea, în zilele de libertate, ar fi trebuit să vină dela şcoală. Deşi clasele sunt ticsite de copii, însufle-țirea lipsește. Aice nu atât cartea cu cunoștințele ei vin în joc, cât chemarea puternică spre viața nouă.

Trebuiau de trimes pe aici jertfelnici aleși unul şi unul, a căror glas să fi răsunat ca și al preotului în fața altarului.

Din păcate s'a îndeplinit o formă şi atâta tot.

Scăparea e tot în sufletul poporului.

În gospodăria săteanului e cetățuia naturală de rezistență și propățire. Aice e sufletul și tăria etnică; de aice e nădejdea şi pentru viitor.

Gospodăria e ca o cetate, cu zaplaz înalt la stradă, cu poartă largă ca să pătrundă carul cu merinde. În dreapta e bucătăria cu cuptorul pentru pâne, de fapt e încăperea vieții de peste zi. Sub acelaş acoperiș e șura cu uneltele pentru câmp, puse la adăpost. In fund grajdul, curat, bine întreţinut. Patru vaci roşcate, de rasa Simmenthal, întorc capul spre lumina pătrunsă pe ușă. Sunt ținute la căldură deşi pe imaș se întinsese covorul verde. Le strălucea pielea de curățenie; la fel şi celor 3 cai din partea opusă a grajdului.

Prin contrast îmi veneau în minte vacile lăsate 'n sloată, mițoase, ale lăptarilor din satul Băneasa, subur-bia Bucureştilor, megieşit de impunătoarele clădiri ale așezămintelor superioare de gospodărie agricolă. Ne mai trebue mult până ce forma va corespunde realităților.

In casa largă cu trei mari încăperi nu erau laițe, ci paturi cu perne și saltele, măcar că pe jos erau lutuite. Curăţenie și ordine pretutindeni, ținute de gospodina cu față blândă și trăsături regulate. Ea era stăpâna, ea sluga. Femeia e păstrătoarea ordinei și a tradiției.

Dintr'un scrin aşezat în colțul odăii scoate pânzeturile dela părinți, îndoite cu grijă. Aveau cusături uni-colore, figuri geometrice cu puncte largi, caracteristice ținutului bihorean.

— Ei! tot noi mai proaste, îmi spunea gospodina; cosam cum ne arăta mămuca. Azi pe fata mea o învață profesoara cusături mai oacheşe, cu fel de fel de flori.

Cătam cu atenție în toate colțurile, doar voi zări undeva urmele școalei, căci atât cele două fete cât și flăcăul au trecut prin școală.

Nimic; nici semn de carte. Cartea și școala n'au adăugat nimic în gospodăria minunată, îmbelșugată şi întemeiată a gospodinei rotofeie, sănătoase și

surâzătoare. Școala vieţii, mai trainică, mai cu multă vrajă și influență aice se întâlnește. Noroc de ea, căci altfel nici oaza românismului poate nu s'ar fi păstrat la poarta unui oraș ca Oradea.

Acolo în sufletul ancestral păstrat până azi e santinela cea mai sigură a biruinței noastre etnice.

Dealurile dela Episcopia-Bihorului ce prelungesc pe acele din jurul Oradiei, nasc un pinten de forme mai sbuciumate, cu casele înșirate dealungul coastei, în fața căreia e contrastul șesului ce se întinde dincolo de granițe. Mai la nord nu începe dintr'o dată șesul, măcar că Debreținul nu e departe.

Drumul dimpotrivă trece prin regiuni variate, mai ales ca vegetație.

Intre Diosig și Vama, viile întinse pe dealurile de nisip, aduc aminte de coasta înverzită a Argeşului la Florica. Câte un brad izolat sau câte un plop înalt ca la vestita localitate Vadul-lui-Mihai, printre pâlcurile de salcâmi uneori adevărate pădurici plantate, dau ținutului ondulat farmec deosebit, ce ține până la Resi-ghea, cu grădini de meri, de cireşi. Urmează apoi domnia câmpurilor întinse, cu ogoare bogate de porumb și mai ales de sora-Soarelui ce aruncă văl galbăn pe suprafeți întinse.

Aşa se continuă până spre Careii-Mari. Către Satu-Mare, călătorului i se prezintă un deosebit aspect din mult variatul pământ al țării.

Din vremurile când Tisa își purta nehotărât apele în latul şesului ce o împrejmuie, au rămas întinse turbării pe care granița le taie'n două. Papura și stuful înlocuesc pădurile. Tablouri din Balta Brăilei, cu ochiuri largi de ape, îngrădite cu păduri de papură și trestie, se află la colțul nord-vestic al țării.

Primăvara și toamna, dar și în toiul verii, păsările de baltă stau puzderie, rădicându-se stoluri ca norii când un sgomot de pușcă le vestește pericolul. Cârduri de bivoli se răcoresc în apa tulbure. Nu li se văd decât capetele şi bolta spinării, pete negre nemişcate pe luciul de argint viu. O clipă te socoți transportat în depărtatele ținuturi ale lacurilor africane.

Șesul continuă. Tisa e mai departe dar îi simți prezența. Câmpiile au aice altă înfățișare, pentru că pe dedesuptul lor se întinde rîvineala păstrată în pungile de năsip de pe urmele vechilor albii, din vremea rătăcirilor Tisei. In această regiune, șesul se'nfundă. Munții din nou îl împrejmuesc, iar Satu-mare îi însamnă sfârşitul.

Spre deosebire de Oradea-Mare, Satu-Mare e aşezat într'un loc ca'n palmă, la o nouă intrare în Ardeal, prin Someş. La toate porțile de legătură ale Cetății ardeleneşti cu largul stepei, se află astfel aşezat câte un mare centru de strajă, dar și de infiltrare. Sunt noduri importante etnice, de unde au pornit pe încetul valurile instrăinării, mai intense pe luncile largi, din ce în ce mai slăbite spre văile munților, unde au rămas băștinașii în strâmtorarea ținuturilor.

Țara Oașului. O asemenea așezare de români neaoşi, cu un arhaism impresionant, este cea din Țara Oașului, numire întâlnită și în cronica lui Simion Dascălu. E un fiord etnic vârât până sub creasta Ţibleşului, zid de lavă întărită, N'ai putea bănui că la o distanță nici de 50 kilometri depărtare de puternica staţiune de înstrăinare, se găsește o insulă de românism curat, cu o viață arhaică, aspră, sănătoasă.

Mosaicul nostru etnic presintă încă atâtea colțuri tăinuite, în cât prin studiarea lor amănunțită ai putea reconstitui, din aspectul actual, desvoltarea în timp a

întregului trunchiu românesc. Străbătând cele 16 sate din Țara-Oașului, fără să vreai socoţi populația sau scoborâtă din spre nord, din Maramureș sau uitată şi lăsată'n isolare ca rămăşița vechiului popor trac, chipurile de azi ale bătrânilor aducând aminte pe acele cioplite pe Colona lui Traian.

In odăița fără prisos de mobile, curată și luminoasă, proaspăt văruită, lutuită pe jos, dar pe „rudă” atârnând ștergare cu cusuturi roșii ca trandafirii, stătea pe laiţă capul familiei. Pe lângă el, cu un vădit respect patriarhal, feciorii au rămas în picioare. Indesat, ciolănos, cu grumazul scurt și vânjos, putea să fi servit drept model pentru o statuie lui Rodin. Fruntea înaltă, nasul mai mult coroiet, ochi adânci, privire pătrunză-toare ce căuta să-ți sfredelească inima, representa espresiunea energiei încete, apăsate, care înfruntă ursul și frământă zi cu zi, an cu an, aluatul brasdei de pământ.

Era întruchiparea energiei etnice.

La expresiunea de hotărâre a privirei, a feței ciolănoase se adăuga deosebita tăetură a părului des, adevărată perucă, retezată drept pe frunte ca și la ceafă. Strălucea, fiind lins, uns cu unt, după obiceiul străbun.

Și îmbrăcămintea e deosebită. Cameșa largă e scurtă până 'n șele. Când omul se apleacă, se desgolește spinarea de un lat de mână, chiar în afara chimirului de piele, lat până 'n subsuori, cu care e încins mijlocul. Ismenele, „gacii”, sunt largi de par fuste, scurte de nu acopăr glesna, la marginea de jos cu franzuri, „roitu-rile”, destrămarea pânzei în fire slobode. In picioare poartă opinci gurguiete și întoarse la vârf ca și capetele tălpilor de sanie.

Bătrânul vorbește așezat, măsurat. Cei tineri îl ascultă cu smerenie.

Auzind că sunt din Moldova îmi spuene:

— Tare aș vrea să nu mor până ce n'oi călca și eu prin meleagurile acele. După cum spuneau bătrânii, dintr'acolo ni se trage neamul. Au scoborât munții, „cu mare ciurdă de marhă” şi cu atâtea ciurde de oi, că le păzeau 33 de câni.

Ce plastică expresiune a belșugului! Tradiția scoborâtului de prin Moldova, poate să fie o indicație că Oașenii sunt maramureșeni care s'au lăsat spre isvoarele Turului, trecând Țibleșul. Se potrivesc mai ales la port, cu toate că maramureșenii se leapădă ca dracul de tămâie de vre-o înrudire cu „tălharii” din Oaș, gata la sfadă și la pradă, după cum la nimica toată sunt în stare să te înjunghie cu cuţitul „pe care şi în mormânt îl duc cu ei”. Cuțitul, drept e, e nelipsit tovarăș al oașanului; îl găseşti în traista copilului care păzeşte boii la păscut, ca și în a omului în vrâstă. La naștere se face copilului dar obișnuit un cuţitaș.

E un atavism pronunțat de pe vremea când cuțitul era armă de apărare; a rămas semnul firii vioaie, neastâmpărate, mereu gata la harţă. La mânie, cuțitul sclipește în mâna oașanului ca şi în a sicilianului.

Trii cuțite în cura:
Unu sbiară, unu plânge
Unu carne să mănânce
(I Mușlea).

Fig. 17. Portul unui flăcău din Oaş

Când satul e strâns grămadă, sărbătoarea, în preajma gărilor, în parcul dela Băile Bixad ori la hramul mănăstirii e un tablou neîntâlnit aiurea în România.

Nelipsită, iarna dar şi vara, este „guba” mițoasă pe care o aburcă mereu pe umăr, bărbat și femeie. Scurtă, cu mițele lungi și creţe, e ca un cojoc întors pe dos. La Călinești se poartă gube albe; la Negreşti gube negre, la Trăsolţ sure.

Caracteristic e „clopul”, pălăriuța mică, mică de tot, ca un fund de ceaun, cu marginile răsfrânte. Purtată pe vârful capului te miri cum mai ține la vânt. Nedespărțită de copil ca şi de cel în vârstă este „straița”, trăistuța dela șold, din pânză albă cu puține înfloriturі, din care crucea nu lipseşte. La botez copilul capătă o trăestuță cu un cuţitaș în ea. E semnul distinctiv, pe care-l poartă'n sat ca și la drum.

Se pune și mortului în sicriu, „Dacă întrebi pe un localnic cum e portul bărbaților, îţi răspunde: „cămeșe, gaci și streiţă” (l. Muşlea).

Mândră, înzorzonată, este mai ales îmbrăcămintea femeilor. Fusta albă cu multă horbotă pe la poale, are tivituri roșii; roşii sunt „ciobotele”. Din cămeșa curată nu se văd decât mânecile largi, încrețite strâns la încheietura mânei; un pieptar bogat înflorit modelează bustul, iar „pogmata”, brâuleț tot numai flori cusute, strânge mijlocul. La gât poartă salbă, cu canafuri la spate, în faţă cu „ciucalăi”.

Fetele lasă cozile pe spate, împletite, cu tot soiul de panglici multicolore sau prinse de cingătoare.

Nevestele fac părul conciu. Salbele de pe cap sunt uneori mult mai bogate de cât cele dela gât.

Un obiceiu care dispare, să mai păstrează numai la cununie: codițele mărunte de pe spate, ca o rețea de păr la care lucrează și 2–3 ore anumite femei, care mai știu meșteșugul împletirii lor. In sbuciumul jocului flutură panglicele, strălucesc salbele, de par oamenii din horă flori din pajiste. Florile sunt de altfel nelipsite din pălăriuța flăcăului ca și a băeţelului de lângă vacă. Neuitat îţi rămâne priveliștea strânsurii de oameni, gătiți de sărbătoare, în zilele de hram dela Mănăstirea Bixadului ce domină toată valea.

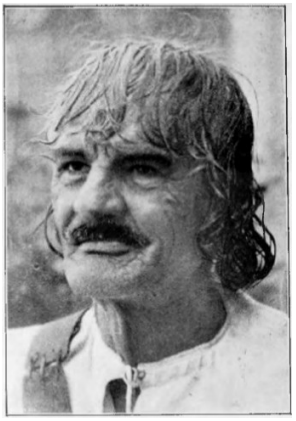

Fată din Ţara Oaşului. *Sătean din Oaş*

Cadrul naturii e impunător. Spre nord se râdică spinarea împădurită a Ţibleşului, iar de o parte și alta, spre valea largă a Turului și a afluenților săi, se lasă colnice tot mai joase până'n netezișul luncii. E un amfi-teatru măreț deschis numai prin poarta Țurului, singurul râu ce adună apele din depresiune.

Satele ca niște cuiburi sunt presărate rar. Unele, cum e Cămărzana, au casele resfirate până la granița spre Ucraina carpatină.

Jos între brazi stau ascunse căsuțele curate din Bixad; sus, pe umăr de deal se înalță Mănăstirea, cu clădirile pentru musafiri, cu straturi de flori îngrijite și alese.

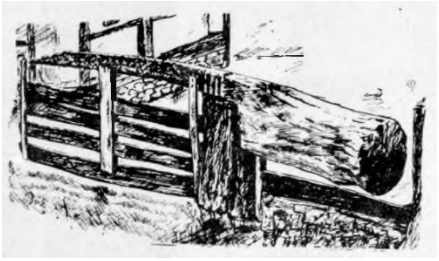

Fig. 18. Poartă dintr'un trunchiu

Icoana Maicei-Domnului făcătoare de minuni, chiamă de Bunavestire, Sf. Petruși Sfânta Marie credin-cioși depărtaţi. Găsită de un cioban la săparea unei fântâni, Icoana fu adusă la mănăstire. În timpul nopţii dispărea din fața altarului şi se așeza în groapa de unde a fost scoasă. Legenda i-a mărit faima.

Fig. 19. Biserica din Remetea (Foto V. Puşcariu).

In faptul zilei de vară, de pe toate potecile și drumurile se îndreaptă cătră mănăstire puhoaie omeneşti, cu prapurele 'n frunte. Se desfundă văile; pornesc sate întregi. Unii urcă din şes, alții scoboară din munți, din Maramureş ori Ucraina carpatină.

La fiecare cruce înfiptă la răscrucea drumurilor e popas de rugă. Din toate

părţile freamătă la început glasuri armonioase; mai pe urmă se umple văzduhul de rugăciuni. Credincioșii urcă dealul calvarului, spre a străbate în fața icoanei, inundată de flăcările lumânărilor. Mâna sfintei e roasă de sărutările fanatice ale femeilor mai ales, care cad în extas de cum trec pragul spațiului unde se află icoana. De sus din turn, clopotele nu contenesc o clipă a resfrânge tânguirile chemătoare, care nu ajung însă a îneca tânguirile oamenilor, cu mânele râdicate spre Făcătoarea de minuni:

Maică sfântă te îndură — Ascultă-mi biata rugă
Te îndură și ne scapă. — Pururi tânără fecioară
Tronul tău e cerul — Neînvinsă și iubită,
Stelele-ţi sunt lacrimi.

Rugăciunea aduce aminte pe aceea a lui Eminescu:

Privirea adorată
Asupră-ne coboară,
O maică precurată
Şi pururea-fecioară
Marie!

Iar când norodul se odihneşte sub umbra castanilor, coasta înflorită de sub mănăstire s'a întins şi în curtea largă, atâr de oacheșe și împestrițate sunt hainele, mai ales ale femeilor.

Sunt credincioşi oașenii; bărbați și femei umple biserica în zilele de sărbătoare. Sunt credincioși dar și superstițioși. Nicăeri aproape folclorul nu este plin cu păstrarea străvechilor credinţi.

Fig. 20. Din Ţara Oaşului (d. Hielscher).

Nu e numai amintirea legendarului „Pintea-Voinicul”, erou popular cu fapte relativ recente, căci n'a murit decât la începutul veacului al 18-lea. Făptura lui a devenit mitică, în legătură cu uriașii.

Sunt păstrate însă obiceiuri din zorile vieţii omenirii. „Focul viu” căpătat din frecarea lemnelor este mai obişnuit aice decât în Maramureș ori M-ții Rodnei. E pedepsit ciobanul din a cărui neglijenţă s'a stâns focul. Păzit cu stricteță e mijlocul să nu să strice oile.

Sunt păstrate obiceiuri şi vrăji străbune. ,,Baba” satului e persoana cea mai căutată.

Pentru dragoste fetele în pielea goală se duc să joace noaptea în jurul mătrăgunii, săpându-i rădăcina, după ce-o îmbună „cu palincă, cu pică, cu slănină, cu miere și pască sfințită dela Paşti.”

Rădăcina tăiată'n bucățele, o poartă fata la joc.

Nicăeri nu s'au menţinut mai multe credinți vii.

„Fata-pădurii e gata și astăzi să momească în brațele ei de dihanie păroasă pe feciorii care rătăcesc prin codri” (l. Mușlea); mai temută e „Martolca” de care se înspăimântă fetele, sau „Omul nopții”, numai cu un picior. Și câte altele.

Incolo însă oașanul e mândru, aprig din fire.

Cel ce a fost biruit în bătaie nu mai dă prin sat. Ia drumul codrului. In schimb e bun la suflet și mai ales glumeţ. Cântecele lui obișnuite sunt strigătele, „ţipăturile,” unde își arată ironia către ori cine:

“Io așa oi ţipuri
De și munți s'or clăti”.

……

„Să fie dzi gan” adică „să fii sănătos”; îmi sună multă vreme în urechi, cuvintele de despărțire ale unchiașului în casa căruia am poposit.

Un braț vânjos, bronzat, răsare din mâneca largă ca de antereu, semnul distinctiv al oaşanului; o palmă lată îmi cuprinde pe a mea, iar căutătura de o adâncime tainică, cu sinceritate îmi pătrunde în ochi.

„Să fie dzi gan” e corul de despărțire al celor pe care curiozitatea firească îi adunase în casa celui înconjurat de respect neprefăcut, tot mai uitat aiurea, urmele dintr'o viață patriarhală, în unison cu arhaismul păstrat în interesanta Țară a Oașului.

Granita de Nord.

A. Maramureş.

Cine a înălțat crucea pe creasta de munte despărțitoare dintre Năsăud şi Maramureş, dacă a fost condus de un gând creștinesc, a avut şi suflet pentru înțelegerea farmecului unui peisaj măreț, ce-l cuprinzi dintr'o dată.

Răzămat de împrejmuirea sfântului semn al suferinții și al izbăvirii, natura îşi cere partea ei de închinare. După ce cunoşti şi viața oamenilor din satele de devale, crucea îmbină în adevăr simbolul calvarului ome-nesc, cu măreția impunătoare a locului.

Maramureşul rămâne un colț svițerian dela granița de nord a României. Nu este exagerare. Una din acele văi tăinuite din labirintul Alpilor, care te ademeneşte din depărtare, o ai înainte cât poţi pătrunde cu privirea. E o adevărată covată pământească, pe fundul căreia curg Iza şi Vişăul în lung, a cărei margini se înalță în zid muntos, ce o închide de jur împrejur. O singură poartă e tăiată către apus, pe unde ş'a făcut loc Tisa, ca să iasă la larg.

Maramureșul rămâne astfel un ținut izolat, în care cu greu poți străbate trecând peste coamă de munți.

De lângă crucea ridicată la aproape 1000 m, panorama naturală este grandioasă.

Către nord, ca o sprinceană încruntată și stufoasă, se țin șir Carpații maramureșeni, împăduriți dela un capăt la altul, impunători, de și fără svâcnituri de piscuri semețe. Cel mult Pop-Ivan însamnă prin vârfu-i mai înălțat, o piatră de hotar. Păduri și poeni îi acopăr. Satele se înșiră rare, la poalele lor, pe valea Vişăului care-i ţărcueşte. In cuprinsul lor se petrece tragedia vieții poporului, muncind iarna la doborârea arborilor pentru alții sau trimeținд oile la păşunea, tot a altora, ca să aibă ce mânca peste iarnă.

Adevăratul nod alpin, aspru, posomorit dar maiestos se ridică în partea de răsărit în Pietrosul, cel mai inalt din Carpații moldoveneşti (2305 m), pe vârful căruia s'au păstrat zănoage, urme de ghețari, lacuri ce sclipesc cerului. E straja Maramureșului; cu tovarășii săi, formează pragul despărțitor de restul țării; nu-l poţi trece decât urcând peste pasul Prislop, la 1445 m.

Și inspre sud și sud–est se ridică munți. Sunt mai scunzi dar mai variați, mai goi, mai stâncoși, având o origină diferită, din lavă întărită.

La apus se înalță Gutinul; la răsărit, aproape, e Țibleșul; printre ei treci fie din spre Baia-Mare, fie dinspre Năsăud. Drumul pe la Capnic duce pe sub crestături de lavă, înşirate așa în cât poporul le-a dat numele de „Creasta-Cucoșului”, sau „Pieptenele”.

In cadrul impunător al munților stau închise dealuri din ce în ce mai joase.

Privite de sus îți fac impresia unui aluat abea frământat în covata naturală. În acest ţinut sunt îngrămădite satele, cele mai multe în lungul apelor curgătoare, cu toane pustiitoare sau pe coasta mai înălțată a dealurilor, care și ele au toane. Pe vremuri de ploi putrede, revărsările apelor aduc pustiiri dar şi alunecări de straturi.

De aice și marea sărăcie ce domneşte în Maramureș. Ogoarele n'au stabilitate, n'au hrană bogată; fața pământului este mereu primenită.

De sus, de lângă cruce, mizeria este acoperită prin depărtare. Cuiburile de case împlinesc decorul natural.

De cum începi scoborîşul, mizeria se rânjește la tot pasul.

Până la Săcel se lasă drum aspru; surpăturile îl mănâncă din toate părțile. Pârăele le treci prin vad, iar la vale e mai bine să faci drumul pe jos.

Casele sunt cu porți înalte, bogat crestate. Câte-va sonde de petrol, arată încercarea de a da nouă viață regiunii; la început cu oare care speranțe, au fost părăsite, căci prea slabă era rentabilitatea.

In fund îți apare silueta imposantă a Pietrosului, ce-ţi aduce aminte de Ceahlău văzut dela Călugăreni. Domină Valea Vişăului, către care coboară drumul. La despărțirea de ape dintre Vișău și Iza, sceneria naturii te impresionează. Iți apare mai bine izolarea Maramureșului, redus la o luncă de râu, încinsă de jur împrejur cu brâul munților.

Ploile au rupt podul dela Moisei. Nimeni nu te vestește. A trebuit ca mașina să treacă prin vad.

Vişăul încă nu se liniştise, ceiace avu drept urmare că n'am putut ajunge la mal fără ajutorul boilor. Până ce s'a dres maşina, a trecut vreme, folosită pentru a veni în contact cu mizeria. Am nimerit la Moisei în casa unei vădane cu 4 copii.

Casa? Păreţi de bârne ce închid o încăpere cu lut pe jos. In afară de vatra cu ceaunul, de fundul căruia nu s'a desprins încă coaja de mămăligă şi cuptorul pe care dorm copiii, nimic alta decât patul ca o năsălie, cu câte-va ţoale pe el. O masă și laiți în jurul odăii complectează sărăcia; chiar blidarul nelipsit aiurea e înlocuit prin grinda de care atârnă câte-va ulcele, la rândul lor servind drept deposit de linguri. In tinda goală cel mult câte-va vreascuri lângă vatră. Scara spre gura podului duce la depozitul de hrană. un Singur sac cu popușoiu.

— Plătim o mie de lei meterul de porumb, se tânguie femeia cu fața numai brazed. La 10 kil jidul iea un kil dijmă, când e dus la moară.

Toată amărăciunea unei vieți necăjite, parazitismul celor invadați în sat, era exprimat în acest oftat.

Tânguirea începu. Bărbatul venit schilod dela răsboiu se prăpădeşte într'o iarnă în pădure, sdrobit de un butuc.

Lacrămile șuruiau printre brăsdăturele feţei; răscolind amintirile femeia lasă fusul în poală, cătând în neştire. Copilul cel mai mic, o fetiță drăguță cu ochi albaştri, care nu cunoscuse pe tatăl ei, se dă pe lângă maică-sa, se agaţă de mâna ei şi se roagă cu atâta drăgălăşanie în glas, în cât îţi sfâşia inima:

— Taci, mamă, nu mai plânge; taci, mamă.

In glasu-i nevinovat, accentul de durere inconştient era mai tragic decât bocetul femeei.

Ceilalți copiii au încremenit stană de piatră, unde i-a apucat vremea, cătând cu ochi înlăcrămați, când spre cei intrați, când spre maica lor.

Era o scenă pe care probabil ei o trăiau adesa, când viforul şueră la ferestre și vântul mizeriei îi face să se îngrămădească în jurul vetrei. In mijlocul jelii răscolite, sare pârleazul o jupâneșică cu câți-va dinţi auriți în gură. Vioaie, bine hrănită, a venit să împrumute o cocioarvă. A ei s'a ars și n'are cu ce scoate pânea din cuptor.

Fu ca un râs de diavol, cu ironie usturătoare. Nu a găsit cociorvă dar s'a ales cu câte-va ouă, păstrate în fundul unei oale. A fost o clipă din realitatea vieții celor două neamuri, care trăesc într'o reciprocitate strânsă.

Unii numesc parazitism raportul între jid și boreasa în mizerie. E mai degrabă o simbioză omenească. Jidul știe să ieie oul păstrat cu sgârcenie; în schimb ce-ar face vădana dacă n'ar găsi porumbul pe care o organisație chibsuită de stat ar trebui să i-l dea prin cooperative?

De altfel numai cei care nu cunosc condițiunile de viață dintr'un sat izolat de munte, nu ştiu că țaranul nu vrea răul jidului. Ii simte ghiara, dar în nepriceperea lui de trezire, îi recunoaște folosul.

— Dumnezeu ajute, nevastă.

— Și D-tale!

Natura nu mi-a mai apărut frumoasă, căci vitregia oamenilor i-a întunecat farmecul. In apa tulbure a Vișăului ajung și multe picuri de lăcrămi. Moisei, ca și Borsa, sunt sate mai mult evreești.

Căsuțele de bârne din marginea drumului, odată româneşti, ceia ce se vede şi după înfățișarea lor, au ajuns ba o dughiană, ba o crâșmă sau gură de aprovizionare. Românii au rămas la capetele satelor ori în casele dela margine, sus, agățate pe coastele priporoase.

Cât străbați Borșa, lung ca orice sat de munte, mergi cu mașina la pas, căci te temi să nu faci moarte de om. Drumul e un adevărat furnicar. La sunetele clacsonului, de prevenire, foiește puzderia copiilor mițoși, gălăgioși, asemenea roiurilor de şoricei ce ies din găurile cotloanelor ascunse, Te miri din ce trăesc, cu toate că rar vei vedea obraz supt, ca în casa vădanii din Moisei.

Cu ultima casă din Borșa s'a isprăvit și drumul prin țara lui Dragoș, cu făpturi nobile, care-şi păstrează uricile de boerie ale strămoșilor.

Fig. 21. Biserica din Cuhea.

La Săcel e nod de drumuri; pe unul scobori de peste Romuli; altul duce la Moisei și Borșa, al treilea apucă spre apus, pe valea Izei, către Inima Maramureșului cu sate cunoscute încă de pe vremea întemeierii Moldovei. Aproape nu e sat în care să nu se pomenească de Dragoș, legendarul descălecător. Cel mai tipic din Maramureș, cu biserică din 1364, este de sigur leud pe o vale laterală, izolat într'o îndoitură de munți. Nimic nu pare schimbat în acest culb răzleț, ca mumifiat, aşa cum era 6–700 de ani în urmă.

Casele? Stâne scoborâte'n vale, așezate cum s'au nimerit: cu fața la stradă, într'o coastă.

Butuci de brad abea descojiți, încheiați la colțuri formează pereții. Acoperișul de dranițe este tras pe ochii ferestrelor, ca să apere cerdacul susținut de stâlpi, uneori frumos încristați. Simplicitatea stânei e și în casă; nimic de prisos. De altfel casa întreagă poate fi mutată, pe vălătuci, dintr'un loc în altul. Impărţela e simplă. Vatra domină; scândurile de jur împrejur sunt laițele de odihnă. Cel mult o masă la un colţ și ruda cu ştergare şi pânzături pe ea. În camară stau claie peste grămadă,

ca după o bejenie, un morman de lână netoarsă, alături de putinele pentru brânză.

Lemnul domină şi în unelte, Cuile cu care se fixază dranițele sunt de lemn ca și lacătul dela ușă, ingenioasă dispoziţie tehnică. De multe ori chiar râșnița din tindă, purtată cu mâna, e înlocuită cu piua de lemn scobită într'un trunchiu de arbore, în care se sdrobește porumbul.

Fig. 22 Pivă de sdrobit porumbul.

Lemnul e materialul din care s'a înălțat locaşurile de rugă în stil gotic, podoaba satelor din Maramureş, totodată și care dau mărturia iscusinței și imaginației celui ce le-a lucrat, arhitect desăvârșit, cioplitor măestru și constructor fără greș.

Fig. 23 Biserica din Ieud.

Biserica veche din Ieud, de jos, din vale, pe un pisc de colină, din veacul al I4-lea, este ca o jucărie cioplită'n lemn, miniatura celor de zid din Dej ori Bistrița.

Tălpile de stejar ca de piatră au resistat veacurilor. Cele două rânduri de acoperișuri, cel din dreptul altarului mai jos, au laturile iuți, ca să nu le împovoreze nămeții. Ferestruicele mici lasă să pătrundă o slabă dungă de lumină de abea se pot deslușì buchile la strană; în schimb se naşte acel amurg tainic din interior, care îndreaptă sufletul și privirea spre altar. Turnul svelt, prismatic, cu cerdacul dela clopotniță și cu săgeata gata să sbârnîie în înaltul văzduhului, dă clădirii întregi o gîngășie fără samăn, superioară bisericelor de lemn din Norvegia cu care au fost comparate, prea încărcate cu turnulețe.

Mai ales când biserica e înălțată pe un umăr de deal, cum e biserica cea nouă din Ieud, iar turnul ascuţit are drept ecran albastrul luminos al cerului, nici măreţile catedrale gotice din apus nu leagă mai bine cerul de pământ, cele materiale cu cele veșnice, eterate.

E o ideie sublimă, ce a putut naște în mintea celui dintâi meşter; mai de admirat este măestria cu care ea a fost concretizată.

Ieudul, în izolarea lui naturală, este poate satul cel mai caracteristic al Maramureșului. Nici sbârnîitul aeroplanului, nici pufăitul mașinei de drum de fier nu tulbură liniștea cuibului ancestral, în care viața s'a păstrat ca în faza lemnului, nu prea departe, în unele privinți anterioară, de ceaa pietrii. Satul formează un întreg în sine, icoana încă vie a vremurilor, care nici în cronici nu sunt descrise. In mizeria aici mai adâncă de oare ce popuşoiul sămănat pe coastele râpoase mereu

amenințate de puhcaie, nu ajunge până la Crăciun; ceia ce susține pe oameni este credința încă înrădăcinată'n suflete.

Obiceiurile ca și portul, au rămas cele vechi. Ce frumoase făpturi de români neaoși, cu fața lungăreață, cu fruntea lată, cu nasul mai mult acvilin, cu părul bogat lăsat în plete la spate! Când stau grămadă la sfat, în mijlocul naturii neschimbate, ar putea fi zugrăviți pentru un tablou istoric al descălecării Moldovei.

Fig. 24. Țăran din Săpânța (foto. T. Papahagi)

Și acum să cântă:

De-ar fi Moldova la cruce D'așa Moldova-i departe
De trei ori în zi m'aș duce Nu pot mere, fără carte.

Portul este sobru; în multe aduce cu al Oașenilor.

Sumanul cenușiu, scurt, e nelipsit din spate și pe vreme de vară; cămeșa e tot scurtă de se vede buricul. „Gaci" largi se poartă, însă fără roituri, ci adesa strânși pe pulpă cu curelele opincii. Căciula e ca un ceaun,

Femeia a păstrat portul național: cămeşă curată de cânepă cu încondeieri oachește la umeri şi guler, zaghii vrâstate dintr'o bucată, cu vărci colorate pe fondul negru, înfăşurate în jurul trupului, ca și catrințele bucovinencelor; un brâuleț frumos încondeiat le încinge mijlocul. In picioare târâie opincile strămoseşti, iar pulpa e apărată de colțuni de lână.

Cu leagănul la șold, cu furca'n brâu, cu cojocul fără mâneci pe umăr pentru orice întâmplare, apucă voioasă cărarea ce duce la munte. Mândră'n ţinută, sveltă și mlădioasă, cu figura-i plăcută şi privire vioaie, este tabloul viu al hărniciei și grijei de mamă.

Cuhea din apropiere, pomenit din veaculal l4-lea, e plin de amintirile lui Dragoș. Ţi se arată locul gospodărieilui, unde azi e biserica ortodoxă.

Fig. 25. Portul femeiesc din Maramureş

Dela Cuhea pe valea Izei se înșiră localități cu adevărat pomelnic istoric.

Șieul devine la 1373 proprietatea fiilor voevodului Sas.

La Bârsana, amintit din veacul al l4-lea, a fost reședința episcopului de Maramureş.

La Oncești ți se arată pe un dâmb urmele Cetății lui Dragoş.

La Vad pornește șoseaua către Baia-Mare, cu sate cuprinse, tot vechi, cu drumul pe care se căra sarea dela Sugătag spre Țara Oașului. Aice sunt Giuleştii, satul lui Gel fiul lui Dragoș, cu locuitori chipeşi, harnici; aice e Sugătag, cu ocna de sare din apropiere dar și cu o minunată biserică de lemn din veacul al 17-lea, tot cu dublu acoperiş și cerdac la clopotnița de lemn. În nemărginitul spațiului ce o înconjoară, farmecul gingășiei ei iese și mai în relief.

Valea se lărgeşte. Iza e aproape de vărsarea ei în Tisa. Incep să se zărească casele din Sighet, oraș cu mulți străini, dar cu împrejurimi molcomitoare sufleteşte.

Fig. 26. Biserica din Budeşti, zidită la 1640. (După I. Biclean, des. D-na Saulea-Bocec)

Nu am întâlnit nicăeri în țară icoana dumnezeescului peisaj blând de primăvară, al belșugului unit cu frumosul, ca în apropierea Sighetului. Umezeala îndeajunsă a pământului, clima potrivită, fac ca livezile aice să fie de o bogăție și putere neobișnuită. In primăvară mai ales, coloritul e de o intensitate și variație cum rar se nimereşte. Iarba din livadă strălucește în verdele ei proaspăt ca de grâu. E un covor des aşternut peste tot, împodobit cu aurul strălucitor al florilor de păpădie, fericită de viață plină, cu bumbii de sidef ai părăluțelor dese, care albe, care aburite ca trandafirii, iar din loc în loc cu buchețelul ca de şofran al primulei.

In mijlocul acestui decor de viață tânără, merii sunt numai ghirlănzi de flori trandafirii, stropite cu câte un punct verde, vârful mugurelui ce crapă. Ramurile stau ciucură de flori, îndreptate spre soare, ce le scaldă cu căldura și lumina binefăcătoare, de strălucesc staminele ca peteala.

Ca și când n'ar fi îndeajunse colorile, jocul umbrelor și al luminei, aerul plin de delicata mireasmă a florilor, zumzetul nenumăratelor albine grăbite să-și adune prima provizie de nectar şi polen, totul te cuprinde într'o amețeală plăcută.

Cel mai puternic tablou de Boecklin, cu contrastele de colori vioale, e slabă amintire a acestui tablou din natura atât de darnică, din colțul Maramureșului puţin cercetat.

Fig. 27. Palatul cultural din Sighet (Des. C. Motaş).

Fig. 28. Biserica din Apşa-de-mijloc (1428).

Dela Sighet, Tisa formează hotarul. Măcar aice prorocia poetului s'a împlinit:

Dela Nistru pân'la Tisa.

.....

Și mai la apus, pe valea ei vin sate compacte de români vrednici, harnici, credincioși, dintre care cel mai vestit este Săpânța, cu biserică de zid pe un mal mai ridicat. Nu e goală nici odată. Chiar la slujba de sară vei găsi mai ales femei, chipeșe, cu portul lor simplu, impunător.

Fig. 29. Tineri din Maramureş (desen România O.N.T.)

Aici sunt vestiți bărbații, înalți, gata la răspuns tăios ori ironic, dar gata și la harță când o vorbă îi supără. Prin firea lor se apropie de cei din Ţara Oașului vecină. La ei pare că mai mult a biruit necazurile mândria ancestrală legată de origina lor, cât și de diplomele de boerie, răsplata serviciilor vitejiei deseori încercată sau poate și ca precauțiune spre a astâmpăra spiritul gata la răsvrătire ori glasul mai ridicat împotriva asupritorilor.

Ţi se arată şi azi câte o diplomă de nobilime veche, scrisă pe pergament, cu pecetia de ceară, legată cu şnur colorat. Aceia a familiei Mihaly datează dela începutul veacului al 15-lea. Chiar în sărăcia lor de azi, boeria de demult nu se vede numai în privirea mai îndrăşneață, sfidătoare uneori, dar şi în obiceiurile păstrate cu sfințenie. Pentru el gospodina e „boreasa”, iar copiii „cocon'' și „cacoană”. La

adunările de inters local, președintele se adresează sătenilor „Cinstiţi boeri şi domni”.

Dincolo, în cuibul din Ţara Oașului, măcar pânea zilnică este asigurată, deşi sub formă tot de mămăligă, căci terenul e favorabil sămănăturilor de porumb.

Dincoace, în Maramureș, condițiunile sunt neprielnice. Clima e rece, pământul de arătură puțin și acela frământat de puhoale. Dacă brânza şi laptele, mâncarea obişnuită, se mai găsesc, deşi nici păşunele nu mai sunt toate ale sătenilor, porumbul nu ajunge. Trebue mereu adus cu trudă de aiurea pentru „coleașa” ori „tocanul”, cum se spune la mămăligă.

Sărăcia și necazurile se țin lipcă. Contra lor se învinge prin muncă și chibzuinţă, cum spune cântecul:

La dor și supărare
Trebue om cu minte tare.

Sărăcia însă duce adesa la pribegii temporare, căci nici lucrul în pădurile, care se găsesc în mâni streine, nu îndestulează nevoia de peste an. Maramureşenii apucă pe drumuri depărtate, iarna la pădure, vara la cosit. Drumul îl fac adesa anevoie, pe jos, nici măcar cu căluții piperniciți, ca Moţii.

Nu e de mirare atunci amarul sufletesc din poeziile populare:

Cântă cucu'n vârf de munte Da amărât ce mi-i lumea.
Nime'n lume nu-l aude, Că, pân'am fost la părinţi
Fără om mâncat de multe. N'am zis, cuce, să nu cânţi.
— Taci cucule nu cânta, De când m'am înstrăinat
Că nu te pot asculta, Nu mi-i cuc de-al tău cântat.

(Col. I. Bârlea).

Cu: „Sâ fie dzigan”, adecă rămâi sănătos, m'am despărțt de gospodarul din Țara Oașului.

Când mi-am luat „buna sara” dela gospodarii din Săpânța, a trebuit să le răspund: „în veci, amin” la salutarea lor obișnuită: „Laude-se Domnul.”

B. Pe Ceremuș.

Râu de graniță e și drum de neîntrecute frumuseți naturale, dar și interesante așezări, rare, omeneşti. De o parte și alta a văii care taie'n curmeziș obcinele bucovinene, arcuite dinspre Polonia, nu sunt munţi prăpăs-tioși, nici cu stânci semeţe. In schimb peste tot, spre vârf, împăduriți, creiază peisajii ce respiră sănătatea vegeției robuste.

Ca să ajungi pe valea Ceremuşului apuci drumul Sucevei dela Râdăuți. Dela Seletin urci creasta despăr-țitoare de ape. Obcinele sunt valuri întunecate de pământ, ce se țin unele după altele cu regularitatea vârcelor pământeşti date ca exemplu din o parte a Munţilor Jura.

La Putila e cel dintăi cuib omenesc mai puternic din cale. E și un însemnat centru de prelucrat bradul doborit aice mai sistematic, pădurile fiind proprietatea Fondului mitropolitan al Bucovinei, cu o administra-ție forestieră mai ordonată.

Ca puține alte râuri din România, Ceremuțul, în parte graniță naturată spre Polonia, este calea intensului plutărit. Dacă natura atrage prin prospătatea ei, prin

liniștitoareaînfățișare atablourilor și mai ales prin aerul plin în anumite ceasuri de mireasma întremătoare a râșinei, ea nu e lipsită în amănuntele drumului de colțuri salbatece, strâmtori de stânci în care apa râului de munte, la început destul de vijelioasă, se rostogolește cu valuri mânioase.

Interesanţi sunt și oamenii.

Ceremuşul străbate'n lung țara Huţulilor, asupra originei cărora este lăsat acelaș văl de taină ca și asupra Secuilor. Sunt neam cu rutenii dinspre dealuri și câmpurile joase sau sunt Români în parte slavizați? Multe din obiceiuri, din port și mai ales din limbă, ca și la Secui, face să se încline adevărul spre părerea din urmă.

In ori ce caz sunt oameni de munte.

Viața lor întreagă, cu sărăcia inerentă, este legată de munte și lemn. Ogoare nu se văd decăt unde şi unde în preajma satului, pete de chelie în întinsul brazilor.

Casa? Ca şi la maramureșeni e din lemn, cu acoperiș de șindrilă, mai adesa răzleţiră, unde netezișul de o palmă al locului permite așezarea.

Fig. 30. Huţul călare (d. E. Bucuţa).

Fig. 31. Biserica din Vijniţa (după Hielscher desen I. Călinescu).

Mălaiul pentru mămăligă este adus de jos, cu multă casnă, din ogoarele întinse. Vitele sunt tovarășii de viață al oamenilor; nici oile nu pot fi crescute în cârduri mai mari, căci lipsesc pășunele întinse.

Prietenul de nelipsit al Huţulului este căluțul de munte, caracteristic regiunii, cu copitele sensibile pentru ori ce asperitate a drumului, cu picioarele subţiri numai vine, cuminte și vioi, prevăzător și neostenit. Numai cu acest bun prieten străbate locurile aspre cu poteci abea trase.

Incalecă bărbații, cu portul vechiu: opinci, ițari și sumanul cafeniu. Cu plete lăsate pe spate au privirea ageră, pătrunzătoare, căci greutățile se ivesc la tot pasul, ca din pământ; nu lasă din mână bătrânescul baltag, singura lor armă pentru orice dușman.

Incalecă și femeile, când tabloul în cadrul cetenilor întunecate este mai înflorit.

Portul naţional e nelipsit, cu fota stacojie, cu cojocul fără mâneci, cu cămeșa albă prea puțin împestrițată de colori oacheșe.

Graniţa de Răsarit

A. Pe Nistru 'n jos.

Când am ajuns la Naslavcea, pornind dela Ocniţa, nod de cale ferată din nordul Basarabiei tot așa de important o dată ca și Paşcanii de pe Siret, soarele se lăsa spre asfințit.

Nu-mi venea să cred ochilor de schimbarea bruscă a peisajului.

In urma mea a rămas suprafața monotonă a dealurilor numai grâu, popușoiu și tipsii de sora-soarelui. Unde şi unde câte un arbore răzleț părea o arătare din poveşti. Satele stau ascunse la adăpost în îndoiturile de teren, de nu le zărești decât dacă treci pe lângă ele.

Și de o dată un părăiaş, izvorit nici nu ştii de unde, îţi iesă în cala cu vioiciunea pârâului de munte. Apa curge lin pe fața unei pături de piatră, sare pe alta cu șopot de cascade, se opreşte pe fundul văii adâncite într'un ochiu de iaz, dând prilej să se nască o oază de verdeață, umbrită de arbori, acoperită cu verdeață fragedă.

E un tablou ce-ţi aduce surîs de mulțumire. Valea îngustă se adâncește, malurile pietroase se înalță, ca zid de cetate. Apa își continuă drumul, grăbită, sărind din treaptă'n treaptă, până ce se linişteşte în albia Nistrului. E o miniatură din ergurile sahariene. Când valea s'a deschis, rămâi pironit de priveliștea nouă ce ți se presintă, Cu atât mai impresionante sunt tablourile variate, cu cât ele se schimbă repede, ca 'ntr'un film de cinematograf.

Nistrul se îndoaie aice într'unul din coturile sale numeroase săpate'n piatră.

Pare un lac, în fund de vale adâncă, cu malurile drepte. Dincolo, spre Ucraina, malul lovit la bază mereu se năruie, rană vie ce nu lasă să prindă rădăcini nici un firicel de iarbă.

Satele sunt sus pe tapșanul neted, cu ogoare în jurul lor. Nu se vede decât cupola turnului în formă de ceapă, a bisericei. Pe malul românesc, satul Naslavcea cu casele așezate în amfiteatru, se întinde sub o poală de pădure deasă, ce se lasă ca un șal pe umeri de femeie până'n oglinda apei, atât de lină că abea îi poți urmări tremurătura firului.

Scobori încet pe malul apei, într'o linişte de vârf de munte şi un colorit de pinacotecă bogată. Până şi pietrele dau frumuseță tabloului. Pe fondul lor negriu, castaniu ori alb de cretă, este asvârlit un covor cu cele mai artistice împestrițări. Mai ales cătră toamnă când arboraș de arboraş se deosebește prin nuanţa frunzelor, iar din asfințit se revarsă reflexul auriu pe fața lină a apei închisă între malurile înalte, pare că ai intrat într'o peșteră fermecată. Roșul sângerului, galbănul dracilei oglindit în marginea apei, trage un chenar de pietre scumpe. Nici unul din râurile noastre nu presintă atâta joc impresionant de forme și colori.

Sus spre vârful cel mai trăgănat al malului românesc pietrele mai friabile permit să crească iarbă deasă, una peste tot, ca un gazon sămănat; din distanță în distanță răsar din el goale stânci albe. Vitele tărcate pasc răzleţite, cu tălângi la gât ca să deie de veste unde se găsesc. Când apucă iarba, mişcă şi talanga, născând un joc de clopote, cu cadență rară. E un colţ din Tirol. Din satele de sus nu se vede decât câte o casă mai spre muche. Văruite, cu acoperiş de stuf, răsare în relief din verdele păşunei; la umbra nucilor rămuroși se înalță biserica din Luncani, chiar la marginea muchii de mal, gata să se rostogolească.

Valea Nistrului prin naşterea ei, s'a asămânat cu a Moselei din Ardeni. Ambele

sunt adâncite în vechi straturi pământești, ale Nistrului făcând parte din temelia scoarței sedimentare a pământului, ce se întinde, neturburată din așezarea ei primitivă, din Basarabia până'n golful Finlandic.

Chipul cum a luat naștere e cam acelaș aici în răsăritul României, ca și în Belgia depărtată. Condițiuni asămănătoare nasc acelaș pitoresc. Apa curge în coturi strânse, ca mișcările unui șarpe ce se svârcolește să scape dintr'o capcană.

Și acolo și aice ziduri înalte închid valea, de nu se poate revărsa apa în mânie. Condițiunile climaterice deosebite însă adaugă variaţiuni în amănunt, mai frumoase la noi nu numai pentru că sunt dela noi. Asămă-narea e şi în cela ce omul a adaus naturii, cu deosebire de proporții.

Valea Nistrului e leagănul celor mai vechi oameni dela noi. Era populată încă de pe când vânau reni și urşi, elefanți şi zimbri, înarmaţi numai cu pietre aşchiete, ascuţite, tăioase. Cremenea din belșug în lungul Nistrului superior le dădea materia primă, pentru a creia chiar o industrie a armamentului primitiv. Staţiuni preistorice au fost descoperite în anii din urmă la Naslavcea, Molodova şi alte numeroase localități.

Mai târziu pe Nistru, care desparte Europa de pridvorul Asiei, s'a ridicat șirag de cetăți de pază pentru Români, împotriva năvalei de popoare, care dădeau iuriș spre a prăda și arde. Pe lângă cetăți, în tăinuitele adâncuri din cotiturile văei, se țin lanț locașuri de rugă, în cadrul liniștei desăvârșite.

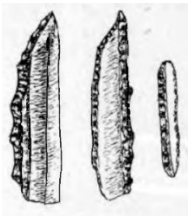

Fig. 32. Unelte de cremene de pe Valea Nistrului (d. N. Moraşan)

Azi e linie de despărțire dureroasă între fraţi de acelaş sânge, între două concepții deosebite de viață politică. Intr'o parte e continuarea tradiției de libertate și muncă individuală coordonată. In alta este câmpul de experiențe sociale. Pe clădirile dela Mohilău fâlfăie steagul roş, când dincoace se răspândește dangătul clopotelor, ce chiamă spre credința străbună.

Nistrul desparte pacea socială de veşnice revolte. Desparte însă frate de frate. A ajuns blăstămat ca și Prutul de acum un sfert de veac în urmă.

Un transnistrian îmi povestea cu lacrămi în ochi durerea despărțirii de ai lui, scumpi. Scenele revederii sunt tragice prin cadrul și mai ales prin mutismul lor. Venea până la marginea malului românesc:

— Mă uitam la mine'n sat, cum te ai uita peste gard în curtea vecinului. Vedeam grădina; număram copacii din ea. Mă uitam la copilaşii de pe prispă și la nevasta de lângă ei. Un cuvânt nu scoteam nici eu, nici ei. Ne frângeam mânele și ne înecam vorba. Lacrămile doar cât ne domoleau durerea. O clipă de nestăpânire, un cuvânt scos mai tare ar fi răsunart în liniştea văii, trezând atenția paznicilor de dincolo. Ar fi fost peirea pentru ai mei.

Asemenea chin sfâșiitor neînțeles de mulți, se repeta la intervale anumite.

— Eram bucuros să-i văd, să-i știu în viață și că sunt sănătoşi.

Nistrul cu răceala neînsuflețitului curge printre zidurile de piatră; în sufletul pribeagului devenea pră-pastie fioroasă nemărginitul despărțitor de copii.

Mai înainte puteai face o călătorie în mare parte din cursul Nistrului cu vaporașul. Azi nu poţi ajunge la el de cât sau prin câteva ramuri de drum de fer, la Otaci, Mateuţi ori pe drumuri desfundate, greu de străbătut.

E acelaş de cum intră în țară, la Crisceatec, în fața orășelului din Polonia, Zalesciuc şi până mai jos de Soroca.

Străbați cu drumul de fer în lung, întreaga Bucovină dela Cernăuți. E mai interesant de apucat pe șosea, căci îţi reamintește locurile cu întinderea românismului într'o regiune azi socotită drept ruteană. Unde te întorci spre periferia țării dai de asemenea prefaceri tragice, ciuntiri și schimbări în trupul neamului românesc. Bucata din Bucovina dintre Prut și Nistru e un vechiu ținut românesc, din nefericire înstrăinat.

Fig. 33. La Schit (des. Hostiuc, des. I. Călinescu).

Frumoasa și duioasa carte a Părintelui profesor Simeon Reli, „Amintiri dintr'un castel pe Nistru” (Cartea Românească), descrie tocmai timpurile de demult, după ceiace se mai poate vedea în Castelul dela Ocna, singura moșie rămasă din domeniile întinse odinioară ale Cantacuzinilor.

Drumul peste deal te duce pe lângă Cernauca, istorica moșie a Hurmuzăcheştilor. Loc vestit, căci în splendidul parc de arbori umbroşi se sfătuiau, după 1848, capii mişcării revoluţionare din Principate, siliți la desțărare. Totul azi e în ruină; moşie, conac, parc sunt ale unor străini de neam. Numai bisericuța tupilată, cu turn scund, împrejmuită de brazi, a rămas așa cum era.

O simplă cruce de lemn arăta locul unde se odihnește de veci Eudoxiu Hurmuzache, al cărui nume este legat de colecţia documentelor publicate de către Academia Română. Atât! O cruce de lemn!

Incolo iarba verde se întinde pe petecul de pământ din jurul bisericuţei. Din vechile sere, dovada spleen-dorii boerești de odinioară, n'au rămas decât temeliile. Măreţia timpurilor dispărute se mai prinde doar din aleea umbrită de castani şi tei, ce duce la intrarea principală.

Cu oarecare tristeță 'n suflet urci mai departe dealul. Regretul te face să-ți mai întorci privirea îndărăt. Rămâi cu ochii țintă la tabloul ce se desfăşoară ca ieșit din pământ. Parcul încins e în coasta satului, cu casele risipite în cadrul plin de putere al codrului înconjurător. Intr'o parte sticleşte luciul iazului nelipsit. O privelişte atât de liniștitoare şi plină de farmec! Iți evocă țara întreagă, mândră, variată, dar şi uitarea pentru oamenii care s'au ostenit în trecut ori locurile ce ar trebui să ne fie sfinte.

Noroc de pădurea deasă de stejar. Iți închide pentru moment perspectiva priveliştei, dar concentrează gândurile.

Opreşte! Opreşte! Ţipi fără să vrei vizitiului ori șofeorului.

E un tablou ce l-ai mai văzut aiurea, dar totuși e nou. Aceasta e doar taina naturii; din aceleași elemente croeşte haine felurite.

Cât ține orizontul, până dincolo de Nistru, o suprafață abea ondulată, acoperită cu abur de un verde albăstrui. E pânza semănăturilor ici şi colo cu câte un arbore.

E pintenul stepei podolice vârît până spre marginea Carpaților.

Treci prin sate populate însă cu nume înstrăinătate. Rar s'au mai păstrat numirile vechi: Tăutenii lui Tăutu aproape de Nistru ori Ocna Cantacuziniştilor. In jurul Zastavnei sclipesc iazurile ce caracterizează colțul de stepă. Iți înclini fruntea în dreptul cimitirului eroilor; crucile însamnă răsbunarea jertfel lui Grigore Ghica.

Drumul se îngustează; un murmur de apă iute întrerupe liniștea. Sunt aceleași ziduri de piatră ca și la Naslavcea, iar părâoașul grăbit, sărind în mici cascade, îți spune că Nistrul nu e departe. Valea se deschide din nou; ai înainte. cursul lin al Nistrului. Vechea legătură pentru căruțe cu Polonia e întreruptă. Podul a fost năruit în învălmășala luptelor din ultimul războiu.

A rămas trecerea trenului peste mărețul pod, inalt, un arc larg sprijinit pe 5 picioare, profilat ca o operă tehnică gingaşă pe ecranul purpuriu al asfințitului. Sus, pe malul românesc, sub muchea pietroasă, între tufărişuri, îţi atrage privirea bisericuța dela Schit. Pe cărare ca de munte, pripor bolovănos, adevărat drumul Calvarului, ajungi la locaşul sfânt adăpostit de vânturi.

Pragurile la Cosăuţi (Nistru). (Foto, N. Maroşan)

Mori (Nistru). (Foto. I. Moldovan)

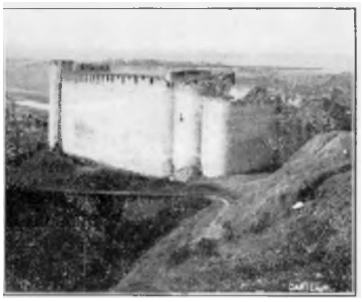

Cetatea Hotinului. (Foto. I. Moldovan)

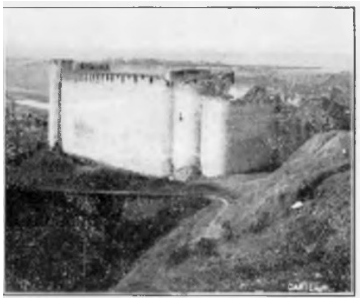

Cetatea Hotinului). (Foto. I. Moldovan)

Naslavcea pe Nistru. (Foto. N. Moroşan)

De sub altarul unei capele, mulțumire adusă Domnului, gâlgâie pe trei guri apa rece, limpede şi bogată, a unui izvor ce a îndemnat pe călugărul Benedict să clădească bisericuță de lemn, pe locul unde oamenii au văzut pâlpâind o flacără, în ziua Sftlui. Apostol şi evanghelist Ion. Bisericuța de lemn s'a dărâmat, iar în locul ei Teodor Preda, negustor român, zis Hagiul pentru că a ținut să vadă lerusalimul, a zidit din piatră, în veacul al 18-lea, biserica de azi.

E un colț minunat de escursiune, De pe o stâncă drept scaun priveşti la zarea ce se întinde peste partea cea mai de sud a Poloniei. Nistrul face un cot îngust, ca un capăt de cheutoare. Dincolo, în cuprinsul neted al cotului e Zalesciuc, orașul cel mai sudic din Polonia. Adăpostit, de pot rodi caişii, vecinii l'au transformat în loc de vilegiatură, în care și mareșalul Pilsudki a stat o vară.

Puterea de prefacere a patriei liberate şi aice se poate prinde. Pământul a fost nivelat, plantat, de a luat naştere o plajă pentru înot și vâslit. Plantaţiuni bogate au înfrumusețat locul; așa s'a creat un colț civilizat prin munca şi voința omului.

Malul nostru înalt însă e mai plin de pitoresc. Temelia din straturi străvechi, violacee, susține clid de stânci albe ca marmora. Un brâu de tufăriş măreşte decorul. Nistrul apare, dela înălțimea Schitului, ca un canal îngust, presărat cu fluturaşi de argint, iar luntrile de sport asemenea insectelor plutitoare de pe fața unui iaz. Iţi aduce aminte, fără prea multă închipuire, de părţi din valea Elbei cât curge prin Svițera saxonă.

Iţi flutură prin minte, alunecând privirea peste întinsele colnice din faţă, din istoricul Schitului și vremea când aice s'au adunat răzeşii din Repujineț, ca împreună cu Ion Cozma din Iași, fiind de față şi biv-vel-stolnicul Constantin Cogălniceanu „să dăruiască pământul din jurul schitului pentru pomenirea veșnică a lor și a părinților lor" (Preot Hostiuc Erast).

Câtă schimbare prin samavolnicia stăpânitorilor de după 1768! Astăzi satului de dincolo de Nistru, atunci curat românesc, nu i se mai spune Dumbrăveni ca atunci, ci cel mult Dobruvieny dacă nu Ghiub-rovane. Așa acolo; așa dincoace. Noroc de piatra de mormânt din bisericuță, a cărei glas mai amintește trecutul.

Natura a rămas aceiaşi. Iți înăbușă durerea svârcolirilor unui neam peste care din toate părțile s'au abătut năprasnice valuri. După ce te-ai închinat la urmele credinții străbune, care i-au salvat ființa, te închini și înaintea fermecătorului tablou din colțul cel mai nordic al țării. In liniștea amurgului ce lasă cortină de ceață peste apă și dealuri, se înalță imnul privighitoarelor, cu cântecul veșniciei în viață.

Nistrul îşi păstrează frumusețea lui neasămuită dela Schit ori Naslavcea până mai la sud de Soroca, unde vechea temelie a pământului se sfârşeşte prin stânci roșii de granit, aceleași ca şi în Finlanda. Apa liniştită până aice, se învolbură trecându-le. Valurile spumegă peste stânci rotunzite, netezite de furia lor.

„Pragurile" dela Cosăuţi e hotarul dintre Nistrul întortochiat, închis între ziduri de piatră și libertatea lui de a se întinde cum şi cât vrea, în pământul moale pe care curge până la liman.

Tot dela Cernăuți, apucând drumul spre răsărit, ajungi la locul cel mai impresionant din cursul fluviului. Naturii i se întovărășesc munca și îndârjita voință a omului, care a înălțat pe malul lui măreața cetate a Hotinului. Lași în urmă

Sadagura, aproape o suburbie de peste Prut a Cernăuţilor, localitate vestită prin piesa lui Alecsandri. Urmele războiului nu s'a șters încă din târgușorul în care clădirea cea mai imposantă este locuința rabinului. Casele năruite n'a avut cine și pentru ce să le mai clădească.

Pe urmă urci coasta trăgănată de ajungi pe un platou înalt, o axă de dealuri ce leagă Bucovina cu Basarabia, de unde și numele regiunii de Bucovina-basarabeană.

Sub muchea prelungă a dealurilor sat de sat se ţine, sate compacte, cu mândră biserică multicoloră pe din afară, cu multe turnulețe, după tipul celor ruseşti. In zile de sărbătoare în pieţile largi e câmpul cu flori. Portul național e oacheș. Toate colorile, în deosebi roșul aprins, le întâlneşti și la bărbați, dar mai ales la femei. Sănătatea și voioșia, nasc chiote de veselie.

Regiunea este un raiu de pomi. Arbori rămuroși, mai ales nuci bătrâni şi umbroşi, leagă sat de sat într'un continuu brâu de verdeață, din care răsar casele acoperite cu stuf. Ce folos. Dai să intri în vorbă măcar cu copiii de şcoală. Abea te poți înțelege asupra satului în care te afli sau a drumului, cu multe hopuri, ce ai de apucat. Indărătnicia etnică, conservatorism aice conştient, n'a putut fi înfrânt; dealtfel și mijloacele au fost folosite fără sufletul trebuitor.

Tragedia etnică din secuime își are asemănare în aceea din nordul Bucovinei. Infiltrarea ruteană, spriji-nită de vechile administrații, s'a înfăptuit încet dar sigur în dauna moldovenilor.

E curioasă întâmplarea. Stând pe o lespede de piatră ieșită din muchea dealului ca o prispă, priveam spre zarea largă către apus. Măcar că pentru întâia oară călcam pe aice, mi se părea peisajul cunoscut. Aceiași întindere de colnice joase în față, mai mult cu ogoare, aceleași sclipiri rare de iazuri păstrate ici și colo, aceleași sate înșirate'n lung sub deal de numai după biserici le puteai număra, aceleași cuiburi de case din satele de devale dintre colinele joase. Mi se părea că mă găsesc pe lespedea de piatră de deasupra Delenilor din spre Siret. Mai rar o atât de simetrică armonie de teren, cu acelaş aspect, ca între dealurile înalte de lângă Nistru și cele de lângă Siret.

Ceiace deosebeşte locurile formează tocmai o caracteristică a regiunii. Vânturile puternice dinspre răsăric, bătând vară și iarnă pe fața netedă a podișului, sunt folosite de șiragul morilor dela Nebădăuţi, mai ales că depărtarea și drumurile rele fac ca transportul de motorină să fie destul de anevoios, pentru ca forţa vântului să mai fie prețuită, reminiscența vremurilor depărtate, când oamenii se îndulceau cu mierea de albine, nu cu zahărul fabricat la Zarojeni; clădirile mari, roșii ale fabricei, se vedeau în zarea înceată dintre coline.

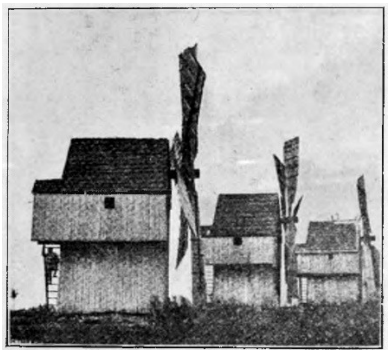

Fig. 34. Mori de vânt la Nebădăuți.

In Dobrogea se păstrează puține mori de vânt rămase ca niște stafii cu

fantastice forme în amurg. lmpietrite, cu aripele sfârcuite de vânturi, par alte arătări.

Dincoace se mai învârt, după direcția vântului, pe pivotul central. Aripele cu pete de draniți albe, strălucitoare, printre scândurile vechi într'una sunt drese. Mirosul de făină proaspătă se amestecă cu acel al mintei din belsug în câmpul cu mori, care-și profilează aripele întinse, ca niște cruci enorme, proectate pe seninul limpede al cerului strălucitor.

Puțin după ce lași în urmă morile, te oprești locului să priveşti întinsul nemărginit al câmpiilor de dincolo de Nistru, ce-ţi deșteaptă năvală de amintiri și gânduri, nu numai din taina vieţii de azi, cât din cele cotite din Gogol ori Korolenco.

Primele case din Hotin se arată la marginea ogoarelor. Străbați repede străzile largi de socoți că sunt locuri virane, din care cauză casele chiar cele mai răsărite, par turtite. In nerăbdarea de a ajunge la Cetate nici nu bagi în samă când s'au strâmtat ulițele, intrând în cel mai murdar și sărăcăcios Ghetto, care întrece și pe cel dela Soroca ori Sighet.

Casele, dacă pot fi numite aşa nişte cocioabe cu sdrențe de tablă pe acoperișuri, stau zid, una lângă alta, cu găuri drept uşi ori ferestre. Foiesc ca şoarecii copii cu părul sburlit, gălăgioși ca țarcele. Te întrebi din ce trăesc, dar mai ales cum de trăesc.

Răsufli adânc când scapi la larg, la case văruite, printre pometuri. Cauți să liniștești bătăile inimei când ai păşit în sfârşit pe valul de unde cetatea Hotinului se arată în toată măreția ei, având drept cadru dealurile Ucrainei.

Fig. 35. Cetalea Hotinului. (După Hielscher, desen I. Călinescu)

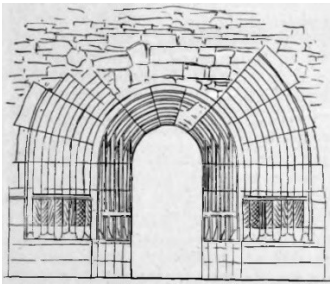

Fig. 36. Intrare în paraclisul din Cetatea Hotinului. (d. M. Balş)

E o cetate impunătoare, bine păstrată, nu numai dela noi. Nu e mai prejos de acele de prin Scoția, masive. De și pe latul parapetelor s'a așternut iarbă bună de cosit, cu toate că bălăriile au năpădit curțile interioare, de trebuie să fii cu băgare 'n samă când ai ajuns lângă fântâna adâncă, o gaură întunecată de prăpastie, zidurile au rămas întregi, de se desluşesc pe muchea lor și crestăturile coamei, unde stăteau plăeșii de veghe.

Din afară, dinspre răsărit o vezi în întregimea ei, împrejmuită de valuri d€ pământ, cu minaretul încă svelt, ca un monolit egiptean.

Cerdacul n'a rămas decât un colac de piatră, iar o gaură neagră arată ușa prin care ieșea muezzinul să cheme la rugă pe credincioşii taberei de lângă cetate. Din căzărmile băile și geamiile icnicerilor, nu s'au păstrat decât zidurile dela temelie, abea de o palmă ieșite din pământ. Cetatea însă se înalță în întregime, evocatoarea vitejiilor străbune, dar şi a valurilor pustiitoare ce trebuiau oprite. Adevăratul ei aspect de cetate nebiruită, de jos de pe malul Nistrului se vede.

Părețiі înalți, netezi, par crescuți din piatra țărmului, clid de lespezi bătute de apa Nistrului, pe fața căruia abea dacă deslusești câte-va încreţituri. Bastionul nordic, o prizmă cu câte-va rânduri de ochiuri mici sub muche, e svelt în masivitatea lui, mărginit de linii simple, dar îndrăsneț trase. Numai cetatea se vede de jos. Ziduri groase de aproape 5 m. și bastioane deasupra cărora mereu croncănesc stoluri de ciori, se profilează în toată curăţenia liniilor simple, pe ecranul limpede al cerului albastru. Jos, la picioarele ei, Nistru curge lin, printre maluri stâncoase, întunecat colorate, mai întunecate prin îmbrăcămintea de tufărișuri și de mușchi, ce caută să se aburce pe temelia cetății.

Cu păretele ca o uriașă stâncă despicată de un paloș năsdrăvan era imposibil de cucerit.

In spre uscat cetatea are forma unui arc, cu bastioane rotunde, puternice. Prin poarta scundă pășești cu sfială în interiorul mai ruinat, labirint de bolți umezite, cămări cu plafonul surpat, tainițe ce nişte tunele, care duc Dumnezeu ştie unde.

Vrâstările de căramizi subțiri cu bolovanii abea ciopliți dovedesc sistemul de clădire al moldovenilor. Arcade tăiate cu măiestrie, largi ogive gotice cu chenare și stâlpi subțiri, fin sculptați la bază, sunt la fel cu cele păstrate în mânăstirile din Moldova de nord. De pe creasta zidurilor, prin ochiurile rotunde pentru tunuri, prinzi minunata aşezare a cetății. Rămasă la un triplex confinium, privirea alunecă peste plaiurile ucrainiene ca și peste cele polone, cu sprinceană de pădure mai la nord de orășelul Svaniec, în apropierea căruia e locul vestitei cetăți dela Camenița, rivala celei dela Hotin. Pe aice era vad ușor de trecut.

Peste drum, în dreptul satului Braho din Ucraina malul Nistrului e trăgănat, lesne de scoborât. Lângă cetate, un pârăiaș cu apă limpede sărind din treaptă în treaptă, a crestat în pământ o vale îngustă, bună de urcat. Pe pintenul de stâncă lăsat de pârău s'a ridicat puternica cetate de apărare. Trecerea năvălitorilor era împiedicată. Zidurile azi mute, pe care natura începe să aștearnă vegetația de mormânt, ar putea povesti aproape întreaga viață sbuciumată a bieților moldoveni. Istoria Moldovei s'ar cuprinde în povestea cetății Hotinului, trecută din mână'n mână, când la moldoveni, când la leși, înconjurată până și de armata lui Mihai Viteazu, în goana nebună de a pune mâna pe Ieremia-Movilă.

Ar pomeni despre vremea întemeierii din veacul al 14-lea de Cazimir cel Mare al Poloniei, de acea a întăririi ei de către Alexandru cel Bun la începutul veacului 15-lea, ca strajă de apărare. Ar povesti despre luptele necontenite dintre leşi și moldoveni, dar și de zilele când în cuprinsul ei s'au întrunit „dumnealui Vlaicu şi dumnealui Goian starostele de Hotin și dumnealui Șendrico dela Dorohoi și dumnealui Iuga vistiernicul, boeri şi sfetnici ai domnului Ștefan”, ca împreună cu trimişii craiului Cazimir să stabilească preliminările păcii dintre cei doi domni. Ar spune de înfruntarea altui crai puternic al Leșilor de către neogoiatul Petru-Rareş, care a întregit și întărit cetatea în a doua domnie a sa. Ar povesti despre prăpădul Turcilor ce ş'au stabilit aice ralaua cea mai puternică, sugând toată vlaga țării, de-

și luau oamenii lumea'n cap, lăsând vetrele goale.

„Nu pot ajunge nici cu scrisul, nici cu spusul, nici a scrie cu condeiul cât greu și câtă robie, și câte plângeri și suspinuri s'au lăsat prin partea locului”, scria un cronicar, iar Axentie Uricarul jălește: „Luarea Hotinului, ca o rană, țării multă stricăciune şi cădere i-au făcut.”

Toată jalea țării, tot curajul primilor domnitori, urgia ce s'a deslănţuit apoi asupra Țării cu venirea Turcilor, toate prăpădurile ce au avut loc pe spinarea noastră din luptele Ruşilor cu Turcii, la toate au fost martore zidurile cetății. A înfruntat peste 5 veacuri vremea, tunurile, şi grămada lemnelor aprinse ca să o mistuiască cu totul; cruțată de Alexandru Lăpușneanu impune tărie și nouă celor de azi să ne jertfim pentru păstrarea granițelor trase cu mult sânge.

Cum e la Hotin ori Naslavcea, aşa e valea Nistrului până mai jos de Soroca. Pretutindeni este întovărăşit de aceași dungă de verdeață; aceleași maluri înalte îl împrejmuie, când mai întunecate la coloare, când albe, Apa curge lină, așezată, de-ți pare ochiuri de lacuri, înșirate unul după altul. Câte o moară de apă, cu roata înaltă și obezile late, lopeţi care prind din puterea liniștită a apei îţi arată că totuşi curge. Satele stau sus pe umăr de deal sau cuibărite în concavitatea încolăcirilor. Sunt sate de gospodari, cu pometuri multe, cu case albe, curate, acoperite cu stuf; cele mai multe sunt așezări de răzeși, care-i arată hrisoavele cu pecetia de pe vremea lui Ștefan.

Intr'un cadru înviorător de grădini, se găseşte și frumosul oraş Soroca, prea isolat din păcate de restul țării, Mai înainte vreme când vaporașele întregeau comunicaţia de pe uscat, pulsul vieţii nu era atât de slăbit.

Casele înecate de pomi se agaţă pe malul râpos, în cât trecerea spre satul Zastâncă e nesimțită. Numai jos, lângă mal, e o chelie, casele mărunte și murdare din Ghetto. In mijlocul acestor mizerii se înalță ca o stâncă masivă de se oglindește în Nistru, svelta cetate vestită a Sorocii, mai bine păstrată chiar de cât cea dela Tighina.

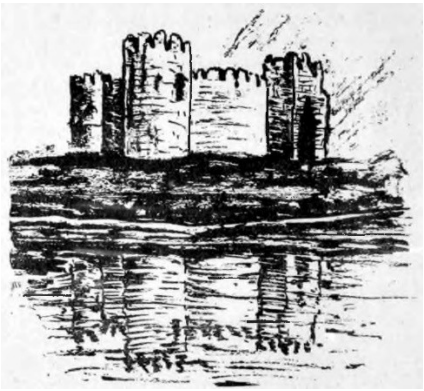

Fig. 37. Cetatea Soroca (des. I. Călinescu).

E ca un donjon, la colțuri cu bastioane puternice rotunde şi turn prismatic la intrare, așa cum era pe vremea lui Petru-Rareș, care a râdicat'o din zid de și încă pe vremea lui Ștefan se pomenește de Coste pârcălabul de Soroca. Strânsă grămadă era mai greu de cucerit. Impresurată de 80.000 turci și tatari a resistat vreme de 6 luni, pela începutul veacului al 18-lea. Numai spre temelie colții vremii își arată urmele ca o carie la rădăcina dinţilor. Frumoasă ar fi această mică cetate, azi fără folos, îmbrăcată toată în viță salbatecă. Spre toamnă ghirlănzile de frunze colorate ar înviora-o, iar vara ar fi ca un trunchiu de arbore învăluit în iederă.

Cetățile formează podoaba Nistrului, dar tăinuitele văi şi maluri ce o întovărășesc au atras locașuri de rugă, în cadrul liniştei şi al reculegerii. Aproape de toate mănăstirile din Basarabia se leagă nume de domni moldoveni sau măcar de boieri cucernici.

Intr'o liniştită înfundătură din mal, ascunsă printre arbori rămuroși e schitul Rugi, zidit pe vremea lui Grigore Ghica, martirul domnitor pentru apărarea Bucovinei. Lasat multă vreme în părăsire, azi străluceşte în haina-i nouă, restaurată prin osârdia vrednicului fost episcop de Hotin, Visarion Puiu, care în scurta-i păstorie de aice, a dat viaţă religioasă și economică multor mănăstiri basarabene, dovedind cu prisosință cât poate săvârşi credința şi voința unui conducător bisericesc. Impunătoare prin biserica cu două turnuri, în cadru-i natural măreț, e marea mănăstire de maici Calaraşanca cu o gospodărie temeinică.

Mai în jos, tot pe malul Nistrului e alt cuib de hărnicie şi muncă femeiască, în jurul unui centru de cucernicie și evlavie sinceră. Intr'un desiș de pădure lăsat de pe coasta priporoasă numai stânci a văii, Mănăstirea Jabca stă izolată la margine de țară. Dinspre Sănătăuca nu o zărești, decât când ajungi la poarta de sub clopotniță. Venind însă dinspre Vadu-Raşcului, biserica albă din temelie şi până la coperișul cupolei largi, sclipeşte de curățenie, mai ales în contrast cu frunzarul întunecat al pădurii.

Tabloul este minunat în apus de soare. Apa Nistrului, strânsă grămadă, îşi schimbă fața dela clipă la clipă. Când soarele se apropie de orizont, disc roșu cu marginea netedă, luciul apei mohorite, tulbure, abea încrețit de valuri, deodată se împurpurează ca şi când ar reflecta un incendiu. Nistrul devine frumos dar fioros totodată, ca înroșit de sânge, cum stă scris la cartea bătrânească. După ce soarele s'a ascuns, roșul de pară slăbeşte. Reflexul cerului îmbujorat acopere fața apei cu o pânză trandafirie, irizată, cu ochiuri ce ajung de coloarea galbenă-aurie a seninului dela asfinţit.

Nici un alt râu al nostru nu se aprinde cu așa de intense colori ca Nistru, pentru că nici unul nu-și are, ca el, apele adunate grămadă, între ziduri înalte de piatră.

Mănăstirea e la mijlocul coastei; domină valea. De întemeierea ei se leagă tot numele unui boer moldo-vean. Intr'una din sălile stăreției s'a mai păstrat portretul acestui vechiu ctitor, îmbrăcat în giubea până la glesne, cu mâneccle largi, cu blăniță de samur în lungul părților. Pe cap poartă comanac cu blană aurie de miel. In mâna stângă ține chipul vechii mănăstiri iar în cea dreaptă mătăniile de chihlimbar. Deoparte și alta a capului stă scris: Ctitorul Costache Statice, ziditorul mănăstirii și cel care a făcut danie pământul, 1825.

Zidită sub vremea ocupațiunii, biserica diferă de tipul celorlalte. De departe pare ca două cuburi supra-puse, cu ferestre largi. Din această pricină lumina pătrunde bogat prin multele geamuri și apoi se reflectă pe pereții peste tot văruiți. Cele trei altare cu baldachinul deasupra mesei sfinte din mijloc, strălucesc de podoaba poleielei şi a icoanelor mari.

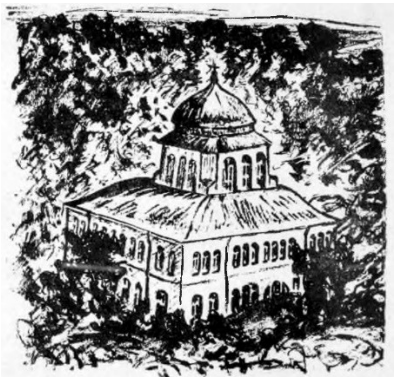

Fig. 38. Mănăstirea Jabca (des. I. Călinescu)

Impresionant este când intri pe înserate, la vecernie. In spațiul larg, siluetele călugărițelor cernite din creștet până în tălpi, par umbre nemişcate. Slabele pâlpâiri, ale puţinelor candele puse în vârful sfeșnicelor, plutesc în văzduh ca nişte licăriri de stele, Minunatul cor de maice, cu glasuri curate şi în unison deplin, se revarsă din cafas cu valuri de resonanțe ce se resfrâng din toate părțile, invăluindute. Cucernicia te cuprinde; îţi apleacă fruntea fără să vrei, Mănăstirea nu e mare, dar în schimb un adevărat stup. E o mănăstire cu sistemul obştiei, nu „de sine”. Munca e în comun, averea e a tuturora. Nu există maice bogate și sărace, iar masa e luată în trapeză, împreună. De buna stare a gospodăriei se îngrijește fiecare.

In jurul mănăstirii e o adevărată fermă, mai sistematic lucrată decât multe ferme ale statului. Nu lipsește nimic din ceiace trebue vieții. Ici sunt grajdurile cu cai şi vaci; dincolo crescătoria de porci. Intr'un colț la margine de pădure e iazul cu pești așa de blânzi încât nu se sfiesc să se urce la față ca să apuce lacom fărămiturile de pâne ce le asvârli.

La altă margine de pădure e prisaca, îngrijită, în jur cu sămănături de hrişcă, măzăriche și alte plante melifere. Livada de pomi mulți, plantați din nou, e aproape de grădina cu zarzavat, sistematică, iar mai încolo se întinde via pe rod.

E atâta ordine și curățenie peste tot, de-ţi e mai mare dragul. Aleele din livadă sunt acoperite cu nisip împrospătat în fiecare an; bălăriile de lângă gard tăiate. Nu e colț nefolosit. Totul e lucrat de maice. Ele îngrijesc de vie și livadă; ele pasc vitele în pădure. Dincolo, pe podiș, unde exproprierea a lăsat mănăstirii puțin loc de cultură, maicele fac rândul la „odaie”. Sunt maice ciubotare, croitorese, după cum mânuesc cu pricepere rândeaua de teslar ori ciocanul potcovarului.

E o cetățuie femeiască care ar putea servi drept model și aiurea. Nu există stăpân, nu există slugă. Vrednica stareță și ajutoarea ei principală, casieră și econoamă tot odată, nu poruncesc, ci conduc. De aceia e unire și dragoste pentru moşie, pentru biserică. Credința e în mare parte reală, nelipsind nici schivnice, care dorm în sicriul pregătit pentru odihna de veci.

Intorsătura nouă istorică se simte tot mai mult, grație tactului şi vigilenței inimosului conducător spiri-tual P.S.S. Mitropolit Visarion fost Episcop al Hotinului. Urmele activității lui netrâmbițate se văd pretu-tindeni în fosta sa eparhie. Un spirit nou se altoeşte pe vechea tradiție, întărind viața mănăstirilor printr'un rost social.

Pe lângă Mănăstirea Jabca a început să funcționeze o școală de gospodărie rurală. Nu i se putea alege un mediu mai potrivit. Școala nu e de formă, iar învățătura e împlinită cu practica reală. După un an, nici nu mai cunoşti fetele de sătean. Nu că s'au schimbat spre boerie, ci spre disciplina minții şi a sufletului. Sunt ca trezite dintr'un somn adânc în care încă zac cele rămase acasă. Invaţă, dar

şi lucrează deavalma cu maicele. Se roagă lui Dumnezeu cântând în cor, dar prind a înțelege și rostul vieții adevărate. Muncesc toată ziua în grădină ca și la războiu, iar în clipele de recreație simt farmecul naturii ce le învăluie. E o operă de adevărată regenerare ce s'a săvârșit în acest colț tăinuit dela granița de răsărit a țării.

Inceputul e îmbucurător. Vibrează încă în mine, ultimele cuvinte din cântecul elevelor, de sus, de deasupra stâncei unde e săpată o biserică veche, în piatră de un monah din jud. Vaslui.

Acolo s'a închinat îndelung o maică din familia ultimului țar. Era aşa de duios glasul fetelor moldo-vence, cari rugau pe Dumnezeu să ocrotească țara lor, frumoasa țară! Valurile cântecului se răspândeau pe toată valea Nistrului de la Cot și până la Camenca, Par'că și păsările înțelegeau sfințenia clipei. Isonul mierlelor, al turturelelor, al cintiței ca și al stigleților, ce ţin concert amețitor în pădurea mănăstirii, părea întețit. Ca în vremea minunilor, un pițigoi iese din desișul unui stejar de alăturea, se așează în vederea tuturora pe o creangă uscată, se întoarce cu fața spre grămada fetelor și, fără sfială, cânta și el în felul lui, de i se sburleau penele dela gușă.

In anumite împrejurări capătă înţeles şi manifestările din natură.

Cât ține drumul spre Vadul-Rașcului, numai sate gospodăroase moldoveneşti şi de o parte şi de alta a fluviului. Țipetele copiilor sara, după viței care dau busna spre mamele lor venite dela cireadă, prispele din preajma păreților curați, acoperișul de stuf, bucătăria de vară, totul, totul face să te crezi unde-va în Moldova dinspre Siret. Nici o deosebire, nici în port, nici în obiceiuri, deși sunt la marginea Nistrului. Te bucură. Trăgând însă cu urechea, când unda de aer îţi aduce vre-un „nea boală”, îndemn vacei dată la adăpat pe celalt mal, şi auzi aceeași dulce vorbă moldovenească, te prinde durerea.

Ce urgisit a mai fost bietul neam al nostru. Imprăștiat în împărății deosebite, ademenit la depărtări de matcă, nu se pot bucura cu toții de un trai în comun. Dincolo de Nistru, aceeași buni moldoveni se găsesc până cine știi unde, pe după dealurile care se întind până'n zarea încenușată de ceață.

Două orășele stau față'n față, ca chipul din oglindă al aceleaşi persoane. Numai flamura roșie ce fâlfăie deasupra primăriei de dincolo, îţi arată ce prăpastie e la mijloc. Și cu toate acestea scoborând strada în pantă, îmbolovănită din Vadul-Raşcului, simți privirile dușmănoase ale celor care te pândesc din uşa dughenilor, măcar că au suferit atâta de pe urma progromurilor. E mai tare în ei blăstămul de a fi veşnic rătăcitori, fără patrie sau drept patrie lumea întreagă.

Malurile se țin tot mai înaltă, podișuri ce par a se uni, în cât valea din depărtare pare că e înghițită.

Pădurile dinspre Mateuţi le umbresc.

La Mateuţi se termină alt ciot de cale ferată, frumos drum dealungul Răutului până la o bucată de loc. Pe urmă vine calea ca într'un tunel deschis. In jurul gării dela Maceuţi, în amurgul sării, întri într'o cetate. Deoparte și alta clid de pietre, iar copacii par fantome. Drumul ce scoboară la Rezina prin pădure, pare că dă într'o gură de iad. Clopotele cailor dela birji, se perd încet încet în desișul pădurii, ca într'o călătorie depărtată, în neștirea întunerecului fără fund.

Mai de vale altă mănăstire, de călugări, dela Saharna. Nu e gospodăria dela Jabca, dar e frumusețea și mai romantică a împrejurimilor. Și aice din fondul

întunecat al pădurii iesă în relief biserica albă cu 2 turnuri, sfinţită de Veniamin Costache în pribegia sa din Rusia. De jur împrejur e gospodăria cam dărăpănată a mănăstirii, aşa cum se întâlneşte și la alte mănăstiri moldoveneşti.

In față se întind dealurile ucrainiene, văzute de pe vârful muchii stâncoase de deasupra bisericii.

Nistru curge acum într'o luncă largă numai sălcii și stuf umbrită, însă malurile sunt joase. Cursul a rămas încolăcit, dar cotiturile sunt ca și ale Prutului ori Siretului, semnul ostenelii prin îmbătrânire, Satele sunt mai dese.

O altă cetate iese în cale, cea dela Tighina, cu orașul înecat în pometuri vestite de meri. Castelul cu bastioane şi ziduri crenelate este relativ mai nou, ridicat de sultanul Soliman, la începutul veacului al l6-lea, de și Tighina e pomenită ca vamă încă de pe vremea lui Alexandru-cel-Bun (1408). Partea veche a cetății e înconjurată cu val mai nou de ziduri, în cuprinsul căruia se află biserica în parte ruinată şi geamiile de pe vremea Turciior. Cetatea e așezată la vad bun din marele drum comercial, ce lega Orientul depărtat prin Caffa, cu apusul. De aceia evocă amintiri mai vii, din timpurile cele mai dedemult și chiar de după anexarea Basarabiei, Şi azi e singurul punct pe unde se face legătura de cale ferată cu republica rusască. Vestită e Tighina și în istoria Universală. În apropierea ei ș'a încheiat sbuciumul Carol al XII-lea. Aice, împreună cu Mazepa, aliatul său polon, a aşteptat vreme îndelungă prilejul de a spăla rușinea de la Poltava. E silit însă, ca și Napoleon la Moscova, să se întoarcă îndărăt în patria sa, înlesnindu-i-se întoarcerea după bătălia dela Stălineşti, pe Prut, dintre Petru cel Mare și Turci.

Fig. 39. Poarta cetăţii Tighina dinspre Nistru (Des. E. Saulea–Bocec)

La Varnița, sat din apropiere, un mic obelisc păstrează vie amintirea celui numit Napoleonul Nordului. Cetatea din afară, astăzi încă mai servește la încartirarea soldaților; cea lăuntrică e mai ruinată. Scările unuia dintre bastioane sunt însă îndeajuns de solide spre a înlesni urcarea pe creasta zidurilor, de unde privirea alunecă peste Nistru, peste ultimele case din Tiraspol, orașul principal din această regiune a Ucrainei.

De după cununa arborilor deși, o întinsă grădină de pometuri ca o pădure, se zăreşte turnul svelt, înalt al mănăstirii dela Chițcani, numită Neamțul-nou ca viu semn de apropiere cu Mănăstirea Neamțului din Moldova, de care atârna odată. Moșia pe care este clădită din a 2-a jumătate a veacului al 19-lea, a fost făcută danie de Alexandru-cel-Bun Mănăstirii Neamţului din Moldova. Călugării care au întemeiat-o au venit din Moldova. E una din cele mai concrete semne de legătură firească și trainică dintre Carpați și Nistru, cu toate necazurile şi întreruperile istorice aduse de valuri neprielnice, îndeosebi de acel al Turcilor.

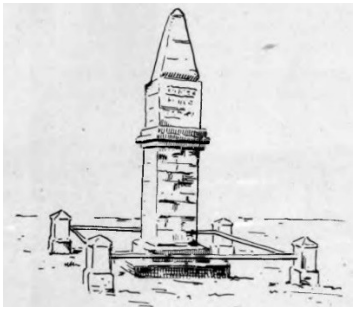

Fig. 40. Monumentul lui Carol al XII-lea de la Varnița. (Des. E. Saulea-Bocec.)

Lunca Nistrului de aicea e ca un capăt de baltă care începe să se împotmolească. Peste tot numai bălți, salcii, papură şi stuf. Satele se țin departe de zona inundațiilor până'n limanul întins ca un golf de mare.

Pe un colț de stâncă, rupt, se ridică ultima mândră şi cea mai veche cetate din lungul Nistrului, cu un trecut mai sbuciumat de cât al tuturor celorlalte. Cetatea-Albă e la marginea drumului deschis dinspre mare, în calea călăreților năvalnici dar și a corăbierilor neastâmpărați, mereu în cercetarea ogoarelor mănoase,

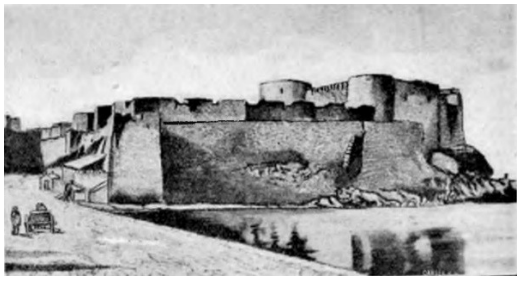

Fig. 41. Cetatea-Albă (d. Arbore Z)

Localitatea e mai de demult cunoscută, Pe locul cetății de azi de sigur că a fost una milesiană, pentru navigatorii din Milet, din veacul al 7-lea înainte de Hristos. Intreprinzători neogoiați, aice au întemeiat orașul Tyras, magazin de bucate, dar apărare și port. Romanii au cunoscut-o; au folosit-o din veacul întăi după Hristos. Pe urmă peste ea au trecut toate neamurile asiatice dornice de pradă.

In veacul al X-lea sub bizantini se numește Asprocastron; genovezii o numesc Moncastro și fac un depozit însemnat în comerţul depărtat din aceste meleaguri.

Alexandru-cel-Bun întăreşte cetatea, vizitată în 1421 de călătorul francez de Lannoy; aproape o rezi-deşte, căci orașul devine însemnat loc de vamă, punct important din drumul de comerţ Caffa-Polonia.

Ștefan, celalt domn al Moldovei, mereu chemat să-și apere granițele, adauge întărituri noi. Pe fața porții principale masive se văd încă scobiturile care înlesneau ridicarea porții de stejar cu adevărate platoșe de fer în loc de chiroane. Iar sus într'o ocniță de azi era placa găsită, cu înscripția, care, aice, are aceași importanță ca și Tabula Trajana din Cazane: „In anii dela întruparea Domnului 6984 (1476) s'au săvărșit marea poartă, în zilele cuviosului lor Stefan Voevod și în zilele panului Luca și panului Hârman.” Dela 1484 cuceritorul Constantinopolului ajunge să pue stăpânire și pe cetatea dela gura Nistrului, cu toată îndârjita apărare a pârcălabilor Gherman şi Oană.

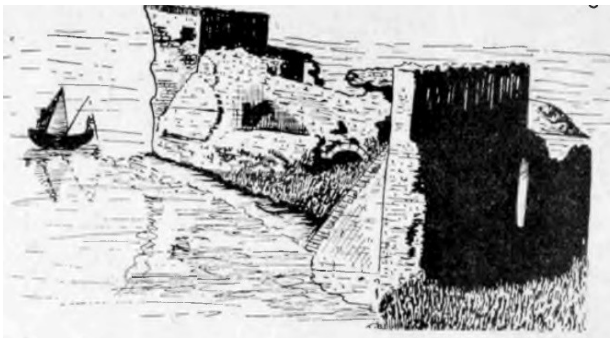

Fig: 42. Celatea-Albă dinspre liman (după Hielscher, des. I. Călinescu).

Viața ei lâncezeşte măcar că Baiazid al II-lea va spune despre ea că e „cheia și poarta pentru toată Polonia, Tataria şi Marea Neagră”. Minaretul ştirbit la vârf din interiorul curţii, a mai rămas mărturia dominării Turcilor. Peste cinci veacuri zidurile luptă cu matura, cu oamenii care nu cruță pietrele. Castelul se păstrează încă impunător, mai ales în partea lacului, mai veche, cu cele patru turnuri ce aduc aminte de acela dela Soroca. In săpăturile din cuprinsul ei s'a găsit şi monede moldoveneşti, dar și frumoasă ceramică persană din veacul al XIII-lea, vase japoneze și chineze, monete de ale regilor armeni tot din veacul al XIII-lea, ceia ce arată importanța localității ca vad comercial.

Spre oraș cetatea cu două rânduri de ziduri crenelate, cu ferestruici pentru sinețe şi tunuri este „adausul de mai târziu. Zidurile sunt numai blocuri de piatră cioplită; cărămida lătăreață şi subțire nu se vede decât prin fața lăuntrică a întăriturii din spre poartă. Un zid gros cu bastioane hexagonale împrejmuește în afară cetatea, încinsă de șanțul săpat ca să fie umplut la nevoe, prin apa limanului, drept apărare. Mai ales privită de jos, dela marginca așa zisului chei, cetatea domină limanul întâlțindu-se pe malul pietros.

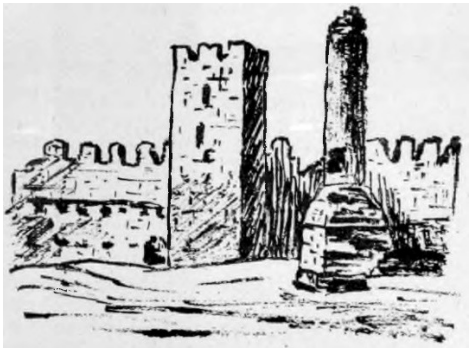

Fig. 43. Un bastion din cetate şi minaretul. (des. I. Călinescu)

Depe una din creste privirea alunecă peste întinsul limanului; dincolo se zăreşte Ovidiopol iar spre nord șiragul de sate cu nume moldoveneşti: Popuşoi, Podul-de-piatră.

Odată larg deschis spre mare îţi dai samă de ce grecii, genovezii, marinari îndrăsneți au întărit limba de stâncă, de unde dominau zarea. Era paza magaziilor de bucate, adunate din grânarul Basarabiei, pentru ca apoi încărcate în vase pântecoase să apuce drumul spre casă, trecând lesne în Marea Neagră din golful azi închis la gură și schimbat în liman.

B. Ţărmul mării.

Nu-l poţi vedea în tot lungul lui de cât ajungând la el pe drumuri dinspre uscat sau cu lotca pescărească, pe porţiuni restrânse. Incă nu sunt organizate curse

regulate, ca să te bucuri de o preumblare mai lungă.

De altfel țărmul întreg nu are aceași atracție; vrâstat, ceiace dă farmec prin jocul valurilor, nu e decât dela Capul Midia de lângă Constanța. Dela Cetatea-Albă țărmul e jos, adesa o șușiniță de nisip ce desparte sbuciumul mării de liniştea limanurilor rar legate de mare printr'o portiță.

Așa e dela Cetatea-Albă până'n Delta Chiliei. Pe țărmul românesc al limanului nisipurile îi dau încă aspect asemenea mării, arătându-i originea, un golf. Chiar în oraș sunt străzi în care roata intră până'n butuc în nisip. Ce poate săvârși însă voința omului chiar cu nisipul, se vede la Șaba din apropiere, mai mult târgușor de cât sac, cu case mari, bine zidite. Faptul se lămurește. E locuit de francezi şi nemți svițeriani, romanizați, dar care n'au părăsit, schimbând mediul spiritul de hărnicie al celor din care se trag. Pe nisipurile aiurea pustii se întind podgorii cu vițe ferice de filoxeră. Vinurile de Șaba odată erau cătate la Odesa. Pivniţile pli-ne cu antaluri mari sunt demne de vizitat. Numai la Moldova-Nouă în Banat se mai pot vedea la fel. Spațioa-se, larg boltite, luminate electric, cuprind recolta din mai mulţi ani. Sunt monumente de organizație și bună chitbzuială. Nisipul fertil dela Şaba aproape se continuă cu întinsa punte uncori îngustă de 30–50 m. ce se ţine'ntr'una dealungul mării. Abea desparte lac de mare, liniștea de sbuciumul neogoiat, uniformitatea colorii rar încadrată de papură cu încondeierile mereu schimbătoare ale valurilor neastâmpărate. Nicăeri pe litoralul românesc nu e mai apropiat contrastul dintre lac și mare, dintre adormirea apelor și neogoierea lor, ca în acesc colț răsăritean de țară. E locul cel mai prielnic pentru întremarea trupului, dar și limpezirea gândurilor, pentru reculegere şi însănătoşire. Soarele bate'n plin, plaja fiind spre miază-zi. Lumină, căldură, zare largă, aduc complecta întremare.

Fig. 44. Malul Mării la Budacu.

Regiunea începe să ajungă concurenta celei dobrogene. Inainte de a fi a noastră doar în Bugaz, nici la 20 km. de Cetatea-Albă cu care e legată prin o linie ferată, cât foloseau puțini binefacerile mării. Câte-va clădiri modeste arată atracția. Astăzi se întind vile drăguțe, dar mai ales cel mai împunător sanatoriu de tuberculoşi. Bugaz este Eforia Basarabiei.

Începe să se întemeieze și un echivalent Tekirghiolului, cu nămol tămăduitor. E localitatea Budacu, legată de Cetatea-Albă deocamdată cu o șosea de vre-o 24 km. Veneau întăi oamenii sărmani să-și găsească lecuire. Budacu-sat, ca și Tekirghiol-sat a fost nodul stațiunii de azi.

La capătul lacului miraculos, pe plaja îngustă cel separă de mare, s'a întemeiat un cuib modern de vile, strălucind în bătaia soarelui, aproape-aproape să fie umezite de valurile mării, când se mânie. Iar sus, pe malul mai rupt, asemenea Tekirghiulului-Movilă, s'a înfiripat o stațiune modernă, cu instalaţiuni de băi. E Dacia, de unde privirea alunecă în lungul punţii aurite până la Bugaz de o parte, până la Burnasul spre răsărit, un alt nucleu de stație maritimă, de curând răsărită

lângă lacul Tuzla.

Cu toate greutățile transportului, pe fiecare an aceste stațiuni se întăresc, căci chiamă lumea suferinzilor prin miraculoasele daruri ale naturii, iar lumea obosiților prin soare, mare și liniștea desăvârșită.

Urmează apoi șirul de lacuri, văi invadate de mare, razelme în miniatură, care nu prea permit așezări omeneşti, atât de îngust ce e pragul de nisip ce-le desparte de mare. Unele ca Burnas sunt sărate, concentrate, în cât industria sării la Tuzia e la fel cu acea din sudul Franţei. Țărmul mării încolo e aproape pustiu. Contrastul devine izbitor, când, la Jibrieni, apare noul pământ format în delta Chiliei.

Vestitul Vâlcov, Veneția României, nu e la țărmul Mării, dar faima lui e legată de mare. E vadul morunului și al nisetrului; canalele ce-l leagă de mare sunt drumurile naturale printre sălcii, care duc la marginea mării, unde peştii se anină în cârligele ascuţite ale carmacelor.

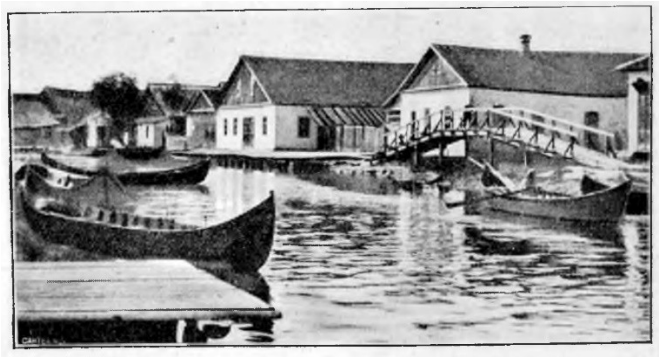

Fig. 45. Vălcov (d. „România”).

Cherhanalele, – palatele Veneției – stau înșirate în lungul brațului principal al Deltei – Canale grande – în care se adună spre sară lotcele – gondolele locale – pline uneori cu peşti. Nu lipsește nici Puntea Rialto, un pod de lemn cu un larg arc, legătura dintre maluri. Când Dunărea vine mare, străzile sunt canale, pe care săgeată luntre mai mici, mai înguste, vâslite de femei, transportând cumpărăturile dela piață.

Altfel satul întreg, cu cupolele verzi ale bisericelor sclipind în apus de soare, este înecat în verdele arborilor rămuroşi, sălcii și plopi, cu luxuriantă desfăşurare. De după zaplazuri se înalță vârfuri irizante de riţin ori fructele de gutui, cât chitrele de mari.

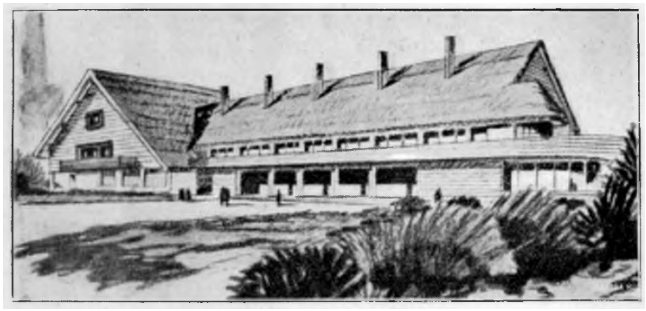

Fig. 46. Otelul turistic dela Vâlcov (d. „România”).

Cadrul de verdeață, originalitatea ocupației oamenilor, natura locului cu canale numeroase, fac din Vâlcov un centru turistic tot mai atractiv, mai ales de când un otel destul de încăpător asigură odihna de peste noapte.

Dacă ziua Vâlcovul e forforă de viață, noaptea domină liniştea dobrogeană în care auzi și bătaia inimii. Pe Canale grande nu mai lucesc stropii lopeților cu

ritmice bătăi. Sunt trase la adăpost sau au apucat din nou prin labirintul stufului spre locul unde stau întinse carmacele. În schimb dacă te nimerești pe o noapte cu lună, feeria naturii întrece strălucirea luminii artificiale care inundă în apus orașele mari. Uiți chiar de plaga țințarilor necruţători, atât e de dumnezească îmbinarea apei şi a pământului, învăluit în pânza argintată lăsată din cer.

Ca să ieși la largul mării spre Sulina, nu poți folosi nici măcar un vaporaș. S'ar impotmoli în desișul vegetației deltei, ca o labă de gâscă, clădită cu atâta iuțeală, în cât înaintează în mare cu câte 2 m. pe an. Numai cu lotca poți străbate încâlcitura de ape, de vegetație, din câmpul de luptă dintre mare și uscat.

Sulina apare ca o oază de verdeață, la marginea întinsului mării. Din vechiul far, solid zidit, ca loc de observare, privirea alunecă peste domnia celor două elemente atât de diferite.

Spre răsărit se perde în zarea depărtată rețeaua valurilor albăstrii, îndungate către țărm cu chenarul gălbui al mâlului adus de Dunăre şi care n'a avut vreme să se depue. Departe, departe, acolo unde cerul se sprijină pe mare și ceața desăvârșiește aparent unirea, când atmosfera e limpede, păzitorul cu privire ageră îţi arată Insula Şerpilor, asemenea unui vapor ancorat în larg. Cu binoclul zăreşti și farul, hornul vaporului.

Spre miazănoapte o încondeiere verde închide răscroitura mării dintre Sulina și brațul Chiliei. Dintr’ acolo, nevăzut dar sigur, zi și noapte înainzează dușmanul ce amenință gura de la Sulina cu împotmolirea, zădărnicirea din partea naturii uneori tirană, a străduinții omeneşti, care a tăiat drum drept din șerpuirile brațului de apă.

Spre apus, cât zarea cuprinde, e verdele Deltei, acoperiş de plaiur, rogojină vie formată din împletitura papurei. Nu rămân decât ochiuri de apă, ghioluri asemenea unor cioburi de oglindă asvilite pe fața păpurișteі.

In contrast, brațul Sulinei prins între maluri împietrite, pare un sul de pânză albă, întinsă la uscat pe o pajiste înflorită. Canalul e tras cu linia; capătu-i dinspre mare e încleștat între casele orașului înșirate și ele după un regulat plan, străzi perpendicluare unele pe altele. Au rămas și căsuțe din bârne cu balconul proeminent, închis cu geamlâc, ce aduc aminte de orientul apropiat. Colțul occidental cu case mari și grădini se grupează în jurul palatului comisiunii, care a încetat a mai fi internațională.

La Sulina merită să fie făcut un popas mai îndelung, spre a vizita încă una din minunile puțin cunoscute din variata noastră țară.

E pădurea de pe grindul Letea, insulă locuită, în pustiul verde al papurei. Aparține la Deltă, dar e atât de aproape de țărmul Mării în cât poate fi socotit și de el legat. Pădurea dela Letea formează una din rezervele naturii dela noi, așa în cât poate numai aşa va scăpa de distrugerea care o încolțea. Umezeala deltei se simte în arborii stufoși, rămuroși. Pe lângă numeroasele soiuri de sălcii, mai ales plopul-alb îşi desfășoară aice bogata-i coroană, până la 25 m. înălțime, în toată maiestatea lui. Printre ele însă, în „hasmacuri” s'au păstrat goruni şi stejari, ulmi și tei.

In afara lor tufărișuri dese de cătină-albă, de cătină-roșie, acopere suprafețele ca un strat de puf alb ori trandafiriu. Frumusețа neîntrecută a acestei păduri e către toamnă, când tufărişurile dese de dârmocs, de lemnul-cânelui, de mărăcini, formează un amestec de pietre prețioase, albăstrii ca pana corbului ori roșii de mărgean. Farmecul îl aduc lianele noastre, aice mai desvoltate de cât ori unde.

Vita-salbatecă, curpănul-de pădure, iedera, hămeiul, se întrec să se înalțe în coroana arborilor, legând trunchiu de trunchiu, iar de sus se revarsă în ghirlande ce spânzură, ca niște bucăți de pânză fel de fel colorate. Verdele marmorat cu galbăn al frunzelor de iederă îmbracă trunchiurile bătrâne până sus între ramuri; frunzele viței, galbene, stacojii, brune, dau pădurii o înfățișare înfloritâ, pe când fructele ca nişte filigrame de argint ale curpănului împlinesc decorul de forme și colorit, în mijlocul galbănului de aur al dunelor.

E un colț ce aduce aminte în miniatură de pădurile ecvatoriale, prin bogăția cununelor de arbori și mai ales prin odgoanele vii urcate până'n vârful lor, revărsate iarăși spre pământ.

Drumul prin canal străbate împărăția păsărilor. Bâtlanii feluriți, dela cel mare, obișnuit, cu haina mai mult cenușie şi până la cel mic cu şal roșietic de mătasă pe spinare, stau ca pentru defilare, deoparte și alta a drumului. Surprinşi de namila ce le strică pânda, unii se înalță în sbor negrăbit. Cei mai mulţi rămân locului, imobili, gata de atac.

Dela o vreme apropierea mării este vestită de pescari, păsări cu sborul neogoiat, ce dau târcoale pe deasupra papurei.

Drumul nu-l faci cu dubele înguste, obișnuite în drumurile pe Dunărea, ci cu lotci încăpătoare conduse de mai mulți vâslași, care se încumetă să înfrunte valurile mării.

Lopeţiele se rădică și se lasă după comandă, ca și când acelaș mecanism pune în funcțiune brațele tuturor vâslașilor, deodată. Ritmul e neschimbat, în cadență regulată. Pentru a face o variație, capul vâsla-şilor, un lipovan cu ceafa arsă de soare și cu crețuri adânci ce dau pielei înfățișarea de iuft, numără până la 12: adin, dva, tri, cetire. Nici o secundă de greș. Ultima literă se confundă cu plescăitul lin al lopeţilor. Nici o deosebire, decât în grad, de truda sclavilor din pântecele vechilor galere, enorme dihănii cu mii de picioare și cu aripi uriașe. Atât doar că numărătoarea cadențată a lipovenilor era înlocuită cu loviturile de ciocan, ca bătaia ceasornicului, a supraveghetorului cu figura aspră.

Așa se regula, când mai iute când mai domol, încordarea braţelor. Sclavi cu lanţuri la picioarele țineau locul pistoanelor din vapoare de azi.

Ori cum, văzându-te deodată în mijlocul mării, pe o coajă de nucă între cer şi apă, fără să vreai te străbate fiorul nesiguranții, domolit doar prin liniştea suprafeţii imense.

Plutim încă în domnia apelor ce le-am părăsit. Galbănul mâlului se ține la fața apei sărate, mai greu, până departe, unde se zăreşte dunga albastrului verzui al mării puțin adânci. In jur vezi fundul mării. Tufe de pipirig ies din mare. Pare că dorm himare uriaşe, vârâte în mâl, de li se zăreşte numai spinarea. E golful larg şi puțin adânc ce separă gura Chiliei de a Sulinei.

Marea aici e mai îndulcită; curenții de țărm, măriţi și de bătaia crivățului, îngrămădesc nisip amestecat cu mâlul vărsat de Dunăre. Se fac praguri sub apă, ce cresc, se apropie de faţă, umplu golful și amenință cu împotmolire canalul mereu lungit dela Sulina.

În lupta elementelor naturii e cuprins și omul. Aici se vede măsura puterii lui. Ca nişte dihănii depe alte vremuri te primesc mașinile de dragaj la gura Sulinei, curățind calea vapoarelor, pentru ca să le ţină slobodă intrarea. Cu aparența indiferenții și a somnolenții, marea mereu însă adună nisip. Cu încordare de brațe

ori cu străduința minții, omul într'una o oprește să-și desăvârșească piedica ascunsă. Cine va învinge?

Ondulările fundului înisipit, firile de pipirig ce se arată din loc în loc, nasc teama că natura va birui, dacă tărăgancala va încetini munca, dincolo, la gura Sulinii.

Țărmul Mării lângă Șabla. (Foto I. Lepşi)

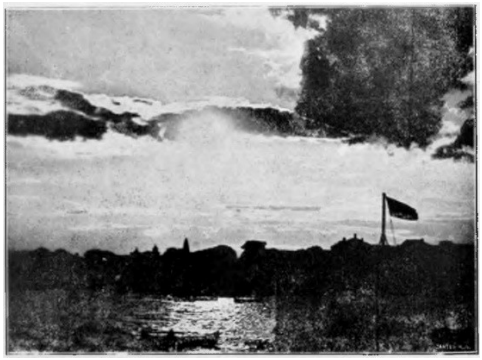

Apus de soare la Constanţa (Foto com.)

Când am intrat în canal, vâslașii domolesc lopețile. Marea a rămas în urmă, iar slabele ei valuri vin să se joace cu stâlpii cătrăniți, ce stau de pază în lungul digurilor.

Dela Sulina, marginea deltei e ca trasă cu sfoara. Nu te întovărăşesc decât neogoiații pescăruşi, neobosiți sburători, în bătaia vântului, împotriva vântului. Acum se lasă pe nisipul aice ceva mai întărit de poți merge cu căruța dealungul mării; acum se sburătăcesc deasupra valurilor lăsându-se ca o săgeată la fața apei, de crezi că se cufundă.

Pe dunga nisipului să arată ici și colo câte o colibă cu păreţi și acoperiş de stuf, de strălucește parecă ar fi cu plăci de aur, iar alăturea, pe câte un leaţ sprijinit pe doi pari, sunt întinse voloacele, ce cad ca draperii spre a se usca ori a li se drege ochiurile sparte de vre-un pește dornic de libertate.

Fig. 47. Ici şi colo strălucesc acoperişuri de stuf...

Câte-va insule din care una, mai în larg e Sacalin sunt spinările grindurilor ce vor lungi spre mare deschiderea brațului Sf. Gheorghe, piloții de care se va sprijini nisipul cărat de curentul mării, spre a trage un nou zăgaz, îndărătul căruia din

mare vor rămânea fâşii de apă, zătoanele ce se vrâstează cu grindurile, în parte, dintre Sf. Gheorghe și Portița Razelmlui.

Câte-va case, umbrite de sălcii, arată așezarea liniștită a orășelului dela gura brațului Dunării, mai încolăcit decât toate. Pe urmă nici un semn de viață omenească până la Portița. Marea singură cântă, se mișcă, asvârlind val peste val când în murmur de izvor, când în șuer de sbucium, necăjită că nu găseşte resistență ca să salte în cascade de stropi. La Portiţa Razelmului începe țărmul mai variat al mării. Cliduri de pietre asemenea celor care se zăresc ca o dungă mai înălțată dela Caramanchioi la Iancina, arătă urmele unei vechi insule pietroase Bisericuța, din nisipul limbii ce desparte Marca vechiul golf Halmyris, cu întrarea destul de largă, ca să de permită înaintarea vaselor către portul Histria, a cărui ruini sunt azi înconjurate de papură, la capătul lacului Sinoe. Pe insula de calcar a fost odată un castru de apărare la întrarea golfului, din care s'au mai păstrat ruini.

Variația atractivă a țărmului dobrogean al Mării Negre începe dela Capul Midia, promontoriu de piatră, ce închide la nord largul golf al Constanței. De aice se înşiră alternanțe de stânci rupte în care valurile se sparg, cu plaje liniștite, aşternut de nisip, la adăpost.

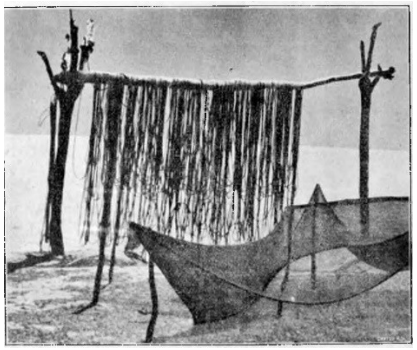

Fig. 48. Voloace la uscat (d. România O.N.T.).

De aice se îngrămădesc case lângă case, vile lângă sanatorii, orașe și sate până la Ecrene.

Din jocul și al mișcărilor geologice, pământul Dobrogei urcându-se și lăsându-se în decursul vremurilor ca și coșul pieptului în răsuflare, îndărătul țărmului au rămas înguste limanuri, unele încă sărate, altele îndulcite, cu contraste ce măresc farmecul decorului.

De pe înălțimea capului Midia, odată cu vii bogate, azi cu pomi piperniciți, prinzi cel dintâi dintre aceste contraste, Jos, la temelia capului şueră mânioase valurile biciuite de vânt, pe când mai încolo pe plaja dela Mamaia, mânia este arătată numai prin dungile albe de spumă ce se perd pe netezișului nisipului. Lacul Tăşăul și mai ales al Mamaiei cel mult au fața încrețită.

Constrastul e mai evident de pe drumul ce duce dela Constanța la Hârşova, când te oprești să vezi așa numita Insulă a lui Ovidiu, umbrită de sălcii. Marginea mării, dincolo de plajă, e ca o trăsătură albă de penson, pe când lacul e ca o pată untdelemnie prin reflexul asfințitului.

Fig. 49. Mamaia (d. România).

De aice începe și opera omului. Marele Otel dela Mamaia, cu obloanele cărămizii se ridică izolat la capătul plajei largi; forfota omenească, vara, e adunată în fața arcului larg de cabine moderne, îndărătul cărora o grădină destul de umbroasă împrejmuie clădirea în stil oriental al fostului palat domnesc, Pe luciul curăţit de curând al lacului Mamaia alunecă ușor luntrile vâslitorilor amatori. Un cuib de vile spun intenția creării unei staţiuni maritime, legată de Constanța nu numai cu drum de fier dar și cu o stradă pietruită, pe care vâjâie în goană nebună automobilele.

Capăt de linie, portul cel mai de samă al nostru se înalță la marginea mării, ca o statuie a energiei noastre naţionale. Dintr'un port de pescari la 1877 l'am transformat în al 2-lea port principal din toată Marea Neagră.

Pe urmele Vechiului Tomis, blăstămat de Ovidiu, s'a creat un oraș din nou. Largi bulevarde îl împrej-muesc spre mare; oteluri și case mândre se înalță dealungul. malului. Portul adăpostit, poate primi transatlan-ticele uriașe, iar reservoarele de petrol se înșiră în lungul lui, ca niște mari baloane captive proptite în pământ. Digul apărărător de care se sfarmă furia valurilor, alunecând amenințătoare dealungul zidului, pare că ar vrea să găsească un punct slab de unde să înceapă năruirea, se termină cu farul vestitor al intrării în adăpost.

Din largul mării Constanța apare ca un oraș modern, cu palatul Casinoului înaintat în mare, cu șirul caselor cochete, albe, curate, ce-și întorc fața către soare, cu zidurile ce împiedică amenințarea surpării malului în latura de răsărit.

Fig. 50. Casino din Constanţa.

Marea, și ea, aice e mai însuflețită. Stâncele ieșite la iveală nu o mai lasă liniştită. Valurile se sbat, le înconjură, se încondeiază cu spuma albă ce contrastează cu albastrul din zilele senine.

Trecutul se desmormântează la fiecare săpătură mai adâncă. Zidurile orașului Tomis se urmăresc şi în cuprinsul actualului oraş. Sarcofage de piatră frumos ornamentate arată importanța din timpurile când coasta dobrogeană a Mării

Negre era oaza de civilizație veche din Grecia antică.

Dela Constanța, Marea Neagră începe să fie adevărată mare, în raport cu țărmul. De aici are colțuri unde se învolbură, dar și locuri unde aşterne pat de nisip curat și fin. Adâncă până lângă ţărm, coloarea ei se mai întunecă. Nu e galbănă, spălăcită, ca prin părțile de nord. Albastrul cu toate nuanțele pe care i le dă soarele, cerul cu norii, de aici începe a fi mai curat.

Țărmul devine înalt, sub vii, la marginea lui prind să se înşire vile drăguțe. La Agigea e corpul de clădiri al stațiunei zoologice, potrivit aşezată între lacul gata să sece și marea sbuciumată, cu țărmul preponderent stâncos, pături ruginii ieșind în calea apei.

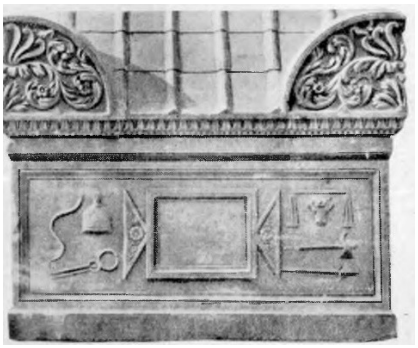

Fig. 51. Sarcofagiu găsit la Constanţa (d. Sc. Lambrino).

In jurul lacului tot mai secătuit, pe cărarea ce leagă Agigea de Eforie, în toiul verii strălucesc flori oacheşe unele cu origini depărtate. Macul aice pare că e mai de sânge decât spre Ecrene. Te întovărășește în lungul drumului, dealungul ogoarelor, de îndată ce ai ieșit din Constanţa, formează ghirlănzi de flacări pe hatul lanurilor; unde scapă la larg acopere suprafeți întinse. La Agigea împestrițază nisipul ondulat, printre alte flori oacheșe. Pe cărăruia dealungul mării nu știi unde să-ți oprești privirea, spre valurile neogoiate în şopot chemător ori spre straja cărării formată din plante înalte cu tot soiul de ademenitoare colori. Până şi ciulinii sunt aice mai rubinii, iar scaii spinoși, înalți, devin plante ornamentale, întâlnindu-se representați mediterani cu cei ai stepelor obișnuite.

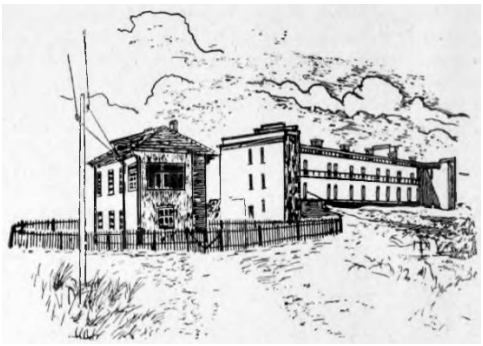

Fig. 52. Staţia zoologică de la Agigea.

Nici nu știi când ai ajuns printre primele clădiri moderne din stația Eforia, începutul lanţului de vile ce înconjură lacul tămăduitor.

După zile de zăduf, în care însă marea își desfăşura întreaga ei variație de îmbrăcăminte, căzu o ploaie repede și răcoritoare. Plaja dintre Eforie și Movilă o dungă îngustă de nisip, repede deveni pustie.

Soarele se lasă spre asfințit sub un zăbralnic de nori, rupt din loc în loc. Marea răcorită de ploaia repede, se acoperi cu veşmântul cenușiu de seară, cu o pătură subțire de ceață. În schimb ghiolul oglindea rumeneala norilor dinspre răsărit,

îmbujorați cu ultimele raze de soare. Pe luciul lui de argint viu, ca oglinda de neted, se reflecta purpuriul cerului cu aureole aurii tot mai şterse, până ce și peste el se presără cenușa amurgului.

Fig. 53. Zeița Demeter, (d. Sc. Lambrino).

O pasăre de baltă rătăcită sbură atât de aproape de fața mării, încât părea că alunecă peste creţurile mărunte.

Incetul cu încetul liniștea deplină a serii cuprinde ape și nisipuri.

Spre apus cerul rămase încă luminat de ultimele reflexe ale soarelui, iar către Movilă începeau să sclipească palide scântei electrice. Mă socoteam singur în pacea naturii, înviorătoare și purificătoare. Nici n'am prins de veste. când de după dâmbul de nisip se ivi un tovarăș de singurătate, cu un braț de centaure și nemuritoare trandafirii, ultimele împestrițături colorate de pe nisipul plin de scai azurii și euforbii cu crengile ca niște ceteni de brad, vegetaţie de toamnă.

Ne-am trezit ca nişte cunoscuţi de lungă vreme, unul lângă altul, stând de vorbă, răscolind nisipul sbicit, Tovarăşul meu întâmplător era un vizitator credincios al Techirghiolului. Venea de mulți, mulți ani, de când soarta îl aruncase prin meleagurile acestea, cam îndată după ce s'a statornicit alipirea Dobrogei la România.

— Cât de repede s'au schimbat toate, începu vorba, arătând cu mâna, roată, în jurul lacului cu nămol. Cât e de când avem Dobrogea? O viață de om.

Numără deceniile pe degete. 77, 87, 97, 937, nici 60 de ani, dacă se scad anii de furtună şi nesiguranță, din vremea ultimelor două războaie, care au tulburat mai ales ținutul de pe aici.

–– Când am venit întâia oară, copil, peste tot aproape se întindea pustiul. Băi de nămol se făceau numai în sat, cum se fac și azi în coada lacului Hagighiol. Uite-te ce a ajuns satul! Case mari, oteluri cu trei rânduri, băi sistematice... un târgușor. De-ar învia tatăl meu, fost funcționar la Cernavoda, nici nu l’ar mai cunoaște. Pe unde suntem acum rar când se abăteau vizitatori. Veneau în preumblare să audă glasul mării.

Pe urmă s'a zidit otelul Movilă, și privește ce e în jurul lui! Spre Movilă becurile electrice formau o diademă ce încingea fruntea malului înaintat în mare. Ultimele licăriri dinspre apus luminau acoperișurile de țigle ale vilelor îngrămădite în faţa promontorului luând înfățișarea unui orășel, încins de brâul verde al sălciilor plantate. Tovarăşul meu mi le arătă, ca dovada vorbelor lui.

Apoi își îndreptă mâna către vilele mai răzlețe din jurul Sanatorului Eforiei, pe fiecare an tot mai îndesite, mai elegante.

— Dacă merg lucrurile aşa, până'n Constanța malul nu va fi decât un șirag de case drăguțe, de sanatorii unde își capătă sănătatea sute și sute de copilași

plăpânzi. Calea ferată înlesnește transportul, valurile de oameni ce se scurg zilnic revarsă mijloacele pentru repedea transformare a regiunii.

Tovarășul se opri din vorbă. Privirea lui cătă spre luciul abea încrețit al mării care începea să se confunde în depărtare cu dunga de nori dela orizont.

Amurgul se înteți; căteva stele prind a se aprinde pe bolta cerului, iar sclipirilor tot mai vioaie dela Movilă la Eforie răspundea dunga fosforescentă ce arata locul Constanței.

— Ce sunt 50 de ani în viața unui popor? reveni tovarășul meu, vorbind respicat și cu convingere. O clipă din viața unui om. Și cu toate acestea ce mari prefaceri s'au înfăptuit în ţara noastră cea mică, strânsă ghem între două vecine, care cătau spre ca cu lăcomie. Din Bărăganul plin de dropii și hârciogi am făcut un parc imens de ogoare, cu șosele și drumuri de fer drept alee. Peste Balta Dunării am aruncat cea mai lungă punte din lume, pe vremea aceia, iar în locul luntrilor de pescari dela 77, azi pleacă din Constanța vapoare elegante, ce port steagul nostru până'n continentul african.

Și după ce tăcu o bucată de vreme, iarăşi începu, ca şi când ar fi căutat să convingă mulținea neîncre-zătorilor și a clevetitorilor, puzderie după războiu, unii din neștiință alți din patimă şi ură totdeauna distru-gătoare:

— Dacă s'ar însemna energia desfășurată de micul stat dunărean, dela întemeere, în 1864, până la 1917, pentru ca să se scuture de rugina lăsată peste Principatele mereu sleite și ținute cu fruntea la pământ, spre a ajunge, cât de cât, statele cu veacuri de așezare gospodărească, nu se poate să nu rămânem uimiți de ce s'a săvârşit în scurt timp. E dreptul că am fi înfăptuit poate mai mult sau în orice caz mai temeinic, dacă n'ar fi fost discontinuitățile legate de luptele politice.

Totuși, chiar cu aceste cususuri din ce în ce mai rar manifestate, lămurite şi prin așezarea noastră la pragul dintre Orient și Occident, s'au săvârșit atâtea minuni de energie în scurtă vreme, încât numai neținând samă de ele, ne extasiem în fața celor împlinite aiurea.

În jurul nostru noaptea cuprinse totul. Doar glasul tăinuit al valurilor mai trăda marea din apropiere. Sanatoriul Eforiei, lângă care ajunsesem, clădirea Bellone ca un trup de vapor, erau numai ochiuri de lumină, iar prin contrast parcul cu salcâmi din jur luase încruntarea unei păduri tinere.

— Câte n'am putea săvârși acum, când am ajuns mare cât Italia! fu expresiunea de încredere în viitor a tovarăşului ce-mi întinse mâna spre despărţire.

Drumul de fer prelungit până la Mangalia, ca și autostrada aproape terminată, înlesneşte aflux de vizitatori, pe fiecare an tot mai mulţi și din străinătate. Cele trei stațiuni din jurul lacului au căpătat un soiu de specializare, nu numai socială dar şi sportivă.

Cum poate omul să adauge schimbări în natură, de aice începe să se vadă mai bine. Coasta de Azur din sudul Franței a devenit un neasămănat raiu pământesc cu totul deosebit de stâncăriile goale ce înspăimânta pe D-na de Genlis.

Dela farul din Constanța, de cum amurgește, o dublă constelație de lumini electrice se înșiră în ceața depărtării, deasupra lor sclipind, intermitent, lumina de la Tusla. Sunt așezările dela Eforie și Carmen-Sylva.

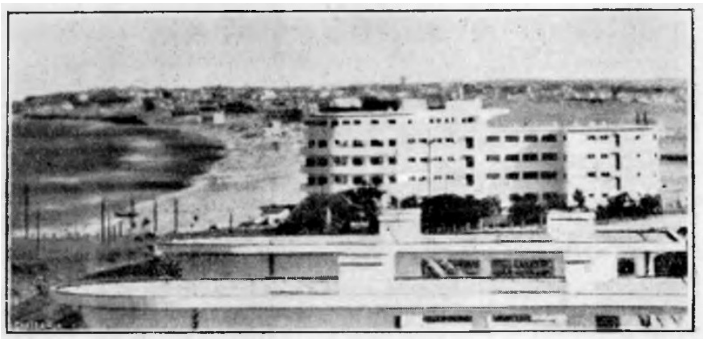

Fig. 54. Dela Eforie. (d. România).

Ghirlanda caselor din jurul lacului, se vede mai bine de pe dealul trăgănat, acoperit cu peliniță mirositoare, de dindărătul satului.

Cele trei aşezări omeneşti din jurul lacului au evoluat deosebit.

Tekirghiol-sat a rămas credincios nămolului. El e adevăratul loc pentru băi. Satul de demult stă la o parte pitit în îndoitura de dealuri. De la biserică înainte către lac, sunt nu numai vile modeste dar şi sanătorii mari. Pe fiecare an o clădire de otel sau sanatoriu se adaugă celorlalte. Aici vin numai cei bolnavi. De aceia afluența e mai mare relativ, iar împestrițătura de oameni mai variată: săteni și orășeni, bogați și mai nevoiaşi, toți sunt atrași de speranța lecuirii miraculoase. Trupuri bronzate nu prea vezi decât la cei care muncesc în soare.

Așezarea cea mai depărtată, Movila sau Carmen-Sylva e și cea mai veche. Pentru întâia oară aice nevoia de lac a fost îmbinată cu plăcerea mării. Numeroase vile s'au clădit, înainte cât și după războiu. A ajuns mai mult un târgușor. Priveliştea asupra mării e neîntrecută prinzându-se țărmul dela Constanța până la Tuzla. Plaja însă e îngustă, căci malul mereu se surpă.

Eforia cu vile albe, cochete, resfirate, devine din ce în ce stațiunea sportivilor, a celor veniţi să petreacă în aerul întăritor al mării.

Fig. 55. Case din Mangalia

Dela Tuzla drumul pe coastă duce la Mangalia. Țărmul este rupt, marea albastră, tot mai albastră. O pădure de salcâmi la Tatlageac, arată putinţa umbririi pământului mai din plin.

Mangalia cu spațiu deschis, cu contrastul malurilor stâncoase şi a nisipului aşternut pe o plajă mult mai largă decât cele de până aice începe să ia un avânt, mărit prin drumul de fer și prin șoseaua de automobile în lucru.

Terenul din jur este mai învălurat. Lacul ca un râu lat și întortochiat, limpede ca cristalul, împrejmuit de ziduri înalte de piatră, din care ies izvoare minerale, îi dă o notă deosebită de a celorlalte localități depe țărmul mării.

Cât de prețuit e locul arată urmele vechii cetăți, Callatis „fiica Heracleei pontice și nepoata străvechii Megare doriene'“. Fundată prin veacul al VI-ea a jucat rolul

de conducătoare asupra Histriei dela Nord și Odessus la sud. Armatele lui Lisimach au impresurat-o îndelung, pe când Tomis abea se înfiripa.

Intre zidurile-i înalte viața civilizației de atunci era în toi. Pe fiecare an se descopăr urme de băi, de clădiri, cu podoabe de stâlpi de marmoră, cioplite la capăt în capiteluri măestrite. Templul lui Apollo, zeul soarelui, cu coloane de marmoră dorice, se înalța mai sus în bătaia luminei adorate.

Pe urmă veni uitarea, comună atâtor așezări omeneşti. Furtuna năvălitorilor nărui templele, statuele, a căror resturi rămân înmormântate tot mai adânc, strânse multe într'un început de muzeu.

Azi deasupra lespezilor de marmoră ascunse în pământ s'a aşternut pânza rară a caselor micuțe, în jurul golfului cu plaja minunată și străjuite la spate de movile, multe din ele mormintele căpeteniilor celor care au amuţit viaţa cetății vechi.

Trecutul apropiat a lăsat însă urme vii care măresc farmecul orașului ce cunoaște vara o deosebit de vie animație. Geamia scundă, cu acoperiş de olane și minaret neștirbit, la umbra unor arbori rămuroşi, ca şi casele cu stil oriental lângă vilele moderne, dau oraşului un pitoresc atrăgător. Plaja lată e furnicar vesel de copii, vara; izvoarele calde, sulfuroase ieșite din malul lacului altfel cu apa dulce, pot da însemnat adaus soarelui și mării în chemarea vizitatorilor.

Farmecul mării se întețeşte. Malurile devin mai rupte. Clima se îndulceşte prin boarea mediterană tot mai accentuată. La Durdanlar, sat turcesc aproape de țărm, cămilele erau puse la munca ogorului, alăturea de vitele obişnuite. Vezi puiul de cămilă lângă vițel, doi prieteni de muncă.

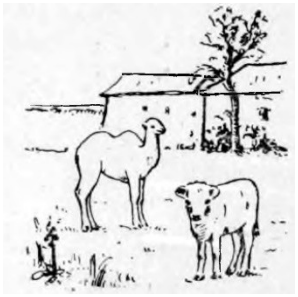

Fig. 56. Doi prieteni de muncă.

E cel mai nordic punct din Europa unde trăesc aceste animale puţin pretențioase; mai mult decât termo-metrul arată blândeța climei, omătul neținând prea mult chiar în iernele grele.

Fig. 57. Morminte de luptători străvechi...

Temelia pietroasă a pământului aici e mai la față, păturі groase puse clid unele peste altele. Marea le isbește cu furia ce i-o dă crivățul. Lovit la temelie, malul se năruie.

Intre Carapana și capul Caliacra e sceneria cea mai sbuciumată, mai sălbatecă și mai frumoasă tocmai prin dărămăturile adunate din luptă. Stânci sfărmate,

grămadă unele peste altele până la linia năruirilor proaspete, nasc peisagii prea puţin cunoscute, cu ace, piramide, ziduri aplecate, între care câte un ochiu de apă liniștită, în cadrul posomorât al pietrelor ruginite, aduce un nou decor, nebănuit de fermecător. Izvoare de apă proaspătă ieșite chiar la nivelul mării dau umezeala trebuitoare pentru ca vegetația să fie puternică.

Tufărișuri de stejari, nasc colțuri umbrite sub coasta priporoasă. Părțile năruite aduc schimbare în jocul valurilor, care le înconjură cu cunună de spumăalbă, nasc țăşniri de fântâni artesiene când le lovesc.mai cu furie. E un joc de ape cu colori intense, când întunecate la gura unei peşteri, când albastre sinilii în părțile liniștite. Nicăeri în lungul țărmului marea nu e mai sbuciumată ca aice, chiar când liniștea e în larg, născând mozale de colori, cunoscute numai din ţinuturile apusene ale Oceanelor.

Dela capul Caliacra până la Ecrene peisajul se schimbă. E, în adevăr, cel mai ademenitor din tot lungul coastei noastre. In largi trăsături aduce aminte de Coasta-de-Azur, prin poziția geografică, prin liniștea și adăpostul mării, prin jocul bogat al coloritului. Coasta-de-Azur își datorește clima cu veșnicul foșnet al frunzelor de copaci, golfului larg deschis spre valul de căldură african. Adăpostit de zidul Alpilor cu omăt pe ei pân'n toiul verii, golful primeşte din belşug și o ţine ca într'o vatră căldura ce se înmagazinează în apa sărată a Mării Mediterane. Palmierii obişnuiţi în Africa, fac podoaba parcurilor, iar măslinii mai resistenți împodobesc şi fundul văilor tăiate în munţi.

Cam așa e și în golful dela Balcic.

Promontorul Caliacra înaintat în bătaia mării e asemenea gardului de traverse ce se pune în locurile bântuite de vifore. Pe partea-i nordică, valurile mereu sunt în neliniște. Când crivățul le biciuește, se isbesc cu furie în zidul din cale, îl năruie mereu, sapă peșteri în care urlă sbuciumul apelor; malul înalt, peste tot e numai bolovani, bucăţi de stânci colțurate căzute din clidul de păturи. La capătul promontorului se nasc punți de piatră, loc de urlet al valurilor.

Cum păşeşti coama peninsulei lată de câţi-va zeci de metri, pare că ai trecut în altă lume. Marea e liniştită, albastră, pudruită cu praf de aur, verzie ori violacee după loc și soare. Valurile se împing unele pe altele, grăbite să se joace cu prundișul ce formează ca o dungă argintie în lungul coastei. Dincolo vântul șueră, aspru, ne dând voie nici unui ciritel să crească.

Fig. 58. Câte un ochiu de apă liniştită...

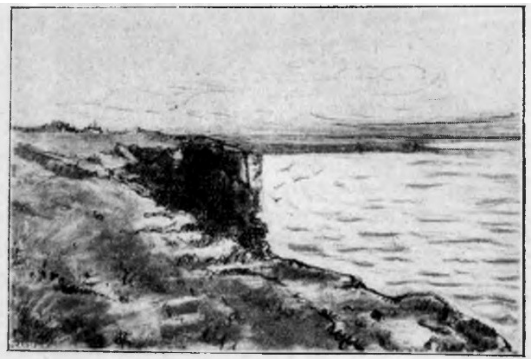

Fig. 59. Ţărmul mării mai la nord de Caliacra (des. C. Motas).

Dincoace, tufe dese de smochini, încing ca un brâu margenea coastei; frunzele lor lucii, ca ceruite, formează o salbă strălucitoare în lungul marginii rupte de țărm, diferit colorat, mărind polihromia tabloului. Dincolo e nordul, tăios, cu suflarea ce te înghiaţă; dincoace e sudul, cu flori vesele în primăvară, cu emisarii vegetațiunii mediteranee mângaiați de boarea caldă oprită în cale.

Peșterile de dincolo sunt aspre, mereu umbrite şi umezite de stropii valurilor. Dincoace, cu prispă lată sunt uscate, luminoase. Pescarii le locuiesc. La gura lor înşiră pe aţă scrumbiile albastre cu dungi ca de oțel ce le vor da țârii. E un tablou al vremurilor când stăpânitorii pământului nu cunoșteau alt adăpost decât sub stânca înegrită de fumul ce nu mai continea. Ceiace dă farmec deosebit locului nu e numai aerul domolit. Și soarele pare că altfel bate; își revarsă mai din plin căldura, ce nu e împrăștiată şi răscolită de furia crivățului. Cerul pare mai luminos, mai albastru.

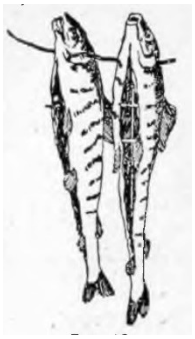

Fig. 60. Scrumbii la afumat

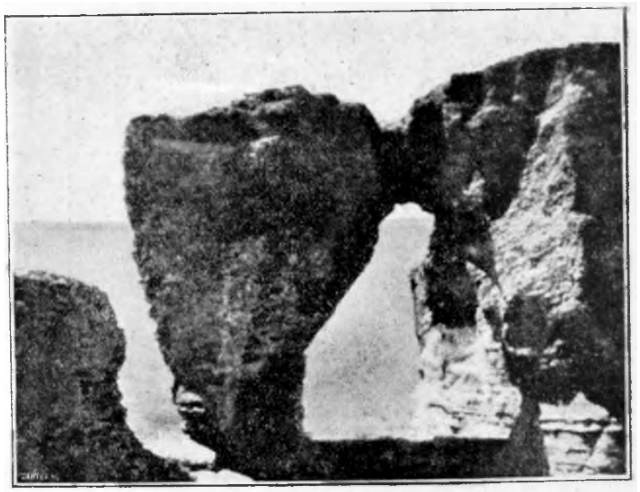

Fig. 61. Capul Caliacra.

Nu e uniformitate. Pe câţi-va chilometri nu e colţ asemenea altuia. La Cavarna,

valea adâncă se deschide în mare lângă un cap de uriaș buldog, ce păzeşte intrarea. E Ceragman, capătul podișului retezat de se termină ca un părete drept, înalt.

Legenda îl face mai interesant. Sus pe podiș ar fi locul oraşului Bizone, pomenit de Strabo, distrus de un cutremur: „Fuit hic Bizone, mottu terrae intercidit”.

Fig. 62. Dealul Ceragmanului de la Cavarna (des. I. Călinescu).

Din adâncul mării valurile răscolesc năruiturile înecate, asvârlind pe țărm câte un ban cu capul lui Filip alll-lea regele Macedoniei sau chiar al lui Alexandru Machedon.

Fig. 63. Tetradrahmă de argint de la Lisimac (d. I. Moisil).

Urcând în susul văii, contrastele dobrogene atât de atrăgătoare, cuprind atenția. O coastă, cea sudică, e numai platră, roşie ca stropită cu sânge. Cărărui șerpuesc printre bolovanii goi, arși. Un măgăruș se munceşte să rupă firul de iarbă, crescut la umbra bolovanilor. E peisaj din ținuturile pe unde au avut loc scenele biblice. Cealaltă coastă, cu izvoare gâlgâitoare, e veselia, umbra arborilor.

Pe cărarea bătută din fața zidului cișmelei împodobit ca al unui templu, trec într'una măgari cu câte 2 butoiașe în spinare. Știu unde să se oprescă pentru ca să fie umplute. In vremea aceasta copii ce-i conduc se joacă. Vegetația acopere rana pietrelor, iar riținii înalţi ca tufele de liliac dau decor exotic.

Intre cele două coaste, pe fundul văii murmură părăiașul sglobiu prin colțuri pitorești. Apa, putere sfântă, trece din moară'n moară. Ici loveşte deadreptul roata; mai încolo e trasă pe sghiab înalt de scânduri, ca să mişte altă roată cât casa.

Arbori umbresc morile; pomi roditori dau variație coloritului. In fundul văii, sus, ca un semicerc, stau casele din Cavarna, îngrămădite în lungul străzii de pe podișul neted ca'n palmă, ars de soare de îndată ce se trece primăvara.

Acolo e stepa, netedă ca o față de masă. Numai movilele dela orizont sunt scurte svâcnituri de teren.

Fig. 64. Cişmeaua de la Cavarna (d. Hielscher).

Între Caliacra și Cavarna, aproape de țărmul mării, satul de găgăuţi Ghiaur-Saugiuc, cu biserici masive de piatră, case mari de care numai crucea le deosebeşte, e în mijlocul unui neteziș numai bolovani şi pietriș.

Ai crede că au rămas dintr'o recentă bătălie de uriași. Și aice însă contrastele domină. De faci drumul primăvara, asfodelele, plante mediterane, ţes covor galbăn ca șofranul, cu care se acoperă pietrişul; de te avânturi mai la nord, la Crișan, lângă ogoare cu grâu ca peria de des, câmpuri întregi de mac par flăcări ce au cuprins miriştea. Macii au urmat tufelor de bujori, care înveselesc cu roșul lor de carmin suprafeți întregi.

Cine n'a văzut câmpiile cu pălpâirile de flacări dinspre țărmul dobrogean nu cunoaște influența magică a florilor. E chemarea cea mai ademenitoare a naturii pentru frumusețea picturală ce o poate săvârși.

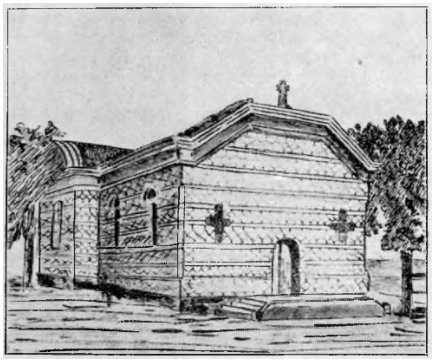

Fig. 65. Biserica din Ghiaur-Sauciuc, (des. I. Călinescu).

Intâia oară când, m'am învrednicit să apuc spre Coasta-de-Argint, pentru mine devenit tablou din 1001 de nopți, am avut o deziluzie. Pe întinsul fără margini al stepei dobrogene ca un fund de mare uscat, se ivește clădirea azi ruinată, ce părea uriașă în izolarea orizontului larg, a morii din Balcic, marca ținutului, semnul belşugului ce acopere în vară pământul pietros.

Simțiam strânsura de inimă pe care o ai când te apropii de ceva dorit.

Drumul scoboară iute. Rămân cu privirea rătăcită. Aveam impresia că mă afund într'o prăpastie adâncă, plină de ruini, ca în poveste. Peste tot numai pietre, în straturi regulate. Zid de o parte și alta, râpi aspre, înroșite cu rugina vremii.

Nicio umbră de arbore; nici un petec de verdeață. E desolarea stâncilor desgolite, rupte, arse mereu de soare.

Acesta e Balcicul basmelor mele? Zidurilor de piatră le urmează şiruri de case joase, dealungul străzii, Țăpoaie de lemn, coșuri de papură, odgoane, stau aninate la ușa dughenilor. Casele se acațără pe râpi, de te miri cum au fost clădite, iar pe malul celalt râpile se întețesc de crezi că s'au format în urma unui cutremur. Dunga ca de oțel sclipește în zare; o undă de vânt răcoritor te izbește în faţă. E suflarea mării ce se ivește.

Decorul se schimbă ca prin farmec de îndată ce ai ajuns în piaţa largă, bătută de soare. La umbra câtorva salcâmi, în jurul meselor schioape de lemn, stau la vorbă, sorbind din cafea, cei care nu știu cum să-și omoare vremea.

Peste drum, la gura ciușmelii cu inscripții turcești, stau la rând căldările de aramă: îndărătul lor, rezemați de zid, la umbră, așteaptă cărăușii.

E colțul pitoresc al Orientului. Bărbaţi cu fața adânc brăsdată și arsă de soare,

femei cu șalvari de cit colorat, cu cozile împletite pe spate și cu testemelul strâns la frunte, copii care se înghesuesc şi fac gălăgie, formează decorul omenesc.

Acum abea e Balcicul.

Dar marea?

Câțiva pași prin furnalul din piață, te duc la geamia părăsită de lângă primăria în stil românesc.

Intinzi braţele, ca și statuia din parcul castelului Miramare, pe soclul căreia sunt săpate cuvintele cu care Heine își începe poezia, a cărei versuri îţi vin în minte ca o muzică auzită deseori.

Thalatta! Thalatta!

Sei mir gegrisst, du ewiges Meer!

Marea e leneşă, uncropită. Soarele o inundă cu lumina-i meridională, iar ea schimbă fețe-fețe. Nu e exagerarea mulțumirii proaspete. Nici la Neapole ori Sorrento nu am cunoscut emoţiunea farmecului mării, ca aice. Marea e ca un enorm ochiu de linx, cu irisări neîntrecute, cu game variate ce se topesc una în alta, trecând dela albastrul violaceu al depărtării, la albastrul verzui al apei de lângă țărm.

Balcicul însă nu e numai marea. Prinzi meșteșugul universalei naturi de a crea frumusețea și din năruituri, învăluind desolarea în contraste de colori, ce nu-ți lasă timp pentru ca să te gândești la mizerie.

Căci în fond Balcicul e aşezat pe ruini. Ai crede că un cataclism, o bătălie de uriași le a dat naştere.

Cu săpi uriașii au năruit malul înalt, au scobit o groapă, în care apoi s'au adăpostit căsuțele ca nişte jucării. Mormanele de pământ răscolit, stau proaspete unele îndărătul altora până'n zidul înalt, orbitor prin sclipirea ce i-o dă soarele.

Frumuseţa neînrecută, unică a Balcicului tocmai în aceasta constă. E în primul rând contrastul de colori. Când te-ai ostenit de sclipirea măruntelor valuri ale mării, îți întorci privirea îndărăt spre malul surpat. In tăietura dealurilor ca de cretă, cerul e de un albastru atât de intens încât floarea de cicoare pare palidă, ca față unei fiinţi anemice pe lângă îmbujorarea sănătății.

Ameţit de resfrângerea bogată, de lumina plină a soarelui medireran, nu mai ştii încotro să-ți întorci privirea pentru a te linişti. Farmecul profusiunei de colori şi forme e mărit prin adausul omului. Căsuţele văruite, mărunte ca nişte cutii, acoperișuri roșii de ţigle noui ori ruginite de vechime, încondeiate cu alb la muchi, sclipirile geamurilor dela cerdacurile caselor vechi, de pe vremea turcilor, par presărate pe albastrul cerului, pe strălucirea pereților de stâncă; se împletesc cu petele verzi ale smochinilor argintați ori cu ramurile slab înfrunzite ale migdalilor.

Sbuciumul năruiturilor dispare când eşti în largul mării. Balcicul e în deplina lui desfăşurare ca și când ar fi răsărit din mare, la picioarele zidului ce-l înconjoară.

Trei benzi late sunt trase pe un tablou. Sus e fondul albastru, intens, ca un perete enorm de turcoază. La mijloc e mozaicul de smaragd, topas ori rubin oriental iar, dedesupt e schimbătoarea coloare a opalului nobil.

Din larg, orizontul se deschide. Nu ești strâns numai între năruiturile de piatră. Departe către nord răsare învăluit în ceață promontorul dela Caliacra, iar către sud cel dela Ecrene. Intre ele e golful adăpostit, cu apă lină, unde s'a scoborât și Herodot. In acest enorm circ Balcicul se pierde, iar căsuțele de sub dealul masiv, roșcat, dela nord, înșirate unele lângă altele, cu acopeișul lățit, par guri de peșteri,

în dungi drepte.

Geamia veche din vale, ca şi cea nouă identică ei dela Palatul Reginei aşezat între mare și peretele de stâncă, te fac să uiţi că eşti în România. Câteva lovituri de lopeți, te-a transportat spre celalt țărm, nevăzut, al Mării cercetată de Argonauţi. Trecutul uitat învăluie în tainele legendelor frumuseţile naturii.

Nu numai privirea generală asupra Balcicului te captivă, ci şi amănunțimile variate.

Scoborându-te la mare, în vechiul port, aspectul e schimbat cu totul. Magazinele ferecate, din piatră până în acoperiş, moara părăsită, nemai având unde să se trimeată făina măcinată, vechile clădiri ale vămii, cu portaluri sub care se adăpostesc luntre cu fundul în sus, podişca chioşcului din fața crâşmei, pusă în jurul unui stufos și gros arțar, toate claie peste grămadă într'un colțişor îngust, îţi dă iluzia strâmtoarei porturilor italiene.

Din potrivă dacă apuci spre celălalt capăt al orașului, printre dâmburile înverzite la spate, cu cărări șerpuite, pe care se urcă în goană măgăruși puși la fugă de copii, ajungi în locuri înverzite, cu vii, grădini și arbori stufoşi.

Indărătul cimitirului își face loc un pârâiaș, printre maluri înalte, căzând din repeziș în repeziș. Te crezi la munte. Vegetaţia în toi inundă vâlceaua răcoroasă. Belșugul adus de apă e în contrast isbitor cu desolarea stâncilor rupte, de dincolo.

Iar când, pe drum umbrit ieşi îndărăt la mare, lângă Vila Reginei cu grădini suspendate, nu mai e numai orientul giamiilor, ci şi țărmul lacului de Como.

Bolovani rostogoliți de valuri, moara purtată de pârâu, captalani acoperind cascada, nuci bătrâni, ziduri de piatră îmbrăcate cu iederă, vile noi și cochete, coloarea mai închisă a Mării şi în jos Ecrene înverzit, sunt tablouri de plină viață sub acelaș soare mediteran.

Acesta e farmecul Balcicului. Cuvintele oricât de meșteșugit îmbinate nu pot da nici gama nuanțată de colori, nici ceeace simți la fiecare pas în minunatul caleidoscop natural ce te înconjoară. De aceea Balcicul a devenit cuibul pictorilor, cărora le ajunge chiar varietatea de forme şi colori din raza restrânsă a oraşului,

Se obișnuește de o bucată de vreme să se cheme golful Balcicului Coasta-de-Argint. Prea aduce aminte veșnica imitație în toate, dela alții. Coasta-de-Azur, trebuia să-şi aibă și în România echivalentul. Pentru noi mai nimerit ar fi să se numească Coasta-Soarelui. Nicăeri pe pământul țării noastre soarele nu e mai luminos, mai cald, mai stăpân, ca aici. El dă coloare și vioiciune pietrelor, mării; el face să crească smochinul, migdalul, castanul, trandafirii, asfodelele și celelalte plante mediterane, ce au înaintat dela sine până aici.

Dacă iarăși omul ar interveni cu străduința demnă de imitat al celor depe Coasta de-Azur, n'am mai importa violete de Parma, garofe ori trandafiri în vreme de iarnă. Cu puţină caznă, dacă s'ar clădi sere ajutătoare căldurii din lanuarie, care în medie nu se prea scoboară sub zero, „primeurile” nu ne-ar sosi dela Constantinopol, iar ținutul s'ar schimba într'o regiune de belşug și un furnicar de oameni harnici.

Cum se poate veni în ajutorul Naturii, împlinind-o, ne arată, vila regească, cu grădini fermecate, cu arbori umbroşi, cu ghirlănzi de plante agățătoare. Văzută din spre mare, din barca cu pânze ce alunecă, pe apa liniștită ca pe un lac, vila regească, umbrită, înflorită, cu minaretul într'o coastă, cu arcade și pergole în alta, în cadrul Balcicului strălucitor de lumină, e un colt minunat de gingăşie.

Abea ai lăsat în urmă peisajul de gâlgâitoare viață, cu verdele arborilor rămuroși din dărătul Palatului regal și pe cărăruia şerpuitoare te urci pe coaste iarăşi pietroase, cu tufărișuri spinoase, stropite ici și colo cu câte o cicoare mai albastră, cu câte un mac întârziat, mai roșu. E desolarea dealurile de pietriș, păturile ruginii mărind coloritul pământului, în contrast cu leșiata față a mării, care n'a făcut încă ochi, ceața dimineții de toamnă acoperind'o cu un văl străveziu.

Fig. 66. Biserica din Balcic.

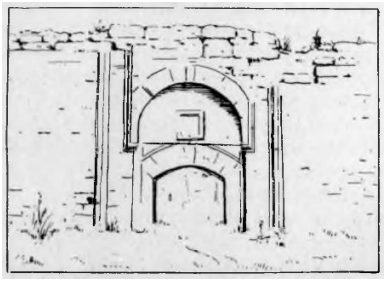

Fig. 67. ...Ruinele mânăstirii de dervişi...

Câtă însemnătate are un izvor, în asemenea locuri se poate prinde. Sus, sub muchea dealului, o vână de apă se arată, E viața. E necontenitul du-te vino al locuitorilor din satul așezat pe platou. Pe cărări iuți scoboară făpturi din alte vremuri spre izvorul dătător de putere. In jurul cișmelei din care gâlgaie apă limpede şi rece, aşteaptă rândul copii sdrențuroși, femei cu șaluri albastre şi îmbrăcăminte pestriță, iar printre oameni își fac loc măgărușii domoli, scuturând într'una din urechi, spre a se apăra de muşte, mai îndrăsnețe spre toamnă.

De jos din Balcic, cu grădini umbrite de smochini, persici și migdali, cu fermecătorul glas al mării, nici după un ceas de urcuș te pomeneşti în plină stepă, fără un pom. Din lumea electrității şi a automobilelor, după un drum scurt, deși anevoios, cazi în plină viață pastorală, ce nu ș-a scuturat ultimele semne ale nomadismului.

Răsărit de o dată din spintecătura dealurilor de piatră, te întâmpină câni răi, credincioşii păzitori ai cârdului de capre, mai toate negre, adunate ca să fie duse la păscut. E un sat din Tibet, cu casele joase de piatră, cu acoperiș lat, cu gard de piatră, pe coama căruia stau întinse, ca să se usuce, cărămizi de tizic, balegă amestecată cu paie, combustibilul de iarnă.

Rodul câmpurilor vitrege e adunat cu sgârcenie în jurul casel. Bostani portocalii sunt puși pe acoperiş; girezi sărăcăcioase de paie, avere prețuită peste iarnă pentru animale, dau o vioiciune în coloarea monotonă a pământului ars din jur, numai pietre, pelin şi holeră.

Cimitirul tătăresc neîngrădit, nu se cunoaşte decât după lespezile colțurate

înfipte în pământ, înclinate fel și chipuri.

Cât vezi domină stepa, înfinita stepă, în care doar stâlpii de telegraf trag o dungă de umbră pe pământul veşnic însetat.

Variația continuă, contrastele sunt atractive.

Văii Batoviei, păcurarii ajunși cu oile la iernat îi zic „Valea fără iarnă”. Suflul cald al Mediteranei se opreşte în înfundătura de vale mai îndelung. Apa pârăului dă din belșug umezeală. Așa s'a întins o pădure deasă de arbori amestecați: stejari obișnuiți, cu stejari mediterani, cu glădița din care spânzură pe o codiță lungă fructe înaripate. Ca şi în pădurea Letea, podoaba o dau lianele; curpenii, vița și o alta. Smilax, ţes adevărate draperii pe crengile bogate ale arborilor. Când scobori de pe podișul cu mulți scai, pe care se întinde drumul monoton de la Balcic, priveliștea e atât de surprinzătoare, încât rămâi cu privirea pironită, ca asupra unui tablou din alte lumi.

Verdele întunecat al pădurilor lăsate pe coaste, verdele înviorat de umezeala continuă a pârăului ce sclipeşte pe fundul coveții largi, satele acăţărate sub muchea dealului scobit ca o căldare enormă din munți, satul Teke compact, pe fundul văii, se îmbină toate într'o variație, contrast isbitor cu uniformitatea stepei la margenea căreia te afli. Ogoarele sunt mozaicuri: pe haturi sunt plantați pomi răzleţi, a căror cunune rotunde par giamandure înşirate pe luciul apei.

Șoseaua relativ bună, ocolește în şerpuiri largi pe coasta cu ciritei spre a te duce în Teke. E un sat mare. Figurile aspre, îmbrăcămintea mohorîtă, pasul măsurat și căutătura veşnic bănuitoare, îţi dau repede de veste că nu e numai românesc. Ţ'ar mai putea spune aceasta și şiragurile de usturoiu ori mai ales de ardei roșii, ce decorează fața caselor, pe când în curte stau lese, numai păpuși de tutun, pachete de frunze îngălbenite.

Fig 63. Statueta unei tinere găsită la Callatis-Mangalia.

În mijlocul satului e biserica, o casă mare, aproape un cub de piatră cu acoperișul în două părţi; oglindește sufletul închis al poporului. Inlăuntru nimic din taina unei biserici: părețiі fără podoabe, străni de jur împrejur, câte un prapur printre ele și catapiteasma cu sfinți bărboși. Iți spun de vremea când biserica nu putea să-și râdice turla prea înaltă. Era numai tolerată. Bărbaţi posaci prea puțini asistă la slujba leturghiei. Cum e mai pretutindeni, vin mai mult femei, ce stau stane de piatră, ai zice niște călugărițe îmbrăcate cum sunt, peste tot în negru.

In schimb, în coada satului se păstrează aproape întreg mausoleul unui sfânt turc. E o frumoasă clădire sveltă, un septagon cu 2 ferestre înalte, ce lasă să străbată discretă lumină asupra mormântului de piatră din mijloc, deasupra căruia atârnă nenumărate lanţuri.

Credincioșii vin, bagă mâna în gaura de la capătul mormântului şi apoi o întind spre lanțuri. Dacă ajung, sunt fără păcat. Noroc că lanțurile nu au toate aceiași lungime.

Mormântul era vestit. Veneau mahomedani din depărtări să se prosterne în fața lui. Azi în juru-i e pustiu. În ocnițele de sus se cuibăresc hulubi; finele ghirlande zugrăvite în jurul ușelor din pridvor sunt acoperite de praful depus de vreme, iar marmora de la prag abea se mai cunoaşte.

Ruină e şi moscheea cu arhondaricul de alături; în cotloanele scărilor în spirală din minaretul fin, stancele îşi caută adăpost, după cum câţi-va cai dau mereu din cap împotriva muştelor, în umbra păretelui în care se mai vede tainiţa unde se păstra coranul. Tot spațiul e numai spini, iar pe ziduri foiesc şopârlele.

Fig. 69. Mausoleul de la Teke.

Nelipsita ciuşme mai undește cântecul ei în singurătatea de acum, ca și atunci când nu ajungeau la rând credincioșii, veniți de cine știe unde.

Față de isprăvile omului numai natura rămâne aceiaşi, luminoasă și surâzătoare. Trestia şi papura se întețesc; e semnul vieţii legată de umezeală. Popuşoii retezați, sfârcuiți de grindina ce le-a schimbat frunzele în curele de biciu, umplu ogoarele tot mai largi. E belșugul pământului udat de ploaia mai abundentă.

Un peisagiu de baltă acopere gura văii.

Balcic (din România O.N.T.)

In sfârșit se vede marea, lăsând o plajă minunată, lată și ademenitoare cum puține sunt pe tot țărmul românesc. Val după val se sbate, perzându-şi tăria peste fața ca aurul a nisipului așternut de ele.

In fund, într'un abur, abea se deslușeşte Balcicul și hăt departe Caliacra. Marea sclipeşte ca acoperită de solzi. Pichetul de grăniceri răsare în curăţenia lui proaspătă iar tricolorul pare ca o flacără vie, mereu în fâlfâăire, spunând toată strădуința eroică pentru a fixa granița.

Ecrene este colțul cel mai potrivit pentru o stațiune maritimă.

Balcicul farmecă prin capriciile naturii, care a dat contraste de forme și colori.

Constanța atrage numai prin înlesnirea traiului şi a comunicației.

Şi într'un loc şi altul ești strâns între mare şi stepă, între apă și stâncă. Dincoace la Ecrene ai de toate într'o armonioasă îmbinare, ce creiază tabloul desăvârșitei frumuseți a Dobrogai întregi.

Stânca nu lipsește. Capul Ecrenc înaintează în mare. Nu e însă piatra goală, arsă, pătată cu rugina ruinii. Peste dâmbul ce se ridică nu deadreptul din Mare se aşterne o pânză de peliniță argintie mătăsoasă, Înaintașa depărtatei vegetațiuni

mediterane.

Budacu (Cetatea-Albă) (din România O.N.T.)

Numirea „Coasta-de-Argint'' ce se dă ținutului, aice se potriveşte de minune. În adevăr Ecrene pare poleit cu o foaie de argint. din cauza tufelor de peliniță cu miros pătrunzător. Pe fundul ei argintiu se presară tot soiul de colori boghioase, flori oacheșe, din care tufele de măcieş fac podoaba cea mai decorativă, primăvara când sunt numai flori, toamna când crengile mlădioase par cu mărgele de mărgean. In faţă e marea, aice liniştită, mult mai liniştită decât aiurea, pentrucă și-a aşternut pat moale de nisip; calci pe el ca pe un covor de cauciuc aproape un kilometru, până când ajungi să-ți treacă valurile peste cap. Nu-ţi ologeşti picioarele printre bolovănișul nevăzut dela Balcic, nici nu te loveşti cu coatele în îngrămădeala plajei strâmte dela Eforie. Aice nisipul ține tot lungul țărmului, pretutindeni curat și fără prundiș.

Cadrul se complectează prin belșugul văii largi ce se deschide.

La o aruncătură de băț ai pădurea de sălcii, umbra şi taina deltei, cu așezări de stârci și bâtlani ori vânat diferit. Iar când dorul de mlșcare te apucă, porneşti pe coasta unde casele din sat stau resfirate în amfiteatru sau pe drumul printre ogoare, umbrit de arbori stufoşi, ce duce spre Teke.

Primăvara, ploile nasc la marginea mării mlăştini de apă dulce; ca din pământ răsare podoaba stânjâ-neilor galbeni şi a celorlalte plante de baltă cu flori frumoase. De o parte e verdele proaspăt plin de putere al pădurii înviate, irizat de luciul schimbător al frunzelor de plop, mereu tremurate; de alta e întinsa față liniştită a mării, iar între ele e dunga de flori primăvăratece, o ghirlandă împletită din galben, alb și roș. Tabloul e neuitat. Cât de importantă, ademenitoare și primitoare e coasta dobrogeană a Mării Negre, ne dă dovada şi urmele numeroase de cetăți ce se țin dela Histria, stăpânitoarea, până la Ecrene.

La Constanța, muzeul municipal cuprinde nenumărate urme din măreția Tomisului de odinioară, blăstămat de amăritul Ovidiu, silit să moară pe meleagurile tracilor harnici. Sarcofagii de marmoră bogat sculptate arată buna stare a locuitorilor.

La Callatis, întemeiat de dorieni cu 7 veacuri înainte de Hristos, cetate cu „ziduri puternice”, cu temple și băi, se băteau monede având drept efigie spice de grâu, semnul bogăției și al belșugului. Statui de marmoră împodobeau templele și clădirile mai de samă.

Ruinele fortului dela Caliacra „stânca cea bună” nu sunt cu totul acoperite. Pe gâtul ce uneşte peninsula cu podișul se înalță încă portaluri din pietre cioplite, făcând parte din întăriturile clădite, zice-se, de genovezi, ziduri cu coama crestată păstrată încă pe la mijlocul veacului al 19-lea, după cum arată desemnul alăturat,

datorit lui Laurens.

In veacul al l4-lea aice își are reședința Dobrotici, de la care se trage numele Dobrogei.

De peșterile din jur se leagă tot soiul de legende, dela locașul miticului Polyphen, până la adăpostul celor 40 de fecioare, care s'au aruncat de aice în mare, ca să scape de urgia păgână.

Mai spre sud, la Cavarna, a fost Bizone, distrus de cutremur.

Pe locul Balcicului de azi, multă vreme au avut loc sărbările în cinstea lui Dionysos, zeul vinului şi al veseliei, de unde și numele vechiu de Dionysopolis, „celebriora oppida" vestită încă pe vremea când Lisimach a încercat să deie lupta împotriva Tracilor şi Sciţilor ce formau populațiunea băștinașă, alături de Troglodiții, locuitorii peşterilor, după mărturia lui Strabo. De aice se trage marele diplomat Acornion ajuns până la Boerebista, atotputernicul șef dac, trimes apoi de el pentru tratative la bun sfârșit între Daci și Cnejus Pompeius, în ultimul veac de dinainte de Hristos.

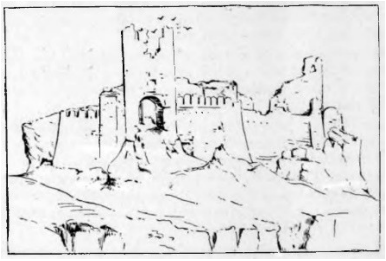

Fig. 70. Cetatea dela Caliacra (din Tafrali)

Fig. 71. ... reprezentând pe zeul egiptean Osiris...

Sunt vremuri stânse cu totul. Din când în când marea le aduce aminte, asvârlind la țărm câte un ban cu efigia lui Filip al II-lea macedoneanul, după cum la săpăturile clădirilor noui se găsesc morminte din veacul al 2-lea după Hristos sau vechi statuete reprezentând pe zeul egiptian Osiris.

Până și la Ecrene, pe dealul de graniță, sunt urme de turnuri de pază iar legendele spun că pe aice s'au luptat Pigmeii conduşi de regina lor Gerania, împotriva lui Hercul.

Ținutul încondeiat cu albastrul valurilor mării, apare loc de furnicar încă din zorii vremurilor omeneşti.

Istoria veche o putem învăța și din urmele rămase pe pământu dobrogean, stăpânit de Mircea

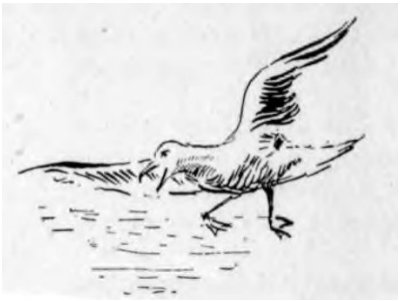

Graniţa de sud.

A. Printre dealurile dobrogene.

Când treci Dunărea la Călărași, ai lăsat în urmă întinsa câmpie numai ogoare; primăvara te amețește verdele proaspăt al sămănăturilor ori răsuflarea caldă a brazdelor de curând răsturnate. Vara, câmpia e o mare cu valuri aurite, pe marginea căreia cresc ciulinii ca tufanii, plini cu bumbi de rubin. Către toamnă domină argintiul miriștelor şi al spicurilor de porumb, pentru ca iarna, adesa, să acopere totul albul sclipitor al omătului.

Așa e în Câmpia netedă.

La Călăraşi Dunărea dă altă față locului. Verdele nu se șterge toată vara; e stufărișul cu tainic freamăt ori desișul sălciilor. Hambarele de piatră strâng belșugul ogoarelor, dar de alungul țărmului stau întinse la uscat voloacele cafenii, ca niște garduri înalte de sârmă împletită. Ambele spun bogăția naturală a locului.

Peste drum e Silistra plină de amintiri străvechi, nume scump prin tot ce s'a desfăşurat în preajma ei.

Pretutindeni prin apropiere dai de pietre romane, ce-ţi istorisesc de vremuri atât de depărtate, sbuciumate.

O piatră de acum una mie cinci sute şi mai bine de ani, proaspăt scoasă din uitarea pământului, are glas omenesc de tânguire, acelaș, veşnic, ori unde e om. Chenarul din struguri și cârcei de vie arată belșugul, dar și plăcerile vieţii. Pare că marmora albă era de curând cioplită. Capetele de lei, dela marginea de sus, au o expresiune atât de naturală, în cât spun că artistul nu era un cioplitor de piatră oricare. Reprezinta simbolul luptei din viaţă? In mijloc însă se închipuise durerea adâncă a morţii. Soția își plânge soţul iar copiii părintele lor, apus încă în floarea vârstei. Toate sunt trecătoare; pe toți ne aşteaptă aceași soartă, este spusa pietrii cioplite. Puterea, averea, ca şi veselia au un sfârșit. Poveste veche şi mereu nesocotită.

In jurul orașului Durostorum s'au dat lupte; era doar cheia porții ce ducea la Bizanţ.

Sub zidurile lui au venit chiuind neamuri depărţate pe care nu le încăpea pământul de naștere, „spaţiul vital” de azi. Porneau la drum pentru cucerire și distrugere, val pustiitor în fața căruia nimic nu rezista. După Romani, Durostorum apărat de bizantini devine Theodoropolis. Apoi Mircea cel Bătrân se intitulă „Cristi Dominus”.

Mai târziu ajunge cel mai însemnat oraș turcesc din părțile noastre. Fără ştirea și învoirea Paşei dela Silistra a tot puternic, nu se clintea nici un fir de păr până unde ajunsese, către nord, stăpânirea Semilunei. Pe aice era vadul demnitarilor români înainte de a ajunge să se închine Padişahului. Pe aice însă trece și Mihai-Viteazul în goana-i neastâmpărată nu spre a se închina, ci spre a cucerit.

Incetul cu încetul amurgul se lasă asupra orașului. Luptele din Veacul al l8-lea slăbesc puterea Turcilor: zidurile fortăreților prind a se nărui.

La 1913 Silistra e iarăși a României.

Din vechile palate și fortărețe n'au rămas de cât urme, îndeajunse însă ca trecutul să nu fie uitat. Ultimele întărituri după planul lui Moltke în 1856, nu sunt încă de tot acoperite cu pământ. Se mai văd zidurile groase ca şi porţile ferecate

ori șanțurile și valurile din jurul lor. In oraş se mai înalță geamiile, vre-o 8 la număr. Tabloul şters al vremurilor temute abea a mai rămas în jurul geamiei mari, cu frumos țesut de zăbrele la ferestre, dar cu zidurile crăpate, gata de năruire. Pe uliți întortochiate, cu caldarâm de bolovani, printre case împrejmuite cu zăplaz înalt, turcoaicele păşesc ca niște umbre negrăbite învăluite în mantia neagră, strânsă până spre gură și lungă până la glesne.

In jurul ciuşmelelor, către sară se adună fetiţele cu cozile bălai lăsate pe spate, cu privire blândă. Glasul turturelelor răsună în liniștea adâncă: lucru-rău, lucru-rău. Iar firea pașnică a celor rămași fără îndemn războinic, sfârșit liniștit al unor zile furtunoase este într'o măsură arătată prin cocostârcul ce stă într'un picior, la cuibul de pe bolta geamiei.

Soarele se lasă către asfințit. Natura e în deplina ei desfăşurare, aceași azi când liniștea s'a aşezat peste oameni ca şi de demult, când forfota năvălitorilor făcea să se cutremure văzduhul.

Sub picioarele dâmbului, Dunărea își resfiră noianul apelor în brațe numeroase, bălți şi lacuri mai mari. Dela ostroavele din dreptul Ostrovului și până hăt departe spre Vetrina, locul nu e de cât un mozaic de pietre scumpe, sclipind în fel de fel de colori.

Mai ales când soarele alunecă încet spre culcare, pe cerul albastru şters, încunjurat de o largă aureolă purpurie, tabloul e curat fermecător. Peste tot sar scântei de artificii. Apa e numai fluturești de aur. Mai pe urmă, când discul de foc cu margenele sclipitoare, ca prins într'o şină de aur, e gata să se înece în ceața uşoară ce se lasă pe largul câmpiei, marama scânteietoare de peste ape prinde a slăbi. Puntea ca jarul trasă în curmeziș se schimbă într'un roiu des de libelule cu aripi de mică irizantă, până ce dispare și el odată cu dispariția soarelui. Argintiul amurgului acopere apele. Numai ici şi colo mai sclipesc ochiuri împurpurate prin reflexul unui nor luminat, ce se trage încet pe cer, ca o pasăre uriașă, stranie.

Nu mi-a fost dat să trăiesc multe clipe de atâta farmec, ce se revarsă din tot cuprinsul naturei, o privelişte ce merită să fie trăită, la măreția căreia, îmbinată cu gingășie totodată, iau parte apele, cerul, pământul şi copacii, într'o armonie care te cuprinde ca un vârtej de fericire.

Cu sufletul plin de frumusețea tabloului, începi încet a scobori printre vii și grădini cu meri. La fie care cotitură apare când Dunărea, când minaretele care prind să ațipească sub ceața amurgului. Silistra e la marginea fâşiei de teren ce se întinde în lungul graniței către Bulgaria. In dărătul ei se schimbă și aspectul terenului. Gheburile largi, tot mai înălțate ale Deliormanului sunt aspre la înfățișare prin pădurea rămasă încă destul de deasă, pe mulre vârfuri.

Chiar la câţi-va chilometri spre răsărit de Silistra, pe drumul ce vine dela Turtucaia, poți prinde carac-teristica regiunei dealungul graniței. La orizont sunt trase linii convexe, largi, căci dealurile sunt valuri cu vârful teșit ca într'un podiș. Par monotone. Nici un pisc mai răsărit ca în dealurile dinspre nord, ieșite din sbuciumul pământesc.

Cu cât însă pătrunzi în labirintul văilor, cu sate răzlețe dar compacte, cu atât te cuprinde variația amă-nuntului. Pădurile au golfuri libere în care e satul cu ogoarele în jur. Umezeala e mai multă; holdele mai mândre. Haturile sunt încondeieri de roș aprins. E podoaba macilor.

Mai încolo spre Cavarna, în stepă, dau pâlpâiri de flăcări, pe suprafeți întinse.

Aice fac dâre în lungul haturilor ori pătrund singurateci în grâu. Umbra, umezeala, le dă putere de viaţă deosebită. Roşul lor e mai intens; petalele mai mari. Galbănul auriu al grâului în pârgă e încadrat în chenar de rubine. Pe lângă maci, în partea aceasta a Deliormanului şi arborii fac podoabă, mai ales cei care scobor singurateci din pădurea deasă de sus. Și în ea se vede influența mediterană, amestecuri de stejar și gorun cu glădiță. Cei izolați de prin ogoare par baloane captive gata să se înalțe.

Drumul dealungul Dunărei ajunge la orăşelul care e la capătul liniei, trasă până la Ecrene.

Turtucaia e în faţă Olteniței ceia ce e Silistra în fața Călăraşilor.

Contrastele sunt izbitoare. Ultimele case din Oltenița legate printr'o frumoasă alee de sălcii bătrâne cu oraşul, sunt pe malul jos al Dunării. Turtucaia apare ca o terasă înaltă, cu străzi povârnite printre căsuțe dese de pescari, turtucăenii fiind vestiți în această indeletnicire. Când treci cu luntrea dela Olteniţa şi te apropii de şiragul de case, multe de bârne, îngrămădite pe îngusta suprafaţă de teren în pantă, aspectul e cu totul străin de al celorlalte orașe de pe malul Dunării şi chiar din țară.

E de unde-va de pe coasta mediterană a Italiei, cu îngrămădiri de oameni, cu scări în loc de uliți, cu gospodăria strânsă între mal şi apă. Indărătul lor însă şi chiar sus pe tapşan, viile cu persici înfloriţi primăvara și umbroși vara, reia înfățișarea obişnuită, iar dacă apuci drumul spre Silistra revii repede la aceleași dealuri din care se țin într'una până spre Ecrene.

Cerul albastru uneori e ca de turcoază, mai ales după ploaie, când atmosfera e curățită de praf. Arborii însamnă pete mai întunecate, Acum se ţin la sfat câte doi-trei, acum se înșiră distanțați unii de alții sau răzleţiți fără orânduire. Ogoarele sunt de aur, cicoarea de safir oriental, iar macii când spinel nobil, când granat, când rubin oriental, De departe macii par pietre scumpe. De aproape nici nu le mai poți descrie infinita variație măruntă dela petalele ca de mătase, cu vine mai deschise ori mai închise, până la pusderia staminelor negre. Prin această viață mai plină, cu flori boghioase, cu tonalități sănătoase, Dobrogea de sud arată altă față decât cea de mai la nord, unde se simte marea lipsă de apă.

Dealurile se ţin val de val. Drumul trece printre ogoare şi arbori. Satele sunt mai dese. Ici e Calipetrova, dincolo Babuc. Te primesc figuri posace, cu berneveci largi în fund, strânşi la glesne, cu căciulă retezată în vârf, iar femeile îmbrăcate trist; nici măcar fetele nu au podoaba cămeşelor înflorite, vesele, surâzătoare.

Sunt sate de bulgari, albine harnice e dreptul, dar rar cu căutătura prietenoasă. Sunt mocniţi; clocesc mereu gânduri ascunse. Totuși la Babuc îți face plăcere să auzi copii lor recitând poezii românești, fără nici un accent străin. Sunt generațiunile care încă nu ştiu ce e iridenta. Mai târziu vor deveni și ei posaci, tăcuţi, de şi şcoala le va stârpi ceva din asprimea înăscută, cum suge soarele negura ce învăluie pământul în zori.

Drumul urcă și scoboară, dâmburi largi, peste tot însămânțate. Dealungul lui tufele de măzăriche cu flori spre trecute nu sunt așa de liliachii ca mai înainte. In schimb macul pare că mai tare se îmbujorează stând de vorbă în cuprinsul lanurilor cu câte o vineţică rătăcită.

Spre miază-zi peisajul are o geană încruntată. E marginea pădurilor aice mai dese și mai întinse. Pădu-rile dela Slava, din spre Babadag, par rediuri față de

codrii ce se țin una până dincolo de graniță. Numai în jurul satelor s'au mai rărit și în spre partea unde prind a se lupta cu stepa. Intre Bazargic și Balcic sunt reduse la tufărișuri, asemenea celor care se încumetă să urce pe spinarea dealului Beştepe.

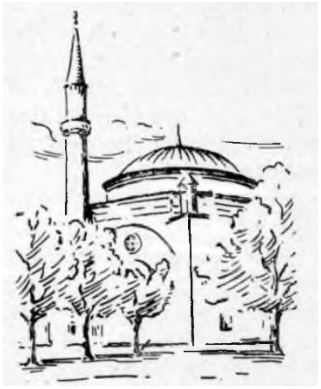

Fig. 72. ... se mai înalţă geamiile...

Pe lângă bulgari și români, ținutul cuprinde şi mulți turci.

Din toată Dobrogea aice era insula lor mai întinsă, ca și când pădurea le ar fi spre apărare. Beibunar, Bairambunar, Karapelit, satele lor se înşiră în lungul şoselei cu şerpuiri largi. S'au împuținat, atrași de un dor explicabil de a fi la un loc cu cei mulți din ai lor, în Turcia reînviată.

Impestrițătura etnică e rămășița trecutului. Depe urma valurilor năprasnice răscolite de furtună, rămân la țărm tot soiul de sfărmături aduse cine ştie de unde. Valul turcesc retras, ca și vremelnica stăpânire bulgă-rească, au adus amestec de oameni.

Printre elementele stăpânitoare odată, încep să-și râdice fruntea și băștinașii, asupriți până mai eri, întocmai cum printre ruini încep să răsară plantele locului, împedicate pentru moment să crească dar ale căror rădăcini păstrau viața.

Frământările istorice din ultimul timp, sguduiri atât de intense și întinse, au adus o nouă variație etnică în partea locului.

Prind a se așeza tot mai des harnicii și energicii macedoneni, din generațiuni deprinşi să răsbească greu-tățile venite și dela natură ca și dela oameni, mai ușoare de biruit cele din partea naturii decât a oamenilor,

Ce curioasă este puterea atavică! Macedonenii veniți în țară după război ar fi găsit ori unde loc larg de așezare, în Moldova ca şi în Basarabia, unde ar fi servit drept factori de radiare a energiei omeneşti. Prin ei s'ar fi ajuns la o educație a mulţimii domoale, mai mult „lasă-mă să-te-las”, când e vorba de răsbit prin viața reală.

Nu! Macedonenii ş'au ales drept popas locurile din sudul Dobrogei.

O înclinare lăuntrică îi oprește dela o trudă nouă, necesară adaptării la condițiunile de câmpuri intinse, pe cei crescuți în asprimea munților și a pădurilor. Ii atrage mai ales felul mediului omenesc poate fără să-și deie samă. Vreau să arăte ce pot săvârși, acelor neamuri care la ele acasă erau gata să-i zugrume. De aceia se trag mai mult în această parte a țării, care aduce aminte prin amestecul etnic de părțile sudice ale Penin-sulei Balcanice. In acest chip, de curând amalgamul etnic din sudul Dobrogei s'a mărit prin aromâni voinici, înalți la statură, cu energie în căutătură și cu mișcări agere.

Pe lângă fesurile turcilor, bernevecii largi în fund ai bulgarilor, se vede

îmbrăcămintea ce pare bizară, de aba albă în zilele de sărbătoare, numai fireturi negre, cu pantalonii strâmți pe pulpă, brâe late şi mintene până la genunchi.

Cei așezați prin târguri s'au apucat repede de negustorie. Printre firmele cu nume străine se văd și altele, din nou zugrăvite, cu nume româneşti. Unul a deschis ceainărie, altul a acaparat repede negoțul de lână. Cei dela țară s'au pus cu toată dorința muncii la lucrul metodic al pământului. Răsuflă voloși în libertate şi trag brasdă cu voie bună, mulţumiţi de viața nouă ce li se deschide în cale; sunt siguri de biruinţă prin destoinicia pusă la încercare în condițiuni mai prielnice decât aiurea.

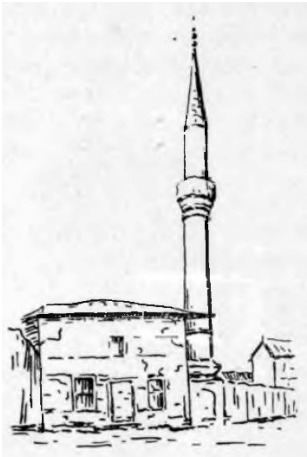

Fig. 73. Moscheie din Accapugea.

Zarea se lărgeşte din nou, deschisă privirii. Dincolo de Bazargic fața netedă a pământului se arată tot mai săracă în arbori dar mai plină de flacăra bujorilor întăi, apoi a macilor. Movilele se întețesc înşiruindu-se la orizont, ca niște straje depărtate. Sunt urmele vechilor popoare, ale căror isprăvi s'au uitat, ale căror oseminte rar când se mai întâlnesc, cu câte o ulcică de lut alături sau cu câteva monede ruginite. Drumul trece pe lângă câte-va case trase la o parte. E Djuvaninvasi, „cuib de vultur”, cu geamie dar fără biserică. Alăturea sunt rânduite de curând case de colonişti, soldații care au luptat prin partea locului. E răsplata celor bravi, rămași în viață, pe când la margenea Bazargicului cei morți dorm somnul veşnic în morminte îngrijite cu multă evlavie. Și unii și alții fac să-ți bată inima gândindu-te la greua misiune a celor puși să împlinească opera de jertfă.

In văzduhul senin se rotesc doi vulturi, atât de sus în cât par că niște porumbei; la o cotitură de drum se vede sclipirea solzilor de pe mare. Din Balcic nu se zărește decât moara dela intrare, clădire ce era monumentală în imensitatea spațiului, pe când ceva mai în urmă a rămas cantonul în ruini, ca un schelet de craniu cu orbitele largi, întunecate.

Natura, impasibilă, le cuprinde pe toate, acum ca şi pe vremea când pe movilele dela orizont pâlpâiau focuri de vestirea primejdiilor. Ruina se îmbină cu viață nouă, domol dar statornic înfiripată. E veşnicul cântec, cu întonări când mai râdicate când mai înfundate, după împrejurări.

B. Pe Dunăre

Granița dealurilor din sudul Dobrogei se întâlneşte aproape de Turtucaia cu acea trasă în lungul Dunării, E calea apei cea mai lungă, cea mai ușor de folosit, căci vechiul Istros ș'a săpat drum lat spre Mare. Regele Carol I dădea bunul exemplu. Ca să se odihnească de grijile conducerii, uneori istovitoare prin

neastâmpărul omenesc, apuca către liniştea Dunării, drum întremător nu numai prin izolarea deplină de forfota vieții, dar recreator şi prin peisajul bland. Șopotul valurilor trezite prin mersul vaporului deşteaptă muzica în surdină a unei melodii ce te mângâie; șuierul vântului prin sălciile sau papura nelipsită îl ține isonul cu întăriri de tonalități, într'o armonioasă îmbinare. Suflul curentului îţi răcorește fruntea, împrăștiind pleava spinoasă a gândurilor, reduse la cele care sunt în unison cu natura blândă, recreatoare.

Turtucaia rămâne'n urmă, cu străzile ei, trepte înguste de lemn. Oltenița abea se vede din pânza sălciilor bătrâne, ce o acopere ca o perdea. Malul bulgăresc rămâne tot înalt, în contrast cu fundul luncii prelungite în întinsul Câmpiei rodnice. Răcoreala bălților mari ține până la Giurgiu.

Contrastul între cele două maluri e mai bătător la ochi aice. Din Giurgiu nu zărești peste cununa bogată de sălcii și plopi rămuroși, de cât vârful hornurilor dela fabrica de zahăr. Dincolo tot o fabrică de zahăr apare însă ca o cetățuie la marginea orașului cu casele înşirate până sub muchea malului înalt. Șlepurile din portul Ramadan spun de însemnătatea ce ar putea avea cel mai apropiat port al Dunării de București, cu gura conductei de petrol. Manevrele locomotivelor de pe malul dela Rusciuc îţi ţipă într'una importanța dată orașului, nod de linie ferată, care atrage călătorii streini către Varna.

Luciul apei strălucește în bătaia luminei ce se revarsă asupra ei, izbitor contrast cu verdele sănătos al sălciilor. Valurile lovesc mai mult malul înalt; vârtejurile cu putere mai mare nasc guri de peșteri, în care se odihnesc, la umbră, mici turme de oi. Pe partea noastră păduri de papură și sălcii ascund locurile. Numai cochetele clădiri proapăst văruite din preajma pontonului, însamnă aşezarea Zimnicii, ascunsă după sălcii,

Peste drum, casele din Șistov strălucesc în bătaia soarelui în așezarea lor pe coastă în jurul bisericii cu largă cupola. Sus, în vedere, monumentul rusesc amintește podul aruncat aice în 1877 pentru trecerea arma-telor. Ruinele cetății în jurul cărora stau îngrămădite casele scunde din vechiul cartier, povestesc despre năprasnicele vremuri când Baiazed, temutul, a ocupat localitatea.

In susul apei şi pe un mal şi pe altul, stau urmele importanții Dunării, care separă graniță naturală între două lumi deosebite: Peninsula balcanică mereu învolburată de frământări omenești de limita sudică a Europei centrale.

Furat de vraja liniştei, te trezești dintr'o dată în fața unui tablou ce-ţi evocă vestita fotografie de la Capul Nord. E malul dinspre Nicopol; pare mai înalt în ploaia de raze ce-l învăluie, de după o draperie de nori. Cetatea veche se arată mai monumentală sub efectul jocului de lumină. Numele Nicopolului este legat de amintirea însemnatului dezastru creștin dela sfârșitul veacului al 14-lea, în care Baiazed, Fulgerul, rămase biruitor asupra armatelor creştine, din care făcea parte şi acea a lui Mircea.

Aice a fost poarta spartă în dig, prin care apoi a dat năvală puhoiul turcesc. Nicopolul mai mult de cât Rusciucul a păstrat pitorescul malului înalt, sus cu căsuțele albe acoperite cu stuf și înconjurate de girezi de paie arătând satul, apoi o a doua treaptă de case cu acoperiş de țigle împrejmuite cu arbori, iar jos, lângă Dunărea, casele vechi, gălbui, al celor care trăesc din dărnicia apei.

Pe celalt mal, tot ascuns după sălcii, abea se vede Tr. Măgurele, cu străzi regulat tăiate.

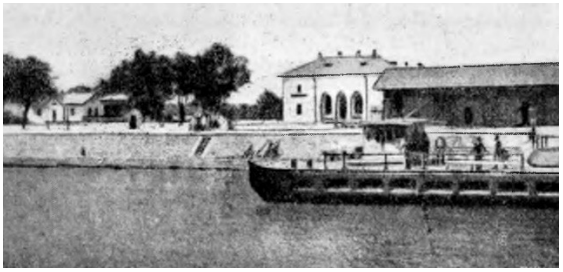

Fig. 74. Tr. Măgurele.

Puținele șlepuri de lângă ponton spun însemnătatea-i din vremuri normale, când spre port se scurge bogăția de cereale din lungul Oltului, la vărsarea căruia se găseşte. Importanța aşezării orașului este arătată nu numai prin urmele preistorice găsite, dar și prin localitățile din apropiere, pomenite în paginele istoriei noastre. Dela Celei, vechiul Sucidava, porneşte acel șirag de castre și oppide din lungul Oltului, drum al armatelor romane ce ducea până dincolo de munți, prin Romula (Caracal), prin Arcidava (Cunșești), Rusidava (Drăgășani), Pons Alutae (lonești-Govorei), Castra Trajani (Gura Văii), până la Caput Stenarum (Boita), de unde drumul se continuă până la Apulum (Alba-lulia). Aice în apropiere de Turnu Măgurele se află Izlazul, unde s'a încercat aţâţarea focului dela 1848 cam odată cu trâmbița prevestitoare a libertății din Câmpia Blajului. Acolo se spunea răspicat: „Națiunea română pretinde independenţa sa națională”: din-coace, la Izlaz, ecoul răspundea: „Poporul român decretă.”

Tot în apropiere, mai la răsărit, de unde pornea hotarul dintre Ad Moesiam și Dacia Malvensis. La Flămânda, o rază de lumină și speranță de biruinţă sclipește în învălmășala duşmanilor din 1917. Pe calea liniștită a Dunărei încep să se întețească locurile cu amintiri măcar străbune, putând prin ele răsfoi paginile închegării noastre ca neam. Aci e Slătioara, unde pe pod de luntre au trecut oștile române în 1877; în dreptul Celeiului, cu podul lui Constantin-cel-Mare de pe vremuri, mai la adânc se află Plevna și Griviţa, prin cucerirea cărora, de cătră curcanii vijelioși, s'a câștigat independența ţării.

Liniştea te cuprinde iarăşi. Dinspre întinsele bălți ale Potelului adie un vânt răcoritor. Locul de vărsare al Jiului, vijelios la munte, nici nu-se prinde de veste; căci se strecoară printre papură și sălcii. E partea de deplină pace. Nimic nu se presintă ochiului de cât apa cenușie, lucie, dungile verzi ale malurilor și albastrul cerului cel mult cu nori alburii în necontenită schimbare de forme. Rar câte o luntre trasă la edec arată mişcare omenească ori câte o turmă de oi ieșită la adăpat.

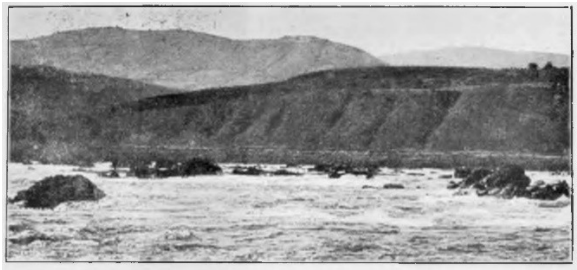

Porţile-de-Fer (Foto I. Bărcăcilă)

Dunărea şi ostrovul Şimian (Tr. Severin) (Foto I. Bărcăcilă)

Apus de soare pe Dunăre, spre Cetate (Foto I. Bărcăcilă)

S'ar părea monotonie şi totuși natura ştie să creieze tablouri schimbătoare, chiar din elemente simple. La fie care pas, o uşoară incondeiere, un bâtlan ce taie văzduhul ori câți-va pescăruşi cu sbor de rândunele, sunt îndeajunse spre a schimba totul.

Către asfințit tabloul se înviorează. Soarele aşterne noui dungi de lumină. Se joacă razele mai bronzate printre mladele de sălcii, mărind contrastul dintre umbră și lumină. Iar când soarele s'a ascuns după o pânză de nori iar ultimele lui raze împurpurează cerul, apa ia un luciu straniu şi repede schimbător. Peste fața ei se aşterne o pânză purpurie, care se schimbă în dungi de un roș portocaliu, înainte de a-și trage zăbralnicul argintiu al învălișului din amurg.

Liniştea e şi mai desăvârşită. Din întunericul lăsat, silueta malurilor şi sălciilor dă înfățișări ce par uneori fantastice. Te înfăşuri mai strâns; răcoreala se simte. Rămâi totuşi pe puntea vasului căci trăeşti clipe de o neuitată singurătate.

Din dreptul dela Lom-Palanca, pe urmele cetăţii romane Almus, până la Calafat, Dunărea face un cot larg, ca o gușă de porumb pe hartă. Pe cât se ţine de înalt malul bulgăresc, pe atâta de jos și smârcos este cel românesc. E regiunea cu contrastul cel mai mare din cursul de jos al Dunării. Spre sud de deasupra malului cu înfățișări mai austere, cu păduri în lung, întrerupte de ochiuri de ogoare, se vede umbra întunecoasă a Balcanilor. Malul românesc dinpotrivă aproape la nivelul apei, e acoperit cu zăvoiu de sălcii, îndărătul cărora se întinde nisipul dunelor abea înţepenite şi bălți în șiruri.

Contrastul cuprinde în el şi cele două orășele ce stau unu'n fața altuia, despărțite numai prin latul Dunării. Parecă în ele se oglindeşte şi firea deosebită a celor două popoare învecinate.

Pe malul sudic, zidurile de cetate mohorâtă, cu cele două bastioane neatinse, având la temelia lor și urme romane; catedrala cu turnuri terminate cu cepele enorme ale cupolelor; cele câte-va minareturi, din care unul mai înalt, cilindric; casele asvârlite fără nici o orânduire, păstrează aproape intact orașul de amestecuri etnice, care a fost o dată paza intrării spre Balcani. Paşa de Vidin era a tot puternic, iar lupte sângeroase s'au dat sub zidurile cetății.

Calafatul e fața luminoasă, inima deschisă a Românului. Bisericele din care una

cu 3 turle iar alta nouă, strălucitoare, casele cu acoperișuri de țigle alineate după plan nou, asemenea Brăilei ori Severinului, cu localul navigaţiunii în stil românesc, totul învăluit în verdele arborilor, în revarsarea luminii, îi dă un aer mai cochet, mai vesel.

Pe malul românesc, oalee frumoasă de plopi piramidali deschide perspectivă asupra monumentului înălțat pe o dună întărită. E semnul deslegării noastre de lanțurile turcești. De aice s'a tras cel dintâi tun, care a dus la libertatea deplină a României, vestind viață nouă. Aice Principele Carol a glăsuit acele cuvinte de îmbărbătare: „Aceasta e muzica, ce-mi plac mie”, când obuzul turcesc s'a sfărmat la picioarele lui. Orăşelul în sine arată desvoltarea din perioada când aice se căra spre descărcare belșugul câmpurilor din jurul lui.

Case monumentale, cu stil prea încărcat uneori, arată acele vremuri de belșug; azi adăpostesc temporar câte o școală, înfiinţată spre a fi desființată sau transformată, după vântul influențelor.

Prin desvoltarea satelor din jur, Băileşti, Poiana, devenite la rândul lor târgușoare, Calafatul a perdut din traficul economic de odinioară. Multe magazine poartă pe ferestre semnul nevoii: „de Inchiriat”. Cetatea, aproape de Calafat, arată acelaş semn al slăbirii economice; numai clădiriile de lângă mal, agențiile de navigație, strălucesc la dunga pădurii de sălcii, care se tot îndeasă.

La Gruia, hambare enorme pe un dâmb mai ridicat, lungi, spațioase, spun iarăși despre belșugul râvnit de cei de peste drum, unde în muchea malului tot mai abrupt încep să se arate stive albe de piatră. Pragul balcanic e aproape. Un câmp întins arată valea largă a Timocului ce desparte cele două țări riverane, Ea spune însă şi de o latură din tragedia neamului nostru.

Satele româneşti sunt răsfirate pânâ'n adâncul văii Timocului, de o parte și alta a ei, înșirându-se și în lungul fluviului, până la Vidin. Câmpenii ori vălenii sunt veniți de peste Dunăre; pădurenii, dinspre Timoc.

Dunărea pare neclintită. Drumul ei nu mai e drept, ci cu coturi strânse; brațe se despart ce înconjoară ostrove cu mladă tânără, cu cătină ca unsă cu pucioasă, spre toamnă.

E locul măreției ei depline, căci abea a ieșit din strânsura munților, unde a biruit greutăți mari ca să-și facă drum lesnicios. La cotul îngust ce înconjoară Ostrovul-mare, ajunge închisă între maluri înalte, O priveliște unică asupra Dunării, cea mai largă și mai frumoasă din cursul ei întreg, nu de pe apă se poate prinde, O clipă tabloul măreț se vede din stațiunea Balota, când foloseşti trenul spre Tn. Severin. In tihnă poți să priveşti mărețul peisaj din umbra stejarilor de pe dealul Stârmina din drumul cu căruța ce duce spre mănoasele câmpuri dela Vânju și Rogova.

Mai ales dacă faci drumul întâi prin Cazane, apoi poposeşti la ruinele vechiului castru roman şi numai după aceia apuci spre Stârmina, „înțelegi” mai lesne peisajul și însemnătatea lui ca urmarea desfășurării forţelor naturale.

Apuci, din Tr. Severin, șoseaua care se aşterne chiar pe malul Dunării. E unul din drumurile cele mai frecventate, căci este singura arteră de legătură cu satele din sudul județului Mehedinţi.

Nu e zi în care pe această distanță să fie linişte. E dreptul că drumul ce-l faci e numai gropi; în băltoace roata se înfundă pânâ'n butuc după ploi; vara te înecă praful.

Până ce ai ajuns pe muchea dealului spre Hinog, e un adevărat calvar, nelămurit, ținând samă de prundi-șul și nisipul ce-l pune Dunărea la dispoziție, material ce se poate folosi lesne, pentru o șosea mai ca lumea, Uiți de chinul purgatoriului, când ai ajuns sus, pe muchea dealului. Te izolezi pe cărăruia ce șerpuieşte printre stejari bătrâni, până ce dai de un lumini. Dacă turismul ar intra în socoteala oraşelor noastre ca producător de venituri, aici ar fi fost de mult așezat măcar un pavilion, ca să te poți bucura de priveliștea, care reprezintă tabloul neuitat al odihnei impunătoare, după biruința unei grele lupte.

Decorul depărtat e măreț. O creastă de munți sprijină bolta cerească. E zidul Balcanilor și al Carpaților cu profilul lor una din munții Cernii până departe în Iugoslavia. Se joacă norii alburii pe vârfurile lor. Acum se anină de unul spre a se topi, acum adastă mai îndelung pe altul.

Profilul munților, linia crestelor, e continuă. Nici n'ai bănui că Dunărea a despărțit aici Balcanii de Carpaţi. Urmând însă atent cu privirea malul dela Tr.-Severin în sus, se vede o crestătură în formă de V, pierdută aproape pe fondul muntos. Pe acolo iese Dunărea, încă mânioasă, după ce a străbătut prin Cazane, strâmtă cale pe care a tăiat-o în adânc, încet-încet, în vreme îndelungată. De pe Stârmina, accidentul acesta mărunt din natură, în coasta şirei de munți, n'ar spune nimic observatorului care nu știe că acolo e volbura apei dela Porţile-de-Fer.

Atenţia este atrasă mai mult asupra spațiului larg dela marginea munților, în care Dunărea se îndoaie în loc ca un şarpe uriaş, de ajunge din nou în dreptul orașului Tr.-Severin, ca şi când ar vrea să intre iarăși în clisura abea părăsită. Fața-i liniștită pare o apă stătătoare. Ș'a aşternut nisip pe patul ei, iar podoaba liliecilor înfloriți şi a altor plante mediterane e înlocuită prin umbra sălciilor dese ce-i mărginesc cursul. A trecut dintr'o dată dela vâltoare la odihnă, de nu se îndură să apuce drumul mai departe. E locul vârtejului, ceaunul ce l'a săpat în pământul moale pe vremea când apele-i repezite cădeau peste pragul de piatră ca o cascadă de mărimea Niagarei. De pe Stârmina nu vezi decât cârligul de apă strâns ca un colac, iar dealurile sârbe par una cu cele române; crezi că închid calea marelui fluviu.

E una din priveliștile cele mai mărețe ce se pot vedea pe întinsul țării; muntele, apa, ostroavele de nisip, pădurile de sălcii jos, cele de stejar pe malul înălțat, dau nu numai înfățișări variate, dar prin jocul soarelui şi al norilor, coloraţii atât de schimbătoare încât tabloul devine caleidoscop. E un punct unic în Europa, căci cel mai de seamă fluviu al ei crează aici o grandioasă panoramă, după biruinţa șirii de munţi pusă în cale.

Victoria apei evocă pe a poporului, care și el a înfruntat depărtarea şi greutățile nebănuite pentru a purta civilizația prin meleaguri apărate de cetatea Carpaților.

Aproape de ieşirea Dunării din munți s'a construit măreţul pod al lui Apollodor din Damasc, ce lărgi granița latinităţii. Tot pe aproape, în Ostrovul-Corbului, abea despărţit de malul înalt printr'un îngust braţ de apă, ușor de trecut când Dunărea e scăzută, s'a găsit una din stațiunile cele mai bogate preistorice.

Alte vremuri, dar aproape aceiași față. Pe ruinele Dubretei s'a ridicat aşezarea oraşului de azi; jos în Ostrov căsuțele unicului sătișor de acum, nu sunt prea deosebite de cele preistorice. Măreţia priveliștei te-ar ţine mult în loc, dacă întunerecul nu s'ar lăsa peste lunca largă. La întors te întovorășesc colorile vii ale reflexului dela asfințit în apa pe lângă care mergi, numai argint și aur. Șirul de

plopi piramidali dela gura Topolniței, mai întunacaţi în amurg, încheie plăcerea după amiezii trecută în contemplarea unei privelişti unice şi măreţe.

Jos pe calea apei iarăși liniştea te cuprinde, pare că mai desăvârşit, cu cât pătrunzi între malurile înalte din ambele părți. In cotul Corbului pădurea deasă de sălcii te face să te crezi în deltă. Pe urmă locul se deschide.

Liniştea se întrerupe când se zărește dunga clădirilor ce împodobesc malul râdicat în dreptul orașului Tr. Severin. Internatul liceului, liceul, palatul cultural semnul osârdiei și al voinții unui om, răsar din mijlo-cul parcurilor îngrijite, umbroase, ce se țin una, terminate cu bogatele plantații de trandafiri până'n dreptul gări, strălucitoare în noua-i îmbrăcăminte.

Nu te lasă inima să treci pe aice fără să vizitezi temelia vechilor clădiri scoase din învelișul de țărnă, de pe platoul din faţa internatului, cu săli spațioase, pline cu tot soiul de urme omeneşti, vechi şi mai noi, din acest centru mult svăpăiat în trecut.

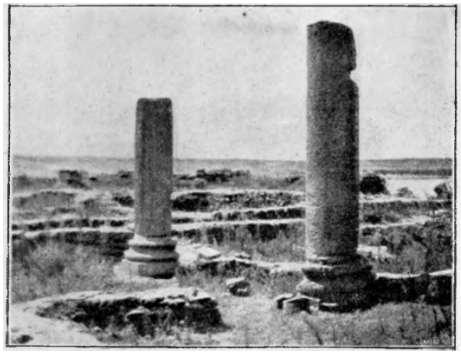

Fig. 75. Ruini dela Drubela (d. Sc. Lambrino).

Așezările omenești nu au contenit din zorii istoriei. Jos la Corbu pe fie care an să descopere cioburi de tot soiul din vremea neolitică.

De pe băncile de piatră, lespezi mortuare cu inscripții latine, priveşti ruinele castrului Drubete, în cuprinsul căruia te afli și temeliele templului bizantin; de sub mal îţi opreşte gândul ce se mai vede din piciorul vestitului pod al lui Apollodor, celalalt picior zărindu-se pe malul sârbesc. N'au rămas din el de cât grămada de cărămizi roşii, ca un colț de stâncă, abea acum apărat de vandalismul destructor al celor, cărora nu le arde de rămășițele. vechilor vremuri.

Urmele adunate cu multă sârguință și păstrate în muzeul pomenit spun de importanța regiunii, din timpurile cele mai depărtate. La Şimian şi Ostrovul-Corbului s'au aflat urme preistorice; marea necropolă de încinerare depe Ostrovul-Mare datează din vremea bronzului. Lângă Tr. Severin s'au desgropat săbii celtice. Dacii au lăsat semne neîndoioase că regiunea le era nu numai cunoscută, dar importanța ei strategică folosită. Impresionante sunt însă ce a mai rămas din așezările romane, prin care „Troian” își asigurase unul din cele mai bătute drumuri de legătura a Daciei cu imperiul său.

Fig. 76. Piciorul podului roman dela T. Severin (d. I. Bărcăcilă).

Măreaţă lucrare, nu numai din regiunea restrânsă a Daciei, a fost de sigur marele pod peste Dunărea, terminat în 105 şi construit de renumitul arhitect Apollodor din Damasc. Două zeci de picioare din piatră erau legate prin arcuri largi. Din ordinul lui Hadrian s'a început distrugerea acestui monument de arhitectură, care întrece pe toate câte au fost construite în lumea largă pe vremea lui Traian, după mărturisirea senatorului roman Dion Casius, care a văzut monumentul împunător după un veac dela construcția lui.

„Căruia cu ochii noștri", scrie Miron Costin, "am privit pragurile prin apa limpede a Dunării când am mers cu Dabija Vodă cu oștile la Uivar".

Pe cât urmele podului evocă tehnica construcțiunii pe acele vremuri depărtate, pe atât ruinele zidurilor suprapuse din diferite timpuri, arată că Drubeta nu s'a stâns cu năruirea şi nefolosirea podului. In special ruinele băilor romane, cu adausuri variate, cuprind pagini din istoria de veacuri a localităţii, pe temeliile căreia s'au construit clădirile oraşului de azi. Dela Tr. Severin înainte, trăeşti într'o adevărată încordare. Sceneriile se schimbă la fie care cotitură. Cele trei elemente ale naturii, piatra, apa şi cerul, se îmbină în scenerii neuitate, în decoruri ca de operă, la care se întovărăsesc oameni și plante.

Fig. 77. Monede de pe vremea lui Traian cu podul de la Drubeta (d. I. Bărcăcilă).

E partea cea mai atractivă din tot cursul Dunării până la izvoare, neîntrecută ca măreție naturală, la care se adaugă și urmele omeneşti.

Fluviul capătă semnificația voinții ca ființă. E calea biruinții, din lupta îndârjită cu muntele. E străduința mută dar tenace. Te înfioară liniştea aparentă, sub care se ascunde forța ce doboară piedicele. Iți lămurește odihna coturilor admirate de pe Stârmina.

Drumul e neîntrecut, fără samăn în Europa. Chiar mult cântata vale a Rinului nu presintă mai dese variații, care-ţi țintuesc privirea şi-ţi provoacă emoţii. Tablourile, unul mai deosebit de cât altul, se succed vreme de câte-va ceasuri, deși ai dori să țină cât mai îndelung.

La o cotitură peisajul îţi surâde; în alta e încruntat. Aice mângâie, dincolo te înfioară. Uneori trăești numai cu natura, în mijlocul sălbăticiei ei împunătoare; alte ori omul adaugă ceva care îi împlineşte farmecul.

E frumos drumul când primăvara împodobește păreţii stâncoși cu draperia verdelui strălucitor, cu covoarele aninate de stânci, cesute din flori de lilieci sălbateci, împistruit cu tufe dese de crucifere liliachii, ori mai târziu, cu petele de jar ale unei garoafe ce crește înaltă și cu flori boghioase. Ici se oglindesc stânci în ochiul de apă liniștit; mai încolo arbori, sfineacul ori chiar câte un pin mediteran, semnul boarei calde ce le permit creșterea, ajung până la marginea apei, de o întunecă prin umbra lor. E mai încântător toamna când se revarsă peste tot mozaicul frunzelor fel de fel colorate ori fructele care de mărgean, care de oțel, a tufărișurilor bogate.

Intre Gura-Văli şi Vârciorova munții aproape se ating. Carpaţii nu sunt despărțiți de Balcani de cât prin îngusta albie a Dunării mâniate. Drumul de fer trece pe spațiul dintre coasta pietroasă a muntelui, lărgită cu dinamita și dunga apei, ori în tuneluri. Stânci cu înfățișări bizare, cărora poporul le a dat numiri plastice-Moșul și Baba – par gata să se răstoarne peste trenul ce serpuieşte în goană. Piatra capătă viaţă în mintea poporului. O încercare de a despărți Baba de Moşneag fu răsbunată. Vagonetele care cărau năruiturile au fost suprinse de tren și conducătorul omorât.

Două creste mai proeminente înaintează una înspre alta. Pare că sunt bucățile zăvorului ce închidea calea fluviului. Aice el e mânios. Sunt Porţile-de-Fer. Când Dunărea e scăzută, pragul de piatră apare sub forma colților de stânci, presărate deacurmezișul albiei, asemenea unei turme de oi cu lâna fumurie. Poţi sări de pe una pe alta, de și în jur e clocotul valurilor mânioase. Fluviul se învolbură furios de ultima resis-tență; valurile lui se svârcolesc în nahlapi. E șuerul balaurului mâniat. Isbite de stânci undele se prefac în stropi, în fântâni tâșnitoare; le încondeiază marginea cu dungi albe de spumă.

Dunărea la Cazane (Foto I. Fischer)

Priveliștea de pe mal, te țântuie locului. Nu e cascada tumultoasă a Rinului, dar e repezișul cu sgomot de codru, sbuciumat de furtună.

Când Dunărea e umflată, stâncile stau ascunse. Prezența lor e trădată prin neliniştea valurilor dela faţă, încreţite şi grăbite.

În porţiunea aceasta scurtă de vânjoleală s'a săpat spre malul sârbesc un canal, cu zid gros, spre a face drum mai lesnicios vapoarelor, care navigau înainte cu deosebită precauțiune, numai în timpul zilei. Nu rar unul din ele avea pântecele despicat de un vârf tăios de stâncă. Abea ai trecut de această porțiune svânturată a apei și peisajul se schimbă. Pe dreapta se deschide valea Bahnei, în fundul tăinuit al cărieia se afla ruinile celei mai vechi mănăstiri din Țara Românească, clădită cu banii dați de Vlaicu-Vodă. „Dela Domnia mea a fost cheltuiala și dăruirea, iar cu munca lui Kir Nicodim și a fraților lui, am zidit și am zugrăvit”. Aceasta în veacul al 14-lea. Dincolo, pe malul Dunării la răsărit de Tr. Severin, urmele podului lui Traian, zidurile castrului roman dela Drubeta, temelia bisericii bizantine; aice urmele primei mănăstiri româneşti; mai în sus într'o firidă largă săpată'n coasta stâncoasă inscripția „Tabula Trajana”, la capătul urmelor din drumul ce avea să aducă oştirile romane. Treci clipe de adâncă răscolire de gânduri.

Fig. 78. Insula Ada-Kaleh.

Pe urmă însă tot natura te prinde în mreje. Nici n'ai ajuns la Orşova, din care se zăresc câte-va hornuri și caţi în jur. Nu mai cunoști unde te afli.

Dunărea a dispărut. Cotind, în locul ei e un întins lac, închis din toate părţile de munți, cu cadru întunecat de păduri dese.

Apropiindu-te de Orşova și privind îndărăt, peisajul îţi amintește Lacul Maggiore. In mijlocul apei, însula Ada-Kaleh e Isola-Bella.

Nu e amăgire. Zidurile cetăţii de pe vremea Mariei-Tereza, sunt terasele palatului Boromeu. Plopii înalți, stau drepți ca chiparoșii din grădina în trepte. Căsuțele sunt oglinda sătucului cu case îngrămădite din coada fermecătoarei insule italiene. Cerul albastru, luminos împlinește tabloul.

Ada-Kaleh te atrage prin taina apariției ei și mai ales prin chemarea vâslașilor cu fes roș, cari te îmbie să le vizitezi cuibul izolat de restul neamului.

Cum ai ridicat cele câte-va trepte de la debarcader și ai pășit pe sub poarta cetății cu ușori groși, eşti transportat într'o uliţă din orient.

Dai de o dată în bazar, şirag de cafenele, tutungerii și dugheni cu mărunțișuri, amintiri locale. Nu poți trece în liniște. Un negustor te lasă, altul te ia în primire. Decide numai vraja privirii simpatice. Pe palma de pământ din mijlocul Dunării trăeşti clipe din ținutul Bosforului. Alăturea de negustori care te trag de mânecă, lăudându-şi marfa, bătrânii stau tihniți, cinchiţi după moda turcească, pe laița de scânduri; privesc cu nepăsare la cele din jur, numără mărgelele de chihlimbar, sorb din filigeanul cu cafea și fumează. Noțiunea de timp nu există pentru ei.

Nu lipsește nici Ciceronele. Te iea în samă de cum ai debarcat, spre a-ți arăta curiozitățile însulei. Străzi înguste te duc spre geamie, înlăuntru simplă și luminoasă. După ce ai admirat darul sultanului Abdul Hamid, un covor persan de dimensiuni neobișnuite acoperind aproape în întregime dușumeaua spațioasă a încăperei, te bucuri de pe terasa templului de o admirabilă privelişte asupra Dunării, zidurilor de cetate, groase, cu plopi piramidali în lungul lor. Străbați cuprinsul cetății cu bolte încă puțin năruite, pentru ca şi în ultimul răsboiu să fi fost folosite.

In afara ei stau căsuțele curate, locuințele turceşti, cu zăplaz înalt și peticit; privirea oricărui curios nu poate pătrunde în taina curților înflorite. Rămășiți tot mai părăsite din vechi obiceiuri. Pe lângă originalitatea locuințelor omeneşti, natura a adaus partea ei nu mai puțin interesantă. Insula e învăluită de boarea caldă mediterană, ce face să crească la Vârciorova cele mai boghioase flori neîntâlnite aiurea pe pământ românesc.

Migdalii dau roade în grădinele din Tr. Severin. Castanii cresc și mai în sus de Băile-Herculane pe valea Cernii. Tot boarea caldă mărește și farmecul grădinilor

din Adah-Kaleh. Vegetația e puternică, iar grădinile minuni. Oleandrii cresc cât liliecii, trandafirii ca la Nisa, iar vița de vie se agaţă până'n vârful arborilor, ca'n Portugalia. Spre toamnă când merele ca de ceară îndoaie crengile sub greutatea lor, perele cât tărtăcuțele de mari atârnă ca niște salbe, strugurii grei, plini, ce spânzură printre ele, grădina e un tablou al belşugului mai impresionant decât acele ale lui de Heem, mai ales când soarele spre asfințit intensifică colorile schimbă-toare după bătaia razelor. Cu atât e mai impunător tabloul cu cât e învăluit în liniştea neturburată a colțului izolat din natură.

Fig. 79. Tabula Trajana.

După popasul în acest rai românesc, la o aruncătură de băț de Tr. Severin, vaporul își continuă drumul în susul apei prea puțin încrețită.

Valea largă a Cernii limpezi deschide de o parte perspectiva spre inima munților din spre Godeanu cu iezere și morene pe vârf. Nu poți trece însă în liniște, căci ți se arată pe malul sârbesc, firida din anul 100, bogat împodobită și suținută de două genii aripate deasupra căreia cu un binoclu poți uşor ceti Tabula Trajana. Fără să vreai svâcniturile inimei se întețesc, căci înscripţia e aproape actul nostru de naştere. Textul reconstituit spune:

Imp. Caesar divi nervae

Nerva Trajanus aug. germ.

Pontif. maximus Trib Pot. III. etc.

In lungul malului, sub o prispă săpată'n stâncă s'a păstrat îndrăsnețul drum de pe lângă Dunărea, pentru înaintarea armatelor ce aveau să treacă la Drubeta peste podul lui Apollodor. Sub urma drumului se mai păstrează găurile în care erau vârâre capetele grinzilor de stejar ce susțineau podișca, care lățea drumul.

Pe malul românesc șerpueşte șoseaua modernă, ce se ține de calea apei. Totuși nu-ți deşteaptă acelaș fior de admirație pentru opera omenească, cum îl simţi privind la drumul roman. Deosebirea nu e datorită numai sentimentului naţional, ci mijloacelor întrebuințate. Drumul vechiu a fost terminat în al 2-lea veac după Hristos, celalt cu 16 veacuri mai târziu. Pentru a-l aşeza pe cel dintâi, omul a dus luptă trup la trup cu apa și piatra. A săpat găurile cu ciocanul și dalta, cel mult servindu-se de foc spre a încălzi piatra și a o face mai sfărămicioasă, după ce o răcea brusc cu apă ori oțet. In lucru oamenii erau mereu sub amenințarea fluviului mânios. Au biruit prin trudă neînfrântă, prin puterea mușchilor și voință de fiecare clipă.

Dincoace omul a luat în ajutor forța dinamitei, care într'o clipă desăvârşeşte lucrul făcut în lung timp de muncitorii de dincolo. Iată de ce când treci prin dreptul plăcii în care e săpat numele comandantului voinței omenești, biruitorul naturii şi al oamenilor, te cuprinde un simțimânt de evlavie pentru om în genere, întărit fără voie și de unda de mândrie ce se furișază în suflet.

Măreţia peisajului de aice începe. Malurile de marmoră albă, ca la intrarea unui altar măreț, se apropie, gata să închidă cel dintâi Cazan. Când ai trecut de poartă, rămâi nemișcat. Dunărea e liniștită ca un lac. Dacă n'ar fi frunzele căzute din copaci ori surcelele de lemn învârtite'n loc, arătând vârtejurile de genune care sfredeleşte'n linişte piatra, n'ai bănui că navighezi pe cel mai de samă fluviu din Europa. Faţa apei este atât de lină, în cât numeri în ea trunchiurile de arbori din reflexul pintenului de piatră din față, ce naște un dublu peisaj: al realității sus, al podoabei apelor jos.

Şi rândunelele care şterg fața apei se văd în dublu exemplar, ca și în liniştitul lac Sf. Ana de lângă Tuşnad.

In a doua încăpere a Cazanelor e la fel numai că aice dă o variație plăcută și coasta domoală de pe malul stâng, înverzită, covor cu frumoase flori, de pe care poți în tihnă contempla întreaga panoramă măreață a naturii, unică în Europa.

Energia este aceiași desfăşurată de om ori de natură, socotită neînsuflețită. Sentimentele ce le deşteaptă manifestarea acesteia, nu sunt nici ele diferite.

În fața energiei, aparent domoală dar perseverentă, a unui om cu voința de a răzbi, fie ce va fi te închini cu respect adânc; când puterea se arată impetuoasă, doborâtoare, măreția ei te învăluie, chiar dacă suferi de pe urmări.

Omul şi natura în această privință fac una.

Acţiunea înceată, dar mereu repetată, a energiei naturale cu mari efecte prin continuare în timp îndelun-gat, e asemenea răbdării omului, ce-l poate duce departe.

Vijelioasa deslănțuire a forțelor sălbătăcite ale naturei înfioară, dar măreţia lor captivă. Din punct de vedere al manifestării energiei, nu e deosebire între însuflețit și neînsuflețit, decât doar prin taina cauzei care o pune în mișcare.

Shakespeare în Regele Lear unește manifestarea mâniei extreme a omului cu deslânțuirea sălbatică – furtună, tunete, fulgere – a forțelor naturei. Efectul este sguduitor, după cum adâncă este și ideia contopirei dintre omenesc cu natura.

De aceia adesea când te afli în fața vre-unei scene mai bătătoare la ochi din viața neogoiată a naturei, impresiunea căpătată, sentimentele provocate sunt aceleași ca şi când în adăpostul odăii citeşti schimbările aduse în istoria omenirii de energia unui om sau când, în vreo fabrică, asişti la mişcările ritmice ale mași-nilor, după comanda unui singur supraveghetor. Prin aceasta călătoria în natură, turismul negrăbit, conştient ca scop, capătă o valoare educativă ca şi contemplarea operelor omeneşti.

Rămâi mulțumit, mângâiat, entusiasmat, doborât, după tonalitatea celor cuprinse în peisajul desfăşurat privirei. Nu rare ori te surprinzi singur cu uimire că râzi de mulţumire înaintea unui peisaj sau fără vrere ridici mânile spre cer în semn de admirație. Uiți că eşti în fața neînsuflețitului. E explicabil cum Ruskin stătea de vorbă cu vârfurile rotunjite numai pajiști, bătrâne resturi din munții Scoției. Pentru adâncul filozof aveau glas.

Aceleaşi sentimente și gânduri se învolbură în tine, când stai pe pajistea verde în contemplarea uriașii forțe, care a despicat munții continuându-și activitatea și acum sub liniștea-i aparentă.

In drumul ei deacurmezișul munţilor, Dunărea n'a tras tăetură de ferestrău, dreaptă, dela Baziaș la Tr. Severin. Nu se putea. In constituția munților sunt pietre de diferite rezistențe, Tactica neînsuflețită e aceași ca și a armatelor omenești,

Ocolesc părţile întărite; atacă pe unde e mai slabă rezistența. De aceia drumul Dunărei e cu ocoluri. Așa a fost silită să înconjure creasta dela Svinita Greben și să facă cotul: strâmt, care măreşte seria peisajelor variate.

In Cazane a săpat în adânc, aproape adâncimea Mării Negre lângă Insula Şerpilor; albia în schimb e îngustă uneori sub 200 m., mărginită de ziduri înalte. Mai în sus alternă locuri deschise cu canale, în care solzii apei se sburlesc. Văi laterale nasc perspective în adâncul munţilor. La gura lor sunt aşezările omenești de la Plavisevița ori cea dela Tisovița cu o linie ferată îngustă pentru minele din apropiere, exploatate. Cotul începe la Iuţi, unde ca și la Porţile-de-Fer stânci se pun în calea apei, născând nahlapi. Pentru înlesnirea navigației s'a construit un dig; s'a săpat un canal. Puterea iuțelii este așa în cât dacă s'ar instala aice o uzină electrică s'ar căpăta peste 500.000 C.P.

La Milanovăţ orăşel pe malul sârbesc unde se încarcă vestitele minereuri de aramă, Dunărea din nou cotește spre nord. E cealaltă ramură a îngustului cot dela Iuţi. Din nou apele se întesc, căci sunt silite să taie o creastă de calcar, ce-i închide drumul între Greben, pe malul sârbesc şi Svinița pe cel românesc. Din nou se strâmtează cerând alte cheltueli pentru a face drumul navigabil. Cu dinamita s'a asvârlit din calea apei o parte din creasta dela Greben. Lucrările au durat dela 1891–1895. S'au ridicat diguri care să îndrepte apa spre malul românesc, lăsând un cot mort spre cel sârbesc; s'a adâncit la Sviniţa un nou canal de navigație.

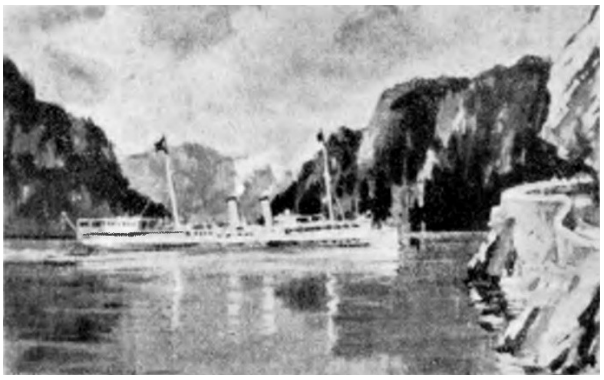

Fig. 80. In Cazane (d. Gr. Vasilescu),

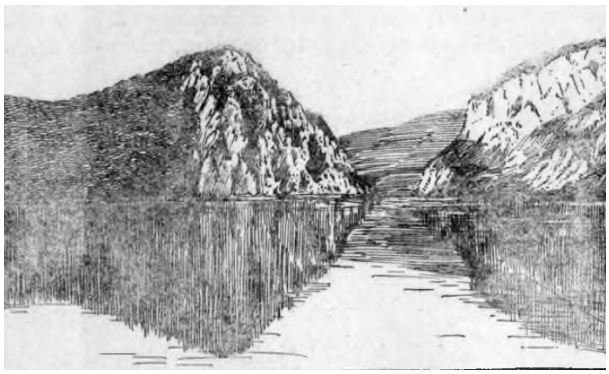

Fig. 81. În Cazane. (Des. E. Saulea-Bocec).

Iți impun lucrările omeneşti. In mijlocul lor însă le uiţi, față de noua panoramă creată de Dunărea cu altă față de cât cea din Cazane, dar nu mai puțin captivantă. Intervine și munții pentru farmecul tabloului, pe lângă apă. Creasta roșie de din dărătul Sviniței ca un enorm zid surpat, mărește coloritul, formând jumătatea din zăvorul rupt de Dunărea, cealaltă jumătate, tot roșie, fiind arătată prin creasta dela Greben.

Dunărea se învolbură; din nou se mânie de obstacolul din cale, dar cuvintele nu pot reda farmecul locului. Trecând prin el, te învăluie; uiţi lumea în care te afli. Formele sunt variate; mai variate colorile. Albastrul cerului să sprijină pe ușori de marmură roșie, peste care se aşterne în pâlcuri dese verdele pădurii.

Satul e între apă și stâncă, case de piatră cu acoperiş de țiglă, cu viță la streșină. Sub zidul roş gata să se năruie peste el, sătucul mai mult de cât vecinile lui, te face să te crezi în Tirolul de sud. Vre-o trei bastioane de piatră, bine păstrate, măresc pitorescul. Ele arată importanța strategică a văii şi apărarea ce trebuie să fie luată. De acum înainte în susul apei, asemenea întăriturí se înmulțesc.

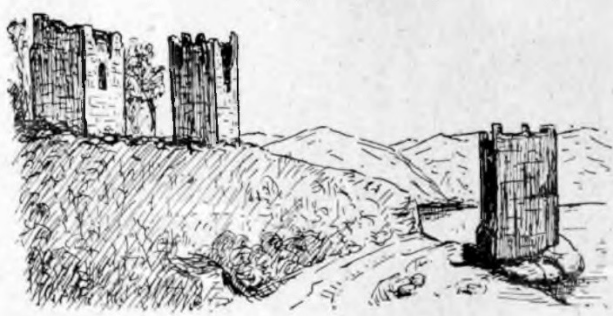

Fig. 82. Ruinele de la Sviniţa.

Dunărea tot nu se lățește; tot îngustă rămâne, Malurile ei însă sunt alternanțe de sate la gura văilor cu perspective în inima munţilor și poclăzi de păduri ce se oglindesc în apă, întrerupte de cloţani stâncoși, care măresc variația. Ici, la Doice, apare că un pinten Piatra-Lungă, ascuţită; mai în jos o pereche de stânci, din fața apei, ca doi bivoli ce se soresc. La Cozla din nou Dunărea se încruntă; din nou îi auzi glasul ei de mânie. Omul iarăși a trebuit să intervie, ca să înlăture pericolele din cale.

La Berzasca peisajul se desfăşoară. Privirea se odihneşte spre largul văii, ce-ţi arată molcomitoarea creastă a Almașului, acoperită cu ceața albăstrie a pădurelor dese. E un decor mai deschis, mai luminos, iar plopii înalți din jurul bisericii dela Dobra, pe celalt mal, dau Dunării un aspect altul, surăzător.

Această largă lumină ce te învăluie a ținut însă o clipă, Dunărea din nou se îngustează, din nou se înfurie. Scoborând în josul ei dela Baziaş, la dreptul acesta e prima opintire a Dunării de a străbate munții. Aice a fost atacul greu asupra pietrei, care se arată în albie, aproape de fața apei. E întâiul repeziș cu valuri iuțite, cu bolborosiri sgomotoase.

Și aice omul a trebuit să intervie săpând canal, retezând capetele stâncelor prea semeţe. Se naşte un peisaj alpin, în care pluteşti o bună bucată de vreme. La Stânca, unde albia e îngustă, te apucă iarăși fiori. Părețíi malului înalt, în ameţeala lungii călătorii, pare că se mișcă încet unul spre altul, ca să strivească vaporul. Sceneriile se schimbă la tot pasul; treci din lac în lac, încăperile unui palat vrăjit. La Coronini ai scăpat de închisoarea munților, cu toată gama sensațiilor de la sublimul măreției la fiorii salbatecelor forțe.

Față de strânsura de fiord dela Stânca, Dunărea apare ca un larg golf. Se desparte în două brațe ce înconjură Moldova, ostrov lung de mai mulți kilometri, acoperit cu sălcii; îţi aduc aminte pe acel dela Ostrovul-Mare, la ieșirea Dunării din cataracte.

Inainte e zarea largă. Munţii se dau la o parte, ca și părețíi unei pâlnii. Drumul

de muncă și luptă este însemnat prin stânca dela Bobocai, ce se ridică în mijlocul apei.

Simţi că trebue să vie o prefacere. Dintr'o desfăşurare largă albia se strâmtează. Din liniștită, cu fața lină, Dunărea dintr'o dată se încruntă, cu valuri iuţite.

E o nouă ei opinteală de a-și deschide drum în curmezișul munților. Prinde a glăsui înfundat. Și vântul se întețeşte. Nu-l simțiai mai înainte, de cât răcorindu-ți fața ca mișcarea aerului despicat de vapor. Acum devine curent de aer întețit, silit să-și facă loc pe calea îngustă a văii, E un colț minunat din cursul Dunării. Inainte e larga perspectivă a ostroavelor cu sălcii, împrejmuite cu făpturi fantastice de plopi desfrunziți până spre vârf. Cea rămas dintr'un vapor asvârlit la țărm, urmele războiului, pare un schelet desarticulat. Îndărăt e Crapătura'n munte, Intr'o parte cetatea bine păstrată dela Golubac, cu bastioane legate prin ziduri ce se scoboară până'n apă, întărite la colțuri cu alte turnuri prismatice; îţi fac impresia unei porțiuni din zidul chinezesc.

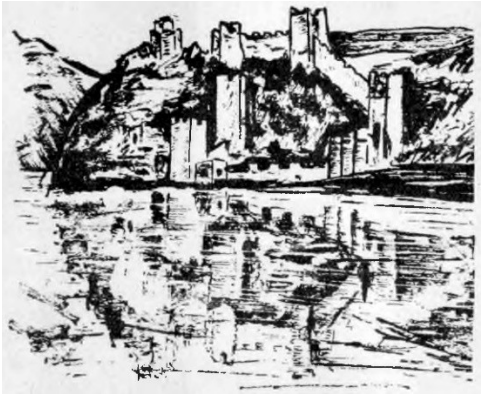

Fig. 83. Ruinele cetății de la Golubec

Pe malul românesc pe creasta păretelui drept de calcar, se arată urmele altei cetăți, ruinate.

Dunărea devine fiord la Coronini, pentru ca mai încolo după o cotitură, să se schimbe în lac, asemenea lui Knigsce din Salzkammergut, prins din toate părțile de pereți de stâncă. Pădurile se scoboară până'n șoseaua sârbească; la noi stau spânzurate ochiuri de popuşoiu îngrădite, căpițe de fân puse în copaci ca să fie ferite de puhoaie.

Guri de peșteri se deschid în cale, tăinuite. In cea dela Golubac poporul pune cuibul muştei columbace, tot așa de rea pentru vite ca și vestita Țse-Țse din Africa. Unde se lasă roiul e prăpăd mare. De această muscă periculoasă se leagă Povestea lui Iovan Iorgovan, voinicul de pe valea Cernei, care s'a luptat cu Balaurul cu 12 capete, l-a ieșit înainte, Ileana Cosânzeana.

Atât de frumoasă Ai fi putut căra
Și de drăgostoasă Iar la dânsa ba,
Că la Soare

Văzând vitejia viteazului, de bucurie a ieşit din tufa de alun unde se ascunssee din calea balaurului. De dragul ei Iorgovan uită de balaur, după ce-i sdrobise unsprezece, capete. Balaurul fugi cât putu; să făcu nevăzut în gaura de peşteră unde pieri, blăstămând. Blăstămul se împlini:

De me-i omori Calul ţi-a mușca
Capu-mi s'a'mputi Pe loc va crăpă,

Vermii s'or mulți, Boii-or otrăvi
Musce-or slobozi Plugul s'a opri!

Și aşa s'a întâmplat. Din peştera tăinuită, ies rouiri de muște mărunte, ce se împrăștie și până'n Mureş.

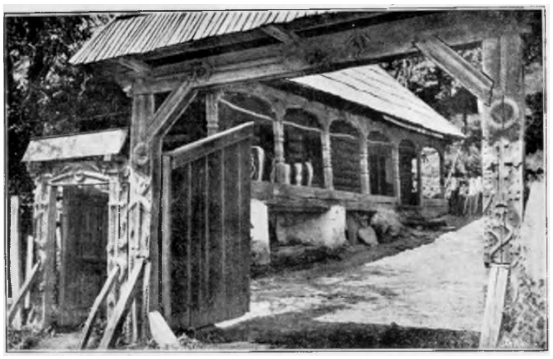

Casă din Maramureş.

Via dela Moldova-nouă. (Foto. Reşiţa)

Vaporul își continuă lin drumul pe brațul dintre Ostrov și malul românesc, tot mai depărtat de apă. Răsuflă și el ușurat, după truda dusă de a lupta împotriva curentului. Lumea însă nu părăşeşte puntea. Pare că se aşteaptă la o nouă scenerie care să o țină în încordare. Peisajul rămâne domolit. Sărăcia de până acum din satele strânse între munte și apă, izolate cât ține iarna, cu muncitori de pădure ori minieri, face loc belșugului ieșit din pământul rodnic.

Moldova-veche, sat de sârbi, cu casele alineate la stradă, fie care cu ghirlande de viță în lungul streșinei, se vede că e cuprins. În jurul caselor, în vatra satului, girezi de paie înspre toamnă spun belșugul. In schimb Moldova-nouă, ascunsă sus pe costișă, e cuib de români nevoiaşi.

Rar loc unde se poate prinde deosebirea între un sat de şes cu belșug în holde și unul de munte, cu sără-cia în el. De jur împrejur se ridică un amfiteatru de munți. Corcanul, un dinte de stâncă ruginie, răsărit din mantaua de fagi, e într'o parte; de alta se înalță aspru Vranovăţul.

Păduri și piatră pretutindeni. Ogoarele cu popuşoi, unde locul e mai așezat, sunt atât de mici de par sdrenţe aninate de ciriteii ce țărcuesc locul scump. Din păşunele firave, abia caprele sprințare au ce rupe. Nici pădurea nu este a locuitorilor. Vai de acel care e prins cu o sarcină de vreascuri, fără bon.

Satul nu e strâns grămadă, cum e celalt. Un șir de case se îndreaptă spre valea îngustă către Ferezan; ramura cea mai lungă se întinde pe Valea-Mare.

Aspre sunt zilele coloniştilor fugiți din Oltenia, zișI bufeni față de frăţulii

băstinași. Au fugit de rău, dar au dat peste mai rău. Când nu găsesc să lucreze nici în pădure, nici ca băiași, apucă lumea'n cap, cu ferestrăul lat, îndoit pe umeri, cu desaga în spinare. Ajung unii pe la Petroșani, alții până la Comănesti, în mine, dacă nu află de lucru la pădure.

Unii au pribegit până'n Ruhr.

Acasă rămân numai femeile, ce țin gospodăria într'o curățenie și ordine exemplară.

Aspre sunt locurile, aspră și clima. Când suflă cosova, mistralul regiunii, răstoarnă căruța cu cal. Iarna când nămeţii se îngrămădesc spre gura văii, satul e blocat, iar când vântul şuieră în toiul iernii „de înghiață și vițelul în vacă”, oamenii stau ca marmotele în amorţire.

Şi totuși boarea meditearnă din timpul verii, înlesneşte creşterea viței. Una din cele mai mari podgorii din țară, pe o suprafață de vre-o 75 jugăre, aice se găsește. E a societății Reșița. Ca şi o cupolă din fortificații, la poalele ei se înalță crama și pivnița spațioasă, de mergi în lungul antalelor suprapuse cu vagonetele, iar hruba întinsă este luminată de lămpi cu acetilen.

Cele două brațe ale Dunării se unesc din nou, dar albia e lată. Când se revarsă e ca o baltă. Numai malul românesc a rămas din granit, aproape, în cât abea are loc să se înșire casele din Baziaș și clădirile gării.

Spre apus zarea se lărgește. E drumul liberat Dunării prin Câmpia netedă dincotro curge.

Inconjurul României dealungul graniței variată și veșnică, s'a sfârșit.

PITORESCUL ROMÂNIEI

PROF. I. SIMIONESCU

PE DRUMUL APELOR MARI

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ BUCUREȘTI

Sătence din Drăguş (Făgăraş) (de K. Hielscher)

Dealungul Oltului.

1. Trăind în mijlocul naturii și prin natură, poporul ajunge să socoată drept tovarăș, tot ce-l înconjoară.

Brazi și păltinași
l-am avut nuntaşi
Preoţi, munţii mari
Păsări, lăutari.

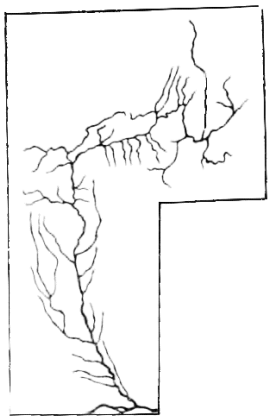

Fig. 1. Cursul Oltului.

Personalizarea formelor cu care vine zilnic în contact, umanizarea chiar a inertului, este pentru popor urmarea firească a traiului său izolat, dar dus cu adâncă simțire și contemplare. Astfel Mureșul și Oltul, două ape vecine la obârşie, capătă însuflețire.

Povestea e gata.

A fost odată un împărat viteaz și fără astâmpăr. Într'o bună zi l'a apucat dorul de ducă și dus a fost. Ş'a lăsat împărăția și pe cei doi copilași în sama împărătesei, iar el în fruntea oastei, a pornit la drum. Nu i s'a mai ştiut de urmă.

Copiii creșteau văzând cu ochii. Când au ajuns mari, ș'au luat și ei rămas bun dela mama lor, cu gândul să afle ceva despre împărat.

Nici lacrămile împărătesei, nici taina lumii spre care se aventurau nu i-au putut ținea locului.

Mama lor îndurerată i-a rugat măcar să nu se despartă unul de altul; să înfrunte împreună primejdiile.

Ţ-ai găsit tinereță ascultătoare. N'au făcut drum prea lung și a apucat unul către miazănoapte, altul către miazăzi.

Impărăteasa din turnul ei de veghe, îi vede și se înspăimântă.

Caută să-i oprească'n loc atingând cu o nuia vrăjită urmele pașilor lor. O minune s'a înfăptuit. Cei doi flăcăi împărătești s'au schimbat deodată în două pârăie cu apă limpede.

Impărăteasa rămâne împietrită de durere, iar lacrămile ei șuruiesc şi azi, împărțindu-se între cele două ape curgătoare.

Aşa îşi lămurește poporul, după spusa lui Silvestru Moldovan, apropierea dintre izvoarele celor două ape mari: Oltul mai fugar, Mureșul mai domolit.

2. Intr'o vară, câțiva ani după Unire, am pornit la drum cu un tovarăș; făcea

parte din tagma acelora care cunoșteau mai amănunțit ținuturile străine.

Cu mare greu l'am hotărît să sacrifice o vară, pentru a călători și prin țara nouă. S'a pregătit cu o migă-leală, în chipul lui Tartarin. Ii era frică de necunoscut, deprins să apuce cu automobilul pe drumuri bătute, știute, găsind la tot pasul înlesnirile traiului. In amiaza zilei a treia, poposim într'o poiană dumnezeiască, acoperită cu un covor de iarbă deasă şi fragedă.

Brădetul întunecat de pe dealuri s'a retras mai la o parte; n'au rămas de cât puține tufe de alun și iniperi ca niște mici chiparoşi. Câte un molid răzleț îşi desfăşura în voie mândra înfăţişare cu coama cetenelor bogate. Soarele dădea strălucire pajiștei, ca și micelor ogoare de secară pârguită, poleindu-le fața.

Sub umbra unui brad ne cuprinsese o atât de adâncă mulțumire, în cât am botezat locul: „Poiana feri-ciților”. Se lăsase linişte deplină; nici o frunză nu se clătina, nici greierii nu țârâiau. Din când în când șoapta unei unde răcoroasă, venită din taina pădurilor, aducea aroma lacrimilor de rășină.

Tovarăşul meu nu se mai sătura să privească'n jur. Tolănit pe iarbă, cu fața spre cerul curat, era ca şi copilul din tabloul lui Lenbach. Într'una repeta: „Ce frumos! câtă liniște; câtă mulţumire”. Era prefacerea sufletească trezită de bagheta magică a naturii, la acest orăşean închis vieața-i toată în spațiul restrâns al biuroului.

Dinspre marginea poienii, de după o dungă de sălcii și arini tineri, s’auzea un șopot lin, ca un cântec ademenitor de zâne. Era un pârăiaș, vioiu, fără să fie prea săltăreț. Ingust de-l săreai fără sforțare, undele lui lunecau grăbite peste lespegioarele pe care le puteai număra, atât de limpede ce-i era apa. Glasul lui ca un cântec în surdină mărea farmecul locului. Privindu-l de aproape, în drăgălășenia lui, printre campanulele albastre ce-i surâdeau, îți aducea aminte de fața rumână a unui copil vesel și sburdalnic. Iți lămureai vieața ce o dă poporul, neînsuflețitului.

Să fie feciorul de împărat ce apucase în această direcție?

O femeie se ivi cu un mănunchiu de vreascuri în spate. Ce minunat se potriveşte portul național, flori din pajiște presărate pe cămaşa albă, cu spațiul larg, deschis, luminat de soare.

–– Incotro fuge apa aceasta, nevastă?

–– Spre Sân-Dominic.

— Dă în Olt?

–– D'apoi!

Oltul tulbure, lat și mânios dela Călimăneşti, după ce ș'a încordat puterile ca să taie'n curmeziş Carpații, își începe aice drumul cu o şuviță de apă, limpede ca lacrima. Izvorul lui e numai la doi pași de al Mureșului. Dumnezeu știe dacă în pragul de deal, nici un chilometru de lat, apele de ploaie nu apucă nehotărîte, când spre unul când spre altul. Povestea cu lacrămile împărătesei este atât de apropiată de realitate!

Oltul sub forma-i copilărească a unui firicel de apă curată, îşi continuă drumul în tovărăşia câtorva sălcii, străjuit de molizi, până la satul Sân-Dominic. Pe valea cu fundul neted, verde peste tot, râuşorul numai la cotituri sclipeşte. E scurta parte din lungu-i drum, în care Oltul cunoaște vioiciunea gingașă a copilăriei.

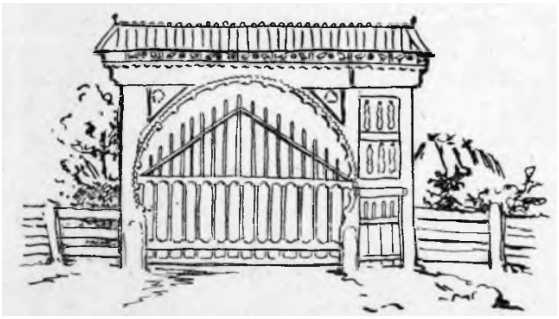

Fig. 2. Poartă dela Sân-Dominic. (Des. D-na E. Bocec)

La Sân-Dominic devine aproape matur, căci acolo se unesc câteva pârăiașe la fel cu cel întâlnit, scoborite din părțile muntoase, adunate, – pe hartă – ca și firele din șfichiul unui harapnic, cu care se poatea asemăna mersul întortochiat al Oltului.

Ajunge dintr'odată impunător, iar peisajul dela Sân-Dominic e măreț, privit mai ales de pe terasa dru-mului de fier care urcă spre Izvorul-Mureșului. E un larg circ dominat de fantastica formă, ruini de marmoră, a masivului Curmăturii, (Hăjmaș) de sub care curge cel mai de samă afluent al Oltului. In lungul lui stau înşirate casele din Balan, cu biserica 'n frunte, al cărui nume e cunoscut prin minele de aramă, descoperite, zice-se, de un cioban. Jos, valea largă, cu păşunea fragedă; în fund lucirea variată, după bătaia soarelui, a Curmăturii; în față satul Sân-Dominic, cu casele strânse grămadă, vestit odată prin industria olăritului.

Sunt clipe de emoţionantă frumuseţă, care te face tocmai să-ți fie dragă natura, nu numai pentru că e din ţara ta, ci în sine ca motiv de mulțumire și răscolire de gânduri, mai ales când o socoţ în legătură cu oamenii. Ascunzișul acesta din țară are și o atracție mai adâncă. E inima geografică a României, de unde izvoresc cele trei mari râuri Mureșul, Oltul, Bicazul-Bistriţei – resfirate apoi în trei direcții deosebite: spre Moldova, Muntenia şi Ardeal.

Povestea născocită de popor pentru a lămuri apropierea izvoarelor Oltului şi ale Mureșului, poate căpăta prin dispoziția geografică a celor trei cursuri de apă, o semnificație simbolică. Curmătura domină regiunea.

Cu înfățișarea munților Dolomitici îmi aduce aminte de Monte Cristallo – e farul de orientare al regiunii, văzut până ce treci de Miercurea-Ciucului. Prin sculptura amănunțită a stâncelor goale, întrece în gingășie masivul Bucegilor. Mai ales când soarele-l învăluie în lumina trandafirie a apusului, văzut în plin dela Sân-Dominic, în contrast cu întunecimea pădurilor, muntele, paza văii Oltului, izolat ca şi Ceahlăul, apare ca un tablou măreț și gingaș totodată.

Dela Sân-Dominic Oltul curge tulbure, în albie largă. A devenit în scurt timp matur, domol dar impu-nător, cu largi cotituri pe fondul Ciucului-de-sus, ținut neted, înconjurat de munți, fundul unui vechiu lac de pe urma căruia au rămas câmpuri de turbării. Dintr'o parte se lasă lin în ultimele valuri din Munţii Ciucului; de alta, spre apus, se ridică pieptiș de lavă ruginie, urmele vulcanilor stânşi, a căror cratere se înşiră pe spinarea munților până la Tușnad.

3. Satele se țin lanţ. Abia s'au isprăvit ultimele case din Sân-Dominic și încep cele din Tomeşti. Cinci chilometri treci numai printre șiraguri de porți înalte, înstreşinate, cu ușori bogat încristați. Săgeţile biseri-celor se ridică pe deasupra acoperișurilor de ţigle. Cea din Cârța le întrece, urcată pe umăr de deal, Veche, din

veacul al XV-lea, a rămas şi azi împrejmuită cu zid gros, adăpost de vijeliile omenești abătute mai cu furie în această strâmtoare din munți. Pe aice a trecut Ilieș, feciorul lui Petru Rareş, când a apucat în veacul al XVI-lea drumul către Alba-Iulia, din ordin turcesc, ca să libereze pe regina Isabella, închisă acolo de episcopul Martinuzzi. Pe aice s'a abătut puhoiul turcesc și mai ales cel tătăresc de sub Hanul Mârza. Din vreme în vreme te îndeamnă îl la popas pâlpâitura tot mai palidă a Curmăturii. Pe deasupra gardului de plopi decorativi dela Gârciu, peste pintenul de munte în jurul căruia se înşiră casele din Racul, cu una din cele mai frumoase biserici gotice din secuime, se ițește mereu straja Ciucului, îmbujorată de bătaia piezișă a razelor de soare.

Fig. 3. Biserica din Cârţa-Ciuc. (Des. D-na E. Bocec)

Fig. 4. Şira Architei, văzută din Ciuc. (Des. D-na E. Bocec)

Jocul luminii, decorul variat, aşezările omeneşti, mozaicul de ogoare nasc tablouri atât de atractive, în cât timpul pare că nici n'ar exista. Nu te înduri să fugi în goană pe lângă peisajul dinspre Șumuleu, centru politic important secuesc, înainte de a fi mutat în Miercurea Ciucului. Pădurile de fag, retezate la poale, fac loc galbănului din ogoare. Casele în amfiteatru, înconjură măreața biserică cu 4 turnuri ce cuprinde o statue a Maicii-Domnului din veacul al XIII-lea; alături se ridică vechea Mânăstire a franciscanilor, de aproape 500 de ani, loc de pelerinaj la Rusalii, cum e de Sfânta-Marie la Radna lângă Arad. Sus pe muchea dâmbului, sclipește săgeata unei capele, înconjurată cu tufe de făget. Spre ea duce drumul penitenții din săptămâna patimelor.

De pe terasa pe care e așezat Miercurea-Ciucului, cu un castel de peste 200 de ani, asemenea celui din Făgăraş, îţi iai rămas bun dela Curmătura, a cărui contur încet-încet se pierde'n ceață, cu flacăra stâncelor de calcar tot mai stânsă.

Oltului i se pune'n cale cea dintâi încercare. Își încordă puterile şi-şi face drum prin strâmta cale dela Jigodin. Scapă din nou la larg, în Ciucul-de-jos, mai lat, mai neted de cât celălalt, cu mai multe sate cuprinse, aşezate la loc ferit de toanele apei, pe conurile de năruitori înălțate, aduse de afluenții din Carpaţi. Drumul din tovărășia Oltului este tăiat de altele, în curmeziș, ce vin din valea Uzului și a Oituzului, de se continuă peste spinarea Architei, în inima Ardealului.

Abia ai lăsat în urmă Sânt-lmbru şi-ţi iese în cale Simoneştii, Cetăţuia, Vrabia, cuiburi de hărnicie și trudă grea, căci pământul nu dă rod fără casnă. E mai sărac; trebue lucrat cu multă grijă.

4. De odată Oltul pare că intră în păretele de piatră ruginie ce-i aţine calea. S'a isprăvit cu zarea largă din Ciucurile liniștite. Din adâncul văii răsună glasul mânios al apei în luptă cu stânca.

Drumul care întovărăşea râul mai dedemult, era greu de întreținut. Oltul furios nu-l cruța. Dela 1852 șoseaua părăseşte vâltoarea apei urcând coasta pietroasă către Tuşnad. Cu cât sui, cu atât îndărăt se ridică cortina mai mult. E cu neputinţă să înaintezi în umbra brazilor fără să nu privești îndelung înapoi, tabloul ce se desfăşoară în lumina blândă a soarelui gata să dispară după munți. Fundul de covată al Ciucului e împărţit în lung, în două. Deoparte, umbra aşterne argintul amurgului, de alta, razele piezişe poleiesc holde și sate.

Ogoarele de grâu gata de secerat sunt tipsii de aramă ciocănită, cu pietre de rubin, petele țiglelor dela acoperișul caselor. Pâlcurile de brazi răzlețe, par mai mohorite, iar umbra prelungă a căpițelor de trifoi trage dungi întunecate pe câmpul slab luminat. Spirale subţiri de fum argintiu se înalță ca din cadelniți. E semnul că începe pregătirea cinei. In lungul cărărilor, cosașii înoată prin valuri aurite; li se prinde drumul după sclipirile ca de licurici ale coaselor lustruite, purtate pe umăr. Numai glasul mânios al Oltului întrerupe liniştea serii, ce încheie o zi de muncă. E ritmul vieţii adevărate.

Băile Tușnad se găsesc într'un loc plin de farmec, umbrit de desișul pădurilor de brad.

Incepând încă din părțile nordice ale Ciucurilor, izvoarele minerale se țin lanț. Când se sapă fântâni pentru apă de băut, adesa se dă de borcut. Una din priveliștele obișnuite de odinioară pe drumurile secuiești erau căruțele cu coviltir, ce transportau apa de Borsec, Vâlcele ori Malnaş.

Fig. 5. Băile Tușnad.

In jurul izvoarelor ce țâşnesc la 600 m. înălțime, darurile vulcanilor stânşi, s'au clădit cochete vile aşe-zate pe trei terase; prima e dealungul drumului bătut, ultima sub pletele de brad, în care se fugăresc veveri-țele. Alee bine întreținute, te înfundă în liniştea pădurii, sau te scot la colț cu priveliștea rară, asupra întune-catului drum al Oltului, numai spumă de mânie. Stâncile ruginii au înfățișarea de statui asiriene cioplite în malul de lava.

Lângă Tușnad se află o atracție, cum nu se întâlneşte des în Europa. E lacul Sfânta-Ana, ochiu de apă limpede, ca oglinda de neted. Drumul spre el îl faci deodată în adâncul pădurii de fag cu foşnet tainic. Rar se furișează câte o trâmbă de soare dând strălucire metalică frunzelor uscate ori asvârlind pete purpurii pe albul argintat al coajei netede. Urci domol coasta trăgănată a Ciomagului, cu largă priveliște asupra Ciucului.

La scoboriș, rămâi pironit. In mijlocul codrului, pe fundul de leică, doarme lacul la nouă sute și mai bine de metri înălțime. Cu cât te apropii de el, cu atât te

fascinează, plin de vrajă, ca un ochiu sticlos ce priveşte ţintă.

De jur împrejur păreţii unui vechi crater sunt acoperiţi de desişul fagilor cu coroanele sferice asemenea unor nori grei ce se rostogolesc pe coastă, oprindu-se în țarcul de brazi, sentinelele neclintite din jurul lacului.

Adăpostit cum e, rar când se învălurează. Pare mai de grabă o imensă tipsie de argint cu reflexe variate după bătaia soarelui. Din vreme'n vreme, ici și colo, se nasc cerculeţe care se pierd repede. Sunt semnele vieţii ascunsă în adânc.

Fig. 6. Lacul Sf. Ana (Col. ft. C.T.R.)

Ochiul pământului cată fix, fără clipiri, spre bolta de deasupra. Soarele îi dă coloritul, iar norii variația.

Când cerul e senin și soarele se râdică dela răsărit, lacul pare încins de flăcările ce pâlpâie în jurul lui. Reflexul brazilor e atât de neted, în cât poți număra în apă sulițele vârfurilor lor. Pasărea care sboară deasupra, își vede chipul întreg, deslușit, în apă. Soarele se râdică; jocul reflexelor se schimbă. Fața apei se întunecă, iar umbra brazilor dispare. Când soarele se lasă către asfințit, gama colorilor e mai intensă, mai variată. Albastrul cerului înălbăstreşte și apa. Norii cu tivitură purpurie plutesc ușor ca într'o lume fermecată. Umbra brazilor din nou se ivește, mai intensă, mai întunecată.

Ziua întreagă stai în fața apei, ne mai ştiind pe ce lume trăeşti. Liniştea e atât de deplină, încât loviturile clocănitoarei în trunchiurile arborilor te fac să tresalți.

Eşti izolat; singurătatea nu te doboară. Lacul îţi ține de urit. În imobilitatea lui, e plin de vieață, răscolitor de gânduri. Urcându-te spre întoarcere, la tot pasul te opreşti să-i mai admiri farmecul. Iți face semn; îţi surâde; te chiamă. Il regreți ca pe un prieten drag, de care te desparți, Dumnezeu ştie pentru câtă vreme.

Nu e de mirare că lacul atrăgea spre rugăciune pe păgâni, ca şi pe creştini. Urmele celor dintâi s'au găsit prin apropiere. Ceilalți au clădit la țărm, modest lăcaş de rugă. Neclintita față a lacului, bucată din cer căzută între brazi, deşteaptă oricui aceleași sentimente de adevărată cucernicie, iar contemplarea mută adesea ori e mai purificatoare decât ruga rostită.

5. Nu poţi părăsi Tușnadul, fără ca dela Bicsad să nu ocoleşti puțin către o altă ademenire a naturii, unică, rară şi în restul Europei. Un drum şerpuit apucă pe coasta sudică a aceluiaș vulcan. Acum urci până la izvorul pârăului, acum scobori spre gura lui. Numai malul apei e prielnic pentru drumuri.

Când treci pe sub bolta de făget, când îţi țin tovărășie stejari cioturoși, cu coaja crăpată, cu frunze ca de metal, simbolul energiei de vieaţă.

Așa ajungi în necontenite încolăciri de mers, până la cumpăna apelor, unde găseşti popas comod la Băile Fidelis, cu otel în stil sviterian și confort modern. Aice

se folosesc alte izvoare minerale, într'un cadru de pace întremătoare, departe de forfota curioșilor care trec, dincolo, la Tușnad, zi și noapte în sgomotul clacsoanelor. În apropiere se află gura de răsuflare a vulcanilor odată în plină activitate. Din adâncul lor nu mai ajunge la faţă decât aburi otrăvitori. Gura prin care revărsau ploaia de cenușe ori boambe este închisă.

La față e rigiditatea morţii; la adânc a mai rămas însă ceva din urmele clocotişului de odinioară. Gazuri ies prin păreţii peșterilor de pe vârful Muntelui Puturosul, potrivită numire dată de popor.

Intrând în Peștera cu miros de pucioasă, te cuprinde o moleşitoare boare caldă. E leac și moarte totodată. Leac, dacă păşeşti cu prudență. Gazul bioxid de carbon fiind mai greu decât aerul, se lasă la pământ, într'un strat tot mai gros către fundul peşterii. Cât nu-l respiri, e binefăcător. De cum te-ai aplecat și-l răsufli odată, moartea e fulgerătoare.

Pe coasta muntelui, în preajma peșterii, stau cruci de lemn la căpătâiul celor neprevăzători sau care s'au urcat anume să caute moartea. Astfel pe o restrânsă suprafață de lângă Tuşnad, se întâlnesc alăturea feno-mene naturale la fel cu acele care se admiră în Câmpurile Flegreene de lângă Neapole. Lago d'Agnano, ori cel din craterul Astroni, este representat prin Lacul Sf. Ana și vecinul său, Tăul, plin de turbării. La Solfatara de lângă Puzzuoli într'una fumegă gazul hidrogen sulfurat, ca şi în peștera de pe Puturosul. Grotta del Cane îşi are echivalentul în Peştera ucigașă, cu bioxid de carbon.

6. Dela Bicsad zarea se lărgește. Munţii împăduriți se trag la o parte, lăsând în locul lor ondulările colinelor joase. Sămănăturile se întind din nou; căpițele în patru muchi, cu un snop țuguiat în vârf, se înşiruie paralel cu hacurile însemnate de arbori stufoși. Din adânc încă își fac loc izvoare care dau oarecare vieață regiunii. Malnaș și Bodoc adăpostite în îndoituri de dealuri sunt localități tihnite de băi, căutate.

La Malnaș nu e peisajul de munte dela Tușnad; soarele arde la amiază mai cu putere, iar praful de pe drum se împrăștie ca o ceaţă suflată de vânt. Se află însă și drumuri de liniște şi umbră, către dealurile din spatele stațiunii, ori către Oltul din apropiere, lovind cu valurile sale vârful îndoit al sălciilor. Spre seară adie răcoreala plăcută, aromită cu mireasma fânului cosit și a cerealelor de curând secerate.

Ca deosebire de Tușnad, la Malnaş există și băi de nămol, scos din turbăriile apropiate, iar instalațiunile sunt atât de bune în cât gazurile se pot folosi în cabine, așa cum ies din pământ.

De cum treci de Malnaș, peisajul se îmblânzește. Muncelele țin locul munţilor, iar brazii stau la sfat în tovărășii tot mai răzlețe. In zarea începută din spre miazăzi se conturează slab, ca margene de nori, profilul neregulat al Carpaților. Pe unele ogoare stau încă înșirate căpițele râdicate dela pământ ca să sufle vântul pe sub ele, iar pe alte tarlale, plugul a răsturnat prima brazdă de toamnă. Pământul nu îngăduie odihnă, iar grija zilei de mâne se împletește cu bucuria rodului abia strâns. Așa se scurge vieața. Clipa trăită se uită. Drumul suie și scoboară, ca și valurile din largul mării.

Pe șoseaua bine prunduită stau înşirați meri încărcați cu roade, ce prind a se rumeni.

Spre răsărit, terenul e complet netezit. Munţii au rămas în urmă, lăsând loc

șesului Trei-Scaune, care se adânceşte departe în curbătura Carpaților; în față Țara-Bârsei, netedă și ea, e numai ogoare şi sate legate prin șușinițele albe ale drumurilor prunduite.

Ultimele înălțimi ale Munţilor Baraoltului, silesc Oltul să le ocolească. Zarea necontenită se lărgeşte, iar Oltul curge lin aproape la nivelul pajiștelor și a ogoarelor, sub umbra bolților de răchiți. Luându-te după ele, ajungi la Sf.-Gheorghe, cu casele înșirate pe coasta trăgănată a unui deal, cu biserici micuțe din care mai interesantă este cea reformată, în care se mai văd ogivele clădirii gotice din veacul al XIV-lea, transfor-mată mai târziu.

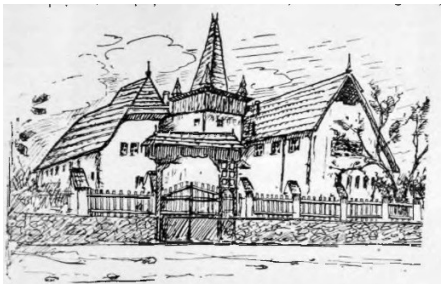

Fig. 7. Muzeul din Sf. Gheorghe. (Des. C. Motaș)

Interesant, demn de cercetat dar și de imitat este Palatul cultural, original ca construcție, cu muzeu important și bogată bibliotecă. Particularii s'au întrecut cu donațiile, spre a aduna tot ce se referă la vieața regiunei, care nu cuprinde numai Secui. Merită atențiune între altele bogata colecție de pe vremea pietrii lustruite, adunată din săpăturile dela Ariuşd, localitate așezată la poalele colinelor Baraoltului, dinspre Bod. Aice s'a putut reconstitui bunăoară planul vechilor case de locuit, cu păreţii din nuiele împletite și lutuite, plan care nu e diferit de al multor case de azi din ținutul dealurilor. Frumoase vase cu ornamente asemenea celor dela Cucuteni (Iași), dovedesc via circulație de oameni până prin aceste locuri, vasele fiind după modelul celor fabricate în Grecia veche.

Pomenit din veacul al XIV-lea, Sf. Gheorghe multă vreme a suferit de rivalitatea Brașovului, care i-a împiedicat desvoltarea; nu iea avânt decât dela dualism (1867), când ajunge centru administrativ, iar apoi şi însemnat centru economic din Ciuc.

E un nod de drumuri. O șosea tăiată prin pădurile dese, duce spre Vâlcele, una din cele mai vechi și mai cercetate stațiuni balneare, a cărei apă bogată în fier, renumită prin radioactivitate, rivalizează cu acea a Borsecului.

7. Ne-am urcat pe colina împânzită cu verdele ierbii nepăscută. Era cald, aerul plin de mireasma cimbri-șorului înflorit, iar tabloul ce se desfășura înaintea noastră neîntrecut. Amuţise totul în jur; numai glasul ciocârliei se auzea limpede fără să o zăreşti în adâncul văzduhului inundat de lumină.

Trilurile ei, când măi repezite, când mai trăgănate îţi deşteaptă o stare de beatitudine nebănuită, pe care n'o poți numi decât fericire. Trecut şi viitor dispar. Eşti aice de când e lumea şi ai vrea să dureze o veşnicie.

Tovarăşul meu era schimbat cu totul. Rar prefacere sufletească mai adâncă se putea observa la un om. Natura a înfăptuit o minune, ca atâtea altele. El, care nu băga în samă decât mersul bursei, acum urmărea ca un copil jocul fluturilor stacojii proectaţi pe ecranul albastru al cerului, ori se îndeletnicea să înlesnească unei furnici a trece de pe un paiu pe altul.

Spovedania izbucni.

— Da, suntem pe deaîntregul vinovaţi, îngâimă deodată timid; răspundea unor gânduri care l'au frământat tot drumul.

— Suntem vinovați față de țară, față de popor, dar mai ales față de sufletul nostru. Jurăm în numele țării. Ne înşelăm. Nu o putem iubi, pentru că nu o cunoaştem.

Curmătura (Hăjmașul-mare) văzut de la Balan. (Fot. V. Puşcariu).

Lunca Siretului şi a Trotuşului la Adjud

Bivoli de pe Olt (Făgăraș)

Dorim fericirea poporului. Clădim legi pentru învierea lui. Iarăși ne amăgim. Taina sufletului lui rămâne pentru noi adânc, nesondat. Trecem pe lângă el dar ne ferim să-l cercetăm; străbatem satele în goana mașinii, iar el rămâne înaintea noastră ca un sfinx. Ii compătimim traiul, fără să i-l cercertăm direct. Bănuim că tre-bue să fie la fel cu al celor descriși de Tolstoi ori, Gorki, ale căror producţii erau nelipsite din biblioteca noastră.

Iar majoritatea dintre noi? Ne svârcolim ca scorpionul în mijlocul jarului; ne otrăvim în certe mărunte şi clădim prea puțin trainic. Uite! Niciodată nu mi-a apărut mai concret stârpiciunea vieții de toate zilele, dusă de mulți într'o indiferență vinovată, decât în drumul acesta, spre rușinea mea mărturisită, cel dintâiu prin inima țării. Atmosfera ce o respirăm zilnic e alta, străină; nu este aromată cu cimbrișor și peliniță. Ceia ce săvârşim este factice, din a altora. De aceia nu e trainic. Ne amăgim că am creiat artă şi literatură. Cu rari excepții punem să cânte canari în colivie; dar nu simțim vibrarea cântecului ciocârliei. Pictăm Canalele Veneției și stâncele de pe țărmul Bretaniei; ne punem la întrecere cu Proust, Verlaine ori Rilke, păşim în umbra lui Bergson ori Freud; mai adesa rămânem neaude-neavede la chemarea pământului nostru şi la glasul

pământenilor.

Și cât de aproape ne e scăparea! Să întindem mâna numai şi totul ne stă la dispoziție pentru salvarea noastră sufletească dintr'o iobăgie sarbădă, generală. Am ajuns însă atât de inerţi, atât de apatici în sclavia străinătății încât rar mai avem voinţa de a ne găsi pe noi înși-ne.

Simte răsuflarea pământului scoasă prin căldura soarelui. Priveşte munții atât de fermecători, pe care nu-i ştim, nu-i călcăm. Totul te chiamă spre vieața cea adevărată.

Torente ajunseseră vorbele lui; năvala valurilor ce se rostogolesc pe prag de munte. Prin ele își arăta regretul vieții sarbede de până acum, răsvrătirea, cât şi dorul de a se schimba.

In adevăr, tabloul naturei era dintre acele care te pot converti. Făptura variată a munţilor se înșiră în semicerc, din Vrancea şi până'n țara Oltului, unii înecați în ceață, ca după o cortină, alții, în față, din ce în ce mai limpezi. Ciucașul pare oglinda Ceahlăului. Postovarul și Piatra-Mare strălucesc în plină bătaie de soare, Bucegii, ca săpați într'un masiv de marmoră, răsăreau mai albi, împresurați de mantia mohorită a brădetului des. Peste ei se iţeşte capătul surpat al Pietrii-Craiului, iar mai la apus, în negura depărtării, silueta vârfurilor de piramidă din șira Alpilor Făgărașului. Se râdicau ca la un sfat, unii peste capetele altora.

Privindu-i mai îndelung, fiecare avea personalitatea lui; unul mai grav, celalt surâzător. Ca și când n'ar fi fost îndeajunsă doborîtoarea variație a formelor de piatră, de după zidul lor se răscolesc valuri de nori, sulurile fumului de tămâie din fața altarelor. Rămân aninați o clipă de vârful munților ca și când nu se încumetă să-şi ieie sborul prin văzduhul încins de lumină. Se tivesc cu dungi strălucitoare, devin ca ceața, iau fantastice înfățișări cu gâturi lungi, cu degete subțiri, resfirate, până când, scămoșați, se topesc, fără urme. Alții vin la rând când grăbiţi, când mai încetiniți. Fuga lor pe cer, proectează umbre pe coastele munților, peste mozaicul de ogoare din șes ce capătă reflexe irizante.

8. Un prieten comun din partea locului ne ieșise spre întâmpinare la Sf. Gheorghe. Surâzând, stătea și asculta volvora sufletească a tovarăşului de drum.

El cunoștea în amănunt soborul munților; îi ştia pe degete pe unii. Călcase viroagele prăpăstioase; trăise în farmecul stânelor împrăștiate sus, pe vârfuri. Le admirase de atâtea ori măreția; le aflase asprimea toanelor.

Ştia însă ca de pe carte și sbuciumul poporului dela poalele munților, din văiugele tăinuire.

Când încetă vorba tovarăşului de drum, începu el să ne povestească răspicat, tacticos, ca un dascal din vremea veche, care căuta mai des calea sufletului decât povara minții.

— Sunt frumoşi munţii, începe prietenul ardelean. Sunt mândri, văzuți din perspectiva depărtării. Dacă ar avea glas, multe ne-ar mai spune despre cele văzute din vremuri depărtate, desfăşurarea tragediei unui popor, mereu sub bătaia viforului, Ținutul acesta e unul din cele mai sbuciumate, tocmai pentru că e atât de variat. A atras întotdeauna stăpânirea, legată de lăcomie și putere.

Prinse a depăna povestea neamului evocată de farmecul locului.

— Până la Sf. Gheorghe, cât ați călătorit dela Sân-Dominic, ați trecut prin sate zise secueşti, căci linia Oltului este axa țării Secuilor de răsărit: Terra Siculorum. E

dovedit ca lumina zilei că Secuii s'au așezat aice peste Români, poporul băștinaș, ca şi Teutonii ori Saşii, dincolo în Țara Bârsei, măcar că regele Andrei al II-lea o numeşte pe aceasta în diploma din 1211, „terra deserta et inhabitata”.

Secuii s'au aşezat peste Români; aşa ne spun numele de munţi, de râuri, obiceiurile lor luate dela Români.

De unde au venit? Cine i-au adus? Dumnezeu știe. Chiar dintr'ai lor, unii îi țin drept Pecenegi, alții drept Cumani, ori rămăşiţi rătăcite dintre Huni, ba chiar Gepizi.

Fapt e că limba lor se deosebește în multe privinţi de a Ungurilor, cu care nu se asamănă nici prin înfăţi-şare ori obiceiuri. Totdauna însă au fost socotiţi drept credincioşi soldați de apărare ai graniței, deci privile-giaţi. Liberi şi mândri, s'au bucurat în toată vremea de o relativă independență, pe care au apărat'o întotdeauna cu îndârjire. Nu plăteau dări; doar când se suia un rege pe tron, se căsătorea ori se năştea prinţul moşte-nitor, dădeau câte un bou din șase. Libertatea și mândria lor se vede şi din raportul din familie. Copilul spune întotdauna „dragă tată” ori „Domnule tată”, iar femeia nici odată nu se adresează bărbatului decât numindu-l „Domnule”.

Fig. 8. Biserica ortodoxă din Lăzăreşti, părăsită. (d. S. Opreanu).

Toate mijloacele s'au întrebuințat în decursul veacurilor, ca să nu mai rămâie român, nici măcar numai în suflet, conștient de origina lui. Silnicia era mijlocul; teroarea altul. Până și credința a fost schimbată prin tot soiul de ispite ori samavolnicii.

Aţi trecut pe lângă Lăzăreşti, botezat Lazarfalva. Bisericuța modestă de lângă cea de zid, înaltă, a secuilor, era românească. A rămas pustie, căci ne mai având preot, Românii cântau și se închinau la altarul celalalt, până într'o bună zi prefectul face proces verbal că locuitorii români din sat au cerut să treacă la religia Secuilor. Și astfel au devenit Românii Secui, cu nume schimbat. Doar unii dintre cei bătrâni mai știu să spuie „Tatăl nostru” în limba strămoșească. Aşa în Lăzărești, așa în Jigodin. Prin biserică Românii s'au înstrăinat, abia mai rămânând din întinsul lor de odinioară, undeva prin sătucele din fundul văilor, până unde înecul convertirii silite n'a pătruns.

Aceasta e o parte din tragedia neamului din ținutul de pănă aice. Dincoace, arătând spre Țara Bârsei, nu a fost altfel. Tragedia a luat altă față. Deposedați de pământ, Românii erau tot mai înghemuiţi spre pieptul munților, colo din Dârste până'n Zizin și Tarlung, arătând cu brațul întins de la Brașov spre zarea de unde iese Buzăul, șiragul de case curate, de sub poalele munților, unde s'au mai păstrat mocanii.

— Ce însamnă însă resistență și energie românească, din acele sate se poate scoate dovada.

Când au venit Teutonii, tot locul ce-l vedeți înainte numai ogoare, era acoperit de păduri și mlaștени. Era „terra vacua” dar nu „inhabitata”. Poienile, dâmburile, erau ocupate și cultivate de Români. Saşilor, mai apoi, oameni pașnici, le plăcea vieața tihnită, dusă în muncă și belșug. Ei aveau de apărat trecătorile, unde clădiră cetăți de zid, în locul celor de lemn. Lor le trebuia însă pământul Românilor, lor, ca şi Ungurilor de mai târziu. Românii au fost alungați, obiceiu care s'a păstrat până târziu în veacul al XVIII.

Cei din Săcele, din Apața, fură astfel măturaţi. In Tohanul-Vechiu populația românească a primit ordin, chiar în 1765, să părăsească satul într'o singură zi. Românii astfel au fost împrăștiați ori s'au retras tot sub coasta muntelui primitor. Aşa se lămureşte populația de azi, amestecată, din Săcele și Satulung. Astfel se schimbă înfățișarea omenească a Țării Bârsei. Saşii, mai puțin Ungurii, privilegiați, încep a se socoti stăpânii locului. Românii erau toleraţi la marginea satelor ca brațe de muncă; rămân iobagi, sau simpli coloni.

Asupririle însă nasc resistență. Energia străbună nu este stânsă. Neavând libertate de mișcare spre șesul ocupat de străini, cei mai mulți găseau scăpare 'n munte, care şi pentru ei a însemnat salvarea vieții şi a neamului.

Păstoritul îi făcu pribegi, dar şi hârșiți cu greutățile drumului. Valoarea energiei acum se arată. Mocanii apucă drumul păşunelor de vară și al iernatului. Pe unde trec lasă urme; unde se opresc dovedesc îndată puterea lor de muncă.

Drumul oilor e drumul răspândirii lor până departe în Dobrogea. Așa ajung, ca și Mărginenii dinspre Sibiu, coloniștii românismului. Sate din Bărăgan, din Dobrogea sunt fundate de ei. Economia generală se îmbunătățeşte. Și azi chiar urmașii mocanilor sunt proprietari de moșii prin acele locuri; alții devin buni negustori.

Tot răul e spre bine. Strâmtorarea lor din locul de baştină, i-au legat de munți, i-au împrăștiat în cuprin-sul României de dincolo de Carpați, ajungând elemente de împrospătare și întărire a românismului, ca şi a belșugului prin muncă. Eliade-Rădulescu dela asemenea mocani a supt dragostea pentru limba națională”.

— Pagina din lecţia asupra neamului nostru era sorbită de tovarăşul meu de drum, deprins prin pregătirea lui să asculte prelegeri de înaltă filosofie și adâncă economie politică.

In privire, ca şi pe față, i se citea însă deșteptarea dintr'o lungă rătăcire în care trăise. Frumusețea munți-lor şi a locurilor îl captivase. Turnurile bisericilor-cetăți din Preajmăr şi Hărman, înălțate în șesul întins, numai ogoare şi cuiburi de case, erau concreta dovadă despre adevărul celor auzite.

Transfigurat, se ridică, întinde brațele ca pentru a cuprinde mărețul tablou ce i se înfățișa, dar pare că și spre a se scutura de inerția în care sufletește își dusese vieața până acum. Glasul tremurător de emoție al prietenului, care schiţase sbuciumul unui colț din neamul nostru, îl răscolise până în adânc. Simțeai că se ridicase ceața ce-l învăluise până acum, în mijlocul căreia trăia, împrăștiată de adierea răcoroasă dinspre șesul cu ogoarele în pârgă, dinspre mărețul tablou al naturii, dar mai ales din evocarea vremurilor de luptă grea.

— Da! E adevărat, se rosti răspicat şi cu tărie. Am trăit şi trăim încă înstrăinați sufletește de tot ce avem, de tot ce e al nostru.

Ne-au înstrăinat valurile istorice abătute asupra noastră; continuăm a fi înstrăinați de bună voie chiar prin şcoli, privind mai cu drag peste granițі, decât la

ce e în jurul nostru. Picătură cu picătură se strecoară în sufletele noastre otrava înstrăinării prin cărți, reviste și ziare. Ne amăgim pe noi înşine de occidentalism cultural, știind ce se petrece peste tot. Ne socotim mari filosofi, înmagazinând de a gata ce ne dau alții. Cu mintea trăim în sferele înalte ale culturii apusene, disprețuind modestele flori de lângă cărarea pe care păşim.

Trăim ca nişte fantome. N'avem curajul să cătăm în noi, să ne scuturăm de lâncezeala ce ne-a cuprins din generație în generaţie. Trebue o reacțiune! Altfel suntem expuși pieirii ca neam, înainte de a fi încercat să vedem dacă energia poporului nu e în stare să deie și ea ceva omenirii. Rămânem jucăria tuturora. Și e păcat de plaiurile aceste; e păcat de norodul care a suferit prea multe pentru ca să nu aibă dreptul la o vieață în totul a lui.

–– Trebue! Trebue! altfel rămânem umbre de oameni!

Cuvintele rostite cu mai multă tărie, denotă și o nouă convingere. Iar acel Trebue! sună ca o trâmbiță de înviere și răscolire generală.

9. In toată vremea cât am stat pe colnicea de lângă Sf. Gheorghe, Oltul își căuta de drum. Ştia și el multe, căci cumplită jale a mai auzit și potop de lacrămi s'a înecat în undele lui.

In cetățuia sa de ape
Dorm cântecele noastre toate
Și fierbe tăinuita jale.
A visurilor sfărâmate.

Ai crede că se înfundă iarăși în inima munților. Deodată face un cârlig, pornind către nord. Râul-Negru dinspre Vrancea, Tarlungul și Râul Bârsei dinspre Bucegi, îl abat din cale, cotindu-i mersul.

–– Nu pe aice ţi-e drumul, pare că spun toate. Mai departe, mai departe. Străbate Românimea întreagă; adună tot ce auzi, cântece și blăstămuri, de le du „în vadul Dunării albastre”.

— Oltul ascultă, deși îl așteaptă trudă grea. Inconjurând pintenul Munților Baraoltului, se îndoaie din nou către nord, ca și când s'ar întoarce din cotro a plecat. Grăbit, separă dealul Sf. Petru de restul șirei muntoase. Creiază astfel un minunat punct de observare asupra întinsului șes al Bârsei. Terra Borzae, cum stă scris în vechile documente străine. De pe vârful dealului scund, ușor de urcat, panorama este cam aceeași ca și de pe colnicele dela Sf. Gheorghe, numai că formele sunt mai desluşite, mai în amănunt prinse. La poalele munților se întinde şesul neted, cu ogoare dese, pietricele mărunte de forme și colori deosebite dintr'un mozaic măestrit. Printre ele, ca trase cu linia, se îndreaptă în toate direcțiile șoselele curate, trâmbe de pânză întinse la sbicit, ori drumurile de fier, șine lucii de oțel.

Satele cu casele compacte, umbrite de pomi, par insule presărate în belșugul câmpurilor.

In fund, sub Tâmpa, se prind revărsările de case din Brașovul, ce nu mai încape în strânsura munților. Vilele răzlețe pe coama împădurită a dealurilor, înlocuesc vechile turnuri de pază, din care nu au mai rămas decât ici și colo câte un colț mai resistent.

Nod important de cale ferată, popas silit și la suitul ca și la scoboritul pragului muntos lângă care e aşezat, vieața a început din nou să gâlgâie în el, cu mai intensă

putere decât pe vremea când brașoveniile apucau pe drumul Branului sau al Oituzului, spre Principatele tributare orașului industrial.

Pe umăr de stâncă biserica Sf. Bartolomeu, masivă clădire din veacul al XIII-lea spune, prin zidurile din jurul ei, de vremurile nesigure. Vechiul sat Hărman e la o aruncătură de băț de punctul de observare. Din mijlocul caselor aliniete, cu acoperiș de țigle ruginite, se înalță biserica împrejmuită cu ziduri groase, cu ferestruicile pentru puști, cu cele 8 bastioane încă întregi.

Mai încolo e Preajmăr, cu brâu de piatră în jurul bisericei, mai gros, mai înalt. E aproape așa ca pe vremea când clopotele din turn vesteau groaza Tătarilor, scoborîți pe neprevăzute, în chiote sălbatece, dinspre trecătoarea Buzăului.

Privirea alunecă de pe șesul lucrat ca o grădină, spre pieptul numai cloțani a celor doi străjeri din masivul Bucegilor, de aice mai împunător. Spre răsărit e Piatra-Mare, pe tăpșanul căreia în luna lui Iunie se aprinde jarul smirdarului trandafiriu, podoaba Carpaților. Din colo, cătră Brașov se râdica piramida Postovarului cu privelişte neîntrecută asupra șesului.

Și Piatra-Craiului îşi arată grămada piramidală a stâncelor goale surpate spre Zârneşti, dar i se zărește și spinarea ca muche de creastă îndreptată cătră Rucăr. Intre cele două năruituri uriaşe de munți, e șeaua numai arbori, pășuni şi case resfirate, peste care urcă şerpuitul drum de sub cetatea Branului, acățată pe vârf priporos de stâncă.

Tovarășul meu nu putea crede ochilor. Amintirile drumurilor străine, pe lângă Salzburgul depărtat, dădeau năvală, făcându-l să se socoată unde-va pe la margenea Alpilor de răsărit. Nu-i venea să creadă că se găsește la locul de unde porneau mocanii pe drumul oilor, spre a întări graiu și simț românesc, prin meleagurile împânzite de turcime.

10. Mai aproape decât Bucegi și Piatra-Craiului, se înalță muntele de lângă Codlea, cu forma-i curioasă de boltă strâmtă, acoperită cu pășuni. La margenea șesului, înconjurat de alți munți mai mici, răsare ca și Ceahlăul dintre semenii lui, fiind ca un far de orientare, zărit din ținutul Trei-Scaunelor de o parte, din al Făgărașului de alta, iţându-se el cel dintâi mai deslușit, când sui valea Oltului dela Racoş cătră Brașov.

Fiind destul de înalt (1294 m.), dar izolat, este barometrul locului. Sașii au pus în versuri semnele de prevestire, după așezarea norilor pe vârful lui.

Hat der Zeidner einen Hut	Dacă Zeidner are o pălărie
So wird das Wetter gut;	Vremea va fi frumoasă;
Hat er einen Kragen	Dacă are un guler
So kannst du es wagen;	Poți să îndrăznesti;
Hat er einen Degen	Dacă are o sabie
So kommt Regen!	Vine ploaia!

(d. I. Römer)

–– Sunt scenerii alpine, începu iarăși tovarășul meu. Chiar dacă nu-s deopotrivă în măreție, în variație nu stau mai prejos. Și apoi din ce în ce îmi apar mai ademenitoare. Nu știu; dar, cu cât le văd, cu atât le simt mai apropiate de inimă. Intre ele și sufletul meu se țese o legătură tainică tot mai strânsă, sentiment de

care eram străin până acum. Piatră, brad, păşune, îm! şoptesc ceva straniu, neauzit aiurea. Caut să-i desluşesc înţelesul.

11. In şerpuiri lenevoase, Oltul îşi continuă calea. Zăvoaie de sălcii îi ţin umbră, iar de o parte şi alta se pierd în ceaţă cele două şiraguri muntoase printre cari undueşte: munţii Perşani la apus, ai Bara-oltului la răsărit.

La Feldioara spaţiul se strâmtează ceva, căci dinspre apus un pinten de mal se îndeasă înspre apă, de-şi oglindeşte brâul de pădurice plantată ce-l încinge.

Se cuvine un popas. Zidurile mohorîte cu bastionul prismatic, dela marginea muchii de deal, ori hrubele boltite dela temelie, e tot ce a mai rămas din Marienburgul teutonilor, vechiu cuib de pază cu numele Sfintei Fecioare (Castrum Sanctae Mariae) sub a cărei ocrotire stăteau cavalerii cu crucea neagră, pe fondul alb al mântălii. Cetatea de sigur a fost mai mare, căci aci drumul de trecere e important.

Pe urmele celei primitive din veacul al 3-lea, s'a zidit alta de istov, cu ziduri groase, împresurate de plăeşii războinicului domn Petru Rareş „Petrus voyvoda Moldaviae”. Oştirile lui Ferdinand Habsburgul, conduse de căpitenii mândre, magnaţi trufaşi, fură înfrânte la 22 Iunie 1592, de moldovenii căzuţi vijelios dinspre Oituz, conduşi de viteazul lor domn, cu căpitani ca Vornicul Grozav.

Ca şi Mihai Viteazul mai târziu, Petru Rareş cunoaşte ce sunt laurii biruinţii împotriva Saşilor mândri. Ingenunche cerbicia braşovenilor, siliţi să-i plătească 5 mii de florini, contribuţie de război, „quos ex pacta peca debebamus”, cum stă scris în condicele de socoteli ale Braşovului.

Colţii zidurilor dela Feldioara au glas pentru noi. Ei ne spun de vitejia străbunilor, temuţi nu numai prin biruinţa armelor. Stăpânitor peste toată partea de răsărit a Ardealului, având un ginere domn în Muntenia, Petru Rareş ne apare ca cel dintâi înfăptuitor al idealului naţional. Amestecul său în treburile lăuntrice ale Transilvaniei după mărturisirea unui diplomat pe vremuri, şi prin aceia „că foarte uşor s'ar putea întâmpla ca Românii ardeleni să i-se alăture, pentru identitatea limbii”.

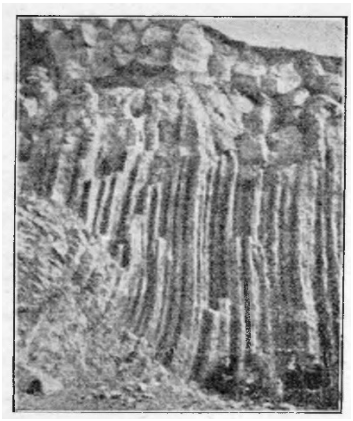

Fig. 9. Prismele de basalt dela Racos de (d. Laţiu).

Oltul îşi continuă drumul în tovărăşia sălciilor credincioase. Trenul se pune la întrecere cu el, iar şoseaua i-se alătură, străbătând prin sate mari şi cuprinse. Pe fundul luncii, ogoarele desemnează drept unghiuri colo-rate felurit. In locul grâului, secerat harnicii lucrători răstoarnă brazdă proaspătă de toamnă.

In susul apei zarea e închisă de silueta Carpaţilor; în josul cursului e atât de deschisă, încât crezi că Oltul din nou vrea să pornească, prin Racoşul-de-sus, de

unde a venit. In fund însă se înalţă profilul larg al Architei, dinspre care sunt scoboriți numeroşi butuci, îngrămădiți în stive înalte.

12. Oltul îşi ia de seamă. Incovoindu-se în loc la Agoştin, străpunge al doilea drum îngust prin munţi.

Despică zidul de piatră de var, arsă în cuptoarele dela Racoșul-de-jos; își face loc printre coloanele de basalt ce i-se pun în cale; se mânie, se încruntă, iuțindu-și valurile și astfel numai scapă din încleștarea mun-ților. La Mateiași, înconjurând un pinten de munte, pare că se opreşte în loc spre odihnă. Ostenit de trudă, curge în încolăciri de şes, înghite apa Homorodului, ce vine dinspre nord, de pe o vale largă, și apoi pornește din nou la drum, mai majestos. Cât taie deacurmezișul Munţii Perșani, desvăluie călătorului un nou pitoresc, rar întâlnit pe cuprinsul restului țării.

Munţii Perşani nu sunt înalți. Impăduriți mai peste tot, ascund în taina văilor lor puțin populate, blânde frumuseți asemenea celor din munţii jura.

Verdele domină, proaspăt, înviorător, pretutindeni. Pădurea când se lasă până'n unda ceva mai iuţită, când înconjoară poieni largi cu iarbă din belșug.

Coastele munților nu sunt priporoase; stânca e desgolită numai unde cer trebuințele omului. Piscurile nu doboară, ci asemenea unor muşuroaie împădurite, se țin în şiruri.

Mai ales către toamnă, tot drumul pe aice, e o feerie. Argintul viu al apei, iarba de culoarea burateculuì până ce dă bruma, polihromia făgetului înainte de a se desfrunzi, toate se îmbină într'o armonie atât de dulce, atât de blândă, încât drumul l-ai dori nesfârșit.

13. Scăpat din strânsura munților, cu încolăcituri leneşe de șarpe ostenit, Oltul trece negrăbit, în ținut curat românesc. Țara Secuilor a rămas departe către răsărit, dincolo de Munții Perșani. Bisericele-cetăți ale Saşilor stau ascunse printre dealurile Târnavelor. Oltul separă acum de restul Transilvaniei bucata din țară, stăpânită pe vremuri de Mircea-cel-Bătrân, care se intitula şi “herţeg (duce) al Amlașului și Făgărașului”, pământ păstrat de domnii Munteniei până la Radu-dela-Afumaţi.

Dealungul Oltului se înşiră satele azi numai de români, și cu case cu acoperiș de paie. Pe ogoare rar mai vezi câte un sas cu pestelca dinainte, ori săsoaicele cu largi pălării de paie pe cap. Luceşte în mijlocul trifoiș-telor sau al fânului cosit, cămaşa curată a Românului, flori albe de mărgărită în verdele ierbii.

Ţara Oltului e închisă din toate părțile. Numai Oltul taie două porți, spre răsărit şi apus. In nord e malul rupt al dealurilor dinspre Târnave; pentru făgărășan acolo începe Ardealul. Spre sud e zidul înalt de munți; dincolo de ei e „Ţara”. Când oamenii din loc se avântură peste Poiana Mărului la răsărit, ori pe la Vlădeni, ajung în „Ţara Branului” ori „a Bârsei”; dacă trec Oltul în Apus, s’au dus la Mărgineni”. Acestea învecinează țara lor, „Țara Oltului”, mai mult şes, întins, greu de muncit, încins spre Nord de Olt, străjuit spre Sud de cei mai înalți munţi al Carpaților noştri. In izolare făgărășenii au trăit liberi; mândri de libertatea lor sunt şi astăzi. Ceva din vechea boierie cu care au fost hărăziţi, ca grăniceri, s'a păstrat în sângele fiecăruia, cătând verde în ochii celui cu care vine'n vorbă.

Cu cămașa până mai sus de genunchi, cu cioarecii strânși pe picior, având şnur

negru în lungul cusăturii, cu mintenașul scurt de pănură neagră, bărbații sunt înalți, vioi, muncitori şi întreprinzători. Din portul vechiu al femeilor s'a mai păstrat doar pomeselnicul, marama albă ca helghea, ce se înfăşură cu un capăt în jurul capului ca un turban, iar celalt spânzură până la călcâie. Cu catrințele mai adesa negre, despărțite într'o parte dela șold în jos, ca să se vadă albul cămeşii, împestrițat adesa cu înflorituri colorate, îmbrăcămintea simplă și curată dau femeilor înfățișare distinsă, sobră, dar plăcută.

Până în dreptul satului Șercaia, mare, aşezat la încrucișare de patru drumuri, devenit aproape orășel cu multă populație românească dar și nemțească, valea este mai îngustă, căci încă nu s'au depărtat ultimele resfirări din Munţii Perşani.

Comana-de-jos e chiar pe mal iar pe culmile din jur se mai văd ruini din centură, înălțate pentru apărarea trecătoarei Oltului. Dela Șercaia începe adevărata Țara-Oltului, îngrădită spre Sud de zidul minunat al Alpilor făgărășeni cu vârfurile înșirate unul după altul, toate la fel în aparență, unul altfel decât altul în amănunt. Materialul măcinat de agenții atmosferici din munți se aşterne pe povârnișul domol, brăzdat de nenumărate pâraie cu apă limpede, care șuroiesc ca și șuvițele de apă de pe un acoperiș trăgănat, împingând mereu Oltul spre temelia dealurilor târnăvene.

Abia așezat, pământul nu e rodnic, ci slab pentru agricultură. Mocirle cu stufăriș nu se văd numai în apropierea Oltului. Ele au prilejuit celor din Mândra, sat curat românesc, să deie pildă de ce înseamnă înțele-gerea între oameni când e vorba de muncă obștească.

In fața satului se întindea Balta-mare, numai papură și rozog, iar pârâul ce scoboară năvalnic din munți adesa aducea pustiiri. Oamenii s'au unit, au irigat balta, care azi e numai ogoare, iar pârâul l'a indiguit cu mladă; l'au domesticit. Lucrul a fost săvârşit deavalma nu numai de către locuitorii comunii, dar și de cei din comunele învecinate, interesate.

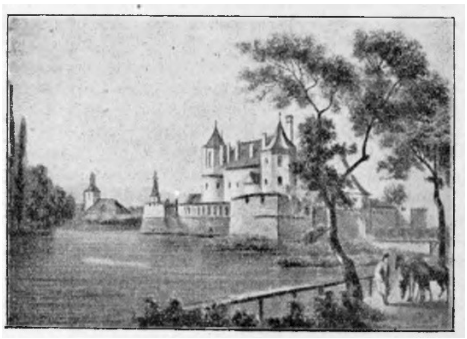

Fig. 10. Infăţişarea veche a castelului de la Făgăraş (d. I. Veress).

După câți-va chilometri intri în Făgăraș, capitala județului, de care se leagă multe amintiri străbune, Orașul e mai mult un sat mare, cu tiparul schimbat prin rolu-i administrativ. Școlile ocupă locul dintăi, mai ales de după războiu. Atracția istorică o dă cetatea, cu bastioane la colțuri, zidită în veacul al XIV-lea, dar renovată mai târziu. Interiorul cuprinde încăperi boltite, coridoare pardosite cu piatră roasă de paşii sentine-lelor e ca acum sute de ani în urmă. In fundul capelei, foasta sală de judecată, ți se mai arată într'un colț fecioara de fier, cu tepuși ascuțite, în brațele căreia își dădea sufletul în chinuri groasnice nefericitul care nu plăcea stăpânilor. Când fecioara îl lăsa din strâns, trupul numai răni aluneca de-a lungul unui sghiab de piatră, în adâncul gropii, unde putrezea.

Vremuri de ură şi neomenie, aice ca şi în apus, aceleaşi ori unde stăpânea omul.

Nu era bucurie mai mare, de şi de fiară, decât aceia să vadă cum șuroiește sângele din rănile dușmanului ori ale protivnicului de interese. Invingătorul simțea plăcere în chinurile celuilalt; scrâșnitura oaselor sfărmate, lacrămile, țipetele, rugile, îi provocau râs satanic. Induioșarea nu se ştia ce e, cu toate că alăturea, dincolo de părete, pe altarul capelei, se înalță crucea cu Mântuitorul răstignit. Iertarea rar oprea chinul groaznic; răsbunarea făcea să se uite făgăduielile date cu jurământ, în fața durerilor prevestitoare de moarte. Și apoi mila ar fi fost de prisos. Cel ce chinuia, ştia bine că și el va putea muri la fel.

Fig. 11. Biserica brâncovenească din Făgăraș.

De acest castel se leagă însă mai ales amintirea vijeliosului domnitor Mihai, răscolitorul furtunii abătute ca un ciclon peste țările românești, pe vremea când asupra lor erau aţintite priviri împărăteşti, dorința de hege-monie a Ungurilor, ori năzuinţa de ocrotire a Polonilor.

Ostatecă la nemți o bucată de vreme, aici, în încăperile scunde, întunecoase, ţesea pânza Penelopei nenorocita Doamnă Stanca cu copilele ei. Aice a aflat de moartea năprasnică a neogoiatului ei soţ, în al cărui suflet clocotea mânia și dragostea, dorul de cucerire cu visul de linişte, dar care la urmă se simte atât de nenorocit; „toate le-am pierdut și pământurile și agoniseală și nevastă şi copii”, se tânguia atât de omenește către Marele duce Cosima din Florența.

Tot în Făgăraș, stăpânit odinioară de Vlad domnitorul Munteniei, de Mircea și urmașii lui până la Radu, se înalță sfânt locaș zidit de iubitorul de artă C. Brâncoveanu. Ortodoxă la început (1697), a fost cu sila luată și dată Uniților. Intr'o curte largă se înalță masiva clădire, ca o cetate cu un pridvor de stâlpi groși. La mijlo-cul acoperișului se râdică turnul hexagonal, scurt, îndesat, cu acoperiș de țigle.

Făgăraşul e în șes. Vederea asupra munților se prinde de dincolo de Olt, de pe malul înălțat pe coasta căreia e pumnul de case din satul Galaţi. Privirea se opreşte asupra grupului de munți ai Berevoesculu, ce începe să se înalțe la capătul crestei ținută una până'n Turnu-roș. Stâncele golașe, rupte, proectate pe seninul cerului contrastează cu împăduritele colțuri ce închid privirea către răsărit; peste acestea se iteste Piatra-Craiului, zid de marmoră, iar în zilele senine se arată și ghebul Bucegilor.

Contrastul e mai plin de farmec fie primăvara fie la început de toamnă, când vârfurile Alpilor făgărăşeni sunt înălbite de zăpadă, întrandafirată în apus trăgănat de soare. In lungul râurilor cu regularitate de linii paralele trase în curmezișul șesului, se înșiră cuiburile satelor mai toate curat românești, cu cât sunt mai aproape de pieptul munților. Ieșind din Făgăraș, la fiecare pas aproape întâlneşti amintiri din vremurile când nici munţii cei mai înalți nu puteau face zid de despărțire dintre frați.

Drumurile urmează pe al Oltului, șoseaua alăturea de calea ferată. Satele se înşiră ca mărgelele pe aţă, dese, bine închegate. În dreptul fiecăruia din vale, pe acelaş pârâu, corespunde altul, sau altele, sus, spre poalele munţilor.

Nu e sat, de care să nu fie legat numele vreunui român de samă. Aice a fost ținutul grănițăresc înființat de Maria Tereza. De aice se alegeau soldații chipeși care alcătuiau regimentele împărăteşti de dragoni.

Din Șinca, sat frumos, ascuns între colnicele împădurite ce se scoboară din Perșani, se trage Gh. Șincai; în Comana-de-jos, mai sus de Veneţia s'a născut Aron Pumnul; dela Vaida Recea, la sud de Făgăraș, chiar sub poalele munților, vestitul general Baronul David Ursu, eroul dela Solferino.

Treci prin Betlean, străbați Voila, te opreşti la Sâmbăta-de-jos.

In gara Voila așteaptă un cârd de copii. Desculți, cu sumăielul pe spate, fiecare poartă pe umăr ba o greblă, ba un țăpoi, ba o sapă. E armata ucenicilor în munca ogoarelor. Sunt viitorii eroi ai pământului, crescuți în răsuflarea caldă a brasdei. De mici cunosc truda, iar sudoarea lor leagă și mai strâns pe om de țarină și-l face să nu se deslipească ușor de ea. Pământul aspru, trebue lucrat din greu. Braţele vânjoase nu ajung. Astfel se pun la încercare şi cele slabe. Totuși sărăcia se întinde; norodul se înmulțește, iar pământul lucrat cu anevoe, nu dă hrană cât trebue. Ademeniți, se avântură unii pe drumuri depărtate. Nu e comună din care să nu se pomenească emigranții din America.

Fig. 12. Un românaș din Țara Oltului. (O.N.T.)

Unii rămân cetățeni americani, dar în inima lor nu e ştearsă amintirea locurilor depărtate, nici dorința de a le revedea. Trimit bani la cei rămași acasă: trimit bani pentru înălțarea de biserici. Clopotele bisericii din Sâmbăta-de-jos, sunt cumpărate în locul celor topite în vremea răsboiuiui, de către cei vre-o 80 de emigranţi numai din această comună.

In Sâmbăta-de-jos, gara e plină de români în haine de sărbătoare. Petrec tocmai pe unul din ai lor, venit din America. E contrastul schimbării. Cel ce porneşte din nou peste oceane, e îmbrăcat nemțeşte. Cei ce-l petrec poartă sumanul de pănură şi pălăriuța cu fundul scund.

Când porneşte trenul, se aude un răspicat:

— Taică dragă, Doamne-ajută.

Un bătrân cată cu privirea pironită asupra fugarului și spune ceva, ce nu s'aude. Femeile își şterg lacrămile cu capătul larg al mânecei, strânsă la încheietură.

— Taică dragă, Doamne ajută.

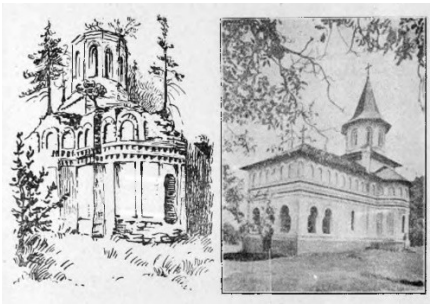

Fig. 13. Ruinele Bisericii lui Brâncoveanu
Fig. 14. Aceeaşi, azi restaurată. (O.N.T.) din Sâmbăta-de-sus. (Des. C. Motaş).

14. Şi mai sus, pe povârnișul domol, drumul duce spre Sâmbăta-de-sus.

Nicăeri, nici în „țară”, nu e mai vie amintirea lui Constantin Brâncoveanu, stăpânul de odinioară al moşiei. Iscusitul domnitor, abil mânuitor de suflete, își pusese în gând să-şi facă aice adăpost pentru vremuri de restriște. Viclenia l'a doborit înainte ca visul să-i fie împlinit.

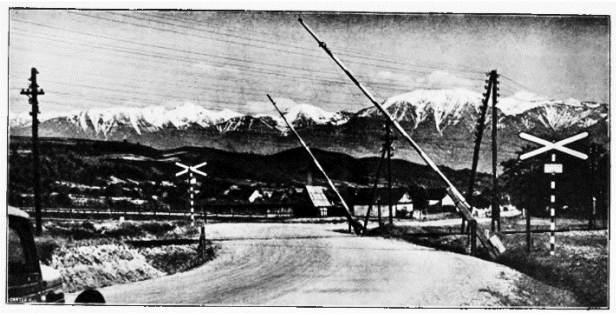

Vederea generală a M-ţilor Făgăraşului.

Ruina palatului e alăturea de a mânăstirii, aşa de trainic zidită, încât cele două veacuri n'au distrus'o cu totul. Ai zice o biserică de a lui Ștefan, mutată pe meleagurile Oltului. Acelaş șirag de ocnițe mărunte, deasupra brâului din colțuri de cărămidă; acelaş turn octogonal, masiv, cu ferestre lungi și înguste. Nici pictura dinlăuntru, nu era în totul ștearsă. Câțiva brăduţi au prins rădăcini sus, pe moluzul bolții; alți tufani, desăvârșesc opera aerului, vârându-şi rădăcinele printre cărămizi. In locul săgeții de pe turn, e verdele proaspăt al vegetațiunii aburcată acolo de vânt.

Mai rar poți prinde râsul ironic şi sănătos al naturii veșnice, față de opera trecătoare a omului. Cum împodobești cadavrul celui drag cu flori, aşa îngrijeşte natura ca ruina să pară mai puțin tristă prin veselia verdelui ce o acopere. O armonie strălucită se stabilește între moarte și viață. Din pulberea cărămizilor măcinate, îşi trage seva hrănitoare bucuria traiului.

Azi biserica restaurată, străluceşte în haină nouă.

Gardul de plopi ce acopere Sâmbăta-de-jos rămâne în urmă. Dela gara următoare începe adevăratul deliciu în priveliștea munţilor care se apropie.

Pe o zi senină şi liniștită se văd și viroagele săpate sub creasta munților. Par goi, de un trandafiriu palid. Satele se țin până sub poalele lor, în lungul pârăielor. Ca un cuib verde stă aninat pe coastă Drăgușul, vestit centru grănițeresc dar și prin Ion Codru Drăgușanul istețul care a colindat Europa întreagă dela Roma la Paris, Londra şi până la Petrograd.

Poate cea mai vioaie carte de călătorie scrisă în româneşte i se datorește lui.

Oltul își continuă drumul sub picioarele dealurilor ruinate aice mai mult decât

în restul Transilvaniei.

Munții, neîntrecuții munţi, când surâzători, bătuți cu foi de măcieș, când încruntați cu plete de nori negre, sau strălucitori sub scufia de omăt, fac podoaba țării. Pe linia Oltului, îi ai drept tovarăși, din Făgăraș până ce ajungi la Sibiu.

La început îi vezi mai de departe. Cu cât scobori dela Veneția-de-jos, cu atât se deslușesc mai limpede moșuroaie ce nu par înalte, care cu vârful rotund, care cu vârf de piramidă. Capetele lor se ivesc unul după altul, ca niște curioși, care-și întind gâtul să vadă ce se petrece în vale.

Din fiecare curmătură izvorește câte un pârău cu apă limpede, care fuge, fuge mereu și împinge Oltul sub poala dealurilor numai rană, dinspre Târnave.

Munca e grea pentru o bucată de pâne, dar tocmai de aceia se vede că oamenii sunt vrednici. Nimic mai moleșitor decât belșugul natural. Crezi că poţi avea de toate stând cu braţele încrucișate și așteptând mură în gură. La Vișstea-de-jos, numele satului te face să-ți îndrepți privirea spre podoaba locurilor. Vișstea e numele dat Moldovanului, muntele cel mai înalt dintre tovarășii lui. De aice te uiţi în peptul munților, înșirați în rânduri strânse. Colo e Vârful-Urlii, la stânga Vișstea; lângă el, pe dreapta, cum le stai în faţă, se înșiră Uciamare, Podragul, Arpașul. Poporul îi alintă. Alăturea de Podragul, cu ochiu albastru de apă sub vârf, e Cr Podrăgelul; lângă Vârtopul, e Vârtopelul. O familie de uriași, adunați grămadă. Acum râd, luminaţi de soare, acum se încruntă îmbrobodiți de nori. In apus de soare sunt purpurii și le numeri coastele; în ceața serii par argintați apoi ca oțelul. Iarna sclipesc de-i ieau ochii sub îmbrăcămintea de zăpadă curată și groasă; primăvara le auzi glasul pe văile pâraelor umflate.

Fig. 15. De pe drumul Oltului din Făgăraș.

15. De aice înainte uiţi de Olt. Rar, când vine lângă drum, de-l mai bagi în samă. De altfel şi el stă pitit sub umbra pădurilor dinspre dealurie Târnavelor ca și când simte superioritatea munților. Până la Arpașul-de-jos, cu o cruce mare în mijlocul pieții, râdicată zice-se tot de Brâncoveanu, te distrag cârdurile de bivoli.

Pe valea Oltului sunt numeroşi, dând regiunii un caracter exotic. Animal greoiu, cu pielea de drac, strălucitoare ca o cuirasă de metal când e udă, cu ochii în sânge, cu coarnele îndoite pe spate, bivolul e din alte lumi. Abia calcă; iar când rumegă, poartă capul de colo-colo, ca o jucărie mecanică. Ai crede că e gata să se repeadă la atac, deși nu se mişcă din loc. Impasibil la îndemn, lovit cu biciul nu dă nici din coadă; cel mult scoate un răget răgușit, strident, plângător. In schimb e puternic, deși delicat, mai gingaș la vieață decât boul. E însă îndărătnic ca un catâr. Din ale lui nu iese. Ca şi pachidermelor din Africa, îi place să se bălă-ceascâ toată ziua în apă. Se afundă de nu-i vezi decât vârful botului și dunga spinării, ai zice o bucată

de scoarță de copac, asvârlită pe apă.

La Avrig am asistat la o scenă caracteristică.

O păreche de bivoli, înhămați la un car încărcat cu fân, scobora drumul spre coastă. Trecând prin vad, s'au oprit în apă. Românul din vârful carului țipa, pocnea din biciu. Imposibil să-i urnească din loc. A așteptat și el până ce bivolii s'au răcorit bine; numai atunci au pornit la drum, după vrerea lor.

Ceeace e minunat în plastica frumoasei noastre ţări, este variația formelor pe o porţiune restrânsă de teren.

Când ai ajuns în gara Cârța, te uimește șesul ca'n palmă. E atât de neted, mai neted decât Bărăganul, încât se vede deslușit turnurile bisericilor din Arpaş, ori Cârțișoara, locul de origină al uitatului Badea Cârţan.

E neted locul din fața Cârței, dar prin el curge limpede și iute râul Bâlei; n'a avut vreme să se ogoiască din goana cu care scoboară din lacul Bâlei, dela 2000 m. înălțime, din zănoaga de sub Vânătoarea-lui-Butean.

E neted locul din fața gării Cârța, dar când soarele 'n asfințit trimete ultimele mângâieri vârfurilor de munţi, tabloul este doboritor, prin măreția lui. Șesul îngust e mărginit de zidul celor mai ridicați munți dela noi. Stau înșirație piscurile Alpilor Făgărașului, unul lângă altul, dela Podragu până spre Ciorta și Gârbova. Impunătoare mai ales sunt cele două masive cu ţuguie stâncoase ale Negoiului și Cârțișoarei.

De pe băncuța din fața gării priveşti fără să te saturi. Timpul trece în neştire. Munţii nu sunt rigizi. Privindu-i într'una, ajungi să-i socoți prieteni. Soarele și norii le dau atâta variație de colori dela clipă la clipă, încât se naşte un decor ca din poveste.

Nu te mai osteneşti privindu-i de cum îi îmbujorează zorile și până când adorm învăluiți în ploaia diafană, argintie, revărsată asupră-le de luna plină.

Şes neted ca'n palmă, cu apă limpede şi iute; munții cei mai înalţi alăturea. Nu s'a isprăvit. La spatele satului se ridică marginea împădurită a dealurilor dinspre Târnave. Munte, deal, șes, ape gâlgâitoare, Oltul..., pe o singură moşie. Așa e Țara Românească peste tot.

La natură se adaugă și urmele interesante ale omului. Intri în satul cu casele aliniate după moda săsească. Apuci drumul către Olt, dar te oprește în cale impunătoare ruini, cu proporții neobișnuite în țara noastră, ce răsar de după nişte arbori. Se înalță un părete triunghiular, masiv, din bolovani neregulați.

O rotocoală mare, cu un ochiu în frunte, arată locul rozetei de deasupra mărețului portal, păstrat. Drept ușori, câte 5 coloane simple, cu capitelurile bogat sculptate: frunze, flori, capete de îngeri. Portalul ca şi păretele arată măreția bisericii, din care făcea parte, lungă de 54 m. și lată de 27 m., una din bisericile cele mai mari din țara întreagă. Turnul alăturat, octogon, este adăogat în veacul al XV-lea. Din biserica impună-toare de odinioară nu s'a păstrat intact decât altarul, așa cum era în veacul al XIII-lea.

Fig. 16. Din Țara Oltului. (Foto M. Zapan)

Se mai văd sus pe boltă, frumoasele arcuri gotice, încheiate într'un gingaş medalion în piatră al Maicii Domnului, Se mai află câteva din masivele coloane de susținere ale bolții înalte, mănunchiuri de stâlpi mai subțiri, împreunați sus prin capiteluri simple, caracteristice vremii de trecere dela stilul roman la cel gotic.

După bisericuța de azi, o frântură din cea veche, îţi dai seama cât de vastă și impunătoare era aceasta, cu nava mijlocie mai înaltă, luminată sub streaşina de ferestre rotunde, cu arcuri de piatră, Biserica făcea parte dintr'o întinsă mânăstire, așa cum numai în apus se găsesc. S'au păstrat zidurile clădirii, de 44 m. lungime, care servise drept locuință călugărilor cistercini, ordin fondat în 1098. Deschideri laterale, unele de o eleganță arhitecturală rară prin stâlpii ce le mărginesc, arată hala de recreație și meditaţie a călugărilor.

Mânăstirea datează din zorile începțate ale istoriei noastre. A fost întemeiată pe la începutul veacului al XIII-lea, de călugării cistercini porniţi de la Pontigny din Franţa, cu un popas în Banat. Sunt vremuri depărtate când la noi abia se pomeneşte de voevozii Seneslav și Litovoi. Abbatia beatae Mariae-Virginis de Kerz sau de Candela e citată într'un document al lui Andreas al Il-lea din 1233. Starețul mânăstirii este numit de papa Honoriu al II-lea ca arbitru în conflictul cu cavalerii teutoni; Mănăstirea capătă moșii întinse, dela Cisnădia şi până la „Kerech Olacorum”. Se plâng însă călugării de necazurile ce le fac aceşti olahi, care, desigur, nu se lăsau uşor să li se folosească munca. Mănăstirea trăește până la începutul veacului al XV-lea, când Turcii o pradă. E restaurată, dar vieața ei apune în acest veac și din cauza ultimului stareț, hrăpăreț şi neglijent. In zădar Vlad Ţepeş încearcă să-i deie un nou traiu adăpostind în chiliile ajunse pustii, călugări români, Zilele i se stâng. Din pietrele ei s'a înălțat în veacul al XVI-lea biserica săsească, masivă și ea. Ii vine și ei apusul, căci Saşii se împuținează an cu an.

Din măreața mânăstire de odinioară, n'a rămas decât altarul înaintea căruia se slujește și azi, ori zidurile pomenite. A mai rămas ceva. E pajiștea verde, grasă din grădina parohului, desigur aceeași ca pe vremea călugărilor cistercini. Acelaș cântec l-a cântat pârâul Bâlei, atunci ca azi; trece, cu susur de munte, cu unde limpezi şi grăbite, prin grădina cu tufe de lilieci cât merii de înalți.

Fig. 17. Casă românească din Porumbac. (Des. D-na E. Bocec)

Din fundul grădinii călugării se bucurau de o privelişte rară. Intr'o parte privirea se odihneşte spre dealurile de dincolo de Olt, numai vii şi păduri; în cealaltă parte, către Sud, se opreşte în pieptul munţilor cu zăpadă până'n vară, cu zănoaga peste pragul căreia se revarsă în cascadă tumultoasă pârăiaşul ce murmură tainic, în grădina parohială.

Satul Cârţa rămâne astfel fără rival nu numai pe valea Oltului. Ruinele mânăstirii străvechi amintesc vremea închegării Principatelor; dealurile, şesul şi semeţele piscuri strânse grămadă, spun farmecul pământ-tului românesc. In sat elementul străin pe zi ce merge se împuţinează. Ca şi într'o mare bătălie, casă cu casă este ocupată de cei care îşi puneau mai înainte cruce la acoperiş, spre a-şi arăta deosebirea în credinţă şi origine.

Fig. 18. Ruinele mânăstirii din Cârţa (Des. C. Motaş)

16. Un mic ocol ne duce în Avrig, satul lui Gh. Lazăr, reşedinţa de vară a Baronului Bruckenthal, atot-puternicul nobil sas, care cumpăra pe nimic loturile de pământ ale Românilor, spre a le lăsa apoi comunităţii săseşti.

„Palatul" în care găzduia adesa şi marele Român Şaguna, înecat în cununi de arbori stufoşi, a păstrat stilul baroc de pe vremea Mariei Tereze. Scoborînd treptele largi, cu perpsectivă asupra fundului umbros al parcului, cu terase numai flori, te crezi undeva prin împrejurimile Belvederului din Viena.

Nu te'nduri să părăseşti locul, fără să nu-ţi iai rămas bun dela munţii din vecinătate. Te osteneşti puţin suind costişa pe care e aşezat satul. Ciortea cu lacul Avrigului în poală, sau Scara de lângă el, par la o asvârlitură de băţ. Umbra lăsată de soare către asfinţit, trage dungi negre pe fundul văilor. Stâncele sunt luminate, cu aureola ce le măreşte farmceul. Şi totuşi până la ele e cale lungă şi obositoare. Te mulţumeşti cu susurul pârăului ce-ţi aduce răcoreala izvorului din fund de căldare. Ce mândru trebue să fie acum, acolo sus, în liniştea desăvârşită a sfârşitului zilei de vară, Cât farmec nu se desfăşoară peste vârfurile luminate, ce par că stau la sfat. Dar şi câtă prefacere în suflet nu-ţi trezeşte, manifestarea cea mai rigidă a Naturii, care taie în piatră expresiuni variate şi adânci. Ne ţinem totuşi departe de asemene izvoare de regenerare chiar morală, închinarea în apropierea cerului, după o trudă ce înviorează şi curăţă.

Fig. 19. În fața bisericii din Avrig. (O.N.T.)

La scoboriş, te chiamă spre pioasă reculegere mormântul părăsit al vizionarului care a păşit zidul Carpa-ților spre a arunca scânteia conştiinţei naționale pe plaiurile dunărene.

Pe o lespede dela căpătâi, sunt săpate versurile banale dar cutremurătoare:

Ce ești tu, eu am fost
Aceasta 'nvață pe de rost.
Ce sunt eu acum, vei fi
Când ceasul îţi va sosi.

O altă lespede așezată pe mormânt de un discipol credincios din Muntenia și un grilaj de fier ruginit, e toată atenţia ce dăm eroilor noștri. S'a tăiat și mărul ce presăra peste mormânt, primăvara, ninsoarea petalelor trandafirii.

Abia ne facem loc prin cârdul de bivolițe, care se întorc dela păscut. Dacă ş'ar fi pus mintea vre-una din ele, cu o simplă împinsătură ar fi răsturnat automobilul, în fața căruia defilau, fără să le pese de stridentul sunet zădarnic al clacsonului.

Șoseaua părăseşte Oltul. Drumul de fier te scoate în valea Sibiului, în dreptul Talmaciului.

Am ajuns astfel într'unul din ţinuturile cele mai importante din țară, variat ca aspect. E privdorul defileu-lui Oltului. Frământările îndelungi istorice, care au avut loc pe aice, sunt prilejuite în mare parte de acele, mai vechi, ale puterilor naturii. Au avut loc războiae crâncene în regiune, dar şi mai intensă a fost lupta dintre apă și munte, până ce Oltul ș'a croit calea deacurmezișul munților, deschizând oamenilor drum de legătură dintr'o parte în alta a zidului ce-i despărțea.

Dacă nu exista valea Oltului, poate n'ar fi existat nici poporul Român, ca lăstar direct al celui Roman. Pe aice a fost poarta largă de invaziune a oștilor, care au învăluit pe Daci.

Frământările de natură au avut drept urmare crearea unui peisaj variat, unde munții cei mai înalți se îmbină cu şesul, cu dealuri ori terase netede ca prispele.

Poți prinde farmecul naturii cât vezi cu ochii în jur de lângă ruinele cetății „Coroana țării”, pe vârful numai brădet al unui pinten de deal de lângă Talmaciu, sat cuprins, de la întâlnirea celor două drumuri dinspre Făgăraş și Sibiu. Către sud se deschide larg poarta din care mai de grabă ai crede că iese Oltul, de cât intră. In schimb ușorii se înalță mai impunători, din Surul în Părâng, de cât în defileul Dunării.

Intinsa vale a Țibinului e numai ogoare.

Cârduri de bivolițe uricioase, se amestecă printre turmele de vite roșcate; în părțile mai băltoase, se bălăcesc porcii negri cu pete mari albe.

Sub piciorul dealului, curge iute Sadul. E bucuros că a scăpat de chinul stavilelor ce i s’au pus în cale, fiind apa a cărei putere luminează Sibiul. Dincolo de Țibin, se ridică dealurile cu păduri şi vii, cu răni răscolite de surpări.

Scumpă, scumpă țară! Ce frumoasă ești! câte daruri prețioase nu ascunzi în fiecare cotlon tăinuit! Ce raiu poți deveni când dorul de muncă ne va cuprinde pe toți, sus și jos.

Sărmanul tovarășul meu! Mai într'un târziu abia mi-a mărturisit adânca emoțiune ce l'a cuprins, când s'a văzut sus pe vârful dealului, asistând la schimbarea decorului dinspre amurg, lăsat peste munți. A fost cuprins de fiorul frumosului în natură, mai vibrant de cât al ori cărei opere de artă omenească.

E dreptul. Cine nu a simțit revărsându-se în suflet vraja simfoniei de colori, care dau mlădiere trupurilor rigide, acela nu poate să-și explice nici seninul din sufletul poporului care trăește mereu în farmecul naturii, influențat chiar fără voia lui. Sunt forțe tainice, mute, care nasc vibrațiuni cu urme mai trainice decât ori ce adâncă înţelepciune rostită sau scrisă. Deprins cu ele, te prefac pentru totdauna; îţi imprimă un tipar anumit pe care nu-l poți scutura viața întreagă. Trăind în ele măcar câte-va clipe, le simți imediat efectul. E puri-ficarea pentru o lungă bucată de vreme.

Culoarea roșcată ceva mai intensă, a ultimilor raze de soare, acopere șiragul munților, cât îi vezi cu ochii. Jocul luminii de sară și al umbrei cu limite tranșante, diseacă încheieturile cele mai neînsemnate ale muntelui, pune contract izbitor între piatră și arbore. Trandafiriul ajunge un violet-roz, cu tonalități de ametist, profilat pe cerul luminat de un incendiu depărtat. Pe văi începe să se lese albastrul de oțel, căci ceața prinde a se râdica din răsuflarea arborilor, a apei, a sămănăturilor.

Peste fața munţilor se așază cortina străvezie de fire argintate; numai unul, spre apus, mai surâde blajin. Pe el cel din urmă îl mângâie soarele, dispărut pentru toţi ceialţi.

Ca după comandă se ridică luna plină aruncând peste măreața scenerie o lumină fosforescentă ce părea că se cerne din adâncul văzduhului. Era îndeajuns de clară pentru ca să se mai deslușească profilul colțurat al uriașilor, adormiți în cântecul izvoarelor şi susurul cetinelor.

Dintr'un cadru atât de ameţitor, când fiecare fibră tresaltă în tremur de sfințenie, ne mai putem îndoi că a putut lua naștere Miorița ori doina? Cel crescut în asemenea mediu, nu poate să nu devie poet, artist. Natura singură îl îndeamnă și-l învață. El nu face de cât să exteriorizeze prin vorbe, tot ce simte din jurul lui, trecut prin resonanța lăuntrului său de ființă care-și iea drept frați în traiu: pietrele, sulița brazilor, șoapta pârăului.

17. Două sate mari stau de veghe la intrarea Oltului în defileul Carpaților: spre răsărit, Porceşti, pe celalt mal Boița.

Porceşti! E un nume nu tocmai plăcut la auz. Se vede că de aceea stația din dreptul lui a fost botezată Turnu-Roşu. De unde i-a venit numele? Părerile sunt împărțite. Unii spun, că numele vechiu era Porteşti, dela porta, gura defileului. Origina deci, ar fi nobilă, veche, romană. Alții, mai prosaici, îți spun că pe aici se făcea intens de negoţ de porci, ba poate și tot atât de intensă contrabandă. Câineni, Boița, Porcești se țin lanț pe Olt. Se asmuțeau câinii după cei ce fugeau pe vale, cu boi și porci furați.

Origina numelui n'are importanță. Fapt demn de relevat este că Porceşti, sat numai de români, merită să fie vizitat. De n'ar fi decât priveliștea ce se desfăşoară de pe pintenul de deasupra satului asupra coturilor largi ale Țibinului, la revărsarea'n Olt, asupra dealurilor ce închid Țara Oltului, despărțind-o de Mărgineni, asupra ultimelor valuri din munţii Sibiului, și tot ar merita, să te opreşti între două trenuri, scoborîndu-te în gara cu deosebită importanță când, aici se făcea vămuirea. Timpuri scufundate în întunerecul trecutului! Afară de gospodăriile ascunse, după moda săsească, îndărătul zidurilor cu poartă mare, demne de văzut sunt: şcoala, biserica și instituţiile legate de ele.

Școala e un cuib de activitate culturală dar și socială. In jurul ei, din ea, s'a creat cooperative, federala cooperativelor şcolare, săli de sfat și cetire, cu cinematograf şi bibliotecă vizitată.

Popasul cel mare îl faci la biserică, vechiu monument, deşi renovat; pisania spune că zidul Carpaților nu este graniță pentru suflete, chiar când finanții o păzeau cu străşnicie. Este din 1653, de pe vremea lui Matei Voevod, domnitorul Munteniei, al cărui chip stă zugrăvit în una din firidele dela exterior, ținând biserica în mână, aşa cum era la început, fără turnul adăogat în 1812. Dar tot în fața bisericii se vede şi stema lui Brâncoveanu, vulturul cu crucea 'n plisc, ca semn că evlavia acestui domnitor n'a lăsat urme numai în Făgăraș.

Iarăși nici nu-ţi vine să crezi. Te afli dincolo, în țară? Matei Voevod, Brâncoveanu, Olt, Sibiu, Șelimber..., toate grămadă. Istoria Românilor din țară își aveau cadrul de desfășurare dincolo de Carpați. Mai poate fi vorba de tratatul dela Trianon ori altceva? Carpații erau topiți înainte de a fi ştearsă granița din lungul lor.

Fig. 20. Turnul-roș. (Foto V. Pușcariu)

De pe pintenul de deal din marginea satului, îți iai rămas bun dela un fermecător colț din țară, unde se îmbină muntele, șesul, dealurile, stâncele goale, cu păduri dese ori holde mândre, printre care curge iuțit Țibinul, grăbit să vină în ajutorul Oltului în greaua trudă ce-l aşteaptă, de a da lupta cu zidul munţilor.

18. De la Boiţa începe defileul lung prin munți de vre-o 60 km., cel mai lung din cuprinsul țării. E drumul drept dinspre Balcani în inima Transilvaniei. Insemnătatea lui o spune și Turnul-Roș de la intrare, înroșit, cu sângele Turcilor, crede poporul, a căror amintire e păstrată și prin dealul Turcilor, din apropiere.

Turnul-roșu de azi e relativ nou. Datează din veacul al XVI-lea; a fost clădit după ce celălalt Turn, rotund, de mai dela vale, s'a surpat prin năvala apelor. Acesta stă trist, lângă un canton de pază, cu copăcei pe vârful lui, de şi ar putea spune multe, chiar de pe vremea când a servit drept model, sculptat pe Coloana lui Traian. E roșu Turnu de la Boița, dar roșu trebue să fi fost și apa Oltului, când s'au ciocnit pe

aice, ca și cremenea de amnar, cele două popoare tot una de valoroase.

Drumul celor veniți din spre Sud a fost anevoios. La fiecare pas câștigat, râdicau și întăritura. Urmele drumului roman s'a găsit când s'a tăiat Via Carolina, legătură între Oltenia supusă de Habsburgi şi Transil-vania. Castrele se înșirau în lungul drumului: Arutela, Prătorium, Pons-Vetus, în dreptul Călimăneţtilor, a Copăcenilor și a Câinenilor. Vechea hartă a lui Cartorius din veacul al IV-lea după Hristos, le înșiră pe toate, iar în amintirea poporului n'a rămas numai Masa lui Traian. Când ai intrat la Turnu-Roș, te-ai aștepta să te întâmpine păreţi de stânci, învestmântate cu brazi ori pripoare sălbatece ca pe Surduc. Valea dinpotrivă e deschisă, primitoare.

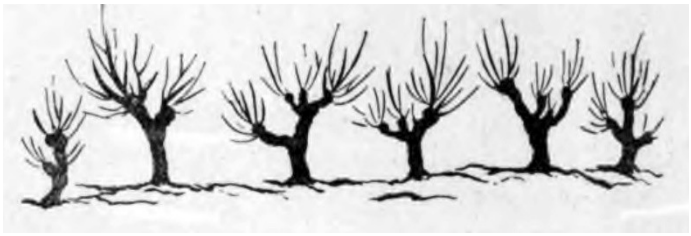

Fig. 21. Şir de sălcii de pe malul Oltului spre Câineni.

Pe o parte fuge trenul, pe alta e tăiată şoseaua albă și curată, străjuită în multe locuri de sălcii bătrâne, cu smicele fragede ieșite din capătul umflat al trunchiului găunos. Nici în lunca Dunării nu se prinde mai bine, cramponarea de vieață a acestor ființe care nu cad la pământ decât după ce se rupe ultima cojiță din jurul scorburei ce roade trunchiul ca un cancer generalizat.

E frumoasă îmbrăcămintea de vară a munților. E mai interesantă însă înspre primăvară, când mugurele n'a crăpat și vârful muntelui pare că arde. Vântul, acolo neogoiat, mereu spulberă zăpada râdicând'o ca un fum. Pe fondul alb al zăpezii, sau pe cel albastru al cerului, ai, în faţă tabloul realei vieți a arborilor pe care-i admiri în toiul verii. E absolut ca şi printre oameni, când caţi în sufletul lor.

Trunchiurile strâmbe, noduroase, rădăcinele ca șerpii, crengile ca biciuri agitate, arată lupta și adaptarea la loc, ca să se înțepenească bine în pământ, să capete lumină, ori să se strecoare prin desișul vecinilor către soare. Bucuria e prin suferință, la plante ca și la oameni.

Podul de la Râu-Vadului e de o gingăşie uimitoare. Partea de peste apă, dintr'o bucată, e ca o țăsătură de vergi; partea peste luncă sprijinită pe vre-o 8 picioare, cu arcuri regulate între ele, e ca o scândură asvârlită peste pârău. E opera inginerilor români, ca atâtea altele, nebăgate'n samă.

Pădurea se scoboară până'n şinele de oțel, îmbrăcând coastele trăgănate ale munților.

Cel dintâi popas omenesc mai mare e Câineni, de o parte şi de alta a Oltului. Din gura văii, se poate prinde masivitatea pragului pe care l'a tăiat apa; pe nămolul cărat de pâraele mărunte, oamenii ş'au clădit locuinţele. Nu sunt case dărăpănate, sărăcăcioase, ca în atâtea sate de munte. Lângă biserica mândră, se înalță palat, iar casele, umbrite de arbori cu cunună stufoasă, strălucesc în curățenia lor de var proaspăt, sub acoperişul de şindrilă, ca argintat.

Interesantă prin podoaba stâlpiler dela intrare, unul diferit de altul, este mai ales bisericuța cimitirului, un minunat juvaer al arhitecturei brâncovene.

Spre deosebire de valea sălbatecă a Jiului, aice satele se ţin lanţ, la marginea apei, care fuge ca năluca. De fiecare se leagă și ceva din amintirea străbună. La

Robeşti e o insulă în mijlocul râului; pe ea se crede că a fost înțepenit piciorul podului însemnat pe Colona lui Traian; Intre Racoviţa şi Copăceni se afla ruinele unui turn. Ici casele sunt compacte în jurul bisericei. Dincolo se înșiră în lungul apei, câte una, spre a se aduna iarăşi la un loc unde spațiul le permite. In jurul casei, spre toamnă, stau grămezile de porumb, în moșuroaie înălțate pe podişcă ori mai sigure de furia puhoaielor, aburcate într'un copac, susținute de crengile de jos, în jurul trunchiului ca un par. De departe samănă cu țăpușele cu câte un măr ori o smochină'n vârf, cum se obișnueşte la pomenile de mort.

E o adaptare la inconstanța naturii. Sus la munte, într'o bunăzi, un nour se rupe; puhoiul e gata să ieie înainte tot avutul omului. Oltul e mai mânios, mai încrețit la față, căci munţii încep să-l strângă în chingi. Sunt mai apropiați, mai aspri. E partea cea mai îngustă din valea de până aici. Râul pare canalizat, iar trenul și șoseaua trec chiar pe marginea lui, de te înfiori la cotituri. De la Cornet, mănăstire din veacul at XVII-lea chiar pe mal, pe sub care trecui prin tunel, zăreşti o clipă zăvorul Coziei. Și de odată, în mijlocul munților, care se dau la o parte la gura Lotrului, decorul se schimbă. Spațiul se lărgește de o parte și de alta; în locul păreților ruginiți stau grămadă stoguri albe, căpățâni de zahăr uriașe, creste roşcate, un haos de ruini răzlețite în mijlocul unui parc sălbătăcit de arbori. Vântul, ca într'o căldare, se opreşte în loc, face vârtej și spulberă cel mai mic fir de praf. Așa a luat naştere cuibul de stânci larg, primitor, ceiace a prilejuit oamenilor să s'adune în mai mare număr. Marea comună Brezoi e mai mult oraş de cât sat, cu locuitori gospodari, economi şi voinici. Aice se scurge, când se dau drumul haiturilor, plutele ușoare de la Voineasa, dinspre Părâng și Căpățâna. Trunchiurile de brad plutesc ca paiele pe un pârău umflat; prinse cu cângile, stau înşirate în lungul malurilor spre a fi apoi schimbate'n scânduri de marele ferestrae ce nu mai încetează a scoate stridentul zingănit, cu ecou prelung.

Dar nu e numai spre gura Lotrului spațiu deschis, cu perspectivă în adânc asupra înalților munți de unde izvorăşte. Mai largă e depresiunea Loviştei, de-a stânga Oltului, cu sate mai multe, așezate ca într'o largă covată, mărginită spre miazăzi de culmea zimţuită, înaltă, a Munţilor Coziei.

E o regiune cu populație străveche, un cuib de oameni rămas încă şi azi cu vădite amintiri din arhaismul „ţărilor” atât de numeroase în cuprinsul Carpaților noştri. I. Conea, geograful care a descris locurile de aice și trecutul omenesc mai în amănunt, face o apropiere, nu lipsită de temei, între „loveşteni” și „bascii” din Pirinei.

Aburul de independenţă prin relativă izolare se mai păstrează, ca şi în Vrancea. Regiunea e populată din zorile vieții omeneşti, dovadă urmele preistorice găsite la Boișoara. Nu este exclus ca şi aice să fi fost unul din acei numeroși sâmburi de cnezate, care a precedat închegarea Munteniei. „Terra Loysto” e pome-nită într'un act de danie din veacul al XIII-lea. Oamenii trăiau din ceia ce natura le dădea. Făceau chiar agricultură. Ca şi în Maramureș cultivă încă porumbul ce nu le ajunge nici până la Crăciun. Mai dăinuesc îndeletnicirile vechi: vânatul și pescuitul, reminiscența vremurilor când erau necesare vieții.

In ținutul ca un ceaun venea însă populație din afară. Pe muntele „Fața lui Sf. Ilie”, din dreptul Boișoarei se ţinea ,,bâlciu de două țări”, cu schimb de mărfuri între ungureni și localnici; „era mai cu samă bâlciu cu petrecere și veselie multă, bâlciu de tineret”, cam cum s'a păstrat și pe Muntele Găina din M-ții Apuseni. Pusă

la răscruce de drumuri naturale, cel de pe Olt cu cel spre Sălătruc, sunt dovezi că prin țara Loviștei au avut loc și mișcări de armate romane.

Fig. 22. Biserica din țintirimul dela Câineni. (Bul. Com. mon. ist.)

Cu toate că circulația de azi intensă a şters multe din urmele arhaismului de odinioară, se mai păstrează încă unele obiceiuri străvechi, în amintirea locală. Sunt sate, adâncite în capete de văi, cum e Ciungetul de pe Lotru, care au rămas aproape neschimbate din ceia ce trebue să fi fost toate în negura vremurilor.

19. După Brezoi, Oltul pare că se mistue într'o hrubă subpământeană. Calea-i e ca zăvorită. Foarfeca și Varatecul o închid. E atât de îngustă valea, în cât de departe nici nu prinzi de veste că pieptul de piatră e despicat; îți apare'n față ca un zid roșcat. Adevăratul farmec, sălbatec, al văii Oltului, de aice începe. Stâncă și apă se luptă într'o încleștare năvalnică, cu clocot de valuri, vâjâit de mânie. Ca să-şi facă loc trenul trece prin întunerecul tunelelor săpate în Harmasar, Cârligul mare și mic, numiri plastice.

Pe această porțiune din drumul Oltului, cea mai sgomotoasă, se ridică izolată, între linia ferată și apă, Masa lui Traian, cu urmele dălților ce au cioplit-o; în jurul ei aburul ce tâșnește din sborul mașinii o învolbură, de socoţi că arde. Nici un sat nu s'a putut înjgheba, măcar casă lângă casă în lungul malului, mereu năruit, de trebue si se iele precauțiuni pentru asigurarea liniei ferate. Şoseaua abia își găsește și ea loc pe ceslalt mal, umbrită de arborii stufoși ce-i formează gard. Taina pădurii te învăluie; vâjâitul apei mânioase e cântecul ce te întovărăşeşte chiar când frunzele rămân neclintite. Numai pe o văiugă laterală de pe stânga Oltului, e ceva loc mai larg, împrejmuit de păreţi de păreţi de stânci, unde s’a putut clădi mânăstirea Turnu; prin frunzișul des al arborilor ce o umbresc, abia se zăreşte o clipă, din umbra fagilor ce o învăluie, pictura păretelui de la intrare, ce aduce aminte de a mânăstirilor bucovinene.

E tainic locaş de rugă şi reculegere. Când scapi la Cozia și priveşti îndărăt spre ieșirea Oltului biruitor nu prinzi nici o asămănare cu cealaltă poartă, pe unde ai intrat. Acolo ușorii sunt daţi în lături, deschiderea e largă; aice munții se îmbină, ca zimții dela două roţi dinţate, încât margenea munţilor pare un părete de piatră.

Fig. 23. Valea Oltului la Cozia.

Fig. 24. Mănăstirea Turnu.

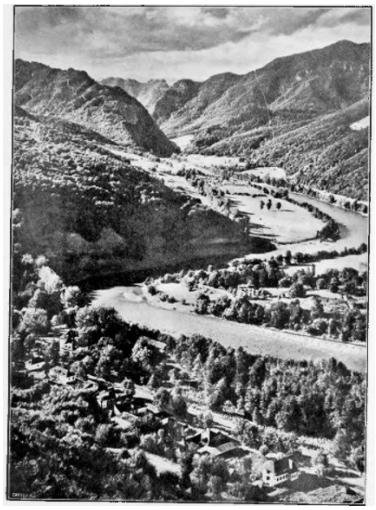

Valea Oltului la Călimăneşti. (Foto A. Petit)

Fig. 25. M-rea Cozia văzută dinspre Olt (d. Cerbulescu).

Mănăstirea te îmbie la popas mai îndelung, nu numai prin liniştea recreativă, prin amintirile străbune, dar şi prin bogăția artistică cuprinsă între zidurile ei, înălțate pe la sfârșitul veacului al XIV-lea. Iți impune îndrăsneala meșterilor şi masivitatea zidurilor, ridicate pe stâncele din malul Oltului. Numai turnulețul cât

un deget de subțire de la paraclisul din colț, spune că cetatea e apărare dar şi locaş de rugă.

Valurile își sfarmă furia în colții de stâncă dela temelie, acoperită cu rug acățărător.

Luntrea străveche, un simplu trunchiu de arbore scobit, te duce de la un mal la altul.

Intrarea e pe șoseaua mult bătută ce leagă R. Vâlcea cu Sibiu. Aspectul mânăstirii de aici e altul, Clădirea principală străluceşte în curăţenia ei de var, având drept fond muntele ruginiu, desgolit spre vârf.

Zidită de ,,creştinul Domn al Țării Românești, Io Mircea Voevod" în 1386, a fost aproape complect refăcută și târnosită de celălalt mare sprijinitor al artei, C. Brâncoveanu, după vreo trei veacuri de la zidire.

Turnul simplu, elegant, cu cupolă largă, se sprijină pe clădirea masivă, cu privdorul susținut de patru stâlpi de piatră, ciopliți în spirală. Sfânt e nartexul, căci în el se află mormântul ctitorului, cu lespede simplă de piatră, de pe care s'a șters ori ce urmă de slovă.

O candelă la căpătâi era singurul semn de creștinesc prinos adus aceluia care s'a împotrivit puhoiului musulman:

Eu? Imi apăr sărăcia și nevoile şi neamul!
Și de aceia, tot ce mișcă'n țara asta, râul, ramul
Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este!

Altă lespede cu slove mai citeţe, acopere mormântul nenorocitei călugărițe Teofana, mama lui Mihai-Viteazu, care a plâns vreme de trei ani, în post și rugăciuni, moartea năprasnică a fiului ei iubit. In faţa altarului ți se arată sfinți cu ochi scoși de suliţele păgânilor cari au schimbat pristolul în grajd. N'a scăpat de batjocura lor nici chipul blândului Hristos din fundul turlei. Legenda spune că săgeata îndreptată spre El, căzând îndărăt, a ucis pe nelegiuitul care a aruncat-o. In jurul curții cu iarbă și cu nelipsita fântână de piatră, stau chiliile cu cerdac proaspăt văruit. Prin ferestrele refectorului, privirea cată spre mândrul peisaj al Oltului ieşit dintre stânci.

Dincolo de drumul mare, în singurătatea pajiştei şi a pâlcurilor de arbori ce o umbresc, stă minunatul juvaer arhitectural a! Bolniţei, zidită de Petru-Vodă dela Argeş (1542) zis Radu Paisie. Lăuntrul luminos scoate în relief pictura așa de bine păstrată încât pare proaspătă, cu colori vii și ornamente bogate. In pridvor se află portretul lui Mircea și al fiului său, îmbrăcați ca nişte cavaleri medievali. Celelalte portrete arată hainele de brocard aurit, cu blană de samur, iar domnițele cu cercei mari de aur și lanțuri tot de aur în jurul gâtului.

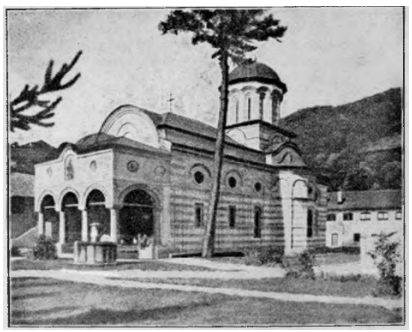

Fig. 26. Mânăstirea Cozia.

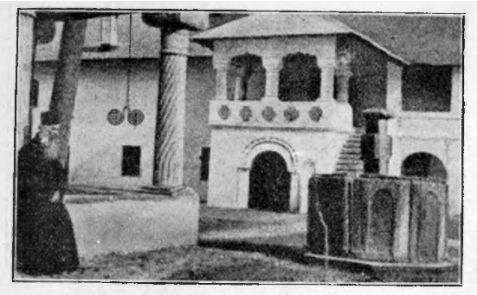

Fig. 27. Din curtea Mânăstirii Cozia.

Sfinții cu aureolă aurită întind cu o mână semnul mântuirii, iar cealaltă o sprijină pe mânerul spadei, emblema celor două puteri care se împlinesc în apărare.

Călătorul care trece grăbit în goana automobilului, nici nu bănuește înviorarea sufletească ce se ascunde în bisericuța modestă în aparență. Liniştea dumnezeiască ce o învăluie, raiul de verdeață bogată din prejur, pajiștea aproape înălbăstrită de mulțimea cicoarelor cu petalele resfrânte, fulgi căzuți din seninul cerului, te pătrunde, lămurindu-ți susținerea celor care rup cu lumea, căutându-și izbăvirea în mijlocul altarului naturii purificatoare. Aşa a fost! Azi tihna mânăstirii este mereu tulburată de sgomotul clacsoanelor, ce întunecă uneori dangătul clopotelor din turn, iar sulurile de praf din toiul verii înăduşă aroma răspândită din pajiştea gata de cosit.

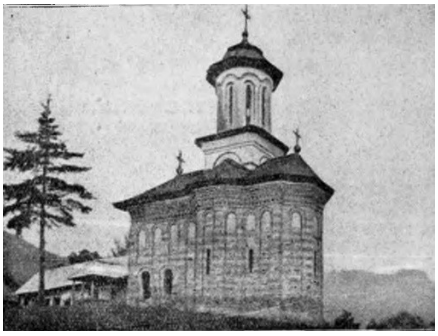

Fig. 28. Bolnița de la Cozia. (d. N. Ghika-Budeşti).

20. Mănăstirea Cozia nu numai că e la intrarea defileului Oltului, pe drumul bătut al Sibiului, dar e în apropiere de stațiunea de băi dela Călimăneşti, cu neîntrecutul izvor dela Căciulata.

Șoseaua scoboară și urcă valuri vrăgănate. La Căciulata, vestitul izvor, tămăduitor cu faima lui trecută peste graniță, iese de sub malul pietros, ae a trebuit să i se facă zid de apărare. Se înșiră apoi, până la Călimăneşti, lanţ de vile cochete tot mai îndesite an de an, deși drumul pe sus, pe sub poala pădurii, e mai ademenitor, prin ochiurile dintre arbori, pe unde poți prinde largi perspective nu numai asupra Oltului cu ostroavele şi zăvoaiele pline de sălcii și plopi, dar și asupra dealurilor din răsărit, cu cuiburile de case, împrejmuite cu livezi. Așa ajungi în stația de băi prea forfotă de lume în lunile de vară; treci în satul devenit târgușor, cu case mari, cu biserica mândră de lângă primărie, clădire impunătoare cum rar se mai întâlneşte în alte sate.

Peisajul e altul. Munţilor le ieau locul dealurile înalte, unele numai păduri, altele cu rănile puhoaielor. Lunca Oltului devine calea belșugului, pădure de sălcii în apropierea apei, ogoare întinse mai la larg, sate tot mai cuprinse și mai gospodăroase. Văile afluenților numeroși ce-i vin și dintr'o parte şi din alta, deschid largi perspective spre lăuntrul ținutului. Peste tot arborii formează un decor

minunat. Plopii de la Jiblea, în rând strâns, alcătuesc gard impunător prin care se văd satele dinspre Topolog, pare că ar fi niște cuiburi. Plopii piramidali dau locurilor o impunătoare înfățișare, mai ales profilându-se în spațiul liber și larg. Printre ei, alături de ei, nucii își arată masivitatea trunchiului lor tare. Până la Râmnic, nu atât oamenii ori satele îți atrag privirea, cât frumoşii arbori din lungul drumului, printre care câte odată se vede câte un colt din măreața panoramă.

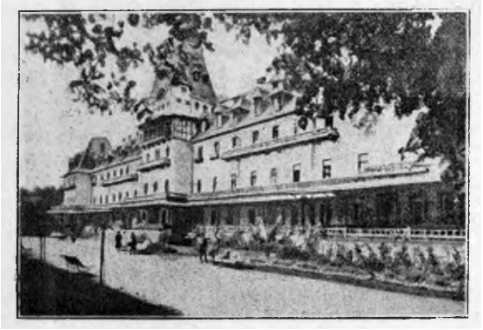

Fig. 29. Otelul dela Călimăneşti.

Nici nu prinzi de veste când intri în R., Vâlcea, atât de mult te fură tablourile variat colorate, luminate, ce se perindează în cale.

Puţini chiar se opresc măcar o clipă la intrarea în oraş, unde pe un dâmb izolat de ape, de jur împrejur numai surpături de teren, se profilează turnul unei mânăstiri, închisă între ziduri, cu chilii pustii. Urcușul puțin cam ostenitor, panta fiind repede, te răsplătește prin întinsa priveliște ce se desfăşoară peste larga vale a Oltului, cu domolit curs.

E un loc unde s'a întâmplat şi unul din acele acte de tragedie, destul de des întâlnite în istoria noastră sbuciumată. Aice a fost omorît Radu-dela-Afumați numit şi Radu-cel-Viteaz, de la multele lupte ce a avut să le ducă împotriva lui Mehmet-Bei, românul turcit. Fu însă victima isbucnirilor de ură dintre Pârvulești și Drăculeşti, asemănătoare celor dintre Guelfi și Gibelini de pe vremea Renasterii italiene. Pe piatra de mormânt dela Curtea-de-Argeș, zugrăvită cu cheltuiala lui ca ginere al lui Neagoe Basarab, e înfățișat cu mantia'n vânt din goana calului și cu buzduganul amenințător în mână, potrivit firii lui.

21. De la Râmnicul-Vâlcei, calea Oltului e partea din vieața râului, asemănată adesea cu a omului, în care se bucură de odihna liniștită, după truda luptelor din plină maturitate. Greutățile sunt lăsate în urmă. Tot mai depărtate rămân piscurile semețe învăluite'n ceață; vânjoleala s'a isprăvit.

Croindu-și pat larg de nisip, valurile lui curg lin între zăvoaie de sălcii pletoase și plopi rămuroși. Pe fundul luncii late se așternogoare, cărora le dă mană prin râvineala apei strecurată lateral. Omul e însă prudent. De şi râul e îmbătrânit, mânia lui este câte odată temută. Satele se înșiră la margenea dealurilor, pe fața teraselor, mai la adăpost.

Cât țin dealurile înalte, pe lângă bogăția ogoarelor şi a pădurilor, se adaugă acea aflată și sub pământ. După Râmnicul-Vâlcei, urmează Ocnele-Mari; mai în fund pe o vale cu largă deschidere spre zidul Căpățînei, se află Govora cu mânăstirea, vestită prin tiparnițele din teascul cărora a apărut cea dintâi carte laică, scrisă în limba poporului.

Afluenții Oltului vin însă repezi. Fânul e pus la siguranță, în căpiţi sprijinite pe ramurile copacilor tăiați anume ca să le susţină. Sunt particularități ce nu se văd pretutindeni, după cum pe drumurile dintre sate, nu rare ori întâlneşti femei cu

merindele pe cap, păşind sigur și svelt, adesa și cu furca'n brâu. Iarăşi o particularitate etnică, răspândită mai mult de-a dreapta Oltului, tablouri ce aduc aminte de acele obișnuite în sudul ltaliei.

Fig. 30

Pădurile din ce în ce se dau la o parte din calea apei. Rămân numai pâlcuri când mai dese, când mai rărite. E zona de plină densitate a populațiunii.

Satele se ţin lanţ; ogoarele prind a se urca și pe terase ori pe costișa trăgănată a dealurilor.

De la Zăvedeni o nouă față din bogăţia țării se arată. Cu cât te apropii de Drăgășani, cu atât viile se întețesc. Stau șiragurile de butuci în alinieri dese de-a curmezișul a dealului, pe vârful căruia sclipesc vile drăguțe cu cramă gospodăroasă.

Pe urmă începe aurul câmpurilor netede. Colinele, tot mai joase, cu spinarea largă, se scoboară până ce se fac una cu terasele puţin ondulate, cu lunca din ce în ce mai fără margeni. Numai unde Oltul bate în malul rupt, peisajul capătă un strop de vioiciune. Aşa e la Slatina, orăşel cu casele în amfiteatru, cele mai de jos oglindindu-se în apa fără creţuri, cele mai de sus revărsându-se pe întinsul neteziş cu ogoare.

O insulă mohorită, mereu cu fum deasupra-i, arată Piatra-Olt, nod important de cale ferată.

22. Incolo e izvorul nesecat de roade. Gările sunt împotmolite de sacii plini cu cereale. Sulurile de fum ce se învolbură arată locul de treier, cu girezi arămii în asfințitul soarelui. Lunca îmbătrânitului râu se lățește prin altoirea luncilor largi ale afluenților lui de pe dreapta, Olteţul, Tesluiul. Din dealurile printre care curge, nu rămân de cât valuri largi; drumul principal tot mai mult se fereşte de calea apei, revărsată la viiturile din prirăvară. De la Caracal, înecat în livezi, malul stâng al Oltului abia se zăreşte în ceața depărtării, după dunga gălbie a sur păturilor.

Calea apei e calea rodniciei dar și drumul folosit de oștile Romane în înaintarea lor nordică. Castrele de pază, ori apărarea recoltei pe aice se înşirau. De la Sucidava lângă Celei aproape de vărsarea Oltului în Dunăre până la Caputstenarum dela Turnu-Roş, urmele romane se țin lanţ. Romula era cam lângă Caracal, Acidava în dreptul Slatinei, Rusidava la Drăgășani, Castra-Trajani la Gura-Văii, Proetorium la Copăceni, Pons-Vetus la Câineni, spre a se continua cu acele care duceau până la

Apulum (Alba-Julia).

Fig. 31. Urmele romane pe valea Oltului

Impotmolit tot mai abundent de mâlul și nisipul ce nu-l mai poate căra, împedicat în mersu-i, slăbit de noianul pădurilor de sălcii, de păpurişti și stuful ce creşte pe lângă ostroavele întărite, Oltul, tot mai domolit, se târăşte alene. Aproape de Turnu-Măgurele își termină cursu-i sbuciumat. Abia dacă se cunoaște printr'o slabă deviare a apelor Dunării spre mal, locul unde îşi varsă undele liniștite, aduse din inima Transilvaniei.

Cât străbate ţinuturile românești până'n Dunărea, Oltul nu e folosit cum s'ar cuveni. Nici o industrie principală nu s'a așezat în calea lui. Pe fața lui nu plutesc de cât prea puține plute, mai puţine de cât pe Siret ori Mureş, de şi străbate în curmeziş Carpaţii acoperiţi cu brădet. Calea lesnicioasă ce o procură nu e flosită decât de luntrile scobite în trunchiuri de copac, ca pe vremea Dacilor.

Totuși încercările vechi spun că alta i-ar putea fi menirea, mai ales acum când la Câineni nu mai este vămuire.

Pe vremea scurtă când Oltenia ca și Ardealul erau sub aceeași stăpânire, îndrăsnețul guvernator Stein-ville, foloseşte calea Oltului și pentru transport de mărfuri. Un mare negustor sas din Sibiu, încearcă să organizeze o adevărată flotilă de comerţ, vânzând produse industriale, mai ales fierărie, la Râmnicul-Vâlcei şi Slatina, cu toate greutăţile naturii și piedicele puse de oamenii puțin înțelegători de foloasele ce le poate da râul.

Pe la 1788, când și Muntenia este ocupată vremelnic de trupele austriace, Ducele de Koburg transportă pe apa Oltului armată şi proviant. Ceia ce s'a încercat în veacul al XVIII-lea, se poate aduce mai cu temeiu la îndeplinire în al XX-lea, când natura nu mai poate fi o piedică în împlinirea voinții omeneşti. Atunci abia Oltul nu va fi numai calea amintirilor străbune și a faptelor care au dus la zămislirea

poporului românesc. Va representa cu adevărat una din legăturile strânse între provinciile atâta vreme despărțite. Glasul lui nu va evoca numai durerile trecute ci va preamări şi puterea de creațiune a poporului, călit prin veacuri de suferinţi.

Valea Siretului

Și gândirea mea furată se tot duce încet la vale
Cu cel râu care'n veci curge fără'a se opri în cale
(V. Alecsandri)

1. Rar vale din România, mai primitoare, mai blândă, mai apropiată sufletului, ca Valea Siretului.

Se prea poate ca să fie o părere subiectivă; o cunosc mai bine, am văzut-o sub toate aspectele. Iarăși se poate că o consider ca atare pentru că Siretul prin afluenții lui e implântat în inima Moldovei ca un arbore cu rădăcinele adânc resfirate în pământul din care-și trage seva din plin, de-și desfășoară mândru coroana stufoasă și umbroasă. E dreptul; am admirat valea toamna, când apare ca un măreț tablou, învăluit în ceața argintie, ușoară, ce-i dă tainică înfățișare. I-am simţit calda-i primire primăvara acoperită cu iarba fragedă, arătarea vieții înviate. Pe fundul ei am asistat întâia oară la răsuflarea pământului, aburii ridicați din brazda proaspăt răsturnată, în dimineață răcoroasă.

Belşugul pământului, podoaba lui din luna când văzduhul tremură de fiorii imnului rodniciei, simfonia măreață a naturii în fericire de gestație sub lumina soarelui revărsată larg, apare în plină manifestaţie captivantă.

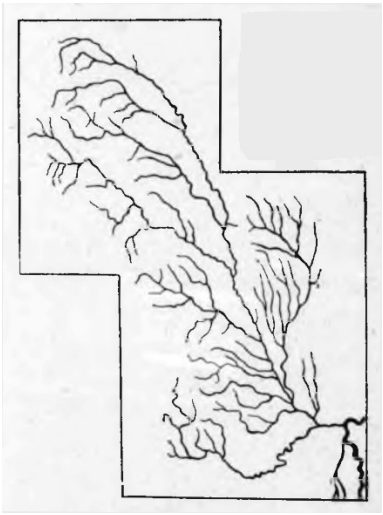

Fig. 32. Basenul Siretului.

Dorul de vieață, mulțumirea vieții, înţelesul ei adânc, aice te cuprinde cu toată putere-ai de înlănțuire. Natura a adunat în lungul văii Siretului mijloacele ei blânde de a prinde în mreje. Nu doboară prin măreție înfricoșitoare; subjugă prin ademeniri de bună și blândă mamă. Peste tot se întind semnele belșugului. Orizontul e larg, formele domoale, soarele inundă cu căldura ce dă tărie plămadei pământeşti. Până şi cerul pare mai albastru, mai strălucitor. De departe se iţesc munții cu variată colorație după ceasul zilei, după jocul norilor. De aproape o împrejmuiesc dealurile cu pâlcuri de păduri răcoritoare, cu ogoare vrâstate, iar jos, în latul luncii, verdele e peste tot, sănătos, înflorit. N. Grigorescu intrând în ţară prin valea Siretului a fost înfluențat pentru întreaga-i vieață de lumina recreatoare a peisajului.

Natura are influență asupra oamenilor, tăinuită dar covârșitoare. Aceștia se modulează după ceia ce-i înconjură, ce le străbate sufletul chiar fără să caute, fără

să știe. Seninul cerului se oglindeşte în privirea lor limpede; fața lor e luminoasă, fără nici o trăsătură de asprime. Domoli dar aşezaţi, firea lor întreagă e în unison cu natura în care își duc zilele.

Eminescu din preajma Dumbrăvenilor a învățat de timpuriu să prindă adâncimea și limpezicimea vieții, Pastelurile lui Alecsandri sunt reflexul impunătoarei frumuseți în care trăia. M. Sadoveanu din valea Siretului, unde a crescut, unde a trăit, a învățat să descrie pe om în cadrul naturii, parte din întregul care-l cuprinde. De aice, de pe dealul Paşcanilor, privind la orizontul larg al muncii intense, se inspiră Coşbuc spre a scrie sguduitorul strigăt de dreptate: „Noi vrem pământ!”.

Am umblat destul de mult prin țară și țări streine. Când însă gândul la cele văzute rătăcește în liniştea amintirilor, dintre toate răsare mai luminos, tabloul de pe coasta Ruginoasei.

Era într'o dimineață senină din începutul verii, când totul în natură se deşteaptă pentru o zi de muncă.

In față se desfășura valea Siretului, de la Heci până dincolo de Muncel. Ceaţa nu se râdicase încă de tot de pe fundul ei, învălind'o într'o opalescentă pânză ce domolea sclipirea apelor. In apropiere niște granguri nu mai conteneau să șuere, chemându-se la hârjoana de copii fericiți, iar din înaltul cerului ciocârlia, cântă-reața care nu se osteneşte să aducă slavă soarelui, revărsa peste întreaga fire trilurile ei variate. Era vremea cositului: sclipirea coaselor mișcate în cadențe regulate, năştea jocuri de scântei în ceață. Fundul văii semăna unui caleidoscop. Aurul grâului ca o mătasă moartă se aşternea pe largi spațiuri, iar spicele popuşoiului erau poleite cu argint. Dintr'o îndoitură, de pe coastă, veneau sunete de clopoței, legați de gâtul câtorva oițe, păzite de băieţelul fugit de la școală.

Pe celalt mal, dunga înegrită a parcului de la Pașcani, șiragul de locuințe proaspăt râdicate în jurul gării, sulurile de fum de la ateliere, iar mai în sus valurile largi de dealuri aurite; cu șerpuirea drumului alb spre satele din calea Neamţului. La spatele lor se înalță ultimele valuri din Carpații moldoveneşti, printre care, într'o parte se ițește vârful Ceahlăului, nelipsit din tabloul Moldovei.

Căsuțele cu acoperișuri de stuf bătut, îngrămădite în jurul bisericei, umbrite de crengile copacilor formează cuiburi tihnite, în liniștea cărora se ascunde energia tăcută. Era atâta variație blândă în largul peisaj, atâta prospătate, atâta unison în trăsăturile generale încât între cei ce stăteam pe muchea dealului și priveam muți la dumnezeescul tablou recreator şi între firele de cicoare care începeau să-şi deschidă ochii albaștri, nu era absolut nici o deosebire. Natura ne stăpânea.

Pentru cel atent, inițiat în tainele naturii, aceasta e veşnic vie, ori unde. Are viață, glas, chiar când pare inertă, mută. Prin colori și forme, prin freamătul născut de unda vântului, posedă atâtea mijloace să te subjuge, în cât topeşte şi sufletul împietrit. Nici cea mai desăvârșită muzică omenească nu pătrunde mai adânc, născând fiori de mulțumire, ca marea simfonie din natură. E intensă chiar în melodiile ei pianissime, pentru că străbate prin ochi, prin urechi, prin întreaga sensibilitate a pielii, făcând să bată pulsul mai iute, tinzând să te cuprindă în unisonul armoniei ei. Deşteaptă dragostea de vieață, dorul de vieață, căci vieața e preamă-rită în întregul tablou desfăşurat, în aerul proaspăt ce-l respiri, în sborul ca săgeata a lăstunilor, în țârâitul cosașilor ori în floarea albastră de cicoare ce-și deschide larg altarul fericirii pentru primirea binefăcătoarelor raze de soare.

Stând așa, pe iarba verde de pe coasta dealului, natura îl îmblânzește şi pe cel crescut în seră, ori concentrat în sine incontinuu; îi tocește asperitățile gândirii. Fără să vreie, lecuitoarea bolilor sufletești îi insuflă beţia de vieață. Sănătatea trupului, a minții și a sufletului e urmarea traiului în natură. Sunt atâtea game de tonuri și chemări în manifestarea ei în cât fără ştire, ea stăpâneşte pe cei care trăesc în contact mai intim cu ea. Astfel se lămurește firea armonic desvoltată a săteanului, care e pătruns de influența naturei, fără să caute măcar a-și da seama în ce fel săvârşeşte ea minunea.

2. Siretul e un râu de dealuri. Nu străbate prea îndelung munții, cu valuri grăbite. Copilăria lui gălăgioasă e scurtă, căci izvoreşte de pe coasta Lungului, din Bucovina, una din acele obcine caracteristice acestei părți din țară, sbârcituri regulate ale pământului, paralele și acoperite cu păduri.

Dincolo de spinarea obcinei, curge Suceava. Un pitoresc drum cu multe cotiri, prin umbra brazilor, scoboară la Seletin, cruce de drumuri care mai de care mai molcomitoare. Până la Berhomete, Siretul e destul de iute ca plutele să salte ca săgeata din val în val. Bogăția lemnului căutat este însă scoborîtă și pe drum de fier îngust, cu multă greutate așezat alături ea de apa grăbită; calea ferată nu urcă de cât până mai în jos de Șipotele-Siretului, nume ce spune volbura apei. Satele însă nu se sfârșesc. Bursucăul stă ascuns acolo unde părăiașele venite din Lungul, se adună, asemenea unui şfichiu de bici, spre a forma Siretul.

Peste tot pe aice întâlneşti neamul Huţulilor, a căror origină e învăluită în ceață. Oameni pașnici, harnici. Bărbaţi și femei merg la drum călare pe căluții vestiți, mărunți, prudenți la mers; calul e tovarășul nedespărțit al huțulului, ca și baltagul pe care nu-l lasă nici când călărește. Bărbaţii port sumane bătute la piuă; femeile catrințe și cămașă cu flori mai oacheşe de cât ale româncelor. Bărbaţii au căutătura mai posacă, sub umbra părului retezat pe frunte.

Printre ei se amestecă cealaltă seminție de oameni, care se ivesc ori unde e vorba de negustorie. Nu se tem să se avânture în taina văilor umbrite, căci de acolo, alăturea de apă, curg butucii pădurilor necruțate. Nu ș'au lăsat nimic din portul lor oriental, cu mantie lungă până la glesne, cu perciunii încârlionțați la ureche de-i flutură vântul. Ca și'n Maramureș e un contrast isbitor să întâlneşti pe drumul umbrit de verdele închis al molizilor, făpturile aceste exotice, ca înviate din tablourile lui Muncaci, alăturea de călăreața cu desagii la oblânc, cu surâsul pe față şi oachește haine pe ea.

De la Berhomete, Siretul intră printre dealurile lui dragi, scăldate'n lumină, pe care nu le părăsește până aproape de vărsarea în Dunăre. Ş'a format luncă lată, înverzită, cu coturi largi, unele părăsite. Şi în această privință Siretul e simpatic. Nu are prea des toane. Nu vine sălbatec, să inunde lanurile. Afluenții lui au cale destul de lungă ca să-și ostoiască curgerea lor năvalnică. Ajunşi în Siret sunt cumințiți; mânia lor a lăsat-o în drum. Varsă noian de apă în Siret, Dunărea Moldovei; îl umflă; îi turbură valurile de-l face fioros; îi dă puterea să rupă odgoanele groase cu care se leagă moara la mal. In rarele lui zile de mânie însă, nu trece prea departe pe latul luncii, ci-și domoleşte furia în băltoagele ce-l întovărăşesc de aproape. De aceia oamenii nu-l ocolesc. Satele nu se țin departe de el, ca pe Prut.

Calea belșugului, valea Siretului e și calea lesnicioasă a transportului; drumul

bătut odată de caravanele comerciale, e înlocuit apoi cu drum de fier internațional.

3. E frumoasă valea Siretului urmând'o de la Berhomete, trecând prin Storojinețul înstrăinat. Dar nu e tablou mai înviorător, mai răscolitor de sentimente în care se împletește natura cu munca omului, de cât când scobori şoseaua ce şerpueşte în încolăciri largi, către Codrul Cosminului.

Contrastele sunt atrăgătoare, impresionante. Aice în adevăr vezi cât de adevărată e vorba poetului: „Bucovină, veselă grădină”, mai ales dacă te nimereşti pe o dimineață senină din vară, când natura este în plină fecunditate. Pe aiurea mai sunt coaste de dealuri spălate, râpi scurmate de ape, cu năsipiști care slăbesc rodul ogoarelor.

Aici nimic din toate acestea. Verdele se așterne până'n dunga sclipitoare a şinelor. E o armonie care te însuflețește și care îți desvăluie adevăratul rost al muncii omului.

Unde arborii s'au dat mai la o parte, ținutul e numai ogoare dese ca peria, cu secara până'n brâu. Simți bucuria popușoiului prăşit a doua oară, că a scăpat la larg din strânsura buruienilor netrebnice. Ogoarele sunt îngrijite, de nu se vede o pălămidă în ele; sunt însă şi vrâstate. Alături de grâu și popuşoiu, e secara, vecină cu parcele de cartofi ori maci cu flori boghioase.

Va fi și pe aice mizerie, ca pe ori unde. E acoperită însă de râsul voios al naturii zămislitoare ajutată şi de mâna omului. Iar când, spre sară, soarele bate pieziş de trage umbră prelungită fiecărui pai, iar ceața prinde a se scămoșa peste câmpuri, simți mulţumirea unei zile pline. Mic și mare iea parte la simfonia muncii. Pe hatul de la capătul ogoarelor, fetița păzeşte cele două văcuțe tărcate, să mai smulgă în drum spre casă, ceva din belșugul câmpului. In altă parte băieţelul cu cămeşuica albă, încins cu brâușor tricolor mână cu o vărguță cârdul de gâște, sau 2–3 oițe. Din colibele ce servesc drept bucătărie de vară, iesă fumul în suluri argintii; vite, oi, ca și ai casei, se îndrumă spre odihna bine meritată.

Bucata aceasta din Bucovina, cu ploaie îndeajunsă, arată ce ar putea fi toată țara, când bucățica de pământ, aice scumpă ca aurul, va fi lucrată așa ca să nu rămâie petec nesămănat, iar sămănăturile să fie fără boz, perii aurii ori şuvițe de lucernă verde ca buratecul.

Trenul scoboară din nou pantă domoală, ce deschide iarăși perspective asupra văii Siretului, largă, cu boschete de arbori; sus, pe cer, dungi purpurii de nouri reflectează ultimele raze de soare. Splendide peisagii de linişte şi viaţă aşezată, cu decorul plopilor piramidali spre sate şi a sălciilor rămuroase în luncă.

Bucovina e cu adevărat o piatră prețioasă ce încununează capătul nordic al a ţării.

Cu cât înaintezi, cu atâta farmecul se măreşte, căci intervine pădurea, un nou element de podoabă pentru Bucovina.

Frumuseţea pădurii dese, din țara fagului, o admiri din plin. Șoseaua, căci drumul e mai frumos pe șosea, şerpueşte în încolăciri largi, iar când pădurea se termină, nu poţi opri exclamația asupra frumosului din natură. Farmecul pădurii te chiamă, te cuprinde. Marginea ei cu covoare verzi de iarbă, cu tei rămuroşi plini de floare, cu casele răzlețe, vile rustice cu acoperiș de țigle roșii, nasc un colţ de țară blând, dar din care se revarsă asupra sufletului o pace dumnezeiască. Sunt peisagii și scene din Hermann şi Dorothea.

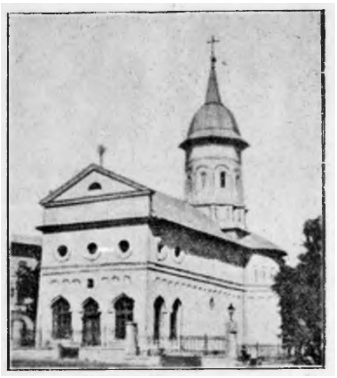

Fig. 33. Biserica Sf. Ion din Siret.

4. Valea Siretului de aice străbate dealurile ce leagă Bucovina cu Moldova, una peste tot, aşa în cât prinzi mai bine dureroasa aşezare a Cordunului, vreme de un veac și jumătate. Sate cuprinse îl întovărăşesc, boschete de arbori în mijlocul ogoarelor întinse. Așa e şi cu „Târgul Siretului” paşnic azi, așezat pe coastă mai răsărită; din el îţi apar numai grădinele, văzându-i dinspre Cernăuţi.

Ai zice un sat mai mare. Venind dinspre Mihăileni, alt orăşel părăsit de când nu mai este loc de vămuire, îţi dai samă că ai intrat într'un târg, cel mai vechiu din Bucovina, fost şi capitala Moldovei în veacul al XIV-lea. O mână de case una lângă alta, ca'n toate târguşoarele din Moldova de nord, e partea negustorească, străină, aceeaşi la Siret ca și la Suceava.

Fig. 34. Clopotnița (svonița) Bisericei Sf. Treime din Siret (de G. Balş).

Infloreşte orașul numai în zilele de iarmaroc, prin forfota celor sosiți din jur, ruteni, moldoveni, nemți ori evrei. Tradiția pune pe sama lui Sas-vodă, fiul lui Dragoș, clădirea unui castel, pe dâmbul numit de popor “Sasca”. A mai rămas încă în picioare, încercuită în zăbrele de fier, biserica ortodoxă cu hramul Sf. Ion Botezătorul, numită de popor „biserica Mușatei”; se crede că a fost zidită la sfârşitul veacului al XIV-lea de către Margareta Mușata, mama lui Petru Mușat și a lui Roman, deși stilul ei actual arată că a fost renovată, dacă nu reclădită cu mult mai târziu. Altă bisericuță e Sf-ta Troiță, „biserica domnească” de și cu acoperiș strălucitor de olane multicolore în genul celor din Suceava, în interior mai păstrează încă sfeşnice de lemn. E una dintre cele mai vechi biserici de zid din Moldova toată, ctitorul ei socotindu-se Petru Muşat (veac. XIV)

Fig. 35. O piatră mormântală din Biserica Sf. Treime (d. G. Balș).

Bătrâni din Avrig (de K. Hielscher)

In schimb pajiştea verde din jur, clopotnița cu ogive înalte fiecare cu câte un clopot, grădinița de pomi din dărătul altarului, te fac să uiţi părăsirea. Te cuprinde liniștea sufletească din incinta mănăstirilor tăinuite.

Nici urmă n'a mai rămas din încercarea de pe vremuri de a se întemeia un cuib al catolicismului, înfiin-țându-se chiar un episcopat catolic sub papa Urban al V-lea. Mânăstirea franciscană, palatul de reședință al episcopului catolic, sunt una cu pământul. Credința străbună a biruit, dând uitării încercările neisbutite de a o înlocui.

5. De la Mihăileni până la Liteni, unde Siretul iarăși se întâlneşte cu calea ferată spre a nu se mai despărți, e un drum numai de ogoare, de dealuri trăgănate, de sate cuprinse, în mijlocul cărora s'a mai păstrat curtea boerească înconjurată de bogată livadă ori parc, ca în jurul castelelor din occident.

Aice e Vârful-Câmpului, aice Zvoriștea, Bucecea, Dumbrăveni, cu amintirea copilăriei lui Eminescu. Dinspre apus dealurile împrejmuitoare sunt mai domoale; în răsărit se înalță, împădurite, larg ondulate. Drumul în curmeziș dinspre Rădăuți-Suceava, spre Dorohoi și Botoșani, merită să fie făcut, spre a căpăta o ideie de varietatea legată de dealuri și bogata luncă a Siretului.

Drumurile erau odată bătute; azi sunt mai părăsite, înlocuite cu trenurile de legătură între linia principală și orașele de o parte și alta a ei. De aceia sunt părăsite şi hanurile, rateșurile, cetățuile în popasul de noapte al carelor încărcate cu mărfuri. Aveau ziduri groase, cu ferestre oblonite, cu largă poartă la față și spațiu pentru caravana carelor în dos. Incăperile boltite, într'o parte și alta, răcoroase vara, încălzite iarna, erau spațiu de odihnă, dar și de povestiri ori petrecere. La nici unul nu lipsea crâșma, după cum nu lipsea nici pivniţa spațioasă cu antaluri de vin. Intre zidurile hanului se întâlneau negustelţi adăpostiți în

siguranță, cu cărăușii care spuneau ,,bogdaproste” că nu dorm afară, în ger și ploaie, încovrigați în cojoacele lor mițoase, pribegii mânați de cine știe ce nevoi, dar care purtau veşti de colo-colo.

Era forfotă, veselie, uitarea necazurilor pentru câteva clipe, în tihna sălii mari, plină de mirosul umezelii calde, dela cuptor ori sudoare. Inveselea nelipsitul vin vechiu în cană de lut, de săreau stropii din el; veselie aducea mai ales surâsul vreunei Ancuţe cu ochi şireți, şăgalnici şi ademenitori. „Iar Ancuţa cea tânără, umbla ca un spiriduș, încolo şi încoace, rumănă la obrazi, cu catrința'n brâu şi cu mânecele suflecate; împărțea vin şi mâncări, râsete şi vorbe bune”.

Așa era hanul de la Vlădeni în drumul spre Botoșani, cel de la Ruginoasa spre Iaşi, cel de la Paşcani spre Mânăstiri. Trenurile le-au omorit. Unele au ajuns hambare, cum e cel de la Vlădeni, altele magnet de dugheni pentru întemeierea târgușorului Paşcani. Dacă M. Sadoveanu nu le-ar fi veşnicit amintirea, prin una din cele mai frumoase opere „Hanul Ancuţei”, care ar fi făcut cinste şi unui Anatole France, amintirea lor ar fi dispărut ca şi scrumul împrăștiat de vânt.

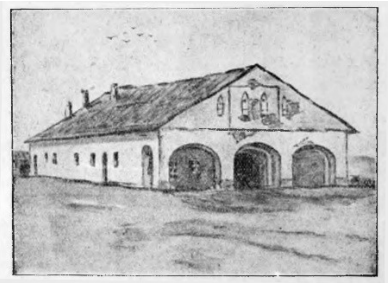

Fig. 36. Hanul de la Spătăreşti (d. D-na Vârnav).

Dar în bucata aceasta din drumul lui, Siretul mai are ceva caracteristic; aice e atacat dintr'o coastă de afluenții vecinului său Prutul, cu albie mai joasă, cu putere de roadere mai voinicească. Intre capetele acestora care tot înaintează și între matca Siretului nu a mai rămas în unele locuri de cât câți-va kilometri de deal despărţitor.

Aşa cu afluenții Buhaiului din Dorohoi, așa cu ai Sihnei de la Bucecea, cu ai Bahluiului molatec. Noroc că n'au multă apă, deci putere prea mare de roadere; altfel în scurtă vreme apele Siretului ar apuca drumul către Prut, decapitat, cum s'a întâmplat cu Streiul, atras în parte spre Jiu.

Dacă omul ar interveni mai cu energie, visul bătrânilor îndurerați de amorţirea tot mai adâncă a Iașilor și a nordului Moldovei, opera naturii ar fi înteţită, iar repezișul căpătat prin scurt canal tăiat, ar da electricitatea necesară ca să învioreze orașele Moldovei de nord. De curând s'a început împlinirea în parte a acestei lucrări.

5. Dar de Siret și afluenții săi se leagă pioasele monumente, amintiri ale vremurilor de vitejie și credință adâncă a domnitorilor noştri.

Fig. 37. Biserica dela Bălinești. (d. G. Balş).

Ingrămădite mai ales sub pieptul munților, ele nu lipsesc nici din partea deluroasă din drumul Siretului, în adăpostul vre-unei coveţi de teren, umbrită de codru des.

Așa e Mânăstirea Gorovei din apropierea Dorohoiului; așa e M-rea Dragomirna de lângă Iţcani.

Interesantă e în deosebi biserica de la Bălineşti din lunca Siretului, după ce-l treci pe podul de la Talpa. E una din bisericele cu arhitectură originală de pe vremea lui Ștefan, având turnul prismatic într'o coastă, înlocuind pridvorul. Bătrână de câteva veacuri, fiind zidită în veacul al XVI-lea, se păstrează încă minunat fina sculptură a pietrelor de la turn şi chenarele gotice de la ferestre; pictura sfinţilor din lăuntru în cadrul ultramarin, strălucește pare că eri ar fi fost aşternută pe pereţi; uiţi că te afli pe meleagurile moldoveneşti, ci într'unul din monumentele italiene care se preaslăvesc și la noi. Capetele de zimbru, amănunțit reliefate pe bumbii de smalţ colorat, în șiruri sub streşină, spun despre vremurile depărtate, în care arta bisericească era atât de prețuită. Lespezi de mormânt închid rămășițele lui Tăutu, ctitorul. Pe unul din ele se citește: „Acesta este mormântul Dumnealui Ion Tăutu, marele logofăt al Domnului Ștefan Voevod, care s'a prestăvit în anul 7019 (I511)”. Alăturea sunt alte pietre ale celor 4 copii ai Tăutului, vestitul ambasador al lui Ștefan la Padișah. Satul din jur, cu căsuțele tupilate, la o parte de drumul mare, a rămas acelaş ca pe vremea lui Tăutu.

In tot drumul larg al Siretului însă, se văd schimbările aduse prin contactul între oameni. Satele sunt compacte; casele toate bine stufuite, cu scări la muchi; șura și grajdul aproape mai bune zidite de cât casele. Din Bucovina administrată cu chibzuială, bunul exemplul înaintează pe drumul liber din lungul apei, trecând peste cordunul păzit de finanți. Și portul e acelaș, la femei cu catrința simplu îndungată, obișnuit prinsă cu un colț de brâulețul de la mijloc; strâns înfăşurând șoldurile, scoate în relief formele mlădioase ale trupului. Și portul bărbaților, cu pletele lăsate pe spete, este simplu. Cămașă lungă'n poale, lată 'n mâneci, iar mijlocul încins cu brâu de lână roșie, dacă nu chimir lat de piele, a rămas mai mult la bătrâni. Pălăria veche, moldo-venească, cu margenele largi, pe aice se mai vede, tot numai la bătrâni. Sunt făpturi cu fața luminoasă, cu privire blândă, domoliţi la mişcări ca și la vorbă, dar așezați la gând sănătos.

Dealurile pe stânga se tot înalță, zid împădurit mai mult, la picioarele căruia Siretul curge în umbra sălciilor și a plopilor rămuroși, lunca tot mai largă rămânând pe dreapta lui, căci aice la Liteni îi vine dinspre munţi, cel dintâi afluent de samă, Suceava, pornit la drum tot din obcina Lungului, dar apucând altă cale,

drum de mânăstiri și vestite cetăți.

6. De la Dolhasca, păşeşti în ținuturi răscolite de copitele cailor tătărești, turceşti, leșești. Biruințele sunt veșnicite prin locașuri sfinte, înălțate drept laudă Domnului.

Unul din ele e în apropiere, între Dolhasca și Lespezi, ascuns după un val de deal. Un scurt drum lateral din Dolhasca, te scoate în fața zidurilor mânăstirii Probota, încă intacte, cu ferestruicele pentru sinețe sub creastă, cu turnuri la colțuri, cu clopotnița masivă, cu boltă largă de intrare, mai având păstrat capul de zimbru, emblema Moldovei. Intre ziduri suflă vântul pustiului.

Din clădirile arse de lângă turn nu se văd de cât capetele înegrite ale grinzilor groase de stejar, printre pietrele zidului. In alt colț, amenințată de ruină, se râdică locuința domnească, singura păstrată în Moldova; sub bolțile ei se ține rodul câmpurilor, pe când sus, în odăițele scunde, cu chenare gotice la ferestre, se adăpostesc liliecii și cucuveiele.

Fig. 38. M-rea Probota (d. D-na Vârnav).

Biserica a rămas întreagă, străjuită de câțiva brazi înalți; îi mai aduc veşti din fundul văilor. E mausoleu scump, căci aproape în nici una din mănăstirile Moldovei nu sunt păstrate atâtea morminte.

Pietatea ctitorului Petru Rareș, se arată prin mormântul Doamnei Oltea, mama lui Ștefan, ca și al uneia din soțiile acestuia. Mormintele lui Petru-Rareș și al soției sale se află între pronaos și naos. Episcopul de Rădăuţi, Mitrofan, curteni şi pârcălabi ca Frăţiman al Neamțului și Hâra al Hotinului, se odihnesc de veci în jurul mormântului aceluia care a avut o vieață tot atât de sbuciumată, ca gânduri și fapte, ca şi a tatălui său, dar cu peripeții sufleteşti mai tragice, cunoscând mărirea ca și căderea, fără să-și piardă cumpătul.

E una din figurile dispărute plină de interes, demnă de a fi descrisă în amănunt. Imbină în el ceva din impetuositatea lui Mihai, cu mărețele fapte ale lui Ştefan. E percursorul celui dintâi în Ardeal şi demnul urmaș al celui din urmă. Moldova lui se întindea din Nistru până'n Ciceiu pe Someş şi Cetatea-de-Baltă pe Târnava, din Hotin și până'n Feldioara pe Olt.

Acolo unde a fost odată viață plină, procesiuni grandioase, azi e linişte deplină. Căsuțele robilor sloboziți se strâng grămadă în jurul zidurilor, iar îndărăt se întind dealurile cu făget des. Numai în ziua hramului se deşteaptă palida icoană a forfotei de odinioară. Mulțimea e aceiaşi, neschimbată'n port și înfățișare. S'a transmis din generație în generație pietatea locului. Lipseşte măreața pompă a alaiului domnesc, sunetele de trimbiţi, amuţite pentru totdeauna, strălucirea hainelor bătute'n fireturi.

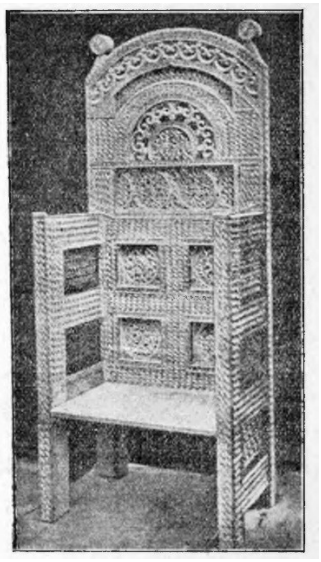

Fig. 39. Scaunul domnesc (Petru-Rareş) din M-rea Probota.

Liteni unde Suceava dă în Siret, sat mare, cuprins, e tipul satului moldovenesc, de pe vremea când proprietarii locuiau la ţară, în mijlocul sătenilor.

Curtea boerească, sus pe terasă, e un adevărat palat, cu încăperi largi, cu balcon mare la etaj, de unde se prinde blânda priveliște a văii Siretului, ca și a dealurilor dinspre răsărit.

In interior se mai vedea urmele culturii; biblioteca bogată, bine înțeles numai de cărți franceze, umplea o sală mare. Pe pereți stau înşirate portretele străbunilor, ca și în castelele vestite de pe aiurea. Obiecte de artă împodobesc și celelalte săli, dovedind gustul ales al proprietarilor, care-și făceau în curțile spaţioase nu adăpost de exploatare, ci cuib de viață occidentală, cu preocupări adeseori înalte.

Când stăpânul moșiei nu era avan numai după câştig, el servea drept îndrumător cuminte al sătenilor spre gospodărie temeinică. Era educatorul lor. Biserica închisă între zidurile curţii, nu servea numai stă-pânilor, ci chema și mulțimea la ascultarea Evangheliei. Şi astfel unde stăpânii erau oamenii cu suflet, plini de omenie şi satul e altul, cu case îngrijite, cu pomi în livadă, cu vite căutate. Căsuțele curate, cu stuf bine bătut drept accperiş, cu prispe late de jur împrejur, cu chenare sinilii la ferestre, imprejmuite cu gard de nuele înstreținat, cu grajd şi coşar în curte, arată buna stare și cumințenia oamenilor. Ele dau văii Siretului acel farmec de bună pace, de tihnă și aşezare, pe care o admiri mai ales când soarele loveşte'n față căsuțele, de scoate'n relief albul varului mereu primenit.

Iar în zilele de sărbătoare când gospodari și gospodine în haine curate păşesc evlavioși spre biserică, se desvăluie nu numai portul păstrat ci și sufletul blajinilor moldoveni, cumpăniți în toate.

Siretul e în toată frumusețea lui impunătoare; liniştit dar serios, curge încă iute, șuerând în jurul picioarelor de poduri ce se pun în calea valurilor. Matca lui e destul de adâncă, spre a cuprinde într'un singur sghiab apele obișnuite. Umbrită de sălcii mai mult, pletoase, rămuroase, curge în mijlocul luncii verzi ori înflorită, tipsie de aur ori argint, după anotimp. Spre apus unduesc dealurile tot mai înalte, cu cuiburi de case și drumuri șerpuite spre munţi. La răsărit se înalță dealurile Lespezilor cu orășelul sus pe coastă, sub pripoare de piatră, ce apar și în tăetura drumului de fier dela Ruginoasa, cu castelul părăsit al primului domnitor după Unire, mândru și energic; doarme în uitare somnul de veci, în bisericuța din parcul tot mai părăginit.

Peste drum sulurile de fum nu mai contenesc, în nodul de drum de fier cel mai important odată din Moldova.

Poți prinde în el embrionul oraşelor moldovenești și chipul cum au luat naştere.

La capătul din jos e vechiul sat, cu căsuțele stufuite, cu prispă de jur împrejur, tipul de casă obișnuit încă în Moldova deluroasă.

Sus pe muche în văzul tuturor, împrejmuit de ziduri care încingeau și Biserica, e curtea boerească de demult, feoda, cu stâlpi de piatră frumos sculptați la cerdac, cu uși de stejar. Pe poala dealului se întindea parcul îngrijit, cu iazul pe care înotau odată lebede.

A fost! Proprietarul vechiu trăia pe la Nisa, iar treburile gospodărici le lăsa pe sama vechililor.

Azi conacul e pustiu, iazul secat, iar în arbori se cuibăresc ciorile.

In schimb lângă el au răsărit căsuțe cu acoperiș de şindrilă, ale oamenilor de pe lângă curte, ajunşi înstăriți, luând locul boierului plecat fără urme. Mai încolo, tot pe muchea dealului, unde caii, boii și oamenii trebuiau să răsufle la popasul, silit de anevoios urcuş, îi aştepta umbra ratoșului boltit, cu pivniță adâncă și stâlpi groși la intrare. De el s'au lipit dugheni, azi una, mâne alta: stau înşirate deoparte și alta a drumului mare, la capătul căruia e spaţiul rezervat iarmaroacelor.

Timpurile moderne se arată prin gară, de jos, din vale, cu arhitectura unei cazărmi, aceieași până la Lemberg. S'a creat astfel un nou magnet pentru oameni. Iarăşi azi o dugheană, mâne o crâșmă, dealungul drumului din vale s'a închegat alt centru, negustoresc. Lucrătorii ş'au durat căruțe mai în apropiere, apoi s'au urcat mai sus, şi astfel coasta dealului, paragină odată, a prins a se împânzi cu case.

Târgul crescu. Azi are și un gimnaziu în el.Cele trei elemente date drept caracteristice oraşelor: cultura, politica și negoţul, s'au înfiripat. Din sat, Paşcanii au ajuns centru orășenesc, mereu în desvoltare.

8. Partea cea mai frumoasă a văii Siretului, e acea dintre Paşcani și Roman.

Drumul de fier ca și șoseaua urcă pe terasa înaltă. In față, pe stânga, se întinde spinarea dezlurilor presă-rate cu sate. Siretul curge pe fond de luncă largă, ascunsă printre sălcii, de-i sclipesc apele numai la coturi. Spaţiul întreg: terase, luncă, coasta dealurilor e plin de sate. E aşezarea mai deasă a Ciangăilor gospodari, rămași catolici, dar vorbind moldoveneşte. Au păstrat portul naţional în toată curăţenia, nedeosebindu-se de cât după pălăriuța ca un ceaun, cu mărgenele resfrinte şi pletele lucii, unse cu unt.

E un tablou neuitat, în faptul zilei de toamnă, când ceața nu s'a ridicat de tot din lungul văii. Trăești o clipă din deșteptarea naturii. Numai o dungă aurie tivește orizontul. Pe pământul încă acoperit de ușoară scamă, abia prinde să se deslușască silueta arborilor, ca niște fantome. Zorile se arată. Deasupra locului unde se va iţi soarele, câțiva nori subţiri, vestitorii, sunt tiviți cu purpură, pe când cei dinspre Nord rămân de plumb. Văpaia se încinge din ce în ce, deasupra întinsului ceţei, ce acopere încă lunca în taina amurgului. Tot mai străvezie se face, pe când dealurile dinspre apus se luminează. Lumina creşte, îmbujorează cei câțiva nori din spre răsărit. Copacii se deslușesc tot mai bine; pare că își întind brațele ca după o amorțeală.

Miriștele de pe coasta dealului încep să se poleiască cu aur, pe când în dreapta satelor suluri de fum se înaltă în ceața tot mai rărită. Sunt semnele că munca

gospodinei a început. De îndată ce soarele s'a ivit de după dealuri, ca prin farmec totul se schimbă. Ceața se rupe'n fășii; plutește cât pluteşte deasupra luncii şi se face nevăzută ca duhuri rele, supte de lumină. Ochiurile de apă sclipesc, care ca argintul viu, care poleite cu aur. Câmpurile de curechiu rămân tăvi de brumă, iar mușuroaiele proaspăt răscolite de cârtiță, umezite de ceață, desemnează dâre de pete negre pe miriștele mai aurite. Brasdele sunt învăluite de aburii alburii ieşiţi din pământul proaspăt răscolit, răsuflarea câmpului pregătit pentru nou rod. E atâta liniște pe întinsul văii, în cât cântecele cucoşilor, străbat văzduhul ca sunete de trîmbiți.

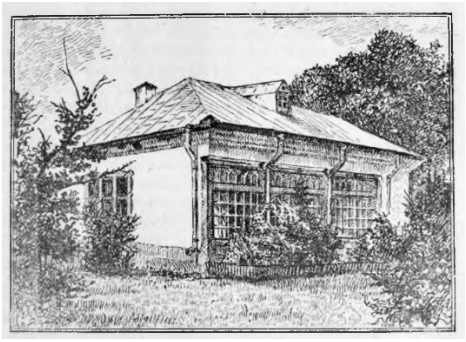

Fig. 40. Casa lui V. Alecsandri dela Mircești. (Des. A. Bordenache după tabloul de D. Crudu).

Natura își schimbă haina după anotimp, dar întotdeauna e cu mândre podoabe. Primăvara verdele de buratec se aşterne până'n malul apei, cu bumbii de aur ale păpădiei, ghemurile argintii ale dedițeilor mătăsoşi ori buchetele strălucitoare ca de șofran ale ciuboțicăicucului; dincolo de luncă, pe drumul dela Miclăuşeni spre Strunga, când înfloresc cireșii, se țese ghirlănzi albe cu stropi mărunți de rubin, iar jos în vale crenguțele de răchită îmbujorată par ramuri de mărgean bătute'n lung cu mărgăritarele mâțişorilor. Raiul, cu frumusețile lui, nu-l poți altfel închipui.

Iți lămureşti atunci seninătatea ce răsare din pastelurile lui Alecsandri, care a trăit lungă vreme jos în lunca de la Mircești, în căsuţa cu ferestre mari, prin care pătrundea lumina de afară din belșug. În sălciile pletoase și plopii rămuroși din jur, ce sopteau tainic la cea mai uşoară unduire de vânt, concertul păserilor nu mai contenesc. Iar spre sară, când vitele dela păscut răscolesc praful, printre frunzele ca argintate ale copacilor se țese, în apus de soare, pânză deasă din fire de aur. Numai cine a străbătut pe aice lunca Siretului, îşi poate da samă de echilibrul sănătos din sufletul lui Alecsandri și de influența binefăcătoare ce a avut-o natura asupra poetului senin.

O pătrunzătoare șoaptă umple lunca, se ridică,
Ascultați! stejarul mare grăește cu iarba mică
Vulturul cu ciocărlia, soarele cu albul nor,
Fluturul cu planta, râul cu limpedele izvor.
Râu, isvoare, nouri, raze, se împreună iubind.

La Roman, valea se lărgeşte. Moldova împrospătează apele Siretului, cu limpedele-i unde strecurate peste prundișuri şi lespegioare de bicazi. Orășelul curat e poate cel mai plin de vieață din tovarășii săi din valea Siretului. Hornurile fabricelor, de departe, se amestecă turnurilor de biserici. Episcopia, ca o mânăstire prin pajiştea verde aşternută între chilii şi biserică, merită popas. In lumina ce străbate prin ferestrele largi, picturele icoanelor de pe pereţi te fac să te crezi în

vreo biserică italiană din Renaștere. Nava pe care călă-toreşte Sf. Neculai, e ca dintr'un tablou adus de pe acolo. Rămân nebăgate'n samă, dar în cărţile noastre de şcoală se reproduc tablouri străine de aceiași valoare, numai că asupra lor s'au rostit cuvinte de laudă de alţii, pe care fe repetăm.

9. Intre Roman şi Bacău, dar mai ales între vărsarea Bistriţei şi a Trotușului, peisajul se schimbă. Siretul capătă multă apă. În cale îşi clădește ostroave, se resfiră; ostroavele devin zăvoiae de sălcii şi plopi. Stuhul prinde să umbrească coturile moarte, iar dealurile din stânga sunt numei răni proaspete, căci Siretul spre picioarele lor se îndeasă, rozându-le temelia. In schimb pe dreapta, ultimele valuri muntoase împădurite se scoboară până'n vale. La Răcăciuni e peisaj de munte prin întunecatele păduri dese de stejar, cu frunziș luciu. Izvoare limpezi ieșite din marginea teraselor sunt prinse în budăile formate dintr'o scorbură de salcie. Ca și la munte vin femeile de-și albesc sulurile de pânză întinse pe strălucitoare iarbă verde.

Mai apoi valea se lărgeşte; coturi moarte întovărășesc cursul principal al râului mai molatec. Sălciile şi plopii se îndesesc; se îndesesc și pădurile de stuf. Coasta apuseană e trăgănată prelung; cea răsăriteană rămâne tot numai o rană vie. Contrastele dau farmecul. Şi nu e tablou mai larg, mai variat din cursul Siretului, de cât acel privit din cerdacul cramei din via Academiei Române de pe marginea dealului de la Sascut, însemnat cu biserica înălţată pe umăr de dâmb, de se vede din depărtare, iar dangătul clopotelor se revarsă peste întinsul neteziş, începutul Câmpiei Muntene și al stepei.

Trotușul scapă din munţi; apele lui se lăţesc, curg uneori năvalnie, împingând pe ale Siretului tot mai mult spre malul stâng, ce devine zid înalt de lut roșcat. E partea din cursul Siretului cu contrast mare între cele două laturi ale văii. Spre apus mana câmpurilor însămânțate; spre răsărit, malul mai înalt, rupt, în care șuvoaele din ploi repezi, sapă șanțuri, lasă piramizi de durată scurtă.

Se naște o scenerie unică. In apus de soare, malul bătut pieziș devine cărâmiziu. Aduce aminte de Bed-landurile americane. Pe dreapta satele vin până'n matca apei, umbrite de plopi rămuroși; pe stânga ele se țin sus, pe tapșanul malului năruit. Aice e Nicorești cu podgorii vestite; alături e Poiana, unde Romanii au zidit un castru de observare asupra văii Trotușului, cale largă şi lesnicioasă odată pentru năvala invaziunilor dușmănoase, dinspre Ardeal ori spre Ardeal, mai târziu unul din cele mai bătute dintre drumurile oilor, scoborîș spre iernat al breţcanilor, de ajungeau apoi până'n Buceac şi Dobrogea.

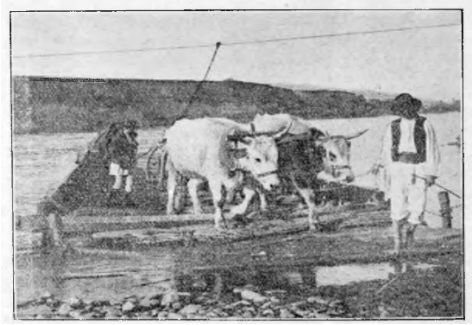

Fig. 41. Pod plutitor pe Siret.

Iar când pe o cărare ca de munte, priporoasă, scobori malul rupt, te bucuri de un tablou care în amănunt, întrece ori ce închipuire, prin contrastul culorilor vii. În

față se întinde deasa pădure de sălcii, dar mai ales de plopi, un caleidoscop necontenit schimbător prin frunzele ce tremură într'una arătând când fețele argintate, când cele mai verzui. In umbra zăvoaielor Siretul resfirat își duce lin apele-i tulburi, lăsând între resfirările sale ostroave aurii formate din năsipul proaspăt aşternut, pe care se grăbesc să prindă rădăcini tufele dese de cătină, covor portocaliu prin fructele ciucură de pe mlădițele subțirele.

Privind îndărăt prin despicătura vreunei râpe din mal, cerul e de un albastru atât de intens, în cât te face să uiţi unde te afli. Te transportă în ținuturile mediteraniene. Farmecul contrastului de culori ține până la podul de la Mărășești, peste care când treci chiar în fuga trenului, te bucuri de măreția tabloului desfăşurat; putere de viață exuberantă a copacilor din zăvoiu, apa ce-și face loc printre ostroave și dunga malului înalt ce ține până departe către nord.

Aice Siretul a intrat în terenul cel mai lăsat din cuprinsul României. Spre el se îndreaptă atrase de locul jos, mănunchiul apelor din Muntenia: Milcovul, R. Sărat, Buzău. Aice îi vin din ţinutul Vrancei tinere ape cu toane, după vreme. Putna-sacă în toiul verii n'are firicel de apă în albia ei; după ploi năprasnice huruie valea de răscolirea bolovănişului cărat cu putere. Chiar cât străbați cu trenul între Adjud şi Focșani, îți dai samă că vieața apelor nu e încă aşezată. Intinsul locului e numai pietriș, bolovani rotunziți, cărați și răspândiți de puhoaiele venite din munţi. N'are vreme iarba să crească. Cel mult în pumnul de țărână din jurul unui bolovan prinde rădăcini laptele-cânelui, ori vre-o lumânărică, plante de stepă, răbdătoare, care se apără fie cu otrăvuri, fie cu spini ori măcar supărătoare pâslă de peri. Verdele belșugului s'a tras spre munți. E zona bătută de soare; pe coasta dealurilor de la Panciu, Odobeşti podgoriile se țin una de alta. Iar drept strajă a locului întins, Măgura Odobeştilor se înalță, dom larg, izolat, ca un nor amenințător plumburiu în apus de soare.

Ţinutul întreg de aice e locul bătăliei apelor revărsate din munţi dar şi a războiului din urmă, în care însuflețirea şi vitejia ancestrală a soldatului român, abiruit organizaţia tehnică modernă a armatelor dușmane.

După mai bine de 20 ani de la prăpădul crâncen al războiului se mai văd ruinele dela Mărăşeşti cu urmele schijelor din obuze pe pereți; se mai văd încă gropile de obuze, nelecuite, ca niște mici cratere în care s'au adăpostit fire de cosor, în apa ce se adună la revărsări. Sus pe terasa de la Mărăşeşti se înalță mausoleul ridicat în amintirea jertfelor omeneşti care ne-au dat Unirea, oasele soldaţilor alături cu ale comandanților lor, iar jos în mijlocul câmpului neted, o statuie măreață din apropiere, cu spada ridicată drept amenințare, aduce aminte că „Pe aice nu se trece”.

10. De la Tecuci, Siretul apucă drumul odihnei din apusul vieţii sale. Intinsa câmpie a Munteniei de aici începe. Se întâlnește în cale cu un afluent, Bârladul, ce-i aduce apele tocmai din inima Moldovei deluroase, până de sub Repedea, straja Iașilor. In drum sapă maluri nisipoase; nisipul e cărat încet şi depus acolo unde apele lui se întâlnesc cu ale Siretului. Astfel se înalță dunele de la Ivești, sburătoare în unele părți, fixate în altele prin plantaţii de salcâmi sau acoperite cu vii ca la Umbrășeşti. Unde și unde câte un plop piramidal întrerupe monotonia bătrâneții râului, care în lungul lui curs a fost întovărășit de șuerul cetenelor de brazi, de sunetul metalic al celor de stejar, de freamătul plopilor tremurători. Aice îi şoptește

o poveste de demult, susurul tainic al desişului de papură şi stuf, acelaș ca și în deltă.

Silueta Carpaților a rămas departe, o umbră; în jur e stepa săracă, întinsă, cu stâni de trestie, cu cârduri de ciori ce te amețesc cu croncănitul lor gălăgios. Turma de oi fumurii paşte iarba firavă, iar când, ca în satul Independența, zăreşti grădini cu nuci și pruni în jurul turnului bisericii ca sineala de albastră, pare o oază răcoritoare.

Totuși aproape de sfârşitul său, Siretul a născut un contrast de peisaj vrednic de admirat. Așa e natura. In monotonia aparentă, ea ştie cu mijloace simple, să creieze colțuri tăinuite în care se îmbină într'o armonie nebănuită, tot ce poate răscoli gândurile și pironi privirea.

De pe unul din dâmburile mai răsărite ce termină dealurile din jurul Galaţilor, priveşti la domnia şesului întins, unde se contopesc pământuri cu apele, sălciile din drumul Siretului continuându-se cu cele din margenea Dunării. Dincolo de verdele papurei şi al răchitelor se întinde câmpia rodnică.

E ca Marea în spre amurg. Nimic nu o vrăstează. Ceața acoperă câmp și ape, se lasă ca aburii dintr'un imens furnal în clocote. Noţiunea infinitului capătă aice o concretizare. Contrastul între colinele mai ridicate și întinsul câmpiei, între stepa mereu însetată și gâlgâirea vieţii legată de umiditate, o prinzi și în aşezările omeneşti. De o parte spre Galaţi, vii și căsuțe; pământ lucrat mai cu dibăcie; primăvara caișii înfloriți aruncă pânză rară peste verdele repede încenușat. Trenurile arată civilizația, comerţul intens, viaţa neogoiată.

Jos în jurul Siretului a rămas traiul ancestral legat de natura îmbelșugată și de mulțumirea celor necesare găsite aproape. Sus trenul pufăie cu zăngânit de vagoane; jos trec oamenii peste balta Siretului, pe scânduri legate drept plute. Sus batozele treieră grâul; jos pe un grind mai ferit de apă săteanul mână calul să se învâr-tească în loc pe îngustul spațiu al armanului, spre a scoate din spicele bătute cu copitele, boabele pline. Câm-purile cu zarzavat sunt irigate ca pe vremea Egiptenilor, prin aceeași roată mişcată de oameni, ori cai care scoate din baltă, apa necesară cu cănițele de pe obezi. Căsuțele strălucesc cu acoperișul de stuf; de papură sunt împrejmuite, ca şi stânele primitive.

Sus pe dâmbul înălțat e vieața nouă; jos în jurul Siretului molatic a rămas acea de pe vremea neolitică. Sunt alăturea ambele; nu le desparte de cât muchea dealului mereu surpat.

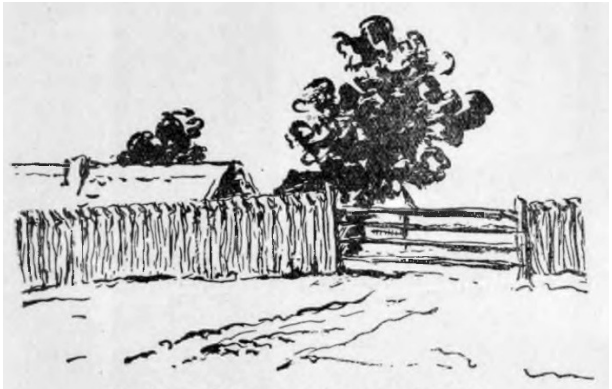

Fig. 42. Gard de papură. (Des. D-na E. Bocec).

Importanța drumului deschis al văii către adâncul țării se vede nu numai prin forturile de la Nămoloasa, dar și prin cioburile de oale ce se pot culege din coasta

pintenului de deal de la Barboși, minunat punct de pază, încă de pe vremurile Romane.

De pe vârful dâmbului arunci o privire roată asupra cadrului larg în care se sfârșește râul ostenit. Abia se mai zăreşte, ca un nor depărtat, Măgura Odobeștilor, ce amintește de lungul drum al apei prin munți. Mai amintesc şi plutele, care se scoboară de pe Bistriţa amestecându-se la Galaţi printre namilele vapoarelor uneori oceanice. In față e balta de stuf și papură, apa revărsată, oprită'n loc de netezișul Câmpii ce se întinde fără sfârșit. La margenea ei răsare silueta tot mai desluşită a munților Măcinului, vechi, reduși la nişte cioturi pietroase, îmbujorate în apus de soare.

Terenul e variat în monotonia aparentă. Se îmbină câmpii rodnice, cu ape îmbelşugate, cu dealuri și munți, încinse de ceața nedeslușită a depărtării, scăldate în lumina și căldura zămislitoare de bogății a soare-lui. Peisajul e de o frumusețe blândă, care încântă și captivă.

E cadrul României întregi, prins roată cât îngădue zarea.

In asemenea măreție de sinteză a țării, Siretul după ce a contribuit şi el la frumusețea ținuturilor pe unde a curs, se furișează tăcut printre pădurile de papură; de abia îi poți prinde locul unde îşi varsă apele în Dunărea.

Aşa sfârșește râul care prin afluenții săi numeroși, răsfirați ca niște rădăcini adânci până'n pieptişurile munților din Bucovina, Maramureş, Transilvania, ori printre dealurile înalte ale Moldovei, a creat căi lesnicioase de pătrundere pentru oameni.

A rămas însă drumul principal al Moldovei, în lungul căreia curge, din care-și adună aproape toată vlaga vieții lui.

Curmătura (Foto. V. Poşcarlu)

De pe valea Oltului (Foto M. Zapan)

Din Valea Prutului la Ștefănești (Foto. N. Morosan)

In lungul Mureșului.

1. Izvorul captat al Mureșului iesă dintr'o ciușmea zidită, în apropierea căreia s'a stabilit și o haltă de drum de fer. De ce oare i s'a dat o deosebită atenţiune, pe când de cealaltă parte a dâmbului izvorul Oltului rămâne neştiut de nimeni? Lămurirea poate e de căutat în faptul că Oltul udă mai mult ţinuturi româneşti.

Lui i se cânta:

Tu împlinești în curcubie
Comoara lacrimilor noastre
Şi cel mai scump nisip tu-l duci
In vadul Dunării albastre.

Dealungul Mureșului se înșiră în schimb castele trufaşe. Pe țărmul lui se află oraşul în care s'a împins, cu dosul mânei, disprețuitor, acel „Supplex libellus valachorum" expresiunea durerii unui popor tolerat ca iobag, pe pământul lui, de şi alte neamuri, străine de loc, îşi luaseră drepturi de stăpâni.

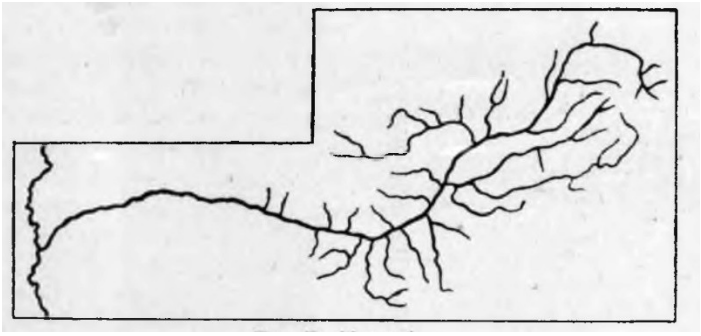

Fig. 43. Mureşul.

2. Mureşul apucă spre nord. Dintr'un firişor de apă ce-l prinzi în pumni ca să te răcoreşti, ajunge repede, mai repede de cât Oltul, flăcău vânjos, de poate duce în spinare plute.

La Vășlobeni, sat românesc, umflat de pâraele care-i aduc apă din belşug, rărăceşte prin podișul Ghiur-ghiului, mai înalt și mai populat. Trenul, alăturea de șosea, face o lungă oprire la Gheorgheni, localitatea cea mai însemnată, cu piață largă, numai dugheni în jur.

E unul din cele mai puternice centre armeneşti din țară. Armenii însă s'au maghiarizat; nu-i mai recunoști de cât după culoarea smadă a feței și după ochii negri, lungăreţi ca migdalele. Le-a rămas ceva trist în privire, o ceață ce le stânge vioiciunea. Fac parte din acele ramuri îndurerate de popoare, care ș'au luat lumea'n cap de răul revărsat în patria lor. Au resistat cât au putut ca insule răzlețe. La cele din urmă mediul e mai puternic. Spiţa neamului apune pe încetul.

Ori unde s'au aşezat însă au arătat omenie, cinste şi muncă. Ca și cei din Botoșani, Suceava ori Focșani armenii din Gheorgheni, scoborițți de altfel din Moldova, sunt dibaci negustori. Comerţul era, odată cu totul în mâna lor. Buna stare i-au îndemnat să înalțe case mari și mândru locaș de rugă, întărit cu ziduri în jur. Ca și Miercurea-Ciucului, Gheorgheni e un nod important economic, dar şi cruce de drumuri. De aice pornește şoseaua ce șerpuiește printre posiții svițeriane către sălbatecele Chei ale Bicazului, fără samăn de frumoase. De aice începe drumul printre conurile vulcanice ale Ghiurghiului, scoborînd la ocnele vestite dela Praid, legătură dintre Târnave și Olt.

Alăturea de Gheorgheni e Ditrău. Numele e cunoscut în lumea întreagă, din cauza dealului pleș din vecinătate, un punct de observare asupra întregii regiunii. E format dintr'o anumită rocă eruptivă, Ditroit, asemenea întru câtva aceleia din care se sculptau statuele faraonilor.

De pe vârful dealului se zăresc, estompați de ceață, Călimanii, imens ceaun răsturnat. Din Ceahlău, farul Moldovei, se mai prinde în amurg vârful Panaghiei, ca ușoară pâlpâitură de flacără. In față se înşiră culmea de lavă a Munţilor Ghiurghiului, acoperită peste tot cu întunecata mantie a pădurilor dese. Iar jos, unde Mureşul sclipește ca o dungă argintie, se aşterne ceață uşoară, în cât ținutul pare un imens lac adormit, cu vase ancorate. Plopii piramidali sunt catargurile, satele corăbiile, iar sclipirile turnurilor de biserici luminițele de veghe.

Fig. 44. Biserica armeană din Gheorgheni. (D.T. Chindea).

3. In drumul de la Vășlobeni la Toplița te uimește puzderia lemnului tăiat. In gări stau ziduri de lobde de fag. Nu e stație lângă care să nu existe un gatăr. Cele dela Gheorgheni, Ditrău ori Toplița, le-ai lua de departe drept nişte hangare de zepelinuri, dacă n'ar fi hornul şi nu te-ar asurzi stridentul zăngănit al ferestra-elor. Cu plutele, cu funicularele, pe canale, trunchiurile proaspăt descojite, de nu s'a stâns din ele încă mirosul de rășină, sunt cărate din inima munților și îngrămădite în stive uriaşe.

Fig. 45. Dealul Ditrău.

Uneori gura văilor e închisă de miile de butuci, de parcă se scurg de la sine, aduse ca pietrele din puhoaiele năvalnice. Ca nicăeri aiurea pe această porțiune din cursul Mureșului, îți dai samă de imensa bogăție de aice a pădurilor. Molidul e atât de abundent încât nu-i ajunge să se îndese numai sus la munte, Se amestecă şi jos în vale printre cei a căror frunze mereu şoptesc un cântec.

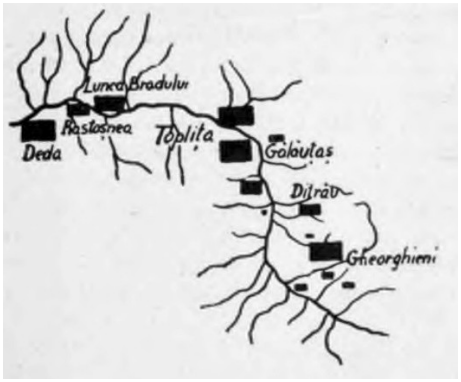

Fig. 46. Ferăstrae pe valea Mureşului (d. J. Wachner).

Te-ai bucura că e valea belșugului; în realitate e valea plângerii. Forfota și bogăția domnesc în vale. Dar când te avânturi cătră inima munţilor, te cuprinde jalea. Vârfuri întregi rămân golașe. Locul bradului, l'a luat mesteacănul ori murele spinoase. Frigurile exploatării au cuprins pe cei cărora puţin le pasă dacă puhoaiele vor pune stăpânire peste ţinut.

Grijă de viitor nu există. Munţii sunt despuiați de podoaba lor iar dărnicia naturii este irosită tot mai fără băgare în samă.

Din mulțimea brazilor doborîţi, Românul localnic nu se alege însă nici cu cojile.

In schimb el e salahorul. Iarna, el înfruntă nămeţii, tăind copacii, rămânând olog de pe urma buşteanului rostogolit pe neprevăzute. Glasul lui se aude în dosul gării, când înalță stiva de trunchiuri, acel heee-heee prelung și cu întonări deosebite, care întrerup la răstimpuri liniștea văilor de munte. La comandă toți fac aceeaşi mişcare, ca și sclavii lopătari din galere; toţi se opintesc de coada țepinii pentru a urni din loc butucii groși. Tot el se încordează în repezișurile Mureşului, conducând pluta odată până la Zam.

In gări nu le auzi decât rar vorba. In jurul trenurilor de marfă forfotesc străinii, cu gamașe la picioare, rași pe cap, iar iarna, cu burnuz îmblănit şi căciulă îndesată pe urechi, ca să fie apărați de biciuirea gerului. Pentru aceștia sunt munții, pădurile și salahorii. Și totuși, scoborînd de pe dealul Ditrăului, trecând printre piramidele de trunchiuri, tovarășul meu nu se putea opri să nu murmure:

–– Ce variată țară! Ce bogate locuri.

Izvoarele minerale ţâşnesc pretutindeni, sus în creerul munților, jos în fântâna din podiş. In lungul drumului stau trunchiurile descojite, stive lângă stive. Ici treci peste prag de piatră numai cariere, dincolo străbați ogoare felurite, iar după seceriș stau cerealele clădite în girezi ca niște enorme ciuperci.

Totuși peste suflet se lasă un zăbranic.

4. La Toplița răsufli. E cel mai curat sat românesc din partea locului. Ţi-e drag să priveşti la cei pe care-i întâlneşti în cale. Mai ales sătencele cu fața ovală, cu pielita obrazului albă și subțire ca de orășence, trupul svelt încins în catrințe cu dungi colorate, călcând uşor cu opincele strânse pe picior, sunt făpturi de o finețe rară.

E sat de munte şi totuşi e în șes; aice se deschide valea largă a Secului, cu val răcoritor dinspre Păltiniş. Casele se țin lanţ, până hăt departe 'n munți, cale de câţiva chilometri.

Măcar că în vatra satului sunt izvoare ferbinți iar trenul este aproape, arșița dogorâtoare a locului deschis, nu ademeneşte prea mulți vizitatori. In schimb e un

centru negustoresc de samă, ca și Reghinul-Săsesc, ori Gheorgheni. E centru de aprovizionare pentru munte; aice se descarcă butucii scoboriţi dinspre Călimani; aice se leagă cele mai multe plute. Ce e Dorna dincolo de creastă, pe Bistriţa, e Toplita pe Mureş.

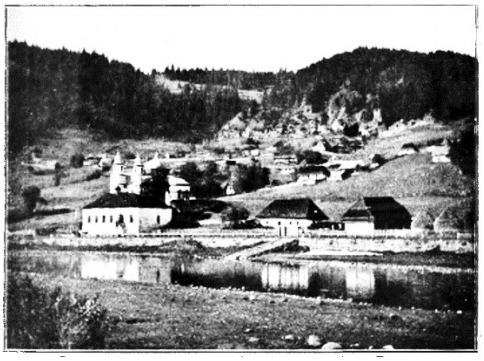

Fig. 47. Satul Stânceni din defileul Mureșului, lângă Topliţa, (Foto. V. Pușcariu).

După Toplița începe defileul Mureșului. E singurul prag, de lavă, ce-l taie în drumul său. Călimanii, odinioară cuibul zimbrilor, au rămas spre Nord, Munții Ghiurghiului la sud. Ceia ce a săvârşit Bistrița între Dorna şi Broșteni, a înfăptuit Mureșul între Toplița şi Reghin. Mult spațiu liber nu a rămas; abia dacă încape drumul de fier într'o parte, șoseaua în altă. Unde şi unde la loc ceva mai larg stau câteva căsuțe, strânse grămadă în capătul unei văi laterale.

E loc strâmt și aspru. Viața e anevoioasă. Satele sunt deci româneşti. E o regulă aproape generală.

In schimb valea merită să fie văzută. Nu s'ar putea compara cualta; de altfel e şi greu. Fiecare își are fisionomia ei proprie, Natura rar se repetă. Tiparul văii îl dă lava întărită. Nu sunt roci felurite care după resistență să permită ici lărgire, dincolo strâmtoare. Pereții văii sunt aproape drepți, ruginii, cu stâlpi și bastioane, cu mantie de brazi până'n apă, fagii rămânând mai sus. Variația o dau oglinda apei, îmbinarea pietrii cu vegetația, jocul luminii de mai sus.

Strânsura începe brusc. Păreţii se apropie dintr'o dată. Apa prinde a tremura în creți dese. Ş'a încruntat faţa spre încordare. Decorul îl formează pânza deasă de brazi, lăsată peste peretele înclinat, alunecată până la margenea apei. La Meştera, un cot al Mureșului lovește muntele în piept. Peretele e rană; șuvoaiele au tăiat stânci ca stâlpi ori piramide. Te crezi într'un colț din Șvitera sacsonă.

Fig. 48. Din defileul Mureșului între Topliţa și Deda (Des. D-na E. Bocec).

Asişti la lupta corp la corp între elementele naturii. Omul se amestecă și el la

tot pasul. Când stâncele ajung până'n apă, îşi mută sălaşul pe malul celălalt, unde cenuşa vulcanică şi boambele cât capul asvârlite din vechiul vulcan ieau locul lavei compacte. Mureșul se umple şi el de mâl roşcat. Își îmbracă zale ruginie, a căror solzi strălucesc la soare. Urmează greul. Apa să mânie, mugeşte, se svârcoleşte între stâncele care-i ațin calea. Pluta trece ca săgeata, huruind pe bolovanii rostogoliți în albie. E locul de încercare al plutașului și al soliditățţii curmeielor de tei. De îndată ce apa a trecut de pintenul dela Ilva și albia se mai lărgeşte. La Poleţi, apare și gaterul cu zângănitura ferestraielor.

E numai un popas, o clipă, de armistițiu, căci din nou valea se îngustează; trenul e silit să se înfunde în tunel. Simţi însă că lupta e pe sfârșite.

Fagii ş'au luat locul lor pe vale; mestecenii își tremură frunzele alături de sălcii. Toamna aşterne aice o paletă cu felurite culori. Gurile de pâraie aduc apă limpede și devin tot mai multe, deschizând perspective spre adâncul munţilor.

La Deda, defileul iea sfârşit; zarea se lărgește, colinele nu pun piedică Mureşului ca să-și întindă patul.

De la Toplița la Deda e ținut românesc. Plutașul glumește cu fetele ce spală pânza, iar ițarii și cămaşa albă împrestrițează fondul verde şi ruginiu al regiunii. De la Deda încep așezări străine.

E un proces etnic aproape general în Ardeal. Din șesul pustei, Ungurii au găsit cale deschisă prin poarta Mureșului. Au intrat şi au înaintat pas cu pas. Au alungat din orașe pe Români, au maghiarizat pe Sași, pătrunzând în susul văii, ca vântul ce se resfiră pe văile secundare. Valurile omeneşti mereu împinse din spre şes, s'au îngrămădit cât au putut, oprindu-se în peptul munţilor. Pământul Românilor a devenit domeniile magnaților. Castelele se înalţă trufașe la loc adăpostit, ales. Și iată cum se explică de ce în strâmtoare au rămas Românii, iar de la Deda'n jos începe împestrițătură etnică.

Mureşul e calea orașelor și a castelelor, dar şi calea durerii noastre, dâră de sânge de pe urma luptelor dintre cei care râvneau mereu stăpânirea. Istoria Transilvaniei s'a desfăşurat mai mult pe Mureş.

5. La Măieruş, încep dealurile. Casele sunt cu olane; Românii sunt amestecați cu Nemți la Idicel, cu Unguri la Holt-Maroş. Castelul de la Ieciu, pe urmele unui castru Roman, se înalță pe umăr de stâncă, oglindindu-se în apa Mureșului.

Impreună cu Castelul dela Bran, e unul din cele mai bine păstrare din toată țara, deși e din veacul al XVI-lea. Zidurile înalte, groase, fără nici un ornament, cu înfățișarea severă, la colțuri cu câte un bastion prismatic, curtea lăuntrică, până şi valul de împrejmuire, au rămas aceleaşi ca acum patru sute de ani.

Nici el nu e lipsit de amintirea vremurilor, când vieața omului era fără preţ și când nu era plăcere mai mare, de cât privind la svârcolirile trupului străpuns de suliți ori rupt de roaţă. Stăpânii cei dintâi ai castelului, atrași într'o cursă de regina Isabella, fură măcelăriți, iar poporul povestește de soarta Mitropolitului român asvârlit din înălțimea turnului în valurile Mureşului, pentru că n'a vroit să-și lepede credința străbună.

Fig. 49. Un castel de pe Valea Mureşului. (Des. D-na E. Bocec).

Natura a rămas aceeași, iar crestele prelungi fără nici un colț mai săltăreț, înegrite de învălişul pădurilor dese, formează fondul castelului singuratec.

Variația geologică se resimte în ocupațiunile oamenilor. Abia s'au isprăvit izvoarele minerale din munți şi încep acele în legătură cu zăcămintele de sare, ascunse unele la adânc, altele alunecate la suprafață ca la Dej, Turda, Uioara.

La Ideciu, Sașii au și stabilit o staţiune de băi.

Drumul duce la Reghinul-săsesc, nume ce nu i se mai potrivește, căci Saşii sunt puţini. Românii îi zic scurt Reghin sau Reghio, de la Regio, spun învățații locului cu mândrie.

Câmpia dinspre Nord, apa şi munţii din apropiere i-au dat viaţa şi desvoltarea. E centru comercial important, iar piața largă, cu zid de dugheni în jur, e neîncăpătoare în zilele de iarmaroc.

Românii prind abia acum a pătrunde spre centru. Erau tolerați numai la periferie. Biserica ortodoxă e încercuită de clădiri, căci nu era voie să fie la față. Biserica unită, a fost înălțată de Petru Maior, la margenea târgului, cu vicleșug. S'a sculat în zori de zi și tainic a oficiat serviciul religios pe un teren liber, sorocit de nemți ca obor. Nu mai aveau încotro. Unde a fost masa sfântă s'a ridicat biserica de azi. In cimitirul ce o înconjură zac de veci negustorii macedoromâni, întemeietorii comerţului, români de origină, dar maghiari-zați la urma urmei. Turma e rătăcită, dar greșeala mare e și a păstorilor.

Când am ieşit din păduricea de pe mal, peste valea largă a Mureșului începu să se aşeze zabralnicul sării. Munţii Gurghiului își îmbrăcară zalea de oțel albăstriu. „Tronul lui Dumnezeu”, un deal cu vârful retezat, se înaltă ca turnat în fontă. Peste drum, deschiderea văii Gurghiului părea gură de gheenă întunecoasă. Intr'acolo se îndrumă în zilele de sărbătoare cei din Reghin. Valea se adânceşte în sălbăticia munţilor, plini de vânat mare. E vestită prin oaspeții de pe vremuri cari poposau aice. Nenorocitul moștenitor al Austriei, Rudolf, avea o predilecție pentru acest colț din țară, organizând vestite vânători la care a luat parte şi Eduard, fostul rege al Angliei. Tot aice vâna şi Regele Ferdinand.

6. Valea se lărgeşte; satele se țin una, mai ales pe malul drept, iar ogoarele stau nesfârşite. E partea în care Mureşul curge prin deplin belșug, calea înviorătoare a rodniciei.

Despărţeşte două tinuturi deosebite. Cătră răsărit încep dealurile Târnavelor, tot mai înălțate dar şi mai împădurite.

Spre apus e vestita Câmpie ardeleană, nu doar că e netedă ca un şes, ci pentru că e numai câmpuri de ogoare.

Ochiu de belşug, dar şi de secetă, se întinde din Mureş până'n Someş, cu puțini

arbori, cu dealuri hleioa-se şi sărături, cu ochiuri nenumărate de iazuri, cu case stufuite, răzlețe, dar cu ogoare întinse de cereale, turme de oi şi mai ales cu rezerve nebănuite, subpământene, de gaz metan, cel mai curat din lume.

E ținutul de stepă al Transilvaniei, simetria aceluia, mai întins, din nordul Moldovei dela Iași la Dorohoi, din dealurile Siretului până în ale Orheiului.

Se asamănă ca două picături de apă. Aceleaşi condițiuni climaterice şi geologice au adus aceeaşi comportare a oamenilor. Nici metanul nu e caracteristic numai unuia. Mult într'o parte, nu lipsește nici dincolo. Săpându-se mai adânc la Miroslava și Socola, au pâlpâit câteva ceasuri limbi de pară.

Satele sunt mai rare în interiorul Câmpiei; orașe nu se află aproape de loc. In schimb oamenii s'au îngră-mădit spre periferie, iar centre populate o înconjoară, dela Bistrița la Cluj, dela Tg. Mureş la Dej. De aceia drumul dela Reghinul-Săsesc la Târgul Mureșului e o defilare de sate şi de o parte și de alta a apei. Belşugul pământului a îngrămădit şi castelele, cele mai multe aparținând familiei Teleki, vestită mai ales prin acela care a explorat regiunea marilor lacuri din Africa.

De aice şi clima prinde a se schimba. Asprimea munților a rămas departe. Viile, care nu pot trăi dela Reghin în sus, încep să vârsteze coasta dealurilor, cu rugina de aramă, verzuie, lăsată după stropire, în dungi paralele.

7. Prin poziținea lui geografică, se explică și importanța orașului Tg. Mureş în care ajungi. Era centrul principal al ungurimii, nodul principal economic, „Forum siculorum" al celor mai dedemult. Loc strategic de mare preţ, a devenit centru cultural cu tendința de a radia influența de jur împrejur.

Se vede și după vechile monumente ca și după podoaba modernă. Sus pe dâmb, se înalță biserica refor-mată cu boamba strălucitoare în locul crucii de pe vârful săgeții înalte. Clădită din veacul al XIV-lea au mai rămas urmele bolții gotice din vechia arhitectură. Intre părțile de ziduri groase ce o înconjura se adăpostesc azi orfanii din răsboiu.

Jos, în piața frumos împodobită cu flori, stau îngrămădite una'n alta Primăria și Palatul Cultural, din marmoră multicoloră, cu majolică pe din lăuntru și smalţ strălucitor pe acoperiș.

Cultura e veșnicia; flacăra nestânsă la altarul ei este în stare să trezească energia. Inscripţiile vechi, din fațada Palatului cultural, săpate şi aurite trainic, sunt și azi citețe dela depărtare. Semnul schimbării vremurilor istorice, nu l'am ştiut ciopli mai adânc. Inscripția românească e ștearsă de ploaie.

In schimb ne dăm în vileag desbinarea sufletească, înălțând frumoase altare de rugă: unul, la Iarg, aduce aminte de arhitectura Bisericei Sf. Petru din Roma cu marea boltă de aramă coclită; altul înghemuit în spațiu restrâns reproduce Mânăstirea din Curtea-de-Argeş.

Doar sfânta cruce, aceiași pe ambele turle, e nădejdea păcii. Intre ele se menține însă adânc înrădăcinat izvorul durerii comune, reprezentat prin Biblioteca telekiană, cu comori istorice, in care se vorbește cu dispreț de iobagul valah. Iți dă ideie în schimb de interesul pentru ştiinţă. In dorința de a râdica orașul drept centru cultural s'au adunat pe vremuri în jurul colegiilor, oamenii cei mai de samă. Ţi se arată drept o mân-drie a oraşului placa de pe casa unde a locuit marele matematician Bolyai, ca și aceia în care vremelnic a trăit poetul Petofi în 1849.

Trecutul nu se preamăreşte prin faptele lui Rackozki, sau ale lui Basta, ci tot

prin ceia ce sufletul unei națiuni produce mai trainic.

Din turnul Primăriei privirea alunecă peste întreg ţinutul mănos din jur.

Bogăția văii se desfășoară cât poţi prinde cu ochii. Ca fum de tămâie se înalță aburul răsuflării pământu-lui încălzit și umezit cum trebue. Amintirea lui Mihai, care a încolțit cetatea pe vremuri, răsare din largul spaţiu al văii.

Munţii au rămas în urmă. Peisajul străbătut de Mureș e blând, larg, învălurat. Luncă și dealuri sunt tot una, sub îmbrăcămintea ogoarelor. Satele se țin șir. Unele, Iernutul, Ludoșul-de-Mureş cu iarmaroace mari de vite, la deschiderea drumurilor laterale dinspre Câmpie, sunt aproape târguri, vestite. Pe stânga apei peisajul e mai adesa înviorat de petece de pădure.

Mureşului îi place să adăsteze prin zona de rodnicie, în largul luncii bătute de soare. Coteşte adesa, uneori locului, alte ori mai în larg. Curge lin, molatec, lăsând ochiuri în care se topeşte cânepa și se răcoresc bivolii.

Mai sus ceva de Vaidasig treci și Arieșul, domolit și el. Pe mal, la Cucerdea, se înalță iarăși un castel. Privirea e atrasă de hornurile înalte dela Uioara.

Pare că ies din matca râului. Sunt fabricele din jurul vestitelor Ocne de sare, săpate de pe vremea Revo-luției franceze. Încăperile luăntrice sunt ca ale unui palat vrăjit. Săli, capele, coloane sclipesc la lumina electrică ca nişte păreți de marmoră, cu ape dese și vrâstate. Mureșul le duşmănește, caută să le umple cu apă; omul se împotriveşte. Pune zid de piatră în calea râului abătându-i furia. A adus prin tuburi puterea ieftină a gazului metan, folosind sarea la fabricarea sodei caustice, temelia altor industrii. Uioara, e un bun exemplu din cuprinsul țării, unde se poate prinde stăpânirea omului asupra Naturii. Mureşul a fost înfrânt, domesticit.

8. Din nou sceneria se schimbă. Câmpia ardeleană a luat sfârșit. Dinspre Turda se înalță ultimele valuri ale Munţilor Apuseni, în coasta cărora de acum înainte bate Mureşul, cu luncă strâmtorată, dar prin aceasta mai plină de variație. Satele se acațără pe terase.

Amintirile istorice sunt la tot pasul răscolite. Colo e dealul lui Mihai; jos în vale e Mirislău, locul unde în 18 Septembrie 1600 viclenia lui Basta biruie vitejia domnitorului muntean, întors din Praga cu speranțe noui. Aice se năruie împlinirea visului ce-l poartă viteazul, în vijelioasele sale goane, dintr'un capăt la altul al ținutului, ajuns România liberă de azi. Urcând drumul numai printre livezi și vii, intri în Aiud, cu bastioane păstrate și ziduri care împrejmuiesc cele trei biserici străine.

Ori încotro priveşti, în susul ori în josul apei, surâde sănătatea pământului acoperit de verdeață. Viile se întețesc; pometurile încărcate cu flori ori fructe, după vreme, îți dau iluzie că te afli într'o grădină nesfârșită. Din spre apus încep a se ivi capete mai semețe de munți, vârfurile golașe din şira Trascăului, cu chei la tot pasul, în lungul apelor şi al drumurilor. La Teiuş spațiul iarăşi se lărgește, căci în apropiere se varsă în Mureş molatecele Târnave, unite la Blaj, cetatea culturii latine.

E o cotitură importantă. Romanii în apropiere au clădit cetatea de pază Apulum: în timpurile mai moderne s'au râdicat zidurile groase dela Alba-Iulia. Când nici ele nu mai însamnă nimic față de tunuri cu tragere lungă, locul important ca situațiune a devenit un nod principal de cale ferată, unde se desprind liniile ce apucă direcții

deosebite.

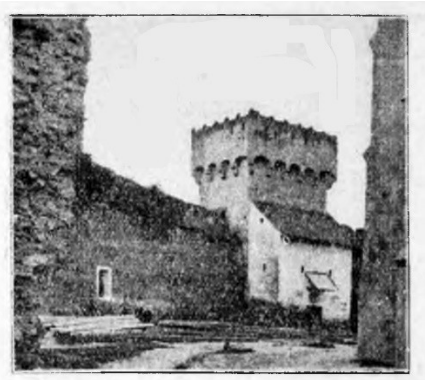

Fig. 50. Turnul blănarilor din Aiud (Foto. V. Puşcariu).

Abia ai ieşit din Teiuș și tainica frumuseță a Munților Apuseni îţi face semn să o priveşti. Ruinele munţilor de calcar, zimți rupi, goi, întrandafirați, colții din Râmeţi, din Valea Gaidului, văile înguste și aspre, formează podoaba locului. E un decor nou, variat la tot pasul, cum nu se întâlnește pe drumul altor ape. E o regiune încântătoare peste tot.

Când soarele trimete trâmbe de lumină prin spărtura norilor, mănunchiuri de far ce nasc ochiuri luminate peste întinsa față a locului, mulțumirea ameţeşte ca un narcotic. Bisericuța din Sân-Imbre, acoperită cu șindrilă groasă, cu turnulețele la cerdacul clopotniţei, pare o jucărie, răsărită din livezile numai boțuri de rubine, de aur, pe crengile încovoiate.

Pădurea se scoboară pe malul stâng; peste ea începe să se profileze din depărtare linia netedă a M-ţilor Sebeșului. Pintenul lăsat de cursul Ampoiului, se înalță în cale ca un munte; pare înalt. In asemenea decor atractiv apare ca o insulă, cetatea din Alba-lulia orașul unirilor, ca și Iaşul.

Trecutul lui rezumă istoria Ardealului, de când e citat ca Tharmisul dac, de când Românii au clădit temeinic în dreptul gării actuale orașul Apulum, cu băi îmbrăcate în marmoră, cu așezăminte în legătură cu desvoltarea băieșitului de aur de sus, de la Zlatna şi Abrud. De aice se ramificau șosele pavate ce duceau spre Turda (Potaissa), Cluj (Napoca), până la Porolissum (Moigrad).

Turnul catedralei catolice, asemenea celor florentine, peste care apasă vreme de șepte sute de ani, aduce aminte de domnia Huniazilor, a căror sarcofagii se găsesc în biserică, alăturea de a reginei Isabella. Zidurile aproape întregi ale cetății râdicate în veacul al XVII-lea, spune de numeroasele incursiuni turcești, împotriva cărora au fost zidite. Frumoasă este clădirea de alăturea, unde e găzduită o bogată și veche bibliotecă –Bathyaneum –, din vremea de înflorire a familiilor mari.

Dar amintirile nu se restrâng numai asupra soartei Transilvaniei de sub dominațiuni străine. In bisericuța românească, dată la pământ ca și palatele prinților, când s'a zidit întăriturile, se găsea mormântul lui Aron Vodă, pribeagul domnitor al Moldovei.

In Alba-lulia a intrat triumfător Mihai Viteazu la l Noembre 1599; i se închinară toți locuitorii cetății în frunte cu episcopul. „Astfel în mijlocul concertului trâmbițelor, tobelor și altor instrumente, în sunetul clopo-telor și în vuietul tunurilor la care se uneau strigătele de bucurie ale poporului, intră Mihai Viteazul în capitala Ardealului” (N. Bălcescu).

Pe un eșafod înălțat spre spaimă, în vederea tuturora, aci s'a tras pe roată Ursu

Nicola zis și Horia ca și tovarășul său Ion Cloșca.

„Corpurile lor să se despice şi se să taie în 4 bucăți; capul și părţile corpului să se pună pe roate pe lângă diferite drumuri iar inimele lor să se îngroape aice la locul supliciului”. Aşa stă scris în amarnica sentință pronunțată la 1785, dată ca să înspăimânte pe cei care ar mai îndrăsni să râdice capul pentru libertate.

Fig. 51. Turnul mânăstirii din Alba-Iulia.

Aice, în încăperile de desuptul statuei regelui Carol VI-lea dela portalul principal al cetăţii, a fost închis Avram Iancu, pălmuit de un sbir și prin el întreg poporul român. Ca o răsbunare a vremurilor, ca o împlinire a dreptăţii ce nu poate fi nici odată înăbușită, tot aice s'a proclamat Unirea Ardealului cu Patria mamă la 1 Decembrie 1918, iar la sfârșitul lui Mai din 1919 Regele Ferdinand și Regina Maria, în sunete de clopote, bubuituri de tunuri şi aclamația norodului în sărbătoare, au intrat pe urmele lui Mihai Viteazul.

Ca veşnicire al acestui act, alăturea de vechea catedrală fâlfâie stindardul tricolor pe turnul nou înălțat, păzit de un vultur de bronz.

Il vezi din depărtare și după ce ai trecut de Alba-Iulia.

9. Dincolo de Partaș, nume schimonosit din Portus, portul sării și al lemnăritului de odinioară, azi înecat în ogoare, ajungi la Vinţul-de-jos alt nod important de cale ferată.

Indărăt se mai zărește în ceaţă turnul din Alba-Iulia, dar mai ales Piatra-Cetii din Munţii-Apuseni, când ca o creastă ascuțită, când ca un ţugui îmbujorat de ultimele raze de soare. Cu toată vâltoarea trecutului, cu toată aspra apăsare asupra oamenitor, drumurile sunt pline de cei care îndeamnă boii cu un hăiss-hoa! prelung, acelaș de când lumea. S'au năruit palatele prinților stăpânitori, s'au șters movilele de schelete dela Mirislău, a rămas trainic însă substratul băștinașilor, închistați în carapaca resistentă a răbdării și a suferinții, până când în sfârșit și asupra lor s'a abătut lumina libertăţii.

Piatra-Mare (Foto I. Fischer)

Curg Butucii. Valea Mureşului

La Vinţul-de-jos, din gara străjuită de plopi înalţi, privirea alunecă asupra satului vestit şi el în analele istorice. Jos, lângă unda Mureşului, mai dăinueşte vechiul castel al prinţilor Transilvaniei; e îndeajuns de sănătos pentru ca să adăpostească puţine familii sărăcăcioase, de şi revărsările Mureşului, aice mai pustii-toare decât ori unde, l'au înconjurat cu mocirle înverzite. In el a fost omorît la 1551 a tot puternicul cardinal Martinuzzi, mână de fier şi sfătuitorul reginei Isabella; tot aice cu vre-o 40 ani după aceia a stat prizonier nenorocosul fiu al lui Alexandru Lăpuşneanu, Aron Vodă (l595–1597). Neştiind să ţină cumpăna între cererile Turcilor şi ale lui Sigismund Bathori, îşi sfârşi zilele în trista închisoare de pe malul Mureşului.

Nu găseşti colţ din Transilvania de care să nu fie legat vreun episod şi din soarta Principatelor.

De aice înainte Mureşul curge iarăşi numai printre munţi. Coastele roşietice ale Munţilor Apuseni, ca arse când le bate soarele pieziş, sunt încinse de sate, cuiburi înverzite, fie la poale fie acăţărate mai sus, pe umăr de munte. Pe malul stâng, valea dinspre Kugir, deschide perspectivă spre Munţii Sebeşului împăduriţi. Cătră Munţii Apuseni se arată Geoagiul-dejos" "după un zid de plopi piramidali, vestit prin scaldele folosite de Romani, Deasupră-i se înalţă piscurile de lavă dela Săcărâmb cu vine de aur. Mureşul coteşte lin prin Şesul-Pânei, triunghiu de ogoare îmbelşugate. larăşi se întâlneşte pădurea, cu grâul şi cu avuţiile supbământene. Aice începe unul din colţurile cele mai curate româneşti. Indărătul unei perdele de platani rămuroşi, se ascunde Orăştia, cu mari grădini de pometuri prin prejur; din el porneşte drumul ce duce la cuibul Dacilor din Costeşti, cu cetate clădită din blocuri de piatră ca ale Inkaşi-lor din Anzi.

Fig. 52. Pădurence.

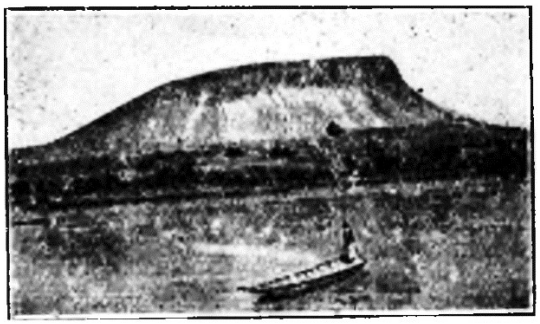

Fig. 53. Uroiul.

Mureşul îşi strânge apele grămadă, căci munții se apropie. Faţa lui e liniștită, dar impunătoare, în cadrul arborilor ce-l întovărăşesc, pe aice pare că mai stufoşi decât ori unde. Undele lui se împrospătează cu apa limpede a Streiului, ce-i vine de sub Retezatul. E deschiderea Hațegului, cu Pădurenii, Muntenii și Țărenii, a căror făpturi și port, îți evocă băștinașii de dinaintea venirii Romanilor.

In Simeria, cea mai însemnată stație până la Arad, nu rar aşteaptă trenul pădurence voinice, făpturi înalte, bine încheiate, cu opincile dintr'o piele de porc, şi gurguile resfrânte la vârf. Camaşa albă, cu mâneci largi, face contrast isbitor cu catrințele negre, fără multe înfloriturі. Pe cap cu maramă, la brâu cu şerpar larg, în spate cu sumăelul scurt sunt concretizarea vredniciei, a sănătăţii și a vioiciunii femeii române, harnică şi pricepută tovarăşă la muncă a bărbatului. Rar întâlneşti făpturi mai mândre și mai impunătoare, unele de o frumuseță clasică, cu trăsături fine, regulate, cu oval prelung şi cu ochi şireți, când se uită de-a coasta şi de sus.

Amurgul prinde a se lăsa peste valea tot mai îngustă. Uroiul, munte de lavă, năruit pe jumătate de valu-rile Mureşului, stă singuratec, asvârlindu-și umbra prelungă peste Rapoltul Mare şi Rapolțelul. In față se înalță cetatea Devei, pe pisc de deal, iar Munţii Zarandului se profilează în aureola apusului de soare. Pe cer joc flăcări în jurul norilor alungaţi de vântul ce se întețeşte. Valea e în ceață, scamă rară ce se lasă peste sate și ogoare, încondeiată cu dungele mai întunecate, lăsate de fumul locomotivei.

10. Cetatea Devei se râdică'n nori, deasupra Mureşului. Cine a văzut'o își dă samă de importanța ei strategică, mai ales dacă îşi aruncă ochii spre apus, unde munții se ating, abia dând voie apei, trenului şi şoselei să treacă printre ei.

Cine o stăpânește, e stăpân şi pe singura cale ce duce în inima Transilvaniei. Nu e de mirare dacă urmele păstrate în Museul din Deva arată că locul a fost însemnat

încă din vremurile preistorice. Pe pisc de lavă, stă încă în picioare, prea puțin ciuntită de oameni, după explosia munițiilor dela 1848, care a prefăcut'o în ruini. A rămas cuib de bandiți odată, sălașul viperilor cu corn, cei mai otrăvitori şerpi, acum.

Mai frumoasă este explicarea poporului, care pune zidirea cetății. pe sama celei mai bune dintre fetele unui uriaș. Nu se putea să nu amestece pe uriași, atât de greu i-ar fi fost să-și închipuie că altfel s'ar fi putut râdica pietrele din zid până pe vârful înalt.

Fig. 55. Cetatea Devei.

In schimb e un punct de observație minunat. Printre crestăturile ruinelor îţi odihneşti privirea, departe, departe până'n înălțimile dinspre Abrud, trecând peste vârfurile vulcanice dela Săcărâmb, cu grăuncioare de aur în piatra lor. Când soarele apune, sclipesc trei suliţi luminoase ca trei stele boghioase, în ceața serii. Sunt reflexul razelor în ferestrele celor 3 biserici de rit deosebit, acăţărate pe coasta muntelui, în jurul gurelor de mine aurifere. Iți stau înainte toți Munții Metalici, cărora poate le datorim vieața, căci faima bogăției lor în aur ajunsese până la Roma nesățioasă. Atunci ca şi acum războaiele și cuceririle au avut un substrat economic. Se îmbracă nu e vorbă motivele în haină nobilă, punându-se fie pe sama năzuințelor războinice ale vre-unui Cezar ori Alexandru cel Mare ori fâlfâind în flamura revendicărilor naţionale. Puțin dacă se destra-mă învălișul de purpură însângerată, se arată colțul de piatră aurifer, vreun basin cu cărbuni sau măcar mi-neraiul de potasiu uneori mai de samă de cât diamantele.

De pe zidurile cetății însă nu te mai saruri să admiri cât e de mândră Țara Românească.

Munții Apuseni sunt ciopliți în toate chipurile dar sunt mărunți; privind îndărăt, spre miazăzi, se înalță, după pânza străvezie de ceață, Retezatul cel cu multe ochiuri limpezi de apă, ori chiar Parângul cu Mândra.

La picioarele lor se întind creste peste creste, valuri, numai păduri. Mureșul argintat, alunecă cu încolăciri de şerpe printre holde mândre și cortegiu de arbori fel de fel. Nici un petec de pământ nefolosit, cât vezi cu ochii. Până și pe Mureş alunecă plute, sau valurile lui învârtesc roata 'naltă a unei mori.

11. De aice încolo, până la Arad, râul trece prin o nouă frumoasă parte din drumul lui. Inainte de a se domoli la soarele stepei, se bucură de răcoreala pădurilor.

E mai frumoasă bucata aceasta de drum, chiar decât acea dintre Topliţa şi Reghin, pentru că e mai blândă. Frumusețea e mărită şi de munca omului.

Primăvara, când frunzișoarele plăpânde tivite cu peri de bronz abia s'au ițit din mugurele de fag, drumurile și livezile sunt ninse cu albul petalelor de pruni, sau cele roșietice de meri. Adăugându-se şi verdele fraged al pajiștei presărată cu bănuți aurii de păpădie, în culmea fericirii ce i-o dă soarele, tabloul mulțumirii de vieață e desăvârșit.

Spre toamnă, când pădurile sunt numai game de colori, prunele boabe de mărgăritare, iar merele boțuri de ceară rubinii, defileul este neuitat.

Asemenea mândre aspecte, variate după sezon ori clipe, rămân ele oare fără nicio influență asupra sufletului ? Cu neputință. Sufletul omenesc, soarbe din ele, fără voia și știrea omului, tot ce-i trainic pentru acesta. După cum unde tainice leagă pe om cu om dela depărtări nemăsurate, tot aşa există fire nevăzute, care ţin pe om ca sclav bucățelei din natura în care trăește, a cărei suflet s'a infiltrat în sufletul lui, topindu-se în unul și nedespărţit.

Intr'aceasta stă și farmecul ce-l simți şi tu, trecător grăbit, străbătând frumusețile naturii. Dacă ochii deprinși numai cu înţelepciunea rece a cărților, par obloniți pentru farmecul naturii, fără voie natura îi des-chide o clipă şi pătrunde până'n adânc, înviorându-te pe nesimţite. Incruntat prin concentrarea gândurilor, surâzi fără voie. Socotindu-te, în îngâmfarea amăgitoare, numai al tău, stăpân pe înțelegerea totului, dunga împurpurată 'din norii albastrului luminos, îţi surâde tainic, îndeplinind o minune. Uiţi de tine și devii părticică din tot: păsăruică, fluturi, flori ori unde, sunt frați și surori. Ajungi copilul voios al Naturii. E răsbunarea ei; e mângâierea ei.

Și așa trecui fără ştire dintr'o încântare în alta.

La Veţel, cu castru roman, locul e atât de strâmt în cât calea ferată trece podul, mutându-se pe celalt mal; la Bretea scapă la larg, iar la Ilia, prin valea Dobrei, poţi privi în spre Timiș. La Zam e granița Transilvaniei. Aice se făcea descărcare de plute şi sare.

De când e trenul, Zamul a rămas liniştit, locuitorii cătându-si de ogoare și livezile de pruni, numeroase.

12. Spre Săvârşin, Mureșul e iarăși strâns în chingi. Crengile pădurii lovesc în ferestrele trenului, iar fumul mașinii se ține ca fâșii de scamă o bucată de vreme lipite de păretele scobit în nenumărate cariere.

Unde un pârâu din munţi a deschis o vâlcea, ca la Ilteu, casele cu acoperiș țuguiat de fân stau grămadă alături ea cu cele mai noi, cu acoperiş de ţigle. Ogoarele sunt orânduite cu regularitate geometrică, iar căpițele de trifoi par șandramale surpate, ca săle bată vântul şi pededesupt. Totul surâde: merii încărcaţi de mere cu rodiile ori chioșcurile numai fire argintii de mătase țesute de curpeni. Mijloace simple ale naturii, care din nimic creiază măestrite jocuri de imaginație. Până și cantoanele de drum de fier, nu sunt cocioabe părăsite.

Fig. 56. Cetatea Soimușului. (Des. C. Motaș).

In jurul lor stau grămezi deflori, iar de streşină se anină vița de vie, Pretutindeni, n'auzi altă vorbă decât cea românească.

— Măi Gheorghe! N'ai văzut pe Neacșu?

–– Dracul a văzut pe nimenea din ei.

— Apoi hai, nu meri acasă?

Ismenele largi, pare că ar fi nişte fustanale,opinci cu nojițe de piele strânse pe picior, geantă la șold și pălărie cu margenea strâmtă, dau locuitorilor altă înfățișare decât celor dinspre Hunedoara.

I-ai crede străini. Nu trebue de uitat că suntem la margene de stepă. De aceia şi femeile poartă rochii încreţite'n lung, oacheșe, cu pieptar strâns la șele, fără mânici. Duc pe cap coșul încărcat cu atâta ușurință, mlădiindu-se din mijloc, încât sunt de o gingășie rară. Fugi pe lângă Nadăș; lași în urmă Batuţa și Capruța.

Prin despicătura munţilor se vede zarea largă a șesului. Se putea în asemenea loc să nu fie o cetate? Cea dela Lipova e rasă. In schimb cea dela Șoimuș e aproape întreagă, cum era în veacul al XIII-lea, căci e sus pe pisc pietros şi râpos. Prăpastia o înconjură din trei părţi. Zidită de Ion Huniade, tatăl lui Matiaș, apărătorul creștinătății din neam român, stă încă impunătoare. Mult asemănătoare celor din Moldova, păreții ziditi din piatră şi cărămidă se înalță drept, una cu temelia de stâncă. Cu largă curte lăuntrică, era apărată la colțuri de bastioane, întărită pe din afară cu contraforturi, păstrate în întregime. Cine o stăpânea, era stăpân şi pe intrarea în inima Transilvaniei. Prin ferestrele de sus, privirea pătrunzătoare a străjerului căta spre adâncul Pustei. Norii de praf rădicați de copitele cailor în goană, îi spunea primejdia. Se rădica puntea și doar vulturii dacă puteau străbate în cetate.

La Lipova stâncele de granit se dau deodată în lături. Biserica ortodoxă, din veacul al XIV-lea cu picturi descoperite de curând arată cuibul vechiu românesc. Lipova și cu Radna de peste drum, sunt cele din urmă sate bogate de pe Mureșul românesc. În faţa ultimelor dealuri numai pomi, de pe dreapta râului, se reflectează albul imaculat al măreţei mânăstiri catolice, cu frontalul larg, mărginit de două turnuri înalte.

O piață spațioasă umbrită de platani rămuroşi, e locul de adunare al norodului venit din depărtări, ca să se închine la icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului, în ziua Sfântei Marii. Trepte largi, impunătoare duc la intrarea bisericii, de unde se desfăşoară priveliștea spre ultimele ramificații acoperite cu vii ale Munţilor Poiana-Ruscăi. Monumentala mânăstire nu se înalță acolo numai de dorul celor sfinte. I s'a dat toată atenţia, doar-doar va ademeni spre rugă şi pe cei de peste drum, din Lipova, a căror biserică strămo-şască a căpătat prin restaurare

stilul baroc al bisericelor din Viena. S'a întrebuințat mirajul minunii de o parte. Înstrăinarea aspectului bisericii vechi ortodoxe de alta, spre a atrage sufletele băștinașilor către legea străină. Conștiinţa națională însă biruie.

13. Ieşind din Radna nici o svâcnitură de teren nu ştirbeşte linia orizontului, perdută în aburii zădufului care par a lega cer de pământ.

O bucată de vreme atrage capătul M-ților Zarandului, povârnit şi numai viță. In bătaia soarelui de vară strălucesc liniile verzi ale butucilor de vie pare că ar fi sârmă de aramă cotlită, întinsă pe țăruși. Vii și numai vii cât vezi cu ochii. Dungile verzii, dese, se întrerup din loc în loc în jurul spaţiului unde s'a clădit crama şi vilele de adăpost, ce dau colorit variat peisajului.

La poale stau de strajă șiraguri de plopi piramidali, arbori atât de decorativi, mai ales când își înalță coroana de chiparoși pe ecranul luminos al cerului fără pic de nori.

Incetul cu încetul se lasă cortina depărtării şi peste viile arădene. Deslușirile dispar; colorile se uniformizează, până ce se contopesc în pata cenușie ce arată margenea munților cu vârfurile teșite. Drumul taie întinsul câmpiei netede, cu aspect când desolant ca la începutul toamnei, când viguros ca în toiul verii. După seceriş pare ars, pe cât de verde e în primăvară. Stoluri de ciori, sbor de colo colo căutând locul ariilor. Cârduri de vite se adună spre amiază la treucele de lângă fântâna cu cumpănă. Oile fumurii par tufe de spini, iar cârdurile de porci bulgări resleţi.

Fig. 57. Marginea M-ţilor Zarand. (Des. C. Motaş).

Și așa mergi kilometri întregi, fără să întâlneşti un sat, căci îngrămădirile omenești se ţin de firul apei, al cărui drum abia este arătat printr'o dungă mai închisă de arbori. Cu cât te apropii de Arad, cu atât se întețesc semnele de viață; la o cotitură de drum îţi apare gard de verdeață peste care răsare umbra nedesluşită a turnului primăriei, a cupolei Palatului cultural, ori turla bisericei catolice, printre liniile negre ale hornurilor de fabrici.

Mureşul își continuă drumul lenevit, cu apa-i tot mai mâloasă, în umbră de sălcii, cotind mereu, pare că ar vrea să-și întârzie sfârșitul.

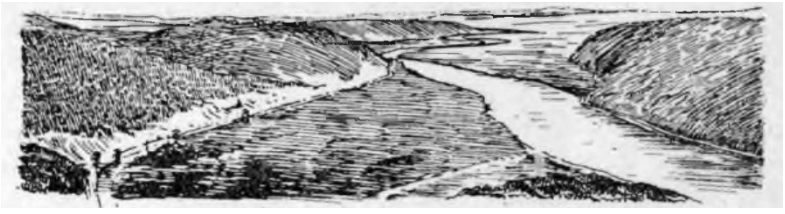

Fig. 58. Ieşirea Mureșului spre câmpie. (d. foto. V. Puşcariu).

Dealungul lui se mai înșiră multe sate româneşti, cu gospodării întemeiate, înecate în ramuri dese de arbori.

La Cenadul-Mare cu câmpuri de experiență agricole, Mureșul părăsește țara, ca să se verse în Tisa, la Seghedin, nume ce-ţi deșteaptă fiori.

Pe valea Prutului.

l. Fiecare râu are fisionomia lui. Dacă ar fi să le poți aduna alăturea pe toate, cu mediul lor, ar fi atâta deosebire între ele, ca şi între oameni.

Influențează fiecare în chip variat pe călător. Unele te înfioară; altele te fac să surâzi de mulțumire. Când privesti Bistriţa mereu încrețită, îţi apare grija omului grăbit să isprăvească mai repede ce a început. Dacă privești de pe mal Moldova, pare că ai înainte o zână cu bogatu-i păr resfirat, de-l flutură vântul. Siretul, cu lunca lui largă, luminoasă, e prietenos, te îndeamnă la gânduri senine.

In știința geografiei se vorbeşte de râu tânăr, matur ori bătrân, scara vieţii din chromosurile nelipsite mai de demult în casele tuturora. Legea generală se aplică însuflețitului ca și neînsufieţitului.

Pârăul tânăr abia ieșit din izvor, e sglobiu, turbulent; sare din piatră 'n piatră, gălăgios; aruncă șăgalnic stropi de apă în florile de pe mal. Acum e limpede ca cristalul; acum se mânie.

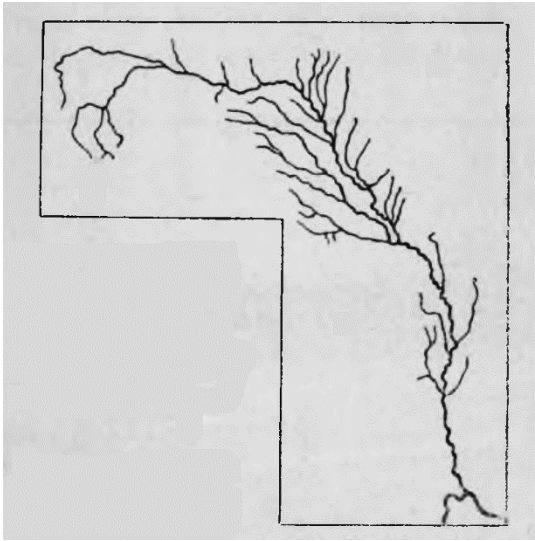

Fig. 59. Basenul Prutului

Râul matur e puterea neostoiată; e aşezarea vieții bine țărmurită. Mânia lui e teribilă; se revarsă nemilos de jalea ce o împrăștie. Când a îmbătrânit e omul gârbovit gata să se așeze la fiecare pas pe o piatră de lângă drum, spre a se odihni. Se opreşte'n loc, cu şerpuituri lenevoase deşi tot îi mai place să-l bată soarele, să-i cânte privighetoarea de baltă.

2. Prutul de cum a intrat în țară, pare ostenit de drum. Și doară nu a făcut cine știe ce cale lungă, din Carpații Galiției. La locul unde se varsă în el Ceremuşul, râu de graniță, curge printr'un şes larg, se resfiră ca într'o deltă. Carpații au rămas departe; se văd ca șiraguri înegrite, uneori sinilii, în zarea dinspre apus. Prutul fuge de ei, face un ocol cât poate spre răsărit.

In totul e un râu posac. Rar e limpede chiar când are apă puţină. E o fire de izolat și hursuz. Se înfundă între dealuri și nu le mai părăsește. Mereu mânios, nu-și află loc. Malurile lui, în tot lungul aproape, sunt năruite. Răni vii se alipesc altora încă necicatrizate. In șerpuiri cum nici un alt râu, nu le are, e nehotărît. Acum rupe o bucată de pământ din Basarabia și o dă Moldovei cu pădure și ogoare cu tot, acum dela Moldova trece pământ în Basarabia, stârnind multe neînțelegeri între

vecini. Oamenii fug de el. Rar sat care să fie chiar lângă apă, căci e vai și amar de zilele lui; în fiecare primăvară stau locuitorii cu frica 'n sân să nu le ieie avutul.

Nu e nici prietenos. Se înconjură numai de coturi moarte ori bălți, de n'are omul unde pune o palmă de sămănătură sigură. Curge înfundat în sinea lui, printre zăvoaie dese de plopi de nici nu-i vezi faţa, sau între sălcii, stuf și papură deasă, în tovărășia lișiților şi a rațelor sălbatece, până ce se furișează repede, dând în Dunărea.

De aceia valea lui nu e prea populată. Satele nu-l întovărăşesc. Oraşe mari, afară de Cernăuți, nu s'au întemeiat în lungul lui. Doar la vaduri, în popasul drumurilor din curmeziș se mai găseşte câte un târgușor.

Fig. 60. Pod plutitor la Noua Suliţă. (Foto. I. Constantinescu)

Nici afluenți nu-i prea vin. In tot drumul lui numai Jijia mâloasă e cel mai de samă. Și aceasta pare că nu ar vrea să-și unească apele cu el, mergând lângă dânsul lungă cale.

Nu e an în care să nu-și ieie jertfe omenești. In fiecare vară la Ungheni, înghite, în faţa celor de pe țărm, îngroziți, câte un copil imprudent, care nu încearcă întâi locul cu piciorul, să simtă capcana ce o întinde nepoftiților. O bulboană, unde nici n'ai bănui, îl trage la adânc într'o clipă. Cadavrul îl asvârle cine ştie unde, în josul apei. Pedepsește crunt. E ca un ogru nemilos. Numai somnii lenevoși, une ori cât balaurii de mari şi grași, îi sunt prieteni și-i adăposteşte în cotloane tăinuite.

De aceia nici poporul nu-l prea iubește, Mai ales câtă vreme a fost prăpastie adâncă între fraţi, însem-nând graniţa dela răsărit, într'una era blăstămat.

Nici un drum nu-l întovărășește în lung, afară de acela care leagă sat de sat, întrerupt în locurile unde dealurile alunecă sau unde apa este prea aproape. Drum de fier nu se află de cât pe o mică porțiune până la Noua-Suliță; prea puţine poduri leagă un țărm de altul, iar navigația nu-i turbură liniștea; rar vineau plute din Bucovina spre Galaţi, sau spre toamnă, caicuri urcau în susul lui trase cu greu de un vaporaș ca un gândac, Şi totuși nu e lipsit de ademeniri mai ales privit de pe înălțimea dealurilor vecine. Farmecul i-l dă cerul albastru al Moldovei, cerul siniliu din pânzele lui Verona, care-i cunoaște mai de aproape tainele.

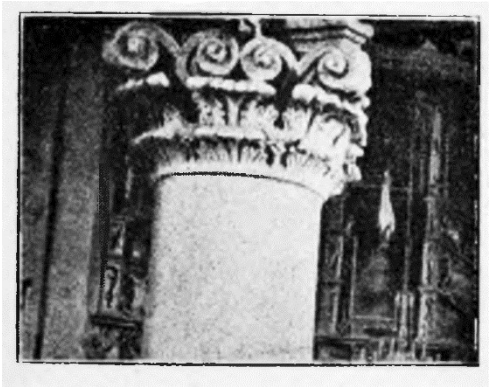

Fig. 61. Capitel din Biserica dela Horecea. (d. G. Balş).

3. Cel dintâiu punct de observare al văii e Cecina de lângă Cernăuţi, deal izolat, cu drumuri șerpuite, printre brazi plantați și fagi rămuroși din vechea pădure bucovincană, cu ochiuri de apă limpezi la fața cărora patinează fugăii iuți, spre fundul cărora se furișază câte o rază de soare, de face să străluce tipsia de aramă a frunzelor uscate de fag.

De pe vârful Cecinei, nu se văd de cât puține acoperișuri din capitala Bucovinei, ascunsă după o muche de deal. In schimb priveliștea e largă asupra dealurilor dintre Prut și Nistru, ondulate, sub muchea cărora se înşiră sat de sat până departe în ţinutul Hotinului. In Zusca-veche poţi număra casele. Din Mahala nu zărești decât biserica, o pată albă strălucitoare. Alte sate cu nume rutenizate (Toporăuți, Calincăuţi), se țin ca nişte pere verzi în ceața argintie. In Horecea însă, dela marginea Cernăuţilor, biserica zidită cu ajutorul marelui logofăt Cilibiu în 1766, cuprinde masivi stâlpi cu frumoase capiteluri la capăt. Prutul se apropie de oraş; e folosit pentru băi. Pe urmă din el nu vezi decât oglinzi strălucitoare, sub ceața ce-l acopere.

Pe deal se zărește Mamorniţa, de unde uşor se ajunge la Cernăuți. De aice începe Codrul Herţii, temut odată de negustori, pomenit des de Alecsandri, azi însă pe an ce trece mai rărit.

Orășelele abia își duc vieața. Două rânduri de dugheni dealungul drumului, unele'n altele, cu acoperișuri pleoștite, cu marfa expusă pe prispe late, cu obloane folosite drept tarabe. În jur case de țară, ca şi vechi case boereşti, încăpătoare, cu stâlpi la cerdac, dar tot mai ruinate. Așa e Mamornița, aşa e Herţa, de unde se trage Gh. Asachi, cu o frumoasă biserică dela 1807. Tot așa e peste drum Noua-Suliță, ceva mai înviorată prin drumul de fier ce leagă Cernăuţii cu Chişinău, prin lung ocol până aproape de Nistru.

Prutul îşi continuă drumul molatec, în coturi tot mai strânse, între zăvoaie dese de sălcii. Satele stau pe malul înalt; sunt gospodăroase, toate aproape cu casele acoperite de stuf bine bătut, încât străluceşte ca plăci aurite. Mai frumoase spre sară, în bătaia piezişă a soarelui, când albul pereților iese în relief, contrastând cu galbănul acoperișurilor şi florile sinilii trase în jurul ferestrelor. Toate au prispă lutuită în jur, unde stau şi se soresc copii în primele zile de primăvară ca şopârlele amorțite de frig. Cânele stă covrig lângă ei, iar femeia aleargă de colo colo după ale gospodăriei. Nu e casă fără coşer împletit, acoperit cu strujeni. Nu e gospodărie fără de bucătăria de vară, o casă în miniatură, reproducând vechea locuință neolitică, cilindrică şi cu acoperişul țuguiat.

Ce greu străbat influențele orăşăneşti până prin meleagurile acestea. Trăesc

oamenii izolați aproape ca și în munți. De aceia şi vieața a rămas patriarhală ca pe vremea lui Ștefan, în toate. Bucata de pământ dă hrana; curtea împrejmuită cu gard de nuiele înstreținat, e lumea 'ntreagă. Soarele luminează sufletul, iar larga zare de peste Prut ține loc de orice distracție.

Învățătura ? E transmisă din mamă ‘n copii prin poveşti şi credinți.

Brazda cu o crenguță de răchită, înfiptă în parii dela poartă, de Sf. Gheorghe, însamnă bucuria primăverii; creanga de tei lângă uşă la Rusalii, e semnul verii îmbelșugate, iar duhurile rele sunt alungate dela casă prin mirosul de usturoi, cu care se freacă la țâțână uşa, în sara de Sf. Andrei. Plugarul aşteaptă primul fulger ca să semene fasolea, și nu ț'ar băga fierul plugului în brasdă până ce nu-i spune mâțișorii sălciilor, fie cât de cald mai înainte.

Fig. 62. Biserica din Herţa. (d. G. Balș).

4. Dela Rădăuți, orășel la fel cu Herţa, ca și Lipcanii de dincolo de apă, de unde trenul apucă în încolăci-turi largi spre Nistru, malul Prutului se mai înviorează. Valea lui aduce aminte pe a Nistrului. Malurile nu sunt numai surpături de lut, tăiate ca mămăliga pe fund, felii-felii, de formează gheburi rotunzite pe care numai vitele se pot acățăra la păscut. Din temelia pământului ies capete de stânci tari, aceleași din care e clădită Viena. Aice stau insă nefolosite. Valea e mai strâmtă, păreţii sunt mai drepţi. Pârăiașele ce vin spre Prut sar din trepte'n trepte, în murmur de sipot. Satele sunt mai rare, dar mai compacte.

În unele, cum e Mitoc, Miorcani, s'a mai păstrat urmele feodelor. Curțile boiereşti sunt palate încăpă-toare, luminoase, cu grădină de pomi în jur, cu balcon larg de unde se prinde frumoase perspective. Din păcate unii stăpâni le-au părăsit cu mult înainte de fărămițarea pământului prin împropietărire. I-au atras frumusețile Nisei, ademenirile Parisului. Arendașii le-au luat locul. Pe urmele vechilor răzăşii, s'a întins Fischerlandul. Rar, câte un proprietar a cărui abârșie se urmărește până'n vremea lui Ștefan, cum era un Stroici, mai rămâne locului, cu înrădăcinarea şi îndărătnicia răzeșului, care a păstrat adâncă dragoste de moșie. De aice, din umbra plopilor înalți, s'a inspirat poetul I. Pillat, în popasul din vacanțe:

Sunt gospodar în satul meu Miorcani
Muiere, prunci, nevoi, belșug: o casă...
Și floarea rea a soarelui, de ani,
Pe zidu-i alb o umbră-albastră lasă,
Icoanele s'au afumat puţin
Cu sfinţii lor cei mari cu barba 'n spume,

Dar, viu – pre Domnul Sfânt – în grajd îl ţin:
Un bou, bou bun, nădejdea mea pe lume.

Fig. 63. Dintr'un sat de lângă Rădăuţi.

Dela Manoleasa şi mai ales dela Râpiceni, cu fabrica de zahăr, începe partea cea mai pitorească, din valea Prutului. E un dar al naturii, pe care alte râuri nu-l are.

Din mal, ca și din coama dealurilor, răsar creste albe de piatră de var, clădite sunt milioane şi milioane de ani de atunci, în apele mărilor care se întindeau peste tot. S'au înălțat un fel de recife, ca și acele pe care coralii le zidesc azi în apele înferbântate ale Oceanului Pacific. Ploaia le-a scos mai la iveală, creind un pitoresc neasămuit de fermecător.

In curmezișul Prutului, şi apoi până departe spre Hotin, se înşiră creste albe de calcar. Prutul tăindu-le în curmeziş tresaltă puţin din amorțirea-i de până aice. Ca să le învingă îşi strânge apele grămadă. Aice îi mai auzi ceva glasul, ca mârâitul de o clipă al leului adormit în cuşcă și supărat de vre-un drac de copil ce-l trezeşte din visul ţărilor cu năsip şi libertate.

Contrastul naşte peisaj vioi, mai în sus de Ștefănești. Lângă ostrovul înverzit, numai sălcii şi plopi, se înalță „Stânca”, albă, curată, cel mult cu câte-va cultuce de plante cu frunza grasă şi groasă. Te crezi în munţi. De pe vârf, te bucuri de un tablou unic; valul de piatră albă ca un lung zid năruit, se întinde în curmezişul Basarabiei, trăgând dungă în mijlocul ogoarelor ce acopăr restul dealurilor joase, rar cu câte un pâlc de pădure. Piatra de var e prețioasă. Prin ea a ajuns Popa Tanda să aducă belșugul în satul sărăcăcios. Dela bordeiu până la palat, varul e necesar, iar varul de Ștefănești a devenit vestit. Aşa s'a creiat un mic centru industrial, dar nu de Români. Ei sapă piatra, o duc la cuptor, se dogoresc la para jarului, o cară până la Iași. Le face toate pe sama altora.

El e salahorul. Nu s'a râdicat până la exploatator. E exploatatul de veacuri în toate. Nimene nu i-a insuflat credință în puterile proprii.

Stâncele acestea mai au ceva particular. |n piatră de var apa de ploaie scobește hrube, iar peșterile au procurat adăpost omului, În aceste ținuturi au trăit un întins cuib de oameni primitivi, încălzindu-se la focul nestâns, învăliți în blana animalelor vânate. Drept arme le servea la început bâta ruptă din copac, sau cremenea abea cioplită ce o aflau din belșug în jurul lor. Cenușa vetrei lor s'a găsit în hrubele din piatra dela Râpiceni, iar uneltele de cremene se întâlnesc puzderie, alăturea de resturile animalelor vânate pentru hrană. Ba acești strămoși preistorici au devenit și negustori. În malul Prutului, mai în sus, până la Mitoc, găsindu-se cremene multă, s'au închegat ateliere de fabricat arme și unelte, vândute celor care nu

aveau cremenea la îndemână. Urmele atelierelor sunt păstrate prin mu dite în locurile fabricelor de arme primitiv «remenii cioplite, le-au urmat cei care lustruiau uneltele care din Vânători, nomazi, au devenit așezați, cu gospodărie hotărîtă.

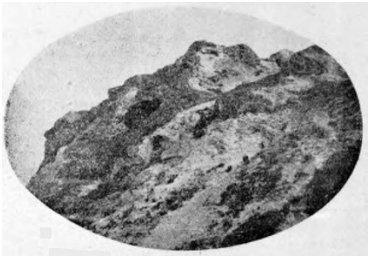

Fig. 64. Stânca dela Ștefănești (Foto. N. Moroșan).

Atât de puțin s'au schimbat lucrurile de atunci, din zorii vieții.

Casele și azi ca și atunci au pereții din nuiele împletite, ca şi a oamenilor neolitici dela Cucuteni, de lângă Iași, meșteri în fabricarea oalelor încondeiete măiestrit. Baltagul cu piatra lustruită la mâner a rămas același, ca și cojocul miţos, blana oaei, cel mult dubită. In valea izolată a Prutului, prea slab a suflat vântul primenirii.

Idilă bucovineană (Foto. Chevalier)

Sunt vaduri omeneşti, ca şi vaduri de ape. Aice au trăit oameni ce vânau reni și zimbri. Era loc ales. Pe aice s'a ținut și șleaul noroadelor venite dinspre răsărit. Altfel n'ar fi fost însemnat locul cu o biserică, zice-se de către Ștefan-cel-Mare, după care s'ar trage și numele târgului. Arhitectura mărețului monument pentru partea locului, este însă ceva mai deosebită de a celorlalte biserici de pe vremea lui Ștefan. Înșirarea ocnițelor dese sub streșină, deasupra firidelor din jurul pereților spun de un stil mai nou.

De altfel şi azi acest târgușor are o ore care importanță. După ce a stat la graniță de ţară vreme de un veac, acum învie. E un mic centru de desfacere pentru Basarabia. E o poartă de deschidere pentru stepa dela Ripiceni ce se întinde până spre Botoșani.

Cetatea Feldioara (Foto. M. Zapon)

Casă românească din Cârța. (Foto. I. Simionescu)

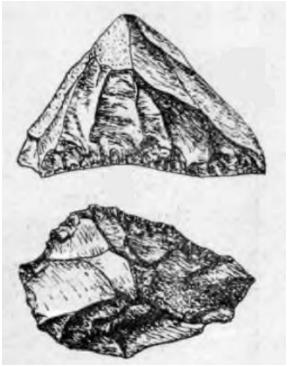

Fig. 65. Unelte de cremene dela Ripiceni.

Prutul în tot drumu-i de până aice despică 'n două un ţinut cu dealuri joase, fără păduri, cu apă sălcie în izvoare, cu iazuri pusderie, dar cu pământ negru și gras, unul din grânarele prețuite ale Moldovei.

5. Dela Ștefănești în jos, Prutul e altul. Până aice l'a mai ținut în loc malurile de piatră. De aice nimic nu-i mai stă în cale. E în largul lui, numai bălți și ostroave de plopi. Când priveşti de pe malul dela Bivolari, lunca e un întreg vălătuc de cununi de arbori, asemenea norilor care se rostogolesc uneori plumburii, greoi, la fața dealurilor.

Toată vara e un larmăt neogoiat de păsări. In luna lui Mai, privighitorilor nu le mai tac pliscul, răspândind imnul dragostei şi al speranței în vieață. Râul stă ascuns, la umbră, neturburat de nimeni. Mai în jos se apropie și Jijia de albia lui. La Hermeziu, locul de veșnică odihnă al lui C. Negruzzi, nu rare ori se întinde un lac. La Cârniceni e raiul gâștelor care se înfrățesc cu pasările de baltă, iar cocostârcii numeroși ai crede că se preumblă tacticoși și indiferenți, pe smârcurile abia sbicite. Ca din întâmplare săgeată câte o broască ce nu s'a ferit la vreme din cale; se svârcolește o clipă în vârful pliscului, dar degeaba.

Satele din jur sunt adevărate colonii de cocostârci. Nu e casă fără cuibul lor. Iar sara, când se întorc părinții la odihnă, pârâie ca niște moriști pliscurile celor tineri şi bătrâni, vorbele lor, semnele de bucurie și de dorinți.

In timpul când Iași era Capitala României, vremuri atât de proaspete dar atât de ușor uitate, aice a fost tabăra cercetașilor, o experiență reușită de școală în aer liber. Micii Robinsoni deavalma munceau la toate.

Cartea era prietena hârleţului, iar adevărata școală a vieții funcţiona de minune. Nicăeri nu puteau fi înțelese și gustate mai bine Odele lui Horaţiu, decât în răsuflarea călduță a pământului proaspăt arat, iar trigonometria nu se făcea cu creta pe tablă ci cu lanțul pe teren. Școala şi nevoia înfrăţise pe fii de bogătași cu

cei sărmani; mindirul de paie părea somieră de puf.

Prefacerea o adusese munca, muncă în aer liber și cu urmări imediate. De pe urma ei mâncau elevii. Altfel ar fi cunoscut groaza foamei.

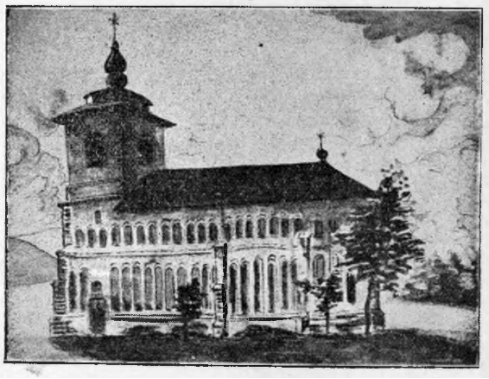

Fig. 66. Biserica din Ștefănești. (d. Col. Gheorghiu).

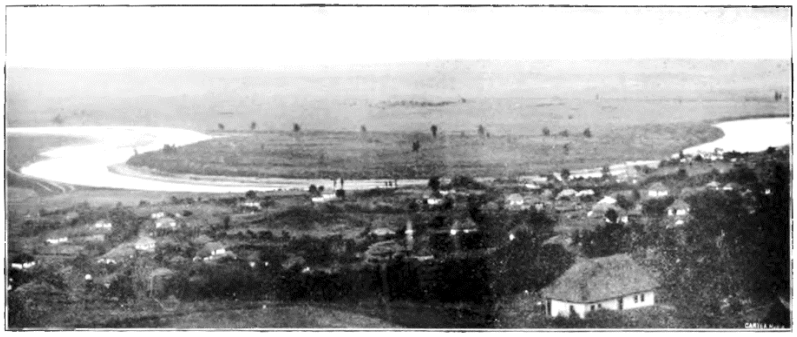

Cotul Prutului la Horodişie (Dorohoi)

Aproape sunt şi cele două orășele cu acelaș nume: Sculeni; unul pe un mal altul pe celalalt, legate printr'un pod, veşnic ameninţat fie de furia apelor umflate, fie de sloiurile pornite la vale.

Păcat că experiența aceasta reușită n'a avut nici o urmare asupra organizației noastre școlare.

Rumeneala feței, brațele bronzate de soare, voioşia sufletească, cântecele care încheiau ziua de muncă, rugăciunile în altarul mare al naturii, sănătatea fizică și sufletească a elevilor, îţi umpleau inima de bucurie și nădejde. Nu la puțini însă din cei care au simțit contactul picioarelor goale cu asprimea bulgărilor, zilele de înălțare și primenire sufletească trăite la Sculeni au rămas numai ca simplă amintire. Le-au servit și drept cârmă în viaţă.

Fig. 67. Cuib de cocostârci. (Des. C. Motaș).

6. De aice în colo lunca Prutului e un întins lac. La Cristești permanent, aiurea mai sacă peste vară. E ca în deltă, primăvara. Răţuştele foiesc ca furnicele, ieşind în cârduri mici din stufăriş; bâtlanii stau ca parii înfipţi în apă în așteptarea pradei; lișițele ca tăciunele sbor săgeată. E viața plină pe care o dă apa, stuful, soarele.

Nici un semn că asemenea dar al Naturii e lângă un oraș mare. Stă tot aşa de primitiv, ca și sute de ani în urmă, afară doar de trenul care tulbură, acum mai des, liniștea vietăților.

Ce n'ar fi un asemenea lac, lângă un oraș din Apus.

Valea se deschide spre răsărit căci aice se unește Bahluiul cu Jijia, deschizând poartă largă crivățului,

In fund, proectate pe cer, se înalță turlele Cetățuiei din veacul al XVII-lea, ca nişte scunde minareturi; mai încolo, tot pe muche de deal se profilează zidurile și turnul masiv al Mănăstirii Galata, din veacul al XVI-lea, pe acoperișul căruia încep să crească burueni.

Apucând drumul Țuțorei, numai vii, străbați o nouă parte frumoasă din valea Prutului. Treci prin dreptul dealurilor înalte din inima Moldovei, aproape unite cu ale Codrului basarabean. Ele strâng încă odată mersul Prutului, îl silesc să nu mai adăsteze în coturi zăbavnice.

Colțuri de dealuri rupte, spinări rotunzite și împădurite, coaste cu livezi, bucăți de vii împrejmuite cu cătină, îl întovărășesc până mai în sus de Huşi.

Dincolo, în Basarabia, se înalţă împădurite dealurile mai înalte, cu Măgura Lăpușnei, ca un far de orien-tare. In aceiaşi linie cu mânăstirile din jurul Iaşului, la poală de deal, ți se arată locul unde se află Mânăstirea dela Vărzăreşti, singurul colț tăinuit de rugă în partea aceasta a Basarabiei. Dealurile se scoboară și de o parte și de alta.

Prutul îşi iea fizionomia-i obișnuită de luciu întins de ape, stufăriş și sălcii. Sub muchea Dobrinei, ce freamătă primăvara de imnurile numeroaselor privighetori, stă întins singurul oraș mai de samă din lungul Prutului, Huşi, cu veche episcopie din veacul al XVI-lea, cu împrejurimi numai vii, odinioară prilej de cântece și veselie la culesul strugurilor. Nimic nu spune la Stănilești din apropiere, că aice s'a hotărît soarta lui D. Cantemir, cel care vroia să scuture țara de jugul Turcilor, aliatul marelui țar Petru-cel-Mare.

Aici la Stănilești s'au întâlnit armatele dușmane și bătălie mare s'a dat, scrie Neculce, care a luat parte la ea: „Iar când au fost marți dimineață, Turcii s'au strâns toți de parte, şi acolo ș'au făcut meterez și ș'au așezat toate puştele cele mari și au început a se batere prea vrăjmaș, cât nu se vedea razele soarelui şi se întunecase lumea de nu se vedea om cu om, ce numai se vedea para cum eşia din puşte, ca cum ar arde nişte stuf mare trestie pe nişte vânt mare; așa se vedea focul eşind din puşte. Numai ce voiu să zic, poate fi Dumnezeu fereşte la război, ca dintr'o mie de sinețe, abea se întâmplă de loveşte un om; că de ar fi nemerit tot focul cât slobozia, n'ar fi mai rămas nici la Turci, nici la Moscali, om de poveste; după cum, zice un cuvânt Miron Logofătul, mare este omul, iară la război mică îi este ţinta”.

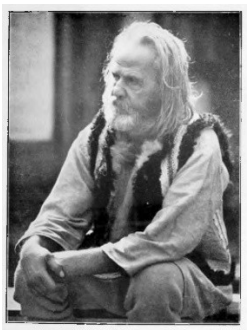

De pe valea Siretului (Foto. Chevallier)

Casă de pe valea Siretului din Moldova.

Pacea s'a făcut, dar Dumitraşcu Vodă liniște n'a mai cunoscut. A pornit în pribegie, a ajuns spre Moscova, de unde însă a scris frumoasele cărți despre mult dorita lui Moldovă.

Totul s'a şters. Prutul a așternut strat de mâl peste locul unde a curs atâta sânge. Câte odată brăzdarul plugului mai scoate din țărnă câte o țavă de sineață mâncată de rugină, ori câte un pinten al vreunui călăreț.

7. Lunca Prutului se tot lățește; pe fundul ei încep să se arate și ochiuri mari de apă, adevărate lacuri. Căsuțele din Leova pe malul basarabean se întind pe coasta traganată, ca și cele de mai de jos ale Fălciului, unde s'a încheiat pacea dintre Petru-cel-Mare cu Vizirul Mohamed.

De aice înainte Prutul e ca o baltă plină de stufăraie; de abia se vede Cahulul pe celalt mal, izolat ca și Soroca de pe Nistru de restul țării. Malul basarabean se rădică drept o dungă galbănă deasupra apei, mereu lovit şi proaspăt năruit. Satele sunt strânse în câte o lăsătură din mal, pentru ca vitele să n'aibă prea mult drum de făcut la adăpat.

Și apoi deodată la Tulucești, se întinde pânză de apă largă.

E Brateșul înzăgăzuit pe marginea unde fuge'n lungul lui trenul. La față domneşte linişte deplină. Rar câte o barcă de pescar alunecă asemenea fugăilor, insecte ce patinează pe oglinda apelor stătute. Nici nu ţ'ar trece prin minte că mai încolo e un oraș mare ca Galaţi. Nimic, nici un semn de folosința lacului nu-l arată.

Fig. 68. Dintr'un sat din jud. Cahul.

Către răsărit se încondeiază dunga gălbuie a malului basarabean numai râpi şi ponoare. Din ceața deasă lăsată spre capătul sudic al lacului se zăresc umbre întunecate cu contur neregulat. Sunt Munții Măcinului, care se deslușesc tot mai bine cu cât te apropii de Galaţi, până ce luminați în plin îşi desfăşoară profilul lor vrâstat de munți străvechi, cu înfățișări din Alpii Făgărașului.

Prutul se abate, se furișază pe lângă lac, căruia îi varsă doar din prea plinul lui și înainte de Reni se strecoară 'n Dunărea. Dacă n'ar fi arcul podului de drum de

fier, când scobori pe Dunărea cu vaporul dela Galaţi spre Tulcea, nici n'ai bănui că ai trecut pe la gura lui.

O undă mai gălbie apropiată de mal în apa Dunării, e semnul existenții lui.

Mai înainte vreme când debarcaderul dela Reni era plin de poliția străină, fiorul deșteptat îţi amintea și de Prut. Acum de când tricolorul fâlfâie în vârf de prăjină, ca o pasăre în văzduhul albastru, la gura Prutului faci cruce de mulțumire.

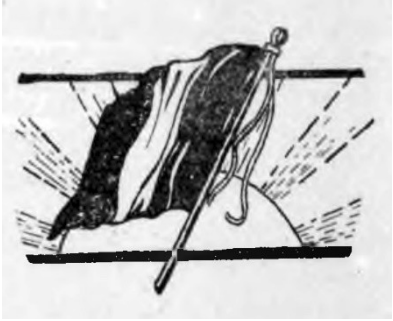

PITORESCUL IV ROMÂNIEI

PROF. I. SIMIONESCU

PRIN MUNȚII NOȘTRI

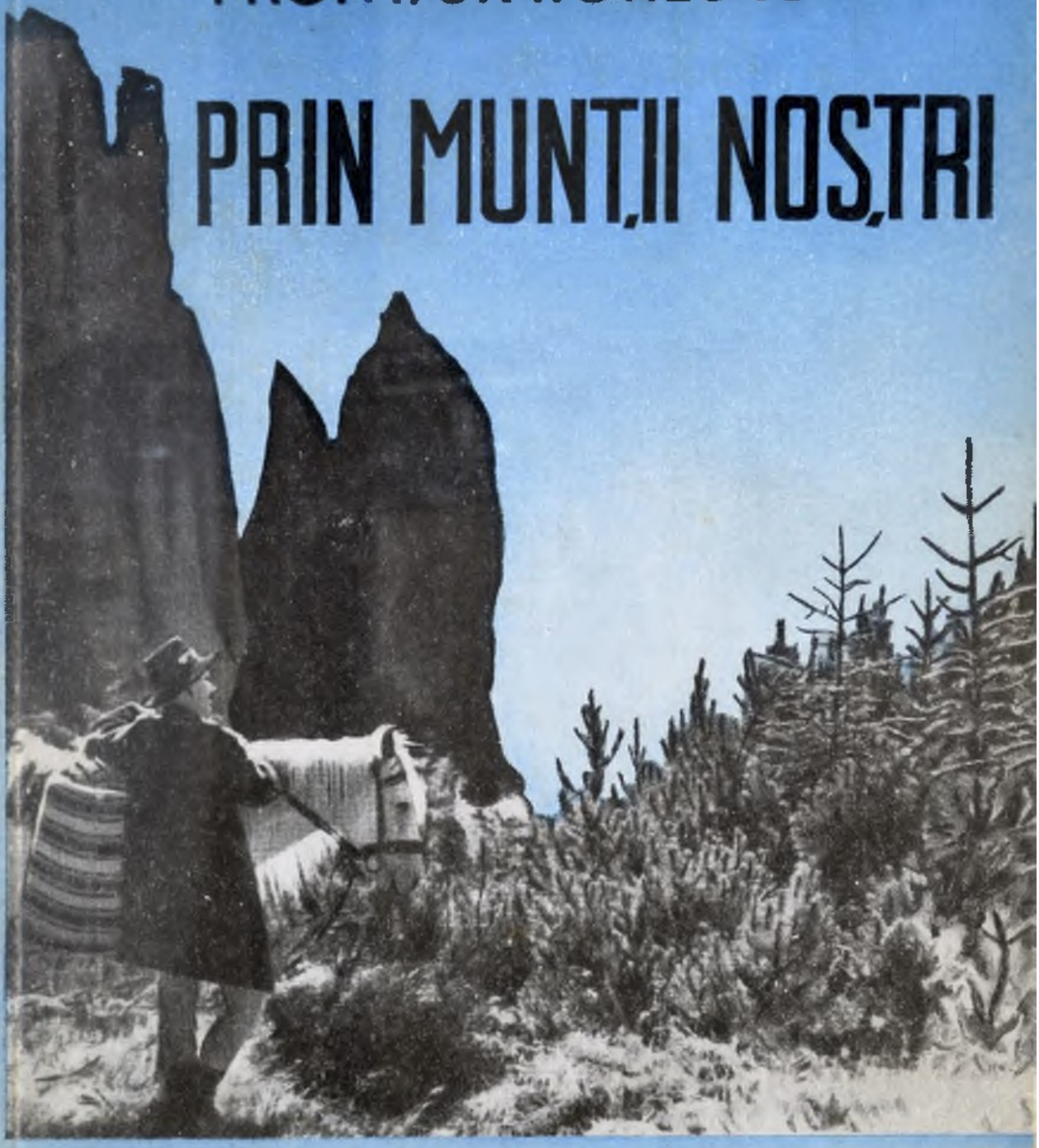

EDITURA CARTEA ROMANEASCA BUCURESTI

Rugăciune.

(Drept prefață)

Doamne!

Ajută-mi să duc la bun sfârșit aceste pagini, prinosul meu smerit către prea scumpa Țară, cu frumuseți atât de mândre, cu neam vrednic, dar așa de greu și des încercat.

Le-am început sub adânca durere a sfâșierii unei părţi din trupul ei, cu conturul soarelui. Nu s'a ţinut în samă nici sufletul poporului, acelaș în lungul și latul țării, nici dovada cetăților care grăiesc încă despre întinderea şi stăpânirea românească din vechi timpuri.

Am pus lacăt clocotișului de răsvrătire; mi-am astupat urechile să nu ajungă până la mine jalea chinuitoare. Intr'o încordare supraomenească am căutat liniștea necesară, greu de atins, spre a putea să desă-vârșesc lucrarea în vremea când se hotăra cedarea unci jumătăți din Ardeal, cu neaoși Români.

Ajută-mi, Doamne, să isprăvesc încercarea mea de închinare înaintea altarului sfânt al dragostei de Țară.

Nădejdea 'n Tine nu ne-a părăsit, căci Calvarul Mântuitorului stă în fața tuturora, în asemenea clipe de vifor năprasnic.

Credem în dreptatea Ta, Atotputernicule. Nu ne vei lăsa pradă lăcomiei veșnice, căci nu am greșit nici Ție, atâta, nici altora, pentru ca să sorbim într'una din paharul amarelor încercări.

Răsărit de soare în munții Gilăului.

Munţii României.

O, voi, povârnisuri scăldate în raze
Cu sate pe poale, cu neauă pe piscuri
Chemaţi să mă 'ntâmpine 'n dragul lor cântec
Isvoarele toate, pădurile toate...
Vă vine prietenul, munţilor!

G. Vâlsan.

O cunună de munți, ca ziduri de cetate, înconjură inima României. Nu sunt prea înalți; piscurile lor nu se ridică până 'n zona frigului perpetuu, ca să-i acopere cu scufii de ghiaţă, neprietenoasă. Mai tineri ca vrâstă, înfățișarea lor e sveltă, variată, vioaie. Nu formează nici val continuu, pentru ca să despartă frate de frate. Văile pătrund adânc spre creasta lor, așa încât oamenii găsesc loc bun de adăpost și pază totodată pe drumul tăiat de ape; străbat lesne prin trecătorile numeroase dintr'o parte în alta.

Pădurile se urcă până spre înălțimele mai mari; bogatele pășuni smălțuite, grase, covor verde împestrițat cu flori oacheșe, îi fac să fie populați peste vară; devin izvor de viață pentru oameni. In jurul lor, în cuprinsul lor, în depresiunile ce-i caracterizează, îşi duc traiul din moşi-strămoși, Români curaţi la suflet, care învinq prin energie și răbdare greutățile vieții. Unii au păstrat aproape neatins arhaismul strămoșesc. Alții, cu îndârjită voință, s'au revărsat departe pe clina munților, înviorând vlaga națională. La poalele lor, în tăinuitele înfundături de văi, cu liniște dumnezeească, stau locaşurile de rugă dar și apărare, păstrarea credinții dar și vatra de unde s'au răspândit scânteile culturii naționale.

Munții înseamnă pentru noi cuibul în care s'a zămislit poporul român; din ei s'a răspândit vânjoșenia minții și a trupului născută prin asprimea traiului; în ei a început să se arate zorile clocotișului de patimi manifestat prin cântec și muzică. In cuprinsul lor s'au strâns izvoarele energiei etnice în trecut; din ei a pornit regenerarea neamului; ei rămân scutul apărător al viitorului.

Drumurile prin munții noştri nu au acelaş înțeles ca pe aiurea; nu sunt numai evocatoare de variate și neîntrecute frumuseți naturale. Ele nu deşteaptă numai mulțumirea trecătoare a suişului. Străbătând munții, răsfoieşti pagini din vâltoarea neamului; cunoști sufletul și energia poporului. Te recreezi dar și înveți. Nu rămân forme rigide; n'au glas numai pentru apoteozarea farmecului, a măreției și a

armoniei din Natură. Nu e drum care să nu te puie în contact cu probleme ce stau la baza ființii noastre etnice. Nu e pisc mai răsărit de unde privirea să nu se rotească peste zarea întinsă, de unde răsar amintirile sbuciumului neamului nostru și prin ele speranța biruinței din viitor, cum am biruit şi în trecut.

Potecile care ne duc prin Carpați nu ne urcă numai spre seninul cerului curat, spre îngenunchiarea în faţa ademenirilor naturii. Prin locul unde sunt aşezaţi, adaugă acestei ideale preocupări de satisfacerea fru-mosului și gândul la noi, la soarta noastră ca popor, aşezat în zeliștea vânturilor.

Munţii sunt ai noștri, toți, în lungul și latul lor, ori care ar fi granițele trecătoare trase peste ci. În tot cuprinsul lor nu se aude decât vorbă și cântec românesc.

Fig. 3. Din zidul munților României.

Făptura lor, sufletul lor oglindesc vieața: sufletească a neamului în mijlocul cărora în întregime se înalță, drept zid de susținere al întregului pământ românesc, Stâncile nu par mute în frumusețea lor sălbatecă; șuerul cetenelor cântă doina, aleanul sufletului românesc; șopotul izvorului răcoritor îi ține isonul.

Fig. 4. Casa de munte

Dela improvizatul adăpost al ciobanilor dela sterpe, adesea un colţ proeminent de piatră, la stâna temporară ce se poate muta din loc în loc; dela nedeicle vesele ce se mai țin pe unele plaiuri cu răscolitoarele sunete de bucium, ce chemau odinioară spre vitejia apărării, la ruinele zidurilor dace, din pietre abia cioplite şi cărate cu grea casnă; dela schitul de curând zidit de pe Măgura Calului, până la măreţele mânăstiri bucovinene; dela sălaşurile de iarnă lângă fânețele bogate până la casele cu acoperiș de paie cuibărite la fața muntelui înalt, tot, tot ce se vede, ce se întâlnește în cale, munte şi râu, arbore şi colibă, formează o armonioasă îmbinare de sbor înalt şi greutăți învinse, de îndepărtat și apropiat, care deşteaptă în inimă adânca dragoste de țară și neam. Turismul la noi nu trebue să ajungă un sport, întrecere numai pentru învingerea greutăților la urcuș. El are un rost educativ în stare să topească indiferența, mai periculoasă decât oricare dusman, pentru ce e al tău. Escursiunile prin munții noştri devin astfel lecții practice de

adâncă dragoste pentru tot ce e românesc: locuri și oameni, mediu şi înfruntarea nevoilor, suferinţi și biruinți.

Iarna în munţii României

Munții Rodnei.

Dragostea de natură nu e ca o pasiune: este o pasiune.
Ruskin

Aşezare simbolică. – Pietrosul. – Peste Prislop. – Peste Rotunda. – Năsăud. – Satul lui Coșbuc. – Furtună pe Prislop. – Noaptea lângă Lacul Lala. – Stâna.

Carpații în lungul lor, din Bucovina la Porţile-de-Fier, cuprind în ei mozaic de aspecte, unele e dreptul ca miniaturi, din ceilalţi munți ai Europei. Intâinești în Ciucaş ori Ceahlău colţuri din Dolomitele Tirolului. Obcinele bucovinene, ca și Munţii Perșani, aduc aminte valurile regulate din Jura. Munții Făgărașului, cu acoperișul de zăpadă din primăvară, sunt asămănători cu Pirineii; asprul masiv al Retezatului cu Alpii bernezi. Nu sclipesc gheţarii, dar urmele lor sunt proaspete, căldările din Parâng ori Retezatul, asemenea cu circul Gavarnie din Pirinei; stâncile ca niște ace, stâlpi, din Negoi și tovarășii lui reproduc amănuntele vârfurilor din Alpii centrali. Pentru cei deprinși numai cu străinătatea, le-ar trece dorul de ea apucând chiar pe drumurile bătute din Carpați.

Carpaţii rămân însă Carpații, prin particularitățile lor anumite, în amănunt ca şi în întregime, în afară de glasul izvoarelor și șuerul cetenelor, în afară de satele și stânele din cuprinsul lor, cu alt înţeles, numai pentru noi.

Nu sunt peste tot numai masive aspre, ori numai valuri monotone. Sunt atractivi prin apropierea varia-țiunilor. Lângă Ceahlău, cu podoaba Dolomitelor, se înalță Rarăul cu ruinele Pietrelor-Doamnei; de pe ele se arată, ca un larg podiş înalt, Călimanii vulcanici, iar mai spre nord două piramide, gemene, ce încununea-ză imposantul şi asprul mont stâncos al Rodnei, ca mutat din Alpi, între obcinele împădurite ale Bucovinei. Masivul Rodnei are o aşezare simbolică. Se înalță impunător ca o ţâţână puternică, încheind cele trei provincii nordice cu Români: Maramureşul, Transilvania și Bucovina, din ei lăsându-se contraforturi și spre

colțul Moldovei. E ca o însemnare a firii; păstrează veşnic gândul de revendicarea drepturilor noastre naturale.

Ori de unde-l vezi, pare aspru, mereu încruntat, ca o sentinelă de pază, înălțându-și cele două țuguie, lnăul şi Pietrosul, cu mult mai sus de vârful Ceahlăului, aproape-aproape rivalii Negoiului. Așezat în nordul ţării, într'o climă mai rece, are îmbrăcăminte mai deasă de păduri. Golurile stâncilor sunt mai rare decât în Carpații sudici. In schimb Munţii Rodnei sunt mai accesibili, prin drumurile bine întreținute.

Fig. 7. Pietrosul (2305 m.) văzut din Valea Visăului.

Ii poţi înconjura; le poți atinge înălțimile chiar cu automobilul. Intr'un asemenea „Rundreise", pornind din zori din Sighetul Marmaţiei, cu livezi de meri și pajiști svițeriane, noaptea poți dormi în Câmpulungul bucovinean. Dacă nu eşti prea grăbit și nu-ți place goana, te odihnești la Cârlibaba, adormind în cântecul Bistriţei, pentru ca a doua zi să urci peste Rotunda, ca să poposeşti seara în Bistrița-Năsăudului.

La dus străbați în lung Maramureşul izolat, cu oameni care şi-au păstrat încă multe din însușirile străbune. Urci pe valea Izei, cu șirag de sate, care de multe ori păstrează amintiri străbune, cu frumoase şi vechi biserici de lemn. Mai toate sunt pomenite în documentele de demult, Cuhea, de unde se zice că a pornit Dragoş, chiar din veacul al l4-lea. Aproape de Moisei întâlneşti șoseaua, mereu stricată, de vijelioasa apă a Vișăului. Priveliştea de aici te atrage; muntele te chiamă. Adăstând pe malul fugaciului râu, nu-ți poţi lua ochii dela tabloul sobru și impunător al Pietrosului.

De îndată ce ieşi din Borșa, încep peisajele alpine; nu lipsesc de o parte și alta a drumului, în încântă-toare văiugi verzi și cu pometuri, mici căsuțe izolate, asemenea „chalet-urilor" sviţeriene. Verdele fraged, întins peste tot, face să-ți treacă dorul de Tirol.

Îţi iese în cale Pietrosul. Il priveşti în plin, cu gropile gheţarilor vechi spre vârf. Brazii se căznese să-l cucerească, dar se dau biruiți. Rămân stâncile, muşchii şi iarba, în val-vârtejul norilor ce se rotesc ca niște păsări uriaşe, acum ascunzându-se după vârfuri, acum oprindu-se deasupra văilor adânci.

Forma-i piramidală; păduricele de jnepeni, pete înegrite ce acopăr coastele repezi, domină unde molizii încetează. La o cotitură îţi apare şi covarăşul lui de singurătate, Inăul, mai impunător. Işi dau mâna. Se țin legaţi ca frații de cruce, printr'o creastă ca o punte.

Drumul străbate apoi umbra pădurii, cu arbori voinici; mor de bătrânețe ori în luptă cu furtunile. Securea încă nu-i doboară, apărându-i drumurile rele. In schimb la tot pasul îţi apare ritmica legătură dintre vieață și moarte. Trunchiul putrezit, de se înfundă bățul în el, e îmbrăcat cu muşchi, ori cu delicatele frunze ca de trifoi ale

măcrișului-iepurelui. Nu rar un tânăr brăduț a prins rădăcini în ciotul putrezit al unul molift. Intunerecul pădurii ce învăluie. Șerpuirile dese ale drumului, deschid ici şi colo ferestre prin vre-o rarişte, sau prin adăposturile păstrate încă din vremea războiului. Privirea alunecă asupra adâncii văi a Vişăului şi a Munților numai neguri de păduri, peste care Pop-Ivan își înalță mai semeț vârfu-i rotunzit. Popasul mai îndelung de pe trecătoarea Prislopului, mai înaltă decât ori care din cele bătute de care și căruțe (1414 m.), din cauza pădurilor nu te lasă să vezi prea mult. La scoborîș însă o nouă atracție te întovărășeşte. De pe drumul tăiat pe înălțime, dunga Bistriţei luceşte ca argintul viu, în fundul văii adânci, prin pânza cetenilor dese. E o privelişte unică; nu-i auzi șopotul, dar îi admiri sclipirea. La o cotitură Inăul ţi se arată în toată masivitatea lui. La Cârlibaba, Bistriţa, devenită vijelioasă, îți iesă înainte.

De eşti sătul de munte, te îndrepți cărre Iacobeni; de vreai să continui circuitul peste Munţii Rodnei, dela Cârlibaba te întorci pe alt drum, ce duce la Someș. Urci peste Rotunda, trecătoarea tot înaltă (1278 m.), dar mult mai veselă, mai surâzătoare decât cealaltă. Pădurile se trag la o parte din drum; fânețele se întind mai larg, la faţa muntelui. Calea nu e pustie. Câte o gospodărie înveselește locul, omul necunoscând piedica asprimei. Ba și câte un câmp de orz e pe aproape de casă, alături de nclipsiții cartofi, pânea celor de pe înălțimi. Vieaţa e grea; inima românului e bună. E primitor şi bucuros că vede o față străină.

Te abați dela drumul larg. La stână ciobanii istorisesc de vremea când în locul tunetelor, din ascunzişul pădurii bubuiau tunurile ce răscoleau ecou prelung pe văi. Mânia lui Dumnezeu se abătuse și peste aceste locuri, altfel în liniște desăvârșită. Dar tot ei povesteau de mândra Regină, apărută ca o zână din desișul-codrilor.

— Aice a stat, pe scaunul cu trei picioare și a gustat din brânza, ca și acuma adunată în covată.

Nu ştiau cum să ne mulțumească. Mămiliga proaspăt răsturnată, alăturea de caşul frământat de diminea-ță, era masă împărătească. Muntele a săvârșit minunea. Infulecam dărăburile de mămăligă, de râdeau cio-banii și de grabă cu care înghiţeam și de potriveala mămăligii strânsă boț în palmă, ca să se lipească mai bine brânza. Maşina ce ne-a transportat până aice, tehnica modernă, a fost uitară cu desăvârșire. Arhaismul ascuns în fiecare dintre noi a înviat fără sforțare.

O clipă măcar eşti omul fericit pc care-l râvnesc împărații. O clipă de mulțumire, dar care lasă dâră luminoasă în suflet. Trăeşti din ca alte clipe fericite, mai târziu, când cauţi oaza amintirilor plăcute în forfota distrugătoare.

Soarele te luminează şi te încălzește fără să-i simți arşița moleșitoare. Fluturii obraznici se hârjonesc în jurul tău. Ce uşor se poate câstiga mulţumirea, când ai tăria să învingi inerția și lenevirea voinței! La umbra de brad, pe covorul fâneței, admiri și maiestoasa desfășurare a Inăului, mai din apropiere. Te chiamă spre el asprimea înfățișării lui, în adevăr ca o strajă a ținuturilor ce domină.

Drumul scoboară. Când l-am făcut pentru prima oară m'a cuprins. o adevărată emoțiune adâncă, fără voie deși firească, spălându-mi fața în apele limpezi ale Someșului-Mare. Eram în starea sufletească a pele-rinului care se scaldă în apa Iordanului. Munții nu mă mai interesau. Decorul naturii se şterge față de fiorul sufletesc ce mă cuprinse că mă aflu pe pământul de curând unit, după atâtea și atâtea veacuri de suferinți și visări, de lupte și sbuciume ale atâtor generațiuni.

Acuma, când scriu, peste amintirea acelor clipe de adevărat extaz lămurit, s'a

lăsat zăbralnicul doliului, îndurerarea sfâşietoare a nedreptății omeneşti şi a vitregii soarte pentru poporul român. Rodna-Veche, cu biserică gotică ruinată de Tătari în veacul al XIII-lea, cu casele administrației de mineri aduși din depărtări, cu grămezile strălucitoare de pirite din preajma gării, îţi face impresia unui oraș mutat de undeva din părțile Siriei.

Drumul apucă în lungul Someșului; treci peste podul acoperit dela Ilva-Mare și poposeşti în Năsăud, vestit oraş grănițăresc. Lângă școala scundă, cu pragurile roase de ciubotele românilor care au învățat acolo, s'a înălțat ca pioasă recunoaştere a importanței oraşului cu veche cultură românească un mândru lăcaș, cum nici nu l-au visat învăţăceii de pe vremea lui Coșbuc. Un Museu interesant prin toate semnele vieții romă-neşti, este îmbogățit şi păzit cu sfințenie de un fost elev năsăudean Gr. Moisil.

Dela Năsăud, aşezat într'un labirint de dealuri tot mai înalte, pe nesimţite treci din luncile cu mătasa porumbului spre coastele unde abea ovăzul mai dă rod.

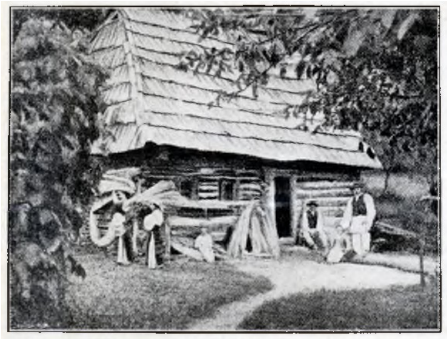

Fig. 8. Moara din satul lui Coşbuc.

Porneşti dela moara purtată de valurile repezi ale pârâului scoborit dim munți și tot amăgit de peisagii molcomite dar ademenitoare, te trezești sus, lângă măreața cruce așezată pe creasta de despărţire dintre ținuturile bistriţene ale Transilvaniei şi adânca depresiune a Maramureşului, înconjurat de munți.

Pe unul din drumurile aceste, păşești pe urmele copilăriei lui Coșbuc, acel care avea să răscolească atenția tuturora asupra blânzilor locuitori ai satelor din România întreagă.

Drumul însă e mai părăsit, fiind lateral. Cu atât mai bine, căci mașina fiind condusă cu precauţiune, te bucuri de peisajele rămase naturale, în care câmpurile de grâu şi mai ales de ovăz, sunt răcorite de neconteni-ta agitare a frunzelor de mesteacăn, prin suflarea muntelui, alunecată pe văi.

Și astfel ajungi la Hordou, satul copilăriei lui Coșbuc, rămas aproape așa cum era când feciorul popei hălăudea pe meleagurile înverzite, ascultând corul păsărilor descris în „Concertul primăverii''. Își petrecea vacanța, îmbrăcat cu ițari, nu ca „domnişorii”. „Acasă eram ciobani”. Așa se lămureşte farmecul poeziilor sale, prin amintirea vie a traiului în satul, pe care nu l-a părăsit decât târziu, în care a rămas fiul de ţăran, ciobanul-și muncitorul de pământ, ducând cu el imaginile reale ale vieței satului și a naturii trăite, ceia ce dă puterea veşnică a tot ce a produs în literatură. Mai multă jale însă se adună în suflet, când ajungi la casa părintească a marelui poet, pe jumătate ruinată, în vremea când am văzut-o, cu burueni pe acoperiș, cu pereții mereu măclnați de şiroacle prelinse prin spărturile acoperișului, de lăsau dâre roșcate pe varul învechit, ca niște lacrimi scurse[2].

2 „În timpul din urmă s'a reclădit o casă nouă, în locul celei vechi, care însă este departe de a sămăna cu casa poetului (T. Morariu).

Pustiul lăsat peste locuinţa poetului, arată pustiul sufletesc și al generațiilor care au cetit pe Coșbuc.

Aceiași a rămas însă livada din dărătul casei, deși arborii au îmbătrânit, schilodiți de vreme, acoperiți până 'n vârful crengilor de rapănul lichenilor ca de pucioasă. In locul ierbii proaspete, prin care se rostogoleau copiii, buruenile sălbatece au năpădit grădina. Neschimbată, deşi gârbovită, minunat tablou al arhais-mului rural, s'a păstrat moara de apă, între ramuri de sălcii și cu acelaş cântec al pârăuașului limpede și fugaciu.

Pe malul apei se 'mpletesc
Cărări ce duc la moară
Acolo, mamă, te zăresc
Pe tine 'ntr'o căscioară.

Ca o minune a lui Dumnezeu totul a rămas neatins. Pârăul limpede gâlgâie în patul lui îngust, cu bolovani. Pajiștea verde de jur împrejur e covor aşternur până 'n coasta dealului. Moara din lobde abia cioplite, e umbrică de sălcii și plopi rămuroşi, printre care spânzură aţele de funigei, prevestivorii toamnei. Roata morii cu scândurele late, neîncheiate la obezi, stă la capătul canalului de lătunoaie, înverzite de muşchi, Două pietre tocire, pe schelet de grinzi groase de stejar, zac în nemişcare. Alăturea e patul morarului, scânduri goale, cu oale pe lăiți, putinele prin colţuri și cu hârtie la ferestre în loc de geamuri.

Rămâne în sărăcia lui satul lui Coşbuc, ca în fund de leică, de jur-împrejur numai pomi piperniciţi, porumb pitic ori stoguri de fân de curând clădite. Drumul urcă, tot mai rău întreținut. Ogoarele se răresc, fânețele se întind. Mestecenii tot mai deși își flutură într'una frunzele tremurătoare, iar în cale se arată câte un mândru brad, ce anunță asprimea povârnişurilor muntoase, urcate în largi serpentine. Pe culmea drumului, lângă o cruce înaltă, ce-şi profilează neted brațele întinse pe adâncul cerului, fără voie oprești. Inainte e larga covată a Maramureșului, de unde ai pornit.[3]

Astfel s'a încheiat acel „Rundreise” pomenit. Dela Moisei am pornit; la casa sărăcăcioasă a vădanei din Moisei ne-am întors.

Vânătoarea lui Buteanu (M.ţii Făgăraşului).

Muntele are toanele lui. Nu e întotdeauna tot una de primitor. In altă călătorie peste Prișlop s'a desfășurat furia apei din munţi, cu o năpraznică vijelie și deslănțuire de forțe distrugătoare.

„Este binefăcătoare puterea focului când e îmblânzit și păzit de om; dar

3 Vezi I. Simionescu, Pitorescul României. II. In lungul graniței. „Cartea Românească''. 1939.

groaznic este acest dar al ceru-lui, când scapă din încătușare şi apucă razna, în voia lui”. Aceste vorbe ale lui Schiller din „Cântecul clopotu-lui” se aplică și apei. Apa și focul sunt cele mai capricioase elemente ale naturii. Aduc fericirea omului, dar și nenorociri groaznice.

Apa e mai vicleană şi fioroasă, fie că gâlgâie de mânie, fie că înaintează făcă nici un murmur. Din calea focului te mai poți abate. Apa venind năprasnic te ia cu casă cu tot. Abea auzi țipetul desperat de „vine valea” și huruiala de tuner a bolovănișului rostogolit, ca și năvala apei în clocotiș nebun, a ajuns până jos, înecând vite şi oameni.

Pornisem din Borşa pe vreme senină. Soarele însă dogorea, ca în mijlocul Bărăganului. De după Pietrosul se arătă un val de nor catrănit. Alţii se iviră de după Inău. Când am ajuns sus, pe dosul împădurit prin care șerpuește drumul, se întunecase ca noaptea.

O pânză deasă de picături maşcate și repezi se țese în curmezişul drumului, de nu-l mai puteam zări decât la lumina săgeților de foc ce brăzdau cerul, înfigându-se în desișul brădetului. De după fiecare trunchiu de arbore, ca din răscolirea unui cuib de șerpi, se iţau șuvițe albe de apă, ce tăiau drumul în curmeziş, apucând pe unde le venea la îndemână, ca să se rostogolească în goană sgomotosaă la vale. N'aveam ce face. Trebuia să înaintăm. Liniştea obișnuită a înălțimilor împădurite se transformase într'o neîntreruptă muzică infernală. Ropotul ploii era întărit de zângănitul metalic al șuvoaielor grăbite, de prelungul ecou al trăsnetelor ca şi de șuerul fioros al cetenilor de brad, într'una biciuite de furtună.

Pădurea era în fierbere. Te aşteptai la orice.

După câteva ore de întuneric, norii au prins a se destrăma. Soarele lumina în răstimpuri scurte, cursul încă limpede al Bistriței din adâncul văii umbrite. Sgomotul șuvoaielor părea mai înfiorător prin taina pădurii. Cu cât scoboram, cu atât se întețea. Șuvoaiele se uneau, La o cotitură, o secundă dacă mai întârziam, acolo rămâneam cu mașină cu tot, jucăria apei înfuriate. Ca un balaur mânios, un puhoi se rostogolea în sghiabul peste care numai cu câteva săptămâni înainte s'a durat podeț nou. Brazii desrădăcinați cădeau cât sunt de lungi, schilodind alții. Podeţul lovit de trunchiuri, icnea în țâțâni.

Apa dădea năvală, argintată de spumă. Ne mai încăpând sub pod, stavilată de trunchiurile încâlcite, sălta pe deasupra. Intr'o clipă îl învăluie. Malurile se surpă. O nouă năvală de apă, smulge podeţul întreg, ca pe o surcică. Apa căpătase înfățișarea unui uriaş. Fără opinteli, apucând cu amândouă mânele torțile podului, îl ridică, asvârlindu-l de vale. Toate se petrecură în câteva clipe. Rămăsesem înmărmurit nu atât de frică, cât de admirație în fața năprasnicei mânii a șuvoiului, domolit peste câteva ore. Scăpat ca prin minune de pericol, contemplam măreţia elementului naturii în furie. Un brad tânăr, înalt, în plină putere, zăcea cât e de lung în curmezișul apei, cu rădăcinele întinse, smulse din pământ. Cu câteva clipe mai înainte ținea isonul în cântecul de sbucium al pădurii. Acum stătea trântit la pământ, pradă nimicirii și prefacerii. Era tabloul vieții omenesti, în furia sălbătăcirii ei din războiu. Ajunşi spre seară în Cârlibaba, Bistriţa nu mai era de cunoscut.

Toţi șerpii de apă ce se scurgeau printre arborii de pe munte, s'au adunat în fundul văii, turburând liniștea râului. Acum se umflase dintr'odată; duduia podul de izbiturile valurilor mânioase, acoperite cu frunze și cetini. Câte un butuc trecea ca săgeata, amenințând picioarele podului cu parapete de scânduri.

A doua zi, ca și când nimic nu s'ar fi întâmplat, soarele resfrângea săgeți sclipitoare în crucea nouă a bisericii, transforma în diamante stropii rămași pe cctinile brazilor din apropiere. Mai iuțită în mers, dar în parte limpezită, Bistriţa îşi căta de drum. Oamenii avură partea lor din năprasnica furie a apei. Cu ţepini lungi, trăgeau pe mal butucii ori trunchiurile ce pluteau pe apă. Era dreptul lor, consfințit prin tradiții.

Inăul atrage, ca şi Pietrosul, mai mult poate decât munții din sudul Carpaților. E ceva tainic în asprimea lui. Nu strălucesc stânci goale pe vârf. Pădurile care se urcă și la 1800 m., dese, întunecate, îi dau o îmbrăcăminte sobră.

Inăul e mai accesibil, fie din Valea Vinului dinspre Rodma, fie dela Cârlibaba, drum ales prin trăgăneala lui, şi în deosebi prin faptul că după ce ieși din pădure, păşunele larg întinse, fac ca la tot pasul priveliștea să fie deschisă.

Acesta e farmecul muntelui, una din ademenirile lui. Domină, Când cerul e senin, aice de un albastru mediteran, vizibilitatea devine depărtată și limpede. Priveliştea în adevăr este impresionantă. Prinzi maiestatea domniei munţilor.

Sub vârful principal al Inăului, într'un decor măreț al unei largi căldări glaciale, odihnește și limpedele lac Lala, la înălțimea Ceahlăului. Drăgălăşenia lui, mai ales în răsărit de soare, când fața-i e poleită cu aur, este neuitată, cu totul deosebită de acea a lacului Bucura, în mijlocul năruiturilor de stânci. Cadrul lacului aice îl formează o pășune întinsă, una, verde, bogată, plină, de-i dă un aer de molcomită așezare, ce te dispune.

Fig. 9. Lacul Lala și Inăul.

În jur nu e desolare; clima cu totul alta a făcut ca vegetația să fie bogată, înviorătoare. Neuitată îmi va rămânea amintirea nopții cu lună plină trecută la marginea ochiului de apă cu tainică sclipire. A fost împlinirea unei temerare dorinți de a trăi câteva ore în singurătatea măreață.

Numai după insistențele, convingătoare la cele din urmă, ciobanul ce-l luasem drept călăuză, nu m'a lăsat cu totul singur. Puterea farmecului netrăit ce-l revărsa ceața argintată, ca o ploaie diafană, lăsată de lumina lunii; cerul de un senin impresionant cu rari stele boghioase, din ce în ce mai luminoase; luciul nestâns al lacului; umbrele clar conturate ale coastelor din jur, totul închidea o grandioasă scenerie, care mă ţinu legat locului. Nici o mişcare în jur; nici o adiere nu turbura liniștea dumnezeiască ce ne învăluia tot mai adânc. Simțiam la început frica de sălbătăciuni, evocată de ciobanul care ştia multe să povestească. Cu încetul nu mai eram ființa cu gândul la pericole. O transformare treptată mă pătrunsese.

Devenisem un fir din imensitatea nedesluşită. Trăiam clipele de extaz ce te eterizază, în faţa infinitului insondabil, în care se contopea cer, pământ și fiinţa noastră. In amorțala fericirii pe care o trăiam, începu să joace înaintea mea lumea

vie a zinelor nopții din poveştile copilăriei sau urmărind mutarea înceată a stelelor în jurul celei polare, gândurile fără voie se înălțau și mai sus de ele, în taina nepătrunsă a puterii ce le mişca. Sub farmecul măreț al naturii impunătoare, îmi lămuream licăririle născute în sufletul celor ce trăiau mai adese cu ea. Așa au luat naștere poveştile; așa a isbucnit în versuri simple răscolirea sufletului celui izolat de lume.

Tovarășul meu nu adormi. Și el privea în semîntunericul zării. Că nu era nesimțitor la cele ce-l învă-luiau, fu gestul necomandat. Scoase fluerul dela brâu şi-şi îndreptă ruga lui fierbinte către dumnezeirea ascunsă dar simțită. A fost peste voința lui, iar cântecul trăgănat întrerupse liniştea, prin tremurul sunetelor a căror ecou se pierdea în infinit.

Aşa mi-a fost dat să trăesc una din nopțile cele mai sguduitoare; la amintirea ei mă cutremur de nestă-pânita fericire simțită.

Mai au o atracție Inăul şi Pietrosul: stânele. Stâne se întâlnesc pe toţi munții noştri. Aice sunt cele mai înalte, unele chiar la 1900 m., căci pășunele și ele sunt mai întinse spre vârfuri.

Câtă deosebire însă între stâna aşezată, adevărată gospodărie de vară de pe Valea lui Ivan şi între cea de pe Inău. Nici nu i se spune stână, ci „mutătoare”. E primitivitatea adăpostului vremelnic. Pe patru furci tari, se sprijină acoperişul de draniţe, iar păreţii, zăplazuri, sunt lobde încheiate la capete, cu furci. O simplă poliţă – cupare,– servește pentru depozitul instrumentelor, toate de lemn, dar și pentru sacul cu făină, traista cu sare. Vatră nu există. Focul se face pe pământul bătut; fumul te înăduşă, te orbeşte. Ciobanii, păcurarii, adesa cu pumnul sub cap drept căpătăi, dorm tot pe pământ, cu picioarele spre focul care nu se stânge. Numai comarnicul de alăturea este mai cu grijă acoperit; în el se depozitează bogăția cașurilor, la loc ferit de ploaie și soare, ca să se svânteze.

Când pășunea a sărăcit sau când locul a devenit o mlaștină prin frământarea măruntelor copite ale oilor, „mutarea” se strămută aiurea, la loc mai bun. E tipul nomadismului pastoral păstrat în toată simplicitatea lui.

Viața păcurarilor? Izolarea completă de sat, de lume, traiul în plină natură, în care numai ceaunul de mămăligă este semnul vrâstei fierului în care aceşti eroi ai muntelui își duc vieața. Doar făina de mămăligă se aduce din sat. Incolo oile dau zărul acru din care pregătesc, rar, sorbeala, zeamă fiartă cu măcriș de munte. Așa se lămureşte amarul cântecului:

M'o mânat maica la capre
Și merinde nu mi-o pus
Num'o coajă de mălaiu
Țapănă de nouă ai.
Și când coaja o rodem
Caprele mi le pierdem.
(E. Pricup).

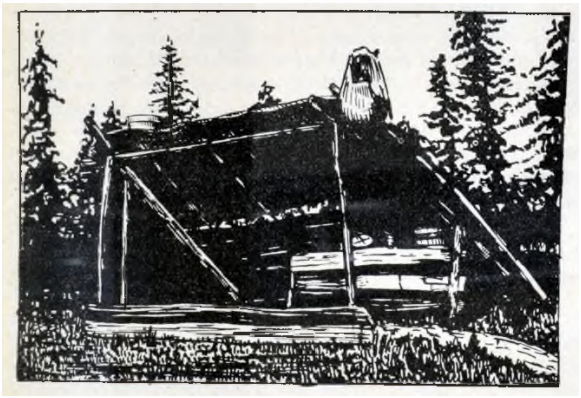

Fig. 10. Mutătoare din M-ții Rodnei (1600 m.).

Așa se lămureşte oftatul adânc al celui care trăeşte cu dorul depărtatului sat, în inimă.

Foaie verde de podbal
Mărg cu turma peste deal
Peste deal, peste vâlcele
Și mă culc pe floricele
Și iau fluerul să cânt
Că-s străin pe-acest pământ,
Că-s străin și depărtat
Și mândruța m'o lăsat.
(E. Pricup).

Așa se lămuresc toate baladele și poveștile, ca urmările întâmplărilor deosebite ce impresionează şi rămân înrădăcinate 'n minte. Imbinarea realului cu închipuirea, sbuciumul gândurilor în liniștea izolărei dar şi a frumuseții naturii, au dat naştere literaturii nescrisă, transmisă din generație în generaţie.

Aice, în asprimea muntelui nordic, mohorit şi aspru, s'au mai păstrat obiceiuri arhaice, care aduc aminte de începutul înegurat al omenirii, vremea când omul preistoric devine „descoperitorul'' mijloacelor simple ce a dus apoi omenirea spre căile progresului. Obiceiul focului viu" este încă în Munţii Rodnei practicat cu sfințenie. Din frecarea a două lemne, în combinațiuni felurite, după loc şi meşteşug, se capătă focul. E focul primitivilor, păstrat cu sfințenie în pribegia lor de nomazi vânători. Trecutul depărtat a lăsat credința că fumul născut din focul viu, căpătat printr'un ritual anumit, feresc oile de boli, de necuratul;. loseşti la năcaz, că-i tare sfânt şi cu folos".

Fig. 11. Cum se căpăta „focul viu"

Un drum prin Munţii Rodnei, nu te poartă numai spre contemplarea naturii, aice mai frumoasă prin asprimea formelor şi variația vegetală; te transportă îndărăt cu mii de ani la vieaţa primitivă a omenirii, rămasă mai mult la noi poate decât

aiurea în Europa, în colțurile tainice, adăpostite, ferite de prefacerile vremii şi a drumurilor bătute.

Ne aduce aminte de unde am pornit; ne dă şi Indicaţiuni cum să procedăm la progresul sănătos al celor care, cei mai mulți, nu trăesc prea depărtați de zorile omenirii.

Iazul Barnar.

Munții Bistriții.

Ca nişte pânze-albastre, pe alocuri
În bolta cerului de vară prinse
De 'mâni divine – așa se vedeau munţii.
G. Vâlsan.

Spre Broșteni. – De pe dealul Tâmpești. – Bisericile din Baia. – Mălini. – Mănăstirea Slatina. – Spre Stânișoara. – Broșteni.– Grinţieșul.– Ciobanul dela sterpe. – Neagra. – Măzănaia. – Spre Barnar. – Rarău. – Pietrele Doamnei, – Văile Barnar–Bărnărel.

Așa se obişnueşte să se numească înălțimile muntoase din colțul nord–vestic al Moldovei, săpate 'n curmeziș de către zbuciumatul curs al Bistriţei.

Satul Broşteni e cam în mijlocul lor; de acolo pornesc drumurile prin munți. In anii din urmă un încăpător otel, curat întreținut, înlesneşte poposirea chiar mai îndelungă a drumeților.

Broșteni e de altfel cunoscut și prin scurta trecerea lui Creangă prin el, cât a învățat la școala lui Nanu, vestită în acele timpuri.

A adăstat puțină vreme, până ce s'a umplut de râie dela capra Mamei Irinuca, de a trebuit să fugă în grabă acasă, ca să fie lecuit. Dar satul Broşteni nu e ca toate satele. E frumos, cuprins, cu oameni vrednici când nu au gușă. La cea dintâi întâlnire are înfățișare posacă, mai aspră. Munţii se apropie unii de alții, îşi întind mâna, strângând apa Bistriţei într'o albie îngustă, mâniind-o, iuțind-o, făcând-o să fie mai guralivă. Mantia de brazi ajunge până la picioarele munților; șuerul arborilor care se oglindesc în Bistriţa se adauge glasului ce nu mai conteneşte al valurilor. Casele sunt îngrămădite pe un spațiu restrâns, una lângă alta.

Trei căi diferite duc spre Broșteni: valea, muntele și apă. Valea te pune în legătură cu restul lumii, prin gara dela Piatra Neamț. Drumul larg, prăfuit, urcă mereu, dealungul Bistriţei. O zi întreagă, în bătaia soarelui domolit de răcoreala apei și a pădurilor, „landoul” tras de patru cai în șir, ori automobilul, te duce la Broșteni. Casele nu mai contenesc o clipă; satele se țin lanţ, căci omul nu se poate folosi pentru sălașul lui stabil, decât de locul dintre munte și apă, ici strâmtat de se înșiră casele ca nişte jucării, dincolo lărgit prin pragul înălțat de bolovănișul adus de vreun pârâu mai bătrâior.

A doua cale, acea a apei, mai plină de farmec, te aduce la Broşteni dinspre Vatra-Dornei. E calea plutelor.

Al treilea drum e prin adâncul tainei pădurilor, tot mai părăsit.

Pe vremea când automobilele erau rare, drumul către Broşteni se făcea cu trăsurile. Porniai dela Fălti-ceni, vestit odată prin iarmarocul cel mare dela Sf. Ilie. Azi orașul își duce viața de pe o zi pe alta, în aceiași linişte adâncă, ca a mai tuturor centrelor provinciale. Pulsul abia se simte. In schimb natura îi dă mângâiere deplină. Ea îi formează cadrul neasămuit de mândru. Dealurile, numai pânză țăsută cu fir de aur, îl înconjură. Grădinile cu nuci stufoși, cu peri şi meri, primăvara ninse de flori, iar toamna tablouri de culori bogate, țin umbră căsuțelor modeste, dar curate.

Puțin răgaz de înţelegere asupra darurilor naturii dacă ar exista, Fălticenii nu ar fi lipsiți de destule izvoare de trai, măcar în vremea verii. O climă răcoroasă, lumină blândă și din plin, orizont larg, forme blajine, culori rupte din curcubău, excursiuni plăcute apropiate şi depărtate, sunt condițiuni ce nu se întâlnesc la un loc, în măsura în care se văd la Fălticeni.

Aiurea ar fi un centru căutat pentru odihna sbuciumului de peste an. A rămas însemnat totuşi, căci în casa în care a copilărit nuvelistul N. Gane îşi duce în liniște vieaţa literatul A. Gorovei, cel mai de samă fol-clorist al nostru; în alta, cu mare livadă de meri în jur, M. Sadoveanu a scris multe din operele sale. E cunoscut oraşul și prin scenele descrise cu atâta haz de către I. Creangă. Pe haturile din Fălticenii-Vechi se chinuia doar Trăsnea cu gramatica română, după cum tot aice era şi crâșmărița cea frumoasă.

Landoul, vehiculul tipic pentru drumuri depărtate, așteaptă des-de-dimineață la scară. Cei patru cai, mârțoage de li se pot număra coastele, nu sunt nerăbdători. Știu ce vine. Aşteaptă liniștiți, resignați. Pregăti-rile terminate, birjarul își îndeamnă dela început telegarii, căci măcar prin târg să nu-l facă de rușine.

De îndată ce au rămas în urmă ultimele dugheni, urci dealul Tâmpeștilor. Caii se opintesc, își întind şira spinării în încordare supremă; birjarul își îndeplinește datoria îndemnându-i cu lovituri de biciu ori smunci-turi de hăţ. In sfârșit cu grea casnă ajung pe coama dealului. Se opresc locului, răsuflând din greu.

Acesta e avantajul călătoriei cu trăsura. Automobilul ar fi sbârnâit în goană nebună la vale. Trăsura se opreşte și te face fără vrere să priveşti desfăşurarea unui peisaj ce nu-l întâlneşti des în România. In faţă se întinde veșnic surâzătoarea vale a Moldovei; îndărătul ei stă șirul Carpaților, împăduriți, în lanț neîntrerupt din Bucovina: şi până în dreptul Ceahlăului.

Nu formele ademenesc. Crestele de munți sunt uniforme aproape, ca nişte valuri împietrite, tot mai înalte. Imbrăcămintea le dă farmec neîntrecut, alta dimineața, alta seara, diferită primăvara de cea de toamnă. Acoperiți cu păduri, munții par aspri, încruntați, învăluiți de nori amenințători, când amurgul lasă umbră asupră-le. De-i bate soarele în plin, par tăiați în ametist. Nori alburii răsar dintre şiragurile nedesluşite, rotocoale de fum ce fug în lungul văilor, topindu-se în înaltul văzduhului. Umbrele lor aruncă pete stranii, schimbăcioase ca într'un caleidoscop.

Când soarele se lasă către asfințit, jerbe luminoase de proector se furișează printre nori, îmbrăcându-i în pânză aurie. Iarna sunt și mai plini de farmec. In despicătura Suhăi, înaintașii, mai mărunți, se dau în lături. Departe, printre ei sclipeşte masivul Bistriţei cu pavăza de zăpadă proaspătă, mai strălucitoare în cadrul mohorît al cetenilor de brad din jur. Cât de lung să fie popasul, pare clipe.

Uiți unde te afli, căci mutele şiruri pietroase cântă cântec de sirenă.

Jos în lungul văii cu lunca numai arini şi sălcii, se țin şir sate bogate. In față e Mălini, cu casele urcate pe o prispă mai înaltă, după perdea de pădure. Mai în jos se întinde bogatul sat Baia; mai încolo se arată capătul Bogdăneştilor, ce țin chilometri întregi pe valea care duce la Mânăstirea Râșca.

In luncă soarele aprinde o scânteie, resfrântă în acoperișul renovat al bisericei de pe vremea lui Ștefan-cel-Mare. In mijlocul satului, se păstrează cum a fost, biserica lui Petru Rareş, „fiul bătrânului Ștefan Voevod”, de acum vreo 400 de ani în urmă. Și mai în sat, se văd ruinele încă impunătoare ale bisericei goti-ce, cu mormântul Margaretei „illa gemma pretiosa, Moldavicarum ecclesiarum fundatrix'' soția lui Alexandru-cel-Bun, de acum jumătate de mileniu.

Munții, bătrânii, peste care a descălecat Dragoș ori Bogdan, prind a șopti în amurg povestea evenimentelor petrecute prin aceste meleaguri.

Baia azi sat gospodăros, în care se ridică bustul vrednicului învăţător N. Stoleru, era târg întemeiat la începutul veacului al l4-lea. Case de zid împrejmuiau ulițele, cum se vede azi în tărgușoarele săsești din Ardeal; Baia, colonie săsească puternică, avea pecetia ei: „Sigillum capitalis civitatis Moldaviae Terrae moldaviensis”.

Se menține aşa, plină de hărnicie și vieață, vreme de mai bine de un secol; în secolul al 15-lea cere și se obține înființarea unei episcopii catolice, avantgarda încercărei de a converti la credința apusului pe schismaticii moldavi. Tendința de catolicizare e susţinută dela curte. Domnița Margareta e de neam străin.

Bunul soţ o iubeşte, iar drept pietate îi rădică mândră biserică, mândră şi trainică, înălțându-se întreagă până pe vremea lui Vasile-Lupu. Și azi impune prin ruina turnului pătrat, prin cadrul ferestrelor gotice și contraforturile masive, ascunsă privirii de o perdea de brazi, care-i măreşte farmecul.

Fig. 13. Ruinele bisericei catolice din Baia.

Târgul Baia își vede apusul, în crâncena noapte dintre 14 și 15 Decembrie 1467. Vijeliosul Ștefan pedepseşte trufia regelui Matiaș Corvin, venit cu alai de atotputernic, pe Valea Trotușului. După ce arde orașul Roman poposeşte spre chef în „Civitas moldaviensis''. „Și nu s'au întâmplat cum credeau aceia, ci s'au întâmplat cum a fost voia lui Dumnezeu”, scrie cronicarul anonim dela Bistrița. „Căci zice: să nu se laude înțeleptul cu înțelepciunea sa și să nu se laude bogatul cu bogăția sa”.

Fig. 14. Biserica lui Ștefan din Baia.

Fig. 15. Ruinele bisericei catolice din Baia.

In locul coloniştilor străini împrăștiați, au venit plugarii și soldații împroprietăriți, iar târgul se scoboară iarăși la înfățișarea satului, în care nu rămâne nici urmă din vechea strălucire, afară de ruinele bisericii catolice.

Din amintirea vremurilor străbune, cu biruinți fulgerătoare dar şi cu valuri de restriște, te trezeşte sune-tele zurgalăilor. Trăsura apucă la vale, iar pașii mărunți, în voie, a cailor, produc cântecul înlocuit azi prin stridente sunete de clacson.

Răsfirată pe patul ei de prundiş curat, Moldova feciorelnică se trezește; ceața ce o învăluie noaptea, s'a ridicat de tot. Valurile mărunte strălucesc la bătaia soarelui de dimincață; apa sglobie, veselă, limpede ca lacrima, se furișează printre tufișurile de mladă tânără și arini, în frunzişul cărora unda răcoroasă dinspre munte naște șoapte tainice, cărora le răspunde susurul valurilor mărunte. Un strop din balsamul naturii se furişază în tine. Incepe astfel influența nebănuită a înviorării adusă de frumusețea variată și bunătatea firii, care pune stăpânire pe suflet.

Caii din nou își întind pielea pe ciolanele spinării. Din nou birjarul îi îndeamnă mai vioi; au de urcat prispa repede la Mălini.

E cel dintâi sat de munte, cu casele înșirate în lungul drumului, bătut ziua întreagă de cărăușii ce sco-boară trunchiuri de brad, cliduri de scânduri, la Fălticeni. Pădurea împrejmuie vatra satului cuprins, tablou de o polichromie fără samăn în spre toamnă, când roșul de cârmâz al cireşilor sălbateci stropeşte fondul arămiu al fagilor, ori întunecata îmbrăcăminte a brazilor plantați.

Pe vremuri mai avea o atracție: cerbăria. In foşnet de frunze moarte sbura ceata căprioarelor istețe, cu ochii vioi și blânzi iscodind spațiul restrâns în care erau țărcuite. Aici puteai admira în voie podoaba cerbilor cu crengile de oase pe cap, date pe spate în goana de săgeată chiar printre arbori.

Satul face parte din proprietățile Domeniului Coroanei. Dela intrare îți dai sama de aşezata gospodărie. Şcoala, mai drept şcolile, poșta, primăria formează centrul, cu clădiri spațioase. Ordinea în gospodăria mare, a avut influență și asupra gospodăriilor mărunte. Șura de păstrat fânul, aproape se pune în concurență cu casa. Biserica e cercetată. Nu-ţi lasă impresia de gol sufletesc, ca în alte sate. Duminica, înaintea altarului se îngrămădesc sătenii, de nu mai încap. In față stau bătrânii satului, cu plete și frunte înaltă, cu opinci şi ițari larg încrețiți, cu suman scurt și chimir la brâu. Fac cruci din convingere și cată spre icoane cu credință susținătoare.

După ce au fost atinşi cu marginea potirului, la ieșirea cu Sfintele daruri, iar preotul a glăsuit; „Și izbăveşte-ne de cel rău“, vezi seninătatea pe fața lor şi urmele de o clipă a purificării sufleteşti.

Vin apoi cei mai tineri, curat îmbrăcați; unii au ghete și jambiere, dar au păstrat şi cojocelul fără mâneci, înflorit la piept. Păşesc încă sfioși printre bătrâni, când trec în fața icoanelor; întorși la locul lor, sărută mâna celor cu plete. E o duioasă păstrare a respectului vârstei, care nu se poate să nu fie menținută și în vieața satului.

Bătrânele rămân îndărăt, la o parte. Cu mânile strânse la piept, cu sumanul în spate, cu testemelul închis la culoare, cu spinarea îndoită de corvada unei vieţi aspre, stau gânditoare și cucernice, ca niște călugărițe.

Nevestele tinere, svelte, își desfac sumanul, ca să se vadă găteala catrințelor frumos încondeiate, ca și ceata fetelor din cafas, cu cămeși albe, pe care sunt ţesute culorile florilor. Toate vrâstele sunt reprezintate în biserică. In fața celor bătrâni stă smerit copilul de 6 ani, cu cămeșuică lungă, încins cu brâuleț, cu sumănelul până 'n glesne. Bate într'una mătănii, la fiecare ridicare ştergându-și palmele; abea deprins să facă cruce, o încheie întotdeauna în partea dreaptă.

Cată cu sfială la flăcăii care sărută mâna celor bătrâni, iar când bădița Vasile spune Crezul ori Tatăl-Nostru, de răsună biserica, privirea lui se pironeşte cu admirație spre vorbitor.

Aşa se trec din generație în generație, în fața sfântului altar, obiceiurile străbune, la adăpost de orice vânt rău din afară. Aşa se poate prinde marele serviciu adus de biserică, dacă slujitorii ei își cunosc rostul lor social și-și pun tot sufletul ca să ţină vie atenţia credincioșilor, prin răspicata rostire a înțelepciunii sfinte.

Te prinde cucernicia în biserica plină. Te prinde în mrejele ei şi natura, cu farmecul bogatei desfășurări a frumuseţilor din poiana Mielușoaia, neîntrecut tablou pictat cu mândra podoabă a florilor noastre. De când se împrimăverează, dar mai ales în luna florilor, e o dumnezeiască profusiune de culori și forme, care mai de care mai ademenitoare. Sulfinele înalte cât omul; mărgăritele cu florile cât o veche monetă de 5 lei; cicoarea cu ochi albaștri, se împletesc toate într'un țesut ce te amețeşte.

Frumoasă e poiana și spre toamnă, când pășunea verde ca buratecul, e țesută cu brândușele de ametist, Locul florilor din vară îl ieau frunzele arborilor rezleți. Pe fondul încă verzui al sălciilor din lungul Suhei, care poate purta roata unei mori singuratece cu tot farmecul legat de ea, stropii de sânge ai frunzelor de cireş mai roşcate când soarele e în asfințit, galbănul de aramă al fagului, alăturea de întunecata coroană a bradului în pâlcuri mici, nasc un tablou neuitat al toamnei

noastre blânde, răscolitoare de gânduri.

Fig. 16. Printre florile dela Mieluşoaia

E păcat să treci pe la Mălini, fără să te abaţi până la Găineşti. E un drum tăinuit pentru lumea toată. Nu întâlneşti decât şiraguri de încărcături cu scânduri, menite să fie duse cine ştie prin ce ţări depărtate. După ce au dispărut ultimele case din Drăceni, prelungirea Mălinilor, valea devine liniştită, o alee de fagi. Nimic n'o tulbură, în afară de scârţâitul căruţelor prea încărcate.

Deodată de după un pâlc de arbori şi un cot de munte, apare din întunecimea zidului de brazi tineri, în putere, zidurile mânăstirii Slatina. Nimic nu e schimbat, la exterior, de cum era când s'a sfinţit acum aproape 400 de ani în urmă. Aşezată pe drum lăturalnic, a fost mai cruţată.

Fig. 17. Mănăstirea Slatina.

Se admiră bisericile-cetăţi săseşti din Ardeal. E dreptul, unele sunt adevărate castele de apărare mai mult decât biserici. Aşezate pe dâmburi în vizul tuturor, par cuiburi de feodali. Dincoace e credinţa apărată cu ziduri groase de bolovani cimentaţi, cu coama crestată şi ferestruici duble pentru sineţe. La colţurile zidurilor se înalţă, în loc de bastioane, sdravene turnuri pătrate, ce par clopotniţe. Cel mai masiv, cuprindea paraclisul domniţei Ruxanda.

Pe dinlăuntru zidurile sunt căptuşite cu clădirile egumenilor, azi în parte spital. Trapezăria şi bucătăria cu enormă vatră, păstrează deasupra uşei pisania: bourul cu gâtul lung, având în faţă soarele şi luna, iar dedesubt doi lei, naiv săpaţi în piatră.

In mijlocul curţii e biserica, una din cele mai mari şi mai svelte din Moldova. Impune prin simplicitatea ei şi prin strălucirea păreţilor înalţi, curaţi, văruiţi. Ocniţe mărunte stau înşirate sub streaşină, iar cele patru ferestre laterale au brâu simplu.

Fig. 18. Pisania fântânei din Mănăstirea Slatina.

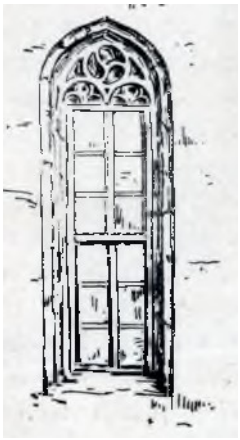

Fig. 19. O fereastră din Mănăstirea Slatina.

In schimb interiorul e de un colorit de curcubeu, cu împodobire bogată de medalioane, sfinți, chenare cum nu se văd aiurea, fiind împrospătate pe la începutul veacului trecut, „dar reproduse cu “credință, într'o desăvârşită armonie a împărțirii și a formelor'“, podoaba veche.

Slatina e monumentul ispășirii păcatelor. Alexandru Lăpușneanu l'a înălțat la 1559, cu credința că va fi iertat de sângele boierilor, cu care și-a stropit tronul. Pocăit, crudul domnitor, devenit monahul Pahonie, își regăseşte odihnă veșnică lângă fiica sa domniţa Teofana, până când rămășițele îi sunt duse la Iași.

Un alt mormânt lângă al tiranului, a găzduit o bucată de vreme trupul, sbuciumat în timpul vieţii, al marelui mitropolit Veniamin Costache. Şi-a ales acest locaș liniștit, spre a medita asupra celor sfinte, dar și asupra răutății și intrigelor omeneşti, care l-au făcut să-și întrerupă activitatea-i bisericească şi mai ales cea culturală. Și nu putea să-și aleagă un loc mai paşnic. Isolată de așezările omenești, mânăstirea Slatina nu poate fi întrecută prin pacea ce o înconjură. În ea trăești în atmosfera veacurilor depărtate fără nici un murmur altul decât al pârâului ce curge prin apropiere și șuerul cetenilor dela spatele mânăstirii. Loc de reculege-re sfântă, liniştea naturii din jur te doboară. De pe balconul arhondaricului, peste cununa de pomi și crestele zidurilor, privirea alunecă în neştire în lungul coastelor împădurite. Forfota vieții e departe. Sufletul liniștit flutură ca o petală de floare ruptă și lăsată în aer de o undă de vânt. Fără să vreai te fură gândul spre acel dincolo de pragul vieții, care-ţi evocă zădărnicia forfotei din viață. Amintirea monahului Pahonie, căutând scăpare în cărțile sfinte, se înalță deasupra svăpăiatului domnitor, care credea că poate stăpâni prin tiranie lumea ce-l înconjura.

„Fii bun, fii bun”? răsună în văzduh; „fii bun și milos, caută de umblă pe drumul adevărului și al omeniei”, Așa spune vântul ce abea clatină pletele brazilor, ca și când i-ar fi mângăiat; așa spune soarele de toamnă blând, ce-şi strecoară lumina-i domolită printr'o draperie de nori subţiri; așa spune tot peisajul de o monotonie captivantă, fără svâcnituri de colţi ori fiori de pripoare. Este un atât de mare unison între altarul sfânt și marele altar al naturii, încât ceasuri întregi stai în balconul arhondaricului, fără să-ți vină dorul de a te mișca din loc. E o întâmplare sau o adâncă înțelegere a spiritului naturii, din partea celor care au ales asemenea tăinuite colțuri de adâncire în sine?

Indărăt la drumul mare! Dela Mălini, frumoasa şosea urcă mereu, la început printre rariști de pădure, mai apoi țărcuită de desişul tainic al codrilor de fag, cu arbori tot mai voinici, mai înalți, uriași crescuți în voie, la adăpost şi hrană din belșug.

Un singur popas se pune în cale, tocmai la vremea când soarele e în chindii. E fabrica dela Suha. In jurul ferestraelor cu muncă neogoiată de ani de zile, s'a întemeiat un pumn de case pentru funcționari şi lucrători. In cantina nelipsită, la acest ceas din zi e mare gălăgie. Cei veniţi din drum și cu unii din localnici, gustă clipa de recreație și odihnă, în ciocniri de pahare, râsete ori discuţiuni asupra întâmplărilor locale. E muzica vieţii reale, nelipsită, repetată cu cadența cronometrului. Din cei obişnuiţi azi, unul nu se mai arată. S'a dus pentru vecie. Lipsa lui aruncă o clipă de umbră. Altul i-a luat locul și gălăgia sporește cu forțe noi. E viața lumei dusă în nepăsarea firii pentru mărunțișuri. Intre oameni e ca și în desișul pădurii. Ferestrăul doboară zilnic copaci în floarea vrâstei; puieții își iţesc gingaşele vârfuri, sus pe coasta muntelui, luând locul celor doboriți.

Cascadă de nori, luată de pe Negoi

Drumul urcă mereu, când în linie dreaptă, când ocolind larg fundul văiugelor. Odată, când Broştenii țineau de Fălticeni, șoseaua era bine întreținută; era una din cele mai frecventate, vară și iarnă, căci e una din cele mai frumoase din câte trec coama munților. Dela o vreme, printre pietre prind a se îndesi buruienile. Natura pune stăpânire pe șușinița de loc de care a fost deposedată. A rămas o alee de cimitir, mai ales că liniştea deplină domneşte în desișul codrilor din jur. Nu e întreruptă decât de răsuflarea grea a cailor, de zingănitul cadenţat al clopoțeilor, acel linga-langa discret și monoton ce măsoară trecerea vremii.

Deşi drumul ţine ceasuri întregi, plictiseala nu te cuprinde. Dacă ai ochi de văzut, fagii îţi ţin de urit. Și ei îţi pot vorbi de aspră casnă şi de bucuria prin suferință, caracteristică vieții. Falnici, cu ramuri cât trunchiul altora, împleticite unele printre altele ca să ajungă la lumină, zidesc un enorm scut de frunzar, cer

verde sub cupola largă albastră. Văzând făgetul de munte, te gândeşti la expresiunea atât de nimerită a lui Ruskin, care împarte arborii în două: unii care luptă cu sulița, alţii cu scutul. Prin desișul frunzelor ovale și scorţoase, strălucitoare ca metalul, razele soarelui nu străbat decât în mănunchiuri subțiri, dar mai intense, ca și raza ce se furişează în umbra odăii printr'o crăpătură din perdeaua trasă. Se nasc astfel jos, ochiuri de aramă, pe frunzarul uscat, contrast între moarte şi viață. Asiști la jocul soarelui cu arborii, la muta dar intensa plăcere de a trăi, în toiul verii când jârul se coace, în isonul cu tonuri ascunse a bucuriei de viață, care totuşi te pătrunde, te captivă pe furiș; are tonalități variate. Pădurea murmură, șopteşte, râde, e mânioasă, ca și o ființă omenească.

Eşti trezit ca dintr'un vis plăcut, când caii se opresc dela sine, sus pe vârful Stânișoarei, culmea cea mai înaltă din drum.

De jur împrejur, în apropiere, nimic. Totul e acoperit de pledul întunecat al pădurii, printre care unde şi unde lucește rana vie din vreo coastă, stânci desgolite de conglomerat.

In schimb apare de zice, într'o rază mărită, domnia munților moldovenești. Stânişoara prin aceasta e interesantă ca punct de observație. E chiar în inima-munților. Din toate părțile nu vezi decât mulțimea capetelor ce se râdică, nu tocmai semeț, în lumea singurătății lor. Nu-i vezi dintr'o coastă, ca dincolo de pe dealul Tâmpeștilor. Ii priveşti din mijlocul lor, nu prea de sus ca să te înfioare prăpastia văilor adânci. Sensația lunii munților blajini de aice o poți gusta din plin. Amănuntul dispare; întregul pluteşte în fața ochilor. Jocul formelor, îmbrăcămintea lor, umbra norilor ce fug, ori opalinitatea ceții ce se pregătește să se lese, totul concură la variații de tablouri schimbate dela o clipă la clipă, din sezon în sezon, Pe lângă frumusețea naturii, a cărei viață deplină aice se impune să fie cunoscută, mai intră în joc și sentimentul acela nelămurit, dar neînlăturabil, adânc pironit, al stăpânirii plaiurilor de ai tăi, al legendelor născute de pe urma faptelor depărtate. Ne aflăm în acel colț al munților moldoveneşti, în care s'au păstrat amintirile primilor descălecători moldoveni, oști de soldați cu guba 'n spete, revărsați ca furnicile printre plaiurile ce le ai înainte.

Fiecare punct de observare din munți, ca şi într'o mare simfonie, deşteaptă anumite game sufleteşti, Aice, la înălțimea abea de 1500 m., ai senzația plăcută a frumosului domol, blând, o plăcere ce te moleșeşte, naște un fluid ca al unei băuturi luate pe inima goală. Valuri pietroase se ţin de valuri. Valea Bistriţei abea se poate arăta unde e. Giumălăul şi Pietrosul, cei doi stâlpi din dreptul cheilor, par una. E o lume de sfat. Ceahlăul se iţeşte dinspre sud, îmbrobodit în ceața depărtării. In faţă se înalţă Budacul Borcii mohorît, serios. El e doar barometrul locului şi trebue să-şi ție prestigiul. Mândre, mai svelte, cu un aer de gingășie, ca al unei figuri omeneşti ce-ţi surâde galeș, strălucesc Pietrele-Doamnei. Bârnarul apare ca un cub de piatră, tăiat cu paloşul pe fața-i dinspre Bistriţa. Departe către nord se înșiruie în rânduri de batalioane, vârfurile aproape toate tot una, ale munților dinspre Bucovina.

Privindu-i pe toți îndelung, uiţi că eşti agentul activ ce-i stăpâneşte. Te identifici atât de mult lor, încât te contopeşti cu ei. Le râzi, ca şi când ar înțelege; le vorbeşti, ca şi când te-ar auzi; ți se pare că-ți răspund la toate sensațiunile ce nasc în tine.

E puterea lor de farmec, pe care n'o uiţi și o doreşti mercu când te depărtezi de ei.

Te rupi dintr'o lume cu care abia te-ai deprins şi-ţi pare rău când urci îndărăt la

locul din trăsură.

Coborâșul de pe Stânişoara e demn de cel mai de samă peisaj sviţerian. Drumul alb, bine prunduit, face șerpuiri înguste, scoborînd în acelaș loc, în zigzaguri dese, dealungul coastei repezi. Zidării strâșnice opresc grohotișurile; păreți solizi au trebuit să fie tăieţi în stâncile așezate clid, ca foile unei mari cărți. Treci un pârăiaş ca un firicel de apă ce sare din piatră în piatră, dar contra mâniei căruia s'a simțit nevoia de a se zidi o punte înaltă, cu trei picioare zdravene. Mai încolo drumul scoboară mereu dealungul coastei, între munte şi pârâu, umbrit de ramurile brazilor, umezit de şipotele nenumărate.

Şoseaua cotește şi totul se schimbă. Lumina din belșug se revarsă asupra plaiului întins dela Babșa, un imens parc englez, cu fânețe bogate; Sabasa, venind dinspre Băieşescu, e sgomotoasă; valea ei mai largă, plină de bolovani, găzdueşte șoseaua, dar și șinele unui drum de fier îngust, ce scurge vitejii doboriți de securea omului, cătră locul unde se pot lega plutele. Casele apar, întâi mai rare, pe pragul terasei, apoi tot mai apropiate, strânse grămadă de frica puhoaielor ce spintecă de sus până jos coasta muntelui. În zare se arată larga tăetură a Bistriței, pe malul râdicat al căreia stau casele din Borca. Drumul continuă pe malul apei până la Broșteni.

Ceiace dă superioritate Broștenilor, e faptul că poate sluji și ca loc: de tihnă, dar și drept centru de excursiuni mai îndepărtate, Așezat la confluența Negrei cu Bistriţa, are drumuri scurte, plăcute, neobositoa-re, care pot da prilej la mișcare celor neobişnuiți cu umbletul sau prea slăbiţi spre a încerca suișuri lungi. Fie în spre: Holdiţa, ori spre Lungeni, fie pe Neagra, drumuri repede sbicite, în tovărășia apei răcoritoare ori a bradului cu miros de râșină, procură preumblări plăcute. Urcuşuri de câteva ceasuri, pe cărări nepriporoase, deschid repede privelişti încântătoare, neuitate, odihnă minunată pentru mintea obosită ori trupul slăbit.

Cea mal scurtă dar frumoasă e aceia de pe dealul de lângă biserică.

Cărarea ține domol tot creasta. Valea din ce în ce se afundă, până ce Bistrița apare ca un balaur uriaș cu solzii argintii, iar plutele ca nişte insecte de apă. Valea Negrei din potrivă mereu se deschide, până ce privirea se opreşte de păretele Budacului lățit și al Slopățului mai ascuțit. Deoparte a cărării, pajiștile numai flori se tin una de alta, iar pe deasupra lor se arată în fund Barnarul și Grințieșul țuguiat; Bistrița se ițește și de cealaltă parte a dealului, la Holda și Holdița. Ajuns pe tapșanul înflorit de sub pădure, puţintica osteneală e răsplătită cu prisosință de priveliștea Ceahlăului în deplina lui frumuseță, mai ales dacă soarele dinspre apus îl colorează, scoțându-i în relief numeroasele piramide de piatră albă ce împodobesc muntele, ca și turnulețele variate ale unui dom gotic.

De e arşița prea mare, um drum umbrit, numai prin brazi, porneşte de pe Neagra, dela crăşma lui „Lambru”. Călăuze tipărite lipsind, trebue să fii gata la fiecare pas să prinzi, să știi a prinde scenerii, în faţa cărora ochii nu se mai satură de privit. Acum e rândul tainei ce ascunde pădurea de brad. Neclintiți la bătaia vântului, ce îndoaie crengile fagului, stau brazii unul lângă altul, suliți dese de opresc razele soarelui. Bradul e tipul contrastelor. Se înalță de zgârie norii, dar rădăcinile lui se târăsc la fața pământului, în pojghița subţire ce învălue stânca de desupt. Infruntă mânia naturii; vijelia îl ocolește alunecând peste cetinele dese cu

frunzele ce nu opun nici o rezistență, Până și 'n moarte sunt mândri; cad deantregul pradă îndrăsnelei lor de a se înălța tot mai sus, împodobind gheburile pietroase, ce ar părea niște schelete în goliciunea lor primitivă.

Nicăeri nu se poate prinde mai bine legătura dintre moarte și viață, lanțul ce leagă neinsuflețitul de însuflețit decât în întunecimea pădurilor de brad. Ici pe rădăcina răsturnată, pământul ce se mai ține de ea e împodobit cu câteva floricele bucuroase că au dat de lumină, în locul rămas gol prin căderea uriașului.

Dincolo, pe trunchiul doborit din anul trecut, se acață pernuțele de muşchi crescute pe urma ciupercilor, care au descompus lemnul, iar câteva tufe de măcriș cu frunzele ca de trifoi, împodobesc mormântul celui ce le oprea viața. Și când, după ce ai trecut muchea dealului, printre zimții brazilor, zărești cerul albastru, ai impresia pe care o simți ieșind la soare, după ce ai rătăcit printre coloanele unei biserici, cu lumina slăbită, abia lăsată de ferestrele înguste, cu aerul închis și plin de mireasma fumului de tămâie rămas pe urma ultimelor cădelnițări. Otava înverzită te înviorează; sorbi cu nesaț mirosul de fân cosit; te bucuri de sclipirea Bistriţei de sub Hăleasa. Te întorci îndărăt pe cărarea de sub pădure, cu sufletul plin de multumire.

Când urci valea Bistriței, la Cotârgași se arată în fund un munte izolat, cu înfățișare deosebită. Cu vârfu-i ascuţit, din care pornesc pante domoale, samănă cu un con vulcanic. Îţi aduci aminte de silueta lui Fusi-Yama, sfântul munte al japonezilor.

Fig. 20. Grinţieșul Broştenilor.

E Grinţieșul-Broștenilor, turnul de observație al regiunei. Pripoare destul de repezi, dar umbrite, te duc până 'n vârf. Călare ori pe jos, în trei ceasuri, ajungi din valea plină de viață în domnia liniștei și a reculegerei. O mare întreagă de munți îţi opreşte ceasuri întregi privirea. Se țin unul de altul, se urcă unii îndărătul altora despicați numai de tăetura Bistriţei. Departe, departe, în ceața orizontului, spre nord, se vede silueta impozantă a Inăului; lui îi corespunde spre sud masivul Ceahlăului văzut în toată lungimea. Spre răsărit zarea se pierde, peste creasta munților mai mărunți, în locurile joase din stânga Moldovei, iar spre apus privirea rătăcește deasupra gheburilor fără număr din Transilvania, ce se lovesc de cer, la orizont.

Îţi dai seama de toată măreția firei şi de nimicnicia noastră. Ceasurile trec ca în vis, se scurg domol în liniștea supremă, cu sborul norilor, cu sunetul duios al buciumului dela stână. Cu regret părăsești vârful desgolit, când soarele, stăpânitorul ostașilor de piatră începe să arunce umbră peste coastele împădurite.

Izolat cum e, bătut de vânturi aspre, aice îţi e dat să prinzi greaua luptă ce o

duc molifţii, în năzuința lor de a urca mai sus, tot mai sus. Cad biruiţi. Din înfăţişarea lor ce transipră mândria vigoarei, podoaba aspră a conului de cetini, ajung ca niște mari sperietori de vrăbii din lanurile cu grâu. Trunchiul lor descojit, abea mai poartă câteva ramuri în partea încotro bate vântul mai mult. Sunt tiraliorii ce ajung schilozi, tot mai răriți, mai piperniciți, mai desfrunziţi, până ce nu mai pot. Cad bătuți, unde vraiștea vântului suflă cu aspri-me, de nici jnepenii nu pot trăi. Mai sus de ei se în tinde păşunea; locul brazilor deşi l-a luat iarba măruntă, gramineele care cer ajutorul vântului pentru fecundare. La adăpostul lor cresc celelalte flori, pitulate, de nu li se vede decât corolă arătoasă, chemătoare prin culoare și parfum.

Fig. 21. Ultimii brazi pe Grinţieş.

Asprimea vântului, lipsa de adăpost, fac ca stânele să fie rare. In schimb tot aice îţi este dat să trăești o clipă alăturea de ciobanii dela sterpe, să le cunoşti greaua vieață, între munți și spațiul larg al cerului, singuri-singurei, fără tovarăș decât un câne credincios. Viața acestor ciobani, nu e întru nimic deosebită de a preistoricilor lor strămoși. Cât e ziua de lungă rărăcesc de colo-colo, adevărați nomazi legaţi de pășune. Poartă cămaşă de cânepă unsă cu zăr, ca să-l ferească de jivinile mărunte, potrivit cântecului:

Păcurar cămeșă neagră,
Numa gura ta mi-i dragă,
Păcurar, cămeșă unsă,
Gura ta-i fagur și mursă.

In spate duc noapte și zi cojocul miţos, întors pe dos. Aceasta-i mantaua de vreme rea, învălișul de noapte. Căciula, blana de miel abia dubită, n'o lasă din cap, bată soarele cât de tare. In picioare opincile din piele de porc, îl fac să se poară acăța şi pe stânca cea mai tăiozsă. Atâta-i îmbrăcămintea-lui. La brâu e încins cu chimir lat de piele; nu numai ca să-i apere-șelele, dar în el ţine amnarul şi iasca, nelipsite, ca şi ciorsacul legat cu o șușiniță de piele. Tot la brâu ține şi tovarășul lui scump fluerul. Traista dela şold, îi e cămara cu mâncare: mămăligă rece, un boţ de brânză și rar câte o ceapă, delicateță pentru el. Drept sprijin şi apărare totodată, temută de lup și de urs, este bâta străbună, cea dintâiu armă a omului paleolitic, înainte de a folosi piatra.

Și aşa îmbrăcat, aşa înarmat, își mână turma de sterpe de ici colo, sau mai bine se ia el după turma ce se mișcă din loc în loc unde găseşte păşune mai fragedă. Astfel rătăceşte săptămâni intregi, pe vreme bună, ca și pe sloată, până se apropie vremea scoborâtului. Singur în spaţiul nesfârșit, cu gândurile trezite doar de șuerul bradului, ori de murmurul izvorului de care nu se depărtează prea mult. Cu palma făcută cupă ori punându-se pe patru labe, își răcorește setea. Spre sară doarme unde poate, sau mai bine moțăie cât poate, doarme iepureşte, ca la cea dintâiu

sforăitură a oilor să fie gata de luptă. De găseşte un colț de stâncă, se încovrigă 'n cojocul miţos şi se odihneşte.

Fig. 22. Ciobanul dela sterpe.

Breabăn și bulbuc domnesc
Este strutul ciobănesc,
Fluierul, botă de teiu
Sânt uneltele ce au ei,
Iară patul de culcat
Este câmpu 'nrourat.
(E. Pricup)

Unde izvorul îl mai ţine locului, îşi clădeşte un adăpost simplu, primul cort. Bate doi țărușI mai lungi, pe crăcana cărora întinde un altul. Sunt căpriorii ce susțin coaja despoiată de brad, întinsă ca acoperiş oblic, fixată jos cu câțiva bolovani. Cel mult îşi aşterne ceteni de brad drept saltea, iar o piatră o pune la căpătâi, drept pernă. E adăpostul lui de ploaie, de soare, de vânt.

Poporul Wedda, rămășița oamenilor preistorici din Ceilan, nu se odihnește altfel. Aceasta e vieața din lungul verii a acestui erou, de pe plaiurile Grințieşului, ca şi de pe altele. In singurătatea deplină, în liniştea desăvârşită, „când se aude cum pasc oile”, îi trebue curaj ca să-și îndeplinească datoria, îi trebue statornicie şi abnegare; aice se călește pentru vieața de trudă de jos. Aice își înmagazinează energia ce stă la temelia vieții neamului. Aice, în măreția frumosului din natură, dar și în deslănțuirca furiei ei sălbatice, stă de vorbă, adesa în gând, cu oile sale, cu stelele de sus; ascultă ce-i spune șuerul cetenilor de brad.

Veştile aduse din vale, de vânt îi răscolesc dorul care stă ascuns în sufletul lui, ca florile sub zalea de zăpadă. Vântul o topeşte, florile dau colt, cântecul e gata. Il spune cu vorbe; scoate fluerul din brâu şi face să se reverse în sunete tânguitoare dorul sau amarul, în credința că vântul le duce acolo unde vrea să fie auzit,

Foaie ' verde de podbal
Merg cu turma peste deal
Peste deal, peste vâlcele
Și mă culc pe floricele
Și iau fluerul şi cânt
Că-s străin pe-acest pământ,
Că-s străin și depărtat
Și mândruța m'o lăsat.
(E. P.)

Când urîtul îl apucă, scoate cusutura din brâu și se necăjește să-și încristeze capătul bâtei, cu linii ce închipuie pe cele ale stelelor spre care mereu cată sau a cetenelor într'una înaintea lui. Când dorul e prea mare:

Plâng şi mă stâng în suspine
Nu suspin dup'al meu sat
Ci că mândra m'o lăsat.

scrie mândrei o scrisoare, după învățătura din natură, singura lui mare călăuză în toate. Taie creanga de brad, o ciopleşte în chip de furcă, pe care însamnă hieroglifele numai de el înţelese, dar și de cea căreia îi e hără-zită. Așa a luat naștere „Mioriţa”, așa arta populară; așa a început vieața de temei a satului de munte, de unde s'a răsfirat, ca șuvoaiele de apă, puterea de muncă și de regenerare a neamului.

După ce vizitasem Roma şi Neapole, exuberante de viață, labirinte de clădiri mărețe, haos de mişcare omenească, într'o seară senină de primăvară am ajuns la Florența.

Imprejurimile încântătoare, dealurile rotunjite, întinse, atmosfera de liniște ce învăluia casele modeste, evocarea unui trecut strălucit, cu urme la fiecare pas, îmi aduceau aminte de Iașul mult dorit, cuprinzându-mi sufletul într'o legănare de multumire, de odihnă, binevenită după impresiunile puternice, zguduitoare, căpătate în Cetatea eternă.

Acelaşi simțimânt de satisfacere, de plăcută înțelegere a vieții, îl capeţi de cum intri în Valea Negrei surăzătoare, mai ales dacă ai norocul unei zile mediterane, fără pic de nori. Neagra are un tipar cu totul altul decât Bistriţa; mai mică, mai iute – cel puțin plutișoarele, adevărate jucării, ca săgeata alunecă pe luciul ei – a avut vreme să-și potrivească mersul. Nici nahlapi încreţiţi, nici genuni tainice. O apă sglobie, sveltă, repede limpezită, strânsă cochet grămadă într'o albie îngustă, fără răsfirări nehotărite.

Pare a fi mai veche, deși e veşnic tânără. Și-a curăţit drumul de stâncile ce i-ar fi piedică; coastele mun-ților au avut vreme să se mai tragă îndărăt; chiar vârfurile mai îndrăznețe s'au îndepărtat, respectând vesela față a dușmancei lor. Iar din sfărămăturile luptei, din praful și grohotişul stâncilor măcinate, Neagra şi-a croit o alee de pajiști, sălcii şi arini, pe care o ține, prin umezeala împrumutată, în culoarea intensă a veşnicei speranțe și prin care, a lene, se primblă în șerpuiri numeroase. De aceea mergând dealungul drumului curat, bine întreţinut, ce o întovărăşeşte, ai impresia că treci din încăperi în încăperi mărețe, închise din toate părțile, cu bolta soarelui de ltalia, cu tainice uși prin care stăpâna intră și iese misterios, fără să o vezi, de cele mai multe ori abia auzindu-i foşnetul de mătasă.

La început, în odăile dela intrare, un părete numai – cel din dreapta – e zugrăvit cu tonul închis al brazilor neclintiți, simbolul voiniciei neînfrânte. Pe celalt, începe împestrițătura arborilor cu frunze căză-toare, stropiți cu diferite culori de toamna ce se apropie, cu şopotul vesel al frunzelor bătuțe 'n dungă. Mai încolo, e şirul poenelor tăinuite. Prin verdele covorului de jos, ascunsă prin boschectele arinilor şi al sălciilor, Neagra se furișează molcom, sub bolta de azur pătată cu gingașa făptură a fluturilor albi, ce-și duc jocul vieţii în cele de pe urmă zile frumoase: „un salut de Mai vieţii de Septembre”. Păreții sunt tapisaţi cu verdele închis al brazilor, preserat de mestecenii cu câteva frunze aurite, iar unde și unde câte o stâncă,

înegrită de ferul ce-l cuprinde, răsare din cadrul frunzelor.

Și mai departe vine al treilea soiu de încăperi, mai luminoase, căci, valea e mai deschisă. Armonios pereții sunt topisați mai mult cu gingașele gobelinuri ale mestecenilor. Bradul e isolat, iar prin contrast, apare mai voinic, mai drept, mai impozant. Câte un plop tremurător s'a rătăcit pe coasta stâncoasă, trădându-se prin miile-i de oglinzi ce necontenit se mișcă, reflectând razele de lumină; drept completare a decorului, pini roşietici, cu ramurile noduroase, se înalță pe vârful stâncilor din care pare că și-au supt seva roșcată.

Negrişoara, aice, se închină stăpânei ei, față de care pare un firicel de apă, pierdută printre frunzele late de căptălani. In fund e Dârmocsa, cel dintâi sat din comuna răzășască Dorna. Munții desgoliți prin lăcomie, dați pradă puhoaielor sălbatece, spun graba omenească de a dobori, fără cumpătare, podoaba brazilor trufaşi.

Poiana lui Mârcă, lângă Borcut, e locul de popas. Un dejun cu păstrăvi la proțap, întremează osteneala abia simțită.

In cale întâlneşti un exemplu instructiv de imaginația şi spiritul ager de comparare al moldoveanului.

Măzănaie se numeşte un soiu de gușă a arborilor. O nodâlcă, mare cât un căuş, cu scoarță crăpată, încrețită şi noduroasă, arată o boală a copacului. Dela Borca, spre nord, orizontul larg e închis de o culme de trei munţi ce se țin una, cu vârfurile tăiate, ca nişte ceaune răsturnate acoperite cu pajiște. Muntele și pădurea sunt strâns lipite în mintea ţăranului; de aice numele de Măzănaie, dat celor trei nodâlci urieşe, petroase. Merită să fie urcată una din ele, nu doar că prezintă cine ştie ce atracție deosebită; dar de pe vârful ei, dela stâna aşezată pe versantul dinspre Cotârgași, te bucuri de cea mai frumoasă privelişte a Ceahlăului, din câte locuri se poate zări straja Moldovei.

E un tablou fără păreche, demn de oricare regiune muntoasă din Europa mult vizitată. Din cadrul Hăcigosului spre răsărit, o covată largă cu fundul acoperit de o pocladă de iarbă, din acel al Cărpinișului stâncos și al ultimelor ramuri ale Budacului pururea posomorit, în spre apus, se deschide valea largă a Bistriţei, cu sclipirile ei de argint viu, sub bătaia soarelui în amiază, cu casele albe răsfirate pe șesul Sabasei, cu clădirile cochete, pătate cu roș, strânse grămadă, din Borca. Ai crede că e cine ştie ce orășel șvițerian pripăşit în meleagurile carpatice... iar în fund, măreț, înalt de se joacă nerii în coama lui, Ceahlăul în deplina lui desfășurare dela Hangu şi până la Bistra. Linia de profil se desinează pe cerul senin, ca o trăsătură de condeiu pe hârtie. Aici se înalță în Toaca și Panaghia ca nişte turnuri, ici merge lin pe platoul Ocolaşelor ori se sco-boară brusc în spre Bistra la Piatra-Sură. Turnuleţele mii de pe pereții prăpăstioși sunt puse în evidență prin culoarea lor deschisă, în contrast cu acoperișul jnepilor, a iniperilor şi a mușchilor moi, care se agaţă pe toate dărămăturile grohotișelor cu căderi mai domoale. Și cu cât soarele se lasă în spre apus, cu atât mai mândru apare Ceahlăul, în haina trandafirie cu care se îmbracă stâncile.

O escursie mai lungă e acea spre Barnar. Trei zile abia ajung pentru ca să te poţi bucura în tihnă de frumusețile ce se deschid privirei la fiecare cotitură de drum, la fiecare vârf de deal. Ochiul e mereu la pândă şi sufletul mulțumit.

Emoţiunea te cuprinde la fiecare clipă ca şi într'un muzeu cu tablouri vestite, ca şi la ascultarea unei simfonii de Beethoven. Farmecul e că totul e neprevăzut, de descoperit, neanunțat. Desamă-girile călăuzei lipsesc, pentru că imaginația nu e înșelată ci întrecută de realitate.

Crucea e cel mai însemnat sat de pe valea Bistriţei dincolo de Broşteni cale de 22 km. Două pârae, ca și la Borca, venind față în față, au desfundat locul. Bărnărelul sglobiu, ca și o şuviță săltăreață, vine dinspre Dorna; Pârăul Crucii mai scurt, curge dinspre răsăritul Bucovinei. Bistriţa e ca oprită în loc, face un cot aproape cât un cerc, anume pare-că să mărească valea, să deie mai mult spațiu omului, pe o suprafață restrânsă.

Spre apus muntele e împădurit, întunecat; stânci negre continuă până 'n apă culoarea bradului. Spre răsărit coastele domolite ale munților sunt acoperite cu pajiști unite, fără scormoniturile puhoaielor. Insule de brădet au rămas izolate, iar în fund răsare zidul Tarnițelor, ca de marmoră albă.

Stâncile desgolite, sfărmate ca şi creasta unei cetăți în ruine, îţi aduc aminte de Insula Morților de Boecklin. Brazii izolați, înalți, drepți, agățaţi printre stanele de piatră sunt chiparoșii, iar pădurea întunecată din care stâncile răsar, e marea liniştită, întunecată în umbra serii. Până la gura Barnarului, merge cum merge, căci drumul e tăiat pe marginea Bistriţei. De aice apa însă se strânge, malurile ei sunt înalte; omul a trebuit să se acățe, prin pădure, de coasta munţilor, la fiecare pas mâncată de pârâiașele ce se scoboară grăbite din cascadă în cascadă.

De altfel dela Barnar în sus e partea cea mai vrâstată, cea mai pitorească din întregul curs al Bistriței. De aceia pare că natura însăi a căutat să închidă locul, să-l facă greu accesibil omului, să-l menție cât mai îndelungă vreme sanctuarul minunei ei primitive. De o parte şi de alta, masivele munților înalți. Pietrosul cu Bogolinul, o creastă zimțuită, prelungită în Barnarul cu Scăricica, zid la fel cu cel dintâi numai din altă piatră clădit, fac păretele din spre apus. Rarăul, Tarniţele, Clifele, încheie păretele dinspre răsărit, iar porțile Bistriţei, strașnic zăvorite, sunt spaima plutaşilor.

În spre nord între Bogolinul și Giumălăul sunt cheile vestite. Apele spumegă, lovindu-se cu îndârjire când de Colţul Acrii, când oprindu-se în vârtej la Ștează, când strângându-se grămadă sub Pisc, ultima încercare a plutașului meşter.

În jos la cealaltă poartă, străjuesc Barnarul și Dealul-Ursului; Bistriţa din nou se mânie. A isbit, şi-a încordat puterile, a sfredelit cu vârtejurile sale, până ce ş'a croit în sfârşit un drum. Și azi valurile ei sunt furioase, încondeiete cu creastă de spumă când trec peste colții rotunziţi din Toance în clocotişuri ce-ţi dau fiori.

Plutaşul își face cruce, când se vede scăpat teafăr cu nava lui cu tot, din clocotișul turbat. In mijlocul acestei cetăți, domnia o are tot Bistriţa; își domolește mersul, e blândă, liniștită, surâzătoare. Ici se lasă bătută de soare prin poenele dela Cojoci-Cruce, mângâind cu mișcări feline piciorul Bogolinului, privindu-l galeş pare că-i spune: așa e că te-am răpus? Și apoi fuge iar repede în încolăcituri, dar întârziind din drum. Mai încolo în pâlnia coastelor repezi, pare un lac; nu se vede nici de unde vine nici încotro se duce. Ii place, se pare, decorul sobru al fagilor boltiți, al frasinului cu lemnul tare, ce trăiesc deavalma cu brazii veşnic mohoriţi, având de tovarăș nedespărţit mesteacănul cu trupul gingaș.

Și dacă farmecul acestui cuprins de cetate, zidită pentru Bistriţa, îl guşti în deplină desfășurare în drumul pe plută, dincoace pe drumul ascuns în pădure, ai

clipe de mai adâncă emoție.

Dela Barnar începi a urca Dealul-Ursului, printre fagi vânjoși şi tei stufoși. Când ajungi în punctul cel mai înalt, rămâi înmărmurit. O mână nevăzută opreşte în loc chiar pe acel care e „pedepsit să nu ştie a privi”. Printre stâlpii drepți de brad, ori ramurile noduroase ale fagului, ca printre zăbrele, se vede în fundul prăpas-tiei de lângă drum toată furia vâltoarei de apă, în lupta ei cu stâncile dela Toance. De aice se observă numai o vânzoleală de valuri, sub pânza albă a spumei și un zgomot ce te înfioară. In față păretele Scăricicăi dintr'o bucată, iar mai încolo o cortină de mesteceni cu frunzele rărite.

E natura în deplina ei viaţă; un mozaic de culori armonic alipite, o întrunire a celor mai disparate manifestaţiuni legate prin nesimţite transiții, încât formează un tot admirabil. Scobori Dealul-Ursului, urci din nou Arșiţa-Cânelui. Decorul e altul. Barnarul cu creasta formată din blocuri de marmoră aruncate unul peste altul, îţi apare în tot lungul lui. Bradul se oprește departe de vârf; rădăcinile lui nu găsesc de ce să se înţepenească; în schimb natura a avut grijă să acopere oasele scheletului de piatră asvârlind peste ele un cearșaf de muşchi, care nu poate acoperi însă monturile înegrite de arşiţa soarelui și de coaja lichenilor. De sub bolta pădurii, în care te găseşti, Bistriţa nu se vede; i se aude numai zângănitul valurilor ei. Te crezi în una din peșterile din Istria, în care apa ce le-a lărgit clocoteşte în fundul întunecat, iar stalagmitele au îmbrăcat formele bradului.

Când ai ajuns însă la Pârăul Leșului, însemnat cu o stâncă înegrită pe care doi mestecănaşi îşi leagănă frunzișoarele la adierea vântului răcoros de pe vale, fața ţi se înveselește. O bucurie nestăpânită te cuprinde fără voie.

Din întunerecul pădurii, ai dat de lumina orbitoare, ce scaldă o poiană largă, însemnată cu dungile lăsate de coasă. Iar în fund, se zăreşte Bogolinul, imagina Scăricicăi, lipit de Pietrosul, creastă ascuțită de granit, spre vârful căruia brazii siriguratici se acaţă, pare că ar fi nişte oi negre care au apucat înaintea turmei.

Poiana e începutul ținutului locuit; Crucea nu e departe. Un dejun bun luat la otelul curat, repară puterile după un mers anevoios.

Rarău-Pietrele Doamnei: Nu 'e “vreme: de zăbovit; zile frumoase mai multe în șir nu prea se nimeresc des prin locurile acestea împădurite, Caravana cailor de munte, cuminţi, răbdători și domoli la umblet, apucă drumul ce duce pe marginea Bistriţei, La Cojoci, puhoiul mâncând malul, abea a lăsat loc de o cărare, La Chirilu, pârăul ce același nume saltă ușor, printr'un aluniș des, în Bistriţa. Drumul cotește pe albia lui, într'un urcuș liniştit. Casele triste, înșirate dealungul malului, par părăsite în valea înfundată. Oameni – tineri și bătrâni – s'au dus la polog, bucuroși de voia ce le-o dă vremea. Câteva fire de bob, mazăre ori curechiu, arată înălțimea la care ne găsim, care nu îngăduie cultivarea multor plante. Un petec de pământ, în jurul unei case, e semănat cu popușoiu. Timp şi muncă pierdută. Abia crescut de un cot, popușoiul a rămas în spic și mătase. O lume de pitici, jucării de ale naturii, fără de nici un folos pentru om.

Valea e din ce în ce mai bolovănoasă, cărarea din ce în ce mai rea. Vremea și-a dat în teapă. Din niște nori groși, veniți asa de repede de nici nu-i bagi în seamă, se desprind săgeți luminoase. Tunetul lovindu-se în păreţii de piatră, naşte ecouri prelungi, repetate. Abia se sfârşeşte unul și începe altul, așa încât munții par într'un sbucium continuu.

Trecem însă printre nori; ploaia se abate, ca o pânză cenușie, peste vârfurile

împădurite. Rămâne umezeala ce pătrunde și... o variaţie a decorului. Abea ai lăsat în urmă ultima casă şi deodată apar în față două turnuri de piatră, învăluite în ceața ce se rupe în urma ploii, asemenea aburilor amestecați cu fumul subțire, ce se mai înalță după incendiul unei biserici, din care nu au rămas decât pereții și cele două turnuri.

Spre apus, soarele ieșind din norii ce fug către miazăzi, învăluie ţancurile de piatră într'o feerică pânză trandafirie. Pietrele-Doamnei apar pentru întâiași dată în față, în deplina lor splendoare de campanile sculptate de un maestru divin. A fost o nălucă. Ca și în Faust, cortina s'a luminat o clipă, apărând în fascia luminei proiectate figura feciorelnică a Margaretei. Un vis, care mâne însă va fi realitate.

Cărarea se pierde pe un pieptiș bolovănos. Caii se opresc, caută cu prudență un colt mai sigur. In sfârşit, în amurg, când țoabele încep a pişca, se deschide poarta schitului de pe Rarău. Bolovanii au rămas în urmă, iar înaintea noastră se întinde o otavă verde ca și pajiștea de primăvară. Toamna şi-a însemnat sositul prin numeroase brânduşe, ce-și scot din pământ numai corola de un indigo şters. Dintre florile de vară, doar pe lângă pădure gențianele cu florile maşcate, albastre intens, încearcă să atragă insectele rărite, iar ici și colo, prin locurile umede, câte o şopârlaiță cu florile singuratice aduce aminte de lăcrămioare.

Şi lângă această poiană încântătoare, la adăpost de vânturile dinspre nord, cu priveliștea înălţimei de 1000 m. asupra întregii împrejurimi a Bistriței și a celor trei vârfuri de strajă, se află schitul Rarăului, mutat aice la 1800, de către sihastrul Sisoe, dar purtând numele de care în mintea poporului e legată amintirea lui Rareş.

A doua zi dis de dimineaţă e sorocită plecarea spre Rarău. Dorm încă codrii și munţii în giulgiul des al negurei. Necunoscutul unește cer cu pământ. Incetul cu încetul brazii din curtea bisericii încep să se deslu-șească, ca niște umbre fantastice; sulițele lor apar pe fondul cenușiu, apoi câte o ramură grea sub povara umezelei de noapte, ca niște brațe care se întind.

Negurile tot se depărtează fără să se rupă. Conturul munților apropiaţi apare ca o dungă închisă. Cărarea urcă din nou în domnia bradului. Cu cât suim cu atâr lumina se întăreşte. Prima rază de soare aruncă pete vesele în întunerecul pădurii: se aud numai glasuri de pârăe limpezi, în scoborîșul lor pripit. Pădurea iea sfârşit. Un plaiu întins se deschide înaintea Pietrii-Zimbrului, o stană de calcar alb spintecată de un paloș uriaş, părând mai albă, mai mars, în cadrul pădurii care o încununcază și a pajiștei ce o înconjură. Dar acum farmecul nu e numai al muntelui căci Pietrele-Doamnei nu se arată încă.

Indărăt, peisajul muntos a căpătat o nouă față. Valea Bistritci e o mare de neguri albe, din care răsar vârfurile ca nişte insule. Valurile se mişcă încet, străbat în văile laterale, acoperind piscurile mai joase. Sunt două lumi deosebite. Dedesubt dorm satele sub scutul negurelor, care opresc razele soarelui, dar înăduşă sgomotul. Deasupra e împărăția luminei și a liniștei. Fiecare bob de rouă ce abea se ține de zimții frunzelor de creţişoară, pare un diamant, iar pe bolta scnină, sbor norii ca niște făpturi fermecate. Tot ce e rău: pismă, ură, dorință de întrecere, a rămas sub pânza negurilor dese. Aice sus, omul devine în adevăr făptura asemenea Creatorului; florile îl chiamă, munții îi zâmbesc, pâraele îi cântă, iar el le înţelege pentru că devine asemenea lor, se identifică totului, sublim și curat.

Dar... timpul trece în contemplări şi drumul are o țintă. Suișul unui munte e

oglinda vieţii. Nu te poţi opri în loc. Te chiamă vârful cel mai înalt ce-l ai în față, năluca veşnicei speranțe de mai bine, mai frumos, mai satisfăcător, care dă putere muschilor să urci, anevoe, dar să urci. Te așteaptă desamăgirea ori răsplata, alte piscuri răsar de după cel urcat? E indiferent, trebue să urci până ce nu mai poți ori până ce ai ajuns unde trebue să scobori.

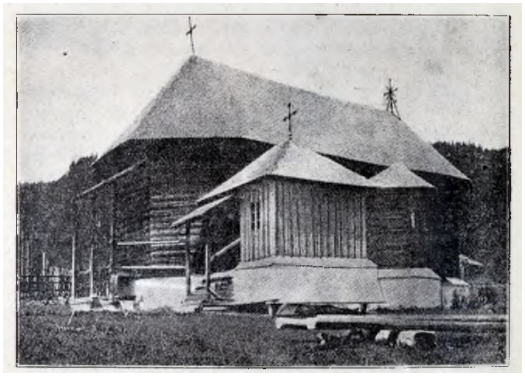

Fig. 23. Schitul Rarău

Dela o curmătură, jos în vale se arată o pată împestrițată cu culori diferite, puncte strălucitoare lângă un sul de pânză pusă la uscat. E Câmpulungul Bucovinei, de pe Moldova; fără să vrei îţi întorci privirea şi spre vârfurile acele depărtate, dinspre apus, din Transilvania, învăluite în marama ceţei de dimineață. Un val de mândrie cuprinde sufletul: tot ce vezi, pierdut în zarea infinitului, e pământul românesc, chiar când sălbăticia forței desparte frate de frate prin suliţi de baionete. Sufletul rămâne acelaş peste tot, dar și nădejdea unor vremuri când dreptatea iarăşi se va întrona, peste locuri și oameni, de astădată veşnic.

Colo e cărarea lui Dragoș-Vodă, dincolo e mormântul lui Ștefan-Vodă, pe aici urmele lui Petru Rareș.

Cărarea ce duce pe spinarea unuia din gheburile Pietrelor-Doamnei, pare fără sfârşit. Cu mare trudă urcam din treaptă în treaptă păşind peste crăpături fără fund, ținându-ne de crengile mlădioase ale jnepilor ori ale sălciilor pitice. In sfârşit suntem în vârf. De jur împrejur prăpăstii, ruină, ca după un război de ciclopi; în faţă două turle singuratice, înalte, inaccesibile, desbrăcate de orice podoabă vegetală. Cel mult niște cultuci de mușchi, pe colții proeminenţi, cu tufe de floarea reginei mătăsoasă, unde trăesc neatinse, căci e pedepsit semețul care le-ar râvni. Mai încolo bolovani de piatră, colțuroși, albi, de marmură, asvârliți unii pe alții, stau ca vertebrele unui schelet desfăcut de vreme.

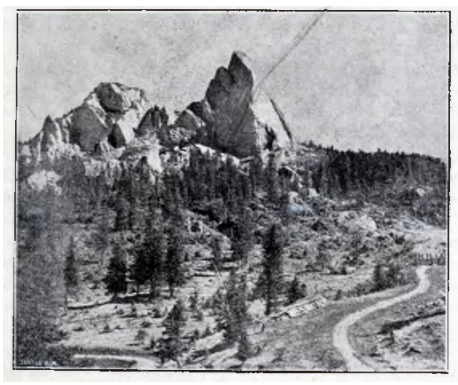

Fig. 24. Pietrele-Doamnei.

Negura de pe Bistrița se rupe, și cu cât se înalță se pierde în văzduhul înfierbântat; câteva dungi, albe, mai rămân pe coasta munilor, ca niște sdrențe

dintr'o pânză, aninate de sulițele brazilor. Tabloul măreției muntoase, se desfășură larg. E răsplata ostenelii. Ridici brațele spre cer, fără voie, în contemplarea farmecului întins. In faţă Petrosul, straja Bistriței, se înalță impunător; el domină, fiind mai apropiat. La orizontul depărtat, linia se ține una din zimții Ceahlăului spre sud, prin linia netedă ca a unui înalt podiș al Călimanilor de lavă iar spre nord piscul Inăului din Munții Rodnei răsare cu svâcnitura vârfului de piramidă. Până 'n ei e marea cu valuri împietrite, care de stânci golașe, care cu rar brădet; peste ea e asvârlit învălișul țesut din lumina soarelui și umbrele norilor, caleidoscop viu, schimbător dela clipă la clipă.

In cealaltă direcție spre Carpații Bucovinei, impresia de valuri întărite e mai reală, Munţii cam de aceiaşi înălțime, mijlocie, se întind într'o revărsare fără sfârșit, când ca adevărate valuri lungi, Obcinele, când ca un spațiu răscolit de furtună, Peste tot se aşterne mantia neagră a pădurii dese, codri nesfârșiți, molizi și fagi, rar cu pleșuvia unor poieni.

Vedere panoramică de pe Vistea-Mare spre apus.

De o parte e sbuciumul formărei munților, care a născut aspecte deosebite în legătură cu straturile de pietre diferite, răscolite; de altă parte e regulata încrețire a altor straturi de aceiaşi natură care au dat naștere la îngrămădiri de munți mai uniformi. Tablourile se continuă, spre a te face să strigi: Aleluia! Dinspre Mara-mureş, rotocoale de nori negri se înalță amenințători. Un val de pâclă, emisarul vestitor al ploii, ne învăluie, silindu-ne să ne gândim la un adăpost. Proverbul trebui schimbat; „Graba drege treaba”, căci dacă nu ne grăbiam să ajungem din vreme la schit, nu scăpam de potopul care a prins a se revărsa decum am intrat pe poarta mânăstirii.

Natura a ținut să ni se arate sub toate fețele.

Barnar-Bărnărel. La întoarcere spre Broșteni, nu lăsa nevizitate – călătorule rătăcit pe aice – două mărgăritărele ascunse în taina munților, două văi tăinuite cu înfățișări deosebite.

Bărnărelul e un șuvoiu zglobiu, tânăr, vioiu, repede limpezit. Pădurile bogate din jurul său, au cam pus stăpânire pe jocurile lui. Fiindu-le frică de năzbâtiile ce le-ar face, nu-i prea dau hrană, decât cu linguriţa. Vârful sulițelor de brad resfiră ploile dese în şuvițe care se scurg încet pe streşina cetenelor stufoase. De aici, mai domolite în căderea lor, picăturile nu pornesc la vale în fugă nebună, căutând să câştige vremea pierdută, ci oprite în loc de rădăcinile bradului, se ascund în pământ. Abia târziu, după o lungă bucată de vreme, străbătând labirintul crăpăturilor din pământ, apa iese prin izvor, plângându-se părâului, vesel s'o aibă,

de întârzierea pricinuită. Ca nişte copii, uitând repede supărarea, undele s'apucă la hârjoană, alunecând peste pietrele din cale, furișându-se printre frunzele fin tăiate de ferigă, sărind până 'n corola în formă de potir a campanulelor, care se scuturâ repede, voind să scape de un musafir nepoftit.

Când drumul de fier, jucăria adusă de om ca să se puie la întrecere, va transporta toată podoaba munților, doborită de secure, spre țări streine, atunci Bărnărelul va fi mai des mânios, răzbunându-se că i s'a luat tutela cu care trăia așa de armonios. Dealurile desgolite îi vor fi ca o mamă vitregă. Tot ce va cădea din cer, se va scurge în puhoaie murdare, mâloase. Flăcăuașul va deveni hursuz, arțăgos; părându-i rău după apa curată ce i-o dădeau izvoarele, se va mânia și va asvârli cu bolovanii printre cari se juca mai înainte, în spre oamenii răi, devastatori. Așa îl învață vântul să facă, după pilda altor frați de ai lui, răsbunând pădurile, umbra și cântecul ce-l legănau în mers.

Barnarul, din potrivă, a avut o vieață mai sbuciumată. In calea lui, marmura albă ca de Carrara a Muntelui Barnar, l-a oprit din mers. A trebuit să-și adune toată puterea de flăcău vânjos, să-și schimbe apele în ferestrău, ca să taie pragul de piatră. Astfel au luat naștere Cheile Barnarului, în fundul cărora apa și acum se sbuciumă, cu vârtejuri spumegânde, sfredelind, scobind când un părete, când celălalt, liniştindu-se abea în apropiere de Bistrița. Și cât ţin Cheile, valurile, și numai ele, sunt stăpâne. Omul a fost nevoit să asvârle o punte de scânduri, pe tot lungul luptei aprige dintre piatră şi apă, pentru ca să poată folosi pădurile din fundul văii.

Cheile nu sunt nici așa de adânci nici aşa de strâmte, încât să nu poţi prinde decât o dungă din cer, ca o cordea albastră sprijinită de păreții albi, cum e în cursul Dâmboviței prin Ghimbavul. Dincolo e semnul maturității serioase; râul trece impozant printre zidurile muntelui săpat; unde și unde o stâncă îndârjită mai înfruntă mânia apei. Dincoace e impetuozitatea tinereții, care vrea cu ori şi ce chip să înlăture obstacolul.

Inchizând ochii şi ascultând numai sgomotul apei în clocote, te-ai crede în cine ştie ce gheenă întunecoasă, în vreo strâmtoare sălbatecă, unde s'au adunat să lucreze toate forțele naturii. Deschizând ochii te afli în mijlocul unui decor, care nu tocmai cadrează cu furia apei. Părețı de marmură sclipitoare, se deschid în deajuns pentru ca lumina să pătrundă din belşug, reflectându-se în miile de fețe strălucitoare, ale cristalelor din care e făcută roca. Bucheţele de campanule, dar mai ales de garofițe roșietice împodobesc fiecare crăpă-tură ori colț ieşit mai în afară. Mai la umbră, pe grohotișurile întărite, o împestrițătură de culori oacheșe. Iar la marginea apei proectându-se pe părețele albicios, boabele roșii de soc. Ca și când brazii ar fi un decor prea posomorit, arborii cu frunze late, frasini alături de paltini, mesteceni şi arini, tapetează coasta muntelui, iar printre ei, câte un pin cu lemnul roșcat.

Atâta variație și viață, e îngrămădită într'un singur loc, încât un colț de aici pus pe pânză, ar fi făcut vestit pe pictorul care căutându-l, l-ar fi găsit și mai presus de toate, l-ar fi înţeles.

Locurile frumoase din jurul Broştenilor nu s'au încheiat cu Valea Barnarului. De aici, peste munte, o cărare de multă vreme bătută de către plutașii dorneni, duce în câteva ceasuri în alt centru de îndepărtate escursiuni. E Vatra-Dornei aşezată la adăpostul Călimanilor înalți, cu coama lor din lavă întărită, rămas până azi sub

forma unei bolţi largi, pe vârful căreia bradul nu se urcă.

Vatra-Dornei şi imprejurimi.

Natura n'a înșelat nici când
inima ce o iubea. În toate împrejurările
din viață, ne duce din bucurie în bucurie.
Wordsworth.

Băile Vatra-Dornei. – Bărnărelul. – Poiana-Stampei. – Drumul de fer spre Ilva. – Vatra-Dornei spre Câmpulung.

Puține localităţi din țară îmbină în ele darurile binefăcătoare ale naturii, din belsug folosite, cu drumuri încântătoare în jur. In această privință Vatra-Dornei din Bucovina întrece și Broştenii ori Câmpulungul muscelean, prin înlesnirea și varietatea drumeției, chiar pentru cei nedeprinși cu drumuri de munte.

Izvoare minerale, vestite prin puterea lor lecuitoare, țâşnesc într'un mediu natural, la tot pasul ferme-cător. A devenit astfel o localitate balneară ori climaterică, dar și important centru de turism, de toate gra-dele, dela simple preumblări până la grele urcuşuri de munți înalți. Perspective ademenitoare, care dau mul-țumire, se întâlnesc la tot pasul, oferind linişte, întremare, întărire ori sbor gândurilor şi celui ce trăește obişnuit cu obloanele trase.

Așezată într'o largă depresiune intracarpatică, în care verdele pajiştei se ține până ce bruma îl argintește, la loc de întâlnire al Bistriței cu afluentul ei principal Dorna, în preajma altor văi ce deschid roată drumuri până 'n inima munţilor, Vatra-Dornei e un adevărat cuib șviţerian, liniştit şi impunător, după voie și fire. E de ajuns să urci prin șerpuitele drumuri din parcul băilor, ca să te închini la variația, strânsă grămadă, a naturii.

Prin alei ce se usucă repede și după ploaie, cu bănci de odihnă la fieare cotitură, acum treci pe lângă spațiul larg, cu bătaia din plin a soarelui, ce răscolește mirosul puternic al fânului cosit; acum te înfunzi în desișul brazilor ce împrăștie miros de râșină. Acum admiri perspectiva Bârnărelului de peste care se iţește şi Giumălăul Bistriţei, ori creasta stâncoasă prelungă a Pietrosului, acum te oprește în loc hârjoana veveri-țelor neastâmpărate, aproape domesticite, de nu se sperie nici de copiii gălăgioși care le dau cu mânuța plină de alune.

Fig. 26. Ouşorul.

Ajuns aproape de Masa-lui-Terente, printr'un luminiș dintre brazi, în aureola soarelui, se arată perspectiva muntelui Ouşorul de lângă Cândreni, fermecător în izolarea lui ce-ţi lămureşte închinarea japonezilor pentru vulcanul Fuji-yama, cu

care se asamână, prin forma-i regulată de con. Treci Dorna; urci piept mai greu pe alei destul de bune, pe Runc. Iar când ai ajuns după vreo 500 metri de urcuş într'o poiană, nu-ți mai vine să pleci, Călimanii, Pietrosul, Inăul îşi înalță de jur împrejur capetele, în jocul umbrelor şi al luminei, care le dau înfățișări atât de felurite, după punctul de observare.

Te învăluie tainica întunecime, lupta arborilor pentru lumină, susurul izvorului ce-și face loc printre captalani cu frunze late ori ar, tufele înalte de năvalnic şi ferigi. Smeurișul, călinele cu fructele roşii, afini-șurile; împlinesc golurile dintre arbori cu împestrițituri de culori oacheșe; liniştea pădurii te poartă pe aripele închipuirii, crezându-te pe vârf de munte. Ajuns în poiana de sus, lumina orbitoare a soarelui, frăgezimea ierbii în contrast cu silueta nemișcată a catargurilor înalte, împodobiți cu pânza cetenilor, te ţintuesc locului, simțind cum se adâncesc în suflet dorinți de viață, născute din viaţa naturii. E leacul ei.

Știi că Bistriţa curge peste deal; deşteaptă dorul să o vezi. Spre ea te duce un drum de preumblare, pe lângă biserica ortodoxă. Valea Bistriţei se deschide înaintea privirei, umbrită de sălcii, primind pe Dorna. Ostrovul, ca și malurile, sunt numai depozite de scânduri, din lemnul pădurilor întinse, o bogăţie a regiunii.

Odihnit, continui urcuşul. Ajungi pe tapșanul neted de iarbă și... nu știi încotro să priveşti.

Un drum de câteva minute deschide larg orizont variat asupra încântătoarei văi a Bistriței. Respiri adânc mireasma tufelor de cimbrişor ce au pus stăpânire pe. mușuroaiele de furnici, numeroase, parcă ar fi de cârtiţă. Apoi priveşti în jur. De o parte se arată culmea ce desparte drumul Bistriţei de al Dornei, având ca străjeri la capete: Oușorul, Suhardelul, piramide regulate. Creasta Petrosului se întinde-în tot lungul de despărţire între Neagra-Șarului şi Bistrița. Spre sud-vest, se înșiră vârfurile mai din vale, din dreapta Dornei, pe coasta căreia se ridică parcul băilor, vilele, apoi casele rezleşe. Numai amurgul ce-se lasă, și suflul rece năvălind din umbrita vâlcea apropiată te sileşte să părăseşti tabloul naturei, înaintea căruia ai ajuns fără mare osteneală.

Fig. 27. Oușorul și Suhardelul.

Preumblările scurte, dar plăcute, mai ales pentru cel deprins peste an cu strâmtoarea oraşelor, nu s'au sfârşit. Sunt multe și variate. La tot pasul ai prilej să apuci altă cărare, cu alte perspective.

Incercarea puterilor, înviorate de voință, ţi-o ademeneşte frumosul Bărnărel ce domină Vatra-Dornei, până la 1328 m. Te chiamă apoi perspectiva din vârful său relativ ușor de ajuns, căci creasta e trăgănată, puțin ostenitoare, iar orizontul mereu se lărgeşte, până ce ajunge să priveşti la orășelul de jos ca la un cuib

luminat. cu casele grămadă prin mijlocul cărora străbate calea lucie a Dornei. Sus lângă semnele păstrate încă ale sbuciumului din războiul ce nu s'a uitat, deși i-a luat altul locul, ca de pe un turn înalt de observare privirea se rotește asupra zidului de împrejmuire al munților înalți, cât și asupra labirintului de culmi mai joase tăiat de ape.

Șira Pietrosului apare în toată lungimea lui, terminată spre tăetura Bistriţei cu stâncăria vârfului, de unde i-a venit și numele. In toată majestatea lui de vârf acoperit cu pășune, se înalță Giumălăul, cealaltă strajă a Bistriței din trecătoarea temută de plutaşi. Despicătura Bistriței lasă loc liber ca să se ivească și Pietrele Doamnei, cu fantasticele stânci de calcar, ce le dă înfățișarea unor ruini de cetate. Și din Călimani se zăreşte un colt.

Cadrul e închis spre Vest de Oușorul, îndărătul lui zărindu-se și silueta lnăului. Bistriţa se strecoară în încolăciri largi, iar casele ce se țin lanţ pe valea ci par jucării presărate când jos în lunci, când pe coasta până aproape de creasta împădurită a munţilor. Casele rezleţite pe coastele despădurite ori în lunca numai păşuni, sunt amestecate printre stogurile ţuguiate de fân, cel vechiu alăturea de cel proaspăt cosit, singurul izvor de traiu al locuitorilor harnici și întreprinzători, în afara pădurii care e a lor. Dangătul talangei dela gâtul vacilor roșcate, bine îngrijite, se adaugă la tabloul naturii.

Pentru cel care n'a urcat munte mai înalt, Bărnărelul pe lângă ucenicie însamnă și chemarea la drumeţie mai lungă. Valurile munților variați, jocul norilor pe ei, mozaicul de lumină pe întinsul pășunelor și al pădu-rilor, sunt năluci ispititoare spre sboruri mai înalte.

Frumusețile ncîntrecute naturale din jurul Vatra-Dornei nu s'au încheiat. Intr'aceasta stă tocmai supe-riorritatea ei asupra altor staţiuni de cură. Drumul până la Dornişoara, într'o după amiază, în automotor, cu ferestre largi pentru a te bucura de perspective, te duce în taina pădurii de brad, tânără, deasă, ce se întinde dela Poiana-Stampei, până unde râul ajunge fir neastâmpărat de apă îngustă, ce se joacă cu pietrele rotunjite.

La întoarcere poposeşti puțin in Poiana-Stampei, întinsă depresiune, cu fundul acoperit de o turbărie abea înverzită, pe care cresc mici mesteceni sau pueți de pin, printre tufele de pipirig, care arată urmele umidității menținută la adânc. In schimb zarea se lărgeşte, mult mai tare decât la Dorna. Te crezi într'un ținut de dealuri, dacă n'ar fi brazii care să-ți spuie că eşti în inima munților. Intr'o parte stă culmea ce separă Dorna de Bistriţa cu Oușorul la capăt. Spre sud se înalță coasta nordică, zimţuită a Călimanilor ca un podiș, sus pe vârf; în fund vârfurile dinspre Bârgău, iar ca o siluetă ştearsă de ceaţă, se înalță ţuguile Inăului impunător. Numele de Poiana-Stampei este astfel minunat de potrivit, căci satul întreg e numai case rare, împrăștiate pe relativul neteziş al locului; şcoala e vecină bisericei de lemn cu clopotnița izolată, împodobită cu patru turnulețe, originală arhitectură ce se menține mai la toate satele din ținutul Dornei. Stoguri de fân ţuguiate sunt presărate pe întinsul plaiu printre mesteceni ori brazi. E avuţia locală.

Fig. 28. Stoguri de fân.

E zi de sărbătoare, prilej să se adune la horă fete cu portul lor simplu, catrinţe strânse de le arată mlă-dierea trupului. Natura din jur, cu lumina plină a soarelui ce inundă poiana verde, e un cadru neuitat pentru grupa de oameni în hainele lor înflorite.

Acelaș drum, făcut pe şosea, iarăși într'o după amiază, e mai ademenitor. După Poiana-Stampei urci în șerpuiri largi Măgura-Caluiui, una din trecătorile înalte dela noi, peste 1000 m.

Impune cadrul munților înalți, aice văzuţi în toată splendoarea lor de forme diferite. Marginea Călimanilor taie un podiș cu linia profilului aproape orizontală, cu ruinele stâncelor de lavă de pe Pietrele-Roșii, cu văile tăinuite nepopulate, negre de întunecimea pădurilor de brad nesfârșite. Mai încolo culmea Bârgăului dinspre Someșe, mai frământată, vârfuri izolate, înşirate, iar peste toate se ridică mușuroiul masiv al Mun-ților Rodnei, nod din Alpi, mutat în mijlocul peisajului larg.

Panorama generală oprește privirea. Amănuntele te încântă. Casele devin rare, dar nu încetează, Păşunele domină dar și petece de ovăs se țin de gospodăria omului. Ca o insulă în mijlocul pășunelor, stă singuratică Mânăstirea Fântânelelor, o biserică îmbrăcată în haină deschisă, în contrast cu întunecata stâncă lângă care a fost zidită şi întinsul covor de iarbă verde din jur. Clopotele sună de vecernie, răscolind gândurile de rugă, căci bisericuța însăşi e sub bolta largă a cerului, sprijinit pe păreţii munților. Aici în adevăr dumnezeirea şi natura se unesc pentru a aşterne în suflet adânca liniştire asupra tulburelor valuri, ce se agită zilnic. Măreţia cadrului, te face să simți mai doboritoare sfințenia credinței.

Dacă drumul de fer spre Dornişoara te transportă în tainica liniște a pădurei dese, noua cale ferată ce leagă Vatra-Dornei cu Ilva și naşte alte sentimente în suflet..

E închinarea către puterea creatoare a omului, ce învinge piedicele naturii, croind drumuri peste văi adânci și prin inima munților. Inginerii români au construit unul din cele mai îndrăznețe drumuri de fer, nu numai din România, legând Bucovina cu Ardealul. Ca technică și măreție aduce aminte de linia ferată spre Semmering. Dela Vatra-Dornei până la Coșna s'a folosit un vechiu drum ce ducea spre Bârgău. Linia slabă însă a fost întărită și refăcută. De acolo până la Ilva-Mică din ținutul Năsăudului, s'a simțit nevoie de o linie nouă, prin munți, peste văi adânci, printr'un teren format. din roci friabile, ce lunecă ușor. Greutățile au fost învinse prin viaducte, lungi şi înalte, prin vreo nouă tuneluri, din care unul aproape de un chilometru lungime.

S'a căpătat astfel o nouă arteră de circulație însemnată nu numai prin regiunile

care le leagă, străbătând în curmeziș Carpații, dar atrăgătoare și ca linie turistică, perspectivele deschise călătorului fiind tot atât de impresionante ca și lucrările îndrăznețe.

Dela gara Grădiniţă, încep viaductele. Văile sunt adânci, sălbatece. Omul le-a înfruntat; le trece pe punți susținute de picioare de beton, înalte, masive. Te înspăimântă adâncimea deasupra căreia fuge trenul, dar panorama depărtată a masivelor muntoase, deschisă prin larga gură a văilor, te face săluiți groaza involuntară.

Intr'o parte se ridică impozantul zid al Călimanilor, cu năruiturile de lavă de pe vârf, din depărtare ca niște cetăți ruinate. De alta, spre nord, se înalță impunătorul masiv al Rodnei, cu vârfurile ruguiete ale Inăului. Până la aceste ziduri numai sulițele pădurilor de brad acopăr coastele munţilor mai mărunți, pe care-i străbați prin tunele. Drumul face cotituri, în cât privind în sus, după ce treci de Larion, prinzi o clipă înşiruirea viaductelor pe care a alunecat trenul.

La Lunca-Ilva-Mică soarele inundă una din acele aşezări omeneşti atât de atractive, care sunt aproape caracteristice regiunei acesteia din România. Covorul verde al fânețelor se întinde una, de jos din jgheabul în care șuruie un pârâu de munte, până sus pe coastă, unde încep întâi rezleți, apoi în întunecata lor desime, molizii și brazii, formând pădurile nestrăbătute ale fondului grănițăresc năsăudean de o parte, ale fondului metropoliei bucovinene de alta.

Te apucă răsvrătirea, încleştezi pumnii pentru luptă, când te gândești acum, că această linie atât de măestrit și costisitor construită, dovada destoiniciei noastre, este iarăşi tăiată 'n două prin nedreptatea strigă-toare la cer săvârşită fără să se țină sama nici de durerea fraților samavolnic despărțiți, nici de durerea unui neam însângerat de răni grele.

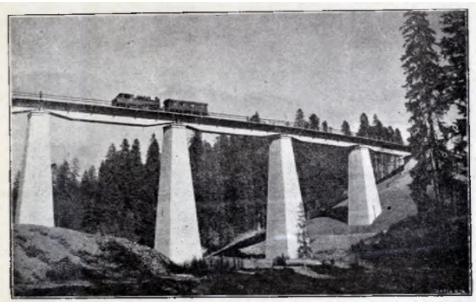

Fig. 29. Viaductul Larion.

Ai trecut de vechea graniță; la Ilva-Mică însă nu e altfel decât la Poiana-Stampei, despărțite de creasta munților. Aicea îţi dai seamă cât de artificială este granița stabilită din nou. Ai păşit-o fără să prinzi măcar de veste că ai trecut dintr'o țară în altă ţară, cum s'a hotărît de curând, Te afli în aceeaşi „Ţară”, cu acelaș popor, cu acelaş suflet, pe veci unit, prin trup şi sânge, prin credință și năzuinți, pe care din fericire se mai bizue nădejdea că granița e vremelnică. Munţii, apele, stâncile, graiul, totul, totul, natură și oameni, veșnic vor cere ştergerea actualelor graniți. Dumnezeu ne va ajuta ca cedată şi odată să fie cum cere dreptatea sfântă.

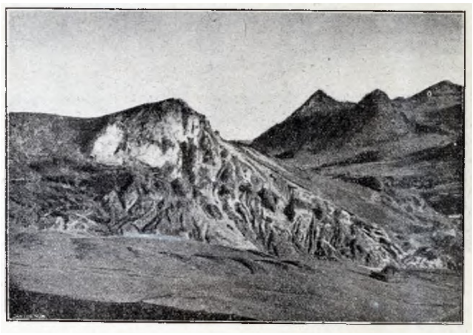

Fig. 30. Adam şi Eva.

Tot dela Vatra-Dornei apucă drumul Bistriței deodată, al Moldovei mai apoi, care te scoate pe o şosea bine ținută ori cu drumul de fer, la marginea munţilor Bucovinei, în parte cu mânăstiri strămoşeşti.

E unul din drumurile variate din cuprinsul țării, tocmai fiindcă treci peste munți în văi cu aspecte diferi-te, după natura râurilor. Până la Iacobeni, loc minier de unde se scoate mangan, dar și liniștitoare stație climaterică, drumul întovărășeşte Bistrița, cu vale adâncită, ca un şanţ și umbrită până 'n mal.

Fig. 31. Iacobeni

Luminişul dela Iacobeni, cu coaste numai păşuni, e larg, bătut de soare. Mai departe treci peste Mestecăniş, cu păduri mai înainte, chel de pe vremea când aice se dădeau aprigi lupte între austriaci și ruşi în ultimul război. Un drum cu largi serpentine te urcă spre vârful de unde privirea domină cele două văi, a Bistriței şi a Moldovei, spre care scobori. Dacă eşti lipsit de perspectiva înălţimei când călătoreşti cu trenul, în schimb contrastul dintre întunerecul lungului tunel şi lumina orbitoare când ieși din el, e una din impresiile puternice ale drumului. Din bezna nopții, te trezeşti dintr'odată în strălucirea fânețelor și a macilor cultivați în jurul caselor.

Molcomitoarea vale a Moldovei te primeşte. La început e vale de munte, cu sate rare și pripoare pe coaste. La Pojorîta, unde te întâmpină Moldova feciorelnică, cu valuri iuți şi limpezi, o dâră de stânci roşcate se termină în cele două tuguie atât de plastic numite de popor: Adam și Eva; apa, stâncile, pădurea şi fâneața. Este un colț neuitat, cuib de liniştită recreație ca şi la Iacobeni. Valea se lărgește. La Câmpulung șirul de case se ține chilometri întregi. E un oraş care rivalizează prin împrejurimile chiar apropiate, cu celălalt Câmpulung din Muscel. De sus, dela umbra unui brad, de pe coasta Borei, ți se desfăşoară întreaga privelişte şvițeriană, ce te mângâie, apoi te captivă. Munţii par că se împreună la cele două capete ale cotiturii Mol-dovei, de o schimbă 'n lac. Văile laterale deschid perspective către farmecul regiunii, zidul Rarăului, cu colții Pietrele-Doamnei, turnuri rămase dintr'o cetate năruită. Pe vârfuri pădurea deasă trage dungi înegrite; pe coaste pajiștea ca

buratecul aşterne covor întins. Ici și colo câte un brad își înalță 'n voie coama-i pletoasă, Fânul cosit așezat pe prepeleci presărați peste tot, spune grija localnicilor pentru viață. Unde și unde câte un dreptunghiu mai întunecat de luțernă ori cartofi, arată variația culturii.

E un ținut de nobilă viță românească; câmpulungeanul când vorbeşte de sine, nu spune altfel decât: noi. Sunt doar urmașii mazililor slobozi, ca și cei din Vrancea, ce formau pe vremuri un soiu de republică, după spusa lui D. Cantemir. La Vama, unde Moldoviţa dă în Moldova, se ridică un monument care aminteşte despre vechimea domniei româneşti de aici. Mai departe, munții stau tot apropiați până la Gura-Humorului, unde se retrag dintr'odată, Moldova cotind în spre ținutul Baia. Peste tot numai păduri, bogăția irosită a locului. Murmurul apei e întunecat de zingănitul ferestraelor ce o întovărăşesc. Numai prin apropiere de sate, între pădure și drum se întinde fâneața, în luna cositului, tablouri vii din Grigorescu. Femeile cu cămeșa curată, cu colțurile catrințelor prinse în bărneața ce încinge mijlocul svelt, adună fânul cosit de-l înalță în căpiți; alături ea, în cadențe ritmice, cosașii lasă brazde cu scânteieri de coase. Atmosfera e plină de mireasma ultimelor răsuflări ale florilor.

In asemenea liniştit peisaj al ultimelor valuri carpatice, pe două văi laterale, se adăpostesc două din vechile mânăstiri bucovinene, a Humorului la nord, Voroneţ spre sud. Sunt două pinacoteci cu tablouri murale, externe, care au rezistat vremii.

Pe Bistriţa cu pluta.

Astfel viaţa noastră află glasuri printre arbori,
cărţi în râurile care curg, predici printre pietre.
Shakespeare.

Intre Vatra-Dornei şi Broșteni. – Dela Broșteni în jos. – Mănăstirile Pângărați și Bistriţa. – Apus de soare de pe Cozla.

Din Vatra-Dornei pornește şi drumul pe Bistriţa, cu pluta, până la Piatra-Neamţ.

Nu este călătorie mai plină de farmec. Treci prin emoţii cari reproduc, în timp scurt, gama celor din vieața întreagă. Un drum cu atâtea peripeții nu-l poţi săvârși nicăeri în Europa, cu toate că sunt multe râuri, care poartă plute pe fața lor.

Fig. 32. Plutașul pe plută.

Pluta este mijlocul cel mai simplu de transport pe apă. Omul primitiv încăleca pe un buștean, își lua o prăjină drept vâslă și se lăsa dus de apă. Pe urmă ş'a făcut pod plutitor, legând buștean de buştean. Pluta de pe Bistriţa nu e prea deosebită. Dată pe sama valurilor iuți, ca săgeata alunecă. Își închipue oricine câtă agerime se cere plutașului, câtă putere în brațele vânjoase, câtă amănunţită cunoaștere a toanelor apei.

Omul și apa, neînsuflețitul și însuflețitul, acum se pândesc, acum se învrăjmăşesc, ori se contopesc, într'o învălmăşală ce-i ține o bucată de vreme încleştați.

Când pleci pe o plută obişnuită, te reîntorci cu sute de mii de ani în urmă, în vremea omului preistoric, pornit la drumul îndrăzneţ spre cucerirea naturii, deci la așezarea primelor pietre dela temelia civilizației omeneşti. Nici plutaşul bistrițean nu este prea depărtat de străbunul lui străvechiu. Haina lui adesea se reduce la cămașa încinsă la mijloc cu brâuleţ. Chiar dacă are ițari îi suflecă până mai sus de genunchi. Nelipsit e toporașul ascuţit, bine înţepenit în coadă. Pe ploaie, îmbracă un sumăieș sprinten. De mai multe lucruri n'are nevoie. Ba da! Își ia la drum și un flueraș. Viața deci e simplificată la extrem, aproape aceiași ca și a cioba-nului dela sterpe.

In schimb în el e concentrat tot ce se leagă de măreția unui om vrednic. Incordat când străbate nahlapii, reprezintă simbolul omenirii întregi, în străduinţa de a domina natura. Cu piciorul stâng îndoit, cu celălalt proptit pe buștean, poziţia discobolului, aplecat de şele asemenea unui arc de oțel, cu brațele numai vine, mânuind lopata la fiecare pas, iute în mişcări, gata de hotărîre; rezumă însușirile de căpetenie ale omului în acţiune, oricare i-ar fi sfera de activitate. Făptura lui capătă înfățișare mai impunătoare în cadrul larg al elementelor naturii din jur. Sub el e apa mânioasă, cu vâjiit de valuri învolburate; în față dușmănoasa aștep-tare a

Toancelor, zid de piatră ce se aține în calea plutei; pe amândouă malurile șiragul brazilor impasibili, iar sus dunga de cer albastră.

Plutașul, cel mult cu tovarășul său dela coada plutei, înfruntă cu curaj aspra amenințare a sălbatecilor puteri, în mijlocul cărora se avântură. Nu e nici o deoscbire între el şi cei porniţi în necunoscut spre a desco-peri o lume nouă. Te cuprind fiorii când vezi pluta alunecând ca o nălucă drept spre păretele de stâncă în care isbesc valurile cu mânie, cu mugete de fiară aţâţată. Socoți că s'a sfârşit. Pluta fragilă, dacă s'ar izbi numai cu colțul botului, gânzurile s'ar rupe ca o aţă putredă; buștenii s'ar împrăștia ca niște chibrituri. Intr'o supremă încordare, prin lovituri iuți de lopată, nici prea de vreme date, nici prea târziu, plutașul abate pluta din firul apei, făcând să alunece ca o săgeată mai departe.

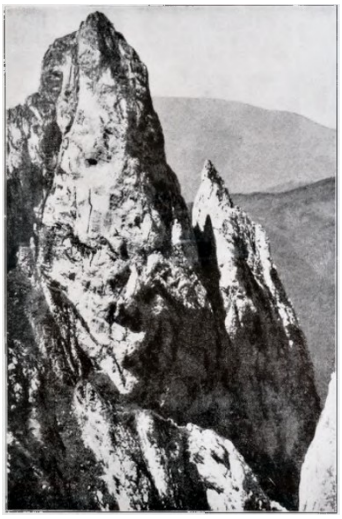

Colţii Gemeni (Piatra Craiului).

Plutașul își face cruce când pleacă la drum; când a scăpat de pericol, își face iarăși cruce. Nu ţine 'n seamă vrednicia lui. Mulțumeşte Celui care i-a dat-o. E acelaș gest ca și al lui Ștefan cel Mare, când anunţă o victorie: „Pe toţi i-am trecut sub ascuţişul săbiei noastre; pentru care lucru lăudat să fie Domnul Dumne-zeul nostru”. Crucea plutaşului după Toance are acelaș tâlc ca și biserica înălțată de domnitor după fiecare biruință.

Plutașul e concretizarea Românului. Ager la mișcări şi la minte, aci se repede la cârmă spre a feri pluta de stânca ce iese 'n cale; acum fuge să cioplească vre-un capăt prea lung; acum, prinzând de veste la vreme, conduce aşa de bine pluta încât trece ca o săgeată peste trunchiul rămas pe vreun bolovan ori grind din mijlocul apei; ştie să rabde dar îi place să petreacă. În trăistuța lui roșie, vrâstată cu negru, un boţ de mămăligă și ceva brânză reprezintă întreaga hrană pentru ziua toată, dar când se întâlnește cu voia bună nu se uită la prețul muncei de două zile. Ştie însă să zică duios și din flueraşul nelipsit, când apa potrivită îi dă răgaz de liniște, iar pluta sboară lin pe sub poala codrului ce-l ascultă și-l îndeamnă. Ajuns la locul sorocit de descărcare, își iea sfredelul, toporul și odgonul de tei deaspinarea și face îndărăt drumul pe jos, pe șosea sau pe munte; liniștit se suie pe altă plută mânând-o spre vale. Șiragul de furnici omenești nu mai contenește, cât apa le îngăduie.

Plutașul moldovan este legat de Bistriţa, iar ca Bistrița, Bistriţa de aur, „die goldene Bistritz” cum îi spun sașii, nu mai este alt râu de munte în România toată. Aur poartă în năsipul ce-l lasă la coturi; aur duce, catargurile doborite de pe vârfurile înalte. Este frumos Jiul, Oltul întortochiat, Prahova care se pune la

întrecere cu trenul, ori Mureşul cu luncă numai belşug. Au ape repezi, sălbatece, dar drumul ce-l fac e drept, deschis. Bistrița are drum sbuciumat, cu multe coturi, după felul rocilor scoase la iveală. Ca șarpele se încolătăceşte printre mușuroaiele de piatră. Inaintează, se întoarce, apucă pe unde-i mai ușor, pentru a se izbi cu furie de vreun prag ce-i i se pune 'n curmeziș. Acum curge domolită printre mesteceni ori arini, acum n'o vezi dintre brazi. Valurile ei se înălbesc de spumă când au de trecut nahlapii periculoși. Pare un balaur cu solzii sbârliți de mânie. Alte ori își strânge apele grămadă, în șipote, când trece prin vreo gâtuitură, cu vâjâit de furtună. Mai încolo curge aşa de lin, de nici nu-i prinzi firul. genunea, ochiu liniştit dar adânc; apa deși fără creţ de pare că doarme, se învolbură în loc, încât poate să hârtoaie pluta din mers, dacă nu e atent plutașul, scăpând'o cu o lovitură domoală de lopată.

Şi ce îmbrăcăminte variată își mai iea! Ai crede că simte, are vieață; e o mândră din poveşti, fermecată, schimbată de bagheta vreunei zine dușmănoasă. Haina ei e alta în faptul zilei, străvezie de i se pot număra pietrele luciate din fund; alta când trece prin umbra brazilor întunecaţi. Când soarele o învălue, și ea sclipeşte în cămeșă cusută cu fluturaşi de aur și argint. Și ce fioroasă e când ploile o umflă, când se schimbă în puhoiu pustiitor, cernită de nămalul adunat prin atâtea șuviți de apă, ce se grăbesc, din căderi in căderi, să-i aducă puteri noi, în lupta ei cu uscatul. Plutaşii o iubesc și se tem de ea. Bistrița fără plute e ca și o grădină fără flori, căci îi completează farmecul ce o învălue.

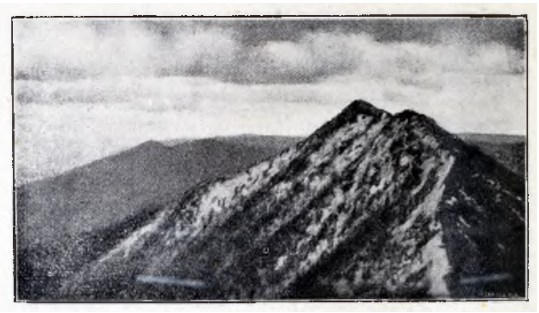

Fig. 33. Pietrosul Bistriţei.

Călătoria pe Bistriţa e plină de farmec neîntrecut. Retrăeşti peripețiile vieții. Poţi mai atent observa. Trecând în lungul Bistriţii îţi defilează pe dinainte toată mândra înfăţişare a naturii care-şi schimbă decorul dela cot la cot.

Pornit dela Vatra-Dornei, unde de obiceiu se leagă plutele, abia a desprins plutaşul gânzul din pociumb, țărușul bătut în mal pentru a ținea pluta în loc şi te cuprinde plăcuta senzație a unei călătorii ca din poveste. Te simți fericit. Privind la colții Petrelor-Doamnei, turnuri ruinate de cetate, înălțate sus pe pisc de munte nici nu ştii când s'a şters din urmă Dorna şi când intri în vâltoarea strâmtorii tăiată de Bistriţa în curmezișul munților, despărțind Giumălăul de Pietrosul, cei doi străjeri falnici.

Incepe încercarea plutașului atent la toată clipa. Te cuprind fiorii deșteaptați de volbura valurilor mânioase. Valea se strâmtează. Petrosul se ridică în cale; Bistrița își strânge apele grămadă gata de atac, iar plutașul inspectează încheietura plucei. Incepe lupta cu colțul Acrii; genunea face să se hârtoaie pluta 'n loc.

Plutașul se svârcoleşte și el; urmărește jocul furios al apei; mereu cârmuește pluta. Cel din față dă comenzi scurte dălcăuşului, celui dela cârmă. Ieșind din strâmtoare, plutașul își şterge sudoarea de pe frunte cu mâneca cămeşii, se

odihneşte pentru scurtă vreme. Cât treci prin chei însă un ştii unde să te uiţi. Decorul prin care treci e o măestrită serie de scenerii puse 'n calea apei, de-ți amutește frica. Ici e piramida de stânci a Scării, cu o draperie de mesteceni pe ea; mai încolo, la Moara-Dracului, o cascadă trage dungă de lapte în desișul bradului. N'ai vreme să te gândești prea mult. Te uiţi într'o înfrigurare intensă provocată de împletitura furiei deslănțuită pe apă cu podoaba stâncilor și a arborilor din jur.

Bistrița apucă spre sud, făcând un mare cârlig. Petrosul înconjurat de încolăcirile apei îţi apare sub toate fețele lui, acum aspru și amenințător, acum domolit sub poclada de brazi. Bistriţa uneori devine lac. Valea se deschide spre Giumălăul impunător și luminat de soare. Munţii capătă expresiuni omeneşti. Acum sunt încruntaţi, amenințători, acum îţi surâd ca și când ți-ar spune că au glumit, înspăimântându-te. Iar când pe valea Chirilului se arată în depărtare Pietrele-Doamnei în aureola aurie a soarelui ce le inundă, uiţi și de spaima drumului şi de tot. E o clipă de un intens farmec, deșteptat de orânduirea minunată a decorului natural.

Ca un popas pregătitor pentru luptă nouă, Bistriţa face un cot, ca un colac, la Cruce, unul din cele mai ademenitoare colțuri din tot lungul Bistriţii, cu Clifele și Tarnițele de marmură strălucind din întunecatul spațiu al brădetului. Către Cruce și Podul-Bârnarului, vin vestitele Toance. Mugetul apei e înfiorător; ame-ninţarea stâncei te încremeneşte.

Fără să vrei simți fâlfâitul aripilor morţii: pluta, ca o jucărie, trebue să se amestece în vânjoleala turbată, să lupte între apă și peatră. Rămâi uimit de dibăcia plutașului în mâna căruia ţi-ai dat zilele. E o încordare desnădăjduită, ca pluta să nu fie strivită.

E partea cea mai sălbatică din cursul Bistriţei. Pericolul de demult descris de Gane, Sadoveanu ori Vlahuță, este domolit prin ajutorul dinamitei, spre a se feri de desele accidente în care mulţi plutași și-au lăsat viața. Ajunși în dreptul Holdei, zarea se lărgește. Indărăt Barnarul pare cu marginea dinspre apă ca despicată de un paloş.

De aici înainte coastele munților sunt numai poeni și păduri de brad. Treci Holda, cu pârâul odată plin de păstrăvi; îţi iese în cale Holdiţa și după o cotitură se vede poala de pădure deasă de brazi, al căror şuer, când sunt sgâlţâiți de vânt, se amestecă vâjâitului apei, atât de vecină este apa cu pădurea.

Ai ajuns la Broşteni, centrul cel mai de seamă din partea locului, cu împrejurimi ce te îmbie la popas mai îndelungat.

Faci cruce, ca şi plutașul, ca după liniştirea cerului brăzdat de fulgere și zguduit de trăznete, deși regreţi că s'a sfârșit cu partea cea mai emoţionantă de drum pe apă din tot cuprinsul ţării.

Fig. 34. Plutașii la întoarcere.

Dela Broşteni în jos începe un alt deliciu, liniştea călătoriei pe plute. Au rămas în urmă clipele de groază. Pluta alunecă în voie, mai ales cu apele potrivite fie după ploi, fie după ce se deschid haiturile, iazuri stăvilate pe văile laterale, ca să vie în ajutorul plutăritului, când apele sunt mai scăzute.

Pluta fuge, fuge mereu printre șiraguri de sate gospodăroase. E bucuria plutașilor, căci nu se simt izolați. O duc într'o glumă cu cei ce stau pe malul apei. Ori cât ar fi obișnuiți cu trecerea plutelor tot vin la mal să le vadă, întocmai ca bătrânul care iese pe prispă primăvara să prindă șiragul cocoarelor.

Cursul Bistriții este mai liniştit, căci străbate în curmeziș păturі mult mai moi, uşor de învins. Totuși nu lipsesc repezișuri, şi mai ales genuni limpezi ca oglinda, amăgitoare însă, căci vârtejul ascuns al apei e puternic, și ca pe o surcică poate învârti izbind-o de mal.

Sbori printre sate populate: Afluenții Bistriței deschid perspective largi în spre inima munților, cu prive-lişti variate.

La Borca sat mare, cu lumină electrică, cu așezări temeinice, pârâul Borca venind limpede dinspre șisturile cristaline și al Sabasei cu mult bolovăniș și toane rele, au dat naștere unui măreț dom în formă de cruce. Stâlpii de susținere îl formează Budacul masiv, către apus; Stânișoara împădurită e spre răsărit; către nord se înalță Măzănaia, culme de trei munți, cu vârfurile ca niște ceaune răsturnate. Bistrița a tăiat portalul larg dinspre sud; altarul e terasa ridicată dela Pârâul-Cârjei, cu mestecenii gingași drept ornamentele mesei sfinte. Viziune de o clipă, în anumite dispoziții sufletești, naște acele sfinte gânduri, care dau poporului prilej pentru a țese legende. La Călugăreni, Bistricioara face loc pentru drum bătut către Tulgeș; dar deschide și frumoasă perspectivă spre Ceahlău, mândria locului. Il vezi dinspre un capăt cu un profil cu totul deosebit, decât ești obişnuit. Apare ca o uriaşă piramidă. O stâncă, drept monolit, răsare în lunca dela Tei; e lămurită de popor printr'o frumoasă poveste atât de limpede redată de către A. Russo. Ca să iezască Bistriţa, dracii cară stânci din Ceahlău. Cântecul cocoșului l-a apucat pe unul în drum. A lăsat stânca de s'a înfipt în pământ, iar el s'a făcut nevăzut.

Fuge pluta liniștită printre Răpciuni și Hangu. Plutașul scoate fluerul şi cântă de dor în amurg. O vorbă e asvârlită spre a fi dusă acasă, tovarășilor care urcă în sus cu traista şi toporaşul în spinare. La Buhalniţa și Izvorul-alb, o nouă perspectivă a Ceahlăului, pe care-l încinge Bistriţa ca un brâu, iar la Bicaz, vine grăbită apa ce a tăiat cheile vestite. Satul a căpătat o însemnătate istorică, luând locul Sinaii în vara anului 1918, ca reşedinţă regală. Aice Regele Ferdinand, la 11 August în ziua sa de naștere, a căpătat ştirea îmbucurătoare a biruinții aliaților pe frontul de apus.

Intre Bicaz și Piatra se înşiră apoi trei monumente din trecutul mai depărtat istoric. Sus pe un umăr de munte, se văd chiliile albe ce înconjură Mânăstirea Pângărați, răsărind din întunecata îmbrăcăminte a pădurilor dese ce se întind de-a stânga Bistriţei.

Fig. 35. Scutul cu emblema Moldovei (Pângăraţi).

Mânăstirea zidită de Al. Lăpuşneanu în 1560, are o deosebită particularitate. Cuprinde două altare suprapuse; în tainița veche, unde se ascundeau odoarele, s'a construit o nouă biserică, pentru sfânta slujbă în fața deținuților, cât chiliile mânăstirii serveau drept penitenciar.

Mai veche, datând de pe vremea lui Ştefan cel Mare, reînoită mai târziu, stă ascunsă tot pe malul stâng, Mânăstirea Bisericani, cu faimă apusă, mai toţi domnitorii moldoveni dela Ștefăniță Vodă, dăruindu-i întinse moșii.

Biserica azi stă închisă, iar chiliile ei adăpostesc un sanatoriu de tuberculoși.

Mai sfântă decât celalalte, prin mormântul bunului şi gospodarului domnitor Alexandru-cel-Bun, tăinuită într'o văiugă laterală e Mânăstirea Bistriţa, împrejmuită cu zid gros, iar îndărătul ei ridicându-se munţi împăduriți. Un turn masiv, cu o cupolă umflată, te opreşte 'n cale. Pe sub el intri în incinta mânăstirii, cu covor de iarbă verde. Lângă el un alt turn, cu cupola ca o ceapă, mai păstrează clopotul cu inscripția din veacul al 15-lea, iar în paraclisul de alăturea în fresca rămasă ca un abur, se vede familia lui Petru-Rareș, cu şeful ei în mijloc.

Alexandru-cel-Bun, Ștefan-cel-Mare, Petru Rareş, sunt cele trei nume celebre din trecutul nostru, păstrate încă vii, trilogia de domnitori, care au ridicat faima Moldovei dincolo de granițele ei dela Nistru la Carpați. Actuala biserică este aproape pe deantregul refăcută de Alex. Lăpușneanu, în a doua domnie. Cu remuşcări asupra faptelor sale sângeroase, a căutat să-și liniștească vâltoarea sufletului ridicând mânăstiri.

Fig. 36. Pisania dela Mănăstirea Bistriţa.

Biserica e destul de frumoasă ca înfăţişare, cu frontonul înalt, ce-i dă înfățișarea bisericilor catolice, dar cu ocniţele mărunte de sub streșini, caracteristice mânăstirilor moldoveneşti. Minunate sunt uşile, cu chenare din colonete gingaşe, ce se încrucișează, sus în arc frânt, iar jos se sprijină pe suporturi fin cizelate. Mormintele sunt scumpe. Acela al întemeitorului, stă la dreapta, Ștefan-cel-Mare, păstrând tradiția creştinească, a făcut piatră mormintală pentru ,,Ana, Doamna lui Alexandru Voevod, mama lui Ilie Voevod", apoi a Doamnei Chiajna, soția lui Ștefan Vodă Lăcustă, moartă la 1542.

Alte morminte de domni şi boeri dovedesc însemnătatea mânăstirii.

Azi e liniște în curtea mânăstirii, care și din punct de vedere al culturii româneşti are o deosebită însem-nătate, căci aici s'au scris cele dintâi Anale istorice care încep cu Dragoș (1359) și ajung până la 1506, e dreptul fiind numai o înşirare credincioasă a domnitorilor fără nici un comentar literar, toate, şi cele bune și cele rele, fiind spre lauda lui Dumnezeu. În schimb a rămas vie 'n amintirea celor de azi, faptele trecute, bine înțeles înegurate și cu contur neclar. Ţi se arată

portița din zid pe unde Petru-Rareș ar fi apucat drumul pribegiei prin codrii de munte, după întâia sa Domnie, după cum glăsueşte Gr. Ureche: „lăsându-se ca să poată cevași odihni în munte deasupra Mănăstirii Bistriţei, văzut-a unde ca un roiu den toate părțile înconjurată mănăstirea, ca să-l poată prinde”.

Pluta alunecând lin pe lângă toate aceste locuri, evocatoarele sfintelor vremuri de necaz şi vitejie, ajunge la popasul cel îndelung, de sub picioarele întunecatei Cer-Negura.

Piatra-Neamţ e oraș însemnat şi el printr'o frumoasă ctitorie a lui Ştefan-cel-Mare. Biserica Sf. Ioan domnesc, un juvaer de arhitectură moldovenească, așezată pe un dâmb înalt, ce o face să domine asupra actualelor clădiri. Mai ales turnul prismatic, își păstrează impunătoarea lui înfăţişare; aproape 500 de ani a rezistat vremurilor.

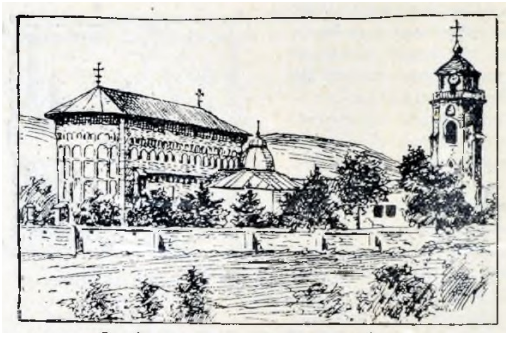

Fig. 37. Biserica Sf. Ion din Piatra-Neamţ.

Zidul ce împrejmuie biserica a dispărut cu totul. Ceteşti cu smerenie, dar și cu mândrie, pe peatra dela intrare: „Evlaviosul și iubitorul de Hristos Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domnitorul țărei Moldovei, a început şi a zidit și a săvârşit templul acesta... spre rugă sie și Domniei Sale Mariei și iubitului lor fiu Bogdan. Carele a început a se zidi în anul 7005 Iulie 15 (1497) şi s'a săvârşit la 7006; éră al Domniei lui anul al 42-lea curgător”.

O ultimă privire asupra Bistriţei, care te-a purtat din apropierea locaşului sfânt cu mormântul lui Ştefan, până la Peatra cu ctitoria aceluiaşi domn, o capeți de pe Cozla, unul din ultimele vârfuri ale valurilor de munți.

Apusul de soare de pe Cozla merită să fie văzut. E ca un foc de artificii ce încheie o sărbătoare. E un tablou măreț ce te îndeamnă spre ruga mută, mai puternică și mai emoţionantă, cătră frumusețea şi măreţia Naturii, care are atâtea mijloace să-ți îndoaie genunchii. Prin umbra de copaci, cu mălini în floare ce răspândesc o mireasmă de tămâie, urci a gale pe drumul cotit, bine întreținut. Și de pe Tâmpa Braşovului te bucuri de o largă și variată perspectivă. Acolo însă lipseşte argintul apei resfirate pe pat de prundiș și valea largă ce-ţi deschide înfățișarea Ceahlăului, ca un decor splendid. Apusul de soare îi dă o aureolă de măreție impunătoare, asistând la o variație de culori ce te pironeşte.

Pe tapşanul Oculașului alunecă o dâră de nori scămoșați. Ajungând la marginea prăpăstioasă, ca tăiată de paloş, norii își cată de drum, lăsând netedă linia profilului. Alții se învolbură în jurul Panaghiei ca un enorm inel de fum de ţigară. Stau cât stau așa aninați; își iau apoi de seamă și se topesc cu restul norilor ce acopăr cerul. Este un joc între fantastice făpturi, teatru pentru ceilalți munți neclintiți în zalea ca de oțel, în care-i îmbracă umbra norilor şi brădetul mohorit.

Crezi că totul se va sfârşi. Norii tot mai îngrămădiţi, vor trage până la urmă cortină nepătrunsă, în fața muntelui.

Cerul are însă toanele lui.

In ruptura dintre doi nori se arată geana aurie a soarelui asfințit. Lumina revărsată prin poarta tot mai deschisă, formează îndărătul muntelui un ecran luminos. Toaca și Panaghia apar cu marginea atât de des-lușită, încât vezi și colții mai mărunți, iar la capătul rupt al Oculașului, fiecare stâncă mai răsărită saltă zimț de umbră pe cerul încins de jarul apusului.

Soarele se iţeşte și el o clipă. Mănunchiuri de raze se furişează în lungul muntelui, înveşmântându-l peste tot în pânză violacee, contrast izbitor cu albastru-cenușiu al celorlalţi munți peste care s’a lăsat ceața serii.

Bistrița sticleşte ca argintată, iar noianul de bușteni descojiți legați în plute, par o împletitură bronzată în lungul apei.

Natura e măeastră în aranjări de culori și contraste, în partea opusă, deasupra largei văi a Bistriței scăpa-tă din munți, pâlpâie deasupra orizontului o imensă flacără verticală. E o frântură de curcubeu. Nu se văd decât două fâșii de indigo și portocaliu, dar mai intense pe fondul de catran al norilor îngrămădiți a ploaie.

Cu cât pălea aureola dindărătul Ceahlăului la un moment ajunsă stacojie, – cu atât se ștergea, ca topită pe de margeni, frântura de curcubeu dinspre răsărit.

Priveşti, admiri și te închini. Față de capriciile naturii, care creiază într'o clipă tablouri neimitabile, unind cer, pământ și ape într'o magică îmbinare de culori, tremuri de fericirea că le poţi privi. Imaginea rămâne întipărită pe retină, spre a reaparea, vie, când o evoci după vreme îndelungă.

Liniştită, Bistriţa își continuă drumul. Un pinten de munte, Petricica, e ultimul prag din lanţul carpatic, pe sub care apa ș'a deschis drum spre zarea largă. De pe latura trăgănată a acestui izolat din șiragul munților, ș'a început C. Hogaş călătoria lui atât de pitoresc descrisă, către munții Neamțului și mănăstirile ascunse printre dealurile înalte și împădurite din stânga Bistriţii. Aceasta curge apoi dealungul prispei netede, terasa frumoasă ce ş'a clădit-o din prundişul cărat din munți, pe fața căreia stau sate compacte.

La Rosnov străluceşte'n bătaia soarelui biserica de tipul celor rusești, cu multe turnuri, zidită de un vestit boier, căruia județul îi datorește cel mai bune șosele, făcute după sistemul autocratismului de demult din Rusia.

La Buhuși se înalță vestita fabrică veche de postav. Apa își perde de încruntarea de până acum. Ca ostenită de calea săvârșită, curge lin prin umbra sălciilor și a aninilor, până ce-și varsă apele în Siret.

Ceahlăul.

Vedeam Ceahlăul la Apus
Departe 'n zări albastre dus
Un uriaș cu fruntea 'n soare
De pază ţării noastre pus.
G. Coşbuc.

Pe tot întinsul ţării nu este alt munte mai cunoscut, mai căutat, mai des pomenit, sfințit chiar de mulțime. A dat naștere la poveşti ori legende în popor, la descrieri minunate din partea multor scriitori. Faima lui nu stă, numai în amănunţita arhitectură a formelor de piatră, care au răscolit imaginația poporului; nu i-a stabilit-o numai impunătoarea-i înfățişare, înălțându-se deasupra celorlalţi munţi învecinaţi, cât faptul că prin aceasta e în adevăr un far zărit dela mari depărtări.

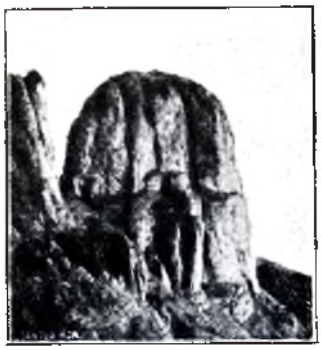

Fig. 38. Panaghia din Ceahlău.

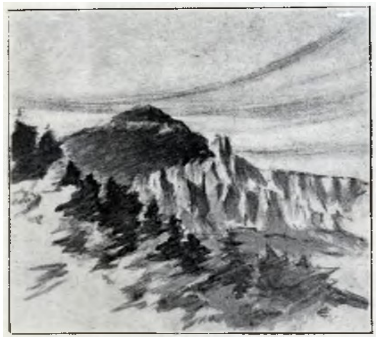

Fig. 39. Toaca.

D. Cantemir avea dreptate când scria: „dacă ar fi fost cunoscut celor vechi, nu era să fie mai puțin slăvit în fabulele lor decât Olimpul, Pindul sau Pelia”.

Numirile pe care poporul a dat diferitelor stânci izolate sau grupurilor de stânci, dovedesc aceiași părere, iar asămănarea din depărtare a siluetei lui cu acoperișul unei biserici, nelipsindu-i nici turnul, nu a scăpat observării adesa adânci a poporului, când a dat numele de Toaca vârfului celui mai înalt şi de Panaghia, numele născătoarei de Dumnezeu, monolitului alăturat greu de cucerit chiar de îndrăzneți alpiniști.

Dela Detunata, stâlpi mereu sfărâmați de trăsnete, până la Duruitoarea, cascadă ca laptele, cu glas neogoit, din taina desișului de brazi, numirile sunt toate evocătoare. Ici e Căciula-Dorobanțului, o cușmă curcă-neascâ în vârful unui stâlp scund de piatră; dincolo Sghiabul-lui-Vodă, Gardul-Stănilelor, până la Dochia

împetrită lângă turmele de oi; toate numirile sunt plastice.

Deși vârfu-i ca un turn nu atinge nici măcar 2000 m. înălțime, ridicat peste ceilalţi tovarăși de piatră, adunaţi ca mulțimea în jurul tronului unui stăpânitor, se zărește din depărtări, după cum de pe vârfu-i, când atmosfera e limpede, se văd sclipiri de luminiți în ceață, până la Roman și chiar Iaşi. Nu e de mirare că prin exagerare, bătrânii îţi spun că de pe el se poate prinde până și luciul Mării Negre, ca niște fluturași de argint.

De pe platoul Copoului dela Iași, în asfințitul senin, Ceahlăul atrage ca un nour întunecat ridicându-se la orizont; mai ales în vreme de iarnă, în răsărit de soare, zăpada proaspătă ce-l acopere, sclipeşte ca un briliant cu mii de fețe.

Fig. 40. Ceahlăul văzut dela Mănăstirea Durău

Din tren, între Bacău și Roman, călătorul îl zărește ițindu-se o clipă de după spatele celorlalţi munţi. Dela Ruginoasa, lângă Pașcani se ridică drept orientare, ca și de pe Stânișoara când scobori spre Sabasa. Iar când treci pe frumoasa șosea şerpuită dintre Borsec și Tulgheș, spre răsărit tot Ceahlăul îţi trimite ultima salutare.

Una din atracțiile urcușului lui, o face tocmai priveliștea largă de care te bucuri, în toate direcțiile. Ai înainte o hartă în relief a întregului șir de munţi dintre Bucovina, Ardeal și Moldova, din Călimani şi Munţii Rodnei până 'n ai Vrancei, din Archita și până 'n dealurile înalte ale Moldovei; e un întins mozaic de culori, peste umbra pădurilor dese, rar întrerupte de poeni, așternându-se umbrele rătăcitoare ale norilor și trâmbele de lumină ce se revarsă asupra peisajului larg.

Il vezi din depărtare dar mereu sub altă formă. Fiind ca o creastă de zid, îndreptată dela nord la sud, în jurul căreia se lasă contraforturile obcinelor în toate direcțiile, când îl priveşti din laturi e altul, decât dinspre capăt. Dela Iași sau Buhalnița e domul cu turnurile Toaca și Panaghia – la un capăt, cu acoperișul în cealaltă parte, netezişul prelung al Oculașelor. Când îl vezi de pe Budacul Broştenilor, ori mai de aproape, dela Călugăreni, e ca o piramidă regulată cu vârful stâncos, ieşit din poclada pădurilor întunecate. E atractiv de departe. Pe Cozla dela Piatra-Neamț stai ceasuri întregi privindu-l fără să simți cum trece vremea, mai ales în apus de soare, când jocul norilor și aureola asfințitului dau însufleţire colosului de piatră. Cu cât te apropii de el, ori din ce direcție, te uimeşte bogăția și varietatea sculpturilor în amănunt, întrecând – fără exagerarea închipuirii – opera omului din jurul acoperișului dela Domul din Milano. Are în el întrunite atracția dolomi-telor tiroleze, cu masivitatea alpină; prinzi în el porţiuni îmbinate din Ciucașul dela izvoarele Teleajenului, cu arhitectura Bucegilor. Așa cum e, e rezultatul forțelor atmosferice și a jocului mișcărilor geologice mai de demult. E

alcătuit din pături groase de conglomerat, din care se desprind ușor bolovanii și prundișul ce-l compun, dând noianul turnurilor şi a turnulețelor admirate din curtea Mănăstirii Durăul.

Dar în mantia de conglomerat s'au păstrat colţuri mari de stânci de calcar, alb ca marmora, în care iarăşi forțele naturii au săpat micile peşteri din Polița cu Crini. Alternând cu conglomeratele sunt straturi de grezii, uneori groase, care se compoartă altfel în lupta cu atmosfera, dând bancuri ca prispele, Lespezile poporului. Varietatea geologică i-a mai adus un avantaj; izvorul cu apa rece dela fântâna Măcărescului, acela ca ghiața de sub Toaca, ori altele din care izvoresc undele revărsate ale Duruitoarei.

Constituţia geologică diferită, izolarea lui în vraiștea vânturilor i-au mai dăruit o atracţie: îmbrăcămintea vegetației. Urcându-l dela poale până 'n vârf, treci pe nesimţite prin zonele diferite de vegetație, cu atracții deosebite. Humbold a stabilit schimbarea lumii plantelor după înălțime, urcând conul vulcanic Tenerife, din insulele Canare. Călătorul atent ce urcă Ceahlăul, observă acelaș fapt. Din umbra stropită cu pete de lumină a făgetului dela poale, străbați întunerecul brădetului mohorit. Mai sus ceva de Durău, molifții se răresc, înaintează izolaţi ca tiraliorii. La cele din urmă se dau biruiți. Locul lor l-au luat jnepenii și iniperii pitici, semnul trudei şi al luptei între copaci. Neamuri cu bradul, sunt siliți să se aplece, spre a face să alunece năpraznica undă de vânt peste ei fără să-i rupă. Chinuiţi, se târăsc. Ramurile lor sunt ca șerpii svârcoliți. Ca de oţel, sunt rezistente, dar mlădioase ca să nu se rupă sub greutatea nămeților. Reprezintă tipul ființii ce se adaptează la mediu, spre a scăpa cu vieață. Prin cultucele lor dese te poți încurea, dacă nu păzeşti cărarea tăiată în desișul lor. Pe urmă scapi la lumina vârfurilor alpine. In mușchii ce se așternpiciorul cel mai delicat calcă pe el ca pe un des covor persian, iar florile cele mai boghioase te chiamă cu glas tainic dar imperativ ca să le priveşti. Plantele sunt şi ele ființi; au gusturile lor; au tovărășiile lor ce atârnă de climă, de substratul din care-și ieau hrana.

După cercetările învățaților noştri botanişti, Ceahlăul e o insulă de flori cum rar se găsește aiurea. Toate se adună astfel pentru ca urcușul Ceahlăului să reprezinte scara raiului, timp prețuit pentru trup, pentru minte, dar mai ales pentru suflet.

Mai are un avantaj Ceahlăul; e înconjurat de văi aproape din toate părțile, de-l poți sui după putere și vârstă. Bistricioara îl încinge spre nord, Bistriţa spre răsărit, Bicazul spre sud, Pintecul și Bistra spre apus.

Ori de unde vii, dinspre Moldova, Bucovina, Muntenia ori Transilvania, îl ai în cale, te ademeneşte să-l urci. Un drum nu e ca altul, căci amănuntele se schimbă. De sui dela Izvorul-Muntelui lângă Bicaz, și apuci pe Părâul-Maicilor, te primesc tancurile sălbatece dinspre Polița-cu-Crini, unde podoaba e cuibul Crinilor, zada, neamul brazilor ce îmbină portul pinului cu gingășia mesteacănului. De urci pe Bistra dinspre Tulgheș, drum mai greu, îţi iesă înainte stâncile ca nişte ruini, cu numiri potrivite, Piatra-Arsă, Piatra-Sură, Piatra-Neagră până ce se pune 'n față păretele înalt surpat, numai jghiaburi, dela marginea Oculaşelor. Acestea sunt drumuri pentru picioare vânjoase, tinere, care pot ține la osteneală și învinge greutățile.

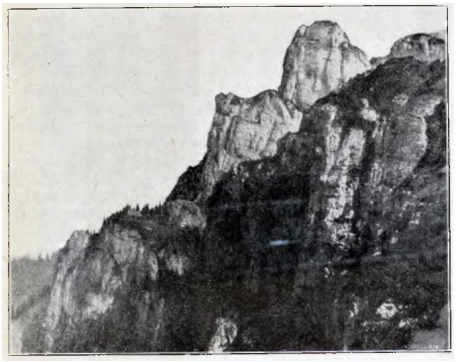

Fig. 41. Din Ceahlău.

Cei mai puţin obișnuiți cu muntele au însă înlesnirea drumului bătut sau al urcușului domol, dinspre Răpciuni. Primul popas îl faci la Mânăstirea Durăului, unde ajungi chiar și cu automobilul. E pridvorul măreției; îndărătul mânăstirii se înalță pieptul numai cloțani de piatră dinspre Duruitoarea; turnurile albe ale mânăstirii se profilează pe negrul ecran al pădurilor dese de brad, iar în preajma ei, dacă nimereşti în luna lui Iunie, admiri una din cele mai fermecătoare fânețe. Ocrotită, e numai smaragde, rubine, aur și mărgăritare. Săbiuţa își înalță tulpina cu multe flori pe o parte, roșii ca de trandafir, deasupra celorlalte ca niște stindarde, iar mărgărita cu roata petalelor albe în jurul bumbului ca de şofran te chiamă spre noianul tovarășelor ei, care mai de care mai boghioase, printre care orhideele rumene predomină. Nu poți să te desparți de ele, atâta sănătate și farmec ce deşteaptă fâncața bogată, cu uimitoarele variații ale florilor, aice în raiul lor pământesc. Zadele ce străjuesc biserica, îţi dau idee de impunătoarea făptură a acestor arbori ca fierul, de nu putrezesc în apă ani de zile. Pădurea de brad se îndeseşte, de crezi că pluteşti în ceață. Dar iarăşi se deschide la un popas vestit; apa din Fântâna Măcărescului e limpede și rece, înviorând puterile, puse la încercare de acum înainte. Apuci cărarea dintre jnepeni, pe sub păretele înalt al Toacei, pe marginea unei prăpăstii, ce-ţi face să-ți treacă fiori privindu-i fundul. Căluţul de munte ce te poartă e prudent; să ai încrede-re în el. Păşeşte cu băgare de samă, pe loc sigur, pipăind parecă lespedea pe care și-a așezat piciorul. In sfârșit oftezi de uşurare, dar întinzi brațele spre închinare.

Ai ajuns pe tapșanul Oculaşului-Mare, neted ca o față de masă. Te rostogolești ca un copil fericit pe salteaua groasă de mușchi; îţi înfunzi mânele în desișul covorului, pipăind după afinele brumării și acrușe ce se ascund printre muşchi. Eşti fericit, căci nu poți da altă numire mulțumirii ce simţi, în izolarea deplină a imensității desfășurată înaintea ochilor. Ameţit de lumină, de aerul răcoros, de zarea largă, stai o bucată de vreme uluit de atâta farmec, la care iau parte: bolta nemărginită a cerului, făpturile variate ale munților, podoaba mândră a plantelor şi mai ales gândul că atâra nebănuiră frumuseță face parte din pământul ţării tale, pe care o cuprinzi cu ochii din Rodna maramureșană şi Rarăul bucovinean, până 'n Vrancea vestită, iar spre vest până 'n culmile Ghiurghiului dincolo de Mureş. E un adevărat altar al Patriei slăvite, înaintea icoanei căreia îngenunchi fără voie și unde ar trebui să fie adus tineretul spre închinare şi cei şovăelnici spre întărirea dragostei de pământ.

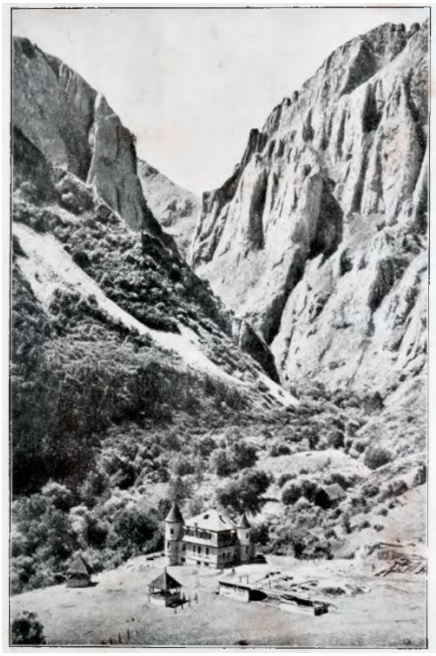

Cheile Turzii.

Mulţi urcă Ceahlăul spre a asista la impunătorul spectacol al răsăritului de soare. În adevăr este măreț tabloul în sine, prin exuberanța culorilor revărsate. Izolat cum e, mai mult decât oricare munte, Ceahlăul e un turn de observare nimerit. Cele dintâi dungi fosforescente, geana zorilor, se arată la marginea orizontului deschis al dealurilor răsăritene; asiști la flacările ce încing cerul, dela roșul de foc la auriul prevestitor al răsăririi soarelui, măreț disc de jar. De cealaltă parte a muntelui, pe văile dinspre Bistricioara și Bistra, ceața de peste noapte se adună tot mai deasă, ca o mare de scamă albă, fugind în lungul văilor. E lupta veșnică între duhurile rele și lumină, fantomele întunerecului biruite de orbitoarea strălucire întărită.

Fig, 42. Ceața de dimineaţă pe Ceahlău.

In jur sclipesc broboanele de rouă pe flori; frunzele de creţuşcă par cununițe de diamante, Dar nici apusul de soare nu e mai puțin atractiv, mai ales când norii îl întovărăşesc, mărind polihromia cerului, cu tiviturile de purpură, cu trâmbele de aur ce-i străbat, până când argintiul amurgului se lasă peste văi.

E frumos răsăritul de soare pe Ceahlău, dar nici mânia naturii nu e mai puțin impresionantă. Mai ales când norii întunecați se lasă pe drumul apelor, brăzdați de fulgere, iar tunetele nasc ecou prelung în labirintul munților, pe când unde te afli seninul te apără. E un tablou neuitat al naturii, când încruntată și mânioasă, când surâzătoare, fețe ale veșniciei vieții, distrugere şi zămislire, fecunditate și podoabă, într'o ritmică alternanță, unitară prin continuitate.

Munte, floare şi om au aceeași soartă. Trăznetul care dărâmă Detunata, gerul

care macină bolovan cu bolovan din Toaca și Panaghia, sunt semnele schimbării zilnice, care duc la distrugerea finală. E îmbătrânirea muntelui ca formă, declinul lui ca şi al florii în zilele de toamnă, ca și al bradului căzut la pământ și prefăcut într'o mână de cenușă. Vieaţa muntelui se îmbină cu moartea lui; ceia ce-l sfarmă bucăţică cu bucăţică, dă farmec plasticei admirate, frumusețelor sălbatece, văilor adânci şi tainice, toate însă trecătoare, deşi par veşnice, față de scurtimea vieții noastre. Toaca semeață, pe care crește nesupărată Floarea-Reginei, în jurul căreia însă încing hora vânturile, pe care o sapă noaptea și ziua dăltițele nevăzute ale negurei ce pătrunde adânc, va fi schimbată cu vremea în Stogul-lui-Albu, stâlp mai subţirel, iar acesta va ajunge ca şi Căciula-Dorobanţului, ciot de piatră cu o lespede în vârf; și ea se va rostogoli în prăpastia deschisă, spre a se schimba în lespegioara cu care un băețandru, ca și Creangă, scoate dracii din Ozana. Roata vieţii e aceiași.

Aşa stă scris în frumusețile sculpturale ale Ceahlăului mândru. Până atunci însă el chiamă spre rugă pe om. În ziua de Schimbarea-la-Faţă, zi nimerit aleasă prin necurmata schimbare a firei, când norodul satelor din jur se adună în haine de sărbătoare pe tapșanul neted al Oculaşului ca şi în Nedeile din Munţii Apuseni, hora încinsă, chiotele de veselie, deşteaptă amintirea vremurilor când oamenii ridicau slavă formelor inerte.

Mocnit în decursul vremei, din generaţie în generație, fetişismul primitiv s'a menținut ca zi de petrecere, după cum prin unele locuri din dealurile Moldovei, în ziua de Sf. Gheorghe ies copiii la marginea satelor și trâmbiță, iar fetele se adună în haine de sărbătoare. In lumina zilelor de azi, nu e lămurită manifestarea. Când se știe însă că acești copii sunt urmașii mocanilor azi amestecați cu perjarii, care porneau la drum cu oile în ziua de Sf. Gheorghe, trâmbița stridentă a copiilor de azi reprezintă buciumul ce aduna ciobanii de odinioară, de-și luau rămas bun dela cei lor dragi, pentru Dumnezeu ştie câtă vreme. Aşa adorm în subconştientul norodului până ce se stâng cu totul, scene și vii fapte din depărtatele neguri ale trecutului.

Horele de pe Ceahlău din ziua de 8 August sunt poate semnele închinării către Muntele cu atâtea frumuseți în jurul lui, încât putea fi socotit ca sfânt, iar Toaca și Panaghia ca monolitele orientale inaintea cărora se prosternau cei care se închinau Soarelui.

Fapt e că urcușul pe Ceahlău, rămâne nește̦rs în sufletul celui care măcar odată i-a admirat nebănuitele și tainicile frumuseți.

In curmezișul Carpaților Moldovenești.

Ce tablou, ce carte face cât spectacolul naturei ?
Sunt imitări palide, cel mult mângâeri pentru
oamenii obloniţi.
Taine.

Dela Gheorgheni la Tăul-Roș. – Cheile Bicazului. – Până 'n Bistriţa.

E un drum plin de contraste.

Din câmpia Mureşului dela Gheorgheni, urci pripor de munte înalt. Calea bine întreţinută e numai cotituri îndrăznețe. Străbați umbra pădurii de fag, apuci prin cea de brad, tot mai rărită, până ce dai în domnia pășunelor.

E suiș de munte, cu plăcerile imediatelor condițiuni, variate dela loc la loc, ceia ce dă noutate chiar aceluiaș drum făcut în anotimpuri diferite. Îţi procură priveliști și senzații felurite. Îţi apare mereu nou. Natura prin aceasta e veșnic alta.

Fig. 43. In cheile Bicazului.

Ceia ce dă drumului acestuia o particularitate, este privirea spre șesul Mureşului, cu umbra sălciilor ce-i arată mersul. Zidul Architei îl închide spre apus. Satele par rotocoale înverzite, iar ceața depărtării dă o patină tainică tabloului.

In urcuşul urmat nu sunt sate; rar chiar căsoaie. E natura singură cu florile ei, cu arborii ei, cu pășunile înverzite, îmbinate după bogata ei imaginaţie. Partea aceasta din Carpați e frământată. Peste temeiul vechiu al rocilor ce dau aspect masiv Munţilor Rodnei, au rămas ca nişte ruini zimţi și sloiuri mai mari de calcar.

Calcarul mărește decorul unei regiuni. Unde apare el măcar cât nişte colţi, tabloul naturii se schimbă. Formele sunt mai îndrăznețe; răsar din învălişul mohorîrt al pădurii, ca niște fantastice chipuri, care au izbit şi imaginația poporului. Apele de ploaie le dărâmă, sculptându-le fel şi chipuri. Se strecoară lesne înlăuntrul lor, de nasc peșteri împodobite cu fantasticele forme ale stalagmitelor.

Și iată cum, urcând mereu pe coasta munților dinspre Gheorgheni, deprins cu peisajul ce l-ai întîlnit adesea, deodată rămâi pironit.

Relieful devine sbuciumat. Masive albe răsar ici și colo. Ruini de stânci încununează vârfurile. Imbrăcămintea naturii se schimbă, cu colorit și forme variate.

Natura are metodele ei proprii pentru a croi noui frumuseți. Pe la începutul veacului al 19-lea, probabil în urma unui cutremur de pământ, o parte din Muntele Suhardul, de calcar, se năruie. Ruinele lui stavilesc apele limpezi ale pâraielor

tinere dela izvoarele Bicazului. Aşa luă naştere un lac, în mijlocul munților, în care se adună Pârăul Cailor, P. Oilor, P. Suhardului, ce șuroiesc din toate părțile. Farmecul noului peisaj este astfel îndeplinit: munte, oglindă de apă, brazi, pocladă verde de pășune, s'au adunat într'un cadru restrâns, născând un tablou unic, în fața căruia, de piatră să-ți fie inima, și tot nu te poți opri să-i nu-i admiri frumusețea. Muntele proaspăt surpat, îşi înalță către nord vârfu-i ascuţit. Pieptul lui e numai rană. Bătut de soare, în apus, marmura albă se îmbujorează, iar cei câțiva molizi ce au crescut pe năruituri, se profilează ca dungi întunecate. Muntele pare un monument măreț, răsărit din desişul pădurii de brad ce-l înconjoară.

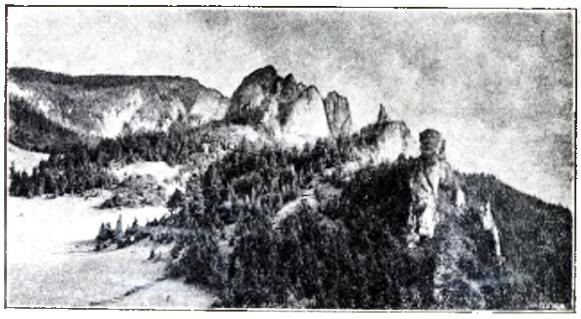

Fig. 44. Stânci de calcar din Munţii Bicazului

Jos, în vâlcea, Lacul Tăul-Roşu se întinde în forma unui S, cu apă limpede, dar mohorită, reflectând verdele închis al pădurilor. Numai când soarele se înclină spre asfințic, razele piezişe îl fac să se mai lumineze la faţă, iar muntele se reflectează în apa lui lucie. Se naște astfel un dublu peisaj, cel de pe oglinda apei mai atractiv prin contururile șterse, prin taina coloritului. Ca nişte țăruşi răsar din apă trunchiurile desfrunzite, dar neputrezite, ale pădurii de demult, restul căreia formează cadrul întunecos al lacului.

O pajiște grasă plină, în sănătoasa ei desfăşurare, se aşterne peste tot, între apă, stâncă și pădure. Omul a început să adauge şi el ceva la înfrumusețarea naturii; vilele drăguțe, unele în stilul şaleurilor șvițeriene, cu cerdac proeminent, vrăstează, prin ruginiul trunchiurilor abea descojite din care sunt clădite, pajiștea verde.

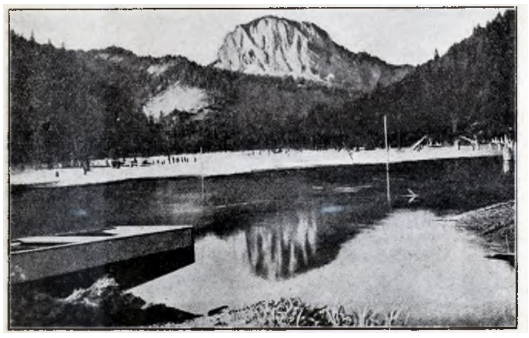

Fig. 45 Tăul-roș cu Suhardul

Totul te încântă. Simți însă că e numai preludiul unui fenomen mai măreţ. Te cuprinde emoția așteptării, ca şi înaintea unui spectacol dorit. Natura atrage tocmai prin contraste, ca şi într'o simfonie beethoveniană. Surle şi țimbale îți răscolesc sufletul, după ce un andante te leagănă în visări. Aşa e și vieața.

Dela un loc, după ce treci pe sub un portal de piatră, șoseaua încetează. Nu vezi încă râul, îi auzi numai vâjâitura valurilor sălbatece, care dau năvală. In față ți se arată un uriaș dom năruit. Din el n'a rămas decât turnuri și ziduri surpate. De o

parte e Turnul Bardosului, de alta Chiatra Bicazului, monolite peste 1000 m., impunătoare în rigiditatea lor de piatră goală. Printre năruituri natura a asvârlit poclăzi de arbori, de muşchi, într'un amestec cum numai ea ştie să-l facă atractiv. Pe o cărare, început de drum neterminat, scobori în cotiri strânse spre fundul pâlniei. Abia atunci zărești spuma ca de zăpadă a Bicazului în mânie, silit să-şi facă loc din repeziș în repeziş, sărind peste bolovani cât casa, furișându-se printre ei, acum numai spumă, acum nevăzută. E vânjoleală între cele două forțe, luptă trup la trup, cu sgomot, cu lovituri, cu șiretenii.

In sfârșit ai ajuns jos, lângă apă, pitic în imensitatea fundului de crater, ce-și ridică păreţii drepți, aproape de jur împrejur. Măreţia naturii te copleșește, te simţi mărunt, dar singurătatea îți înalţă gândurile spre culmi mai ridicate decât vârful Bardosului.

Îţi închipui vremea când Bicazul își rostogolea furios valurile, ca în scocul unei mori de giganți. Se învolbură, loveşte; nu desperează; roade mereu. E truda omului, care vrea să-şi ajungă ţinta.

Timpul însă fuge. Ca să scapi din cotlonul ce-ţi pare infernul prin deslănţuirea sgomotului, n'ai cum face altfel decât să înaintezi pe lângă apă, pe cărăruia ce ţi-o lasă, lărgită dela o vreme, de poate trece pe ea o căruță, ba și un automobil, dacă îndrăznește conducătorul lui. Mai plăcut e să mergi pe jos, să sai din bolovan în bolovan, să te opreşti după voie să asculţi într'una muzica apei și să-i urmăreşti truda-i neogoiată de a-și lărgi calea.

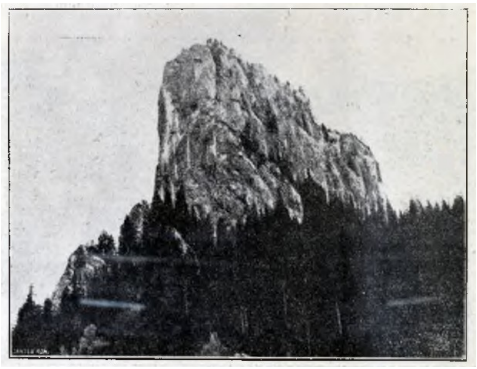

Fig. 46. Bardosul

Fără să vrei îi ţii tovărăşie, ascultându-i cântecul izbândei și al puterii. Acum se încordează lovind piciorul stâncei ce i se pune în cale; îl năruie, îl macină. Pe păreții de piatră rămân semnele vârtejului ei mânios, ca niște oale uriașe săpate în locul bătăii valurilor. Așchii proaspăt desprinse din piatra mereu năruită, stau grămadă în lungul păreţilor.

Apa îşi îndreaptă furia asupra lor, căci prin ruinele căzute, păretele încearcă a-și face apărare. Apa nu suferă nicio piedecă în cale. Se opintește, mișcă bolovanii din loc, îi rotunjește. Ce huruitură satanică trebue să fie pe aicea când râul rămâne stăpân, în marile viituri, după ploi ori topirea zăpezii.

Și apoi' dintr'odată, la un loc mai larg, cu un surîs de biruință, apa se liniştește. E ca un ochiu verzui de mare, cu pat de nisip; se odihneşte o clipă. Își iea de samă; din nou te stropește cu picăturile ce se ridică uneori ca un slab fum din vâltoare, Nu mai poți ține socoteală de timp. Apa te chiamă, te fascinează în lupta-i neogoiată. Ar rămâne numai desolare în calea ei dacă Natura ar permite. Rănile sunt repede lecuite. Păreţii ar rămâne albi, curați, așa cum au ieşit din surpare. Prin suflul ei de vieață natura îi aburește cu licheni, cu dungi de iarbă, cu culturi de

muşchi; ici anină un brăduţ, dincolo un mesteacăn, de nici nu știi cum au răsărit dintr'o știrbitură a pietrei. Pe un prichiciu mai ridicat s'a adunat îndeajuns pământ, ca o campanulă delicată, să-și îndoaie floarea albastră din vârf, ca și când cată spre vâltoarea apei, mirată de neastâmpărul ei.

Cum ai putut rămâne tu senină
Nesocotind prăpastia vecină
Ce pentru muritori ar fi mormânt?
(P. Cerna)

Muzica se întețeşte. De undeva se aud alte sunete, de tromboane, lovituri de tobe. Crezi că spiritele pământului s'au pus la horă, la adânc, în peşteri tăinuite, a căror guri se văd ca rotocoale negre spre creasta zidurilor între care eşti închis. Te cuprinde neastâmpărul. Vieața apei te învăluie, îţi întețeşte sufletul, după cum goana automobilului naşte dorul de a fugi și mai iute. Sgomotele devin tot mai asurzitoare. Realitatea dispare. Eşti în inima pământului și te aştepţi la minuni. E dansul din noaptea Valpurgilor? E gălăgia Valkirelor?

Câțiva pași încă şi totul se deslușeşte.

De după o creastă de piatră, vine hăulind Bicăjelul, sărind şi el, mai sglobiu, din cascadă 'n cascadă, dungă de spumă albă ce-și face loc, ca un balaur mânios. E o întâlnire sgomotoasă, care naște un peisaj neîntrecut. Spaţiul se lărgeşte, Din bolta cerului, până aice o șușiniță albăstrie sprijinită pe muchea zidurilor înalte, se revarsă acum ploaie abundentă de lumină. Așa iese mai în relief toată frumusețea sălbatecă a pietrelor claie peste grămadă, a crengilor încâlcite de arbori, ici brazi serioşi alăturea de mesteceni gingaşi.

Printre ei, prin umezeala stropilor ce se înalță din clocotul valurilor, s'a născut o adevărată grădină botanică de flori mușchi, licheni, o întreagă apoteoză a năzuinții spre vieață, dar și o împodobire a altarului măreției fără pereche formată de elementele firii. Natura te copleșește prin puterea zămislirii de vieață și forme.

Te crezi cu mii de ani în urmă; te aștepți să apară de după stâncile îngrămădite, oamenii cu piei nedubite de urşi în spate, încinși cu un curmeiu, desculți, cu privire ageră, cu o suliță drept armă: rămân și ei în extaz în fața desfăşurării unui tablou, care nu putea să nu le subjuge şi sufletul lor de primitivi.

Ţipete de bucurie le erau manifestarea farmecului simțit. Așa te trezeşti transformat, și tu, călător pribeag, când rămâi țintuit locului, în măreția sceneriei dela întâlnirea celor doi Bicazi, fascinat de uimitorul tablou ce i-a apărut în cale, de muzica zgomotoasă a valurilor, învăluit de ploaia stropilor ce-ţi răcoresc fața.

Aice a fost nodul frumuseții. De acum înainte valea tot aşa de îngustă, cu năruituri mai mari, cu acelaş joc de ape când înspumate, când ca ochi de sirene, nu-ți mai evocă fiorii neprevăzutului. Trăeşti în tremurul deliciului ce continuă să te întovărășească.

Deodată se face lumină. Păreții de piatră de var, năruiți, proaspăt ciopliți, dispar. Coastele văii se dau într'o parte. Pădurile se lasă până 'n malul apei. Umbra copacilor joacă în valurile ogoiate, cu unduiri destul de repezi, ca să necăjească floarea de campanulă, stropind-o șăgalnic şi făcând-o să-și scuture de stropi floarea albastră. Cheile Bicazului s'au terminat. Un nou prag de calcar, mai strânge în chingi apa, făcând-o să se sbârlească, gata din nou de luptă; nu ține mult. Un oftat de plăcere, ca după ceasuri de frenetic joc de sunete și scenerii, îl scoţi fără să vrei, când te așezi pe prispa celei dintâi case din Bicazul ardelenesc. Bicazul devine râu

de munte, ca și frații săi ce dau în Bistrița. Valurile sunt încă iuțite o bucată de vreme, dar locul larg face ca să fie întovărășite de case, la început rezlețe, cu polog în jur, cu clăi de fân, mai apoi cu ogorașe de porumb.

Marginea pădurii e sdrențuită; coastele când nu sunt râpi, sunt acoperite de pășuni. Nimic nu desparte Bicazul ardelenesc de cel moldovenesc, ca să îndreptățească stabilirea din nou a liniei arbitrare, păzită iarăşi de finanți și vameși. E poate locul cel mai potrivit pentru a dovedi lumii cât de nefirească şi dureroasă apare despărțirea dintre frați.

Apă, munți, case, oameni spun despre nedreptatea înfăptuită, trăgându-se rană sângerândă, ce nu se poate uita, în trupul aceluiași popor, stabilit aici dela începutul vieții lui.

Apa Bicazului curge mai departe către Bistrița, iar pe malurile lui se țin în șirag neîntrerupt casele celor ce vorbesc aceiași limbă, înrudiți nu numai prin origina depărtată. .

La Chisirig pe Neagra, privirea îţi e atrasă de mândra înfățișare a Ceahlăului, farul Moldovei văzut dinspre Oculașul-Mic.

La Bisazul de pe Bistrita poposești mai îndelung, dar tremurul senzațiilor din drum, rămâne încă o bucată de vreme.

Peste Ghimeș.

Fâneţele și pădurile incântă în deosebi pentru
că deşteaptă o legătură misterioasă între om și
plante. Nu mă găsesc printre ele singur și necunoscut.
Ele mă salută și eu le salut.
Emerson.

Adjud. – Tg.-Ocna. – Slănic. – Comănești. – Mânăstirea Taslău. – Peste Ghimeș.

De ori unde ai privi lanțul carpatic în lung, de pe dealul Spătăreşti de lângă Fălticeni, de pe Măgura Odobeştilor, minunat far de orientare la îndoitura Carpaţilor, ori de undeva de pe valea Oltului din Făgăraș, lasă impresia unui zid nestrăbătut, una dintr'un capăt la altul. Nimic mai înșelător, dacă intri în inima lor. Râurile au adâncit văi până sub crestele cele mai înalte. Altele le-au tăiat în curmeziș. S'au născut drumuri lesnicioase, urcând peste trecători înalte, dar care nu sunt piedici.

Frate de frate astfel nu este despărţit; dimpotrivă, alcătuirea geografică a munților noștri a dus la o infiltrare sănătoasă din Transilvania spre părțile periferice ale românismului. Cu atât mai revoltătoare este granița samavolnică a forței, contra căreia luptă veşnică trebue de dus.

Dintre drumurile care taie în curmeziş Carpații, valea Trotușului nu e nici lipsită de privelişti încântă-toare, nici mai puțin importantă ca drum al românismului prin revărsarea întreprinzătorilor breţcani. La Adjud e întinsul șes, neted, cu ogoare și sămănături, unirea luncii Trotușului, adese învolburat, cu a Siretului mărginită de mal înalt, cu fermecător colorit cărămiziu în apus de soare. Orășel ca toate orășelele moldove-neşti, îmbinare de dugheni dealungul șoselei principale, mai puţin înstrăinate ca aiurea, cu multe case bătrâ-neşti, își datorește vieața ceva mai svâcnită drumului de fier, ca și viilor întinse pe coasta dealurilor din apropiere.

Trotușul, mânios adeseori, își lățește patul numai ostroave, umbrite de plopi rămuroşi, concurenții celor din lunca Siretului. Cum ieşi din Adjud, în susul văii, încep satele răzeșești, cu case având cerdac la față ori prispe late, în jur cu pometuri ori vii.

Drumul e prea bine cunoscut. Evocă fiori de mândrie națională, dar şi triste amintiri, fapte eroice din ultimul războiu când Trotușul ajunsese granița României, redusă la Moldova dintre Carpaţi şi Prut. Urmele crâncenelor lupte ce au avut loc prin vecinătate, s'au cam șters. La Căiuţi iarăşi s'au îngrămădit stive peste stive de fag, bogăția regiunii. Unda limpede a părăului Cașin, curge liniștită; doar glasul lui, cine-l înțelege, mai reamintește vijelia distrugătoare de oameni ce s'a abătut în jurul Mânăstirei Cașinului.

Valea Trotușului prinde a se îngusta; poalele munților se apropie.

Semănăturile, restrânse la păpuşoi și ovăz, se urcă pe umere de dealuri, iar pădurile se scoboară de umbresc apa, tot mai iuțită.

In cale se arată și Borzeştii, evocator de legende din falnicul trecut al Moldovei, prin copilăria lui Ștefan-cel-Mare. Legenda cuprinde un sâmbure de adevăr arătat prin biserica ridicată de sfântul Domnitor, pe locul unde a lovit săgeata, ce a sbârnâit din arcul lui întins. E asemenea celei dela Cotnar, fără turn, dar cu ocnițe

mărunte sub streşină, în lungul păreţilor înalți, cu ferestre având chenar de piatră, cioplită în stil gotic.

Zarea se lărgeşte, căci locul ajunge răscruce de două ape, ce vin în ajutor Trotușului. Una se coboară tocmai din Munţii Neamțului.

Taslăul, spre capătul căruia se păstrează o altă mânăstire de pe vremea lui Ștefan, aceea a Naşterii MaiciiDomnului. E încă împrejmuită cu ziduri groase; la poarta de intrare străjuește turnul scund, ca un bastion masiv, prismatic, din care se revarsă dangătul clopotelor prin ferestrele largi. Totul spune că locașul însămna apărare, reculegere, speranță, dar că credința și nădijdea în dreptate, rămân nestânse până la urmă.

Câtă grijă puneau ctitorii şi în executarea amănuntelor, se vede după una din uși, păstrată așa ca dela început. Sculptată de Cozma maestru, din lemn roșcat de tisă, e de o gingăşie artistică neîntrecută, o adevă-rată și fină filigramă săpată 'n lemn, ce înconjură, în partea de sus, scutul cu cunoscutul cap de zimbru scos în relief. E o operă sculpturală desăvârșită, cu nimic mai prejos de acele care le admirăm, în muzeele apusene.

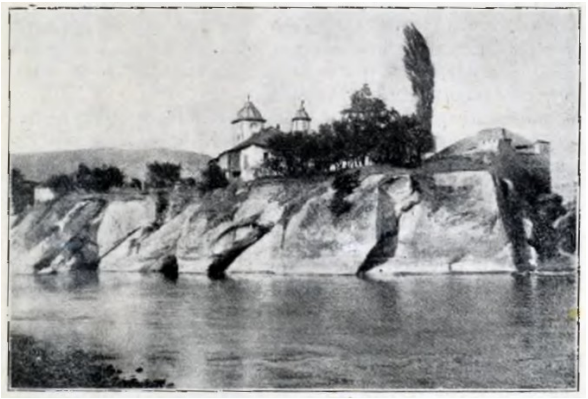

Fig. 48. – Mânăstirea din Tg.-Ocna.

Opus Tazlăului, venind din Munţii Breţcului, este nu mai puțin vestitul Oituz, vestit nu numai prin îndârjitele rezistențe ale oștirii române împotriva valurilor de armate „cu scule” fel de fel, dar și prin calea lesnicioasă bătută de oieri.

Pe aice se scoborau breţcanii, mocanii cei mai din răsărit, cu turmele lor nenumărate, ducându-le la iernat până departe, spre Bugeacul basarabean.

Apele Trotușului au lărgit valea; au ros coastele de munți de încep să se arate bancuri groase de piatră. Satele se țin lanț, mari, gospodăroase, până 'n Tg.-Ocna, încins de munți, pe coastele joase ale cărora străluceşte verdele auriu al viilor proaspăt stropite. E unul din orășelele Moldovei cu pitoresc cald, variat, mai încântător în anumite condiții decât Piatra-Neamț.

Trotușul, strâns între stive de pături groase, scoate clocot de mânie. Munții din jur însă, desgoliţi de îmbrăcămintea apărătoare a pădurilor, sunt numai râpi, răni mereu adâncite de șuvoaie. In schimb, de pe dealul Pocni, priveliștea alunecă în lungul luncii înverzite, dela podul de peste Slănic şi până departe către Onești. Aspectul bătrânesc al orașului des pomenit în istorie, s'a păstrat prin casele gospodărești, aceleași acum ca şi în vremurile de demult, când sarea era scoasă de pârgari, cu burduf de bivol tras pe crivac, mosorul pe care se depăna odgonul. Era muncă grea, periculoasă, din care cauză tăetorii de sare erau privile-giați, scutiţi de anumite dări.

Căsuțele curate, acoperite cu șindrilă, sunt împrejmuite cu pometuri, cu

grădinițe de flori, dar și cu un mic ogoraş de păpușoiu. E vechia vieață patriarhală, tihnită, lipită de munte.

Orașul e însemnat prin Castelul de ocnași, zidit de Grigore Ghica, încercuit cu ziduri înalte, ca o cetate. Mai însemnat e că în Tg. Ocna şi-a dus zilele C. Negri, una din cele mai nobile figuri din vremea luptelor politice pentru Unirea Principatelor. Personifică desăvârşirea, sacrificiul vieții și al intereselor personale, pentru soarta țării. De o sinceritate clasică în prietenie, a fugit de măririle ce i se ofereau; s'a retras la Tg.-Ocna, spre vieața modestă de sihastru, îngrijind frumoasa-i grădină ce umbrea casele sale, pe un colț de stânci din.malul Trotușului.

Azi în ele e spital. Ce lesne uităm în vârtejul zilnicelor evenimente, pe înaintașii noştrii cei mai de samă. Mormântul lui, o paragină când l-am vizitat. Un grilaj de fer ruginit, o piramidă trunchiată, câţiva ciritei şi multe urzici, atâta însămna locul de veşnică odihnă a lui Negri din colțul Mânăstirei Răducanu, pitoresc aşezată pe stâncile lovite de spumegatele valuri ale Trotușului. Așa de tristă impresie face părăsirea mormân-tului, alăturea de care e şi acela al surorilor lui: Catinca Negri, Zulnia Sturza!

Dar dărăpănată e şi Mânăstirea toată, cu inscripție franceză în parte, deasupra intrării. Frumoasa clădire bătrânească a stăreției, ajunsese grajd pentru vite, cu acoperișul de șindrilă lăsat într'o parte, prin putrezirea căpriorilor și a furcilor din colțuri.

E dreptul că „palatul” primărici e mândru, în îmbrăcămintea stilului național, după cum destul de bine îngrijit e și parcul cu izvoarele minerale. Le-aş fi dorit mai puţin pretenționse, dar în schimb colțul sfințit cu osemintele lui Negri din curtea Mânăstirii întemeiată de Radu Racoviţă, să fie mereu împodobit măcar cu flori şi arbori verzi. E atâta jale în uitarea şi părăsirea celor care s'au jertfit pentru vieața noastră de azi, încât nu-ţi face nici o plăcere svâcniturile de progres pe care le întâlneşti în cale. Acestea par artificiale, şubrede, transplantate. Le lipsesc rădăcinele adâncite în vieaţa de sbucium a trecutului.

Cultul înaintaşilor e chezășia trăiniciei din viitor.

Dela Tg.-Ocna apucă drumul către Băile Slănic, cu instalațiuni moderne, renovate după ruinarea lor din timpul războiului. Un drum pitoresc, prin valea Slănicului, prinsă între înalte ziduri de straturi groase de gresie, duce la cuibul umbrit de brazi, cu apele de mult folosite ca lecuitoare, în jurul cărora oteluri și vile îngrămădite fac din Slănic o staţiune balneară ce poate intra în concurență cu multe din cele străine,

Deschizând cale largă în curmezișul Carpaților, valea Trotușului joacă pentru Moldova acelaș rol ca și a Prahovei, ca legătură între Transilvania și vechea Românie. Pe aice era drumul puhoaielor omeneşti din vechi timpuri, ceia ce a silit pe Romani, abili cunoscători ai strategiei, să aşeze la Poiana, sus pe malul abrupt dinspre Tecuci, în dreptul deschiderii largi a văii, un castru de veghe, ce a procurat numeroase şi interesante resturi arheologice.

O călătorie pe valea Trotușului este mai plină de variații decât pe Prahova. Trotușul e mai năvalnic, mai strâns, mai sgomotos. Pădurile ici se scoboară până 'n apa lui, sau lasă loc puţin pentru ogoare. Perspective mereu altele se deschid la gura vâlcelelor secundare, pentru o urcare cu vederi în taina munţilor împăduriți.

Variația i-o dă și constituția geologică a locului. După strânsura de munţi dela Tg.-Ocna, urmează larga perspectivă deschisă, prin existența pe vremuri a unui

întins lac, ce ocupa regiunea până 'n Comăneşti. Fundul vechiului lac, a fost tăiat în terase; cadrul munților se depărtează. Pe urma lacului au rămas straturi de cărbuni de pământ, a căror exploatare ne-a salvat în ultimul războiu, când bogatele zăcăminte de petrol din Muntenia erau în mânile dușmanului. Astfel se îmbină în această regiune sămănăturile mai intense cu industria extragerii cărbunilor, cu vechiul zăcământ de petrol dela Moineşti din apropiere, cunoscut de pe vremea lui Bandinus, în veacul al XVII-lea dar şi cu cel dela Doftana chiar din cuprinsul depresiunii.

Gatere și iarăşi gatere! Maldăre de scânduri şi trunchiuri descojite stau în jurul ferestraelor. Se scurge an de an bogăția mereu împuținată a țării.

Valea răsună de repetarea acelor He! He! He!, îndemnuri după comandă, pentru a muta din loc, cu ţepi-na, butuci lungi și groși. Toate fac din acest ținut un cuib omenesc cu așezări dese și mari, cu case gospodă-roase, lângă care grajdul și șura încep să predomine ca dimensiuni.

Frumuseţa drumului se înteţeşte, tocmai prin vrăstarea locului şi a ocupațiilor omeneşti. Brazii prind să străbată cu suliţele lor, în pâlcuri rare deodată, bolta făgetului des, născând înspre toamnă tablouri de o poli-hromie vioaie. Verdele pajiștelor se întinde, vrâstat cu argintiul spicelor de porumb. Plante dinspre munte se întâlnesc cu cele intrate din stepă. Lumânăricele, în toiul înfloririi, capătă o asămănare mai vie cu flăcări care pâlpâie.

De sus de pe dealul Măguricea, se prinde minunat caracterul de covată a regiunei, cu sate mari: Asău, Comăneşti, Dărmăneţti, Doftana, la gura văilor secundare. Mai impresionantă este priveliștea de pe Nămira, munte pleş, bolovănos, de pe vârful căruia se vede ca 'n palmă nu numai depresiunea largă, dar mai ales cadrul ei de munți. E un far de observație minunat pentru Munții Ciucului, ai Vrancei, ai Taslăului. Din el se vede cum se înșiră vârfurile cu roci mai rezistente, în lungul Carpaților, însemnând marginea înaltă a celor două zone distincte din flişul carpatic.

Dela Comănești, începe din nou caracterul muntos al văii. Pitorescul șvițerian se manifestă din ce în ce, tot mai întonat. Orizontul se îngustează. Trenul urcă în peisaj de munte. Unde încetează pădurea se întinde păşunea. Sămănăturile rămân în lungul apei. Biserica din Brusturoasa capătă mândră înfățișare în cadrul sănătos ce o înconjoară. Merii încărcaţi cu roade roșii, dau vioiciune decorului. Muntele se arată cu brazde de fân pe coastă; cu căsoaie presărate pe înălțimi. Locul e strâmt; face mare sgomot cascada din lăstocul morii primitive. Pe mal stau întinse suluri de pânză la înălbit. In vârful parilor din gard sunt înfipte snopuri de in puse la uscat. Gospodăria e puțin spațioasă. Nevoia duce la chibzuială. E o lege strictă. Fiecare petec de pământ e folosit; mai în jos, spre câmp, nu s'ar uita nimeni la el; ar rămânea părloagă. Grădiniţa de lângă casă e un mosaic de plante fel de fel din care nu lipsesc rujele, gherghinele decorative. Până şi dovleacul devine o plantă de preţ, acoperind gunoaiele din jurul frumoasei gări Elie Radu. La Ghimeș pădurile sunt mai rărite. În schimb pe un vârf de dâmb pitorescul se îmbogățește cu turnuri de fortăreață. Pajiştile domină mercu, proaspete.

Valea Dâmboviţei la Dragoslavele.

Trotușul rămâne jos în vale; mersul îi e arătat de sălcii pletoase. Dela o vreme, drumul de fer părăseşte valea; face un mare ocol și apoi apucă peste munte, spre cumpăna de ape. Fără exagerare, e una din cele mai atractive trecători din țară, nu prin măreția ce te copleșește, ci prin blânda și liniștitoarea îmbrăcăminte a formelor domoale. Panorama este de o frăgezime care-ţi aduce surâsul mulțumirii depline.

Guști adevărata fericire pe care ţi-o procură natura, maestră în răscolirea diferitelor game de sentimente. Aici îi prinzi surâsul ei. Trenul trece pe lângă biserică; o ocolește pe viaduct înalt. Tablourile se schimbă după încolăcirile șinelor ascunse între garduri de brazi tunşi. Te uiţi spre dreapta, dai de case rezlere pe fondul verde; te uiţi în stânga, același peisaj înviorător; priveşti jos, în vale, grădinile înflorite înconjoară casa cu pervaz alb la ferestre. Te fascinează variația culorilor, spațiul larg, verdele întremător. Mestecenii crescuți în voie își desfășoară pletele delicate; vin alăturea cu câte un brad în deplină creştere; plopi piramidali rezleţiți printre curți stau neclintiţi.

Ți se deşteaptă o senzație de atâta plăcere de vieață încât înţelegi darul naturii de a lecui durerile sufle-tului omenesc. Vesela ei înfăţișare e molipsitoare.

Dacă, potrivit obiceirilor celor mai mulți, îţi pironești ochii pe o carte în tot lungul drumului de până aice, și la un moment de oboseală îți arunci privirea, în acest punct, pe fereastra vagonului, rămâi deodată ca transportat în lumea visurilor; farmecul peisajului plin de sănătate, te face să te crezi pe drumuri depărtate din Tirolul de nord, mai cercetate şi admirate de mulţi dintre noi.

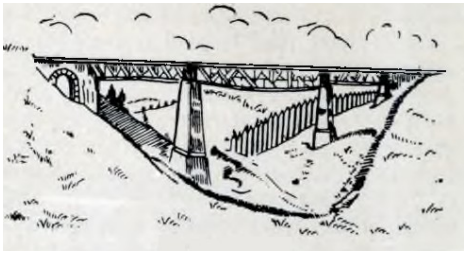

Fig. 49. Viaduct.

Cât am umblat în ținuturile muntoase dela noi, n'am simțit mai puternică cuprindere a frumosului blând al naturii, decât pe această porțiune restrânsă din drumul peste Ghimeş, dela Lunca-de-sus. Minunatul peisaj vrâstat nu ține mult. El nu poate fi gustat decât cu trenul, căci drumul mare rămâne credincios râului. Atâta dor de vieață trezește încât aș recomanda drumul acesta oricui; să-l facă mai ales în toiul verii când pășunile sunt încă picturi neîntrecute; brazdele de iarbă nu aşează dungi pe coasta munților iar campanulele îndrăz-nețe îţi întind clopotele

sinilii, îmbiindu-te să le apuci din mersul trenului.

Când părăseşti gara Ciumeni, natura și-a schimbat fața. O clipă priveliştea capătă amploare. Intinsul șes al Ciucului se arată privirii; Valea Dâmboowei, la Dragoslavele.

Valea Oltului apare încadrată între lunga șiră a Architei vulcanice cu vârfurile teșite și între relieful mai îndrăzneț al Munților Ciucului, peste o ramură a cărora ai trecut. Peisajul deşteaptă dor de ducă, dor de suit creste înalte, dor de orizonturi largi, văzute pe îndelete. Povârnișul coastelor de munți, îţi stârneşte sensația că aluneci pe un tobogan.

Impresiile se schimbă, căci natura e împlinită de îndrăzneala tehnicei omenești. Frumusețile naturale se complectează cu puterea de înfăptuire a omului. Tabloul e mai răscolitor.

Trenul scoboară în goană nebună; după tunelul lung de peste un chilometru, trece pe viaductul înalt de 56 m.

Peste natură s'a lăsat o clipă cortina. Simți oscilațiunile punţii de metal, priveşti în adâncul văii peste care e aruncată; te cutremuri poate nu atât de groază, cât de admirație.

Când trenul se opreşte iarăși pe solida piatră din coasta muntelui, răsufli de ușurare. Cât se odihnește și mașina, priveşti îndărăt la picioarele înalte ale viaductului, la valea largă, la gheburile munţilor vulcanici, la toată frumusețea ce te înconjoară.

Nu-ţi vine să crezi și totuşi e realitate: tot ce vezi în jur făcea parte din ţara ta!

Spre izvoarele Teleajenului.

Care este deci acest sentiment omenesc,
superlativ omenesc, care face să iubeşti
o piatră pentru ea şi un nor ca nor.
Ruskin.

Vălenii-de-Munte. – Mânăstirile Suzana și Cheia – Ciucaş – Puţină istorie.

Drumul ce urcă pe valea Teleajenului, e vechiu, bătut, istoric. Către Bratocea s'au găsit lespezile aşezate de Romani. El a înlesnit lui Mihai Viteazul, să cadă în 24 ore în spatele austriacilor. „Trecu munții cu mai mare iuțeală de cât odinioară Anibal” scrie Betlen. Popasurile din cale îți dau exemple de energie şi chibzuin-ţă etnică. Vălenii-de-Munte, așezat într'o largă depresiune, cu terase drept câmpuri de cultură, dintr'un orășel ce-şi căpătase renume prin produsul prunilor cu rod bogat, prin perseverența lui N. Iorga, devenise un altar al culturii naționale, greu încercat azi prin zguduiturile cutremurului pustiitor.

Lângă Mânecii-pământeni vin Mânecii-ungureni, cu descălecători ardeleni, rămași locului din drumul lor cu turmele de oi. E dovada vie a puterii de pătrundere, a energiei atavice, a acestor wickingi români, cu importanță mare în răspândirea românismului.

O șosea bună chiar pentru automobile duce dealungul văii, scurtând timpul. Acesta e avantajul mașinei, în cazul când ea e socotită ca mijloc de transport și nu ca sport. De gonești, natura se filmează pe retină, suprapunându-se imaginile. Nu e decât plăcerea cinematografului colorat, plăcere ce o poți căpăta fără osteneala drumului. Oprind însă mașina ori unde natura te îmbie prin vre-o atracție deosebită, atunci în adevăr se prinde avantajul ei.

Tăinuitele văi carpatice mai au o caracteristică națională. Sunt mânăstirile, locuri de adăpost și rugă, de reculegere și apărare. Mai întotdeauna ele dau dovada unui real simţ pentru, frumosul din natură la întemeie-tori, adesa un simplu sihastru, căci natura nu atrage numai, ci îndoaie genunchii. In liniştea desăvârșită, gândurile se înalță mai curate spre înfăptuitorul cerului şi al pământului cu toate frumusețile lor.

Și astfel în drumul pe Teleajen se întâlnește Mânăstirea Suzana, de călugăriţe azi, cu blând peisaj al înălțimilor luminate de soare. In mijlocul unei întinse poeni, presărată cu flori, strălucesc în curățenia lor îngrijită chiliile îngrămădite în jurul bisericei fără pretenții arhitecturale, ridicată, cum adesea se întâmplă, pe urmele unei bisericuțe de lemn din veacul al 18-lea, cu cheltuiala unei evlavioase creștine din părțile Brașovului, Suzana Anica.

Mai impunătoare, ca clădire, este cealaltă mânăstire, de călugări, lângă satul Cheia. Am ajuns în munți, cu împrejurimi mai aspre. Casele curate, gospodăroase ale satului se resfiră în lungul apei și a drumului, la adăpost. Mânăstirea e și mai la adăpost, într'o văiugă laterală tăinuită. O străjuesc brazi înalți, vânjoși, înălțați în fața pridvorului cu stâlpi masivi, sobri.

Decorul este minunat, amintind puţin de cel dela Durău. Pereții strălucitori, gol, ai Zăganului, colții de stânci de pe vârful Tigăilor, se înalţă ca fantastice întruchipări, în contrast cu spinarea rotunjită a Bratocei dinspre apus, cu pășuni

întinse, la marginea pădurilor tot mai rărite.

Drumurile se despică. Șoseaua duce la Brașov, înconjurând în serpentine dese Balabanul, nu prea înalt (1074 m.). Călătorul se poate mulțumi cu priveliștea minunată asupra Țării Bârsei.

Pe drumeţul sprinten îl atrag fantasticele ruini ce se întind pe înălțimile Bratocei, spre Tigăile, spre Muntele Roşu, spre Zăganul. E ispitit să trăiască în mijlocul lor, să le admire amănuntele, să dea sbor ima-ginației printre formele mult asemănătoare celor din jurul Ceahlăului, roci de aceiaşi natură opunând aceiași rezistență dăltițelor nevăzute cu care sunt mereu cioplite.

Bratocea e în cale; pe ea te urci întâi; printre tancurile ei cu forme diferite duc șerpuirile cărarei. Când îţi iese în cale colţi rezleți, când păreți înalţi cu turnuri izolate, rotunzite ca niște metereze.

Fig. 51. – Mănăstirea Cheia.

Fig. 52. Masivul Ciucașului.

Vântul împlinește opera umezelei; curăță fața stâncilor de praf, le netezeşte, le rontunzeşte, scoate 'n relief cel mai mic bolovan din conglomerat. Năruiturile cad la picioarele stâncilor albe, de te înșală, socotind că e o pânză de zăpadă, păstrată la umbră. Aduc aminte în deosebi de ale dolomitelor tiroleze, tot așa cu brâu de grohotiș strălucitor în bătaia soarelui, încingând stâncile ce se înalță în forme neînchipuit de variate, Priveliştea e închisă de înşirarea stâncilor, cu câte un prichiciu verde din loc în loc. La popasuri însă îţi arunci privirea îndărăt. Eşti răsplătit prin gingașa panoramă a văii Teleajenului cu cuibul alb de case, cu petele roşcate ale turnurilor mânăstirii, cu mantia înverzită a pădurilor aşternute pe înălțimi.

Dar formele variate ale vârfului, te chiamă tot mai departe. Străbaţi printre ruini de palate ciclopiene, până ce în sfârșit te odihneşti le punctul cel mai ridicat din Ciucaş, rivalul Ceahlăului și ca înălţime. Mai rar se întâlnesc doi munţi atât de asămănători.

O mare deosebire există însă între cei doi frați. Ceahlăul tronează în mijlocul

unui întreg ținut de munţi mai mărunți, mulţime îngrămădită în jurul lui. Ciucașul e la margine de adâncă depresiune. Dacă ajungi pe vârful lui mai ușor pe drumul arătat, e o adevărată încercare alpină să te acaţeri pe povârnișul drept, aspru, din spre Zizin. De aceia şi priveliștea ce se deschide de pe vârful Ciucașului, e mai largă, mai variată. Prinzi roată din Munţii Vrancei, din Penteleul des pomenit şi Siriul înalt, până 'n părețiі Bucegilor. Iar în față se întinde Țara Bârsei și șesul Trei-Scaune, cu capetele munților ce vin dinspre Nord, de se termină în șes. Mozaicul e mai plin. Șesul pare lac, cu însulele plutitoare ale plaurului, pometurile din jurul satelor. Drumurile sunt suluri de pânze albe, iar molateca șerpuire a Tarlungului dâre verzi de sălcii.

De sus, dela umbra stâncei ca un monolit, stai și priveşti. Nu te mai saturi să priveşti. Liniştea e desăvâr-şită căci nici murmurul pârăoașelor nu o întrerupe. Priveşti întinsul pământului; te îndrumi după harta desfășurată.

Frumuseţa naturii se întunecă în ceaţă. Din zarea depărtării ca niște viziuni, se desfășoară în tablouri aburite forfota omenească neogoiată, desfăşurată din vechi timpuri, în acest golf dela îndoitura Carpaților. A fost loc ce a atras. Dela Intorsătura Buzăului s'au desgropat unelte de cremene, dovada traiului pe aice a omului primitiv. Dela Ariușd s'au păstrat până şi urmele locuinţelor, din nuele împletite, ale omului neolitic, urmașul celui dintâi. Pe aice s'au revărsat, cu strigăte sălbatece, iurişurile tătare, de au pustiit satele.

Impotriva unor asemenea furtuni omenești s'a înălțat de către Teutoni cetăți de apărare, rămase ruini. Peste pânza întinsă a Românilor s'au revărsat puhoaiele venite cine știe de unde ale Secuilor, umplând locul neted, desnaționalizând pe Români, ori împingându-i în tăinuitele deschideri din zidul munților.

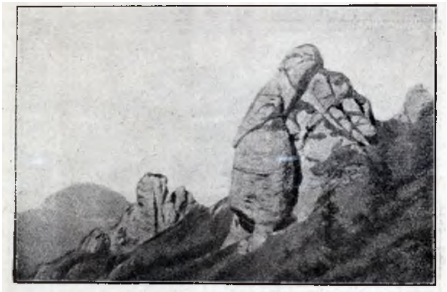

Fig. 53. Colţi din Ciucaş.

Ca într'o căldare încinsă, clocotișul nu mai conteneşte. Liniştea nu se aşează peste sufletele amărîte ale Românilor. Unii au căzut jertfă, nemai știind româneşte decât „Tatăl nostru”. Alţii, brețcanii, s'au revărsat spre sud, spre răsărit, până departe. Amintirea vijeliosului Mihai, ca și cimitirul eroilor dela Tabla Buții, spun furtunile abătute prin aceste trecători, odată cu importanța Predealului, dar și nădejdea că după furtună urmează seninul, după nedreptatea vremelnică va veni biruința veşnică. Când o bucată de vreme licări speranța unei dreptăți așezate, acum din nou asupră-le se abătu aspra stăpânire străină. Se întunecă mintea; se furişează durerea 'n suflet. Nici natura cu frumusețile ei nu o poate slăbi.

Din Ciucaş

Bucegii.

Ce viu clipesc sub cer Bucegii!
Numai eternul Vârf-cu-Dor,
Instrăinat de lumea noastră
Se pierde 'n taina unui nor.
P. Cerna.

Sunt munți atât de des cercetaţi în toate direcţiile și atâta ce li s'au descris până 'n amănunte tăinuitele cotloane încât în paginile de aice se va cuprinde prea puţin din farmecul lor. In ei se prinde fantasticele imaginațiuni ce le poate natura scoate din rigida piatră. Îţi amintesc blocul de marmoră din care Michelangelo cu voința-i neînfrântă, cu perseverență supraomenească, a scos mult admirata statue a lui David.

Fig, 55. Crucea de pe Caraiman

Un uriaș masiv ca un cub se înalță între Valea Prahovei și a Dâmboviței. Calcarele și conglomeratele ce-l alcătuesc dau material minunat pentru sculptura în amănunt, prin ajutorul dăltițelor cu care natura ştie să lucreze. Munţii din jur sunt formaţi din pietre mai moi; vârfurile lor sunt mai joase. Bucegii apar, asemenea unui monolit, deasupra celorlalți. Se văd din toate părțile, cu aspecte diferite ca şi Ceahlăul.

Din depărtări nu se zăresc decât fețele cubului enorm, mai albe în contrast cu umbra pădurilor de brad din jur. Așa-i vezi din drumul către Giuvala; așa când îi înconjuri la nord, pe la Bran. Faţa estică o admiri de cum ai ajuns în Azuga şi până la Predeal. Strălucește în trandafiriul zorilor zilei senine. După perspectiva înălțimii apar când impunători, ca la Buşteni, când asemenea altor munți, cu vârfuri ascuțite.

Vine apoi în joc varietatea factorilor care i-au sculptat în amănunt. In primul rând e apa. Calcarul o suge; o duce la adânc. Cum însă el nu ajunge până la temelie ci se vrâstează cu alte roci care opresc apa'n pânze subpământene, din care ies izvoarele. De jur împrejurul masivului s'au săpat văi adânci. Incepând dela valea Râşnoavei, numai în Prahova dau vreo cinci râuri, tot atâtea ferestre către ascunzişurile atractive ale masivului. Valea Cerbului, Valea Jepilor, vestita Vale a Peleșului, procură drumuri ademenitoare pentru turişti, dau tablouri variate pentru privire. Apele sar din prag în prag, sbuciumate și ele. Apar gâlgâitoare, curg sgomotoase când le vine prea plinul zăpezilor topite, murmurând numai când

seceta le seacă. Plasticei și coloritului se adaugă astfel variația muzicei, care întregește măreţia tabloului natural. Uneori apele dispar o bucată de vreme, în hrube subpământene. Pârâul din valea Cerbului se face nevăzut la Poiana-Cerbului. Reapar mai limpezi mai fermecătoare, aducând cu ele șoapta lumei nevăzute. Silite să sară de pe brâu de piatră pe alt brâu, nasc cascade şi de 40 metri, cum e sub Caraiman. Urlătoarea, cu un debit abundent de apă, e mai cunoscută, căci din Poiana-Ţapului ușor ajungi la ea. Chiar şi pe scurta vale a Peleșului, cu apă suficientă, alternă mici cascade şi chei, cu surăzătoare pășuni verzi ori păduri de brad. Șopotul ei când lin, când mai vioi, susurul cetenelor şi tremurătorul glas al frunzelor de fag, lămuresc răscolirea imaginației la o artistică fire cum a fost Carmen Sylva, spre a fi dar „Poveştile Peleşului”.

Chiar în mijlocul masivului, luându-și vieața din pânza de apă de sub Omul, trecând prin straturi mai groase de calcaruri, Ialomița și-a săpat la început chei adânci, deşi nu atât de impunătoare ca ale Dâmboviței din Ghimbavul, dar mărite ca importanță și farmec prin vrâstări, prin taina peșterilor ce o întovărășesc. Peştera Ialomicioarei cu Sihăstria dela intrare e mai vizitată. Drumul în întunerecul palatului fermecat e mai variat. Când abia poți străbate prin coridoare strâmte, când dai în bolţi mărețe, de nu li se vede plafondul; când auzi sbuciumul apei ce o lărgeşte; când, la lumina făcliilor, se oglindește întinsul unui lac.

Fig. 56. Bucegii în primăvară.

In acest chip apele curgătoare, au schimbat în amănunt blocul de piatră, în șir de munți, a căror vârfuri le urmărești dealungul Prahovei. Dela Vârful-cu-Dor, cu creastă trăgănată peste care se aşterne flacările smirdarului, prin Jepii – mari și mici –, înălțându-se în Caraimanul cu crucea așezată la peste 2000 m., până la culmea Clăbucetului, se înşiră piscuri fiecare cu particularitățile frumosului lor.

Fig. 57. Valea Jepilor.

Tapșanul platoului neted, a rămas în jurul Omului, vârful cel mai înalt, de unde când ziua e limpede, în adevăr se desfășoară o grandioasă panoramă. Spre nord întinsul șes al Țării Bârsei apare ca un lan întins, pe care plutesc insulițele înverzite ale satelor. Spre apus, tot mai estompate în ceaţă se înșiră unul după altul vârfurile Alpilor făgărășeni peste muchia spinării Pietrii-Craiului. Spre răsărit se adună soborul munților, din care răsar colții Ciucașului. Către sară, când se lasă cortina

străvezie peste noianul munţilor, plutesc în văzduhul nedefinit constelațiunile becurilor electrice din Braşov, rarele pâlpâituri ale gurilor de gaz natural dinspre Ploești, boghioasele stele de pe cerul senin. E un tablou neîntâlnit aiurea, de o feerie în adevăr ca din poveşti.

Fig. 58. Babele.

Fig. 59. Sfinxul.

Apele curgătoare au tăiat văi adânci, chei înguste, vâlcele numai colțuri de stânci; umezeala a sculptat fine decoruri plastice, răsplata urcușului; urmele ghețarilor adaugă însă variațiuni grandioase. Nu sunt atât de impresionante, ca în Parâng ori Retezat, dar impunătoare îndeajuns prin largi perspective deschise. De jur împrejur, Omul este săpat cu asemenea circuri, continuate prin larga deschidere de pe valea Mălăeştilor.

Muntele are vieața lui, ca şi orice formă, furnică ori astru. S'a născut din ruinele altor munţi, cimentate sub apă; a fost înălțat diferit după jocul forțelor geologice. Își capătă fizionomia lui proprie, prin începutul declinului lui. Fiecare fir de praf scobit prin puterea ceţii, fiecare bolovan rupt din coastă, însamnă începutul evoluţiei lui ca formă matură. Ni se pare neschimbat, neclintit, pentrucă factorul timp este preponderent.

Dar tocmai amănuntele care ne fascinează, sunt semnele necontenitei lui dărâmări. Apa sub toate formele îi e duşmanul cel mai activ, zi de zi, clipă de clipă. Vine în ajutor însă și vântul, fără piedică suflând pe înălțimile expuse. Il învăluie, îl biciuește, îl roade unde piatra e mai moale. Astfel au luat naştere acele fantastice și uriașe chipuri de pe podișul Caraimanului, cărora poporul le-a spus Babele, stând la sfat.

Acelaș joc de forțe a dat naștere celeilalte stânci, care în adevăr samănă cu capul Sfinxului din Egipt.

Cuprins între două drumuri mai bătute, acel al Branului spre vest, al Predealului mai nou spre est, aşezat între două mari orașe, Braşovul și Bucureştii, ales drept odihnă regală la Sinaia, masivul Bucegilor atrage vară şi iarnă. De aceia este mai cunoscut; de aceia adăposturi comode sunt pe ei mai numeroase; de aceia rătăcirile sunt mai rare, putând să se urmeze însemnările de pe arbori ori stânci. Pe Bucegi a activat școala turismului român. De aice s'a răspândit dorul dea trăi mai îndelung in atmosfera munților. Frumusețile mun-telui au atras; au ademenit spre popasuri de reculegere, de gustare a farmecului naturii. Podoaba vegetației ce-l acoperă e una din latura atractivă a lor. Variaţi în amănuntul formelor, sunt variați și ca flori. Prin sufle-tul lor mai ușor de prins, fac legătură între sufletul omului şi „duhul“ munților, s'ar putea spune sufletul lor.

În această privință Bucegii au destule colțuri tăinuite, în care popasul ajunge o închinare spre frumosul din natură, încât turismul capătă alt aspect, educativ, de înălțare și înobilare a gândurilor. Atmosfera curată, flacăra vie a smirdarului,

şopotul cetenilor, pajiştea verde, murmurul izvoarelor, totul încadrat în măreția formelor, chiar la Stâna Regală așa de ușor de ajuns cu automobilul, fac din munți altarul de purificare sufletească, sub influența măreției naturii, când gingașă, când impunătoare.

Fig: 60. Strunga – Bucegi.

Aceasta e adevărata caracteristică omenească a Bucegilor atractivi. De aice s'a înspirat Bucura Dumbravă, de a scris minunata carte de chemare spre duhul munților. „Adevăratul alpinist, scrie ea, după ce a trecut prin stadiul pasiunei necoapte şi neechilibrate, iubirea lui pentru munți trebue să se spiritualizeze; să-i aibă în suflet cu toate florile şi pădurile, cu apele şi vânturile, cu zilele și cu nopțile, cu soarele, cu luna şi cu stelele, cu tot tâlcul lor dumnezeesc și veşnic”.

Bucura Dumbravă prin Bucegi, a fost cea dintâi trâmbițașă a frumuseţii munților noștri, luați în întregime; ea a pus temeiul adăposturilor din Bucegi prin clădirea „Hanului drumeților” de pe valea Ialomiței. A găsit un fervent adept în regretatul Mihai Haret, ce trebue socotit ca adevăratul întemeietor al turismului român, nu numai prin întețirea clădirii adăposturilor, prin marcarea drumurilor, prin descrierea itinerarului, cât mai ales pentru că el e unul din puținii care au înțeles muntele, nu ca o arenă de sport, ci ca o şcoală a prefacerilor sufleteşti prin cunoaşterea întregimei lor: piatră, plantă, om. Imbinând în ei condițiuni prielnice pentru mai lesnicioasă drumeție, .

Bucegii au servit şi vor putea servi mai intens pentru apropierea sufletelor noastre de pământul ţării, Prin aceasta ei capătă nu o simplă valoare turistică, ci una înaltă, etică, naţională.

Este atâta nevoe să ne cunoaștem noi pe noi, ce avem și ce putem săvârşi, încât atracția Bucegilor a avut o importanță deosebită în chemarea sufletelor spre ce e al nostru.

Câmpulung Brașov.

Suntem cu toții mari proprietari fără să știm.
Drumurile, cărările, marginea apelor,
toate nu sunt ale noastre?
Peisajul aparţine celui dintâi care are ochi pentru a-l privi.

Lubbock.

Câmpulung – Măţău – Rucăr – Dealul-Sasului – Giuvala – Bran – Râșnov – Zărneşti.

Predealul n'a fost întotdeauna trecătoarea cea mai bătută. Veacuri întregi zârnăștenii cu chervanele încărcate cu brașovenii, urcau calea Branului, către Câmpulung.

Trenul a înfruntat înălțimea dela Predeal abia de pe la 1870. De atunci celălalt drum a devenit mai părăsit.

Dar dacă Valea Prahovei azi este artera principală a comerțului și a traficului de călători, vechiul drum dintre Câmpulung şi Brașov a rămas poate unul din cele mai frumoase din Carpați. Șoseaua largă, bine ținută, deschide la fiecare cotitură perspective nici una asemenea alteia.

Pornești dela Câmpulung, oraș care aiurea, cu podoabele naturale din juru-i, cu lesnicioasele drumuri spre frumusețile variaților munți ce-l înconjură, ar deveni, de cum dă primăvara, un furnicar de lume. E dreptul că de vină este slaba îndrumare turistică la noi; dar tot atâta vină cade şi în seama localnicilor, oameni altfel plini de energie, dar cărora pare că le lipseşte iniţiativa pentru a face din Câmpulung un temeinic centru turistic.

Orașul este plin de amintiri străbune, evocate fie de clopotniţa mânăstirii lui Negru-Vodă, ori Cloaşterul Franciscanilor. Are împrejurimi apropiate, care îndeamnă către urcușuri domoale, cu vederi largi spre muncelele blânde. Așezat într'o depresiune, în jurul Câmpulungului nu se cunoaște loc ars, pustiu. Verdele acoperă totul, de cum încep bumbișorii să se arate, până ce-l împânzesc brânduşele de toamnă cu flori violacee.

Cât de variată este regiunea ţi-o spune relativ ușoara urcare a Măţăului, muntele din îndata vecinătate, prin variatele ispite ivite de jur împrejur. Din Olt până 'n Bucegi, din Iezerul până 'n şesul dinspre miazăzi încenușat în ceață, pe o zi limpede, roată, priveşti la mândrele forme ale Carpaţilor meridionali.

Impunători sunt cei mai din apropiere, spre răsărit Leaota din Bucegi, spre miazănoapte culmea ce se termină cu lezerul-Mare “(2463 m.) aproape rivalul Negoiului, și cu Păpușa, nume gingaș, ca mulțe altele date de popor, care alegat amintirile istorice de formele socotite de el ca neperitoare. Lor se intercalează creasta prăpăstioasă a Pietrii-Craiului, iar spre vest stau la rând uriaşii Carpaților noştri.

Mai ales în apus de soare, coloritul peisajului e neintrecut, dela întrandafiratele calcaruri ale Pietrii-Craiului, ultimele mângâiate de soare, la albăstriul de oțel ce învăluie lezerul, ori cenuşiul ce acopere muncelele Argeşelului.

Urcușul Măţăului e un soiu de invitație la vals.

Cel mai lesnicios este drumul vechiu de chervane, transformat într'o șosea

șerpuită, care urcă Dealul-Sasului, spre a ajunge la punctul culminant dela vechea vamă Giuvala.

Pentru cine nu cunoșate frumusețile țării, ar fi îndeajuns acest drum spre a-i lega pentru totdeauna sufletul de pământul nostru neîntrecut, ca emoțiuni estetice și turistice.

Se poate face lesne cu maşina. Fără goană, într'o zi săvârşeşti circuitul Bucureşti–Câmpulung–Brașov–Bucureşti.

Mai ademenitor e să urci drumul apostoleşte, având îndeajunse popasuri. Sate vestite, Rucărul la un capăt, Branul la celălalt, sunt popasuri plăcute pentru drumețul căruia i-ar veni dorul să taie pe jos unul din cele mai încântătoare şi variate ţinuturi din țară. Cu automobilul, dela Câmpulung la Brașov, sbori în câteva ore, pe o șosea bună, rămasă fără gropile obișnuite pe alte drumuri. Caleidoscopic trec pe dinainte vârfuri de munți și pajiști întinse; îţi ies în cale pâlcuri de brazi ce stau la sfat ori ziduri golașe de piatră. Mereu în goană, n'ai vreme să prinzi însă amănuntul, decorurile ce te leagă de natură și podoabele ei mândre.

Cu sacul în spinare și toiagul în mână, drumul este unul din cele mai ademenitoare pentru contemplarea pe îndelete a frumuseţilor ce se schimbă la tot pasul.

E cam mult de când dormeam în clăele cu mireazma fânului proaspăt, ori mă adăposteam sub bolta podeţului împotriva ploii ce cădea cu găleata, până când eram silit să-mi caut alt oploş, din pricina gălgâitoa-relor șuvoaie. In baia soarelui domolit de răcoreala ce se ridica din văi, păşeam asemenea fericitului din poveste pe covorul de iarbă tunas. Urcat pe vârful unui dâmb golaș de piatră de var, asemenea unei căpățâni de zahăr răsărită din mijlocul brazilor deși, ceasuri întregi nu mă săturam să mă desfătez prin sceneriile bogate ce umpleau orizontul larg, dintre Piatra-Craiului şi Bucegi.

Cum nu ştiu acei, cărora tinerețea le dă aripi, cu cât de puțină osteneală se pot căpăta clipe de intensă satisfacție şi vibrantă mulțumire, și cum ajungi să-ți înclini capul, doborit de frumusețile nebănuite ce ți le oferă drumul lesnicios dela Câmpulung la Bran. Abia ai ieşit din oraș și de pe coasta Mateiaşului privind îndărăt, te opreşte ‘n loc netezișul înverzit dinspre apus, spaţiul larg, molcomitor al muncelelor, podoaba orașului străbătut de Pârâul Târgului, cu apă limpede ca lacrima. Grădini de pruni în șiruri, nuci rezleți cu cununa rotundă, dau locului o liniște de rai, ce-ţi captivă sufletul, prinzându-l în mrejele jocurilor de nori pe cerul limpede și albastru, cât și a umbrelor lor, cu forme fantastice și schimbătoare, de pe netezişul înverzit.

E liniștea şi mângâierea așa de măestrit descrisă de Goethe în „Hermann și Dorothea”. Atâta pace se lasă asupra sufletului, încât volbura cea mai deasă din el se linişteşte ca prin farmec. E icoana naturii blânde, împadobită cu ceia ce omul poate căpăta dela ea.

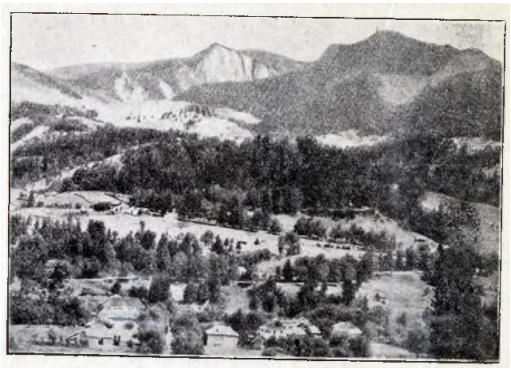

Fig. 63. Giuvala.

Nu este oare nici o legătură între peisajul blând, rodnic, liniştitor și schitul de maici din apropiere, săpat în stânca dela Nămăetși ? De pe acoperișul ei contemplezi peisajul odihnitor din lungul Argeșelului, cu casele albe, curate, presărate 'n mijlocul pometurilor.

In față se ridică spinarea prelungă a Mateiașului, pe sub care șerpueşte șoseaua ca varul. Muntele mai înalt decât Mățăul, deci cu privelişte mai largă, face osteneala să fie urcat. Cele două fețe ale lui sunt deosebite; una, numai bolovani goi, albi, de calcar folosit pentru var, e bătută 'n plin de soare; alta, mai umbrită, cu tufe dese de alun, cu poene înflorite când e toiul florilor.

In liniştea sării ca un susur adus de vânt se prinde bolborosirea izvorului Topliței, ce curge repede să se verse în Argeşel.

La cotitura de drum, după ce treci de monumentul eroilor căzuţi în ultimul război, rămâi pironit, fără vrere; atât e de mare contrastul între ce ai lăsat în urmă și ce ți se desfăşoară înainte, brusc ca de după o cortină ridicată, încât uiţi și de propria-ți existență. Rar se află în calea drumului bătut un peisaj mai atractiv, mai impunător, prin trăsăturile simple cu care natura ştie să te subjuge. Munte, apă, pajiște înflorită, se îmbină într'un tablou minunat. De câte ori trec prin acest colț al țării, mă închin. Cui? Nu ştiu. E destul că mă pomenesc oprit în loc, cu capul plecat spre rugă, de atâta frumusețe desfășurată dintr'odată.

Ai înainte adâncimea văii Dâmboviții în tot, lungul ei dela Dragoslavele până 'n jos de Stoeneşti, cu amintirea lui Mihai-Viteazul, iar mai încolo cu ruinele cetății de care se leagă legenda lui Negru-Vodă.

Limpede de pare dâră de argint viu, resfirată în șuvițe, se strecoară printre ostroave de aniniş, pe pat curat de lespegioare. Șoseaua o întovărășeşte ca o panglică, în lungul căreia se țin casele. Pădurea din prelungirea Leaotei, se lasă, deasă, până 'n drum, cu prea puțin loc de păşune. La spate, se înalță treptele pietroase ale Mateieşului cu slabe brâie de tufăris; peste vârfurile împădurite răsare ca un con de piatră albă Vârtoapele, iar în fund, deasupra culmilor tot mai joase, creasta Pietrii-Craiului te chiamă. Șoseaua scoboară repede pe sub poalele Mateiașului, din care şuruie izvor răcoritor. Intri în Dragoslavele cu case gospodăroase strânse în lungul apei limpezi. E sat vechiu, loc de vamă. Prin el au trecut Cumanii, Teutonii. În el a poposit regele Carol al XI-lea al Suediei, iar cimitirul cu crucile neputrezite, arată vajnica apărare a ostașilor noștri împotriva bavarezilor rostogoliți ca o avălanșă. Nu faci lung drum, după ce treci Dâmbovița, în adevăr „apă dulce”, și poposeşti în alt sat, fost târguşor odată, pomenit încă de pe vremea lui Mircea, din veacul al 15-lea. Ca și Săliștea de lângă Sibiu, Rucărul era vestit prin frumusețea femeilor îmbrăcate în mândre haine naţionale, bătute cu

fluturași de aur.

Inainte era mai adesea vizitat, căci pe lângă aer curat Rucărul are împrejurimi apropiate când tăinuite, când mărețe, inundate de soare ori umbrite de brazi, după voie și plăcere.

Frumusețile naturale se datoresc faptului că în înălțarea Carpaților aici a fost un ţinut de năruire, de scu-fundări, din care au urmat gropi despărțite de praguri, ori cloțani de piatră albă, cu forme variate, îmbrăcate cu păduri și pajiști, dau farmecul neîntrecut al locului. Pâlnia în care se află Rucărul este despărțită, prin pârleazul dela Posada, de cealaltă scufundătură, în care sunt resfirate casele din Podul-Dâmbovicioarei. Dâmboviță întărită cu Dâmbovicioara de aice se vâră în sălbatecele chei săpate în Ghimbavu. Rar îndrăzneţ, le străbate, când apa seacă. Găuri negre la diferite înălțimi din pereți arată tăinuite peșteri, motiv de legende și poveşti. Dâmbovița fierbe la intrarea lor; pare ostenită, liniștită, când a scăpat din încleștarea pietrii.

Și istoricește sunt importante locurile. Sus pe marginea muchii de calcar ți se arată „Cetatea Neamțului” din care n'a rămas decât, fântâna săpată în piatră, plină de bolovani, ca și aceea din cetatea Râșnoavei. Dacă s'ar folosi amintirile și legendele istorice legate de partea locului, adunate de regretatul harnic învățător Rădulescu-Codin, s'ar putea romanța episoade întregi din sbuciumul trecutului. Înfrângerea trufașului rege Carol Robert, din veacul al 14-lea, pe aici ar fi avut loc. Schimbându-și hainele cu un soldat, regele a pierdut până și sigiliul regesc, dând bir cu fugiţii. Evenimentele istorice se țin lanț de Rucăr, din veac în veac, până în ultimul război, când bieţii rucăreni au cunoscut groaza stăpânirii străine.

Părăsind pâlnia săpată în piatră, drumul urcă cu multe cotituri pe Dealul-Sasului. Incepe orizontul larg spre care treci mai comod călare, pe cărări mai deadreptul, cum fac şi rucărencele, ori pe şoseaua ca în palmă, ce duce la vechia graniță dela Giuvala. Cu cât urci, cu atât răsar vârfuri de munți. Cu cât urci, cu atât aerul se răcoreşte, pajiștele se întind, pădurile trimit tiraliorii cu sulițe, brazi rezleți sau de strajă, câte 2–3. E zâmbetul naturii printre munți. Rând pe rând, unul după altul, se ivesc: Piatra-Craiului, apoi vârful teşit, cu păşuni, al Leaotei, stingher în lumea stâncilor de piatră de var. Un vârf din apropierea șoselei, îţi serveşte drept minunat loc de observare. E bine să poposeşti. Cuprinzi roată panorama largă dintre Bucegi și Piatra-Craiului, cu forme felurite.

Piatra-Craiului e ca o creastă cu muchea zimțuită, la poala căreia se aşterne pocladă de brazi deşi. Bucegii, spre răsărit, se înalță ca un uriaș masiv cioplit în marmoră, cu pereți despicaţi de paloș, cu tăpșan neted pe vârf.

Intre cele două lumi de piatră stau mulțimea munților mai mărunți, cu sclipirea acoperișurilor de stâne la marginea pădurilor. Peste ei zăreşti ceața ușoară a depărtării lăsată pe netezișul Țării Bârsei, ca peste fața mării.

Vremea? A dispărut. Te găsești aici de o veșnicie. Te pătrunde taina naturii. Te împresoară, te subjugă, te transformă. Sufletul se curăță, mintea se limpezește. Patimile s'au topit; chiar cel care jos se svârcoleşte în gheena pornirilor omeneşti, aici se simte altul, ușurat, cătând cu smerenie spre bolta largă a cerului. Aceasta e minunea escursiunilor negrăbite, în afară de înviorarea: trupească. Devii altul. In fața splendorii pe care natura o aşterne, privirii, te purifici ca și înaintea unui sfânt altar.

Nu am trăit ceasuri de mai adâncă odihnă sufletească, de involuntară

reculegere, decât sub larga boltă a cerului de aice, uriaș baldachin susținut de stâlpii de marmoră. Trebuind să cercetez mai în amănunt locurile, m'am închinat răsăritului splendid de soare, am cunoscut liniştea desăvârșită a amiezii încropită de căldură, dar îmbălsămată de mireasma fânului cosit. Am cunoscut natura în feţele ei vesele, ca și în toanele de mânie; am trăit în admirarea naturii largi, dar, scoborînd în văile laterale am simțit și mizeria din casele rezlețe, mâncând mămăliga rece de pe polița de lemn ori dormind înfundat în claia de fân, neputând suporta aerul închis din odăile scunde, în care și purceii intrau spre adăpost.

Minunea frumuseţilor fermecătoare nu s'a isprăvit. Șoseaua şerpuește mai departe printre pajiști ca smaragdul. Se sbenguesc mieii în vremea primăverii; vara sclipesc coasele ce lasă brazde în pășunea, din care se răspândește mireasma ultimelor răsuflări ale florilor.

Iarăși te opreşti. Te-ai opri de altfel la tot pasul, atât de multe ademeniri prezintă drumul.

Se poate oare mai frământate colnice, numai case, pometuri, pășune, în cadrul zidului aici mai impunător al Pietrii-Craiului, despicat la capătul dinspre Zărneşti?

E un colț din Munţii Apuseni în care nu poți pătrunde cu automobilul. E anevoie să vizitezi regiunea chiar cu căruța. Terenul este un suiș și coboriș la tot pasul. Numai călare, sau mai degrabă cu piciorul, poți străbate în labirintul de forme, până la căsuțele rezlețite, așezate tot pe fața dealului, în bătaia îndelungă a soarelui.

E unul din cuiburile curat româneşti.

Aceeași regulă ca pretutindeni în Ardeal, unde sunt minoritari Românii s'au păstrat curați, neamestecați, în locurile greu de ajuns: adăpostite, mai sărace. Pe o suprafaţă de vreo 50 de chilometri pătrați sunt resfirate casele în care se adăpostesc peste 10.000 de brăneni, moroeni sau colibași, cum li se spune, când nu sunt cuprinși sub numele generic de Mocani. Satele: Moeciu, Cheia, Fundata, Sohodol, nu au casele strânse grămadă, ca ‘n Râșnovul apropiat sau chiar ca 'n Zărneşti. Sunt presărate ca petalele căzute din pomi, pe o pajiște verde. Frumusețea locului este mărită tocmai prin această aşezare a caselor, legate unele de altele prin cărări înguste, rar drumeaguri folosite numai în timpul verii.

Nicăeri în altă parte a României, oamenii nu ş’au ridicat la înălțimea de 1300 m., în așa de mare număr, sălașele lor stabile. Izolat cum este, ținutul colibașilor a rămas unul din cele mai arhaice din țară deși drum bătut trece prin coasta lui. E un contrast izbitor, de altfel caracteristic nouă, această apropiere între desvoltarea modernă a unui oraș ca Braşovul la câţiva chilometri, și între vieața brănenilor rămasă aşa cum era foarte probabil şi pe vremea de demult.

Interesante sunt casele, adevărate ferme, ca nişte cetăți, cu arhitectura hanurilor din Moldova.

Trei laturi, în jurul curţei dreptunghiulare, sunt ocupate de casa de locuit într'o parte, grajdurile pentru vite peste drum, iar în fund şura încăpătoare. La faţă e poarta largă ce leagă și închide laturile, iar în dosul casei, sub acoperișul tras până jos, ținând şi căldură locuinței, este staulul de oi. Totul e grămadă. Vieața e strânsă, adăpostită de vânt şi ploaie. În jurul casei sunt pomi, straturi cu legume și ogoare. Imprejmuiri nu se află. Cel mult haturi cu huceaguri arată limita proprietății, trăgând linii mai închise pe fondul verde al pajiștei, farmecul

priveliştei din depărtare.

Poziția înaltă a ținutului, asprimea vremii, aduc restrângerea Sămănăturilor. Deşi populația a rămas încă tot la mămăligă drept hrană zilnică, popușoii nu rodesc; degeaba trudă ar fi sămănatul lor. Ca și Moţii din Munţii Apuseni, brănenii îşi cară mălaiul din părțile joase. E o peregrinare de anotimp, dar şi un schimb de mărfuri. Pe ogoare nu se seamănă decât cartofi, ovăz, orz, rar grâu de primăvară, ce ar ajunge hranei de peste an. Pe restul pământului sunt pășuni, fânețe, în ultima vreme luțernă, trifoi. Fânul este bogăția, căci creșterea vitelor a rămas îndeletnicirea principală. Brănenii ca şi cei dela Poiana ori Jin de lângă Sibiu, posedă încă mari turme de oi, dar și vite ori cai. Aceştia sunt prețuiți.

Altfel n'ar avea cum duce produsele lor în depărtare.

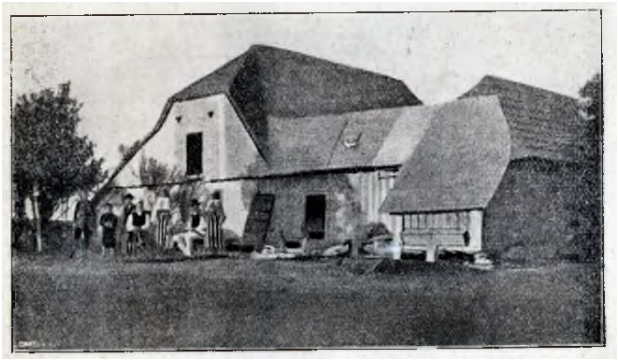

Fig. 64. Casă din Bran.

Brănenii sau Colibaşii, după colibele ce locuiau pe vremea Turcilor şi Tătarilor, au rămas încă la industria casnică. Gospodina ţese pânza. Piua de simane aici se aude mai des decât oriunde în munţi. Până și cojoacele se fac în sat. Izolarea a păstrat bunele obiceiuri ancestrale. Industria modernă n'a străbătut până în case, măcar că din ele, pe vreme limpede, s'ar putea auzi sirena fabricelor dela Zărneşti.

Din an în an însă, apropierea drumului bătut prinde să întețească schimbările străvechiului trai.

Mai ales când iarna acopere ținutul cu nămeți sau când ploile fac din fiecare cărare câte un puhoiu, izolarea de restul lumii este aproape completă. Scrisorile se împart duminicile sau în zile de sărbătoare după slujba bisericească, în biserică. Tot în biserică se vestesc orînduirile administrative. Sunt scene de altă dată.

In schimb vieața e în toiu în fiecare Miercuri când e zi de târg, în preajma castelului, sau mai ales în cele două zile de iarmaroace anuale în August și Noembrie, când se scoboară și cel mai depărtat colibaş, de rămân casele goale, doar, cu bătrânii și copiii care nu pot face drum lung, ostenitor.

Schimburile de mărfuri se împlinesc ca pe vremea când nu existau drumuri de fier.

Atunci se poate admira şi frumusețea etnică, dar și a portului naţional păstrat în toată curăţenia lui. Produsele industriei casnice, dela șindrile și unelte de agricultură lucrate, în lemn, până la velinţe şi pânzeturi frumos cusute, dar mai ales produsele derivate din lapte, dau putinţa ori cui să cunoască hărnicia unui cuib curat românesc. Cu toată apropierea de vieața modernă, norodul a rămas ceeace era pe vremea când au venit peste el Cavalerii teutoni. Oamenii trăesc însă în sărăcie, ca și Moţii din Munţii Apuseni, mai ales de când condiţiunile nu le mai îngăduie coborîrea turmelor bogate de oi spre depărtări.

Fig. 55. Castelul dela Bran.

Drumul se lasă în șerpuiri tot mai rare. Rămân în urmă înălțimile stâncoase, dar din năruirea lor răsar în cale colţi de piatră, ce măresc variația peisajului.

Pe unul din acestea se înalță ca o săgeată, svelt, cu turnuri și metereze, castelul dela Bran, în mijlocul caselor mai îngrămădite, unele vile cochete, din Valea Turcului. Când crezi că-ai dat în câmple, la o cotitură, printre arbori, se înalță viziunea din praguri depărtate, cum rar se văd și în țări apusene.

Vechiu de peste jumătate de mileniu, stă întreg pe vârf de stâncă, de crezi că din ea au crescut zidurile groase. Turnuri și turnulețe se profilează când pe albastrul cerului, când pe verdele pădurii. Cum îl înconjuri din trei părți aspectul se schimbă; acum e auster, numai piatră, acum cu parcuri înflorite în jur. Interiorul e ca un castel din poveste, de când Regina Maria îl avea drept locuință preferată de vară.

Eşti în șes, dar n'ai scăpat de munte. Surpat, înconjură acest colt minunat de țară, un triunghiu cu vârful în Bran, cu baza între Zărneşti și Râșnov, două sate cu poziții încântătoare, deşi diferite. Zărnești e legat de Piatra-Craiului, aice surpată; Râșnov e la piciorul unui mal de piatră năruit din Bucegi. In ambele părți netezișul câmpului ajunge până la pragul muntelui, iar cerealele cresc până 'n umbra bradului. Șviţera nu are prea multe asemenea colțuri pline de farmecul contrastelor bruște.

In toiul verii, când natura gâlgâie de belșugul darurilor ei, când ogorul e aur vărsat, iar fânețele țăsătură de pietre scumpe, când pădurile sunt în plină muncă de hrană, iar arinii de pe pârâul Turcului formează parc de baloane captive, ori cât de indiferent ai fi faţă de frumusețile naturii, simți cum ţi se înclină capul spre rugă, de o mână nevăzută.

Zărneştii e mai mult orășel prin grămada clădirilor din jurul fabricei de celuloză, de lângă vechea biseri-că zidită de Neagoe Basarab. Mai în sus te crezi într'un sat din Muscel, cu casele una lângă alta, una la spatele alteia, clădite din butuci încheiați.

Podoaba locului o formează fruntea surpată din Piatra-Craiului, încinsă cu brădet, la picioare cu covor de fânețe, iar sus cu cloțani albi de piatră. Prăpastia, despicătura capătului de munte este locul de escursie locală, uşoară, îndeajuns însă să-ți deştepte fiorii năprasnicelor toane ale Naturii. Dincolo, la celălalt vârf al triunghiului, la Râșnov, aspectul e altul. Lipseşte frământarea pietrelor năruite; o singură lovitură de paloş a despărțit stânca de șesul neted ca 'n palmă. Jos e satul,

liniştea aşezării tihnite, aliniere de case unite într'un singur zid în lungul străzilor paralele. Sus e ruina vechiului Burg de apărare, amintirea vremurilor de nesiguranță.

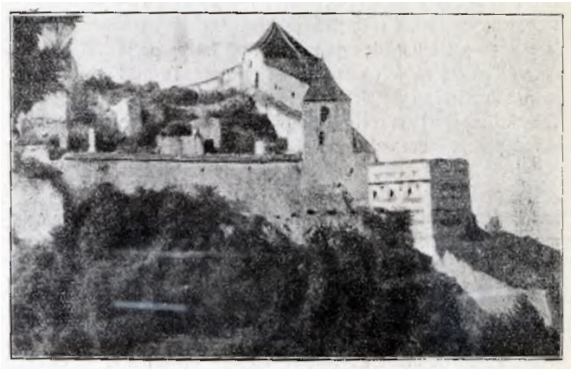

Fig. 66. Cetatea Râşnov

Din trecutul tot mai şters n'a rămas acolo decât ruini; jos e huzurul belșugului. Pe cărări aspre treci zidurile înalte ce împrejmulesc şi azi cetatea, înlăuntrul cărora se îngrămădeau, spre siguranță, cei din Râșnov dar și din Codlea ori Tohan. Ici a fost casa sfatului, dincolo capela din veacul al 17-lea, mai încolo închisoarea. Peste tot n'au rămas decât pereții și acoperișurile, măcar că nu prea de mult, încăperile serveau încă pentru păstrarea cerealelor sau a cărnei afumate. Din cetate întărită, azi se adăpostesc printre ziduri bufnițe şi lilieci. Neatinsă s'a păstrat doar fântâna adâncă de peste 100 merri, săpată 'n veacul al 17-lea.

In schimb din cerdăcuțul de deasupra intrării, se desfăşoară tablou plin de atracții. Satul din vale e văzut ca din aeroplan, o miniatură de muzeu, în care se urmăreşte lesne alcătuirea gospodăriei săsești, adevărate citadele lipite una de alta, fiecare având casa de locuit în prelungirea grajdului şi a șurei bine zidită, totul închis la stradă iarăși prin zid cu poartă largă. Așa se înșiră dreptunghiuri lângă dreptunghiuri, gospodăriile spate 'n spate între două străzi. Mai înspre adăpostul muntelui e şi mahalaua românească, cu case la fel, dar cu biserică de care e legat numele fraților Udreşti de pe vremea lui Mihai-Viteazu. Nu te afli în sat străin. Privirea se odihneşte pe întinsul Ţării Bârsei, cu șoselele ca nişte panglici albe, cu mozaicul ogoarelor va-riate.

De peste creasta Pietrii Craiului, norii se ridică; trâmbe de soare dau aspecte mai fantastice colților de calcar, asvârlind pete aurii pe holdele dinspre Tohan. De deasupra pădurilor întunecate de brad, Omul din Bucegi rămâne impozant în goliciunea stâncilor bătute încă de lumina soarelui.

Natura se mânie; norii se învolbură; cuprind întinsul cerului în rotocoale ce se rostogolesc amenințător. Vântul nu află piedică în șesul întins; şueră sinistru prin ferestrele meterezelor, umflă petecul de tablă de deasupra porții, gata-gata să-l smulgă din loc.

Fagii se sbuciumă, brazii își flutură pletele cetenilor tot mai tare, pe când frunzișul mesteacănului e apucat de un tremur, ramurile sbătându-se ca părul despletit. In șes se răscolesc suluri de praf, ce se înalță să se unească cu norii. Natura e în furie. Vântul vâjâie, ploaia răpăie în jur. O pânză deasă țesută din picătu-rele maşcate, din praful răscolit, acopere priveliștea. Ca din pământ ies puhoaie numai spume; șuerul lor se adaugă la vâjâitul cetenilor.

Furia n'a ținut mult. Spre înserate natura din nou surâde, ca şi când nimic nu s'ar fi întâmplat. Strălucesc picăturile de ploaie pe frunzele arborilor; puhoaiele

rămân fire de apă ce-și fac loc prin nămolul răscolit. Vieața revine la normal.

Dinspre coada satului, pe drumul numai băltoace, cireada de bivoliţe se întoarce dela păşune. Domoale 'n mişcări, îndesate una în alta, clătinându-și numai capul în mers, par un cârd de elefanți. Unele se opresc, se scarpină de un gard, scot răgetul scurt, răgușit, prin care-și exprimă plăcerea. In urma cirezii, păzitoarea, udă leoarcă, târînd după dânsa un cățeluș jerpelit, legat de un curmeiu, păşeşte domol. Multă vreme, pe străzile satului răsună îndemnul ei de altfel neascultar; Hăiho-hoa! Haida-ha! când mai prelung, când mai grăbit; la fiecare casă câte o bivoliță se oprește din mers, docilă.

Fig. 67. Cârd de bivoli.

Liniştea sării se revarsă asupra satului întreg; obloanele dela ferestre se închid spre odihna meritată.

La marginea Brașovului, în întunerecul lăsat, te întâmpină silueta masivei biserici Sf. Bartolomeu din veacul al 13-lea, care a rezistat atât naturii cât şi valurilor omeneşti. „Aceasta e vieața” pare că glăsuie; „Impletituri de soare și nori, de lacrimi și surâs.

Așa va fi întotdeauna!”

Biserica Sf. Bartolomeu

Piatra-Craiului.

O, natură ! Buna mea mamă ! Iată-mă numai sub a ta pază.

J. J. Rousseau

Munții îşi au povestea lor: își capătă fiecare o individualitate deosebită de a vecinilor. Toate sunt în legătură cu origina lor, cu structura trupului lor.

Unii se nasc prin simple încrețiri ale scoarței terestre. Obcinele bucovinene par valuri împietrite. Natura pietrelor din care sunt formate au permis îndoiri regulate, fără mari rupturi. Bucegii sunt masivi, înălțați ca și un enorm munte de ghiață plutitor.

Piatra-Craiului dimpotrivă e ca aripa unui acoperiș năruit, cu marginea ruptă, tăioasă, îndreptată spre cer. Intr'o parte e prăpastia păretelui surpat, în alta partea din acoperiș înclinată 'n adânc. Spre Zărneşti este iarăşi brusc surpată, cu „Despicătura” ce a despărțit din ea un colț rămas izolat. Spre Rucăr se pierde în învălișul mai-moale al straturilor din care s'a înălțat.

Fig. 68. Despicătura

Ploaia, vântul, duşmanii formelor împietrite desăvârșesc amănuntele, dându-le făptura admirată de om. Profilul muntelui se schimbă, după locul de observare. De pe dealul Sân-Petru de lângă Braşov, ori de pe Susai, dela Predeal, îl vezi în lung, zid cu linia profilului dreaptă, cât ţine lungimea. Altfel se arată când îl priveşti din valea Dâmboviței, dela Dragoslavele. Pare o piramidă ce-și înalță vârful în tăietura văii, făcându-ți semn să-l urci. Privit de pe Iezerul ori Păpuşa nu-l mai cunoşti. Un zid lung de pietre ce lucesc în bătaia soarelui, numai pripoare şi răni. Privit însă de pe Dealul Sasului, pe drumul ce duce la Bran, are altă față. E tot o creastă lungă, dar pădurea deasă se ridică până aproape de coama-i muchiată, de nu rămâne decât în lungul ei o dungă albicioasă de stânci. In totul samănă cu șira spinării dintr'un schelet al unei uriașe namile antediluviene.

De aceia urcușul lui este atractiv, iar drumul spre el plin de variații, care te ține încordat într'una.

E mai ușor de urcat dinspre Câmpulung, căci îl urci dea coasta, începând cu povârnișul cel mai domol.

La Podul Dâmbovicioarei, părăseşti frumoasa șosea ce trece prin Rucăr. Locul e ca o căldare închisă, cu păreţi numai năruituri, din piatră de var, alburie, fără vegetaţie. Pe fundul înverzic al căldării, sunt presă-rate casele din sat, cu cerdac la mijloc. Pe urmă intri în cheile Dâmbovicioarei, cu păreți înalţi. Cu cât pătrun-zi în ele cu atât singurătatea te cuprinde. Jos nu e loc decât pentru apa ce se sbate din

bolovan în bolovan, alăturea cu, un îngust drum, când nu vine mânioasă şi dă voie să intri în încăperea ei tăinuită. Sus o șușiniță îngustă din cer, când albastră, când plumburie. Umbra se lasă repede între zidurile înalte.

Cu o călăuză din Rucăr şi cu cumintele căluț ce duce merindele, adesea făceam drumul singurătăţii şi al liniștei depline, întovărășit doar de cântecul apei, acum susur lin, acum glas mai mânios. Eram pribeagul drumului de munte, iar în uitarea restului lumei gândurile răscolite deşteptau amintirile poveştilor din copilărie, a smeilor din Iorgovan, pe care în închipuirea singurătăţii, mă aşteptam să-i văd arătându-și capetele din găurile negre săpate 'n păretele înalt. Spre una din ele duce o cărăruie bătută de pașii vizitatorilor.

Este vestita Peşteră a Dâmbovicioarei, vestită mai mult pentru că e mai des vizitată, fiind mai aproape de drumul mare. Înlăuntru n'a mai rămas nimic din podoaba peșterilor. Fiecare dorind să-şi ieie drept amintire câte o bucată din puținele stalactite ce se mai găseau, interiorul e ca o biserică devastată. Numai dacă nu poți vizita alte peşteri mai frumoase, te ostenești să pătrunzi în ea, pentru a avea senzaţia întunerecului ce te cuprinde, a tainei legată de el sau mai ales să simţi binefacerea luminii, când te întorci spre ieşire.

Fig. 69. Piatra-Craiului.

Strâmtoarea cheilor se sfârșește. Locul se lărgeşte. Câteva căsuțe resfirate, sărăcăcioase sunt ultimele semne omeneşti. Incepe urcuşul spre Pietricica, anevoios deocamdată, pe sghiabul tot mai strâmt al pârăului, plin cu bolovani. De nu eşti grăbit, ceia ce la munte nu e bine, popasuri dese ţi se oferă, pătrunzând în toiul luptei dintre apa ce curge năvalnic, chiar când e numai un fir şi piatra năruită ce i se pune 'n cale. Sgomotul luptei îţi spune veşnicia mişcării care preface. Un brad căzut în cale, cu rădăcinele-i resfirate, ca niște brațe înțepenite strângând în spasmul morții puţinul pământ din care şi-a supt vlaga, îţi deşteaptă gândul la minunile naturii, ca și la şubreda stabilitate a ființei, la legea veşnică a măririi şi căderii, a vieţii împletită cu moartea. Îţi aduci aminte de vorbele lui Goethe asupra naturii.

Fig. 70. Coasta vestică a Pietrii-Craiului.

Și aşa la tot pasul, mici tablouri de amănunt te țin atent, încordat de nu-ţi dai seamă nici de osteneală, nici când ai ajuns pe coamă. O altă lume, nebănuită prin aspectul ei se prezintă privirii. Strigi: Osana! Până aice era zidul în față, ce nu-ți permitea decât la o rarişte de pădure să prinzi perspectiva largă asupra Bucegilor. Când te înalţi pe creasta de piatră, aruncând privirea către apus, rămâi uluit, nu de înălțimea la care ai-ajuns, ci de măreția văii ce se deschide 'n față. Nu spre munții Făgărașului se îndreaptă atenția deodată, ci asupra văii Dâmboviței, ce strălucește ca un fir cotit de argint, la adâncime de aproape 1000 metri sub locul în care te afli. Dâmbovița curge dinspre Păpușa, de unde își adună izvoarele. Valea lui Ivan continuă prăpastia dealungul părții apusene a Pietrii-Craiului. E cea mai măreață privelişte asupra unei văi adânci, din câte se pot admira în Carpații noştri, mărginită de păretele prăpăstios al muntelui, capetele păturilor de calcar rupte.

Doar caprele negre se pot acățăra pe ele, spre a se urca din această parte, sus, spre muche. Atmosfera mereu macină piatra, care curge ca din gârliciul morii, pe acelaş sghiab până jos. E Moara Dracului? Minu-nată numire potrivită dată de popor. In fund e valea, icoana vestitelor canone din Colorado. Dincolo de ea începe oștirea mândrelor şiraguri de munți făgărăşeni, cu cele două gurguie uriașe: Iezeru și Păpușa.

Liniște de genune în jur. Nici un murmur de izvor. Măreţia naturii cu sălbateca ei frumuseță, cu ceața străvezie lăsată spre fundul adânc, cu jocul umbrelor de nori proectate pe largul careu al munților. Aceasta e răsplata ostenelii către înălțimi. Conducătorul meu se odihnea la umbra unei stânci. Eram singur în imensi-tatea desfășurată cât puteam deslușI cu privirea. Gândurile și ele adorm sau sunt prea împrăştiere de varieta-tea farmecului din față.

Dar... soarele își face drumul său tras în nemărginirea spațiului. Cât e lumina lui, singurătatea o poți suporta; deplina izolare în mijlocul naturei te înfrățește cu tot ce te înconjură. Trăești prin ele clipe de destrămare completă a eului. Noaptea schimbă totul în fantasmagorice forme, care-ţi ies în cale la fiecare pas. O piatră, o tufă, ia înfățișări înfricoșătoare. Singurătatea e apăsătoare prin teama ce te cuprinde fără voie.

Deci înainte, cât eşti înconjurat de prietenia luminei. Nu te lasă însă abisul deschis; te atrage; vreai într'una să-i smulgi taina. Dar nici muntele nu te lasă să păşeşti fără precauțiune; sunt locuri atât de înguste încât, ca să te uiţi în vale te pui pe burtă, spre a nu-ți pierde echilibrul; ameţitoarea atracție a adâncimei, te silește să stai călare pe muchea pietrii. Păşeşti prudent între două lumi deosebite; un pas greșit te rostogolește ca 'n fundul iadului, pe când spre răsărit te ademeneşte tihna şi adăpostul pădurii și mai ales acoperișul acela depărtat, ca un punct negru la marginea poenii. Acolo e stâna, odihna, înviorarea izvorului.

Numai mai târziu, după mulţi ani dela începutul drumurilor mele pe Piatra-Craiului, am avut prilejul ca, neoprit de „finanţi”, să apuc calea arătată prin trăsături roșii ori albastre spre Omul, vârful culminant. Pe aceste drumuri, prin valea Prăpastiile, treci prin alte scenerii din inima muntelui, dar care nu sunt numai ale Pietrii-Craiului. Le-ai văzut, te-ai deprins cu ele din Bucegi. Numai când ai ajuns pe Omul, ai regăsit din nou creasta lungă de vreo 20 km., în forma unui arc de cerc, mai îndoit spre Zărneşti, mai în linie dreaptă spre Pietricica, mai rupt și mai dințat până 'n Crăpătura dela Zărneşti, tot mai ascunsă sub poclada pădurilor către Rucăr. Caracteristica muntelui o prinzi de minune. Prăpastia ce-l încinge spre

vest şi domolita clină dinspre est, cele două contraste bruște, îi dau farmecul și măreția, ce nu se uită și care mereu atrage. Eşti câteva clipe omul fericit râvnit de împărați. Nu bagi în seamă trecerea vremii. Bagheta magică a naturii te-a fermecat. In jurul tău joacă uriașii de pământ ai țării noastre. Intr'o parte munții Făgărașului, cu cele două piramide: Iezerul şi Păpuşa. În spre răsărit impozantul masiv al Bucegilor. In față șesul Făgărașului cu satele înșirate în linie, de alta Țara Bârsei cu satele presărate peste tot. Intre ele coama Perşanilor, dungă verde de păduri.

Urmezi sborul unui vultur pleş, în rotocoale tot mai strânse, deasupra prăpastiei adânci a văii Dâmboviței ori scama nourașilor luminați, ce se ivesc nu ştii de unde, spre a se topi iarăși nu știi cum,

Totu-i plin de Duhul Sfânt,
Liniște 'n văzduh și pace
Pe pământ.

(G. Coşbuc)

Spre Negoi.

Florile sunt măreţele hieroglife, cu care
Natura se serveşte spre a ne declara dragostea ei.
Goethe.

Valea-lui-Ivan. – Ursul, măi. – Florile. – Lacul Bâlii.

E vreme multă de atunci. Aş putea începe ca şi în poveşti: Era odată ca niciodată, când turismul la noi nu se prea cunoştea, iar liniştea munţilor era întreruptă aproape numai de buciumul ciobanilor. Despre casa de adăpost şi semnele de îndrumare, trase pe trunchiurile arborilor ori pe stânci se cunoşteau cel mult în partea ardeleană a Carpaţilor.

E vreme lungă de atunci, câm vreo jumătate de secol, când profesorul de botanică dela Universitatea din Iaşi, hotărî o escursie în Alpii făgărăşeni.

O înfrigurare deosebită cuprinse caravana puţinilor studenţi. Nu ştiam ce sunt munţii decât din cetit. Unul singur dintre noi urcase Ceahlăul. El ne fu mentorul, în ce priveşte echipamentul. Rück-sacul şi Alpenstockul pe vremea aceia erau obiecte de lux, sau cunoscute doar din „Tartarin sur les Alpes”. Ne-am echipat cum am putut, căci nici chiar dacă am fi ştiut cum, nu prea aveam cu ce. In locul mantalei de „Loden” , îmi luai paltonul de iarnă. Mă gândeam că dacă ciobanii se apără de frig şi ploaie cu cojocul, paltonul meu flocos pe din afară îmi va aduce acelaş serviciu. Uitasem că cojocul e impermeabil. Rezultatul a fost că din burniţele prin care am trecut câteva zile, s'a strâns un depozit de apă până 'n poalele paltonului; la urmă abea îl puteam purta în spate de greu ce ajunsese.

Ba eram să-mi las şi oasele pe Berevoescu din pricina lui. Ne apucă seara departe de stână, singura casă de adăpost pe acel timp. Hotărirea fu luată să dormim la stele. Era, e dreptul, senin, iar izvorul din apropiere cântărea mai mult pentru popas decât un acoperiş. Ne-am strâns grămadă, în jurul focului de jnepi, fiecare cum am putut, încovrigaţi în paltoane, având drept căpătâi şeaua de lemn. Caii păşteau priponiţi în jurul bivuacului, cum e obiceiul. Dela o vreme ne fură somnul şi dormirăm duşi. Când şi focul abea mai arunca scântei, iar negura se lăsase peste noi, caii prind a sforăi şi a se smunci din pripon.

Buimăcit de somn, unul dintre noi strigă: Ursul... măăă.

A fost deajuns ca şi ceilalţi să se trezească. Cu paltonul miţos în spate, ridicându-mă încet dela locul meu, în amurgul ceţii, se vede că vecinul, somnoros, m'a luat drept fiara anunţată. Nici una nici două, scoate un cuţit din buzunar şi fără să se gândească îl îndreaptă spre mine. Dacă nu s'ar fi întâmplat moarte de om, în

întunerecul munților, de sigur că măcar paltonul miţos ar fi fost găurit, fără intervenția ciobanului de lângă mine. A prins de veste greşeala, din spaimă; iute ca gândul a apucat mâna 'ntinsă a speriatului tovarăș. A fost în adevăr un urs care s'a prea apropiat de noi ca să-l fi mirosit caii sau din povestirile de peste zi, unul dintre noi a adormit cu gândul la urs?; în somn, vorba lui Caragiale, „din fantacsie dă în ipohondrie și apoi şi nimica mișcă”.

Colţul Strungii Gâtbenele (Bucegi).

Părerea dintâi era a ciobanilor, mai ales că a doua zi o matahală de urs, se întorcea spre bârlogul lui, dar pe coasta cealaltă a văii, departe de unde poposisem.

Fig. 72. – Moş-Martin din Carpați.

Peripețiile celui dintâi urcuș de munte sunt numeroase. Amintirile rămân vii, chiar după decenii, în care vreme munții mi-au devenit tovarăși dragi.

Trăind în ţinut de stepă, auzisem de stâne, aşa ca de o curiozitate etnografică. Nici descrierea ei mai în amănunt nu ni se făcuse cât am învățat în liceu, deşi ni se beșicau buricele degetelor scoțând note la învățatul profesor de istorie, când ne explica isprăvile lui Napoleon, în năzuința lui de a cuceri lumea.

Cunoscusem o stână, întâmplător, în șesul Jijiei: o colibă de stuf, cu gardul strungii tot de stuf, cu dulăii buni păzitori. Atât.

A fost pentru mine, pentru noi toţi, o uimitoare revelație când am poposit în drumul nostru la o stână din Valea-lui-Ivan. Era o adevărată casă de buturugi de brad, cu acoperiș de șindrilă, încăpătoare. Dar ceia ce ne uimise mai mult erau băcițele sănătoase, cu fața rumână. Stâna era o casă adevărată, ca și acele pe care le întâlnisem în drum, rezlețe, la marginea pădurilor. După mulsul oilor, când se

auzea rumegatul lor în strungă ca un murmur de vânt şi când începuse vorba, întrebări de tot soiul şi apoi povestirile întrerupte de lătratul cânilor, în amurgul ce se lăsase peste plaiul unde se afla stâna, dar mai ales când, după rugămințile noastre, o băciță începu să sune din buciumul învelit cu coji de cireș, atunci abia am simțit fiorul traiului simplu din stâne, tot farmecul lor și mai ales poezia adâncă a sălașului de munte.

In vieața mea numai alte două întâmplări au lăsat amintire tot atât de neștearsă, ca seara trecută în stâna din Valea-lui-Ivan.

Una a fost când am asistat întâia oară, în Viena, la reprezentarea grandioasă a unei opere de Wagner.

Alta când s'a ridicat cortina deasă de ceață din faţa gheţarului Grindelwald desvăluind măreaţa-i panoramă, sclipitor sub bătaia soarelui de dimineață. Cântărindu-le pe toate însă, acum după o vieaţă întreagă, cea dintâi impresie din munții noştri îmi apare mai covârșitoare decât toate.

De altfel drumul întreg, primul spre înălțimile muntoase, a fost la tot pasul plin de revelații atât de diferite, încât s'a păstrat viu în minte. Il retrăesc şi acum.

Escursiunea noastră nu era turistică, nici geografică. Avea o țintă precisă, să cunoaştem vegetația, schim-bată sus, printre piscurile semeţe, în adevărată podoabă, pe lângă care mulţi turişti trec, din păcate fără să-i deie mare atenţie.

Numai Bucura Dumbravă în minunata sa lucrare, „Cartea Munţilor”, cuprinde pagini de o adâncă iubire şi înțelegere pentru florile munților. Gingăşia lor e descrisă cu accente tot atât de calde, ca și de Ruskin.

Făceam o escursie botanică; asupra florilor era atenția toată. Munții le forma cadru măreț. Fiecare ne străduiam să găsim vreo floare rară, să facem bucuria profesorului care ne călăuzea. Mi-a folosit de minune această primă escursie botanică pe munte, căci ea mi-a prilejit mai târziu clipe de neștearsă mulțumire, popasuri odihnitoare la fiecare pas, prin care uitam de osteneală.

Sunt colţuri însorite, chiar de cum umbra pădurilor te învăluie, în jurul unui izvor, unde se adună la sfat, având lumină și hrană din belșug, soborul celor mai oacheşe flori, pe care nu grădinarul iscusit le-a aranjat, ci dorul lor de vieață și nevoia de a se întovărăși în asociații, adevărate tablouri neîntrecute ca forme şi culori.

Printre frunzele de captalan, cât o pălărie moldovenească de lată, își înalță trunchiul spre soare, sora dela munte a floarei-soarelui cultivată. Arnica montana, cu florile ei ca de șofran; alăturea în tufe dese. Nu-mă-uita își înşiră albastrele ei floricele pe crenguțe îndoite. Pe coastele mai umede câmpuri întregi se auresc cu florile maşcate de bulbuci, ghemuri de petale ca şofranul.

Până şi în apropierea stânelor, cu locul bătătorit de măruntele copite ale oilor, în pământul îngrăşat cu bălegar, se întâlnesc pe lângă adevărate păduri de urzici, credincioase omului până pe plaiurile de munte, tufe de stirigoaic, asemenea lumânărelelor de prin stepe, dar cu flori dese, albe, aburite gălbui.

Un alpinist îndrăgostit de florile munților, nu pentru a le afla numele cât minunata lor făptură, împarte plantele dela munte, în două categorii: plante mari şi plante mărunte. Cele dintâi te încovărășesc în drum de cum ai început să răsufli mai greu. Ele îţi țin de urît pe cărarea numai bolovăniş din lungul pârâului. Ele îţi surâd, te duc de mână ca pe un copil. E deajuns ca să-ți opreşti ochii asupra unei gingașe căldăruşe-de-munte, singuratecă ori în tovarășii, ca să uiţi de osteneală, iar

cerul să-ți apară mai albastru, lumina soarelui mai strălucitoare. E zâna care te farmecă; te chiamă prin delicatele ei flori împintenate, albastre de in, ce spânzură în vârful codiții rozii, din clopotul petalelor ivindu-se smocul galben de stamine. Plantele mărunte, de dincolo de jneapeni, fiecare reprezintă o minune făurită de iscusit meşteşugar care ştie să împletească filigrame și să le împobobească cu pietre prețioase fel de fel.

Fig. 73. – Gentiana acaulis.

Cele de jos cresc în voie; au de toate din belsug. Cele de sus în zeliştea vânturilor, n'au decât scurtă bucurie. În schimb vieața e mai intensă. Se întovărășesc între ele pentru adăpost; iarba, gramineele, le sunt pădurile de pază. Trupul lor întreg se reduce la floare şi rădăcină; ultima spre a o înțepeni și a suge lacom hrana; cea dintâiu spre a chema, prin miros, prin culoare intensă, rarele insecte ce se încumetă spre marile înălțimi. Când ai înainte o cupă (Gentiana acaulis) cu floarea ca un potir albastru de profunzimea oceanului, uiţi de toate. Cu cât trăesc mai la înălțime cu atât sunt mai închise la culoare, cu atât sunt mai mirositoare, au mai dulce miere. Gingășia florilor atunci mi-a fost dat s'o cunosc, prin ceia ce poporul numeşte „șopârlaiță”, dar ca nume latinesc mai evocator „Parnassia palustris”. Floricelele, ca de ceară albă, cu vine delicate verzui, stau singuratece pe o crenguță delicată, îndoită puțin la vârf. Toată șiretenia florii ca ființă grijulie stă ascunsă sub modesta ei înfățișare. Cele cinci stamine întinse ca spițele de roată, nu se deschid toate deodată, ci câte una pe zi. Se desdoaie, fiecare se întinde, varsă polenul și apoi rămâne veştedă. Numai după ce toate anterele ș'au vărsat polenul, se deşteaptă şi stigmatul, spre a primi praful fecundător de pe altă floare. Iar ca să ademenească insectele floarea are cinci tufe de perișori gălbii ca mierea, umflați și strălucitori la vârf. Insecta e atrasă prin înşelăciune. Gingășia acestei flori, îi dă un aer eteric.[4]

Fig. 74. Brânduși de primăvară străbătând zăpada.

Tot atunci mi-a fost dat să asist la năzuința de vieață a plantelor delicate. E cazul degetărutului (Soldanella pusilla), cea mai gingașă plantă de munte, redusă la câteva frunze ca de toporaș, din mijlocul cărora se înalță o delicată rămurea, la

4 I. Simionescu. Flora României. Bucureşti 1939.

vârful căreia spânzură clopotul floarei aburită cu albastru, delicat, amestecat cu un roz străveziu, pe margini cu mărunte fire de mătasă. E delicată floarea, dar minunea dorului de vieață e neinchipuită. Un petecuţ de zăpadă s'a mai păstrat în dreptul unde trebuie ea să iasă. Invinge scutul morței, prin căldura trupului ei gingaş, care a topit zăpada, atât ca să-i facă loc spre soare. E contrastul cel mai evo-cator între vieață și piedica morții, aceasta din urmă făcând loc vieţii. „În fața unei asemenea delicate ființe, simți în suflet un val de simpatie pentru ea, dar și evocarea biruinței de a trăi, la cea mai simplă ființă”.

Fig. 75. Soldanella.

E o întărire sufletească ce-ţi dă acest unic tablou al biruinței. Cu muntele nu poți face tocmeală. Nu poți să te bizui numai pe vreme frumoasă, deși varietatea ei tocmai în munți, naște scenerii neuitate prin contrast. La urcuș timpul s'a menținut mulțumitor. Soarele mărește podoaba munților.

Când am ajuns pe creasta Berevoescului, jos în vale, printre vârfurile ce se îngrămădeau, fierbea cazanul. Aburii se urcă, învăluie totul în zăbralnicul sării. Frumusețea munților rămâne acoperită.

Aşa de deasă era ceața, din care te pătrunde umezeala şi burnița, încât trebuia să mergem prudent, în șir, fiecare după calul vecinului ca să ne vedem; întunerecul devenise ziua atât de intens incât la doi pași, tovarășul apărea ca o siluetă, o umbră ce se topea în necunoscut, puțin puţin de se îndepărta. Speranța îndreptării ne dădu răbdare deodată; monotonia mersului în bobote ne opri înaintarea. Nici ciobanii ce ne călăuzeau, cunoscători ai locului, nu mai erau siguri pe drum. Muntele a învins. Caravana s'a scoborit la cea mai apropiată stână și apoi a apucat drumul spre Câmpulung.

Prima escursie în munte s'a sfârşit după câteva zile de peripeții, trecute ca în vis. Numai Iezerul și Păpușa, ne-au dat o icoană despre măreția vârfurilor; căutarea florilor, întârzierea în lumea basmelor, în care ființele erau plante, ne-au desvăluit una din tainele ademenitoare ale muntelui.

Cu mult mai târziu, pe cărările lesne de urmat după amănunțitele semne colorate, plecând din Țara Oltului, mi-a fost dat pe o vreme splendidă, să mă închin și eu la farmecul vârfurilor contemplate de jos din vale.

Drept călăuză mi-a slujit acelaş vânjos cioban, care servește multora chiar dintre drumeții localnici, deprinși cu urcușul munţilor.

Ce deosebire între el și călăuzele alpine. Nici ghete cu cuie în picioare, nici manta de loden în spate. Cu opincile călca mai în voie, punând piciorul sigur și pe muchea de prăpastie. Drept „Alpenstock'' cu vârf de oțel, îi servea bâta pe care se sprijină în ceasurile cât privește 'n adâncul văii, lângă turma ce-o păzeşte. In schimb, ţancurile toate îi erau cunoscute, ca şi casele din sat. Fiecăreia îi spunea pe nume, învățat dela înaintaşii lui. Se vedea că a crescut printre colții de piatră, tovarăși îndelungi în traiul de pe munte. Mlădios la mers, sigur pe picioarele

subţiri, numai vine, trecea înainte cu uşurătatea unei căprioare. Așteptând, avea în privire o trăsătură de ironie, văzându-ne osteneala tot mai accentuată. In Alpi călăuza e o meserie; sunt călăuze profesionale, cunoscute, cu atestate. Nu poți lua drept conducători decât pe cei înscriși în listele oficiale. Dincoace e categoria „călăuzii naturale”, copilul crescut la stână, ciobanul care singur a găsit căra-rea cea mai ușoară de urcat. Nu cunoaşte adese decât muntele lui, grupa de munți din apropierea sălaşului unde a crescut mai îndelung. Dar îi cunoaște în amănunt. Printre ei e acasă. Îţi insuflă încredere deplină.

Cu el nu se întâmplă să te rărăceşti. Cu un asemenea tovarăș de drum am ajuns pe Viștea-Mare, creastă înegrită, numai stânci și grohotiş, dar de pe vârful căreia se deschide larg panorama vârfurilor celorlalte, mai de aproape, ca și perspectiva largă asupra câmpiei dela poalele zidului, ce se întinde din Olt și până 'n Dâmbovița. A le descrie măreția nu mă încumet. Nu poţi reda vieața munților ca şi a valurilor decât dacă trăești în mijlocul lor mai îndelung, iarnă şi vară. Sunt și ei, ca și valurile, când liniștiți de poţi număra viroagele în bătaia piezișă a soarelui, când pare că iau parte la furia naturii mâniate. Se îmbracă în haine variate după anotimp, după vreme. Vara predomină albastrul cu toate tonalitățile. Cerul e atât de albastru uncori încât prin adâncimea lui pare negru. Primăvara când vieața isbucneşte, verdele gingaș îi acopere, ca să se schimbe în rugina și aurul din toamnă, în argintiul strălucitor, reflectat de zăpada proaspătă ce-i acopere. Mohoriți cînd ceața îi învăluie, sunt surâzători și impozanți când atmosfera e străvezie, limpede, curată.

Fig. 76. Vederea Negoiului.

O scenă trăită într'una din escursiunile ce m'au dus până pe Negoi, rămâne neuitată, O cunoșteam din Ceahlău, de pe Pietrele-Doamnei.

Aice era mai măreață, mai impunătoare. E Marea de nori, ce acopere, totul, afară de piscul întunecat pe care te afli. Nimic din rest. Unde şi unde câte o insulă neagră, vreun vârf mai semeţ, ce răsare din scama deasă a norilor învălurați, luminați până la strălucire de soarele de deasupra lor. Valurile de nori se mișcă, bătute de vânt ca și valurile de apă. Când însă e vreun intermezzo de linişte, capătă aspectul mării înghețate, pe fața căreia s'a așternut zăpada de noapte. Isolarea e completă. Eşti deasupra norilor. E închisoarea eternă! E împărăția cerului! Vântul suflă. Marea de nori se agită, Soarele îi mărește neastâmpărul. Din ceața uniformă se rup rotocoale. Devin nori amenințători, cu forme mereu schimbătoare, pe care te găsești, ajunge peninsulă. Creste noi se arată, deșteptarea uriașilor din somnul nopții. In dreptul unei văi adânci norii se rostogolesc. Aspectul potopului în retragere, după ce a acoperit munții, nu putea fi altfel. Cascade de nori se scurg, albe, spumă învolburată, în lungul văii, spre adâncul ei, mistuindu-se dela o vreme.

Scene măreţe, de sublim și groază.

Insula Fig. 77. Vârful Negoiului.

Ca și florilor, ca şi pădurilor; soarele dă adevărata splendoare și munților. In bătaia luminei apare fiecare vârf cu particularitățile lui, unul îndărătul altuia, unul mai sălbatec decât altul, creste ce se lasă în toate părțile, născând labirint de forme, unite în câte un pisc mai răsărit.

Fig. 78. Urlătoarea Bâlei.

Peste Arpaşul-Mare cu muchea zimțuită, se înalță ghebul mijlociu mai răsărit al Negoiului. Din culmea Arpașului se ridică Vârtopul; cu vreo 50 metri mai sus din el se lasă creastă prelungă, pe când mai spre răsărit. Podragul pare mai masiv în izolare, întrecut însă de Vânătoarea, rivalul Negoiului, după care, abea proeminent, se arată şi vârful Ciortei dinspre Avrig. Par șirag, deşi de fapt sunt îngrămădiți în jurul unei căpetenii, ce-i domină. La umbra aproape a fiecăruia sclipesc ochiuri limpezi de apă, mai puține decât în Retezatul, mai impresionante însă prin cadrul măreț al căldărilor. Năruituri în jurul lor, năruituri pe coastele ce le împrejmuesc, pe când sus în zeliștea vânturilor şi în asprimea luptei, stânci se izolează, se profilează ca niște suliți, capătă forme fantastice cum e stânca de pe Vânătoarea, ca o uriașă ciupercă. Acolo pe vârfuri e peisajul adevărat alpin, deşi caracteristica și farmecul munților noștri stă mai mult în zănoagele priporoase lăsate de ghețari, cu limpezimea de lacrimă a lacurilor.

Dintre ele lacul Bâlei e cel mai vizitat, pentru că e cel mai ușor accesibil, iar Casa de adăpost înlesnește popasul. Deosebit de celelalte lacuri, o peninsulă înaintează spre mijlocul lui, de te izolează complet. Trăeşti în muzica vălurelelor care se joacă cu pietrele de pe mal; îi admiri strălucirea variată după soare, îndungată de umbra malurilor stâncoase ori chiar reflexul coastelor înalte. In liniştea sării, când și stelele îl împodobesc oglindind în apă scântei sclipitoare, sgomotul cascadei prin care-și varsă prea plinul până 'n Olt, devine o muzică tainică venită din nevăzutul adâncului de munți, sensație care te înfioară de emoțiune în dumnezeiescul peisaj aspru, cuprins de amurg.

După ce te-ai scoborît din înălțimile înviorătoare, stând pe băncuţa din fața gărei Cârța, priveşti la șiragul munților pe care i-ai părăsit, ca la nişte prieteni dragi, în tovărășia cărora ai trăit clipe neşterse. In faţa șesului ca de Bărăgan, zidul lor se ridică impunător, pierzând din asprimea amănuntului. Se contopesc unii în alții, de numai vârfurile le urmărești până ce se stânge și ultimul sărut al soarelui dat celui mai înalt.

Ceața serii, albastrul de oțel la început, îi învăluie încet încet de nu deslușeşti din ei decât o dungă zimțuită mai întunecată, până ce se contopesc cu întunerecul nopții. Numai șopotul apei Bâlei, ce curge în pajiștea mereu verde prin mijlocul satului şi răcoreala suflului tăios alunecat pe vale, îţi mai amintește tainele ascunse sub vălul nopţii.

Dela Brezoi la Păltiniş.

Munţii sunt marele catedrale ale pământului cu stâlpii de stânci, mosaic de nori, coruri de izvoare, altaruri de zăpadă, cu bolte veșnic sclipitoare de stele.

Ruskin

Brezoi. – Valea Lotrului. – Voineasa. – Peste Voineag. – Gura -Sadului.– Răşinari. – Păltiniş.

Scoborind Valea Oltului, la Brezoi rămâi nedumerit. Râul pare mistuit. Un părete ruginiu îi închide calea. Foarfeca și Cârligul, munţi de strajă, se unesc aproape ca un zăvor. Inaintea lor spaţiul se lărgește, zarea se deschide, munții se retrag. Și peisajul e schimbat. Stoguri uriașe, căpățâni de zahăr, ceaune răsturnate, un labirint de stânci cu fața rotunzită, netezită, goale sau cu mesteceni rari, iau locul vârfurilor înalte, împădurite peste tot. Lămurirea ţi-o dă povestea Oltului din trecut, al cărui curs e format din altoirea a două râuri, odată cu drum deosebit. La Brezoi a fost un golf de mare odinioară, în care s'au depus sfărămături de pietre, cimentate, friabile, cu totul de altă natură decât acele din jur. Acestor depărtate prefaceri geologice se datorește aspectul văii, dar și cuibul de case din Brezoi. Lotrul aduce apă limpede şi multă de sub Parâng, printr'o vale rămasă izolată din drumul bătut al Oltului, care curgea odinioară spre Ardeal și numai cu vremea a tăiat poartă îngustă în zidul format de Foarfeca și Cârligul.

Și în natură au avut loc schimbări adânci, care au dat aspecte diferite locurilor. De pe piciorul Ţuţurdanului lui Dobre, turn năruit, cu bolovanii desprinși, cuprinzi cu privirea satul întreg, mai mult un târgușor. Electricitatea, dughenile lipite una de alta, curţile administrației din jurul fabricei de cherestea, una din cele mai mari din ţară, parcurile cu flori, reprezintă modernismul adus de industrie. Bisericuța pe tălpi de stejar cu sculpturi măestrite la altar, dar părăsită de-și fac liliecii adăpost în ea, căsuțele rămase acățărate pe coaste de munte, tot din lemn cu acoperiş de dranițe bătute cu cuie de lemn, sunt rămășițele bătrânești aşezări a celor scoborițti din munți. O biserică nouă destul de impunătoare, cu pretenţiuni de artă, cu stâlpi vopsiți imitând marmora roșie ori albastră, cu acoperișul roş-cărămiziu, se ridică în mijlocul sărăcăcioaselor case de demult.

Aparența civilizaţiei a pătruns, dar nu e încă înrădăcinată. Biserica rămâne goală chiar în sărbătorile împărătești; în schimb crâşmele și berăriile gem de lume, ţinând locul bibliotecii și a casei de sfat ori cetire. Îţi face impresia aceleiaşi iroseli de bogății, ca peste tot. Câtă vreme butucii din munte vor da de lucru fabricei, aparența va dăinui. Când pustiul se va întinde sus, sărăcia își va înfige şi ea ghiarele tot mai adânc. Natura din jur rămâne impasibilă. Ea şi-a făcut datoria de dărnicie. Nechibzuința e a oamenilor. Natura aice are un farmec deosebit, tocmai prin contrastul arătat. Formele sunt variate, ca şi coloritul. E un soiu de mimetism între sat și natură. Stâncele sunt care galbene, care albii ori ca rugina, născând o polihromie mărită de cei câțiva mesteceni ce le acopere sau de sărăcăcioasele ogoare de porumb ţărcuite pe un loc mai neted, de pe coasta munților.

Soarele bate din plin, face să strălucească stâncile și stacojiul bisericei, naşte jocuri de umbre, ce transformă locul într'un caleidoscop colorat. Norocul vine dela

pădurile din fund ce acopăr încă Munții Lotrului, ca şi apa lată și iute, ce ușurează transportul butucilor. Doboriţi sus, alunecă la vale, acopăr fața apei; opriți, sunt transformați în scânduri de către asurzitoarele ferestraie sistematice, care zângănesc zi și noapte.

Drumul urcă valea Lotrului, ducând spre inima munților mereu plesuviți, dar și spre câteva sate rămase, unele, în arhaismul izolării, în care n'a străbătut aburul civilizației dela gura văii.

Călătoria este un farmec, dacă se nimerește vreme bună. Fagi rămuroși, cu scoarța ca văruită și împestri-țată cu pete de muşchi, umbresc drumul; Lotru limpede și iute cântă într'una, ademenind să-l asculți, făcân-du-te să nu bagi în samă ce-ţi pregătește cerul. Plecat dela Brezoi pe vreme senină, încântat de mulțumirea așteptată, m'am întâlnit repede cu zăbava. Toanele muntelui sunt neprevăzute. Dinspre Parâng își fac apariţia nori amenințători. Ii credeam trecători. Ca o armată duşmănoasă alți nori apar și dinspre Căpățâna. Se întâlnesc. Cerul devine de plumb. Din, liniștea însorată, prind întâi mestecenii să-și agite frunzele. Tremurul trece la frunzele de fag. Vântul se înteţeşte; ajunge furtună. Arborii gem, se îndoaie; norii se rostogolesc cu vrăjmășie. Natura e în plină răzvrătire. O picătură mașcată, alta și alta, ţes pânză deasă în curmezişul văii strâmte. Intr'o clipă e prăpădul. Cascade iuți de șuvoie înspumate taie şoseaua; cu şuer de mânie se rostogolesc în albia râului, mohorit la față. Vântul urlă; ploaia răpăie; puhoaiele vâjâie; crengile rupte pârâie. Fulgerile spintecă bolta de catran, iar trăznetele bubuie prelung, ca și când s'ar fi despicat muntele. E muzica infernală a deslănțuirii forțelor naturii, în singurătatea sălbatecă, pe bucata de drum între stâncă și malul priporos al apei.

O clipă de întârziere mașina s'ar fi făcut țăndări. Un fag noduros de pe marginea drumului cade doborît de furtună. Altul ne închide drumul înainte. Prizonieri ai vâltoarei, ne așteptăm soarta imobilizați. Trecea prin minte vorba înțeleaptă a unui om neînvățat; „Omul e mai slab decât un ou, dar mai tare decât un munte”. Pericolul dă curaj; naște voință, chiar când duşmanul pare de neînvins. Ne unim puterile slabe şi mutăm puţin trunchiul din cale. Ploaia nu mai contenește, dar încet încet ne târîm până la cea dintâi casă din Seliște. Suntem la adăpost, dacă apa sălbătăcită nu se abate și printre sălașurile omeneşti. Cât de grăitoare apare în asemenea condiții zugrăveala naivă, dar evocatoare, de pe păretele din afară a bisericuţei din cale: moartea cu coasa-i amenințătoare aduce aminte oamenilor de nimicnicia lor ca și de păcatele care se pedepsesc.

Pe urmă natura iarăși surâde. Vântul se linişteşte; norii se rup, se împrăștie. Numai Lotru rămâne mânios, tulburat din liniștea-i de mai înainte. El vâjâie în locul vântului. Nu e rea câte o asemenea întâmplare; te ține în realitate. Trăeşti vieața adevărată, pericolul cu care au de luptat bieţii oameni ce-și duc traiul necontenit în toanele naturii. La Malaia, sat interesant, cu casele pe costișa muntelui, într'un minunat cadru, ar putea servi drept model pictorilor noştri, care caută sensații artistice prin meleagurile bretone sau şviţeriene. Casele aşezate în trepte, dar și oamenii din acest colț tăinuit cu pajiști înflorite, cu cer albastru ca de cicoare, cu fagi uriași drept strajă, îţi fură sufletul.

De aice valea Lotrului se îngustează, se sălbătăceşte, să adânceşte în stânci. Apa îşi încrețeşte fața, sare din bolovan în bolovan. Omul și-a tăiat drum în piatră, îl apără de furia apei întărindu-l cu bolovani, cu garduri de bușteni. E o altă față

aspră a luptei dintre natura schimbătoare şi omul care ține să-și apere micul petec, de fâneață, hrana lui de peste an, prin vitele pe care le crește. Șoseaua ruptă de puhoaie din loc în loc, se acațără pe unde poate; abea e loc de un car pe ea; roata mașinei adeseori atinge colțul de stâncă din mar-ginea prăpastiei în care Lotrul curge, vâjâie, spumegă, mereu sbuciumat. E un tablou ce îmbină farmecul cu fiorul; te face să fii atent la tot pasul, în admirație și precauție.

Când ai ieșit din chei, îţi pare rău, deşi răsufli ușurat. Ai uitat însă repede pericolul lăsat în urmă. O emoțiune nouă te cuprinde. Un colt șvițerian inundat de soare, e altarul frumosului la care ai ajuns străbătând Purgatoriul. Fagii se amestecă cu mestecenii, dar se dau la o parte. Fac loc brazilor rezleți, în pâlcuri mici, ce stau la sfat, în jurul pajiștei verzi.

Te găseşti la Voineasa, ultimul sat mare de pe valea Lotrului, dar primul popas al descălecătorilor de peste munți. Mă aşteptam la case de bârne, mici, la arhaismul văii tăinuite. Când colo întâlnesc case cu două rânduri, aliniate după plan săsesc, clădiri spațioase, îndesate una în alta. Decepţia e lămurită. Arhaismul a rămas la periferie; s'a păstrat în Ciungetul de peste munte, mai izolat. Aice tot pădurile au schimbat faţa lucrurilor. Voineasa e centrul exploatării lor. A mai intervenit un factor. Se afla aproape de vechea graniță milenară. De „dincolo'', fugeau cei apăsați. In Voineasa le era primul răsuflu de libertate. Aice s'au așezat, aducând cu ei obiceiurile, portul. Satul a devenit un amalgam etnic, ca și Novaci, ca și Corbi.

Casele bătrâneşti tot mai intrate în pământ, cu cerdacul deasupra gârliciului au rămas puțintele, în jurul bisericuții de lemn, înconjurată de morminte, cu câte un brădişor uscat, înfipt în pământ. Cei din Răşinari, au adus planul caselor săseşti; cei din administrație au ridicat clădiri spațioase, cu două rânduri, cu cerdac împodobit cu mușcate, cu condurul-doamnei ori fucsii oacheşe. Biserica cea nouă şi ea e cochetă, cu stâlpi masivi, cu turnuri vopsite cărămiziu.

Portul oamenilor şi el e amestecat. Urmașele moşnenilor de pe vremea lui Matei Basarab, mai poartă şorţuri vărgate, colorate cu roș în curmeziş. Tot mai numeroase se văd şorţurile simple, negre, ca în Gura-Sadului ori Răşinari. Din ce în ce mai rar se obişnueşte şi pieptănătura bătrânească. O cărare 'n curmeziş pe moalele capului, desparte părul în două. Partea dindărăt e împletită 'n două cozi; cea dinainte împărțită în două jumătăți, e trasă pe frunte şi adusă în cozi subţirele, pe sub urechi, la colacul de dindărăt. Pe sub maramă, bătrânele pare că au perucă. Obiceiurile vechi se topesc. Nu e vreme de podoabă migăloasă. Drept mare laudă nevasta tânără spune că a avut și ea o asemenea pieptănătură, când a fost mireasă. Noroc de munte. Măcar îmbrăcămintea a rămas cea veche, mintenaşul scurt de pănură la bărbați, cămaşa albă, cu creți la mâneci şi cu bete negre la femei, de și marama ce fâlfâie 'n vânt la joc, e înlocuită cu păstura neagră, înodară strâns la ceafă. Neuitat este tabloul, caracteristica locului, din diminețele când se dă drumul lacului, haitul de pe Bistrița. Dacă Lotrul e mai scăzut, sus la cataracte se deschid stăvilarele. Apa tulburie umflă pârâul limpede. „Vine lacul” e strigătul de anunţare al celor din susul satului. Toți ai casei își lasă baltă treburile, apucă ţepinele ori căngile şi se pun la pândă. Un huruit prelung anunță fruntea lacului. Butuci rămași în cale, la marginea râului, ori cei săltaţi peste cataracte, adunați la un loc şi mânați de puterea crescută a apei, se ciocănesc unii de alții, încălecându-se, alunecând unii peste alţii. In curmezișul apei e numai o pânză de catarguri, iuțiți de

valurile încruntate.

In dreptul casei lor, membrii gospodăriei stau la pândă. Ei au voie să prindă din goana apei butucii nemarcaţi ori capetele scurte. Mişcările trebue să fie repezi ca și fuga butucilor.

Trebue prinși din goană.

Se cere privire ageră, mișcări tot așa de agere, pentru ca vârful cangei cu mânerul lung să nu alunece la fața butucului, ci să se înfigă îndeajuns în lemnul umezit spre a fi tras răpede la mal. Orice trăgăneală e perdere, pentrucă lemnul fuge din domeniul în care fiecare stă la pândă, trecând în acel al vecinului.

Ambele maluri ale apei sunt numai căngi și epine, sclipiri de scântei în bătaia soarelui abea răsărit. Mai mult femeile stau la lucru, căci bărbații, cu noaptea 'n cap s'au dus la polog. Siluete svelte, negru cu alb, sunt în necontenită mişcare, mărind stiva de butuci clădită zi cu zi la poarta gospodăriei. Copiii se amestecă şi ei, obişnuindu-se de mici să nimerească săgeata care zboară deasupra apei. E numai râs și veselie în tot lungul apei.

Din ce în ce haitul se domolește; butucii sunt tot mai rari, traşi spre firul apei, departe de țărm. Un drac de băiet mai încearcă să arunce cangea. Lăcomia e pedepsită. Mişcarea bruscă face să-și piardă echilibrul. Ruşinat, cu nădragii și mânecile leoarcă, băiatul fuge, urmărit de râserele sănătoase ce fac să clocotească valea.

Administraţia închide ochii; n'are cum altfel. E un drept al satului; e dijma luată de riverani, pentru că „le strică butucii malul”.

E o privelişte pe care numai în Voineasa o poţi avea. In bătaia soarelui abea ridicat, în farmecul naturii în plină desfăşurare, e un tablou de vioiciune şi veselie firească, neuitată, în care se oglindeşte ceva din sufletul sănătos al poporului dela munte. Trăindu-l, prinzi înviorare, ca și din răcorosul izvor ce tâșneşte din stâncă.

Dela Voineasa începe o zi tragi-comică. Visasem singurătatea. Am dorit năvalnic să fac singur-singurel drumul bătut de descălicătorii din Răşinari. Vremea era frumoasă, ademenitoare. Harta îmi spunea, ca şi localnicii, că sara pot dormi în Râul-Sadului. La adică tot nu m'am încumetat să pornesc singur de tot pe drum necunoscut. Întâmplarea îmi veni în ajutor. Un gospodar tânăr trebuia să ducă un cal la sora lui din Râul-Sadului, dar și doi porci la o stână din cale. Caravana astfel formată porni la drum. Socoteam că deși în tovărăşie, voi putea rămâne singur. Socoteala de acasă nu se potrivi cu cea din târg. La început aşa a fost. Tovarăşul mâna porcii; eu, călare, mă abăteam din cărare spre a gusta perspectiva largă ce se deschidea înainte. Mă aflam pe coasta Voineagului, în jurul căruia munţii Cibinului se întindeau roată. Cândrelul, mai înalt decât Ceahlăul, părea totuşi mai puțin impunător, căci tovarășii săi din jur nu erau prea mult mai mici. In fund, către Apus, se ițea din vreme în vreme Mândra Parângului, în adevăr mândră în aureola cerului fără pic de nori.

Singur; în jur privelişte întinsă, soare, lumină; în cale câte o floricică întârziată. Mă simţeam cu adevărat fericit, cum poate fi fericit un sclav al târgului, transplantat în minunăția naturii, în labirintul munților, în aerul curat, limpede. Păduri și numai păduri acopereau munții, ca nişte nori lăsați pe ei. Păşuni, numai păşuni, se întindeau pe vârfurile largi. Sclipeau acoperișurile de stâni ale mărginenilor întreprinzători. Singura umbră de tristeță se lasă la priveliștea

coastelor mai apropiate, unde brazii descojiți zăceau ca niște chibrituri împrăștiate dintr'o cutie. In locul lor rămânea coasta arsă, pradă puhoaielor. Aşa era mai ales pe versantul dinspre Lotru.

Dar tocmai când mulțumirea era mai în plin, veni norul. Tovarășul meu avea de spus ceva la o stână din vale. Luă cu sine calul, dragă Doamne din milă pentru mine; vroia să facă şaua mai moale. Imi lăsă însă în pază porcii şi-mi dădu întâlnire: uite, colo, unde cărarea coteşte, arătându-mi vag un punct de pe cealaltă coastă. Și dus a fost.

Lacul Bâlii.

Trăiam astfel împlinirea completă a visului meu. Între cer și pământ, numai eu. Nici o altă ființă omenească nu se zărea. Nemărginirea mă împrejmuia. Nu socotisem porcii lăsați în sama mea. Trebuia să-i mân și să-i păzesc. Şi lor se vede că le plăcea libertatea. Erau bucuroşi să alerge de colo colo, nu de hârjoană ci după hrană. Cu o siguranță uimitoare, găseau o plantă, aproape trecută, a cărei rădăcini într'o clipită, cu hârleţul râtului, o scoteau din pământ și se puneau să ospăteze, nu rar luându-se la harță.

Fig. 80. Cai de munte.

La început mă interesau scenele. Mă uimi agerimea cu care descopereau planta, chiar de departe. Cât steteau liniștiți și ronțăiau rădăcina cărnoasă, aveam răgaz să privesc nemărginirea spațiului. Mai pe urmă însă gluma se îngroșă. Voința lor înfrângea stăpânirea mea. Cu greu îi făceam să plece dela ospățul întâlnit din belșug. Trebuia să alerg după ei, mai ales când unul apuca la răsărit, altul spre apus. Și astfel cu chiu cu vai, pierzând vremea, am ajuns la locul de întâlnire unde mă aştepta tovarășul, uimit de întârziere. Aice însă altă surpriză. El își schimbase gândul. Porcii vor rămânea la stână, unde va trece noaptea și el. Imi dădu în primire calul, să-l călăresc, să-l duc la Râul-Sadului spre a-l da în primirea

stăpânului. Imi arătă cu mâna drumul; să țin tot cărarea, care mă va duce în sat. Și astfel rămăsesem iarăși singur, în necunoscutul peisa-jului, ce incepea să nu mai fie atât de atractiv, mai ales că soarele se lăsa spre asfințit, iar drumul, Dumnezeu știe cât va ținea. Scoborișul începu, chinuitor. Şeaua era acum ademenitoare, dar calul abea mergea, șchio-pătând. Era mai rău decât cu porcii, căci dela o vreme trebuia să-l târîi, trăgându-l de dăârlog.

Situaţia ajunsese cam comică. Imi aducea aminte de unele scene descrise cu atâta umor de C. Hogaş. Atâta vreme cât soarele mai lumina, calea-valea. Coloritul asfințitului aducea o mângâiere și o recreare. Dela o vreme însă începu amurgul, întărit și de pădurea ieșită în cale. Întunerecul ce se întețea, deforma totul. Arborii luau înfățișări de fantome. Liniştea fioroasă a nopţii, drumul neştiut, începură să-și arate influența, frica furişându-se fără voie, cu toată îmbărbătarea impusă. Poveştile din copilărie reveneau în minte tot mai accentuate. Duhurile pădurii, din închipuire prindeau contururi. Iar când o buhă cât un curcan se așează pe o creangă de fag, pironindu-și fosforescența ochilor mari și rotunzi asupră-mi, cu tot apelul făcut la judecata rece, fiorul inconştientului prindea stăpânire. Pericolele imaginare ziua, deveneau amenințătoare. Jivinele pădurii mă pândeau de după fiecare trunchiu.

Un lătrat de câne mă opri în loc. Groaza lăsă locul speranței. M'am apropiat de sat. Dar iarăși lugubra linişte a întunerecului mă cuprinde. A doua zi mi-am lămurit faptul. Cărarea scobora până 'n vale, dar din nou trebui să ocolească un pârâu ieșit în cale. Urca până în susul văii, ca să scoboare pe celălalt mal în jos, până aproape de vărsare în râul principal. Din nou lătratul cânilor aducea speranța încheierii calvarului, dar iarăşi urmă adâncul pădurii.– Era jocul gâștelor sălbatece cu vulpea, din frumoasa povestire, „Nils Holgerson “de Selma Lagerlöf. Nici nu se putea o pedeapsă mai grea, alternanța între licărirea salvării şi taina nedesluşitului. Nu aş putea spune că a fost o plăcere, decât acum când mă gândesc la această bucată de drum chinuitoare. In sfârşit, ajung în valea largă primitoare, din Râul-Sadului; lătratul dușmănos al cânilor de astădară deşteptă bucuria reală.

Dar... peripețiile nu s'au isprăvit. Era târziu. Crâșma spre care eram îndrumat, ţinută de sora fostului meu tovarăș, era închisă. O slabă zare de lumină străbătea prin fereastră. Nu mi se deschide decât după bătăi repetate, tot mai insistente. Privirile sunt însă neprietenoase. Eram se vede bănuit. In puterea nopții, un străin aduce calul, când era aşteptat fratele, calul și porcii. Intrebările, ca de judecător de instrucție sunt preliminări nehotărite, iar când ușa mi se deschise, bănuiala nu era cu totul risipită. Sunt primit cu priviri neîncrezătoare. Neprietenia se vedea. De mâncare? Nişte barabule reci, rămăse de peste zi. Drept pat, mi se arătă laiţa din crâșmă, scândura goală; drept căpătâi, traista din spate. Abea după ce repetai cele aflate dela tovarășul meu, despre o nepoată-studentă, fiica gazdei, norii se mai risipiră. Am avut şi norocul ca tânăra studentă să fie acasă, să mă cunoască după nume, pentru ca barabulele reci să fie înlocuite cu pâne și slănină, iar laița cu pat moale, odihnitor. Și astfel se încheie ziua în care îmi împlinisem dorul de singurătate peste munți. Amintirea ei însă a rămas vie și plăcută.

Din Râul-Sadului, cu instalații pentru căpătarea electricității care luminează Sibiul și regiunea, vroiam să trec peste deal la Răşinari. Răcoreala de pe munte, deveni o zăpușeală înăduşitoare, iar urcușul dealului despărțitor un adevărat chin.

Era atât de mare seceta, încât mestecănușii puși să umbrească o plantație de bridișori aveau frunzele sul de păreau nişte vreascuri. Eram bucuros, în toiul căldurii dela amiază, să-mi pun capul în umbra îngustă a malului de lângă drum. Când am ajuns în Țigănie, mahalaua Rășinarilor, mi-am dat samă de binecuvântarea Beduinului care întâlneşte o oază în cale. Cu lăcomia celui însetat, am supt prin țurloiul ulciorului de lut, frumos pictat, răcoritorul balsam al vieţii. Inviorarea născu iarăși interes pentru natură.

Ruinele bisericii din Cisnădioara înălțată pe dâmb conic, în despicătura văii numai pometuri, apăru ca un tablou ce merita chiar înfruntarea arșiței, spre a fi admirat o clipă.

Un popas mai îndelung se cuvenea frumosului sat bogat, însemnat nu numai prin casa în care s'a născut O. Goga ori prin mausoleul în care odihneşte de veci mitropolitul Șaguna, dar și prin voința locuitorilor lui de mai demult, care au împânzit țara. Erau îmbinate în cuprinsul lui energia atavică a neamului, cu dovada hotărîroare că și din neamul nostru pot răsări oameni aleși, cu o strălucire ce nu păleşte chiar când sunt puși alături de cei străini.

Se cuvenea ca drumul început la Brezoi să fie încheiat la Păltiniș, cu instalațiuni moderne și mai ales cu priveliști neuitate din drum asupra frământatului colț din jurul Sibiului, oraș ce-mi aduce aminte întot-deauna de Viena. Dincolo, la Brezoi, mă găseam în inima Carpaților. De jur împrejur se înălțau munţii cu stânci ruginite. Pe Păltiniş mă aflam pe o ultimă înălțime din Munţii Cibinului, în inima pădurilor de brad, bogăția locului.

Păltinișul, numai la 32 kilometri depărtare, peste Sibiu este ca și Semmeringul pentru Viena. In scurt timp, cu automobilul, te urci până la 1403 m. Laşi câmpia joasă cu pădurea de stejar și te pomeneşti în inima munților cu decorul brădetului și aerul aromit, de mirosul râșinei.

Pentru cei cari în viața lor n'au putut înfrunta greutățile urcușului de munte și n'au putut să simtă farmecul peisajului muntos, înlesnirea drumului la Păltiniș le poate procura clipe de adâncă mulțumire, legate de decorul nebănuit al înălțimilor.

Abea ai părăsit drumul neted din inima Dumbravei şi străbați partea din Rășinari cu casele îngrămădite. Dai în valea Stezii, cu luncă verde, cu sclipirea valurilor iuțite ce se lovesc de bolovanii din cale. Te întâm-pină boarea răcoroasă de munte. Drumul urcă în serpentine strânse. Când te uiţi îndărăt pârâul ca de argint a rămas în fundul văii, acoperită cu covor verde. Cultucile de cimbrișor numai flori violete, tapisează stânca desgolită dela marginea şoselei bine întreținută. Pădurea de fag se rărește. Incepe zona pășunelor atât de proaspete și verzi, de seamănă cu un parc întreținut cu grijă. Frăgezimea coloritului, umbra tremurândă a mestecenilor rezleți, seriozitatea impunătoare a bradului singuratic crescut în voie, sunt scene ce-ţi atrag privirea, dar mai ales te înviorează. E muntele în plin, cu tot ceia ce el oferă omului care-l cercetează.

Pe o coastă, o turmă de oi albe paște printre cioturile rămase din tăierea unei păduri. Nu poţi deosebi ce e viu de ce e mort. Pe cealaltă coastă, cosașii trag brazde în fâneața scăpată de secetă ori clădesc stoguri lângă căsoaiele risipite, popasul de iarnă al gospodarilor din sat, stâna scoborită la adăpost din pășunele de pe vârf. Lumină, aer, joc de culori sus pe cer, jos pe pajiște întinsă. E sănătatea, viața liniştită; adevăratul trai voios de muncă în plină natură înviorătoare, pe care noi suntem condamnați să nu-l cunoaştem decât în fugă, retrăindu-l doar ca

amintire, în odaiţa oblonită. De sus, de pe coamă, se desfăşoară panorama depărtată a şesului ce se oprește în zidul Carpaților. Cristian și Orlat, par jucării; „Via orașului” un patrat regulat, negru, pe câmpul mai încenușat. Dumbrava Sibiului, cu apofisele ei, o priveşti ca pe un plan. Dealurile dela Gușterița înoată într'o scamă ușoară de ceață. Drumul trece pe lângă nelipsita fabrică ce înghite trunchiurile de brad. Nici greutățile înălțimilor, nici drumul lung, nu sunt piedică pentru doborîrea pădurilor. Din ele nu rămân decât cioturile confundate cu turma de oi. Pădurea se retrage din ce în ce. Șuvoaiele îi iau locul,

Astfel ajungi la Păltiniș, stația climaterică cea mai înaltă dela noi. Pe coasta dinspre bătaia mai îndelungă a soarelui, s'a tăiat o curătură, în care Societatea carpatină a clădit larg adăpost. Alăturea de clădiri mai vechi, toate au confort modern și curățenie exemplară. Oază de civilizație, în mijlocul codrilor de brad.

La locul de odihnă de pe Păltiniș, cu aer ozonizat şi linişte mânăstirească, lângă palatul de vară al Mitropoliei din Sibiu, se ridică bisericuța de lemn. E lucrată în întregime, din talpă până 'n cruce, de meşterul din sat, dovada vie a aplicării arhitecturale a meșteșugarului român, cu aceiași iscusită măestrie acum, ca și cei care au ridicat minunatele altare de rugă în stil gotic, dar tot din lemn, în părțile nordice ale Ardealului și în Maramureș.

La' scoboriş zidul Carpaților făgărășeni apare ca un superb tablou de forme și culori, în bătaia soarelui aproape de asfințit.

E măreața încheiere a unui drum cu peripeții care nu se uită și a unor privelişti ce răsplătesc osteneala și sapă în inimă, trainic și adânc, iubirca binefăcătoare de loc și neam.

Oi tunse, pe Păltiniş.

Retezatul.

Acolo'n hora vijeliei crunte
E clocotul visării noastre sfinte.
O. Goga.

Valea Jiului. – Lacul Bucura. – Retezat. – Șesul Hațegului.

Primul îndemn ca să cunosc acest masiv muntos, podoaba impunătoare din Carpații noștri sudici, a fost cetirea lucrării „Cartea Munţilor” de Bucura Dumbravă, drumeața plină de însuflețire, care cea dintâi a cântat farmecul munților noştri. Nici în literatura străină nu se găsesc pagini de mai sincer entusiasm pentru drumeţia în munte. La noi lucrarea ar trebui să rămână drept Biblia turistului român, căci accentele de caldă dragoste pentru munţi, devin mai pătrunzătoare în deosebi prin înfățișarea neînsuflețitelor forme în lumina strălucitoare a însuflețitului.

Cum se întâmplă adesea la drum, una îţi plănueşti, alta iese până la sfârşit.

Calea apucată fu socotită drept lesnicioasă. Din sălbateca tăietură a Jiului, ieșind la lumina largă a Petroșanilor, unde Retezatul te chiamă, poposeşti la Lupeni, cu zgomotul zângăniturilor de vagoane. De aice asprul drum de munte de pe valea din ce în ce mai strâmtă a Jiului românesc, te face să treci prin sate tot mai sărace, mai uitate în aşezarea lor străveche, contraste între civilizaţia contrelor industriale şi arhaismul începuturilor. Retrăeşti gama întreagă a prefacerilor din țară.

Ajungi astfel la Câmpul-lui-Neag, cu nişte cetățui de lemn drept gospodării. Casa, o stână scoborită 'n vale, cu acoperiș de draniţă, formează latura unui ocol pătrat. In odaia mare, cu mobile simple de lemn, doar „pliatărul”, mașina de gătit, arată pătrunderea industriei moderne. Casa mică, despărțită de cealaltă prin târnaț, tinda, e încăpere cu „căloniul” vatra primitivă, abea ridicată de o palmă dela pământul bătătorit, ce formează duşumeaua. Ceaunul, ținut de un cârlig adeseori tot de lemn, se menține deasupra focului prin două bețe puse în cruciș în horn. Mai simplu nici că se poate.

Drumul tot mai îngustat urcă pe coasta muntelui, de unde revezi satul cu casele resfirate; străbați fânețele bogate din Câmpul-Mielului; te înfunzi printre pereți de calcar cu variația ce procură ivirea acestor pietre. Un prim popas de odihnă ţi-l oferă întinsa poiană dela Câmpușel, în care flora bogată de pe Retezat este reprezintată prin tot ce muntele poate da drept mângâiere ochiului în alinarea ostenelelor. In singurătatea de sihăstrie, peste straja molizilor deplin desvoltați, zidurile înalte de munţi, măresc izolarea. Sbuciumul luptelor din trecut se arată

prin păreţi prăpăstioşi, rupturi de stânci golașe, năruituri; mereu împrospătate. Intr'o parte domină Oslea unul din contraforturile masivului întins; în alta se înalță monolitul Scorotei ce-ţi aminteşte de Panaghia Ceahlăului, desgolit peste tot, numai pe prichiciuri înguste încondeiat cu o dungă verde.

La drum de munte așa e: Popasul e întremarea pentru continuarea urcușului. Ceia ce priveşti nu te mulțumește. Necunoscutul te chiamă. Inainte, tot înainte!

Spre Dâlma-cu-brazi, te îmbie taina peşterii, despre care localnicii știu să povestească minunate legende. Urcușul greu va fi răsplătit, iar Scocul Scorotei tot mai impunător în singurătatea lui îţi promite răsplata mulțumirii. Muntele capătă vieață, căci altfel poveştile n'ar fi fost născocite. Ajuns la gura pești nici nu-ţi vine să crezi schimbarea decorului. Abea ai pătruns în larga deschidere a unei hrube ce nu se înfundă prea adânc și uiţi de realitate.

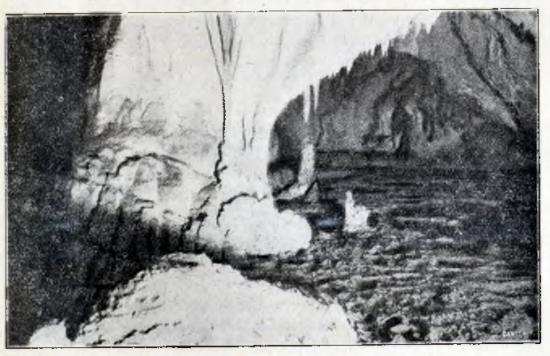

Fig. 83. Peştera Dâlma-cu-brazi.

Contrastul dintre verdele lăsat afară, dintre albastrul bolții ce se sprijină pe piscurile înalte și între albul de marmoră al palatului subpământean, sculptat de maeştrii forțelor naturii, te face să treci în lumea închipuirilor. Formele inerte prinda lua înfățișări stranii, se desprind din părete, te înconjoară, te trag în lumea lor, în vraja murmurului înfundat al apei nevăzute. E o parte din prefacerea neașteptată pe care muntele ţi-o procură. Păcat că se isprăvește la deşteptare te freci la ochi. A fost aevea ori vis?

Amurgul se lasă, dând sceneriilor o nouă îmbrăcăminte. Formele pierd deslușirea lor; se contopesc unele cu altele în umbre tot mai dese, care ce învăiuie tot mai aproapa. Drumul spre popasul primitiv pare cu mult mai lung, chiar nesfârșit uneori, la întoarcere. Odihna te cuprinde; cazi butuc iar laița de scânduri e pat moale. Din păcate tocmeală cu vremea nu se poate face. O ploaie măruntă, mocnită, poruncește să ne mulţumim cu ce am văzut şi să ne căutăm de întoarcere. Pe scăunele cu trei picioare, sau pe capetele de butuci drept scaune, trăirăm astfel sara, în jurul „căloniului” primitiv, vieața de toate zilele a celor veniți muraţi de ploaie, dela munca cositului. De sub capra piramidală de nuele împletite, fumul cu acreală umedă, nefiind tras pe horn, dă năvală în încăperea fără pod, înnecându-ne.

Doar laptele pus la fiert, răspândea un miros plăcut.

Sus a fost visul; aice realitatea. Dincolo izolarea în spațiuri eterate; dincoace trăiam viața zilnică a semenilor, sortiți să-și ducă zilele în luptă cu vremea aspră și stâncile colțuroase. Păstrezi în suflet, oricât de departe te-ai întoarce, simpatia suferinții și încolțeşte în tine gândul cât de slab, de a contribui în orice măsură ca urmașii gazdei de o noapte, să cunoască traiu mai omenos, să ajuţi ca distanța dela neolitic la era oțelului să se scurteze cât mai repede.

Altă chemare mi-a făcut-o muntele însuși, când am avut ocazia să-i văd din plin impunătoarea lui făptură. Mă aflam pentru câteva zile lângă Hațeg, la vila pe care Generalul Berthelot, ca cetăţean de onoare al României o căpătase drept dar din partea Țării. La rândul lui, prin testament, o lăsă Academiei Române.

Așezată pe terasa Streiului, din cerdacul casei vedeai în față partea centrală a masivului, deschisă prin valea Râului-Mare. Și Muntele are toanele lui, ai zice cochetării voite spre a se face mai dorit sau spre a deştepta mai viu curiozitatea. Cu o zi mai înainte se lăsase o cortină deasă de ceață, prin care nu se zărea decât silueta-i, cu un mic neteziș la vârf, ceia ce-i lămureşte numele. E retezat ca de un paloș uriaş, A doua zi în răsărit de soare era altul; strălucea în lumina ce-l învăluia. Atmosfera limpezită lăsa să se vadă contraforturile ce-i susțineau temelia. Apărea în toată masivitatea de nod muntos, lung de peste 25 kilometri, care a făcut să fie asămănat ba cu Tatra, ba cu Pirineii, ba cu Alpii bernezi.

Chemarea lui fu de astădată hotărîtoare, mai ales că ceva mai înainte cetisem frumoasele rânduri scrise despre el de către regretatul Mihai Haret, un pasionat alpinist, căruia turismul român îi datorește începutul lui temeinic în Carpaţii românești. A rămas credincios Retezatului, și cel mai bun cunoscător al ademenirilor de tot soiul ascunse în taina vârfurilor lui numeroase.

Fig. 84. Lacul Bucura.

„Retezatul – nume sonor, armonios, minunat – este muntele mare cu numeroase lacuri alpine superbe; este haosul de stânci cu greutăți de neînchipuit; este vieața alpină în toiul manifestării ei; este frumusețea sălbatecă şi plăcerea unei osteneli înviorătoare; este urcușul spre adevăr prin ştiinţa alpină; este, în sfârșit, setea de a cunoaşte și bucuria de a privi...”

Cu câțiva localnici care ştiau potecile, am pornit la drum mai pe ocol. Dorind să câștig vreme, la munte nu o poți cântări, şi să tai din osteneală, am apucat cu automobilul pe valea Streiului, pe la Pui. Odihna de sară dela Casa Baleia, repede a fost atinsă. La fiecare cotitură de drum, priveliștea tot mai largă spre Țara Hațegului, făcea să nu simți trecerea vremii.

Nu am nici gândul, nici putinţa să dau mai în amănunt frumusețile drumului făcut până la Stâna din Râu, pe creasta tot mai înaltă. N'ar avea nici un rost, căci numai văzută se prinde farmecul realităţii, lumea piscurilor, fiecare cu individualitatea lui. Acum trece cărarea prin desişul molifților ca printr'un tunel din care nu se vede decât îngusta trâmbă de lumină ce-ţi arată ieşirea; acum la luminiş se desfăşoară privirea peste întinsul vârfurilor, care golaşe, care cu mantie mohorită. Partea sbuciumată din relieful Retezatului stă îngrămădită în jurul vârfurilor celor mai înalte: Păpuşa, Pelegea, Bucura, Retezatul. Și în adevăr nu poate să fie mai măreață panoramă, asemenea celor descrise de Taine din Pirinei, decât priveliștea ce se desfășoară ochiului, dela Stâna Păpuşa de pe coasta văii

Lăpușnicului-Mare.

Trei vârfuri înalte mărginesc adânca vale; Pelegea – „pelegea ca oaia de pe care a căzut lâna'' – spre răsărit, cel mai înalt din regiune (2504 m.); în fund Bucura ceva mai scund (2436 m.), spre apus Slăveiul și mai scund (2346 m.). Poalele Bucurei sunt scobite ca o largă covată pietroasă, cu păretele povârnit format din stânci rotunzite, luciate, goale, ca de un aluat gros, care în alunecare se vălurează.

Urmele gheţarului care a scobit valea, sunt proaspete pare că eri s'a topit, lăsând semnele puterii lui. Mai jos trepte largi ca nişte mari zăgazuri se pun în curmezișul văii. Sunt morenele, pietrişurile rupte, lăsate în cale după topire. În susul acestor stăvilare, între gheburi de pietre, odihnesc lacuri limpezi, in scobiturile capetelor de gheţari. Iezerul Bucurii e cel mai întins (11 ha.), nu numai din Retezatul dar din Carpaţii românești în general.

Farmecul lui stă în grandioasa panoramă ce-l înconjoară, un amfiteatru măreț, lângă care alte căldări mai mărunte măresc impresionanta panoramă glacială. Dar nu e singur. Peste un pinten de piatră ca un șirag de mărgele vin unul după altul alte cinci lacuri mai mărunte, începând cu micul L. Porții până la Lacul Lia, ca un ciob de oglindă triunghiulară.

Dela Stâna de pe Păpuşa nu le vezi decât locul unde se află.

Spre marele lac te atrage vraja. Scobori panta împădurită a Lăpușnicului. Admiri chipul molifților sănătoși, arborii care luptă cu sulița vârfurilor lor. Sunt mândri în izolarea adâncii văi, neatinşi încă de distrugere. Urci din nou pe celălalt versant. Ultimii molifți rămân rezleți; pe urmă dau locul desișului de jnepeni târitori printre care cu greu poți răsbate. Ei formează cadrul întunecat al lacului Lia, de-i apare fața prin contrast, mai limpede, mai albă. In sfârșit ajungi la locul visului urmărit. Realitatea e mai frumoasă chiar decât visurile, mai ales când se nimerește ca cerul să mărească podoaba pământului. În singurătatea desăvâr-șită în care te afli, în liniştea deplină a după amiezei domolică prin răcoreala înălţimii, trăești în lumi vrăjite. Osteneala ţi-e răsplătită. Ai vrea să ţii timpul în loc. In faţă se întinde pânza ce pare fără margeni a lacului cristalin. Drept decor stâncile din fund a păreţilor povârniți, îmbujorați ușor de razele piezișe ale soarelui se oglindesc în marginea lacului, clădind in taina lui fantastice podoabe.

In apropierea lacului, valurile de pietre rotunjite s'au oprit, îngrădindu-i apa, cu straturi de verdeață ce le acoper spinarea. Ienuperi pitici și jnepeniș mai rărit se întind în jur, iar dintr'un cultuc de verdeață răsar câteva flori cu petale ca şofranul. Sălbătăcia stâncilor ce par că se năruie, se îmbină cu gingășia florii către care întinzi mâna fără să o rupi, căci pare că s'ar nărui prin distrugerea ei toată clădirea visului împlinit din jur. Amurgul se lasă încet, încet, dând rarilor arbori îndepărtați fantastice chipuri. Liniştea devine tot mai adâncă, odată cu străvezia ceață ce învăluie totul. Numai pârâitura focului întrerupe pacea; de undeva, din taina tabloului tot mai estompat, se aude lin susurul unui pârâiaș în neodihna-i veșnică. Mai pe urmă adoarme și lacul sub haina cenușie a nopții. Privirea ți se îndreaptă spre cer urmărind scânteile focului. Seninul e întunecat, fără fund; candelele cerului sclipesc mai cu tărie, desemnând pe cerul curat acele figuri ce au dat atâta de gândit și atâta închipuire tuturor celor care au trăit mai mult sub farmecul lor. Dispari ca ființă; se topeşte forma omenească în imensitatea nopții. Numai veşnicia gândurilor care năvălesc, haotice, unele după altele în vâltoarea impresiunilor trăite, îţi rămân dovada existenței. Truda învinge. Răcoreala te învăluie. Inchizi

ochii fericit, ca pe vremea când adormiai în poala bunicăi, urmărind tot mai întrerupt şirul povestei, care a încetat înainte de a se sfârși. Ai vrea să nu te mai desparți de feerica privelişte ce începe din nou, odată cu răsăritul soarelui. Ceața nopții se topește în văzduhul strălucitor de lumină. Stelele de pe cer s'au mutar pe pământ. Pe fiecare frunză străluceşte un strop de rouă, pânză tesută cu diamante.

Dinspre coasta surpată a vârfului se scoboară o turmă de pachiderme, în cârduri mari, la adăpat. Sunt stâncele rotunzite, unele după altele, a căror spinare străluce la bătaia soarelui. De undeva, din vreun cotlon tăinuit, se înalţă în văzduhul limpede, în largi rotiri, un zăgan, vulturul cu barbă, curățitorul locului de stârvuri, „crematorul viu'“ cum a numit Michelet semenii lui din pustiul Saharei. E cel mai mare răpitor dela noi, păstrat încă în destul de mare număr în singurătatea labirintului de vârfuri pietroase, de năruituri de stânci din Retezatul. Impăratul păsărilor, trezit des de dimineață se ridică în inspecţia-i zilnică, un aeroplan cu sbor lin. Privirea-i ageră caută spre fundul văilor, pe plaiurile netede, prada sau cadavrul, ospățul trebuitor[5].

Spre Poarta Bucurii suișul e destul de anevoios. Năruiturile de piatră, colțuroase, proaspăt surpate, se pun la tot pasul în cale. Coastele munților sunt și mai prăpăstioase, colţi de zeci de metri, lespezi răsturnate, la picioarele cărora au alunecat nămeţi de grohotiș, până 'n marginea lacului Poarta.

De sus însă privelișstea se întinde peste şiragul de lacuri mărunte, care strălucesc ca petece mari de zăpadă. Spre Nord vârful Retezatului se înalță ca o piramidă. Spre el duce cărarea tot la ‘nălțimi de 2000 m. Peste tot nu zăreşti decât frământările aduse masivului de ultimii ghețari ce l-au acoperit în era cvaternară. Sub vârfurile rămase, au fost săpate căldările, ici mai adânc, dincolo mai grandioase. Intre ele rămân creste, „cusuturi” în popor. De pe vârful Retezatului apare in toată măreția ei asemenea panoramă glacială, ruinele lăsate de vâltoarea unui răsboiu. Cusuturile radiază în jur, despărțind căldările, în care strălucesc cele patru lacuri din Valea Bucurii, ca şi acele din Stânișoara. Genunile într'o măreață panoramă apropiată. Sceneria e unică nu numai dela noi. Pădurile umbresc coastele năruite; vârfurile se înalță goale; podișuri netede alternă cu zănoagele.

Iarăşi nicăeri ca aice nu poți admira zâmbrul maestos, arborcle vârfurilor cu ghețari. In Retezatul s'au mai păstrat aceste domuri de ramuri întinse, ce ies chiar de lângă pământ. Trunchiul albi lucios sau acoperit cu un uşor strat gălbui al unui lichen veninos contrastează cu aburul albăstrui al frunzelor, ca presărate cu râșină. In Alpi e podoaba marginelor de ghețari. În Retezat a rămas amintirea peisajului alpin de odinioară.

Mai mult decât bradul, impune prin maiestoasa-i înfăţişare. E tipul arborelui care învinge gerul, ca și năpraznicele vânturi. Nu ştii cum trăeşte. Enigma vieții lui de lungă durată, și 1000 de ani, îţi apare privindu-l. Intr'un veac, din sămânță abea ajunge gros cât încheietura mânii. El, nemișcat și zăganul falnic, sunt cele două fiinţi care dau caracteristica Retezatului, din această pricină, țărcuit ca parc natural dela noi.

Dar ceia ce-ţi atrage mai mult privirea de pe Retezatul, nu este numai soborul vârfurilor printre care ai străbătut ci întinsul câmp deschis la piciorul lui către nord, cât și larga priveliște din ce în ce mai înecată 'n ceaţă, asupra Munților

5 I. Simionescu. Fauna României. Bucureşti. 1938

Ruscei şi a Sebeșului, înegriți de învelișul pădurilor. Tot colțul muntos al României din nordul ei vestic te înconjoară. Te socoţi în mijlocul mării furtunoase, cu valuri răscolire și împietrite. Din Ţarcul-Godeanu spre Cerna; din valea Jiului Românesc, până departe spre tăetura Mureşului, e un câmp întreg de munți, în mijlocul cărora ca un golf, se întinde depresiunea tringhiulară a Haregului.

Fig. 85. Retezatul văzut din Valea Hațegului.

Pe panta domoală a năruiturilor aşternute de apă s'au îngrămădit sat lângă sat până unde începe pieptul muntelui. Le vezi ca niște pete înșirate în lungul apelor, sau aburcate şi pe versantul opus al Munţilor Ruscăi. E un ochiu de populațiune neaoş românească, rămasă închisă de contactul cu lumea externă, norodul păstrându-și arhaismul primitiv la chip, dar şi la credinți ori obiceiuri.

Uiţi sbuciumul naturii care a rămas împietrit în marea de munți din dărătul tău. Priveliștea îţi fură gândurile spre trecutul sbuciumat al neamului nostru, spre icoana încă vie a începuturilor lui de închegare, evocată prin petele verzi ce se înşiră până 'n Cetatea Hațegului, din triunghiul închis de munți.

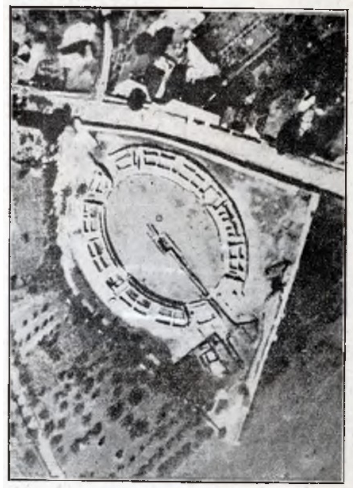

Fig. 86. Circul din Sarmisegetuza văzut din aeroplan.

S'a păstrat în măreția lor primitivă urmele capitalei romane zidită în această largă depresiune. Acolo unde se strămtează spre a trece prin Poarta-de-fier s'a desgropat din țărna așternută de vreme, Sarmisegetuza romană, aşezare temeinică, cu un larg circ cu trepte de piatră, cu urmele palatelor impodobite cu statui de marmoră, cu băi ce nu lipseau din o aşezare orășenească romană. Mai încolo, între livezi de pruni spinoşi, stă ascunsă biserica din Densuș, unul din monumentele cele mai originale de pe pământul țării, cu turn prismatic; pietrele de temelie păstrează inscripții romane, iar pe cărămizile din pardoseală este săpată pecetea originei lor; PROCOS, din Sarmisegetuza.

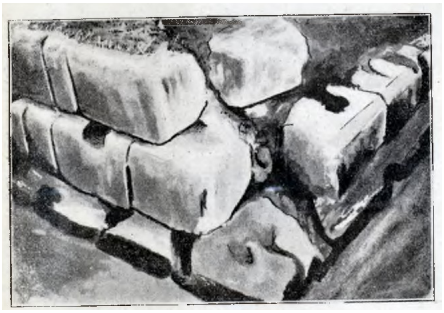

Fig. 87. Din Cetatea Dacilor.

Lumina nu pătrunde în încăperea scundă decât prin niște ferestruici, care rotunde, care gotice. Amurgul veşnic din interiorul bisericuței, cu iconostas și sfeșnice de lemn, te transportă cu gândul la hrubele din catacombele Romei, ale primilor creştini.

Foarte probabil și aice reprezintă primul altar ridicat la începutul creştinătăţii, la care se închinaseră cei dintâi locuitori români ai locului. Aice, ca și în multe alte depresiuni carpatice, a fost unul din sâmburii ce au dus la întemeierea Munteniei. Litovoi stăpâneşte țara Hațegului (terra Harsoc) până la sfârșitul veacului al 13-lea.

Aice se află încă sate cu viața legată și de munte, cum e Clopativa, de curând amănunțit studiată. Urmele nedeelor, cu grijă stabilite, arată importanța centrului așezat aproape de granița dintre Banat, Oltenia şi Tran-silvania, loc de înfrățire și de comunitare, la gura văii pe unde, la 102, oștile romane au înaintat spre cetățile lui Decebal. Căci ceia ce dă priveliştei o importanță deosebită, concretizând sinteza începutului nostru ca neam, este faptul că în apropiere, ți se arată direcția, peste valurile pietroase mai aproape de Orăștie, unde s'a dat peste urmele cuiburilor dace, cetăți pe pisc de munte, zidite din blocuri de piatră, cărate cu grea casnă, puse unele peste altele, necimentate. Aduc aminte de uriașele sforțări ale Inkașilor din Anzi, care tot așa au tras ziduri de blocuri uriașe, transportate de peste văi, de nici tehnica modernă n'ar fi în măsură să săvâr-şească.

Valea Arieşului

Aice este încă păstrată vieața adevărată a țării, de unde trebuia să plecăm spre organizarea ei general. Aice e munca aspră, lupta când cu pământul arabil nu prea gras, când cu muntele pe plaiurile căruia stau risipite sălaşurile, uneori locuințe și de iarnă. „Eu dac'aş putea n'aş cobori niciodată din munte'' repetă D-l I. Conea în descrierea satului Clopotiva, vorba din inimă, cu convingere spusă de Adam Craşovan. Muntele e paza, el e hrana, el îmbrăcămintea, el uneori bucuria socială.

Șesul e pânea și fericirea familiei. Unul cu altul se îmbină, înțepenind ca un țăruș în pământ, legătura omului de munte cu locul unde s'a născut.

Iar când după scoborișul pe valea Nucșoarei, Sarmisegetuza, dela capătul „drumului lui Traian'“ nume ce a rămas păstrat în popor, m'a îndemnat spre un popas mai lung, câteva zile am trăit în familia lui Ștefan Mitulescu, vieața primitivă, care nu cred că e mult prea deosebită de aceea din casa unui dac de pe vremuri.

Și înfăţişarea stăpânului îţi aducea aminte de unele tipuri de pe Coloana lui Traian. De statură mijlocie, îndesat, ciolănos, lat în spate, cu grumazul scurt şi gros, poartă capul puțin aplecat înainte. Nu are barbă, nici mustăți; neras de câteva zile, firele de păr tăpos şi rar, îi încadrează gura relativ mică, cu o uşoară umbră.

Arhaismul cel mai curat era păstrat în casa lui, adevărată cetățuie, împrejmuită cu zid de piatră, clădită în întregime de el cu ai lui. Imbrăcămintea tuturor era țesută 'n casă. Cămaşa din pânză de cânepă, cu fire noduroase, aspră, lungă până la genunchi, nu era încheiată la gât. Lăsa să se vadă pieptul ars de soare, cu păr ca de urs. In picioare purta încălțămintea străbună din piele de porc abea rasă, cu vârful îndoit şi lung ca un bot de navă. Din chimirul de piele ce-i încingea mijlocul nu lipsea cuțitul, armă de apărare dar şi instrument universal. Pe vreme rea, un pieptar fără mâneci, cu miţele întoarse 'n afară îl apăra de umezeală. Numai pălăriuța ca un ceaun, era cumpărată din oraș.

In casă la fel. Pe patul în care am odihnit, o năsălie largă, ca saltea Valea Ariesului, și plapomă serveau poclăzi miţoase, călduroase și moi, bătute 'n piua de lângă sat. Doar lampa de luminat și soba de tuciu erau singurele semne ale fazei de oțel în care trăia. Nimic de prisos. Lăiţile de lemn, masa de lemn, lingurile sunt de lemn.

Simplă și patriarhală e vieața familiară. De stăpân ascultă cei trei feciori. Toţi îl respectă. Mama bătrână cată spre el cu drag, ca spre stâlpul casei. Până și drăguțul plod de vreo trei ani, își înecă scâncitul când „tătucul” zicea „sst” punând degetul la gură. Fiul cel mai mare, măcar că era însurat şi cu copii, nu se așează pe scaun decât după ce-i făcu semn capul casei.

Sfânt tablou al vremurilor străvechi, păstrat încă din fericire în colțul Țării Hațegului. Sănătatea sufle-tească și trupească mai sălăşluia în cuprinsul zidurilor ca de cetate, care apără familia română în curățenia vieții ei patriarhale. Dragostea de pământ o ţine locului; munca, sfânta osteneală ce aduce liniştea somnului, din zori şi până 'n noapte, iarnă și vară, este călăuza vieții, dusă cu cinste și credință.

Aceasta e temelia sănătoasă a vieței de neam, la picioarele masivului imposant, care ascunde în cuprinsul lui atâtea taine, asprime și mângâiere, frumuseți şi clocotiş, ca şi în sufletul omului.

Parângul.

Natura care vă exaltă sau vă doboară, vă face tovarăș la puterea sau la odihna ei.
Taine.

Un drum la Târgu-Jiu, mi-a dat prilejul să admir una din sceneriile cele mai frumoase, pe care ni le oferă din belșug de altfel relieful variat al țării noastre.

Plecasem dela Bucureşti pe o vreme mohorîtă. Cernea o ploaie deasă, măruntă, din cerul închis peste tot. Un amurg trist învăluia cîmpul, pe vremea când în alţi ani strălucea îmbrăcămintea ierbii proaspete.

Nu mă prea bucuram. Osteneala unui drum lung pentru enigmatica influenţă, în orice caz de o clipă, a unei conferinți, credeam că va fi răsplătită măcar printr'o zi de primăvăratecă reînviere a naturii. Burnița dela plecare îmi tăiase orice speranță de înviorarea sufletească dorită.

Neodihnit toată noaptea, când am trecut, la Filiaşi, în trenul cu mers de melc, am adormit buștean.

La Ștefăneşti m'au trezit călătorii urcați pentru Târgu-Jiu. Ameţit de somn, îmi îndrept privirea spre fereastră. Nu-mi venea să cred ochilor. Din cerul senin, se revărsa din plin lumina soarelui ridicat de o suliță la răsărit.

Abea desmeticit, căutând să-mi dau seama după hartă am undec mă găsesc, rămân cu ochii pironiți asupra unui tablou măreț, cum numai în Alpi îl poţi întâlni. Șesul dintre Ştefăneşti și Copăceasa era presărat cu galbenul frunzişului uscat, rămas peste iarnă pe stejari. Biserica cu turnu-i tot galben pe acoperiş de carmin, căsuțele acățărate pe coasta dealurilor, formau planul din față al tabloului.

In fund se profila masivul Părângului, atât de aproape, încât părea că-și sprijină temelia pe coama dea-lurilor. Avea înfățișarea unui imens tron. Spăteaza era Mândra, vârful cel mai înalt, cu nume atât de potrivit şi gingaș. Unul din mânere îl forma creasta ce se lasă prelung spre Lotru.

Am trecut adesea spre Târgu-Jiu, dar nu știu cum s'a făcut, niciodată n'am băgat în seamă maiestoasa înfățișare alpină, a masivului impunător din Carpații-sudici, cu toate că nu e cel mai înalt. E dreptul. Am apucat alte drumuri decât cel făcut de data aceasta, iar vegetația în toiu nu lăsa orizont deschis privirii.

Fig. 89. Parâng.

Mai era ceva. Acum Parângul răsărea măret și mândru, prin contrast. În întregime era acoperit de zăpadă proaspăt căzută și din belşug, într'o imaculată zale sclipitoare, proectată pe fondul albăstrui al cerului. Soarele abea răsărit îi

îmbujora părțile luminate. Zăpada devenia de o delicată culoare trandafirie, unde era bătută de soare. Pe părțile umbrite dimpotrivă pare că se aşterne un uşor strat de cenuşe. Prin jocul luminii şi al umbrei, apăreau mai bine contraforturile ce întăreau Mândra. Albul omătului îi dădea o înfăţişare mai reliefată; uriaşul părea svelt. Avea ceva eteric în toată manifestaţiunea lui. Îţi aducea aminte de vorbele lui Byron din Manfred, scris în mijlocul măreției alpine: „In munte afli o suavitate și un izvor de vieață, pe care lenea nu le va cunoaşte niciodată”.

Trenul se mişca agale în lungul satelor şi-a vegetației ce spera scă pare grabnică din cătuşele iernii, Plopii piramidali îşi legănau coama pletelor în vânt, mlădițele de sălcii s'au rumenit în aşteptarea vieții, anunţată prin mişcarea sevei din trupul lor.

Parângul te fascina însă; privea din înălțimea lui cu un solu de dispreț binevoitor asupra lumii mărunte, cu traiu restrâns și schimbător. El reprezinta doar veşnicia. Impunător sub mantia de zăpadă, care în bătaia luminei nu mai reprezintă rigiditatea, aştepta fără frică năvala şuvoaielor ce se vor rostogoli vijelios după topire.

Splendid apare mai ales în perspectiva unei tăieturi dintre dealurile de lângă Copăcioasa. Din temelie și până ‘n vârful pe care se sprijină cerul, se vede numai Mândra, ce apare în acest cadru, întocmai ca şi Jungfrau văzut dela Lucerna.

E frumos muntele când eşti sus, pe vârf, în lumea tovarăşilor lui care se îngrămădesc în juru-i, spre a asculta povestea ori sfatul unei căpetenii. E frumos însă văzut și de jos, mai ales aşa cum se prezintă Parângul în preajma Paştilor. Nici Bucegii, nici Ceahlăul, nici Inăul nu impun în atare măsură, pentrucă n'ai cum să-i priveşti dela distanţă, cu largă perspectivă. Trebue să vii până la picioarele lor. Atunci te doboară prin masivitate; îţi oferă privirei numai o mică parte din întregul lor.

Parângul admirat din gara Copăcioasa, în primăvară, când nici o stâncă, nici un vârf de brad nu străbate carapacea groasă de omăt, îţi lasă în minte pentru multă vreme impresia măreţului şi a frumosului în natură.

Au fost îndeajunse cele câteva momente de închinare tăcută în faţa splendidului tablou nebănuit, pentru ca să nu-mi pară rău de osteneala celor vreo cincizeci de ore cu drumul.

„Munţilor! Oare dece e atâta frumuseță în voi?”

Prin Munții Banatului.

Ţară mândră și frumoasă
Toată lumea de-ai umbla
Ţară c'asta n'ai afla.

A. M. Marienescu.

B.

Porta-orientalis. – Țara Almăjului. – Anina. – Oraviţa. – Pe valea Bârzavei. – Reșița. – In carstul bănățean.

In Banat nu poţi pătrunde decât prin „porți”, afară doar dacă intri dinspre Arad.

Porţile-de-fer sunt cele mai zăvorite. Intr'o veche stampă din bogata colecție a Academiei Române, desenatorul, exagerând înălțimile, pune în curmezișul Dunării, la Vârciorova, stânci semețe, ca vârfurile unor munți inundați. De fapt, colții de piatră se arată, ca un cârd de bivoli ce se răcoresc în apă, numai când Dunărea e scăzută.

Mai există o Poartă-de-fer, pe valea Bistrei, pe unde au străbătut Romanii către cuibul de vultur al Dacilor. Trenul străbate prin lung tunel săpat în strâmtoarea munților.

Ca să ajungi în Banat, pe valea Timișoarei, tot prin o poartă, „Porta orientalis”, trebue să pătrunzi.

E drum bogat în variații; teren și climă te amăgesc într'atâta încât te crezi prin meleaguri depărtate, când pe drumul dela Triest, când printre alpajurile șvițeriene ori prin văile înguste din Alpi. După Orşova, cu gard înalt de plopi piramidali, urci pe valea Cernei, mereu în fierbere, căci vine de sub înălțimile Godeanului. Chiar aproape de vărsare valea sa e adâncă, pietroasă, cu puțin loc pentru adăposturi omeneşti. Topleţul, sat sărăcăcios, are casele înșirate pe malul de piatră, cu pereții din cărămizi, netencuiți, unde și unde cu slaba umbră a unui arbore pipernicit.

Calea Cernei se îndreaptă în răcoreala munților. La Băile-Erculane, în strâmtoare, valea-i adâncă e mărginită de păretele priporos al Domogledului, bătut în plin de soare. Boarea caldă, din valea Dunării, pătrunde pe drumul apei încât castanul nobil creşte 'n voie, chiar până unde și bradul îi ține tovărășie.

Șoseaua bătută, lângă drumul de fier, se continuă pe un afluent al Cernei. Peisajul se schimbă; încântă-rile se țin lanț, ca și satele. Cel dintâi ieşit în cale este Mehadia, nume folosit de străini. Localnicii îi spun cu mândrie Meegia – dela Ad-Mediam – iar ei își zic mezgişti. E în spațiul cel mai larg înainte de a ajunge la Porta-orientalis. De aceia după cum puhoaiele ce vin din toate părţile răscolesc costişele, tot așa a cunoscut în trecut deseori clocotiş omenesc. Pietre cu inscripții romane nu se întâlnesc rar. Spre pază Romanii au ridicat un castru; importanța lui se recunoaște și după numeroasele monezi desmormântate. Pe vârful unui deal bolovănos de pe stânga apei se mai zărește un părete dintr'un turn de observație ori o citadelă de apărare din veacul al 16-lea, după cum sub primăria actuală s'a dat peste întărituri vechi. Aice au avut loc multe lupte cu Turcii, la 1717, 1787.

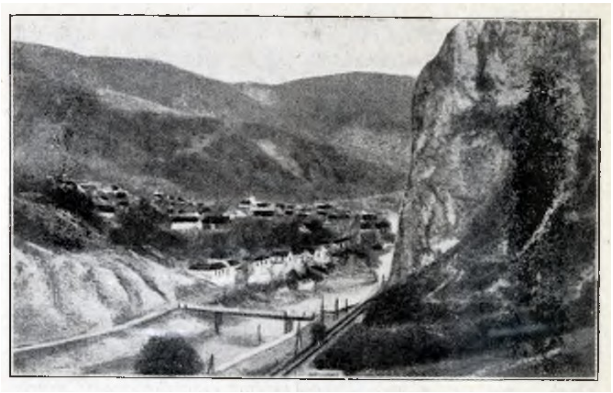

Fig. 91. Topleț.

Chiar natura a contribuit ca locul să aibă însemnătate strategică. Străjerul din josul văii, un pumn ame-ninţător de porfir. Străjeţul, altă stâncă mai din sus, păzesc intrările.

Dacă natura ocroteşte regiunea, n'a fost prea darnică cu ea. Terenul e stâncos, când nu e hleios, negru de cărbunii ce-i cuprinde. Câţiva pomi, câţiva butuci de vie, ogoraşe ţărcuite pe coastele mai puţin trăgănate, nu dau impresia de belşug. Oamenii nu-şi capătă înlesnirea traiului numai din lucrul pământului; se impart care în minele de cărbuni, care la tăiat lemnele din pădurile tot mai rare şi depărtate. Asprele condiţii de vieaţă însă îi oţelesc, pe cât belşugul moleşeşte. Muncitori, economi, cunosc trudnicia, învinge vitregia. Ajung căliţi şi în sentimente. De aice porneşte Preotul Stoica în fruntea unei sute de volintiri în ajutorul lui Horea. Aice s'a născut generalul Cena, rămas bun român, întemniţat de Unguri la izbucnirea războiului. Pasionat colecţionar, adună bogate dovezi din trecutul roman al locului.

Sat curat românesc, înfăţişarea lui te poate înşela, deşi îţi dai seamă că reprezintă o adaptare la mediu. Natura nu îngăduie ca pe aiurea, curţi largi. Casele sunt una lângă alta, legate prin zid înalt, în care e lăsat loc larg numai pentru poartă, înaltă şi înstreşinată. Bolovanii răscoliţi de puhoaie, dau material pregătit pentru temelia caselor, dar şi pentru împrejmuit. La prima vedere înfăţişarea satului îţi aduce aminte de nordul ltaliei, mai ales că pe sub streaşina caselor se întind coarde de viţă cât braţul de gros, cu struguri mari drept împodobire. Oleandrii înalţi, ciucură de flori, din faţa casei, caişii cu roade bogate din grădini şi chiar migdalii rămuroşi întăresc amintirea ţinuturilor meridionale.

Variaţia peisajului se înteţeşte, de îndată ce ieşi din Mehadia. După vreo două tuneluri mici, lumina inundă un nod important de aşezări omeneşti dintr'o largă depresiune, la unirea unui mănunchiu de râuri. Satele se ţin de calea apelor, se mută pe povârnişurile domoale. Unde sunt îngrămădiri de oameni, podoaba pădurilor devastate, se trage, cu frică, mai la o parte. Arborii rezleţi, sunt ciuntiţi; devin forme fantastice, în năzuinţa lor de a da smicele tinere în jurul rănii, care arată locul crengii vechi tăiată pentru frunzar.

Lupta norodului îngrămădit pe un petec de pământ nu tocmai rodnic, este aspră. Se prinde străduinţa omului de a învinge greutăţile prin lucrarea intensă a ogorului restrâns. Seceta îl îndrumă către arborele mereu schilodit, fără să murmure. Puhoaiele îl silesc să urce maldărul de fân preţios sau de strujeni adunaţi cu grea trudă, sus, printre crengile copacului. E o caracteristică etnografică a regiunei Banatului şi Olteniei, în legătură cu sgârcenia pământului şi năvala ploilor repezi. Dar tot nevoia a împodobit locurile cu grădini de pruni, ce dau aspect

deosebit spațiului larg, înecat spre sară în scama uşoară a fumului ce se lasă peste vale. Drumul urcă, în ţinuturi minunate, pline de sfințenia muncii intense, de blândeţea plaiurilor, acoperite cu luţernării, vrâstate cu pâlcuri de păduri. Amestecul de fagi, ici-colo cu brazi plantați, cu mesteceni gingași, în jurul fermelor rezlețe, dau un pitoresc propriu ce se întâlneşte rar în alte ținuturi româneşti. Mai sus de Domaşna pârăiașele limpezi sunt resfirate. Șerpuiesc prin pajiști verzi peste tot anul, din primăvară când orhideele le presură cu rubine, până 'n toamnă târziu, când ametistul brânduşelor e mai viu în apus de soare. Sunt tablouri de Boeklin, pline de vioiciune dar și de seriozitatea muncii.

Femeia cu oprege, toarce păzând văcuța tarcată, cu pete roșcate. Silueta boilor ce trag la plug și a plu-garului îndoit de șale, apăsând cu toată nădejdea de coarnele plugului, se iteşte o bucată de vreme pe spinarea colnicei, în cadrul asfințitului de soare; se îmbujorează zăpada de curând căzută pe vârful mai înalt al Prelucăi. Numai în Munţii Apuseni mai întâlneşti o atare îmbinare plină de farmec între varietatea naturii, cu îmbrăcăminte verde până 'n pragul iernei și între hărnicia românului ca să nu piardă ultimele zile de muncă.

Toată regiunea până 'n Luncaviţa şi spre Poarta, e o apoteoză firească a străduniei omeneşti pentru agonisita vieţii, într'un cadru al naturei cu continuă frăgezime.

Artistul care s'ar așeza aice vre-o câteva săptămâni ar avea sublecte minunate de pictat. Găseşte tot ce poate deştepta înclinarea pentru frumosul din natură dar şi pentru măreția muncii omeneşti, legată de pământ şi de agonisita grea a vieţii. Turme de oi printre trunchiuri albe de mesteceni; vite grăsune și tărcate fel de fel, rezlețite pe întinsul pajiștei; arămiul frunzelor de fag mai vioi în vecinătatea verdelui de primăvară al păşunelor; boschetele de carpeni argintați; drumurile șerpuite dela casă la casă, în jurul cărora stau adunate stogurile de fân, se prind atâtea motive variate de veşnicire a plaiurilor noastre, pe cât de mândre pe atât de necunoscute.

Tunelul lung arată locul Porții. Dela gara Poarta, cu pâlc des de brazi în faţă, pârâoașele se scurg grăbite către nord. Dau în Timiș. Nici nu ştii cum și de unde ţi-a ieşit Timișul în cale. Vine dinspre Semenic format, bogat, vijelios, strâns în sghiab de piatră; vâjie la coturi, spumegă lovind bolovanii din drum. Il priveşti de sus, de pe coasta muntelui numai stâncă. Il treci pe pod înalt. Ocolește drumul de fier pare că ar vrea să fugă de cl; trenul însă îl ajunge prin tunele. Râul îţi iese iarăși înainte, ici alb de spumă, dincolo ca de mercur, în lung cu stropii aninilor negri și șoseaua ce-i ține tovărăşie, urmărindu-i cotiturile. Dacă n'ar fi decât peisajul acesta de frământare între apă și piatră, goana râului lovind în poala munților cu păduri pe vârf, cu stânci desgolite la temelie şi încă drumul ar merita să fie făcut. E rar să mai întâlneşti din tren asemenea peisaj vioi și frumos.

Râul apoi se domoleşte, se resfiră pe pat de prundiș. La Armeniş însă satul te ține atent. Casele de zid, îngrămădite în jurul bisericii, vin până la marginea priporoasă a malului de stâncă. E o vedenie din ţări stân-coase; un sat din Spania, vechiu, mutat pe meleagurile noastre. Zidul caselor pare crescut din piatra malului.

Ca şi când n'au fost îndeajunse sceneriile naturale străbătute ceasuri întregi, într'o zi de toamnă, natura s'a întrecut în mijloacele ei variate de a subjuga. Ardea muntele. Feeria neîntrecută a durat o clipă. Zăpada proaspăt căzută, acoperea nodul Țarcului, cu imaculatul alb al iernii timpuriu vestită. Jocul norilor de

deasupra făcea să strălucească vârfurile ca acoperite cu coifuri de ghiaţă. Și deodată, la o cotitură, zăpada se arată ca un jar imens, o pâlpâitură de flacără întinsă peste culmi. Soarele își lua rămas bun dela ea. Ceaţa serii şi fumul ce anunță cina de seară, repede se lasă pe valea largă a Timișului, de par chiparoși plopii dela Sadova. Pe retină joacă încă pâlpâitura de flacără, chiar după ce muntele s'a îmbrăcat. cu zale de oțel albăstrui.

Din drumul acesta principal, ce separă Carpații de Munții Banatului, și într'o parte şi în alta se deschid văi secundare, cu ascunse frumuseți la tot pasul. In Banat nu munţii deşteaptă farmecul formelor și al coloritului, cât drumurile de printre ei, folosite de om.

Semenicul, cel mai înalt vârf din Banat, nu ajunge la 1500 m. Este însă un nod important de ape, care izvorăsc de sub el, roată. Berzava apucă spre apus, Nera se încârjoaie spre Baziaș, de se varsă 'n Dunărea, Mehadia dă în Cerna iar Timișul se încovoale spre nord. Vârful muntelui teșit, e o pajiște întinsă, cu covor de mușchi de te înfunzi până la glesnă; aduce aminte de semenii lui din Munții Apuseni. Doar în Piatra Goznei se arată stânci semețe și goale. Vederea ce ţi-o procură e largă, blândă, mai ales cea spre Banat. In schimb apele izvorîte de sub el, brăzdează adânc pământul, născând variaţii, care te uimesc la fiecare pas.

Fig. 92, Semenic.

Un asemenea drum plin de farmec e acel care taie Banatul în curmeziș din Mehadia la Oravița.

Dela Iablanița pătrunzi în vale tot mai închisă. Natura terenului e de așa fel însă încât pometurile predomină. Pruni și iarăşi pruni, ca și când alt arbore n'ar putea crește. Am nimerit într'o toamnă mănoasă. Încărcați stau copacii cu prune de capătă o culoare brumărie. Unde fructele sunt ca de ceară, când le bate soarele spre asfințit, par cercei de mărgăritare printre frunzele rărite. Frumusețea decorului este însă cernită de scenele întâlnite 'n cale. De cum intri în vatra satelor, atmosfera e îmbâcsită de mirosul borhotului rămas din distilarea ţuicei apa pâraielor devine fosforescentă, vineție. Niciodată nu mi-a fost dat să văd mai dureros tablou de iroseala darurilor naturii, dar și scene tragice în sine prin pregătirea slăbirii neamului prin ceia ce, altfel folosit, ar însemna întărirea sănătății. La marginea unui sat sărăcăcios căruțele cu prune aşteptau la intrarea șopronului sub care se adăpostesc cazanele, ca şi carele cu saci de grâu în fața morii.

Lângă un pârâu cu valuri iuți, ce cânta sglobia naturii, gospodina cu furca 'n brâu, păzea să nu se stângă focul de sub cazanul, adăpostit sub o scoarță de copac, întinsă pe căpriori.

Pretutindeni bucuria abundenței prunelor se reflectă în vorbe, în gesturi. Erau însă hora morții.

Cât ține drumul până la Bozovici, numai cazane, buți de zeci de vedre și care căptușite cu țolinci ca să nu se scurgă nimic din grămada cu vârf a prunelor culese. În schimb nu am zărit nicăeri, nici n'am auzit dela cineva, căs'ar găsi vreun cuptor de uscat prune.

Neştiinţa şi obişnuința mulțimii îşi dădeau mâna cu setea după mărirea veniturilor statului din taxele percepute, după cum în şcoala primară s'au găsit prea puțini copii abstinenți.

Cât am făcut drumul până la cumpăna de apă a Nerei, frumusețea naturii era întunecacă de tristeța tablou-rilor întâlnite, legate de mulțimea prunilor, a cazanelor şi a carelor ce se țineau șirag. Abea pe culmea de despărțire a apelor, natura se impune privirei și gândului. Blândul peisaj al Banatului se arătă dintr'odată, captivant, mai ales că șirul caselor sărăcăcioase a rămas în ascunzisul văilor. Dealurile largi sunt numai păşuni verzi, cu aburul violaceu al brânduşelor de toamnă, pare că anume mai numeroase, spre a șterge prin frăgezimea lor, impresia lăsată de scenele de până aice.

Drumul scoboară în valea îngustă a Nerei, cu apă limpede, căci izvorul ei de sub Semenic nu e departe. Valea devine interesantă; stâncile o îngustează; apa se mânie; fuge cu valuri iuți, ce isbesc uneori în margi-nea drumului. O greșală de un decimetru în cârmuirea mașinei, pericolul de a se răsturna e gata.

De cum valea se mai lărgeşte, omul pune stăpânire pe ea, înfruntând mizeria și asprimea. Aice ţi-e dat să vezi ce luptă aprigă trebue să ducă el spre a-și agonisi cele trebuitoare vieții. Sărăcia nu mai stă ascunsă. de cum intri în Prigor ori treci în Prilipeți, sate cu case de piatră. Ți-o spun arborii schilodiţi, fantastice fanto-me în amurg, mai ales când se profilează pe ecranul luminat al cerului. In lipsa păşunelor, pentru iernatul vitelor, scăparea e în frunzișul arborilor. Rămân cu măzănaie, nodâlci ca gușele, în locul rănilor din tăierea crăcilor; rămân cu câteva sdrențe de frunziș în vârf. Alţi arbori iau înfățișări de candelabre prin întinderea ramurilor ce susțin căpițele de fân ori stoguri. Unde păşunele sunt mai bogate, satul se mută sus în căsoaiele de pe coaste, cu câmpurile de luțernă în jur. Acolo e adăpostul vitelor, iar vitele formează bogăția și asigu-rarea traiului greu.

Nera scapă la larg; curge ‘n voie în încolăciri după plac. Drumul ei e arătat de o dâră de sălcii şi arini. A intrat în „Țara Almăjului”, o depresiune nu prea întinsă, in care stau îngrămădite vreo 17 sate. Spațiul ceva mai larg, face ca munca deşi grea ajunge mai răsplătită.

Ca și toate depresiunile din țară e un cuib curat d vrednicie românească, veche și sănătoasă, ocolit de străini, care nu doresc nici nevoia, nici truda sărăciei.

Centrul cel mai de seamă e Bozovici, sat ca un târg, în deosebi de când a fost ales ca reședință grăniță-reasc̆ă pe vremea împărătesii Maria-Tereza.

Pentru a căpăta o privire asupra întregii depresiuni, urci printre livezi de pruni coasta dealului, pe vârful căruia se profilează trei cruci de piatră. De aceia i-a rămas și numele de Dealul Calvarului. Drum scurt, nu e prea ostenitor; te răsplătește însă prin neuitate clipe de frumuseți naturale. Urci ca să capeți o privire generală asupra satului și ți se deschide perspectivă largă asupra unui câmp întins, înconjurat de munți, din îmbinarea cărora nasc feerice scenerii.

Satul se întinde ca o stea cu trei raze neegale, din care două, cele mai lungi,

sunt întinse dealungul Minişului liniștit, străjuit de plopi piramidali. Curge lin, căci e pe sfârșite. Aici se varsă în Nera. Gospodăriile se întind în şiruri, mici careuri cu acoperiș de țigle, întovărășite de grădini cu pomi și zarzavat, mozaic înviorător prin rodnicia căpătată. De jur împrejurul satului, dealurile se înalță treptat treptat în culmi mun-toase. Spre răsărit, din ceață, răsare plaiul Semenicului, dinspre Corniereva. Cătră sud se intind, acoperite de păduri, crestele mai domoale ale Almăjului, în care e tăiată strâmtoarea prin care iese Nera.

La poalele munților dorm șiraguri de alte sate: Dalboseţ, Gârbovăţ, Bănia și Ruduria.

Doamne Dumnezeule! De ce un pot reda prin cuvinte măreţia apusului de soare trăit lângă crucile de piatră, puse aice poate nu atât pentru înfrânarea păcatelor prin chin şi osteneală, cât tocmai pentru îngenun-cherea în fața tabloului ce te îndeamnă la rugă.

E atâta liniște și farmec! Atâtea game de culori revărsate peste munţi și văi, păduri și ape!

Se auresc holdele din șes prin lumina roșcată a apusului de soare; apele prind a sclipi. Dinspre răsărit, se înalță peste crestele de munţi, valurile unor dungi de nori, împurpurați de reflexul dela sfinţit. Soarele se lasă încet dincolo de crestele dela apus, iar dealungul Minișului se aşterne ceața argintie a amurgului. Umbre prelungi asvârl pete întunecate, contrast isbitor cu lumina arămie a ultimelor trâmbe de raze furișate printre munți, până când și peste ei se așează mantia sură a serii.

Cu cât liniştea cuprinde văzduh, pământ și sat, cu atât luna, ca o seceră, strălucește mai tare, iar luceafă-rul e atât de aproape de ea încât îi atârnă ca un cerceluş sclipitor.

Natura fermecătoare, nu se furişează oare tainic în sufletele locuitorilor de aice, de îndură izolarea şi asprimea vieții? Inconjurați de munți, trăesc mai mult din agricultură, creşterea vitelor și cărăușie. Livezile întinse, le dau prune din belşug. Ar putea fi un izvor de bogăție; ca mai pretutindeni, sunt schimbate în otrava ţuicii.

Era o vreme când împrejurimile dădeau speranțe ca Bozovici să ajungă un centru minier. Se văd încă urmele sondajelor pentru exploatarea lignitului. Furia distrugerii de după războiu, a făcut una cu pământul chiar clădirile inginerilor supraveghetori. Ți se mai arată locuri unde ar exista în adânc minerale metalifere.

Zac în ascunzișul pământului.

Deocamdată Bozovici a devenit un însemnat centru cultural, școlile fiind adăpostite în spațioasele cazarme vechi cu încăperi boltite și răcoroase.

Trăeşti câteodată scene în drumurile prin țară, care te copleşesc de emoție dar îți dau și speranţe în viitorul neamului.

Rugăciunea de sară la internatul Şcoalei de meserii fu săvârșită în aer liber. Imnul Patriei întonat cu însuflețire, stârneşte ecou grăitor în labirintul încăperilor împărăteşti. Rar mi-a fost dat să prind puterea răscolitoare a imnului, ca aice. Cântau copiii din toată inima, plini de avânt. Nu era o formă îndeplinită ci expresiunea convinsei dragoste de țară.

Peste Ţara Almăjului se lasă zăbralnicul sării și al odihnei meritate căci Moţii Banatului se luptă cu aceleaşi nevoi ca şi dincolo în Bihoria. Vezi și aici pe drumul către Țară, căruţe cu coviltir, trase de căluți slabi. Oamenii pleacă în căutarea pitei, ajungând uneori până la Turnu-Severin, la marginea grânarului.

Lupta însă i-a călit. Sărăcia nu a împiedecat ca din Țara Almăjului. să răsară un Bojincă chemat în Moldova pentru alcătuirea legilor, ocupând în Iași direcţia seminarului dela Socola. Din Bozovici a ieşit Eftimie Murgu, dascălul lui N. Bălcescu și fost profesor la Academia Mihăileană din Iași. Pe aici a copilărit vestitul general Traian Doda, care a luptat cu armatele austriace în Italia, dar a rămas bun suflet de român, fiind şi închis de unguri pentru sentimentele sale naționale.

In tihna satului Rudăria a trăit istoricul Ion Sârbu, a cărui operă principală, Mihai Viteazul, se pune alăturea cu aceia a lui Bălcescu. Alții și alții, a căror nume și activitate rămân neştiute, din lipsa de interes în primul rând al localnicilor, cu datoria de a scoate la iveală rodnica lor activitate, scântei din energia noastră etnică, nebănuite, lăsate uitării.

Cât despre hărnicia şi vrednicia poporului îi spune femeia întâlnită în cale. Imbrăcată curat, cu opregele mărunt țesute, purtând în spate albiuța în care doarme copilașul; de pe un umăr atârnă în față traista cu merinde. Cât merge, fusul sfârâie, deapănă firul de pe furca frumos crestată, purtată în brâu. In cadrul pajiștei verzi din jur, cu case rezlețe, cu vite roşcate, trece încet dar sigur simbolul susținerii noastre.

Trei drumuri pornesc din Bozovici. Unul apucă pe cursul tot mai liniştit al Nerei, Nergăul poporului, spre Sasca-Montana. Altul se vâră pe valea Minişului către Oravița. E un drum pitoresc, căci valea adânc săpată în piatră, prezintă alternanţe de chei strâmte, cu locuri mai deschise, întunecimea șanțului tăiat în stâncă cu lumina revărsată peste pajiști verzi şi pometuri de pruni, primăvara cu ghirlănzi de flori ca zăpada. Incruntarea naturii se vrăstează cu surâsul ei blajin, înviorător. Izvoare gâlgâitoare ies cu zgomot din păretele pietros; nasc cascade bogate 'n apă ce se revarsă pe treptele tăiate ‘n piatră. Păreţii albi de piatră de var ai Pleşei, par gata să se năruie, închizându-ți calea. Și așa trece vremea între sălbăticia strâmtorilor și lumina pomilor, când pe lângă apa cu valuri sburdalnice şi gălăgioase, când pe sub umbra de fagi.

La Anina s'au terminat vrăstările; pătrunzi într'o regiune largă, atât de tihnită, numai iarbă verde, încadrată în păduri dese, încât închizi ochii o clipă, ca și când te-ai teme să nu dispară tabloul plin de farmec.

În această largă poiană molcomitoare stau două sate diferite. Mai în sus Anina, centru industrial. De aice se scot cărbuni de pământ. Hornuri înalte și instalațiunile dela gura minii ca și mormanele negre de cărbuni, sunt atât de discret încadrate în frumuseţea naturii, încât nu strică deloc farmecul locului. In prelungirea lui e satul Steierdorf, cum l-au numit minierii aduși din Stiria, în nostalgia ținuturilor părăsite. Sunt legate între ele prin cimitirul comun, numai flori, încât nu-ți deşteaptă fiorii morții, Veşnicia alce se împle-teşte cu vieața naturii, într'un tot nedespărțit; ori te vei odihni printre mormintele înflorite ori pe pajiştele de lângă pădure, aceiași blândă și liniştitoare senzație te cuprinde. „Prin moarte la vieață” îşi are aice înţelesul adânc. Aștepţi sfârșitul ca o trecere firească din liniștea sufletească în care natura te cufundă.

Se lămureşte astfel faima stațiunii climaterice din apropiere, zisă Aurora-Banatului, minunat colț de adâncă linişte, cu vedere largă asupra văii Minişului, cu aer ozonizat de râşina bradului ce o înconjură. E o ideală recreațiune de vară, departe de zgomot, la o înălțime de aproape 800 m., ferită de vânturi. Cu adevăr nu

e mai prejos de diferitele stațiuni climaterice din Elveţia ori Tirolul de nord, vestite prin reclama ce li se face.

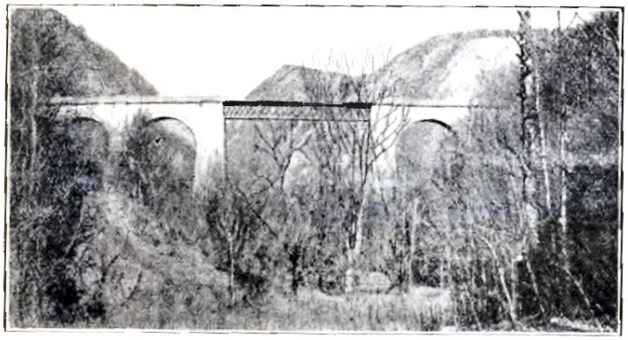

Fig. 93. Viaduct dintre Anina și Oravița.

Cât de încântător este ținutul din împrejurimile acestor două localități, îţi spune și cealaltă stațiune climaterică de lângă Anina, Marilla, azi mai părăsită, dar unde veneau vizitatori statornici chiar din apus.

Incheierea drumului început trebue făcută cu trenul, căci e păcat să nu admiri o adevărată minune tehnică, care-ţi aduce aminte de Semeringul atât de vizitat de ai noştri, chiar de când granițele dintre țări sunt mai cu greutate trecute.

E vorba de scurta bucată de drum de fer, numai 34 de kilometri, dintre Anina și Oravița, executată cu multă îndrăzneală tehnică, în lungul unei văi întortochiate, cu perspective ce te țin atent la fiecare pas. Pe aice se cară cărbunii dela Anina. Ca tehnică e egalată la noi numai cu cea construită prin destoinicia inginerilor români între Vatra-Dornei şi Ilva-Mare, tăiată 'n două prin granița stabilită cu sila.

Drumul de fer, alpin, șerpuește în încolăciri dese când pe margine de prăpăstil, când prin tuneluri ori pe viaducte îndrăznețe. La fiecare cotitură, zângănitul vagoanelor care trosnesc din încheieturi, scârțâitul roti-lor, înălțimea viaductelor, stârnesc fără voie fiori de spaimă. Repede ţi-i liniştește privirea, care alunecă peste vârfuri de munți, în lungul văilor umbrite, peste pășuni alpine cu petele ruginii ale vitelor roșcate.

Aproape trei ore de drum trec fără să-ți dai seama; nu e clipă în care ochiului să nu i se prezinte, departe ori aproape, ceva care atrage. Cele 15 tuneluri procură prin vrâstarea întunerecului cu lumina, dese tablouri atractive; cele vreo treizeci de viaducte, unul mai lung și mai înalt ca altul, măresc prilejurile de atenție şi uimire.

Trenul urcă de cum ieşi din Anina; se acațără pe o prispă de piatră tăiată în coasta stâncei albe. Indărăt, satul nu e arătat decât printr'un ușor fum alburiu ce se înalță ca dintr'un cazan în clocot. O cotitură largă te vâră în desișul pădurii, de-ți bat crengile de fag în geam. Apoi pădurea face loc poenilor întinse, cu iarba tunsă dar verde. Ai ajuns în liniștea desăvârşită a plaiurilor înalte. Nici un sat, nicăeri. Ici și colo câte o căsoaie arată că totuși oamenii învîng greutatea urcușului, când e vorba de vieață. Peste culmile joase de munți, se înalță plaiul larg al Semenicului, cu vârful ca un fund de ceaun; aduce aminte de Vlădiasa Munților Apuseni văzută din apropiere de Ciucea, de pe Crișul-Repede.

Ca un vierme ce se svârcoleşte să scape la siguranță, şiragul vagoanelor șerpueşte după cotiturile drumului. Maşina pufăe din greu, lăsând în urma ei dâră neagră de fum. Când ai ieșit din tunelul cel lung și te-ai oprit în gara Găârliște, răsufli adânc. Ai vreme și dispoziție să priveşti la culmile joase ce se zăresc până departe spre Crașova. Ceaţa lăsată peste valea lărgită a Carașului, acoperă

înălțimile joase lăsându-le numai vârfurile ca nişte insule în marea leşietă. Vântul suflă, în lungul văii, făcând să șuere un pâlc de brazi plantați lângă gara izolată. O lumânărică stufoasă, cu sute de flacări se profilează pe cerul albastru iar casa șefului de staţie, mai sus de gară, înverzită cu plante acățătoare, pare o vilă.

Pe Păltiniş

Singurătatea însă trebue să fie ucigătoare. Aici se prinde grija ce ar trebui să o aibă administrația C. F. R. pentru funcţionarii siliţi să trăiască în izolare. O bibliotecă mereu împrospătată ar aduce oarecare înviorare celor care își îndeplinesc datoria, ca într'un exil.

Intre gara Gârlişte și Lisava, frumusețea drumului atinge culmea. Valea prinde a se deschide, iar pe coastele trăgănate să arată sără. căcioase ogoare de porumb firav şi oacheşe tipsii de Floarea-Soarelui. Sunt prevestitoarele satelor, ca și pescărușii ce dau-târcoale În jurul catargului corăbiei sbuciumată de valuri în larg, deşteptând speranța țărmului apropiat. După o perdea de arbori, se vede cel dintâi viaduct înalt, un arc sclipitor de şine, susținut de picioare masive, înalte. E o înfăţişare elegantă a planului îndrăsneţ executat de om în cadrul naturii aspre.

De acum înainte calea scoboară; dar cu cât drumul apucă pe povârniş, cu atât văile laterale, unele adânci, se pun în curmezișul drumului.

Tunelurile se răresc, în schimb, viaductele sporesc, înalte de te înfioară prăpastia peste care trenul vâjâie. Sub ele prind a sclipi firicele de apă ce se adună în valea principală.

Acum pitorescul e restrâns la ceiace e în apropiere. Se anunţă și presența omului stabil. Nucii se înfră-țesc cu fagii, iar livezi de meri se întind până la marginea căii ferate, în lungul căreia încep și plantațiile de salcâmi.

Ca o ultimă plăcută amintire a drumului, la cotitură apare grupul celor trei piscuri din Tilve; două sunt ca nişte stoguri, al treilea în mijloc ca o piramidă. Albul pieptului lor de piatră desgolită, contrastează cu deasa pădure ce le acopere, iar în față se aşterne pajiște verde.

Semnele apropierii așezărilor se înmulțesc. Cantoanele nu sunt numai sălaşuri pitoreşti cu curpeni sub streşină. In jurul lor, lângă o stupină se vede un strat cu ochiul-boului ori câteva fire de varză.

Crezi că ai scăpat. Drumul de fer însă face iarăși încolăcituri, când prin pădure, când peste punți asvârlite deasupra vârfurilor de arbori, când în lungul zidurilor de stâncă. Nu ține mult. Aproape de Maidan, zarea se luminează; linia munților se trage îndărăt, lăsând loc dealurilor scunde și apoi șesului din Torontal, acoperit de ceață.

Trei lungi viaducte, din care unul cu 9 arcuri, trec deasupra caselor din sat, încheind drumul de munte; greutățile sunt învinse. Distanța scurtă și panta mare, continuă șirul viaductelor pe deasupra ogoarelor străjuite de plopi piramidali, ce dau nou decor peisajului.

In sfârșit, ultimul viaduct din apropierea gării din Oravița, încheie drumul atât de pitoresc.

In lungul lui nu domină numai natura; e întregită ca farmec prin munca şi știința omului, care deşteaptă încredere.

S'a Isprăvit! Câte-va ceasuri de drum au fost pline de emoțiuni. Rămâi mulțumit. Ai străbătut un nou colț din mândra noastră țară, cu frumuseți atât de variate. Ce păcat că nu ne silim să o cunoaștem mai în amănunt. Poate ne-am schimba sufletul, închinându-ne cu mai adâncă și mai sinceră pietate icoanei ei scumpe.

Dela Anina se desprind drumurile ce duc la Reșița. Intre hornurile mereu fumegânde dela Anina și norii de fum ce ies zi și noapte din cuptoarele înalte dela Reșița, te cuprinde liniştea desăvârşită a naturii, cu frumuseți blânde.

Șoseaua zisă a Societății, e rezervată. Nu o poți folosi decât cu prealabilă învoire. În lungul ei se îmbină frumuseți naturale, cu lucrări tehnice îndrăsnețe. Omul se pune la întrecere cu natura, se împlinesc pentru a creia tablouri unice.

Intri de odată în liniştea pădurii de brad cu foșnetul ei tainic şi umbră deasă. E drum de munte. Cel dintâi popas e la Bohui, unde un baraj adună apa pârâului cu acelaș nume, într'un lac limpede, în care se oglindesc brazii din jur, creînd un peisaj eteric, în apă. Drumul continuă urcând către despărțirea apelor, de unde privirea alunecă peste un blând peisaj de munți mărunți, cadrul larg al lacului. La scoborâș dai în valea sbuciumatei Bârzave, cel mai folosit curs de apă din România.[6]

La Văliug te așteaptă prima prevestire măreață a industriei mari dela Reșița. Lângă sătucul cu case puţine, apele Bârzavei sunt oprite'n loc, prin barajul dela Crăinial-Brazova, înalt de 27 m. gros de 18, un larg arc dintr'un cerc cu raza de 120 m., ce închide un lac de vre-o 12 ha., cu o capacitate de peste un milion mc. In sălbătăcia coastelor de munți, mai mult stânci de cât pădure, în liniștea singurătății în care te găseşti, acel zid îndoit, numai piatră și beton, îndărătul căreia doarme energia stăpânită a apei, îţi apare ca un impunător monument al puterii omului.

Pe lângă stăvilarul impunător, mai departe te fac să uiți natura înaltele apeducte construite îndrăsneț, peste văi adânci, sprijinite de picioare de fer, de par fragile dantele întinse din munte'n munte. Cel de la Secul, localitate de unde se scoate huilă, e înalt de 52 m. şi lung de 216 m.

Secătuită de apă, Bârzava își continuă drumul prin pădurile Reșiței, rămânându-i doar atâta vlagă, împrospătată de pâraele și izvoarele ce-i ies în cale, ca să-şi cânte cântecu-i de jale. Bolovanii pe care mai înainte îi rostogolea, parcă acum îi sfidează slăbiciunea prin sclăvie. Puterea ei a lăsat-o în mâna oamenilor, Aceștia, grăbiţi, i-au croit drum mai deadreptul, prin tunele, canale și apeducte, lăsând-o ca firicel de apă ce-și spune doar fagului care o întovărăşeste, soarta căreia trebue să i se supună.

---

6 I. Simionescu. Pitorescul României. Vol. II. În lungul graniței, Bucureşti. 1939

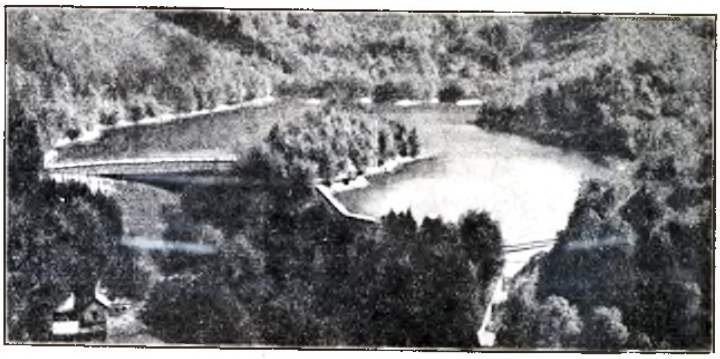

Fig. 94. Stăvilarul.

După vre-o 75 km de călătorie între vis și realitate, între farmecul liniştei și semnele muncii omeneşti, ajungi la Reşiţa.

Aici s'a isprăvit și chinul apei. Prin tuburi de fontă, cade de la înălțime. Mânia ei încătușată e folosită de om, pentru căpătarea forței trebuitoare, spre a pune în mișcare ciocanele uriaşe care schimbă blocul de oțel în tabliile subțiri din coșul locomotivei. Huila albă, aiurea atât de căutată, a adus prefaceri și la noi.

Reșița nu e numai un orăşel, cl un domeniu întreg, până'n Moldova-veche pe Dunăre. In cuprinsul ei nu sunt numai uzinele – Essen-ul nostru – ci și cărbunii dela Secul și Anina, ferul dela Dognecea, fabrici pentru distilarea lemnului din pădurile nesfârșite, dar și exploatarea climei mediterane prin întinsa vie dela Moldova-veche. Totul ocupă o suprafață de peste 90.000 ha. Uzine, cuptoare, laminoare, fabrici de locomotive și pluguri, de punți și șine, sunt îngrămădite în fundul unei pâlnii de dealuri de pe care pădurile au dispărut. Fumegând zi și noapte, hornurile masive ale furnalelor înalte stau înșirate înspre Dealul Crucii, îndărătul zidurilor ca de cetate ce le încing. Iarăși zi și noapte nu mai contenesc sgomotele stridente, muzica modernă a întensei industrii omeneşti, contrast isbitor cu liniştea pădurilor lăsată în urmă.

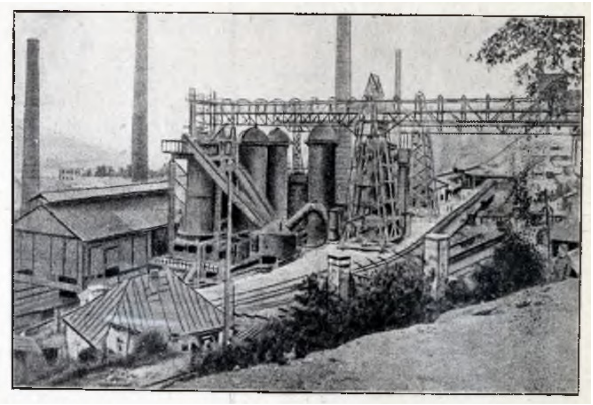

Fig. 95. Uzinele dela Reşiţa.

Aice înveți valoarea timpului și a muncii. O clipă nu e de perdut: ceasul câștigat e sporul crescut. Sunt glasuri neobișnuite; al omului nu se aude, cum nu se prinde bâzâitul de muscă în vâltoarea furtunii. Bătăi de ciocane, scârțiit de scripeți, zingănit de lanțuri, șuer de aburi sub presiune, într'o desarmonie aparentă, sunt împletite în simfonia vremurilor moderne, ce cântă transformarea energiei și a materiei, a necontenitei mișcări inerentă vieții.

Privind de pe Dealul Crucii, ghiceşti doar suflul constructor ce se ascunde în interiorul clădirilor afuma-te, negre, îngrămădite una'n alta, hornuri subțiri, înalte, aliniate ca nişte catarguri în port, cuptoare cilindrice, masive, printre punți de

metal, învăluite toate în nori de aburi, noaptea înroșiți ca într'un incendiu. Sufletul maşinilor nu-l prinzi de cât pătrunzând în lăuntru. Cântecul înăduşit afară, se întețeşte, se amplifică prin alte note mărunte.

Te-ai aștepta să vezi furnicar de oameni, alergând, gesticulând, țipând în graba lucrului, îndoindu-și spi-narea în opintiri doborîtoare. Rămâi uimit de lipsa lor. Nu-i zăreşti, decât unde și unde, izolaţi ori în grupuri mici. Pare că pândesc ceva. Acum se reped cu gesturi iuți, acum revin de strajă, în poziție de așteptare, tăcuți, atenţi.

Omul a devenit mașină, iar mașinile li-au luat locul.

Cu cât rătăceşti mai adânc printre ele, cu atât uiţi de realitate.

Ca atins de o baghetă magică, trăești în lumea poveştilor.

Pe deasupra capului, se mișcă un monstru curios. E o cutie de fer; atâra vezi din el de odată. Se înaltă, se scoboară, se dă într'o parte. Pluteşte în văzduh, dela sine, căci întunerecul sălii ascunde sârmele care'l ţin în aer.

Intinde mâni nevăzute spre a apuca o enormă lopată, încărcată cu bucăți de fer ruginit, adunat din sdren-țele locomotivelor schiloade, ori a vagoanelor turtite, părăsite pe liniile moarte din gări. Namila măiastră din văzduh o înalță, o scoboară, potrivind-o minunat ca să pătrundă în gura cuptorului din față. In clipa când lopata a ajuns în faţa cuptorului, oblonul se ridică; sdrențele de fer sunt asvârlite în jarul încins ce le cuprinde îndată, în vâlvătae incandescentă, încătușată în temniţa de cărămizi refractare. Maşina sburătoare se suceşte, apucă altă lopată. E lăcomia omului flămând, care îmbucă mereu, ducând la gură grăbit și cadențat, lingura încărcată cu mâncarea din strachină.

Curios să-ți lămureşti mişcările pasării de fer, ești mai atent. Atunci abea zărești că în apropierea ei stă un om, îndărătul unor geamuri de mica, ca să nu-l orbească lumina ori să-l dogorească jarul din cuptor. Işi fumează tacticos ţigara, întinzând mâna când ici, când colo, spre a pune în acțiune şi a regula mecanismul ce dă mişcări maşinei. Lopeţile cară mereu sdrențele de fer; cuptoarele îşi cască gura într'una, nesățioase, să le îmbuce. Te gândeşti fără să vrei la Flămânzilă din Harap-alb.

Treci mai departe, la alt spectacol, nu mai puțin minunat.

E concretizarea lui Păsări-Lăţi-Lungilă a lui Creangă. Sgomotul, semîntunerecul, tot ce vezi, te transportă în lumea fermecată.

Pe un plan de tablă lucie, în lungul căreia sclipesc mici tăvălugi de fer, a scăpat dintr'o cușcă ascunsă, o dihanie prismatică, în zale incandescentă. Speriată, ca ametită, nu-și găseşte loc. Tăvălugii în mișcare o mână de colo-colo. Atunci intervine omul. Cu cârlige lungi o prinde, cum prinde ciobanul oaia, înfigând cața în mițele încâlcite. Astfel o îndreaptă spre deschiderea laminorului.

Nici un gemăt.

Trupul maleabil se deformează, iar când iese din strânsura de fer nu-l mai cunoşti. E o enormă râmă strălucitoare, ce se târăşte spre a intra în altă gaură de unde iese de 2–3 ori mai lungă. Aproape nu-i ajunge spațiul să se întindă, iar când iarăși e apucată de ceafă şi vârâtă într'un nou laminor, capătul celalt se svârcoleşte în mlădieri pendulare, ca un șarpe uriaș, ce se sbate în spasmele morții. Din butucul de fer, în câteva clipe, a ieșit o şină.

Minunea e înfăptuită. Sdrențele de fer, asvârlite în toate gunoaiele, au ajuns din nou material folosit, în iadul de foc al furnalului înalt, o țavă de tun enormă, din cărămidă refractară, în pântecele căreia clocotește ferul scos din minereuri

amestecat cu cel topit din resturile lepădate ca netrebnice. In juru-i e liniște. Prin ferestruici de mică, contramaistrul pândește momentul potrivit, ca să deie drumul materialului topit.

Din pântecele de cărămidă țâșnește pârăul de fer, îndreptat pe sghiaburi de lut. S'a terminat. Lucrătorii stau și privesc; unii îşi aprind ţigara la jarul ce curge domol. Din vreme în vreme, cu vătrare lungi, trag la o parte sgura repede înegrită.

Ferul topit curge într'o enormă oală de lut. E jocul celor mai feerice artificii. In șuerătură de metal căzând din înălțimi, împroaşcă de jur împrejur stropi incandescenți, mănunchiuri de scântei, aurii, albăstrii. Îţi aduc aminte de stelele căzătoare, ce mor în adâncul văzduhului, după cum în drumul pârăului încins, se prinde în miniatură tot jocul fenomenelor descrise de astronomi, că se petrec în soare: pete solare, protuberanțe, flăcări ce pâlpâie o clipă, spre a muri repede.

Forțele sunt aceleași, ca și în manifestațiunile cereşti, deosebite doar ca intensitate.

Peste tot în hala ed e activitate neîntreruptă, în semi-întunerecul fosforescent.

Tabloul e acelaș ca și în vestita pânză a lui Mentzel. Singura deosebire e în progresul tehnicei. Pe atunci oamenii predominau ca număr, se trudeau din greu, pe jumătate goi. Dincoace, la adăpost, ei au fost înlocuiți cu mașini. Progresul e vădit în ce privesc detaliile. A rămas însă aspra poezie a muncii.

Din iadul sgomotelor și al căldurii, îndărăt la natura recreatoare. Imprejurimile Reșiței nu sunt numai hornuri, fum, viaducte şi instalațiuni diferite. Pe drumuri apropiate se ascund taine naturale, care fac regiu-nea asemenea celor din Carstul istrian. Puțin de te abați din drumul ce vine dela Anina, dai de minunata peşteră a Comarnicului, cu neîntrecute frumuseți de stalactite şi stalagmite, nestâlcite de vandalismul vizitatorilor; pârâiașul Ponieva face loc prin încăperile întunecate ale peșterii, când cu sgomot de cascadă, când cu murmur lin, când cu vâltoare de vârtej, dispărând în adânc.

Fig. 96. Peștera Comarnicului.

Șoseaua națională ce leagă Reşiţa de Oravița te transportă în peisagiile carstiene dela Crașova, sat însemnat, fiind o oază de slavi, nelămurită ca origine, vorbind limbă nici sârbească nici bulgară curată, fiind de credință catolică.

Din valea Bârzavei, treci în a Carasului, cu drum pitoresc, cu cheile adânci când iesă spre câmpie. Regiunea e numai doline, pâlnii săpate'n piatră, circulare, ce aduc aminte în miniatură de craterele lunare. Cum e în jurul Postumiei din Istria, așa e și aici. Sărăcia pământului numai piatră de var, contrastează cu folosirea până la sgârcenie a petecelor de lut roș îngrămădit de vâltoarea apei pe fundul dolinelor. Ochiurile verzi din ele contrastează cu restul ars de soare, unde şi unde în crăpăturile cu ceva pământ prinzând rădăcini câte un arbore pipernicit. Ca

încheierea drumului, privelișteа asupra ieșirii Carasului din strânsura stâncelor, cheile dela Prolas ca o despicătură în piatră, părețiі marginii de munte unde stau cuibărite casele din Crașova, cu urmele unei cetăți pe vârful stâncei, totul naşte un tablou original, la marginea apuseană a Banatului, din care numai prea puţine colțuri pitoreşti au putut fi schițate aci.

Prin Munții Apuseni

Cheile Turzii. – Trascău. – Turda-Aiud. – Aiud-Brad. – Roșia. – Cetatea. – Bucium. – Ţara Moților. – Valea Arieșului. – Deva-Beiuş.

S'au asemănat Munţii Apuseni cu Platoul central francez, atât după înfăţişare și caracterul lor geologic, variat, cât chiar și după firea populației.

Formează un scut boltit, care închide şi apără Ardealul în apus, între Mureş și Someș. Alcătuiţi dintr'un mozaic de roci, aspectul lor în amănunt este bogat în forme, une ori dela pas la pas. Apele tăind coastele în adânc, frumusețile sunt ascunse mai ales în văi, contrast mare prin sălbătăcia lor frumoasă, cu liniştea de pe înălțimi. Frământați, tăiați de sghiaburi strâmte cu greu de cucerit, au rămas locuiți de o popula-țiune curat românească; deprinsă cu asprimea naturii, hârşiți de nevoi, tenaci în vitalitatea lor. Sunt cunoscuți în general sub numele de Moţi, deși o parte din ei îşi zic Țopi, iar alta Mocani. Arhaismul vieții lor fac atracția Munţilor Apuseni, ca și minunățiile naturii, aici mai variate de cât ori unde, ambele împletindu-se în fermecătoare tablouri. Din păcate drumurile care duc în inima Munţilor sunt anevoioase. Adesea calul singur te poate transporta în părțile cu pitoresc deosebit. Mersul pe jos este cel mai lesnicios mijloc de a pătrunde în tainele munților.

Turda-Aiud, prin Trascău. Turda, oraşul amintirilor istorice de toţi cunoscute, dar și a fabricelor nume-roase care-l face unul din centrele industriale importante dela noi[7], e așezat aproape de vărsarea Arieșului în Mureş. Locul de așezare, între Munții Apuseni ce-i aduc răcoreală și Câmpia Transilvaniei ce-i dă forța gazului metan, l-a făcut important. Oraşul Potaissa, din vremea Romanilor, clădic pe ruinele orașului Dac Dierna, era legat prin șosea bătută, de celelalte orașe romane.

Deși în câmpie, împrejurimile sunt variate. Spre nord-est se întind coline domoale, marginea Câmpiei; peste dealul Feleacului şerpuește în largi cotituri drumul cântat, tăiat în două de granița actuală, arbitrară. Spre apus se înalță un prag de piatră ca o creastă numai ogoare, prelungirea Munţilor Trascăului. Ori de unde l-ai vedea, îți atrage atenția o despicătură îngustă în ea. Pe acolo ş'a făcut loc râușorul Hăşdate, tăind Cheile Turzii, după ale Bicazului, cele mai pitoreşti.

Nu poți părăsi Turda fără să nu le vizitezi. Ar fi pare-că la fel, ca şi când ai trece prin Milan şi nu te-ai închina în faţa Domului numai turle, turnulețe și statuete.

7 I. Simionescu. Oraşe România. Cartea Românească, Bucureşti. Ed. III.

De altfel e o preumblare plăcută, căci dela Turda până la intrarea în Chei sunt numai vre-o 8 km. Treci prin Sân-Mihai, sat de șes, aproape numai cu români. Casele acoperite cu stuf cele mai multe, sunt inundate de verdeață. Casele cu olane, care mai nouă cu acoperișul ca de cârmâz, care mai vechi, ruginite, stau împrăștiate în lungul coastei, printre pomi, dând un mozaic de culori variate. Pitorescul e mărit prin cele două biserici de lemn, cu turnurile ascuțite, cu cerdac în dreptul clopotelor.

Drumul urcă pe lângă cariere de alabastru, prilej de frumoasă Industrie locală, printre ogoare de popuşoi și câmpuri de lucernă. Nu se zăreşte nimic din Chei; în schimb nu-ți poţi lua ochii dela panorama largă a văii Arieșului. Dintre zăvoaiele de arini și plopi răsar hornurile fabricelor din Turda, iar mai încolo malul rupt dinspre Ghireş se întinde ca un gard gălbuiu, împrejmuind mănosul câmp.

Ajungând pe culme nici nu-ți vine să crezi ochilor. Dintr'o dată ai în față intrarea în Chei, un decor minunat, ca și când a apărut de după o cortină, aranjat de meșteri iscusiți în arta coloritului şi a plasticei.

Frumoase sunt și celelalte multe chei din cuprinsul României. Unele sunt mai mărețe, mai adânci, mai tăinuite. Intrarea lor întunecată deşteaptă fiori, pare că ai pătrunde într'un lung tunel, care nu ştii unde duce.

Cheile Turzii din potrivă, te îmbie prin farmecul așa de plin de înviorare chiar dela intrare.

Nici nu ai putea bănui podoaba locului, deprins cu peisajul din jur numai ogoare și islaz! Intr'o înfun-dătură de teren, e o pădurice, iar prin pădurice își face loc șuvița limpede de apă a Hăşdatului, pârâul care a despicat pragul, clădind minunea de frumuseță.

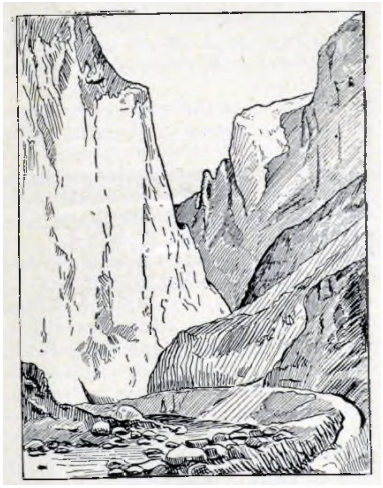

Fig. 98. Din Cheile Turzii.

Păduricea e în fundul leicei.

Variat e cadrul, marginea ei, De o parte sunt zidurile de calcar, dela intrare, asemenea unor ruini de cetate uriașă. O parte din zid e încă întreg, cu pete mai gălbii, locul proaspetelor surpări. Altă parte e mai năruită. La picioarele zidului sunt grămezile de bolovani, peste care a început să pue stăpânire un huceag de fagi. Marginea leicii este completată prin stânci ruginite de porfir, peste care se sprijină alte soiuri de pietre.

Naturii i se întovărăşește omul. Pe un dâmb de stâncă se mai păstrează un turn prismatic și câţi-va colţi din zidurile „unei mânăstiri'', care nu sunt “ după spusa unora, decât ruinile dintr'un castel, înălțat de cineva care avea și gustul frumosului

în natură dar și dorința liniştei depline.

Jos în fundul văii, străjuită de un plop înalt, moara bătrână stă de vorbă cu pârăiașul ce fuge printre bolovanii abea rotunjiți, pătați cu licheni. In gura văii se înalţă o mândră clădire nouă, la loc atât de potrivit.

Pe cât de pironitoare e priveliștea întregului tablou, ieşit dintr'o dată în față, pe atât de frumos este drumul.

Culorile variate ale ansamblului se întețesc prin împletitura amănunțită a detaliului. E ca o grădină fermecată. Sălciile mor de bătrânețe, cu trunchiurile înghirlandate de vieața nouă a plantelor mărunte. Plopii rămuroşi își întorc frunzele, – în abureala vântului, când pe partea argintie, când pe cea mai verde. Sunt mereu în tremurare.

Arini, stejăriș, fagi tineri sau brazi plantați, completează feerica învestmântare a naturii din toamnă, frunzişul fiind stropit cu grămăjoarele fructelor stacojii de păducel, aici zis pâinea-păsărilor, de cercelușii de mărgean din tufărișurile dracilei, de boabele negre ale socului sau de fructele de cârmâz ale măcieșului. Pictorul dornic să redeie colţurile fără pereche ale pământului românesc, n'ar putea dovedi aice cu ceeace i se oferă la tot pasul.

Numai intrarea în Cheile Turzii, răsplătește osteneala unei zile de escursiune.

Pe urmă vine și strâmtoarea despicăturei în piatră. Caracterele generale sunt aceleași ca și în orice chei de asemenea natură: păreți albi, goi, năruiţi, când mai apropiați de nu lasă să se vadă decât o șuviniță de cer albastru, când mai depărtați. Rar câte un arbore poate prinde rădăcini pe un număr răsărit de stâncă; singura podoabă sunt cultucele de iarbă de pe un colţ de piatră ori câte un strop vioi de flori.

Dacă toate despicăturile în calcar au acelaș tipar, variațiile sunt legate de condițiunile locale. Cheile Dâmboviței în Ghimbavu sunt mohorâte; te înfioară prin înălțimea zidurilor apropiate; par gata să te înghită. Cheile Bicazului sunt măreţe. Cheia Turzii în total e gingaşă. Nu-ţi trec fiori când străbați cei 2 km. şi jum. de drum, numai în tovărășia pârâului neastâmpărat, mereu în gâlceavă cu bolovanii pe care-i rostogolește când vine mânios, servindu-se de ei drept instrument de adâncit valea. Drumul îngust, numai pentru picior, acum e săpat în piatră, acum trece peste grohotişurile năruite, acum sub punți de beton. Și așa, pas cu pas, nici nu știi când se scurge vremea, mai ales că nu e popas în care tabloul să nu se schimbe chiar în cuprinsul restrâns al despicăturii.

Și deodată, la o cotitură, acolo unde deoparte și alta a drumului stau căscate gurile întunecoase a două peşteri, evocând tot ce imaginația poporului a legat de ele, soarele te liniştește lar lumina largă a cerului îți șterge orice îngrijorare. Cheile Turzii s'au sfârșit; la marginea ei surâd ogoarele, care se ridică de altfel și pe spinarea valului de piatră despicat, după credința poporului, de către Alexandru Machedon, ca să scape de duşmanii care-l urmăreau. Cine nu crede că e așa, n'are decât să se ostenească spre a vedea urmele copitei lui Bucefal; precum tot așa de sigur, după popor, se vede urma pașilor lui Machedon şi pe vârful lui Adam, pisc înalt de pe insula Ceilan, la marginea lumii.

Ieşind din Chei, poți ajunge în Pietrile, sate mari, de unde pe altă cale te întorci la Turda, deși drumului făcut te îndeamnă să vii tot pe el. La ieşire în asfințit de soare, farmecul e desăvârșit. Eşti complect izolat în mijlocul împletiturii de forme și culori. Rar câte o țarcă, în sborul iute, mai întrerupe liniștea deplină. Incolo:

țârâitul greierilor, bâzâitul muştelor mărunte, foşnetul frunzelor de plop și susurul pârâului, cântă în surdină imnul frumuseții veșnice. Bocănitul ritmic al morarului e toba, iar tălăngile vitelor clopoțeii.

Simfonia sunetelor se împlinește cu acea a formelor, a culorilor, spre a te prinde în vraja tainicii puteri de fermecare a naturii.

Celor deprinși, înainte de război, să-şi petreacă vacanța în vreuna din încântătoarele localităţi svițeriane sau tiroleze, le poate trece dorul acum, apucând drumul spre Trascău. Fără exagerare: înprejurimile Trascău-lui nu sunt mai prejos de ori care localitate din regiunile calcaroase ale Alpilor orientali.

Dela Turda apuci drumul Arieşului. Șoseaua se strânge tot mai lângă apă, căci valea începe a se îngusta, iar malurile devin stâncoase, deşi acoperite cu păduri aproape până 'n râu. Pe un umăr de pământ se înalță frumoasa biserică din Moldoveneşti, locul natal al lui Ion Micu Moldovanu, pe vremuri prepozit în Blaj.

Treci Arieșul, stavilit aici pentru a da putere electrică fabricelor de celuloză din Turda. Valea mereu se îngustează. Pe fundul ei abia are pe unde trece vijeliosul râu, întovărăşit de drumul de fer îngust, care duce la Abrud şi de şoseaua ce-i ține de urât. Drumul se înăsprește, când mărginit de păduri, când de păreți priporoși, care ruginii, care de lava. Stâncile separă din nou drumurile, ca la Poarta-Ferii, asemenea unor menhiruri uriaşe. Boschete de viță-albă cu fructele de mătase argintie, de hămei cu conurile ca mici lampioane japoneze, împodobesc colțurile tăinuite în lungul apei, umflată de ploi și curgând iute peste bolovănișul mereu rostogolit. E ca firea Moților din Ţara cărora își iea isvorul. La Buru, spațiul se mai lărgește ceva, fiind cruce de drumuri.

Calea ferată se ține de Arieş; un drum apucă pe valea Iarei, cu încântătoare tablouri, iar spre miază-zi, duce la Aiud.

La mijlocul acestui din urmă drum se află Trascăul, la 540 m. înălțime. Buru e sat mohorit. Dealurile astupă calea. Casele sunt așa de bătrâne, în cât peste stuful acoperișului s'a prins un strat gros de muşchi, împodobit cu trunchiurile cărnoase de Sedum înflorit. Spațiul prea restrâns, nu permite de cât cel mult creşterea vitelor. Grajdurile sunt mai mari și mai îngrijite de cât casele; clădite în două părți, sunt despărțite de șura fără uşă.

La o cotitură, peisajul se schimbă. Cum ai trece din gura de pivniță la lumina zilei, aşa se luminează când te-ai apropiat de Trascău. Constituţia geologică variată, o depresiune închisă între munți, dă un peisaj variat; pe o porțiune restrânsă de teren, vin alăturea colţi ruinați de calcar, vârfuri îmbătrânite de gneis ori colţi ruginiți de porfir. Ici sunt stânci golaşe, fără un pic de iarbă peele, creste ori căpățâne de zahăr, isolate. Mai încolo sunt pripoare acoperite cu arbori, iar în jurul sacului năruiturile măcinate s'au rostogolit domol, ca făina din gârliciul morei, dând pământ bun pentru imașuri ori chiar pentru ogoare.

Muntele Scaunului, înalt de 1130 m. se întinde ca o creastă între Trascău și Colteşti, de jur împrejur învăluit în pământul roșcat, folosit de ogoare trase în lungul feţii muntelui, ca niște prispe unele peste altele, spre a opri alunecarea pământului scump. La spatele satului spre apus, altă culme de stânci se înșiră ca niște turnuri ruinate, pe când printre crestăturile lor se iţesc vârfurile Bedelcului dinspre Arieş.

Romantismul peisajului din jurul Trascăului este mărit prin izolarea regiunei,

prin ruinele de munți din jur, prin îmbinarea pajiștelor, a ogoarelor, cu pământul roş, cu albul știrbiturilor de calcar, cu pădurea asvârlită pe spinarea vârfurilor mai mărunte. Când toamna împrăștie peste păduri pistruli frunzelor îngălbenite, iar soarele, poleleşte totul în aurul mai roșcat al razelor dinspre asfințit, nu poate fi îmbinare mai artistică de forme şi culori, ca în jurul Trascăului.

Și satul în sine e pitoresc. E vechiu cuib de coloniști nemți, aduși din Austria-de-jos, pentru a lucra în minele de fer din împrejurimi, pustii de multă vreme. In singurătatea lor, s'au maghiarizat cu totul. Din această cauză la ei se observă un frumos fenomen etnic. Pe vechiul trunchiu german s'au altoit caracterele maghiare. Iar reminiscențele inconştient păstrate ale obiceiurilor străvechi se zăresc sub acoperișul celor proaspăt căpătate. Însăși înfățișarea sdravănă a bărbaților, cu ochi mai balani, se deosebește de a adevăraților unguri. Românii sunt îngrămădiţi în Bedeleu şi Velișoara, cu aspre condiții de vieață.

Casele din Trascău, unele sunt înșirate perpendicular pe stradă, cu ziduri înalte între ele, cum e în orice sat săsesc. Altele însă mai la o parte, pe suișul muntelui pare că sunt case tiroleze, din butuci desgoliți până la jumătate de părete, încheiați la muchile casei. Acoperișurile iuți sunt sau de șindrilă sau, mai puține, de paie bătute.

Frumos e portul Trăscăoanilor, iarăși datorită originei lor. Se zice că e cel mai frumos din întreg Ardealul. N'ai bănui după hainele zilelor de lucru. Femeile poartă peste săptămână rochii albastre, încrețite în lung, o pestelcă tot albastră ori verde iar pe cap un testemel oacheș înflorit, legat la ceafă, sub părul strâns ghem. In picioare au mai totdeauna încălțăminte din piele roșie. Bărbații au portul simplu, cu ciubote, cu pantaloni de aba, strânşi pe picior, cu șnur roş la cusătură. Cămeșile sunt strânse la încheieturi, de regulă bogat cusute, iar pe umere îşi îi un sumăel scurt, cu multe fireturi colorate.

Mândreţea hainelor se arată în zilele de sărbătoare. Cameșa femeilor, strânsă la mânece, e numai culori oacheşe, frumos cusute cu ibrişin de mătase. Pe cap au o maramă de borangic sub care strălucește salbă bogată. Pestelea tot cu culori oacheşe, ghetele roşii, dau îmbrăcămintei o polichromie neîntrecută.

Meşteșugul vechiu al minerilor iscusiți a dispărut odată cu greutățile tot mai mari de a ajunge la mine-reurile de fer și argint. Azi locuitorii Trascăului au revenit la creșterea vitelor, la cultura intensă a ogoarelor iar unii sunt buni cioplitori de piatră.

Părăsești Trascăul cu părere de rău. Noroc că drumul până la Aiud însă este atât de plin de ademeniri, încât te mângâe.

Las în urmă frumosul Trascău și împrejurimile sale minunate. Lumina cerului înseninat în parte, se revarsă asupra munţilor, mărindu-le variația coloritului prin focul razelor de soare îndreptate ca dintr'un reflector, când pe un pisc, când pe altul, scoțând în relief albul pereților de calcare sau dând un colorit mai roșu petecelor de terra rossa, pământul de ocru ieșit din măcinarea pietrei de var.

La câțiva kilometri de Trascău, într'o poziție tot așa de romantică stă Trascăul-secuesc. Până la el drumul te farmecă. Pe dreapta sunt ţuguie de calcar spre care se ridică ogoarele muncite greu, cu haturi de arbori. Ogoarele par suspendate, iar tabloul este segantinian. În stânga drumului stâncile răsar ca vârfurile de oase dintr'un schelet uriaş. Printre ele grohotișurile pregătesc suișul arborilor, care

precedează pajiștele. E vieața de prefacere și în natura zisă moartă, deși vieața tocmai prefacere înseamnă.

La Trascăul-săcuesc iau naştere două pâraie care se îndreaptă în direcţiuni deosebite. Pe unul am venit; se varsă la Buru în Arieş. In lungul celuilalt e drumul spre Aiud. Sătișorul e format dintr'un pumn de case, dintre care ale românilor, la coada satului, le recunoşti îndată prin sărăcăcioasa lor înfățișare, acoperite cu stuf, cu beldiele de cânepă puse la sorit pe gard. Erau tolerați!

Pe o stâncă din apropiere, către apus, se înalță ruinele unui vechi castel aparținând stăpânitorilor feodali, de pe vremuri. Evocă zilele de luptă, frământările sociale şi politice atât de vii din Ardeal. În toate părțile sunt guri de peşteri, cari potricălesc masivele de calcar. Cea mai însemnată e cea dela Bedeleu din apropiere de Trascăul-secuesc (9 km. depărtare), lângă satul românesc cu acelaş nume. E vestită nu numai prin frumu-sețea podoabei lăuntrice cât şi prin osemintele de fiare cvaternare care se oploşeau în ea.

Drumul coteşte printr'un cuib de verdeață în care puținele căsuțe sărăcuțe din Vălișoara, sat românesc, sunt aproape inundate în frunziș de făget. Sărăcia pământului schimbă sistemul de lucru. O parte din ogor e lăsat un an să se odihnească. Chiar ciobănitul e altfel. Ciobanii se tocmesc fără plată, ci numai cu dreptul de a face stână pe ogorul lor, spre a-l îngrășa. Din această pricină nici vitele nu-s duse la munte, ci fânul e sco-borît în vale. Balega e un îngrăşământ de preț, ce nu trebue irosit. Când ai scăpat la lumină, crezi că drumul s'a isprăvit; e închis. In realitate prin şerpuiri largi ocolește la început părețiii drepți, goi, până când n'are ce face şi trebue să treacă printre ei. E iarăşi una din numeroasele chei care caracterizează partea răsăriteană a munților Apuseni. Locul e impresionant. Drumul și pârâul repede sunt prinși între doi pereți înalţi de calcar, din care unul, cel răsăritean e ca tăiat de paloş, vertical cu crăpături în toate direcțiile, unde și unde cu câte un pumn de iarbă ori cu câte un copăcel aninat nici nu ştii cum. Te miri cum poate să-și tragă hrana, oricât de anemiată i-ar fi vieața. Poporul i-a zis la „Cetate” acestui părete înalt, din cheia Poianei, numire care e la fel cu zidul de calcar dela podul Dâmbovicioarei.

Păretelui drept îi stă în față alţi colţi de calcar, care închid drumul ca un zăvor. Când ai scăpat din Chei, la Poiana și te uiţi îndărăt, ai o privelişte minunată.

Spre răsărit Rachişul, râpos și gol, se ridică din mijlocul năruiturilor acoperite cu păşune şi ciritei. E contrastul sărăciei pietrei calcaroase, sărăcia Karstului dalmatin și surâsul pajiștei verzi. Bolovani, năruiți din părete, stau îngrămădiți la intrarea în chei, ca şi când de curând s'ar fi dat o bătălie de uriași. Șoseaua, albă ca de cretă, în șerpuiri strânse își face loc printre bolovăniș.

Ai scăpat de calcar. De acum înainte până la Aiud satele stau unul lângă altele. Simți spațiul larg al văii rodnice şi primitoare. Dincolo, în defileu, e nevoia, străduința pentru traiu, aspra luptă cu pământul rodnic numai prin muncă deosebită. Dincoace e gâlgâitoarea îmbrăcăminte a ogoarelor și pometelor, a pășunelor grase și a pădurilor dese.

La Poiana, e transiția. Bolovanii de piatră învăluiţi în pământ roșcat să mai iței pe costișa dealului, iar conurile de dejecție aduse de puhoaie arată răscolirea pământului proaspăt format. E încă sărăcia. Căsuțele mici, tupilate, se înșiră în lungul drumului. Cacova însă e sat mare, curat românesc. Casele au tipul celor din Câmpie, cu acoperişul din stuf des şi gros, rătezat la capete. Gospodinele strânse la

o vecină, înșirate pe prispă ori pe scaunele dela poartă, torc caierele de lână albă, prinse de furca lungă, încristată. Cu hainele lor naționale formează un decor de hărnicie.

Incep pometurile. Regiunea e renumită pentru meri, i-se zice – spune Silvestru Moldovanu, – Țara poamelor.

Jos, apa Aiudului dă umezeală întinselor pajiști de pe vale; pe terase se așază ogoarcle, iar pe dreapta, până hăt departe sub poalele Pleșei, se aşterne codru frumos de stejari, proprietatea Colegiului Bethlen din Aiud. Pometurile de pe deal, împrejmuite cu gard de bolovani, încărcate ciucură de mere, dau locului o înfățișare de belșug și rodnicic.

La Magina peisajul e larg. Frumoasa biserică imposantă din mijlocul satului e pe o râdicătură; cadrează de minune cu zidul munţilor inverziți, care rămân ceva mai departe. O inscripție pe un modest monument te înduioșază: „Vouă care n'aţi venit acasă, vi se ridică această piatră”. Data: 1914–1919, spune toată durerea. O privire îndărăt asupra acestui colțișor de țară, îți desvăluie caracteristica marginii Munților Apuseni. Piscurile golaşe au rămas în urmă; par colțuri neînsemnate răsărite din valurile celorlalţi munţi împăduriți, care se scoboară în gheburi tot mai joase, împestrițături de pomi, ogoare și sate.

Incântător, mai variat, este drumul cu largi serpentine, ce duce dela Aiud la Brad, bun până spre Mogoş. E încântător și interesant prin romantismul peisajului, prin arhaismul populațiunii blânde, şi prea răbdătoare. leşi prin Aiud-sat, cu mulţi bivoli. Sărăcia se arată. La căruță nu trage de cât un căluț înhămat într'o parte a oiștei. Stânca Trascăului te întovărășește o bucată de vreme, pe când drumul prin Măjina cotește pe colnici joase, cu păduri de fag roșcat spre toamnă, apoi amestecat cu stejar, printre care petele de soare aruncă luminișuri ce măresc încântarea dată de lumina slabă a zilei de toamnă. Cu cât urci cu atât pădurele de stejar se îndesesc; în poene ferigile cresc ca niște tufișuri dese, exotice, înalte peste l m. După terminarea serpentinelor, de pe vârful golaș dela 1000 m, te bucuri de cea dintâi largă privelişte asupra părții răsăritene a Munţilor Apuseni. Cum s'ar ridica cortina la Operă, așa te trezeşti dintr'odată cu labirintul de dealuri înecate'n ceață. Ai impresia că în față se întinde marea leșietă, ca după o furtună. Ceaţa deasă, scamă alburie, acopere șesul depărtat al Mureșului, se urcă printre văile din munți, schimbându-i în roiuri de insule. Mestecenii cu frunze aurii dau podoaba locului, formând un tablou al liniştei.

Lângă tine seceta a ars ultimul fir de iarbă. Au rămas numai scai cu puf argintiu, la umbra cărora surâde câte o albăstrea, mai sinilie înainte de moarte.

Crestele dinspre Râmeți se înșiră deasupra pădurii, mărind decorul ce-l admiri de pe lespedea de lângă crucea masivă de piatră, ce-și înalță brațele pe ecranul albastru al cerului.

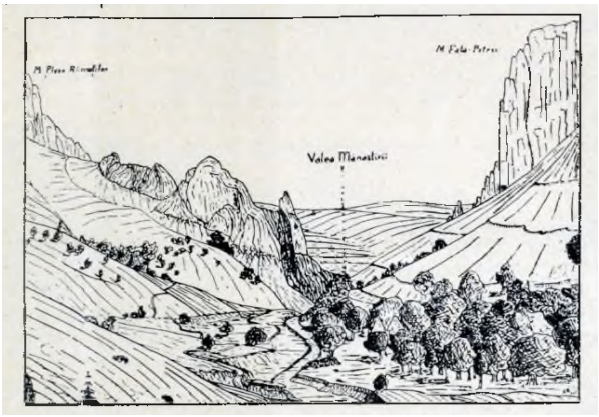

Fig. 99. Cheile Râmeților.

Casele rezlețe, cu acoperiş țuguiat, se îngrămădesc unele în altele, în jurul bisericuței de lemn, cu câte un plop piramidal ori chiar vre-un brad singuratic, ce contrastează prin silueta lor întunecată, cu vioiul colorit de toamnă din jur. In colo arbori chinuiți cu crengile tăiate pentru hrana oilor pe iarnă, prăjini cioturoase, numai în vârf cu un pămătuf de frunze, dau dovadă de asprimea traiului. Pe faţa muntelui stau holdele, cu sistemul caracteristic de cultură.

Din 4 jugăre două se samănă, două se lasă miriște spre îngrășare și odihnă, pământul fiind slab, spălat de ploi. Cârdurile de oi albe, nici nu ştii ce pasc, iar casele cu căciula lor de paie trase pe ochii mici de ferestre, stau grupate câte 2-3 grămadă, ca spre apărare. Drumul urcă mereu între colțuri tăiate'n piatră. Pâlcurile de case se înmulțesc, căsoaiele cu acoperiș tot țuguiat sunt presărate pe costișele cu ceva iarbă mai multă. Mici ogoare de ovăz, nesecerat nici la începutul lui Octombre, stau asvârlite la înălțimi ca nişte cârpe întinse la uscat. Ovăzul e mai scump aici de cât aurul. Tăiat cu grijă, snopii sunt cărați cu brațele până unde pot fi încărcați pe cai ori măgari. De pe crestele Râmeţului, numai bolovani de piatră, ca arse, cu simpli tufa-rișuri verzi printre ele, zarea se înviorează. Peste Peatra-Caprii şi Peatra-Cetii dinspre Intregalde, stâncele luminate de soare, ce răsar deasupra munților, văzute și de la Alba Iulia în ceața depărtării, se prinde și silueta Carpaților. Mânăstirea veche, cu ferăstruici cât pumnul, cu acoperiș de tablă roșie stă înălțată pe umăr mai verde, ca și când ar lua în ocrotire satul din vale. Indărătul ei se ridică zid de piatră albă. Ea domină valea. E satul primitiv, încremenit așa, neschimbat de sute de ani. E satul caracteristic Munţilor Apuseni, cu miezul în fundul văii, mai la drum lesnicios, cu grupuri de căsuțe asvârlite ici și colo, unde se nimereşte o palmă de loc mai netedă, la fața muntelui, bătută în plin de soare. Din generație în generație, s'a adăogat casă lângă casă în jurul celei bătrâneşti. Ici e sătucul Floreşti căci familia de origină era a lui Florea, dincolo Costineşti, satul lui Costin. Sărăcia și ea s'a păstrat din moși-strămoși. Averea se cântărește după cele câteva oițe, vite ori călutul blând, ascultător, resignat ca și stăpânul său.

Te-ai aștepta la fețe aspre de oameni, ca și locurile în care trăesc. Bătrânul cu plete albe, cu căutătura senină și blândă, te întâmpină cu drag, doar mirat de vizita neașteptată.

E deprins cu sărăcia, uitat cum e de toți. Răsvrătirea firească nu i-a pătruns în inimă, deși e urmașul celor care l-au înțeles pe Horia.

Ieșind din poarta strâmtă a Râmeţului, o nouă groapă se deschide cu un alt cuib de case.

Incremenit la vederea mașinilor, ciobănașul abia știe să spue cum îl chiamă. E

aproape de amiază, dar el n'a pus încă nimic în gură. A pornit la oițe cu noaptea în cap; până ce va ajunge acasă, sus, sub stânca priporoasă, va mai trece un ceas. E ucenicia vieţii ce-l așteaptă, asemenea cu a părinților lui. Pitorescul îl dau casele rezlețe, spre care duce cărăruia bătută șerpuind pe coasta povârnită. E singura legătură cu vecinii deci cu lumea largă. Când iarna nămeții astupă valea, viața se restrânge săptămâni întregi în căsuţa de bârne, în care abea dacă găseşti o unealtă de fer. Cu ferestruicele cât pumnul, cu streșina trasă până aproape de marginea cerdacului, vieaţa socială e redusă la cea familiar. Biserica e departe, în fund de vale. Școala e și mai departe. Se lămurește de ce ciobănelul de 10 ani, nu ştie să-și spuie nici numele.

Dela Râmeți urci coama petroasă a Tarcăului, peisaj frumos dar cu sărăcie mare. In toate părțile văiugi puţin adânci, cu verdele adăpostului, măresc polihromia în adevăr plină de farmec. Satele sunt răsfirate. Două trei case la un loc capătă un nume deosebit. Sunt case de bârne, încheiate la colțuri, cu acoperișul înalt de fân, cu stâlpi subțiri în jurul nelipsitei prispe. In jurul lor stau îngrămădite stoguri de fân, de nu știi din depărtare, să le deosebeşti de case. Peisajul e împestrițat cu cârduri mărunte de oi, cu dungile sărăcăcioaselor ogoare în curmezișul muntelui, ca la Trascău.

Fig. 100. Poeni lângă Ponorel.

E frumoasă natura cu vrăstarea gheburilor de calcar, cu pajiștele stropite de ametistul brânduşelor de toamnă. Dar totul îţi spune nevoile mari în care trăesc mocanii, cum li se spune locuitorilor dela Râmeți și până la Mogoş. Scunzi de statură, cu un abur de tristeță amară pe față, vieața lor e o aspră luptă cu natura frumoasă dar cam ingrată; cu toată munca grea nu le dă cât le trebue pentru hrană. Numai vitele și oile, crescute în mai mare număr, de unde poate și numele, cât le mai ajută să nu fie mereu flămânzi. Și totuși țin la locurile lor frumoase dar aspre. Sunt dornici de libertatea în care trăesc. In răscoala dela 1848, ca leii au tăbărât cei din Râmeți conduși de tribunul Fodor, asupra armatelor ungurești, oprindu-le în loc. Cu mintena-șul lor scurt, tundra albă de pănură, purtată iarna dar și vara, cu cioarecii tot de aba, cu opincile încă obișnuite la bărbați ca și la femei, au mers sprinten; sunt vioi. Femeile și ele poartă aceiași țundră peste cămeșile de bumbac ori cânepă, cu cusuturi sobre, negre, cu opreg negru în față și zadie de lână roșie cu vârci negre la spate; se pun la muncă deavalma cu bărbații, în afară de gospodăria casei.

După ce treci creasta Tarcăului se deschide un nou decor. E punctul culminant. Admiraţia devine închi-nare în faţa naturii, de o frumuseță rar întâlnită chiar și prin regiunile alpine.

Ținutul este frământat. Mişcările geologice intense, au scos la iveală pe o

suprafață mică roci felurite, ce dau peisajului și vegetațiunii o variaţie mare. Prispa de piatră pe care se înalță biserica din Brădești des-parte două văi cu decor deosebit. Valea Brădeşti apucă spre Mureș, îngustă, mărginită cu colțuri de stâncă albă ce răsar din învelișul arămiu al fagului. Casele stau acățărate unele deasupra altora, de crezi că alunecă satul în vale.

Valea Poenii se deschide în spre Arieș. Alte pietre, alt decor. Coastele sunt mai trăgănate, numai iarbă şi pâlcuri de arbori cu haine felurite de toamnă. Deoparte, în fundul văii, se înalță munţii Bedeleului, râpoși, goi, semeți; peste toți domină plaiul neted, înalt, al Muntelui Mare, cu profilul ca o curbă largă, prelungă, trasă pe ecranul cerului senin.

Sub el, în fund de vale, biserica din Ponor strălucește ca o pată de cârmăz. O pânză ușoară țesută din petalele brânduşelor dese, se aşterne în păşunea aice mai verde. Grupuri de oițe albe, câte o văcuță tarcată, alb cu portocaliu, măresc mozaicul de culori, întregind tabloul zugrăvit de natură.

Uiţi de sărăcia și resignarea poporului, care-și duce vieața, aceeași cu a strămoșilor depărtaţi.

In jurul caselor cu acoperișul țuguiat e hărnicia de furnică din preajma iernii, cu atât mai demnă de relevat cu cât sărăcia e mai mare. Grija de căpetenie e pentru vite, adăpostite în grajduri ce nu se deosebesc de locuințele oamenilor decât prin lipsa ferestrelor, a vetrei și 2 paturilor de scânduri.

Vitele şi oamenii trăesc într'o tovărășie duioasă. Unii pe alţii se sprijină în traiul comun. Incolo alte griji nu mai există; alte preccupări sunt de prisos. Doar rarul dangăt de clopot din turnul bisericii, deosebește vieața de acum de aceea din vremea neolitică. De aici însă drumul devine aspru. S'a terminat cu „Calea comitatensă'“, proectată până la Abrud. E drumul natural, obişnuit, care trebue să-l înfrunte locuitorii din partea locului, măcar că duce la marele sat Mogoș, ca și Ponor, centrul mocănimii din Munţii Apuseni. Podurile rupte, te îndrumă prin vadul apelor iuți. Urci, scobori, prin ponoare; cu greu înaintezi printre casele tuguiate, dar cu acoperiș de șindrilă unele. Bisericele și ele de lemn, au turnul ascuțit, svelt. Cultura e mai variată. Meri, nuci, cireşi alcătuesc pometurile. Porumbul e mai întins, cânepa mai deasă.

Din Valea Mogosului, drumul începe din nou a urca prin păduri din rariștea cărora, se întrezăresc înălți-mile Negrilesei spre nord. Geamănile cu două gheburi gemene. Prinzi cealaltă față a înălţimilor din inima Munţilor Apuseni, fără svâcniturile stâncelor de calcar. Și astfel drumul te duce până la Abrud.

Abrudul orașul de căpetenie din „Terra Tzopus'“, de demult, ţinutul Ţopilor de azi, de și Țopi se socot Românii de dincolo de Câmpeni, înspre Vidra și Albac.

Are înfățișarea orașului de munte. Ca și Câmpulungul din Bucovina, nu este străbătut de cât de o stradă principală, porţiunea din șoseaua națională ce vine dela Alba-Iulia, trece prin Zlatna şi apucă pe Valea Arie-șului către Turda.

Râușorul Valea-Abrudului, nu e prea mare. N-a avut putere să-şi lărgească lunca. E strâns în lung de două coame de munţi, cu coaste destul de iuți spre a nu da voie oamenilor să-și urce casele prea sus pe ele. De aceia locuințele dese, cu grădinițe cât palma, dar numai flori, se opresc la marginea văii; cele câteva străduțe, pavate cu bolovăniș, puțin se depărtează de strada principală. Când vin năpraznice, puhoaiele munților împotmolesc curţile și casele cu bolovănișul

răscolit.

In lungul străzii mari, clădirile, multe cu două rânduri, fără zorzoane, formează zid neîntrerupt, până în dreptul unde e piața, largă, mai întotdeauna învăluită în liniște deplină. Aice sunt, una lângă alta, cele trei biserici străine: reformată, catolică și unitară. Una e cu turn prismatic, în vârf cu o piramidă scundă ca un enorm cristal de cvart; alta e cu turn sfârșit cu o boltă, iar cealaltă are turnul svelt, cu săgeată ascuțită. Cele româneşti sunt la o parte, la marginea dinspre răsărit a târgului, drept sub coasta muntelui. Una e greco-catolică, alta greco-orientală, a treia, mai dela vale, zidită la 1774, e în Abrud-sat, care prelungește Abrudul către gară, de și nimic nu arată unde începe unul și sfârșește celalt, de cât doar pavajul mai îngrijit în Abrud-târg.

Abrudul a fost Vechiul Alburnus-major, centrul băieșagului din jur, doarme azi în pacea apusului. În piața-i pavată cu bolovani doar în zilele de iarmaroc cât mai e forfotă. Altfel sună trist, cu ecou prelung, cele 12 lovituri ale ceasornicului din turnul bisericei reformate. In piața Abrudului ca și în Piazza S. Marc se prinde acelaș cântec. Viața orașului era legată de dărnicia munţilor vecini.

Aceştia au devenit sgârciți; ș'au ascuns aurul în adâncuri greu de pătruns. Vremea veseliei a trecut. A ajuns legendă obiceiul primarului de demult, care încălța cismele cu potcoavele şi talpa de aur, ca să păşeas-că pe aur, Duminica, spre casa Domnului.

Abrudul azi moțăie, așteptând minunea ca munții să'şi deschidă din nou tainițele în care s'au ascuns comorile. Până atunci doarme și visează la vremurile de bogăţie de odinioară, ca și la zarva zilelor când „Crăișorul munților” își apăra cu îndârjire pământul necotropit de străini. Căci dacă Abrudul avu zile de belșug, în vremea când era opidum montanum, are şi vremuri de glorie neştearsă, când adăpostea pe Avram Iancu și gloatele lui înarmate cu furci și coase, ca și tirolezii lui Andreas Hofer, veşniciți în pânzele lui Defregger.

Nu e vorbă că nici în revoluția lui Horia, Abrudul nu fu liniştit, dar cartierul general al lui Vasile Nicula Ursu din Albac, era mai mult înspre Zlatna: Nemeşii cunoscură însă groaza, când Horia, cu Giurgiu Crișan, porni către Abrud.

In preajma Abrudului se petrecură însă acele eroice lupte ale moților cu armatele regulate ungurești, nu mai puțin demne de slavă în multe privinți ca ale vechilor latini, când și femeile luau parte la apărarea vetrelor primejduite. In Abrud, în casele familiei Suluțiu, s'au adunat fruntașii români, trimețând în delegație pe Iancu la Sibiu. Aici în Abrud, a fost Iancu surprins de armatele lui Hatvani, împrăștiate apoi ca pătârni-chile de urgia Buciumanilor, care se aruncau, la gura Cernii, cu mânele goale asupra tunurilor, ținându-le în loc. Tot în imediata apropiere a Abrudului, a fost bătută şi armata lui Kemeny, de n'a ştiut comandantul cum să se strecoare mai pe furiș, scăpându-și doar vieața. Fiecare colț de munte ar putea să povestească scenele de nemai întrecut curaj, desfășurat de moţii lui Iancu.

Toate s'au stâns, numai natura şi-a păstrat acelaş decor, variat şi domolit.

Urci coama trăgănată a dealului din dosul foastei școli normale ca un castel. Roua dimineții nu s'a topit încă. In locurile mai adăpostite stă prinsă de flori și frunze ca o maramă rară, filigramă de argint, asvârlită peste pajiștea verde și grasă. Cu cât urci, cu atât încep să se iţască vârfurile munților cu aspecte atâr de felurite, farmecul locurilor acestora.

Cel dintâi se iveşte Vulcanul, asemenea Oculașului de pe Ceahlău, cu păreți

rupţi din toate părțile. Strălucesc în bătaia soarelui abea răsărit colțanii ca de marmură, din jurul lui. Cu spinarea puţin 200 încovo-iată, cu un capăt mai înălțat, pare un dulău împietrit ce stă de pază locurilor. Muntele acesta, în isolarea lui, te fascinează. Ii urmărești îmbrăcămintea culorilor schimbate după lumina soarelui. Il zărești de departe. Când ești jos, la poarta bisericii din Abrud-sat, în perspectiva unei uliţi strâmte, Vulcanul îţi închide zarea. De pe Stiurţ ori Cetatea Roșie, el îți atrage întâi privirea, iar când ești pe Detunata, uiţi coloanele de basalt de sub picioare și priveşti Vulcanul în deplina lui desfăşurare.

Strâmba mai spre miază-noapte, apoi Muntele Mare ca un larg dom, închid cadrul priveliştei largi. Sunt sobri în profil, pe spinarea lor se sprijină marginea cerului. Nu-ţi surâd însă; nu te îmbie să-i cercetezi, Vulcanului dinspre apus, îi corespund gurguiele celor două Detunate în spre răsărit și Vulcoiul cu fruntea despicată. În cadrul acestor munți, se întind alții, mai mărunți, cu spinările ondulate, cu coaste trăgănare.

Fig. 101. Muntele Vulcan.

Petele caselor văruite, împrăștiate rezleţ, strălucesc pe coastele dela față, bătute de soare. Pâlcuri de păduri, petece aurite de holde, covoare de trifoişti ori pășuni, alcătuesc mozaicul tabloului încadrat, în mijlo-cul căruia, stau grămadă casele din Abrud, înşirate în lungul drumului mare. Liniştea e așa de deplină, pe Stiurţ, turnul de observare mai apropiat, în cât mai că auzi fâlfâitul celor doi fluturași cărămizii care se hârjonesc în preajma unei tufe de cimbrişor, cu florile împurpurate de fericire. Pe bolovanii de lavă măcinată din jur, se așează o clipă o codobatură neastâmpărată spre a se pune, ţupăind, mai încolo. Nu e singură. Se joacă deascunsele cu o altă tot așa de sprințară tovarășă. De departe se aud bătăile ciocanului în coase iar o gospodină strigă ceva vecinii aflată în curtea cea mai apropiată, la câteva sute de metri. Vieața tot de fața pământului se leagă mai cu temei, de și visul localnicului se îndreaptă spre vâna strălucitoare din măruntaele pământului.

— De unde vii! mă întreabă un abrudean ce mâna pe sghiabul unui puhoi slăbănogul căluț, care se opintea să târâie un maldăr de crengi.

— De pe Stiurţ, îi răspund.

— După băieșag?

–– Sunt alții destui care urcă munții, după aur, îi zic.

— Ie! Cu toții se întorc cu buzunarele goale, încheie el cu o ironie Tristă.

Roșia. In jurul Abrudului, se găsesc localităţi, care concurează între ele, fie prin importanța minieră, fie prin frumusețile naturale, variate la tot pasul.

Când te abați din drumul mare ce duce la Abrud şi apuci înspre Roșia-montană, te întâmpină o muzică stranie. Călătorul rămâne nedumerit. Dacă se întâmplă ca și

vântul să șuere printre frunzele de mesteceni, rezletiți pe coastele numai bolovani ruginii, muzica e şi mai bizară. Fâșâitul frunzelor, șuerul crengilor mlă-dioase biciuite de vânt, se îmbină cu vâjâitul apei care curge din repezişuri în repezișuri, în trâmbe când mai groase, când ca niște suluri de pânză. Ceia ce dă acestui obişnuit cântec al naturii o originalitate neîntâlnită aiurea, sunt nişre tocănituri, în cadențe regulate, dar în tonuri deosebite, când ca niște lovituri de crengi uscate, cu sunet sec, când mai înădușite, cu sunet domolit. Pare că sunt râpăeli de tamtamuri lovite în ascunzișul tufișurilor.

Taina se desluşeşte îndată. In lungul drumului sunt înşirate numeroase steampuri, forma cea mai primi-tivă de sdrobit piatră auriferă. De cum intri în valea tăinuită, cu munții găuriţi de mine și până ce ai trecut dincolo de ultima casă din Roşia, muzica steampurilor te urmărește.

Din zori și până târziu în întunericul nopții, sgomotul lor nu mai conteneşte.

Mecanismul e simplu de tot, ingeniositatea celui dintâi inventator care a pus stăpânire pe puterea apei curgătoare. Vâna de apă adusă pe un sghiab, învârtește o roată, ca şi roata morii. Axa acestui embrion de turbină, un butuc gros de copac, este prevăzută cu niște dinți de lemn, bătuți cu multă socoteală. Invârtindu-se butucul, fiecare dinte ridică până la o oarecare înălțime un pilug, zis săgeată, şi-l lasă apoi să cadă, apăsat, peste piatra ce cuprinde aur în ea. Pentru ca vârful săgeților să nu se tocească lesne, iar lovitura să fie mai grea, sunt căptușite la capăt cu câte un degetar de fer ori cremene. Un curent de apă spală piatra mărunțită. Firul sclipitor de aur, mai greu, rămâne amestecat cu mâlul produs din sfărâmare.

Fig. 102. Steampurile de lângă Abrud

Tot cu ajutorul apei, căci mercurul e prea scump, fluturașii de aur sunt prinși pe miţele unei pâsle flocoase. E aşa de puțin, în cât uneori nici nu se scoate într'o zi cât greutatea unui fir de cucuruz, o batcă, unita-tea de greutate în partea locului, cam o treime dintr'un gram. Totul a rămas primitiv, până și unitatea de măsură, deși sistemul e acelaș ca și în uriașele steampuri mecanice dela Brad, cele mai mari din Europa și care te asurzesc cu sgomotul pilugurilor grele, în cadențe mult mai scurtate. Steampurile primitive sunt paşii copilăriei, timizi, dar plini de farmec; sunt sărăcia muncii individuale față de forța mecanică ieșită din turbinele cu numeroase învârtituri pe secundă. E trecutul individualismului în fața puternicilor societăți pe acțiuni.

Forța e luată dela pârăuașul care curge peste bolovani ruginii, având apa ca laptele de nămolul scos din atâtea ciocane, câte sunt în drumul lui. Steampurile nu sunt așezate numai jos, în albie, printre arini. Apa e trasă prin sghiaburi în sus pe coastă. In dreptul acestora pârăul e sec, pentru a primi din nou apa ce i s'a furat și

care a trecut din steamp în steamp, curgând din cascadă în cascadă. Sgomotul fugii sglobii, auzit de sus, pare zumzetul unor roiuri sălbatece de albine. Cadrul naturii e pitoresc, muzica generală e original. Tablou-rile întâlnite la tot pasul sunt unice. Nu le mai găsești în România, nu le întâlneşti în Europa 'ntreagă.

Pietrile au ajuns însă de o sgârcenie îngrijitoare. Truda e slab răsplătită. Sărăcia se întinde tot mai mult pe locurile unde odată domnia huzurul minerului cu chimirul plin de galbeni. Sus, la munte, minele sunt părăsite cele mai multe. Gurile lor, una lângă alta, stau ca pete întunecate, ce duc în cotloane unde nu se mai aud lovituri de ciocane. Vinele de aur s'au ascuns în adânc; dinamita e scumpă. Cramele sunt năruite. Râzna, vagonetul, a înţepenit la gura minei, pe şinele de lemn.

Obiceiul vechiu e greu însă de părăsit. Atâta vreme cât apa curge, steampurile ţăcănesc mereu. Pentru a le da hrană, să răscolesc năruiturile minelor romane, se cară prundișul din albia râului, se adună în desagi sfărămăturile de lângă gura minelor odată vestite prin bogăţia lor.

Măgărușul răbdător rupe firele sărace de iarbă dintre năruiturile munților, așteptând să i se umple cu piatră tarul, părechea de coșuri de nuele din spate. Apoi, încet-încet, mânat de un copil galbăn la faţă, păsește cu prudență pe cărăruia ce duce la steamp.

Acolo sunt adunați toți din familie, afară de cei mai în putere care au apucat drumul pribegiei spre Comăneşti, Anina ori Petroșani spre a scoate aurul negru în locul celui sclipitor de acasă, ascuns în măruntaele munților. Copiii cară pietrele, în care cu toții își pun nădejdea. Bătrânii stau cinchiţi în jurul pânzei de apă ce se resfiră peste nămolul ieşit din măcinișul săgeților. Cu priviri înfrigurate pândesc fluturaşul mărunt slobozit din încleştarea pietrei. E aurul mult așteptat strâns fir cu fir, fără să ajungă a se aduna atâta cât să alunge sărăcia din casă.

Ciocăniturile săgeților cântă mereu acelaş cântec, auzit ori unde s'a arătat vre-o vână cât de subțire de aur, în Munţii Apuseni, ca și în Alasca ori în întinsele deșerturi din Australia. E suferința nădejdei neîmpli-nite; sunt frigurile bogăției râvnite, care duc în mormânt. E nestarornica stăpânire a ei, chiar când norocul surâde o clipă.

Năluca potcoavelor de aur, ajunse legendare, ține în jurul steampurilor pe cei care se stâng cu mânele încleştate în mâlul cenușiu aproape sterp.

Roșia a fost odată cel mai vestit centru aurifer. Dovadă sunt casele care înconjoară piața pavată cu bolo-vani rostogoliți, printre care însă iarba creștea din belşug. Sunt case cu două rânduri, cu soclu de piatră, cu uși ferecate; în părţi, nu rar se vede zidită câte o piatră sculptată, de pe vremea Romanilor. În casa lui Drăgan e ţintuită o frumoasă placă de sarcofag, cu figurile a doi bătrâni ce plâng pe cei doi copii dispăruți, iar în colțuri sunt sculptate capete de lei.

E o bucată care ar face podoabă unui muzeu.

Satul a păstrat din pitorescul naturii rămase aceeași, impasibilă. Ulițele strâmte, întortochiate, urcă printre căsuţe mai modeste cu grădiniță cât de abia ai unde te învârti, dar în care strălucesc florile rubinii ale fasolelor urcate pe haragi, iar prichiciul cerdăcuțului îngust e împodobit cu mușcate înflorite, ce-ţi surâd.

Intr'o parte, chiar cum intri în sat, se înalță ca o săgeată turnul prismatie al bisericei greco-catolice, cu muchile încondeiate cu roșu, cu alte patru turnulețe sub acoperișul ţuguiat, răsărind dintr'un stufăriş verde de arbuşti, profilîndu-se pe

munții ruginii din fund. Mai încolo e biserica ortodoxă aproape la fel, numai fără turnulețe. Pe pietre romane, patru căpriori susțin acoperișul unei cruci. E suprapunerea celor două civilizaţiuni, din care cea veche mai impunătoare prin depărtarea originei ei, Mărturia cea mai imposantă a vremurilor depărtate, nenăruită încă, se ridică neclintită în sudul satului; E Cetatea.

Fig. 103. Cetatea.

Indărătul satului, ca un amfiteatru, se înalță conuri de munți, unele de lavă, mai toţi cu fețele numai răni vii, fără un arbore pe ele, ci cu numeroase pete negre, gurile de băi, cele mai multe părăsite. In lăuntrul munţilor se întind în toate direcțiile canale de cârtițe, întortochiate, dând unele în altele, în lături ori dintr'un etaj în alt etaj. Orlea, Igrenul dinspre Miază-noapte, cu Gârda, Rotundul ori Vârșul la spate, ca şi Lechin dinspre răsărit ori Cârnicul şi Cârnialul spre miază-zi nu mai sunt de cât ca nişte uriașe spongii cu scheletul fie din trachit fie din gresie. Azi cele mai multe guri sunt pustii. Rari sunt îndrăsneții care mai stăruesc să destupe canale umplute cu pietriș și să atace piatra proaspătă.

Ce bucurie când după ani de trudă găsesc cele dintâi scânteieri ale metalului cu luciul blând. Vestea se răspândește ca fulgerul, trezind speranțe de înviere a timpurilor trecute. Un fior de înfrigurare cuprinde pe proprietarii minelor părăsite, iar săgețile steampurilor și ele pare că lovesc mai sonor în piatra ce li se aduce din scormonitura grohotişurilor asvârlite ca fără valoare.

In odăile strâmte dar curate, ca nişte campamente provizorii din depărtările Americei, vrednicul proprietar al unei mine ce dădea speranțe, urmașul unei străvechi familii de mineri, arată cele câteva „Stufe”, de curând găsite prin săpături în măruntaele proaspăt deschise din munte. Ai zice că sunt frunze poleite, lipite de piatra ca de cremene. După cum aburii încrustează iarna geamurile cu ramuri de ghiață fel și chipuri, aşa şi răsuflarea vechilor vulcani, venită din adânc, a impregnat roca prin care a străbătut, fir cu fire cât macul, abea vizibile, fie cu foi subțiri pe fețele crăpăturilor mai largi. Une ori apa râurilor, steampuri naturale, fără-mițează piatra, iar aurul mai greu, rămâne 'n drum, amestecat cu nisipul din albie. De aceia Arieșului i se zice Aurariu.

Naturei nu-i pasă de timp. Măcinarea pietrelor se săvârşeşte încet.

Omul n'are vreme; viața lui e scurtă, iar poftele mari. Atunci se îndoaie de mijloc, își încordează brațele, asudă din greu, iea în ajutor dinamita, se târăște ca și cârtița în cotloanele întunecate din lăuntrul muntelui. Vinele de aur au însă un drum capricios. Ici se umflă ca o gușă. Când minierul a dat peste asemenea pepite, s'a făcut dintr'o dată om cu stare. Poate să nu se mai ostenească, dacă nu are prea mari pretenții. Alteori vinișoarele abea se văd. In întunerecul minei sclipesc ca

niște ochi mărunți de ființi înșelătoare, care chiamă pe minier mai la adânc, tot la adânc, până când de odată se stâng.

In taina lăuntrului munților se petrec adeseori adevărate tragedii, cu sbuciumuri grele, cu înșelăciuni și chiar omoruri. Unii se pândesc pe alții; cu toată taina, când se găsește o vână mai bogată, știrea repede se află; naşte patimi de stau oamenii ca fiarele la pândă.

La Roșia se ridică un munte izolat, gol, năruit.

Printre bolovanii rostogoliți, ruginii, crește doar câte o tufă pitică de tamarici, cu frumoasele flori violete adunate în spicul din vârf. E Cetatea-Mare, cu înfățișare în adevăr de ziduri sfărâmate. E locul minelor romane, atât de secătuite în cât de atunci nimene nu s'a încumetat să mai sape altele noui în ele. E unul din acele numeroase puncte de ademenire pentru aurul sclipitor, care chema spre el, ca și flacăra albăstruie pe coasta de deal, cohortele de colonişti veniți cine ştie de unde din Peninsula Balcanică, ori din cea italic.

Își poate oricine închipui muntele, azi gol un furnicar de sclavi târâți din văile ascunse ale Hațegului, Hunedioarei ori chiar din depărtări. Lava ca de cremene, respinge loviturile de ciocan așa de tare ce e. Dar frunzulițele de aur care sclipesc în vre-o crăpătură, au glas hotăritor.

Departe, departe, pe țărmurile Tibrului, mâini tremurătoare de grijă, așteptau ploaia aurului ca să liniş-tească poporul. Și legionarii loveau de zor cu gârbaciul, spinarea sclavilor iscoviți de muncă. Aur, cât mai mult aur, trebuia scos cu înfrigurare din încleştarea strânsă a pietrei ieșită dinspre miezul pământului.

Cu făclii aprinse, sclavii încălzeau piatra, căci numai înfierbântată și stropită cu oțet, „igne et aceto”, se lăsa cioplită.

E ușor de închipuit sforțarea supraomenească spre a săpa galeriile care se mai văd astăzi în cetate!

Intrarea în tuneluri e ovală, după cum ovală e și secțiunea tunelului. Mai că se cunosc urmele dălților, şi fumul făcliilor. Tunelurile laterale, dădeau în mina principală, un enorm crater adâncit în mijlocul muntelui. Vremea l-a umplut cu bolovani năruiţi din pereții laterali, dar nu îndeajuns pentru ca să nu prinzi enorma cheltuială de forțe spre a fi săpat.

Au trecut de atunci o mie și mai bine de ani. Locuinţele vechilor aşezăminte romane din Alburnum de odinioară, s'au surpat; doar câte o piatră sculptată, pusă în pereții căsuțelor de azi se mai găsește. Opera stră-danici, tenacitatea voinții la un popor care prin aceste însușiri a cucerit o lume întreagă, rămâne însă în picioare, cruțată de vreme, drept cea mai trainică mărturie a aşezării Romanilor în ținuturile Țopilor de azi.

Alăturea de ruinele minelor romane, se văd și ruinele coșului vulcanic; straturi de cenuşe întărite, în poziția lor primitivă, înclinată, alternând cu șuvițe mai tari de lavă, formează dâmbul lipit de Cetate.

E un exemplu frumos ce se poate aduce şi din țara noastră, de legătura strânsă dintre structura geologică a unei regiuni și mişcările istorice ori sociale. Căutarea și exploatarea aurului a fost magnetul vechilor Roma-ni spre depărtata Dacie, după cum tot aurul a fost îndemnul ,,Conquistadorilor“ către America.

Brutalitatea faptelor concrete poate fi învăluită în frazele pompoase ale idealismului omenesc; rămâne însă veşnică, apărând la cea dintâiu vijelie împrăștietoare de nori, azi ca și în vremea când omul era acoperit cu pici de urs, în

civilizatul Apus, ca și în Alasca, ori în asprele localităţi din Munţii Apuseni.

Deasupra tuturora însă Natura tronează cu imperturbabila ei nepăsare. Singura mângâere, poate, a scla-vilor munciți, când se aburcau o clipă din șele ca să-și şteargă sudoarea de pe frunte, era surâsul de mamă al Naturii din prejur. Privirea lor aluneca, o clipă, asupra plaiurilor înviorătoare, iar de acolo spre cer. In mintea lor, ca fulgerul licărea o zare de speranță în traiul veşnic al altei lumi și cu resignare puneau mâna din nou pe târnăcop şi daltă.

De pe dâmbul de cenușă vulcanică rămas din craterul care împroşca odată foc și piatră topită, uiţi de munca omenească de alăturea, ademenită fiind privirea spre larga panoramă ce se desfăşoară asupra inimei Munţilor Apuseni. In față domină Vulcanul cu pereţi rupți, albi, din toate părțile. Lângă el Strâmba, iar zarea-i prinsă de Găina pe care se ține târgul de fete. Vâlcoiul, despicat în vârf, se înalță impunător spre răsărit, iar mai către miază-noapte, se ridică cele două gurgue ale Detunatelor. Cât vezi cu ochiul e trapezul aurifer.

În vizita pe care-a făcut-o în Munții Apuseni pe vremea lui Avram Iancu, Impăratul Frantz Iosef a poposit și pe vârful cetății. Aici a primit închinarea poporului. Unul din minieri trebuia să rostească şi el câteva vorbe de urare. Ametit de strălucirea persoanei ce o avea în față, bietul om a uitat ce vroia să spuie. Ingăima într'una: Majestate, Majestate. Un român de-al nostru, necăjit se vede de încurcătura tovarăşului său, nu se poate ține şi-i spune cu glas tare: „Zi și tu Glükauf! ori dă-l dracului”.

Nou puls de viaţă l-a dat localității, începutul modern de exploatare al aurului ascuns.

Steampurile continuă să-şi cânte însă cântecul străvechiu. E greu să fie amuţit cu totul; obişnuința e mai tare decât prefacerile. Glasul lor însă tot mai slab se aude, de când intreprinderile moderne ale statului dela Gura Roșiei, cu ciocane, peste 60, de tip californian, mişcate cu electricitate ca și cele dela Brad, sfarmă mii de tone de mineral, spre a scoate pe an peste 1000 kgr de aur şi aproape 10.000 kgr. De argint, în afară de alte metale, plumb zinc, accesorii destul de preţuite.

Rămâne totuşi Cetatea, mărturia muncii de sclavi, daci probabil, pe lângă cei aduşi din depărtări de către exploatatorii romani; steampurile tot mai turbură liniştea văiugilor laterale, ca greerii în amurgul de toamnă.

Aproape de Abrud, pe drumul ce duce la Zlatna este satul Bucium. Nu e un sat, ci o colonie de sate. Sâmburele e în vale, cu biserica în mijloc având turn înalt cu obişnuitele 4 turnulețe. Alăturea e şcoala, administrația și dughenile. E Bucium-sat, continuat cu Bucium-Cerbu, loc vestit căci aici în 1848 s'au aruncat buciumenii asupra armatei lui. Hatvani „ca nişte lei turbați, cu mânele goale asupra tunurilor; au prins cu mânele și cu dinții spițele dela roțile tunurilor. Destul i-au pisat honvezii cu armele peste cap, dar ei nici morţi nu se lăsau cu mânele de tunuri”.

Așa spune mărturia unuia din armatele ungureşti.

După cele două sate dela drumul mare altele se înfundă până pe sub Vulcoiul ori Negrileasa. Bucium-Isbita dă în Bucium-Şasa; Bucium-muntari se vâră tot mai adânc în inima munților, pe când Bucium-poieni se termină aproape de Roșia. Fiecare gospodărie, aşezată mai ales pe fața muntelui, bătută de soare, e o moșie mică în cea mare. În jurul caselor bătrâneşti se ridică altele nou clădite, ale urmaşilor. Așa se închiagă un nou cătun, pe coasta de munte. Nepoţii și strănepoții

lui Giurca, care a murit la 109 ani, au creat cătunul Giurculești, de sub Detunata.

Întreg ținutul celor 6 sate, e un colţ de rai. Peste tot, pe coaste ca şi pe vârfuri, verdele predomină. E verdele pajiștei într'una proaspătă. E verdele pădurii în mare parte de brad. Casele rezlețe, vitele roşcate cu tălăngile la gât, cârdurile de oi, liniștea deplină, nasc un cuib cu adevărat sviţerian. Munţii nu tocmai înalţi s'au tras mai la o parte. Domină Detunatele: Detunata goală, Detunata flocoasă cu pădure pe ea. Atracția o face Detunata goală, înălțată de vre-o 100 m. din mijlocul păşunilor şi a pădurii. E formată din coloane prismatice de basalt, strânse mănunchi, verticale și cu vârfurile îndoite spre partea prăpăstioasă, acoperită cu frânturile negre din prismele ce se desprind lesne. Nu sunt multe asemenea nici în Europa toată. Ușor relativ de urcat, de pe vârf privirea cată roată asupra aproape a întregului ținut al Munţilor Apuseni.

Fig. 104. Bucium-Șasa cu Detunata flocoasă

Le prinzi caracteristica lor. În apropiere se înalță creasta albă a Vulcanului. În apus, ca un podiș înalt Muntele Găina, vestit prin Târgul de fete, închide orizontul. Spre miază-noapte profilul prelung al Muntelui-Mare; Spre răsărit, apropierea dă aer de piscuri înalte Poietiții și celor două gheburi ale Giamănei, cât și coamei Căpățânii dinspre Mogoş; spre Miază-zi vederea e închisă de împăduritele vârfuri ale Negrilesei, Vulcoiului.

Fig. 105. Detunata-goală

Trăești în mijlocul naturii care nu e aspră. Verdele e peste tot. Sceneriile sunt neîntrecute. Des-de-dimineață se aşterne un văl gros de ceață, acoperind văi și coaste de munți. O liniște de mormânt se întinde peste tot, în jurul casei de adăpost dela picioarele Detunatei. Cel mult câte un slab susur tremură printre pletele de brad, răscolit de o undă de vânt.

Din fundul văii prind a se urca oi albe, la început rezlețe, până ce devin ca un rotocol de ceață mai deasă, alunecat pe coastă. Aproape de amiază ceața se rupe,

aleargă de colo colo ca nori subțiri. Soarele se arată; face să scânteie albul de marmoră al Vulcanului, pare că anume ca să-și arăte puterea farmecului.

Chipuri albe se ivesc încet pe coastă, ca furnicile, în șiruri înguste. Unele urcă din vale, altele se sco-boară de pe Cetera. Sunt Buciumenii chemați la o petrecere câmpenească. Ca din pământ au răsărit, umplând spațiul. E icoana timpurilor când îi adunau buciumele.

Bărbații înalți, uscățivi, sunt vioi. Au pantaloni de aba, albi, strânşi pe picior și cu găitan verde la cusături. Unii mai în vârstă, port chimir de piele, lat și frumos înzorzonat. Pieptarele sunt măestrit înflorite.

Femeile împodobesc pajiștea cu albul cămeșilor lor curate, cu mânecile largi, strânse la încheietură. Simple dungi negre, discrete abea se pot desluşi pe albul de helghe. Șurțele măresc contrastul culorilor, cea din față neagră, cea dela spate cu vărgături colorate. Râs sănătos, cântec de veselie fac să clocotească spațiul naturii veșnice. E sănătatea etnică, spiritul vioi și desghețat al neamului. Pentru popor Detunata, din piatră azi, e legată de o legendă mişcătoare; dragostea între feciorul de uriaș și zâna pădurilor.

Căpetenia uriașilor care a năvălit asupra plaiurilor, era dușman neîmpăcat al zânelor. Feciorul condu-cătorului, tânăr drept ca bradul, rătăcindu-se prin ascunzișurile pădurilor dese, adoarme sub un brad. O lumină şi un glas îngeresc îl deşteaptă. Se îndreaptă înspre poiana de unde vin şi rămâne pironit. Era o zână. Focul dragostei îi cuprind, dar nu durează mult. Bătrânul bănuind ceva, îi urmărește. Mânia lui, când vede pe zână în brațele voinicului, nu are margini. Spada străpunge gingașa făptură, dar și el se rostogolește de iataganul flăcăului nebun de durere. Minunea se înfăptui. Cerul se brăzdează de fulgere. Trăsnetele urlă prin văi. Pământul se despică de înmormântează de veci pe îndrăgostiți, iar deasupra mormântului dragostei se ridică stâncele negre ale crudului părinte și a cetei lui de uriaşi.

Vreme lungă a trecut de când am vizitat regiunea, dar s'a împlinit vorbele lui Silvestru Moldovan; „Cine a călcat prin aceste locuri și a stat de vorbă cu oamenii care le stăpânesc, rămâne legat pentru totdeauna cu sufletul și de locuri și de oameni”.

Dela Abrud, prin Roșia ajungi la Câmpeni, sâmburele Ţării Moților, centrul evenimentelor desfăşurate, când în el fu cartierul general al lui Iancu. Azi e linişte deplină în orășelul cu case aliniate la stradă, cu împrejurimi blânde. Numai Arieşul a rămas acelaș, vijelios. In zilele de târg însă reînvie tabloul forfotei de oameni, adunați nu de chemarea buciumului, ci de grelele nevoi ale vieții aspre.

Este un important centru turistic, cu drumuri care se îndreaptă fie la localitățile vestite pentru istoria neamului, fie la neuitate scenerii unice ale naturei.

Trei căi duc în inima Ţării-Moţilor. Unul vine dela Roșia. Altul urcă pe valea Arieșului-mic, către locul de naștere a lui Iancu, iar al treilea pe Arieşul-mare, către Albac, patria, lui Horia. Fie care pârâu, fie care sătuc, își are povestea lui, în amintirea răscolitoarelor scene de vitejii repetate, pentru apărarea libertății naționale.

Fig. 105. Casa lui Avram Iancu.

Pe Arieșul-mic se află Vidrele, șirag de case, în peisaj încântător.

Stâncile de calcar nasc tablouri vioaie; izvoarele gâilgâitoare se rostogolesc în cascade ce se resfiră printre stânci, mai ales primăvara când apele sunt umflate. De aici se desparte drumul Halmagiului de ridică peste Găina, vestitul munte, unde se adună în Duminica dintâi după Sf. Petru, din mari depărtări, tânăr și bătrân. A rămas încă vie una din nedciele de munte, numeroase odată.

Vin oamenii cu tot ce au produs peste an, spre a le vinde. Vin tinerii să petreacă în aerul curat, ca și pe Ceahlău în ziua de Schimbarea la față. După târgul care nu ține de cât până la amiază, începe adevărata chemare a muntelui; petrecerea, până'n amurg, când văile clocotesc de veselie și voie bună, chiar când marfa adusă n'a fost vândută. In mânie, cel dinspre Criş, iute la fire, își sfarmă cu bâta oalele rămase, iar Moțul, voind ca oalele cumpărate să ajungă mai iute de cârc el acasă, le dă drumul din deal şi până'n vale. (Frâncu-Candrea).

Drumul continuă. La Vidra-de-sus, un popas de reculegere. E casa lui Avram Iancu, cu acoperișul înalt de şindrilă, povârnit, cu creasta ascuțită, străjuită de plopi înalți. E un muzeu sfânt. De aici începe urcușul spre Cucurbeta-mare, cel mai înalt munte (1849 m.) din Munţii Apuseni, cu o largă privelişte, când zarea e limpede, asupra întregii regiuni.

Fig. 106. Cucurbeta.

Fig. 107. Biserica

Drumul spre Albac, duce la o altă minune a regiunii; Gheţarul de la Scărişoara, nu departe de ultimele case din Garda-de-jos, unul din sătucurile cu case rezleţite, din marea comună Scărişoara. Numele de gheţar e dat nu în înţelesul gheţarilor din Alpi, ci în acel de zăpadă păstrată iarnă şi vară într'o hrubă afundată în pământ. Deschiderea ei largă e ascunsă în pădure deasă de brădet.

Cu oare care anevoie te cobori pe o pantă mai domoală, de ajungi într'o cameră largă, adâncă, un adevărat frigorifer, căptuşit cu ghiaţă, în forme fantastice, sclipind la lumina făcliilor. Cămările sunt diferit împodobite. Cea mai impunătoare este Biserica, cu stâlpi lăsându-se din plafon, ridicându-se de pe dușumea, ca într'o peşteră, numai că totul e din ghiaţă.

Legendele, ca şi pretutindeni, s'au născut. Coloane de ghiaţă de vre-o trei metri, cu chipul unei femei, este Zâna împărătească, cu curtenii ci, asemenea în imaginaţia poporului cu Dochia şi turmele de peatră, de pe Ceahlău.

Fig. 108. Casă de moţi.

In această regiune e cuibul Moţilor, eroii neamului nu numai prin ceia ce au săvârşit ei în cele două răscoale, dar şi prin căpeteniile care s'au ridicat din mijlocul lor. Duc o vieaţă grea în izolarea ţinuturilor greu de ajuns. Casele chiar apropiate între ele sunt izolate, în câte-o poeniţă. Cărările ce le leagă între ele, trec peste trunchiurile de molifţi căzuţi spre putrezire.

„Abea ai făcut vre-o 500 de metri, se deschide un alt „câmp” cu o căsuţă de Moţ în mijloc şi cu o bucăţi-că de loc cultivat, unde cresc câteva fire de „câripă” (cânepă) şi câţiva cartofi (picioci). Dacă e mai înstărit Moţul mai are şi alte ,,maitori” (clădiri) pe lângă casă; o cămară, o „cocină'', iar jos în vale, rar şi câte o „colnă”, unde îşi adăposteşte căruţa. De curte nici urmă nu se vede la Moţi” (E. Petrovici).

Casa de și izolată în mijloc de pădure, doar se aude vorba vecinilor ca și fâștitul coaselor, atât de apropiate ce sunt.

„După ce s'a întunecat, liniștea, coborîtă în sfârșit peste vârfurile nemişcate ale molizilor, e turburată numai de sunetul melodios al tulnicelor care îți răspund dintr'un „cîmpie” într'altul, mai aproape, mai departe și, stâns, ca din alte lumi, din cine ştie ce depărtări, de prin crîngurele dela Măgura sau dela Peatra grăitoare”. (E. Petrovici în Anuarul Arhivelor de folclor 1939).

Mai toţi Moţii sunt „văsari”. Cu vasele, buțile, cercurile, se scoboară în ţară, fie în căruțele cu coviltir trase de un căluț slab sau încărcate pe spinarea căluțului. Le vând la Vidra ori le duc până în Rumînia, și chiar Dobrogea. Indărăt vin încărcaţi cu mălaiul de care duc lipsă, pe înălțimele reci pe unde trăiesc.

Fig. 109. Un moţ.

Foaie verde de săcară
C'a meu om s'o dus 'n ţară
Foaie verde de odos
Doamne, adă-l sănătos,

Dela Câmpeni în jos, drumul scoboară pe valea întortochiată a Arieșului, cu numeroase deschideri late-rale, perspective variate și atrăgătoare. Valea e îngustă în genere, de nu lasă decât drumul de fer şi șoseaua dealungul ei. Unde se lărgeşte omul pune stăpânire. Și astfel se naște o alternanță de sate şi locuri priporoase ce măresc vraja drumului. Mai năvalnic de cât Jiul, Arieșul curge iute, cu sgomot de mânie aproape neogoiată, cu toane care întrerupe adesea circulația.

Singura cale mai lesnicioasă de suit în inima Țării Moților, pe timpul verii e un adevărat furnicar omenesc. Urcă șiraguri de căruțe cu coviltir pline de zarzavaturi, poame, din ținutul Mureșului rodnic spre satele izolate din sus. Ele se încrucișază cu alte căruțe pline cu ciubere, dranițe, produsul industriei casnice de sus, din lucrul lemnului de peste iarnă. E circulaţia intensă a mijloacelor de luptă împotriva mizeriei, legată de izolare.

Hărnicia Moților e slab răsplătită, legată de grea casnă şi lung drum, pentru puținul mălai cu care se întorc din peregrinări depărtate. Comune mari întâlneşti, ca mărgelele pe firul de aţă; văi laterale deschid peisagii noi. Dela gura acestora se înşiră case până'n fund, terminându-se cu cele rezlețe pe fața muntelui.

Bistra e cel dintâi sat mare după Câmpeni. La Lupșa, localitate pomenită din veacul al l4-lea, se ridică pe malul drept, piept de stâncă, marginea Mărgaiei cu coamă prelungă. In dreptul unei văiugi de pe stânga, apare profilul larg al Muntelui-Mare, cu amintirea lui Pintea-Viteazul, legendarul erou.

Fig. 110. Căratul vaselor dela munte.

Fig. 112. Valea Arieșului

Fig. 112. Valea Arieșului la Lunca.

Până la Baia, valea se strâmtează; Arieșul se mânie de se isbeşte în Colțul-Băiei, un picior de munte, la picioarele căruia străluceşte acoperișul bisericei, care domină orăşelul, vestit odată prin băieșagul de aur, au rămas numai amintirile. Și azi se mai întâlnesc prin apropiere căutători de aur din nisipul râului, care purta numele de Aurarius. Orăşelul a rămas un tihnit și plăcut loc de recreație, împrejmuit cu dealuri împădurite,

Partea cea, mai romantică din Valea Arieșului o străbaţi pe distanța de vre-o 20 km. dintre Baia și Sălciva, căci râul străbate un şir de roci calcaroase, care ori unde se află, împodobesc locul.

Valea strâmtă curge printre păreți apropiați, sfârticați de puhoaie și pârâiașe. Colţi de piatră goi, cu forme fantastice, alternă cu păduri ce se lasă până'n marginea apei. Pârâiele cu apă repede, nasc sgomote de clocoțiş, și nu rar se asvârl, în graba lor de a ajunge la Arieş, în cascade bolborisitoare. Aşa e pe drumul mare. Puțin de te abați pe vreunul din numeroși afluenți de aici ai Arieşului, frumusețile de amănunt te prind în mreje. Peșteri se deschid, cascade „la hurducatele” alunecă pe șghiab neted. Pe valea Poșăgii, izbucuri asvârl cu

intermitențe apă gălgâitoare din inima muntelui.

Ieşind din Sălciva Arieşul apucă spre NE, căci în calea lui apare culmea Bedeleului, o miniatură a Petrii-Craiului, culme de calcar roșcat, cu pășeți prăpăstioși spre fața apei. Pitorescul măreț al regiunei se încheie prin cele două vârfuri ca de strajă: Vârfuita pe stânga cu muche ascuţită drept vârf, Vidolmul pe dreapta, dominând sătucul dela poalele lui. E aproape sfârșitul drumului sbuciumat, căci la Buru, valea se lărgeşte. Mai rămân ici şi colo colți, care împodobesc locul, dar râul face largi coturi, scăpând în voie din strânsura munţilor.

Fig. 113. De pe valea Arieșului

Deva-Beoiuş. Dacă întârzii sub zidurile cetății Deva, până ce se lasă amurgul, ultimele suliţi ale soarelui strecurate peste Mureș, aprind, sus pe un vârf din Munţii Apuseni, trei scântei, ca niște flacări de candele. Apoi nedesluşitul ceții se lasă peste văi și munți; cele trei steluțe se stâng, iar întunerecul cuprinde zarea, Erau reflecsul în turnurile celor trei biserici din Săcărâmb, sat ca un cuib de case îngrămădite într'o largă văgăună stâncoasă de sub vârful Haltăului şi el la rândul lui făcând parte din muntele mai înalt: Cetraş.

E unul din centrele însemnate din trapezul aurifer al Munților Metalici. Un cioban de prin părțile acestea, când Haltăul era munte cu pășuni găseşte o piatră în care sclipesc câte-va fărămituri. Nu i-a trecut prin minte ce-i, ca și copilului care se juca, în Africa de sud, cu pietricele care nu erau alta decât diamante acope-rite de rugina pământului în care au zăcut. Ciobanul a arătat peatra unui „căpitan de băi”, care ș'a dat samă repede de ce preț avea.

Așa a luat naştere băieșagul dela Săcărâmb. Svonul repede s'a lățit; frigurile aurului au cuprins pe localnici ca şi pe cei din California. Cele trei biserici s'au ridicat într'o vecinătate simbolică. Despărțirea dintre oameni după credință, cu vrăjmășiile dintre ei, se șterge în fața semnului mântuirii și al pacei veșnice.

In jur stau îngrămădite casele, iar pământul este scormonit ca în urma unui bombardament. Locul ajunge repede vestit nu atât prin aurul ce nu s'a lăsat ușor scos, cât prin asociaţiunile de metal rare cum e telurul cunoscute și expuse în lumea întreagă, bine înţeles cu numele de Nagiagit ori Sylvanit.

In schimb de pe vârful muntelui ce străjuește cuibul de case, așezat la marginea Munților Apuseni, pri-veliștea se întinde departe. Cetatea Devei se ridică impunătoare, iar peste ea se îmbulzesc vârfurile din Poiana Ruscăi, dar se înalță majestos și nodul Retezatului din depresiunca Hațegului. Cele două Geoagii, loc de băi, sunt sub poalele muntelui: către Mureşul cu lunca largă se întindea „Câmpia

Pânei'' dinspre Orăștie.

Din drumul mare către Brad, ca să ajungă la spre Sacărâmb faci un ocol. Trebue să te întorci îndărăt către apus, prin Băița, alt centru metalifer, în care argintul preponderează. Ținutul larg, cu dealuri verzi, de nici n'ai bănui că sub ele se ascunde metalul după care se omoară oamenii, e dealtfel paşnic, la față.

Puțin de te scobori în văile din jur, lucrurile se schimbă. La Crăciuneşti, în drumul dinspre Deva, se arată „Ziduri” cum zic locuitorii păreților de calcar printre care călătoreşti câți-va kilometri. Cu atât mai impresionantă este deschiderea largă, când ieşi din ele şi cuprinzi cu privirea împrejurimile Băiții, cu plopi înalți de strajă, cu cruci de rugă în lungul drumului. Urci spinarea ce desparte apele. Unele curg spre Mureş, altele apucă spre nord, către Crișul alb.

De pe popasul făcut pe culmea Dealului-Mare, îți iai rămas bun dela Carpați, Retezatul ivindu-se'n depărtare; spre nord se arată Găina, vestind culmea înaltă a Munților Bihorului. La scoboriș treci printre cele două Luncoaie. Mai pitoresc este Luncoiul-de-sus cu casele împrăștiate sub D. Fetei, nume ce se trage după S. Moldovan tot dela o întâmplare de dragoste. Un flăcău voinic s'a pus rămășag cu ceilalți, că va duce'n brațe pe fata frumoasă întâlnită la joc, până'n vârful dealului. A dus-o; ajuns sus, a căzut însă buștean și nu s'a mai ridicat.

Casele capătă alt aspect. Sunt cu acoperișuri de paie, sau de olane, dar satul e înecat în pometuri, printre care nucii rămuroși dau semn de clima mai dulce care se urcă pe Criş în sus.

Luncoiul este aproape de Brad. De și „munții noştri aur poartă” casele sunt sărăcăcioase, tot cu acoperiș de paie, printre dealuri ca netezite cu mâna.

Nici n'ai bănui bogăția subpământeană, după decorul naturii ce o ascunde la față, sub păduri de carpăn, stejari ori fagi. Aurul e scos, dus departe, iar printre arbori rămân căsuțele cu acoperiş de stuf, ce adăpostesc trudnicile trupuri oțelite la munca şi mai grea a ogorului, petece de pământ înroșite de arșița soarelui.

Poetul are dreptate.

Orăşelul Brad e în mijlocul naturii blânde, la loc larg. Dacă n'ar fi clădirile mai mari ale administrației societății „Cei 12 Apostoli” azi aparținând societății , „Mica”, nu s'ar deosebi de ori ce alt orăşel. Numai localul liceului, imposant, aproape în mijlocul ogoarelor, îi dă chiar o însemnătate istorică. Liceul vechi cumpărat la 1860 din dania preoțimei după îndemnul marelui Șaguna, a fost singura şcoală superioară permisă, în întreg Zarandul. În schimb Bradul a fost şi a rămas un centru economic important.

Aici se aduc bucatele dinspre şes; aici vin buciumenii și câmpenii cu produsele industriei lor casnice. Târgurile din Brad sunt vestite, târg de vite, de lemne, iar toamna de fructe, fiind așezat în una din zonele cu meri vestiți în țara întreagă.

Te urci pe dâmbul dela spatele bisericei ortodoxe, cu cimitir în jur. Inainte ți se deschide unul din peisa-jele cele mai molcomitoare din Ardeal. Valea Crișului-alb apare ca o covată, închisă spre Hălmagiu. La un capăt e pumnul de case din Brad înecate în pometuri. Abea se zăreşte dintre plopii înalți turnul bisericei reformate. Cea catolică se trădează numai prin sunetele fragede ale clopoţelului ce vestește Angelus.

Soarele înroșit, ca pe vreme de secetă indelungă, scapătă după conul izolat al Caraciului, al patrulea punct din poligonul ce inchide perimetrul aurifer. Spre coasta apusană se aşterne cenușiul cetii de sară, pe când spre răsărit ultimele

săgeți de soare trage dungă bronzată pe marginea piscurilor înalte, largi, ale Bihorici. Jos pe fundul văii sălciile, pete negre, arată drumul apei. Pe cerul încă împurpurat se profilează biserica nouă din Mesteacăn, cu silueta turnului de lemn care aduce aminte de vestitele biserici norvegiene.

Ultimele nuanțe aurii ale apusului se sting. Munţii apar numai cu marginea sinuoasă a umbrei lor, una peste tot. Luceafărul sclipeşte deasupra vârfului ascuțit al Caraciului.

E liniștea amurgului; glasul fluierului, de undeva deşteaptă amintirile despre Iancu, cu privirea adâncită în lumea amăgirilor; făcea să se cutremure oamenii de pe valea Crișului, la îndureratele lui tânguiri. Satele din jur mai toate păstrează în ele câte o amintire din vremurile sbuciumate ale neamului. Unul din ele e interesant.

Se numește Crișcior.

Să nu cumva să te-audă localnicii că spui satului lor: Criştior; se supără foc. Le aduci aminte de necazurile de demult, de renegaţii mai răi decât duşmanii. Îţi pomenesc îndată de Kristyori Mihaly, român de origine, „d'ai noștri” , ajuns pretor în preajma anului 1848: n'a fost altul mai înverșunat împotriva foștilor frați de sânge decât el. Nu e vorbă că și-a luat răsplata ştreangului, când focul s'a întețit.

Crişcior dimpotrivă, sună alintător, drăguţ; e legat de Crișul încă feciorelnic, sglobiu, căci abia a ieşit din Strâmba, muntele care se vede în fundul văii, când te-ai ridicat până aproape de biserică.

Crişciorul desparte două ținuturi deosebite. Dela el în sus muntele, cu vieața mai aspră, cu văi mai înguste, cu drumuri mai ponorâte. În jos e valea surâzătoare, largă, împrejmuită cu sate bogate, trase mai la o parte de pământul neted.

Dar mai e ceva. Până când ajungi la Crișcior, pornind dela Brad, abea după câțiva kilometri, laşi pe partea cealaltă a apei, unul din cele mai importante centre industriale din România toată. Zi şi noapte aici nu se mai odihnesc cei vre-o 40 pilugi de fontă grei fiecare de câte 650 kgr., măcinând piatra, silind-o să slobozească din închisoare fluturașii de aur, opriți în cale de pătura subţire de mercur.

De n'ai şti de mai înainte că drumuleţul ce se abate pe puntea de peste apă, duce la Gura Berzei, cu minele cele mai sistematice de aur din țară, nimic nu te-ar face să crezi vieața intensă de pe un petec de loc. Natura are şi ea câte-odată ale ei gesturi de ironie. Liniştea plaiurilor face să se piardă sgomotul pilugilor. N'auzi decât răsuflarea răbufnată a dinamurilor, care îi pune în mişcare. Verdele arborilor din zăvoi acopere gura minelor și locul de forfotă omenească. Cel mult te întrebi ce caută hornul înalt, răsărit ca un stâlp în deschiderea văii.

Natura e stăpână; liniștea ei predomină.

Aurul e înlăuntrul pământului; fug oamenii după el să-l scoată la faţă. Majoritatea însă a rămas la aurul din afară, plămădit din căldura soarelui și țărâna pământului; nici acesta însă nu se capătă întotdeauna prea ușor.

De aceia Crișciorul nu s'a schimbat mult din ceiace trebue să fi fost odinioară. Doar că acoperișurile caselor s'au prefăcut. Căciulile ţuguete de fân des bătut, n'au rămas decât la grajduri, rar la vre-o casă, în care s'a păstrat mai îndelung vatra sărăciei. Totuș dealurile de piatră roşie, arse de soare, spălate mereu de ploi, au împins pe mulţi din Crișcior, ca şi pe cei de mai departe, din Zdrapți, Bucureşti şi chiar Mihăileni, să părăsească munca de zi pentru munca mai grea, dar mai sigură

uneori, din întunericul minelor.

La ceasul schimbului de lucru nu arar întâlneşti pe minierul supt de lipsa luminii, târându-se către mină, Nu și-a schimbat îmbrăcămintea. Il vezi că e autohton. Atâta numai că în loc de sapă ori coasă, leagănă ‘n mers nelipsitul felinar al minierului, la lumina căruia, în măruntaele pământului, caută sclipirea irizantă, ademenirea de fiară a broboanei de aur. În Crișcior, mai bine decât în oricare alt sat din Ardealul sbuciumat, bisericile, îngrămădite la mijloc de deal în jurul școlii, prin starea lor dovedesc cât de nestatornice și șubrede sunt uneltirile omenești de a distruge până și credința.

Intr'o parte stă cu totul în ruină, fără tencuială și acoperiș, biserica romano-catolică. E cea dintâi care s'a dat bătută. N'avea ce căuta prin meleagurile acestea. Mai încolo, biserica reformată e gata să se aplece. Casa parohială de lângă ea arată încă semeția legată de puterea samavolnică trecătoare. Intre ele, strălucind cu îmbrăcămintea simplă a varului curat, stă biserica ortodoxă, reprezentanta credinții străbune, neclintită din loc cu toate loviturile din vremuri. In mijlocul unei pajiști verzi, împrejmuită cu zid scund de bolovani, cu turnul ca o prismă masivă, pare că glăsueşte: „Aici am fost, aici am rămas. Temelia a crescut în inima pământului, de nu mă poate nimeni și nimic clinti din loc“.

Biserica e interesantă însă şi din punct de vedere artistic. De sub cojile de var, s'au desgropat picturi vrednice ca să opreascăn loc, fie pentru vechimea lor, fie pentru tehnica şi coloritul lor. Stau acoperite de peste 400 de ani, mai vechi decât unele dintre picturile din Bucovina. Atâta expresiune mistică, atâta putere de credință se trădează din trăsăturile simple ale chipurilor, în cât dacă nu s'ar găsi pe pereții bisericuții din Crișcior, ci pe acei ai unei Santa Maria oarecare, ar fi atras de sigur pentru mai mult timp privirea şi gândurile vre-unui Ruskin, poate tocmai prin contrastul dintre expresivitatea lor și liniștea, singurătatea ori chiar sălbătăcia locurilor în care a fost înălțată bisericuța.

Figura Mântuitorului din scena spălării picioarelor, sau aceia luminată de credință a lui Petru din Cina cea de taină, ar găsi loc de cinste în orice monografie artistică.

Picturile de pe peretele sudic, dela intrare, mai sunt însemnate şi prin tabloul ctitorilor: „Robul lui Dumnezeu jupanul Bălea, cu roaba lui Dumnezeu jupânița Vișa și întreaga lor familie”.

Figura jupanului Bălea, impunătoare, „înfăţişează cel mai vechi portret cunoscut, pe care-l avem la românii din Ardeal. Reprezintă un tip caracteristic, întâlnit și azi adeseori între țăranii de pe valea CrișuluiAlb” (Silviu Dragomir).

Tip de ţăran, îmbrăcat însă în hainele cavalerilor depe vremuri. Il prind de minune. Nu e nici o deosebire între ei, jupanul Bălea şi chipurile, mai marilor unguri din aceiași vreme, zugrăviți pe celălalt perete.

Stă mândră și sănătoasă bisericuța străveche clădită cam pe la 1375, prin evlavia lui Bălea, pe când celelalte biserici din apropiere, se surpă din lipsă de credincioşi.

Oamenii țin la biserica lor veche; e legătura nevăzută dar neştirbită între azi şi depărtatele vremuri străbune.

Dela Brad în jos pe valea Crișului-alb trebue să poposești aproape în fiecare sat. Nu e unul de care să nu se lege vre-o amintire, ba de pe vremea lui Horia, ba de pe

aceia a pribegiei lui Iancu. Te opreşte'n loc însă și vrednicia oamenilor de azi. Îţi creşte inima de bucurie cât adăstezi în mijlocul lor, cât stai de vorbă cu ei, le afli cumințenia dar şi necazurile pe care le îndură cu atâta resignare. Valea Crişului-alb nu este atractivă numai prin trecutul sbuciumat al neamului, nici numai prin oamenii ce o populează. Natura este blândă, orizontul larg; atâta soare se revarsă peste coastele trăgănate, cu păduri ori pometuri fără asprimi de priporuri.

Mai în sus de Crișcior, este apă de munte, cu vale îngustă, cu valuri repezite, cu unde limpezi. Inspre izvoarele lui se înalță munţi cu vârful pleş, cum e Strâmba. Pitorescul e mai frământat, mai variat. Dintr'acolo a pornit focul. La Mihăileni s'a dat bătaie: crâncenă între oamenii lui Horia și „armata împărătească”.

Dela Crișcior, Crișul devine alb, tulbure, iar valea lui largă, primitoare. Din Gura Berzei se scurge măcinişul pietrelor aurifere, căci Crișul-alb şi prin aceasta se deosebeşte de frații lui; munții de unde îi vin afluenții fac parte din bogatul trapez aurifer.

Valea devine largă, dar cu pământ puțin de agricultură. Se vede însă, că tocmai prin locurile ocolite de belșug, omul se oțeleşte mai bine; sufletul rămâne mai apt pentru eroism, căci necazurile fac pe om mai rezistent dar și mai dârz în reacțiune.

Cum scobori din Brad, drumul te duce spre marginea satului Mesteacăn, localitate vestită; în biserica de aici, cele trei căpetenii au luat legământul moților scoborâţi de pe văi. Biserica veche nu mai există. E înlocuită prin una de lemn cu turn ascuţit, răsărită din frunzișul pomilor. Cealaltă a fost arsă în 1848. Cu atât mai impunătoare pare crucea aşezată pe dâmbul unde se înălța biserica. In apus de soare, profilul ei pe marginea cerului întrandafirat, evocă suferințele martirilor, aceleași ca și ale Mântuitorului.

Scurtă distanță desparte satul Mesteacăn de Țebea, al cărui nume se leagă strâns de cele două mişcări naționale, despărțite prin o jumătate de veac. E un loc istoric şi simbolic. Puţine alte localități ardelene cuprind mai scumpe rămășiți care să arate înlănțuirea faptelor istorice, întâmplate la intervale destul de lungi. Biserica pare mai măreață, în izolarea spațiului în care se află.

E bine îngrijită, cu pictură frumoasă. Intr'o coastă îi țin tovărăşia doi goruni. Unul, gros de abea îl pot cuprinde doi oameni, cunoscut ca „Gorunul lui Horia”. Furtunile, trăsnetele l-au cruțat. Bătrânețea lui, în schimb, se simte. Crengi tinere sunt puține, Au rămas numai cele groase, de demult. Al doilea gorun, înalt, e în splendoarea maturității, cu coroană stufoasă, cu brațe vânjoase întinse jur împrejur. Prin ei se veșnicește vrednicia poporului. La umbra celui bătrân adesa se odihnea Horia, îndemnând la luptă norodul ce poposea aici, cu prilejul zilelor de iarmaroc din Brad. Sub gorunul lui Horia se află mormântul simplu, aproape ca și al lui Gh. Lazăr din Avrig, în care se odihnește de veci celalt căpitan al Moților, Avram Iancu. Cimitirul, care ar fi trebui să fie numai flori, îţi umezește ochii și prin mormintele numeroase, înșirate în ordine, ale mucenicilor din ultimul războiu, morți pentru ca mormântul lui Avram Iancu să nu mai fie în țară străină.

Răzămat de trunchiul bătrânului gorun, priveşti spre larga desfăşurare a văii Crișului-alb. În liniştea deplină ce te înconjură tresari la scurtul foşnet al frunzelor cu aspect metalic. A fost o undă vânt, ori şoaptele ființei în jurul căreia s'a deslănțuit mare volbură omenească?

In serile de vară, când pacea naturii se aşternea pe vale, ajungea poate până aci tânguitorul cântec din fluer al lui Avram Iancu. Işi purta durerea adâncii

desamăgiri. Nu era numai a lui.

Fig. 114. Gorunul lui Horia.

A închis ochii pe o bancă din Baia-de-Criş, de unde cu mare alai, ca pe un adevărat Craiu, parte din cei cu care au luptat l-au adus la Ţebea. Satele vin la rând.

Baia-de-criș doarme azi în liniște deplină. Pe vremuri a fost capitala comitatului Zarand. De aici e drum lesnicios de urcat spre Găina și apoi pe Cucurbeta, întinsul munte, ce mai înalt din Munţii Apuseni.

La Vața țâsnesc izvoare minerale, în legătură cu rocile eruptive apărute. Nodul cel mai însemnat e Hăl-magiu cu târguri vestite, în care se adună locuitorii satelor din jur de mai multe ori pe an. Cel mai de samă, se ține în ziua de Sf. Toader; e legat de un obiceiu străvechi. Nevestele tinere, măritate în câşlegi, sărută rudele, cunoscuții și chiar pe străini întâlniți la târg. Sus pe Găina e „Târgul fetelor”; aici jos în Halmagiu e „Târgul nevestelor”. Și dincolo și aici, obiceiul nu are nimic rușinos; e o manifestaţie de bucurie sănătoasă a poporului. „A fi sărutat de o nevastă în Hălmagiu la Sân-Toader, însamnă a fi om de frunte şi de omenie” (Frâncu– G. Candrea).

Dela Hălmagiu drumul urcă peste despărțitura de ape dintre Crişul-Alb și cel Negru.

Se începe o regiune nouă, cu vrâstări de pietre, între care domină calcarul. Drumul urcă, printre sate cu casele acoperite cu paie, cu ferestrele cât pumnul. Cu cât locul e mai aspru, cu atât se înmulțesc troițele pe marginea drumului, cruci înalte, simple, rar cu crestături, cu inscripții săpate'n lemn. E drumul calvarului, a rugii către nădejdea în mai bine.

In schimb livezile se îndesesc, în cât de abea se vede dintre ramuri turnul țuguiat al unei bisericuți de lemn.

Sărăcia se prinde și după bordeele de nuele cu acoperiș de fân. „Vaca săracului” înlocuiește oaia; cio-banului îi ţine locul femeia cu șurța roșie, care nu stă degeaba cât păzeşte caprele sprințare. Cu furca'n brâu, fusul sfârâie în mânele ei dibace. Sărăcia e în legătură și cu predominarea calcarului, care creiază tablouri ca în carstul italian.

Lazuri e un sat de munte, căci e lângă despărțirea dintre cele două ape, cu largă perspectivă îndărăt asupra Văii Crișului-alb. E peisaj de munte, cu ferigi multe și mari, iar din labirintul munților dinspre est, atrage atenția Dobrinul cu profilul tuguiat ce aduce aminte de Consul din Dobrogea. Șanțul Iancului cu

tranșeele bolșevicilor unguri din ultimul război e la hotarul dintre Brad și Vașcău.

Fagii și mestecenii, colorați în zilele de toamnă, acopăr locurile. Pădurea neagră se potriveşte de minune ca nume. Până la Cristior, cu mare biserică pe coastă de munte, drumul face să treacă vremea cu mulțumire. Dealurile vrâstate, fânețe prin poeni cu căpiți de fân, foșnetul frunzelor uscate de porumb, vaci roșcate prin pășuni, nasc scenerii frumoase asemenea celor din Tirol. Boarea caldă venită din câmpie se simte prin nucii tot mai deși, plini, cu coroană bogată, rotundă.

Chiar dacă locuințele, presărate ca și în Munţii Apuseni, cu acoperiș de paie, dar și cu șindrilă, trădează vieața nu tocmai uşoară, gherghina oacheșă din fața ferestrelor spune surâsul sănătății sufletului.

Fig. 115

Printre asemenea scenerii blânde, ajungi în Vașcău, orășel liniştit, în mijlocul spațiului larg de pe Crișul-Negru, pe valea căruia se scoboară răcoreala muntelui celui mai înalt din Munţii Apuseni. Este un centru de hărnicie. Electricitatea căpătată din unda iuțită a pârâului luminează casele, dar dă și puterea necesară pentru a purta ferestraele care taie blocuri de marmoră roșie, cu fel de fel de ape. Aici se află una din cele mai mari și mai sistematice cariere de marmoră frumoasă, ca și acele care împodobesc palatele apusene. Cadrul răsăritean al orășelului, e format de marginea munţilor Bihoriei, din care se înalță mai sus Cucurbeta prelungă cu deasă pocladă de păduri pe coastă.

Orașul luminat cu electricitate, n'a perdut nimic din rusticitatea primitivă. Mama, fata și nepoata, venind dela polog, poartă același îmbrăcăminte strămoșască: Cojocul scurt, pestelcă roșie pe pânza albă a cămeșii, testemel înodat sub bărbie. Coborau cu grebla pe umăr, cele trei generații care îşi păstrează portul și cântecele. Veselia naturală n'a fost umbrită de truda de peste zi. Femeile veneau cântând.

Vașcăul e un centru turistic de samă, căci calcarurile aici întinse, au dat în jur naștere la neîntrecute sceneri carstice, nu mai prejos de cele cercetate de mulţi dintre noi la Postumia ori St. Canzian. Vestit e bunăoară Izbucul dela Călugări, la câți-va chilometri spre răsărit de Vașcău. Un izvor gâlgâitor iesă din păretele de calcar. Nu curge într'una, ci asvârle belșug de apă, chiar de 5–6 ori pe zi toamna și primăvara, într'o bolborosire de cascadă. Câte-va minute de revărsare și apoi iar urmează liniștea, de nici n'ai bănui vâna de apă abundentă de desupt.

Dela Stei, ceva mai jos de Vașcău, îndrumându-te apoi spre Băița, ajungi la una din mărețele tablouri ale naturii ascunse, un portal din care izvoarele Crișului gâlgâie năvalnic din adâncul muntelui, sau în apro-piere, la Peștera Ponoarelor, o

imposantă boltă din care iesă tot vijelios un mic afluent al Crișului.

Valea se lărgeşte. Munţii se retrag. Pământul este altul, moale, primitor, bun de agricultură. Drumul scoboară într'o largă depresiune, rămasă de pe urmă unui vechiu golf ce înainta dinspre lacul dela răsărit în interiorul munţilor.

Astfel a putut să se așeze un cuib compact de români, cu sate numeroase, cu pometuri vestite. Cireșile de aici au acelaş preţ ca și cele din regiunea Pitești. Mai mult de cât ori unde, industria casnică e desvoltată. Sunt sate specializate de cojocari, altele de lemnari. In Budureasa să fac sumane și pănură. Lechecenii mai toţi sunt olari din tată'n fiu; varzărenii sunt ferari, cei din Valea-Neagră lemnari.

In mijlocul unui asemenea cadru natural de hărnicie și destoinicie, Beiuşul devine înainte de toate un important centru economic la marginea de apus a țării. El a fost însă și a rămas un neîntrecut centru cultural, menţinerea românismului la poarta atât de amenințată de maghiarizare. Liceul românesc înființat în 1828 228 cu cheltuiala vrednicului episcop Vulcan, ajunge un focar neîntrerupt de românism curat. Ceia ce Blajul fu pentru interiorul Transilvaniei, Năsăudul pentru partea lui răsăriteană, aice în apus a jucat Beiușul rolul însemnat, întărit după unire, prin crearea unei școli normale, într'un palat măreț și încăpător.

Așezat pe malul Crişului-Negru, la marginea munților Apuseni, cadrul orașului este impunător. De pe dealul pe care se află cimitirul și mânăstire din veacul al XVII-le, privirea alunecă spre apus către zarea deschisă a câmpiei. La nord, răsărit și sud însă e un amfiteatru cu trepte largi. Spre sud-vest sunt crestele mai joase ale Munţilor Codrului, iar spre răsărit până'n spre Oradea Mare e zidul înalt al Munţilor Bihoriei, din care răsar țancurile petroase ale Muntelui Cârligați și Cornul Muntelui. Apropierea munților cu ape repezi și calcar mult îl face să fie un important centru touristic. In deosebi interesantă e vizitarea uneia din cele mai mari și mai pitoreşti peşteri din cuprinsul țării, aceia dela Meziad, încăpător palat cu trei etaje, cu drum lung de 200 m. şi cu podoaba feerică de stalactite și stalagmite.

Tot dela Beiuş duce drumul plin de pitoresc, dar mail depărtat, la Stâna-de-Vale, stație climaterică, proprietatea episcopiei unite din Oradea, corespunzând Păltinișului, a mitropoliei ortodoxe din Sibiu.

E mai frumos drumul dela Beiuș, cu trăsura, de cât cel dinspre Oradea, cu trenul, pentru că e mai bogat în tablouri pitorești, cotituri dese ducând pe margine de văi adânci, prăpăstioase, într'un cadru impunător. Și astfel pornind dela Deva pe Mureş până la Beiuş pe Criş se desfăşoară minunate şi variate scenarii care pot oricui deştepta admirație pentru plastica plină de atracţii a României, O gospodărie din Țara Moților.

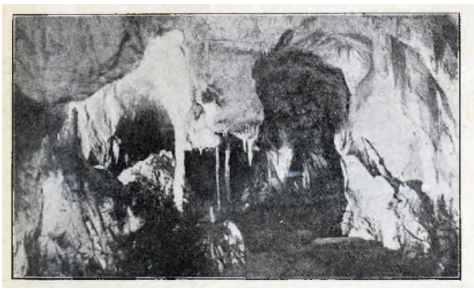

Fig. 116. Peştera Meziad.

O gospodărie din Ţara Moţilor

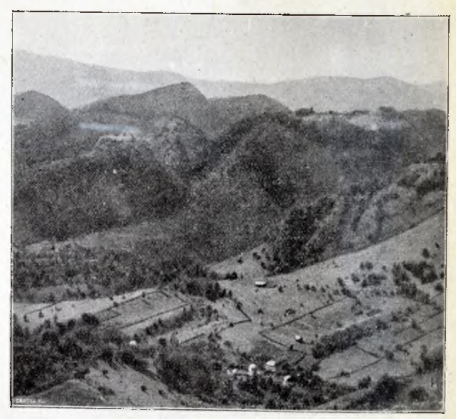

Valea Dâmbovicioarei

Drept prefață.

Acum slobozeşie pe robul tău, Stăpâne,
după cuvântul tău, în pace.
Dreptul Simeon.

Mulţumesc lui Dumnezeu că m'a învrednicit să duc la bun sfârșit, ceea ce plănuisem ca sfântă datorie față de Țara în care mi-am trăit traiul şi de Neamul din care fac parte.

Am început a le da descrierea[8], în zilele senine și pline de mare încredere în viitor. Generația tânără trebue crescută cu înrădăcinarea 'n adânc a dragostei de patrie prin cunoașterea ei.

A urmat apoi încercarea[9] de a înfățișa mai în amănunt frumuseţile, uneori tăinuite, ale pământului cuprins în graniţele, care, oricât de lărgite, nu cuprindeau totuși românismul în întregimea lui, după cum a dovedit vijelioasa înaintare a armatelor noastre vrednice, către răsărit.

Această parte a gândului meu, ce mi l-am propus să-l înfăptuiesc, este încheiată prin lucrarea de faţă, scrisă cu adâncă durere 'n suflet, nefiind vremurile sub vrerea omului.

Ce am alcătuit, cum am putut și cât am putut, mai mult cu tragerea de inimă am împlinit, spre a deștepta altora înclinarea către cunoașterea şi iubirea pământului nostru, cu tot ce e pe el, însufleţit şi neînsufleţit, dar care trebuie să deştepte însufleţire.

Prea mult nesocotim ce e în jurul nostru imediat; trăim în locuri sfinte prin trecut şi present, fără să ne dăm prea mare osteneală să aflăm ce represintă pentru viaţa noastră, ca originalitate în creație, ca îndemn pentru o așezare trainică, de veci. E păcat să ne ducem zilele mereu în umbra altora.

Incercarea e încheiată.

Nu mi-a trecut nicio clipă prin minte că am dat ceva desăvârşit. Nu m'am încumetat nici când să țin locul savanților cercetători ori meşterilor neîntrecuți în arta scrisului. Am scris, fără pretenție, din suflet la suflete, trăgând speranța că am săvârșit un bine, fie şi pentru cât de puțini dintre cititori, cerând iertare celorlalți, pentru osteneala de a-și fi pierdut din prețiosul lor timp, fără să fi aflat popasuri cât de scurte, spre reculegere.

Ca sfârşit, țin să mulțumesc din inimă tuturor acelora care, în orice chip, mi-au înlesnit să colind țara, în ultimul sfert de veac, spre a o cunoaşte mai de aproape.

Mulţumesc Comitetului de direcție al editurii „Cartea Românească”, că nu a precupeţit cheltuielile de tipărire și îndeosebi de ilustrație, mai ales că lucrările referitoare la țara şi poporul nostru, nu sunt întotdea-una cele mai rentabile.

Nu mă lasă inima să încheiu o parte însemnată din activitatea mea destul de îndelungă, fără să nu arăt recunoştinţa adâncă ce o datorez tovarășei mele de viaţă. Luându-și pe seama ei aproape în întregime, uneori cu jertfă, grija nevoilor

---

8 „Tinere, cunoaşte-ți țara”.
„Tinere, cunoaşte-ți neamul".

9 Pitorescul României:
I. „Intre Dunăre și Mare.
II. „În lungul graniței”.
III. „Pe drumul apelor mari”.
IV. „Prin munții noştri”.
V. „Printre dealuri şi prin câmpie''.

zilnice, am fost scutit de ele. Am avut astfel destul răgaz pentru drumurile făcute, dar mai ales liniştea trebuitoare scrisului.

De voi fi având din acestea cât de slab merit, îl împart cu ea.

I. Simionescu

De la Putna la Nistru.

Mânăstirea Putna. – Rădăuţi. – Suceviţa. – Arbore. – Siret. – Spre Şendriceni. – Pomârla. – Trecând Prutul.– Toltry basarabene. – Ocniţa. – Bălți. – Iarmarocul din Bălţi. – Dela Bălți la Nistru.

1. Până la Straja, Suceava e râu de munte, cu valuri grăbite, sărind din bolovan în bolovan, umbrite de pletoasele cetine de brad. Rarele sate mari din spre izvor, Șipote, Seletin, sunt huţulene. Românii chipeși, bine făcuţi, cu femei frumoase, mlădioase în mers încep de la Frasin. In toate gările, cât de mici, se înalță ziduri de lemne de fag, de brad, scânduri şi leațuri.

De pe fiecare văiugă nu contenesc, iarnă şi vară, să se scurgă trunchiurile descojite; sus munții ajung pleșuvi, numai stânci şi ruguri. Dintr'odată, la Straja, sat mare cu case gospodăroase, munții se opresc. La Gura Putnei apa curge domolită, ca într'un șes. Un mănunchiu de râuri adunate de Putna, au săpat spre Sud un amfiteatru de dealuri. Brazii se retrag şi ei. Rămân rezleți; stau la sfat câte doi-trei. Muncelele sunt verzi, pe coastă cu pajiști întinse și cu boschete de arbori ce măresc variația tabloului.

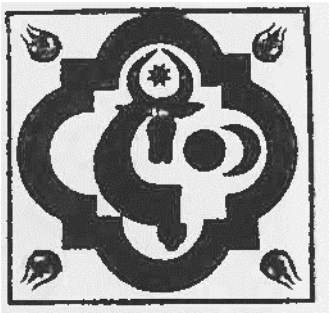

Fig. 1. Stema Moldovei.

In mijlocul acestui cerc de dealuri se află satul Putna, iar lângă el, legendara Mânăstire. Șuerăturile fabricii de sticlă, stridentul zângănit al ferestraelor, zi şi noapte, turbură dureros pacea care ar trebui să învăluie sfântul locaș.

Din Poiana Popii sau mai bine de pe Dealul Crucii, te bucuri de o privire generală asupra întregului complex de clădiri, împrejmulte cu zid, la colțuri cu câte un turn de apărare, bastion cu ferestruici înguste sub streșină. Biserica, cu acoperișul smălțuit, e în mijloc. Din trei părți, în lungul zidului sunt locuințele și gospodăria călugărilor.

O alee umbroasă de arbori bătrâni, stufoși, te duce spre poarta largă de sub turnul masiv de la intrare. Deasupra brâului dela mijloc, străjuește stema Moldovei cioplită 'n piatră, capul de zimbru cu gât lung, între coarne cu un crai nou și o stea. Soarele și luna în partea de sus; la colțuri, e în afara chenarului cu inscripție.

După ce ai păşit pe sub boltă, te cuprinde smerenia, prin evocarea însemnătății locașului sfânt pentru noi. lți aduci aminte fără vole de versurile atât de des repetate în împrejurări grele pentru țară.

Ștefane, Măria Ta,
Tu la Putna nu mai sta.

Legenda se împletește cu realitatea. Spusele lui Neculce despre alegerea locului, povața lui Daniil Sihastru, înălțarea mânăstirii de către Ștefan-cel-Mare, prădarea ei repetată, dărâmarea de către dușmani ori cutremure, valuri peste

valuri abătute asupra ei, ca și asupra ţării întregi, se amestecă deavalma.

Din toate însă realitatea atrage și impune: mormântul Domnului ajuns el însuși legendar, faptele demne de cel mai vrednic domhitor pământesc ori de unde ar fi. Din trupul celui neogoiat în viață, poate n'a mai rămas nimic, mormântul lui fiind răscolit de prădalnicii lacomi. S'a păstrat însă locul în care a fost înmor-mântat. La el vin să se închine toți cei care ar dori să învie Ștefan sub chipul altui biruitor împotriva duşmanilor. La el tineretul de pe vremea lui Eminescu a făcut să pâlpâie flacăra naţionalismului regenerator. In fața mormântului, acoperit cu o lespede de marmoră, pe care se citeşte: „care aice zace și s'a mutat la veșnicele lăcașuri în anul 7012 (1504) luna Iulie 2'', stai cu capul plecat; te cuprinde fiorul mândriei şi al încrederii în neamul care a suferit atâtea, fără să se piardă.

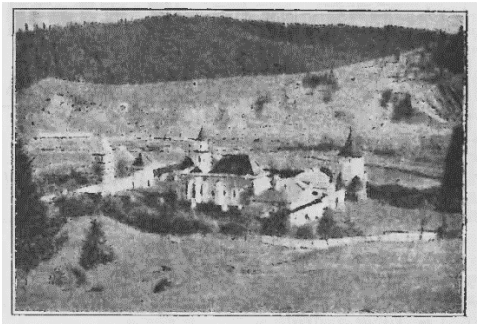

Fig. 2. Mânăstirea Putna.

Incolo zidurile bisericii nu spun mult. Ele nu sunt acele ridicate pe vremea evlaviosului domn. Arse până 'n temelie de vreo două ori, dărâmate de cutremure, au fost reclădite de atâtea ori. Mozaicul prea bălțat al olanelor de pe acoperiș, spun doar de stima pentru locașul sfânt, chiar al celor care mai bine de 100 ani lau stăpânit.

Închipuirea e mai înteţită când calci pragul sihăstriei lui Daniil, săpată într'o stâncă din afara mânăstirii,.. într'un loc mai evocator al vremurilor depărtate. Puterea credinței care a înfăptuit minunea îmbărbătării și a izbânzii; Domnul a-totputernic peste norod și călugărul susținut în aspră viață numai de credința-i nestrămutată ce-l îndreaptă spre calea încrederii și a speranței, lămuresc în adevăr inspirația celor care au descris scena.

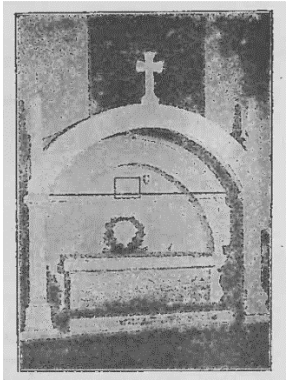

Fig. 3. Mormântul lui Ștefan-cel-Mare.

2. Apa Sucevei după ce primește pe Putna, ocolește un șes întins drept în inima Bucovinei deluroase. Munții au rămas ca nişte nori întunecoși la orizont, de și nu sunt de cât la vreo câtiva kilometri mai la Apus. E cea mai întinsă câmpie din toată Bucovina. Prin mijlocul ei curge domol Suceviţa, care aduce și ea apa limpede de la Poiana-Mărului din Obcina-Mare.

Ogoarele sunt ca la câmp, bine lucrate, perie peste tot. Satele sunt cuprinse. Gospodăriile din Horodnicul-de-sus sunt împrejmuite cu garduri înalte, din nuele împletite, cu streșină de șindrilă. In mijlocul câm-piei se află Rădăuți, loc de popas pentru descălecătorii din Maramureș. Bogdan-Vodă (1359–1365) ridică biserica de lemn; Petru Muşat o împrejmuie cu chilii, Alexandru-cel-Bun o înalță din zid şi îi dăruieşte multe moșii; Ștefan-cel-Mare o ridică la rangul de episcopie, cu gând politic mai întâiu, ca să atragă populația ordtodoxă din Pocuția. Episcopia Rădăuților durează până spre sfârșitul veacului al XVIII-lea.

Biserica a rămas până azi; e cea mai veche fundaţie domnească din Moldova întreagă. Zidurile groase sunt întărite de jur-împrejur cu contraforturi, care o susţin ca într'o chingă de fer. N'are turn; acoperișul de șindrilă e tras pe streșină. La capetele coamei ascuțite, două simple cruci sunt semnele sfințeniei locaşului, care mai mult seamănă cu un bastion, mai ales văzut dinspre altar. Până și ferestrele sunt mici, înguste, ca pentru sinețe. Nicio podoabă la exterior. Simplicitatea impune, ca și vechimea ei.

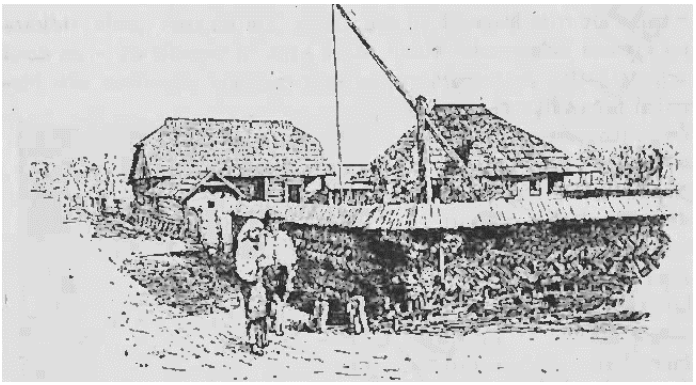

Fig. 4. O gospodărie din Horodnicul-de-sus.

Fig. 5. Stema de pe mormântul lui Bogdan din Rădăuţi (d. Balş)

Ceeace te cuprinde sunt însă pietrele mormântale, de pe mormânpe din lăuntru, formând ca o prispă în lungul zidului. Citeşti de pe ele şirul domnitorilor până la Ștefan, care a pus să le sape numele în piatră. Urmăreşti astfel zorile vieţii noastre iscorice de la Bogdan Voevod din veacul al XIV-lea, până la celălalt Bogdan al II-lea, din veacul al XV-lea, fiul lui Alexandru-cel-Bun şi tatăl lui Ștefan-cel-Mare.

Aproape un veac din sbuciumul începuturilor așezării Moldovei stă înscris pe pietrele aşezate cu o pietate fiască de către Ștefan. Incolo orăşelul e paşnic, înviorat doar în zilele de târg, când în jurul bisericii e ca un câmp înflorit, de noianul populației din satele apropiate, care a păstrat curăţenia portului strămoșesc. Mai mult decât oriunde întâlneşti pe cei în vrâstă, cu pletele până pe

umeri, Interesante sunt produsele olăriei simple, de care e plină piața. Demn de pomenit e străduinţa unei perechi de institutori, care-și continuă activitatea lor, măcar că legile de fer i-au scos la pensie. Au întemeiat un bogat muzeu etnografic, unicul în felul lui, cu tot ce regiunea, cu amintiri străvechi, mai poate procura. Cu o grije aproape părintească, au adunat tot ce se referă la viața poporului, tot ce oglindește nu numai spiritul de gospodărie, dar și însuşirile inventive.

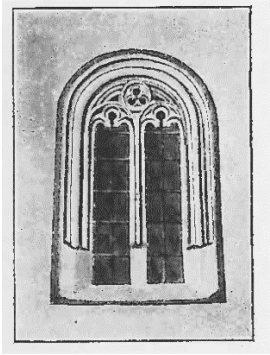

Fig. 6. O fereastră din Mân. Rădăuţi. (d. Balş)

3. Te lasă inima să părăseşti regiunea fără să te îndrumi spre un adevărat juvaer de artă din partea locului? Din partea locului numai? Străinii cunoscători care l-au vizitat, îl dă ca o adevărată minune artistică, cum nu se găsesc multe în Europa. Nu doboară prin măreția clădirilor, ci atrage prin armonia gingaşă dintre natura din prejur, cu simplele linii arhitecturale și mai ales cu bogăţia extraordinară de tablouri pictate măestrit, colori vii care nici azi, după veacuri, nu au pierdut din farmecul primitiv.

Din șesul Rădăuților, înnegurat de praful răscolit prin cărăușia intensă dinspre munte, dar cu ogoare lucrate cu pricepere și economie, după câțiva kilometri de drum intri în răcoreala munților. Satul Margenea are nume plastic. Primele gospodării au curţi spațioase. Ultimele, stau strânse unele în altele; de bârne, au acoperiş de șindrilă, fiecare cu poarta înaltă, înstreținată.

Apa Suceviţei prinde a îngâna cântecu-i de munte, pe când în câmpie curge tăcută, adesea tulbure. Satul Suceviţa e de munte, cu case sărăcuțe; unele încep a se urca şi pe coasta umbrită de brazi, a căror armată deasă e mai sus; mirosul de rășină din trunchiurile abea descojite, umple atmosfera curată cu un abur de tămâie.

La o cotitură de drum, apare cetatea Suceviței, sub zidurile căreia apa fuga sprintenă. De jur-împrejur se înalță munții, nu tocmai înalți, cu pajiște pe coastele trăgănate, cu pâlcuri de brazi și mesteceni spre vârfuri. In asemenea cadru adăpostită, stă izolată, prea puțin schimbată din starea-i de pe vremea Movileş-tilor din veacul al XVI-lea.

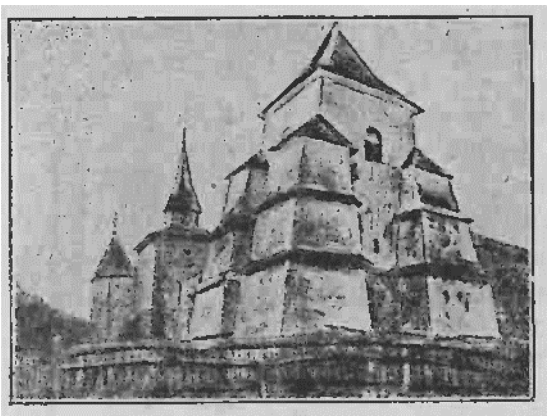

Fig. 7. Turnul Sucevița, (d. Reli)

E cetate întărită, cu ziduri groase și înalte, încheiate la colţuri cu câte un turn puternic, prisme cu piramide 'n vârf. Unul din ei, cel dinspre NW, clopotniță totodată, e un adevărat bastion, cu contraforturi solide.

Biserica, cochetă în îmbrăcămintea ei polihromică, cu un turnuleţ la un capăt, străluceşte în bătaia soarelui de dimineață, care face ca pajiștea mânăstirească din jur să pară mai fragedă. Rămâi pironit în faţa decorului extraordinar de bogat al pereților exteriori, cruțaţi de ploi şi viscole.

E o draperie pictată, neînchipuit de variată. Albastrul fondului are o tonalitate atât de fragedă şi proas-pătă de te face fără voie să-l compari cu al cerului senin. Șiragul serafimilor, cu colori vii, încinge cu un brâu din curcubeu, de jur împrejurul streşinei. Te aștepți să se desprindă şi să umple văzduhul ca nişte fluturi exotici. Pereţii sunt acoperiți cu figuri şi scene biblice, una lângă alta, diferite în amănunt, fără să existe monotonie fie în expresiuni, fie în atitudini, fie mai ales în îmbrăcăminte. Fiecare sfânt are un cadru simplist. Șiragul filosofilor de pe păretele dela Sud atrage atenţia prin seriozitatea figurilor, „Distincția lor e remarca-bilă'' (I. D. Ștefănescu). Nu numai în „Scara virtuților” nelipsita pictură dela mânăstirile noastre, dar chiar în tabloul cu scene biblice, îngrămădirile de figuri sunt extraordinare. Creaţia lumii se poate urmări, după tradiția biblică; serafimi şi heruvimi peste tot, episcopi cu cărţi sfinte, mucenici cu crucea în mână, anahoreți pretutindeni. Fiecare însă poartă pecetia gândirii şi a credinței care a condus pe maestrul și pictorii care l-au ajutat. Feţele îngerilor care înalță pe cei drepți, călăuzindu-i către nimbul luminii cereşti, sunt luminoase, cu extasul biruinței. Dimpotrivă trăsăturile de groază ale celor care cad de pe scara dreptății, sunt expresive, cu influiență asupra celor ce le privește. Exteriorul este luminat de soare. Interiorul e mai sobru, e mai întunecat de fumul lumânărilor. Măestria tablourilor a rămas aceeaşi. Marile picturi din pronaos reprezentând sinoa-dele ecumenice sunt scene evocatoare, prin mulțimea figurilor. Tabloul ctitorilor este iarăși remarcabil, chiar ca concepție. Mântuitorul stând pe un jelț arhieresc în bogat vestmânt, la spate cu un arhanghel iar în dreapta Maica Domnului prezentându-i uricul de fundație, formează fondul în fața căruia stau înşiraţi în scumpe haine, membrii familiei domneşti, în frunte cu Ieremia Movilă. Deosebit de impresionante sunt figurile Mân-tuitorului, cum e acela din Pronaos. „Ochii, care privesc pe spectator cu un aer blând şi gura întredeschisă pentru vorbă, arată că tabloul a fost făcut după un model” (I. D. Ștefănescu). Viaţa Sfântului Ion este în sine un mare tablou, cu scene numeroase, în care artistul a urmat întocmai descrierea făcută de Gheorghe Ţamblac. Pictorul a fost un adevărat și mare artist.

„Una din caracteristicile artei artiştilor este marea ştiinţă de a așeza personagiile în panou, și a le da un fond decorativ de o arhitectură, care nu-i cea obișnuită bizantină. In fundul scenelor se văd adesea cetăți occidentale cu ziduri, turnuri și case, admirabil şi bine desenate şi colorate”. (O. Tafrali).

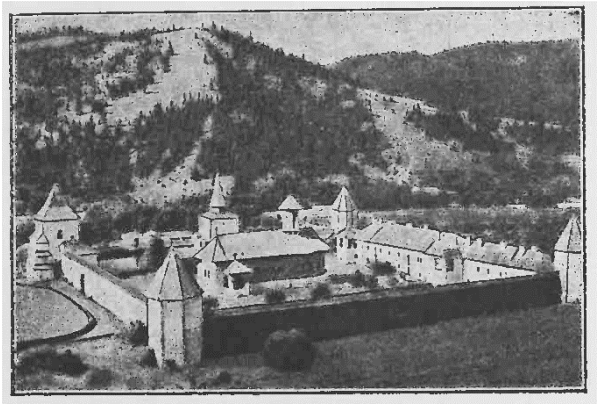

Fig. 8. Mânăstirea Sucevița.

Stând în contemplarea frumoasei pinacoteci scăldată în lumina limpede a soarelui, gândurile sbor spre comparație. E permisă? Te sfieşti să o concretizezi. Să pomenești de învălmășeala trupurilor din tablourile lui Michelangelo sau ale lui Tizian? Nici în șoaptă nu ţi-ai exprimat gândul și pare că auzi râsul ironic al celor care cunosc de-a firul în păr arta occidentală. Ce impietate! pare că auzi. Nu te poți oare apropia nici de vremea lui Gioto ori măcar Cimabue, care au căutat să rupă cu rigiditatea artel bizantine? Surâsul persistă la închipuitul judecător ce-ţi află gândul.

Fig. 9. Biserica Sucevița. (Fot. 1. Simionescu)

E pur si muove! repeți, în ciuda severului păzitor al intransigenții. Dacă s'ar naşte vreun Ruskin românesc, care să iea pe rând şi să cerceteze mai în amănunt arta și mai ales sufletul anonimilor artiști care au pictat zidurile bisericii dela Sucevița, poate atunci am fi mai îngăduitori cu apropierile și am pune preț mai mare pe ceea ce avem. Căci păcatul cel mare e că, în afară de frumoasele fotografii de ansamblu date de d-l I. D, Ștefănescu și documentatele sale lucrări asupra evoluției picturii religioase dela noi, nu se va întâlni în nicio sală de clasă din România, reproducerea artistică măcar a uncia din scenele alese, pictate la Sucevița.

Cât de măestrite sunt însă în comparație măcar cu cele vestite, bizantine, se prinde din frumoasele reproduceri date de I. D. Ștefănescu în Biblia ilustrată (1936) tipărită în colaborare cu Patriahul Nicodem. Măcar acele tablouri, mărite, ar putea servi drept podoabă şcoalelor, pentru a deprinde pe copiii noştri cu ceeace avem frumos şi la noi.

Dar nu poţi părăsi Sucevița, oricât de grăbit si fi, fără să nu admiri şi scumpetea podoabelor domneşti, ca şi măestrita lor artă, păstrate în muzeul mânăstirii. Iți dai seamă și de gustul artistic al domnilor și domni-țelor, cât și de pompa în adevăr

împărătească ce domnea la curțile domnitorilor moldoveni. Acoperămintele de mormânt ale ctitorului sunt adevărate tablouri de artă, nu mai prejos ca valoare de gobelinurile occident-tale. Materialul întrebuințat e scump; un zer de mătase roșie e împodobit cu peste 10.000 mărgăritare, fiecare cât un bob de mazăre. Altele sunt de catifea brodată cu fire de aur și argint.

Desemnele şi mai ales chenarele, dovedesc gustul artistic al domnițelor şi măestria țesătoarelor. Pe lângă aere, procovețe pentru acoperirea mormintelor, tezaurul mânăstirii cuprinde numeroase cărți cu minia-turi artistice de o gingășie fără seamăn. Iți dau dovada şi de măestria artistică generală de pe vremea Movileştilor.

Părăseşti mânăstirea cu un puternic sentiment de mândrie asupra trecutului. Printre furtuni şi trăsnete, rar contenite, au fost şi clipe de înălțare, năzuința firească spre cele spirituale, veșnice. Dar prezentul? Dan-gătul clopotului din bastionul de cetate răsună tânguitor din munte 'n munte. Cel mult anunță credincioasa slujbă a maicilor în seama cărora e dată păstrarea bogățiilor artistice ca și amintirea evlaviei străbune. Lui îi răspunde cântecul nu mai puțin tânguitor al păzitorului de vite din susul pârâiașului sglobiu. A rupt o frunză de fag şi-i trage duios o doină ca să-i treacă de urât. E tabloul realității, azi rămas acelaș ca și în trecutul depărtat. Cel mai mișcător omagiu adus minunății artistice din cadrul limpede al naturii este acel povestit de I. D. Ștefănescu. Acum vreo douăzeci de ani a poposit în preajma mânăstirii o brigadă de grăni-ceri, veniţi să o viziteze. S'a umplut ograda de soldați, cari cătau cu evlavie și uimire la frumusețile picturilor, lămurite de stareț.

„Vrea să vorbească generalul. Soldații se rânduiesc. Generalul deschide gura și deodată, fără pregătire, trage sabia: ‚Drepți! Pentru rugăciune, descoperiți"'. Muzica cântă rugăciunea și apoi, tot la ordin „Deşteaptă-te Române”. Generalul și-a terminat discursul, cel mai spontan, mai cald și mai plin de înțeles omagiu din câte s'au adus vreodată meșterilor dela Sucevita, Bisericii și Neamului Românesc!"

4. Bucovina e plină de asemenea semne de evlavie nu numai din partea domnitorilor ci şi din a boerilor. Tot în apropiere de Rădăuți, apucând drumul către Solca, drum mai plin de vraje decât cel spre Sucevița, ajungi la Arbore, satul în care a trăit Luca Arbore pârcălabul de Neamț. Fiul său Luca Arbore cel tânăr, pârcălabul Sucevei, a ridicat către sfârșitul domniei lui Ștefan (1502), o biserică, cu pictura exterioară în mare parte ștearsă de vreme. Pictura interioară e mai bine păstrată. Imbrăcămintea ctitorilor spune și aice bogăția și somptuositatea ce domnea la curtea lui Ștefan. Arbore are o manta de brocat verde cu flori de aur. Cercei masivi atârnă până la umeri de urechile soției lui Arbore; până și fata poartă o diademă pe cap. Capetele sunt pictate atât de vii, adevărate portrete, asemenea celor din vremea Renașterii. Biserica, fără turn, e una din cele din urmă din arta moldovenească de pe vremea lui Ștefan.

La Dorneşti se sfârşeşte șesul Rădăuților. Incep dealurile blânde aceleași în Bucovina ca și în Moldova de Nord, cu păduri de fag pe coama rotunjită dar și cu ogoare întinse, bine lucrate pe coastele trăgănate. Sate compacte sunt dese. Câmpuri de cartofi se vrâstează cu cele de sacară și grâu. Vite bine îngrijite, cu pete roșcate, arată o mai deosebită cătare a lor. E o icoană a vredniciei și a muncii prin nevoia de a folosi cât mai intens pământul puțintel de cultură.

5. Târgul Siretului, celălalt oraş vechiu din Bucovina, cu înflorire încă din veacul al XIV-lea, când a fost şi capitala Moldovei, doarme acum somnul de linişte, întrerupt numai în zilele de târg. Satele din jur revarsă puhoiul țăranilor aici ca și la Rădăuți, cu portul național bine păstrat. Urmele trecutului se poate urmări tot numai după biserici. Biserica Troiții, a rămas în popor „biserica domnească”. E cea mai veche biserică de zid din Moldova întreagă (veac. XIV). Simplicitatea ei e la fel cu acea dela Rădăuţi, dar cu acoperișul de ţigle multicolore, după moda restaurărilor din vremea austriacilor, lucind în verdele pomilor ce o înconjoară, Alături e clopotnița veche, svoniţa, ogive înguste, cu câte un clopot fiecare. Biserica Sf. lon, una din cele mai încăpătoare din Bucovina, este din veacul al XVII-lea, dar înălțată pe ruinile bisericii Mușacei din al XIV-lea veac. Interesant ca putere de pătrundere a Ardelenilor, e satul apropiat, Mânăstioara. In jurul unei frumoase biserici zidită de Ștefan Petriceicu (veac XVII), s'au adunat pribegi ardeleni, din cei care mânau oile la iernat până 'n jud. Dorohoi ori Bălți.

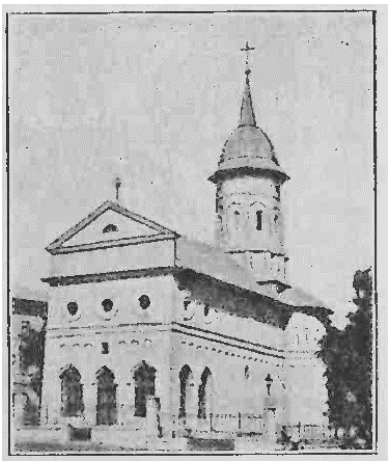

Fig. 10. Biserica Sf. Ion. (d. Balş)

6. Peste Siret, orășelul Mihăileni e învăluit în liniştea deplină. Cât fu loc de vamă, viața era mai vioaie. Proprietarii din jur aveau câte o curte mare, de temporar adăpost. De când cordunul a fost şters, iar pământ-turile expropriate, gospodăriile boerești se ruinează; cel mult curtea serveşte drept locaș administrativ. Nicio înviorare în altă direcție. Drumurile se despart. Satele au rămas tot mari, cuiburi de gospodării cuprinse. Casele cu acoperiș de trestie, cu prispă lată sunt împrejmuite cu gard de nuiele. Au grădiniță cu flori într'o parte, pomi îndărăt și loc de întors carul în faţă.

Pădurile încă se mai mențin, dar tot mai subţiate. Prin rariștea lor se deschid largi privelişti scăldate în bătaia soarelui. Intr'o asemenca poiană s'a păstrat neatinsă Mânăstirea Gorovei, de pe la mijlocul veacului al XVIII-lea. E micuță, modestă, cu puține chilii, dar... cu o criptă în care sunt păstrate în lădițe de scânduri oasele celor desgropați. La unele din ele o singură placă; Ioan și Ana. Atât spune despre sbuciumul unor vieți. Cu drept, în faţa îngrămădirii de oase, te gândești la adevărul vorbelor: „Deșertăciune. Totul nu e decât deșertăciune''.

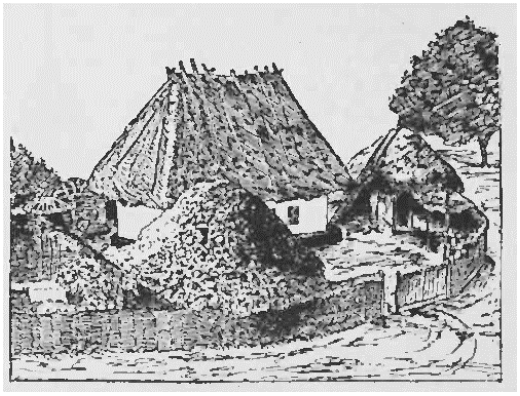

Fig. 11. O gospodărie din jud. Dorohoi.

Respiri mai adânc aerul curat din poiana cu ponf; ridici ochii spre culmea de dealuri împădurite, Aceasta e adevărata viață. Dealurile largi se țin unul de altul; sui și scobori drumuri trăgănate, tăiate mai mult prin pădure. La un scoboriş mai iute se desvăluie o minune din prefacerea socială recentă. Bogrii vechi pe lângă că erau buni gospodari, ştiau să-și aleagă locul unde îşi clădiau conacul, uneori adevărat palat, cu tot confortul traiului de pe vremuri. Așa și aici la Șendriceni, cam cu 6 km. înainte de a ajunge la Dorohoi.

Casa, cu odăi spațioase, cu balcon susținut de stâlpi masivi e în fund de leică, adăpostită de vânt.

Tei rămuroşi, frasini cu coroana înaltă, amestecați cu brazi plantați şi mesteceni pletoşi aduc umbră şi concert de păsăruici. Te ameţesc grangurii şi mierlele cu îngânarea șuerului lor sonor. Privighetorile nu mai contenesc de cântat până noaptea târziu. Indărătul casei, la umbra de arbori, un cerdac larg era sala de mâncare pe timpul verii în plin aer. Șopotul unui bogat izvor, șuerul cetinilor pletoase de brazi, dau amăgirea că eşti la munte ori la mânăstire. De pe balconul din față, privirea alunecă peste un parc numai flori și arbori, unii exotici, oprindu-se pe ogoarele de porumb şi alte semănături.

La o parte de curte se înșirau bucătăria și odăile multor servitori, iar mai departe, caroiul muştelor să nu supere stăpânii, grajdurile pentru cai și vite, șurele pentru uneltele plugărici. Era pe vremuri o gospodărie plină și o viaţă mulțumită.

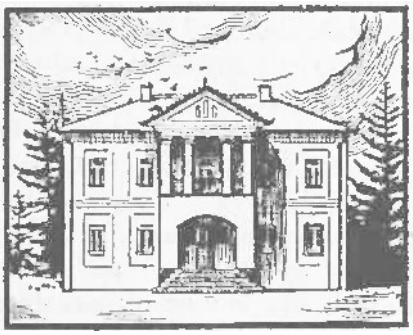

Fig. 12. Curtea din Șendriceni.

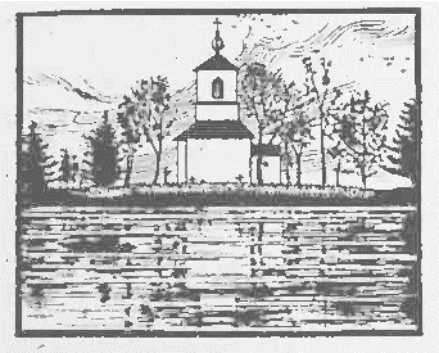

Fig. 13. Bisericuța din Șendriceni.

Ca aşezarea şi plăcerea să fie completă, apa din izvor și al unui năbădăios pârîu, de aceea se vede că-i spune Buhai, ce vine dinspre locurile împădurite, e adunată într'un iaz, cu papură, sălcii și plopi drept cadru. La coada iazului, între brazi și mesteceni, se înalță bisericuța nelipsită de pe lângă vechile curţi boerești. Totul forma un tablou fermecător, un colţ pitoresc de deplină mulțumire sufletească. După bătaia soarelui își schimbă fața. Mai ales în apus de soare cerul se reflectă în ochiul limpede de apă, născând în el alt tablou cu forme mai delicate, plin de vraja poveştilor. Așa a fost odată.

A urmat prima prefacere. Moşia fu împărțită. Stăpânii nu mai aveau ce căta la țară, căci nu le rămăsese cu ce să întrețină gospodăria. Schimbarea economică aduse și o primenire socială, iar starea de feodă ce domnise până atunci născu o reacțiune și în spiritul locuitorilor.

Un val de ruralizare bătu şi asupra conducătorilor statului, ceeace coincide şi cu interesul fostului proprietar. Și astfel palatul dela Șendriceni devine Școală normală de băeți. Un gând bun în sine. Educaţia viitorilor propagandişti în sate, mai firesc este să fie desăvârşită în acelaș mediu în care ei au să trăiască. Clădirile din mijlocul orașului cu viaţa lui ademenitoare spre superficialitate şi pretenţiuni nelalocul lor, nasc, fără voie, la viitorii învățători, un desechilibru sufletesc, prea greu de lecuit. Lumina electrică, forfota vieţii sgomotoase, distracțiile avute la îndemână, îi deprindeau cu un traiu lesnicios în toate, deosebit de întunerecul, noroiul și monotonia satului. Rămâneau blazaţi, apatici chiar dela începutul funcţionării lor. O nostalgie după oraș se înrădăcinează în suflete. Pe când dinspre oraşe se auzeau îndemnuri: Faţa spre sate, luminătorii satelor n'aveau decât un vis: să scape de sat. Presiuni colective, ale asociațiilor, făcură să se făurească tot soiul de legi, care în fond n'aveau drept urmare decât grabnica mutare a învățătorului la oraș.

In mic e o năzuință, asemănătoare cu a celor care, având mijloace, fugeau la învățătură în străinătate, într'o fază din viaţă când repede prind rădăcină simpatii pentru ceeace nu are legătură cu ţara de baștină. Asemenea peregrini culturali, oftau într'una după cele ce au lăsat departe sau trăiau mereu cu gândul la ele, înălțându-și sborul sufletului lor spre orizonturi care nu puteau fi ale lor. De pe urma acestor înstrăinări sufletești se trag multe rele în țara noastră.

Așa și în educația învăţătorilor noştri.

Crearea şcolilor normale în mediul din care se trag elevii şi în care au a trăi, dacă dela început ar fi fost un sistem generalizat, altă față ar fi luat satele noastre, prin munca învăţătorilor. Intâmplător palatul boieresc dela Şendriceni deveni Școală normală.

De cât... ideea singură nu era suficientă. Trebuiau mijloace pentru adaptarea clădirilor la traiul unor elevi. Visteria statului e parcimonioasă uneori; e scumpă la tărâțe şi ieftină la făină. Și astfel directorul, un om vrednic, a fost nevoit să transforme odăile de servitori și parte din acareturi, în dormitoare ori săli de clasă. In acest chip a înjghebat o școală în care însufleţirea trecea dela director la elevi, schimbând fața lucrurilor. .

Ce minuni poate săvârşi energia unui om! Aici s'a creiat adevărata școală a vieţii, Școala muncii. Aerul, buna îngrijire, munca, curăţenia, i-au făcut pe elevi rotofei, cu bujori în obraji.

Mult mai târziu, după ani de funcţionare în condiţiunile arătate, în sfârșit i s'a dat directorului fondurile necesare spre a construl clădire nouă, dar care, ca multe alte clădiri similare, tot neisprăvită a rămas.

Voia bună, dragostea părintească a directorului și a soţiei sale, au creiat însă aici o familie şcolară după tipul aceleia la care ajunsese Pestalozzi după grele încercări.

Viaţa școlii dela Şendriceni e și mai complectă. Nu e sărbătoare ori Duminică, în care elevii cu directorul în frunte să nu se ducă prin satele vecine, spre a face în adevăr practica de propagandişti culturali.

Ce va urma? Dumnezeu știe. Se va găsi oare alt om de bine care să-l înlocuiască şi ca energie dar mai cu seamă ca însufleţire, pe cel care deși în plină putere, va trebui să se supuie legei rigide a pensionării?

Că în adevăr omul sfințește locul, se poate prinde tot din apropiere.

7. Către Nord se înalță dealurile Ibăneştilor, cu pădurile seculare întinse până 'n temutul de odinioară Codrul Herţii. Pe coasta mai abruptă e satul Pomârla, fosta proprietate a lui Bașotă, boer vestit prin bogăția lui. Se spune că atâția galbeni aduna, încât îi întindea pe scoarțe de-i aerisia cu o lopățică. Tot povestea spune că feciorul din casă aducând boerului dulceața, ungea cu miere fundul tablalei. Astfel prindea și el câțiva galbeni din grămada ce strălucea în fața lui. Acel boer Başotă, şi-a lăsat averea Casei Școalelor, cu hotărîrea de a întemeia la Pomârla un liceu teoretic.

O ideie minunată! Dacă s'ar fi luat lucrurile dela început mai în serios, în adevăr s'ar fi ajuns la o şcoală model, cam la fel cu cele descrise pe vremuri din Franţa. Dar... numai forma fu îndeplinită.

Profesorii se credeau exilați la o asemenea școală din sat; chiar dacă s'ar fi găsit un director inimos ca și cel dela Şendriceni, piedicile administrative, i-ar fi tăiat repede aripele, cum s'a și întâmplat. Liceul devine un soiu de școală de corecție pentru cei rămași aiure a repetenți, sau în pericol de a fi eliminaţi. N'a însemnat nimic, deși ar fi putut ajunge vestită. Noroc de câteva elemente destoinice ieșite din ea, e deajuns a pomeni de V. Bogrea, D. Călugăreanu, Prof. Udrischi, cari au contribuit prin activitatea lor ca liceul din Pomârla să nu fie cu totul dat uitării.

Și aici admiri gustul vechilor proprietari în alegerea locului pentru clădit „curtea”. Aveau un cult al frumosului naturii. Din balconul vechiului palat boieresc, privirea alunecă peste culmile joase, ca nişte valuri mărunte care se întind din Nordul stepei până'n Iaşi. E un orizont larg; e un observator bun de supraveghere pentru proprietarul cu întinse moşii. La spate pădurea deasă; în față mana pământului gras.

Şi într'o parte și în alta însă s'a născut tabloul devastării fără milă a omului. Pădurea îşi tot retrage mar-ginea. Satul Gafencu se găsea la întemeiere chiar la poala ei. Acum a rămas departe, cu apofise care arată poenele în care se tot prelungesc locuințele. In faţă, odată se întindea vestitul iezer al Dorohoiului, care a dat marca județului, un rac. Acum iazul e secat; pe locul lui se întind islazuri firave ori ogoare însămânțate.

8. Plecând dela Dorohoi, cu o biserică, restaurată, a lui Ștefan-cel-Mare, şi apucând spre Prut, drumul e numai suiș și scoboriş domol peste coline largi; pare că ai pluti cu barca pe valuri. Numai la adăpostul văilor a mai rămas câte un iezuţ, cu câteva sălcii lângă el. E de ajuns, ca să dea decorului o variaţie. Se vede din drum bucata din pământul părintesc pe care maestrul Enescu n'a înstrăinat-o, ci o păstrează cu sfinţenie, ca amintire pioasă de locul copilăriei sale, trecută sub infrigurata dragoste a mamei, care ţinea la ultimu-i copil, din cei vreo 6 pierduţi, ca la ochii din cap. Numai datorită ei, neamul se poate lăuda cu un geniu muzical.

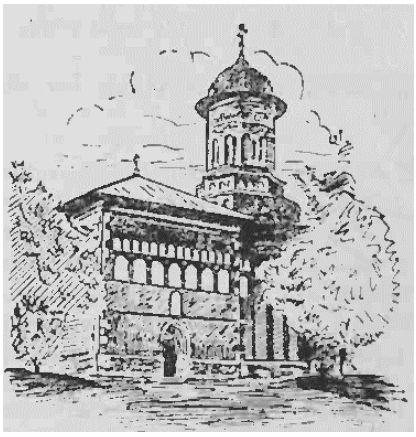

Fig. 14. Biserica din Dorohoi.

Dealurile trăgănate se sfârșesc pe malul Prutului la Rădăuți, târguțor cu piaţă largă, cu frumoasă biserică boerească, alăturea de conacul înecat în pometuri și cu morile de vânt din apropiere, cum prea puține s'au mai păstrat în Moldova de dincoace de Prut.

Perspectiva se lărgește.

O dungă lată de verdeață arată lunca Prutului. Râul molatec nu-l vezi decât dacă te apropii de fundul văii. Pe un lung pod de lemn treci apa Prutului și ajungi la târgușorul Lipcani, de unde viteaza noastră oştire a pornit pentru recucerirea pământului samavolnic răpit. Târgușorul, cu uliți întortochiate, nori de praf în miezul verii, e plin de lume, de căruțe și care, căci e zi de târg. Nu întâlnești cămașa albă a moldovanului lăsat în urmă, dar stând de vorbă cu oamenii, asculți aceeași limbă dulce, trăgănată, ca şi a celor de pe celălalt mal.

Dela Lipcani spre inima Basarabiei drumul urcă tapșanul înalt al dealurilor. Dogoreşte arşița de stepă, măcar că e luna Septembrie. Arde soarele și svântă vântul mereu, de te miri cum se mai ţine umezeala care dă viață ogoarelor. Incep a se arăta morile de vânt, mai dese în Basarabia. Unele au rămas înțepenite, cu brațele întinse spre albastrul cerului. Altele își mai pot mişca aripile, până când va ajunge şi aici benzina, spre a înlocui forța vântului.

9. Deodată decorul se schimbă, ca prin ridicarea cortinei. Numai cine a colindat regiunile de stepă, „pustiul” lui Cantemir, poate să-și facă o ideie de sensația plăcută ce ţi-o stârnește, umbra pădurii, cu cântecul frunzarului clătinat de vânt. O pădure, pe aici, e ca o oază din întinsul nisipului înfierbântat.

Pe lângă pădure se arată o neașteptată înfățișare a terenului. Din pământul de arătură răsar spinări de stânci albe. Nu sunt nici mari, nici întinse. Se ţin șirag în anumită direcție.

Fig. 15. Cheile Lopatnicului la Corjăuţi. (Fot. I. Simionescu)

Cu sutele de mii de ani în urmă în marea ce acoperea locurile, s'au format praguri de piatră de var din îngrămădirea unor fiinţi mărunte, cu căsuță de calcar. Se ridică de sub apă recife asemenea celor coraliene. Spinarea lor desgolită de țărna ce le acoperise, ies la iveală, schimbând dintr'odată decorul.

Și astfel popasul dela amiază îl faci printre stânci rotunjite, asvârlite grămadă, de uiţi că te afli în Basarabia. De pe stânca aleasă drept scaun priveşti la peisajul neobișnuit. Coaste priporoase, goale, cu dungi firave de verdeață numai în dreptul crăpăturilor, unde vântul a îngrămădit ceva țărnă. Stâna din apropiere e o colibă din bolovani necimentați, lângă care stă grămadă baliga de oi strânsă ca iarbă de leac pentru a îngrășa subțiri-ca pătură de țărnă ce trebue totuși să hrănească. Pâraele, altfel lenevite, rostogolindu-şi puțintica apă printre bolovani, capătă glas, care te face să uiţi unde te găsești. Peisajul e acelaş aici, în Basarabia, ca și între dolinele dela Carașova, în Banat.

Drumul duce numai prin asemenea ținut carstic. Piatra de var, oriunde se ivește dă pitorescului o vioi-ciune variată dela pas la pas. La Corjăuți, pârâul Lopatnic şi-a săpat adevărate chei. Iese printr'un portal cu uşorii de piatră. In spaţiul liber apar grămada căsuțelor albe, acoperite cu stuf ce strălucește ca aurul. E un tablou plin de farmec, cum nici nu te-ai fi aşteptat să-l întâlneşti.

Satul Brânzeni e asemenea unei cetăţi ruinate. Dealurile din jur sunt numai stânci; calcar apare și în curmezișul drumurilor. Casele sunt de piatră; gardurile la fel. Te crezi în Dobrogea. Dar cum calcarul formează numai dâre subpământene, contrastele măresc pitorescul. De o parte stânca arsă, nefolosită nici măcar pentru scoaterea varului, lipsind combustibilul necesar, de alta, prin contrast, pe pământul sănătos, pometurile dese din jurul Şcoalei de agricultură par oază veselă.

Variația se prelungeşte spre Nord în curmezișul județului Hotin. Se urmăreşte spinarea stâncilor răsărite din ogoarele din jur, până 'n apa Nistrului, prelungindu-se mai departe în Podolia. Uneori abia răsare din pământul arabil. Alteori ca la Feteşti, se înalță la marginea drumului ca ziduri înalte de cetate. Poporul îi spune Stânca Turcului.

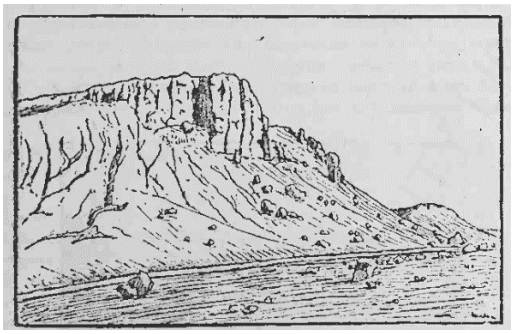

Fig. 16. Stânca Turcului.

Natura, prin jocurile ei de demult, aduce astfel variaţie pitorescului, vrâstând monotonia cu tablouri care nasc contraste de forme, de vegetație și chiar în viaţa omenească.

Spre răsărit, când ultimii bolovani albi abia mai răsar din țărnă, începe tabloul obișnuit al dealurilor vălurate, numai ogoare.

10. La Ocniţa e nodul cel mai de seamă din rețeaua rară de căi ferate din Basarabia. Aice vine dinspre Cernăuți linia, cu largi ocoluri dela Lipcani pe Prut. Ea se continuă cu alte cotituri mai strânse în lungul văii cu trepte ce nasc repezișuri, care dau în Nistru la Mateuţi. A treia linie apucă tot culmea dealurilor în lung, de ajunge la Bălţi. E drumul belșugului basarabean și al cuiburilor de sate românești adăpostite de o parte și alta a liniel ferate, în valea Cobâlei și a Răutului.

De cum ai părăsit Ocniţa, urci o bucată de vreme pe partea cea mai înaltă a culmei, de se zăresc şi dealurile transnistriene. Pângă satul Lipnic câteva mori de vânt părăsite stau pustii, cu aripile sfârcuite de vânturi, cuşca morii găurită, schelete desmembrate din vremuri apuse.

Curioasă privelişte. Fața pământului apare netedă ca un platou, vârfurile late de dealuri la aceeași înăl-țime. La capătul unei văiugi laterale satele stau cuibărite ca 'n podul palmei, cu casele acoperite cu stuf, îngrămădite în jurul bisericii cu turlele ca date cu sineală. Iți face impresia că s'au strâns așa la adăpost nu numai de,vânturi, ci dintr'un îndemn de apărare.

Ca o raritate, o poală de stejăriș, se lasă în prelungirea către stepă a pădurilor dinspre Nistru. La capătul unui asemenea pâlc de pădure strălucesc acoperișurile școalei de agricultură dela Grinăuţi, un important centru meteorologic. Sclipesc șinele în lungul culmii ca un şerpe uriaș; din distanță în distanță noduri negre arată cantoanele umbrite de arbori stufoşi.

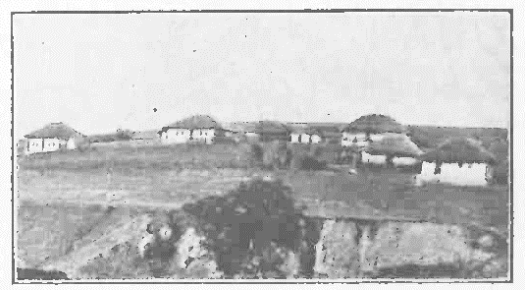

Fig. 17. Satul Măgura (jud. Bălţi).

Frumusețea drumului cu aparență de monotonie stă tocmai în aceste contraste. Cât vezi cu ochii ogoare se întind peste tot, câmpuri aurite de valurile spicelor în pârgă, vrâstate cu câte un ogor verde de sfeclă de zahăr ori un lan ca șofranul de

Floarea Soarelui. Cantoanele și mai ales gările, departe de sate, sunt oaze umbrite de plopi piramidali. Nicăieri aceşti arbori nu-și arată farmecul decorului lor impozant, ca în aceste singurătăți ale belșugului. Profilați pe ecranul împurpurat al cerului dela asfințic, par mai înalți, mai impunători.

Fig. 18. Mazil din Basarabia. (Des. C. Motaş)

Gara Donduşan bunăoară, în mijlocul infinitului ce o înconjoară, cer și pământ tot una, îţi aduce aminte de un tablou al lui Boecklin. Era o grije necesară pentru a face viața mai plăcută funcționarilor gării, altfel izolaţi în spațiul larg, ferindu-i de arşița dogoritoare. Gările sunt pustii. Curiozitatea obișnuită, care umple aiurea peronul cu gură-cască, aici n'are cine să o aibă. Rar câte un mazâl cu căciulă, de și arde soarele, cu minteanul scurt, pantalonii largi, încrețiți în fund și cu ciubotele dintr'un vițel. Cu desagii pe umăr, cu biciușea drept băț de apărare, ori așteaptă trenul sau s'a rătăcit în drumu-i spre casă. Se uită blajin, cu privirea-i blândă, ce alunecă pe fața locurilor, ca o adiere de vânt pe coama spicelor.

La Tarnava, a rămas icoana vechii feode, dispărută în mare parte. Curtea proprietarului armean domină satul, iar biserica e în parcul umbrit, credința în sprijinul puterii. Casele îndesite sunt fără gard. Lipseşte pădurea, lipseşte piatra, așa încât n'au oamenii cu ce-l face. Cătina a rămas împrejmuirea naturală.

Trenul își continuă șerpuirea tot pe coama dealurilor. Totul e acoperit cu bucate sau rari pâlcuri de tufani. Ici şi colo pe fundul văilor depărtate sclipeşte un ochiu de apă argintie, iar sârmele de telegraf ca niște rachete oglindesc bătaia soarelui.

Rândunele taie săgeți în aer; câte un fluture alb, rătăcit, se urcă în văzduh fâlfâind des din aripi. E toată variația în atmosfera limpede, liniştită, furnal care face să se coacă plămada pământului. Stepa se întețeşte, Prăjina lungă dela cumpăna fântânei arată adâncimea apei. Un cal împiedicat de picioarele de dinainte se apropie sărind cu casnă, ca să-și moaie botul în ciutura umezită.

Intre Pelinei şi Sofia stepa e în toiu. Soarele arde, iar aşa, ca din senin, un val de vânt răscoleşte un sul de colb, răsfirându-l în înălțime. Pe urmă iar liniştea se aşează, te toropește.

O stână de şes, cu gard de trestie și colibă tot de trestie e singurul sălaș omenesc din apropiere.

Te crezi în Bărăganul-vălurat. Incepi să desesperezi de monotonia stepei, când la o îndoitură a trenului, îţi apare amfiteatrul de case din Bălți. Prea puțini pomi umbresc casele acoperite cu praf, cenușii.

Numai morile, clădiri monumentale, îţi aduc aminte de belșugul regiunii, iar cupola largă a sinagogei de populația dominantă pe vremuri.

Ca o minune de energie românească străluceşte însă în apropiere măreața catedrală episcopală clădită prin perseverența fostului episcop Visarion Puiu. Pe coasta din afara orașului, Palatul episcopal cu pomi şi vie în jur, ca prin baghetă magică e ridicat în scurt timp, în locul gol mai înainte. Cu adevărat când vrea omul, din pământ răsare totul.

11. In Bălţi e iarmaroc. Oraşul tihnit altfel, se înviorează. Aşezat în mijlocul întinselor câmpuri fertile, e şi cel mai comercial din Basarabia întreagă.

Maidanurile largi, pe jos numai baligă, paie şi strujeni hăcuiți, sunt forfotă de lume. Nu e însă împestri-țătura înviorătoare, prin strălucirea îmbrăcămintei curate, din iarmaroacele ardelene. E un soiu de mimetism omenesc. Praful răscolit de vânt, așezat pe acoperișul caselor a învăluit și îmbrăcămintea oamenilor, moldo-veni, ruși, evrei, într'un amalgam uniform, de departe.

Nu e nici gălăgia oamenilor vioi la vorbă și la gesturi. Incercările de târguieli se fac aproape în şoaptă, ca nu cumva concurentul din apropiere să prindă prețul dat pe viţica cercetată cu deamănuntul la coapsă, la spinare. Preţurile se rup, se adaug, într'o luptă tenace piept la piept, până când târgul se face bătând palma.

De jur împrejurul maidanului, ca niște guri de capcană stau crășmele unde se bea adalmaşul, adesa anume întârziat de se lasă și o parte din câștig.

Te înăduşă mirosul acru de pastramă şi cârnaţi fripți pe grătar în atmosfera încărcată de praful răscolit de vite, oameni, roţile căruţelor. Nu e nicio ordine. Un amestec bizar de vite, oi, porci, olărie, căruţe cu saci plini de cereale, tot ce regiunea produce. O babilonie de vorbe: românește, rusește, ucrainește, dar mai ales, mai înainte, evreește.

In drumul cumpărătorilor, milogi cu răni urîte la picioare, îţi cer pomana cu glas tânguitor; orbi cu icoana la piept, îţi atrag atențiunea prin cârâitura stridentă a unui instrument de muzică cu tonuri mereu aceleași, plângătoare. E o învălmăşeală de viespar omenesc. E viața ‘n plin.

Când soarele ca de aramă, se lasă spre coama dealurilor, făcând să scânteieze turlele bisericii ortodoxe din apropiere, târgul se sparge.

Maidanul rămâne gol, numai gunoi și băligar, sâmburi de bostan ori coji de harbuzi. A doua zi e negru de ciorile şi vrăbiile care-l curăță.

Din curtea hanurilor ca de demult, ies căruțele, îndreptându-se pe drumurile ce radiază în toate părţile. Caii merg în trap, căruța hodorogește, iar capetele gospodarilor și ale gospodinelor cu faţa congestionată de adalmaș, se hlobănă după hopurile drumurilor. In Bălţi s'a mai păstrat temelul iarmaroacelor de demult. Lipsa de drumuri de fer, depărtările satelor, fac orașul să rămână încă un centru important de comerț, revărsarea prea plinului pământesc în hambarele negustorilor, care atâta așteaptă.

12. Dela Bălți drumul de fer apucă pe valea Răutului, un râu cu multe surprize. In apropierea oraşului e ca și Bahluiul, molatec, mâlos, cu revărsări de primăvară, de unde poate şi numele oraşului așezat la mar-ginea unui câmp inundabil, unde toată vara strălucesc ochiuri de apă mai mici ori mai mari, după toanele cerului.

De jur împrejur ogoare, cu lanuri de Floarea-Soarelui, împânzesc dealurile scunde, lipsite aproape cu totul de umbra unui arbore. Cu cât te depărtezi de gara principală, înconjurată de hambare spațioase, dovada belșugului, cu atât valea Răutului aduce înviorare ținutului. Când ajungi în dreptul vărsării Cuboldului, la Putineşti, iazul larg, cu dungă de papură, cu moara în coadă, naște tablou plin de vrajă. Aerul e mai răcoritor, iar satele par mai vesele.

La Mărculești, cu gară neobișnuit de curat ținută, întâlneai un fenomen etnografic curios. In apropiere e satul-târguşor, compact, cu casele lipite aproape

unele de altele, fiecare cu un hambar în dos. Niciun pom nu le umbreşte, iar soarele de stepă le bate cât e ziua de mare. Era un sat evreesc. Nicio suflare românească nu întâlneai în el. Aproape toate casele sunt dugheni ori cuib de negustori și meseriași. Crâşme și dugheni, dela un capăt până la marginea iazului. O duhoare te loveşte, cumintri în târg, venind din revărsările latri-nelor adesea desgolite din dosul caselor cu acoperiș cenușiu de şindrilă. Abia se pot distinge din depărtare. E unul din fenomenele de mimetism omenesc asemenea satelor tătăreşti din stepa dobrogeană.

Nu și-ai explica traiul oamenilor din el, dacă nu ți-ar da răspunsul aşezarea satelor moldoveneşti din jur: Prăjila, Băgrinești, Lunga, Cucueţi, în semicerc sub poala dealurilor ce mărginesc lunca largă a Răutului. Aşezarea lor mi-a adus aminte de singura experiență de fizică reușită a profesorului meu de liceu. In focarul unei oglinzi concave e așezată o bucată de vată ce iea foc prin resfrângerea razelor de căldură, concentrate în focar.

Aşa e și aici. Din oraș duc drumuri radiare către sate. Sătenil aice vin să-și desfacă produsul ogoarelor lor, iar hambarele negustorilor îndeplinesc rostul cooperativelor sătești care lipsesc. Depozitarea bucatelor nu se poate face provizor decât în oraș. De aici apoi sunt transportate la gară, în lumea largă. Oraşul cu casele una de alta, e centrul de descărcare şi aprovizionare al satelor din jur, trăind pe seama acestora. E un. caz tipic de simbioză omenească, cu înclinare spre parasitism.

Valea Răutului se schimbă, se adânceşte; apa ca și canalizată curge printre maluri înalte, pietroase, în care păturile stau clid.

Drumul e tăiat pe marginea acestui Canion, pe fundul căruia s'a concentrat viața omenească, în apropie-rea apei.

Sus pe faţa dealului e monotonia bucatelor, a miriştilor încenușate: Jos pe fundul văii cotite, curge șuviţa de apă ce aduce răcorceală și umezeală. Casele sunt înşirate în lungul ei. Biserica dela Butuceni e săpată 'n mal și numai turnul îi arată locul. Plopi piramidali dau variație, alăturea de pomi și câte un petec de vie. E constrastul cel mai plin de învăţăminte din care se prinde importanța unei ape curgătoare și prefacerea adusă în viața omenească ca şi în decorul naturii. Sunt peisajii unice în țară, prea interesante ca geografie.

Sus pe faţa dealurilor e liniştea deplină a zilei de vară, unde sămănăturile așteaptă rodul prin puterea zămislitoare a cerului. Jos în tăietura apei e concentrarea vieții neogoiate. Aici e gălăgia copiilor care se joacă în prundiș, aici se adună cirezile de vite la adăpat.

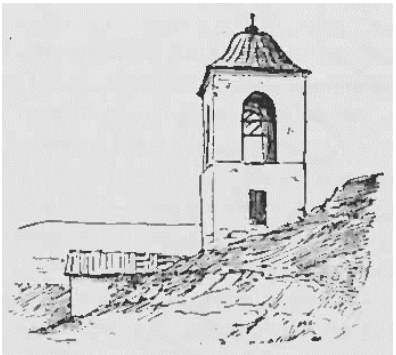

Fig. 19. Biserica din Butuceni. (Des. E. Saulea-Bocec).

Răutul sclipeşte ca argintul viu în alee de plopi. Sceneriile se schimbă la tot

pasul, după capriciosul curs al apei, care se încolăceşte adesa aşa încât taie pământul din trei părţi, ca o insulă înaltă, pe vârful căreia străluceşte cupola verzuie a unei biserici.

Treci pe lângă centrul cel mai important al regiunii, Floreşti, de unde apucă drumul către Soroca. Pe urmă Răutul coteşte brusc în spre Orhei, iar calea ferată, la Gira, îşi continuă drumul mai departe către Nistru. Valea nu o mai poţi urmări decât după despicătura dela faţa dealurilor, ca şi după dunga de sate ce o întovărăşeşte. Maşina gâfâie, neobişnuită la urcuş, de şi panta e destul de trăgănată. Linia a fost construită pe vremea când nu se băga 'n samă cheltuelile. In loc de un viaduct care ar fi scurtat distanţa, linia înto-vărăşeşte cotiturile pârâului. Şinele şerpuiesc cu ocoluri largi.

La un moment, privind îndărăt, vezi strălucirea ca de fulger a celor trei rânduri de şini, în cotituri aproape 'n loc; în lungul lor, în văzduh, sclipesc sârmele de telegraf, ca nişte lungi funigei îmbrumaţi, aninaţi de stâlpi. Jos în fundul văii la Hârtop, o moară sistematică, lângă un iaz cu arbori în jur, întregeşte fermecătorul tablou al singurătăţii, luminat de blândele raze ale soarelui ce scapătă spre asfinţit.

La Unciteşti cumpăna de ape dintre Răut şi Nistru e popas mai lung. Maşina a obosit de atâta urcuş şi trebuie să se odihnească, adăpându-se.

Gara e în plină singurătate. Un pâlc de arbori o umbreşte, iar încolo se întinde spaţiul vălurat fără sfârşit, fără o zare de aşezare omenească. E atâta linişte în atmosferă ca şi pe pământ, încât un sul de fum dela o colibă, se înalţă în spirală largă, ai zice un vârf de caer ce se lasă din cer.

Răsuflarea regulată, astmatică a maşinei, îţi pare tic-tac-ul unui ceasornic; îţi spune că totuşi vremea trece. Puţinii călători s'au scoborit din vagoane ca să se mai desmorţească. Spre ei, spre tren, cată speriaţi câţiva copii sdrenţuiţi, cu cămăşile roşii, încinşi la mijloc, cu şepci în cap; stau înlemniţi, cum i-au apucat vremea, căutând la neobişnuitul spectacol ce le-au căzut înainte. Frumoase sunt locurile când numai treci printre ele contemplându-le, mai ales dacă e senin ori lună plină.

Cel care trăeşte mercu în singurătatea lor, găseşte susţinere, dacă are tăria să caute înţelesul vieţii şi în ploaia de argint ce se cerne din adâncul cerului luminat.

Într'un rând însă m'am nimerit pe aceiaşi cale, pe vreme rea. Am fost silit, aşteptând trăsura ce trebuia să mă ducă la Mânăstirea Dobruşa din apropiere, să stau câteva ore într'o haltă.

Peisajul era altul, de nerecunoscut. Cerul înourat arunca ceaţa amurgului peste pădure, dealuri şi văi, Nicio licărire de lumină nu străbate printre nori. In încăperea tristă a singurului vieţuitor, şef de gară, impiegat şi telegrafist tot odată, trăiam şi eu viaţa necăjită a acestui păzitor al haltei.

— Singur cuc îmi duc traiul, se tânguia bietul om. Satul e departe. Semnul vieţii e atâta cât se opreşte trenul ca să răsufle maşina. Atunci numai îmi aduc aminte că fac parte şi eu dintre oameni ; în treacăt, mai schimb cu ei câteva cuvinte ca să nu uit să vorbesc. Incolo îmi ţiuie urechile de urît. Cât soarele luminează câmpurile, stau şi eu pe băncuţa din faţa haltei, uitându-mă în neştire, cu gândurile mele care sbor ca muştele, fără să le pot însăila pe un fir. Când însă, ca azi, cerul întunecat aşterne amurgul şi ziua, nu mai ştiu pe ce lume mă găsesc. In mormânt nu poate fi mai rău. Iar când crivăţul şueră fel şi chipuri după cum se strecoară pe sub streşină, vârînd fulgii de zăpadă prin toate crăpăturile, de cum ultimul tren se depărtează, îmi oblonesc uşi şi ferestre, de nici nu mai ştiu că trăesc pe lume. Viaţa

e un chin,

De multe ori nici pânea nu-mi ajunge, iar apa o aduc cu frică. Urletul lupilor din pădure îmi taie picioarele. Măcar de și avea ce citi, tot-mi-ar mai trece uritul. Când vreun călător se îndură să-mi lase un ziar, nu rămâne un rând necitit. De s'ar gândi cel mari la chinul nostru în pustiul în care trăim! Ne-ar dărul măcar acolo câteva cărţi cu care să ne mai luăm. O carte de citire de școală primară o ştiu pe dinafară, atât am răsfoit-o”.

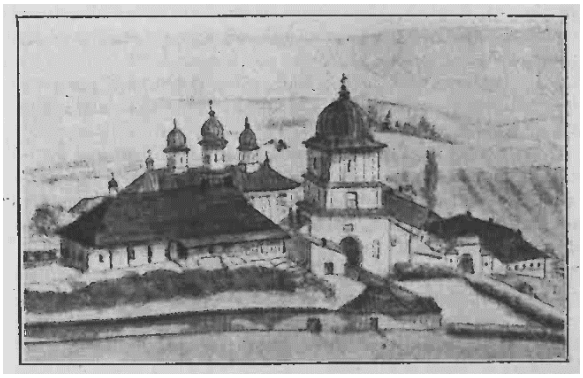

Fig. 20. M-rea Dobruşa. (O. N. T.)

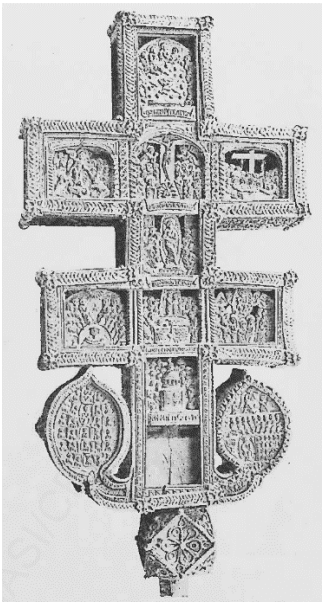

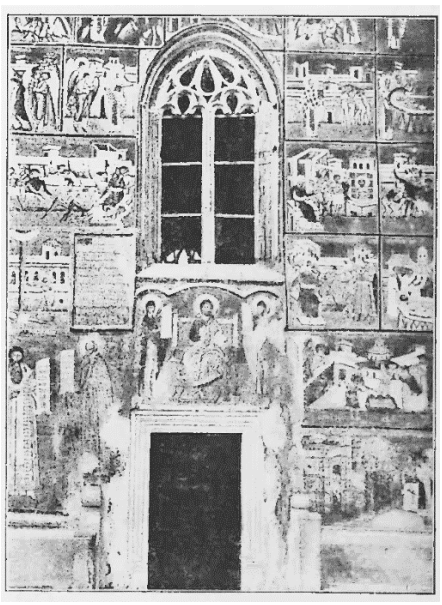

Cruce sculptată (1610) de la Dragomirna Pictură exterioară de la Suceviţa.

Când am auzit străbătând prin pânza ploii dese sunetul clopoțeilor dela gâtul cailor, care abea urcau la pas domol drumul hleios, am oftat de uşurare. Era salvarea pentru mine, era durerea mai adâncă pentru gazda mea de câteva ore, că rămâne iarăși singur.

Drumul a fost un chin, desfundat cum era de ploaie.

— Așa e pe la noi, mă mângâie bătrânul vizitiu al mânăstirii Dobruța, spre care mă îndrumam. De cum dă toamna cu ploile putrede, așteptăm cu bucurie drumul de sanie.

Sunt și neplăceri în excursiuni. Nu merge toate pe roate, de și tocmai asemenea împrejurări sunt mai folositoare. Trăeşti viața așa cum este, nu numai în soare și senin.

Peisajul din nou se schimbă. E pe deplin fermecător, căci un nou element de podoabă naturală intervine. Pădurea încruntată de amurgul ce se tot apropie, trage

dungă aspră pe coama dealurilor, în contrast izbitor cu pânza aurie ce s'a lăsat peste întinsul ogoarelor de pe vale.

Cotiugenii-Mari, umple o vale întreagă. Fumul ieșit din hornuri, semnul pregătirii cinei de sară, se întin-de ca un nor alburiu peste sat. O pată albă, în dunga pădurii, o formează chiliile curate dela Mânăstirea Coși-lauca, cu oleandri înalți la intrarea chiliilor şi cu miros de gutui și mere înlăuntru. Pe fundul văii strălucesc cioburi de oglinzi, iazurile mărunte; plopi piramidali străjuesc drumul, devenind ca nişte fantome stranii în amurgul tot mai întețit.

Dela Șoldănești, iarăși o variație. Se repetă sceneria dela Naslavcea, mai din sus. Afluientul Nistrului a tăiat vale adâncă spre care se revarsă covor des de codru, cu împestrițătura neîntrecută de toamnă. „Să vii să asculți aici primăvara concertul privighetorilor”, îmi spunea un localnic. „Te înebunesc, nu altceva”.

Aproape de gara Mateuţi, eşti în Șvitera saxonă; atât e de adâncă și strâmtă valea, că pe fundul ei abia dacă are loc așezarea șinelor. Drumul scoboară, întortochiat, prin pădurea ce se lasă spre Nistru.

De când podul e rupt, retrăieşti iarăși vechile transporturi cu trăsura gata să se prevale, și în dangăt de clopoței mişcați la fiecare pas al cailor slabi de li se numără coastele. Jos la Rezina, te aşteaptă iarăși liniştita apă a Nistrului, prinsă între maluri înalte, cu sate când sus pe platou, când jos în limba prelungă dintr'o încolăciturâ a capriciosului fluviu, a cărui vale între Naslavcea şi Rezina, îți aduce aminte de valea Moselei, cât străbate podişul ardenez.

La Mateuţi e capăt de linie. A te întoarce pe acelaş drum e plăcut, dar cu înconjur. Linia Nistrului e prea ademenitoare pentru a nu te atrage și mai ales a nu-ți da curajul de a înfrunta osteneala drumurilor naturale, mai ademenitoare prin neprevăzutul sceneriilor care te răsplătesc.

Din loc în loc te aşteaptă odihnitoarea liniște a Mânăstirilor care se țin aproape lanț, chiar pe malul Nistrului, ca M-rea Saharna din apropiere. Apuci drumuri de țară, urcând și scoborînd colnice împădurite, poposind la casa unui primitor gospodar care te întâmpină cu vechea ospitalitate moldovenească.

Nu poţi să nu ţii la cinste şi să nu guşti din vinul acriu, taninos, adus din pivniță în cană de lut și turnat cu inimă voioasă.

Nu te simți înstrăinat, aici în orice sat de pe Nistru, căci și pe malul celalt, în Transnistria, ţi se arată satul Botoşani, ce-ţi spunea durerea despărțitoare de frați, înainte de zilele când oastea noastră a pătruns și în acest ținut uitat din românimea răsăriteană. Stând la cislă pe prispa lată, peste care s'a aşternut lăicer vargat, uiţi unde te afli, Ai iluzia că stai de vorbă cu moldoveanul primitor de lângă dealurile Siretului.

Din Moldova până 'n Bahlui.

Vatra-Moldoviţei.– Gura-Humorului.– Voroneţ.– Spre Suceava.– Dragomirna.– Dealuri botoşenene.– Botoșani.– Sate moldovenești.– De la Hârlău la Tg. Frumos.

1. Mânăstirile din Bucovina și Moldova, au, pe lângă netăgăduita lor importanță artistică și una geografică. Ele însamnă în trăsături generale, limita dintre munţi și dealurile înalte.

Alegerea locului, este întotdeauna de așa natură, încât pe lângă grija apărării se ținea în samă și legătura mai lesnicioasă cu satele din valea larg deschisă. Muntele asigură paza; dealurile înlesnesc aprovizionarea.

Pe lângă îmbinarea cerințelor de existență și adăpost, vine și cadrul natural; liniştea necesară pentru reculegere este mărită de farmecul frumosului din natură.

Dintre toate, Vatra-Moldoviței prezintă un peisaj mai complex. E în mijlocul satului; munții înegurați de brazi sunt mai apropiați, iar apa Moldoviței, limpede și sglobie, ține tovărășie mai veselă, într'una cântân-du-și cântecul gingaş.

Intre Câmpulung și Gura-Humorului, la frumosul sat Vama, la loc larg, numai arbori, unul din cele mai vechi, pomenit încă dela începutul veacului al XV-lea, trenul te duce spre Vatra-Moldoviței. Treci prin sate a căror nume oglindesc ceva din frumusețea locurilor (Frumosul, Freudenthal).

Vatra-Moldoviței a rămas şi ea ca o cetate, cu ziduri înalte de șase metri, din bolovani de râu cu mortal grosolan. La colţuri și aici sunt bastioane rotunde, sdravene, ori turnuri prismatice. In mijlocul zidurilor e mânăstirea din veacul al XVI-lea, înălțată de Petru Rareş în locul celei clădite de Alexandru-cel-Bun (1401), năruită de o viitură năprasnică a apelor. Ruinele acesteia se mai văd ceva mai sus de actuala mânăstire.

Biserica relativ e mai mare decât celelalte; impune prin cei patru puternici stâlpi prismatici dela intrare. Turnulețul scund, octogon, e masiv.

Rămâi însă în adevărat extaz, în fața picturii aproape neatinsă, așa cum a fost așternută acum cam 500 ani.

E pictată pe dinlăuntru și pe din afară. Picturile sunt de un realism, un colorit și o stilisare, care în adevăr dau dovada unui artist, care nu poate fi mai prejos de mulți dintre cei ale căror picturi se admiră în bisericile italiene.

Cunoscătorul artei bisericești, care e d-l I. D. Ștefănescu, nu se sfieşte să mărturisească părerea că figu-rile pictate, prin stilisarea lor aduc aminte pe cele din Quatroacento. „Draperia care subliniază formele este de o eleganță căutată care atinge virtuositatea”. Criticul de artă vienez Strygowski, nu se opreşte numai la admiraţia lor, ci şi el mărturiseşte sincer că „sunt o comoară cum nu se poate vedea aiurea și ceva ce nu ne oferă nicio țară din lume”.

Nu e numai entusiasmul național care te opreşte 'n loc; te cuprinde emoția adevăratului frumos artistic.

Una din picturile cu Maica-Domnului, e un tablou demn de orice pinacotecă din lume. Pe un tron sculptat și bogat împodobit, ținând pe genunchiu pruncul sfânt, având drept păzitori doi îngeri, iar deoparte și alta Sf. Ioachim şi Ana, Maica privește cu drag spre copilul Iisus. Alt tablou... al Sfintei Fecioare din timpanul uşei de intrare, din păcate scrijelat de inscripții impii, este de o gingășie și un colorit, prin care în adevăr poate fi pus alăturea de al oricărui artist italian.

Duioasa iubire filială adâncă, se prinde din chipul Maicei sfinte, cu capul aplecat spre fața luminoasă a lui Hristos, strâns lipit la sânul ei și cu mânuţa pe umărul mamei. Acest tablou reprodus, ar merita o răspân-dire cât mai largă, chiar drept semn al iubirii de mamă, cu atât mai mult, cu cât figura Maicei Domnului pare a fi făcută după un model din partea locului.

D'apoi tabloul crucificării lui Hristos între cei doi tâlhari, cât de măreț e și câtă măestrie arată, în ce priveşte adaptarea scenei la cadrul arhitectural. Figura lui Hristos e tristă, cu masca resignării. De o parte Maica-Domnului cu fața pustiită de suferință stă însă curagioasă măcar că e copleșită de durere. Indărătul ei se află ceata femeilor; cea mai apropiată întinde mâna, gata să susțină pe Maica-Precista. In partea dreaptă Sf. Ioan, e doborit de durere, cu trupul îndoit, cu capul plecat. Indărătul lui se îngrămădesc soldații cu chivără italiană pe cap.

Ar trebui înșirate multe alte tablouri, în adevăr măestrite, nu numai prin aranjarea grupărilor după loc, dar mai ales prin finețea trăsăturilor și siguranța mlădierii îmbrăcămintii lor. Colorile sunt calde şi luminoase; domină albastrul, roșul-brun și un galben care pare că reflectează lumina soarelui.

Maeștrii, căci e cu neputinţă a crede că unul singur a executat uriaşa frescă ce îmbracă pereții, nu sunt deplini artişti numai ca portretişti, ci și ca desemnatori.

Aceasta se vede în tabloul ctitorilor. Petru-Rareş întinde modelul bisericii Domnului Iisus, cu haine strălucite, așezat pe un tron împărătesc. Imbrăcămintea domnitorului e splendidă, cu mantie de brocard gălbui cu flori de aur. Domnița Elena poartă pe cap coroană de aur bătută cu pietre scumpe și mărgăritare. Realismul în desemnul arhitectural este arătat pe deplin în asedierea Constantinopolului; cetatea cu ziduri groase, cu turnuri și metereze, este ca luată dintr'o pictură a Renaşterii. Deasemenea, de admirat e decorul variat arhitectural în trăsături atât de fine ce formează fondul Bunei-vestiri, admirabil de bine păstrat.

Părăsind monumentul de artă unic, pleci cu regretul că e lăsat în uitare. Aici ar trebui în fiecare vară să se trimeată elevii dela Belle-Arte spre a executa copii după minunatele tablouri. Imprăștiate cât mai mult prin școli, ar deştepta și în noi încrederea prin ceea ce s'a putut executa acum jumătate de mileniu în urmă pe pământul românesc.

2. Colțul de țară din sud–vestul Bucovinei cuprinde multe monumente de artă. Două se află numai lângă târguşorul Gura-Humorului, cu casele înșirate în lungul Moldovei, cu dealuri împădurite, ce-i formează un cadru de liniște.

Spre nord, abia la o depărtare de 5 km, pe valea largă a râului Humorului e Mânăstirea cu același nume.

Inălțată din piatră tot pe vremea lui Petru-Rareș (1530), de Marele Logofăt Teodor Bubulog, în locul alteia de lemn din veacul al XV-lea, poartă pecetia monumentelor vremii. Zidurile ce o înconjurau au dis-părut. Biserica micuță, croită mai mult ca o necropolă, cu acoperiș de șindrilă, e fără turn. A rămas în mijlo-cul unei verzi pășuni întinse pe un plaiu; fânul cosit pus pe prepeleci îi formează decorul. Turnul e mai la o parte, zidit de Vasile Lupu (1641), prismatic, masiv, cu acoperiş scund.

Și aici, ca și la Vatra-Moldoviței, atractive sunt picturile executate între 1530–1535, unele însă mai deteriorate de umezeală. Decorația exterioară şi cele din pronaos sunt păstrate îndeajuns ar pentru a-ți da seama de măestria execuţiei. Aici

la Humor, încă din veacul al XV-lea se vorbește de un centru artistic. Ceeace impune, e armonizarea figurilor cu cadrul arhitectural, din care cauză persoanele sunt trase 'n lung, cu bogate draperii numai fireturi de aur și pietre scumpe, ce se potrivește minunat svelteţii trupului.

Fig. 21. Măn. Gura-Humorului. (O. N. T.)

Aceeași revărsare de colori albastre, roșii, galbene, verzi, dă pereților aspectul unor scoarțe bogate orientale. Și aici portretul Maicii-Domnului e zugrăvit cu o realitate sentimentală ce provoacă uimirea. Hristos e strâns la piept cu atâta dragoste, că e ca lipit de bustul Maicii-Domnului, cu capul plecat într'un gest impresionant de dragoste.

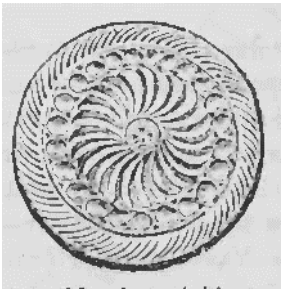

Fig. 22. Impodobirea unui jelţ (des. De Saulea-Bocec. D. Balş)

3. La puțini kilometri depărtare de Gura Humorului, spre sud, un drum cam neîngrijit duce la alt juvaer artistic, de astădată vestit şi din punct de vedere literar. E Mânăstirea Voroneţ, rămasă și ea fără împrejmuire de cetate, ci numai cu turnul izolat, ce serveşte drept clopotniță.

Fig. 23. Mânăstirea Voroneţ. (Foto I. Simionescu).

E unul din frumoasele monumente de pe vremea lui Ștefan, clădit în 1488, după lupta dela Răsboeni. Mai târziu (1547) i s'a adăogat un priqvor închis. De aceea și

ferestrele clădirii sunt de două soiuri: cele dela corpul principal mici și cu vârci de piatră încheiate în unghiu drept la colţuri; cele dela pridvor sunt mari, înalte, în stil gotic. Și această biserică e o adevărată pinacotecă, în care scenele cu subiecte religioase se îmbină cu cele laice. Ceea ce te captivă e bogăția figurilor ornamentale, chenare, benzi multi colore, cu forme de o imaginație nebănuită, care ar putea servi drept motiv în arta decorativă de azi.

După toate câte se ştie, parte din pictură e de pe vremea lui Ștefan. Mare parte e din veacul al XVI-lea, cum sunt cele din pridvor. Interesant e iscălitura artistului Marcu Pristovul, român, moldovean, care nu s'a putut opri să nu localizeze unele chipuri şi îmbrăcăminte. Intre scenele calendarului răsăritean, la serbarea Naşterii Domnului, apar cei trei crai dela răsărit, iar lângă Iosif stă și un cioban cu cojoc larg și miţos, pe cap cu o căciulă mare de blană de miel brumărie. „E deci tipul ciobanului român din Carpații Moldovei”. (O. Luţia, după S. Rali). Două tablouri te țintuesc. Unul e Pantocratorul din fundul turlei. „Trăsăturile lui Hristos ca și faţa sunt de o fineță excepțională şi de o frumusețe cu totul deosebită” (I. D. Ștefănescu).

Capul, cu ochi blânzi dar scrutători, e cuprins într'o aureolă vie, care încadrează minunat haina roșie cu fireturi aurii. Rombul verde ce o închide, încercuit în colorile curcubeului sunt de un efect ce mărește impresiunea lăsată de figura sfântă.

Altă oprire e în fața ctitorului, pictură contemporană, deci corespunzătoare realității.

Ștefan-cel-Mare, numai cu mustăţi, cu ovalul feței plin, cu privirea luminoasă, „mic de stat”, cu plete plăeșeşti până peste umeri, ține în mâni modelul mânăstirii. Domnitorul e luat sub protecția Sfântului Gheorghe, războinicul, care îl prinde cu mâna pe după gât. Haina Domnului, ca și a Doamnei Maria, a din brocart cu late aplicațiuni din fireturi de aur, dovedind luxul zilelor de paradă, dar și relațiunile comerciale intense.

Mai e însemnat Voroneţul și prin mormântul marelui schimnic de pe vremea lui Ștefan. Lespedea de piatră de deasupra cuprinde scurte cuvinte: „Acesta e mormântul părintelui nostru David, a schimnicului Daniil", „Iar sihastru a zis să nu o închine (țara) că războiul este a lui, numai după ce va isbândi să facă o mânăstire acolo, în numele Sfântului Gheorghe să fie hramul bisericii”. (I. Neculce).

In orice caz Daniil sihastrul a existat, iar mormântul lui dela Voroneţ atrage mulţi pelerini.

Fig. 24. Biserica ţinută de Ştefan. (d. Balş)

Cât de măestrite și artistice sunt toate picturile cu care mânăstirile bucovinene

sunt împodobite, ne spun mai ales străinii cunoscători și obiectivi judecători. Fostul profesor de istoria artelor dela universitatea din Viena, Strzygowski, scrie răspicat; „Ceeace ar trebui să atragă spre aceste îndepărtate văi chiar pe cel mai umblat cunoscător al artei vechi, sunt tezaurele ce nu le poate vedea nicăeri în altă parte”. Tot el le compară numai cu mosaicurile din San Marco și cu bisericile din Athos. Dar pe când noi, în puțina încredere ce o avem în ai noştri, le socotim ca imitații ori produse sub influențe străine, profesorul vienez din potrivă se exprimă lămurit că e silit să admită că nu atât Athosul a avut influență asupra Moldovei, cât marea cultură din mânăstirile bucovinene, a trebuit să se îndrepte asupra Sfântului Munte. Iar Faucillon, alt specialist nu se poate opri să nu spuie: „sunt atâtea capod'opere de poezie arhaică, în care se afirmă poezia vieţii româneşti întinerind formele antice".

Mânăstirile pomenite, ca şi altele, nu sunt numai pinacoteci de artă religioasă. Cuprind în ele atâtea opere de artă, încât dacă toate ar fi adunate la un loc într'un mare muzeu românesc, puține muzee străine ar cuprinde obiecte mai de preț. Strana cântăreților dela Moldoviţa e o cizelare în lemn de o fineţă neîntrecută. Legătura evangheliarului (1607) dela Sucevița poate sta alături cu oricare operă de artă de acest fel din Apus. Cadelnița din veacul al XVI-lea dela Sucevița e în sine o minunăție de artă industrială. Epitafele lucrate de delicate domnite; acoperișurile de morminte cum e acel al Domniței Maria dela Putna, sunt neîntrecute ca finețâ. Miniaturişti și caligrafi, în tihna acestor mânăstiri, au arătat destoinicia atât de strălucită, încât operele lor sunt păstrate și în bibliotecile străine ca modele de arta scrisului și a desemnului. În taina sfântă a recule-gerii s'a scris „codicele Voronețian” şi „psaltirea Voroneţiană'', cele mai vechi pagini cunoscute, prin care a străbătut „prime și timide zări de lumină în pâcla slavismului, însemnând începutul unei munci grele, care va duce la naționalizarea serviciului divin”. (N. Cartojan).

4. Părăsind lunca plină de drăgălășenie a Moldovei, drumul apucă prin adevăratul peisaj bucovinean cu dealuri largi, înverzite până 'n șanțul șoselei. Niciun loc sterp nu se vede. Pământul e strâmt; norodul mult, trebue să fie harnic; scoate tot ce se poate scoate prin muncă chibzuită. O bucată din drum e dealungul unei păduri dese în care fagul se împestrițează cu brazi şi zade fragede, plantate; e decor de munte. Alături de pădure se întinde o fâneață minunată, numai flori.

Nu e închipuire idilică pastelul lui Alecsandri:

Iată vin cosaşii veseli pe un rând. Sub a lor coasă
Câmpul ras rămâne verde ca o apă luminoasă.
Unii brazdele răstoarnă, în căpiţi alţii le-adună
Le clădesc apoi în stoguri și cu stih le încunună.

E un tablou real al farmecului din vara în toiu.

In spaţiul larg al fâneții, sub lumina blândă a soarelui de dinainte de amiază, e un tablou viu de Grigorescu. Cosașii se clatină în ritmice mişcări. Cămașa albă, lungă, strânsă la mijloc; pieptarul fără mâneci, le scoate 'n relief făptura sveltă a trupului lor mlădios. Decorul îl întregesc femeile. Aici în plina libertate a naturii, se evidențiază frumusețea lor clasică, gingășia. trupului ca tras prin inel. Simplicitatea portului le măreşte farmecul, le scoate 'n relief tăetura de statue antică a trupului. Mijlocul e strâns de un brâuleț, în care e prins colțul catrinței, de rămâne albul poalelor cămeșii într'o parte.

Fig. 25. Bucovineancă. Fig. 26. Bucovinean.

Veselia, râsetele, vorbele de duh întețesc munca. Rar mi-a fost dat să văd un tablou mai înviorător al muncii și al nobleții clasice a poporului dela țară, încadrat într'un peisaj blând de dealuri largi. De o parte umbra pădurii dese; de alta mana sănătoasă a câmpurilor. Soarele blând fără să ardă, vântul abia adiind spre răcorire, totul de un farmec, care încântă, de o măreție liniştită, care te chiamă spre închinare. Așa e România toată.

Scobori prelung spre satul Iliseşti, prin marginea căruia treci, printre clădiri ca de oraș. De aici în lungul văii stau pe o coastă și alta case gospodăroase, raiu de pometuri. E o convețuire înțelegătoare de nemți şi români. Aceştia din urmă au urmat. exemplul văzut. Casele lor nu le deosibești de ale nemților, cu grajduri tot atât de solide şi înalte. E un minunat exemplu că și Românul când are de unde învăța e în stare să ajungă la buna stare a Neamţului, sau al oricărui străin mai norocos, cu o evoluție economică și culturală mai îndelungă.

Drumul șerpueşte numai printre ogoare bine lucrate de grâu, secară; peste cele cu cartofi în floare, se așterna abur violet-albăstrui.

Fig. 27. Zamca, (d. Vorobchievici)

Satul Sf. Ilie pe poală de deal, e însemnat şi el cu o biserică din ale lui Ștefan, zidită ca mânăstire în 1488. La exterior stâlpi masivi în cărămidă aparentă despart înalte firide iar sub streşini, două rânduri de ocnițe mai mici, se încalecă unele pe altele, picioarele unora venind pe arcul celor inferioare. E o variantă deosebită. În interior e zugrăvit Ștefan-cel-Mare, cu o bogată mantie roșie brodată cu aur şi țesută cu mărgă-ritare; prezintă Domnului, asistat de Sf. Ilie căruia e închinat locașul, modelul bisericii. De sub zidurile bisericii priveşti la desfăşurarea monumentelor din Suceava de peste vale.

Spre acest oraș istoric urcând suișul cam repede al dealului, ajungi la vestita biserică armenească din Zamca, cetate şi ea cu ziduri groase din veaculal XVI-lea, asediată de armatele lui Sobieschi. Au rămas în urmă câmpurile semănate. Străbați deodată prin străzi cu case bătrânești, cu cerdac larg. Ajungi în mijlocul pieții,

unde peste ruinele vechilor clădiri ale Sucevei istorice s'au ridicat cele de azi, în mare parte maghernițe, cu fel de fel de dugheni.

Ca o mustrare a decăderii, se înalță ctitoria lui Petru-Rareş, Sf. Dimitrie, una din cele mai mari biserici de pe vremea acestui domnitor, clădită mai mult în stilgostic (1534–1535). Din cerdacul turnului de lângă ea, înălțat de Al. Lăpușneanu la 1561, panorama cuprinde întreg orașul cu împrejurimi depărtate.

Căutând spre ruinele legendarei cetăți ascunsă între pomi şi oprindu-ți privirea asupra numeroaselor biserici, fiecare cu alt ctitor, totul îţi evocă veacurile de sbucium dar şi de eroism, epoca de glorie a primilor domnitori moldoveni.

De pe vremea lui Petru Muşat I, când numele oraşului apare pentru întâia oară ca reședință domnească (1388), până la Dumitrașcu Cantacuzino care din porunca Turcilor, a dat foc cetății grăbind năruirea, Capitala Moldovei aproape trei veacuri a cunoscut vremuri de glorie, ca și zile de groază. Intreaga istorie sbuciu-mată a Moldovei dela întemeierea ei până la Lăpușneanu, care a mutat capital la Iaşi, se poate urmări din monumentele rămase în picioare a căror ctitori se înşiră câteva veacuri între domnitorii Moldovei. Perioada de sbucium şi glorie din veacul a! XIV-lea până ‘n al XVII-lea, Își găsește mărturia în vreun monument din Suceava.

Turcii au asediat-o în trei rânduri; în 1476, după bătălia dela Valea Albă Mohamed II, cuceritorul Constantinopolului, ajunge sub zidurile ei. Soliman magnificul, asediatorul Vienei, ş'a adus armatele până la Suceava, căutând să-l pedepsească pe Petru Rareș. Cazaci, Poloni, Turci, Tătari, toate liftele care au lovit în Moldova, au înaintat să-i sdrobească cetatea, din inima ei.

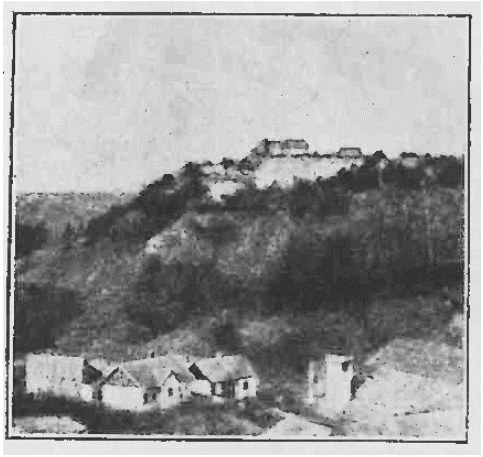

Fig. 28. Cetatea Sucevei (d. I. Nistor).

La 1675 cetatea moare. „Și au pus prav sub zidurile Cetății, – scrie N. Costin, – şi i-au dat foc, însă prin aceasta nu s'a dărîmat; deci au împlut-o cu lemne și cu paie și, dându-le acestora foc și astfel slăbindu-i zidurile din pricina fierbințelei de tot mari, s'au risipit Cetatea". Cât va rămâne o piatră din ea, va avea glas puternic, care să ne cuprindă și să ne facă să ne închinăm înaintaşilor glorioşi.

Din turnul lui Lăpuşneanu, se văd toate bisericile din Suceava; de fiecare se leagă numele unui domn.

Cea mai veche, Mirăuţi, zidită de Petru Muşat, restaurată de Ştefan-cel-Mare, multă vreme părăsită, servind drept hambar de grâne, a căpătat forma-i actuală în 1903. Biserica cea mai mare ce s'a ridicat pe pământul Moldovei e Sf. Gheorghe, începută de Bogdan-cel-Orb fiul lui Ştefan, terminată (1522) de fiul său Ștefăniță-Vodă. In ea sunt păstrate moaștele Sf. Ion dela Cetatea Albă, care adună lume de pe lume în ziua de 2 Iunie. Mai la adăpost e bisericuța Invierea Domnului, clădită

(1550) de Doamna Ileana, soția lui Petru-Rareş.

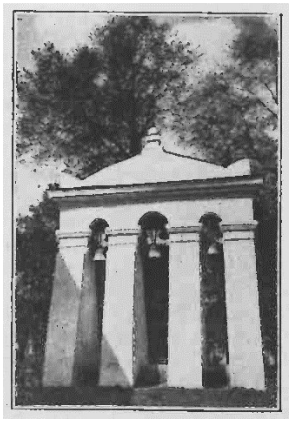

Fig. 29. Svoniţa bisericii Invierea Domnului. (Foto I. Simionescu).

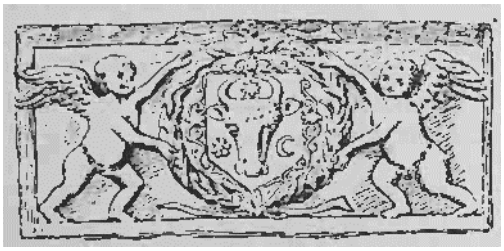

Fig. 30. Pisania dela Biserica Sf. Dumitru. (Des. E. Saulea-Bocec).

Altă bisericuță cu hramul Sf. Ion Botezătorul e zidită în 1643 de către Vasile Lupu.

Scoborînd panta repede spre apa Sucevii, se ivește încă o biserică, în Iţcanii-Vechi, cu ocnițe mărunte sub streşină. E o nouă ctitorie a Muşatinilor din jumătatea ultimă a veacului al XV-lea.

Din gara Burdujeni, clădire impunătoare din timpul de tristă amintire cât era loc de vămuire, aruncând o privire îndărăt, peste pădurícea de pomi ce acoperă panta malului înalt, se urmărește pe cerul senin profilul zimțuit al oraşului cu multe turnuri bisericeşti. Ruinele cetății abia se disting din înnecul arborilor ce o împrejmuesc. La celălalt capăt, nordic, turnul cetățuii armeneşti dela Zamca încheie linia frântă a clădirilor din vechiul oraș, azi în deplina liniște a amintirilor scumpe.

5. Târgușorul Burdujeni e mai departe de gari, într'un amfiteatru de dealuri. E însemnat și el cu o biserică din veacul al XVI-lea ridicată de postelnicul Movilă; păstrează caracterul arhitectural al vremii.

Nu poţi părăsi aceste locuri, sfinte prin locaşurile de rugă, care evocă vremuri de adâncă credință creş-tină, fără să te închini și la Mânăstirea Dragomirna, unul din cele mai de samă monumente din țară. Imbină în el măreţia cu gingășia, îndrăsneala sculpturilor cu farmecul colorilor.

Mai ales dacă te abați puțin din drum, făcând un ocol pe la Pătrăuți, prin contrast cu bisericuța veche de aici, Mânăstirea Dragomirna apare și mai impunătoare.

Fig. 31. Biserica din Pătrăuți. (Foto. I. Simionescu).

Cea dintâi e cea mai mică dintre bisericile lui Ștefan, zidită la 1487; cea de-a doua, zidită cu un veac mai târziu, e una din cele mai mari dintre bisericile din Bucovina.

Imbrăcămintea ei albă peste tot, cu turnuleţul abia ridicat din acoperiș, biserica din Pătrăuți, strălucește în bătaia plină a soarelui, ce face mai verde iarba proaspătă ce o înconjoară. Zidul împrejmuitor al celei mai vechi mânăstiri de călugărițe nu s'a mai păstrat. In interior însă pe lângă câteva frescuri şterse, se vede încă destul de bine chipul lui Ștefan, cu lungi plete bălane, întovărășit de două chipuri de femei, închinând Domnului biserica.

Dela Pătrăuți drumeagul scoboară panta dulce a dealului. In cale apare Mitocul-Dragomirnei, în fundul unei coveți largi dintre dealuri. E un sat cuprins; case mari, cu garduri înalte, stau îngrămădite în jurul celor trei biserici de rit deosebit, care arată că pe lângă populația românească mai trăesc și alte neamuri; îndeosebi mulți lipoveni.

De și în apropiere de sat, mânăstirea încă nu se zăreşte, căci stă pitită într'o îndoitură de teren, cu câțiva brazi de strajă. La o cotitură de drum, îţi apare în toată splendoarea ei dintr'odată, ca o cetate cu ziduri înalte, peste coama cărora abia se vede turnul bisericii.

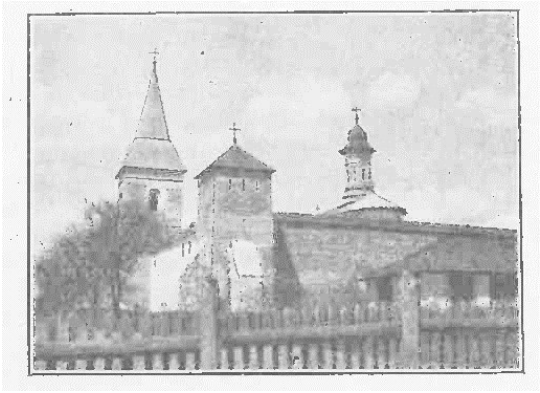

Fig. 32. M-rea Dragomirna. Vedere generală (Foto. I. Simionescu).

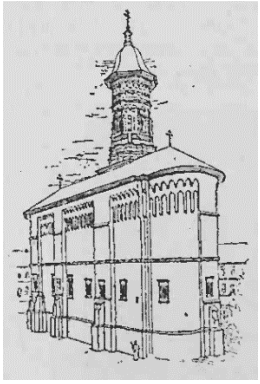

Fig. 33. Biserica Dragomirna.

Cetatea e minunat păstrată, cu bastioane de susținere, cu șiragul ochiurilor pentru sinețe sub streşina intactă, cu turn înalt la intrare. Alte turnuri masive încheie zidurile la colțuri. Cel zis al lui Barnovschi e o adevărată cetățuie, cu încăperi boltite și metereze. De jur-împrejur, pe dinlăuntru se întinde un cerdac acoperit pentru strajă. Trapezăria e o clădire cu o boltă largă susținută de elegante nervuri, unite într'un stâlp masiv central,

Deasupra intrării ei străjueşte, într'o pisanie cu cadru de piatră împletită, stema Moldovei, capul de bour cu gâtul lung, cu o stea între coarne, cu soarele și luna pe de lături și inscripție fin ciselată dejurîmprejur. E o minune de sculpturi delicate și, minuțioase. Poarta e largă, cu stâlpi puternici, scurți, având capiteluri din piatră împletită și un rând de rozete, fiecare cu formă deosebită. Bolta e cu frumoase nervuri gotice, împodo-bite și ele cu rozete minunate, care ar putea servi drept modele la lecțiile de desemn din școalele secundare, în locul celor străine.

Cum ai leșit din umbra bolții, rămâi locului, în fața bisericii cu proporţii ce ies din obişnuit. lnalță de 27 metri, n'are o lărgime internă peste 7 metri. La exterior, simplicitatea impune. Un brâu de piatră împletită o încinge ca un odgon sucit când la dreapta, când la stânga. Sub streșină, ocnițe mărunte împodobesc pereții. Faţă de dimensiunile clădirii ferestruicile sunt mici, fiecare cu chenar dreptunghiular de piatră cioplită. Interiorul este în adevăr grandios ca al multor biserici gotice din apus. Coloanele de susținere sunt masive, încolăciri cioplite 'n piatră, sucite iarăşi când spre dreapta, când spre stânga. Capitele proeminente, spriijină arcuri numeroase, care se încheie în vârful bolței prin scuturi sculptate. De altfel peste tot pe arcuri sunt bumbi fel de fel ornamentaţi, scuturi mărunte, flori și rozace.

Bogata arihitectură lăuntrică este împlinită de zugrăveli, care te opresc prin azurul viu al fondului și decorul măestrit de aur şi ocru, ce dau un efect decorativ minunat. Totul e o îmbinare armonică între stilul gotic al arhitecturii cu podoaba iconografică a celorlalte mânăstirii vechi.

Vioi ca colorație, impozant ca compoziție, se impune privirii tabloul Inălțării Domnului, cu complicația unei opere de maestru încercat. Dumnezeu-Tatăl în mantie albă, Fiul în haină galbenă tivită cu roşu, de o parte și alta îngeri în colori vii. Mai jos Hristos Pantocrator strălucește în curăţenia albului mantiei sale, în medalionul albastru, ce răsare pe fondul roș al tabloului, susţinut de doi îngeri cu haine albastre și aripi de aur. De jur-împrejur o îngrămădire de turnuri, case, biserici, norod, totul în cadre de orașe, de munți. In faţă făptura blândă a Maicii-Domnului, contrastează prin albastrul și roșul închis al mantiei cu cei doi îngeri ce o susțin, îmbrăcați în haine albe. Scena întreagă deşteaptă un efect ce nu se uită, ca şi oricare pictură în stil mare, asemenea cu a pictorilor celebri italieni din veacul al XV-lea.

„Marele număr de figuri, proporțiile lor normale, draperia studiată ca o stofă fină, faldurile ce face, căzând firesc, toate ne duc la estetica tablourilor de chevaleu şi influență italiană”. (I. D. Ștefănescu).

Interiorul mai cuprinde o atracție. E catapeteasma de o finețe rară, o adevărată capodoperă a lucrului în lemn. E ca o cortină pictată cu aur, cu multe ocnițe și medalioane iarăși fel de fel colorate. E atâta vioiciune de colori și forme, atâta originalitate în întregime, încât simți că te afli înaintea unei opere de artă, împlinirea unui gând original.

Mânăstirea, zidită de Mitropolitul Crimca în 1609, el însuși un artist desăvârşit, ca miniaturist și caligraf, mai prezintă o minune artistică. E turnulețul ca un deget față de întreaga clădire. În schimb e de o gingășie sculpturală ce întrece chiar dantela de piatră dela Trei-Ierarhi.

Octogonal, cu patru ferestre, cu arcade duble pe fiecare din cele opt fețe, o torsadă îl încinge ca un brâu; alte ocnițe sub streșină. Nu e piatră nesculptată, variat; numeroase rosace în ocnițe, pe stâlpii din față, sus sub streșină, jos pe baza octogonă a turnului. Ultima oară când am vizitat Mânăstirea era într'o zi de început de vară luminoasă și caldă. In cimitirul mânăstirii din afara zidurilor, natura acoperişe mormintele cu un covor bogat de flori; crengile merilor și ale cireşilor erau numai ghirlănzi bogate de petale ca fulgii de zăpadă. O adevărată sărbătoare a naturii. In liniştea cimitirului, corul păsărilor de tot soiul ridica imn de slavă naturii împodobite. Tristețea morții era acoperită cu isbucnirea vieții.

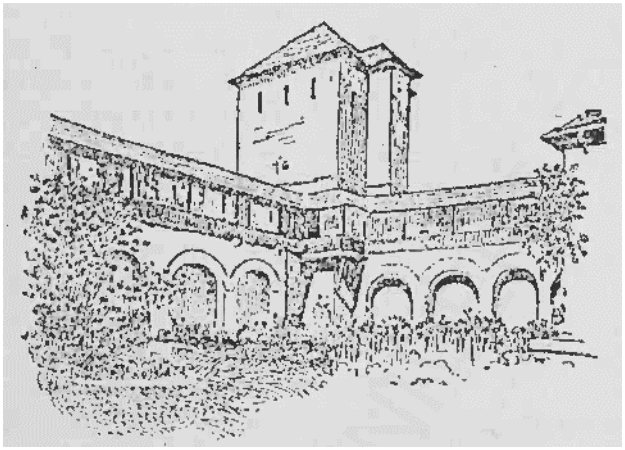

Fig. 34. Zidul pe dinlăuntru. (d. Vorobchievici).

Maica Domnului (Agapia) de N. Georgescu. După I. D. Ştefănescu

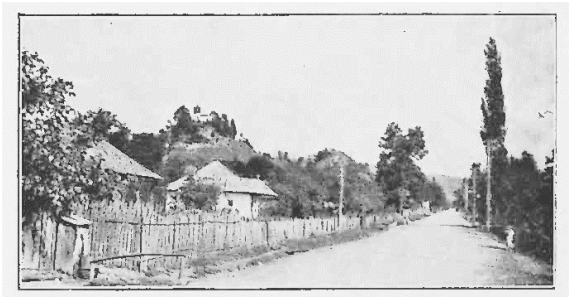

Cetățuia Vălcea (Fot. I. Simionescu)

Turtucaia (Fot. I. Simionescu).

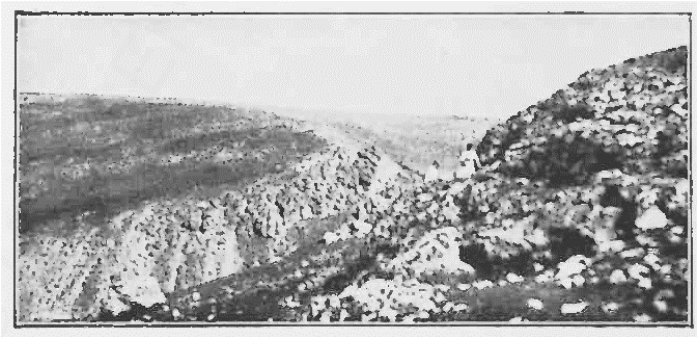

Calcarurile dela Brânzeni (Basarabia) (Fot. I. Simionescu).

Numai zidurile mohorîte ale cetății spuneau de trecerea anilor. Pe deasupra lor turnuleţul fin sculptat, strălucea în bătaia soarelui de amiază, învăluindu-l într'un abur trandafiriu, care scotea mai în relief bogăția lui artistică, Era un tablou ce rămâne întipărit în minte; îţi dădea aceeaşi mulțumire adânc simțită în fața monumentelor străine, atât de mult căutate și apoteozate la noi. Osteneala ţi-e răsplătită. Escursia nu e numai o pierdere de vreme, o recreație. Evocarea vremurilor de mari încercări din trecut, desfăşoară zilele grele ale ţării. In 1653, Mânăstirea fu jefuită de Cazacii lui Timuș, hatmanul lor; în 1758 de Tătari. Te miri cum de au mai rămas odoarele scumpe ce se mai păstrează.

Așa e aurul dăruit de Țarul Fedor Ivanovici, ori acele evanghelii ferecate în argint aurit, artistic lucrate, una de argintarul român Gligorie Moisiu.

Toate îţi spun importanța artistică şi culturală a mânăstirilor noastre.

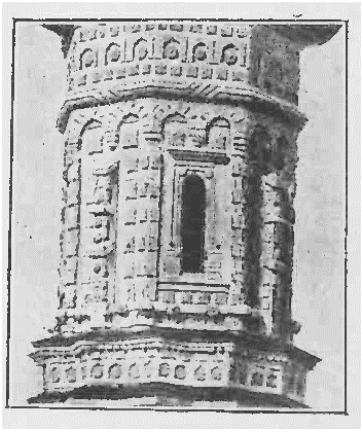

Fig. 35. Turnul bisericii Dragomirna. (O.N.T.).

6. Dela Mitocul-Dragomirnei mai departe spre inima Moldovei, treci prin sate cuprinse. Urci platoul dela Adâncata, cu o pădurice de mesteceni printre care, ici şi colo răsare făptura serioasă a câte unui brad plantat, în contrast cu gingășia tovarășilor lui. Natura îţi indică singură ce îmbunătățiri să aduci, nu atât din punct de vedere estetic, cât utilitar.

Sate mari, cum e Zvoriștea, Vârful-Câmpului pe larga vale a Siretului, sunt stupuri de gospodării. Cona-curile boereşti, înconjurate de grădini și parcuri de hectare, aparțin şi ele trecutului, măcar că nu s'a stins de tot în amintirea locuitorilor ecoul sgomotoaselor petreceri dela Vârful-Câmpului, proprietatea „Kneazului” Moruzi. Azi e linişte de mânăstire. Feoda a dispărut, iar viaţa obștească nu s'a îndreptat prea mult în bine. Unele curți boereşti s'au prefăcut în şcoli, dar în lipsă de îngrijire te apucă jalea trecând pe lângă ele, în așa stare de dărăpănare sunt lăsate. Simți răzbunarea, dar nu, vezi îndreptarea mult așteptată.

Regiunea e una din acele din țară, pe care străbătând-o mai ales în mijlocul verii, cu acoperișul bogățiilor pământene, de și nimic deosebit nu prezintă ca forme terestre, nu te poți opri la fiecare pas să nu murmuri: Doamne, ce frumoasă țară avem. E zona de păduri care se întinde pe dealurile din stânga Siretului, tot mai rărite însă. La marginea ei răsăriteană începe șiragul satelor mari ce se țin într'una dela Dorohoi până la Iaşi. Văculeştii stă în fund de vale largă, cuib de case cu acoperiş auriu de trestie, strânse în jurul bisericii. In dimineața zilei de vară peste ele se așterne ceața străvezie, aburul din răsuflarea pământului. La Brăeşti, unde ieși în șoseaua bătută dintre Dorohoi și Botoşani, răsare vederii casa boerească, cu două rânduri, tipul vechilor curţi moldoveneşti, așezată pe locul cel mai înalt, cu perspectivă largă, întremătoare, și cu un parc de pomi în jur.

Peste tot strălucește bogata plămadă a pământului. Natura apare îmbrăcată nu numai cu ce posedă mai mândru în arsenalul colorilor şi a formelor, dar și cu ce are mai de preț. Grâul gata de secerat, așterne poleială arămie peste fața dealurilor. Ovăzurile dinpotrivă le acopere cu filigrame argintii, iar porumbul, prășit a doua oară, strălucește în îmbrăcămintea verdelui tineresc, împrospătat de ploaia de peste noapte. Fânețile încă necosite, împlinesc podoaba prin covoarele atât de frumos împestrițate cu tot soiul de flori. Sânzienele ca pucioasa împletesc ghirlănzi pe marginea drumului, alăturea de cicoare, ochi albaştri ca adâncul mării.

Intreaga frumuseţe a lucrurilor, măreția orizonturilor, pătrund prin ochi în suflet și orice senzație devine plăcere. „Ai cunoscut, o Jean-Jacques, beţiile acestea ale unei inimi care pricepe natura, beţii trecătoare, dar atât de puternice, încât fac să vibreze fibrele cele mai tainice ale ființei noastre și ne desvăluie, mai bine decât cărțile filosofilor, tot nemărginitul din noi”. (Gabriel Faure).

Unde apele sapă mai adânc vreo vale, ca la Leorda, nasc colțuri și mai atractive. Biserica clădită la loc înălțat, împrejmuită drept podoabă cu câțiva brazi, aruncă o pată mai serioasă în surâsul general al naturii în plină gestație. Spre Apus, dunga pădurii dese închide orizontul; spre Răsărit, colnicele joase ale stepei mol-dovenești sunt numai ogoare. E o îmbinare naturală care explică densitatea de populație pe linia de contact între aceste două forme de terenuri.

In cale îţi apare un loc sfânt. Laşi șoseaua bătută și pe un drum mai rău întreținut, scobori spre Ipoteşti, locul unde a copilărit Eminescu. Satul e sărăcuţ; căsuțele stufuite sunt împrăștiate spre coaste odată împă-durite. Casa bătrânească nu mai există. O asociație de admiratori ai poetului au prefăcut-o într'o clădire modernă de zid. Și biserica e înoită.

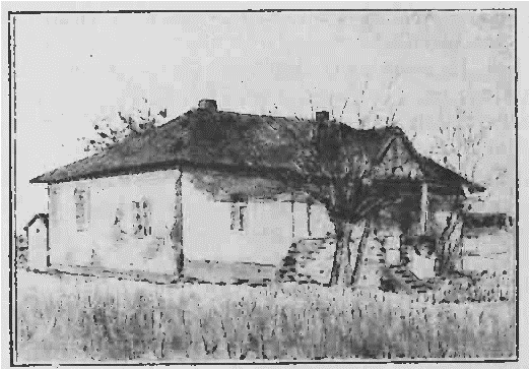

Fig. 36. Casa părintească a lui Eminescu la Ipotești. (d. Gheorghiu și Olinescu)

De altfel nimic mai deosebit nu spune că aici și-a dus copilăria copilul, care după spusa bătrânilor, era sburdalnic, îi plăcea să hoinărească printre ogoare, să prindă fluturi şi chiar câte un şarpe. Totuşi traiul în plină natură, la o vârstă când farmecul ei se imprimă cu putere în suflet, formează un substrat al subconştientului, cu influiență asupra manifestațiilor de mai târziu. Căutam în jurul meu vreun arbore mai bătrân, vreo casă mai tupilată asupra cărora copilul de atunci își oprise și el privirea, făcând să încolțească în mintea lui vreun gând persistent transformat în strofe ciselate dar cu aroma primelor impresiuni din copilărie.

7. Puţini chilometri mai departe începe să se zărească turnurile bisericilor din Botoşani, orașul întins pe coline joase, zona de contact între dealurile împădurite dinspre Apus şi valurile stepel dinspre Răsărit.

Chiar la intrare pe „rohatea” dela Cătămărești, se vede biserica lui Ștefan-cel-Mare din Popăuţi, răsărind dintre clădirile din jurul gării, ca o frumoasă floare de mac printre petrișuri. E de laudă însă nu numai restaurarea ei, cât mai ales îngrijirea locului unde se află, un parc bine întreținut, cu arbori umbroși.

E un alt semn al biruinței lui Ștefan, din cele presărate în tot cuprinsul Moldovei lui dragi.

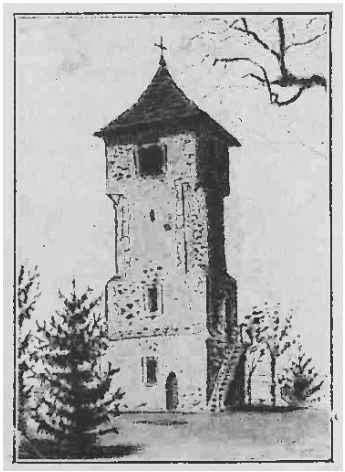

Fig. 37. Turnul dela Popăuți. (d. Gheorghiu și Olinescu).

Clădirea e la fel aproape cu aceea dela Dorohoi, Iaşi, Hârlău, gingașă, sveltă, cu fațadă de piatră apa-rentă, încinsă cu trei brâie subțiri de cărămidă smălțuită, galben și verde, cu nuanțe deosebite. Două rânduri de ocnițe în partea de sus impodobesc pereții; deasupra lor o cingătoare de cărămizi iarăși frumos și variat împodobite cu discuri colorate, având în relief fel de fel de figuri, din care însă

lipsește capul de bou.

Zidită la 1436, a fost zugrăvită și ea pe dinlăuntru, înainte de sfârșitul veacului al XVI-lea, după cum arată sgârieturile soldaților lui Sobieski, una datată la 1590.

Zugrăveala în mare parte este ștearsă. Trebue să fi fost mândră, judecând după tabloul Sfântului Neculai, patronul bisericei, aflat întâmplător de d-l Ștefănescu, după un dulap din pronaos, care l-a păstrat neatins, cu prospețimea primitivă a colorilor; aureola din jurul capului e de aur curat, strălucind ca în prima zi după zugrăvire. E unul din cele mai vechi tablouri cunoscute din pictura moldovenească, operă originală din veacul al XV-lea. Mai are o însemnătate biserica din Popăuţi; e păstrată alăturea clopotnița veche, ca un bastion prismatic cu largi ferestre la clopote, de se resfrângea în voie sunetul aramei ce chema pe credincioşi. Botoşanii mai cuprind în ei alte amintiri domneşti.

„Biserica Sf, Gheorghe azi restaurată, zidită cam în stilul celei dela Popăuţi, a fost înălțată (1541–1551) de Elena-Doamna, soția lui Petru-Rareş, domn care nu odată îşi căuta odihna mai îndelung în Botoşani, de unde trimete scrisori de amenințare către brașoveni: „Și pe copiii voştri îl voi pedepsi cu fier și foc", dacă nu se vor supune craiului sprijinit de el după biruința dela Feldioara (1529).

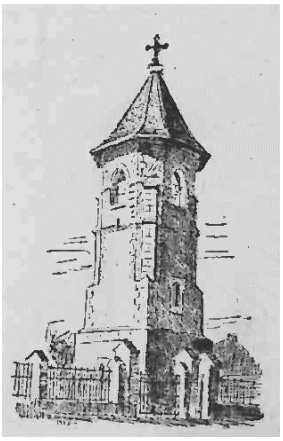

Fig. 38. Turnul Sf. Gheorghe. (Des. A. Bordenache).

Fig. 39. Turnul bisericii armene (d. Gheorghiu și Olinescu)

In amintirea scumpului ei soţ, Domnița Elena, care își alesese orașul ca reședință, a mai înălțat și biseri-ca Uspenia (1552), cu hramul Adormirii Maicii Domnului. Botoșani e deci orașul lui Petru Rareș şi al Doamnei sale.

Pe lângă vechile biserici româneşti, în Botoșani se mai găsesc şi două biserici armenești, cel puțin din veacul al XVII-lea, căci orașul devenise un centru

important de armeni, la început negustori cinstiți și harnici; mult mai târziu, când evreii invadați din Polonia le-au luat locul, ei au ajuns crescători de vite, moșieri, gospodari, pricepuți în ale agriculturii.

Datorită poziției lui la marginea codrilor întinși pe dealurile dinspre Siret, dar și contactului cu întinsele câmpuri de arătură, orașul cunoaște prosperitatea. Proprietarii marilor moşii clădesc case somptuoase, unele cu hectare de pometuri în jur. Rar oraș din țară care să aibă atâtea grădini întinse ca Botoșani, după cum rar oraș de dealuri, în care brazilor să le meargă atât de bine, variind podoaba grădinilor.

Urmă apoi declinul. Improprietărirea aduce anemierea vieţii orașului. Marile clădiri ale proprietarilor devin școli sau birouri administrative. Dărăpănate, îți fac impresia de sărăcire. Grădinile ajung părăginite; viața economică stagnează. Botoșanii nu fac excepție din majoritatea oraşelor de provincie, care abia îşi țin suflarea.

Botoșanii au un rol însemnat și drept centru cultural. In 1759 s'a înființat o școală domnească. Din cele trei şcoli înalte din Moldova sub M. Sturza, una fu în Botoșani. Liceul devine o pepinieră de elemente ajunse la însemnate situații sociale. E de ajuns de pomenit că la Botoşani a învăţat eruditul istoric N. Iorga. Se păstrează tot mai dărăpănată căsuţa cu cerdac proeminent, în care a copilărit. Azi acoperișul e numai petice de tinichea; stâlpii dela cerdac abia se ţin înclinați într'o parte, iar pe fațada coşcovită și răpănoasă, stă aninat într'un cuiu, semnul că e locuită de un croitor. S'ar fi cuvenit ca primăria să o răscumpere și să o transforme într'o casă de citire, care s'ar umple numai cu uriașa producție a marelui savant.

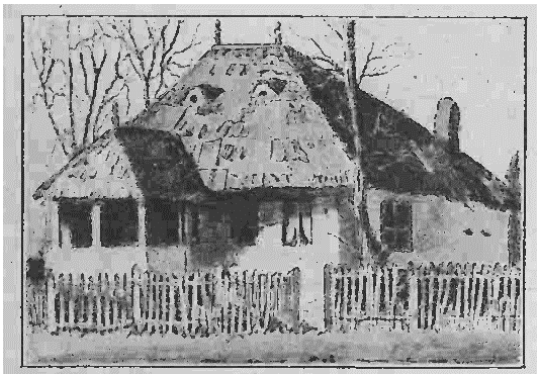

Fig. 40. Casa lui Iorga. (d. Gheorghiu-Olinescu).

De altfel de orașul şi județul Botoșani se leagă numele multor oameni de seamă, profesori universitari (Em. Theodorescu, M. Ciucă, Dr. Iacobovici, D. Negreanu, ș. a.), literați în frunte cu M. Eminescu, apoi poeţii Stavri, I. Păun (Pincio), Gh. din Moldova, D. Anghel, Elena Sevastos.

Blândul mitropolit Iosif Gheorghian e din Botoșani, ca și Mitropolitul Calinic Miclescu.

Trecutul îi formează o fală. Prezentul este învăluit în amurg. Atât de puțin ce s'a schimbat!

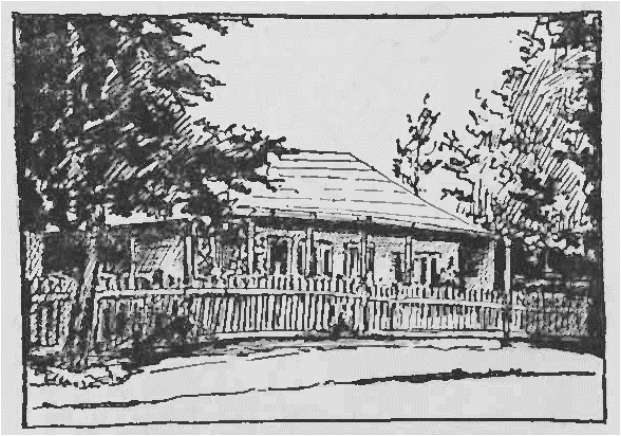

Fig. 41. Căsuţa copilăriei mele. (Des. Ionel C. Motaş; d. fot. Simionescu).

In faţa căsuței în care am copilărit, rămasă ca mumifiată, se întindea un adevărat câmp cultivat cu porumb şi harbuzoaice, lungărețe, cu miezul ca sângele și dulce ca mierea. Astăzi numai la partea dinspre stradă câteva căsuțe rare arată prefacerea; încolo, a rămas acelaş câmp, dar mai neîngrijit de cât odinioară.

De câte ori mă rătăcesc prin ulițele tot glodoase din mahalaua copilăriei, pare că nu ar fi trecut atâtea decenii peste ele. Cadrul natural, cât o mai înviorează.

8. Șoseaua iese din oraş, prin bariera Iașului; apucă în lungul zonei de contact dintre dealurile împădurite și câmpurile mănoase. Valuri de teren mai înalte, ascund printre ele sate bogate, cu pitoresc neîntrecut, Mânăstirea Agafton, cea dela Tudora, Coșula.

E de ajuns a pomeni de satul Flămânzi, vestit, căci din el a pornit scânteia răscoalei agrare dela 1907.

In sufletul răzeşilor se adună nedreptățile din trecut. Mocnește cât mocneşte durerea, până ce la o nimica toată isbucnește cu furie, locală uneori, molipsitoare, deşteptând și aiurea dureri la fel. Sunt tipuri de sate moldoveneşti, cu arhaismul timpurilor îndepărtate, prea puţin schimbate. E o mare deosebire între ele și satele cu casele strânse grămadă, aliniate la stradă, ca în multe părți din Ardeal. E libertatea naturii, farmecul ei cu variatele fețe după anotimpuri. Ea captivă sufletul; îl stăpânește. Dar tot ca înalță mintea spre zări luminoase. Iți lămureşti și firea oamenilor așezați, înţelepţi, şi chiar resignați.

Orice s'ar spune, cerul senin, geana de pădure, mozaicul de ogoare, livezi şi fânețe, neîntrecut amestec de colori și umbre, orizontul larg cu zare depărtată, toate cântăresc mult, prin influienţa tainică dar puternică, asupra firii moldovanului, predispus să-și ridice ochii mai adesa spre adâncul cerului plin de taine.

Cel mai tipic sat moldovenesc de dealuri din partea locului este Deleni, cu casele presărate pe povârnișul coastei, până sus sub prichiciul de pietre răsărite din muchea dealului, umbrită de codri întunecaţi. Primăvara pe aici e un raiu, numai flori, jos în pajiștea grădinilor, mai sus aninate de crengile cireșilor şi ale merilor rămuroși. Până şi nucii, cu coloarea arămie a primelor frunze târziu desfăşurate, adaogă la variația bogată.

E sat mare, întins. Aproape fiecare casă își are grădina împrejmuită cu gard înalt, din nuele impletite, cu streșini ghimpoase de porumbei, loc ales pentru cuiburile păsăruicelor care caută adăpostul mai sigur în apropierea omului.

S'a mai păstrat curtea proprietarului de viță domnească. E palat cu două rânduri, din balconul căruia perspective întinse odihnesc ochii. De jurîmprejur în livada întinsă se amestecă pomii fructiferi locali cu arbori exotici adaptați locului. In amurgul liniştit al serii de vară e un deliciu, ce lămureşte dragostea multor boeri vechi, culți, de pământul moșiei lor. Mireasma florilor necosite umple aerul; concertul privighetorilor te leagănă. Într'un intermezzo de linişte, le ia locul glasul strident al cristeilor, ascunşi în păpurișteа din vale.

Dar tot în satul acesta și cele învecinate îți este dat să vezi regresiunea economică, în legătură cu o lipsă de grijă din gospodăria generală a țării.

„Curtea” nu mai poate porunci, oricâtă dragoste ar fi din partea proprietarilor pentru buna stare a sate-nilor. Stăpânul e una la drepturi cu ceilalți locuitori. Nici exemplul bun de sus, nu mai are efect; lipsește constrângerea, iar înțelegerea este încă înăbușită de mândria libertății, cântată lor la fiecare alegere. Goana după pământ arabil, mirajul oricăriu sătean chiar dacă pământul din jurul casei i-ar da putinţa de bun traiu, îl îndreaptă spre câmpurile cu ogoare. Livezile, o bogăție naturală din partea locului, pier din an în an. Sunt părăsite. Spre Rădeni, străbați grădini părăginite. Vestiţii meri domneşti, din care se umpleau pivnițele cu roadele din câțiva copaci, au dispărut.

Livezile bogate odinioară, sunt spre asfințit; pământul neînțepenit se prăvale către pârâu, ducând uneori și casa cu el. Goana e după câmpurile de sămănat, mereu parcelate, mereu îmbucătățite.

E tabloul schimbării lăsate în voia soartei, fără nicio conducere ori sistematizare.

Și totuşi când priveşti întreaga coastă de dealuri, cu livezi odată întinse, te gândeşti ce ar deveni o ase-menea regiune naturală, anume pentru pometuri, atât de bogată și variată, dacă preocupările tuturora ar fi îndreptate spre îndrumarea săteanului către alte îndeletniciri decât aceea râvnită de toți, de a arunca sămânța oriunde şi oricum. Sus e părăsirea a ceeace a fost temeinic odată; jos e dibuirea lipsită de siguranța înţele-gerii. Și timpul trece în oscilări, paşi pe nisip, ducând spre mizeria inevitabilă. Teoretic se vorbeşte de divi-ziunea muncii chiar în exploatările de pământ. Aiurea se creiază zone de pometuri rentabile. Aici, cele natu-rale sunt lăsate paraginei, fără să se dea posibilitatea ca ogoarele să le înlocuiască. In jurul casei se întinde pustiul; puhoaiele fără pledici rânesc dealurile. Din raiu cum ar trebui să fie, iadul se întinde și în suflete.

De altfel tot de pe aici se poate prinde cât de apropiat de prezent e și trecutul depărtat. Înveți cum iau naștere satele. Sus pe întinsa spinare a dealurilor, poenele mari sunt locuri de păşunat. Stâna se mută din loc în loc, după învoirea din fiecare vară. E casa nomadului, formată din nuele împletite, acoperite cu frunzar. Vântul șueră prin păreţi; fumul din vatra rămasă la pământ, te orbește. Ciobanii dorm pe pământul gol sau își fac un pătul, leasă de nuele pe patru pari, acoperită cu frunzar. E depărtarea din vremuri, dispărută aiurea. Alături e satul ce abia se înfiripează. Casele sunt răzleţite după petecul de pădure împroprietărit. E cătunul primitiv, cu casele din nuele bătute cu vălătuci. E iarăși un tablou al începutului vremurilor de așezare omenească. O poeniță este spațiul unde se aşează o familie. Toporul răreşte pădurea din jur, făcând loc ogrăzii bătătorite sau câmpului sămănat cu porumb firav. Cătunul e ascuns în pădure. In grădini pomii plantați își încălcesc ramurile cu ale fagilor. Casele nu se văd din desișul arborilor. Se ghicesc

după lătratul cânilor, după mugetul vacilor, după scâncetul copiilor sau după glasul necăjit al gospodinei: „Nea haram! boala să dea în tine”; străbat ca un ecou printre arbori, de undeva, din desișul pădurii populate.

Scobori din satul în formație, pe drumuri hleioase după ploi.

Alt tablou, de data aceasta al regresiunii, îţi iese în cale, în părăsita biserică din Zagavia, măcar că a fost înălțată de curând (1836), după cum arată pisania, care incepe cu cuvintele pline de înțeles: „Moartea birueşte toate fandaziile omului în lume”.

Clădirea în izolarea pădurii e o arătare din altă lume. Fațada ei largă aduce aminte de bisericile străine de pe vremea Renașterii, de și adaptarea locului e arătată prin solzii sclipitori ai şindrilei. Acoperişul începe a se lăsa sub propria-i greutate, desgolind în jurul turnului cărămizile roșcate, ca o rană însângerată.

Pe vremuri aici era o mânăstire. Chiliile părăsite după secularizarea averilor au ajuns valuri de moloz. In jurul mânăstirii exista o livadă întinsă. Călugării au plecat; biserica se năruie. Livada arendată de către Stat, mereu e părăginită. Ţi-e mai mare jalea să priveşti la cireșii cât nişte tei, la merii rămuroși, cu multe crengi uscate. E tot ce a mai rămas din pădurea de pomi roditori de altă dată.

A venit vremea când s'a strigat cu insistenţă: Noi vrem pământ. Măcar că loc neted bun de arătură se afla mai în vale, s'a sacrificat livada spre a se satisface de formă cererile. Nuci în putere, cu trunchiu gros de abia-l cuprind brațele unui om vânjos, fură daborîți. S'au desrădăcinat meri, peri, pruni, cireși, spre a face loc de arat, măcar că fierul plugului se oprea în rădăcinile şerpuite de sub brazdă. Forma a fost îndeplinită, dar o bogăție irosită. Ce se putea face în loc? O arată gospodăria unui lipovan; căpătând și el pământ aici, n'a smuls arborii, ci a pus vie pe lângă ei, creind o fermă model, de ţi-e mai mare dragul să o vezi.

Așa aici, aşa aiurea, și ne mirăm că dăm înapoi ca racul.

9. Cu inima întunecată scobori panta cam abruptă, treci pârâiașul ce vine adesa mânios și te trezești într'o curte părăsită, cu ruini de ziduri, înecate de bălării cât omul de înalte. Sunt urmele vechiului palat domnesc dela Hârlău, din care Ştefan-cel-Mare trimete veste către brașoveni, în 9 Iulie 1480: „scrie domnia mea multă sănătate bunilor noştri prieteni, birăului din Brașov şi tuturor pârgarilor”, ca să fie atenți asupra mişcărilor armatelor turceşti şi munteneşti, „Să fiţi gata și să ne trimeteți iute de ştire, și noaptea și ziua, ca să fim şi noi gata și să ne ridicăm împreună cu domni-voastră împotriva acelor vrajmași”. Tot de aici, la 12 Iulie 1499, Ștefan trimite propuneri de pace lui Ioan Olbraht, regele Poloniei: „Datum in Herlow, ferio quinto proximo ante festum sancte Margarethe virginis, anno Domini millesimo quadri centesimo nona-gesimo nono."

Radu Mihnea își avea aici reședința la începutul veacului al XVII-lea, unde Ștefan-cel-Mare nu și-a uitat dragostea de o clipă cu mama lui Petru Rareș, căruia i se spunea Petru Majearul, „poreclit Rareş, după numele muierii ce au fost după alt bărbat târgovăț din Hârlău“ (Grig. Ureche).

Inaintea lui Petru Rareș, aici în palatul dela Hârlău s'au adăpostit Bogdan Orbul şi fiul acestuia Ștefăniră Voevod. Acesta, de şi a avut ca instructor pe hatmanul Luca Arbore, l-a decapitat în Aprilie 1523, învinuin-du-l de trădare şi dușmănie, în palatul domnesc dela Hârlău, după cum stă scris în cronica putneană a lui Macarie.

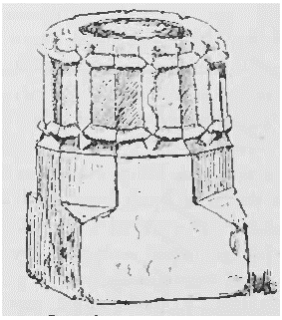

Fig. 42. Din biserica Sf. Gheorghe, Hârlău. (Des. C. Motaş).

Fig. 43. Din chenarele bisericii Sf. Gheorghe. (Des. C. Motaş).

Vremuri de strălucire pentru Târgul de pe malul Bahluiului, din care n'au rămas drept amintire decât mândrele monumente ridicate de Ștefan-cel-Mare la 1502 și de Petru Rareș (Sf. Dumitru).

Cea dintâiu a fost restaurată de curând pe din afară. Când o bate soarele 'n plin, de strălucesc discurile smălțuite verzi, galbene, cafenii ori albastre, pe fondul gălbuiu al pietrei proaspăt cioplite, e un adevărat juvaer de artă arhitecturală lucrat cu multă grije. Iar când luna plină o învăluie în lumina-i argintată, silueta bisericii cu turnulețul svelt capătă o formă gingașă, în spațiul liber în care se află.

Intrarea e impunătoare, cu coloane cioplite 'n piatră și îmbinate sus în arc frânt.

In interior, mai mult decât la alte biserici ale lui Ştefan, te cuprinde cucernicia, de cum păşeşti pe lespe-zile roase de îngenunchiarea evlavioșilor de aproape cinci veacuri, în fața altarului. Pictura veche străluceşte prin unele locuri în bogăția inițială a colorilor, între care aurul nu este economisit. Sunt multe bucăți ce te impresionează, prin numărul de figuri, cum e reprezentarea celor trei sinoade ecumenice. Iscălituri și date sgâriate pe pictură dovedesc că e veche, măcar din veacul al XVI-lea. Numeroase sunt iscăliturile soldaților lui Sobieski, care au trecut pe aici.

O altă biserică e de pe vremea lui Petru Rareş. Orăşelul care a cunoscut şi asediul lui Sigismund regele Ungariei pe vremea lui Ștefan fiul lui Mușat, ca și pompoasele serbări de pe vremea lui Ștefan-cel-Mare, doarme azi somnul liniştei veşnice, de și niște oameni întreprinzători ar putea face din el centrul industrializării fructelor atât de abundente în jur și mai ales a vinului, viile ținându-se șir pe coasta dealurilor bătute de soare.

Dela Hârlău la Cotnari nu sunt decât câțiva kilometri, Satul e vestit pentru vinurile sale, scoase, zice-se, din vițe aduse dela Tokai. D. Cantemir socotea vinul dela Cotnari cel mai bun, „căci ținându-l în pivniță adâncă și boltită, după cum e obiceiul la noi în ţară, într'al patrulea an căpăta atâta putere, încât arde ca spirtul”. Petru-cel-Mare când a băut din el, la 1711, cât zăbovi în Iași, nu mai contenea cu lauda.

Acest sat mare, cum a rămas azi, are un trecut sbuciumat. Lui Ştefan-cel-Mare îi plăcea să se mai odih-nească aici în apropiere de Răreşița lui sprâncenată. Zidi

biserică simplă, fără turn, ce aduce aminte de cea dela Rădăuți. Satul ajunge oraș, cu mulți unguri și sași în el.

Temeliile unei biserici catolice au fost desgropate dintre vii. Și azi se mai păstrează turnul masiv, cum nu se mai află Moldova, singura parte rămasă din monumentala biserică ridicată de Despot-Vodă în veacul al XVI-lea, cu gândul de a aduce la protestantism pe catolicii din sat, poate și pe moldoveni.

Biserica a rămas în picioare până 'n 1873, când a fost mistuită de foc.

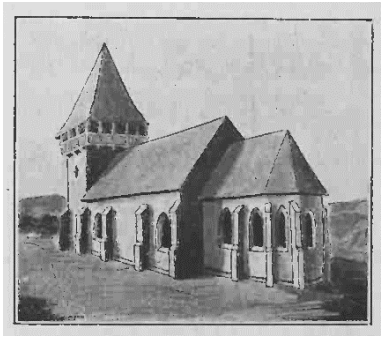

Fig. 44. Biserica din Cotnari. (Des. Balş)

Lângă biserică, Despot-Vodă, om învățat, a deschis o școală; în gândul lui trebuia să fie un soiu de uni-versitate, care n'a dăinuit însă decât scurtă vreme, căci la 1563 s'a răsculat poporul întețit de Ștefan Tomșa şi școala a fost dărâmată, elevii și profesorii fugind ca potârnichile.

Călugărul Bandini care a călătorit prin Moldova pe la mijlocul veacului al XVII-lea, descrie Cotnarii ca „oraș celebru”, în care Domnitorul, boierii, ba chiar și din Polonia aveau vii și case mari. Strălucirea de demult a apus. Au rămas însă viile vestite, de și filoxera şi replantarea cu vițe americane au slăbit din putere și mai ales aroma vinului.

In timpurile din urmă e o mișcare de reînviare a faimei din trecut, prin asociațiuni viticole înființate cu bunul gând de a da o deosebită atenție replantărilor și mai ales selecționării vinurilor.

Mai poate avea un frumos viitor Cotnarii, nu numai prin viile sale renumite, ci și ca localitate de vară. De pe dealul Catalina sau dealul lui Vodă, cu vârf țuguiat ca al unui vulcan, priveliștea e largă nu numai asupra satului cu case gospodăroase, dar departe către Hârlău spre Nord, sau dealungul dealurilor ce se țin într'una până spre Tg. Frumos.

Puțin spre sud, se află o altă localitate mai vestită Băiceni-Cucuteni, tot la margine de pădure, des pomenită în știința universală a preistoriei.

In vremea neolitică, întreg pământul românesc era presărat cu aşezări omeneşti stabile. Oamenii se îndeletniceau cu agricultura, cu industria, și în deosebi cu cea a olăritului. La Băiceni-Cucuteni eră un asemenea centru de artă preistorică.

Hârburi scoase de fierul plugului, au atras atenția unor învățați dela Iaşi. S'au făcut săpături primitive și s'au adunat minunate resturi de artă, pe lângă tot soiul de statuete delut, idoli numiți. Invăţații străini s'au interesat de cele găsite. Le-au pus în legătură cu arta din Mediterana de răsărit. Inainte de răsboiul din 1917, un specialist german a căpătat învoirea să facă săpături metodice. S'a întors la Berlin cu o comoară de vase frumos pictate, parte din podoaba Muzeului din capitala Reichului, prea puține rămânând și în țară la noi.

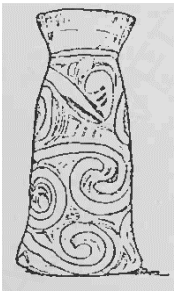

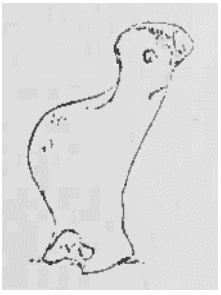

Fig. 45. Vas de la Cucuteni. *Fig. 46. Figurină din lut ars; Cucuteni. (Des. C. Motaş).*

Dela Neamţ la Galaţi.

Varatec și Agapia. – M-rea Neamţ – Tg. Neamţ. – Iași. – Valea Bârladului. – Bârlad. – Galaţi.

1. Nu este Român care să nu cunoască din nume măcar M-rea Neamțului, Agapia ori Varatec. Regiunea în care se găsesc e cea mai căutată şi des pomenită din Moldova. Nu e scriitor de samă care să nu aibă rân-duri cu amintiri plăcute despre acele locuri. Paginile pline de humor sănătos ale lui C. Hogaş; însufleţitele descrieri ale lui Vlahuță; Amintirile lui Creangă, ori scrisul atât de sugestiv al lui M. Sadoveanu, cuprind câte ceva din ţinutul întins, care în geografia descriptivă poartă numele de „Depresiunea Neamţului".

Faima locurilor, în primul rând se datorește naturii. Vin apoi în joc și isprăvile oamenilor, faptele istorice legate de legendara Cetatea Neamţului ori importanța culturală a Mânăstirii Neamțului. Natura este aici de o gingășie captivantă. Nu sunt multe locurile, care să emane atâta ademenire ca dealurile blânde, din acest tinut plin de vrajă. Simţi puterea de fascinare din partea Naturii, cu fețe schimbătoare, care te subjugă. E o mamă bună, blajină, care-ţi surâde, te alintă, îţi șoptește adormitoare povești. Pare că și oamenii de pe aici sunt mai altfel, potriviți după natura în care-şi duc viața, mai blânzi, mai primitori, cu fața mai luminoa-să, cu sufletul mai larg, înţelegător.

„Din jos vin satele Boiștea și Ghindăoanii, unde plugurile rămân singurele pe brazdă și țarină, cu săptă-mânile; prisăcile fără prisăcari; holdele fără jitar; și nimeni nu se ating de ele; iar oamenii din aceste sate nu ştiu ce-i judecata.” (I. Creangă).

E de ajuns să poposești, pe o zi de vară, la încrucișarea drumului spre Mânăstirea Varatecului, cu șosea-ua ce vine din Tg. Neamţ. Când ieși din Filioara, drumul urcă un mic dâmb, destul de trăgănat. Cât de grăbit să fii, opreşti. Priveliștea ce se desfăşoară, te ține fără vrere. Te freci la ochi, ca să te convingi că nu visezi. Natura îţi spune: Stăi! Priveşte; bucură-te; înțelege.

Cât de posomorit să fii, te înseninezi. Te trezeşti surâzând. Devii altul. Te-ai închina, ai cânta, ridici mânile cuprinzând zarea. O tainică putere te cuprinde, te purifică, te înviorează. Natura e mută și totuși pare că-ți vorbesc prietenește mii de glasuri.

Aceasta e puterea farmecului naturii, izvor nesecat de întărire ori înălțare, din care, puţini sunt deprinși, spre dauna vieţii lor, să soarbă din el apa vie.

De pe dâmbul pe care te-ai oprit, nu te ademenește măreția peisajului, cât orizontul larg, luminat şi vesel, în contrast cu zidul munţilor din apropiere, ecran verde închis. In față e o lume de dealuri joase, peste care se aşterne aurul grâului nesecerat sau verdele viu al păşunii în plină putere, gata de cosit. Copaci răzleți, crescuți în voie, însamnă cu câte o pată întunecată, câmpurile luminate 'n plin de soarele blând.

Fig. 47. Varatec.

Bisericile și chiliile din Mânăstirea Varatec sclipesc din înecul pomilor, ce se încâlcesc cu ultimii copaci din poala pădurii dese. Satul e ascuns într'o îndoitură de teren.

E linişte deplină. Aerul de munte, cu miros de brad, se domoleşte prin răsuflarea aromitoare a pajiștilor înflorite. Iți lămureşti de ce la Varatec, cea mai populată mânăstire de maici din țară, se îngrămădesc peste vară cei slabi de piept, căutând lecuire în acest loc, contact de munte şi deal.

Biserica principală e începută abia în 1808; e clădită, ca mai toate mânăstirile, pe locul alteia, de lemn, ridicată de maica Olimbiada, retrasă din vâltoarea vieţii din Iași. Cu vremea mânăstirea se întemeiniceşte, mai ales prin sprijinul Mitropolitului Veniamin Costache. Devine vestită, bogată, cu icoane numai argint și aur. Clima prielnică, face ca vara să fie mai mult târg de cât mânăstire. Pentru reculegere ocoleşti mulțimea adunată în jurul, bisericii, închinându-te la farmecul vestitei „Poiana Țigăncii”, covor des țesut cu cele mai alese flori.

Pomenind de Viratec, vine în minte dela sine și numele Mânăstirii vecine Agapia. Are cu totul alt farmec. E ascunsă 'n fund de vale. Din cerdacul arhondaricului abia zăreşti dealurile depărtate dela Grași. Bra-dul des învăluie spatele mânăstirii. Glasul cetinilor îţi cântă într'una. Ca să te bucuri de câmpul cu flori și lumină din belșug, cauţi pocnele însorite, mai ales cea dinspre sat. Prin aceasta se deosibeşte de Varatec, unde soarele bate 'n plin aproape ziua 'ntreagă. In schimb te cuprinde mai adânc taina legată de viața mânăstirii. Biserica principală, pe locul unde fu alta înălțată în 1644, de fratele lui Vasile-Lupu, e înconjurată de albe clădiri. Ecoul loviturilor în toaca de fier, când mai slăbite, când mai sonore, acum rare, acum grăbite, în puterea nopții, stârnește mai cucernic vraja slujbei sfinte.

Dacă arhitectura bisericii n'are nimic deosebit, în schimb pictura ei o transformă într'un muzeu de artă bisericească, prin măestritul meșteșug al lui N. Grigorescu. Maica Domnului cu Iisus în brațe, tronând în nouri, înconjurată de ceata îngerilor, capătă o eterică înfăţişare prin coloritul plin de lumină. Tabloul de artă desăvârşită, poate figura printre a celor mai vestiți pictori din lume. Datorită sărguinței d-lui Prof. I. D. Ște-fănescu, dar mai ales adâncii legături sufleteşti ce o păstrează cu Mânăstirea unde a trăit mulți ani, într'o aripă din clădirea principală a întemeiat un interesant Muzeu, care cuprinde pe lângă icoane vechi, multe din icoanele lui N. Grigorescu. Pictorul a stat multă vreme la Agapia, ajunsă locul de întâlnire în timpul verii al lui Vlahuţă, Caragiale, Delavrancea, Bujor.

De altfel Mânăstirea Agapia e și un centru turistic de samă. De aici, prin umbra

pădurii ajungi la Agapia din deal, mult mai veche decât cea din vale, la Sihla în aspră natură de brazi și fagi. La Săhăstrie, cu „un cuib de oameni sau, mai bine zis, de strămoşi ai omenirii, retrași în adâncurile cele mai nepătrunse ale singurătăţii”. (C. Hogaș).

Mânăstirea Agapia e înfundată în pădure de brazi. Cum ieși din mânăstire și urci pe dealul Muncelului, numai pășune, privirea alunecă peste întinsul depresiunii Neamţului.

2. Din trei părţi se înalță dealuri. Culmea Pleșul de lângă Tg. Neamţ e numai o rană vie, lovit și năruit de, pârâul de la poale. Cetatea Neamțului legendară, se profilează ca un colț de stâncă printre puținii arbori ce au mai rămas pe culme.

Sate mari, bogate se înșiră dealungul marginii de apus a depresiunii, ca nişte stupuri pline, umbre verzi de pometuri. In liniștea desăvârşită a curţii dela Grumăzeşti, își continuă cercetările sale ştiinţifice, ca și Darwin, savantul A. Caradja, al cărui nume e cunoscut în lumea întreagă a specialiștilor.

Mai din sus de Tg. Neamțului se vede Vânătorii-Neamțului, „cu sămânță de oameni de aceia, care s'au hărțuit odinioară cu Sobieski".

Tot sate de răzeși, oameni cu scaun la cap, mândri în sărăcia lor, omenoşi în purtarea lor.

Sunt atât de multe locuri aici vestite! Nu poţi părăsi regiunea fără să vizitezi Mânăstirea Neamţului, cea mai cu faimă dintre mânăstirile noastre; de ea nu e legat numai numele lui Ștefan-cel-Mare, ci şi o perioadă însemnată din evoluția noastră culturală. Trebue să străbați Tg. Neamțului şi el vestit, în trecutul economic al Moldovei. Întemeiat de Saşi, întărit de oierii ardeleni rămaşi aici din drumul lor spre iernatul oilor, și-a căpătat viață plină, nu numai prin faptul că era lângă Cetatea Neamțului, dar că era la nod de drumuri principale, îndreptate spre Iași, Bacău; Piatra ori Folticeni. Lipsa drumului de fier, atracția mânăstirilor, băile dela Oglinzi și Bălțătești, îi dă şi azi vara multă mişcare. Odată aici se fabricau postavuri și sumane, brânzeturi, de către Ţuţuenii ardeleni. Mai târziu evreii invadați din veacul al XVIII-lea, au stăpânit comerţul dând orașului coloratura obişnuită celorlalte târgușoare moldoveneşti. In zilele de iarmaroc, abia poți răsbate de lumea satelor din-jur, în portul curat, bărbaţii cu pletele până la umeri, ca plăeșii lui Ștefan, cu pălăria lată 'n margini. E o înviere a zilelor când buciumul chema la apărarea țării.

Apucând peste podul de pe apa Neamțului, abia poți înainta de puhoiul omenesc. Căruțele se ţin șirag una după alta. Nimeni nu e grăbit, căci graba strică treaba. Când clacsonul ţipă strident, ca să facă loc automobilului prin mulţime, zarva printre drumeți creşte. Femeile ţipă speriate, copiii se opresc cu ochii sgâiți spre maşină, balaur pentru ei; încep să plângă. Pe urmă râsul și veselia cuprinde pe toți. Biruie sănătatea firească.

Iţi iese în cale satul Humulești, vestit și el, prin Creangă, născut din Ștefan a lui Petrea Ciubotarul şi soţia sa Smaranda, născută David Creangă din satul Pipirig, județul Neamţului.

„Dragu-mi era satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul”. Este expresiunea celei mai calde legături cu satul, trecut la veşinicie prin amintirile copilăriei.

Semnul de cinstire al oamenilor noștri aleşi? La Hordou, satul lui Coșbuc, casa

în care a copilărit se năruia pe an ce trece, cu șuvoaile de ploaie pe pereți, ca nişte dâre de sânge. Aici, multă vreme în față numeroşilor călători siliţi să treacă peste podul Ozanei, se înalță Școala, dragă Doamne, ridicată în cinstea amintirii lui Creangă. Ani de zile fu părăsită, de ajunsese schela și căpriorii putreziți, gata să se năruie. Abia în anii din urmă vrednicia unor învățători localnici au spălat rușinea ce apăsa nu numai asupra satului, ci și asupra cărturarilor țării întregi.

Drumul mare duce spre Bălțătești. Apuci altul, printre căsuțe cu ruje 'n față și cu colibe de vară drept bucătărie făcute din lobde de fag ridicate ca un con.

Dincolo de Nemţișor, se ridică vestita cetate îngrădită 'n pustiu, acoperită cu fulger, locuită vara de vitele fugărite de streche și străjuită de ceucele și vindereii, care au găsit-o bună de făcut cuiburi într'însa.

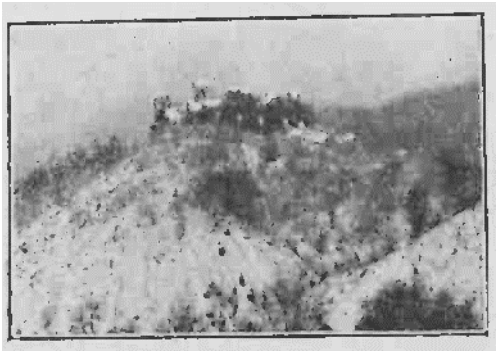

Fig. 48. Cetatea Neamțului.

Ruinele te chiamă, măcar că e priporos urcușul. Apele râului când vin mari, lovesc în temelia Pleșului, mereu năruind-o; șuvoaiele sculptează piramide de pământ într'una schimbate. Urci greu, dar amintirile înlătură osteneala. Din cetatea, cu origine pierdută în negura vremii, n'au rămas decât urme de ziduri măcinate de atmosferă dar și de oameni.

Și totuși e de ajuns ruina turnului din colţ cu ferestruica pentru sinețe pentru ca trecutul să învie.

Cine a zidit-o? Tainã. Fapt e că așezată la răscruce de drumuri, a servit drept apărare până 'n veacul al XVII-lea. N'a putut-o lua nici Sigismund în veacul al XIV-lea, nici Turcii în al XV-lea. Cei 9 vânători, au rezistat în adevăr armatei lui Sobieschi.

La capătul drumului tăiat ca o aleie în pădurea deasă de stejari, se deschide întinsă poiana în mijlocul căreia se înalţa măreața ctitorie a lui Ștefan-cel-Mare, cea mai impunătoare dintre clădirile mânăstireşti ale evlaviosului domnitor.

Lumină largă peste spațiul deschis, turnul dela intrarea bisericii și chiliile albe înconjurate de pajiște verde, nasc o impresie de măreție.

Locul este minunat pentru un locaş de rugă, nu atât prin taina muntelui, cât prin bolta largă a cerului luminos. Aici a fost ales locul mânăstirii celei vechi, din vremea lui Petru Muşat, pe urmele căreia Ștefan înalță în 1497 actualul monument după biruința asupra trufașului Craiu al leșilor, în Codrul Cosminului: „Doamne Iisuse Hristoase, primește acest hram care s'a zidit întru slava sfintei și slăvitei dela pământ la cer Înălțare a Ta și Tu stăpâne, acopere-ne cu mila de acum și până 'n veac."

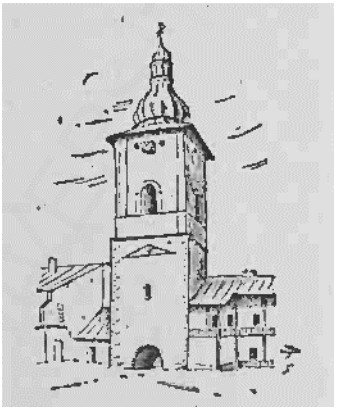

Fig. 49. Turnul dela intrarea în M-rea Neamţ.

Fig. 50. Mânăstirea Neamţ.

Impunătoare e biserica, în simplicitatea ei, Cu tot turnul modernizat, planul general, cu oarecare renovări postume, se păstrează. Pe din afară pereții sunt simpli afară de cele două brâie de ocnițe de sub streșină și puternicele contraforturi din jur. Podoaba multicoloră a bumbilor smălțuiți, nu mai apare decât unde și unde, descoperite de sub varul ce le-a ascuns.

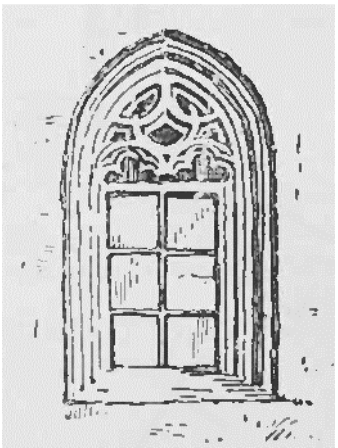

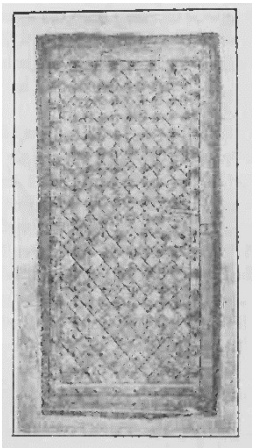

Fig. 51. Una din ferestre. (d. Balş). *Fig. 52. Ușa de fier. M. Neamț. (d. Balş).*

Minunat de impunătoare sunt pervazurile gotice, cu ornamente săpate 'n piatră dela cele patru ferestre ale pronausului ca şi intrarea principală cu două rânduri de chenare de piatră, unul exterior dreptunghiular, altul interior gotic.

Cu câtă grije, condusă de simțul de evlavie, dar și de artă iscusită, sunt lucrate în deosebi uşile, care ar putea servi drept model în arta decorativă dela noi. Ușa vestmântăriei e o minune de orfevrerie. Deși masive, șinele de fler, cu capetele piroanelor la încrucișări, le dau o gingășie demnă de toată admirația.

In faţa intrării prinicipale, aghesmătarul cu larga cupolă arămie, dă întregului o

apropiere mai mare de mânăstirile apusene. Interiorul nu cuprinde picturi vechi. Toate sunt moderne, din prima jumătate a veacului al XIX-lea, fără interes artistic.

In decursul veacurilor, mânăstirea s'a bucurat de sprijinul și dania domnitorilor. Era cea mai bogată mânăstire din Moldova. Multe din odoarele ei scumpe s'au pierdut în pribegia dela 1917 la Moscova. Unele din ele, cum e aerul din biserica nouă cu îngerașii îngenunchiați la picioarele Magdalenei, care-și smulge părul de sfâşietoare durere, datează de pe vremea lui Ștefan-Voevod, nenorocitul fiu al lui Alexandru-cel-Bun, omorît de Petru, vărul său. De mânăstire se leagă amintirea celei dintâi tragedii, urzite în jurul tronului.

Cu mult mai vie a rămas amintirea perioadei de înflorire culturală puternic manifestată în chiliile mânăstirii, din timpurile cele mai vechi. Caligrafii și miniaturiştii lucrau atât de artistic, încât unele lucrări ieșite din Mânăstirea Neamțului sunt păstrate în bibliotecile străine (Evangheliarul din 1429 dela Oxford), ca lucrări de artă. E dovedit că operele nemțene în deosebi, au avut deosebită influiență asupra celor de acelaș fel, săvârşite în Rusia. Aici au trăit și în liniştea mânăstirii s'au format nenumărați cărturari bisericeşti, cum e Macarie, în 1523 egumen al Mânăstirii. Este primul cronicar călugăr, care scrie „spre a împlini poruncile domneşti (Petru Rareș), a nu lăsa faptele întâmplate în vremurile şi domniile trecute să rămână învăluite în mormântul uitării, ci a le preda istoriei”.

Fig. 53. Maica Domnului. (d. Balş)

După veacul al XVI-lea urmează o perioadă de lâncezeală până la stareția lui Paisie dela sfârșitul vea-culuí al XVIII-lea, „virtutea întrupată, prea dulce la sfat și fără vreo ascundere”. Mânăstirea cunoscu iarăși strălucirea de odinioară, sub mitropolitul Veniamin. In vremea aceasta, din tiparnițele mânăstirii se răspândesc până peste graniță nu numai cărți religioase.

Mânăstirea Neamțului nu e căutată azi numai ca loc de recreație odihnitoare, ci și ca centru de excursii prin munții din împrejurimi. Pe un drum umbrit, cu puține locuri deschise, ajungi la Mânăstirea Secul; prin așezarea ei în mijlocul codrilor, prin contrastul între zidul de cetate ce o împrejmuie, cu numeroase turnuri profilate pe cadrul întunecat al pădurii, aduce aminte de complexul clădirilor dela M-rea Hurez. Biserica principală e dela începutul veacului al XVII-lea; pisania pomenește numele lui Nistor Ureche, Mare-Vornic de Țara-de-jos. Era o vreme când adăpostea mulți călugări și avea averi mari, moşii dăruite de Voevozi şi boeri.

Azi abia își duc viața câțiva călugări în mare sărăcie, dar adâncă înţelegere a celor sfinte. In trecutul ei a fost deseori prădată de Turci, Tătari, căci era vestită

prin bogățiile ei, din care o bună parte se mai păstrează şi azi, scăpate prin voința călugărilor de exodul spre Moscova.

Sunt opere de artă, ca epitaful lucrat de Mitrofana, soția lui Nestor Ureche; numai catifea, mătase, fire de aur și argint, de o finețĕ neîntrecută, ieșită din răbdarea și evlavia vestitelor domniţe și boerese.

3. Dela Tg. Neamț, tot peste dealuri și văi, apuci drumul către Pașcani, o șea largă între înălțimi, ceea ce a înlesnit aşezări de oameni spre câmpia Moldovei. E una din cele mai interesante regiuni, pe unde ca și pe o poartă deschisă, era drumul bătut al mişcărilor omeneşti venite dinspre Apus. Pe aici era Drumul oilor, către stepele Moldovei. Urmele ardelenilor aşezaţi sunt arătate prin mahalaua Ţuţueni din Tg. Neamț, prin satul Breţcani, prin Valea Oilor, Drumul Stânei. Era o intensă circulație omenească, dinspre munte spre câmpie, ceeace se vede prin împestrițătura de tipuri, de case, de porturi.

Drumul dela Tg. Neamţ e obositor pentru cărăuși. Urcă din greu. La Paşcani s'a mai păstrat, sus pe muchia malului înalt al Siretului, hanul, „ratoșul”, cu ziduri groase, cu odăi umbroase, cu pivniţi boltite, cu stâlpi masivi la intrare. E ca o cetate închisă din toate părțile, pentru adăpostul carelor încărcate și apărarea lor peste noapte. Dincolo, peste Siret, hanul nu mai foloseşte la nimic. A rămas o crâșmă simplă. Trenul ce urcă cu anevoie, l-a omorît.

La Ruginoasa, e castelul lui Cuza-Vodă. O tristeță fără samăn te cuprinde când intri pe poarta parcului părăsit. Nu e paragina vremii, ci uitarea voită. Castelul în stil gotic, n'a păstrat din splendoarea lui decât scara principală de stejar sculptat. Nimic în interior, nici ca pietate, nici ca interes istoric, nu s'a păstrat dela cel dintâiu Domnitor al României, cu viață atât de sbuciumată, în cei șapte ani de domnie.

Fig. 54. Cuza-Vodă.

Doar arborii bătrâni, stufoși, împletituri de sălcii, plopi, arțari, și brazi, cât pot să povestească, dacă li s'ar înțelege glasul, despre dragostea cu care sătenii veneau să ureze bun sosit liberatorului lor. M'am nimerit să iau parte, ca rector, cu studenții din Iași, la serbarea de 50 ani dela moartea Domnitorului. Prin mulţimea adunată la piosul parastas, un sătean cu sumanul până la glesne, se dă mai la o parte. Işi razimă cotul mânii drepte pe capătul nelipsitului băț de alun și-și pironeşte privire aspre o movilă din grădină.

–– Acolo era un chioșc de sticlă, în fața iazului acum plin cu urzici, vorbeşte moșneagul ca pentru sine.

— Eram băiat de vreo 7 ani când am văzut Domnul și Domnița pentru întâia și cea de pe urmă dată. Venise lume de pe lume să-i întâmpine. Șase bătrâni le-au ieșit înainte purtând o pâne mare făcută dintr'o dimerlie de făină. Un altul purta sarea, iar alți doi un berbec frumos, cu coarnele împodobite cu cordele. Colo, în cerdac, s'a arătat Domnul. Pare că-l văd; înalt, chipeș, frumos. Vorbi norodului şi apoi dădu poruncă să se desfunde un butoiu cu vin. Ce mândrețe era pe aici, și cum s'au schimbat locurile în așa de scurtă vreme.

In biserica micuță, mai mult o capelă, e mormântul simplu. Pe o lespede de marmoră stau săpate cuvintele: „Alexandru Ion I Cuza, Domnul Românilor, născut la 20 Mart 1820, reposat la 2 Mart 1873”.

Atât. O dungă aurită drept chenar.

Câteva trepte duc în cavoul tot simplu, cu un sarcofag de lemn sculptat, o cruce deasupra și candela de sub ea. Pe unul din pereți, pe o placă de marmoră neagră, sunt săpate versurile lui Alecsandri, prietenul Domnitorului:

Sunt nume destinate, ca numele tău mare,
Să steie neclintite, pe-a timpului hotare,
Și veșnic să răspândă o falnică lumină
Pe secului ce ‘n umbră trecând, li se înclină.

După ce ai urcat dealul dela Ruginoasa, unul din desavantagiile Iașului ca centru economic, fiind nevoe de dublă tracțiune, drumul de fer ca și şoseaua scoboară lin panta Bahluețului, numai printre ogoare și fânețe. Nimic nu previne că te apropii de o capitală ca Iaşii. Rar câte o fermă mai metodic îngrijită. Incolo, e tabloul neschimbat al vechilor gospodării și sisteme de agricultură. Grâu și popușoiu, lanuri întregi, fără altă vrăs-tare. Pe vremea cositului, la capătul lanurilor se văd sălașurile temporale ale cosaşilor veniţi dinspre munte. Lângă căruțele cu care au călătorit, au ridicat pe câteva prăjini niște corturi de coviltire, sub care se odihnesc noaptea. In faţa lor e vatra pe pământ, la care se fierbe mămăliga, în ceaunul care atârnă de nişte bețe înfipte în pământ.

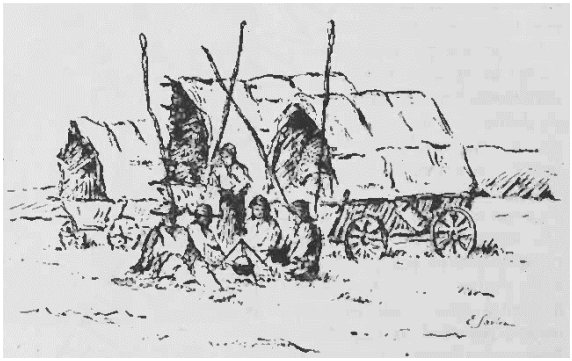

Fig. 55. Cosași de la munte. (Des. E. Saulea-Bocec)

La Tg.-Frumos te afli în lunca destul de largă a Bahlueţului. Târgușorului nu ştii pentru ce i s'a dat epitetul atâr de atrăgător. Niciun semn care să te lămurească. Cel mult una din biserici, zidită de Petru-Rareş spune despre un trecut mai plin. Incolo azi, nimic de samă nu-l deosibeşte. Doar împrejurimile sunt ceva mai vioaie, producând o variație de decor.

De altfel orașul are toate condițiunile naturale pentru o viață mai intensă. E punctul de întâlnire a trei drumuri principale. Unul vine dinspre Hârlău, în lungul dealurilor înalte cu vii și livezi. Altul e acela dela Paşcani, dinspre valea Siretului. Al treilea, frumos, căci taie oblice dealurile dinspre Sud, vine dela Roman, trecând

prin sate mari cum e Miclăușeni, al cărui proprietar a lăsat una din cele mai bogate biblioteci particu-lare, străbătând Strunga, vestită localitate de băi, în partea locului. Drumul este frumos, mai ales când cireșii rămuroși ce-l împrejmuie sunt ca ninşi de flori. Și cu toate aceste condițiuni naturale, Tg.-Frumos slăbește ca un om ce se stinge de bătrânețe.

Trenul fuge dealungul Bahlueţului până la Podul-Iloaii, „Podul Leloaii”, cum îi spun localnicii, un târgușor şi mai istovit de cât celalt. De aici începe valea vestitului Bahlui, râu altfel molatec, pe care însă nu-l bagi în samă în șerpuitul lui prin lunca-i largă. Cât e vară secetoasă, este câmp verde de pășune, cu tamaslâcuri de vite. Vechii călători, dădeau descrieri ca din Argentina, în ce priveşte bogăția cirezilor de vite ce păşteau fără păzitori.

Când însă ploile se țin lanț, lunca întreagă e un lac, dela Podul Iloaii până din jos de Iași, aducând mare prăpăd. Te miri că în apropierea orașului universitar s'a păstrat până azi tabloul nepăsării și al iroselii de pământ. Oamenii se feresc de luncă. Satele sunt pe margine, sus pe tapșanul terasei. Numai în orașul culturii s'a permis să se întindă case sărăcăcioase, din nuele, până 'n albia pârâului. Când vine mare, le inundă, le dărâmă lesne, umezindu-le temelia de pământ bătut.

Pe distanța dela Podul-Iloaii până în Capitala Moldovei, nimic deosebit, decât câmpuri cultivate.

Doar la Cucuteni, stația de unde pleacă linia ferată spre Dorohoi, se vede o încercare de modernizare a satului, dar rămas ca tabloul ironiei, al nepriceperii, sau al al formalității împlinite, așa, de mântuială. Casele sunt orânduite în șiruri, ca niște cantoane, din cărămidă aparentă. Cum au fost zidite, au fost date în stăpânire, fără nicio gospodărie în jur. Au rămas așa mai bine de jumătate de veac, tablou al lipsei de continuitate în administrație.

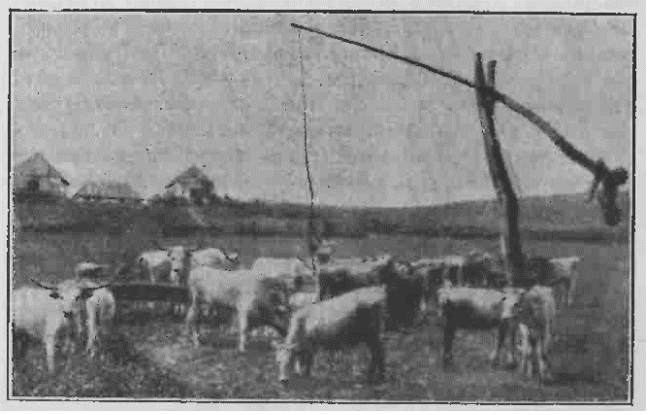

Fig. 56. Cârd de vite moldoveneşti.

La Leţcani din apropiere, există o biserică unică în ţară. Intrarea, în partea din apus, e monumentală cu patru coloane masive terminate prin capiteluri ionice. Planul bisericii e circular, atât la altar, un cerc mai mic, cât și în corpul principal al ei. E ca un templu antic, mai ales că și pe din afară e simplă, cu niște pilaștri ce despart pereții în suprafețe dreptunghiulare. E o influență italiană din veacul al XVIII-lea; biserica e clădită de Constantin Balş.

4. Și astfel prin bariera Păcurarilor intri în orașul cu trecut atât de sbuciumat, dar cu aureolă neştearsă adusă de evenimentele principale istorice petrecute în el, nu numai cât a fost capitala Moldovei.

Inainte de toate Iașul e orașul Unirilor. Istoria contemporană a României din

soarta lui se poate urmări. E încă neatinsă clădirea, azi muzeu, în care s'a săvârșit alegerea lui Cuza ca Domn al Moldovei. Sala Elefantului, așa numită după un schelet de elefant, e istorică. In entusiasmul rezultatului, M. Kogălniceanu deschide larg fereastra spre stradă, anunțând cu bucurie mulțimii votul. In centrul oraşului e Piaţa Unirii, cu impunătorul monument al lui Cuza, înconjurat de sfetnicii săi cei mai de samă. Aici, în fața caselor lui Bacalu, s'a jucat Hora unirii:

Hai să dăm mână cu mână
Cei cu inima română.

Mai târziu, pe platforma Aroneanului, în 1918, în jurul stindardului ce fâlfiie bătut de vânt, s'au adunat într'o emoţionantă însufleţire ostașii voluntari din Ardeal, Bucovina, Basarabia cu cei din Vechiul Regat, intonând:

Pe-al nostru steag stă scris, Unire.

Soarta orașului rămâne însă pilda jertfirii de sine.

Ș'a desbrăcat de bună voie hlamida de purpură, după cea dintâi Unire. S'a sacrificat pe sine pentru izbân-da unei părți din idealul visat de atâtea generații. Flacăra vieții sale s'a micşorat, dar n'a pierdut din viaţa ei licărire, ca şi nestinsa lumină din templul zeilor. Pe vremea războiului mondial, cu bună inimă, și-a împărțit sărăcia cu cei care căutau adăpost. La plecarea guvernului, Iaşul a rămas mai sărăcit, mai prăpădit, cu străzile numai hopuri, cu casele numai răni, cu arborii dela Copou jertfiți. Cei duşi nu ș'a mai întors privirile la ce au lăsat în urmă. Nici azi nu sunt lecuite toate rănile. Facultatea de medicină a rămas netencultă pe din afară de dinnainte de războiul celalalt. Clădirea Universității n'a ajuns să fie terminată nici azi.

Cutremurul a mărit dezastrul; aeroplanele ruseşti au însemnat cu câteva ruine încă odată participarea Iașului la suferințele generale ale țării.

Ca un bătrân cuminte, Iaşul așteaptă, mereu așteaptă o soartă mai bună. Trecut prin toate, zile bune și zile grele, a rămas închis în sine. Nu cunoaşte ura, nici'chiar față de cei pe care i-a înălțat şi apoi îl uită. In schimb întotdeauna primește cu dragoste pe cei care vin la el.

Se vor nărui, uitate, casele; se vor dărăpăna străzile. Vor rămâne însă numele și însemnătatea lui veșnică, atât cât va fi neamul românesc, căci trecutul ca și frumusețea blândă a naturii, niciodată nu se vor putea șterge.

Fala lui sunt toţi acei, care au putut să se inspire şi să-și înalte gândurile, trăind în liniștea lui netulburată de vuetul valurilor ce se prefac în spume, în natura înviorătoare ce-i dă veșnică tinerețâ și în lumina blândă aunuiorizont larg. Peste tot vibrează ecoul vremurilor apuse, de glorie, de luptă și izbândă.

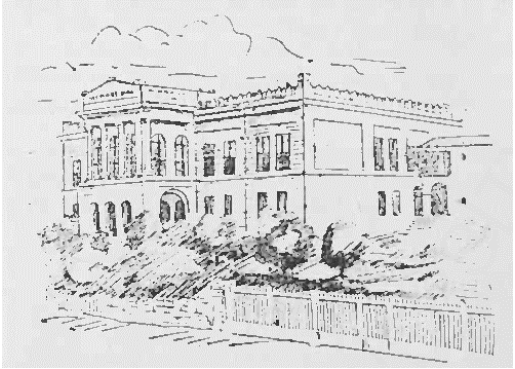

Fig. 57. Clădirea Vechii Universități. (Des. C. Motaş)

Nu e stradă de care să nu se lege amintirea vreunei pâlpâiri din lumina ce s'a

revărsat asupra ţării și a neamului întreg. Dacă cultul trecutului ar fi înrădăcinat în noi, la fiecare colț, o placă de marmură, ar evoca un fapt istoric, o viață de muncă constructive. Ici e casa lui Asachi, dincolo a lui Kogălniceanu. In alta a trăit V. Alecsandri; dincolo a funcționat multă vreme „Institutele-Unite” la care au învățat mulți aleși ai neamului. Pe râpa Țicăului e căsuţa unde Creangă a scris Amintirile şi poveştile; în cerdacul ei Eminescu s'a inspirat pentru poezia: La steaua care-a răsărit...

Aproape de Piaţa Sf. Spiridon e frumoasa casă boerească în care a funcționat multă vreme întreaga Universitate ieşcană, în aula cărela își țineau cei dela „Junimea” conferințele. In drumul spre gară, a mai rămas păstrată o parte din vechea Academie Mihăileană.

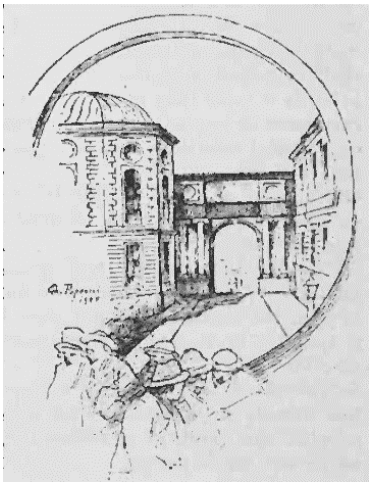

Fig. 58. Vechea Academie Mihăileană.

Nu e oraş din țară în care să se oglindească trecutul mai viu, decât în clădirile și templele de rugă din laşi. După cum Istoria literaturii moderne și evoluția noastră științifică nu poate fi scrisă, fără cunoașterea Iașilor, tot aşa Istoria Românilor, dela Ștefan-cel-Mare până azi, poate fi urmărită prin monumentele lăsate de principalii Domnitori ai Moldovei.

Bisericile Iașului sunt monumente arhitecturale, unele, cum e Golia, dela mijlocul veacului al XVI-lea, impunând prin măreția lor, altele, cum e Trei lerarhi (1639), prin gingășia sculpturii în piatră ce o îmbracă peste tot.

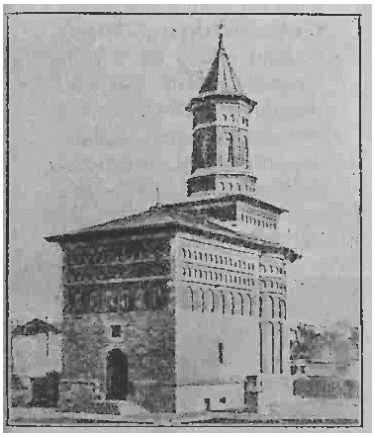

Fig. 59. Trei-Erarihi.

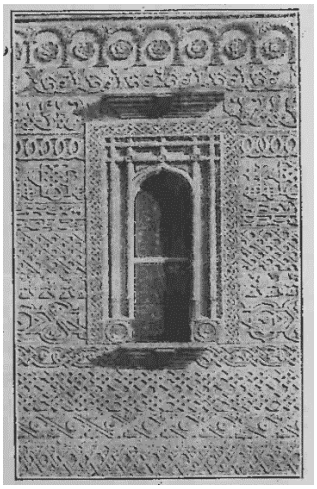

Fig. 60. Pietrele sculptate.

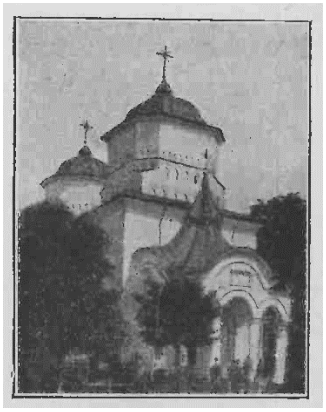

Fig. 61. Biserica Barnovski

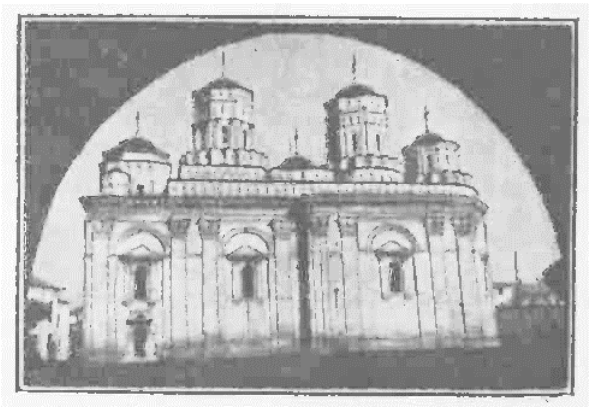

Fig. 62. Biserica Golia.

Sf. Neculai (1491) din fața fostului Palat Domnesc, spune de trecerea lui Ștefan-cel-Mare pe aici; Sf. Sava, ridicată pe vremea lui Petru Schiopu, (veacul XVII-lea) pe urmele alteia din veacul al XIV-lea are o arhitectură ce o face căutată și de savanții străini; Sf. Haralambie de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, domi-nă orașul. Nu e biserică care să nu evoce vreun Domn din șirul celor trecuți pe tronul Moldovei sau de vreun boer însemnat prin credinţă ori cultură. S'a păstrat și o biserică în totul din lemn (Rufeni) clădită de breasla teslarilor, pe la începutul veacului al XVII-lea, așezată pitoresc pe coasta dealului dinspre Tătărași, în mijlocul modestelor locuințe din care nu lipseşte câte una mai veche.

Ceeace dă însă farmec Iaşului este natura. Influiența ce o exercită natura asupra producției spirituale în genere, este netăgăduită.

Ea a jucat un însemnat rol și în manifestațiunea ieșană.

Pe linia de despărțire între dealurile împădurite și zona stepelor întinse, natura din jurul Iașilor e pe cât de variată pe atât de atractivă. Umbră și căldură, soare și șopot de izvor, mireasma florilor de câmp și a teilor înfloriți, îl încadrează într'o atmosferă de liniște, de taină, de reculegere și sbor al gândurilor. O apropiere în această privință se poate face între Florența și Iași. Dealul Repedea, cu pieptu-i larg bătut în plin de soare ziua 'ntreagă, e neîntrecut ca schimbare la faţă. Nu e o clipă acelaș în colorit, chiar când cerul e fără nori, care măresc prin jocul lor, pe cer, caleidoscopul de umbră şi lumină, lăsat pe pământ.

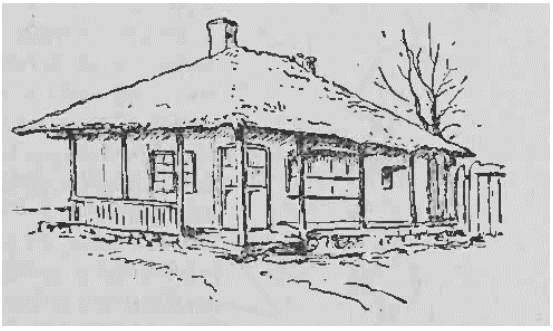

Fig. 63. Casă veche din Tătăraşi. (Des. C. Motaş).

Când învăluit în ceaţă, pare mai scund, mai strâns în sine, ghemuit.

Când e luminat, pare că-și ridică fruntea 'n sus, cu sprânceana pădurii, de ai crede că e un munte.

Din perspectiva Sărăriei îl vezi atât de variat, că nu-l mai cunoşti uneori. Cerul e acoperit cu nori plumburii, revărsați în rotocoale ce întunecă mai adânc sprânceana de pădure. Carapacea de plumb se rupe o clipă la apus; prin despicătura ei străbate un mănunchiu de raze, ca dintr'un reflector asupra Repedei. Repedea e de nerecunoscut. Pe fondul înegrit al pădurii, al viilor și grădinilor ce-i acopere fața, strălucesc acoperișurile clădirilor dela Socola, şi al vilelor din vii, ca plăci de granate; sclipiri scânteietoare săgeată din geamuri. Brâul de piatră desgolită, de sub sprânceana încruntată a pădurii, se tivește cu dungă însângerată. In mijlocul tabloului de o frumusețe nebănuită se înalță turnul svelt ca o campanelă gingașă, clopotnița bisericii Bărboi.

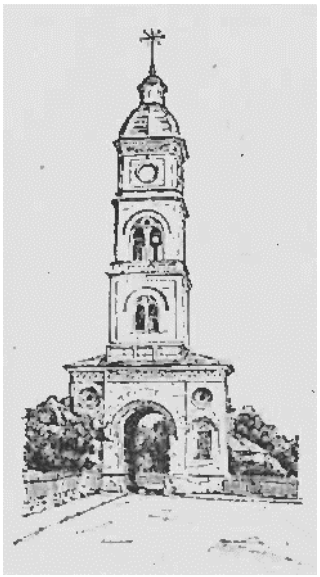

Fig. 64. Turnul bis. Barboi. (Des. E. Saulea-Bocec).

Unde te întorci, de pe străzile trăgănate te bucuri de asemenea tablouri înviorătoare din natură.

De pe tăpșanul Copoului, în zorii zilei de iarnă sclipeşte coiful de zăpadă al Ceahlăului depărtat, ca o diademă de briliante; în apusul unei zile de vară senină, Ceahlăul mai înălțat, se arată ca un nor întunecat la orizont, cu profilul bine cunoscut al unui dom, cu Toaca și Panaghlia într'o parte, acoperișul Oculaşului în alta. Mai ales primăvara, când grădinile sunt numai flori, ori toamna, când coloritul arborilor dă tablouri cu minunate picturi, Iașul apare în îmbrăcămintea aleasă, ce-i acopere mizeria amănuntului. E frumoasă Repe-dea, privită de pe străzile Iașului. E mai frumoasă panorama desfăşurată de pe ea. Nu e alt oraș din țară care să aibă

un punct de observare atât de minunat.

Drumul însuşi, fie pe şoseaua mare, fie printre vii, e un deliciu. Păşeşti fără osteneală şi nici nu ştii când ai ajuns la Schitul lui Tărâţă, din veacul al XVIII-lea cu tei și fagi în jur.

Pe vârful Repedei te orbește lumina, te captivă zarea largă. Dealurile înalte ale Bârnovei, Mogoşeşti, cu dunga de păduri tot mai rărite, se înalță spre Apus. Dimineața, când ceața nu s'a ridicat deplin de peste vale, de îndată ce străbați tunelul dela Bârnova, în dreptul orașului e ca un golf de mare adâncit între dealuri; primele raze ale soarelui fac să scânteie acoperișurile caselor şi turnurile bisericilor.

Spre răsărit valea Prutului dispare. Câmpia întinsă dela Cristești îţi arată locul unde Jijia se uneşte cu lunca Prutului. Peste el însă se înalță dealurile din inima Basarabiei, prelungirea celor din Moldova.

Către Nord stepa. Pustiul lui Cantemir, se întinde de asemenea și de o parte și de alta, din ținutul Jijiei în al Bălţilor. Basarabia şi Moldova sunt una.

Revărsate pe coastele a două dealuri prelungi, al Copoului şi al Aroneanului, se ţine pânza clădirilor din Iaşi. Dintre ele răsare ca o cetate vechiul Palat domnesc, dominând șesul Bahluiului.

Restaurat, e numai turnuri și turnulețe, ca imitat din țări apusene. Nu cadrează nici cu trecutul, nici cu celelalte clădiri unele cu monumentală arhitectură.

Bisericile atrag atenția. După ele ai putea reconstitui istoricul Moldovei. Sunt biserici în cuprinsul ora-șului, sunt mânăstiri pe culmea dealurilor.

Frumoasa, de jos, la marginea târgului, își păstrează încă înfăţișarea-i nouă din 1836, pe urmele celei construite în 1753, pe vremea lui Matei Ghica Vodă. E o clădire impunătoare, cu cele patru bolți și turnuri în lungul corpului principal dar mai ales cu frontispiciul înalt sprijinit pe coloane masive și fronton larg. Trebue să fi fost frumos tabloul când biserica se oglindea în luciul lacului, pe care se preumblau către sară Domnitorii.

Ca nişte minarete se înalță sulițele celor două turnuri svelte ale bisericii din fosta mânăstire a Cetăţuiei, terminată de Duca-Vodă în 1672. S'a păstrat în cadrul ei natural, cu zidurile cetății, năruite numai înspre latura din apus, cu bolțile: din sala gotică cu arcuri, împodobite de bumbi sculptați în piatră, ca la Dragomirna. Casele domneşti, bucătăria domnească socotită multă vreme ca baie, sunt iarăși încă în picioare.

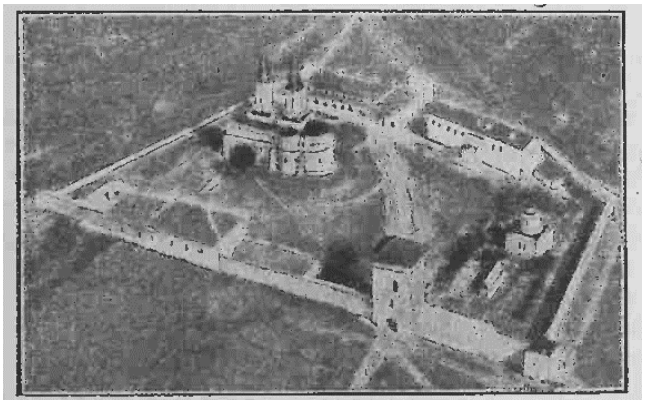

Fig. 65. Cetățuia, din aeroplan.

De sub zidurile ei priveliștea împrejurimilor este încântătoare, admirată și de sultanul Mehmet al IV-lea.

Tot impunătoare e Galata, de pe dealul de dincolo de Bahlui. E mai veche, fiind zidită de Petru Șchiopul în 1584. Biserica e masivă cu rândurile de firide şi ocniţe la exterior, cu cele două turnuri înălțate pe trei rânduri de postamente. În întregime biserica de și mult mai mare decât cea dela Cetățuia, nu e lipsită de oarecare gingășie. Totul e împrejmuit cu ziduri groase, iar turnul dela intrare, masiv, cu poartă largă, regulat arcuită, dela jumătate 'n sus fu înălțat pe vremea lui Mihai Sturdza, care a zidit, pentru soră-sa, și casele păstrate în incinta zidurilor.

Până și cimitirul, în Iași, evocă trecutul plin de glorie și faimă. Helicea unui aeroplan, drept cruce, începe povestea mormintelor, cu ale celor căzuți pentru întregirea țării, orânduite în jurul unui original mo-nument: o masă de marmură, la colțuri cu flăcări nestinse, în mijloc cu o prismă încercuită de șini late de fer, care reproduc pe fiecare față câte o cruce neagră, vizibilă de departe, pe fondul alb.

Cimitirul ieşan nu e numai câmpul eroilor, ci și Panteonul cu bolta largă a cerului pentru mulți din cei cari au dat strălucire neamului. Busturile de bronz ale unora strălucesc în piezișa bătaie a soarelui. Ici e mormântul lui Delavrancea mort în timpul pribegiei sale din vremea războiului. Mai la deal puțin e mor-mântul lui Creangă, în faţa mausoleului lui V. Adamachi, boerul care şi-a lăsat averea Academiei Române, şi din care țara s'a ales cu atâtea energii folositoare. Alături e mormântul lui Muzicescu, întemeietorul cântărilor religioase și ale celor populare, în apropierea căruia e cavoul unde se odihnesc rămăşiţele lui M. Kogălniceanu. Mormintele a trei blajini literați stau grămadă: D. Anghel, N. Gane şi N. Beldiceanu. Filosoful V. Conta odihneşte mai spre răsărit, în apropierea savanților P. Poni și Gr. Cobălcescu.

Incet-încet se stinge flacăra soarelui înclinat spre asfințit. Numai geana Repedei e încă împurpurată de ultimele raze de soare, ce fac să sclipească acoperişul Schitului Tărâța. Ultima geană arămie a dispărut. Dealurile se îmbracă în zalea albastră-cenuşie de oţel a serii, până ce amurgul cuprinde văi și dealuri, biserici și case, a căror siluetă se profilează pe ecranul gălbui al cerului dela asfinţit. Peste oraș ca și cimitir, peste monumentele vechi ori casele noi se lasă liniştea nopții, deplina linişte în care bătrânului oraș îşi șede atât de bine.

Dela Iaşi, drumul în lungul Moldovei e presărat tot cu amintiri variate istorice.

Treci pe sub dealul pe vârful căruia se profilează svelta biserică Cetățuia. Sub malul povârnit, cu vii întinse, se mai țin în picioare zidurile înegrite ca un patrat regulat ale Mânăstirii Hlincea, cu biserica simplă, zidită în 1660 de Vasile Vodă Lupu, pe urma alteia mai vechi, ridicată de către Maria fata lui Petre Șchiopul. Pustie şi uitată stă în coasta dealului, abea zărită dintre pomi şi popuşoaie. Trenul prinde a urca panta repede a dealului umbrită de bătrânele păduri dela Bârnova, în care mesteacănul creşte în plină putere, printre fagi rămuroși și unde poenele sunt tot atât de bogat smălțuite ca și la munte. Satul Bârnova se înșiră cu casele rare, cu vii părăsite-în jur și grădini în care cireşii şi merii înfloriţi aruncă primăvara buchete de flori pe verdele proaspăt al ierbii, presărate cu bumbii de aur ai păpădiei.

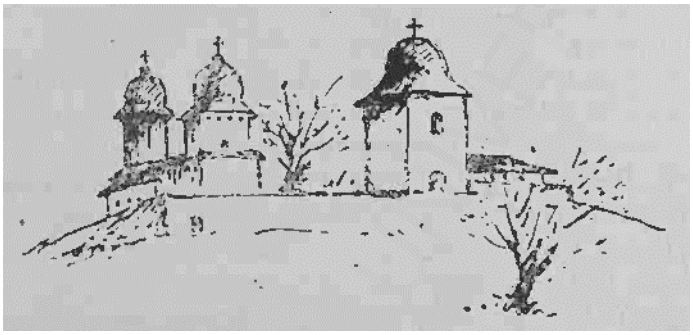

Fig, 66. Mânăstirea Bârnova. (Des. E. Saulea-Bocec).

Nici nu te-ai aştepta ca în mijlocul acestui sat cu case răzleţe să se afle o biserică din veacul al XVII-lea, începută de Barnovski şi sfârşită de Dabija Vodă. Asemănătoare în multe privinţe cu cea dela Dragomirna, e mai greoaie, cu turnul principal aproape ca un cub, dar cu acelaşi brâu de piatră împletită, ce desparte şiragurile ocniţelor de sub streşină, de restul pereţilor. Frumoasă e bolta pridvorului cu un chenar de piatră împletită, în mijloc cu un larg medalion. Zidul de împrejmuire, turnul dela intrare, puternic, cu cupola scundă, masiv, prismatic, sunt încă bine păstrate.

Staţia Bârnova se află aproape pe culmea frumoaselor dealuri ce despart Ţara-de-sus de cea de-Jos. Trenul le străbate printr'un lung tunel.

In umbra tăinuită a dealurilor din nordul judeţului Vaslui, stă ascunsă una din cele mai frumoase mânăstiri de pe vremea lui Ştefan.

Cine a ales locul, a fost un mare admirator al naturii, pe lângă un iscusit strateg.

Vioiciunea peisajului, prea puţin schimbat în amănunt de pe vremea când s'a zidit mânăstirea, acum jumătate de mileniu, se prinde mai bine nu când scobori dela Poeni pe drum de pădure, ci când urci pe şosea pornind dela Vaslui, împrejmuit cu chelia dealurilor despădurite, atacate de puhoaie.

Cu cât urci valea Vasluiului, iar dela Târguşorul Codăeşti pe a Dobrovăţului, cu atât natura devine mai atractivă. Simţi boarea răcoritoare a pădurii dese de unde izvorăşte pârâiaşul. Copaci bătrâni, stufoşi, sunt rămăşiţele pădurii tot mai rărite.

La o cotitură sceneria se schimbă dintr'odată. Amfiteatrul pădurii dese e un tablou minunat de toamnă, cu colorile variate ale frunzelor. Satul Dobrovăţ e format din două grupe de case. Cât de mare asemănare e între inima Moldovei şi aceea a Basarabiei. Satul Dobrovăţ pare că e mutat din Codrul basarabean.

In asemenea decor sobru, se arată zidurile, în parte cu creasta năruită, a Mânăstirii Dobrovăţ, în încăpe-rile căreia o bucată de vreme a fost adăpostită o închisoare, mutată apoi şi schimbată într'o Şcoală de agricultură pentru scurtă vreme.

Fig. 67. Mânăstirea Dobrovăț. (Bul. M. C. I.)

Intre zidurile groase se ridică biserica, una din cele mai mari dintre cele zidite pe vremea lui Ștefan; penultima, e isprăvită cu două luni înainte de a-și închide ochii.

Aproape e tot atât de impunătoare ca și Mânăstirea Neamțului. E ca o minune a lui Dumnezeu. Totul în jur e ruină. Chiar şi încăperile care serveau de școală, abea mai pot fi folosite de puținii călugări în sama cărora s'a dat mânăstirea. Pe din afară nimic deosebit. Firidele ca și cele două rânduri de ocniţe de sub aco-periş, arată caracterul artei moldoveneşti. Numai ferestrele au rămas frumoase, cele două mari din pronaos cu cadrul ciubucilor de piatră, încheiate sus într'o ogivă simplă, gotică, sub care se mai văd, acoperite de var, frumoasele sculpturi ale rozetelor.

Captivant este interiorul, mai ales de când s'a scos la iveală pictura originală din veacul al XVII-lea, după cum dovedesc numele scrijelate ale soldaților lui Sobieski. De altfel duiosul semn al pioasei dragoste filială, e săpat în piatră: „Blagocestivul și de Hristos iubitorul Io Petru Voevod, prin mila lui Dumenzeu, domnul ţării moldoveneşti, fiul bătrânului Ștefan-Vodă, a zugrăvit și împodobit acest hram în numele Pogo-rirei Sfântului Duh, la Mânăstirea Dobrovățului la leat 7030 (1551)”.

Zugrăvelile sunt minunat de bine păstrate. Pare că nici la una dinmânăstirile bucovinene nu strălucesc mai mândre în prospătatea originală. Imbinările fondului albastru-siniliu, ca a cerului senin, pe care se desprind heruvini cu aripi aurite sau ca luciul chihlimbarului, sunt de un efect care te tulbură prin frumusețea lor. Unele tablouri sunt adevărate compozițiuni cum e acela care reprezintă Sfânta Leturghie de pe părețele răsăritean cu cortegiul nenumăraților îngeri în stihăriile lor albe cu țăsut de mărgăritare. Proaspete şi strălucitoare sunt feţele celor trei feciori de domni, din tabloul votiv, cu haine bogate, în fața Mântuitorului, aşezat în tron frumos cristat. Un adevărat juvaer artistic rămâne ascuns la poalele codrului des din inima Moldovei deluroase.

Și Dobrovăț, ca și celelalte mânăstiri, însamnă puncte importante şi prin pitoresc. Regiunea întreagă dintre apa Bahluiului și a Bârladului este una din cele mai frumoase, mai populate și mai plină de sate raze-şeşti. Este însă și o regiune greu de străbătut. Drumurile sunt anevoioase, mai ales dela sat la sat în curmeziș, Noroc de mersul apelor dela Nord la Sud, care deschid căi de legătură. Există și aici aproape ca 'n munți goluri împădurite. Satele sunt în jurul înălțimilor, în

legătură cu pânza de apă subpământeană, ce dă naștere izvoarelor trebuitoare vieții. Frumoasă e priveliștea largă de pe oricare din vârfurile acestor dealuri.

Pe linia Iași–Vaslui te oprești la stația Scânteia. E și aici o biserică, pusă tot pe sama lui Ștefan-cel-Mare. In spaţiul larg, răsare tocmai prin simplicitatea ei. E un adevărat templu, masiv, fără ocnițe la exterior, cu acoperișul jos, cu turnuleţ scund. Se vede că a fost mult prefăcută din ceeace era la început. Au rămas însă pervazele ușelor, cu stâlpi subțiri de piatră, îmbinate sus cu vărci drepte. Nici zorzoane, nici cornișe, nici zugrăveli vechi. Frumuseţa ei stă tocmai în soliditatea și simplicitatea care impun.

Urci drum printre adevărate câmpuri de cicoare. Ce floare comună şi totuși atât de gingașă chiar când e răzleață pe marginea drumului, printre altele, dar mai ales, ca aici, când ţese covor de azur pe coasta dea-lului. E una din plantele sensibile dela noi. Nu-şi deschide florile decât la anumit ceas și le închide iarăşi la anumită vreme. Poţi să-ți regulezi ocupația după mișcările petalelor. Ai zice în adevăr o zână vrăjită, ce se trezește deschizând ochii, mari, albaştri. Poporul a prins de minune sensibilitatea florii la lumina soarelui,

Floare de cicoare
Cu-ochii după soare.
Când oi răsări
Ea s'o 'nveseli;
Când oi asfinţi
Ea s'o ofili;
Când oi scăpăta
Ea s'o aduna.

Învingi un pripor iure ca să ajungi sus pe tapşanul neted, vechea suprafață a dealurilor, rămasă ca un petec dintr'o pânză întinsă. O urmăreşti până departe. De aici prinzi minunat asaltul ce dau apele în năruirea dealurilor. De jurîmprejur pâraele ș'au săpat șghiaburile, de a rămas numai bucata netedă din vârf.

E loc minunat pentru o lecție intuitivă de geografie fizică. Aici se vede în spațiu restrâns lupta între elementele naturii și necontenitele schimbări ale feței pământului, de și ne pare neschimbată, prin scurtimea vieții noastre față de a naturii. De aici însă poți învăța dela natură ce însamnă perseverență voinței și valoarea timpului irosit cu atâta ușurință. Schimbările ce le-a adus ea nu sunt urmările vreunui cataclism, mânie momentană, ci aplicarea unei legi pe care noi iarăși o nesocotim: cauze mici, au efecte mari. Înțeles, peisajul îţi dă prilej pentru a-ți examina purtarea proprie în viață. El îţi spune că în viață nu poți ajunge la o înfăptuire însemnată decât cu voinţă, cu răbdare și perseverentă continuitate.

Așa îţi întețește natura gândurile cât stai răzămac ca pe speteaza unui scaun de o movilă de pământ, singura rămășiță dintr'o pătură de nisip, roasă de vreme. Citeşti în cartea naturii, ca şi în oricare alta a înțelepciunii, dacă o înţelegi.

Drumeţia negrăbită, este instructivă şi educativă. Te învață mai mult, mai ales mai folositor decât cartea, căci cele văzute și înțelese, sunt mai îndelung și mai adânc păstrate. Astfel picură fără să vrei și în suflet un dram din dragostea de loc.

Privind spre biserica din Scânteia, întorci pagini din istorie. Te afli în continuitate cu trecutul, cu strămo-și activi, de temut, cinstiți. Nu te simți izolat; rădăcinile dragostei se adâncesc în pământ, dar şi în sufletul trecutului. Nu pluteşti ca vânturelul, bătând din aripi, locului. Ceeace vreai să clădeşti, ce poţi clădi, se

razimă pe ceva real, al tău, din al tău. Dacă simți în tine o putere creatoare, fie cât de slabă, dar a cărei conti-nuitate prin tine, cât ține viața proprie, prin alţii alăturea de tine, sau urmați în timp, aduce aceleaşi prefaceri sănătoase pentru țară, ca și aplicarea forțelor naturii.

Popasurile din drum cât de lung, la fiecare pas poate cuprinde imensitatea, prin gândurile care ți le deşteaptă.

La Buhăeşti, dai de valea Bârladului, singurul râu ce adună pe toate celelalte, din inima dealurilor mol-doveneşti. De aceea e cu toane. Inundații nu sunt mai multe aiurea decât în calea lui. Străbătând dealuri nisipoase, ușor îi vine să-și lăţească lunca, în care curge în voie, în cotituri lenevoase. Nu e altă linie de drum de fer din ţară mai des amenințată, ușor inundată de cât aceea din lungul Bârladului. Când apele sunt potrivite lunca e covor verde, cu pete de asociații din aceleași plante, violete primăvara, galbene în toiul verii. Răchita și salcia, plopii și arinii nasc pâlcuri de umbră în lungul luncii. In schimb, dealurile sunt mereu spălate de ploile, mereu sărăcite, răni lângă răni, șanțuri lângă șanțuri, ramificate sus, adâncite jos, râpi nefolosite nici de capre. Așa e dela Vaslui, cu casele sus pe coama dealului.

Și aici și-a lăsat urma evlaviei sale Ştefan-cel-Mare, ajuns în Moldova tot atât de legendar ca și Traian. Nu când citeşti în cărțile de istorie, ci când îl urmăreşti pe teren, apare măreția acestui erou al Românilor, „mic de stat”, dar „iute la mânie”. Dela Nord din Cetatea Sucevii până la Sud în Cetatea-Albă, din R.-Sărat până 'n Codrul Cosminului, mereu, neogoiat, îşi buciumă plăeşii, care-l urmează ca pe o divinitate. Mintea lui mereu ageră, știe să stabilească repede, la fața locului, planul de bătaie. Îți aduci aminte de Napoleon. Apropierea o spui în șoaptă, ca și aceea dintre Tiţian ori Rubens, cu pictorul care a zugrăvit sutele de figuri pe păreţii Suceviței. O spui în șoaptă dar cu convingere. Structura omului e aceeași; faptele sunt aceleași. Măreţia lor e datorită faimei poporului din care face parte și mai ales celor ce-l apoteozează prin scrisul răspândit. Kogălniceanu avea mare dreptate când punea alături Salamanca și Răsboieni.

Nu era numai patriotul care evoca trecutul. Era obiectivul judecător, care socotia faptele 'n sine.

In jurul Vasluiului, Ștefan a dat lupte grele. Aici e Podul-Inalt, în care Soliman-Paşa cunoscu asprimea și vitejia moldovenească. „Invinsu-i-am și i-am pus sub picioarele noastre și pe toţi i-am răpus cu tăişul săbiei, pentru care lucru Dumnezeu să fie lăudat.” Și la Vaslui, avea un palat, din care n'a rămas decât temeliile, sau câte o cornișe sculptată; a ridicat şi o biserică, azi restaurată.

„Ex oppido nostro Vaslui” datează în 1474.29.XI scrisoarea către: „Sanctissimo in Christo patri et do-mino domino Sixto Pape Quarto, domino nostro gratiosissimo", stăruind ca în lupta contra păgânilor să nu rămâie izolat ci să fie ajutat de regii și principii creştini. Altă scrisoare, tot din Vaslui, în 1473, o adresează către județul Braşovului, să dea voie lui Mihai meşterul de a se întoarce la dânsul cu săbiile și armele cum-părate acolo. Erau zilele de glorie ale orășelului odată însemnat și prin popasul ce trebuia să facă în el cara-vanele care aduceau mărfuri din străinătate şi pentru care era împuternicit să ieie vamă de fiecare car câte doi zloți.

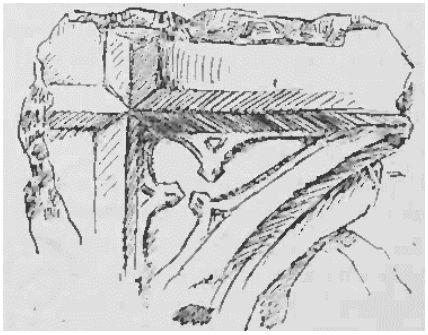

Fig. 68. Sculpturi de piatră din Palatul de la Vaslui. (Des. C. Motaş).

Azi doarme somnul liniștit al mai tuturor orășelelor mai ales din Moldova, cărora trenul le-a luat și rarul prilej de mișcare mai vie în zilele de iarmaroc.

Valea Bârladului se tot lărgeşte, mai pustiită, mai puţin productivă, de și dacă ar fi domesticită, s'ar reda culturii întinse câmpuri fertile. Mai e mult până la stăpânirea râurilor, care curg în voie de aduc pe fiecare an mari pagube. De altfel sălbătăcirea lor e în legătură cu lăcomia şi nechibzuința oamenilor, ceea ce se prinde lesne în jurul Bârladului. E tipul desolării, datorită nepăsării. Dealurile din jur sunt chele; niciun arbore nu oprește 'n loc picătura de ploaie. Fiind formate din nisip, ușor de spălat, sunt lesne năruite de puhoaie. Când priveşti din gara Bârlad spre răsărit, ai un tablou din ținutul Ouedurilor africane. Un fir de iarbă n'are cum prinde. Coastele dealurilor mereu sunt spălate; puhoaiele adâncesc rănile făcute.

Te cuprinde jalea. După ploi mari, însuşi orașul e amenințat. Se adună din râpă 'n râpă șuvoaiele de apă ca nişte năvăliri de hoarde; pârâul peste vară sec, vine deodată umflat de trece peste șine, îneacă ogrăzile, dar mai ales are tendința de a pustii locurile, așternând un strat gros de nisip, răscolit din dealuri. E mânia lui Dumnezeu, zic oamenii, al căror crez în activitate e: Cum va vrea Dumnezeu. De fapt e pedeapsa naturii asupra indiferenței lor. Duşmanul cel mai sigur al apei lăsată 'n voie e copacul. Căzând pe frunzele lui, ploaia îşi micșorează puterea. Picăturile nu cad ca niște gloanțe de mitralieră asupra pământului. Oprite 'n cale se înfiltră. Se taie din năvalnica goană a puhoiului prin gărduțe ce se pun deacurmezişul în calea lui. Trebue să le sară; se osteneşte; își domolește iuțeala. E ca şi cu seria de obstacole ce se pune drept apărare în înaintarea carelor de asalt: șanțuri, garduri ghimpate, șine încrucișate. Omul n'a născocit nimic, ci a imitat natura.

Bârladul, aproape ca și Botoșani, a fost un însemnat centrul cultural. Prin dania lui Codreanu, liceul înființat a căpătat faimă într'o vreme; Vlăhuţă, Pârvan, Bujor, au învățat în el. Centru școlar, existau puteri mărunte numeroase. Dacă școala în adevăr ar fi a vieții, a muncii, asemeni forțe mărunte, aplicate continuu, ar avea urmări. Dacă sădirea pomilor n'ar fi numai o simplă serbare, ci o reală chemare spre dovada muncii, legea „cauzelor mici cu efecte mari” ar fi găsit o aplicare, Dacă spiritul de continuitate, desconsiderat în toate ca aplicare, ar domina; dacă s'ar da valoare timpului; dacă legile forțelor n'ar fi învățate numai ca o gimnastică a minții, numeroșii elevi ai școalelor din Bârlad ar fi îndeplinit an cu an, deceniu cu deceniu, minunea împăduririi dealurilor, măcar din preajma orașului. Ba, copiii, ar fi dat bunul exemplu conducă-torilor. Ne mulțumim să admirăm, prin citire, descrierea scenelor din Suedia și Norvegia, cu copiii în marș spre câmpurile de împădurire, cu hârletul pe umăr și cu puietul de arbore într'o mână. Faptele însă nu le imităm.

Dacă, dacă, dacă... Până atunci aspectul trist de desolare acopere împrejurimile

orașului de cultură.

Și cât schimbă pădurile fața lucrurilor, ce pavăză bună împotriva puhoaielor însamnă și câtă frumuseță procură naturii, se poate prinde din iniţiativa tardivă care a astupat cu salcâmi câteva din râpele cele mai adânci.

Ce însamnă pădurea și câtă pustiire aduce lipsa ei, se poate vedea, părăsind dezolantul peisaj al văii Bârladului, apucând spre Sud, pe drumul care duce dela Bârlad la Galaţi. O bucată de vreme străbați tot un ținut de stepă. Valea e largă şi pustie; satele se trag spre marginea dealurilor, unde e izvorul mai la îndemână. Rotocoale de spini, ca de oțel, țin locul tufărișurilor. Lumânărele, crescute ‘n voie, îşi înalță aproape cât omul sutele de pâlpăiri grămădite pe ramuri. Ca și în Dobrogea, șesul e ca presărat, în vară, cu cenuşe, și totuşi cârduri de vite pasc pe luncă. De câte ori văd asemenea contrast aparent, nu mi-l pot lămuri decât că roua nopții face ca iarba să mai salte cu câțiva milimetri, spre a putea fi apucată de buzele subțiri și cărnoase ale vitelor.

Drumul urcă. Inspre Prut se întinde o ramură din dealurile dela Apus de Bârlad. Sunt împădurite. Arşiţa de stepă se domolește; un suflu răcoritor vine dinspre ele. Ca prin farmec tabloul s'a schimbat. Frumuseţea unui drum atârnă și de dispoziția sufletească. Chiar Bărăganul cu monotonia lui aparentă pare frumos, dacă ai înţelegerea naturii. Când însă îmbrăcămintea şi înfățișarea naturii e variată, îţi surâde, se încruntă, te alintă prin cântecul pasărilor, te chiamă spre ea prin adierea undelor de vânt venite ca din senin, atunci sufletul ţi-e captivat fără ştire și voie. Devii copilul ce se bucură şi de cea mai mică jucărie.

Cei care din lăcomie taie pădurile, din îndolenţă nu silește a le replanta, din oportunitate dă voie ca în locul lor să se creieze sărăcăcioase islazuri, contrastul dela Talaşmani din drumul către Bereşti le poate servi drept dojană sau convingere.

Gara din Bălăbăneşti e ca 'n pustiu; cel mult doi-trei copaci ca niște pari cu sdrențe 'n vârf, o umbresc. Mai în fund însă, la Talaşmani, e raiu de verdeață. Umbra pădurii aduce răcoreală, menţine umiditatea, Ogoarele sunt sănătoase, cu porumburi înalte, cu grâu în spic ca vrabia, iarba e un covor des, înaltă, bună de cosit. Contrastule viu. E cel mai convingător tablou al păcatului de neiertat, pentru viitorul țării, prin despoiarea dealurilor fără pedeapsă aspră, fără îndreptare, de pădurea răcoritoare, cu influiență aici, la dealuri mai intensă şi mai largă decât la munte.

Chiar colonia de copii, sprințari, veseli, rumeni, îţi spune de binefacerile aduse de pădure. Un tunel lung, la Bereşti, te scoate în altă lume. E zona adevărată de stepă cu văi largi nisipoase, cu păduri puține, tot mai rare.

Târguşorul Berești, ca mai toate din Moldova, cuprinde două părţi distincte. Una cu dugheni ticsite una 'n alta, dărăpănate, pline cu mărfurile cele mai amestecate, agățate pe sub streșini, pe tărăbi, aproape să fie în calea cumpărătorului.

E rămășița bazarului oriental. E şi cartierul murdar, neîngrijit, în care mișună copiii gălăgioși. E partea ghettoului, cu dosul puturos al caselor; fără nicio rușine din partea locuitorilor, fără nicio constrângere din partea autorităţilor, murdăria se menține tocmai dealungul drumului de fier ca să fie văzută de călătorii străini care se îndrumă spre Galaţi.

Pe lângă partea aceasta de îngrămădire infectă și gălăgioasă, restul

târguşorului e vechiul sat, cu case văruite, înconjurate de pometuri, cu surâsul naturii care pare că se desvinovățește de ceea ce ochiul e îndreptat să vadă dincolo, unde natura e nesocotită. Nimic deosebit în acest târgușor! Și totuși și în el se află câte ceva de seamă. Dealurile din jur sunt numai nisip. La față, iarba, arborii, îl țin locului. Dar cum se naşte undeva o rană, puhoaiele o lărgesc, coasta se sălbătăceşte, devine numai râpi neproductive.

Nisipul aici a rămas de pe urma unui lac de pe vremurile depărtate, geologice, în care se vărsau râurile venite dinspre dealurile înalte ale Moldovei. Cu valurile lor înfuriate cărau în lac tot ce întâlneau în cale. Așa se lămuresc măruntele oase fosilizate scormonite de puhoaiele de azi din mormântul lor de mii de ani.

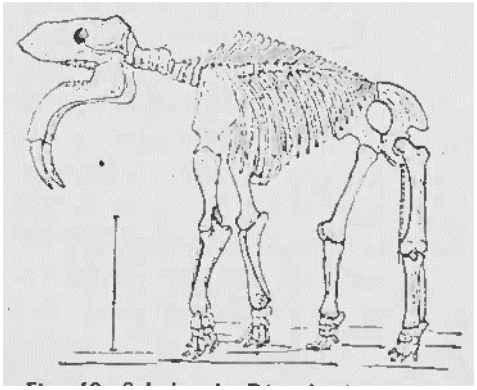

Fig. 69. Schelet de Dinotherium găsit la Mânzaţi-Tutova (d. M. Pancă)

Ele desvălule o altă față, trecută, a pământului din acele părți. Era mai cald odată. Maimuţe din neamul celor dela Gibraltar se sbenguiau prin arborii de climă subtropicală. Castorii azi dispăruți de pe la noi își aveau colonii în lungul râurilor. Tapiri, elefanți, cămile, dădeau locurilor aspecte africane. Râpele de nisip se tot lărgesc, amenințând cu sălbătăcirea terenuri ce pot fi cultivate. Omul se uită la ele nepăsător, măcar că puhoaiele sălbatece îi intră în casă. Nu iea exemplu nici dela păsările carului. Câte o cloară care a furat nuca din copac, o pierde din plisc cât sboară peste nisipuri. Nuca se rostogolește, se opreşte într'o sgârietură de teren, încolțește. Și astfel întâlneşti puișori de nuci, care n'ajung însă să înțepenească nisipul, căci la o ploaie mare sunt scoși din rădăcini.

Când omul are ochi, învață şi dela păsările cerului ceva. Și astfel sălciile puse de un inimos învățător, cu elevii lui, au început să înverzească râpele, oprindu-le să se întindă. Cioarele l-au învățat pe el, ca și pe colegul său dela Mălușteni, un sat apropiat, ca să schimbe răpi pustii în păduri de salcâmi, în care privi-ghetorile acum își fac cuib, înveselind sufletele prin cântecul lor de primăvară. Dar tot în partea satului din Bereşti, mi-a fost dat să întâlnesc minunea pe care de mult și pretutindeni o căutam: un plugar cu bibliotecă 'n casă.

Era spre sară când am ajuns la casa plugarului cărturar, mai curat ținută decât a celorlalți.

— Are cărţi, domnule, îmi spuse nevastă-sa, cu oarecare pohidă. De câte ori vine dela târg, aduce cu el și câte-o carte. O grămadă de parale a cheltuit cu ele, de nu mai ştiu unde să le pun. Nu se mulţumeşte că le cumpere, ci le și citește; ba ne iea și pe noi, Dumineca, să-l ascultăm. Mare pacoste pe noi.

Cele două lumi in conflict, chiar în restrânsa curte, îngrădită cu gard de nuele.

In vremea aceasta vine și omul dela câmp, mânând încet căluțul ce trăgea boroana de nuele. In buzunarul mintenașului împletit în casă, plugarul avea o

revistă de agricultură păturită 'n patru. O citea cât boronea ogorul.

Ii spun pentru ce am urcat dealul până la el. Din una 'n alta îl întreb ce folos trage din cărți. Drept răs-puns chiamă pe nevastă-sa și pe cei doi copii curat îmbrăcați în fața mea.

— Ia uită-te la picioarele lor.

Am rămas încurcat.

— Am aflat din cărți că acela e bun cărturar, care folosește cum trebuie soponul.

Abia atunci am înţeles. De și umblau desculți, nevasta și copiii aveau picioarele curate, spre deosebire de ale altora, crăpate, înegrite, prefăcute în talpă de toval. Așa mi-am lămurit curăţenia exemplară din casă, orânduirea uneltelor de plugărie, curtea măturată cu fiecare lucrușor la locul lui. Pe urmă a tras o ladă de scânduri de sub pat, unde nevastă-sa îi ținea cărțile, ca să n'o încurce în casă. Erau cărți una și una, alese, variate, de literatură dar mai ales de folos practic. Multe erau religioase.

Am petrecut cu el ceas plăcut, până ce amurgul întunecă drumul. Am discutat ca și cu un cărturar de carieră. Aşa de bine şi simplu caracteriza cărțile și mai ales pe autori și felul lor de a scrie, încât aveau ce învăța și unii critici de meserie. In graiu simplu, fără zorzoanele neînţelese, fără prea mult înconjur, scotea pe fiecare autor la locul lui, bineînțeles, după chipul cum îl pricepea el.

Am scoborit spre târg, petrecut de lătratul cânilor stârniți din culcușurile lor de seară. Jos satul vechiu cel obișnuit, cu tradiție seculară; sus în casa plugaruliui cărturar, pâlpâia luminița înţelegerii vieții. Cetise mult omul nostru. Rămăsese însă acelaş în port, vorbă și preocupări. Era adevărata cultură folositoare pentru îmbunătățirea mijloacelor de muncă, pentru cruţarea ei dar și pentru înălțarea către zări mai senine, care-l făcea să prindă altfel decât alții rostul traiului.

Am avut o zi însemnată pe răbojul drumurilor mele. Omul cu ale lui însușiri a întunecat pentru o clipă natura cu ale ei ademeniri. Mai departe de Berești, pe drumul văii tot mai largi, la tot pasul contrastul se înșiră între ce ar putea fi și ce este. Ici puhoaiele spintecă malurile de se revarsă nisipul până peste șine, până 'n locul de horă din fața bisericii; mai la vale, la Fulgureşti, viile se țin lanţ una de alta scoborîndu-se până 'n nisipurile pe care le fixează. Peste tot însă stăpânește întâmplarea. Chiar acolo unde porumbul nu se poate înălța până la brâu, dar e înlocuit prin vii, acestora nu li se dă cătare cum trebue. Se vede că sunt plantate din imitare, fără știință.

Și totuși.

Holera şi ciulinii cresc în voie în vatra satului, dar hambare încăpătoare se înșiră în gări, spre a primi belșugul scos din dărnicia pământului. Fluieră mașina trenului pe la marginea satului, dar dracul de copil ce aduce dela păşunat cireada de vite mițoase, se pune la întrecere cu trenul încălecat pe cal, fără șea. Vremea neoliticului alăturea de descoperirile moderne formează tabloul încă viu al vieţii noastre.

Gardul de papură, stâna de trestie, spun de apropiata schimbare a decorului. La o cotitură de drum scli-pesc pe suprafețe întinse fluturași de aur de pe valurile mărunte ale Brateșului. Cu cât trenul fuge pe malul lui, întărit cu zid și drum de piatră, cu atâta dominația apei se măreşte. Nu mai vezi decât oglinda lacului ca argintul viu, încadrat pe o parte, între malul înalt de lut, cu găurile cuiburilor de

lăstuni iar departe, ca o dun-gă de penson galbenă, de malul basarabean al Prutului. Din scama ceții tot mai subţiată prinde a se deslușì silueta unui horn, altul și altul, până ce apar luminate îngrămădirile de case mărunte, depozite de scânduri, partea comercială a Galaţilor.

Episcopia, Palatul administrativ se înalță sus pe malul ridicat.

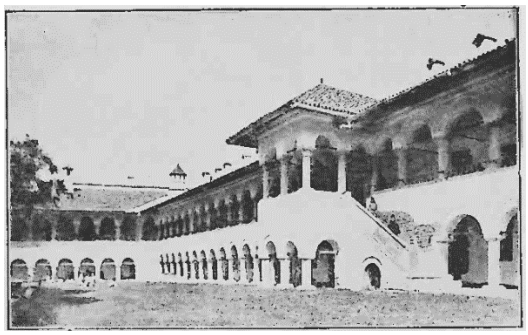

Mânăstirea Hurez (Vâlcea).

Chiliile dinspre Nord (sus) spre stăreţie (jos) După N. Ghika-Budeşti

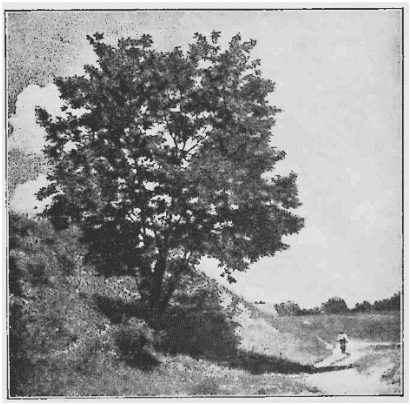

Spre Stulpicani-Bucovina O.N.T.

Priveliște spre Dej. O.N.T.

Prin Câmpia dela Răsarit

Spre Olteniţa. – Până la Călărași. – Spre Ciulnița. – Mărculești. – Lacurile din

jurul Bucureştilor.

l. Capitala țării e așezată la loc nepotrivit, se spune. Câmpia se întinde în jurul ei fără nicio perspectivă alta decât orizontul pământului neted.

E adevărat. Pentru cine cată numai mărețul, nici munte, nici măcar deal aici nu opreşte privirea. Câmpie și iar câmpie peste tot. Așa e aparent. Dar nici câmpla nu e ca o față de masă. Apele în rătăcirea lor, până ce și-au stabilit un drum, și-au lăsat urmele nestatornicirii prin vreo vâlcea largă, pe fund cu ochiuri de apă; altele mai năvalnice, au săpat luncă destul de adâncă, pentru ca malurile să apară din depărtare drept coline prelungi, împădurite. Formele variază, colorile se schimbă. Tablourile nu sunt aceleaşi în aceeași zi.

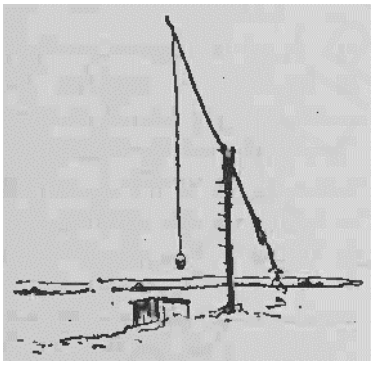

Fig. 70. Câmpia. (Des. C. Motaş)

Cerul cu ploaia de lumină revărsată din plin asupra suprafeţelor, naște caleidoscop fermecător prin jocul umbrelor lăsate de sborul norilor; păsări fantastice se înalță dela orizont, spre a dispărea supte de văzduhul înfierbântat. Frumuseţile naturii, dacă pe ele le cauţi, nu lipsesc. Trebuie însă să le prinzi nu numai cu privirea, ci și cu sufletul.

În acest caz câmpia cea fără margini nu-ți mai apare monotonă. Te atrage; călăreşti pe întinsul ei în goana închipuirilor răscolite de tainicul val de vânt ce vine nu ştii de unde. Mai intervine în variaţia tablouri-lor și munca omului.

Așa e când poposeşti în vreunul din satele gospodăroase adăpostite de scutul salcâmilor plantați, cu mireasma ameţitoare a florilor ca zăpada.

Așa e mai ales când străbați câmpia în lung și lat dela marginea ei nordică numai ogoare și perdele de salcâmi, spre albia râurilor lenevite cu sălcii, plopi și ostroave înverzite, până 'n domnia bălților întinse din lungul Dunării. O călătorle ca aceasta, fie cât de scurtă, îți procură multe clipe de mulțumire, aşa cum le cauţi într'un drum de munte. Îți scoate în relief prin amănunt, variația pământului românesc chiar sub apa-renţa monotonie a câmpiei; îţi învăluie însă sufletul de încredere în energia noastră când străbaţi printre ogoarele smălţuite, care au înlocuit pădurea buruenilor cât tufanii.

Pe un drum spre Oltenița, apoi dealungul Dunării către inima Bărăganului şi îndărăt, întâlneşti numai exemple ale energie etnice, asculţi imnul pătrunzător al muncii în liniștea naturii. Prefacerile pe care destoi-nicia şi munca pricepută a omului le poate aduce şi la noi naturii, sunt înşirate ca mărgelele.

Ridicăm osanale străinilor când citim ceea-ce ei singuri au grijă să ridice 'n slavă; ne închinăm minunilor din Littoria, Libia ori Texas. Ceea ce e lângă noi, înfăptuit prin noi, printre furtunile mereu abătute asupra noastră, cu mijloacele tehnice procurate încă de străini, le nesocotim, le trecem sub tăcere, pentru

simplul motiv că nu le cunoaştem, nu vrem să le cunoaştem. Porneşti la drum pe frumoasa autostradă, netedă și lucie ca pielea, construită de curând. De îndată ce ai lăsat în urmă ultimele clădiri din Bucureşti, e dreptul micuțe, sărăcăcioase, intri în zona fermelor ce înconjoară primăvara aproape în întregime capitala, cu o ghirlandă lată din florile caișilor ori ale prunilor, plantați tot în mai mare număr. Crâmpeie din vechea Vlăsie scăpate din ghiorele lăcomiei, ţin umbră drumului. Cât de falnică era odată, îţi spune câte un stejar rămuros, bătrân de sute de ani. La Dioşti, în Romanați, în faţa vechei biserici, un asemenea falnic reprezentant al trecutului, mustrătorul martor al distrugerilor, serveşte drept clopotniță. In despicătura ramurilor groase cât trunchiul altor arbori obişnuiţi, e construită clădirea de scânduri din care glasul clopotelor chemătoare spre rugi, e și admonestarea bătrânului supravieţuitor.

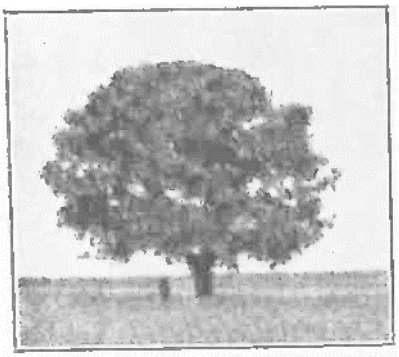

Fig. 71. Stejarul dela Cornăţele. (d. C. C. Călinescu).

La Budeşti, sat cât un târgușor, cu șosea petruită cât țin casele, urmele unui primar cu grije și dorință de îndreptare, atingi marginea luncii Argeșului, numai ostroave ce se schimbă după toanele râului, cu zăvoaie de arini și plopi. Râul mărit cu apa Dâmboviței curge iute încă, păstrând din inițiala vâltoare a izvoarelor destul de bogate de sub vârfurile Negoiului și ale tovarășilor săi.

Curge sălbăticit, fără nicio piedică, în voie. Omul încă nu-i stăpânește furia, deslănțuită uneori ca acum un an, așa de năprasnic, încât a trecut și peste șoseaua așezată la destulă înălțime.

Până ce se va îndeplini planul de mule închipuit de a folosi Argeșul drept canal de legătură între „portul” București şi Dunăre, toanele lui vor aduce încă multe nenorociri.

Ceva mai în jos de Budeşti, popasul se impune prin grandiosul tablou al bălților întinse, miniatura Deltei.

De o parte, spre Apus, e trasă dunga întunecată a pădurilor de pe malul Argeșului; în față e malul înălțat al Dunării; către răsărit zarea începătă a câmpiei. In asemenea cadru sclipesc bălțile din lunca Dunării, în desișul stufului și al zăvoaielor. Lumina soarelui se cerne prin ușoara ceață lăsată peste toată întinderea, așternând e poleială argintată.

Drumul se termină 'n Olteniţa, orășel curat, plin de viață în vremurile obişnuite. Iți face impresia bună arhitectura-i americană, cu străzi late, perpendiculare unele pe altele, cu clădirile comunale bine întreţinute. Teatrul are aspectul unui templu antic impunător prin simplicitatea lui, în mijlocul unui parc iarăşi bine îngriijit. In anii normali orășelul îți lasă impresia plăcută a unei bune gospodării. Școlile toate sunt curate, ceeace înseamnă deosebita atenție dată. Până și hala, aiurea uitată, este curată și spațioasă, iar turnul rezervo-rului de apă spune îndeajuns că nu

domnește numai aparența în gospodăria orășelului.

Portul e mai departe, la vreo trei chilometri, dar osteneala depărtării nu o simți pe șoseaua, umbrită de arbori, salcâmi și bătrâne sălcii, ca un boulevard.

Acum inima ţi se strânge, când priveşti pe celalt mal înălțat, la Turtucaia, cu casele îngrămădite pe costișa repede, una lângă alta, cu scări în loc de ulii, cele de lângă apă cu luntrile legate de pari. E o înfăţişare mediterană a orășelului acestuia cu pitoresc ales, cuib de pescari români, care întrec în meșteșugul lor pe vestiții lipoveni din deltă. Primăvara, dunga de mal e o pictură impresionantă.

Petalele de caişi, cireşi ori vișini, țin locul petelor de colori asvârlite fără orânduire aparentă din depărtare, alcătuind un impresinonant tablou.

Altă dată puteai trece latul Dunării nestingherit, cu luntrea pescărească încăpătoare. Urcai uliți șerpuite până sus pe marginea podișului, cu căsuțele orientale având geamlâc proeminent la colț, acoperiș de țigle ruginite. Sprijinit de marginea cişmelei unde credincioşii înainte de a intra în alăturata geamie, îndeplineau rituala spălare a mâinlor, priveai spre întinsul luciu al Dunării devenită lac pe vremea unei mari viituri, cu însule de sălcii, cu galbene ostroave, cu jocul de umbre pe luciul liniștit. Spre margine se oglindesc pletele mai întunecate ale sălciilor; în mijloc joacă palide pâlpâiri de flăcări, reflexul norilor de pe cer, îmbujoraţi la amurg. Iar în faţă nemărginitul spaţiu al Câmpiei muntene. Azi nu te mai poţi bucura de aceste privelişti minunate, după cum nu mai poţi continua în voie drumul pe podișul ce duce la celalt centru românesc, Silistra de care se leagă numele lui Mircea, stăpânitorul de odinioară al Durostorului.

2. Dela Olteniţa către răsărit, până la Călăraşi, drumul duce între întinsul bălților împădurite cu stuf și marginea ogoarelor câmpiei. Satele sunt apropiate; casele se țin lanț, cu chenaruri albastre, late, cu acoperiş de stuf, cu prispă ori cerdac în față. Boarea caldă a climei dobrogene se trădează prin duzii mari, rămuroși, în grădini, pe lângă case, dealungul drumului, parte pietruit, parte cu grămezile de prundiș care așteaptă să fie aşternut; până atunci scad mereu, până ce dispar.

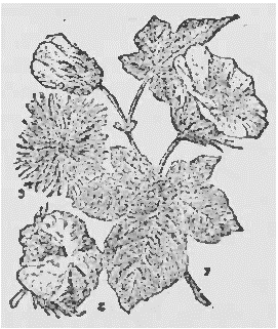

Fig. 72. Bumbac.

Clima în genere mai domolită, se mai simte după alte culturi. Oamenii, prin imitație, au prins gustul să samene bumbac şi riţin. Fără ştiută îngrijire, cel dintâiu rămâne pipernicit, prăfuit într'una de colbul de pe drum, așa încât rar capsulele cu vata prețioasă se deschid, iar munca rămâne irosită. Mai bine merge riținului. E mai puţin preterșios. Inaltul trunchiu, cu foile resfirate de coloarea bronzului şi cu ciorchinele de flori la subsuoară, cu exotica lor înfăţişare, fac contrasc cu ogoarele înguste de porumb. Veche obișnuință alăturea de noi încercări, toate duse la întâmplare, fără să se vadă urma deosebitei griji de cultură rafinată. Nu e vreme?

nu e ştiinţă? Viața e împărțită între uscat și apă.

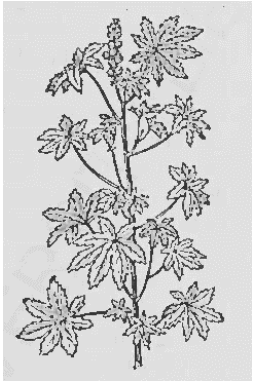

Fig. 73. Riţin.

Totul îți lasă impresia unei așezări naturale în mijlocul cărora omul doar numai casa a clădit, drept adăpost. Când inundațiile umplu bălțile, apa ajunge până 'n șosea, mereu amenințată. Când Dunărea secătuită se trage sub malul înalt, vitele pasc pe ostroave, iar semănăturile cresc neobișnuit de îmbelsugate în lunca mereu umezită. Cât mergi din sat în sat, nu vezi decât cârduri albe de rațe și gâște, aici în ele îngrijire. Găsesc hrană din belșug în apă, pe lângă apă, pe marginea drumului. Dorm unde pot, cad pradă dihorului și nevistuicii, dar tot mai rămân ca să presară marginea satelor cu albul penelor lor.

Aici e Spanțov, aici Chiselet danie Academiei Române, aici Mânăstirea, de unde s'a încercat indiguirea bălților, dar care a dat greș. La Vărăști drumul abia are loc între începutul bălților dela Călărași și cele dela Ulmu, în care moare Mostiştea, singurul fir de apă, leneș, de pare lac îngust. De aici se întinde spre răsărit, adevăratul Bărăgan. Firicelul de apă, cât de slab, ajunge ca să fie magnet de populație, dungă de sate şi arbori, la fel cu marginea bălților dunărene. Din sat în sat ajungi la Călărași, capitala de județ cuprinsă între bălți bogate 'n peşte, o oază la marginea stepei fără pomi.

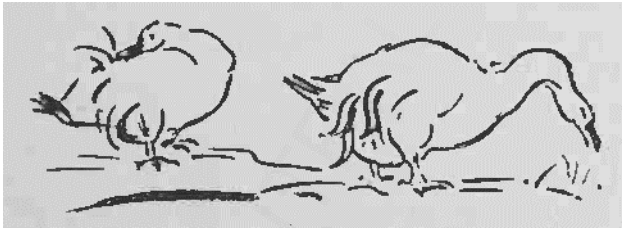

Fig. 74. Gâşte. (Des. C. Motaş).

E un oraş nou, cu factura așezărilor regulate; trei străzi paralele Dunării, sunt unite prin altele 'n curme-ziş. Clădit în regiunea naturală de baltă şi stepă, urmăreşti în el diferitele faze de evoluție chiar ale omenirii.

Bulevardul dela gară, taie o toloacă în care ar încăpea un alt oraş, dar unde pasc oile.

E stepa vârîtă ca o pană între pavilioanele cazărmei de artilerie și cimitirul, cu mormintele neîngrijite, împodobite doar cu frumoșii scai de stepă în loc de trandafiri.

La intrarea în oraș, te aşteaptă nelipsita crâșmă, „fabrică de băuturi spirtoase, autorizată de direcția serviciului sanitar”, din drumul ce vine dela Slobozia. Peste câțiva paşi, se înalță însă liceul, în localul neîn-căpător al gimnaziului de până mai eri. „Instrucţia e baza civilizaţiei”, stă scris deasupra intrării principale. Alăturea

de liceu, se ridică palatul administrativ, singura clădire mai mândră, în mijlocul unui parc cam părăsit.

După câțiva pași, apare luciul Dunării. E starea quasi-primitivă, legată de pescărit. O enormă leasă, ca o pâlnie, cu capcana la capăt, închide ieşirea peştilor din iezerul Călăraşilor. Crapii, săbiuțele, linul sau caracuda, sunt aleşi după mărime și valoare. Maldăre de lăzi îi așteaptă pentru transport.

In apropiere de uzina electrică şi turnul de apă, semnele civilizaţiei, stau parii de salcie, unii înfrunziți, pe care se anină năvoadele cătrănite; printre ele stau îngrămădite paturile cu coviltir, închise peste tot ca apărare contra ţânţarilor. Spre a înlătura surprizele inundării, au picioarele înalte, miniatura și simplificarea locuințelor lacustre de demult.

Infrățirea omului cu natura, în apropierea apei, este iarăși un semn atavic. Stancele, obrasnice, vin să se îndoape cu mămăliga uitată pe scaunul lungăreţ, ce serveşte drept masă. Pe deasupra sboară pescărușii neogoiați, în rotocoale tot mai strânse, doar vor prinde un moment de neatenție din partea oamenilor, spre a ciupi un chitic cu solzii strălucitori, înţepenit cu gura căscată după aer.

Lângă Cherhanea, sunt înșirate crâşmele. La un pahar de vin se ‘ntâlnesc cei dinspre baltă, cu cei dinspre stepă; lotcele aşteaptă înşirate la mal, aproape de căruțele bine ferecate, împodobite, pe draghine, cu flori vopsite oacheş ori cu inițialele proprietarului și anul când au fost încheiate.

Viața mai intensă o dă Dunărea, pe malul căreia se află şi o grădiniţă umbroasă.

De n'ar fi capitală de județ, Călărașii ar rămânea cu importanța Olteniței sau a Bechetului.

3. Trenul spre Ciulniţa duce în inima adevăratului Bărăgan; cu zarea netedă până 'n nesfârșit. In zadar însă cauţi Bărăganul lui Odobescu. Au rămas doar cerul și forma pământului aceeași. In locul târlei singurul semn de așezări omeneşti de odinioară, s'au ridicat conacuri spațioase; în locul dudăului de stepă se clatină la vânt coama aurită a cerealelor în pârgă ori argintiile spicuri din vârful porumbului verde, în putere. Perdele de salcâm ţin adăpost împotriva aprigului crivăț care șueră încă în voie. Totuși, ici și colo, pe locurile necultivate, răzbește sălbăticia din trecut, ca şi când seminţele ascunse așteaptă cel dintâiu prilej din neatenția omului.

Și astfel mi-a fost dat într'un rând să cunosc frumuseţea nebănuită a unui câmp de ciulini din apropierea gării Ciulniţa. Le cunoșteam farmecul florilor ca tăiate 'n rubin, din alte locuri de stepă, unde trăiau răzleți. Pădurea de ciulini n'am cunoscut-o decât aici. Ceasuri întregi, în aşteptarea trenului le-am petrecut în tovărășia acestor cactuși ai României, care-și păzesc ființa prin nenumărate suliți, spini presărați pe trunchiul ce creşte nestingherit, înalt, pe ramurile de asemenea întinse 'n libertate, pe marginea frunzelor. E o zale protectoare, încât nici capra înfometată nu se încumetă să înfrunte împletitura spinilor mărunți.

Trăesc în voie, înfloresc în voie, se bucură de soare, de lumină. Nimic mai emoționant decât să asişti la această veselie a ființelor mute, fără nicio urmă aparentă de simțire. Cu atenție observându-le, prinzi însă surâsul de bucurie. Florile se îmbracă după vrâstă, după apropierea supremei clipe a nunții, când devin strălucitoare, ca rubinul, răsfirate, moale covor de petale, spre a permite cavalerilor înaripați, să culeagă mierea ascunsă și să ducă polenul fecundator de pe

o floare pe alta.

Bobocii, pregătirea nunții, sunt de o gingășie și variaţie de colori ce trădează parcă neastâmpărul. Nu sunt colorate florile, ci frunzişoarele ce le acoperă. Sunt și neastâmpărate, mereu în mişcare. Schimbă fețe-feţe. Unele sunt tivite cu vișiniu, altele ca vopsite cu vin roş. Mai pe urmă se îmbujorează toate, de bucurie că a doua zi se vor arăta fecioarele doritoare de lumină. Nunta s'a isprăvit; ca după comandă a dispărut și hainele colorate. Florile par veştejite, îmbătrânite; în schimb capătă aerul de seriozitate al maturității. Frunzulițele protectoare, bune îngrijitoare, cresc, devin mai lungi; la adăpostul lor, semințele, copiii, se desvoltă în tihnă. Ajung coapte; dau de veste prin tăinuite semne. Frunzișoarele verzi și-au împlinit rostul. Se îndoaie în afară; fac loc pufurilor de mătase, paraşute fine, care duc cu ele fructul, cu puişorul lăsat în voia vântului spre a fi împrăștiat. E ciclul de viaţă omenească: bucuria nunții, grija de copii, mama care răspândeşte 'n lume odraslele.

Bărăganul însuși îţi procură asemenea clipe plăcute, dacă știi încotro să priveşti și să înţelegi ceea ce vezi. Monotonia zărilor e numai aparentă. Se plictisește acela care s'ar plictisi și pe marginea căldărilor din munți, cu apa limpede a tăurilor.Tabloul cel mai fermecător, o feerică apoteoză a luminii variate, tot cerul cu soarele îl procură. Răsăritul, și mai ales apusul de soare din câmpie, merită anume drum ca să-l vezi. E neîntrecut ca lumină, ca măreția imensității, ca polihromia colorilor. Tabloul vestit al lui Ghido Reni e palidă icoană, față de o zi, în zori, trăită în câmpie. Apusul mai ales pe seară senină, e o neuitată manifestare a pregătirii odihnei de noapte.

E curioasă impresiunea ce te cuprinde când soarele se lasă spre asfințit. Până și vântul se ogoaie, spre a nu ştirbi din farmecul ce se pregăteşte. Liniştea cuprinde firea, o liniște de sfințenie, de adâncă reculegere, care explică adorarea soarelui la cel din stepele depărtate ale Asiei. Doar greerii cât țârâie mai prelung, o muzică de acorduri slabe, de harfe ascunse. Cu cât soarele se lasă, cu atât zăduful de peste zi e înlocuit cu o răcoreală care provoacă o stare de beatitudine.

Inceputul jocului de colori îl arată o încondeiere intens purpurie a unei dungi de nor suspendat, izolat, nici nu ştii de unde ivit. Un alt nouraş, cenuşiu până atunci, se îmbujorează și el. Devine ca o dâră de foc, atât de intensă e coloarea pe ecranul albastrului spălăcit. Alţi nori, groși, de plumb, se tivesc cu şiret de aur. Prin spărtura lor se lasă soarele, ca jarul. Jocul colorilor se întețește; e mai intens după ce soarele a dispărut. Din adâncul ascunzișului lui, trimete mănunchiuri de lumină ce încinge cerul intreg. O grămadă de nori dinspre răsărit, nebăgată în seamă până atunci, își arată prezența prin reflexul luminii pe bolta cerului. La asfințit, pare că clocoteşte un vulcan. O flacără roșcată încinge spaţiul întreg. Norii trec dela purpuriul intens, la auriul şters, până ce rămâne numai galbenul palid, cu nuanțe tot mai slabe.

Nu te poți clinti din loc, atât te fascinează caleidoscopul colorilor, până ce ceața se confundă cu norii. Tabloul ține îndelung; se sfârşește numai când luceafărul sclipeşte strălucitor într'un ochiu dintre nori. Mai impunător, de și ține mai scurt, este apusul de soare când cerul toată ziua a fost ca tăiat în aceeași piatră. La apus se adună perdeaua de ceață, îngroșată cu praful răscolit de peste zi; străbătut de razele soarelui intensifică lumina, de se formează ca o largă flacără depărtată ce încinge orizontul, după care rotocolul soarelui, cu conturul neted, se lasă dorrol ca

un imens ochiu de jaratec. Incet-încet, din el nu rămâne decât o dungă ca o seceră și apoi dintr'odată totul se stinge. A fost o solemnitate impunătoare ce a cuprins însufleţit și neînsufleţit.

Răsăritul soarelui e la fel, cu deosebirca că pe cer candelele se sting, iar pe pământ ființele se bucură. Soarele se ridică aproape dintr'odată ca grăbit să deştepte firea la muncă. Indeoscbi popândăii, maimuţele stepei sunt cei dintâi care-şi manifestă vioi bucuria trezirii din adâncul tăinuitelor lor cotloane subpământene. Ies perechi-perechi; se opresc ca orbiți de lumină. Se ridică, puțin îngheboșați, pe picioarele de din-dărăt, privind scrutători în toate părțile cu ochii lor bulbucați, strălucitori.

Năduful cuprinde dintr'odată atmosfera. Strălucesc pe vârful frunzelor ca diamante broboanele lăcrămilor de peste noapte, roua binefăcătoare în asemenea ținuturi însetate.

Natura în Bărăgan e grandioasă în toate manifestațiile ei, căci e în larg, fără limite. Infricoşitoare e când vântul șuieră fără piedică, îngrămădind zăpada ca nişte dune înalte în faţa vreunei piedici, după cum spre toamnă adună grămezile de rostogol, spinul sferic, care de altfel abea așteaptă să fie smuls de vânt și rostogolit, ca să-și scuture semințele în cale. Iar când norii ca de plumb se ridică la orizont, năvălind pe cer şi acoperindu-l cu carapacă metalică, deşteaptă înfiorare până ce se țese pânză de picături mașcate, binefacerea așteptată. Mai ales când săgețile fulgerelor ramificate brăzdează cerul, iar tunetul fără piedică huruie prelung, ca şi în clipele de eclipsă de soare, vietățile toate se ascund care cum pot. Dar de îndată ce norii rupți se retrag, faţa pământului se înveseleşte, câmpurile par renăscute, căci mult aşteptata umezeală din belșug le dă viaţă sănătoasă.

4. La Ciulniţa se încrucișează două linii de drum de fer, care au ajutat la schimbarea regiunii asemenea celor din Far-Westul american, bine înțeles în măsura proporţiilor. Vechi drumuri, asemenea celor bătute de măruntele copite ale oilor, au mai rămas în Bărăgan, dar multe drumuri ale caravanelor de demult sunt azi sau șosele sau drumuri de fier. In lungul lor târla dela Dor-Mărunt bunăoară a devenit sat, iar fiecare gară aproape e un centru de gospodării-ferme din care se poate vedea câtă prefacere poate aduce munca stărui-toare și destoinică.

Am poposit în gara Mărculești, unde se înalță, aproape terminat, unul din silozurile construite de curând, în lungul liniei ferate, Nici nu s'ar bănui surprinzătoarea priveliste ce se desfăşoară din vârful lui,

Străbătusem adesa prin Bărăgan, dar numai ca prepelița, printre sămănături. Admiram belșugul ori florile de pe haturi. De sus, tabloul este măreț dar şi cu glas hotărît, despre ce s'a înfăptuit și la noi prin muncă perseverentă.

Cât pot cuprinde ochii, se întinde un neteziş, închis la orizont de ceața nedesluşită a depărtării, care unește cer de pământ, ori de dunga întunecată a perdelelor de salcâmi. Privind tabloul, prin contrast îmi adusei aminte de măestrita descriere a Bărăganului de A. Odobescu, ori de poezia lui Alecsandri.

O stepă nesfârșită cu ierburi, înalte. Ici și colo, mai ales în jurul lacurilor sărate, se mai păstrează ochiuri din vechiul Bărăgan. Lumânărica creşte 'n voie cu bogate pâlpâiri de flacări; fel de fel de scai mai înalți decât omul, galbenul rapiţei sălbatece mai aduc aminte de vremurile de demult, când scârțâitul cumpenei de fântână întrerupea liniștea deplină ori croncănitul ciorilor iarna.

Câtă deosebire de actuala înfățișare.

Din vârful silozului se văd numai câmpuri însemânțate, printre care sclipesc șinele drumului de fer. Un mozaic de ogoare, conacuri cu acoperiș de țiglă roșie, având ca împrejmuire, regulat trase, figuri geometrice din gard de salcâmi. Ferestrele unui alt siloz, sclipeau mai departe în bătaia oblică a soarelui; în liniştea după amezei, dungi de fum, ca niște trăsături de fenson pe ecranul îmbuorat al cerului, mărea polihromia din natura socotită de neştiutori, aici, ca monotonă.

Peste drum de gara Mărculești e intrarea într'una din gospodăriile temeinice, văzute de sus. Indărătul perdelelor de salcâmi vrâstați cu plopi de Canada, se ascunde o adevărată minune de cultură sistematică, variată, neînchipuit de variată. E dreptul că ea reprezintă truda a trei generații de buni gospodari, care au muncit cu patimă și multă osteneală.

Nu mi-aşi fi putut închipui că în stepa tipică a Bărăganului să se fi putut ajunge la creearea unui parc umbros și înflorit. Brazii, sădiți de primul proprietar, Stărculeanu, au devenit înalți cât și cei dela munte. Frasini și tei, ba chiar o Pawlonie exotică îşi împletesc ramurile cu alți arbori de pădure. Bujorii japonezi sunt cât niște lilieci de înalți. Trandafiri în floare, se pun la întrecere cu petunii dese, ori cu tufele de salvii ca jarul de roșii.

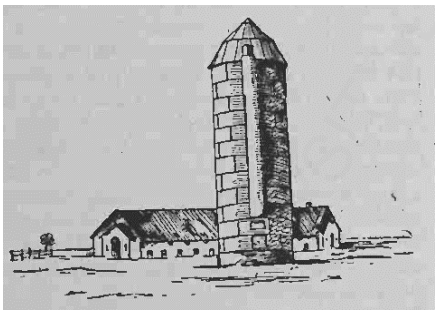

Fig, 75. Silozul de nutreţ de la Lichineşti-Călăraşi din Bărăgan. (Des. E. Saulea-Bocec)

Totul înconjoară clădirile modeste într'un cadru neașteptat, înverzit și înflorit.

Moșia trecu în stăpânirea cunoscuților agricultori Seceleanu, tipici reprezentanți ai mocănimei vrednice din Transilvania, care oriunde au poposit, în satul din deal, în câmpia Bărăganului ori în stepă dobrogeană, au schimbat fața locurilor prin pricepere şi mai ales muncă până la istovire. De pe acea vreme datează temeiul gospodăriei statornicită, mărită și adaptată la cerințele vremii de actualul ei conducător, d-l Bercea-nu, prin întrebuințarea mijloacelor tehnice moderne.

Şi astfel, după decenii de pregătire treptată, intensificată în ultimii cinci ani, s'a întemeiat gospodărie model, cu tot ce poate da rentabilitate pământului, lucrat prin toate mijloacele ştiinţei.

Ce nu se cultivă pe această moşie? Creşterea vitelor de muncă şi lapte, a oilor, se îmbină cu livezile de pomi și vie mare, a cărei rod e păstrat în pivniță de beton. Niciun fir de apă curgătoare, cât de leneşă, nu trece în cuprinsul moșiei; totuși o întinsă grădină de zarzavat s'a putut întemeia, prin pomparea apei din adânc. Mai înainte se cultiva în Bărăgan ca și aiurea numai porumb şi celelalte cereale. Acum pe parcelele regulate, pe hectare întregi, bumbacul înalt începe să-și deschidă capsulele. Alăturea alte hectare de iarbă de Sudan, cât trestia de zahăr; mai încolo lanuri de Floarea-Soarelui, a căror fructe rentabile nu dovedesc două batoze să le

treere. Ogoarele de grâu sunt arate așteptând o bură de ploaie ca să fie semănate: la marginea moşiei alte lanuri, de porumb, înalt de nu se vede omul din el, cu ştiuleții lungi şi plini.

Totul arată învierea naturii, prin muncă dusă cu pricepere și metodă, prin îmbunătățirea pământului lucrat ca lumea, îngrășat. Nu e singura gospodărie de altfel atât de metodic lucrată. În jur sunt altele şi altele.

Ceeace se mai prinde aici, este ajutorul pe care real îl dă știința agronomică și experiențele ce preced cultura mare. Lângă gară se află una din multele stațiuni experimentale îndrumate de vrednicia conducă-torilor „Institutului superior de cercetări agricole" din București.

Pe pământul stațiunii se experimentează, după toate datele riguroase ale științei. Se aleg semințele potrivite locului; se fac încrucișeri ca să se capete varietatea cea mai sănătoasă; se analizează pământul spre a-i da îngrășemintele trebuitoare. De două ori pe an sunt chemați agriicultoril mari și mici, ca să se încredințeze de ceea ce este real câştigat. Aceştia au devenit ascultători; rezultatul experiențelor sunt trecute în cultura mare, cu folos.

Astfel s'a schimbat fața culturilor locale, mărindu-se rentabilitatea.

Așa dă sprijin ştiinţa română agriculturii pentru prefacerea Bărăganului în câmp plin de rodnicie.

E una din minunile înfăptuite la noi, care merită să fie de toţi cunoscută. Ea dovedeşte nu numai energia constructivă ce stă ascunsă în neamul nostru; nu numai puterea de muncă îndârjită și perseverenta voință spre mai bine, dar înainte de orice, încrederea deplină ce trebuie să o avem, în cei cari slujesc științei.

Așa e prin mijlocul Bărăganului; la fel e la marginea lui nordică, pe unde curge Ialomița. Nu se poate aduce dela noi un exemplu mai evocator de importanța unui curs de apă, decât această vale a Ialomiței din marginea Bărăganului. Aici a fost calea naturală de populare. Sat de sat se ține în tot lungul albiei, asemănată cu valea Nilului, prin contrastul izbitor între dunga de verdeață, cultură și arbori, cu restul întinderii neumbrite decât de salcâmii tot mai intens plantați. Apa aici a dat o variație ogoarelor. Suprafețele semănate cu orez sunt întinse; producția e destul de apreciată. Rentabilitatea pământului a crescut, cel puțin în anii când orezul, hrana celor mai mulți locuitori de pe fața pământului, nu poate fi importat.

5. Intoarcerea de unde am plecat, pe o altă cale, e iarăși o apoteoză a biruinții muncii și inteligenţei româneşti. Trenul te face să străbați la Băneasa, pintenul de pădure care înaintează în stepă. Un ochiu de apă restrânsă într'o covată de teren, câteva sălcil pletoase la coada lacului, un pâlc de păpurişte la celalt capăt, sunt îndeajunse elemente ca natura să picteze un tablou care farmecă. Liniştea desăvârșită din rest, este aici întreruptă de susurul frunzelor ușor clătinate ale sălciilor. Norul îmbujorat dela asfinţit, naşte licăriri de fel de fel de colori în apa adormită. Glas de păsărele se aude; sborul cu sgomot metalic al libelulelor dă variaţie. In preajma Bucureştilor, poţi dacă vrei, trăi câteva clipe legănat de ademenirea naturii, mamă bună pentru oricine cată cu drag spre ea.

Drumul se încheie la gara Mogoşoaia, iar împrejurimile ei cei bătrâni nu le mai cunosc, atâta prefacere au suferit, chiar fără clădirile care împodobesc locurile.

E zona de uimitoare schimbare în scurtă vreme a mocirlelor care amenințau sănătatea, într'o oglindă de lacuri ce dau unul în altul dela Buftea și până la Tei.

Ce a fost se mai poate prinde la lacul Fundeni, numai papură și sălcii, cuib de țânțari, în jur cu cocioabe drept case, acoperite cu sdrențe de tablă adunate de prin gunoaie.

Pe malul mai ridicat al lacului, ochiu larg din mersul încolăcit al Colentinei, se înalţă mânăstirea Plumbuita, veche, cu zidurile numai răni. Bătură în față de soarele lăsat către asfințit, apare încă destul de impună-toare, așa cum a fost restaurată la începutul veacului al XIX-lea, după cutremurul care a dărâmat în parte clădirea veche din veacul al XVII-lea.

Priveşti îndărăt. O lume nouă a răsărit ca din pământ. Lacul Tei, nu era deosebit de cel dela Fundeni. Maghernițe la fel înconjurau lacul; gunoaiele erau răscolite de porci. Apa murdară, bâhlită pe margini, forma cultură natura ă pentru tot soiul de microbi. Nu puteai prea mult poposi pe marginea lacului.

Azi? Intinsul apei curate, încrețită de vânt, este încadrat de o parte de păduricea în care se ascunde pala-tul Ghica, de alta de grădinile numai trandafiri dindărătul aerodromului de la Pipera. Un drumeag te duce spre o cascadă, ce-ţi aduce aminte, prin vijelia apei, de munți. Printr'un zăgaz, apa lacului din Tei, împrospă-tată într'una cu acea venită din Ialomița, se scurge mânioasă spre Colentina.

Fig. 76. Plumbuita. (Fot. O.N.T.)

Ca prin bagheta unui magician, fața înverzită cu mătreață de baltă, a devenit ca oglinda. Mizeria din jur a dispărut. Cu luntrea, treci acum la marginea Bucureștilor, din lac în lac, ceasuri de plăcută recreație, acolo unde mai acum câțiva ani căutai să fugi cât mai repede, ca să scapi de mirosul ce te înăbuşea. Uiţi unde te găseşti. Soarele gata să apuie, svârle pe luciul apei punte de aur. Câţiva pescăruşi, săgeată vie în neogoiatul lor sbor, te fac să te crezi departe, la marginea mării. Din lacul Tei treci în Florească, asanat mai înainte, cu ţărmul înverzit de iarba proaspătă, de copăceii prinşi, păduricea de mâne. Clădiri cochete încep să învioreze malul. O plaje întinsă aşteaptă vizitatorii de vară. Bărci cu aripi de pânză albă, alunecă în umbra serii.

Din lacul Florească dai în cel dela Herăstrău, cu cluburi nautice, debarcader.

Marginea Bucureștilor dinspre Nord este azi încinsă de un șirag de lacuri curate, cu pitoresc necontenit altul. Cum începe să se lase seara, tabloul devine feeric, prin constelația felinarelor electrice și oglindirea lor în lacuri. Cei care cunoşteau regiunea de dinainte de războiu, trăesc ca într'un vis, de și e realitatea înfăp-tuită în scurtă vreme.

Obişnuit, ce e al nostru, ce e la noi bun, se trece în tăcere. În schimb ne extasiem de minunile tehnice îndeplinite aiurea, ridicând osanale celor ce le-au

înfăptuit sau mai drept repetând osanalele trâmbițate în țara în care s'au întâmplat prefacerile. Nesocotind cele împlinite la noi, continuăm să ne subprețuim valoarea noastră și puterea de creațiune, în împrejurări mai grele decât aiurea.

De ce oare să fim mai sgârciți nu cu admiraţia, dar măcar cu recunoaşterea minunilor înfăptuite de noi, lângă noi! Merită poate mai multă închinare fiind săvârşite numai prin munca, priceperea, voinţa româneas-că şi cu lupte mai grele decât acolo unde s'a zis: va fi; să știe că va fi, cu adevărat.

Când străbați distanța de mai sus de Buftea, unde s'a tăiat canalul ce aduce apă din Ialomița, unde s'a ridicat din temelie o biserică, amenințată cu dărâmarea, întrebuințând metoda americană, adaptată condițiu-nilor mai precare; când urmărești salba de lacuri ce răcoresc atmosfera dogoritoare a Capitalei, uneori cu arşița Algeriei; când îţi mângâi privirea cu tot ce s'a clădit, cu tot ce a înfrumusețat marginea lacurilor, nu te rabdă inima să nu aduci mulțumită celor care au creat, tot ceea ce se vede.

Dacă cunoşti mai îndeaproape mersul lucrărilor, de când planurile au fost trase pe hârtie, au fost înfăptuite la datele fixate de birou, de şi greutățile mari se iveau în fiecare zi, neprevăzute, păcat mare ar însemna să nu recunoşti puterea de muncă și de îndeplinire a inginerilor români, prin înfăptuirea uriașă pentru noi, dovada evidentă de existența și la poporul nostru a energiei creatoare. In 1933–34 s'a asanat lacul Buftea, în 1935 lacurile Herăstrău și Băneasa, în 1935 s'a construit barajul dela Bilciurești pe Ialomița și tăiat canalul, în 1937 lacul Floreasca, iar în 1938 lacul Tei, la 1940 lacul Scovrișteа de lângă Mânăstirea Țigănești, la date precise, stabilite de mai înainte.

Tot ce s'a săvârşit e o operă mare românească; dela salahorul care sapă îndreptarea țărmurilor, până la înfăptuitorii planurilor și supraveghetorii împlinirii lor la soroacele fixate, în frunte cu conducătorii și tovarășii de muncă, sunt români. Ce au săvârșit până acum e chezășie sigură, că, în condițiuni de liniște, și lacul Fundeni, va fi la fel cu cel dela Tei, iar dacă încurajarea morală, dar mai ales cea materială, nu va lipsi, cum se cere dela noi toți, nu e departe vremea când și „utopia” unora dintre înaintașii noştri de a încărca și descăr-ca mărfurile în portul Bucureşti, va fi realizată.

Fig. 77. Lacul Floreasca. (Fot. I. Simionescu)

E timpul să ne uităm mai mult la noi decât peste granițe și să prețuim adevărata valoare a energiei noastre, prin care se înfăptuiesc minuni de prefaceri, în condițiuni nu totdeauna prielnice. Ceeace s'a săvârșit, cât de repede s'a săvârșit și cum s'a săvârşit pentru asanarea lacurilor din jurul Capitalei, reprezintă o operă ce iese din obişnuit. Merită atenția tuturora și, mai presus, recunoașterea sinceră.

Și astfel, un drum circular dela București pe autostrada către Oltenița și apoi prin inima Bărăganului îndărăt în Capitala țării, te face să trăești câteva zile ca

într'un vis, în care farmecul blând al naturii se împle-tește cu rodul muncii omenești, mărită în valoare, pentrucă e a celor din care faci parte.

E un drum al biruinței românești, dovada energiei poporului.

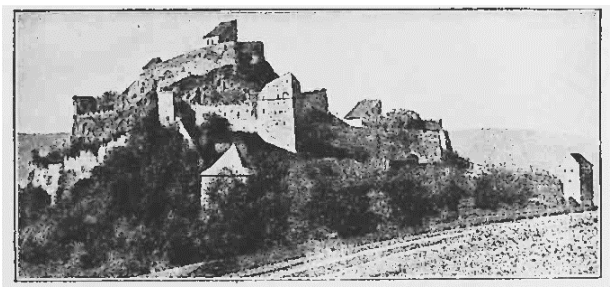

Cetatea Cohalmului (Fot. O.N.T.)

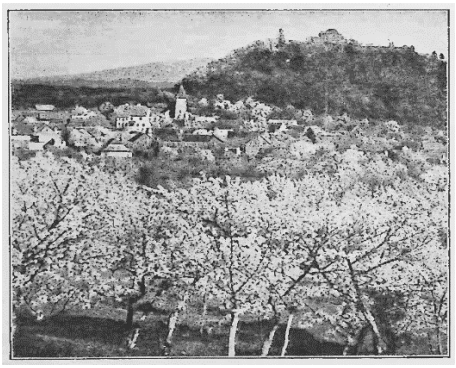

Cisnădioara (Fot. O.N.T.)

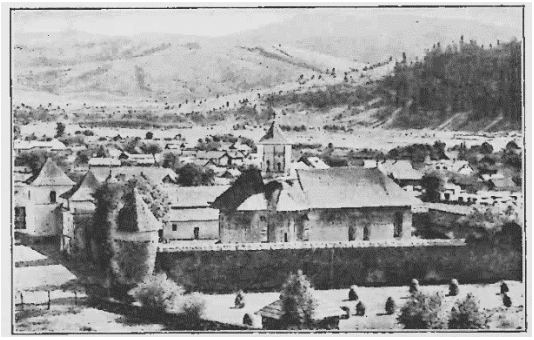

Mănăstirea Vatra Moldoviței (Fot O.N.T.)

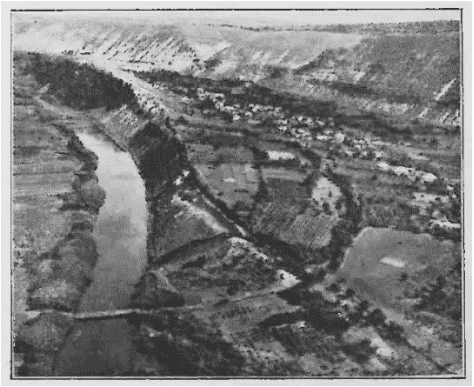

Valea Răutului la Buluceni (Basarabia) (Fot. O.N.T.)

Din Olt până 'n Dunăre.

R.-Vâlcea. – Govora. – M-rea Surpatele și Dintr'un lemn. – M-rea Bistrița. – M-rea Hurez. – M-rea Polovragi. – M-rea Tismana. – Baia-deAramă. – Tn. Severin. – Prin ţinutul Moților mehedinți.

In lungul Olteniei Carpații sunt în multe părți ca retezați. Marginea lor e un zid de stânci ce se înalță deadreptul din câmpii netede sau dau în dealuri nisipoase, cu spinări rotunjite. Se naște astfel un contrast de forme, de vegetație. Satele se opresc la marginea înălțimilor, se înşiră în lungul văilor lărgite de îndată ce ies din încleştarea munţilor. Așezările omeneşti stau ca șiraguri de mărgele, sate pline, cu viața ce gâlgâie, cu locuitori vrednici, hârșiți în muncă, având în spate muntele cu pășuni și păduri de molid, în apropiere locuri pentru agricultură. O linie de mânăstiri înseamnă hotarul munţilor. Drumul care le leagă la tot pasul prezintă ademenitoare contraste de lumini, de forme, de pitoresc nebănuit.

Chiar la capătul răsăritean al drumului de munte oltean, pe malul Oltului, la Râmnicul Vâlcii, se ridică izolat un dâmb conic, ridicat ca un turn de observare. Il urci anevoie, căci drumul e pieptiş, şerpuit, printre arbori care-ţi ascund deodată ce e în jur, până când, aproape de vârf, cortina se trage, iar priveliștea te oprește locului.

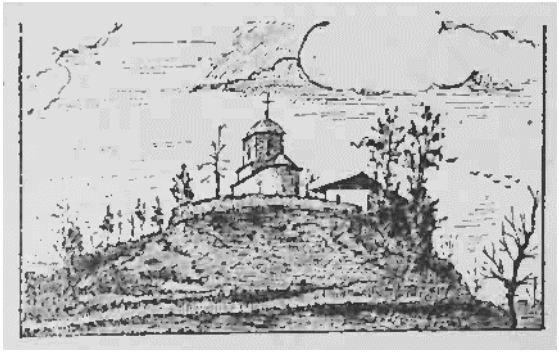

Fig. 78. Cetățuia dela R.-Vâlcea. (Des. Ionel C. Motaş)

Câteva chilii cu ferestrele scoase formează zid împrejmuitor unei biserici aproape părăsite. Aici îşi căută adăpost vijeliosul Radu dela Afumaţi, numit „viteaz”, căci în trei ani a dus nu mai puțin de douăzeci de lupte, cele mai multe împotriva Turcilor. A doua zi de anul nou, 1529, e ucis în faţa altarului, împreună cu fiul său, de către boierii munteni nemulțumiți că a găsit sprijin la puternicii bani craioveni. E una din cele dintâi crime politice din Ţara Românească, ce aduce aminte de lupta Guelfilor şi a Gibelinilor din Italia. Mormântul nefericitului Domn se află în biserica dela Curtea de Argeș, acoperit de o frumoasă placă de marmoră, cu chipul Domnului călare, ținând buzduganul într'o mână, iar mantia fluturând în goana calului.

Biserica e azi loc de pelerinaj nu pentru amintirea viteazului domnitor nenorocit, ci pentru închinare la măreția priveliștii ce se desfășoară.

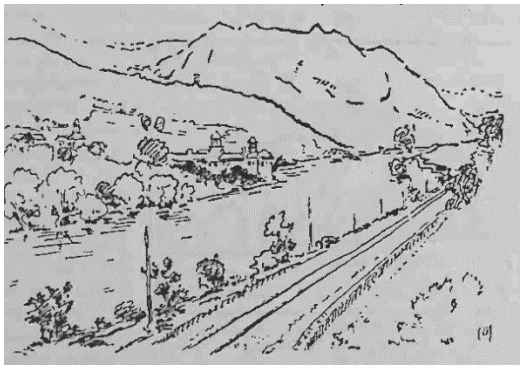

Fig. 79. Oltul la Cozia. (Des. C. Motaș)

Către Nord se înalță creasta Cozlei, cu despicătura Oltului. Stânci golaşe, de coloare trandafirie, cu rari molizi pe ca, strălucesc mai îmbujorate în bătaia soarelui înclinat spre asfinţit. Către Sud sclipesc turlele vechilor biserici din R. Vâlcea, semnul de pietate și credință strămoșească, încă de pe vremea lui Mircea (1388), și a lui Radu-cel-Mare (1497). Spre Apus se întind dealurile împădurite dela Ocnele-Mari și dela Olăneşti, iar spre Răsărit și Sud ostrovul Oltului cu zăvoaie de sălcii şi plopi ori lunca largă cu ogoare de popuşoiu.

E unul din colţurile din minunata noastră țară, în care farmecul naturii se îmbină cu darurile ei neîntrecute. Pe malul drept al Oltului şoseaua mărginită de bătrâni arbori și Bignonii ca ninse când sunt în floare; duce spre Călimăneşti, Căciulata; pe stânga întinsul câmp dela Jiblea, cu impunătorul tablou al plopilor înalți înşirați în lungul șoselei către Curtea de Argeş.

E un ţinut cald, din natura ce captivă prin contraste apropiate. E un cuib important de locașuri de rugă, parcă atrase de taina și frumusețea locului. Mărgăritarul e Mănăstirea Coziei cu bisericuța în interiorul căreia străluceşte în toată prospătatea, chipurile de domni şi domnițe zugrăvite de maeştrii Maxim, David și Radvolov în cursul anului 1543. Aici, în mijlocul pădurii dese, e Mânăstirea Frăsinet, singura în care nu este îngăduită intrarea femeilor. Dincolo de Olt, trecut cu luntrea străbună, scobită într'un trunchiu de arbore, se află Mânăstirea Turnu și Stânişoara.

Din şoseaua principală prea prăfuită, te abați pe un drum lateral ce urcă lin printre ogoare și grădini, către Ocnele-Mari, una din cele patru ocne exploatate în exteriorul Carpaților. Nimic nu trădează bogăția ascunsă 'n pământ. La faţă se întind păduri, livezi și ogoare mai firave doar, după natura nisipoasă a terenului. Coasta de dealuri desgolită atrage prin coloarea gălbuie a nisipurilor. Case orăşeneşti cu câte două rânduri se îndeasă spre centru, dar mai frumoase rămân cele vechi bătrânești, cu cerdac sprijinit de stâlpi crestați.

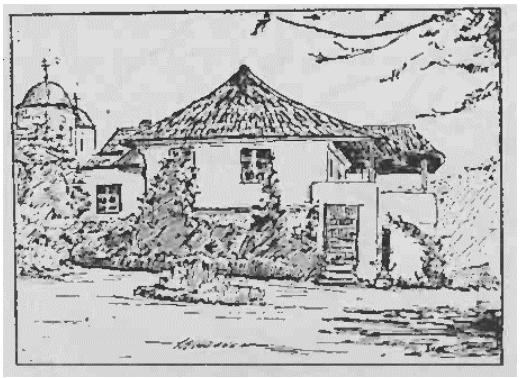

Fig. 80. Casă bătrânească din Ocnele Mari, (Des. Ionel C. Motaş)

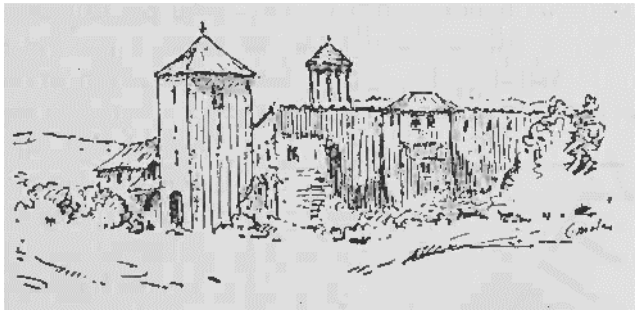

Fig. 81. Mânăstirea Govora. (Des. Ionel C. Motaş)

Continuă drumul vălurat, panglică albă pe câmpurile numai sămănături. In fund pădurea deasă umbreşte terenurile slab ondulate. La coada satului Govora, din întunecimea pădurii răsare turnul prismatic, masiv, cu acoperiș scund, al vestitei mânăstiri Govara, vestită nu atât prin mormântul ctitorului ei Radu-cel-Mare și al Domniței Cătălina soția sa. Domn bun, blând, reorganizatorul celor bisericești în Muntenia, dar mai ales prin tipografia ce funcționa pe vremea lui Matei-Basarab, de unde a ieşit cea dintâi carte românească cu conţinut laic, Pravila dela Govora. Ți se arată în subsol încăperile în care au funcţionat acum peste 300 ani teascurile.

Nicio urmă însă nu le păstrează amintirea. Mânăstirea, ca mai toate, doarme în liniştea pometurilor ce o împrejmule.

Din colțul chiliilor luminoase, privirea alunecă peste blândele şi largile dealuri oltenești, cu vrâstarea coloritului toamna, când se schimbă în arămiu îmbrăcămintea pădurilor de fag.

Dincolo de deal, pe o cărare bătută în pădurea deasă, după puţin umblet ajungi la Mânăstirea Surpatele. Merită să fie vizitată, pentru minunea înfăptuită de pâteva maici, care s'au încumetat să restaureze chiliile, clădite pe vremea lui C. Brâncoveanu surpate apoi de cutremure.

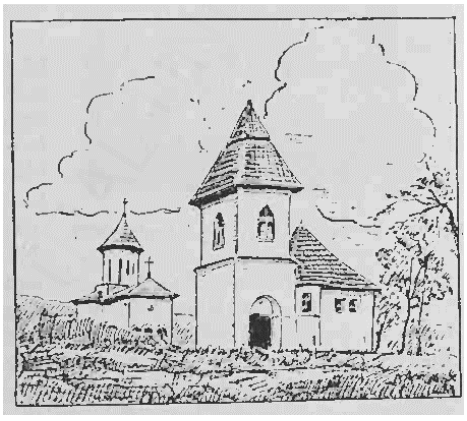

Fig. 82. Surpatele, ce rămăsese. (Dos. Ionel C. Motaș)

Bisericuța zidită în 1706 pe o podişcă, se vede mai așezată, a scăpat de năruire, dar e sdruncinată din temelii, dovadă numeroasele crăpături cârpite, ce strică frumuseţea picturii, în unele părți destul de bine păstrată. Restaurată după tiparul bisericilor brâncoveneşti, în jurul ei, după o veche stampă, se găseau chiliile cu cerdac, stâlpi și arcade. Terenul din jur este însă mişcător, iar vechile chilii s'au surpat, de le-a rămas numai temeliile. Câteva vrednice maici, un mic roiu despărțit din stupul dela Mânăstirea Dintr'un lemn, de mai de vale, și-au pus în minte să reclădească chiliile brâncovenești. Cât de mare e puterea credinței, se vede în stăruința lor spre a isbuti. Nu aveau drept adăpost decât o încăpere întunecoasă ca

o peșteră din turnul clopotniței.

Acolo s'au chinuit vreo doi ani, astupând cu petece crăpăturile din jurul ferestrei ca să nu le înghețe crivățul. Până la urmă, au isbutit. Parte din chilii împodobea mânăstirea în stilul celor vechi. Dar ce folos! Cutremurul din urmă le-a sguduit și pe ele până 'n temelii, iar surpăturile de teren din primăvara anului 1942 au făcut aproape să se desprindă de sub streșină peretele din dos în tot lungul lui. Maicile, îndurerate de năpasta nouă venită asupra lor, n'au desnădăjduit. Amenințate să se dărâme chiliile pe capul lor, trag nădej-dea în ajutorul bunilor credincioși care le-au ajutat și întâia dată, spre a repara dărâmăturile și a continua să clădească şi un paraclis pe lângă chiliile de azi.

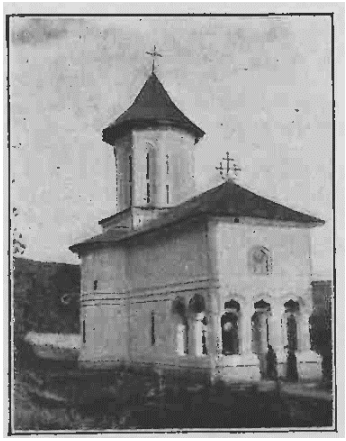

Fig. 83. Biserica Surpatele. (Fot. I. Simionescu).

Până atunci își duc zilele în adevărată cucernicle creştină. Din cele vreo două-trei pogoane de loc din jur, prin hărnicie și o intensă agricultură îşi scot hrana de peste an, trăind în speranța că Dumnezeu le va ajuta să-și vadă visul împlinit.

Mânăstirea Surpatele se află într'un fund de vale al unui pârâu sălbatec, mereu amenințător când ploile îl umflă. Șueră de mânie, năruie malurile, curge vijelios, până ce dând la gură de teren mai neted, aşterne pe fiecare an strat gros de nisip puțin productiv.

In schimb pe valea lui se înfundă boarea caldă a climei ce vina dinspre Sud. Aduce o schimbare în vege-tație, de naște tablouri în adevăr mediterane. În grădina mânăstirii, unde se înfundă aerul cald, cresc castanii cât nucii, și ei rămuroşi, în plină putere. Chiar un smochin lângă turnul mânăstirii dă rod în unii ani. În colo, grădinile sunt ca în Adakale. Vița de vie cu coarde cât brațul de groase, se acațără de plopii înalți, cu înfățișa-re de chiparoşi. Aici nu se mai poate cânta

Când va face plopul pere,

căci dacă nu face pere, pe ramurile lui se acațără vița, de pare că spânzură din ele strugurii cu boabele zămoase.

Merii și mai ales perii dau bogate roade, iar persicii sunt încărcați de fructe rubinii, argintate cu scama mătăsoasă ce le învăluie ca într'o filigramă fin lucrată. In fața caselor stau oleandri cât niște lilieci, îmbujorați de noianul florilor trandafirii.

Sunt tablouri din alte ţinuturi, iar primăvara, când totul e în floare, e un dumnezeesc decor.

Mai în vale, pe apa Otăsăului ce se resfiră în voie în lunca-i lată, se află nu mai puțin vestita Mânăstire-dintr'unlemn, de care se leagă poetica legendă folosită în parte de A. Odobescu în Doamna Chiajna. Ancuţa, fiica ei după peripeții tragice,

ajunge cu icoana Maicii Domnului pe valea Otăsăului; o ascunde sub coaja unui bătrân stejar, iar ea duce viață de pustnică. După moartea Ancuţei, Maica Domnului apare în vis unui păstor; din lemnul stejarului făcu „bisericuța dintr'un lemn“, care se află şi azi sus spre muchia dealului, străjuită de alți câţiva stejari, în adevăr dintre cei mai frumoşi din câţi se găsesc în țară.

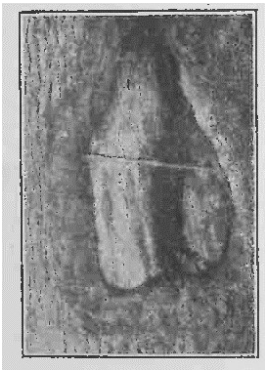

Fie. 84. Cicatrice într'unul din stejari.

Piosul Matei Basarab, aflând de icoana făcătoare de minuni, începe clădirea măreței biserici din vale; Șerban Cantacuzino schimbă pridvorul în pronaos; C. Brâncoveanu începe să clădească casele din jur cu odăi încăpătoare, împodobite sub Ștefan Cantacuzino, în partea stăreției cu un foişor susținut de cinci stâlpi de piatră, cu capiteluri înflorite tot de piatră și cu bolta zugrăvită așa cum se păstrează până astăzi. Biserica este iarăşi restaurată, zugrăvită. Se clădesc în jur acareturile pentru gospodărie. Mai târziu, Comisiunea monumentelor istorice readuce biserica la stilul el primitiv, scoate la iveală vechile picturi, iar în anii din urmă prin osârdia d-lui General Paul Theodorescu, mânăstirea fiind făcută lăcaș de închinare a aviatorilor români, a căpătat prin repararea chiliilor și a acareturilor împrejmuitoare, o înfățișare impunătoare.

Din păcate nu mai e bogată ca odinioară, cu sate închinate. Sărăcia bugetară i-a anemiat viața. I-a rămas doar icoana Maicii Domnului făcătoare de minuni. După cercetările specialiştilor, e veche; pictată în veacul al IV-lea la Mânăstirea Teatocos din Grecia, cu altele câteva păstrate la Vatican și Muzeul Louvre. Imbrăcată peste tot în argint de Logofătul Costache Câmpineanul, e singura rămășită din bogăția de odinioară.

Urcând valea Otăsăului, treci prin sate cu căsuțe sărăcăcioase, locurile de agricultură fiind restrânse, iar pometurile puţin îngrijite. In schimb numeroase mori cu titirez, ingenioasă aplicare a turbinelor de către constructorul care n'a învățat la şcoli speciale, dar care dovedeşte aplicarea înăscută a ţăranului român și către mecanică.

Urcând dealul Păuneştilor, sat din care se alimentează cu fructe în tot timpul verii numeroșii vizitatori dela Govora, poposeşti în cocheta stație de băi, cu instalațiuni moderne, şi cu un hotel întru nimic mai prejos de hotelurile balneare din străinătate. Izvoarele iodurate şi sulfuroase dau ape tămăduitoare care au creeat în jurul stației un renume bine stabilit.

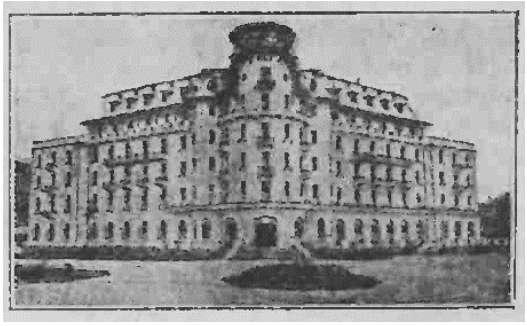

Fig. 90. Otelul dela Govora.

Conducerea pricepută a celor dela Societatea românească Govora-Călimăneşti, a făcut-o cea mai căutată din ţară.

De aici, dela Govora, începe frumosul drum în curmezișul Olteniei, pe sub poala munților. Culmile de dealuri se lasă 'n lungul apelor, așa încât drumul mereu suie și scoboară, cu privelişti variate, într'una, când asupra munților când asupra văilor bogate 'n sate. Treci ape iuți și limpezi; străbați printre livezi încărcate toamna de rod. La tot pasul sunt tablouri atât de sănătoase, și înviorătoare, încât nu știi cum trece vremea.

Fig. 86. Casă dinspre Govora. (Fot. I. Simionescu).

De se mai întâmplă ca și pe cerul senin să se sburătăcească nori, iar pe vârful munților, să se mai fi păstrat scufie de zăpadă, călătoria pe această cale, e mai plină de variații, decât cea din Țara Făgărașului.

La fiecare cotitură de drum, la fiecare povârniş, tablourile variază de şi acelaș suflu de înviorare te cuprinde.

Din valea Otăsăului dai în a Bistriței cu apă pe cât de limpede, pe atât de iuțiră, căci iese din cleştele munților, unde n'are răgaz să se odihnească, ci saltă din repeziș în repeziș. La ieșirea ei se întinde o poiană verde, smălțuită spre toamnă cu ametistul brânduşelor, în mijlocul cărora se înalță grupul de case cu două rânduri ce înconjoară Mânăstirea Bistriţei, spațioasă clădire dar cu tipar străin. Nimic nu se mai păstrează din bisericuța din veacul al XV-lea, întemeiată de boierii Craioveşti, nici chiar din cea restaurată pe vremea brâncovenească. Vodă-Știrbei, căruia îi plăcea să-și aibă repaosul de vară aici, a reclădit-o aproape în întregime, dându-i, mai ales pe din lăuntru, tiparul bisericilor vieneze. Clădirile din jur, cu numeroase încăperi, servește azi unui scop cultural, căci funcţionează în ea o școală monahală de maici, bine condusă și cu pro-gram aproape ca a școalelor secundare.

Mai impresionantă este așezarea Mânăstirii Arnota, cu aspectul unei cetăți pe pisc de munte. Te miri cum a fost urcat materialul pentru clădit. Acolo sus sunt

păstrate osemintele lui Matei Basarab, ctitor de atâ-tea biserici; și-a ales locul de înmormântare în tihna supremă a înălțimii de munte. De acolo nici sgomotul Bistriței nu se aude, închisă între pereții de calcar, în care e săpată mult vizitata peșteră la care ajungi pe o cărăruie bolovănoasă, ce pornește din dosul Mănăstirii Bistriţa.

Fig. 87. Mânăstirea Bistriţa. (O.N.T.)

Nu e o peşteră ca și celelalte întâlnite 'n cale, simple hrube subpământene, cu podoaba naturală a stalac-titelor ciuntite de către vizitatorii necruțători. E peșteră sfântă, căci în încăperile el și-au dus viaţa de pustnic călugării Macarie și Daniel. Sunt două, despărţite prin coloane. Din una, cea mai de sus, prin o fereastră naturală se admiră perspectiva grandioasă a văii. Pe pereţi au mai rămas aburii unor icoane zugrăvite din veacul al XVIII-lea, altar de evlavie neştiură de cât de Dumnezeu.

Dela Mânăstirea Bistriţei, apuci pe un pârâiaș ce curge printr'o vale verde, cu arbori rezleți, de o linişte și un pitoresc patriarhal. Nimic nu ţi-ar da de bănuit că drumul se îndreaptă spre cel mai frumos juvaer de arhitectură bisericească, ce stă ascuns din al XVII-lea veac, în mijlocul pădurii, aproape în deplina lui frumuseţe primitivă.

Din raiul de arbori și pometuri, răsare întâi o casă izolată, apoi alta şi alta, până ce stau înșirate de o parte şi alta a drumeagului.

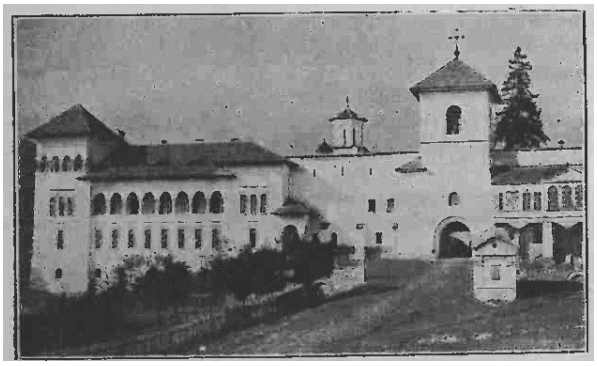

Fig. 88. Intrare la Hurez. (Fot. I. Fischer)

Drumul pe lângă șuvoiul grăbit și gălăgios se termină în niște ziduri ruinate, îndărătul cărora te primește veselia și voioșia cercetaşelor care trăiesc în aer liber, în corturi și barăci. Natura și-a îndeplinit minunea. Sănătatea fizică, râsetele și cântecele, răspândesc veselia în pragul mânăstirii liniştite. Două lumi care se împlinesc şi care aduc aminte de vestitul tablou al lui Tiţian.

Năruiturile zidurilor ruginite peste care s'au întins ghirlănzi verzi de curpen și hămei, moartea și viața în împletitura lor veşnică, formează contrast izbitor cu alt zid de înalte clădiri, cu trei rânduri de ferestre, cu albul pereților, ce lucesc în bătaia luminii dela amiază, mai albe, mai în relief, în opunere cu ecranul întunecat

al pădurilor dese de la spate.

E o viziune din alte ținuturi depărtate, evocațe prin paginile de descrieri entusiaste ale călătorilor străini.

Nici nu bănuiești emoția ce te așteaptă de îndată ce treci deschiderea boltită a porții. Rămâi câteva clipe pironit fără voie de tabloul neînchipuit ce se desfășoară în spațiul restrâns al patratului de chilii care înconjură biserica, străjuită de doi brazi înalți. Din trei părți, două șiraguri de stâlpi și arcuri, pe două rânduri, te transportă cu gândul în una din acele mânâsitiri franciscane pentru vizitarea cărora mulți din ai noştri fac sute de kilometri spre a le admira.

Strălucirea varului, umbra lăsată din streșina de olane, linia arcurilor largi din lungul chiliilor, formează o îmbinare atât de pitorească, încât nu-ți poţi lua ochii dela ele. Rămâi uimit.

Dacă întreaga mânăstire s'ar găsi undeva în țările apusene, mulți ar aduce osanale arhitectului care a închipuit-o. Cine a fost aici maestrul care a îmbinat cu atâta gingășie arcuri și stâlpi? Minunea arhitectonică n'a ieşit din plăsmiurea cine ştie cărui meșter învățat.

Foarte probabil că se datorește simțului natural al lui Istratie lemnarul ori Manea vătaful de zidari din neamul celor care au cioplit din butuci de stejar și brazi, îndrăsnețele biserici în stil gotic din Ardeal.

Fig. 89. Meşterii dela Hurez.

Adânca uimire ce te pironeşte, crescută până la entusiasm privind amănuntele, provine și din gândul că atăta frumusețe simplă dar impunătoare, își are izvorul în însușirile artistice ale poporului. Ochiul se odih-neşte privind cele două foișoare din aripa sudică a chiliilor, cu stâlpii albi, cu spațiul larg dintre ele, încon-deiat de stropli mușcatelor înflorite, ce se revarsă peste albul peretelui.

Sufletul se simte pregătit pare că, pentru marea taină din faţa altarului.

Când însă urci treptele spre foișorui lui Dionisie Bălăcescu, umbrit de un bătrân păr cu crengi pe fiecare an mai puțintele, arta desăvârșită a maestrului cioplitor de piatră naşte acelaș sentimnet al vredniciei ome-neşti ca și înfloriturile Campanilii din Pisa. Surâd poate unii dintre cititori de asemenea apropieri. Așa ne e obiceiul. Suntem atât de orbiți de cultura şi arta străină, pe care o cunoaștem din văzute şi din citite, încât socotim că-i aducem obijduire, dacă pomenim în legătură cu ea ceva din cultura proprie.

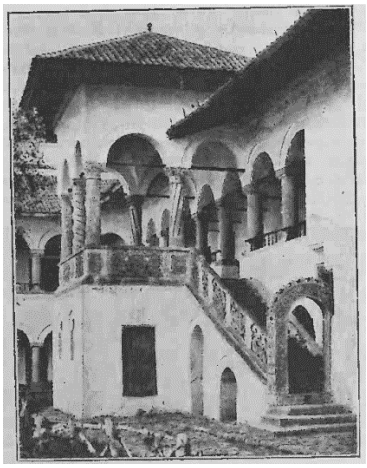

Fig. 90. Foișorul lui Dionisie. (Fot. I. Fischer).

Și totuşi nu e drept, nici logic. În depărtările Apusului a fost o continuitate de veacuri în artă ca și în cultură în genere.

Cutare artist a fost elevul altui mare maestru; a produs într'o perioadă de emulație și entusiasm general. Dincoace? In izolarea în care a fost ținut poporul, Caragea pietrarul care a sculptat balustrada ca o dantelă de piatră, nu a pus el oare mult din imaginația proprie, din măestria înăscută? Dumnezeu știe la urmă dacă a fost ucenicul vreunui maestru. Și atunci leul din balustradă asemenea celui venețian; chenarul de flori cio-plite; stâlpii care nu se aseamănă între ei, totul nu poate fi oare, ca artă, apropiat măcar cu sculpturile simpliste reproduse în revistele străine, după opera vreunui necunoscut, numai pentru că acestea împodobesc catedrala din Reims? Cultura, ca și arta, are uneori mers de melc, mai ales când i se interpun greutăți grele de învins.

In apus Renașterea încetase de mult; perioada asemănătoare ei, la noi, a venit cu veacuri mai târziu. Și atunci de ce n'ar fi îngăduit de pus numele lui Caragea pietrarul, care a cioplit cerdacul şi stâlpii dela M-rea Hurez, alăturea cu al unui artist al Renașterii ?

Suntem atât de prinşi de sclavia străină prin o superficială cultură, încât continuăm să creștem și pe copiii noștri în această înstrăinare sufletească. La lecţiile de desen din liceele noastre se folosesc numai mo-delele ornamentale luate dela monumentul străin. Sunt universale! Reprezintă arta nediscutată! Să ne scoborim noi la desenarea minunatelor capitele sau reliefurile de bază dela stâlpii, care împodobesc foişorul lui Bălăcescu? Să nu desenăm noi ce se desenează în şcolile din Paris? Ne-ar scădea prestigiul.

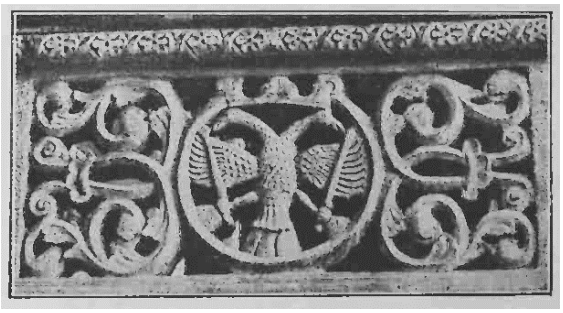

Fig. 91. Din cerdacul foișorului. (O.N.T.).

Și totuşi nu-ţi poţi îndepărta privirea dela frumusețile sculpturale ce le vezi la fiecare pas, în balconașul de câțiva metri patrați, la care duce o scară cu balustrada numai figurine și ornamente cioplite ‘n piatră, din care nu lipsește vulturul

domnesc, ca o pânză de dantelă aruncată spre acoperire. Dintre cei cinci stâlpi de susținere, unul nu e la fel cu altul, care cu vârci în spirală, care cu sculpturi fine, la vârf cu capiteluri bogat cizelate.

Aceeaşi surprindere stârnesc şi picturile luminoase, pline de viață, exprimate cu primitivitatea liniilor unui Gioto. Iarăși vei surâde, iscusit cititor, în biblioteca căruia se găsește de sigur descrierea amănunțită a marilor biserici florentine, dar nu se află niciun număr din Buletinul monumentelor istorice sau din costisi-toarele lucrări ale d-lui I. D. Ștefănescu, publicate la Paris, pline cu dovada neîntrecutelor daruri ale unui Preda ori Nicola, care au muncit şapte ani la zugrăveala bisericii din Hurez.

Vina deosebitei plăceri simțită poate sta în insuficienta mea cultură artistică ori în exagerarea însuşirilor etnice, dar picturile din trapeză, Maica Domnului cu ochii mari, luminoşi, cei 4 evangheliști în colţuri și Cina cea de taină pe un perete lateral, nu le poţi privi, fără un tremur de mulțumire estetică.

Până și bolnița înălțată de Maria, luminata doamnă, în sine e o bijuterie, în cadrul ei natural, codrul cu umbra fagilor deși. Nu mai vorbesc de podoabele nestimate din lăuntrul bisericii mari. Trebuie să le vezi în răgaz spre a le admira frumusețea.

Originalitatea monumentelor noastre artistice nu constă în măreţia lor. Trebuiau ascunse. Natura însă complectează farmecul amănuntelor, cu grijă și silință lucrate. Când examinezi mai cu atenție fineţea împletiturilor săpate în uşa de stejar a bisericuții dela bolniță, poți oare să negi lui Istrate lemnarul desăvârşita măestrie a unui artist mare ?

Maeștrii au lucrat sub supravegherea și îndemnul întâi al lui Pârvu Cantacuzino, „om iscusit, înțelept și vrednic”, cum îl descrie Radu Grecianu. Ca văr după mamă al lui Constantin Brâncoveanu, stăpânul care a poruncit înălțarea mânăstirii, și-a pus toată râvna să ridice monument nepieritor.

Unitatea atât de armonică a întregii mânăstiri, nu poate fi rodul numai al meșterilor care au lucrat. Trebuie să fi existat și cineva cu un rafinat gust estetic și o nobilă structură sufletească. Nu sunt numai liniile arhitecturale de o gingăşie neîntrecută prin simplicitate; nu sunt numai finele cizelări ale pietrei fie în capitelurile stâlpilor din sala tronului, din cerdacuri; nu sunt numai picturile murale ce stau și azi vii. Este mai presus îmbinarea tuturor acestora cu perspective din natura înconjurătoare. Din pridvorul paraclisului, cu stâlpi sculptați și zugrăveli pe pereți, cel care părăsea altarul, după ce a adus rugă Celui de sus, își înalță sufletul și în fața creațiunii Lui mărețe din afară. Privirea se odihneşte peste coroana pomilor – printre care și castanii mediterani – din grădina mânăstirii și apoi alunecă peste verdele codrului întins pe o poală de munte, până 'n adâncul văii unde se înalță parte din masivul Părângului cu pășuni pe vârf.

Natura mărește intensitatea simțimintelor născute prin contemplarea operei omeneşti.

Când eşi din mânăstire, eşti plin de aceeași mulțumire ca şi când ai fi ieșit dintr'un mare și desăvârșit muzeu.

Nu poți părăsi locul, fără ca să nu apuci drumul ce duce la Măldărești, distanță de vreo 5 kilometri. Iți e dat aici mai mult decât aiurea să întâlneşti o grupă de vreo 2–3 cule, cetățui-locuințe nu numai boereşti, caracteristice Olteniei. Sunt întărituri cu ziduri groase, cu ferestruici mici la rândul de jos, dar cu luminos cerdac larg, cu

stâlpi masivi de susținere la rândul de sus, cu odăile de locuit.

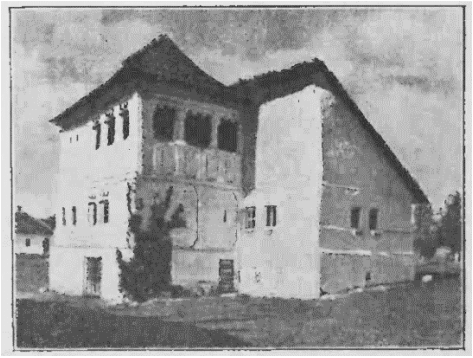

Fig. 92. Culă [fosta culă Duca] din Măldărești.

Fig. 93. Casă țărănească din Vâlcea.

Siguranța e îmbinată cu plăcerea priveliștei largi din natură. Rămâi iarăși înmărmurit de orizontul ce ți se deschide, ca într'o dioramă, de îndată ce deschizi portița la cula fostă Duca, străjuită de cel mai rămuros și impunător tei ce se poate închipui. O pajişte întinsă mânăstirească, covor verde împestrițat cu flori, îţi odihnește privirea, atrasă apoi, spre extaz, către catapiteasma munților. Ca și în fața altarului îngenunchi, căci nu poate fi închipuită o mai mișcătoare panoramă de măreție și blândețe, sub bolta largă a azurului ceresc. Din locul jos unde se află Hurezul, dealurile se tot înalță până ce se opresc în mușuroiul larg și impozant al Părângului.

Nu e cuib mai împlinitor de rugăciune și de admirație pentru neîntrecutele frumuseți cuprinsă în Ţara Românească. Inapoi la drumul mare!

Deprins cu orăşelele numai dugheni sărăcăcioase, cu ghetto evreesc din Nordul Moldovei, respiri mulțumit în orăşelul românesc al Hurezului, aflat în una din acele despresiuni ca o covată, caracteristice Carpaților ca niciunei alte șiri muntoase din Europa. O margine se ridică până 'n creasta munților; cealaltă e formată de culmea Slătioarei, spinare de deal izolat, acoperit cu dantela frunzișului de mesteacăn.

Fundul coveţei, cu apa Luncavăţului cu glas vioi, ca al unei ape de munte, e numai păduri cu arbori fel de fel. Poenile sunt fânețe, mai rar ogoare cu porumb pipernicit.

Tot pe fundul coveții, ca o jucărie liliputană între înălțimile din jur stau căsuțele din târgușorul Hurez, curate, cu flori în curte, chiar când nu are nici doi pași lățime. Numai dughenile strânse grămadă la răscrucea drumurilor îl arată ca târgușor; hala în stil brâncovenesc, e numai stâlpi și arcuri la față.

Din centrul înghesuit, strâns ca 'n palmă, se resfiră apoi căsuţele cu acoperiș de

şindrilă, cu cerdac umbrit de ghirlănzile de hamei și curpeni, risipite pe coasta dealurilor dinspre munte.

Lipsa străinilor în acest târgușor tihnit, se explică nu numai prin natura locului, depresiune cu rămășiți de îndârjită apărare arhaică, nu numai locuitorii negustoroşi din fire dar și prin sărăcia ținutului în variate produse de desfacere.

Urci capătul Slătioarei printre mesteceni numai surâs, când soarele răsbate perdeaua de dantelă a frunzarului clătinat la fiecare adiere de vânt, născând tainic susur. Te freci la ochi. Nu e o înşelătorie? Nu e o prefacere magică a locurilor? Cât vezi, un șes întins, neted ca 'n Bărăgan. Umezeala terenului face să fie acoperit cu o pajiște sănătoasă verde peste tot. Este capătul răsăritean al tipicii depresiuni ce se întinde dela Tg.-Jiu, în imediata vecinătate a zidului de munți, tăiat de paloșul năsdrăvanului. O despicătură, ca un şanţ adânc în zidul alb de calcar arată ieșirea Oltețului la larg. Cât e în cuprinsul muntelui, e vijelios, sburdalnic, sgomotos. Ii auzi glasul ca al Duruitoarei de pe Ceahlău, dela depărtare.

Mânăstirea Polovragi înălțată în 1643 de către Danciul Pârăianul, e la gura cheilor. A rămas pustie vreo jumătate de secol până ce tot C. Brâncoveanu, făcând-o metoc Mânăstirii Hurezului a restaurat chiliile dărăpănate. Biserica în stil bizantin, cu turn octogon pe bază patrată, cu stâlpi cilindrici la intrare, este străjuită de doi molizi înalţi, neclintiți în impunătoarea lor înfăţişare.

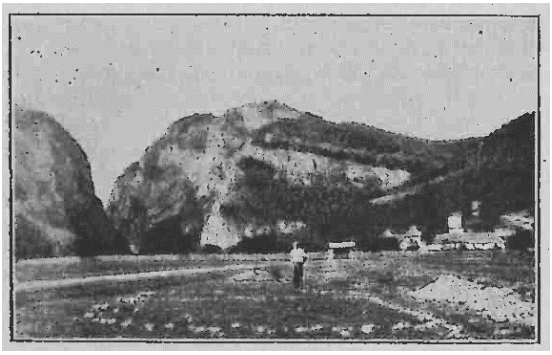

Fig. 94. Polovragi. (Fot. I. Simionescu)

Numai linul și monotonul glas al gurii de apă dela cișmeaua de lângă biserică, întrerupe zi și noapte liniștea deplină a mânăstirii. Cei câţiva călugări care-și duc viața ca de schimnici, nu aud râs și vorbă decât în timpul verii când călători se rătăcesc, nu atât pentru mânăstire, cât pentru peștera lui Pahoniu, adânc săpată în malul Olteţului. Spre gura ei duce o cărăruie cu suișuri și coborișuri line, cu întreruperi de mărăci-nișuri. E atât de adâncă încât călugării îţi spun că fundul răspunde 'n Transilvania; e atât de tainică în întunerecul de hrubă cu stalactite aici mai bine păstrate, încât nu se putea ca poporul să nu urzească pe existența el legende. Aici ar fi fost capiștea păgânească a Dacilor. In tainița ei ar fi trăit Zamolxe zeul Dacilor. Stropii lacrimilor lui picură și azi din vârful turţurilor de piatră. E plânsul veșnic al celuia care a trăit să vadă sfârșitul poporului său vrednic.

Aceste plăsmuiri ale poporului, reminiscențe înegurate din vreun: adevăr îndepărtat se bizuie nu numai pe adâncul nepătruns al peşterii ci și pe Oborul Jidovilor, de deasupra muntelui Piatra Oltețului, cu încăpere săpată 'n stâncă, cu mari stânci rotunjite luate drept pietre de mormânt ale uriaşilor.

Frumos e șesul acesta al Polovragilor în zilele senine, când din toate direcțiile se îngrămădesc florile oachese de pe îmbrăcămintea femeilor, adunate la vreo

nedeie după hram ori sărbătoare domnească. Atunci se vede că ținutul e de munte, căci portul frumos național cu greu se păstrează în câmpia întinsă, fără izvorul rece al apelor.

Incepe o regiune care tocmai prin îmbinarea șesului cu muntele, a servit drept atracție pentru cei „de dincolo”; apucând cu oile spre iernat nu s'au mai întors îndărăt, sau cine știe din ce cauze locale, au scoborît muntele, așezându-se în cel dintâiu popas ce l’au găsit prielnic pentru trai.

Și astfel a luat naștere caracterul actual al frumoasei comune dela Gilortu, Novaci, cu aşezare băștinașă, pomenit încă pe vremea lui Mircea-cel-Bătrân, cu hrisoave dela Radu-cel-Mare din veacul al XVI-lea. Pe lângă cei localnici însă au venit ardeleni. S'au așezat pe stânga apei, pe când pământenii au rămas pe dreapta. Se vede diferența, nu numai după portul păstrat cu sfinţenie; intrând în casa unui „ungurean”, te crezi „dincolo”, în Răşinari ori Poiana. De-a stânga Gilortului domină oieritul, de-a dreapta agricultura și pomăritul.

Peste tot prinzi însă caracterele dominante ale amestecului: hărnicia și priceperea. Gospodăriile sunt cuprinse; oamenii sănătoși, cu fața veselă. Ştiu ce e munca. De aceea poate în Novaci s'a întâmplat o minune. Un om a fost înțeles, urmat și ascultat. Urmarea a fost prefacerea satului. Acel om, Brezulescu, un însufleţit și real iubitor al stării țăranilor, în loc să-i exploateze, i-a ajutat să-și găsească drumul belșugului și al muncii valorificate. El a creat în Novaci acum 40 ani cea dintâi bancă populară temeinică la țară. Nu a cântat oamenilor câte 'n lună și ‘n stele.

Le-a spus cu căldura inimii, cu sinceritate şi dragoste: „Munciţi fără preget! Munca îmbogățește şi înalță pe muncitori. Nu aşteptaţi mila adesea necurată și întotdeauna înjositoare, dela alții. Ridicaţi-vă şi întăriți-vă voi prin voi; țara se înalță și Dumnezeu vă binecuvântează'' (C. Lianu).

Minunea s'a înfăptuit. Banca „Gilortu'' începe cu 26 membri și 72 lei capital.

Banca are azi un capital de 4 mil. şi jumătate și cam tot atâtea depuneri. De pe urma perseverentei însu-flețiri a lui Brezulescu, Novaci e superior chiar unui oraş. Un otel curat chiamă turiştii; există spital, farmacie, școală de meserie. Viața e activă, dar și sufletul înălțat. Un reușit bust arată recunoştinţa şi pietatea oamenilor de aicl, înţelegători ai sacrificiului făcut pentru ridicarea lor.

Urmele hărniclei, a cinstei și a omeniei, înăscute dar și căpătate, se oglindesc nu numai în biserica ce domină satul, de pe un deal, aducând într'una aminte tuturora că pe lângă viaţă e și moarte, dar și în școală.

Destolnicia învățătorului C. Lianu, autor al unel monografii bine scrisă a satului său, a ridicat și un altar al culturii, cum rar mi-a fost dat să întâlnesc. Modest, fără zorzoane, dar spațios, plin de lumină și oglindă de curățenie; cu mobilierul din stejar, lucrat în sat. Biblioteca bogată, e vie, citită. Tablourile oamenilor aleşi ai României împodobesc sălile, cum nu se vede nici la liceele cu venituri de milioane. La casa de economii a elevilor, sunt strânși câteva zeci de mii de lei. Grădina e model de orânduire, dar şi pepinieră pentru copiii care o muncesc.

Părăsind satul cu adâncă părere de rău, te rogi în gând: „Doamne, fă ca să dispară mai curând deşănțata amăgire a sătenilor, prin vorbe goale şi lingușiri trecătoare. Fă ca în fiecare sat să se nască un Brezulescu, îndrumător desinteresat, erou în mediul său”. Ţara ar lua cu totul altă înfățișare, iar sănătatea trupească și sufletească a celor ce numai rămân umbre, va asigura traiul ei veșnic.

Dela Novaci la Tg.-Jiu, drumul e o recreație; ai vrea să nu se mai sfârșească, deși prin „Câmpul mare” nu te întovărășesc cine știe ce peisagii. Munţii sunt departe. Numai conturul li se vede. De jur-împrejur colnice joase, largi, cu întins orizont. Podoaba omenească te mulţumeşte.

Treci prin sate cu Erzadle resfirate, vestitele case gorjene, cu cerdac inalt, cu streşini ca niște dantele puse la soare, scânduri horbotate fel și chipuri, după imaginația meșterului. Vestita casă a lui Mogoş un juvaer arhitectonic din lemn, expusă la Muzeul etnografic din Bucureşti, din Gorj e luată. Femeia cu marama până 'n glesne e atât de sprintenă, încât pare că n'ar avea pe cap coșul cu merinde. Se încadrează atât de armonic în spațiul larg luminat, cu natura în plină gestație.

Fig. 95. Femeie cu coşul pe cap.

Și astfel din tablou în tablou, de aproape ca și de departe, ochii nu se ostenesc, iar sufletul e mereu împrospătat de mulțumirea născută din ceea ce vezi.

Nici nu ştil când te vezi în piața din Tg.-Jiu în fața monumentului eroinei Teodoroiu, care şi-a părăsit căsuţa-i cu prispă lată din Vădenil, spre a deveni o Jeanne d'Arc locală.

Inainte, tot înainte, pe drumul de sub munte, până ce la Celei poposeşti iarăşi într'un mic șes, cu un aer surâzător de verdele pășunii și a ogoarelor de popușolu, irigate natural de râurile iuți și limpezi ce se grăbesc spre Motru.

In zilele de nedeie, aceeași împestrițătură de flori omeneşti, adunate de pe cărări înguste, şiraguri de sătence cu cămeşile albe, cu marama sclipind în fâlfâiturile ridicate de vânt.

Pieptul desgolit al marginii munților iarăşi tăiați cu paloșul, contrastează cu verdele câmpiei prin albul lor de marmoră dar și cu restul înălțimilor împădurite.

Mânăstirea Tismana nu se zărește. Un șir de case ale foştilor robl mânăstirești, trădează prezența ei.

Fig. 96. La o Nedeie dela Celei. (Fot. I. Simionescu)

Drumul apucă pe valea Tismanei tot mai îngustă, cu apă destul de învolburată ca să învârtească roata morii. Pădurea se coboară până ‘n pârâu, formând boltă umbroasă de frunzar prin care abea străbate razele soarelui. La o cotitură se iveşte sus, pe umăr de munte, un turn gălbui, spre a se ascunde iarăşi, până ce la chioşcul ce arată sfârşitul desişului, se arată în deplina ei înfăţişare masiva clădire a Mânăstirii, ca o cetate cu bastioane la colţuri.

Sus pe pripor de stâncă, în pervazul pădurilor, lângă gura întunecată a unei peșteri, chiliile cu pereții gălbii, cu rânduri de ferestre, îi dă o înfățișare cu totul deosebită de a celorlalte mânăstiri. E mai de grabă asemenea unui castel medieval. Farmecul crește prin trâmba de apă ce iese gâlgâind de sub zidurile ei, spre a se rostogoli peste muchia stâncii, formând o cascadă ca laptele, cultucele moi de mușchi. E un tablou unic. Spre intrare urcușul e destul de anevoios. Te opreşti ca să admiri turnul dela mijloc, prismatic, mai masiv decât celelalte, cu ferestre îngemănate și altele rotunde, cu vârful retezat și cu câte un turnuleț la colțuri.

E vestită prin legenda întemeietorului ei, călugărul Nicodim, care a dus viață de sihastru în peștera a cărei gură căscată abea se zăreşte din împletitura buruienilor și a curpenilor acățători.

Fig. 97. Tismana.

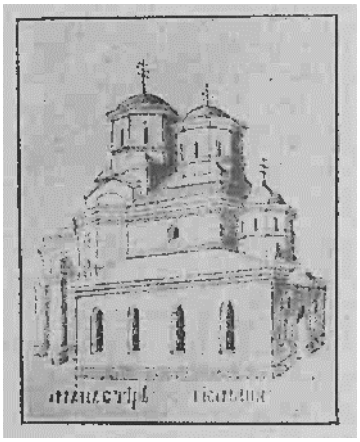

Fig. 98. Tismana, biserica înainte de restaurări.

Biserica nu a păstrat aproape nimic din ceea ce era pe vremea când Radu-Negru a înăltat-o fără să o termine. Mircea-cel-Bătrân „a mai avut de a isprăvit la ea cele nesăvârșite”; Neagoe-Vodă o acoperi cu tablă de plumb; Matei Basarab din nou a reparat-o, ca și alții. Restaurarea de Știrbei-Vodă, a desăvârşit complecta ei schimbare. N'a mai rămas nimic aproape din stilul bizantin dela început, mult asemănătoare cu Mânăstirea Domnească din Curtea-de-Argeș. Nici picturile nu mai sunt cele vechi. In schimb, catapeteasma e o minu-nație din lemn sculptat cu atâta finețe, că valoarea-i artistică e neîntrecută.

E păcat că e lăsată în părăsire; e greu până ce ploaia și gerul începe să o atace prin jurul ferestrelor; gea-murile sparte lasă drum liber și în lăuntru, dușmanului necruţător. Situaţia acestei mânăstiri în liniştea desăvârșită a izolării în care se află, ar fi minunată pentru recreație și odihnă. Clima dulce chiar iarna, este dovedită prin pădurile de castan roditor, formând păduri dese în jurul schitului Cioclovina. Se zice că ceidintâi castani au fost plantați de călugării vechi, care i-au adus din Grecia. Pe urmă clima priindu-le, s'au înmulțit dela sine prin seminți. Cu oarecare deosebită îngrijire ar putea fi mai numeroși, mărturie vie a darurilor felurite ale naturli în ţara noastră, în cuprinsul căreia se pot cultiva: secara planta nordului dar și castanul, bumbacul, orzul din ţinuturile sudice.

Regreți despărțirea de desăvârşita liniște care te recrecază și de pârâul limpede ce se furișează printre trunchiurile fagilor tineri, cu scoarța argintată.

Dela Tismana prin Celei peisajul se schimbă. Depresiunile s'au terminat. Incep munții, ultimele valuri; vine apoi podișul mehedințean sprijinit la Apus de Munţii Cernii. Svârcolirile geologice au adus alte forme eu urmări şi în viața oamenilor.

Mult face în drumuri depărtate, variația timpului. Mai ales vrâstarea bruscă naște atât de repezi schim-bări, încât redă viața normală cu surâs în lăcrimi, cu fețe vesele după încreţitura frunții. Așa am cunoscut întâia oară orașul Baia-de-Aramă cu nume care nu i se mai potrivește, căci nici mine nu mai există, iar arama zace cine ştie unde ascunsă 'n pământ. De și era zi de sărbătoare, părea pustiit. Cei veniți din satele din apropiere se lipeau de păreţi, adăpostindu-se sub streșini de ploaia ce cădea cu găleata. Dughenile închise, rare, căsuțele posomorite, îi dădeau o atmosferă de părăsire. Numai Motru, adunându-și apele din Oslea, cu valuri iuțite, glăsuia cântecul neastâmpărului, mai ales că-și croia drum în lungul unui părete de șisturi, lovind mereu în el.

Apucasem calea 'ntoarsă, când norii se rup, ploaia încetează, iar soarele își trimite trâmbele de lumină prin desișul frunzarului de fag din care picurau

broboane de apă. Totul surâdea, piatră, case, arbori, muşchii dintre ei. Coloritul se învioară. Coaja fagilor devine mai argintată, arămiul frunzarului uscat mai înroșit.

Decor nou, viață nouă, priveliște nouă. Mohoreala dispare; ești ca înviat la viața, plină și ea de contraste,

Mai intervine o schimbare din partea pământului. Apare la suprafață piatra ce formează materialul deco-rativ al formelor, calcarul alb, neamul comun al marmorei nobile. Când a încetat pădurea, piatra de var pro-cură un straniu peisaj. Incepe cu bolovani albicioși, rotunjiți, ce răsar ca niște pumni din învelișul ierbii dese, verde ca buraticul. Mai încolo stânci de piatră de var formează zidurile unei întăriturí. Mozaicul de colori devine bogat. Albul stâncilor, verdele ierbii proaspete, roșul de cărămidă sfărâmată a ţărnii, nasc o poli-hromie, mai vie sub bătaia soarelui scăpat din nori. Natura te primeşte în alte încăperi, decât acele în care ai păşit până acum.

Tablia de piatră de var e frământată. Apele o scobesc la față formând pâlnii în care se pierd. O bucată a rămas în curmezișul unei văi oarbe. Peste ea duce drumul ca pe o punte naturală. Apele au săpat dedesubt o boltă, de se miră oamenii ce uriași au zidit-o. In mijlocul ei te opreşti; trebue să te oprești, căci un asemenea joc al naturii ca la Ponoare, nu-l mai întâlneşti aiurea.

De undeva gâlgâie un pârâiaș umflat de ploi. Șerpueşte, se sbate printre bolovani și cu bolborosiri de mânie se rostogolește în drum subpământean. Ii auzi glasul înăduşit o bucată de vreme, înainte de a se înfunda în tălnuicu-i drum întunecat. Nu se pierde.

Apare din nou cine știe unde ca un izbuc, cum e acel dintre Tismana şi Tg.-Jiu, din coastă de munte, spre a-și urma din nou cărarea la lumină și printre flori.

Rămâi pe punte și nu știi încotro să priveşti. Spre pârâul ce se înfundă? Spre zidurile de piatră? Spre valea surpată, spre pajiștea cu verdele primăvăratec, ori spre norii de petale albe ale prunilor şi cireșilor înfloriţi.

E o frumusețe uluitoare nelipsită nici de orchestra discretă a păsăruicelor.

Drumul urcă. E mai mult o alee de cireşi înfloriți, ce-ţi presară 'n cale fulgi, scuturați de vânt.

Pe vârful dealului te așteaptă însă altă priveliște. Cât roteşti ochii e numai un covor verde cu pete roșii. Ogoarele lipsesc, căci ferul plugului s'ar rupe în piatra abia acoperită de țărână. Satul e format din case izolate, cu grădini de pruni în jur. Biserica albă, pe un dâmb mai răsărit, stă singuratică între cireşi, ca ninsă. De departe se înalță munții Cernii. Piatra Cloşanilor, răsare ca o căpățână uriașă de zahăr, iar jos în vale un lac întins, oglindă în care se resfrânge cerul albastru, norit rupți cu tivituri argintate.

Încotro priveşti, numai flori de cireşi ori pruni, pe paliștea în toiul strălucirii ei proaspete. Femeia călare, cu marama gălbuie fâlfâind în urmă-i, complectează farmecul tabloului atât de plin de viață, încât uiţi de toate.

Un prieten, îmi aduce bănatul că prea găsesc minunate toate locurile din țară.

De el mi-am adus aminte, când mă aflam pe un pinten de deal, lângă drumul dintre Balta şi Balvanești, la marginea podișului mehedințean.

După o ploaie repede, iarba este mai strălucitoare, mugurii fagului mai verzi, iar atmosfera limpede până 'n orizontul depărtat. Aş fi vroit să-l văd pe prietenul meu lângă mine tolănit printre tufele de toporași și privind panorama largă ce se desfăşura înaintea ochilor.

Dacă ar fi umblat prin țări străine și ar fi străbătut prin ascunzișurile tăinuite din Alpi, nu cred că nu i-ar fi scăpat vorba: Ce colt minunat, cu adevărat sviţerian!

Ce să fac? E dreptul că în faţa naturii, nu sunt sgârcit cu epitetele de laudă.

Nici nu se poate altfel. Natura în sine e ca o cochetă, care nu se lasă până ce nu scoate dela spectatori, un cuvânt de măgulire.

Işi îmbină atât de felurit formele, le îmbracă așa de bogat, le luminează cu atâta măestrie, încât oriunde și oricând, te amețește când o contemplezi, te prinde în mreje, făcându-te un adorator al ei fără precupețire.

Colț mai plin de farmec și mai variat ca acel dintre Ponoare şi Balta, mărturisesc că rar mi-a fost dat să văd în cuprinsul țării mele. Am călcat prin multe meleaguri cu variate perspective, dar un tablou atât de original, imposant și blând totodată, sălbatec și măreț, nu de multe ori îţi apare privirii.

Să fi fost numai dispoziția de vină? E dreptul; ziua primăvăratecă, cu nori alburii sburătăciți pe albastrul cerului, ciocârlia care nu se mai ostenca din cântec, solzii ca de aramă strălucind în vârful mlădiţilor de fag, aer, flori și oamenii gătiți de sărbătoare, totul, totul întâlnit în drum, ajungea să stârnească plăcerea simțită fără voie.

Mă analizam privind. Era poate și ceva din toate acestea pentru a deştepta spiritul de exaltare.

Peisajul în sine însă predomina, impunea.

Să-și închipuie cetitorul, o largă panoramă muntoasă, întreaga îndoitură a Carpaților către Dunăre. Un zid crestat, înalt, sprijină cerul la orizont. La capătul lui nordic, Masivul Godeanului, cu vârfuri îngrămădite, strălucește sub zalea imaculată de zăpadă. Părea mai masiv; carapaca de omăt îl da o seriozitate alpină de patriarh ce domneşte peste toți.

Din Godeanu se înșiră creste în depărtare, greoaie, posace, în goliciunea lor de piatră, până la un alt nod ce abea se zărește în ceața orizontului, cu o nouă sclipire de zăpadă. Sunt culmile Retezatului.

Sub şira muntoasă, continuă dela capătul tăiat de Dunărea nevăzută până în spre obârșiile Jiului, se ţine un prag lat de coline frământate, acoperite cu pășuni și arbori risipiţi.

Ici şi colo câte un punct negru pe iarba abia deşteptată din amorțeala lernii, arăta căsoaiele, popasurile din vremea cositului. Spre izvorul Motrului, Piatra Cloșanilor răsare ca un solz sburlit ori ca o așchie de piatră înfiptă între colinele mai joase.

Tot ținutul de sub gardul muntos, reprezintă una din unitățile geografice ale României, numită podișul înalt din Mehedinți. Bucățile de pământ, ca și oamenii, au soartă deosebită. Cadrul munților, impozant, e numai păduri și poene. Dincoace e șușinită de pământ scufundat, ca prispa față de părete. Impădurit odată, oamenii l-au despuiat de podoaba ce-i forma şi apărare. Ploile l-au spălat de țărna rodnică, puhoaiele au săpat în el râpi; râurile sunt vii, mereu adâncite. Abia ici și colo ogoare sărăcăcioase stau pe spinarea dealurilor, ca niște sdrențe de cerşetor.

Zona sărăciei, a nevoilor multiple, este prinsă în lungul județului, între munții împăduriți și câmpurile răsăritene, numai belșug.

Cât roteşti ochii niciun sat. Oamenii se ascund; se feresc de furia apelor ce vin năvalnic după orice ploaie mare.

Cu atât mai surprinzătoare, este apariția satului Balta cu aspect atât de străin.

Spaţiu mult pentru case nu e. Locuințele dese se acațără, pe ambele coaste ale unei văi înguste; unele lângă altele, unele la spatele altora, casele ridicate pe temelie de piatră, mohorite, cu pereții lor de bârne, se urcă spre muchia dealului cu biserica în frunte, în văzul tuturor.

Când treci pe singura uliţă mai largă, ai impresia că dacă ţi-ai întinde mânile într'o parte şi alta, te-ai rezema cu palmele pe cerdacul caselor apropiate. Vânturile aspre ce suflă în lungul văii, au făcut, probabil, ca acoperișurile să nu fie țuguiate. Pământul pietros nu îngăduie prea mare vegetație, aşa încât de departe casele grămadă, nu sunt prea înviorate de podoaba arborilor, mai ales că puţinii ce se mai află, abia își deschid mugurii.

E cel mai sviţerian sat din câte le-am întâlnit pe aice.

Fig. 99. Balta. (Fot. I. Simionescu)

Peisajul, așezarea caselor, alcătuirea lor, totul îl dă un aer străin, de altfel ca şi locurile sbuciumate prin mișcările geologice.

Cu cât le priveşti mai mult, cu atât uiţi unde te afli. Munţii, zăpada, văile înguste, casele, îţi evocă ținu-turile sărăcăcioase din Tirol.

La capătul nordic, locul deodată se lărgeşte; e mai jos şi neted, încât apele de ploaie se pot aduna în bălți, peste fața cărora vântul stârneşte crețuri mărunte.

Sus la intrarea în sat, în mijlocul unei livezi pe moarte, se ridică o casă mai mare, cu frontalul larg, cu cerdac în lung, adevărat „chalet'' șvițerian.

E părăsit. Apele de ploaie au început să tragă dârele paraginei pe pereți, iar turnuleţul scund dela colţ nu mai are acoperiș.

–– E observatorul astronomic, îmi spune cu oarecare ironie tovarășul meu de drum.

Și povestea se înșiră ca un fir din tortul de pe furcă.

Un teolog care a învățat filosofia şi astronomia, și-a clădit această casă. Avea cărți multe, privea adesea noaptea la cer. De aceea, oamenii îl socoteauieșit din minți.

Povestea e veche și se repetă aceeaşi pretutindeni. Un om trăit altfel decât ceilalți; căuta la stele şi citea în cărţi. Nu putea să fie înţeles de cei, care-și duc viața obişnuită, aici mai aspră decât oriunde.

Piatra e ingrată; puţinul pământ de arat abea se lasă sgâriat.

Viața nu poate să fie lesnicioasă; te minunezi chiar prin ce-şi capătă oamenii pânea de toate zilele. Și ce-i ţine locului? Tainica înrădăcinare de vatra străbună, nelămurita înțelenire de mormintele strămoșești alungă orice gând de ducă. Răbdarea şi speranța, resignarea și inerția, ocrotesc satul sărăcăcios de părăsire.

Când am trecut prin el, era o zi de sărbătoare. La locul cel mai larg, norodul îmbrăcat în haine curate, umplea valea de veselie, iar tinerii horeau ca şi părinții lor odinioară.

Viața e mai tare și decât asprimea locurilor.

Dela Balta și Isverna, sat închis într'o despicătură de teren calcaros, cu peşteri lângă el, drumul spre Tn.-Severin, e calvarul sărăciei și al traiului anevoios, cu sate rare, în care vântul nevoilor suflă într'una.

E un colţ din Vechiul Regat cu viața asemănătoare a Moților din Munţii Apuseni, prin greutățile ei, datorate naturii, terenului și variației climaterice locale. Peste prispa lată de teren, marginea scufundată a munților, s'a aşternut rămășițele unui lac de odinioară. Numai nisip, prundișuri groase, în care apele au tăiat văi adânci, adevărat labirint de prăpastii ponorite, ce nu se văd decât dacă treci pe lângă ele.

Fața pământului e un platou. Privindu-l de pe o înălțime, cum e dealul Chiciura de lângă Bălvăneşti, înşelăciunea te cuprinde. Cât vezi cu ochii ai înainte un neteziș destul de înalt ce se sprijină pe coasta munţilor Cernii. Spre el urci pe văile sălbatice, aspre. Satele rare stau mai mult la fața dealurilor, aproape de marginea platoului; casele sunt risipite, de bârne, cu rari pometuri în jur sau acățărate pe coastele repezi ale unei văi. Ca să se roage lui Dumnezeu, cei din Păuneşti scoboară viroage spre a ajunge la M-rea Topolnița; cei din Baloteşti dimpotrivă, urcă, Drumurile sunt aspre, cu suiș greu, bolovănos. Carele trase de doi bouleni numai piele și ciolane, scârțâie din încheieturi la urcuş; li se pun piedici la roți când vin la vale.

Condițiunile climaterice din păcate fac mizeria mai aspră decât în Munții Apuseni. Ploile cad cu spârcenie.

Vântul suflă într'una. Sunt părți care-ţi aduc aminte de Hammada din Sahara. Spulberând nisipul, rămân în relief bolovanii sau spinarea rocelor de dedesubt. Numai la începutul primăverii câmpurile sunt verzi. Incolo, sunt ca presărate cu cenușe, de nu poți deosebi din depărtare turmele de oi fumurii de câmpul de pe care nu ştii ce pot paşte. Apa de ploaie repede e suptă de nisipuri şi dusă la adânc, unde dă peste calcarurile crăpate ce o primeşte ca un burete şi nu-i dă drumul decât cine știe unde sub formă de izbuce ori pârâu gâlgâitor, chiar dela izvor.

De vin ploile repezi e și mai rău. Nasc puhoaie amenințătoare. Rod coastele de dealuri, măresc prăpas-tiile ușor săpate în prundișuri, rup ogoarele și se adună de vale, pustiitoare.

Topolnița e un râu drăguţ când e cuminte, în toiul verii. Te joci printre bolovanii ce i-a presărat în cale. Oile neavând sus ce paşte, se scoboară în albia lui și găsesc tufe de buruieni crescute la adăpostul pietrișului. E amarnic însă când se adună 'n el pâraiele ce curg năvalnic. Huruie bolovanii rostogoliți prin puterea valu-rilor iuțite, sgomoroase. Vai de vitele surprinse în drumu-i, când „Vine valea”, Lângă Tn.-Severin, aproape de locul unde se varsă în Dunăre, apele trec de tablia podului, iar nisipul cărat împotmoleşte drumurile de le face impracticabile.

Sărăcia e endemică, N'o poate scoate decât o grijă deosebită din partea conducătorilor. Pământurile aride, nisip şi pietriș, nu permit culturi îndestulătoare. Indârjita tradiție de a semăna numai porumb, face ca recolta chiar în anii buni să nu ajungă nici până la Crăciun. Pădurile rare de cer și gorun, cu trunchiuri piper-nicite, strâmbe, sunt singurul izvor de venituri, prin cărăușie. Nu e rar spre sfârșitul verii, să întâlneşti caravane întregi de care cu lemne , trase de doi boi și chiar vaci mărunte, pipernicite. Indărăt carul gol aduce cel mult un sac de mălai, un drob de sare, o căpățână două de varză. Zarzavaturile aice sunt lux, iar o ceapă ori un ardel e trufanda sus în satele fără apă, când jos la târg stau mormane de

putrezesc. Nici în căsuțele izolate din munţi nu mi-a fost dat să văd atâta nevoie. Chiar în casa unui preot, dintr'unul din sate, m'a încrâncenat sărăcia întâlnită în singura încăpere, bucătărie și odaie de odihnă.

Un asemenea sat e demn de vizitat, căci răscolește probleme care altfel din tihna birourilor nici nu sunt bănuite, nici nu pot fi rezolvate. E aproape de Tn. Severin, nici la 20 km. Ai lăsat în urmă orașul cu urmele romane, cu castrul dela Dobreta, cu piciorul podului lui Apollodor, cu electricitate și şantier naval.

Oricum, reprezintă pecetea civilizației apusene, pe lângă vechile semne ale originei noastre. De îndată însă ce apuci în sus pe valea Topolniței, dela Baloteşti, te trezeşti cu mii de ani în urmă, pe vremea neolitică. Valea se strâmtează; drumul e numai hopuri. Icneşti la fiecare pas. Treci pâraie, care, vara, abia țârâie. Când vin mânioase şi huruie prundişul rostogolit, aştepţi pe mal o oră-două, până ce le trece furia. Altfel rişti să te trezeşti cu trăsură cu tot în Topolnița.

Sărăcia își arată de îndată fața. Casele micuțe fără împrejmuiri, abia au câte un prun schilodit, de le umbreşte un colt.

Aşa e până la Baloteşti, sat cuprins între dealuri împădurite, vestit doar că în conacul lui s'a urzit drama dela curtea regală din Belgrad, iar de vreo câțiva ani a devenit proprietatea, prin danie, a Academiei Române.

De aici până la satul Pârlagele, drumul pe valea Neagonei e un chin; înţelegi de ce satul a rămas anchilozat, ca un tablou preistoric. Cu greu răzbești până la el pe un drum natural, dealungul apei cu toane. Când e mânioasă, isbește în mal cu bolovanii răscoliți, năruind drumul ca ghiulele. Mai ales în urma unor ploi mari, te miri cum poate să ajungă la larg chiar carul cu boi. Am făcut drumul mai mult pe jos decât în trăsură, cu roatele până 'n butuc în ștoalnele ce ascund gropile. De cum vin ploile de toamnă și până în sbicitura de primăvară, satul e deplin izolat.

Așezat într'o pâlnie de dealuri, nu-l vezi decât dacă ai ajuns la marginea lui. De jur-împrejur, unde nu s'au păstrat pădurile, pământul e numai răni, adânci, puhoaiele răscolind ușor ţărna roșie, plină de pietriș. Dealurile sfârticate, dinspre Bobaițe, aduc aminte de craterele rupte ale vulcanilor.

Ogoarele, ca nişte petece de pânză asvârlite la uscat pe locurile mai nedete, sunt mereu însetate, Niciodată nu dau atâta cât să sature populaţia. Imaşurile? Iarbă uscată mai peste tot timpul verii, adesea ponoare de nici caprele n'au ce rupe. Acesta este cadrul geografic, neprielnic, dușmănos.

In el s'a păstrat însă cuibul de oameni, în case presărate pe costișele dealurilor, cu uliți întortochiate numai bolovani răscoliți sau șghiaburi săpate de șuvoaiele de apă.

Te miri cum pot carele'să urce.

Intri în orice locuinţă. Tiparul e acelaș, al casei neolitice dela Ariușd lângă Braşov. Trebue să te îndoi când treci pragul, ca să nu-l simți pe cel de sus, în „frunce”. Dai în prima încăpere, cu vatra neridicată nici de o palmă dela pământul scorojit, ce formează podeaua lutuită.

Doar în loc de lespedea primitivă, câteva cărămizi pe care arde focul. Fumul la cel mai slab vânt, umple încăperea; coșul e larg, o pâlnie deasupra vetrei. De două lemne puse cruciș în golul coșului, atârnă lanţul, la capăt cu cârlig, pentru a ține ceaunul deasupra focului. Câteva cuie bătute în gura coșului, servesc pentru afumat carnea, spre a fi îndelung păstrată. Nicio laiță, niciun scaun în încăpere. Femeia stă cinchită în fața focului.

Păşeşti în odaia de alăturea. Nimic alta, decât un pat cu scânduri goale, în care dorm claie și grămadă părinți și copii. Paiele sunt scumpe, iar fânul așa de rar, în cât se cântărește cu aur, pentru vite. Poclăzi pe pat, drept acoperiș, se întâlnesc numai la cei mai cuprinși.

Mizeria e pretutindeni. O vezi cum rânjește din casa celor mai mulți. La toată casa, e măcar nevoia. Te miri cum și cu ce trăesc oamenii.

O bănicioară de „făsui”, un săcușor cu grâu și cât le va mai da popușoiul ars de secetă, reprezintă întrea-ga provizie de iarnă. Odată am vizitat satul pe zi senină și caldă. M'a isbit copiii goi puşcă, jucându-se în fața caselor. Credeam că e întâmplare. Vizitiul, care a copilărit în sat, îmi spune că e obiceiu la oamenii mai săraci.

Nu voi uita multă vreme, durerea, spaima și bucuria, ce urmară povestea vioaie a unei vădane, cum și-a găsit copila, ațipită lângă vatră, cu cameşa 'n flăcări; jumătatea dreaptă a corpului a rămas numai cicatrice.

— Ai dus-o la spital? o întreb, sub impresia povestirii.

Imi dădui repede seama cât de naiv am fost.

— Ce spital, domnule, Unde se vede pe la noi un doftor? M'a învățat o femeie să ung fata cu grăsime; Slava Domnului, am scăpat-o.

Oamenii aceștia trăesc în sine, prin sine adevărați eroi.

Căștigul principal e cărăușia. Cară lemne pe drumuri impracticabile. Se duc câţiva kilometri în sus, până spre Isverna de încarcă var; îl transportă alți 70–80 km. până la Darvari, aproape de Dunăre, făcând drum de câte două săptămâni. După atâta osteneală, se întorc cu o traistă de porumb, un drob de sare și câteva zarzavaturi.

Nimeni nu le vine într'ajutor pentru un traiu mai omenesc. Locul e bun pentru pomi, de altfel și întreaga regiune. O dovedesc cei câțiva meri, cireşi ori nuci crescuți ici și colo. O dovedește moșia Academiei dela Baloteşti, de unde venitul principal, în afară de pădure, vine din livezile de pruni plantați de vreo câțiva ani, pe lângă marile plantații de nuci cărora le merge de minune în clima aproape mediterană.

Dar... lăsat în plata Domnului, rămâne un sat părăsit, izolat, plin de sărăcie, deși cu oameni harnici, destoinici și răbdători până la la resignare.

Ca o protecție a lui Dumnezeu în sama căruia rămân toate aceste sate, aici pe înălțime de deal înalt se ridică locașul de rugă Topolnița, clădit în 1654.

Din coada satului Baloteşti în sus râul Topolnița devine aproape râu de munte, cu vale îngustă, cu valuri iuțite și gălăgioase, limpede, şulierând printre bolovani.

A rămas natura singură stăpână. Omul n'are loc pentru locuințe, de cât vreun colț mai neted. N'are loc, dar nu are nici pentru ce să se aşeze, decât ca să se lupte mereu cu sărăcia. De aceea ținutul a rămas ca pe vremea străbunilor. Mica moară din umbra celor doi arini e tot cea străveche, milenară. Morarul nu și-a schimbat nici firea, nici îmbrăcămintea nici obiceiul. Inspăimântat că a fost prins lucrând Duminica, încearcă să se desvinovățească.

–– Merge aşa de încet moara! S'a hodorogir. E bătrână; nu macină decât cu țârâita, iar omul de lângă mine nu vrea să aștepte. Stă pe capul meu să-i umplu mai repede traista cu făină.

Roata înverzită de bătrânețe, abia se învârtea, căci din Topolnița nu-i venea decât o şuviță de apă.

Moara, mica moară bătrână 'n vale; biserica albă, strălucitoare, sus pe umăr de piatră, dominând stâncile îngrămădite ca soclul unui monument. E atât de mişcător tabloul! În singurătatea naturii, pe malul apei cu valuri înălbite de spumă, omul, dela începutul credinței creştine, stă alăturea de mânăstirea înălțată prin tăria credinței lui Jupân Buligă, Jupân Lupul cu Jupânița Stanca. Depărtate vremuri, uitate vremuri, păstrate însă intacte, nici la 15 km. distanță de civilizația arătată prin electricitate și palat cultural.

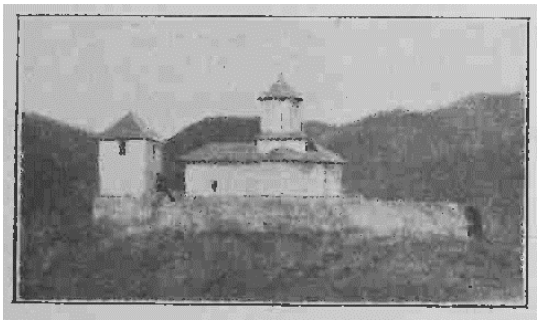

Fig. 100. Mănăstirea Topolnița.

Pe o cărăruie de munte, oprindu-te din loc în loc spre a te răcori cu vreo mură, încet-încet ajungi la mânăstirea singuratică, al cărei clopot însă chiamă pe credincioșii rezlețiți pe tăpșane muntoase. Duminica, în jurul ei e larmăt; lângă crucile dela morminte pâlpâie câte o lumânărică.

Măcar că mânăstirea e de pe timpul lul Matei, aproape de 300 ani, pictura dinlăuntru a rămas bine păs-tratâ. In bolta de deasupra altarului, Maica Domnului cată cu ochii atât de blânzi spre Iisus din brațe, încât revarsă în sufletele celor ce-o privesc bunătatea purificătoare. Sfinţii îmbrăcați în zale, stau de strajă. Abia li se distinge conturul, căci lumina străbate puțintică prin ferestruicile înguste dela capetele crucii din planul bisericii. Spre intrare, chipurile ctitorilor, cu giubea până 'n glesne și brâu la mijloc, arată adânca smerenie. Nici în ocnițele de afară nu s'au șters de tot picturile ca și cele dela intrare, lângă inscripția cu anul 1654.

Biserica e lăsată 'n sama Domnului. Singurul călugăr ce o păzea căta să fugă. Aşa de bine a fost reparat monumentul, încât apa de ploaie de pe acoperiș se scurgea pe zidul ce unea căsuţa călugărului de turn. Apa își făcuse drum prin zid și izvora în locuinţă; călugărul fu silit să stea într'o încăpere de sub clopotniţă.

Din fereastra turnului priveliștea se deschide deasupra viii Topolniței îngustă, tăiată 'n piatră, jghiab în care apa spumegă trăgând o dungă albă pe pat de prund. În susul apei, piatră și iar piatră, ori pădure de ste-jeriş. Rar un petec de prund roşu, cu câteva fire firave de porumb. Și totuşi mai în sus de biserică se află un pumn de case, mai încolo altul şi altul.

Mânăstirea Topolnița este ultima din şiragul mânăstirilor oltenești, bogate.

Mai spre Apus, au rămas numai ruinile din istorica Mânăstire Vodița, de mai din sus de Vârciorova, cea mai veche, ridicată către sfârșitul veacului al XIV-lea de către Vlaicu-Vodă „după îndemn dumnezeiesc, ascultând pe cinstitul între călugări Nicodim”, acelaş care a îndemnat la ridicarea M-rei Tismana și a Prislopului din Haţeg.

Mânăstirea destul de mare, de aproape 20 m., n'a avut însă prea lungă viață. N'a rămas din ea decât nişte pereți de bolovani abia cimentaţi, cu câteva rânduri de cărămizi, din care cel mult se poate urmări planul simplu al clădirii primitive.

Cea dintâi mânăstire de pe pământul românesc, a deschis șirul celorlalte,

începând cu Tismana, tot sub îndemnul lui Nicodim clădită.

Astfel dela Cozia pe Olt, până la Vodița, aproape de Dunăre, drumul dela poalele munților Olteniei, cuprinde popasuri de reculegere şi de amintiri străbune din toate veacurile.

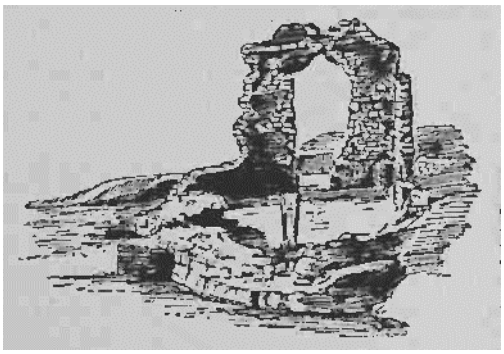

Fig. 101. Ce a rămas din Mânăstirea Vodița.

Dealurile Olteniei.

Craiova-Strehaia. – Balota. – Stârmina. – Darvari. – Cetate-Calafat.— Spre Craiova.

Intinsele dealuri oltenești, care aduc aminte în multe pe cele din Moldova, cu forme domoale împădu-rite, unde nu sunt ogoare, cu lumină blândă şi sate numeroase compacte, pline de hărnicie și dor de muncă, se pot urmări într'un scurt „Rundreise” dela Craiova, la Severin, de aici spre Dunăre, la Calafat și apoi îndărăt la Craiova.

Părăseşti orașul Banilor cu mari palate administrative și culturale, dar și cu mai însemnate, odinioară, bănci puternice. Biserica Sf. Dumitru, servind drept Mitropolie, se înalță măreață pe o prispă ridicată din malul Jiului. De pe treptele ei privirea alunecă pe larga luncă, cu zăvoaie dese de arini, peste care într'una se lasă scamă uşoară de ceață, ce dă tainä întinselor spații. Biserica Madona-Dudu, din nou restaurată, cu picturi proaspete, care strălucesc în lumină din plin, pătrunsă în spațiosul locaş, se ridică alăturea de cealalta.

Pe vreme de seară, când soarele ca jarul se lasă la orizont după perdeaua de arbori ce întovărășește Jiul, drumul către Filiași străbate ținut de belșug, cu semănături bogate și variate.

Fig. 102. Biserica Sf. Dumitru din Craiova.

La Filiaşi se întâlnesc cele trei mari râuri ale Olteniei: Motru, Gilortul, Jiul; e nod important de cale ferată.

De aici începe variația terenului: dealuri împădurite, cu viile dela Butoiești unde se află conacul de odihnă al filosofului Prof. C. Rădulescu-Motru.

Jos în luncă se îmbină câmpurile de semănături cu pâlcuri de păduri, cu satele compacte. Drumul mergând pe coasta dealului în lung, farmecul spațiurilor largi într'una te întovărăşeşte. Chiar când sus arşița verii aşterne galbenul istovirii, jos în luncă, verdele înviorării nu se șterge.

Aproape de vărsarea Motrului în Jiu, tot pe coastă de deal, cu codru împădurit, se ridică Mânăstirea Gura-Motrului cu însemnătatea ei istorică de dată mai recentă. Aici s'au baricadat boierii greci cu tot avutul lor, când Domnul Tudor din Vladimireşti îşi îndeamnă pândarii săi la scuturarea ţării de cei ce o secătuiau prin lăcomie. Dar tot aici odihnește de veci un iluminat al vremurilor trecute Eufrosin Poteca, filosof cuminte și înțelegător al nevoilor poporului. Drumul părăsește valea

Motrului la o nouă însemnare mânăstirească: Strehaia, în coasta orășelului în care s'au mai păstrat vechi case oltenești. Și la mânăstirea de care se leagă numele evlaviosului Matei Basarab, se ţine încă în picioare zidul de împrejmuire; turnul masiv dela intrare, cu turnul impunător al bisericii restaurată, dau de departe un aspect de cetățuie, pe spinare largă de deal. Din casele Domnitorului n'a mai rămas decât temeliile, ca şi din vechea biserică a Craioveştilor, înlocuită în veacul al XVII-lea de aceea zidită de Matei-Basarab, din care la rândul ei n'a mai rămas decât urme exterioa-re, prin restaurarea temeinică din veacul al XIX-lea. Se păstrează numai amintirile.

Drumul urcă spinarea trăgănată a dealurilor ce se tor înalță până la marginea Dunării. Pădurea acoperă locurile. La Balota, ca şi la Bârnova de lângă Iaşi, o clipă se deschide zarea asupra unei grandioase panorame.

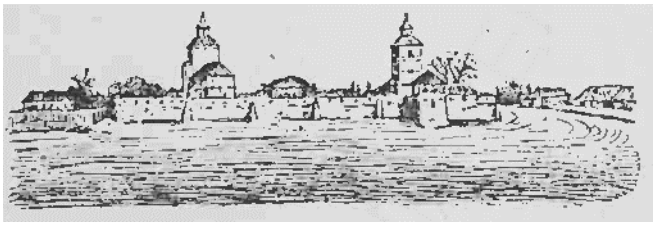

Fig. 103. Strehaia.

Dela Bârnova când ajungi în zori de zi, îţi face impresia că te afli lângă un golf de mare. Apa ar fi ceața rămasă între înaltele dealuri dela Mogoşești şi Repedea. In fund e nemărginitul mării. Când vii spre seară, cerul e contopit cu pământul. Pe fundul închipuitei ape se oglindesc stelele cerului, născând constelațiuni din becurile orașului luminat. Dincoace la Balota, aceeaşi nemărginire, dar mai variată. Balcanii și Carpații își dau mâna, făcând lanț. Fluviul lenevit se încovoaie, pare că se odihneşte locului; e șir de lacuri. Pe deasupra aceeași ceață străvezie Dunărea dă aicea pecetia grandiosului.

S'a isprăvit. Tot farmecul a durat o clipă. Drumul scoboară în șerpuiri strânse, coasta mai povârnită a dealului spre Dunăre. Făcându-l cu trenul, te înfioară nu atât iuțeala, sforţările mașinei de a frâna, zăngănitul vagoanelor care se ating, cât despicăturile ponoarelor adânci, răni vii în deal, guri de fiară, gata să te înghită. Nu mai bagi în seamă la căsuțele izolate risipite pe câte un colţ mai plan, nici la perspectiva din spre vale. Ajuns teafăr în gara Simieni, îţi faci cruce că ai scăpat.

Șoseaua scoboară tot numai în șerpuiri, ca şi drumul de fer; încolăcirile sunt mai dese, mai bruște. Tot băgare de seamă se cere.

–– Suflă vânt rău, să ne înapoiem, mă trezeşte tovarășul din uitarea de sine în care te afundă uneori desfăşurarea măreață a naturii, aşa cum în tihnă o admiram pe vârful Balotei.

Cat spre vale. Sălbăticia râpilor gălbui, printre care sunt presărate casele din Balota, e contrastul dintre vis și realitate. In toată goliciunea lor de răni proaspete, mereu adâncite de șuvoaie, dau glas tânguitor locu-rilor. Câtă neglijență și nepăsare, dar mai ales câtă iroseală de pământ! Dacă într'o primăvară, un primar înţelegător al puterii omeneşti, ar face o clacă de însămânțare a râpilor, într'o scurtă viață de om coasta Balotei n'ar mai avea aspectul hidos al unui cerşetor cu picioarele pline de lepră sângerândă. Puhoaiele ar amuți, iar suferinţele locuitorilor, martiri ai neștiinței şi nesocotinței lor, ar fi îmblânzite.

— Nu vreau să mă întorc pe același drum, am spus prietenului.

–– Să apucăm atunci prin Bistrița, măcar că drumul e cam rău.

Și astfel am ajuns să descopăr, un modest cuib de idealism ce nu-l întâlneşti prea des.

Drumul în adevăr e rău, cu hopuri și creste ascuţite de noroi uscat. Noroc că nu le prea simți osteneala. Se îngrijesc pentru aceasta privighetorile. În lungul drumului e un concert de te-ai opri la tot pasul. Huceagurile răsună, în liniștea asfinţitului, de îngânările trilurilor atât de variate ale cântăreţelor primăverii. Vedeai în același timp câtă valoare are pădurea. O aruncătură de băț ne desparte de Balota. Dincolo, din arbori n'au rămas. nici cioturile; furia puhoaielor s'a întețit. Dincoace, pădurea cruțată, e numai cântec de privighetori, iar costişele sănătoase. Dumnezeu bate prin păcatele oamenilor.

— In Bistriţa vei vizita o tipografie, mă vestește tovarășul meu.

Fu minunea trăită. Ştiam de mult că la Bistrița-Mehedinţi apare unul din puținele ziare scrise pentru săteni: Izvorașul.

Mă prindea mirarea ori de câte ori îl primeam, dar... mă gândiam și la Vestitorul Satelor din Boroaia. O mână de inimoşi scot gazeta cu trudă, tipărind-o la Fălticeni. Aşa îmi închipiuam că se întâmplă și cu Izvorașul, căci mărturisesc că nu ştiam unde se găseşte satul Bistrița.

Și iată cum am ajuns ca în seara de Sf. Gheorghe să mă opresc în fața unui loc sfânt: nu numai pentru că strălucea crucea pe turnul bisericii; dar și prin fapta demnă de știut ce se săvârşeşte. In aceeași împrej-muire se cuprind locașul de rugă alăturea cu cel de luminare, dar și modest locaș de muncă pentru binele lumii.

Nu poate fi o mai ideală îmbinare între grija sufletului și pregătirea omenescului în viață, decât ceea ce se vede la Bistrița. In fund e o școală, curată, luminoasă, chemătoare. Într'o parte e biserica spațioasă, cu turnuri înalte. Jos mai spre stradă, într'o mică încăpere, e biblioteca satului, cercetată. Intre şcoală şi biserică, pe un prag mai înălțat, e locuința preotului-învățător.

Neîncăpătoare în aparență dar cât de multe adăpostește. Între odăile de locuit, e o sală ceva mai spațioa-să, aiurea desigur folosită ca sală de primire. În ea e așezată maşina de tipar și trei dulapuri cu litere. E tipo-grafia din Bistriţa, cu un lucrător şi doi ucenici. In ea se tipărește: „Izvorașul”, revistă de folclor și muzică populară, dar și „Opaițul satelor”, pe lângă numeroase broșuri pentru luminarea mulțimii, ori alte ziare, ale unor societăţi culturale din Tn.-Severin.

Nu-mi venea să cred ochilor. Ca și Toma necredinciosul, am pus mâna pe mașina de tipar, pe corpul de zaț.

Cât de adevărată e vorba că omul sfințește locul! Sufletul întregii activități e preotul-învățător G. Dumi-trescu-Bistrița. Sprijin și înţelegere a găsit până și la fetița sa de 8 ani, care încă de mult ajută la lipirea mărcilor pe adrese.

Priveam cu admirație la fața uscățivă în care străluceau ochii vioi.

Sub aparența debilă se ascundea o energie rară. Prin apropiere îmi apăru tabloul văzut de sus de pe vârful dealului: apa liniștită la faţă, dar care a despicat munții. Cât de mult face însufleţirea şi voința pentru îndeplinirea unui gând bun! Se sbate în greutățile vieţii de țară; nu numai că le învinge, dar ajunge să săvârşească fapte de adevărat eroism.

Inaintea mea aveam niște oameni întregi, echilibrați, cu hotărâre. Aceasta se vedea și din gospodărirea de lângă casă, dar mai ales din grădinița cu flăcările stânjâneilor şi a zarnacadelelor, ce pâlpâiau, metodic orânduite în spațiul dintre

biserică și școală.

Când am păşit pragul portiței, privind îndărăt la cetățuia luminii, a muncii și a rugii, mi-am, plecat capul cu smerenie. Lângă mine se afla un apostol adevărat, care nu așteaptă din afară răsplata, ci săvârşeşte fapta dintr'un nesecat îndemn lăuntric.

După un scurt popas la Tn.-Severin, ca să ajungi în Sudul județului Mehedinți, trebue să treci un alt prag de dealuri ce ţine o bucată în lungul Dunării. După ploi mari, după viitura Dunării, drumul e numai dune. Se înfundă roata până 'n butuc în nisip. Și doar e drum bătut. E singura arteră de cărăușie dinspre bogățiile sudice ale județului. Nu se mai isprăvesc caravanele de căruțe bine încheiate, încărcate şi la dus și la întors. E purgatoriul, căci în drum se ascund priveliști încântătoare.

Era în toiul verii când am făcut primul drum pe aici. O zi senină, după altele cu ploi.

Natura strălucea în toată măreția podoabei sale, depline, din vremea zămislirii. Mă bucuram, la gândul că voi călători numai prin frumusețea câmpurilor sclipitoare. Nu mă aşteptam la niciun peisaj altul decât al valurilor largi, ondulări ce se pierd în zarea întinsă, încinsă cu brău de ceață străvezie.

Pământul țării este însă atît de variat, încât surprizele nu sunt rare. Apar colțuri de o pasionantă atracție, tocmai de unde nu te-al aştepta.

Până la Hinova drumul e tot pe malul Dunării, care la Ostrovul Corbului, face un cot îngust, de ai crede că-i pare rău după munții străbătuți, dorind să se intoarcă îndărăt spre ei. Sălciile îi umbresc apa aproape fără valuri, liniştea urmată după vâltoarea dela Porţile de Fier. Nici n'o mai cunoşti. Acolo era numai solzi sburliţi; aici e o dungă lină, ce se desface în două brațe, ca să înconjure Ostrovul de nisip, interesant prin urmele unor lumi apuse, a căror rămășiți sunt păstrate în Muzeul dela internatul liceului din Tn. Severin.

Drumul urcă; pădurea prinde a-l umbri. Stropii de ploaie aninați de vârtul frunzelor lucii de stejari, par broboane de pietre scumpe. O troiță aplecată lângă un șipot, înseamnă popasul binecuvântat al cărăușilor.

Umbra te cuprinde tot mai mult, iar fluviul din vale nu se mai vede decât printre rariști, ghirlandă de lacuri, cu pâlpâituri slabe din lumina resfrântă pe fața apei. Peste cununa arborilor prind a se iți capete de munți.

Pe vârful dealului Stârmina-Mare, popasul este inevitabil. Nu poți să nu te opreşti, oricât de indiferent ai fi la frumusețile naturii. Dintr'odată, la o curățitură de pădure pare că anume făcută, se desvăluie unul din tablourile cele mai ademenitoare, din câte se pot vedea în țară. Sau poate faptul că nu m'așteptam la el, în drumul pe care-l credeam mereu deschis, m'a impresionat atât de mult. Înspre Apus se înălța în șiraguri tot mai ridicate, țâțâna dintre Balcani și Carpați, una dela obârșia Cernii până departe, dincolo de munții Miroci în Serbia. Dunărea pare că nici n'ar exista. Doar ieșirea ei la Vârciorova, este însemnată printr'un şghiab, în forma literei U, crestat în zidul de piatră. Munţii domină, desemnând pe marginea cerului, o linie de profil cu foarte puține svâcnituri. Ca o prispă latâ, în lungul lor se întinde platoul Mehedinţilor, cu sărăcia satelor ascunse în văi înguste, iar mai în față se așternd dealurile pe coasta cărora vii întinse și îngrijite stau una lângă alta.

Peste orizontul larg se revarsă lumina bogată a soarelui.

Dar îndată ce părăsești punctul culminant, cortina se lasă; munți și apă dispar. Natura îşi schimbă haina. In locul asprei încruntări a munților, îţi surâd plaiuri întinse, numai aur și pietre scumpe.

–– Să vii primăvara pe aici, îmi spune tovarăşul de drum, când treceam pe lângă pădurea dela Rogova.

Ameţit de mirosul de lăcrămioare nu te înduri să înaintezi. Lăcrămioare ca în mediul acesta, atât de multe, nicăieri nu mai întâlneşti. D'apoi privighetorile? Pare că anume și-au dat toate întâlnire în pădurea ca ninsă de flori. Spre seară, uiţi că eşti pe pământ. Mirosul te adoarme; cântecul privighetorilor te leagănă. Și dacă se întâmplă ca luna plină să țese în văzduh firele ei argintii, pământul îţi fuge de sub tine. E atâta farmec, în natură, de pare că te aștepți să auzi și corul îngerilor sau să asiști la hora zânelor, ca în poveşti.

Belșugul pământului te amețește. Spre toamnă mormanele de pepeni verzi la marginea drumului, când urcușul dela Rogova încetinește mersul carelor, sunt semnele dărniciei pământului. Satele sunt dese, în multe se mai înalță conacul boeresc de odinioară, locuit încă și după împroprietărire, mai adesea decât în Moldova, căci din miile de hectare, au mai rămas proprietarilor câteva sute.

Fig. 104. Belşugul Câmpului.

Un mic ocol dela drumul mare, dar pe o șosea laterală bine asternută, ca un bulevard cu arbori plantați și îngrijiţi, te duc la o interesantă experiență socială, înainte de a se ști ce sunt căminurile culturale. E opera omului de energică hărnicie, de perseverentă voință, care a fost profesorul Th. Costescu, de urmele căruia ca prefect al județului, bun gospodar și însuflețit animator și azi se vorbeşte. Prin tenacitatea lui de a împlini un ideal scump, orașul Tn.-Severin e împodobit cu mândru palat cultural, teatru, bibliotecă, muzeu. Pe moșioara lui dela Vânjuleţ a încercat o experiență. I-am urmărit şi ajutat pașii dintr'un început. A clădit școli, dispensar, baie pentru săteni. A înființat îndeosebi o şcoală de meserii, ca să abată pe copiii satului dela alte îndeletniciri. A avut multe de suferit. A cunoscut drumul calvarului. A fost neînțeles, bănuit de săteni. A avut piedici chiar dela acei în care își pusese încrederea să-i vie în ajutor. A voit și a biruit însă.

Largi cotituri ale drumului te poartă prin sate mari, gospodăroase, unde se simte că lipsa nu e în case. Valurile grâului în pârgă, mereu îţi alintă privirea.

Și astfel ajung la Darvari, mare moşie pe vremuri, donată o parte din ea, Academiei Române. O moșie ideală, cu teren ca 'n palmă; spiritul vechiu de lucru, altoit cu noua orânduire de gospodărie modernă, o face de dat ca exemplu.

Când am intrat în satul Darvari, departe de drumul de fer, ca și de schelele dela Dunăre, o oază în imen-sitatea spațiului numai ogoare, am fost ca trezit dintr'un vis plăcut.

Către seară mă găseam la conacul moșiei, un mic conglomerat de lucrători adunați din toate colțurile ţării: din Bihoria, dinspre Arad, din Basarabia, în mijlocul parcelelor regulate de semănături, mai la o parte de sat, pe pământul neted ca în palmă. Privind de jur-împrejur peisajul care se pregătea pentru odihna de noapte, către miazăzi apar din nou vârfuri de munți. Nu mai e creasta aproape uniformă de azi dimineață, Un masiv mai răsărit, cu profilul ca un capăt de triunghiu lipit pe cerul întrandafirat, se înălța peste coama arborilor ce trăgeau dungă la marginea orizontului. Semăna cu silueta Negoiului văzută de pe zidurile ruinate din preajma mânăstirii dela Curtea de Argeș. După poziția lui geografică nu putea să fie decât nodul mai înalt din Balcanii centrali. Depresiunea getică, a Olteniei, apărea astfel în toată evidența. Zid de munţi către Nord, văzut de pe Dealul Stârmina: zid de munţi către Sud. La mijloc pământul lăsat, fundul lacului de odi-nioară, de pe urma căruia au rămas nisipurile ce alcătuesc dealurile vălurate, acoperite cu haina schimbătoare a ogoarelor. Nicăeri nu e monotonie pe pământul țării noastre. Unde credeai să întâlneşti nemărginitul spațiu al câmpurilor joase, privirea se odihneşte pe ziduri de munte.

Dar încântarea frumuseţilor naturii se schimbă în mohorîtă dispoziție, când soarele nu mai are putere de a usca drumurile. Aici îţi dai seamă mai bine de deprecierea bogăției naturale prin acel lasă-mă-să-te las nu numai a săteanului, dar și a celor dela care se cere orânduită gospodărie obștească.

Primăvara și toamna, când ploile desfundă drumurile, stai prizonier cu toate bogățiile ce nu le poți valo-rifica. Ca să vin dela Cetatea pe o asemenea vreme, după ploi putrede, a fost nevoe să se înjuge boii la trăsură, căci caii nu puteau înota în hlelul ce ținea roțile 'n loc. Își închipuie oricine că chiar în timpurile normale, produsul câmpurilor așteaptă în hambare, până ce bunului Dumnezeu i se face milă de proprietari.

Bogăția e depreciată; munca devalorizată, iar agricultorului îi trebue o doză de răbdare ca să treacă amărăciunea lămurită.

Cetatea, portul obişnuit al locului, e prea puțin deosebit. Orăşelul e sus, şir de dugheni în lungul unei străzi. Portul e jos, cu clădiri noui, strălucitoare, magazine încăpătoare, de și în anii din urmă mai mult pustii.

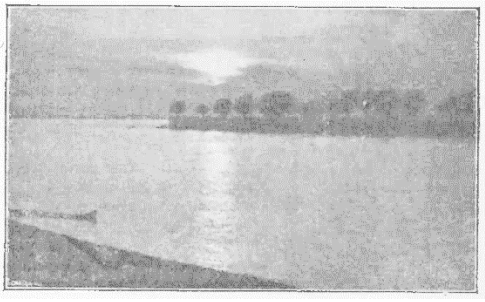

Fig. 105. Dunărea la Cetate.

Inainte de intrarea în orăşel, un sălaș țigănesc învie o clipă tablou exotic. Corturi mari, au la intrare o parte din înveliş întinsă pe doi pari. E cerdacul caselor așezate.

Larmătul copiilor, cu câte o sdreanță de cămașe pe ei, de-i lasă mai mult goi, bogatele salbe pe două-trei rânduri la gâtul țigăncilor, pletele ondulate negre ca pana corbului ale bărbaților bine făcuţi, împlinesc tabloul orientului depărtat. Au în

ei o impunătoare înfățișare, cu privirea ca de vultur, pătrunzătoare. Nu cerșesc, ci muncesc. Căldări de aramă le arată meșteșugul. Sunt asemenea cârdurilor de mătasari exotici, ce se lasă într'o bună zi în grădina acoperită cu zăpadă, spre a o curăți de boabele roșii ale scoruşului. Cum au apărut, gălăgioase, cu penele frumos colorate, așa au dispărut a doua zi, mutându-se în alte grădini, până 'n primăvară, când se trag la locul lor obişnuit.

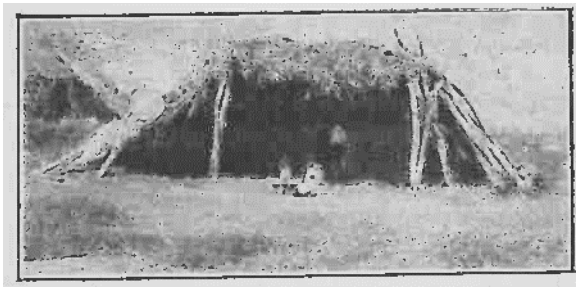

Fig. 106. Coliba țiganilor sedentari. (Foto I. Simionescu).

Dealungul Dunării, între Cetate şi Calafat tot sate mari, printre care un nume s'a răspândit în ultimii ani: Maglavitul, cu izbucnirea într'o bună dimineață a minunii, în care repede s'a crezut, chemând lume de pe lume din toate părțile ţării. Apoi totul revine la liniştea mai de demult, rămânând locul cel mult ca un centru de pelerinaj, în jurul căruia se desvoltă un cuib economic.

Intrarea ‘n Calafat se face pe o șosea bine întreținută. Ca printre zăbrele, trunchiurile de arbori plantați de o parte și alta, se zărește malul bulgăresc al Dunării, ori ceața șesului românesc. Intre ele străluce câte un ochiu sclipitor din apa Dunării, cu genele sălciilor ce-i țin umbra.

Orăşelul era mai bine îngrijit decât altele. Arşiţa verii e domolită de bogatele plantații de salcâmi. Aici se vede prețuirea acestui arbore, cu atâtea însușiri de folos pentru om.

E dela noi unul din puținele oraşe cu structură americană, străzi largi ce se întretaie perpendicular unele pe altele. Perspectiva de pe unele dă tablouri atractive. De sub arcadele unei fântâni, monumentală pentru micul oraş, strada largă deschide vedere spre Vidinul cu veche poveste și pentru noi, când Pașa cu șapte tuiuri era atotputernic. Stau față 'n față două lumi despărțite de apa largă a Dunării. Dincolo geamiile aproape alipite de catedrală, străzi înguste, întortochiate, case cu obloane la ferestre, reprezintă trecutul, de unde sburară cele dintâiu ghiulele care vestiră desrobirea noastră.

Dincoace străzile regulate dau orașului un tipar modern. Dincolo un conservatorism fără pretenție de grabnică prefacere, dincoace o năzuință spre repede sbor către schimbare radical. Orașul poartă pecetea belșugului, din păcate cel de odinioară. Spre el se scurgea rodnicia câmpului din jur; numai de aici bogații săteni își cumpărau tot ce le trebuia. De atunci, ca și palatele somptuoase din Veneția, datează bunăoară o casă cu lei sculptați de straje, cu stâlpi de marmoră în interior. Nu mai ştiau oamenii ce să facă cu banii. De atunci bătrânii cuminţi au construit localuri de şcoli încăpătoare, primăria cu turn de veghe, au ridicat statuia umbrită de salcâmi pe dâmbul unde Principele Carol a rostit: „Aceasta-i muzica ce-mi place mie".

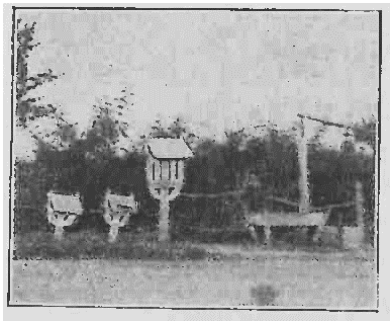

Fig. 107. Troiţe din Mehedinţi. (Foto I. Simionescu).

Din păcate urcușul are și scoboriș. Pe strada odată forfotă, comercială, stau lipite pe geamuri multe afișe: „De închiriat”, iar în jurul bazinului cu apă, din curtea casei cu leii la poartă, s'a îngrămădit dudăul. Pe străzi pășesc stafii, în locul celor grăbiți să încheie transacții. Vremurile iute s'au schimbat. In ceasul când în frumoasa catedrală se îndeamnă credincioşii spre rugă, ca vremurile bune să se întoarcă, tinerii studioși sunt în vacanță; cu părul lins și luciu pe cap, cu pantalonii largi la poale de măturau praful străzii, se pregă-teau să petreacă. Erau îndemnați de fanfara militară căreia îi era îngăduit să cânte jazzuri, în vreme ce preotul în biserica de alături ridica potirul cu sfintele daruri, anunțând chinul Mântuitorului: „Veniți, gustați, acesta e trupul meu, carele pentru voi şi pentru iertarea păcatelor voastre s'a jertfit."

Drumul îndărăt spre Craiova, trece pe lângă satele cele mai populate din țară. Multe orășele din Moldova n'au numărul de locuitori ai satului Băileşti, devenit târg nu prin decret, ci prin evoluţie firească. O parte din sărăcirea Calafatului se datorește și acestei îndreptări a marilor sate către activitatea comercială. Casele nu se văd din desișul arborilor plantați. Satele par oaze de verdeață, din distanță în distanţă, dealungul liniei de drum de fer, de şi nisipul chiar sburător se întinde pe mari regiuni. Unele sunt fixate, ca la Calafat, cu plantații de salcâmi. Altele rămân ca goluri înconjurate de mari sate: Ciuperceni, Poiana-Mare de o parte, Băileşti Afumați, de alta. Terenul nisipos din ce în ce este mai stăpânit. Intinse păduri de salcâmi îl țintuesc locului; soarele dă putință să crească vii întinse, iar plopii ce par mai înalți în imensitatea spațiului se înalță ca niște semnale în jurul bisericilor, ca să arate, ca 'n Torontal, locul satelor.

Valea Desmățuiului, dă prilej altor îngrămădiri de sate. Apa e atracția, e condiția de viață. Intre el și Jiu se întind pădurile de vii dela Segarcea, exemplu de exploatare sistematică. Crama cu două turnuri, cu gard de pini, pare un castel domenial.

Lunca vastă a Jiului începe să se simtă. Pădurile prind a se înteţi, de salcâmi, dar și de stejari, bătrâni. Dealurile se înalță, iar de pe coasta lor, înviorătoarea luncă a Jiului pare un câmp verde. Stepa însă tot se mai menţine, arătată prin oțetari înalți, cu frunzele lor mari cu pământufurile vișinii ale fructelor îngrămădite pe un ram lung, ce le dă, mai ales în amurg, când purpuriul mai tiveşte cerul la orizont, stranii înfățișeri de palmieri.

Așa ajungi îndărăt de unde ai plecat, în Craiova Banilor olteni.

De la Brașov la Blaj.

Brașov. – Racoș. – Cohalm. – Sighișoara. – Mediaş. – Blaj.

Ceea ce face din Brașov, unde s'a aprins prima candelă a tiparului românesc prin Coresi, și un centru turistic, căutat, nu sunt numai Bucegii, ci îmbinarea, într'un spațiu restrâns, a muntelui impunător, cu dealuri încântătoare și câmpia netedă ca 'n palmă.

De pe Tâmpa, priveliștea e unică/ E atâta variație de forme, de aşezări omeneşti, de colori, încât nu te înduri să te scobori prea repede de pe ea.

De cum ieşi din şvițerana vale a Timișului, mereu verde până ce o acoperă omătul, înainte de a intra în labirintul clădirilor oraşului, privirea îţi e atrasă de peisajul luminos al celor Șapte-sate înșirate unul lângă altul pe valul de coline dela poalele zidului de munte. Casele albe în jurul bisericii ridicată în vederea tuturo-ra te atrag; te chiamă spre ele nu numai farmecul așezării lor, dar şi biruința energiei româneşti a Mocanilor. E o zonă de luptă românească. Sașii au cuprins șesul mănos; ciangăii au împins pe Români tot mai spre Munte. Mocanilor, cum li se zice Românilor din partea locului, le-au rămas plaiurile cu pășuni. De acolo energia lor ancestrală s'a revărsat peste munți. Au devenit pentru Vechiul Regat regeneratori ecanomici. Ce au săvârşit urmașii oierilor din Săcele în Bărăgan e o dovadă de puterea lor de muncă, de inițiativă și persistență. In schimb însă au rămas case pustii în cele Șapte-sate. Descendenții celor trecuți peste munți nu s'au mai întors la vatra părintească.

In afara dealurilor e șesul întins din Țara Bârsei, cu multe sate săsești, monotone prin orânduirea caselor ca un zid în lungul străzilor late. In Preajmăr, din mijlocul clădirilor se înalță turnurile masive ale bisericii-cetăți, împrejmuită cu zid gros de 4 m. şi înalt încă de 10 m. dealungul căruia numeroase scări duc la peste 200 de chilii, azi folosite drept magazine de grâne. La fel în Hărman, cu mai multe turnuri. De pe Piatra-Mare priveşti şesul întins ca ‘n palmă. Despărţiturile dintre lanuri desemnează un mozaic de sămănături; drumurile drepte sunt șușinițe de pânză întinse la uscat; şinele de drum de fier trag linii strălucitoare dintre stații. Nicăeri în țară nu te poți bucura de o mai largă perspectivă asupra cununei de munți de forme diferite ca din acest şes. Cum schimbi locul de observare se schimbă și unghiul perspectivelor, de trebue într'una să te orientezi, dar cu atât mai mult să poposești, căci măşti nouă se arată privirei.

Mai vine aici și alt element atractiv: oamenii, cu munca şi priceperea lor. Satele sunt dese, pământul puțin, și nu tocmai roditor. Fiecare colțișor însă e muncit până la istovire ca să dea cât poate mai mult. Niciun petec nu e pârloagă. Spre Bod, e un mic ochiu din câmpurile olandeze. Prisosul de apă din revărsările Oltului este atras în canale adânci, încât ogoarele repede se sbicesc. Producția e mărită; cultura selecționată, Aici se cultivă mai intens minta, din care se scoate esența atât de prețioasă.

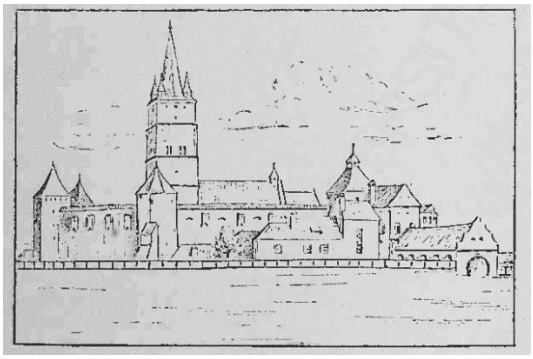

Fig. 108. Biserica din Hărman.

Dela Bod, cu instalațiunile moderne ale puternicului centru radiofonic, apucând spre Vâlcele, cu ape minerale vestite, se vede un cuib de case, îngrămădite în jurul bisericii de pe un dâmb, într'un cot de vâlcea, cu coastele înverzite.

E Ariuşdul, vestita stație neolitică de unde s'au scos din uitarea țărnei instrumente lustruite ori vase de frumusețea celor dela Cucuteni (Iași). S'a putut însă reconstitui și locuința oamenilor străvechi, în acelaș chip clădite din nuiele împletite, bătute cu lut, cu puține încăperi ca și majoritatea caselor de dealuri de azi.

Ținutul este însemnat şi dim punct de vedere climateric. Aici se coboară temperatura, de dă caracterul unui pol al frigului la noi. Media lunii lanuarie în 1932 a fost de -11 gr. pe când pe Bucegi de -6,5 grade.

Crivățul suflă aici mai tăios, căci vine ca un curent de aer aspru din strânsura munţilor.

Localnicii îl numesc „Nămira”, după muntele din Carpații moldoveneşti pe lângă care se strecoară.

In dreptul Bodului, la apus de Olt se află satul Codlea, cu casele dela margine ridicate pe coasta dealu-rilor ce se prelungesc din Munții Perșani, în spate cu muntele în formă de căpățână de zahăr, barometrul locului.

„Când norii se țin ca o căciulă pe vârful lui, se face vreme bună; dacă se lasă pe la mijloc ca un guler, vremea va fi așa și așa”. Satul Codlea, e tipică așezare săsească, puternică, populată, de și nu lipsesc din el Românii.

Satele săsești au o arhitectură cu totul specială. Le recunoşti imediat cum le străbaţi, fie că sunt așezate între Târnave, în Bugeacul basarabean ori în Dobrogea.

Casele, cu acoperiş de țiglă, stau perpendicular pe lungul străzii late. Casă de casă e legată printr'un zid înalt, cu poartă masivă, largă, ca să poată trece carul încărcat cu fân. Când priveşti un asemenea sat de pe o ridicătură, îţi apare o jucărie de cutii de chibrituri, regulat așezate, paralele între ele. Curtea însăși e închisă în fund cu șura, uneori mai mare decât casa, la mijloc cu o poartă de trecut în grădină. Curte și grădină sunt împrejmuite la rândul lor cu zid. Fiecare gospodărie e o cetățuie.

De aceea satele săsești par monotone. Codlea, vizitată într'o zi de toamnă, avea aerul că e pustie. Două străzi largi, paralele cu şoseaua națională, îl străbat în lung. Excepțional de alte sate săsești, niciun arbore nu umbrește strada. De o parte și alta se întinde zidul caselor cu ferestrele oblonite, cu porțile ferecate. Dacă n'ar fi fost câțiva lucrători, cari reparau niște canale din mijlocul străzii, ai fi crezut că satul e părăsit.

Mişcarea e ascunsă îndărătul zidurilor. Arborii lipsesc de pe străzi; în schimb

crengile pomilor încărcaţi cu mere aurii se ridică mai sus de zidul împrejmuitor. Viața e în unison cu firea acestui neam tăcut, muncitor, ordonat în toate. Treburile gospodăriei merg aproape mecanic. Istoricește se explică și zidurile ca și obloanele.

Privilegiați în toate timpurile, buna stare trebuia tăinuită și apărată. Biserica și aici serveşte drept locaș de rugă, dar a servit și oploș de apărare. Pe dinlăuntrul zidurilor, ca și la Preajmăr, chilii aşezate pe două rânduri, servesc unele la depozitarea bucatelor. Pietrele din zid prind a se nărui, iar porțile chiliilor au putrezit. Siguranța vieții le-a făcut de prisos. Rămâne în picioare clădirea bisericii, mohorită, veche, dar impună-toare ca și turnul de veghe, mai la o parte. In jurul altarului nu lipsesc teii, care-l umbresc, împrăștiind tămâia florilor lor, veşnicia naturii faţă de opera trecătoare a omului.

Piaţa e de târgușor. În jurul ei clădirile sunt cu două rânduri, cu ferestre mari, luminoase. Există farmacie, o bancă, dugheni, hotel şi restaurant. In zilele de târg aci e pulsația vieții.

Vara însă satul e animat. Vin vilegiaturiști, căci casele sunt curate, iar de-ale traiului se găseşte din belşug. Atrage și umbra brădetului, care începe de îndată ce terenul se învălurează.

Spiritul de întreprindere caracteristic locuitorilor, i-a dat însă unele particularităţi, ce merită a fi ştiute.

Codlea este unul din centrele cele mai importante, unde cultura florilor se face metodic ştiinţific, și în stil mare.

Strălucesc acoperișurile serelor sistematice, lângă care se înalță hornul ca de fabrică al cuptoarelor care le încălzesc. Ultime flori de trandafiri asvârl picături de rubin pe suprafeţele întinse cultivate, iar crisante-mele, acoperite cu rogojini peste noapte, prind a-şi desfășura florile lor cu petale încrețite; fel și chipuri colorate. Dar Codlea mai cuprindea o atracție, unică în țară. Aici se afla o importantă crescătorie de vulpi argintii, a căror blană atât de prețioasă oricând are cătare.

E atât de întinsă și atât de variată țara noastră! Orezul se cultivă în Banat şi Bărăgan. Intr'o iarnă, am mâncat migdale din grădina unui prieten dela Tn.-Severin. Castanii cresc sălbatici pela Tismana dar și Baia-Mare; îngrijiţi, ar putea da roade mai îmbelșugate și mai nobile. Pela Porțile de Fier, cu o mică sforțare, cultura florilor meridionale, n'ar fi o imposibilitate. In Muntenia, bumbacul, e pe fiecare an tot mai cultivat. La Codlea, pot creşte vulpi argintii. Atâtea izvoare de producțiuni, altele decât cele obişnuite, pot da înlesniri muncii locale.

Munca e totul în viața popoarelor.

Drumul se ține de apa Oltului până la Racoş, cu malul format din prisme de basalt.

După ce străbaţi munţii, iar Oltul apucă în „Țara” lui, trenul folosește valea largă a Homorodului, printre ogoare şi fânețe, cu ciritei pe coasta dealurilor, rămaşi de pe urma pădurilor dese.

Te atrage silueta cetății dela Cohalm viziune din alte timpuri.

Pe un astupuş de basalt, stânci negre, se înalță ruinele unei vechi cetăți, sau mai de grabă a unui castel medieval, cum sunt acele descrise în romanele lui Walter Scott. Trei rânduri de ziduri o înconjură, cu bastioane și turnuri în mare parte ruinate. Stânci și ziduri sunt ca dintr'o bucată în partea nordică și apuseană, de crezi că sunt una, mai ales că şi zidurile au devenit negre ca și stânca. Nu e o

cetate, ci trei, una ‘n alta; zidurile ultimei au rămas intacte. Jos, spre poalele stâncii, se întind căsuțele orășelului, înecat în bogată vegetație de arbori, urcați până la rândul din afară al cetății, veche, înălțată înainte de veacul al XIV-lea, drept apărare împotriva valurilor de năvăliri şi aproape de necuprins. Din căsuţa izolată așezată drept în vârf, priveliștea se întinde din zidul Carpaților făgărăşani peste întinsul dealurilor târnăvene, numai păduri. E un colț atractiv, care îmbină în el amintirea vremurlilor tulburi de odinioară, cu farmecul peisajului blând al dealurilor din jur. După ce străbați lungul tunel ce te transportă din Valea Oltului în a Târnavei, începe altă înfățișare. Te afli în ținutul dealurilor dintre Târnava, inima cetății cu care N. Bălcescu a asemănat Transilvania. E regiunea de amestec etnic, unde pe fondul primitiv românesc, s'au infiltrat atât Saşii cât şi Ungurii. Pe valea Târnavei-Mari, nu rar întâlneşti alternanțe de sate ungurești printre cele româneşti, colonizări silite a celor care caută să pătrundă pe văile fertile.

Regiunea însă e bogată și în sate săsești, ascunse prin toate văile, principale şi secundare. E ţinutul bise-ricilor întărite. De cum ai intrat pe valea Homorodului, biserica masivă din satul cu acelaş nume, se arată ca exemplu de masivitate al bisericilor întărite din ţinutul Târnavelor.

E o disproporție bătătoare la ochi între pumnul de case cu țigle și cetatea-biserică înălțată în mijlocul lor. La Saschiz, pe o vale laterală, înainte de a ajunge la Sighișoara, biserica masivă, cu turn sdravăn e jos în sat. Sus pe coastă de deal, e cetățula de apărare, azi locuită de un paznic ţinut să anunțe prin gongul de aramă miezul zilei sau să dea alarma în cazul unui incendiu. E singura reminiscență a aşezării ei la loc înalt pentru apărarea din trecut.

Ajungând în valea Târnavei-Mari, la o cotitură mai strâmtă a molatecului râu, te surprinde un tablou nebănuit de frumos. Farmecul e deosebit după starea cerului. Când lumina bate pieziş, de tiveşte marginea dealurilor împădurite cu aurul apusului, pe o colină izolată, apare luminată ‘n plin o îngrămădire de ziduri, turnuri, turnulețe. E burgul medieval al Sighişoarei păstrat așa cum era în secolul al XIV-lea. Viața din cetate și azi e vie, măcar că în jurul el, la poalele colinei s'a întemeiat un alt oraș, mai nou. Contrastul între ele face tocmal farmecul deplin al celor două vremuri atât de depărtate.

Urci în cetate, pe sub portalul din masivul turn zis al Ceasornicului. Orologiul e vechiu, cu figurine care reprezintă zodiile și anotimpurile. Ceasurile le anunță un grotesc omuleţ, care loveşte cu ciocanul în toba de metal. In liniştea desăvârşită a nopții, sunetele sunt limpezi. inseamnă mersul vremii. În turnul mare s'a păstrat totul din vechime. Până și temnițele din subsol, unde se chinuiau cei condamnați. In sălile mai spațioase s’a întemeiat un interesant muzeu regional.

Uliți înguste, pietruite, întortochiate, sunt mărginite de case vechi, cu „vasistas” la ferestrele oblonite, cu intrări tăinuite. Niciun arbore nu umbreşte drumurile. In schimb, dacă pătrunzi în interiorul curților, grădini de flori bine îngrijite, înveselesc mohorita fațadă a caselor. Viața e dusă la adăpost de orice surpriză. Zidurile de împrejmuire sunt încă aproape intacte, la colțuri cu bastioane și turnuri, având fiecare numele asociațiilor de breslași din trecut. Ici e turnul Croitorilor, sub care e singura intrare pentru vehicule în cuprinsul cetății. Turnul Măcelarilor, al Cojocarilor, al Bărbierilor, pe lângă altele mai dărâmate, cum e al Țesătorilor ce servea şi drept închisoare.

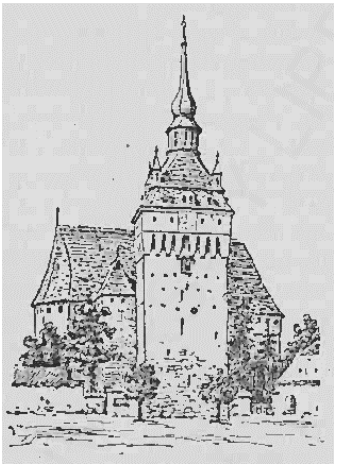

Fig. 109. Saschiz.

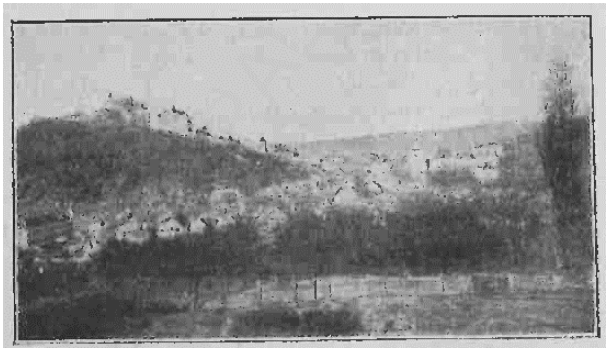

Fig. 110. Sighișoara. (O. N. T.)

In vârful dealului domină vechea biserică din veacul al XV-lea, frumoasă în stilul ei primitiv, gotice curat. Alături, urcând cele 178 de trepte acoperite, ajungi la clădirea liceului săsesc, umbrită de câțiva tei rămuroși. In apropiere e vechiul cimitir cu câteva sălcii plângătoare, ale căror ramuri mlădioase se resfrâng asupra morminteior, ca un soiu de acoperiș și pază liniștei.

E plină de farmec și melancolie cetatea, mai ales în nopțile cu lună plină. Din umbritele uliți, te aștepți să apară paznicul de noapte, lovind în cadența pasului cu capătul halebardei în caldarâmul străzii, sunând din corn, dând de veste că veghează.

Priveliștea din fața clădirii prefecturii este înviorătoare. Dealurile târnăvene de jur împrejur, cu vii, pometuri ori păduri, iar valea Târnavei între ele. La adăpost de vânturi, verdele e păstrat de când plesnesc mugurii și până când se arămește pădurea de fag.

Orașul nou, cu clădiri moderne, se întinde 'n lunca largă. E de pomenit „Liceul românesc" de băeţi cu numele lui St. O. Iosif, o adevărată cetățuie de cultură națională, cât a fost condus de un însuflețit apostol al românismului, H. Teculescu, mort de curând, a cărui amintire e vie. Biserica ortodoxă, nouă, e impunătoare. Părăseşti acest colţ fermecător din țară cu părere de rău. Zilele petrecute 'n el au fugit ca norii sburătăciţi de vânt.

După ce trece de gâtuitura dela Sighişoara, Târnava-Mare se scurge încet, cu multe cotituri, prin o luncă largă, numai zăvoaie, mărginită de dealuri care nu sunt uniforme. Natura geologică e de aşa fel, încât unele sunt ca nişte piramide, altele cu spinarea mai rotundă, toate trădând o prospătate de formație. Ceeace înviorează drumul, sunt pădurile, păstrate aici mai cu grijă, când scoborite până 'n luncă, ori retezate ca de foarfecă, arătând regulă în exploatare.

La mijlocul drumului dintre Sighişoara și Mediaș, se află orășelul Dumbrăveni, cu vechea biserică armenească, aici fiind un cuib de armeni maghiarizați trecuţi la catolicism, de şi mulţi din ei au rude depărtate în centrele armenești din Moldova. Intr'un vechiu castel, cu inscripții din veacul al XVI-lea, cu fântână cu scripete, cu încăperi boltite, s'a așezat la început o școală românească. E dreptatea adusă de vremuri. Incolo orășelul poartă pecetia silinței stăpânitorilor de eri de a-l avea centru de maghiarizare, între orașele săsești și cel românesc mai de devale. De aceea importanța dată clădirilor administrative, cum e a tribunalului, prea vast, pus să servească două județe.

Un nou popas din drumul apucat e la Mediaș, alt vechiu sâmbure săsesc. Dacă nu are înfățișarea medie-vală a Sighișoarei, cuprinde monumente tot atât de impunătoare cum e vestita biserică din veacul al XVII-lea, perete 'n perete cu liceul săsesc, cele două pârghii de susținere ale etnicității acestui popor, care-și păstrează cu atâta îndârjire tradițiile, aduse din patria de origină, depărtată.

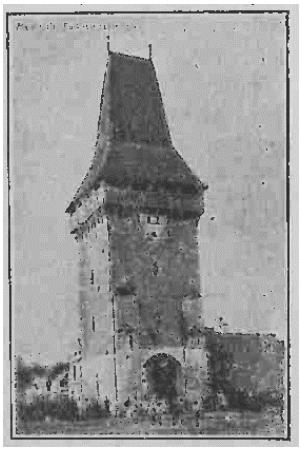

Fig. 111. Turnul dela Mediaş.

Aflat la răscruce de drumuri, a devenit important nod comercial şi mai ales industrial, datorită bogatelor câmpuri de gaz metan din apropiere. Sunt fabrici de sticlă, de vase smălțuite, de mezeluri. În jur se întind vii. In Mediaş se află o pivniţă sistematică, palat cu multe încăperi subpământene, în care vinul din împrejurimi e păstrat după metodele cerute de ştiinţă.

De și centru săsesc, urmele trecutului românesc din el nu sunt uitate. La intrarea în localul primăriei, o placă de marmoră aminteşte că pe aici s'a abătut şi Petru Rareș, împresurând orașul. In piața largă, ca a mai tuturor oraşelor din Ardeal, s'a ridicat un bust vrednicului luptător național Sever Axente. Și stăpânirea recentă românească se învederează călătorului. Spre marginea orașului, la loc deschis, lângă un vechiu turn ce aduce aminte, fără acoperiş, de turnul Goliei dela Iași, se înalță în plină lumină monumentala catedrală ortodoxă, ce domină orașul, mai în văzul tuturor decât cea veche.

Pe lângă industriile mai toate în stăpânirea sașilor pe cât de întreprinzători pe atât de naționaliști îndâr-jiți, cu deplină libertate de acţiune chiar de când fac parte din România întregită, s'a desvoltat și o puternică industrie românească, „Sonametan”.

Poate fi luată drept dovadă convingătoare că și Românul, e în stare să întemeieze şi să conducă o industrie, mai însemnată de cât toate celelalte locale. Nu e o simplă întreprindere de exploatare a gazului metan din apropiere. S'a

instalat un adevărat institut de cercetări cu specialiști pricepuți și harnici, cărora tocmai prin faptul că prin ei se pune la încercare o industrie românească, sunt legați sufletește de condu-cătorul lor și de lucrul în sine.

In apropiere, la Copşa-mică, unde ani de-a-rândul flacăra uriașă a unei sonde de gaz aprinsă, lumina regiunea fantastic, noaptea, s'a instalat o fabrică de negru de fum, scos din gaz, cu cătare la export pentru industria cauciucului și a cernelii.

Valea Târnavei Mari tot mai largă, mai mănoasă, duce până la Blaj, orășelul românesc cu faima-i culturală atât de veche.

Pe străzile lui păşeşti cu deosebită evlavie, căci aici au muncit de au ridicat vălul depe trecutul neamului atâția cărturari și sfinţi apostoli ai revendicărilor noastre naționale. Temelia cetății, sfinte după gândul său, o pune Inochentie Micu Clain, scoborit în 1737 din părțile sibiene; aici la 1754 Vlădica Petru Pavel Aron continuă opera predecesorului său, însă pe calea culturală, ceea ce va întemeinici faima Blajului. Aici aprin-de făclia naționalismului, integrat în origina depărtată latină, învățatul Samuil Clain, care spune: „Mare lucru este a fi născut român”. Aice Petru Maior, Gheorghe Șincai, Timotei Cipariu și Moldovănuţ, ştiau să insufle caldă încredere nu numai în nobila origine a poporului român, dar și adâncă speranță în viitorul lui.

Aice, pe „Câmpia libertății”, N. Bălcescu asistă la adunarea celor 40.000 Români scoborițidin toate plaiurile ardelene spre a asculta înflăcărata chemare a lui S. Barnuțiu. Aici Avram Iancu face jurământul de a lupta pentru eliberarea tovarășilor săi. De aice ca dintr'un izvor răcoritor se împrăștie în toate colţurile românimi vrednici propagandiști ai ideii naționale: Aron Pumnul în Bucovina, S. Barnuţiu în Moldova, I. Maiorescu în Muntenia, apostolii convingerii în vitalitatea neamului. Aice vine Eminescu ca să-și întărească dragostea neclintită de neam.

Fig. 112. Blaj.

Fiecare uliță din Blaj e însemnată prin adăpostul şi pașii celor care în liniştea chiliilor, își jertfeau zilele în străduința de a dovedi lumii, apropiată și depărtată, origina noastră nobilă și păstrarea plaiurilor unde ne-am născut.

În afară de mărețele clădiri ale Mitropoliei și ale școlilor cu treptele de piatră roase de ciubotele învățăceilor veniți de pretutindeni, clădiri care ridică zid în jurul pieței centrale, drept omagiu adus oraşului din care s'au împrăştiind atâtea energii, se înalță și mândră şcoală de fete clădită în anii din urmă.

Străbătând astfel lung drum printre așezări și străine, am pornit dela Brașovul în care Coresi a tipărit cea dintâi carte în limba poporului, am ajuns în cetatea-lumină a trecutului românesc şi în „Câmpia libertății”, de unde, ca o prevestire a

celor câștigate, s'au auzit într'un singur glas, cuvintele rostite cu însuflețire decătre cei 40.000 de mucenici, ce sunau ca trâmbițe cereşti: „In numele Domnului Dumnezeului celui viu, jurăm că vom susținea întotdeauna națiunea română”.

La Teiuș, însemnat nod de cale ferată Târnavele, unite, dau în Mureş. Ele adună, curgând încet, apele din depărtate ținuturi: româneşti, dinspre Răsăritul iarăși înstrăinat.

Târnava-Mică izvorând de lângă Praid, cu cea mai vastă ocnă de sare, trece pe lângă Sovata, minunata stație balneară, în care sclipesc ca pline de argint viu, ochiurile de saramură, urmele exploatărilor romane.

Târnava-Mare, mai lungă, își sapă drumul aproape de izvor din a coasta Architei, șir de munți împă-duriți, pe creasta cărora s'au mai păstrat craterele pe unde s'a revărsat lava întărită, care formează munții.

Străbătând Transilvania dela Răsărit până 'n inima el, au deschis cale largă pe unde au pătruns Secuii, care au împrumutat atâtea obiceluri dela Românii peste care au dat, băștinașii locuitori ai ținutului.

Sibiu... Sibiu.

Sibiu. – Cisnădia-Cisnădioara. – Răşinari. – Săliştea. – Poiana-Sibiului. – Valea Sebeşului. – Vinţul. – Sebeş-săsesc. – Dela Mercurea la Sibiu.

De te nimereşti într'ozi de iarmaroc, în oraşul socotit drept centru săsesc, îţi dai hotărît seama de substratul românesc al regiunii. In larga piață din mijlocul orașului, înconjurată de clădiri vechi, cu ferestruici la acoperiș ca niște ochi somnoroşi, nu auzi decât graiu românesc. In jurul statuei Sfântului Nepomuk, păzitorul locului încă din veacul al XVIII-lea, e forfotă de lume din satele învecinate. Boii rumegă lângă carele încărcate cu saci de grâu; grămezi de tot soiul de produse ale pământului stau unele lângă altele, așteptând cumpărători. Vânzătoarele, cele mai multe, poartă îmbrăcămintea sobră a celor din Răşinari ori Săliştea. Dar chiar când pălăria largă de paie arată pe săsoaica din Cisnădie, târguiala tot în româneşte se face. De jur împrejurul întinsului oraș pașnic sunt numai sate românești, mai ales cele de pe deal.

E o plăcere să mergi pe lângă cei care se întorc seara către casele lor. Unii apucă spre vest către Răşinari; alții spre răsărit către Guşteriţa.

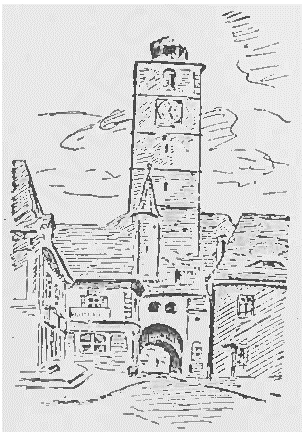

Fig. 113. Sibiu. Turnul sfatului.

Toate sunt sate mari, compacte, cu case de zid, cu acoperiș de ţiglă, cele româneşti ca şi cele săsești.

Porneşti spre unul din ele. Cel mai ademenitor prin apropiere şi înlesnire este Cisnădia. Drumul Cazăr-milor din Sibiu te scoate printre ogoare, șușinite înguste de pământ bine lucrat. Nu vezi haturi; nu zărești boz prin grâne. Se cunoaște că oamenii știu prețul pământul şi-l muncesc aşa ca necontenit să dea tot mai mult.

La o cotitură din drum răsare o îngrămădire de case. Ai crede un oraș nou, mai ales că monumentala biserică din veacul al XIII-lea, în care se mai văd urmele stilului roman printre predominantele semne ale stilului gotic din veacul al XV-lea, îşi înalță turnul masiv, în vârful căruia sclipește o boambă bronzată, aproape la înălțimea celei din Sibiu, care se vede dela mare depărtare.

E totuși un sat, dar cu străzi pavate, cu trotoare asfalcate, cu lumină electrică și apă canalizată, cu farmacie şi otel curat.

E un sat însă industrial. Pănura din Cisnădia era vestită în tot Ardealul; fiecare casă avea războiul ei. Industria mare îi dădu lovitura. Cea casnică se schimbă într'una mijlocie, de şi spre periferie liniștea străzilor e întreruptă încă de ritmicul sgomot al războiului de mână. Obișnuința înrădăcinată cu greu se lasă; doar

sărăcia prea mare îi vine de hac.

In pantă domoală urci drumul drept către alt sat din apropiere. E Cisnădioara. Rar călătorie pe jos mai plăcută, am făcut vreodată. E dreptul. Era și o zi dumnezeiască, cu cer albastru primăvăratec, pe care se sbu-rătăciau nori alburii. Atmosfera curată, limpede, lăsa se se cearnă o lumină domolită. Simţi fericirea deplină, fără exagerare, căci înoţi într'o dispoziție, care te face să te socoţi părticică din natura în plină desfăşurare a învierii el. Intreaga răsuflare a pământului în haina-i de primăvară te cuprindea, te pătrundea, avea efectul unui narcotic. Sclipeau fânețele cu verdele proaspăt. Străluceau bumbii de aur ai păpădiei fericită. Lanurile cu grâu de toamnă arătau atâta vigoare încât paiele verzi unduiau la cea mai slabă adiere de vânt.

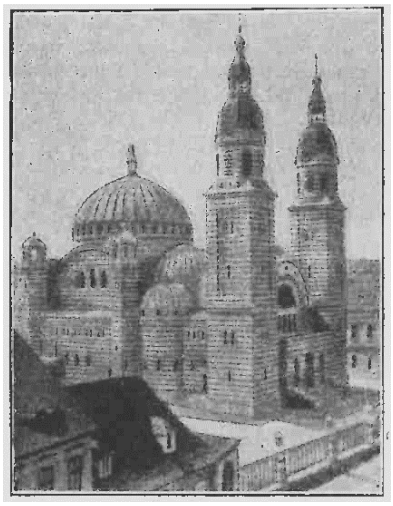

Fig. 114. Metropolia din Sibiu.

Podoaba neîntrecută o formează pomii. Cisnădioara e un colţ de raiu când înfloresc cireşii, numeroși ca aicea nicăieri, dar mai ales când coincide vremea maximei lor înfloriri cu începutul înfloririi merilor. Deasu-pra câmpului de livezi, pluteşte ca o spumă în care albul petalelor de cireşise amestecă cu trandafirul celor de meri și cu verdele fraged al frunzișoarelor ițite din mugurele abia plesnit. Mult cântatele grădini de cireși din Japonia nu pot fi mai splendide decât livezile înflorite din acest colț al României. Deodată pomii sunt rari, în lungul drumului. Apoi se îndesesc în spațiul liber, formând o pădurice în contrast prin coloritul ei cu marginea pădurii ce acoperă coasta dealurilor împrejmuitoare.

Sătucul e numai livezi; în mijlocul lui, cu şopot sglobiu, curge pârâiașul țărcuit cu zid de bolovani, ca nu cumva să aducă pagube când se mânie.

In centru se înalță un dâmb mai răsărit ca un mic con vulcanic. Farmecul locului se măreşte prin ruinele vechii biserici din veacul al XIII-lea, care îşi înalță pereţii roșcaţi, din păduricea de arţari, paltini, scorușI ori tufe de voiniceri, printre care urci pe o cărare şerpuită. S'a mai păstrat ceva din partea principală, cu coloane masive, ce despart năvile laterale. Impunătoare e intrarea cu opt rânduri de arcuri sprijinite pe câte 8 coloane, unele rotunde cu capitele cioplite, altele muchiate. Câte două ocnițe largi de o parte şi alta împodobesc pere-tele. E cel mai frumos portal în stil vechiu roman, din România, întrecând multe altele din apusul bogat în monumente falnice.

Vremea macină cărămidă cu cărămidă; natura are însă grijă să împodobească ruina cu ghirlănzi de Clematis acățătoare, cu tufe de cimbrişor crescut în măcinătura cimentului dintre cărămizi. Prin amintirea vremurilor când orga răsuna

în spațiosul templu, prin grija naturii de a înfrumuseța moartea, ruina bisericii vechi, locul este excepțional de impresionant.

E mândră Cisnădioara în haina ei veselă de primăvară. E tor atât de înflorită toamna când crengile trebuesc proptite ca să nu se rupă, îndoite de greutatea merelor ca rodiile. Atmosfera de maturitate plină se potrivește pare că mai bine cu ruina din vârf, iar pictura naturală e mai bogată 'n colori toamna, când și pădurea din jur mărește polihromia.

La picioarele colinei, spre miază-noapte, stau îngrămădite căsuțele cu ţigle ruginite, aliniate în lungul pârăului. Și din ele se aude într'una ciocăneala uneltelor de ţesut, căci mai sărac, satul a rămas un cuib de meseriași. Pălăriile de paie, întrebuințate vara la lucrul pământului, aici mai mult se împletesc.

Drumeagul ce întovărășește pârâul care curge spre nord, prin umbră de ciritei, te scoate la luminișul din coada satului Rășinari, sat mare cât un orășel, cu vrednici locuitori, a căror ocupație mai de demult, oieritul, i-au făcut să împânzească țara de dincoace de Carpați.

Inspre Sibiu locul e mai neted; ogoarele sunt mai întinse. Lângă o cruce din mijlocul ogoarelor, împrej-muită cu ostrețe, priveliştea e largă peste câmpurile însămânțate, întinse, cu ondulațiuni de colnice liniştitoare. La spatele satului, terenul dinpotrivă se înalță; coasta dealului e numai case şi pometuri. Steaza e însă râu de munte cu valuri sclipitoare, cu glas destul de sonor, cu bolovani în cale.

Fig. 115. Lângă o cruce. (Fot. I. Simionescu)

Intr'această îmbinare de aproape şes, dealuri și munte, stă tot farmecul acestui sat. Satul e vestit însă, prin vrednicia locuitorilor plini de vlagă și îndrăsneți în întreprinderi. De și Sibiul e la o aruncătură de băț, orașul cu portul nemțesc al locuitorilor n'a schimbat decât la cărturari îmbrăcămintea. In deosebi femeile, au un port sobru, impunător prin simplicitate. Contrastul dintre cămașa albă ca helgea şi cele două șurţe obişnult negre, ca și cusăturile dela mâneci ori păstura înodată la ceafă, le dă un aer de seriozitate, de retragere în sine. Sunt atât de păstrătoare a portului străbun, încât cunoşti răşinărencele în mozaicul de femei ce se adună Dumineca în Cişmegiu. Nici bărbații, cei mai mulți, n'au schimbat opincile cu ciubotele ori papucii de târg. Spre deosebire de Săliștea, și satul a păstrat archaismul străbun. Rar case orăşeneşti, cu două rânduri, se văd în inima lui, cu uliți strâmte, întortochiate. Viaţa e îndărătul porții mari sau pe băncuța de lângă poartă unde spre seară sau sărbătoarea, se odihnesc bătrânii stând la vorbă, ori în zilele de lucru, femeile cu furca 'n brâu. Casele curate, cu ferestruici mici, oblonite ori cu zăbrele, au acoperișul țuguiat, împrejmuirea solidă, înaltă, cu porţi înstreținate. În fundul curții e şura cu aria la mijloc și grajdurile sistematice.

E gospodăria economicoasă, chibzuită, a omului care n'are pământ de irosit.

Fig. 116. Grup de Răşinăreni.

Tot muntele însă ține viaţa plină, de şi turmele de oi s'au împuţinat. Pământul de arat fiind şi el restrâns, adesea pietros de se sapă cu hârleţul și sapa, în loc să se are cu plugul, dă prea puțin chiag la gospodărie. Economia se împlineşte cu cărăușia în orașul apropiat sau cu industria casnică încă bine răspândită.

Ca o urmare a tradiției, viața răşinăreanului și azi încă e legată mai mult de creşterea vitelor, de păstorit și pădure. Stânele sunt încă destul de numeroase, deși mult scăzute din ceea ce erau odinioară.

Răşinari nu e vestit însă numai prin vrednicia locuitorilor.

E scump Ardealului întreg și Românimei toată; aici a văzut, lumina zilei poetul luptător Octavian Goga. În el doarme de veci Mitropolitul A. Șaguna, „popă frumos și aspru”, în mausoleul simplu, străjuit de 12 brazi sdraveni și păzit la intrare de doi lei ciopliţi în piatră.

Când soarele apune, lumina bate 'n placa de marmoră, așa încât se citeşte uşor inscripția de pe ea: „Arhidiecesa în eternu recunoscătoare. MDCCCLXXVII. Arhiepiscopului și Mitropolitului Marelui Andreiu, născutu în 20 Decembrie 1808, Mortu în 16 luniu 1873”.

Simplu îi e mormântul deasupra căruia arde zi și noapte o candelă, după cum simplă i-a fost viața-i furtunoasă dar cu urme neşterse.

Ca Răşinari e Sălişțea, sat de oieri mărgineni. Cu toate acestea e o diferență mare între cele două sate vecine, cu populaţie asemănătoare, dar cu evoluţie deosebită.

Sălişțea e mai mult oraş decât sat; în orice caz e un sat evoluat pe deplin. Casele sunt mai adesa cu două rânduri, de zid. Drumul ce vine dela gară pe panta lină, cu întinse ogoare de o parte şi de alta, dă într'un adevărat bulevard lat; pârâul din lungul lui e canalizat. „Promenada”, ca și cea din Sibiu, pietruită, e cu arbori rămuroși.

Numai mai spre margine, după vechea biserică, se mai întâlnesc case bătrâneşti, de bârne, cu ferestrele cu gratii, mici, de lasă să pătrundă slabă lumină, cu cerdac sprijinic de stâlpi încristaţi. Inlăuntru te primește gospodina, bătrânică îndoită de șale, cu nelipsita furcă 'n brâu. In odaia mare, e adevărat stup de albine. Cul-mea se îndoaie de greutatea ştergarelor țesute 'n casă, iar pe laițele cioplite dintr'un butuc stau stive de pânză, care albă și subțire pentru cămăși, care vărgată și mai aspră pentru străițe şi desagi. Blidare frumos cioplite, cu străchini smălțuite, sunt aninate pe pereți, de pe care nu lipseşte din nicio casă portretul marelui Șaguna. A rămas casa bătrânească așa cum era din străbuni, pe când în alăturata clădire a celor tineri, mobilele sunt orășenești.

La început mai rare, cu cât te urci spre vechea aşezare Colibâri ori te sui spre Folteşti, casele de bârne se înmulţesc; satul vechiu se păstrează.

Orăşenizarea a urcat din vale spre deal. Muntele a rămas însă aşa cum era.

Oricâtă bucurie ţi-ar face prefacerea întâlnită, căci dovedeşte că şi Românul poate ajunge la gospodăria săsească mult lăudată, totuşi te cuprinde o părere de rău când vezi că orăşenizarea e tot mai generală şi că în interior nu se mai păstrează nici culmea, nici blidarul.

Săliştenii sunt oameni voinici, chipeşi,. Femeile erau vestite prin „Braţie desăvârşită, finețe în trăsăturile feţei", după cum le descrie Bergner, un cunoscător al Ardealului mai de demult. Frumuseţi deosebite n'am întâlnit, dar femei chipeșe, vioaie în mişcări și vorbă sunt destule. Capătă o înfățișare deosebită nu numai prin trupul svelt, bine proporționat, cât prin îmbrăcămintea discretă, ca şi a răşinărencilor. Cămașa albă, curată, cu mânecile strânse la încheieturi nu are nicio podoabă alta decât ciupagul dela gât și două-trei dungulițe de bumbac negru, din lungul mânecilor. Pieptarul negru răscroit la piept, strâns la mijloc, le scoate 'n relief mlădierea trupului. Șurțele, două, tot negre, rar sunt încondeiate cu înfloriturі mai oacheşe. Pe cap sunt strâns legate cu testemelul negru, înodat la ceafă, unde spânzură pe spate capetele cu franjuri. In adevăr, în întregime au o nobleţă şi o legănare în mers elegantă.

Fig. 117. O Sălişteancă.

Sunt vrednici săliştenii; au împânzit țara. Cei dela Novaci din Gorj își păstrează portul și obiceiurile. Au ajuns cu oile până departe în ținutul caspic și caucazian. Nu sunt, nu au fost mai bine zis, numai păstori cuprinși; au devenit și negustori iscusiți, industriași vrednici. De cât, părăsind satul, aşezându-se care unde putea, au rămas și case pustii, ce încep să se ruineze.

Silişte e sat la picior de munte. La spatele caselor se înalță ultimele valuri muntoase, cu pădure tot mai rărită, dar prin rariştile căreia te bucuri de privelişti molcomitoare. Dela foișorul de mai din sus de bisericuța ridicată lângă izvorul cu apă limpede, privirea alunecă peste frumoasele dealuri late, numai ogoare, dinspre Sibiu. Cadrul e variat. Prin negura subțire se încondeiază spre nord-apus profilul fără svâcnituri al Munţilor Apuseni, alunecă privirea peste dealurile târnăvene și se opreşte în zidul înecat în ceață al Alpilor făgărăşeni, cu vârfurile Surului şi chiar ale Negoiului. E un minunat tablou blând, variat, plin de lumină.

Polichromia caselor din Săliștea dă colorit mai bătător la ochi, iar prin pădurea de brazi însămânțată din ordinul lui Șaguna, ca să scape satul de amenințarea puhoaielor, ieși pe colinele cu căsuțele de bârne din Gruiu, îngrămădite în jurul frumoasei, biserici, ridicată în urma visului fetei lui Cândea.

Tabloul întreg capătă către seară farmecul luminei cu contraste. Munţii împăduriți își încruntă fața, cuprinzându-i umbra, pe când Negoiul, ultimul rămâne

îmbujorat. Liniştea se lasă, domoală, peste fața satu-lui, deasupra căruia se întinde ecranul fumului ridicat în coloane alburii, dovada că se pregăteşte cina de seară.

Undeva din grânele gata de secerat, pitpalacul îşi adună puii cu cântecul lui sacadat, căruia îi răspunde altul din depărtari. In fânețe strălucește încă luciul coaselor; cosașii se folosesc de îngânarea zilei cu noaptea, dar mai ales de umezeala din rouă, spre a lăsa brazde de fân, din care, se răspândește aroma plăcută din ultima răsuflare a florilor. Munca zilei se încheie. Natura se pregătește de odihnă. Candela luceafărului stră-lucește pe cer. E viața adevărată, cu cerul drept altar.

Săliștea este satul din fruntea altora, de oieri, ce înconjoară ultimele valuri scoborîte din munții Sebe-șului. Indărătul ei se înșiră cuiburi arhaice, care nu și-au schimbat nici viața, nici înfățișarea din cale afară. Spre ele te atrage trecutul. Sunt sate de eroi ai muncii.

Dela Sf. Gheorghe până 'a Ziua Crucii, bărbații sunt pribegi. Infruntă rigorile munților la stâncle nume-roase. Femeile rămân stăpânele gospodăriei. Ele duc greul vieții, în aşteptarea celor ce se scoboară spre Sat, adeseori cu popasuri scurte, căci au de făcut drum lung spre stepele de hrană ale turmelor de oi.

Cât de plastică e numirea de Valea Dorului din apropiere, capătul cărării de munte, unde femeile şi fetele așteaptă cu dor pe cei care au trăit în singurătatea munților! Drept semn căşi ei s'au gândit din inimă la cei lăsați jos, sunt darurile aduse, furca frumos încristată, scrisoarea hieroglifică cu semnele dragostei pe ele.

De aice, din satele mărginenilor care încep cu Săliștea, dar mai ales cu Tilișca, și se termină cu Jina, a izbucnit izvorul energiilor neînfrânte, care au apucat drumul oilor până departe în stepele Kirghize și transcaucaziene.

Spre ei te împinge nu numai curiozitatea de a vedea pe urmaşii Wikingilor români și locurile de unde au pornit, dar și taina naturii care a născut urzeala structurii omeneşti.

Tilișca, primul sat din seria satelor de mărgineni, e jos în umbra pădurilor ce acoperă Munții până sus, unde lasă pleșuvia poenelor cu fânețe, locul atracțiunilor pentru stâne.

Drumul din coada satului Sălişte i, trece printre case de bârne, vechile case bărrâneşti, strânse unele lângă altele, cu gospodărie îngrămădită. Drumul începe să fie anevoios, căci puhoaiele au grijă ca în fiecare primăvară să strice şoseaua așternută aici, dar apoi lăsată 'n părăsire.

Urcuşul deschide perspective largi și ademenitoare.

E dreptul că și cerul mărește farmecul peisajului, cer albastru de primăvară, cu sborul norilor care lăsau din vreme în vreme mănunchiuri de raze să lumineze intens, ca niște reflectoare, păşunea abia încolțită, ori mestecenii cu mugurii umflați în lungul crengilor mlădioase și subțiri ca niște bice. Schimbul de colori naște contraste ce te țin mereu atent.

Și când la o întorsătură de drum apăru pe înălțime satul Rod, cu turnul înalt al bisericii albe. Pe dâmb, cu casele grămadă în jurul ei, tabloul te farmecă. Dacă n'ar fi fost căsoaiele resfirate pe coasta dealului și turmele de oi, scoase la păscut, uitai de unde ai plecat. Te credeai undeva în Apeninii cu satele cuibărite pe margine de pripor.

Din surprindere în surprindere înaintezi. După altă cotitură, printre pădurile

rărite de mesteceni, arbori atât de delicați, te oprește 'n loc alt sat. E parte din Poiana cu casele parcă gata să se prevale, pe coasta repede de munte. De astă dată privirea e atrasă către zarea depărtată a Ardealului variat.

Poiana e sus. In fața ei se întinde largul șes al Sebeșului, cu Mercurea, sat cuprins, cu casele îngrămădite. Peste dunga dealurilor târnăvene se înalță liniștită, trâmba de fum, ca dintr'o gură de vulcan, a gazului metan dela Copșa-Mică, ce ardea, ardea într'una de vr'un an și jumătate. Mai spre apus altă dungă, cu svârcnituri bruște de relief, arată citadela Munților Apuseni, sbuciumaţi ca origină, dar în cuprinsul cărora mult sbucium românesc se menţine de veacuri. Indărăt se ridică Munții Sebeșului până 'n zidul Carpaților, cu zăpada pe coamă.

In mijlocul acestui larg cadru variat, cu pete luminoase și altele umbrite, stă cuibul multicolor de case din Poiana. Acoperișurile sunt ca și cojile de rac fiert. Pereţii care albaştri ori verzui cu chenare albe la ferestre, care cu pereţii albi şi chenarele albastre. Pentru pictorii impresioniști, nu s'ar afla subiecte mai minunate de tablouri; expuse în saloanele bucureștene, ar stârni admirația pentru ingeniozitatea de închipuire a autorilor.

Drumul se lasă printre șiraguri dese de case, în piața largă, cu pârâu limpede prin mijloc, gâlgâind în strânsura zidurilor de piatră ce-l face prizonier și domesticit. Deoparte biserica, pe coasta mai înaltă, străjuită de câțiva plopi, arborii cei mai decorativi dela noi. Biserica și școala stau alături ea; mai încolo e primăria. Intr'un colț câteva case cum n'am mai întâlnit în ţară: cu două rânduri, faţadă îngustă și acoperiș de șindrilă în două părți povârnite. Sunt mici case șviţeriane, prinse între cele obișnuite în partea locului.

Fig. 118. Casă din Poiana-Sibiului. (Fot. I. Simionescu)

E zi de sărbătoare. Sbârnâitura automobilului adună lume. Printre puținii surtucari, predomină vechea îmbrăcăminte străbună, de sigur neschimbată chiar în amănunt. Pe cap pălăriuța cu marginile resfrânte; în spate cojocul scurt până la genunchi, larg în poale, miţos, lung în mâneci. Cămașa scurtă e strânsă la mijloc cu chimir; iţari strâmţi de aba. Portul femeilor, sobru, cu catrințele negre, e acelaş ca şi jos la săliștencele, cari nu l-au schimbat cu hainele înflorite de târg.

Portul ţi-e cunoscut, ba chiar familiar. Primăvara îl întâlneşti pe șoseaua asfaltată până la Porceşti ori Boiţa; îl poartă ciobanii cari mână la munte, turmele încă netunse de oi. Doar în loc de pălăriuță poartă cuşma retezată în fund, ca un potcap. Toamna acelaş port îl vezi la ciobanii ce mână pe drumul oilor de demult, devenit drumul mașinilor, turme numeroase spre Dunăre, în județele Teleorman ori Vlașca.

Sunt tablouri arhaice, păstrate în vremea aeroplanelor, căci Tilișca, Poiana și Jina, alăturate, au rămas încă însemnate cuiburi de păstori, care nu se pot atât de

lesne desbrăca de moștenirea păstrată din veacuri. Mocanii din Săcele, mărginenii din Săliște, s'au mai astâmpărat. Puțini au rămas păstori. Poiana și Jina s'au păstrat cum au fost și de mult, adevărate izbucuri omeneşti, care se revarsă, ca și păsările călătoare, regulat, peste plaiurile româneşti depărtate. Mai asistăm încă la acea transhumanţă pastorală, cu importanță covârși-toare în întărirea etnicității noastre. Veacurile de transformare au tot țărcuit-o, rămânând însă vii focarele străbune dela Poiana și Jina. Studiat în amănunt, dă tabloul evocator al acelora care au împânzit România toată, presărând în drum scântei din energia străbună.

Fig. 119. Bătrân din Poiana-Sibiului.

Inceputul e făcut de către d-l N. Dragomir dela Cluj, continuat de d-l I. Haşegan. Insemnarea numelor de mărgineni deveniţi negustori sau agricultori până 'n Basarabia și Dobrogea, este mai mult decât intere-santă.

I. Râbu din Rod ajunge până la Bukhara în Turkestan după berbeci de rasă. N. Miclăuşi din Tilișca în trei rânduri se duce la Astrahan după nărbeci de prăsilă. I. Banu din Poiana face parte din comitetul „Societă-ții oierilor transilvăneni din Caucazia de N." ș.a. m. d. Un atlas al așezărilor celor împrăștiați din Ardeal, după turmele de oi, în restul României, ar avea o importanță etnografică tot atât de mare, ca şi „Atlasul linguistic". „S'ar complecta, lămurind unele cuvinte răspândite ca niște insule linguistice în ținuturi depărtate între ele.

Fig. 120. Bătrână din Poiana-Sibiului.

Pe lângă frumuseți nebănuite, România cuprinde atâtea izvoare de „apă neîncepută” în diferitele domenii de cercetări, încât tinerele generaţii au din belșug teren să-și arate destoinicia.

Drumul dela Poiana e tot mai greu, dar orizontul deschis spre inima Munţilor Sebeșului cu taina codrilor deși te face să uiţi hopurile la care fără voie icneşti.

Străbați prin Jina, satul cel mai arhaic din cale, ca ultimul ce încheie șiragul celor dintre Olt și Sebeș. Șoseaua devine şviţeriană prin cotiturile dese şi strâmte, care cam întunecă plăcerea prin amenințările lunecuşului de după ploaie.

Răsufli uşurat când ai ajuns pe malul Sebeşului, râu de munte, cu gâlgâiri de valuri ce se sbat printre bolovanii rostogoliți. E un popas care ți se impune, dornic să asculți povestea codrilor puțin umblați, din care însă M. Sadoveanu a ştiut, în peregrinările lui prin pătimașa dorință de a pescui păstrăvi, să scoată acele pagini cutremurătoare din Valea Frumoasei.

De şi la câțiva kilometri de marea arteră de circulație spre Sibiu te afli încă în strâmtoarea vieţii grele. Casele de bârne, trebue să fie urcate mai sus; la ele duc cărări iuți. In jur niciun petec de pământ măcar pentru acolo, câteva fire de varză ori ceapă. Averea toată? Câteva oițe, un porc, cel mult o vacă și un cal. Unele pentru ale gurii, altele pentru transport. Pită ori mălai? Trebuesc aduse de departe, economisite cu sgârcenie.

Fig. 121. Două lumi. (Fot. I. Moldovanu)

Greul vieţii anevoios de învins, întâmplător l-am avut înainte. Era mutatul temporar pentru cultura unui petec de pământ, arendat mai spre apus, nici de un jugăr. Spre a-l munci, gospodarul trebuia să se mute pentru un timp departe de casă.

Copilul devenise ciobanul celor câtorva oițe, având grija şi a vacii. Pe cal, gospodarul, pusese, pe lângă desagii cu cele trebuitoare traiului, şi plugul, în curmezișul spinării. Oamenii mergeau pe jos, pe aspră cărare, până la locul de popas agrical. Apăsătoare-i i viaţa pentru unii.

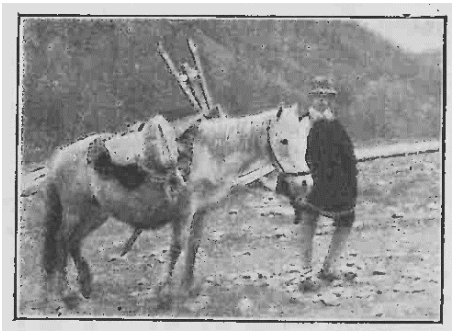

Fig. 122. Calul cu plug. (Fot. I. Simionescu)

Cu atât mai aspră apare regiunea de întâlnire a Sebeșului cu drumul dela Jina, cu cât ceva mai la vale calea e bătută, şosea ce întovărășeşte apa crescută ca prin farmec. Dintr'odată ești transportat în lumina dealurilor trăgănate cu semănături pe ele, ori cu vii sistematice. Conacele de vară par flori deschise, mai dese, cu cât valea se apropie de largul ținut dinspre orașul Sebeș. Sebeșul curge încă destul de iute ca să poată învârti roata morii bine clădite, la care cei necăjiți de sus vin să macine sacul de grâu ori porumb cumpărat.

Numai pe Olt la Câineni, se pot vedea, în început de primăvară, fantasticele forme ce le iau sălciile bătrâne, în fiecare an despuiate de ramurile lor de peste vară, rămânând numai trunchiul gros, cu Vârful ca niște monturi de brațe ampurtate.

Una nu e la fel cu alta în șiragul celor care întovărășesc o lungă bucată de loc malul apei iuți. Seva gâl-gâie în trunchiu. In scurt timp ca împinse de o forţă tainică, în vârful trunchiului din nou se ridică mlădițe fragede, îmbrăcămintea de vară a arborelui, pentru ca iarăși să capete înfăţişarea bizară până 'n cealaltă primăvară.

Roata vieții biruie, cu toate chinurile, ca și sus la cei care suiau aspra cărare de muncă, cu căluțul dus de căpăstru.

Drumul scoboară. Lunca Sebeșului e largă. Sălcii, plopi și mai ales arini o umbresc. Se deschide în cale întinsul şes al Mureșului.

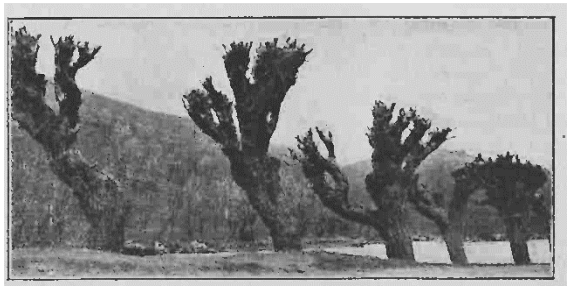

Fig. 123. Sălciile de pe Sebeș. (Fort. I. Simionescu)

La Vinţul-de-jos, drumul se încheie. E un nod de cale ferată; e însă și o localitate cu urme din Istoria chiar a Principatelor.

E pe malul Mureșului. Gara e sus pe marginea terasei, de departe arătată printr'o perdea de plopi pirami-dali, atât de decorativi, oriunde s'ar înălța. Spre satul – mai mult târgușor – din vale, te scobori pe cărare repede, mai deadreptul, din lungul haturilor. In Ardeal pământul e scump. Nu sunt locuri de lăsat pârloagă.

Ogoarele ajung până 'n livezi, care țin umbră caselor rezleţite deodată; spre centru arborii sunt alungați; casele se lipesc unele de altele. Bisericile stau mai la o parte, spre apus, una lângă alta. Cea ortodoxă e aici cea mai frecventată. Te închini în fața altarelor amândouă; rugăciunea e aceeași, căci pe deasupra desbinării dorită și impusă de duşmanii veşnici, te gândeşti la soarta, aceeași, care leagă și pe unii și pe alții. Te rogi: Doamne, adă ziua aceea, în care, după întregirea graniței, înțelepciunea poporului să aducă şi unirea totală lăuntrică!

Aici, între biserici, o căsuță mică, pe jumătate intrată în pământ are o însemnătate deosebită, căci a adă-postit cândva teascurile pentru tipărirea cărții româneşti.

Mai e ceva demn să te opreşti mai jos, chiar pe malul Mureşului. Ameninţat de furia lui, se ridică nu în totul ruinat ca să nu fie în parte locuit, castelul lui Martinuzzi, atotputernicul cardinal, sfătuitorul şi tutorul reginei Isabella. S'au mai păstrat încă întunecatele beciuri ce serveau drept temniță celor nedoriți.

Aici şi-a găsit sfârșitul, otrăvit din porunca lui Sigismund Bathory și nefericitul fiu nelegitim al lui Alexandru Lăpușneanu, Aron Vodă, zis „cel Cumplit”, căci rele biruri mai pusese pe capul bieţilor moldo-veni. Nenorocit Domn! Nici osemintele lui îngropate în biserica ortodoxă dela Alba-Iulia, n'avură parte de îndelungă odihnă. Biruitorii lui Mihai dela Mirăslău, atât de înverșunați fură împotriva Românilor, încât intrară în Alba-Iulia, dărâmară biserica și împrăștiară oasele Domnului

nefericit.

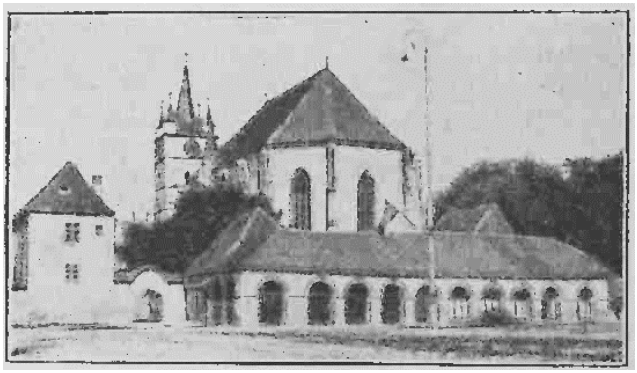

Fig. 124. Biserica din Sebeş.

Amintirile trecutului se împlinesc cu scene întâmplătoare actuale. Răzimați de draghina unei căruțe, doi vidreni îşi făceau între ei socotelile. Ii vedeai cât colo că sunt din Ţara Moților, nu numai după căruțele cu coviltir, la care erau înhămate câte o mârțoagă slabă de i se putea număra coastele, dar și după îmbrăcămintea lor, pantaloni de aba strânși pe picior, cu găetane negre în lungul cusăturii ca și la buzunarele cu marginile orizontale. Le mai rămăsese în căruță câteva doage și cofe nevândute. Işi făceau acum socoteala banilor, ca să încarce mălai pentru iarnă. Trudnică viață mai duc și ei.

Drumul s'a schimbat în frumoasa autostradă ce străbate Transilvania din spre Oradea. Până la Sebeșul zis săsesc, de și mai plin e cu români, e o aruncătură de băț. Un bulevard larg duce în nelipsita piață, lângă care se înalță unul din cele mai interesante monumente bisericeşti din Ardeal. Povara celor peste șapte vea-curi îl afundă tot mai în pământ, iar vremea îi ciuntește podoaba statuelor de sfinţi, din jurul pereților, susți-nuți de contraforturi numeroase. Monumentala clădire – numai nava are 20 m. lungime – cuprinde în ea suprapunerea diferitelor stiluri, după renovările din veac în veac, Arcadele cu arcurile rotunde din nava centrală, arată stilul roman al clădirii primitive din veacul al XII-lea. Peste un veac s'a adăogat altul, vechiu gotic, pentru ca în veacul al XIV-lea să se întregească partea choralã, cu impunător stil gotic, cu stâlpi înalți, unii rotunzi, alții prismatici, cu bogății de statui, din care n'au rămas decât puține. In general îți impune măreția interiorului, cum n'o are niciuna din vechile biserici străine dela noi. Exteriorul este și el împodobit cu sfinţi și figuri deosebite. Vremea însă le-a stâlcit rău; uneia îi lipseşte capul, alteia un picior sau măcar o ureche. Rândunelele își fac cuib sub bărbia unei statui, iar hulubii sub acoperiş, lucarnele servindu-le drept ușă. Biserica ia aspectul mai mult al unui mausoleu, încins cu ziduri înalte, umbrite de tei și platani rămuroși, ori sălcii pletoase.

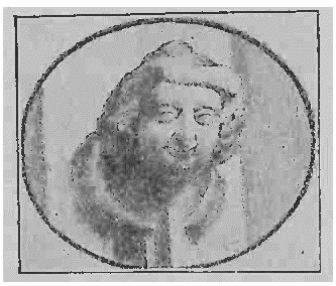

Fig. 125. O consolă.

De altfel, iarba începe să crească și printre pietrele pieții largi din față iar din zidurile, în interiorul cărora mu era în găduit Românilor să se așeze, nu a mai rămas decât nişte colți, de care se sprijină casele dinspre poștă.

De multă vreme încă începură să se arate în centrul orașului şi negustori români. De altfel nu e nevoie să te depărtezi prea mult de biserica monumentală ca să vezi șiragul de case cu crucea 'n față, a Românilor.

— Cea-cea-nero, Ho-mândrică! răsună în liniștea ogoarelor dela marginea orașului îndemnul celor stăpâni dintr'un început pe locuri.

De undeva din întinsa luncă se aude doina strămoșească zisă din fluer. „Românul nu piere”, oricâte valuri l’ar năvăli şi oricâte veleități de stăpânire s'ar manifesta din partea celor care, veniți peste el, se încumetă a-l stăpâni. Gara e plină cu flăcăi în haine curate: cămașă lungă încinsă cu brâu înflorit, cu cojocul încheiat pe lături. Femeile au portul sobru al săliștencelor.

De pe valea Sebeșului, adâncită în zidul munților, cu aerul răcoros vine și duhul stăpânirii adevărate a satelor de pe ea.

Lunca e largă în jurul orașului; apa lovind în malul dealurilor invecinate, le năruie, iar rana se împrospă-teazã de puhoaie, procurând unul din tablourile pictate ale naturii, mai vrâstate decât cele dintre Câmpina și Comarnic. Se arată straturi orizontale colorate, care ca de cărămidă, care sinilii. Șuvoaiele sculptează în ele piramizi și creste mărunte.

Drumul de aici la Sibiu e unul din cele mai variate ca pitoresc, cu cât urcă. Până la Câlnic, terenurile mai joase sunt ca de stepă. Flăcăii poartă la pălării smocuri de nagară, cu firele ca de mătase fâlfâind la vânt.

Sebeșul rămâne într'o parte. Trenul apucă pe valea mai îngustă a unui afluient. Terenul nu e neted, Valu-ri largi de pământ, umplu spațiul lăsat de ultimele dealuri scoborîte din munte. Satele fug de valea arsă de soare. Din Reheu nu se zărește decât biserica suită pe un umăr de deal, şi vreo 2–3 case cu acoperiș roşu. Abia la Mercurea, sat mare, începe să se simtă boarea răcoroasă a munților, care se înalță de jur-împrejur.

Cele trei biserici din sat, arată amestecul etnic. Una, cea calvină, e ca o fortăreață, aşezată pe dâmb, pe când celelalte două au săgețile svelte, ascuțite.

Peisajul se schimbă ca prin farmec. Pădurile se întețesc, se scoboară, se amestecă cu grădinile de pometuri. Drumul de fier șerpuieşte în cotituri largi, părăsind valea Secașului, spre a urca peste puntea ce leagă munții Sebeşului cu cei din Nordul Sibiului. Pentru aceea drumul face ocoluri largi, trece râpi adânci peste viaducte înalte, îi alunecă pe lângă pieptul de piatră, dincolo salcă peste văiugele sălbatece săpate în roci mai friabile. Se înfundă în păduri de fag, spre a eși pe pajiști ca pe vârf de munte.

Drumul mereu urcând până pe la 600 m., minunate perspective se deschid la fiecare cotitură.

Cel dintâiu sat care capătă aspectul celor din peisajul muntos, e Apoldul-mic, cu casele îngrămădite în jurul bisericii. Mai frumos, mai întins, este Apoldul-mare, care începe de jos de lângă gară, cu casele clădite în voie în jurul bisericii mărețe, spre a se tot strânge până ce ajunge sus pe deal, cu casele acățărate pe prispă de piatră. Aicea pe colț priporos se înalță și bisericuța românească, în veşnic contrast cu aceea a stăpânilor de eri, monumentală, la loc deschis şi sigur. De jur împrejur

sunt numai vii şi pometuri. Toamna, cei din Sibiu aici sărbătoresc culegerea viilor. În gară, ți se oferă piersici cât pumnul.

Variația etnică se trădează prin port. Cămăşile curate ale flăcăilor din satele de până aici, nu se mai văd. Până și copiii sunt îmbrăcați cu pantaloni strânşi pe picior, cu vestă numai nasturi strălucitori și cu flori la pălărie. Fetele sunt gătite ca Gretchen din Faust: au rochii colorate şi nelipsitul şort, pieptar strâns pe trup și încheiat până la gât, cămăși cu betițe late; în cap au pălărie împodobită cu panglici ce atârnă la spate ca și capătul cozii bălai, împletită frumos, căzând până la șale.

Peisajul șvițerian de aici începe. Apoldul-Mare, e văzut când dintr'o coastă, când în plin. Acum pare mai sus, acum trenul trece pe lângă el, acum îl vezi lăsat în vale. Când socoți că nu se mai zărește, deodată, la o nouă cotitură, se iveşte din nou, pete roşii pe fondul verde al grădinilor sau al pădurii. E un joc de-a ascunselea, nu fără farmec. La fiecare cotitură nu ştii unde să priveşti mai repede. De treci peste viaducte, te atrage fundul adânc al văii. Când eși din tunele, repede cauți să te orientezi în sceneria schimbată. Pădurea te prinde în mrejele de scurtă durată, iar în ochiurile de luminiș Apoldul te îmbie să-l mai admiri o clipă. Urcând, perspectiva se lărgește. La Galiș, sus pe punctul cel mai înalt, crezi că-i iei rămas bun dela Valea Sebeșului şi dela munții Apuseni, desfășurați în toată întinderea în colțul dinspre Trascău. Dar imediat după o mică cotitură, încă odată se iveşte panorama lăsată în urmă.

Punctul culminant de variaţie este la Aliciu. De o parte îți arunci ultima privire asupra Munţilor Apuseni înecați în ceață, dar dinspre Sud se ivește zidul zimților variați din Alpii Făgărașului. Inspre răsărit pământul e tăiat de văi râpoase, ce dau către Ocna-Sibiului, pe când spre apus orizontul e închis de munții împăduriți din dosul Sălişti. De jur-împrejur, într'un mozaic sobru, vin alăturea ogoare de păpușoiu, cu altele îngălbenite, de pe care abia s'au ridicat snopii de grâu. Ici sunt pâlcuri de pădure, dincolo pajiști verzi cu cârduri de vite.

Satul Aliciu e ca într'un fund de leică, pe când Săliștea se întinde pe coastă de munte sub sprânceană stufoasă de pădure. Trenul scoboară printre ele; zidul Munţilor Făgăraşului tot se înalță şi se împurpurează de razele oblice ale soarelui scăpat spre asfințit. Contrastele dau feerii. La Săcel, calea e închisă de creasta pintenului de munte după care se ascund tovarășii Negoiului.

Peisajul pare închis, în cadrul pădurilor de jur-împrejur. Sus, pe Gruiul Plopilor, străluceşte acoperişul unei stâne, iar pe cărarea dintre ogoare, jos, s'au oprit în loc două sălişteнce, în haine de sărbătoare și cu un buchet de flori în mână. E unul din acele tablouri în întregimea lui, pe care întâmplarea ţi-l scoate înainte, pentru admirație.

De îndată ce drumul trece de strâmtoarea din Zid, scoboară spre șesul Sibiului. Se îmbină aici întreaga variaţie a civilizației apusene, pătrunsă în natura plină de farmec. Muntele aproape se înalță de lângă apă, acoperit de bogăția pădurilor cruțate.

Sub mal, abia este loc pentru o fabrică. Orlatul, cât un târgușor, e strâns grămadă, plin de pometuri.

Mai încolo e Cristian, lângă coaste acoperite cu vii. Una din cele mai caracteristice biserici-cetăți în el se află. Zidul înalt, cele vreo opt turnuri, din care unul cu cinci feţe, sunt strânse în jurul bisericii înalte, căpătând în întregime în adevăr, înfăţişare de cetate.

De aici încep să se zărească și turnurile din Siblu, pe când munții, frumoşii munți, devin tot mai tranda-firii. E o regiune care nu se uită lesne. Șesul, făcut rodnic prin munca omenească, nu are un petec lăsat nefolosit. Covorul belșugului, îl acopere. Satele devin orășele, cu casele de zid strânse în jurul bisericii, adesea citadelă de apărare.

De jur-împrejur ca un amfiteatrb, se înalță, tot mai sus, munții Sebeșului și ai Cibinului, pe când în față te sileşte spre contemplare mândra creastă de stânci, care fac podoaba Vienei noastre.

Osteneala drumului îţi este răsplătită, iar natura nu ţi-a dat răgaz să prinzi de veste cum trece vremea.

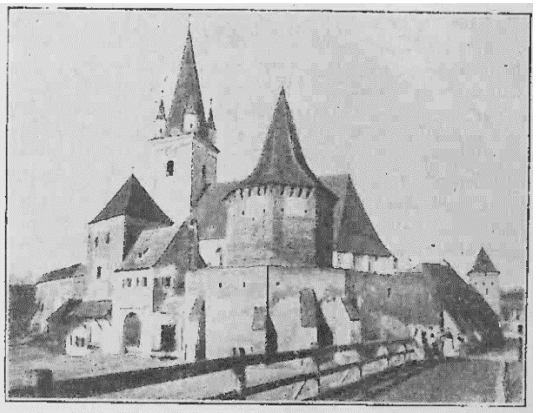

Fig. 122. Biserica din Cristian.

Dela Sibiu la Feleac

Sibiu-Copșa-Mică. – Blăjel-Basna. – Cetatea-de-Baltă. – Prin Câmpia ardeleană. – Feleac.

Sibiul nu se află în imediată vecinătate a munţilor înalți, ca Braşovul. E aşezat în ținut de dealuri cu spaţiu larg, deschis. Prin aceasta e mai prietenos, mai vesel, mai primitor. Nu te apasă creasta stâncoasă a Tâmpei, încruntată prin acoperișul întunecat al pădurilor. E mai blând, asemănător Vienei, nu numai prin clădirile vechi în stil baroc, dar şi prin întinsa Pădure, ce aduce aminte de Prater.

Din Sibiu pornesc drumuri în toate părțile, cu variate perspective. Unul te vâră în strâmta vale a Oltului; altul te duce dealungul zidului carpatic. Șoseaua nouă, cam lăsată 'n părăsire, te urcă până la mare înălțime, spre a te lăsa la Novaci, satul pe jumătate plin cu ardeleni.

Alte drumuri te duc ba spre Sebeș, ba spre Ocna-Sibiului, Mediaș ori Sighișoara, prin labirintul adevă-ratelor dealuri dintre Tărnave, cu sate, însemnate aproape fiecare cu câte o biserică-cetate impunătoare.

Prin toate acestea, Sibiul e un centru turistic cu mai largi și felurite ademeniri.

Pe unul din ele am apucat într'o zi de început de toamnă, când abia se aburea frunza de fag cu rugina arămie. Este calea isbândei româneşti, arătată prin tuburile parte îngropate, parte trecute pe sub poduri, prin care se aducea forța motrică a gazului metan, dinspre Mediaş. Fu o lucrare grea, costisitoare, dar dusă la bun sfârşit, spre bucuria sibienilor, care au scăpat la combustibil ieftin, la îndemâna oricui. E una din lucrările făcute cu chibzuinţă și cu toată sârguința, demnă de laudă. Drumul se încheie la Copşa-Mică.

Era o zi caldă de primăvară, când pentru întâia oară, am ridicat coasta trăgănată de deal din malul drept al Târnavei-Mari, chiar în marginea Mediașului.

Peste ostrovul din luncă se așternea o pânză străvezie, țesută din fragedul verde al frunzelor de sălcii abea iţite din muguri. Surâdea peste tot tinerețea gingaşă a primăverii. Soarele cald scosese din casă copii şi bătrâni, după cum chiamă la fața pietrelor din ziduri să se încălzească și puișorii de vaca-domnului, cu câte două pete negre pe spinarea stacojie. Drumul trăgănat permite până şi celor cu povara anilor în spate, să urce domol dealul. Pe drum se înșira mulțimea ca la o procesiune religioasă. Aveai impresia că în oraş n'a mai rămas nimeni. Sus pe vârful nu tocmai înalt al dealului era popasul general, sub larga boltă a cerului albastru, revărsând lumină blândă. Verde era pajiştea din vale; frumoși erau caiși din viile de pe coastă, în îmbrăcămintea lor de nuntă. Printre ei însă, măreț, se zărea tabloul Carpaților sudici cu scufia de zăpadă de pe vârf, în plină strălucire. Priveliștea întreagă era pe cât de înviorătoare, pe atât de captivantă prin farmecul tabloului.

Deștepta senzații la fel cu acele stârnite de o orchestră bogată ce execută o simfonie sguduitoare.

Câte colțuri de cutremurătoare frumuseți poți vedea în variata noastră țară!

Scoborind versantul nordic al dealului, înfățișarea terenului se schimbă, ca şi așezările omenești.

In Blăjel nu auzi decât graiu românesc. Casele, mari, gospodăroase, sunt

neregulat așezate pe coastele trăgănate. Biserica, cu turn masiv, cu zid de împrejmuire, e mai la o parte, pe loc înălțat. Pădurea lipseşte. Ogoare și numai ogoare acoperă fața pământului. Oamenii sunt la muncă. Plugurile răstoarnă din nou brazdă, după arătura de toamnă. Se lucrează mult cu pluguri cu grindeiul de lemn, păstrate în mai mare număr decât în vechiul regat. După o statistică din 1937, în Transilvania și Bucovina se găseau 79% pluguri de lemn, tipul tracic, obicinuit mai ales în Nordul Europei. În aparență s'ar părea un contrast, între folosirea atât de largă a plugului de lemn tocmai în Transilvania. In realitate, conservatorismul agricol de aici este încă una din dovezile hotărîtoare că poporul român, moștenitor în toate al celui dac, a rămas pe locul zămislirii sale, păstrând cu îndârjire tradiția şi obiceiurile ancestrale.

Drumul dela Blăjel înainte, desvăluie o nouă lature a bogățiilor noastre subpământene.

Printre dealurile mai scunde dintre cele două Târnave, un drum lateral coteşte către Basna, sat nemțesc, dar în coada căruia sunt așezați și mulți români. E un dureros tablou al inversării condiţiunilor normale. Românii, băștinașii, par ca toleraţi. Nu ei ar fi stăpânii locului, cum e firesc. Casele lor se recunosc după semnul crucii pus la colțul acoperișului. Biserica lor e micuță. Mai mult. Fiindcă prin mijlocul satului trece un pârâiaș lăsat în voie să-și resfire apa când vine năvalnic, dealungul ulițelor din sat s'au așezat trotoare asfiltuite pentru înlesnirea circulației. Asemenea trotuare încetează brusc la marginea caselor săsești caracteristice, cu nelipsita bancă lângă poartă, pentru sfatul de seară.

Partea satului cu casele Românilor fu lăsată în noroiu. Intr'o latură, pe coastă ferită de hleiuri, se ridică biserica-cetate, dela sfârşitul veacului al XV-lea, una din cele mai impunătoare dintre monumentele târnă-vene, mai ales prin așezarea ei pe înălțime ca să domine. Turnul masiv, din piatră cioplită, a păstrat încă cerdacul de strajă, sub acoperișul țuguiat.

E impunător monumentul de rugă, dar e de admirat și evlavia credincioșilor. E un decor de operă, ieșirea din biserică a celor care au ascultat cu smerenie predica pastorului; el dojeneşte ori laudă, înalță ori doboară, luând în sprijin nu numai psalmii zilei dar și faptele întâmplate în sat. Imbrăcaţi în haine de sărbătoare, credincioșii scoboară în ordine treptele bisericii. Imbrăcămintea fetelor, a rămas aceeași ca a celor din Germania veacului al XVI-lea, cu potcapul pe cap, cilindru fără cozoroc, dindărătul căruia se lasă pe spete panglici felurit colorate, și cozile bălaie, împletite după felul Margaretei.

Basna și-a căpătat un renume nu numai local, prin izvoarele tămăduitoare ce conțin iod şi chiar brom. La capătul satului, în jurul izvoarelor şi al băilor, într'un pare umbrit, bine întreţinut, sunt oteluri și pensiuni curate, care atrag lume nu numai din regiune.

Dar mai cuprinde ceva Basna, care o face cunoscută.

Nişte ciobani au răspândit vestea, încă din veacul al XVII-lea, că făcând focul, s'au ridicat din pământ pălălaie de flăcări, care aprinse, ard într'una. Aşa a fost descoperit gazul metan, bogăția naturală neprețuită din România.

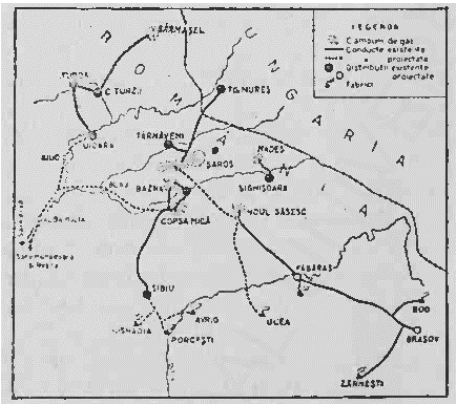

Fig. 123. Câmpul cu gaz metan.

Stai și te minunezi când păşeşti în odăița curată, de beton, în care nu vezi decât o scurtă coloană cu lacăt la capăt. Niciun sgomot, măcar cât suflarea unei locomotive sub presiune. Și totuși acel lacăt ferecă presiu-nea de mai multe zeci de atmosfere al rezervorului de gaz dela adâncime, domesticit, supus puterii omeneşti. Docil, gazul se îndreaptă prin țevi subpământene spre Mediaș, unde ca și electricitatea, dă forța necesară numeroaselor fabrici ce s'au putut astfel înjgheba în orășelul devenit astfel unul din cele mai industriale din România.

Prizonierul omului însă e amarnic, când scapă la libertate. Vâjiitura gazului ieșit din închisoare îţi spune mânia lui. O scânteie ajunge ca să-l schimbe ‘n flacări. Unele ard liniștit ca și în templul zeilor dela Bacu. La Saroş, peste Târnava-Mică, ca niște flacări mari de lumânări se văd prin ogoare, în puterea nopții. Sunt gurile de răsuflare. La Copșa-Mică lângă Mediaș însă, deschiderea fiind mai largă, năvala gazului dă uriașe vălvătăi, miniatura protuberanțelor solare, luminând fantastic împrejurimile. Acum se înalță în pâlpâiri nere-gulate, acum se rup ca niște nourași luminați, repede topiți. Acum coloana de foc e ca a unui vulcan, acum înecată încetează o clipă, spre a răbufni cu mai cu putere.

Pierderea fu mare; omul rămâne neputincios față de puterea năprasnică a naturii, Flacăra s'a stins, când duhurile lăuntrice au suflat în ea. Nici metodele americane nu au putut să astâmpere clocotișul din adâncul pământului.

Dela Basna, pe drum nu tocmai bun, ajungi la o localitate scumpă prin amintirea glorioaselor vremuri din trecut. Pe malul Târnavsi-Mici, pe un loc azi cu ogoare, se afla Cetatea-de-Baltă, a cărei urme doar numai prin niște valuri de pământ se poate deduce.

S'a păstrat însă ca un abur, în amintirea bătrânilor. De ea se leagă pagini mărețe din istoria Moldovei. Donată lui Ștefan-cel-Mare de către Matiaș Corvinul, atacată de Petru-Rareș în vijelioasa lui înaintare din Ardeal, când birui pe brașoveni la Feldioara, iar Barbowski portarul Sucevei cu Danciul, pârcălabul de Roman, ocupară Bistriţa, stăpânită până la Al. Lăpuşneanu, de către Domnii Moldovei.

Mai târziu Cetatea-de-Baltă, fu pustiită. Vremea o șterse de pe fața pământului. In schimb în apropiere se ridică, pe malul înalt, trufașul castel al stăpânului de eri, care cunoscu furia răzvrătiților din 1848.

Mai spre răsărit, bogăția subsolului în gaz, a prilejuit instalarea uneia din cele mai mari industrii de carbid din Europa.

Lângă orășelul pașnic Târnăveni, se înalță clădirea masivă, cu hornuri înalte, gazometre și turnuri de răcire a apei. Forța e adusă dela Saroș. Flacări ce te

orbesc, nu le poți privi decât cu ochelari albaştri, topesc cărbunele și varul. Carbidul, roș deodată, înegrit apoi, e sfărâmat și pus în butoaie de fer.

Pe lângă carbid se capătă sodă, amoniac, eter. Căldura enormă face să se fabrice un ciment aluminos mai tare decât cel obişnuit, căci piatra de var e amestecată cu bauxitul prețios, rocă adusă din Munţii Apuse-ni. In ultima vreme, tot acolo se fabrică vase de faianță, ca și cărămizi arse așa de bine, încât ajung refractare.

E o activitate ca și cea dela Mediaș a elementelor româneşti, dela ingineri până la ultimul lucrător. E o dovadă minunată adusă despre energia și destoinicia românească în industrie.

La Nord de Mureş se întinde Câmpia ardeleană, o zonă naturală din Transilvania cu numire înșelătoare. Nu e pământ neted, cum e Bărăganul, ci ținut de arătură. Muntenii se scoboară la câmp, ca să cultive pământul.

Prin constituția geologică, prin spălările cu vremea a podișului primitiv de către apele de ploale, dealu-rile au devenit joase, cu spinarea teșită, cu coaste trăgănate, labirint de văi largi. Terenul a rămas hleios; apele alunecă repede la față fără să se înfiltreze în pământ. Drumurile se desfundă lesne, oamenii învinq noroiul mergând cu catalige. In lungul râurilor, apele se adună în iazuri, umbrite de papură și stuf. Pădurile sunt rare; lemnul e scump. Izvoarele iarăși sunt rare; apa se duce cu poloboace la gospodării. Prin aceste condiții naturale satele sunt mai rare în unele părţi. Casele sunt din chirpici, acoperite cu stuf ori paie, așezate unde e mai aproape apa de băut.

E o mare asemănare între acest ținut și acel din Nordul Iaşilor, din „Pustiul” lui Cantemir. Sărăcia e mai întinsă; munca pământului mai grea. Soarele arde, ogoarele se: încenușează lesne. Pe coastele de văi sărurile din pământ așternq o pulbere albă, iar apa izvoarelor mai adesea e sălcie.

Toate aceste condițiuni au făcut însă ca regiunea să rămâie mai românească. Ungurii au fugit de munca grea și puțin rentabilă. Totuşi drumul în curmezișul Câmpiei, nu e lipsit de ademenitoare tablouri, prin contraste. Spre Tg. Mureș satele sunt mai dese fiind mai aproape de fertila vale a Mureşului. Terenul fiind alunecos, ogoarele sunt ca nişte trepte, ca să oprească spălarea. Ogoarele de porumb sunt mai răspândite. Cerealele secerate sunt strânse în girezi de forma unor imense ciuperci. La Voiniceni, casele sunt acoperite cu paie bine bătute, cu coama prinsă în nuele ce ies din acoperiş ca niște dinți rari de pieptene. Acoperișul e în două părți, retezat la capetele casei, iar gardul de nuiele.

Și totuşi nu e monotonie. Unde câmpurile sunt variate, coloritul e variat. Strălucește argintiul porumbu-lui, lângă galbenul vioi al Floarei Soarelui. Cânepa e mai mult cultivată decât pe aiurea. In curtea împrej-muită şi cu gard de papură, scaunul meliței își are rostul lui.

Atractive sunt gospodăriile rezlețe, cu grajd de chirpiciu, cu câte un salcâm doi, drept umbrar, ba uneori şi câte 2–3 brazi care se întreabă ce caută ei acolo, în pustiul pământului gol. In deosebi însă plopii aici își arată întreaga lor mândră înfăţişare, părând mai înalți, când se profilează pe albastrul curat al cerului.

La Rici dealurile sunt adevărate piramide, cu câte un crâmpeiu de grez mai rezistent în vârf, oprindu-le spălarea.

La târgul săptămânal din Rici e adunată lume din satele și gospodăriile vecine.

Care cu o blană de oaie pe băţ, care cu câțiva viței şi un berbecuţ. Oile formează bogăția și satul casei. Sunt turme pe imaşurile din fiecare sat. Pe lângă oi, cresc boi de muncă, mari, ciolănoşi, cu coarne lungi.

Imbrăcămintea locuitorilor e puţin cam înstrăinată, de și cămașa albă de cânepă nu lipseşte. Femeile îşi leagă părul în codițe de ambele părţi ale capului; cămășile sunt încrețite la piept, iar gură cămășii e la spate sau într'o parte.

Sărmășelul a apropiere ce loc vestit. Aici întâmplarea a făcut să se dea peste bogăția gazului metan. Prin deduceri greşite, geologii unguri au crezut că vor găsi săruri de potasiu, temeiul industriei germane. Au adâncit sonde, din care a țâşnit cu mare putere gazul.

Lacătele puse la sonde au făcut ca gazele să iasă prin crăpături, de pâlpâiau, ca nişte enorme flăcări în curmezișul șoselei.

Drumul se înviorează cu cât te apropii de Mociu, sat mare.

Duzi îl umbresc, petece de vii înveselesc coastele. Nuci rămuroși aruncă pete pe dealuri. La Cămărașu o pădurice de brazi naște o pată întunecată ce atrage privirea de departe. Bivoli leneşi, se bălăcesc în iazuri, născând tablou exotic.

In curtea gospodăriilor singuratece, mici ferme, cu cumpăna fântânei drept arătare din depărtare, grâul spălat e pus pe toale să se usuce la soare, iar pe lângă garduri piramizi mici de cânepă, adusă dela topit, așteaptă să fie melițată.

La Apahida, important nod de cale ferată, e loc larg pentru așezatul șinelor. Casele mari, cu acoperiş de tigle se înșiră tot mai rare, aproape până 'n marginea Clujului.

Cele trei orașe mari din ținutul de dealuri, are fiecare câte o înălțime drept pază. Ceea ce e Cecina pentru Cernăuţi, ori Repedea pentru lași, e Feleacul pentru Cluj. Coincidenţele sunt uimitoare.

Un drum cu cotituri largi urcă domol dealul Feleacului acum mai scump decât oricând.

De dimineață o undă de ploaie răcori aerul, învioră miriştele şi limpezi zarea. Rezemat de o cruce din cimitir, lângă mormântul proaspăt în care se închisese tinerețea stânsă prea de timpuriu, arătată prin prăjina cu o cununiță ‘n vârf, priveam peste orizontul întins. Imi aducea aminte de peisajul din preajma Iașilor văzut de pe Repedea. După cum acolo către Nord se întind dealurile mărunte ca nişte valuri împietrite, fără păduri, cu iazuri multe, tot așa de dincoace privirea alunecă peste joasele coline goale ale Câmpiei ardelene. Dealul „Deasupra Râpei”, pe coasta căruia mă aflam, se prelungeşte la apusul Clujului cu altele, împădurite, întoc-mai precum la Sudul Iașilor, se ridică înălțimile cu codri deși dela Mogoșești, Bârnova.

O simplă săritură peste șanțul ce împrejmuie cimitirul, schimbă cu totul aspectul pitorescului. Alte forme, alte așezări omeneşti. Mai rar exemplu de despărţire bruscă între două ținuturi cu aspecte deosebite cu condiții climaterice altele.

Satul Feleac este aşezat pe fundul unei pâlnii, la fața dealului, bătută de soare, adăpostită de vânturile și seceta dinspre câmpie. Tiparul satului este al celor din Munţii Apuseni. Casele sunt ca'n Buru de pe valea Arieșului, cu acoperiș de fân, înalt, o căciulă trasă pe ochi. Nu sunt strânse grămadă, ca pe valea Someșului. Farmecul satului constă tocmai din împrăștierea caselor, adunate cel mult câte două-trei, învăluite în frunza-rul pomilor rămuroși, a mestecenilor gingași și

despărțite prin ogoare sau câmpuri verzi de lucernă. În totul e un mozaic de forme şi colori variate, care contrastează cu întinsul verdelui încenușat din Câmpie.

La umbra unui păr rămuros, pe mijlocul coastei de deal, domină biserica, spre care vin cărărui șerpuite din toate părțile satului. Ce frumos tablou trebue să fie în noaptea Invierii, când credincioşii, cu lumânările aprinse, lumini de licurici, se împrăștie în lungul cărăruielor. Cum făceam înconjurul bisericii, mă opresc în loc chenarele dela ferestre.

Cioplite în piatră, îmi aminteau acele dela biserica Sf. Gheorghe din Hârlău.

Aceeaşi ogivă gotică, aceeași rosetă în spațiul triunghiular. Pervazul uşii dela intrarea principală, din arcuri cioplite tot în piatră, sunt legate sus prin colonete orizontale, care se încrucișază lateral cu altele verticale.

Nu cunoaştem Feleacul decât din cântecul:

Pe dealul Feleacului
Merge-armata Iancului
Cu pistoale
La picioare
Și cu puști până la cap!

–– Câtă asemănare e între sculpturile dela ferestre și uşe cu acele dela bisericile lui Ștefan-cel-Mare din Moldova, spun tovarășului meu de drum, un bun cunoscător al ținutului.

— Cum să nu fie asemănare, îmi răspunde el, dacă biserica este zidită de către un boier din Moldova, Isac Vistiernicul, şi datează dela începutul veacului al XVI-lea. Renovarea, schilodirea stilului moldovenesc de odinioară, s'a făcut în veacul al XVII-lea. Ca mărturie a vechimii s'au păstrat sculpturile în piatră în partea altarului ca şi un leturghier cu scoarța de argint, aflat azi în bilbioteca dela Blaj.

Ciceiu și Cetatea-de-Baltă, localităţi legate de isprăvile marelui domnitor moldovean, le cunoaşteam.

Biserica din Feleac, în inima Ardealului, a fost pentru mine una din acele nebănuite suprize pe care ţi le aduc călătoriile. Nu fără oarecare emoție, în mintea mea se asociau numele scumpe, evocate de satul în care mă găseam: Ștefan-cel-Mare, Moldova, Avram Iancu, Ardealul, Blaj, fiecare evocând atâtea evenimen-te disparate în aparenţă, dar unite între ele strâns prin ultimul mare episod istoric. Sunt fapte de importanță secundară când le iai izolat, dar cu semnificație adâncă, dacă le apropii. Biserica din Feleac era dovada puternică, de și modestă, a legăturii sufleteşti dintre frații depărtați.

Cu instinctivă tragere de inimă, m'am îndreptat către gospodăria cea mai apropiată. A sta de vorbă, cât de scurtă vreme, cu stăpânii ei, înseamnă înviorare, dar și cunoaşterea vieții reale, deosebită, mult deosebită, de aceea în care trăim zilnic, noi târgoveții.

Fig. 124. Fereastra bisericii din Feleac. (d. Balş).

Gospodarul, fost prizonier de război și pribeag până 'n fundul Siberiei, a revenit bucuros la ocupațiunile sale obișnuite. Se căsnea să dreagă poarta, mânuind rândeaua și toporul, cum a mânuit și pușca. Gospo-dina era ocupată să fiarbă la vatra străbună, largă, ceva-ceva ridicată dela pământ, mâncarea pentru amiază. In afara încăperii cu vatra, de fapt adevărata locuință a familiei, casa mai cuprindea odaia mare cu paturile și zestrea și o alta, cămara, cu grămada uneltelor și a rezervelor felurite.

Acelaş tip de casă simplă, redusă la strictul necesar, o întâlneşti aproape în tot cuprinsul României. Nicio deosebire în fond dintre aceasta, prin preajma Clujului și aceea din satele basarabene.

Aceeaşi este truda zilnică, aceeași nevoia şi lipsa unei raze de lumină în viața dusă la fel azi ca și pe vremea străbunilor depărtați.

Nicio deosebire în organizația economică. Gospodina, asemenea celei din apropierea Iaşului, s'a sculat cu noaptea 'n cap ca să ducă la Cluj puţinul lapte muls dela văcuță. A cheltuit vreme, s’a ostenit făcând câțiva kilometri pe jos, pentru ca să ajungă acasă aproape de timpul mesei.

Pătrunzând în orice sat, în Feleac ori Aroneanu, dai peste aceeași adâncă prăpastie dintre lumina orbi-toare a electricității în orașul învecinat şi fumegânda lămpușoară cu gaz ce a înlocuit de curând opaițul; dintre înțelepciunea lumii îngrămădită în biblioteca universității şi negura ce cuprinde încă viața de sub acoperişul de fân bătut.

Câtă sforțare comună şi intensă trebuie pentru a scurta distanța ce desparte satul de oraș.

Drumul luptelor şi al biruinţelor.

Dela Cluj, printre dealurile tăiate de Someșul-mic, se pătrunde într'un colț de țară pe cât de depărtată, pe atâta de plină cu amintiri din trecutul tuturor Românilor. Drumul n'are alt loc după ce treci Apahida, decât în lungul râului cu valea relativ îngustă. Dealurile în care e cuprinsă sunt ospitaliere. Indeosebi livezile dau variație pe stânga apei; pe dreapta, se întind numai păduri și ogoare. Aduc aminte de cele moldovenești din stânga Siretului. Sunt numeroase cârduri de vite. Bivolii stau vârîți în apă de li se văd numai capetele, ca niște alte arătări. De pe podul peste care treci îți iei rămas bun dela spațiurile largi.

Bisericile de lemn cu turn svelt și săgeata gata să sbârnâie, frumoasele și pitoreştile biserici, încep să însemne așezarea satelor. Cea dela Icoldul-Mare e întăia întâlnită în cale.

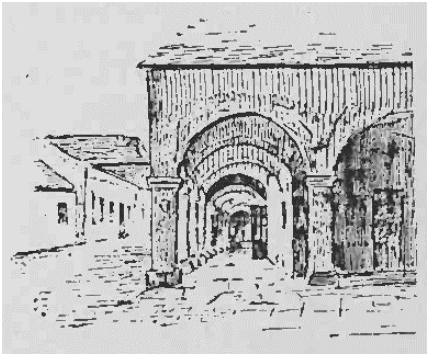

Fig. 125. Case cu boltă din Gherla.

Lunca se lărgește; gardul des de salcâmi trage dungă verde în lungul drumului. Străluceşte brazda proas-păt răsturnată în mirişte, alături de ogorul cu Floarea Soarelui încă galben ca șofranul. La o cotitură apare turnul înalt al bisericii armeneşti din Gherla, spre a dispărea după perdeaua de sălcii. Reapare din nou orașul întreg, cu casele dese întinse în șes.

Biserica armenească de prin veacul al XVIII-lea impune prin frontonu-i lat, cu turn înalt la mijloc și alte două turnulețe la margini. Interiorul e luminos, cu trei largi bolți, susținute de stâlpi masivi, terminați cu capiteluri bogat sculptate. Altarul închide o comoară artistică, un tablou al lui Rubens, reprezentând scoborîrea lui Hristos de pe cruce.

Gherla e al doilea mare centru armenesc din Ardeal. Cei veniți de prin Moldova s'au maghiarizat repede devenind catolici sub îndemnul lui Verzerescul, care a trăit multă vreme în Moldova. Biserica uniților, majoritatea dintre Români, e micuță dar şi ea plină de lumină, cu catapeteasma scundă de lasă să se vadă bolta altarului. Cu toată înclinarea spre a apropia formele exterioare ale slujbei de cele catolice, buchetul de flori din care busuiocul nu lipsește, de pe masa din faţa altarului, trădează vechea față a credinței străbune.

Lumea îngrămădită în piața spațioasă a bisericii armenești, poartă îmbrăcăminte deosebită de cea dela sud. Cu ismenele până la glesnă, largi, cu pălăria de paie, cu mintenaşul scurt şi cu luleaua 'n dinți par unguri. Și femeile cu rochiile de cit, cu pieptarul fără mâneci descheiat la piept dar strâns pe trup, cu testemelul negru legat în creştet, sunt cu totul deosebite de acele din Rășinari ori Săliște.

Dar cum te dai în vorbă cu ei, le descoperi repede înrudirea.

Rămâne 'n urmă Gherla în lunca joasă. Prin despicătura văii, spre nordest se înalță umbra munților Lăpuşului. Pădurile se înteţesc de ambele părți; dealurile se apropie, valea se strâmtează. Peisajul se schim-bă, devine mai înviorător, mai plin de viață. Departe se iţeşte vârful înalt al Munţilor Rodnei.

Primele case din Dej ies în cale. Orașul dela confluența celor două Someșe, are un pitoresc minunat; e unul din cele mai frumoase orașe din România. Așezat la cruce de drum, prin cele patru deschideri, de pe dealurile din jur, prezintă variate perspective, apropiate ca şi depărtate. Orașul propriu zis e ca într'o leică, cu fundul lat. In mijloc domină monumentala biserică, pe din afară gotică, cu acoperişul altarului mai jos, cu turnul prismatic având săgeata înaltă, străjuită de patru turnulețe. În interior arcurile gotice sunt acoperite cu un plafond drept de lemn. Zidul gros din jur îi dă aer de cetate, austeră față de mânăstirea franciscană din apropiere, simplă, luminoasă.

Cea mai monumentală sinagogă din ţară, aici se află, iar tipurile evreești din tablourile lui Muncacs, de aici par a fi luate.

Ceea ce atrage sunt cimitirele, grădini înflorite, atât de împodobite sunt mormintele cu straturi de flori umbrite de arbori. In ele uiţi de lume. Cei vii trăesc în continuă comunitate cu morții, prin florile care deşteaptă gânduri nu de melancolie, ci de liniște supremă. La podoaba menținută de oameni, mereu proaspătă, se adaogă priveliștea naturii din jur. Peste terasele late, cu case presărate pe fața lor, se arată creasta Lăpușului, peste care se înalță vârful Ţibleşului de lavă, hotarul către Maramureș; înspre Răsărit, zarea deschisă de valea Someşului-Mare se opreşte în vârfurile, înalte ale Munților Rodnei. Satul Reteag, în care și-a trecut o bună parte din viață ca învățător, povestitorul I. Pop-Reteganul, Creangă al Ardealului, se zăreşte ca un cuib de verdeață.

Someşul, lin de pare lac, se aprinde în asfinţit, cu sclipiri ce i le dă o trâmbă de lumină scăpată printre dealuri; ea transformă ogoarele în pictură neîntrecută, dând vie tonalitate porumbului argintat, aurului de pe o căpițele de trifoi înălțate pe prepeleacuri capătă fantastice forme, lăsând pe câmp prelungi umbre. Un susur lin e cântecul de seară al frunzelor tremurătoare de plopi. Liniştea mormântală e şi mai adâncă. Măreția apusului, fără voie îţi îndreaptă mintea către rugăciunea de seară. Sfințenia altarului impunător al naturii, gata de odihnă, te face să tremuri de emoție.

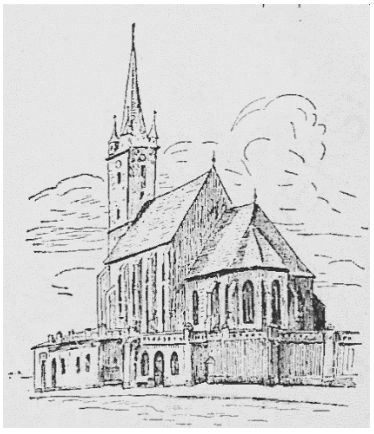

Fig. 126. Biserică din Dej.

Nu poți părăsi orașul, fără o vizită cât de scurtă la Ocna-Dejului din apropiere.

Nici nu bănuieşti munca de sub pământ. Doar clădirile salinelor ţi-o indică. In afară, deal și văi, sunt acoperite cu covor verde. Vraja locului este placa de smaragd aşternută pe fundul pâlniei. Sunt florile dese de sică, plantă de sărături, întâl-nită și pe valea Bahluiului pe la Tg. Frumos. Ramurile scorțoase, îndoite de pusderia florilor, albastre ca și cele de nu-mă-uita, se păstrează și peste iarnă în toată frăgezimea, ogoarele cu grâu.

Dela Dej, drumul se datorește văii Someşului, unirea celor două ramuri, care, simbolic, sunt desemnate pe hartă ca o acoladă asupra Transilvaniei de Nord. Someşul-Mare aduce ştiri din românescul ţinut al Rodnei; Someșul-Mic din cel nu mai puţin românesc al Munţilor Apuseni.

Dela Dej bătrânul Someș străbate dealurile joase, sprijinite de o parte pe șira munților Lăpușului, în toată lungimea lor văzuţi dela Câșeiu, de alta pe șira munților Crasnei mai mici care se unesc cu Munţii Apuseni. Se împlinește zidul despre care vorbeşte N. Bălcescu, când aseamănă Transilvania cu o cetate. Someșul pare că de curând și-a deschis cale către întinsul șes, în care apoi rătăcește. Dealurile printre care trece sunt apropiare. Satele stau înşirate în lungul apei, ori în vreo deschidere de vale laterală. In schimb drumul e numai livezi. Merele cele mai gustoase aici se fac. Primăvara sat de sat e legat de ghirlănzi împletite cu flori trandafirii. Spre toamnă, în locul lor stau podoaba merelor rumene, îndoind crăcile. E un tablou al belsugului, cum rar se poate vedea. La variația colorilor de plante, se întovărășesc acele ale terenurilor rupte în coasta dealurilor, cari galbene, care vineții. Ogoarele pe aici sunt aproape numai de porumb, iar casele cu acoperișul țuguiat, de paie, aduc aminte de acele din Munții Apuseni. Trenul e tovarăș credincios al râului, cu largi şi numeroase coturi, cu apa atât de domolită, încât ca să-i dea putere să învârtească roata morii, se fac garduri în curmeziş.

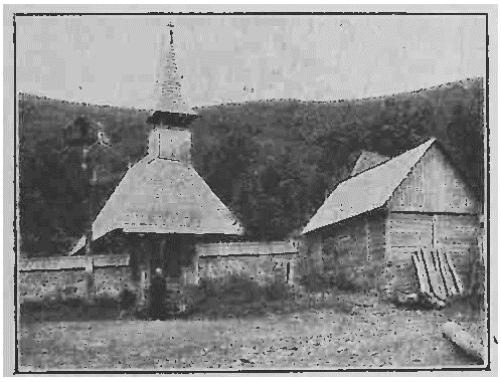

Fig. 127. Biserică de pe Someş.

Dimineața se lasă ceaţă deasă pe vale; fumul locomotivii se lățește aşternând scut gros deasupra apei. O femeie îşi mână bivolița la păscut; carul încărcat cu gunoi e mânat de gospodarul cu mers încet, având tășulcă de piele la șold în locul straiței din Ţara Oașului.

La Ileanda-Mare trenul trece pe lângă zid înalt de piatră care strâmtează și mai mult valea. Bisericuța de lemn, cu turn subțire și înalt, păzeşte turma caselor cu acoperiș țuguiat de paie. E partea cea mai îngustă din drum, strâmtoare prin care abia și-a făcut loc râul, înainte de a apuca către apus, aproape în linie dreaptă, în lungul crestei de vechi stânci ale Munților Mezeş. Din nou livezi și iarăși livezi, până la Ciceiul vestit care amintește de Ștefan-cel-Mare. Astfel intri în Țara Silvaniei, închisă din trei părți de munți, deschisă larg către șesul Tisei. Face parte

din cununa depresiunilor externe ale pământului românesc, cu caracterul lor specific: Țara Maramureșului în partea nordică, Țara Oașului spre Satu Mare, Țara Silvaniei, despărțită de Țara Bihorului prin Munţii de Aramă.

Deşi la marginea apusană a românimei, Țara Silvaniei ca şi celelalte, era curat românească. Aici se pomenește de Voevodatul lui Menumorat, iar numirile satelor româneşti apar în documente încă din veacul al XIII-lea. Un cuib de neaoși români, buni păzitori de granițe.

Poartă larg deschisă din spre Apus încă de pe vremea Romanilor, era apărată împotriva năvălirilor. Dru-mul roman dela Sarmisegetuza, prin Alba-Iulia (Apulum) şi Cluj (Napoca), aici se încheie la Moigrad (Poro-lissum).

E plin acest colț de rară de amintiri străbune în legătură cu lupte de arme dar mai ales cu viaţa multor apărători naționali.

Aici la marginea someșeană a regiunii se află Ciceiu, cu cetate dispărută, făcând parte din acele stăpânite de Ștefan-cel-Mare şi de urmașul său Bogdan III care avea drept pârcălab pe Vlad. Cetatea fu dărâmată în 1544, după porunca reginei Isabella, ca să nu mai fie mereu motiv de ceartă cu domnii Moldovei.

Pentru credința Românilor din Ciceiu și satele din jur ce le avea în stăpânire, Ștefan-cel-Mare clădeşte biserică ortodoxă la Vad, ridicând-o la rang de Episcopie sub ascultarea Mitropoliei din Moldova. Pe vremea lui Rareș, episcopul Atanasie avea sub păstoria sa peste 100 sate din jurul Ciceiului, a Cetățiide-Baltă, a Ungurașului și Bistriţei, cât se întindea stăpânirea Domnitorului Moldovei. Episcopatul ortodox dela Vad dăinuește până 'n veacul al XVII-lea.

Aici la Guruslău, în apropiere de Zălau s'a dat vestita bătălie (1601), în care a fost biruit Sigismund Bathori. O cruce ridicată de „Astra” pe vârful dealului numai bolovinișs, ne spune de vitejia olteanului din Craiova, acum aproape trei veacuri și jumătate, pus la întrecere prin iscusință şi vitejie cu căpeteniile străine ce-i dispreţuiau origina. De altfel întreg ținutul e câmp de bătălie fără arme, tăcută, zi de zi, an de an, veac de veac.

E doar poarta largă de străbatere a ungurimii din şesul Tisei spre inima Transilvaniei. Câtă îndârjire din partea Românilor, câtă dragoste de neam la acești luptători pentru naționalitate, se vede și din aceea că măcar că luptele au durat atâta vreme, cu mijloacele unei administrații fără scrupul, care ştia ce vrea, cu toate că nemții şi slovacii în partea de câmpie au fost cu totul desnaționalizați, Românii și-au păstrat în mare parte integritatea lor etnică, cel mult împrumutând portul, luleaua și taşca de piele. În statistica din 1930 se găsesc în regiune 56%, Români şi numai 31%, Unguri.

Fig. 128. Un someşan.

Ca un semn al vredniciei poporului, e demn de ştiut că de aici se trag mulți apostoli şi luptători ai româ-nismului integra! La Băşeşti şi-a dus viața Gh. Pop de Băşești, care a avut fericirea să prezideze marea manifestaţie din Alba-lulia, când s'a proclamat unirea Transilvaniei cu Patria-Mumă. Aici la Bădăcini, se află casa părintească a familiei Maniu; aici la Bocşa, s'a născut și e înmormântat S. Barnuțiu, a cărui procla-mare, la Blaj, a stârnit fiorii libertății. Spre Bocșa din apropiere duce un drum noroios, care pare că prevestește că e îndreptat spre un sat românesc, lăsat la o parte de șoseaua pietruită.

Câteva case cu țuguiul acoperişului de paie înegrit şi cu mușchiu pe el, arată satul în coasta căruia e biserica de lemn. E o gingășie în sine, ca multe alte biserici din partea locului, cu arcade și stâlpi încrustați, cu rozete variate, toată din lemn.

E simplicitatea vechilor locașuri de rugă dela începutul creștinismului. Masa sfântă e trunchiul gros al unui stejar. De lemn sunt sfeşnicele ca și policandrul. Stranele din lungul pereților au mânerele lucii de cât au fost frecate de mânile bătrânilor, cărora sunt rezervate. Peste tot însă ștergare albe împodobesc pereții. Glasul răspicat al preotului, se ascultă cu credință și de cei care nu încap în sfântul locaş, îngrămădiți spre intrare. Biserica întreagă, în mijlocul unui larg parc numai iarbă, acoperită cu bolta cerească, deşteaptă un adevărat simțimânt de cucernicie, mai puternic tocmai prin simplicitatea ei.

Biserica e sfântă pentru că în curtea ei, în satul unde a copilărit, a cerut să fie înmormântat S. Bărnuţiu a cărui vorbă convingătoare a făcut pe Avram Iancu să-și încleşte pumnii și să-și cheme Moţii săi la luptă. Ca și Gh. Lazăr trece Carpații; descalecă la Iaşi, ca profesor. Drept simbol este ales rectorul celei mai vechi universităţi din România, abia înființată.

Imbătrânit și ostenit mai mult decât bătrân, cere să moară în satul lui modest. Pe o față a pietrei simple dela căpătâiul mormântului stau gravate cuvintele pe care el le-a rostit la 15 Mai 1848 la Blaj: ,,Poporul roman tiene minte de binefaceri şi nedireptate". Pe altă față sunt săpate cuvintele însuflețitoare: „Libertate, fratietate, egalitate, natiunalitate”. In împrejurările de azi acest mormânt devine şi mai sfânt prin lacrimile cu care e stropit și cu ecoul dureros al vaetelor, ce-l stârneşte în inimile tuturor Românilor.

Drumul de fer duce la Zălau, Capitala județului. E și el un orășel liniştit şi cu împrejurimi numai livezi și vii, flori și verdeață, jos prin curțile spațioase, sus pe coastele de dealuri. De pe acel unde odihnesc de veci cei care trec în altă lume, ca şi la Dej, priveliștea alunecă asupra orașului tihnit, peste culmile pintenului de munţi îndreptat ca un arătător către masivul Rodnei. Casele așezate pe străzi care radiază din piața largă în toate direcțiile, aproape nu se văd dintre pometuri. Orașul e ca o mare livadă în verdele căreia sunt presă-rate petele stacojii ale acoperișelor de olane.

Boarea caldă din spre şes se trădează prin viile ce împodobec împrejurimile. E atâta liniște sus, în cimitir, ca și în oraș, încât răsună răspicat cântecul cocoșilor de te face să tresari, cârâitul strident al țarcelor ori strigătele de joc ale copiilor.

La poarta de intrare dinspre Câmpie, a cunoscut însă și Zălau prăpădul năvălirii Tătarilor din veacul al XIII-lea, asedierea și jaful armatelor lui Basta la începutul veacului al XVII-lea.

In urmă la 1918 în jurul lui s'au dat îndârjitele lupte între armatele române şi cetele de bolșevici unguri, până 'n cele din urmă cele dintâi şi-au deschis cale liberă spre Budapesta, scăpată prin ele de terorismul comunist.

Drumul tot printre livezi și ogcare verzi de lucernă duce la celălalt oraș al localicăţii, asemenea Brașovu-lui ca pitoresc. Nu are la spate înălțimea Bucegilor, ci ultimele. răsfrângeri din Munţii Mezeșului, mai vechi ca vârstă.

Pe coasta unui pinten de munte, casele din Șimlăul-Silvaniei, se îngrămădesc în amfiteatru, cu uliți repezi, întortochiate, ce-ţi aduc aminte de al Burgului din Sighişoara. La poale, dincolo de Crasna ce taie pintenul în două prin chei umbrite, casele se întind în voie, cu largi curţi, cu arbori fructiferi.

Frumusețea orașului constă tocmai în această îmbinare, pe spațiu restrâns, de ogoare şi stânci roșcate acoperite cu vii. De departe pare un oraş mediteran. La margine de câmpie, cuprinde aşezări vechi, care-i arată importanța strategică. Bastioanele din cetatea Batoreștilor nu sunt toate năruite. Belşugul regiunii l-a făcut şi centru economic mai viu decât Zălaul.

Imprejurimile sunt mai variate. Iți iei rămas bun dela dealuri şi munți. De pe vârful Ghebosului se întind ca valurile împietrite ale mării, colinele tot mai joase formate din dune întărite, dar acoperite cu sănătatea verdelui. Departe spre răsărit, joacă 'n ceață dunga netedă a şesului Tisei.

Indărăt către Sud și apus se îngrămădesc tot mai înălțate amestecul cioturilor de munți asemenea celor dobrogeni cu spinarea dealurilor formate din roci mai noi. Râpi neproductive însă nu zăreşti; ochii se odihnesc pe verdele pădurilor dese – numirea de Țara Silvaniei se potriveşte – cu mozaicul ogoarelor felurite.

Mai izolat, ca un con volcanic, Crasna, râu molatec, mai spre Est are glas ce se aude ca o șoaptă în liniştea serii, cât trece prin strâmtoarea Cheilor sale.

Sfârșitul călătoriei până la marginea de apus a pământului românesc se încheie cu ofeerie a naturii. E un apus de soare din acelea care te face să-ţi îndoi genunchii spre rugă. Umbra prelungă a pintenului de munte se lasă peste o parte din oraş.

Pe jumătatea cealaltă roşcatele raze de soare, pătrunzând prin chei, aurește apa, dă colorit mai viu, prin contrast, acoperișurilor de olane.

Ogoarele capătă poleială aurie, pe când arborii trag prelungi umbre la marginea lor.

Pe urmă, peste întreg spațiul se cerne ceața serii, mai deasă departe către câmpie, mai argintie peste pădurile adormite.

Ultimele raze ale soarelui de mult apus, încondeiază cu aur și purpur câteva dungi de nouri de pe creştetul cerului.

Liniştea tot mai adâncă cuprinde oraş şi natură, iar de după deal rotocoala lunii pline face să se stingă din candelele cerului aprinse prea de vreme, schimbând ceața serii în zăbranicul tainic al luminii argintate. Numai luceafărul clipeşte tor mai apropiat de linia orizontului, limita infinitului ce unește pământ cu cer.

Cadanțatul sunet al talăngilor dela gâtul vacilor din fruntea cirezii întoarse dela păscut, e glasul de vecernie al odihnii generale după o zi de muncă.

Gândindu-mă în clipa când transcriu amintirea acelei seri impresionante prin liniştita ei măreție, zăbranicul durerii se lasă asupra lor. Trăiam atunci clipele fericite ale libertății. Acum inima se frânge. Speranța învierii însă nu a apus cu totul. Imi răsună răspicatele vorbe ale unui român din partea locului: „Micenaș;

bghine!"